ÓSZÖVETSÉGI

SZENTIRÁS

A VULGATA SZERINT

KÁLDI GYÖRGY S. J.

FORDITÁSA NYOMÁN, TEKINTETTEL AZ EREDETI SZÖVEGRE,

ÁTDOLGOZTA, BEVEZETÉSEKKEL ÉS JEGYZETEKKEL ELLÁTTA

A SZENT ISTVÁN-TÁRSULAT

SZENTIRÁS-BIZOTTSÁGA

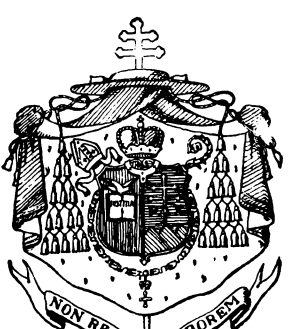
Harmadik kötet.

SZENT ISTVÁN-TÁRSULAT

AZ APOSTOLI SZENTSZÉK KÖNYVKIADÓJA

BUDAPEST

Kiadja a Szent István-Társulat.
Stephaneum nyomda és könyvkiadó r. t. Budapest.
Felelős: ifj. Kohl Ferenc.

Lecturis salutem in Christo Rege plurimam.

Libros sacrarum V. T. Scripturarum, anteactis temporibus sermone patrio identidem redditos, nunc vero de communi Sacrorum Hungariae Antistitum consilio nonnullorum doctorum in scientiarum Universitate Budapestiensi, a Petro Card. Pázmány nuncupata, ss. theologiam profitentium diuturna elucubratione, arduo plane labore atque diligenti studio castigatos, congruis item adnotationibus munitos ac uti cautum est, debite a censoribus revisos, relationem eatenus Nobis praestante Michaele Can. Török censorum praeside, ad tramitem can. 1391 auctoritate nostra ordinaria typis describi permittimus atque vulgandi inter fideles facultatem tribuimus.

Datum Strigonii, in curia primatiali, festo S. Gregorii Nazianzeni Ep. C. Dr. 1934.

Justinianus Card. Serédi
Princeps Primas Hungariae,
Aeppus Strigonien.

HARMADIK KÖTET

IZAIÁS JÖVENDÖLÉSÉTŐL A MAKKABEUSOK MÁSODIK KÖNYVÉIG

A próféták könyveit fordította és jegyzetekkel ellátta *dr. Pataky Arnold* egyetemi ny. r. tanár.

A Makkabeusok könyveit fordította és jegyzetekkel ellátta *dr. Iványi János* egyetemi ny. r. tanár.

BEVEZETÉS A PRÓFÉTÁKHOZ.

1. — A «próféta» szó a görög *profanai* igéből származik, melynek eredeti jelentése: «valakinek nevében beszélni». A *próféta* a névnek eredeti jelentése szerint olyan ember, aki az Isten helyett, az Isten nevében szól embertársaihoz, mint az Úr küldöttje. A bibliai héber nyelvszokás a prófétákat hajdan *róe* vagy *chóze* (látó) nevekkel illette (Kir. I. 9, 9; II. 24, 11; Krón. I. 29, 29.), később azonban általában *nábi*-nak hívták őket, ami annyit jelent, mint «túláradó lelkesedéssel beszélő», «ihletett». A kinyilatkoztatás történetében kezdettől fogva találkozunk kiváló jámbor férfiakkal és nőkkel, kik különös módon is az isteni akaratnak hirdetői, az isteni gondviselésnek eszközei, és így tágabb értelemben «próféták» voltak (Noé, Ábrahám és a többi pátriárkák, Mózes, Józsue, a bírák, Sámuel; Mária, Mózes nővére, Debbóra prófétanő stb.); de szinte szakadatlan sorban azóta küldte őket az Úr, amióta Izrael királysággá lett, hogy megtartsák a királyt a teokrácia útján és megakadályozzák az önkényuralmat, valamint azt, hogy a király magát a mózesi törvénytől független uralkodónak tekintse. Így látjuk Saul mellett Sámuelt, Dávid mellett Gádot és Nátánt. A prófétákat néha jámbor ifjakból álló nagyobb társaság vette körül, kik a próféta vezetése alatt fokozottabb buzgóságra és istenfélelemre törekedtek. Ilyen úgynevezett «próféta-iskolákkal» már Sámuel idejében találkozunk (Kir. I. 10, 5 skk.; 19, 20 skk.). A próféta-iskolák azonban nem voltak szükséges előfeltételei a prófétai hivatásnak.

2. — A prófétaság az Istentől ingyen adott kegyelem volt, mely elsősorban nem magának a prófétának, hanem hallgatóinak megszentelésére szolgált. Bálaám (Móz. IV. 22—25.) példája mutatja, hogy a prófétaság kegyelmét az Isten pogány embernek is megadhatta; de ettől az egy esettől eltekintve az

ószövetség prófétái jámbor, istenfélő emberek voltak. A prófétasághoz az Istennek különös meghívása kellett, de egyébként semmiféle szorosan vett előkészületre vagy műveltségre nem volt szüksége a leendő prófétának. Ezért látjuk, hogy a próféták a legkülönbözőbb élethivatású emberek közül kerültek ki. Ámosz pásztor volt, Jeremiás, Ezekiel és talán Jóel is papok, Szofoniás királyi családból származott, Izaiás és Dániel szintén előkelő származásúak voltak. Az Úr valódi prófétái, főleg Jeremiás, igen sokat küzdöttek az álpróféták ellen, kik az Isten küldöttei gyanánt léptek föl, bár az Úr nem hívta őket, és földi — legtöbbször anyagi — érdekekből hízelegtek a népnek, ahelyett, hogy megtérésre és bűnbánatra intették volna.

3. — A próféták működése elsősorban kortársaiknak szólt. Abban az időben, amikor a Királyok könyveinek tanusága szerint a papság gyakran nem állt hivatása magaslatán és a bálványozásnak akárhányszor királyi pártfogói is akadtak, az egy Istenben való hitnek és a messiási eszmének ébrentartása szükségessé tette azt, hogy az Isten rendkívüli módon válassza ki hirnökeit és közölje velük akaratát. A próféták mint az Isten követei félelmet nem ismerő bátorsággal szolgálták az Úr ügyét, a jóra buzdítva, de ha kellett, korholva és fenyegetve a gonoszokat; az Isten áldását ígérték a törvény megtartásáért, de az Úr büntetéseit jövendölték meg annak megszegéséért. A Kr. e. VIII. századtól kezdve a próféták egyre gyakrabban írásba is foglalták tanításukat. Ettől fogva a próféták beszédeiben állandóan visszatérnek a következő gondolatok: a választott nép bűnei, az ezekért a bűnökért járó különböző isteni büntetések, melyeknek betetőzése az asszír, illetve a babiloni fogság. De hogy a nép a büntetések idején kétségbe ne essék, a próféták a megtérőknek megjövendölik az Isten megbocsátó irgalmát, a fogságból való visszatérést, Sion helyreállítását, és a Sionra (az Isten Egyházára) váró messiási boldogságot. A próféták beszédeiben fölségesen és egyre világosabban domborodik ki a Messiás személye, működése, megváltó halála, dicsősége és örök világuralma. — A pogány nemzeteket a próféták szintén figyelemmel kísérik, amennyiben ezeknek sorsa összefügg a választott nép sorsával; de

Egyiptom, Moáb, Ámmon, Edom, Assur, Bábel stb. igen sok esetben az Isten országa összes ellenségeinek előképe.

A próféták nem voltak szoros értelemben vett politikusok vagy államférfiak, de hivatásuk természetéből következett, hogy akárhányszor fontos állami ügyekben is döntő szavuk volt. Így Izaiás óva inti Ácház királyt az Asszíriával és Egyiptommal való szövetségtől, Jeremiás hűséget és meghódolást követel a babiloni nagykirály iránt.

4. — A próféta nem élt állandóan elragadtatásban, hanem az Úr kinyilatkoztatásait esetről-esetre kapta: vagy isteni szózattal, vagy belső megvilágítással, vagy álomban, vagy látomásban, — néha jelképes látomásban, — vagy elragadtatásban. Néha angyal adta tudtára a prófétának a jövendőt (pl. Dánielnek és Zakariásnak). De a sugalmazott prófétáknál minden esetben valódi isteni kinyilatkoztatásokról van szó, melyek lényegesen különböztek akár a jövendőnek pusztán emberi megsejtésétől, akár a pogányok jóslataitól. A próféta az isteni kinyilatkoztatást a legtöbb esetben élőszóval hirdette, de számos esetben feltűnést keltő jelképes cselekedetekkel is iparkodott kortársainak figyelmét az Úr kinyilatkoztatásaira felhívni. A jelképes cselekedetek főleg Jeremiásnál és Ezekielnél igen gyakoriak.

A próféták könyvei nem tartalmazzák egész működésüket, hanem beszédeiknek többnyire csak kivonatát vagy töredékeit őrizték meg az utókor számára, melyeket vagy ők maguk, vagy tanítványaik jegyeztek föl. Így Jeremiás könyve legnagyobb részének összeállítója Báruk volt (Jer. 36, 1—4. 27. 28.). Ez a töredékes és néha mozaikszerű jelleg nem egyszer megnehezíti a prófétai könyvek megértését.

5. — Figyelemreméltó, hogy a próféták a messiási országot, sőt magát az eljövendő Messiást is sokszor az ószövetségi üdvösségi rend intézményeivel, illetve ószövetségi jelképekkel és előképekkel írják le. Így Dávid és Zorobábel előképei Jézus Krisztusnak; az ószövetségi templom és annak istentisztelete előképe az újszövetség Egyházának és az Egyház életének. Sion és a zsidó nép általában előképei a keresztény Egyháznak; a Sionra

váró dicsőség és gazdagság előképe az Egyház dicsőségének és végtelen kegyelemkincseinek. A próféták beszédei telve vannak beszédképekkel, stilisztikai alakzatokkal, melyeket nem szabad szószerint magyaráznunk. Az eljövendő Messiást hol mint a béke Fejedelmét (Iz. 9, 1—6 ; 11, 6 skk. stb.), hol mint ellenségeinek vérében gázoló hatalmas hadvezért (Iz. 63, 1—6. stb.) írják le. (L. az idézett helyek magyarázatát.)

A próféták nem látják előre tisztán és egyszerre az egész jövendőt, hanem csak annyit látnak belőle, amennyit az Úr bölcsesége előttük kinyilatkoztat.

A próféták iratainak magyarázatában igen nagy része van *a próféták távlatnak*. Mint amikor a szemlélő magas hegy tetejéről nézi a környező, égnek emelkedő csúcsokat és hegyláncokat, de nem látja a köztük elterülő völgyeket és szakadékokat, sem pedig azt nem tudja megmondani, melyik csúcs magasabb, melyik esik hozzá közelebb vagy távolabb, úgy a próféta is látja a távol jövő eseményeit, de határozott isteni kinyilatkoztatás nélkül nem tudja, melyik esemény áll közelebb, melyik távolabb, sem azt nem tudja, hogy az egyes eseményeket egymástól mennyi idő választja el. Pl. Izaiás Asszíria 701. évi vereségét összeköti a messiási kor boldogságának rajzával (10, 5—11, 16.). Amikor a próféták a Messiás eljövetelét hirdetik, többnyire nem különböztetik meg Jézus Krisztus első és második eljövetelét, betlehemi születését és félelmetes eljövetelét a világ végén. Sőt megtörténik az is, hogy egy-egy jövendölésnek egyes vonásai a Messiásnak első eljövetelére vonatkoznak, más részei pedig második eljövetelére.

A próféták oly bizonyosra veszik azt, amit az Úr előttük kinyilatkoztat, hogy számos esetben a jövendő eseményeket is azzal az igeidővel írják le, amely a héber nyelvben a bevégzett cselekvést fejezi ki.

6. — A próféták reánk maradt írásainak terjedelme szerint beszélünk *nagy* és *kis prófétákról*. A két csoport közt azonban nincs tekintélybeli különbség ; mind a nagy, mind a kis próféták egyaránt az Istennek sugalmazott hirnökei. A szentírástudomány négy nagy prófétát és tizenkét kis prófétát ismer. A nagy próféták : Izaiás, Jeremiás, Ezekiel és Dániel. Báruk prófétának, Jeremiás hűséges

kísérőjének és barátjának könyve Jeremiás iratai után foglal helyet a Hetvenes görög fordítás, a Vulgáta és a szír fordítás kánonjában. Dániel könyve a héber kánonban nem a próféták, hanem az ú. n. «Irások» közt található meg. A kis próféták : Ózeás, Jóel, Ámosz, Abdiás, Jónás, Mikeás, Náhum, Habakuk, Szofoniás, Aggeus, Zakariás és Malakiás. — Jézus Sirák fia könyve (49, 12.) azt mutatja, hogy a kis próféták iratai a Kr. e. II. század elején már egy könyvbe voltak összegyüjtve ; előszavának tanusága szerint pedig az összes próféták VII. Ptolemeus Fiszkon Euergetes egyiptomi király harmincnyolcadik évében (Kr. e. 132.) már megvoltak görög fordításban is. A legrégibb próféta, kinek irata reánk maradt, Ámosz (a Kr. e. VIII. sz. közepén) ; az utolsó, írással is foglalkozó prófétának Malakiást tartják (a Kr. e. V. sz. közepén).

IZAIÁS JÖVENDÖLÉSE.

1. — Izaiás (héberül *Jesaja*, az Úr üdvössége) Óziásnak, Júda királyának halála évében (738?) kapta meg az Úrtól a prófétai hivatást (6, 1 skk.), melyet ezután szinte félszázadon keresztül szakadatlanul gyakorolt Júda országában Jóátám (738—736.), Ácház (735—727.), Ezekiás (727—698.) uralkodása alatt, és Mánásszénak (698—639.) első éveiben. Atyja, Ámosz, nem azonos a tekoai pásztor-prófétával, kinek könyve a kis próféták közt van.[1] Úgy látszik, hogy Izaiás családja előkelő helyet foglalt el Jeruzsálemben; legalább is erre vall az a közvetlenség, melyet a próféta a királyokkal való érintkezésében is tanusít. Izaiás a feleségét is prófétaasszonynak nevezi (8, 3.). Legalább két fia volt, kiknek neve előképesen jelezte a zsidó népre váró sorsot: Seár-Jásub (7, 3: «A maradék visszatér») és Mácher-sálál-chás-báz (8, 3: «Rabolj gyorsan, prédálj hamar!») Életének végéről a Biblia kifejezetten nem beszél; a zsidó hagyomány szerint, melyet — úgy látszik — Szent Pál is átvett (Zsid. 11, 37.), a bálványimádó Mánássze király korholó beszédei miatt keresztülfűrészeltette a prófétát.

2. — Izaiás könyve három főrészre oszlik; mindegyik inkább tárgyi, mint időbeli sorrendben tartalmazza a próféta egyes beszédeit, illetve ezeknek kivonatát vagy töredékeit. — Az első főrész (1—39. fejezet) beszédei legnagyobbrészt az ószövetségi történelemnek két igen fontos eseménye körül csoportosulnak: a 735-ben megindult szír-efráimita háború körül, mely Izrael országára a végső veszedelmet hozta és népének legnagyobb részét az asszír fogságba juttatta, továbbá Szennácheríb asszír királynak 701. évi hadjárata és veresége körül, mely

[1] A héber nyelvben a két név lényegesen különbözik egymástól.

Kis-Ázsia nyugati országait (ezek között Júdát is) hosszú időre megmentette Asszíria támadásaitól. Az 1—6. fejezet Júda és Jeruzsálem ellen mondott feddő beszédeket tartalmaz a 738—735 közt lefolyt évekből; a 7—12. fej. az «Emmánuel-könyv», a szír-efráimita háború és Szennácheríb asszír király betörése idejéből; 13—23. fejezet: fenyegető jövendölések a Júdával és Izraellel szomszédos nemzetek, valamint Júda és Jeruzsálem ellen; 24—27. fejezet: jövendölés a gonoszokat sujtó végső ítéletről és az igazak üdvösségéről a messiási országban; 28—33. fejezet: fenyegető beszédek Szamaria és Jeruzsálem ellen, az utóbbiak a 702—701 körül való időből; 34—35. fejezet: jövendölés Edom ellen és Izrael végső diadaláról. Az első főrészt négy történelmi fejezet zárja be: a 36—37. fejezet elmondja Szennácheríb asszír király 701. évi sikertelen hadjáratát Jeruzsálem ellen, a 38—39. fejezet pedig Ezekiás betegségéről, csodálatos meggyógyulásáról, és Merodák-Báládán káld király üdvözlő követségéről (713-ban) szól.

Izaiás könyvének második főrészét (40—55. fej.) a zsidók joggal «Vigasztalások könyvének» nevezik. A próféta ebben a részben látnoki távlatban a babiloni fogság vége felé élő zsidókhoz intézi szavait, megjövendölve Babilónia bukását és a zsidók kiszabadulását a fogságból. — A harmadik főrészben (56—66. fej.) a próféta korholja a Palesztinában lakó zsidók bűneit és visszaéléseit, végül pedig az új üdvösségi rendet, az új eget és az új földet, a gonoszok bűnhődését és a jámborok boldogságát jövendöli meg.

3. — Izaiás könyve a Messiásra vonatkozó jövendöléseknek valóságos tárháza. A Messiásnak Szűztől való születését (7, 14.), isteni természetét (9, 6.), a Szentlélek ajándékaival való teljességét emberi természete szerint is (11, 1 skk.), békés világuralmát (2, 2 skk.; 11, 1 skk.), tanító működését (49, 6.), betegeket gyógyító csodáit (35, 4 skk.), főleg pedig megváltó szenvedését, halálát és megdicsőülését (52, 13—53, 12.) Izaiás oly világosan írja le, hogy a keresztény magyarázók őt joggal «a próféták evangelistájának» nevezik.

A Messiásra vonatkozó tanítás mellett különös figyelmet érdemel Izaiásnak magasztos Isten-esz-

méje. Nincs az ószövetségnek prófétája, aki az Isten szentségét annyira hirdetné, mint Izaiás. Az Urat különös szeretettel «Izrael Szentjének» nevezi (huszonkilencszer), és prófétai meghívásának látomásában is az Úr trónja mellett álló szeráfok az Istent «Szent, szent, szent» kiáltással magasztalják (6, 3.). — Az Isten szentsége mellett a próféta különös módon tanítja az Úr mindenhatóságát és végtelen nagyságát, ki mellett az összes bálványok és hamis istenek tehetetlen semmik; folyton hirdeti az Isten igazságosságát, de egyúttal irgalmasságát is a megtérő bűnösök iránt. Izaiás, mint már neve is valóban prófétai módon jelzi, az isteni irgalomnak prófétája. Mint államférfiú egyaránt ellenzi az Asszíriával, Babilóniával és Egyiptommal kötendő politikai és katonai szövetségeket, mert Izraelnek és Júdának egyedül az Úrban, a szövetség Istenében kell bíznia.

4. — Izaiás könyve az ószövetségi prófétai irodalomnak legszebb és legmagasztosabb terméke, akár jövendöléseinek és tanításainak nagyszerűségét, akár nyelvezetét és kifejezéseinek erejét tekintjük.

A XVIII. század vége óta — főleg a nemkatholikusok között — számos magyarázó kétségbe vonja Izaiás könyvének egységét, és annak második és harmadik részét a babiloni fogság végső időszakában, illetve a fogság után élt szerzőnek (vagy szerzőknek) tulajdonítja. Azonban a három résznek hasonló gondolatai, kifejezései, nyelvezete erős érvek a könyvnek egysége mellett, egyes nehézségeket pedig a prófétai távlat figyelembevételével oldhatunk meg.

1. FEJEZET.

Az Úr panasza a zsidó nép hálátlansága miatt, melyet a szakadatlan büntetések sem tudtak megtörni. — Az Úr a külső áldozatok helyett benső megtérést követel. — A meg nem térő bűnösökre végromlás vár; a jámborok megszabadulnak az ítéletben.

[1]Izaiásnak, Ámosz fiának látomása, melyet Júdára és Jeruzsálemre vo-

ELSŐ FŐRÉSZ. (1—39. fejezet.)

I. rész. Prófétai beszédek Júdához és Jeruzsálemhez. (1—6. fejezet.)

1. A felirat az 1—12. fejezetben foglalt egész beszédgyűjteményre vonatkozik. Az itt említett királyok uralkodását részletesen leírja Kir. IV. 15—20; Krón. II. 26—32. Izaiás családi viszonyait illetőleg l. könyvének Bevezetését.

Izaiás könyvének első beszéde (2—31. v.) valószínűleg Ácház király idejéből való (735-ből), amikor a király és a nép gonoszsága

natkozólag látott Óziás,
Jóátán, Ácház és Ezekiás,
Júda királyainak napjaiban.

[2]Halljátok, egek, és figyelj füleddel, föld,
Mert az Úr beszél:
Fiakat neveltem és felmagasztaltam,
Ők azonban megvetettek engem!
[3]Az ökör megismeri gazdáját,
S a szamár urának jászolát;
Izrael azonban nem ismer el engem,
És népem meg nem ért!
[4]Ó, bűnös nemzet,
Gonoszsággal terhelt nép,
Gonosztevők ivadéka,
Elvetemült fiak!
Elhagyták az Urat,
Káromolják Izrael Szentjét,
Hűtlenül hátat fordítanak *neki!*

[5]Még hol verjelek meg titeket,
Hogy egyre lázadoztok?
Az egész fej beteg,
S az egész szív erőtelen.
[6]Tetőtől talpig nincsen rajta ép hely;
Csupa seb, kék folt és daganat,
Melyet be nem kötöztek,
orvossággal nem gyógyítottak,
És olajjal meg nem lágyítottak.
[7]Országotok pusztaság,
Városaitokat tűz emésztette meg;
Földeteket szemetek látára
Idegenek élik fel,
És pusztaság az, mintha ellenség dúlta volna fel.
[8]És úgy magára maradt Sion leánya,
Mint a kunyhó a szőllőben,
Mint a csőszkunyhó az uborkás földön,

tetőfokra hágott, és ennek büntetéseképen Rászin, Damaszkus királya Izrael országa királyának, Fákeénak szövetségében megtámadta Júdát (Kir. IV. 16, 5—9; Iz. 7, 1.). Krón. II. 28, 5 skk. tanusága szerint Júda országa ebben a háborúban igen sokat szenvedett.

2—4. Az Úr panasza a zsidó nép hálátlansága miatt, melyet Izaiás rendkívül élénk színekkel ír le. — *2.* A próféta az eget és a földet hívja fel tanuságra a hálátlan zsidó nép ellen. Az Isten *fiai* a választott nép. *Megvetettek engem*, a héber szerint: «hűtlenek lettek hozzám». — *3.* A héberben az utolsó két verstag így szól: «Izrael azonban fel nem ismeri, — És népem meg nem érti». — *4. Izrael Szentje* Izaiásnak jellegzetes kifejezése «az Isten» helyett, mely könyvében huszonkilenczer fordul elő. L. a Bevezetést.

5—9. Júda népét a szakadatlan büntetések sem tudták megtörni. — A próféta az *5.* és a *—6.* versben Zsidóországot a sok csapás következtében tetőtől-talpig sebekkel borított emberhez hasonlítja, kinek testén már nincsen ép hely, mely még alkalmas volna újabb verésre. — *7—8.* A képes beszédet a próféta feloldja. V. ö. Kir. IV. 16, 5; Krón. II. 28, 5—8. 17—21. Júda országának elpusztulását Izrael, Edom, Filisztea és Szíria betörései okozták; ezek a népek a 7. versben említett *idegenek*. — *8. Sion leánya* Jeru-

Mint az *ostromlott* város.
9Ha a seregek Ura
Nem hagyott volna nekünk maradékul *valamit*,
Olyanok volnánk, mint Szodoma,
És hasonlók volnánk Gomorrához!

10Halljátok az Úr szavát,
Ti, Szodoma fejedelmei!
Fogadjátok fületekbe Istenünk tanítását,
Ti, Gomorra népe!
11Minek nekem véres áldozataitok sokasága?
— Úgymond az Úr. —
Jóllaktam én a kosáldozatokkal,
A hízott állatok hájával,
És borjak, bárányok és bakok vérében
Nem lelem én kedvemet!

12Mikor színem elé jöttök,
hogy udvaraimat tapossátok,
Ki kívánja ezeket kezetekből?
13Ne mutassatok be nekem többé *hazug eledel*áldozatot!
A tömjénfüst utálat előttem!
Az újholdat, a szombatot s a többi ünnepeket nem szenvedhetem,
Gonoszak a ti gyülekezeteitek!
14Újholdjaitokat és ünnepeiteket gyűlölöm,
Terhemre lettek;
Megúntam, hogy elviseljem.
15És amikor kinyujtjátok kezeteket,
Elfordítom tőletek szememet;

zsálem egész lakossága. Kir. IV. 16, 5. szerint Rászin, Szíria királya és Fákee, Izrael királya ostrom alá fogták Jeruzsálemet, s bár az ostrom nem járt sikerrel, a fővárosnak egész környéke pusztasággá lett. *Ostromlott város* (héb.), Vulg. «mint a város, amelyet elpusztítanak». — *9. A seregek Urá*ról l. Kir. I. 1, 3. Szodoma és Gomorra pusztulása (Móz. I. 19, 24. 25.) találó képe annak a megérdemelt végső veszedelemnek, melytől Jeruzsálemet eddig csak az Úr irgalma mentette meg. A *maradék* Jeruzsálemnek a veszedelemtől megmenekült lakossága.

10—20. Az Úr a külső áldozatok helyett benső megtérést követel. Izaiás, mint általában a próféták, nem ellensége a külső áldozatoknak, csak azt mondja, hogy a külső áldozat, megfelelő belső jámborság híján, értéktelen az Úr szeme előtt (Jer. 6, 20; Óz. 6, 6; Ám. 5, 21 skk; Mik. 6, 6—8.). — *10.* A *Szodoma fejedelmei, Gomorra népe* kifejezések szomorúan jellemzik Jeruzsálem erkölcsi süllyedését. (V. ö. 21 skk. v.) — *12.* Az Úr *udvarai* a jeruzsálemi templom udvarait jelentik. A próféta szava szerint a zsidók már puszta megjelenésükkel is szinte megszentségtelenítik az Úr hajlékát. — *13. Hazug eledeláldozatot*, Vulg. «áldozatot hiába». A próféta néhány ünnepnapot névszerint is felsorol. Az *újhold* az egyes hónapok kezdete, melyekre Móz. IV. 28, 11—15. különleges áldozatokat írt elő. *A többi ünnepeket*, a héber szerint: «az ünnepélyes gyülekezeteket.» A *gyülekezetek* az istentiszteleti összejövetelek. A vers utolsó része a héberben szószerint így hangzik: «Nem tűröm a gonoszságot és az ünnepséget», t. i. együtt. — *15.* A kéz kinyujtása az imádás mozdulata. *Kezetek csupa vér:* Izaiás a zűrzavaros idők-

Akármennyit is imádkoztok,
Nem hallgatom meg,
Mert kezetek csupa vér.
16Mosakodjatok meg, tisztítsátok meg magatokat!
Távolítsátok el szemem elől gonosz gondolataitokat!
Hagyjatok fel azzal, hogy rosszat cselekesztek,
17Tanuljatok jót tenni!
Keressétek az igazságot,
Siessetek segítségére az elnyomottnak;
Szolgáltassatok igazságot az árvának,
Védelmezzétek az özvegyet!
18És jöjjetek, szálljatok velem perbe,
— Úgymond az Úr. —
Ha bűneitek olyanok is, mint a skárlát,
Fehérek lesznek, mint a hó;
És ha olyan vörösek is, mint a bíbor,
Fehérek lesznek, mint a gyapjú.
19Ha úgy akarjátok és reám hallgattok,
Majd a föld legjavából esztek.
20Ha azonban ellenkeztek, és engem haragra ingereltek,
Kard emészt meg titeket.
Bizony, az Úr szája mondja!

21Miként is lett paráznává a hűséges város!
Telve volt igazsággal,
Igazságosság lakozott benne,
Most pedig gyilkosok.
22Ezüstöd salakká változott,
Színborod vízzel vegyült.
23Főembereid lázadókká lettek,
És tolvajok társaivá;

ben elkövetett számos gyilkosságra gondol. — *16—17.* Felszólítás a komoly és őszinte megtérésre. V. ö. Pét. I. 3, 11. *Siessetek segítségére az elnyomottnak*, a héber szerint: «Vezessétek helyes útra az erőszakost». A próféta kifejezetten megemlíti az *árvák*at és az *özvegy*eket, mint azokat, akik legjobban rászorulnak a védelemre. V. ö. Zak. 7, 10. és Zsolt. számos helyét. — *18.* Az Úr tökéletesen és örömest megbocsát a megtérőknek. A két hasonlat igen szépen kifejezi az Isten végtelen irgalmát és a bűnöknek teljes eltörlését. *Szálljatok velem perbe:* lássátok be, hogy megérdemeltétek a büntetést. — *19—20.* Szép ellentét. A megtérőket az Isten elhalmozza áldásával, de a megátalkodottakra végenyészet vár.

21—23. A Jeruzsálemben uralkodó szomorú erkölcsi állapotok megkapó rajza. — *21.* Az Isten elhagyását és a bálványimádást a próféták gyakran mondják *paráznaság*nak és házasságtörésnek, mert az Úrnak és választott népének szeretetviszonyát sokszor ábrázolják a legbensőbb földi szeretetnek, a házasságnak képével. Különösen is a bálványozás rendesen együtt járt az erkölcstelenséggel. *Telve volt igazsággal:* a jámbor királyok (Dávid, Salamon, Jósáfát) idejében. — *22.* Az *ezüst* és a *színbor* az erkölcsi értékeket jelenti; a *salak* és a *víz* a romlottságot. — *23.* A próféta a fejedelmek (bírák) megbízhatatlanságát, megvesztegethetőségét és igazságtalanságát korholja. V. ö. Jer. 5, 28.

Mindnyájan szeretik a
megvesztegetést,
Ajándékokat hajhásznak.
Az árvának nem tesznek
igazságot,
S az özvegy ügye nem jut
eléjük.

24Ezért így szól az Úr, a
seregek Istene,
Izrael Hatalmasa:
Hah! Elégtételt szerzek
magamnak ellenségeimen,
És bosszút állok ellenfeleimen!
25És ellened fordítom kezemet,
Salakodat tisztára olvasztom,
És eltávolítom minden
ónodat.
26És ismét olyanokká teszem bíráidat, mint azelőtt voltak,
És tanácsadóidat, mint
hajdanában;
Azután majd «Igazság
városá»-nak hívnak,
Hűséges városnak.

27Sion megszabadul a jog
által,
És helyreállítják az igazsággal.

28És összetöri a gonoszokat és a bűnösöket egyaránt,
S akik elhagyták az Urat,
semmivé lesznek;
29Bizony, szégyent vallanak a bálványok miatt,
Amelyeknek áldoztak,
Pirultok majd a kertek
miatt,
Amelyekben kedveteket
leltétek;
30Mert olyanok lesztek,
mint a lombját vesztett
tölgy,
És mint a kert, melynek
nincsen vize.
31És erősségtek olyan lesz,
mint a csepű hamva,
És művetek olyan, mint
a szikra;
Mindkettő egyszerre
lángra lobban,
És nem lesz senki sem,
aki eloltsa.

24—27. A meg nem térő bűnösökre végromlás vár; a jámborok megszabadulnak az ítéletben. — *24.* A megátalkodott bűnösök megbüntetése kielégíti az Isten igazságosságát. — *25.* A *salak* és az *ón* (héb. «ólom») az erkölcsi romlottságnak, illetve a gonoszoknak jelképe, akiket az isteni ítélet különválaszt a jámboroktól. — *26—27.* Az isteni ítélet helyreállítja Sion eredeti tisztaságát. *Mint azelőtt voltak:* a hajdani jámbor királyok idejében. L. 21. v. *Igazság városa*, Vulg. «az Igazságosnak (= az Istennek) városa. *És helyreállítják az igazsággal*, a héber szerint: «És foglyai az igazságosság által».

28—31. A bűnösökre váró büntető ítélet. — *28. Összetöri*, t. i. az Isten vagy a 27. versben említett ítélet; más vélemény szerint maga Sion töri majd össze a gonoszokat. — *29. A bálványok miatt*, a héber szerint: «a tölgyek miatt». A ligetek és *a kertek* a bálványozás helyei, melyek a bálványimádóknak vesztét és szégyenét fogják okozni. — *30.* Mindkét hasonlat a bűnösök végromlását festi. — *31.* Az *erősség* az anyagi jólét. A héber szerint: «És az erős olyan lesz, mint a csepű». A próféta azt a gondolatot domborítja ki, hogy a gonoszság (= *művetek*) lesz okozója a bűnösök vesztének.

2. FEJEZET.

Sion jövendő dicsősége a messiási korban. — A Jákob házára váró büntető ítélet, mely a kevélyeket porig alázza.

[1]Izaiásnak, Ámosz fiának látomása Júdáról és Jeruzsálemről.

[2]És leszen :
Az utolsó időkben az Úr házának hegye
Szilárdan áll majd a hegyek tetején,
És magasabb lesz a halmoknál ;
Hozzátódulnak mind a nemzetek,
[3]És odamegyen számos nép, és így szólnak :
Rajta ! Menjünk fel az Úr hegyére,
És Jákob Istenének házához,
Hogy megtanítson minket utaira,
És ösvényein járjunk,
Mert a Sionról jő a tanítás,
És Jeruzsálemből az Úr igéje.
[4]És Ő tesz majd ítéletet a nemzetek között,
És szolgáltat igazságot számos népnek ;
És ők kardjaikat ekevasakká olvasztják,
És lándzsáikat sarlókká.
Nemzet nemzet ellen nem emel kardot,
És nem tanul többé hadviselést.
[5]Jákob háza, jöjjetek,
És járjunk az Úr világosságában !

2. E fejezetnek 2—5. verse messiási jövendölés, 6—22. verse pedig egységes feddőbeszéd, valószínűleg Izaiás prófétai működésének kezdetéről, talán Oziás király halálának évéből (738.), amikor Júda országa még nagy külső fénynek és gazdagságnak örvendett (7. 8. v.).

2—5. Sion jövendő dicsősége a messiási korban. Ez a jövendölés majdnem szószerint olvasható Mik. 4, 1—3-ban is. Lehetséges, hogy mindkét próféta egy közismert régibb jövendölést illesztett beszédébe, vagy pedig Mikeás idézi híres kortársát, Izaiást. — *2. Az utolsó idők:* a messiási kor. (V. ö. Óz. 3, 5 ; Mik. 4, 1 ; Ezek. 38, 16 ; Kor. I. 10, 11.) *Az Úr házának hegye* a Sion, az újszövetség Egyházának előképe. A próféta a Sion hegyének feltünő *magasságát* emlegetve azt a gondolatot domborítja ki, hogy a messiási birodalom mindenki számára látható és felismerhető lesz, és minden nép Siont (a Messiás országát) keresi. — *3.* Izaiás jövendölése a messiási korban ment teljesedésbe. *Jákob Istene* a választott népnek igaz Istene, ellentétben a bálványokkal. Az Úr *utai, ösvényei, tanítása és igéje* itt az újszövetségi kinyilatkoztatást jelentik ; *Sion* és *Jeruzsálem* a keresztény Egyház előképe. — *4.* A pogány nemzetek megtérése a Messiás birodalmába, valamint az általános világbéke a próféták leírásaiban a messiási kornak egyik jellemző vonása. *Ő tesz majd ítéletet a nemzetek között:* a nemzetek vitás kérdéseiben az Úr fog igazságot szolgáltatni. *Sarlókká,* a héber szerint : «szőllőmetsző késekké». A harc eszközeiből a békés munka szerszámai lesznek. — *5.* A próféta lelkes felszólítása a zsidó néphez, mely elsősorban volt hivatalos a Messiás országába.

6Valóban, elvetetted népedet,
Jákob házát,
Mert úgy hemzsegnek náluk a jósok, mint hajdanában,
Akárcsak a filiszteusoknál,
És idegenek fiaival szövetkeznek.
7Tele van az ország ezüsttel, arannyal,
És nincsen száma kincseinek.
8Tele van országa lovakkal,
És nincsen száma szekereinek.
És tele van országa bálványokkal;
Kezük műveit imádják,
Azt, amit ujjaik alkottak.
9*Előttük* hajlik meg az ember, és alázza meg magát a férfiú;
Azért hát ne bocsáss meg nekik!

10Menekülj a kősziklák közé,
És rejtőzzél el a *porba*
Az Úr félelmetessége elől,
És felségének dicsősége elől.
11*Mert* az ember kevély szeme majd megaláztatik,
És meggörnyed a férfias termet;
És egyedül az Úr lesz magasztos azon a napon!

12Bizony, *felvirrad* a seregek Urának napja
Minden kevélyre és felfuvalkodottra,
És minden nagyravágyóra, hogy megalázza,
13S a Libanonnak minden magas sudár cédrusára,
És Básán minden tölgyére,
14És minden magas hegyre,

16—11. Júda országának anyagi jóléte nem szolgált az erkölcsiségnek javára. — 6. A szöveg homályos. A próféta az Istenhez intézi szavait. *Mint hajdanában*, célzás a zsidó nép őstörténetére a bírák korában. Más értelmezők a megfelelő héber szót a *Keletről* jött jósokra magyarázzák. *Idegenek fiaival szövetkeznek:* a próféta a pogány népekkel kötött szövetségeket korholja, melyek állandó bűnalkalmak voltak a bálványozásra. — *8.* A *szekerek* a harci szekerek, a *lovak* a hadi mének. A zsidó nép jobban bízott bálványaiban, kincseiben, harci erejében és az idegen nemzetekkel kötött szövetségeiben, mint Izrael Istenében. — *9.* A bálványozás az ésszel bíró embernek önmagát mélységesen lealázó bűne, mely joggal hívja ki a vétkes ellen az Isten legszigorúbb ítéletét. — *10.* V. ö. 19. és 21. v. Megkapó leírása az általános rémületnek az isteni ítélet napján. *A porba* (héb.), a Vulgáta szerint: «a gödörbe a földben». — *11.* Az Úr ítéletének napján minden földi nagyság semmivé lesz. V. ö. 17. v.

12—22. A Jákob házára váró büntető ítélet, mely a kevélyeket porig alázza. — 13. A Libanonnak magas, sudár cédrusai és *Básán tölgyei*, valamint a — *14.* versben említett *magas hegyek* és *kiemelkedő dombok* a földi hatalmasságok jelképei. A szent szerző a Libanon és Básán vidékének legnemesebb fáit említi, hogy hason-

És minden kiemelkedő dombra,
15És minden magas toronyra,
És minden várfalra,
16És Társis minden hajójára,
És mindenre, ami a szemnek szép.
17És meggörnyed az emberi nagyság,
Meghajlik a férfias termet.
És egyedül az Úr lesz magasztos azon a napon,
18S a bálványok teljesen összetörnek!
19És a kősziklák barlangjaiba menekülnek,
S a föld hasadékaiba,
Az Úr félelmetessége elől,
És felségének dicsősége elől,
Amikor majd felkel, hogy megverje a földet.

20Azon a napon az ember majd odaveti
Ezüstbálványait és aranybálványképeit,
Melyeket magának készített, hogy imádja,
A vakondok*nak* és a denevér*ek*nek,
21S a kőszirtek hasadékaiba menekül,
S a sziklák üregeibe,
Az Úr félelmetessége elől,
És felségének dicsősége elől,
Mikor majd felkel, hogy megverje a földet.
22Hagyjátok tehát az embert,
Akié *csak* a lehellet az orrában;
Ugyan *mi* nagyot tarthatni felőle?

lata annál megrendítőbb legyen. — *15.* Az Úr haragja ellen a megerősített várak sem nyujtanak menedéket. Krón. II. 26, 9. 10; 27, 3. 4. szerint Azáriás és Jóatám, Júda királyai, számos erődítést emeltek Jeruzsálemben és Júda egyéb városaiban. — *16. Társis* a mai Spanyolország déli vidékén fekvő főniciai telep, mely tengeri kereskedelméről volt híres az ókorban. A héber szöveg így is fordítható: «és valamennyi Társis-hajóra» — vagyis a zsidó királyoktól Társist járó hajók mintájára épített nagy hajókra. V. ö. Kir. III. 22, 50; Krón. II. 20, 36. 37. — *17.* V. ö. 11. v. Szép ellentét az emberi dicsőség mulandósága és az Istennek örök felsége között. — *19.* L. 10. v. *Hogy megverje a földet* (héb. «hogy megrémítse a földet»), t. i. az Isten az ítéletben. — *20.* Az ítélet napján az ember majd belátja, mily hiábavalók a bálványok, és ezeket megvetéssel eldobja magától. A *vakondok*ot és a *denevér*eket a próféta maró gúnnyal említi mint sötét helyeken és a földnek rejtett zugaiban tanyázó állatokat, melyek közé vetik majd bálványaikat a zsidók, amikor az Úr haragja elől menekülni akarnak.— *21.* L. 10. és 19. v. — *22.* A *lehellet*, mely *az ember orrában van*, az élet elve, melyet az Isten egy pillanat alatt elvehet. *Ugyan (mi) nagyot tarthatni felőle?* (héb.), a Vulgáta szerint: «Mert nagyra tartja magát». Komoly intelem a zsidó néphez, hogy ne bízzék emberi segítségben (a pogány népekkel kötött számos szövetségben), mert a veszedelem idején, főleg az isteni ítélet napján minden emberi erő összeomlik és tehetetlennek bizonyul. V. ö. Zsolt. 117, 8. 9. 10; 145, 2—4; Jer. 17, 5. stb.

3. FEJEZET.

Jeruzsálemben és Júdában teljes lesz a zűrzavar. — Az Úr szigorú ítélete lesujt a nép elnyomóira és Jeruzsálem fényűző, erkölcstelen asszonyaira.

[1]Mert íme az Úr, a seregek Ura
Elvesz majd Jeruzsálemtől és Júdától
Hatalmast és erőst,
Minden támogatást a kenyér
És minden támogatást a víz *terén*,
[2]Hőst és harcost,
Bírót és prófétát,
Jóst és öreget,
[3]Ötvenedes tisztet,
Tekintélyes embert és tanácsadót,
Műértőt és igézőt.
[4]És gyerekeket teszek fejedelmeikké,
És asszonyos lelkűek uralkodnak majd rajtuk.
[5]És egyik ember a másik ellen támad majd a népben,
Kiki felebarátja ellen;
A gyermek az öreg ellen háborog,
S a becstelen a nemes ellen.
[6]És ha valaki megragadja testvérét,
Ki atyja házához tartozik:
«Neked *még* van ruhád,
légy a fejedelmünk,
És e romhalmaz legyen a te kezed alatt», —
[7]Akkor az így felel majd azon a napon:
Nem lehetek én orvos*tok*,
Hiszen az én házamban sincsen sem kenyér, sem ruha;

A 2. fejezetben megjövendölt isteni ítélet a kettős asszír háború (734—732, és 725—722.), mely Szíriát és Izrael országát megsemmisítette, Izrael népét az asszír fogságba juttatta, de Júda országára is mérhetetlen nyomorúságot és megaláztatást hozott. (Krón. II. 28. fej.)

3, 1—4, 6.

Az itt olvasható beszéd (vagy beszédek kivonata) talán Ácház uralkodásának kezdetéről (735.) való. Ácház fiatal kora (Kir. IV. 16, 2; Krón. II. 28, 1.) és a szír-efráimita háború zavarai érthetővé teszik a Júda országában uralkodó fejetlenséget, és azt a zilált politikai állapotot, melyet Izaiás a 3. fejezet elején leír.

3. *1—7. Jeruzsálemben és Júdában teljes lesz a zűrzavar*, melyhez az *1.* v. tanusága szerint az ellenséges ostrom következményeként még éhinség is járul. — *1. Hatalmast és erőst*, a héber szerint: «Támaszt és támasztékot». — *3. Igézőt*, szószerint: «titkos beszédhez értőt.» Az Úr elveszi mindazokat, kik ésszel és erővel az országon segíteni tudnának, és — *4.* népét értelmetlen, gyönge elüljárókkal sujtja. *Asszonyos lelkűek*, a héber szerint: «önkényeskedők». Ácház csak húsz éves volt atyjának, Jóátámnak halálakor (Kir. IV. 16, 2.). — *5.* Az országban dúló fejetlenség minden isteni és emberi törvényt felborít. — *6. E romhalmaz:* Júda országa. *Kezed alatt:* kormányzásod alatt. A próféta arról beszél, hogy a nép megúnja az általános anarchiát. Ezt úgy írja le, hogy akinek jobb ruhája van, azt társai fejedelemmé akarják tenni, hogy a végromlást megakadályozza, de — *7.* mindenki menekül az ország kormányzásának gondjaitól. *Nem lehetek én*

Ne tegyetek engem a nép
fejedelmévé!

8Mert Jeruzsálem elbukik,
És Júda összeomlik;
Mert nyelvük és tetteik az
Úr ellen irányulnak,
Hogy haragra ingereljék
felsége szemét.
9Pártoskodásuk vádolja
őket,
És mint Szodoma, hirdetik vétküket, nem is
rejtegetik.
Jaj nekik, mert meglakolnak a gonoszságért!

10Mondjátok az igaznak,
hogy jól legyen dolga,
Mert élvezi majd tettei
gyümölcsét.
11Jaj a gonosznak! Roszszul jár,
Mert keze *tetteihez mérten*
leszen fízetsége!

12Népem zsarnokai fosztogatók,
És asszonyok uralkodnak
rajta.
Én népem! Kik boldognak mondanak téged,
megtévesztenek téged,
És lépteid útját megzavarják.
13Ám az Úr feláll az ítéletre;
Feláll, hogy megítélje a
népeket.
14Az Úr ítéletre száll népe
véneivel és főembereivel:
Hiszen ti lelegeltétek a
szőllőt,
És szegénytől rablott
holmi van házatokban!
15Miért zúzzátok össze népemet,
És őrlitek meg a szegények arcát? —
Úgymond az Úr, a
seregek Istene.

orvostok: nem értek az ország bajainak (v. ö. 1, 5. 6.) gyógyításához.

3—9. Az ország romlásának oka az erkölcsi romlottság. — 8. Nyelvük = szavaik. — *9.* Izaiás ismételten (v. ö. 1, 9. 10.) Szodomához hasonlítja Jeruzsálemet, melynek lakói teljes nyiltsággal és szemérmetlenséggel vétkeztek. *Jaj nekik, mert meglakolnak a gonoszságért,* a héber szerint: «Jaj nekik, mert ők maguk okozták vesztüket!»

10—11. V. ö. *az 1. zsoltár alapgondolatával* a jámborok boldogságáról és a gonoszok bűnhődéséről.

12—15. Az Úr szigorú ítélete lesujt a nép elnyomóira. — 12. Népem zsarnokai maguk az elüljárók. A vers első része a héber szerint így hangzik: «Népemet gyerkőcök nyomják el» stb. *Asszonyok:* a Hetvenes görög fordítás szerint: «uzsorások». A 12. v. második része keserű feljajdulás az álprófétáknak ellen, kik megzavarják a nép *lépteinek útját,* mert megakadályozzák azt, hogy az Istenhez térjen vissza. *Kik boldognak mondanak téged,* a héber szerint: «vezetőid». — *13.* Az isteni ítélet megemlítésénél a próféta tekintete kiszélesedik, és a Júdára váró ítélet világítéletté lesz. — *14.* A hatalmasok főbűne: a szegények kizsarolása és birtokaiknak jogtalan eltulajdonítása. *A szőllő* Júda országát jelenti, melynek őrzése és gondozása a főembereknek legfőbb feladata lett volna.

16 Így szól az Úr:
Mivel felfuvalkodtak Sion leányai,
És magasra emelt nyakkal járnak,
Szemükkel integetve sétálnak,
Lábukkal csörögve járkálnak
És negédes léptekkel sétálnak:
17 Azért majd kopasszá teszi az Úr Sion leányainak feje tetejét,
És hajukat felfedi az Úr.
18 Azon a napon majd elveszi az Úr
A saruk ékességét és a holdacskákat,
19 A nyakláncokat, a nyakékeket, a karpereceket, a fejdíszeket,
20 A hajválasztókat, a lábkarikákat,
Az öveket, az illatszertartókat, a fülbevalókat,
21 A gyűrűket, a homlokon függő drágaköveket,
22 A díszes ruhákat, a palástokat,
A vászonruhákat, a hajtűket,
23 A tükröket, a gyolcsokat,
A szalagokat és a nyári ruhákat.

24 És leszen a kellemes illat helyett büdösség,
S az öv helyett kötél,
A fodorított haj helyett kopaszság,
És a mellkötő helyett szőrruha.
25 Legszebb férfiaid is a kard élétől hullanak el,
És hőseid a harcban.
26 És kapui majd gyászolnak és szomorkodnak,

16—26. Jeruzsálemnek erkölcstelen és fényűző asszonyaira az Isten büntetése vár. — *16.* A *magasra emelt nyak* a kevélységet jelenti. *Negédes léptekkel sétálnak*, a héber szerint: «és lábkötőkkel csörögnek», hogy a járó-kelők figyelmét magukra vonják. — *17.* A keleti nők lefátyolozva szoktak járni; a fátyol elvétele megszégyenítést jelent. A héber szöveg úgy is érthető, hogy az Úr megalázó büntetés gyanánt felfödi Sion leányainak szemérmét. — A *18—23.* versben Izaiás a korabeli gazdag nők divatos ékszereit sorolja fel; ez a részlet művelődéstörténeti szempontból is igen érdekes leírás. A huszonegy (7×3) ékszer megnevezésében a héber és a latin szöveg több helyen eltér egymástól. — A héber szöveg így hangzik: «*18.* Azon a napon majd elveszi az Úr az ékességeket: a lábcsattokat, a homlokszalagokat, a holdacskákat, — *19.* a fülönfüggőket, a karpereceket, a fátylakat, — *20.* a fejdíszeket, a lábláncocskákat, az öveket, az illatszertartókat, az amuletteket, — *21.* a gyűrűket, az orrkarikákat, — *22.* a díszes ruhákat, a palástokat, a kendőket, az erszényeket, — *23.* a tükröket, a gyolcsruhákat, a fejszalagokat és a köpenyegeket.» — *24.* A fényűzést mélységes gyász és nyomorúság váltja fel. A haj levágása (= *kopaszság*) a gyász jele. — *25.* A nagy nemzeti gyásznak oka a szerencsétlen háború, mely az országot elnépteleníti. *Legszebb férfiaid* (Vulg., héb. «férfiaid»): Sion harcosai. — *26.* A város *kapui*ban tartották a keletiek a nyilvános gyülekezeteket. Jeruzsálem kapuin senki sem fog ki- és bejárni. *És ő elhagyottan ül majd a földön:* t. i. a szerencsétlen Jeruzsálem. A próféta Jeru-

És ő elhagyottan ül majd
a földön.

4. FEJEZET.

Az ország elnéptelenedése. — Az Izraelre váró szabadulás és isteni oltalom a messiási korban.

[1]Azon a napon hét asszony ragad majd meg
Egy férfiút, és így szól :
A saját kenyerünket eszszük,
S a saját ruhánkba öltözünk ;
Csak hadd viselhessük nevedet,
Vedd le rólunk a gyalázatot !

[2]Azon a napon az Úr sarjadéka
Ékességben és dicsőségben leszen,
S a föld gyümölcse felséges leszen,
És ujjonganak majd, kik megmaradnak Izraelből.
[3]És leszen, hogy mindazt, aki Sionban megmarad,
És Jeruzsálemben életben marad :
Szentnek hívják majd,
Mindazt, aki az élők jegyzékében van Jeruzsálemben.
[4]És az Úr majd kimossa Sion leányainak szennyét,
És Jeruzsálem vér*bűn*ét kimossa belőle
Az ítélet lelkével és a tűz lelkével.

zsálemet mint gyászoló nőt írja le. *A földön ülés* a mélységes gyász jele.

4. Az 1. vers még a 3. fej. utolsó gondolatához tartozik : Az ország annyira elnéptelenedik, hogy hét asszony is versenyez majd egy férfiúért, akitől még azt sem kívánják, hogy mint feleséget eltartsa, csak vegye el tőlük az egyedüllét és a gyermektelenség szégyenét. (Az ószövetségi felfogás a gyermektelenséget megszégyenítőnek tartotta.) A hetes szám szókép «sok» helyett.

2—6. Az Izraelre váró szabadulás és isteni oltalom a messiási korban. A feddő és fenyegető prófétai beszédet Izaiásnak rendes szokása szerint gyönyörű messiási jövendölés zárja be, melyben a szomorú jelen és a dicsőséges jövő prófétai távlatban összefolyik egymással. — *2. Azon a napon*, t. i. az isteni ítélet napján, mely a prófétai távlatban összeolvad a messiási korral. *Az Úr sarjadéka* az, amit az Úr a földből sarjaszt. *Ékességben* (héb.), Vulg. «fenségben». A bő termés a messiási idők költői rajzának egyik állandó vonása. 2c. a héber szerint így hangzik : «S a föld gyümölcse dicsőségére és nagyságára válik azoknak» stb. *Kik megmaradnak Izraelből (= aki Sionban megmarad és Jeruzsálemben életben marad*, 3. v.) : a jámborok, kik az isteni ítéletben megszabadultak és immár a messiási ország áldásait élvezik. — *3.* A messiási országban a megmaradtak egészen az Úréi lesznek. Az *élet* a messiási országban való boldog élet. *Az élők jegyzéke*, amelybe választottait beírja az Isten, gyakran szerepel a jelképes prófétai leírásokban. V. ö. Dán. 7, 10 ; 12, 1 ; (Luk. 10, 20) ; Jel. 3, 5 ; 13, 8 ; 22, 19. — *4.* Az isteni ítélet meg fogja tisztítani Siont. Az ítéletnek célja tehát nem a választott nép megsemmisítése, hanem annak erkölcsi megtisztítása. *Az ítélet lelke és a tűz lelke:* a próféták az isteni ítéletet néha tűz alakjában írják le, mely minden salakot (bűnt és gonoszságot) kiolvaszt az arany**ból** és ezüstből (a válasz-

[5]És teremt az Úr a Sion hegyének egész helye fölé, és afölé, ahol ott az ő segítségét kérik, nappalra felhőt, és éjjelre füstöt és lobogó tűzhöz hasonló fényességet, mert minden dicsőség felett *ott lesz az ő* oltalma. [6]És *mint* a sátor, árnyékot nyujt nappal a forróság ellen, és védelmet meg rejtekhelyet a fergeteg és az eső ellen.

5. FEJEZET.

Jelképes ének a terméketlen szőlőről. — A zsidó nép korholása különböző bűnei miatt, melyekért az országot az asszír veszedelem fogja sujtani.

[1]Hadd énekeljem el kedvesemnek
Az én *szerelmesem* énekét szőllejéről.
Szőlleje volt szerelmesemnek
Igen termékeny hegytetőn.
[2]Sövénnyel körülvette,
A köveket kiszedte belőle,
És szépen beültette ;
Közepén tornyot épített,
És sajtót *vágott ki* benne :
És várta, hogy szőllőt hozzon,
És vadszőllőt hozott.

[3]Nos hát, Jeruzsálem lakói
És Júda férfiai :
Tegyetek igazságot köztem és szőllőm között !
[4]Mit kellett volna még tennem szőllőmmel,
És nem tettem meg vele?

tott népből), s azt tökéletesen megtisztítja (Iz. 1, 25 ; Mal. 3, 3 ; 4, 1. stb.). — *5.* Izaiás az isteni oltalom leírásában a Móz. II. 13, 21. 22-ben (és a pusztai vándorlás leírásában többször is) említett fényes felhőre céloz. Az isteni oltalom ki fog terjedni az egész Sionra. — A *6.* vers az előbbi vers jelképes leírásának folytatása. *A sátor* az isteni oltalom jelképe, mely Sion jámborait minden veszedelemtől megvédelmezi.

5. Ez a fejezet egységes beszéd, mely Izaiás prófétai működésének első éveiben, 733 körül (13. v.) hangzott el. A beszédben vázolt szomorú állapotok találóan illenek a gonosz Ácház király idejébe.

1—7. Jelképes ének a terméketlen szőllőről. V. ö. Jer. 2, 21 ; Mát. 21, 33 skk. A szőllő Izrael népe, melyet az Úr a legnagyobb gonddal ápolt, de a választott nép mindezért a gondviselésért csak hálátlansággal fizetett, miért is az isteni büntetés már nem késhetik tovább. — *1.* Az ének bevezetésében a Vulgáta a héber «szerelmes» szónak megfelelő kifejezés másik jelentését vette : «nagybátyámnak» énekét. A *kedves* és a *szerelmes* maga az Úr, a prófétáknak szokásos képes beszéde szerint a választott népnek vőlegénye. — A *2.* vers képei az Isten határtalan szeretetét és gondosságát fejezik ki a zsidó nép iránt. Az egyes képek különkülön nem kívánnak magyarázatot. *A köveket kiszedte belőle*, t. i. hogy eltávolítsa őket. A *szépen beültette* kifejezés helyett a héber szöveg egy, különösen finom szőllőfajtát («szórek») említ. A *tornyot* az őrtorony. A *sajtót* a keletiek többnyire a talaj sziklájába vágták. (Vulg. «sajtót épített».) A szőllő termése az erényes élet, melyet az Isten várt a választott néptől ; a *vadszőllő* a bűn, elsősorban a bálványozás. — *3—4.* A próféta ajkával beszélő Isten magát a bűnös népet szólítja fel, hogy igazságos ítéletet mondjon

Talán, hogy azt vártam, hogy szőllőt hozzon,
És vadszőllőt hozott?

[5]Most ime tudtotokra adom,
Mit teszek majd szőllőmmel:
Lerontom sövényét, hadd szaggassák szerte,
Lerombolom falát, hadd taposssák össze.
[6]És elhagyottá teszem:
Nem metszik meg és nem kapálják meg,
Hadd verje fel a bozót és a tövis.
És meghagyom a felhőknek,
Hogy esőt ne hullassanak reá.

[7]Bizony, a seregek Urának szőlleje Izrael háza,
És Júda férfia az ő gyönyörű ültetése;
Azt vártam, hogy cselekedete igaz legyen, és íme gonosz,
Hogy igazságot szolgáltasson, és íme jajveszékelést okoz.

[8]Jaj nektek, kik házat házhoz raktok,
Szántóföldet szántóföldhöz ragasztotok,
Míg csak hely vagyon!
Talán bizony ti magatok laktok-e csak az országban?
[9]Fülemben van ez, — úgymond a seregek Ura, —
És bizony rommá lesz a sok ház,
És lakatlanokká a nagy és szép *paloták!*
[10]Mert tíz hold szőllő egy kis korsóra valót hoz majd,
És harminc véka vetőmag csak három vékát terem.

[11]Jaj nektek, kik kora reggeltől fogva
A részegség után futtok,

viselkedése fölött. V. ö. Kir. II. 12, 1—7. *Talán hogy azt vártam*, a héber szerint: «Miért vártam . . .?» — *5—6.* A megvetett isteni szeretet rettenetes haragra fordul: az Isten a hálátlan néptől megvonja oltalmát és gondviselését, és a zsidóságot ellenségeinek szabad prédájára hagyja. — *7.* A képes beszéd magyarázata. *Júda férfia:* Júda egész lakossága.

8—23. A zsidó nép korholása különböző bűnei miatt. A próféta részletezi a 7. versben említett gonoszságot.

8—10. Az igazságtalan vagyonszerzés és annak büntetése: a jogtalanul szerzett vagyonon nem lesz áldás. V. ö. Mik. 2, 2. — A *10.* v. a héber szerint így hangzik: «Mert tíz hold szőllő egy bátot hoz, — És egy chómernek magva egy éfát terem». A *bát* és az *éfa* egyenlő tartalmú ürmértékek, és mintegy 37 liternek felelnek meg. Az éfa szilárd anyagok mérésére szolgált, míg a báttal folyadékokat mértek. A bát és az éfa a chómernek tizedrésze. A szent szerző azt mondja, hogy a termés elenyészően csekély része lesz az elvetett magnak, tehát éhinség fog kitörni az országban.

11—17. A dőzsölés bűnének kárhoztatása és annak büntetése. — *11. Részegség,* a héber szerint: «részegítő ital». V. ö. Péld. 23, 29.

És napestig isztok,
És a bortól hevültök!
12Citara és hárfa, dob, fuvola és bor van lakomáitokon,
De az Úr cselekedetére nem néztek,
És kezének művével nem gondoltok!
13Ezért fogságba hurcolják majd oktalan népemet,
És éhen vesznek majd előkelői,
És szomjúságtól eped el majd sokasága.
14Ezért majd feltárja *torkát* az alvilág,
És végtelen szélesre nyitja majd száját;
És leszállnak oda hősei és népe,
Kevély és dicső férfiai.
15Akkor majd meggörnyed az ember,
És megaláztatik a férfiú,
S a kevélyek lesütik szemüket.
16És felmagasztosul az ítéletben a seregek Ura,
S a szent Isten megmutatja szentségét az igazságosságban,
17S *ott* juhok legelnek majd sorban,
S a termékennyé lett romokat idegenek élik fel.

18Jaj nektek, kik a hazugság köteleivel húzzátok a gonoszságot,
És mint a szekérkötél a bűnt;
19Kik így szóltok: Siessen,
És jöjjön el hamar az ő műve,
Hadd lássuk!
Közeledjék, és jöjjön,
Amit Izrael Szentje tervez,
Hadd ismerjük meg!

30. — *12. Az Úr cselekedete és kezének műve* a népre szakadni készülő büntető ítélet, melynek közeledtét az eszeveszett dőzsölők nem veszik észre. — *13.* Izaiás talán a 733. év eseményeire céloz, amikor III. Tiglat-Pileszer asszír király Izrael országának északi vidékeit meghódította és annak lakosait az asszír fogságba hurcolta. *Oktalan*, t. i. az isteni törvényt illetőleg. A dőzsölés büntetése az éhhalál, a háború és a fogság borzalmai. — *14.* A Vulgáta szerint: «Ezért szélesíti ki kívánságát (szószerint: lelkét) az alvilág». A bűn büntetése a halál. A héber szerint a második verstag így hangzik: «És leszáll (Sion) ékessége és sokasága, — Zajos tömege és aki benne vidám». *Ékessége:* Sion előkelői. — *15.* A nagy nemzeti szerencsétlenség minden felfuvalkodottságot megtör, és — *16.* a megsértett Isten végtelen igazságosságát és szentségét megdicsőíti a gonoszok bűnhődése. — *17.* Az ország városainak helyét legelők foglalják el. Az *idegenek* a hódító idegen népek: az asszírok és utánuk a babiloniak. A Hetvenes görög fordítás *idegenek* helyett «kosokat» említ, tehát az első verstag gondolatát folytatja.

18—19. A gonoszok elbizakodottságának korholása. — *18. A gonoszság* és *a bűn* itt a gonoszságért és a bűnért járó büntetést jelenti, melyet a gonosztevő valósággal magához húz és magához láncol. — *19.* Az Isten *műve* és *terve* az isteni ítélet, melyet a gonoszok vakmerő elbizakodottsággal kihívnak maguk ellen.

20 Jaj nektek, kik a rosszat
jónak mondjátok,
S a jót rossznak!
Kik a sötétséget világossággá teszitek,
S a világosságot sötétséggé!
Kik a keserűt édessé teszitek,
S az édeset keserűvé!

21 Jaj nektek, kik bölcsek vagytok önszemetekben,
És önmagatok előtt okosak!

22 Jaj nektek, kik hősök vagytok a borivásban,
És vitézek a részegítő ital keverésében.
23 Kik ajándékért fölmentitek a gonoszt,
És attól, akinek igaza van, elveszitek igazát!

24 Ezért, mint ahogy a tarlót felfalja a tűz nyelve,
És elégeti a láng forrósága,
Úgy az ő gyökerük *is* olyan lesz, mint a hamu,
Virágjuk elszáll, mint a por;
Mert elvetették a seregek Urának törvényét,
És káromolták Izrael Szentjének szavát.
25 Ezért gerjedt fel népe ellen az Úr haragja,
És *ezért* nyujtotta ki felette kezét és verte meg,
Úgy, hogy megremegtek a hegyek,
És holttestük, mint a szemét *hevert* az utcák közepén.
Mindezzel azonban meg nem szűnt haragja,
Sőt keze még egyre ki van nyujtva!

20—21. V. ö. Péld. 3, 7; Róm. 12, 16. *A próféta azokat korholja, kik mindent megengedettnek tartanak, ami céljaiknak és érdekeiknek kedvez*, és így felforgatják az erkölcsi élet alaptörvényeit.

22. A tobzódás újabb korholása. A keletiek (az ókori rómaiakhoz hasonlóan) a bort különböző fűszerekkel és vízzel elegyítették. — *23.* Igazságtalanság az ítélkezésben; a szegények jogtalan elnyomása.

24—25. Az isteni büntetés általános leírása, a tarlót megemésztő tűz és a földrengés képével. — *24. Gyökerük és virágjuk:* a gonoszok utódai. Az atyák bűneinek következményeit utódaik is érezni fogják. *És elégeti a láng forrósága*, a héber szerint: «S a száraz fű a tűzben összeesik». A *hamu* és a *por* a minden támasz nélkül szűkölködő nyomorúság és tehetetlenség képe. *Hamu* helyett a héber szöveg «rothadás»-t mond; a gondolat értelme ugyanaz. — *25.* A *kéz kinyujtása* a büntetés jelképe. *Megremegtek a hegyek:* az Isten büntető ítélete az élettelen természetet is megrendíti. Lehetséges, hogy a próféta az Ámosz (1, 1.) és Zakariás (14, 5.) könyvében is említett földrengésre gondol, amelyben sokan életüket vesztették. Az isteni büntetés annyira megtizedeli Júda népét, hogy a holttestek eltakarítására senki sem fog gondolhatni. A vers utolsó gondolata a 9, 8—10, 4-ben olvasható fenyegető jövendölésnek folytonosan visszatérő refrainje (9, 12. 17. 21; 10, 4.), mely az isteni csapásokban állandó és megrendítő fokozást tüntet fel.

[26]És zászlót emel a távol
nemzeteknek,
És füttyszóval előhívja
a föld határairól,
S az íme sietve, gyorsan
eljő.
[27]Nincs közte fáradt, sem
beteg,
Senki sem álmos, sem nem
alszik ;
Nem oldódik meg derekának öve,
És el nem szakad sarujának szíja.
[28]Nyilai hegyesek, és minden íja ki van feszítve.
Lovainak patája olyan,
mint a kova,
És kerekei, mint a tomboló vihar.
[29]Bömbölése olyan, mint
az oroszláné,
Bömböl, mint az oroszlánkölykök ;
Ordít és megragadja a prédát,
Elhurcolja, és nincs, ki
elvegye tőle.
[30]És bömböl majd felette
azon a napon,
Mint ahogyan bömböl a
tenger.
A földre nézünk, és ím
szorongató sötétség *van rajta*,
És annak homályától elsötétül a nap.

6. FEJEZET.

Izaiás prófétai meghívása. — A zsidó nép elvakultsága, bűnhődése, és a megmaradtak megtérése.

[1]Abban az esztendőben, amikor meghalt Óziás király, láttam az Urat ; magas és kiemelkedő királyi széken ült, és *ruhájának szegélye* eltöltötte a templomot. [2]Szeráfok lebegtek felette ; mindegyi-

26—30. Az asszír hadsereg betörésének és félelmetes előrenyomulásának nagyszerű rajza, melynek egyes gondolatait Habakuk próféta (1, 6—11.) a káld hadsereg ellenállhatatlan támadására alkalmazta. Ennek a részletnek eredeti helye valószínűleg az előbbi verssel együtt a 9. fejezet végén volt. — *26.* A logikai alany az Isten. *A zászló felemelése és a füttyszó* a harcbahívás költői kifejezése. *A távol nemzeteknek* (héb.) Vulg. «a távol nemzetek között». *A föld határai* a nagy távolságot jelentik. *Eljő*, t. i. az asszír hadsereg. Ez a vers a választott nép Istenét egyúttal az összes nemzetek Isteneként tünteti fel, holott a pogány népek felfogása szerint az egyes istenek hatalma csak a saját népükre terjedt. — *27—28.* V. ö. Jóel leírását 2, 4 skk. Az ellenség harcratermettsége. *Senki sem álmos, sem nem alszik*, v. ö. Zsolt. 120, 4. *Kerekei*, t. i. hadi szekereinek kerekei. — *29. Elhurcolja* (héb.), a Vulgáta szerint : «Magához öleli». A próféta az asszír hadsereg ellenállhatatlan erejét festi. — *30. Felette:* Júda népe felett. A *szorongató sötétség* és a *homály* a szerencsétlenségnek és a kétségbeesett zavarnak jelképe.

6. Ez a fejezet Izaiás prófétai meghívását adja elő.

1—7. Izaiás prófétai meghívása. — *1.* Óziás király halálának éve valószínűleg 738. Úgy látszik, hogy Izaiás ezt a látomását a jeruzsálemi templomban nyerte. V. ö. Kir. III. 22, 19. *Ruhájának szegélye* (héb.), a Vulgáta szerint : «ami alatta volt». A hosszú ruha a méltóság jele. *A templom* a jeruzsálemi templom. — *2.* A *sze-*

küknek hat-hat szárnya
volt; kettővel befödték
arcukat, kettővel befödték
lábukat, és kettővel lebegtek, [3]és kiáltottak és
mondták egymásnak:
Szent, szent, szent az Úr,
a seregek Istene,
Dicsőségével tele van az
egész föld!
[4]És megrendültek *a küszöbök alapjai* a hangos
kiáltástól, és a ház be-
telt füsttel. [5]Ekkor én így
szóltam: Jaj nekem, vé-
gem van, mert tisztátalan
ajkú ember vagyok, és
tisztátalan ajkú nép kö-
zött lakom, s a Királyt, a
seregek Urát láttam sze-
memmel! [6]Erre az egyik
szeráf odarepült hozzám,
kezében *izzó kőszén* volt,
melyet csípővassal az ol-
tárról hozott, [7]és meg-
érintette szájamat, és így
szólt:
Íme, azzal, hogy ez meg-
érintette ajkadat,
Eltűnt a te gonoszságod,
És bocsánatot nyert a
bűnöd.

[8]Majd hallottam az Úr
szavát, amint mondotta:
Kit küldjek el,
És ki megyen el majd
nekünk?
Ekkor én azt mondtam:
Itt vagyok én, engem
küldj!
[9]Erre ő így szólt:
Menj, mondd ennek a
népnek:
Hallván halljatok, de ne
értsetek,

ráfok magasrendű angyalok; nevük valószínűleg az arab *saraja* vagy *szaruja* = nemesnek lenni» (mások szerint a héber *száraf* = égni, tüzesnek lenni») igével függ össze. *Felette*, t. i. a trón felett. A *szárnyak* a gyorsaság jelképei; az *arc* és a *láb* befödése a tisztelet kifejezése. Fordításunk a héber szöveget követi; a Vulgáta szövege a vers második felében így szól: «Kettővel befedték arcát és kettővel befedték lábát, és kettővel repültek». — *3.* A hármas szám az ószövetségben is szent szám volt, itt mindenesetre a szentség legmagasabb fokát fejezi ki. V. ö. Jel. 4, 8. — A *4.* v. a jelenés félelmetes voltát állítja szemünk elé. *A küszöbök alapjai* (héb.), a Vulgáta szerint: «az ajtósarok». A *ház* a jeruzsálemi templom; a *füst* vagy tömjénfüst, vagy az isteni dicsőség jelképe, mint Kir. III. 8, 10. 11 (Krón. II.. 5, 13. 14.)-ben. — *5. Végem van* (héb.), Vulg. «mivel hallgattam». Halandó, bűnös ember nem képes az Isten dicsőségét szemlélni. V. ö. Móz. II. 33, 20; Bir. 6, 22. 23; 13, 22. 23. A fölséges látomásban Izaiás annál inkább érzi a saját méltatlan voltát. *Tisztátalan ajkú ember:* bűnös ember. (V. ö. Luk. 5, 8. 9.) — *Izzó kőszén* (héb.), Vulg. «kövecske». — *7. Gonoszságod* és *bűnöd* általános jelentésű: méltatlanságod és bűnös voltod.

8—13. A zsidó nép elvakultsága, bűnhődése, és a megmaradtak megtérése. — *8.* V. ö. Kir. III. 22, 19. 20. Érdekes ellentét az 5. verssel. A megtisztított lélek örömmel vállalkozik arra, hogy az Úr ügyének hírnöke és munkása legyen. *Nekünk* az isteni fölséget kifejező többes szám. — A *9—10.* v. gondolatának helyes megértése végett tudnunk kell, hogy az ószövetség szavajárása néha az Istennek tulajdonít olyan dolgokat, amelyeket az Úr csak meg-

És *látván* lássatok, de ne
ismerjetek meg!
[10]Vakítsd el e nép szívét,
Tedd süketté fülét,
És zárd be szemét,
Hogy ne lásson valahogy
szemével,
És ne halljon fülével,
És ne értsen szívével,
És meg ne térjen,
És meg ne gyógyítsam.
[11]Erre én megkérdeztem:
Mennyi ideig, Uram?
Ő így szólt:
Míg el nem vesznek a városokból a lakosok,
A házakból az emberek,
S a szántóföldek pusztákká nem lesznek,
[12]És az Úr messzire nem
szórja az embereket,
És naggyá nem lesz a
pusztulás az országban.
[13]És ha megmarad is
benne egytizednyi
Az is *megint elpusztul*,
mint a terebintus,
És mint a *levágott* tölgyfa,
melynek csak törzsöke
marad meg:
Szent mag lesz az, ami
megmarad belőle.

enged vagy nem akadályoz meg. V. ö. Móz. II. 7, 3; 10, 20. 27. Az Isten hívó és segítő malasztja nem rontja le az ember szabad akaratát, mely — fájdalom! — ellenállhat az isteni kegyelemnek. A zsidók is hallották a próféták fenyegető jövendöléseit és látták teljesedésüket, de mert nem tértek meg, az Úr nem gyógyíthatta meg a választott népet. Izaiás jövendölését Jézus Krisztus és az apostolok a saját kortársaikra vonatkoztatták (Mát. 13, 14. 15; Márk 4, 12; Luk. 8, 10; Ján. 12, 40; Csel. 28, 26. 27; Róm. 11, 8.). — *9. Ennek a népnek:* nemcsak Júda, hanem egyszersmind Izrael népének is. *Látván lássatok* (héb.), a Vulgáta szerint: «lássátok a látomást». — *11. Mennyi ideig, Uram?* t. i. fog tartani a zsidó nép elvakultsága, melyet a próféta prédikálása csak még méltóbbá tesz a büntetésre. Az isteni felelet az, hogy az ítéletnek gyökeresen meg kell tisztítania az egész választott népet, kiirtani belőle vagy száműzetésbe küldeni a gonoszokat (*12.* v.), míg egyedül a *szent mag* (a nép jámbor része) marad meg (*13.* v.), mely az Isten kegyelméből meg fog erősödni és mindenfelé el fog terjedni. A közvetlen büntetés a szír-efráimita és az asszír háborúban következett be, mely Júda országának nagy részét néptelenné tette (v. ö. 4, 1; 5, 13. stb.), Izrael népének zömét pedig az asszír fogságba juttatta. — A *13.* v. (az utolsó verstag kivételével) a héber szövegben még fenyegető tartalmú. Fordításunk a héber szöveget követi. A Vulgáta így hangzik: «És megmarad benne egytizednyi, és megtér, — És úgy mutatkozik majd, mint a terebintus, — És mint a tölgyfa, mely kiterjeszti ágait, — Szent mag lesz az, ami megmarad belőle». A Vulgáta tehát arról beszél, hogy az isteni büntető ítélet után megmaradt csekély számú igazra boldog jövő vár.

II. rész: Az Emmánuel-könyv. (7—12. fejezet.)

Izaiás könyvének 7—12. fejezetét «Emmánuel-könyv»-nek is nevezzük, mert a messiási jövendölések középpontjában a Szűztől születendő Isten-ember, az «Emmánuel», «Isten velünk», áll. Ezek a fejezetek több, egymással tartalmilag szorosan összefüggő beszédből állnak, melyeket a próféta részint a szír-efráimita háború idejében (735—732.), részint kevéssel Szennácherib asszír

7. FEJEZET.

Damaszkus és Izrael támadó hadjárata Júda ellen. — Emmánuel, a Szűz fia. — Izrael és Júda országának pusztulása.

[1]Történt pedig Ácháznak, Júda királyának napjaiban, ki Jóátánnak, Óziás fiának volt a fia, hogy Rászin, Szíria királya, és Fákee, Romelia fia, Izrael királya felvonult Jeruzsálem ellen, hogy ostrom alá fogja; de nem tudták bevenni.

[2]Hírül vitték ezt Dávid házának ily szóval: Szíria Efráimban táborozik. Erre megremegett az ő szíve és népének szíve, mint ahogy megremegnek az erdő fái a széltől. [3]Az Úr pedig azt mondotta Izaiásnak: Eredj ki Ácház elé a Felső-tó vízvezetékének végéhez, a Kallómező irányában fiaddal,

király betörése (701.) előtt mondott. (Szírián Arámot, Efráimon Izraelt kell értenünk.) A beszédek történeti hátterét Kir. IV. 15, 37. és 16. fej., valamint Krón. II. 28. adja meg. Az események rövid összefoglalása Izaiás 7. fejezetének 1. versében olvasható. Fákee (héb. Pekach), Izrael királya Rászin (gör. Raasszon, az asszír emlékeken: Rászunnu) arámi király szövetségében még Jóátám idejében megtámadta Júda országát. Ácház, Júda királya uralkodásának kezdetén a két szövetséges király hadserege dúlva, fosztogatva haladt keresztül Júdán, és már Jeruzsálemet fogta ostrom alá. A hadjárat oka Iz. 7, 6. szerint valószínűleg az volt, hogy Rászin és Fákee Júda országát erőszakkal be akarta vonni egy Asszíria ellen létesítendő szövetségbe, melynek Szírián és Izraelen kívül a filiszteusok és a Jordántól keletre lakó népek voltak a tagjai. A keményen szorongatott Ácház nem hallgatott Izaiás próféta szavára, hogy egyedül az Úrtól kérje és remélje a segítséget, hanem nagy ajándékok árán Tiglat-Pileszer asszír királyt nyerte meg szövetségesévül, egyidejűleg pedig védekezni próbált Rászin és Fákee ellen. A Júdát ért megsemmisítő vereség után (Krón. II. 28, 5. 6.) Ácház kénytelen volt Jeruzsálembe menekülni, melyet üldöző ellenségei ostrom alá fogtak (Kir. IV. 16, 5; Iz. 1, 7.). Az asszír nagykirály felvonulása Szíria és Izrael ellen Jeruzsálemet felmentette az ostrom alól, Szíriát megsemmisítette, Izrael országának északi részét pedig asszír tartománnyá tette, — de ebben a háborúban Júda országa is igen sokat szenvedett.

7. *1—9. Damaszkus és Izrael támadó hadjárata Júda ellen.* — *1.* V. ö. Kir. IV. 16, 5. — *2. Dávid házának* = az akkor uralkodó Ácház királynak és családjának. *Szíria* = a szír (héb. arámi) hadsereg. *Efráimot* a próféta Izrael országa helyett említi, mint annak legnagyobb és leghatalmasabb törzsét. A vers második része igen festői leírás. — *3. Seár-Jásub* (Vulg. «Jásub, aki megmaradt») szimbolikus jelentésű név: «A maradék visszatér» (vagy «megtér»). A «maradék» a próféták nyelvén a fogságban megtisztult és megtért zsidóságot jelenti. A *Felső-tó* fekvése ismeretlen; valószínűleg nagy mesterséges tó (víztartó) volt a mai (szintén mesterséges) Mamilla-tó vagy Szultán-tava környékén, Jeruzsálemtől nyugatra. *A Kalló-mező irányában* szavak Izaiás kortársai előtt a legpontosabban megjelölték a nagyfontosságú jövendölés színhelyét. Ez az út egyes magyarázók szerint Jaffa felé vezetett. Ácház Jeruzsálem erődítményeit és vízvezetékét szemlélte meg, hogy a város ostromára kellő módon fölkészülhessen. —

Seár-Jásubbal együtt, 4és
mondjad neki:
Vigyázz, légy nyugodt!
Ne félj, szíved ne remegjen
Ennek a két fadarabnak
füstölgő zsarátnokától,
Rászinnak, Szíria királyának, és Romelia fiának
dühödt haragjától,
5Attól, hogy gonosz tervet
szőtt ellened
Szíria, Efráim és Romelia
fia, mondván:
6Vonuljunk fel Júda ellen,
Riasszuk fel őt,
Ragadjuk őt magunkhoz,
És tegyük királyává Tábeel fiát!
7Így szól az Úr Isten: Nem
következik ez be, és
nem történik meg!
8Hanem Damaszkus *csak*
Szíriának *marad* a feje,
Rászin pedig Damaszkusnak a feje,
— És hatvanöt esztendő
mulva Efráim nem lesz
többé nép, —
9Szamaria *csak* Efráimnak
marad a feje,
Romelia fia pedig Szamariának a feje.
Ha nem hisztek, fenn nem
maradtok!
10Szólt továbbá az Úr
Ácházhoz, mondván:
11Kérj magadnak jelt az
Úrtól, a te Istenedtől, akár
az alvilág mélyéből, akár
fenn a magasból! 12Erre
azt mondotta Ácház: Nem
kérek, és nem kísértem az
Urat.

A *4.* versben kezdődnek az Úr bátorító szavai Ácházhoz. ***Légy nyugodt:*** **ne kezdj hadműveleteket! Az Úr Rászint és Romelia fiát, illetve haragjuk tüzét** ***füstölgő zsarátnok*****hoz hasonlítja, hogy tehetetlen gyöngeségüket jellemezze.** Izrael királyának nevét a próféta nem is említi, — talán megvetésből, mert Fákee trónbitorló volt (Kir. IV. 15, 25.). — *6. Ragadjuk őt magunkhoz* szavak azt mutatják, hogy Szíria és Izrael Júda országát a fentemlített asszír-ellenes szövetségbe akarta bevonni, és azért az asszír-barát Ácház helyébe az egyébként ismeretlen *Tábeel fiát* akarta Júda trónjára ültetni. A *Tábeel* név jelentése: «Jó az Isten»; ha a héber szerint «Tab'al»-t olvasunk, a név jelentése: «semmirekellő». — *7. Nem következik ez be* (szószerint: «nem fog ez megállni»): a szövetségeseknek Júda ellen szőtt terve nem fog sikerülni. — A *8—9.* versnek az az értelme, hogy Júda országát egyik ellenséges király sem fogja uralma alá hajtani; Damaszkus *csak* Szíriának, Szamaria *csak* Izraelnek marad — ideig-óráig — a fővárosa, Rászin pedig *csak* Damaszkusnak, és Fákee *csak* Szamariának marad a királya. A közbevetett megjegyzés *(És hatvanöt esztendő mulva Efráim nem lesz többé nép)* valószínűleg Ászárháddon asszír királynak arra az intézkedésére utal, hogy 670-ben, tehát 65 évvel a szír-efráimita háború kezdete után asszír telepeseket vezetett Efráim területére Bábel, Kuta, Áva, Emát és Szefárváim vidékéről (Kir. IV. 17, 24 skk.), és ezzel végleg megszüntette Izrael országát.

10—25. Emmánuel, a Szűz fia. — *10.* Az Úr csodával akarja megerősíteni Ácháznak tett ígéretét, hogy a királyt bizalomra gerjessze. A csoda és a jövendölés a próféták isteni küldetésének és szavaik igazságának legbiztosabb záloga volt. — *12.* Az egyáltalán nem jámbor Ácház inkább bízott az asszír király segítségében, mint az Isten szavában; de hitetlenségét képmutató módon a

[13]Erre ő azt mondotta: Halljátok tehát, Dávid háza! Kevés-e nektek, hogy terhére vagytok az embereknek, és azért terhére vagytok az én Istenemnek is? [14]Ezért az Úr maga ad majd nektek jelt: Íme a szűz méhében fogan és fiút szül; neve Emmánuel lesz, — [15]vajat és mézet fog enni, hogy meg tudja vetni a rosszat és a jót *tudja* választani. [16]Bizony, mielőtt a gyermek meg tudná vetni a rosszat és a jót választani, pusztává lesz az az ország,

jámborság és tisztelet köntösébe öltöztette. — *13.* A próféta szent haragjának ünnepélyes megnyilatkozása a képmutató ellen. *Dávid háza* itt is Ácházt és családját jelenti. *Terhére vagytok az embereknek:* Ácház már átnyujtotta ajándékait az asszír királynak, és félt felbontani a vele kötött szövetséget. *Terhére vagytok az én Istenemnek is:* az idegen népekkel kötött szövetségeket a mózesi törvény szigorúan tiltotta, mert mindig veszedelmesek voltak a zsidó népre: vallásának elhagyására bírták és az idegen nemzetek játéklabdájává tették. Izaiás prófétai lélekkel előre látta, hogy ha Júda szövetségre lép Asszíriával, nem maradhat semleges Asszíriának és Egyiptomnak élethalál harcában. — A *14.* v. Izaiás könyvének egyik legfontosabb messiási helye. A jövendölés a héber szöveg szerint így hangzik: «Íme a szűz méhében fogan és fiat szül, és nevét Emmánuelnek fogja hívni». A próféta által látott *szűz* a Boldogságos Szűz Mária, *Emmánuel* pedig az ő isteni Fia, Jézus Krisztus. *a)* A megfelelő héber szó eredetileg «fiatal nő»-t jelent, de a Szentírásnak legrégibb, zsidóktól készített fordításai (a Hetvenes görög fordítás és a szír Pesitta) ezt a szót ezen a helyen szoros értelemben vett szűzzet jelentő kifejezéssel adják vissza. *b)* A próféta nem általánosan *valamely szűzről* beszél, aki házasságában a természet törvényei szerint anyává lesz, hanem *«a* szűzről», akit szűznek mond akkor is, amikor már áldott állapotban van és fiút szül. *c)* Mikeás próféta, Izaiás kortársa, egyik messiási jövendölésében (5, 3.) Izaiásnak erre a kijelentésére céloz. *d)* Szent Máté Jézus Krisztus születésének leírásában (1, 18—25.) kifejezetten hivatkozik Izaiásnak a Szűzről mondott jövendölésére (1, 22. 23.). *e)* A Szűznek fia *Emmánuel* («Velünk az Isten»). — Hogy Emmánuel valóban a Messiást jelenti, azt a következő érvek bizonyítják. *a)* A 7—12. fejezet szorosan összefüggő egységes szöveg. Már pedig 8, 8. «Emmánuel» birtokának mondja Palesztina földét, mely országot a Szentírás egyébként következetesen az Isten földének nevezi. *b)* Ugyanezt a csodálatos módon született Gyermeket isteni tulajdonságokkal ruházza fel 9, 6. 7. és róla szól *c)* a 11. fejezet is, mely Őt az Úr Lelkének ajándékaival teljesnek és a béke Fejedelmének mondja. *d)* Emmánuel neve igen jól illik az emberré lett és az emberek közt lakó Isten-Fiúra. — A régi zsidó szentírásmagyarázat szintén messiásinak tartotta ezt a jövendölést, mint Mik. 5, 3., a Hetvenes görög fordítás és a szír fordítás mutatja. — *15.* A logikai alany Emmánuel. A *vaj* (héb. «aludttej») és a *vadméz* a beduinok szegényes tápláléka. *Hogy meg tudja vetni a rosszat és a jót tudja választani:* amikor majd eszének használatára kezd jutni. — A *16.* vers a legtöbb kath. magyarázó szerint a prófétai távlat szabályai szerint magyarázandó: ha Emmánuel akkor születnék meg, amikor Izaiás ezt a jövendölést mondja: a végzet már eléri Damaszkus és Izrael országait, mire

melyet te két királya miatt utálsz. [17]Reád, népedre és atyád házára olyan napokat hoz majd az Úr, amilyenek nem voltak, amióta Efráim elszakadt Júdától, — az asszírok királya által.

[18]Azon a napon az Úr füttyent majd a légynek,
Mely Egyiptom folyamainak határán van,
S a méhnek, mely Assur földén van,
[19]És azok eljönnek, és megtelepszenek valamennyien
A völgyek patakjainál, a sziklák üregeiben,
Minden bozótban és minden hasadékban.

[20]Azon a napon az Úr majd leborotválja
Bérbevett borotvával, a Folyamon túl lakókkal,
az asszírok királya által
A fejet és a lábak szőrét,
S a szakállt mindenestül.

[21]Azon a napon ki-ki majd egy fejős tehenet és két juhot tart,
[22]S a tej bősége miatt vajat eszik;
Vajat és mézet eszik ugyanis majd mindenki,
Ki megmarad ebben az országban.

[23]Azon a napon majd minden hely, ahol ezer ezüstöt érő ezer szőllőtő állt,
Tövissé és bojtorjánná leszen.

ez a gyermek eszének használatára jut. — *17.* De Júda országát is eléri a romlás, mégpedig épen a segítségül hívott Asszíria által. Prófétai célzás arra, hogy Szamaria bukása után az asszír hadsereg Júdának egy részét is elpusztította, mint Krón. II. 29, 8. 9-ben olvassuk. *Efráim* (Izrael országa) *Júdától* Roboám és Jeroboám idejében *szakadt el* (Kir. III. 12.).

18—25. Költői leirása a Júda országára váró nehéz napoknak és az ország pusztulásának. — 18. A *füttyszó* az Úr hívó parancsát jelenti. Egyiptomnak és Etiópiának jellegzetes természeti csapása a rengeteg rovar és légy (v. ö. Iz. 19, 1.), Asszíria pedig híres volt méheiről. Izaiás *Egyiptom legyeit* és *Asszíria méheit* a két ország hadseregének jelképeivé teszi. *Egyiptom folyamai* a Nílus és csatornái. — *19.* Egyiptom és Asszíria seregei el fogják lepni az egész Szentföldet. Asszíria seregei még Izaiás életében nem egyszer előzönlötték Palesztinát (Tiglat-Pileszer, V. Szálmánásszár, II. Szárgon és Szennácheríb asszír királyok alatt), Egyiptom pedig I. Nekáó fáraó alatt Jósiás királyra és seregére mért halálos csapást a megiddói csatában (608.). — *20. A Folyam* az Eufrátes; *a Folyamon túl lakók* az asszírok, kiket a próféta ellenállhatatlan erejük miatt mindent letaroló *borotvához* hasonlít. *Bérbevett borotvával:* a próféta talán arra céloz, hogy Asszíria hadseregét voltaképen Ácház ajándékai zúdították a Szentföldre. Más magyarázat szerint ez a kifejezés arra vonatkozik, hogy az asszír sereg az Úrnak büntető eszköze. A hajnak és a szakállnak leborotválása Júda teljes meggyalázását fejezi ki Asszíria részéről. — *21—22.* Az állattenyésztők birtokában igen kevés jószág marad. *Egy fejős tehenet és két juhot:* nagyon csekély számú állatot. Az emberek táplálékát csak kevés számú nyájuk adja meg, mert — *23—25.* a föld teljesen alkalmatlan lesz a megművelésre, és a

[24]Nyíllal és íjjal lép be
oda az ember,
Mert bojtorjánná és tövissé
lesz az egész ország.
[25]S a hegyekre, melyeket
most kapával kapálnak,
Nem megy fel *senki sem*,
A tövistől és a bojtorjántól
való félelem miatt,
Hanem szarvasmarha-
legelő lesz valamennyi,
És aprómarha tapossa.

8. FEJEZET.

A Damaszkusra, Izraelre és Júdára váró asszír veszedelem megjövendölése jelképes cselekedettel és fenyegető beszéddel.

[1]Szólt az Úr hozzám: Végy magadnak egy nagy könyvet és írd bele emberi írással: Rabolj gyorsan, prédálj hamar! [2]És megbízható tanukat választottam reá magamnak: Úriás papot és Zakariást, Barakiás fiát. [3]És bementem a prófétaasszonyhoz, s az méhében fogant és fiút szült. Ekkor az Úr azt mondotta nekem: Add neki ezt a nevet: Rabolj gyorsan, prédálj hamar! [4]Mielőtt ugyanis a gyermek hívni tudná atyját és anyját, *prédává lesz* Damaszkus *kincse*, és Szamaria zsákmánya az asszírok királya előtt leszen.

legértékesebb szőllők és termőföldek is annyira a pusztulás martalékai lesznek, hogy legfölebb legelőknek valók. *Nyíllal és íjjal lép be oda az ember*, mert a tövis és a bojtorján közt vadállatok fognak tanyázni. — A *25.* versben fordításunk az eredeti szöveget követi, mert a Vulgáta fordítása kevésbbé világos: «És minden hegy, amelyet kapával kapálnak meg, nem megy oda a tövisek és a bojtorján félelme» stb.

8. Az itt leírt jelképes cselekedet és az előszóval mondott jövendölés is a 735. esztendőre esik. Egyes magyarázók szerint a 8. fejezet több beszéd töredékeiből áll.

1—4. Izaiás második fiának születése és jelképes neve. — *1.* A *nagy könyv* a héber szöveg szerint valószínűleg tábla, melyet a próféta nyilvános helyen kifüggesztett vagy kiállított. Az *emberi írás* valószínűleg a nép előtt is ismeretes írás, ellentétben minden titkos írással. *Rabolj gyorsan, prédálj hamar*, a héber szerint: «Máher sálál chás báz». A név jelentését a 4. vers magyarázza meg. (L. alább.) — *2.* A próféta *megbízható tanuk* előtt írja le az Úr által előre kinyilatkoztatott nevet, hogy a jövendölés valódiságáról senkinek se lehessen kétsége. Más magyarázat szerint a 2. vers még az Úr szava. *Úriás* valószínűleg a Kir. IV. 16, 10—16-ban szereplő főpap, *Zakariás* pedig talán a Krón. II. 29, 13-ban említett levita, vagy Ácház apósa (Kir. IV. 18, 2.). — *3. A prófétaasszony* Izaiás felesége. — *4. Prédává lesz Damaszkus kincse* (héb.), a Vulgáta szerint: «Megszűnik Damaszkus hatalma». A jövendölés szószerint beteljesedett. Izaiás fia 734-ben született, és amikor *atyját és anyját hívni tudta*, tehát mintegy kétéves korában (732-ben), Damaszkus tényleg az asszír nagykirály hatalmába került. Damaszkus államának többi része és Izrael országának egész északi területe már 733-ban Asszíria uralma alá jutott.

5 Így szólt továbbá az Úr hozzám :
6 Mivel ez a nép megvetette
Siloénak csöndesen folydogáló vizeit,
És inkább Rázsint és Romelia fiát választotta :
7 Azért íme az Úr reájuk hozza
A Folyam hatalmas és nagy vizeit :
Az asszírok királyát
És annak minden dicsőségét,
S az elárasztja minden patakját,
És átlépi minden partját ;
8 És áthömpölyög Júdán, és kiárad,
És átmegy, és egészen nyakig ér.
Kiterjesztett szárnya betölti
Országod szélességét, ó Emmánuel !

9 Gyűljetek *csak* egybe, ti népek, vereséget szenvedtek !
Halljátok meg valamennyien, ti messzi országok :
Készüljetek *csak* fel, vereséget szenvedtek !
Övezzétek *csak* fel magatokat, vereséget szenvedtek !
10 Szőjetek *csak* tervet, meghiúsul ;

5—22. A Damaszkusra, Izraelre és Júdára váró asszír veszedelem megjövendölése. — *6.* A Jeruzsálemtől keletre, a Kedron völgyében fekvő Gihon forrásának vizét már Ezekiás kora előtt egy, részint a sziklába vájt, nyílt és kővel befödhető csatorna, részint pedig a hegy oldalában végighuzódó alagút vezette a Siloe tavába. A próféta beszédében *Siloénak csöndesen folydogáló vizei* talán Dávidnak törvényes királyi családját jelentik, melynek abban az időben Ácház volt — bár méltatlan — képviselője. Úgy látszik, Júda népének egy része a damaszkusi királynak és Izrael királyának pártján állt. Az utóbbinak nevét Izaiás megvetésből nem is említi ; l. 7, 4. 9. Más magyarázók *Siloénak csöndesen folydogáló vizein* a feltűnés nélkül, de állandóan működő isteni gondviselést értik. — *7.* Ellentét az előbbi verssel. *A Folyam* az Eufrátes ; *a Folyam hatalmas és nagy vizei* az asszír hatalom jelképei. Az Eufrátesnek és csatornáinak vize minden tavasszal ki szokott áradni. A próféta költői képe szerint az Eufrátesnek és csatornáinak vize kilép medréből és áthömpölyög egész Júdán. A 7. vers a következővel együtt az asszír hadsereg ellenállhatatlan hódító útját festi költői színekkel. — *8. Egészen nyakig ér:* az asszír betörés végromlással fenyegeti Júdát is. *Kiterjesztett szárnya:* a hasonlat alapja a sas szárnya. Más magyarázók szerint a próféta Asszíria szimbolikus állataira : a szárnyas bikákra és a szárnyas oroszlánokra céloz. *Országod szélességét* = országodat egész szélességében. A próféta a Szentföldet *Emmánuel országának* nevezi.

9—10. A Júda ellen támadó Damaszkus, Izrael és Asszíria gyászos és végzetes kudarca. Ez a kudarc okulására szolgálhat minden, az Isten országa ellen támadó hatalomnak. Figyelemreméltó a 9—10. versben megnyilatkozó egyetemesség gondolata. — *9. Gyűljetek csak egybe,* a héber szerint : «lázongjatok». *Vereséget szenvedtek,* a héber szerint : «csüggedjetek el !» — *10. Tervet,* t. i. Jeruzsálem ellen. *Velünk az Isten,* héb. «Emmánuel».

Beszéljetek *csak*, meg nem valósul,
Mert velünk az Isten!

11 Így szólt ugyanis hozzám az Úr, ki erős kézzel tanított engem, hogy ne járjak a nép útján, mondván:
12 Ti ne mondjatok összeesküvésnek semmit,
Amit e nép összeesküvésnek mond,
És amitől fél, attól ti ne féljetek,
Se ne remegjetek!
13 A seregek Urát, Őt valljátok szentnek,
Csak tőle remegjetek és csak tőle rettegjetek!
14 Ő nektek szent helyetek leszen,
De botlás köve és botrány kősziklája leszen Izrael két házának,
Tőr és romlás Jeruzsálem lakóinak;
15 És közülük sokan megbotlanak,
Elesnek és összezúzzák magukat,
Hálóba kerülnek és fogságba jutnak.

16 Kösd be a tanubizonyságot, pecsételd le a tanítást tanítványaimban.
17 Én pedig az Úrban bízom, ki elrejtette arcát Jákob házától, és benne remélek. 18 Itt vagyok én és fiaim, kiket az Úr nekem adott: jelképek és csodák *vagyunk* Izrael

11—15. Egyedül az Istent kell félni! — 11. Erős kézzel tanított engem, a héber szerint: »amikor keze erőssé lett« (rajtam) = amikor kinyilatkoztatását közölte velem. *E nép útja* = a félelem, mely erőt vett Júda népén az arám-izraelita betörés napjaiban. — *12.* Az *összeesküvés* talán Tábeelnek (7, 6.) kikiáltása királlyá a nép egyes rétegeiben, vagy az asszír-barát és asszír-ellenes pártok torzsalkodásai. (A héber szöveg valószínűleg romlást szenvedett.) — *Amitől e nép fél:* Damaszkustól és Izraeltől. — *13.* Ne a tehetetlen emberektől remegjetek, hanem az Urat tiszteljétek és féljétek! — *14—15. Izrael két háza:* a szorosan vett Izrael és Júda országa, nevezetesen ezeknek gonosz lakói. Az Úr annyiban *botlás köve és botrány kősziklája* a gonoszok számára, hogy őket törvényszegéseik miatt a megérdemelt romlásba taszítja. A *15.* v. hasonló értelmű kifejezéseinek halmozása a gonoszokra váró ítélet kikerülhetetlenségét és borzalmas voltát jelzi. V. ö. Zsolt. 17, 26; Óz. 5, 12; Mát. 21, 44; Luk. 2, 34; Róm. 9, 33; Pét. I. 2, 8.

16—18. Egyes magyarázók szerint ezek a versek *Izaiás feljegyzéseinek befejezésél* adják a szír-efraimita háború idejéből. Mivel a zsidó nép nem értette meg azt, amit látott és hallott, az Úr elfordult tőle; de ott maradtak jövendölései, és székhelye is megmaradt Sionban. — A *16.* v. az Úr szava Izaiáshoz. A *tanubizonyság* és a *tanítás* a próféta beszédei. A kortársak hitetlenségének közepette Izaiás az utókor számára akarja megmenteni jövendöléseit. *Tanítványaimban:* az Isten szavára hallgatókban, akiket a próféta mintegy az isteni tanítást tartalmazó edényeknek tekint. — *17.* Az Úr *arcának elrejtése* azt jelenti, hogy az Úr elfordult választott népétől. *Jákob háza* az egész zsidó nép. — *18.* Izaiásnak és fiainak neve jelképes jelentésű. L. a Bevezetést és 7, 3; 8, 1—4. magyarázatát.

számára a seregek, Urától, ki a Sion hegyén lakik.
19És ha így szólnak hozzátok: «Kérdezzétek meg a suttogva varázsló halottidézőket és a jövendőmondókat, ne kérdezősködjék-e a nép az Istenénél, a halottaktól az élők felől», *utasítsátok őket* 20inkább a törvényhez és a kinyilatkoztatáshoz! *Bizony, így beszélnek azok, akiknek nincsen hajnaluk.*
21De bolyong majd az ilyen idestova,
És összerogy az éhségtől;
És mivel éhezik, haragjában
Megátkozza királyát és Istenét.
Fölfelé tekint,
22Majd a földre szegezi szemét;
És ime *mindenütt csak* nyomorúság és sötétség,
Bomlás, szorongatás és üldöző homály;
És nem tud szabadulni szorongatásától.

9. FEJEZET.

A Messiás születése és fellépése Galilea vidékein · a Messiás kora mint az örök béke boldog ideje. — Az Izraelt sujtó isteni büntetések.

A *19—20.* vers *egy prófétai beszéd töredékének* látszik. — *19. Ha így szólnak*, t. i. a varázslataikban és bűbájosságukban bízó gonoszok. *Hozzátok:* a próféta tanítványaihoz, és általában a jámborokhoz. *Kérdezzétek . . . jövendőmondókat:* az említett gonoszok a veszedelem idején nem az Istenhez, hanem a varázslókhoz és a jósokhoz fordulnak felvilágosításért. *Az Istenénél:* a héber kifejezés így is fordítható: «a saját szellemeinél». — Bár az ószövetség régibb könyveinek felfogása szerint a halottak nem is tudnak semmit sem az élők sorsáról (v. ö. Préd. 9, 5. 6.), az itt idézett közbeszólók azt tanácsolják, hogy a nép a saját elhalt nagyjainak (pl. Sámuelnek) szellemétől kérjen tanácsot oly esetekben, amikor az élők nem tudnak felvilágosítást adni. — A *20.* v. második részében fordításunk a héber szöveget követi. A Vulgáta szerint: «Ha nem beszélnek így, nem lesz számukra hajnali világosság».

21—22. A próféta azoknak a gyászos sorsát írja le igen élénk színekkel, akik nem akarnak megtérni, és akiket hirtelenül elér az isteni büntetés, az asszír betörés. Az egyes számú alanyok és állítmányok általános jelentésűek. — *21. De bolyong majd az ilyen idestova:* Júdán keresztül bolyong majd a hajlékából kiűzött zsidóság. Az asszírok által elpusztított ország nem nyujthat táplálékot a menekülőknek, kik nyomorúságukban átkot szórnak (földi) királyukra és Istenükre (a héber szerint talán: a megkérdezett szellemekre), de sem az égtől, sem a földtől nem remélhetnek segítséget megátalkodottságuk miatt. — *22. A sötétség* a szerencsétlenség jelképe. A 22. v. utolsó szavai Jer. 23, 12-re emlékeztetnek. A héber szövegben a 22. vers két részre van osztva, és utolsó része már vigasztaló tartalmú: «De a sötétség elűzetik, *23.* mert nem marad többé sötétsége (az ország)nak, mely (most) szorongatást szenved».

9. *1—7. A Messiás születése és fellépése Galilea vidékein; a Messiás kora mint az örök béke boldog ideje.* — Ez a részlet a 8, 5-ben megkezdett beszédnek nagyszerű befejezése. A próféta szeme előtt a zsidó népre váró szorongatás összeolvad azzal a

[1]Egykoron megvetés
tárgyává *tette* Zábulon
földét és Neftáli földét, de
az utolsó időkben meg-
dicsőíti majd a tengerhez
vezető utat, a Jordánon
túl *fekvő vidéket*, a pogá-
nyok Galileáját.
[2]A nép, mely sötétben
járt,
Nagy fényességet lát ;
Azok számára, kik a ha-
lál árnyékának ország-
gában laknak,
Világosság támad.
[3]Megsokasítottad a népet,
De nem növelted meg
az örömet.
Örvendenek előtted,
Mint ahogy örvendenek
aratáskor,
Mint ahogy ujjongnak a
győzők a szerzett pré-
dának,
Amikor szétosztják a
zsákmányt.
[4]Mert terhes igáját
Vállára *nehezedő* botját,
Sanyargatójának pálcáját
Összetörted, mint egykor
Mádiánt.
[5]Mert minden erőszakos,
harcban szerzett préda
És vérrel átitatott ruha
Elégetésre kerül,
S a tűznek lesz eledele.

szabadulással, melyet a világ Megváltója az egész emberiségnek fog hozni a bűn rabságából.

1. A mondat logikai alanya : az Úr. 1-ben a Vulgáta igéi így hangzanak : «könnyűvé lett», «nehézzé lett». *Zábulon* és *Neftáli* törzse Izrael országának legészakibb részén lakott, ezért főlde elsőnek érezte meg az asszír veszedelmet : már 733-ban asszír tartománnyá lett. *Az utolsó időkben:* a messiási korban. *A tengerhez vezető út:* a Genezáret tavának nyugati határvidéke. A *Galileá*-nak megfelelő héber szó eredetileg «körzetet» jelent, és itt is ebben az értelemben veendő. Azt az országrészt, melyet már Józsue kora óta *Galileának* neveztek (Józs. 20, 7; 21, 32; Kir. III. 9, 11; IV. 15. 29.), már Izaiás is «a pogányok körzetének» mondhatta, mert a zsidó honfoglalás korában Zábulon, Áser és Neftáli törzse nem irtotta ki a kánáneusokat (Bir. 1, 30—33.), sőt a zsidóság idővel össze is házasodott a bennszülöttekkel, miért is a mózesi törvényhez hű zsidóság ezeket az északi törzseket mint fél-pogányokat megvetette. — *2.* Ezen a megvetett földön támadt a világ világossága. Az 1—2. versett Mát. 4, 14—16. kifejezetten idézi mint Izaiás jövendölését, mely az Üdvözítő galileai tanításával teljesedett be. *A nép, mely sötétben járt:* az egész zsidó nemzet. *A halál árnyéka* a legsötétebb árnyék, a legmélyebb nyomorúság jelképe. — *3. Megsokasítottad a népet:* egyes magyarázók a héber szöveget így értelmezik : «Megsokasítottad a vidámságot». *Nem növelted meg az örömet:* más, helyesebb olvasás szerint a héber szöveg értelme : «Megsokasítottad a népet, megnövelted az örömet», t. i. a messiási országban. *Örvendenek előtted:* a próféta a szent helyen tartott vidám áldozati lakomákra gondol. A vers két hasonlata a vidám boldogság és öröm teljességét rajzolja, mely a nagy áradságot és szenvedést követi. — *4.* A próféta Asszíria *terhes igájáról*, Izrael *vállára nehezedő botjáról* és az asszír nagykirály (= a *sanyargató*) zsarnok uralmáról beszél, melyet az Úr *össze* fog *törni*. Izaiás előtt prófétai távlatban összeolvad az asszír fogságból való szabadulás és a Messiás boldogító világuralma. *Összetörted, mint egykor Mádiánt:* célzás Gedeonnak Mádián fölött aratott győzelmére (Bir. 7. fej.). — *5.* A héber szerint : «Mert minden katonasaru — És vérben megfor-

[6]Gyermek születik ugyanis nekünk,
És Fiú adatik nekünk,
S a fejedelemség az ő vállára kerül,
És leszen az ő neve:
Csodálatos, Tanácsadó,
Isten, Hős,
Az örökkévalóság Atyja,
A béke Fejedelme.
[7]Növekszik majd uralma,
S a békének nem leszen vége;
Dávid trónján és országa fölött fog ülni,
Hogy igazságos ítélettel megerősítse és megszilárdítsa
Mostantól fogva mindörökké;
A seregek Urának féltő szeretete műveli majd ezt!

[8]Szót küldött az Úr Jákob ellen,
És ráesett az Izraelre;
[9]Hadd értse meg az egész nép,
Efráim és Szamaria lakói,
Kik kevélységükben
És szívük felfuvalkodottságában így szóltak:

gatott ruha — Elégetésre való lesz — És a tűznek eledele». A prófétától említett két katonai ruhadarab az egész hadi felszerelésnek jelképe. A vers értelme: a Messiás békés világuralma minden harcot és háborút lehetetlenné és fölöslegessé tesz, és a harci eszközöket megsemmisíti. L. Iz. 2, 4; Mik. 4, 3. 4. stb. — *6—7.* Fölséges messiási jövendölés. A *Gyermek* és *Fiú* a 7, 14-ben említett Emmánuel. A 6. versben a Vulgáta mult ideje a prófétai távlatból magyarázandó: Izaiás oly biztosan látja a jövendőt, hogy azt mint már befejezett eseményt írja le. *A fejedelemség* = a királyi hatalom jelvényei; költői kép annak kifejezésére, hogy a Messiást emberi természete szerint is korlátlan hatalom illeti meg. A «Gyermek» neveinek mindegyike isteni személyiségét és isteni természetét domborítja ki. Valóban a próféta nem fejezhette volna ki szebben a Messiásnak kettős, isteni és emberi természetét egy isteni személyben, mint amikor megjövendöli a Szűztől való emberi születését és isteni tulajdonságait. A *Tanácsadó* szó a Messiás végtelen bölcseségére vonatkozik. A héber szöveg az itt felsorolt isteni tulajdonságokat valószínűleg kettesével csoportosítja: «csodálatos Tanácsadó, erős Isten, örök Atya, béke Fejedelme». — *7.* A Messiás *uralma* úgy *növekszik majd*, hogy egyre több lélek és több nép veti magát alá az ő szelid jogarának. *A békének nem leszen vége:* a Messiás kegyelmei a léleknek kimondhatatlan békét biztosítanak. *Dávid trónját* és *országát* a próféta azért említi, mert a Messiás lelki világuralma által az Isten teljesítette Dávidnak tett ígéretét családjának örök uralkodására vonatkozólag (Kir. II. 7, 16.).

9, 8—10, 4.

Ez a beszéd minden valószínűség szerint még a 735. évet megelőző időkből való, mert Asszíriát a próféta nem említi, és Damaszkus (= Szíria) még ellensége Izrael országának (9, 12.). A beszéd elsősorban Izrael országára vonatkozik, de egyes részei Júdának is szólnak.

9. 8—22. Az Izraelt sujtó isteni büntetések.

8. A *szó* az Úr büntető ítélete, többé-kevésbbé megszemélyesítve. V. ö. Bölcs. 18, 15. A Hetvenes görög fordítás ezt a kifejezést «halál» (= döghalál) szóval adja vissza. — *9. Efráim*, mint az északi ország leghatalmasabb törzse, egész Izraelt jelenti, mely-

10A téglák leomlottak,
De majd kockakövekkel építkezünk ;
A vadfügefákat kivágták,
De helyükbe majd cédrusokat ültetünk !
11Reájuk hozta az Úr Rászin ellenségeit,
És elleneit felkelésre indította :
12Kelet felől Szíriát, nyugat felől a filiszteusokat,
És tele szájjal felfalták Izraelt.
Mindezzel azonban meg nem szűnt haragja,
Sőt keze még egyre ki van nyujtva.
13És a nép nem tért meg Ahhoz, ki őt megverte,
S a seregek Urát nem keresték.
14Ezért az Úr levágta Izraelről a fejet és a farkot,
A *pálmát* és a *kákát* egy napon.
15A vén és az előkelő a fej,
S a hazugságot tanító próféta a farok.
16Akik ezt a népet *vezetik*,
Tévútra viszik ;
És akiket *vezetnek*,
A mélységbe zuhannak.
17Ezért ifjaiban nem leli kedvét az Úr,

nek fővárosa Szamaria volt. — A *10.* v. közmondásnak vagy valamely ének töredékének látszik. Értelme : az elvakult és felfuvalkodott nép azt hitte, hogy az őt eddig ért kevésbbé súlyos veszteségeket könnyűszerrel helyre fogja hozni. Az itt vázolt politikai helyzet Óz. 7, 8 sk-re emlékeztet. — *11. Rászin ellenségei* az asszírok. A Hetvenes görög fordítás nem említi Rászint, hanem — valószínűleg helyesebben — «a Sion hegye ellen felkelők»-ről beszél. — *12.* Izrael ellenségei Damaszkus (= Szíria) és Filisztea. A próféta valószínűleg azokra a harcokra céloz, melyeket a IX. század utolsó évtizedeiben Házáel, Damaszkus királya viselt Jehu (843—820.) és Joácház (820—804.) izraelita királyok ellen. A 12. vers szerint Damaszkus hatalma ekkor még igen nagy volt, tehát csak a Jóást (804—787.) és II. Jeroboámot (787—746.) megelőző időkről lehet szó, mert az utóbb említett két király Házáel utódjának, II. (III?) Benhadadnak erejét több háborúban megtörte. Filisztea szerepét a büntető ítéletben nem ismerjük. A vers második része ebben a beszédben többször ismétlődő refrain, mely az isteni csapásokban állandó és igen hatásos fokozást tüntet föl. L. 5, 25.

13. Az elvakult népet a multnak csapásai sem térítették vissza az Istenhez. — *14.* A *fej* és a *farok* szokásos képes kifejezés magasrangú és alacsonyrangú helyett. *Az Úr levágta Izraelről a fejet:* Fákee, ki Izaiás idejében Izrael királya volt, tényleg orgyilkosságnak lett az áldozata (Kir. IV. 15, 30.). — A héber szövegben említett *pálma* és *káka* a vers első részével párhuzamos kifejezés. A Vulgáta ehelyett «meghajlító»-t és «megfékező»-t mond. *Egy napon:* a büntető ítélet mint a villám csapása fogja érni az országot. — *15.* A próféta maga magyarázza meg hasonlatát. — *16.* Az álpróféták, kik a népet a megtéréstől visszatartották, Izrael romlásának legfőbb okai voltak. *Akik ... vezetik* (héb.), Vulg. «akik ... boldogítják ; *akiket vezetnek* (héb.), Vulg. «akiket boldogítanak». — *17.* Az Úr *nem leli kedvét* Izrael *ifjaiban, és árváin meg özvegyein meg nem könyörül* : ezeket is sujtani fogja az isteni büntetés. *Képmutató*, a héber szerint : «istentelen». Az *oktalanság* gonoszságot jelent.

És árváin meg özvegyein
meg nem könyörül,
Mert mindenki képmutató és gonosztevő,
És minden száj oktalanságot beszél.
Mindezzel azonban meg
nem szűnt haragja,
Sőt keze még egyre ki
van nyujtva.

18Mert a gonoszság lángra
kapott, mint a tűz,
Mely megemészti a bojtorjánt és a tövist;
És felgyujtja a sűrű erdőt,
Úgy, hogy büszkén gomolyog felfelé a füst.
19A seregek Urának haragjától megrendül a
föld,
S a nép olyan lesz, mint
a tűznek tápláléka;
Senki sem irgalmaz atyjafiának.
20Ha jobbra fordulnak is,
akkor is éheznek,
Ha balfelé keresnek is
ennivalót, jól akkor
sem laknak;
Kiki *felebarátja* húsát eszi
meg:
Mánássze Efráimot, és
Efráim Mánásszét;
És mindketten Júda ellen
fordulnak.
21Mindezzel azonban meg
nem szűnt haragja,
Sőt keze még egyre ki van
nyujtva.

10. FEJEZET.

Az Izraelt sujtó ítélet leírásának folytatása. — Asszíria az Úrnak büntető vesszeje, melyet elbizakodottsága miatt az Isten össze fog törni, ha majd a választott nép elvette méltó büntetését.

1Jaj azoknak, kik gonosz
törvényeket hoznak,
És az íródeákoknak, kik
igaztalanságot írnak,
2Hogy elnyomják a perben a szegényeket,
És erőszakot tegyenek né-

A *18—21.* vers a trónviszályok alkalmával Izrael országában gyakori véres belviszályokat festi költői képekben. — *18. A bojtorján, a tövis* és *a sűrű erdő* Izrael királyai és lakói; a tűzvész (a *19.* versben is) a belső viszályok képe. — *20.* A zsidó nép egyes törzsei őrültek módjára törnek egymás ellen. V. ö. Óz. 7, 7. *Kiki felebarátja húsát eszi meg*, így a Hetvenes görög fordítás és a káld magyarázat. A héber szöveg és a Vulgáta szerint: «kiki a saját karja húsát eszi meg». *Efráim*nak és *Mánásszé*nak mint ellenségeknek megemlítése talán csak költői kép, mely a polgárháborúk borzalmait festi, mert a történelem nem értesít minket arról, hogy ez a két törzs Izaiás idejében egymás ellen háborút viselt volna; azonban Kir. IV. 15, 8—31-ből tudjuk, hogy Izrael országának végső napjai gyászos polgárháborúkkal és királygyilkosságokkal voltak telve. — *21.* L. 5, 25.

Valószínűleg a 9. fejezet *21.* verse után volt az eredeti helye 5, 25—30-nak. L. az 5. fejezet magyarázó jegyzeteit.

10. *1—4.* A 9, 8-ban megkezdett beszédnek befejező része, mely *a jogszolgáltatás terén uralkodó áldatlan állapotokat ostorozza.* — Az *1—2.* v. azt mutatja, hogy Izraelben (és Júdában) számos törvény és rendelkezés volt életben, melyeket az alacsonyabb néposztály nem ismert vagy nem értett meg, és így nem érvé-

pem megalázottainak
ügyén ;
Hogy zsákmányukká le-
gyenek az özvegyek,
És kifosszák az árvákat !
[3]Mittevők lesztek majd a
látogatás napján,
S a távolról jövő szeren-
csétlenség *napján?*
Kihez menekültök majd
segítségért,
És hol hagyjátok majd
dicsőségteket,
[4]Hogy bilincsbe ne gör-
nyedjetek,
És a megöltek közé ne
essetek?
Mindezzel azonban meg
nem szűnt haragja,
Sőt keze még egyre ki
van nyujtva !

[5]Jaj Assurnak! Ő az én ha-
ragom vesszeje és botja,
Az ő kezükre bíztam
bosszúállásomat.
[6]Elküldöm őt a csalfa
nemzet ellen,
És parancsot adok neki
haragomnak népe ellen,
Hogy zsákmányoljon és
prédát szerezzen,
És tapossa azt, mint az
utca sarát.

[7]Ő azonban nem így véle-
kedik,
És szíve nem így gondol-
kodik,

nyesíthette igazát. — *3—4.* Minden oltalomkeresés és minden emberi segítség hiábavaló lesz. A *látogatás* és a *szerencsétlenség* ugyanegyet jelent: az Úr büntető ítéletét, melyet *a távolról jövő* asszír hadsereg fog végrehajtani. A *távolról jövő szerencsétlenség* megemlítése az Úrnak korlátlan, minden népre kiterjedő hatalmára is céloz. (V. ö. Jer. 23, 23.) Az itt *dicsőség*gel fordított szó valószínűleg az igazságtalanul összeharácsolt kincseket jelenti. A befejező szavakra nézve l. 5, 25.

10,[5]5—34.

Az itt olvasható beszéd az Asszíriára váró büntető ítéletet írja le, mely Szennácheríb idejében (701.) következett be. Alapeszméje az, hogy az Úr Asszíriát használta fel Júda megbüntetésére és megtérítésére, de Asszíria félreismerte világtörténelmi hivatását: önmagának tulajdonította győzelmét, és túllépte az Úr által megszabott mértéket. Ezt a beszédet Izaiás kevéssel 701 előtt mondhatta, mert Asszíria betörését és vereségét közvetlenül közelállónak látja (25. v.); mindenesetre 717 után hangzottak el e szavak, mert Karkemis elfoglalása, melyre a 9. v. mint már megtörtént eseményre céloz, 717-re esik. Izaiás beszédeinek összegyüjtője (vagy maga a próféta) ezt a beszédet a tartalmi összefüggés miatt helyezte az Emmánuel-könyvbe. Szennácheríb hadjáratát és az asszír nagykirály rettenetes vereségét Iz. 36. 37; Kir. IV. 18, 13—19, 37. és Krón. II. 32, 1—23. beszéli el.

5—6. Asszíria az Úrnak büntető vesszeje. — *5. Az ő kezükre bíztam bosszúállásomat:* az Isten Asszíriával hajtatta végre büntető ítéleteit. — *6. A csalfa* (héb. «gonosz») *nemzet* elsősorban Júda, de lehet általában minden bűnös nép, melynek megbüntetésére az Úr Asszíriát küldte. *Haragomnak népe:* a nép, amelyre haragszom. — *7.* Asszíria megfeledkezett arról, hogy csak eszköze az isteni büntetésnek, és győzelmeit önmaga erejének tulajdonította (8—11.).

7—11. Asszíriát győzelmei elbizakodottá tették. — *9.* Asszíria

Hanem szíve *csak* arra irányul, hogy eltiporjon,
És nem csekély számú nemzetet kiirtson.
[8]Azt mondja ugyanis:
[9]Vajjon főembereim nem királyok-e is egyúttal?
Vajjon nem úgy járt-e Kalanó, mint Karkemis,
És Emát, miként Árfád?
És Szamaria, mint Damaszkus?
[10]Ahogy kezem elérte a bálványok országait,
Úgy *éri el majd* azoknak a bálványképeit is,
Kik Jeruzsálemben és Szamariában *laknak*.
[11]Vajjon nem teszek-e majd úgy Jeruzsálemmel és bálványképeivel,
Amint tettem Szamariával és bálványaival?
[12]De ha majd az Úr befejezte egész művét
A Sion hegyén és Jeruzsálemben,
Meglátogatom Assur királya fennhéjázó szívének gyümölcsét,
És felfuvalkodott szemének dicsőségét.
[13]Mivel azt mondotta:
Mindezt önkezem erejével hajtottam végre,
És bölcseségemmel értem el;
Megszüntettem a népek határait,
Kifosztottam fejedelmeiket,
És erőmmel letasztottam
A magasban trónolókat.

elbizakodott *főemberei* magukat szinte királyoknak tartják. Ez a vers több hatalmas várost sorol fel, melyeket Asszíria hadjáratainak hatalmába kerített. *Kalanót* (az ékiratokban «Kullani», héb. «Kalnó») és *Emátot* (héb. «Hamat») 738-ban foglalta el III. Tiglat-Pileszer; az utóbbi várost II. Szárgon kebelezte be Asszíriába 720-ban. *Karkemist* 717-ben ejtette hatalmába II. Szárgon. *Árfád* (héb. «Árpád») városa 740-ben esett el Tiglat-Pileszer alatt; ugyancsak ő foglalta el 732-ben *Damaszkust*. *Szamariát* V. Szálmánásszárnak háromévi ostroma után II. Szárgon foglalta el 721-ben. — *10—11.* A gőgös asszír nagykirály szemében Jeruzsálem és a zsidó nép Istene egy sorban áll a többi nemzetek bálványaival; azt hiszi, hogy amint a többi népeken nem segíthettek bálványaik, úgy Jeruzsálem Istene is tehetetlen lesz Asszíria hatalmával szemben. A 10. v. utolsó tagja a héber szerint így hangzik: «... a bálványok országait, melyeknek bálványképei felülmulták (t. i. számban) Jeruzsáleméit és Szamariáéit» stb.

12—14. Az elbizakodott Asszíriára váró büntető ítélet rövid kihirdetése. — 12. Az Úr egész műve: Júda népének megérdemelt megbüntetése. Asszíria *meglátogatása* szintén büntető jellegű. *Assur királya fennhéjázó szívének gyümölcse* az a kevély beszéd, *és felfuvalkodott szemének dicsősége* az az elbizakodott gőg, melylyel — *13.* az asszír nagykirály minden harci sikerét pusztán a saját erejének és bölcseségének tulajdonította. *Megszüntettem a népek határait:* minden ország függetlenségét megszüntettem, és azokat Asszíria tartományaivá tettem. Az ókor felfogása szerint az egyes országok határait az istenség állapította meg; Asszíria eljárása tehát vallási szempontból is erőszak és jogtalanság volt.

14Mint fészekre, nyúlt kezem
A népek *kincseire;*
S amint összeszedik az elhagyott tojásokat,
Úgy szedtem össze én az egész földet;
Nem volt, ki szárnyát megmozgatta volna,
Avagy száját kinyitotta volna, hogy sipogjon.

15Vajjon kérkedik-e a fejsze azzal szemben, aki vág vele?
Vagy nagyzol-e a fűrész azzal szemben, aki húzza?
Mintha bizony felkelhetne a vessző az ellen, aki emeli,
És felkelhetne a bot, amely csak fa!

16Ezért az Uralkodó, a seregek Ura
Sorvadást bocsát az ő kövérségére,
És dicsősége alatt tűzvészhez hasonló tűz üt ki.
17És Izrael Fényessége lesz a tűzben,
És Szentje a lángban,
És meggyullad és elég tövise és bojtorjánja
Egyetlen egy napon,
18És erdejének-ligetének dicsősége
Testestül-lelkestül elpusztul,
És *elsorvad, mint a sorvadó.*
19És erdejének megmaradt fáit csekély számuk miatt meg lehet majd számlálni,

A *magasság* a magas hegyeken fekvő megerősített várakat jelenti. Ez a szó a héber szövegben nem olvasható; egyébiránt is a héber szöveg utolsó része bizonytalan. — *14. A népek kincseire,* a Vulgáta szerint: «a népek erejére». Az asszír király az idegen városokat és országokat madárfészkeknek mondja, melyeket ő irgalmatlanul kiszedett. A vers utolsó része a megtámadott városok és országok védtelenségét fejezi ki: a népeken a halál rémülete vett erőt.

15. Szép ellentét Asszíria elbizakodott kevélységének leírásával a 13—14. versben. Amint a fejsze és a fűrész nem fuvalkodhatik fel, mert csak eszköz a mesterember kezében, úgy Asszíria is csak eszköz az Isten kezében, tehát semmi joga sincsen a dicsekvésre. A vers második része a héberben így hangzik: «Mintha a vessző mozgatná azt, aki felemeli, — Mintha a bot emelné fel azt, ami nem fa!» (t. i. az ember karját.)

16—19. Az Asszíriára zúduló isteni büntetés. — *16.* Ezt a büntetést a próféta az emésztő tűz jelképével írja le. Asszíria *kövérsége* annak hatalmát jelenti, *dicsősége* pedig győzelmes hadseregét, melyre megsemmisülés vár. — *17. Izrael Fényessége* és *Szentje* az Úr. A *tövis* és a *bojtorján* Asszíria és gonoszságai. *Egyetlen egy napon:* az isteni büntetés villámszerű gyorsasággal szakad Asszíriára. A jövendölés szószerint teljesedett be: v. ö. Iz. 37, 36; Kir. IV. 19, 35. — *18.* A próféta az Istentől sujtott asszír hadsereget égő erdőhöz hasonlítja, melynek csak csekély roncsai maradnak meg. *Testestül-lelkestül* (szószerint.: «lelkétől testéig»): teljesen. A 18. vers utolsó része a Vulgáta szerint így hangzik: «S a félelemtől megfutamodik». — *19. Összeírhatja* = összeszámlálhatja. A próféta az asszír hadsereg romjait tűzvészben elpusztult erdőhöz hasonlítja, melynek épen maradt fáit egy kis gyermek is

A gyermek *is* összeírhatja
őket.

[20]Azon a napon majd Izrael maradékai és Jákob házának megmenekültjei
Nem támaszkodnak többé arra, aki őket veri,
Hanem az Úrra, Izrael Szentjére támaszkodnak hűségesen.
[21]A maradék megtér,
Jákob maradéka, mondom, az erős Istenhez.
[22]Mert ha a te néped, Izrael, annyi lenne is,
Mint a tenger fövenye,
Csak a maradék tér meg belőle ;
El van határozva a pusztulás,
És az áraszt majd igazságot.

[23]Mert az *elhatározott* pusztulást végrehajtja az Úr, a seregek Istene az egész földön.

[24]Ezért így szól az Úr, a seregek Istene :
Ne félj Assurtól, én népem, Sion lakója !
Vesszővel ver *ugyan* meg téged,
És botját felemeli ellened úgy, mint Egyiptomban ;
[25]Ámde kevés és rövid idő mulva
Véget ér haragom,
És indulatom az ő gonoszságuk ellen *fordul*.
[26]S a seregek Ura reájuk emeli az ostort,
Úgy, mint amikor megverte Mádiánt Óreb sziklájánál ;

összeszámlálhatja. Szennácheríb hadseregének legnagyobb része tényleg egyetlen egy éjjel odaveszett Jeruzsálem falai alatt.

20—23. Izaiás prófétai távlatban összeköti Asszíria bukását Izrael maradékainak teljes megtérésével. Asszíria itt valószínűleg az összes istenellenes hatalmaknak előképe. — *20. Azon a napon:* Asszíria bukásának napján. *Izrael maradékai és Jákob házának megmenekültjei:* a büntetésben (a fogságban) jó útra tért választott nép, mely nem fog többé ellenséges idegen nemzetnél (Asszíriánál) segítséget keresni, mert ez mindig csak romlására volt (v. ö. Kir. IV. 16, 17. 18 ; Krón. II. 28, 20.), hanem egyedül az Úrban fog bízni. — *21. A maradék megtér:* a héberben célzás Izaiás fiának, Seár-Jásubnak nevére. V. ö. 7, 3. A *mondom* szó a Vulgáta többlete. — *22.* A prófétáknál gyakori gondolat, hogy az Izraelt megtisztító isteni ítéletben csak kevesen fognak megtérni. V. ö. 11, 11 ; Róm. 9 , 27. stb. Az ítélet a pogányokra és a gonosz zsidókra vár, de *igazságosságot* fog szolgáltatni a választott nép megtértjeinek. *22b.* a Vulgáta szerint így hangzik : «Megrövidítetett a pusztulás» (= rövidesen jő a pusztulás). — *23.* A 16—22. v. alapgondolatának megismétlése és kiterjesztése az egész világra.

24—27. Az Asszíriára váró büntető ítélet leírásának folytatása. — *24. Ezért:* mert közel van a végítélet. Izaiás beszéde kevéssel Szennácheríb veresége előtt hangzott el. L. az 5—34. v. bevezető magyarázatát. *Úgy, mint Egyiptomban:* úgy, amint az egyiptomi rabszolgaság idején a fáraó bánt a zsidó néppel. V. ö. Móz. II. 1—12. — *25.* Vígasztaló szó az asszíroktól sanyargatott Júdához. A kifejezésekre nézve v. ö. 26, 20 ; 29, 17. *Az ő gonoszságuk ellen:* Asszíria gonoszsága ellen. — *26. Úgy, mint amikor megverte Má-*

És botját felemeli a tenger fölé,
Úgy, mint Egyiptomban.
[27]És leszen azon a napon:
Elvétetik válladról az ő terhe,
És nyakadról igája,
És elrothad az iga az olajtól.

[28]Ájjátra tör, áthalad Mágronon,
Mákmásznál hagyja hadiszereit.
[29]*Átmennek a szoroson,*
Gábában lesz szállóhelyünk,
Ráma megrémül,
Megfutamodik Saul Gábaája.

[30]Kiálts hangosan, Gállím leánya!
Figyelj, Lájsa! Szegény kis Ánátót!
[31]Medemena megfut;
Gábím lakói, legyetek erősek!
[32]Még ma megáll Nóbéban
És kezét felemeli Sion leányának hegye,
Jeruzsálemnek dombja ellen.

[33]Ekkor az Úr, a seregek Ura
Rettentő erővel összetöri az *ágakat*,
És kivágásra kerülnek a sudár növésű fák,
És ledőlnek a magasak.

diánt Óreb sziklájánál: célzás Gedeon történetére a Bírák könyvének 7. fejezetében. (L. főleg 7, 25.) *És botját felemeli a tenger fölé:* célzás Mózes botjára, mely a Vörös-tengert a zsidók számára megnyitotta (Móz. II. 14.). Amint az Úr hajdan megbüntette Egyiptomot és Mádiánt, úgy fogja most megbüntetni Asszíriát is. — *27.* A választott nép megszabadul Asszíria nyomásától. A vers vége homályos; az *olaj* talán az Izraelre váró jólétet jelenti, miután levetette magáról Asszíria igáját.

28—32. Szennácherib hóditó útjának költői leírása. Iz. 36, 2. és Kir. IV. 18, 14. 17. szerint az asszír hadsereg Lákis felől, tehát Jeruzsálemtől délnyugatról támadta meg a szent várost; a 28—32. vers *költői leírásában* említett városok azonban többnyire Jeruzsálemtől északra fekszenek. Egyik-másik város fekvése ismeretlen. Egyes magyarázók szerint a 28—32. v. egy költemény töredéke, melyet Izaiás beleillesztett jövendölésébe. A leírás rövid mondataival kitünően érzékelteti a lázas sietést, az asszír sereg ellenállhatatlannak látszó erejét és előretörését. — *28. Ájját* a Józs. 8. fejezetéből ismeretes Hái városa. *Mágron* (Kir. I. 14, 2.) talán a mai Makrun. *Mákmász* Kir. I. 13, 23-ban szerepel. — *29. Átmennek a szoroson* (héb.), Vulg. »Futva haladnak«. *A szoros* a mai Wádi es-Suwenit, mely Betelből a Jordán völgyébe vezet. *Gábaa* Benjamin Gibeája. — *30. Gállím leánya* annak lakossága. *Szegény kis Ánátót*, más olvasás szerint: »felelj, Ánátót!« Ánátót (a mai Anat) Jeremiás prófeta hazája (Jer. 1, 1.). — *31. Medemena* és *Gábím* fekvése ismeretlen. *Legyetek erősek*, a héber szerint: »megfutamodtak.« — *32. Nóbe* (Kir. I. 21, 1.) már igen közel feküdt Jeruzsálemhez; Nóbe dombjáról szent Jeromos tanusága szerint már látható volt a szent város. *Sion leánya* Jeruzsálem lakossága; ennek *hegye* és *Jeruzsálemnek dombja* maga a Sion hegye, ahol a templom állt.

33—34. Az asszír hatalomnak hirtelen megsemmisülése, amikor a szent várost fenyegető veszély már a legnagyobb volt. A leírás — főleg a 28—32. v. után — rendkívül hatásos. — *33. Az ágakat*

34És vassal kivágatik az
erdő sűrűsége,
És hatalmas *cédrusaival*
együtt elbukik a Li-
banon.

11. FEJEZET.

Jessze törzsökéből születik a Messiás. — A Messiás kora az örök béke és boldogság ideje. — Az Úr Egyházának dicsősége.

1De vesszö kél majd
Jessze törzsökéből,
És virág nő ki gyökeré-
ből.
2És rajta leszen majd az
Úr lelke :
A bölcseség és az érte-
lem lelke,
A tanács és az erősség
lelke,
A tudás és a jámborság
lelke,
3És eltölti őt az Úr félel-
mének lelke.
Nem aszerint ítél majd,
amit a szem lát,
És nem aszerint ítélke-
zik, amit a fül hall,
4Hanem igazságosan ítél
majd a szegények fö-
fölött,
És méltányosan ítélkezik
a föld szelídeinek ;

(héb.), Vulg. «a kis edényt». *A sudár növésű fák* a Libanon cédrusai, az asszír királynak és fejedelmeknek jelképei. *A magasak* kifejezés helyén a héberben oly szó van, mely egyaránt jelent magasat és felfuvalkodottat. — *34. Az erdő sűrűsége* az asszír hadsereget jelenti, *a Libanon hatalmas cédrusai* pedig az asszír sereg királyát és vezéreit. A vers utolsó tagja a héber szerint így hangzik: «S a Libanon elbukik egy hatalmas lény (= az Úr) által». Az Úr letarolja az egész erdőt, csak egyetlen hajtás marad meg belőle (11, 1 skk.).

11. Ez a fejezet Izaiás könyvének egyik legszebb része, mely leírja, mint nyugszik meg az Úr Lelke a Jessze törzsökéből született Messiáson (1—3. v.), majd a Messiás országát mutatja be, mint az örök igazságosság, béke és boldogság hazáját (3—10. v.). Ezt a fejezetet az előbbi fejezettel a próféta távlat köti össze. Asszíria bukása és a zsidó nép megszabadulása összefolyik azzal a szabadulással, amelyet a Messiás hozott az emberiségnek a bűn és a gonosz lélek rabságából. A próféta szemében Asszíria az összes istenellenes világhatalmaknak előképe.

1—5. Jessze törzséből születik a Messiás. — *1. Jessze* (Kir. I. 16. Izáj) Dávid királynak atyja. A *Jessze törzsökéből és gyökeréből* (= ivadékából) kinőtt *vesszö* és *virág* (sarj) Dávid, ez az új Dávid pedig a Messiás. Egyes szentatyák és régi egyházi írók szerint a *vesszö* a Boldogságos Szűz, a *virág* az Üdvözítő. — *2. Az Úr lelke* az Úrnak személyes teremtő és mindent éltető hatalma. A próféta arról beszél, hogy az új Dávid (a Messiás) részese lesz az Úr lelkének és minden adományának, melyek őt egészen eltöltik. A vers (a *3.* v. elejével) a Szentlélek ajándékait sorolja fel, melyek elsősorban a Messiásra mint emberre szállnak le. *Jámborság* helyett a héber szöveg «az Úr félelmé»-ről beszél. — A *3.* v. első része a héberben így hangzik: «És kedvét leli az Úr félelmében». A Messiás nem emberi tekintetek szerint, hanem — *4.* az igazság szerint fog ítélkezni. A próféták igen sokszor kiemelik, hogy a Messiás törődni fog a mindenkitől elhagyott szegényekkel és béketűrőkkel. V. ö. Zsolt. 71, 4. 12—14. A vers utolsó része azt jelenti, hogy a Messiás nem földi erőszakkal, hanem isteni bölcseségével és hatalmával fogja kiirtani a

Megveri a földet szája
vesszejével,
És ajkának lehelletével
megöli a gonoszt.
5Az igazságosság lesz derekának öve,
S a hűség *csípőjének* kötője.

6Együtt lakik majd *akkor*
a farkas a báránnyal,
S a párduc együtt tanyázik a gödölyével;
Együtt él majd borjú,
oroszlán és juh,
És parányi gyermek terelheti őket.
7Borjú és medve *együtt*
legelnek,
Együtt pihennek kölykeik,
És szalmát eszik majd az oroszlán, akárcsak az ökör.
8A csecsemő vígan játszadozik a vipera lyukánál,
S az áspiskígyó üregébe
dugja kezét az anyatejtől elválasztott kisded.
9Nem ártanak és nem ölnek
Sehol szent hegyemen,
Mert eltölti a földet az Úr ismerete,
Mint ahogy a vizek betöltik a tengert.
10Azon a napon Jessze gyökere
Leszen a népek zászlaja;
Ő utána kérdezősködnek majd a nemzetek,
És dicsőséges leszen *nyugvóhelye.*

11Azon a napon majd
Az Úr ismét kinyujtja kezét,
Hogy birtokába vegye
népe maradékát,
Mely megmarad az asszíroktól és Egyiptomból,
Fetroszból, Etiópiából és Elámból,
Sennaárból, Emátból és a tenger szigeteiről.

gonoszságot a föld színéről. Az utolsó versrészletet Szent Pál (Tessz. II. 2, 8.) Jézus Krisztus ítéletére vonatkoztatja az Antikrisztus fölött. — *5. Csípőjének*, szószerint: «veséinek». A szent szerző hasonlatának alapjául a keletiek ruházata szolgál, melyet a derék körül öv szorít a testhez. Az *igazságosság* és a *hűség* mint ruha veszi majd körül a Messiást.

6—10. A Messiás kora az örök béke és boldogság ideje. — Egymással ellenséges állatok békésen laknak majd együtt; nem lesz többé ragadozó és veszedelmes vadállat. Az egész leírás jelképes értelmű; v. ö. 65, 25. — *9.* V. ö. 60, 21; 65, 25; Hab. 2, 14. Az Úr *szent hegye* a Sion hegye. *Az Úr ismerete* nemcsak elméleti tudást, hanem erényes életet is jelent. — *10.* A Messiás *a népek zászlaja:* reá, mint vezérére tekint majd minden nép. V. ö. Luk. 2, 34; Róm. 15, 12. A Messiás *nyugvóhelye* (héb.) az ő országa. A Vulgáta a *nyugvóhelye* kifejezésnek megfelelő héber szót szabadon «sír»-nak fordítja, mert a régi keresztény magyarázók többnyire az Üdvözítő keresztjét tekintették «a népek zászlajá»-nak.

11—16. A messiási ország dicsősége, melyet a próféta az ószövetségi szólásmód szerint úgy ír le, mint Izrael országának teljes, dicsőséges helyreállítását. — *11.* Az Úr kezének kinyujtása itt az

12 És felemeli a zászlót a
nemzetek ellen,
És összegyüjti Izrael
menekültjeit,
És Júda szétszórtjait összeszedi
A föld négy széléről.
13 És megszűnik a féltékenység Efráim ellen,
És elvesznek Júda ellenségei;
Efráim nem lesz *többé*
féltékeny Júdára,
És Júda nem harcol *többé*
Efráim ellen.
14 Nyugat felé reázúdulnak a filiszteusok *határaira*,
És közösen kizsákmányolják Kelet fiait;
Edom és Moáb kezük parancsát *követik*,
És Ámmon fiai engedelmeskednek *nekik*.
15 *Kiszárítja* az Úr Egyiptom tengerének nyelvét,
És heves széllel a Folyamra emeli kezét;
És hét patakra szakítja,

Isten segítő hatalmát jelenti, ellentétben 5, 25. és annak párhuzamos helyeivel. *Ismét:* az Úr kezének első segítő kinyujtása az Egyiptomból való kiszabadítás volt. *Az Úr népének maradéka* az asszír és a babiloni fogságban az Istenhez tért és bűneitől megtisztult zsidó nép. A próféta úgy írja le az Isten országának helyreállítását, mintha az Úr az egész akkor ismert földön szétszórt zsidóságot a Szentföldön egyesítené, és elsősorban az asszír fogságot szüntetné meg. A leírásban nagy szerepet játszik a prófétai távlat, mert Izaiás korában, a Kr. e. VIII. században a zsidóság még csak Palesztinában és legfölebb annak közvetlen szomszédságában lakott; de az sem lehetetlen, hogy a vers második része későbbi szerzőtől származó megjegyzés. Az *asszíroknak* és *Egyiptom*nak megemlítésével v. ö. Óz. 11, 11. Zak. 10, 10. *Fetrosz* (héb. Patrosz) Felső-Egyiptomot, *Sennaár* Babilóniát, *a tenger szigetei* pedig az Archipelagos (a görög tenger) szigeteit jelentik. *Emát:* v. ö. 10, 9. — *12. A zászló felemelése* az Úr hívása a szétszórt zsidósághoz, és felszólítása a pogány népekhez, hogy a zsidókat bocsássák szabadon. *Júda szétszórtjait*, a héber szerint: «Júda szétszórt asszonyait». *A föld négy széle* a négy világtáj. V. ö. 49, 22; 60, 4; 62, 10; Zak. 10, 8 skk; Báruk 5, 5. stb. — *13.* A zsidóság két országa, Júda és Izrael (= *Efráim*), mely Roboám és I. Jeroboám kora óta (Kir. III. 12.) egymástól különválva élt és egymásra állandóan *féltékeny* volt, a messiási korban ismét egyesülni fog. A leírás jelképes jellegű. (L. fentebb.)

14—16. A hazájába visszatért zsidóság elfoglalja a szomszédos országokat. Szellemi értelemben: a Messiás országának állandó terjedése a világ nemzetei között. — *14. Nyugat felé*, szószerint: «a tenger felé». *A filiszteusok határaira*, szószerint: «a filiszteusok vállaira». *Kelet fiai* a sivatag lakói, a rabló beduinok. *Kezük parancsát*, t. i. a zsidók parancsát. A héber szerint 14 c. így hangzik: «Edom és Moáb kezüknek zsákmánya». — *15.* A fordítás a Hetvenes görög szöveget követi. Héb. és Vulg. szószerint: «És az Úr elpusztítja» stb. *Egyiptom tengerének nyelve* a szuezi öböl; a *Folyam* az Eufrátes, melyet az Úr — úgy mint a Nílust — majd *hét ágra szakít*, hogy népe könnyen *átkelhessen rajta*. A próféta a zsidók egyiptomi kivonulása alkalmával történt csodák megismétlődését várja. A jelképes leírás arra vonatkozik, hogy a messiási ország

Hogy saruval kelhessenek át rajta.
16 Így nyílik majd út népem maradékának,
Mely megmarad az asszírok közül,
Miként nyílt Izraelnek azon a napon,
Amelyen feljött Egyiptom földéről.

12. FEJEZET.

A választott nép hálaéneke.

1 Azon a napon te majd ekként szólasz :

Hálát adok neked, Uram,
mert haragudtál *ugyan* reám,
De haragod megszűnt, és te megvigasztaltál engem.
2 Íme az Isten, az én szabadítóm ;
Bízom én és nem félek,
Mert az Úr az én erőm és dicsérő énekem,
És szabadítóm lett nekem.

3 Örömmel merítetek majd vizet a Szabadító forrásaiból,
4 És mondjátok azon a napon :
Adjatok hálát az Úrnak, emlegessétek nevét,
Hirdessétek a népek között tetteit,
Emlékezzetek meg arról, hogy fölséges az ő neve.
5 Zengjetek éneket az Úrnak, mert nagy dolgokat művelt,
Hirdessétek ezt az egész földön.
6 Ujjongj és mondj dicséretet, Sion lakossága,
Mert nagy közötted Izrael Szentje.

ellenállhatatlan erővel hódít majd a világ népei között. — *16.* Az *út* a zsidók visszatérésének csodás útja (Iz. 40, 3. 4 ; Bár. 5, 7. stb.). *Népem*, a héber szerint : «népe».

12. Ez a fejezet az Emmánuel-könyvnek igen szép befejezése : kettős hálaadás (1—2. és 3—6. v.) a nagyszerű jövőért, mely Izraelre a messiási korban vár. A hálaének jórészben régebbi zsoltároknak egyes verseiből van összeszőve.

1. A próféta Izraelnek a Messiás által megváltott népét hálaadásra szólítja föl. A *megvigasztalás* kifejezés az előbbi fejezetek nagyszerű messiási jövendöléseire vonatkozik. — *2.* V. ö. 25, 9 ; Móz. II. 15, 2 ; Zsolt. 117, 14.

3. A Szabadító, a héber szerint : «a szabadulás». Ez a vers valószínűleg célzás a sátoros ünnep egyik szertartására : ez ünnep egész nyolcadának minden reggelén a Siloe forrásából merített vizet öntöttek borral együtt az áldozati oltár aljára. V. ö. Ján. 7, 37. A *víz* az isteni adományok jelképe. — *4.* V. ö. Zsolt 104, 1 ; 148, 13. *Azon a napon:* a szabadulás nagy napján. *A népek között:* az ószövetségi későbbi zsidóság sokat beszél arról, hogy mint fognak álmélkodni a pogányok, ha Izrael felvirágzását látják. L. a következő verset. — *5.* A *nagy dolgok* a zsidó nép megszabadítása ellenségeitől. — *6.* Sion népének legfőbb dicsősége az, hogy az igaz Isten benne választott magának lakást. V. ö. Móz. V. 4, 7.

13. FEJEZET.

A Babilóniára váró büntető ítélet, melyet a médek hajtanak végre.

[1]Fenyegető *jövendölés*
Babilon ellen, melyet
Izaiás, Ámosz fia látott.

[2]Emeljetek zászlót a ködbeborult hegyen,
Kiáltsatok fennszóval;
Emeljétek fel kezeteket,
Hadd vonuljanak be a kapukon a vezérek!
[3]Én adtam parancsot
megszenteltjeimnek,
Én hívtam haragomban
hőseimet,
Hadd ujjongjanak dicsőségemen.
[4]Zúg a hegyeken a néptömeg,

III. rész. Fenyegető jövendölések a nemzetek ellen. (13—23. fejezet.)

Izaiás könyvének 13—23. fejezete fenyegető jövendöléseket tartalmaz, legnagyobbrészt idegen nemzetek ellen. A próféta sorra veszi a Zsidóország körül lakó népeket: Babilóniát, Asszíriát, Filiszteát, Moábot, Damaszkust, Etiópiát, Egyiptomot, Edomot, Arábiát és Tírust, és megjövendöli a mindegyikükre váró isteni büntetést. Ezek a jövendölések vallástörténeti szempontból rendkívül fontosak, mert a különböző nemzeti istenekben hívő pogány nemzetséket is meggyőzhették arról, hogy az Úr nemcsak választott népének, hanem az egész világnak végtelenül hatalmas Istene, akinek gondviselése minden nemzetre kiterjed, és akinek igazságos ítéletét egy nemzet sem kerülheti el. — Mindezek a jövendölések azt a gondolatot domborítják ki, hogy a messiási korban Izrael minden ellensége elvész, a megalázott választott népre pedig boldogság és dicsőség vár. A 22. fejezetnek két beszéde Jeruzsálem és Sobna udvarnagy ellen szól. Minden beszéd *fenyegető jövendölés*, a Vulgáta szerint: «teher».

A 13—23. fej. jövendöléseit a próféta nem egyidőben mondta; némely beszédnek korát nem is tudjuk pontosabban meghatározni.

13, 1—14, 23.

A Babilóniára váró büntető ítélet, melyet a médek hajtanak végre. Nábukodonozornak 561-ben bekövetkezett halála Babilónia hatalmát megrendítette; gyönge uralkodók követték, kik közül az utolsó babiloni király, Bel-sar-uszur (a bibliai Baltazár) idejében Círus, a méd-perzsa birodalom megalapítója elfoglalta Babilóniát (539.), majd a zsidóknak megengedte a hazájukba való visszatérést (538.). Az ország meghódított fővárosa, Babilon, ekkor még nem pusztult el teljesen, hanem elvesztette jelentőségét; a görög időkben és főleg a Szeleukidák kora (Kr. e. III. sz.) óta azonban teljesen rommá lett, úgy hogy a Kr. u. XIX. század közepe táján megkezdett ásatásokig még helye is az ismeretlenség homályába veszett.

13. *2—5. A szent szerző a babiloni fogság vége felé Babilóniában élő zsidókat szólítja meg, hogy örömmel szemléljék az ellenségüket sujtó végítéletet.* — *2.* V. ö. Jer. 51, 27. *Ködbeborult* (héb. «kopár») *hegyen:* magas, felhőkbe vesző hegyen. A médek és a perzsák a kopár iráni fennsíkról törtek be Babilóniába. *Kiáltsatok fennszóval:* a héber szöveg hozzáteszi: «nekik» (a médeknek). *Emeljétek fel kezeteket,* a héber szerint: «intsetek kezetekkel». *A vezérek* a méd-perzsa hadsereg főemberei. 2d. a héber szerint így hangzik: «Hadd vonuljanak be a vezérek kapuin!» — *3. Én* = maga az Úr. Az Úr *megszenteltjei* és *hősei* a méd-perzsa hadsereg, kiket az Úr szent háborúra hív Babilónia ellen. *Hadd ujjongjanak dicsőségemen,* a héber szerint: «büszke hatalmasaimat». — *4. A néptömeg* és *a nagyszámú nép* a méd és a perzsa néptörzsek, *a királyok*

Mint a nagyszámú nép ;
Hangzik a királyok szava,
Az összesereglett nemzeteké.
A seregek Ura hadsereget
vezényel ;
[5]Jönnek ők messze földről, az égnek széléről,
Az Úr és haragjának eszközei,
Elpusztítani az egész földet.

[6]Jajgassatok, mert közel van az Úr napja !
Jő, mint az Úr pusztítása.
[7]Elernyed miatta minden kéz,
És minden emberi szív elcsügged [8]és megtörik.
Görcs és fájdalom fogja el őket,
Gyötrődnek, mint a vajúdó asszony ;
Rémülten tekintenek egymásra,
Égő arc a tekintetük.

[9]Íme jő az Úrnak irgalmatlan napja,
Bosszúval és izzó haraggal telve,
Hogy pusztasággá tegye a földet,
És eltiporja színéről bűnöseit.
[10]Bizony, az ég tündöklő csillagai
Nem árasztják fényüket ;
Elsötétül a felkelő nap,
S a hold nem világít fényével.
[11]És én meglátogatom vétkeiért a föld kerekségét,
És gonoszságaikért a bűnösöket ;
Megszűntetem a hitetlenek kevélységét,
S az erőszakosok büszkeségét megalázom.
[12]*Ritkább* lesz a férfiú az aranynál,

pedig ezeknek fejedelmei. *Királyok* helyett a héberben «királyságok»-ról van szó. A vers vége a héber szerint így hangzik : «A seregek Ura megszemléli a harci sereget». — *5. Messze földről* és *az égnek széléről* egyet jelentő kifejezések. A médek tényleg az ókorban ismert világ «szélén» laktak. Mivel a médek az Úr haragjának és ítéletének eszközei, a próféta úgy beszél, mintha az Úr egyenesen parancsot adott volna nekik Babilónia elpusztítására. A vers végén a próféta látóköre kitágul, és a Babilóniát sujtó isteni ítéletről az egész világra váró ítéletre megy át.

6—8. Az ellenséges betörés alkalmával Babilonban támadó rémület leírása. — *6. Jajgassatok*, t. i. Babilon népei. *Az Úr napja* a Babilonra váró végítélet ideje. — *8. A vajúdó asszony* hasonlatát az ószövetségi szentírók gyakran használják a legnagyobb fájdalom jelzésére.

9—13. Az ellenséges betörés leírása. — *9. Az Úr napja*, l. 6. v. *A föld* Babilónia. — *10.* Az itt használt kifejezések az isteni büntetés rettenetességét emelik ki. V. ö. Ez. 32, 7 ; Jóel 2, 10 31 ; 3, 15 ; Mát. 24, 29 ; Márk 13, 24 sk. ; Luk. 21, 25. — 10a—b. a héber szerint így hangzik : «Mert az ég csillagai és óriásai (= legfényesebb csillagai) — Nem ragyogtatják fényüket». — *11.* Az Úr *látogatása* itt az ő büntető ítélete. *A föld kereksége* itt Babilóniát jelenti, de a próféta beszédében Babilon bizonyos tekintetben előképe az összes istenellenes hatalmaknak, és a reá váró büntetés előképe a világ végén bekövetkező nagy ítéletnek, mint az előbbi vers és a 13. vers is jelzi. — *12.* Az ország elnéptelenedik a háborúban. *Ritkább*, szószerint : «értékesebb». *Szinarany* helyett a héber szöveg

S az ember a színaranynál.
13Ezért megrendítem az eget,
És kimozdul helyéből a föld
A seregek Urának bosszúsága miatt,
Izzó haragjának napja miatt.
14Akkor majd mint a menekülő zerge,
És mint a juhnyáj, melyet senki sem tart össze,
Kiki a saját népéhez tér vissza,
És mindenki a maga földére menekül.
15Mindenkit megölnek, akit megtalálnak,
És kard által esik el mindenki, akit megfognak.
16Gyermekeiket szemük láttára szétzúzzák,
Házaikat kirabolják,
Feleségeiket megalázzák.
17Íme én felkeltem ellenük a médeket,
Kik ezüstöt nem keresnek, sem aranyat nem kívánnak;
18De nyilaikkal megölik ifjaikat,
Nem irgalmaznak a csecsemőknek,
És szemük nem könyörül meg a gyermekeken.

19És *úgy elpusztul* Babilon, az országok dicsősége,
A káldeusok büszke kevélysége,
Mint ahogy az Úr felforgatta Szodomát és Gomorrát.
20Nem laknak ott többé sohasem,
És nem építi fel egyik nemzedék sem;
Nem üt ott sátrat az arab,
És nem pihennek meg ott a pásztorok;
21Hanem vadállatok ütnek tanyát benne,
És sárkányokkal telnek meg házaik;
Struccok tanyáznak majd benne,
És szőrös *lények* ugrándoznak ottan.
22*Vadkutyák* üvöltenek majd ott palotáiban,
És *sakálok* a kéj hajlékaiban.

«Ófir aranyá»-ról beszél. Ófirról l. Kir. III. 9, 28. jegyz. — *13.* V. ö. 10. v. — *14.* A rémület teljes fejetlenséget okoz. *A saját népéhez:* Babilonban, a nagy kereskedelmi középpontban számos idegen nemzetiségű ember lakott, kikről a próféta azt mondja, hogy az isteni büntetés közeledtével a saját hazájukba menekülnek. — *16.* V. ö. Zsolt. 136, 8. 9.

19—22. Babilon rombadől és teljesen elnéptelenedik. A próféta távlat több évszázadnak történetét foglalja össze; l. a 13. fejezet bevezető jegyzetét. — *19.* V. ö. Iz. 1, 9. — *20. Nem építi fel,* a héber szerint: «nem lakja». *Az arab* a pusztában vándorló beduin. — *21.* A régiek népies felfogása szerint a sivatagot és a rombadőlt városokat mindenféle szörnyetegek lakják. A próféta ezt a népies hitet felvette költői leírásába. *Sárkányok* helyett a héber szöveg «baglyok»-ról beszél. — *22. Vadkutyák, sakálok* (héb.); Vulg. «baglyok», «szirének».

14. FEJEZET.

A Babilónia vesztéről szóló jövendölés folytatása. — Az Asszíriára és Filiszteára váró isteni ítélet.

[1]Közel van, hogy eljöjjön
az ő ideje,
És napjai nincsenek távol,
Mert az Úr megkönyörül
Jákobon,
És ismét kiválasztja Izraelt,
És visszatelepíti őket földére.
A jövevény majd hozzájuk csatlakozik,
És Jákob házához társul.
[2]És népek ragadják meg őket,
És elviszik őket lakóhelyükre,
És tulajdonaivá teszi őket Izrael háza az Úr földén,
Mint rabszolgákat és rabszolgálókat,
És fogságba viszik azokat, akik fogságba vitték őket,
És leigázzák elnyomóikat.

[3]Azon a napon, amikor az Isten majd nyugalmat ad neked fáradalmad, gyötrelmed és kemény rabszolgaságod után, melyben azelőtt szolgáltál, [4]te majd ezt a gúnydalt zenged és mondod Babilon királyáról:

Hogy eltűnt az elnyomó,
Hogy megszűnt a robot!
[5]Összetörte az Úr a gonoszok botját,
A zsarnokok vesszejét,
[6]Mely népeket vert dühödten,
Gyógyíthatatlan veréssel,
Nemzeteket igázott le haragjában,
Kegyetlen üldözéssel.
[7]Nyugszik és pihen *immár* az egész föld,

14. *1—2. A zsidó nép visszatér hazájába.* — *1. Az ő ideje és napjai* a Babilóniát sujtó isteni ítélet, mely Izrael népét majd megszabadítja a fogságból és ismét az Isten választott nemzetévé teszi. *Földére:* a Szentföldre. *A jövevény* a zsidóságba tért pogány. A babiloni fogságot követő évszázadokban számos pogány vette föl egészben vagy részben a zsidó vallást. (Ezeket prozelitáknak nevezték.) — *2.* A zsidók diadalmas hazatérése a babiloni fogságból: egykori ellenségeik maguk könnyítik meg visszatérésüket, és a zsidó népnek rabszolgái és rabszolgálói lesznek. A leírás költői jellegű: v. ö. 49, 22 sk.; 60, 10. 14; 61, 5; 66, 20. — *3—4a. A próféta szava a megszabadult zsidó néphez.* — *3. Azon a napon:* a babiloni fogságból való visszatérésnek és Zsidóország helyreállításának idejében. — *4. A gúnydal* (héb. másál) a 4 b—23. versben olvasható ének; *Babilon királya* (Nábunáid vagy Baltazár) az ő egész országának megszemélyesítője.

4b—21. Gúnydal Babilon veszte felett.

4—8. A zsarnok Babilon vesztének napja örömünnepe lesz az egész földnek. — *5. A gonoszok* és *a zsarnokok* az elnyomó babiloni fejedelmek. — *6. Gyógyíthatatlan veréssel,* a héber szerint: «szüntelen csapással». — *7. Az egész föld:* a Babilónia által leigázott országok.

Örvendezik és ujjong ;
[8]Örvendezve *zengik* feletted a fenyőfák
S a Libanon cédrusai :
Amióta te aludni tértél,
nem jő fel senki sem,
Kiirtani minket.

[9]Mozgásba jön odalenn az alvilág,
Amikor te odaérsz ;
Felriasztja kedvedért az *árnyak*at,
A föld minden fejedelmét.
Felkelnek trónjukról
A nemzetek királyai mind,
[10]És valamennyien megszólalnak
És így szólnak hozzád :
Te is épúgy megsebesültél, mint mi,
Hozzánk hasonlóvá lettél !
[11]Leszállt az alvilágba kevélységed,
Elhullott a tetemed ;
Rothadás lett a fekvőhelyed,
És a férgek lettek a takaród.

[12]Hogyan hullottál le az égből,
Te ragyogó hajnali csillag?
Hogyan buktál a földre,
Te, ki megsebesítettél nemzeteket?
[13]Te azt gondoltad magadban :
Az égbe megyek fel én,
Az Isten csillagai fölé állítom trónomat,
Megtelepszem a *találkozás* hegyén,
A távol északon.
[14]Felszállok a magas felhők fölé,
Hasonló leszek a Fölségeshez !
[15]És az alvilágba szállsz alá
A verem fenekére !

— *8. Fenyőfák* helyett a héber szöveg ciprusokról beszél. Kelet régi királyai szívesen használták fel építkezéseikhez a Libanon legnemesebb fáit. *Aludni tértél:* t. i. a halál álmába merültél.

9—11. Az alvilág gúnnyal fogadja Babilónia királyát. — *9.* A próféta költői leírása megszemélyesíti az alvilágot. *Az árnyakat:* a Vulgáta a megfelelő héber szót «óriások»-nak fordítja. — *10. Megsebesültél,* a héber szerint: «erőtlen lettél». — *11. Kevélységed,* a héber szerint talán: «dicsőséged». *Elhullott a tetemed,* a héber szerint: «citaráid hangja». Dán. 5. szerint Babilónia utolsó királyát dőzsölés közben érte el az isteni büntetés. *Rothadás* (héb.), a Vulgáta szerint: «moly».

12—15. Babilónia a magas égből a mély örvénybe bukott alá. — *12. Te ragyogó hajnali csillag* kifejezés találóan jellemzi Babilónia dicsőségét és nagy hatalmát. *Ragyogó,* a héber szerint: «a hajnal fia». *Megsebesítettél nemzeteket,* a héber szerint: «leterítettél nemzeteket». — *13. A találkozás hegye* (héb.), Vulg. «a bizonyság hegye». A próféta *a távol észak* megemlítésével arra a népies babiloni felfogásra céloz, mely szerint a világ legészakibb részén magas hegyen van az istenek lakóhelye. A 13. és 14. v. kifejezései költői jellegűek ugyan, de bizonyos célzást tartalmazhatnak a keleti fejedelmek önistenítésére, melynek nem egyszer találjuk példáját az ékiratokban. V. ö. Dán. 6, 7. — *15.* Megrázó ellentét az előbbi versekkel. *A verem* az alvilág.

16Akik meglátnak, feléd fordulnak,
És elnéznek téged:
Hát ez az az ember, aki megremegtette a földet,
Ki megrendítette az országokat?
17Ki a földkerekségét sivataggá tette,
Városait lerombolta,
Foglyainak a börtönt meg nem nyitotta?
18A föld nemzeteinek királyai mind dicsőségben pihennek,
Kiki a saját hajlékában;
19Te azonban sírodtól *messze* hajíttattál,
Mint valami haszontalan faág,
És beszennyezetten, mint rothadó hullát azok takarnak,
Kik kard által vesztek el,
És leszálltak a verem fenekére.

20Neked nem lesz részed, mint nekik, temetésben,
Mert te elpusztítottad földedet,
Megölted népedet.
Nem lesz emlékezete mindörökre
A gonoszok ivadékának!
21Készüljetek fel, öljétek meg fiait
Atyáik gonoszságáért,
Hogy fel ne keljenek és birtokukba ne vegyék,
És el ne lepjék a földkerekség városainak színét!

22Felkelek én ellenük, úgymond a seregek Ura;
És megsemmisítem Babilon nevét és maradékát,
Sarjadékát és ivadékát, — úgymond az Úr, —
23A sündisznó örökségévé és mocsárrá teszem,

16—21. A próféta Babilónia királyára a régiek felfogása szerint legrettentőbb büntetést hirdeti ki: teste temetetlenül fog heverni, és még ivadéka és emlékezete is elvész. Az ókori népies felfogás szerint az el nem temetett ember lelke nem találhat nyugalmat. — *16. Feléd fordulnak*, a héber szerint: «reád néznek». — *18—19. A saját hajlékában*, t. i. sírjában. Akiket Babilónia tönkretett, legalább tisztességes temetésben részesültek; ő maga azonban temetetlenül fog heverni, mint a harc névtelen halottai. *Mint rothadó hullát*, a héber szerint: «mint eltaposott hullát». *A verem fenekére*, a héber szerint: «a sír köveihez». *A verem* itt is az alvilág. — *20.* Babilónia háborúi a saját országára is pusztulást, és a saját népére is halált hoztak. A vers utolsó része szószerint betéjesedett: két évezreden keresztül Babilóniának még a helye is ismeretlen volt. — *21.* Babilónia királyának és népének még az ivadéka is elvész. *A földkerekség városainak színét*, a héber szerint: «a föld színét városokkal» (más vélemény szerint: «romokkal» vagy «gonoszsággal»).

22—23. Az Úr szava megerősíti a gúnydal átkait. — *22.* A leírás igen jól illik az utolsó babiloni királyra, ki harcban esett el, és ivadéka nem jutott a trónra. — *23.* V. ö. 13, 19—22. *A sündisznó örökségévé teszem:* lakatlan területté teszem. A *sündisznó*nak megfelelő héber szót sokan «bölömbikó»-nak fordítják. A *mocsar*ak az Eufrátes csatornázásának elhanyagolása folytán keletkeztek. A mindent *megsemmisítő seprő* az isteni ítélet jelképe.

És seprővel elsöpröm és
megsemmisítem, —
Úgymond a seregek Ura!

24Megesküdött a seregek
Ura, mondván:
Valóban úgy leszen, ahogy
elgondoltam,
S amint elhatároztam,
25úgy megyen végbe:
Összetöröm én az asszírt
országomban,
És összetaposom hegyeimen,
Hogy lekerüljön róluk
igája,
És vállukról levétessék
terhe.
26Ez az a terv, amelyet az
egész föld felől elhatároztam,
És ez a kéz, amelyet az
összes nemzetek fölé
kinyujtottam.
27Bizony, a seregek Ura
határozta el,
Ki gátolhatja meg azt?
Az ő keze van kinyujtva,
Ki fordíthatja el?

28Ácház király halálának évében hangzott el a következő fenyegető *jövendölés:*
29Ne örvendezzél, egész
Filisztea,
Hogy összetört a vesszeje
a téged verőnek;
Mert a kígyó magvából
vipera támad,
És annak ivadéka *szárnyas kígyó* lesz.

24—27. Az Asszíriára váró isteni ítélet. Valószínű, hogy ez a mindössze négy versre terjedő jövendölés a 10. fejezet végére, a 32. és a 33. vers közé tartozik, mert egyes szavai (főleg a 26—27. versben) a 9—10. fejezet jellegzetes kifejezéseire emlékeztetnek. — *24—25.* Az Úr megmásíthatatlan *elgondolása:* Szennácherib hadseregének megsemmisítése Jeruzsálem falai alatt, 701-ben. L. 36. 37. fej.; Kir. IV. 18. 19. *Róluk:* Ezekiás júdabeli királyról és népéről. — *26. Az egész föld* és *az összes nemzetek* az összes istenellenes hatalmak. Az Úr Palesztinában akarja összetörni Asszíriát; így az egész világ láthatja, hogy ő, az Úr volt az, aki ezt a félelmetes világhatalmat megsemmisítette. Figyelemreméltó az egyetemesség gondolata: az Isten az egész világnak korlátlan Ura. Az Úrnak Asszíria megbüntetésére *kinyujtott keze* szép ellentét 10, 32-vel, hol Asszíria nyujtja ki kezét a Sion ellen. V. ö. 5, 25; 9, 12. és a párhuzamos helyeket.

28—32. Jövendölés Filisztea ellen, 727-ből. — *28.* Ácház halálának éve csak a jövendölésnek időpontját, de nem alkalmát jelzi. Ácház és az asszír Tiglat-Pileszer egy és ugyanabban az esztendőben halt meg, de Izaiás a beszédet a zsidók előtt ismeretesebb eseményről keltezi. — *29. És annak ivadéka szárnyas kígyó lesz* (héb.), a Vulgáta szerint: »És annak ivadéka elnyeli a szárnyast«. A *vessző,* a *kígyó,* a *vipera* és a *szárnyas kígyó* nem a zsidó, hanem az asszír hatalmat jelenti, egy állandóan súlyosbodó kényuralom fokozásában. Az egymást követő asszír királyok: III. Tiglat-Pileszer (745—727.), V. Szálmánásszár (727—722.), II. Szárgon (722—705.) és Szennácherib (705—681.). II. Szárgon 720-ban a ráfiai csatában megverte Gáza királyát, Hánont, Szennácherib hadserege pedig 701-ben elárasztotta egész Filiszteát. Egyes magyarázók szerint a 29. v. szóképei Júda királyait jelentik; de nem valószínű, hogy Izaiás Ácház fiát, a derék Ezekiást kígyónak

[30]A szegények elsőszülöttei jóllaknak,
S a szegények biztonságban pihennek;
De a te sarjadékodat éhséggel pusztítom el,
És maradékaidat megölöm.
[31]Jajgass, kapu! Kiálts, város!
A földre van terítve egész Filisztea!
Mert észak felől füst közelg,
És senki sincs, ki seregét kikerülhetné.
[32]Mit kell felelni a nemzet követeinek?
Azt, hogy Siont az Úr alapította,
És benne biztonságban vannak népének szegényei!

vagy viperának mondta volna. — *30. A szegények* az elnyomott zsidók, kik a filiszteusok uralma alá jutottak, miután Filisztea Ácház alatt visszanyerte függetlenségét Júdától (Krón. II. 28, 18.). — *31.* A keletiek nyilvános gyülekezeteiket rendesen a városok kapuiban tartották; a *kapu* tehát a város lakosságát, főleg az előkelőket jelenti. *A földre van terítve egész Filisztea*, a héber szerint: «Remegj meg, egész Filisztea!» A *füst* a minden ellenséges várost fölperzselő asszír hadsereg jelképe, mely Szennácheríb alatt 701-ben a Földközi-tenger partján, tehát észak felől, Filiszteán keresztül vonult Egyiptom ellen. A vers utolsó része a héberben így hangzik: «És senki sem hagyja el csapatát», — az asszír katonák közül senki sem marad el és senki sem téved el. — A *32.* v. szép ellentétes párhuzamba állítja az Isten által megvédett Jeruzsálemet a földre sujtott Filiszteával. A kérdés alanya: a választott nép; *a nemzet* az asszír hatalom, melynek *követei* Szennácheríbnak Jeruzsálem átadását követelő hirnökei (36, 4—20; 37, 10—13; Kir. IV. 18, 19—35; 19, 10—13.). A vers második fele röviden összefoglalja Izaiás bátorító beszédének (37, 6. 7. 22—35; Kir. IV. 19, 6. 7. 21—34.) alapgondolatát a 701. évi jeruzsálemi ostrom idejében. Más magyarázók a *követek*en a szorongatott Filisztea küldöttségét értik, mely Júda királyát is bele akarta vonni az asszírok ellen létesítendő szövetségbe, és amelynek részére Izaiás elutasító választ tanácsolt.

15—16.

Jövendölés Moáb ellen.

A moábita nép eredetét Móz. I. 19, 30—38. beszéli el. Lakóhelye a Holt-tengertől keletre elterülő fennsík volt. Történelmét alig ismerjük; a Szentírás történeti és prófétai könyvei azonban azt mutatják, hogy Mózes kora óta (Móz. IV. 22—25.) Moáb szinte állandóan ellenséges viszonyban élt Izrael és Júda népével. Amikor a Kr. e. III. század óta a Jordántól keletre és délre fekvő vidékeket nabateus arab törzsek lepték el, Moáb országának lassankint nyoma veszett, és lakossága az arab törzsekbe olvadt bele.

Izaiás könyvének 15. és 16. fejezete számos gondolatban megegyezik Jer. 48, 29—38. versével, és nem egyéb, mint egy régebbi próféta fenyegető szava Moáb ellen (16, 13.), melyet Izaiás három évvel egy, előttünk ismeretlen isteni büntetés (talán egy asszír betörés) előtt megismételt (16, 14.). A beszédet a prófétának meglepő részvéte jellemzi Moáb szenvedései iránt, főleg a 16. fejezetben.

15. FEJEZET.

A Moábra váró isteni ítélet.

[1]Fenyegető *jövendölés* Moáb ellen.

Bizony, egy éjjel elpusztul,
Elnémul Ár-Moáb,
Bizony, egy éjjel elpusztul,
Elnémul *Kír*-Moáb.

[2]Felmegy Díbon *háza*
Sírni a magaslatokra,
A Nébó és Medába fölött
Jajveszékel Moáb.
Minden fej kopaszra van nyírva,
Minden szakáll levágva.
[3]Szőrruhát viselnek utcáin,
Háztetőin és terein mindenki jajgatva sírásba merül,
[4]Kiáltozik Hesebon és Eleále,
Jászáig hallatszik a hangjuk;
Miatta jajveszékelnek Moáb vitézei,
Reszket bennük a lélek.
[5]Kiált a szívem Moáb felé:
Menekültjei Szegorig *futnak*, *Eglát-Selisijjáig;*
És bizony a Lúít magaslatán
Sírva megy felfelé,
És Oronáim útján
A pusztulás miatt kiáltoznak.

15. *1. A fenyegető jövendölés tartalmának rövid összefoglalása.* — *Elnémul*, a héber szerint: «megsemmisül». *Ár-Moáb* az Árnon folyótól délre fekvő város volt. *Kír-Moáb* (Vulg. «Moáb fala») a mai Kerak. Valószínűleg azonos a (héb.) 16, 7-ben említett Kír-Háreszet-tel és (héb.) 16, 11-ben említett Kír-Heresz-szel is. Ár-Moáb és Kír-Moáb az országnak két legnagyobb városa volt. A pusztulás körülményeit a történelemből nem ismerjük.

2—5. A próféta több moábita várost említ, mely mind mélységes gyászban van. — *2. Díbon háza*, szószerint: «a ház és Díbon»; az eredeti szöveg valószínűleg «Díbon leánya» (= lakossága) volt. *Díbon* Moábnak egyik nevezetes városa volt. *A magaslatokra:* Moáb fennsík és hegyes vidék. *Nébó* Moábnak egyik hegye, hol Mózes meghalt (Móz. V. 34, 1 skk.), és ahol idővel Nébó városa épült. *Medába* a mai Madába városa. — A haj és a szakáll lenyírása, valamint a szőrruhába öltözés (3. v.) a mélységes gyász jelei. V. ö. Jer. 48, 37. 38. *Háztetőin:* Keleten a házaknak többnyire lapos fedelük van. — *4. Hesebon* a mai Heszbán; *Eleále* ettől északra feküdt; *Jásza* helye pedig Díbon és Medába között volt. — *Jajveszékelnek Moáb vitézei* helyett a Hetvenes görög és a szír fordítás helyesebben így hangzik: «Remeg Moábnak ágyéka». *Reszket bennük a lélek* (héb.), a Vulgáta szerint: «Lelke önnönmaga fölött jajgat». — *5.* V. ö. Jer. 48, 34. *Kiált a szívem Moáb felé:* a helyes olvasást valószínűleg a Hetvenes görög és a káld fordítás őrizte meg: «Szívéből kiált Moáb». *Menekültjei* (a Targum alapján), a Vulgáta és a héber szöveg szószerint «reteszek»-ről beszél. *Szegor* a Holt-tenger vidékén fekszik; mai neve Száfia. *Eglát-Selisijja* Szent Jeromos tanusága szerint nyolc római mértfölddel délre feküdt Areopolistól. *Lúít*nak helye ugyancsak Szent Jeromos tanusága szerint Areopolis és Szegor között volt. *Oronáim* fekvése ismeretlen. 5b. fordításában a héber szöveget követtük; a Vul-

[6]Bizony, Nemrím vizei
sivataggá lesznek,
Mert kiaszik a fű, elpusztul a növény,
Elvész minden, ami zöld.
[7]Amilyen nagy dolgokat
cselekedtek,
Olyan látogatás éri őket;
A Fűzfák patakjához viszik őket.
[8]Bizony, körüljárja a kiáltás Moáb határait;
Gállímig *hallatszik* jajgatása,
És kiáltása Elím kútjáig.
[9]Bizony, vérrel telnek meg Díbon vizei,
Mert Díbonra új *csapásokat* hozok:
Oroszlánt Moáb menekültjeire,
És az ország maradékaira.

16. FEJEZET.

A Moáb ellen szóló jövendölés folytatása.

[1]Küldd el, Uram, a bárányt, a föld urát
A sivatagi Petrából Sion leányának hegyére!
[2]Akkor majd, mint a menekülő madár,
És mint a fészkükből kirepülő madárfiókák,

gáta így hangzik: «Reteszei Szegorig, a hároméves üszőborjúig» Eglát-Selisijja nevét a Vulgáta a két gyökszó jelentése szerint lefordítja: «a hároméves üszőborjú». — Mindenütt fejvesztett menekülés és gyász lesz látható.

6—9. A Moábot érő csapások részletezése. Moábot valószínűleg elemi csapások (szárazság, 6. v.) és ellenséges betörés (9. v.) sujtották. — *6.* V. ö. Jer. 48, 34. *Nemrím* a mai Wádi Numera. A nagy szárazság minden növényzetet megöl. — *7. Amilyen nagy dolgokat cselekedtek:* amilyen nagy bűnöket követtek el a moábiták. *A nagy dolgok,* amelyeket Moáb cselekedett: a moábiták bűnei; a *látogatás* az isteni büntetés. A héber szerint: «Ezért amijük még van, amit szereztek, — Átviszik a Fűzfák patakján», — hogy ott biztonságba helyezzék. A Fűzfák patakja Moáb déli határa lehetett, talán a mai Wádi el-Hesa. — *8. A kiáltás* az egész Moábot bejáró jajkiáltás; *Gállím* Júdában fekvő város (10, 30.). A héber szöveg «Eglaim»-ot mond, mely város valószínűleg azonos az 5. versben említett Eglát-Selisijjával. — *Elím kútja* talán a mai Bir Madin. — *9.* A Moábot érő ellenséges betörés rajza, mely után az ország népét vadállatok tartják rémületben. A vers vége a csapások fokozatos nagyságát festi, melyeket senki sem tud elkerülni.

16. *1—5. Izrael nyujtson menedéket a menekülő Moábnak.* — Az *1.* verset a Vulgáta fogalmazása szerint az Egyház a liturgiában messiási értelemben használja; e szerint *a bárány, a föld Ura* az Üdvözítő (az Isten Báránya, Ján. 1, 36.). *A sivatag Petrája* Edomnak nevezetes városa, melynek területére a moábiták az ellenség elől menekültek. Más magyarázat szerint Petra köznév, és egyszerűen kősziklát jelent; e szerint *a sivatag kősziklája* Moábnak hegyes vidéke. *Sion leánya* Jeruzsálem lakossága, melynek *hegye* maga a Sion. Dávidnak dédanyja a moábita Rúth (Rúth 4, 18—22.). A héber szövegben ez a vers így hangzik: «Küldjétek el a föld urának bárányát — Szelából a sivatagon át Sion leányának hegyéhez». *A föld* (= az ország) *ura* Moáb királya, kit a próféta felszólít, hogy adója fejében és hódolati ajándékul bárányt küldjön Jeruzsálembe, hogy a zsidók szívét irgalomra hangolja Moáb menekültjei iránt. *Szela* a fentemlített Petra. — *2.* Az *Árnon*

Olyanok lesznek Moáb leányai
Az Árnon gázlójánál.
[3]Adj tanácsot, szolgáltass igazságot,
Tedd árnyékodat délben olyanná, mint az éj ;
Rejtsd el a menekülőket,
Ne áruld el a bujdosókat.
[4]Hadd lakjanak nálad moábi menekültjeim,
Légy rejtekhelyük a pusztító elől !
Hiszen, ha majd vége lesz a pornak,
Véget ér a *pusztulás*,
Semmivé lesz, aki a földet tiporja :
[5]Akkor majd királyi széket állít az irgalom,
És azon majd állandóan
ül Dávid sátrában
Az, aki ítéletet tesz és igazságot keres,
És sietve megadja azt, ami jogos.

[6]Hallottunk Moáb kevélységéről :
Felette dölyfös ő ;
Kevélysége, felfuvalkodottsága és haragja
Nagyobb, mint ereje.
[7]Ezért majd jajgat Moábban mindenki,
Valamennyien jajgatnak majd ők ;
Kír-Háreszet kalácsai után
Sóhajtoztok ti majd teljesen megtörten.

Moábnak egyik főfolyója. *Moáb leányai* a moábiták városait jelentik. — *3—5.* A próféta felszólítja Sion népét (5. v.), hogy Moáb menekültjei iránt tanusítson részvétet. Más magyarázók szerint a 3—5. versben a moábita menekültek könyörögnek a zsidókhoz. — *3.* A második verstagban a próféta azt kívánja, hogy a zsidók fényes nappal is mintegy sötét árnyékba burkolják a menekülő moábitákat az ellenség elől. — *4. A pusztító* a Moábba betört, de előttünk ismeretlen ellenség. *Ha majd vége lesz a pornak:* a Vulgáta a széltől felkavart porra gondol, mely a háború viharának és a menekülésnek találó képe. A héber szerint : «Mert vége lesz az erőszakosnak». *A pusztulás* (héb.), a Vulgáta szerint : «a nyomorult». A 4. vers értelme : Sion lakossága fogadja vendégszeretetébe Moáb menekülőit, míg róluk el nem múlik a veszedelem. — *5.* A prófétai távlat a Moábot sujtó veszedelem elmulását összeköti a Messiás igazságos ítélkezésével. *Akkor majd királyi széket állít az irgalom*, Vulg. szószerint : «És királyi szék készül irgalomban». *Az irgalom* az Isten irgalma. A *Dávid sátrában ülő* (Dávid családjából származó) bíró, *ki ítéletet tesz és igazságot keres:* a Messiás. A próféták messiási jövendöléseinek egyik állandó, jellegzetes vonása, hogy a Messiás pártját fogja az elnyomott szegényeknek. V. ö. 61, 1 ; Zsolt. 71, 4. 12—14 ; Luk. 4, 18. stb.

6—8. Moáb kevélysége és bűnhődése. — *6.* V. ö. Jer. 48, 29. A vers második része a héber szerint így hangzik : «Kevélységéről, dölyfösségéről, vakmerőségéről, hiábavaló beszédeiről». — *7. Majd jajgat Moábban mindenki:* a héberben szójáték, mely így is fordítható : «Moáb jajgat majd kedve szerint». A vers második felében fordításunk a héber szöveget követi ; a Vulgáta szövege így hangzik: «Az égetett téglafal felett örvendezőknek—Mondjátok el csapásait». — *Kír-Háreszet*, l. 15, 1. A *kalács*ról mint ünnepi ételről l. Kir. II. 6, 19 ; Jer. 48, 31. (héb.) ; Óz. 3, 1. Izaiás azt mondja, hogy Moáb népe epedve kívánja majd vissza azt az időt, amikor ünnepi lako-

[8]Mert Hesebon legelői elpusztulnak,
És Szábáma szőllejét kivágják a nemzetek urai;
Pedig hajtásai Józerig értek,
Szerteszét kúsztak a pusztában;
Sarjai *messzire nyúltak*,
Elértek a tengerig.

[9]Ezért siratom, miként siratja Józer,
Szábáma szőllejét;
Elárasztlak könnyeimmel,
Hesebon és Eleále;
Mert szüretedre s aratásodra
A taposóknak szava tör.
[10]Eltűnt az öröm és a vidámság a *kert*ből,
És a szőllőkben nem lesz vidámság és ujjongás.
Bort a sajtóban nem tapos, ki taposni szokott,
Megszűntetem a taposók énekét.
[11]Ezért zokog bensőm Moábért, miként a hárfa,
És szívem *Kír-Hereszért*.
[12]És kitűnik majd, hogy hiába fáradozik
Magaslatain Moáb;
És *ha* bemegy szentélyébe, hogy imádkozzék:
Nem ér el semmit sem!

[13]Ez az az ige, amelyet az Úr egykor Moábról mondott. [14]És most így szól az Úr: *Még* három olyan év, mint a béres évei, *és* véget ér Moáb dicsősége az egész nagyszámú néppel együtt; és ami megmarad, kevés és kisszámú leszen, egyáltalában nem sok.

mákat tarthatott. — *8.* V. ö. Jer. 48, 32. *Hesebon*, l. 15, 4. *Hesebon legelői* helyett a héber szöveg «Hesbon szőlleiről» beszél. *Szábáma* Hesebon közelében fekvő híres bortermő város volt. *A nemzetek urai* a pusztító ellenség és annak főemberei, kik a termékeny országot sivataggá teszik. *Józer* Ammántól nyugatra feküdt. *A puszta* a Holt-tenger környéke; *a tenger* a Holt-tenger. *Messzire nyúltak*, Vulg. «elhagyatottak». A szöveg jelképesen azt fejezi ki, hogy Szábáma szőlleje (Moáb lakossága) az ég minden tájéka felé terjesztette hajtásait. A Vulgáta azt a gondolatot domborítja ki, hogy Moábnak életben maradt lakossága kénytelen lesz elhagyni hazáját: «Sarjai elhagyatottak, — Átmentek a tengeren.»

9—12. A próféta mélységes részvéte a szerencsétlen Moáb iránt. — *9.* V. ö. Jer. 48, 32. Izaiás úgy megsiratja az elpusztított országot (= *Szábáma szőllejét*), akárcsak maga a moábita Józer. *Hesebon és Eleále*, l. 15, 4. *A taposóknak szava* (héb. «örömujjongás») = a mindent összeromboló ellenség kiáltása. — *10.* V. ö. Jer. 48, 33. *A kert*ből, a Vulgáta a megfelelő héber kifejezést tulajdonnévnek veszi: «a Kármelről». Nem lesz többé vidám szüret Moáb szőlleiben! — *11.* V. ö. Jer. 48, 36. *Ezért zokog bensőm Moábért, miként a hárfa*, t. i. a meghatottságtól. *Kír-Heresz* (Vulgáta: «égetett téglafal»), l. 15, 1. — *12.* Amikor Moáb szörnyű sorsában bálványaihoz fordul, *nem ér el semmit sem.*

13. Ez a vers azt mutatja, hogy Izaiás valamely régibb jövendölést illesztett könyvébe azzal a kiegészítéssel (*14.* v.), hogy ez a jövendölés három év mulva teljesedik majd be. *Mint a béres*

17. FEJEZET.

Jövendölés Damaszkus és Izrael ellen. — Az asszír hatalom bukása.

[1]Fenyegető *jövendölés*
Damaszkus ellen.

Íme Damaszkus nem lesz többé város,
Kőhalommá *és* rommá leszen.
[2]Ároer elhagyott városai
A nyájaknak jutnak, s azok ott megpihennek,
A nélkül, hogy valaki is elkergetné őket.
[3]Eltávozik a segítség Efráimtól,
És az uralom Damaszkustól,
És Szíria maradéka úgy jár,
Mint Izrael fiainak dicsősége, —
Úgymond a seregek Ura.
[4]Ama napon majd megfogyatkozik Jákob dicsősége,
És elsorvad húsának kövérsége;
[5]Úgy leszen ez, mint amikor összegyüjtik az aratás maradékát,
És kézzel szedik a kalászt;
Úgy leszen ez, mint amikor kalászt szednek
Ráfáim völgyében:
[6]Ami megmarad belőle,
Annyi lesz, mint egy-egy szőllőgerezd,
És mint két vagy három bogyó az ág tetején
Az olajszüret után,
Vagy négy-öt gyümölcs a legfelső részén, —
Úgymond az Úr, Izrael Istene.

(vagy: a zsoldos) *évei* = nem később; a béres és a zsoldos nem szokott a köteles időn túl dolgozni. (V. ö. 21, 16.) A történelmi adatok hiányos volta miatt azonban nem tudjuk, hogy ez a jövendölés mikor és hogyan teljesedett be.

17. *1—11. Jövendölés Damaszkus és Izrael ellen.* Izaiás korában, 735 körül Damaszkus és Izrael egymással szövetkezve támadták meg Júdát (l. Iz. 7. fejezetének bevezető magyarázatát); ezért a próféta szava összeköti a két nép sorsát. Izaiás fenyegető jövendölése 732-ben ment teljesedésbe, amikor Damaszkus és Izrael országának északi része III. Tiglat-Pileszer asszír nagykirály hatalmába került. Damaszkus azonban csak ideiglenesen pusztult el; Jer. 49, 23—27. ismét Damaszkus ellen szól, és ugyanez a város ma is Elő-Ázsia legnagyobb városa.

1—3. Damaszkus veszte. — *2. Ároer* nevű város Damaszkus közelében eddig még nem ismeretes. A Hetvenes görög fordításban a 2. vers kezdete így hangzik: «El leszen hagyatva mindörökké». — *3.* A héber szerint: «És vége leszen Efráim elővédének — És Damaszkus uralmának» stb. *Efráim elővéde:* Izrael országának megerősített várai, vagy az északi országgal szövetségben élő Damaszkus. A próféta keserű gúnnyal említi *Izrael fiainak dicsőségét* (=Izrael dicsőséges fiait), kikre (Damaszkussal együtt) az asszír fogság vár.

4—6. Izrael bukása. — *A pusztulást csak igen kevesen fogják kikerülni.* — *4. Jákob* itt Izrael országát jelenti. — *5. És kézzel szedik a kalászt,* a héber szerint: «és karja kalászt vág». *Ráfáim* völgye Jeruzsálem közelében fekvő termékeny völgy. Izaiás az 5—*6.* vers-

7Azon a napon az ember
majd Alkotójához fordul,
És szeme Izrael Szentjére
tekint ;
8És nem fordul *többé* az
oltárokhoz, melyeket
keze alkotott,
És nem tekint arra, amit
ujjai készítettek :
A berkekre és a szentélyekre.

9Azon a napon erős
városai elhagyottá lesznek, mint az ekék és a
vetések, melyeket Izrael
fiai elől elhagytak ; és
pusztasággá leszel,
10Mert megfeledkeztél szabadító Istenedről,
És nem emlékeztél meg
erős segítődről.
Azért ültess bár *pompás*
csemetét,
És vess el idegen magot,
11Burjánoztasd fel azon a
napon, amelyen ülteted,
És virágozzék ki reggelre
magod :
Azon a napon, amelyen
birtoko*dba* venné*d*,
Odalesz az aratás,
És nagy lesz a fájdalom.

ben Damaszkus és Izrael megmenekültjeit az aratás után megmaradt néhány kalászhoz, és az olajbogyó-szüret alkalmával a fákon hagyott csekély számú gyümölcshöz hasonlítja.

7—8. A nagy csapás az Istenhez téríti a bálványozásba merült Izraelt. — 8. Az oltárok a bálványoltárok ; *amit ujjai készítettek:* a bálványszobrok, szentélyek és azok berkei. A héber szöveg «aserák»-ról és «chammánok»-ról beszél, Astarte és Báál kanaáni istenségek jelképeiről.

9—11. Az ország pusztulása a bálványozásnak méltó büntetése. — 9. Erős városai: Damaszkus és Izrael erődítményei. *Az ekék és a vetések* helyett a héberben «az erdő és a hegytető» olvasható ; de úgy látszik, a jövendölés eredeti alakját a Hetvenes görög fordítás őrizte meg : «Azon a napon városaid olyan elhagyottá lesznek, mint ahogyan elhagyták az ámorreusok és a heveusok Izrael fiai előtt». Az ámorreusok és a heveusok Palesztina őslakosságának egyes népei voltak. A próféta a zsidók honfoglalására céloz, amikor Palesztina őslakói a diadalmas Izrael elől elmenekültek városaikból. V. ö. Józs. 12, 7. 8. — A *10—11.* v. elsősorban Izrael ellen szól. *Erős segítődről,* a héber szerint : «erős kőszirtedről» ; főleg a Zsoltárok könyvében gyakori szókép az Isten helyett. A *pompás* (héb., Vulg. : «hűséges») *csemetét* egyes magyarázók gúnyos értelemben veszik és Izraelnek a bálványokba vetett hiú reménységére értik, mely azért *idegen mag*, mert nem a várt gyümölcsöt (a hamis istenek segítségét) termi meg. Más, helyesebbnek látszó magyarázat szerint a *pompás csemete* és az *idegen mag* = Tammúz (Adonis, a tavasz istene) kertjei. Tammúz tisztelete a zsidó nép bálványozásának korában Izrael országában is virágzott (v. ö. Ez. 8, 14.). — *11.* Akármily nagynak is tűnjék Damaszkus és Izrael hatalma, ez a dicsőség csak ideig-óráig tart. *Azon a napon, amelyen birtokodba vennéd:* abban az időben, amikor Izrael élvezni akarná fáradsággal megszerzett javait. *Odalesz az aratás:* az ország tönkrejut. A héber szöveg szerint 11d—e. így hangzik : «Nincs aratás a halálos betegségnek — És a gyógyíthatatlan fájdalomnak napján». *A haldlos betegség* és a *nagy fájdalom* Izrael (és Damaszkus) végső veszedelmét jelenti.

12Jaj a hatalmas néptömegnek,
Mely oly nagy, mint a zúgó tenger;
A tömegek morajának,
Mely olyan, mint a nagy vizek moraja.
13Zúgnak a népek, mint ahogy az áradó vizek zúgnak;
Ám ha Ő megfenyíti őt,
messzire fut,
És elsodródnak, mint a hegyek pora a szél előtt,
S a forgatag a vihar előtt.
14Az est idején lepi meg őket a rémület,
És reggelre már többé nincsenek!
Ez lesz az osztályrésze pusztítóinknak,
Ez lesz a sorsa azoknak, kik minket fosztogatnak!

18. FEJEZET.

Etiópiának szóló jövendölés az asszír hatalom vereségéről.

1Jaj a szárnyzúgás földének
Mely Etiópia folyamain túl vagyon,
2És követeket küld a tengeren,
Papíruszcsónakokon a vizeken.
Menjetek, gyors követek
A *szálas* és *fényes bőrű* nemzethez,

12—14. Asszíria ellen szóló rövid jövendölés, mely Szennácheríb 701. évi jeruzsálemi ostromának kudarcára vonatkozik. L. Iz. 10, 5—34; 36. 37. — *12. A hatalmas néptömeg* a Jeruzsálemet ostromló asszír hadsereg. — *13. Ám ha Ő megfenyíti őt:* ha az Úr megfenyíti az asszír királyt. *Forgatag:* a megfelelő héber kifejezés valószínűleg egy sivatagbeli növényt jelent, melyet a forgószél magával ragad. V. ö. Zsolt. 82, 14. Ez a jövendölés szószerint beteljesedett Szennácheríb futásával és — *14.* az asszír hadsereg pusztulásával egy éjtszaka alatt. L. 37, 36; Kir. IV. 19, 35. *Minket:* az Isten választott népét.

18. *Etiópiának szóló jövendölés az asszír hatalom vereségéről.* Az etiópiai eredetű 25. egyiptomi dinasztia negyedik uralkodója, Táráka, Asszíriának félelmes ellenfele volt. Szennácheríb 701. évi hadjárata elsősorban Egyiptom ellen irányult, melyet uralma alá akart hajtani. Úgy látszik, a fenyegető veszély láttára Táráka követeket küldött Ezekiáshoz, Júda királyához (2. v.), hogy vele Asszíria ellen védő- és dacszövetséget kössön. Valószínű, hogy eme követség megérkezése szolgáltatta az alkalmat Izaiás jelen beszédére. A próféta azt mondja, hogy az Úr nem szorul emberi segítségre; nyugodtan szemléli egy ideig Asszíria diadalmenetét (4. v.), de amikor Szennácheríb a dicsőség tetőfokán hiszi magát, hirtelenül eléri őt a rettenetes isteni büntetés (5. 6. v.).

1. A próféta Etiópiát a *szárnyzúgás földének* mondja az ott tanyázó legyek és rovarok millióiról miatt. — *2. A tenger* és *a vizek* a Nílus (v. ö. 19, 5.). A *papírusz* Egyiptomnak jellegzetes növénye; a papírusznövény szárából készült csónakok igen könnyűk és gyorsak. A vers második részében a próféta visszaküldi hazájukba Táráka követeit. 2c—g. jelzői az etiopsok népére vonatkoznak. E részben fordításunk a héber szöveget követi; *a fényes bőrű*nek fordított kifejezés jelentése azonban bizonytalan. A Vul-

A *mindenfelé* rettegett néphez,
Az *erős* és *hódító* nemzethez,
Melynek földét folyamok szelik át.
[3]A földkerekség valamennyi lakói,
A földnek telepesei:
Lássátok meg, ha fölemelkedik a zászló a hegyeken,
Halljátok meg, ha megszólal a harsona.

[4]Mert így szól hozzám az Úr:
Széttekintek helyemen, s oly nyugodt vagyok,
Mint a verőfényes déli *hőség*,
S a harmatfelhő az aratás idején.
[5]Mert *még* az aratás előtt,
Miután teljesen elvirágzott,
És fürtje érőre fordul:
Sarlókkal levágják venyigéit,
És ami *még* megmarad, leütik és leverik.
[6]És mindenestül a hegyek madarainak
És a föld vadállatainak marad;
Állandóan rajta töltik a nyarat a madarak,
S a föld összes vadállatai rajta telelnek.

[7]Abban az időben a *szálas* és *fényes bőrű* nép,
A *mindenfelé* rettegett nép,
Az *erős* és *hódító* nemzet,
Melynek földét folyamok szelik át,
Ajándékot viszen a seregek Urának,
A seregek Ura nevének helyére, a Sion hegyére.

gáta szövege így hangzik: «Menjetek, gyors követek, — A megtépett és szétszaggatott nemzethez, — A rettenetes néphez, mely után nincsen más, — A várakozó és eltaposott nemzethez, — Melynek földét folyamok ragadták el». — Az Etiópia *földét átszelő folyamok* a Nílus és mellékfolyói. — *3.* A próféta költői módon a földkerekség összes lakóit szólítja fel, hogy csodálva szemléljék az Úr hatalmát, mellyel majd megsemmisíti Szennácheribot. *A zászló felemelkedése* (v. ö. 13, 2.) és *a harsona megszólalása* költői kép a népek figyelmének fölkeltésére, és jele az Asszíria és Júda között megindúló élet-halálküzdelemnek.

4—6. Az Asszíriát sujtó büntető ítélet. — *4.* Az Úr egy ideig nyugodtan szemléli Asszíria győzelmeit. *A verőfényes déli hőség* (Vulg. «ragyogó déli napfény») és *a harmatfelhő* a nyugalom jelképei, mellyel az Úr az eseményeket egy ideig nézi. — *5.* A vers első felében fordításunk a héber szöveget követi. A Vulgáta így szól: «Az aratás előtt az egész elvirágzott, — És az éretlen tökéletesség kisarjadzott». A pusztulás hirtelenül jő el, amikor az asszír nagykirály már biztosnak véli a teljes győzelmet. A virágzás és a szőllő megérése Asszíria diadalmas előnyomulását jelenti, a szőllő venyégeinek *levágása, leütése* és *leverése* pedig Szennácherib hadseregének megsemmisítését. — *6.* V. ö. 14, 25; 37, 36. A megölt asszírok holttestén egész nyáron és egész télen a föld vadállatai és az ég madarai tanyáznak majd és belőlük élnek; költői kép.

7. L. 2. v. Ez a vers az Isten országának egyetemességét jövendöli meg a messiási korban: akkor majd az etiopsok is meghódolnak az igaz Isten előtt. V. ö. egyszersmind Krón. II. 32, 23.

19. FEJEZET.

Két prófétai beszéd Egyiptom ellen.

[1]Fenyegető *jövendölés* Egyiptom ellen.

Íme az Úr könnyű felhőre száll,
És bevonul Egyiptomba ;
Színe előtt megremegnek
Egyiptom bálványai,
És Egyiptom szíve elcsügged az ő keblében.
[2]És fellázítom az egyiptomiakat az egyiptomiak ellen,
Hogy harcoljon kiki a testvére ellen,
És kiki a társa ellen ;
Város város ellen,
Ország ország ellen.
[3]És megtörik Egyiptom lelke az ő belsejében,
És tervét felforgatom,
Úgy hogy megkérdik majd bálványaikat és varázslóikat,
A holtak szellemeit és a jövendőmondókat.
[4]Kegyetlen urak kezébe adom Egyiptomot,
És hatalmas király uralkodik majd rajtuk, —
Úgymond az Úr, a seregek Istene.

[5]Kiszárad a tengernyi víz,
És elapad és elszikkad a Folyam,
[6]Elenyésznek a folyamok,
Kiapadnak és kiszáradnak *Egyiptom* folyói,

19. *Két prófétai beszéd Egyiptom ellen.* Az első beszédet *(1—15. v.)* Izaiás valószínűleg 720—711 között mondotta, amely időközben Asszíria több alkalommal leverte Egyiptom szövetségeseit. A második beszéd *(16—25. v.)* 700 körül hangzott el, és egyike Izaiás utolsó beszédeinek. Az első beszédben szó van Egyiptom kétségbeeséséről és polgárháborúiról a csatavesztés után, melyekhez még természeti csapások is járultak ; a második beszéd szabadulást igér, és tágabb értelemben messiási jellegű.

1—4. Az Egyiptomot sujtó isteni ítélet: az országot elpusztító polgárháborúk. — *1. Könnyű felhő* = gyors felhő. Az ószövetség költői leírásaiban az Isten gyakran kerubok által vont felhőkocsin jő az ítéletre. (V. ö. Zsolt. 17, 8 skk.) *Elcsügged* (a héber szerint : «elolvad»), t. i. a félelemtől. — *2.* A szent szerző különböző polgárháborúkról beszél, melyeknek csak az erőskezű Táraka fáraó (l. a 18. fej. bevezető magyarázatát) vetett véget. A 23. dinasztia idejében Egyiptomnak egyes tartományai, sőt egyes városai is egymástól független életet éltek ; ezért beszél a próféta Egyiptomnak *ország*áról. Az egyes városok egymás ellen gyakran véres harcokat vívtak. — *3. Egyiptom lelke:* bátorsága és önbizalma. A bálványok és azoknak szolgái tehetetlenek a veszéllyel szemben. *A jövendőmondókat,* héb. «a jövendölő szellemeket». — *4.* A Vulgátában említett *kegyetlen urak* az egymással versengő egyiptomi főemberek lehetnek ; a *hatalmas király* az asszír Szárgon. A héber szövegben az egész 4. v. Szárgonra vonatkozik ; ott *kegyetlen urak* helyett «kegyetlen zsarnok» kifejezés olvasható.

5—10. Egyiptom belső zavaraihoz különböző természeti csapások járulnak. — *5. A tengernyi víz* a Nílus (18, 2.). Ha a Nílusnak termékenyítő áradása elmarad, Egyiptomra éhinség vár. — *6. A folyamok* és *Egyiptom* (Vulg. «a töltések») *folyói* a Nílus deltája és csatornái. A Nílus kiapadása minden vizi növény pusztulá-

Elfonnyad a nád és a sás.
[7]Forrásától kezdve üres
lesz a Folyó medre,
S amit öntözött, minden
vetés
Kiszárad, kiaszik és el-
tűnik.
[8]Búsulnak a halászok,
Gyászolnak mind, kik
horgot vetnek a Fo-
lyamba,
S akik a hálót kiterítik a víz
színén, kétségbeesnek.
[9]Kudarcot vallanak, kik
a lennel foglalkoznak,
Akik azt fésülik, és finom
gyolccsá szövik;
[10]*Pillérei össze vannak*
törve,
És valamennyi *bérese lel-*
kében szomorú.

[11]Esztelenek Tánisz fő-
emberei,
A fáraó bölcs tanácsosai
Oktalan tanácsot adnak.
Hogy is mondhatjátok a
fáraónak:
Bölcsek fia vagyok én,
Ősrégi királyok fia?
[12]Nos, hol vannak most
a te bölcseid?
Adják neked hírül és
mondják meg:
Mit határozott a seregek
Ura Egyiptom felől?
[13]Esztelenek lettek Tá-
nisz főemberei,
Tévedtek Memfisz főem-
berei;
Megtévesztik Egyiptomot
népeinek sarkkövei.
[14]A szédelgés szellemét
keverte közéjük az Úr,
Hogy tántorgóvá tegyék
Egyiptomot minden
tettében,
Mint ahogy a részeg em-
ber tántorog okádéká-
ban.
[15]Nem vihet véghez
Egyiptom semmit sem,

sát okozza. — *8.* A Nílus halászai és — *9.* általában mindazok, akiknek Egyiptom folyama megélhetést és munkát biztosított, tönkremennek. — *10.* Fordításunk a héber szöveget követi. A Vulgáta így hangzik: «A nedves helyek kiszáradnak; — Mindnyájan, akik halastavakat készítettek.» — Egyiptom *pillérei* az előkelők, a *béresek* pedig általában az alacsonyabb néposztályhoz tartozók.

11—15. Egyiptomban nem lesz ember, ki bölcs tanácsot tudna adni a veszedelemben. — *11. Tánisz* (héb. «Szoán»), Alsó-Egyiptom fővárosa, a Nílus deltájának keleti részén feküdt. Ez a város Mózes csodáinak egykori színhelye volt (Zsolt. 77, 12.). A 11. vers második fele azt mondja, hogy az előkelő és magas származás nem ad majd bölcseséget. — *12.* Gúnyos kérdés. — *13.* A vers utolsó részében az eredeti szövegalakot valószínűleg a szír fordítás és az arámi Targum (magyarázat) őrizte meg; ezt követi fordításunk. *Memfisz* (héb. «Nóf») Közép-Egyiptomnak fővárosa és Egyiptom első uralkodóinak székhelye volt. *Egyiptom népei* az egyes egyiptomi tartományok; ezeknek *sarkkövei* (héb. «sarkköve») a főemberek. A vers utolsó része a Vulgáta szerint így hangzik: «Megtévesztik Egyiptomot, népeinek sarkkövét». — *14. A szédelgés* a tehetetlen fejvesztettséget és kapkodást jelenti. — *15.* A *fej* az előkelőket, a *farok* az alacsony sorsúakat jelenti. *Pálma* és *káka* (héb.) helyett a Vulgáta «meghajlót» és «ellenszegülőt» mond. A 15. vers vége közmondás; v. ö. 9, 14.

Tegye azt *akár* fej, akár farok,
Akár pálma, akár *káka*.

16Azon a napon Egyiptom olyan lesz, mint az asszonyok; fél és retteg majd a seregek Ura kezének mozdulatától, melyet Ő intéz ellene. 17És Júda földe Egyiptomnak rémületére leszen; mindenki, aki csak megemlékezik róla, megijed a seregek Urának tervétől, melyet Ő ellene elhatározott.

18Azon a napon öt olyan város lesz Egyiptomban, mely Kánaán nyelvén beszél és a seregek Urára esküszik; «Nap városa» lesz a neve az egyiknek. 19Azon a napon oltára lesz majd az Úrnak benn Egyiptom országában, és emlékoszlopa lesz az Úrnak annak határánál. 20Ez jel és bizonyság lesz a seregek Ura számára Egyiptom földén; és ha ők az Úrhoz kiáltanak szorongató*juk* miatt, Ő megmentőt és oltalmazót küld nekik, hogy megszabadítsa őket. 21És az Úr majd kinyilatkoztatja magát Egyiptom előtt, és az egyiptomiak megismerik az Urat azon a napon, és

A *16—25.* v. újabb, Egyiptomról mondott beszéd kivonata vagy töredéke. 701-ben Szennácheríb asszír király Elteke mellett megverte az egyiptomi sereget, és már-már úgy látszott, hogy Egyiptom Asszíriának jogara alá kerül, amikor Szennácheríbnak Jeruzsálem közelében elszenvedett rettenetes veresége Egyiptomot megmentette az asszír uralomtól.

16. Azon a napon: az eltekei csatavesztés napján. *Egyiptom olyan lesz, mint az asszonyok:* egész Egyiptomban rémület fog uralkodni. *A seregek Ura kezének mozdulata* az Egyiptomot sujtó isteni büntetés, az asszír támadás. — *17. Júda földe* azért *leszen Egyiptomnak rémületére*, mert Szennácheríb hadserege Júda (és a tengerpart) felől közeledett Egyiptomhoz. *A seregek Urának terve* szintén az asszír támadás.

18—25. Izaiás Egyiptom megszabadulását az asszír veszélytől prófétai távlatban összeköti a későbbi időknek és a messiási kornak rajzával. Egyiptom a Ptolemeusok családjából származó királyok kora (Kr. e. III. sz.) óta második hazája lett a zsidóságnak, és számos egyiptomi a zsidók révén megismerkedett az egyistenség hitével. — *18. Azon a napon:* a messiási korban. *Kánaán nyelvén* (= héberül) *beszél:* az igaz Istent tiszteli, mint a következő párhuzamos verstag mutatja. A *Nap városa* valószínűleg Heliopolisz (Ón), ahol a Napnak tiszteletére szentelt templom állt. A város a mai Kairó közelében feküdt. Más magyarázók szerint a próféta Leontopoliszról beszél. — *19.* A próféta az igaz Isten tiszteletének terjedését jövendöli meg Egyiptomban. Az Úr *emlékoszlopa* az ő csodálatos megszabadítását hirdető emlékoszlop, vagy pedig azt jelzi, hogy Egyiptom az Úrnak szentelt terület; költői kép. — *20. Jel és bizonyság lesz a seregek Ura számára:* annak jele lesz, hogy Egyiptom az igaz Istent fogja tisztelni (a messiási korban). A *szorongató* az asszír nagykirály, Szennácheríb, a *megmentő* és *oltalmazó* pedig a Messiás; prófétai távlat. — *21.* Egyiptom megtérése a messiási korban. — *22.* Egyiptomot

vágóáldozatokkal meg eledeláldozatokkal hódolnak majd előtte, és fogadalmakat tesznek az Úrnak és teljesítik is őket. [22]Csapásokkal sujtja majd az Úr Egyiptomot, de meg is gyógyítja: megtérnek ugyanis az Úrhoz, és ő megengesztelődik irántuk és meggyógyítja őket. [23]Azon a napon út vezet majd Egyiptomból az asszírokhoz; az asszír Egyiptomba megyen és az egyiptomi Asszíriába; és az egyiptomiak Assurral együtt szolgálnak majd *az Úrnak*. [24]Azon a napon az egyiptomihoz és az asszírhoz harmadiknak Izrael csatlakozik, mint áldás a föld közepén, [25]melyet megáld a seregek Ura, mondván: Áldott az én egyiptomi népem, kezemnek műve, Asszíria, és örökségem, Izrael!

20. FEJEZET.

Izaiás jelképes cselekedettel megjövendöli Egyiptom és Etiópia vereségét.

[1]Abban az esztendőben, amikor a Tártán bevonult Azótusba, amikor Szárgon, az asszírok királya elküldte őt, hogy harcoljon Azótus ellen, és ő azt elfoglalta, [2]abban az időben így szólt az Úr Izaiás, Ámosz fia által: Eredj, oldd le a szőrköntöst derekadról és vesd le sarudat lábadról. Miután ő ezt megtette és köntös és saru nélkül járt, [3]mondotta az Úr: Amint az én szolgám, Izaiás, három esztendőn át köntös és saru

szenvedései az Úrhoz fogják téríteni. — *23—24.* A Messiás szelíd uralma egy országban fogja egyesíteni a hajdan halálos ellenségeket is. *Áldás a föld közepén:* a Messiás országa az egész világra áldást fog árasztani. — *25.* Az igaz Isten tisztelete minden nemzetet egyesít magában.

20. *Izaiás jelképes cselekedettel megjövendöli Egyiptom és Etiópia vereségét.*

Abban az időben, amikor Asszíria és Egyiptom élet-halálharcát vívta egymással, és Júda országa is oly sokat szenvedett Asszíria erőszakosságától, a zsidók közt az egyiptomiakkal rokonszenvező párt alakult ki, mely Egyiptom szövetségével remélte a megszabadulást Asszíriától. Izaiás (úgy, mint később Jeremiás) állandóan azt az álláspontot képviselte, hogy a zsidóság egy világhatalommal se szövetkezzék, hanem az Úrban bízva őrizze meg semlegességét. Ezt a tanítását Izaiás itt érdekes jelképes cselekedettel világítja meg.

1. II. *Szárgon* asszír király 722-től 705-ig uralkodott. *A Tártán* (asszír szó) az asszír király nagyvezérének címe volt. II. Szárgon évkönyveiből ismeretes, hogy a Tártán a király uralkodásának 11-ik évében, tehát Kr. e. 711-ben foglalta el Azótus filiszteus várost. A filiszteusok ugyanis fellázadtak Szárgon ellen; mozgalmukat Júda is rokonszenvvel kísérte, és félő volt, hogy hozzájuk csatlakozik. Ez ellen tiltakozik Izaiás. — *2.* Izaiás jelképes cselekedete. — *3—4.* A jelképes cselekedet magyarázata. *Három esztendőn át:* Izaiás jelképes cselekedete tehát már 713-ban kezdődött.

nélkül járt, mint Egyiptom és Etiópia jele és jelképe, [4]épúgy köntös és saru nélkül, meztelen alféllel, Egyiptom megszégyenítésével hajtja majd az asszírok királya a fogságba jutott egyiptomiakat és a rabságba jutott etiopsokat, ifjat, öreget egyaránt. [5]Ekkor ők majd megrémülnek, és kiábrándulnak Etiópiából, melyben reménykedtek, és Egyiptomból, mellyel kérkedtek. [6]És e *partvidék* lakosai így szólnak majd azon a napon: Íme így jártak azok, akikben mi reménykedtünk, akikhez segítségért szaladtunk, hogy szabadítsanak meg minket az asszírok királyától: hogyan menekülhetnénk meg tehát mi?

21. FEJEZET.

Prófétai látomás Babilónia végpusztulásáról. — Jövendölés Edom és Arábia ellen.

[1]Fenyegető *jövendölés* a tenger pusztasága ellen.

Mint a dél felől jövő forgószél,
Úgy jön a sivatagból, a félelmetes földről.
[2]Kemény látomásban volt részem:
A fosztogató fosztogat,
És a pusztító pusztít.
Kelj föl, Elám!
Készülj ostromra, Média!
Véget vetek minden sóhajtozásának.

A jelképes cselekedet tanulsága: Júda ne bízzék Egyiptomban és Etiópiában, mely országok önmagukat sem tudják megvédeni Asszíria ellen, és melyekre Asszíria gyalázatot hoz. A *mezítelenség* megemlítésével Izaiás külön is ki akarja emelni az Egyiptomra és Etiópiára váró megszégyenítést. A jövendölés az eltelt csata után (19, 16. 17.), továbbá Ászárháddon és Assurbanipal egyiptomi hadjáratai alkalmával ment teljesedésbe. — *5. Megrémülnek*, t. i. a partvidék lakói. — *6. Partvidék* (héb.), Vulg. «sziget». Filisztea (és Fönicia) fejedelmei is állandóan Egyiptom segítségében reménykedtek Asszíria ellen. *Azon a napon:* az Egyiptomot sujtó isteni büntetés napján. *Hogyan menekülhetnénk meg tehát mi*, t. i. Filisztea és a főniciai városok, mikor a hatalmas Egyiptom sem állhatott ellen Asszíria erejének?

21. *1—10. Prófétai látomás Babilónia végpusztulásáról.* Ez a jövendölés 539-ben teljesedett be, amikor a méd-perzsa hadsereg (2. v.) Círus alatt végleg összetörte Babilónia hatalmát. Erre vall az is, hogy Izaiás prófétai távlatban a babiloni fogság vége felé Babilóniában lakó zsidókhoz intéz buzdító szavakat (10. v.).

1. A tenger pusztasága Babilónia. Az elnevezés homályos, és talán arra vonatkozik, hogy a Perzsa-tengeröböl partján elterülő Babilónia kietlen pusztasággá lesz. A forró *déli szél* Palesztinára rendesen veszedelmet hozott (sáskát, aszályt); a szent szerző ezt választotta hasonlatának alapjául, hogy a Babilóniára zúduló veszedelmet jelképezze. A héber szöveg a «Negeb»-en (=Palesztina déli része Kádes-Bárneáig) végigsüvítő orkánról beszél. *A sivatag* és *a félelmetes föld* az iráni és az elámi fennsík, ahonnan a méd-perzsa hadsereg Babilóniára támadt. — *2. A kemény látomás*

[3]Ezért van tele fájdalommal ágyékom ;
Ezért fogott el olyan gyötrődés, mint a vajúdó asszony gyötrődése ;
Megtántorodtam, amikor hallottam,
Elszörnyülködtem, amikor láttam.
[4]Reszket a szívem, *iszonyat fog el*,
A *nekem oly* kedves *éjtszakát remegéssé változtatta.*
[5]Állítsd fel az asztalt !
Nézd, mint esznek és isznak az őrhelyen !
Keljetek fel, ti fejedelmek!
Ragadjatok pajzsot !

[6]Ezt mondotta ugyanis nekem az Úr :
Eredj, állíts őrt, és amit lát, jelentse.
[7]Ha lát szekeret, kettős fogatot,
Szamáron járó, tevén ülő *csapatot*,
Figyeljen fel ébren, megfeszített figyelemmel.
[8]És kiáltott, *mint* az oroszlán :
Állok az Úr őrhelyén
Egész nap szüntelen ;
Állok őrhelyemen
Egész éjjeleken.
[9]És íme jött*ek* lovas*ok*, kettős fogatok,
S ő megszólalt és mondotta :
Elesett, elesett Babilon,
És isteneinek faragott képeit mind a porba tiporták.

Babilónia végső veszedelmét adja tudtára a prófétának. *A fosztogató fosztogat* (héb.), a Vulgáta szerint : «Aki hitetlen, hitetlenül cselekszik». *A fosztogató* és *a pusztító* a méd-perzsa hadsereg. Az Elámot és Médiát felhívó személy maga az Úr. *Elám* azért szerepel itt Perzsia helyett, mert a perzsa birodalom az egykori Elám területét (Babilóniától keletre) is magába foglalta. *Véget vetek minden sóhajtozásnak:* t. i. annak a sóhajtozásnak, melyet Babilónia okozott. — *3.* A próféta Babilont megszemélyesíti : Babilont rémület tölti el a reá váró végső veszedelem hallatára. Más magyarázat szerint : a prófétát testileg-lelkileg megrázza a rettentő látomás. — A *4.* vers szorosan összekapcsolódik a megelőzővel. Fordításunk a héber szöveget követi. Az *éjtszaka* a kellemes nyugalom ideje, de most ez is *remegéssel* tölti el a megszemélyesített Babilont (vagy a prófétát). A Vulgáta szerint a 4. vers így hangzik : «Szívem elbágyadt, a sötétség elkábított engem, — Babilon, az én szerelmesem, csodává lett előttem». (Babilon sorsa érthetetlen a próféta előtt.) — *5.* Babilónia népe teljes gondtalansággal adja át magát a biztonság hamis érzetének, holott háborúra kellene készülnie. Dániel könyve szerint Baltazár királyt dőzsölés közben érte Círus döntő támadása (5, 30.). A vers utolsó része kétségbeesett, harcra hívó felkiáltás Babilónia fejedelmeihez. A héberben a vers vége így hangzik : «Kenjétek meg a pajzsot !»

6. A Hetvenes görög fordítás szerint magának a prófétának kell őrt állania. — *7.* Jelképes látomás a Babilóniát megtámadó méd-perzsa hadseregről. A *kettős fogat* a méd-perzsa hadsereget jelenti, a *szekér* pedig annak hadiszekereit. A *szamarat* és a *tevét* a perzsák a harcban is használták. — *9.* V. ö. Jer. 51, 8. A *lovasok* és a *kettős fogatok* a győztes méd-perzsa seregnek megszemélyesítői. A vers második felét Jel. 14, 8 ; 18, 2. a pogány Róma bukására

10Ó én össze-visszacsépelt,
szérűn fekvő fiaim,
Amit a seregek Urától,
Izrael Istenétől hallottam,
Azt hirdetem nektek.

11Fenyegető *jövendölés* Dúma ellen.

Kiáltanak hozzám Szeirből:
Őr, meddig tart még az éj?
Őr, meddig tart még az éj?
12Felel az őr:
Jött reggel, és éj;
Ha kérdezni akartok, jertek ismét vissza,
És kérdezősködjetek.

13Fenyegető *jövendölés* Arábia ellen.

Az erdőben térjetek este
nyugovóra,
Dedán *karaván*jai!
14Vigyetek sietve vizet a szomjazónak,
Tema földének lakói.
Siessetek kenyérrel a menekülő elé!
15Mert kard elől menekülnek ők,
A kivont kard elől,
A kifeszített íj elől,
A súlyos harc elől.
16Ezt mondja ugyanis nekem az Úr: Még egy olyan éven belül, mint a

alkalmazza. — *10.* Az Úrnak *össze-visszacsépelt, szérűn fekvő fiai* a babiloni fogságban sínylődő zsidók. A próféta híven hirdeti a zsidókra váró szabadulást.

11—12. Igen homályos *jövendölés Edom ellen*, melynek korát és körülményeit nem ismerjük. Talán arról van szó, hogy Bábel pusztulásának mi a hatása Edomra.

11. Dúma Edomnak jelképes neve. A héber «dúma» szó «hallgatás»-t jelent; itt ez a név talán célzás a szenvedés, gyász és halál csendjére, mely Edomra vár. *Szeir* Edomnak költői neve. A 11. vers értelme valószínűleg az, hogy Edom kérdi a prófétától, vajjon vége felé jár-e már szenvedéseinek éjtszakája? — *12.* Az *őr* (a próféta) azt feleli, hogy Edomra egy ideig jobb sors vár, de azután újra a bajok éjjele következik. A vers vége azt mondja, hogy egyelőre csak ennyit lehet tudni; aki többet óhajt tudni, jöjjön később újra.

13—17. Jövendölés Arábia ellen. Ennek a prófétai szónak szintén nem ismerjük sem idejét, sem körülményeit. — Figyelemreméltó, hogy II. Szárgon asszír király 715-ben számos arab törzset Szamariában telepített le.

13. Este, a héber szerint: «Arábiában». *Dedán karaván*jai (héb.), a Vulgáta szerint: «Dedánim ösvényein», vagyis a Dedán felé vezető utakon. Dedán Ábrahámtól származó arab néptörzs (Móz. I. 25, 3.), mely a Perzsa-öböl környékén és ennek szigetein lakott. — *14—15.* Izaiás a déli arab törzseket figyelmezteti, hogy az ellenség elől menekülő testvéreiket élelmiszerekkel segítsék. *Tema* (héb.), Vulg. «Dél». *Tema* a mai Teima-oázis. Az Arábiába betörő ellenség talán Asszíria volt, mely III. Tiglat-Pileszer óta számos hadjáratot viselt az arab törzsek ellen. — *16.* V. ö. 16, 14. *Kedár* = Arábia, illetve annak egyik vidéke. A próféta egy éven belül romlást jövendöl Arábiának. Hogy jövendölése mikor és hogyan teljese-

béres esztendeje, elvész Kedár egész dicsősége.
17És a Kedár fiai közül való hős íjászok maradványa igen kicsiny lesz. Bizony, az Úr, Izrael Istene mondotta.

22. FEJEZET.

Jövendölés Jeruzsálem ellen és Sobna udvarnagy ellen, kinek hivatalát majd Eliákím nyeri el.

1Fenyegető *jövendölés* a Látomás völgye ellen.

Ugyan, mi lelt téged,
Hogy egész *néped* felment a tetőkre,
2Te zajongó, tolongó város,
Te ujjongó város?
Akiket majd megölnek közületek, nem kard öli meg,
És nem háborúban halnak meg.
3Valamennyi főembered mind megfutamodik,
De keményen megkötözik őket;
Mindazokat, akikre reáakadnak,
Hasonlóképpen bilincsbe verik,
Amikor messzire menekülni akarnak.

4Ezért mondom: Távozzatok tőlem,
Sírnom kell keservesen;
Ne fáradjatok azzal, hogy megvigasztaljatok
Népem leányának pusztulása miatt.

dett be, a történelmi adatok hiányos volta miatt nem tudjuk. V. ö. Jer. 49, 28—33. — *17.* Az arabok híres nyilasok voltak.

22. *1—14. Jövendölés Jeruzsálem ellen.* — Az itt olvasható beszéd egyes magyarázók szerint a 701. esztendő eseményeire vonatkozik, amikor Jeruzsálem Szennácheríb asszír király ostromára készült. Rendkívül eleven színekkel festi a városban uralkodó izgalmat, a vár megerősítésére irányuló igyekezetet, és ezzel szemben egyeseknek tompa kétségbeesését. V. ö. Kir. IV. 20, 20; Krón. II. 32, 2—5. Más, talán valószínűbb magyarázat szerint Izaiás ezt a beszédet már a veszedelem elmultával mondta 701-ben, korholva a népet, hogy csak természetes eszközökkel akarta városát megvédeni, de Istenéről megfeledkezett, és a veszedelem elmultával oly gyorsan átadta magát a vidámságnak. A beszéd fenyegető hangját ez az utóbbi felfogás igen jól megmagyarázza.

1—3. A Jeruzsálemben uralkodó izgalom. — *1. A Látomás völgye* az 5. versből vett kifejezés, és Jeruzsálemet jelenti, ellentétben az azt környező magasabb hegyekkel. A város egész lakossága izgalmában felmegy a házak lapos tetejére vagy kíváncsiságból, vagy pedig azért, hogy az asszír sereg romjainak elvonulásában gyönyörködjék. — *2. Te ujjongó város:* mely mindig az élvezetet keresed. — Ez a vers valószínűleg az asszír háborúnak valamely — előttünk ismeretlen — mozzanatára céloz, amikor a zsidók serege fejét vesztve megfutamodott, és a vad menekülésben sokan életüket vesztették, — *3.* az üldöző asszír sereg pedig számos foglyot ejtett a megfutamodott zsidók táborából és azoknak főemberei közül. *Mindazokat, akikre reáakadnak,* a Hetvenes görög fordítás szerint helyesebben: «harcosaidat».

4—5. A próféta fájdalma a nemzetre váró csapás miatt: a nagy fájdalomban visszautasít minden emberi vigasztalást. — *4. Népem*

5Mert öldöklésnek, összetiprásnak és jajgatásnak napja
Jő az Úrtól, a seregek Istenétől,
Mely *romba dönti* a falat
a Látomás völgyében,
És *kiáltozást kelt* a hegy felé.

6Mert Elám elővette a tegezt,
S a lovas szekeret,
És *Kír* készen tartja a pajzsot.
7Gyönyörű völgyeid megtelnek harciszekerekkel,
S a kapuban lovasok ütik fel táborukat,
8És lehull majd Júda leple.
És nézel majd azon a napon,
Az erdei ház fegyverzetére,
9És nézitek majd, hogy a Dávid-városon sok rés támadt;
És összegyüjtitek az Alsótó vizeit,
10És számba veszitek Jeruzsálem házait,
És házakat romboltok le,
Hogy megerősítsétek a várfalat.
11És vízmedencét csináltok a két fal között

leánya az egész zsidó nemzet. — *5.* A fordítás a héber szöveget követi. E szerint a próféta azt látja, hogy az ostromló sereg aláássa Jeruzsálem falait, és hallja a város alacsonyabb részeiben lakóknak segélykiáltását, kik a magasabb fekvésű városrészek lakóitól várnak oltalmat. *Romba dönti*, Vulg. «megvizsgálja». A Vulgátában az utolsó verstag így hangzik: «És magasztos lesz a hegy felett». E szerint az egész vers alanya az Úr ítéletének napja, mely az egész Sion (= *a hegy*) lakosságának megmutatja az Isten félelmetes magasztosságát.

6—11. Az ellenséges támadás és a zsidók kétségbeesett készülődése a város védelmére. — *6. Elám* Asszíriának szövetségese. A Vulgáta szerint a 6. vers vége így hangzik: «És a falról lekerül a pajzs». *Kír* Moábnak városa; itt a próféta egész Moáb helyett említi. Ennek a versnek az az értelme, hogy az ellenség (Asszíria) több vazallus hatalom szövetségében támadja meg Jeruzsálemet. — *7. Gyönyörű völgyeid:* a szűk völgyek Jeruzsálem és a környező hegyek közt. — *8. És lehull majd Júda leple:* mely eddig Júda szemét (vagy mások szerint testét) takarta. A 8b—11. versben a próféta a 701. évi asszír ostrom védelmi készülődéseire tekint vissza. *Az erdei házat* Salamon király építtette a Libanon cédrusaiból (Kir. III. 7, 2—5.). Nevét onnan nyerte, hogy annyi volt az oszlopa, mint az erdőben a cédrusfa. A későbbi időben fegyvertárnak használták. — *9.* A város védőserege kétségbeesetten állapítja meg, mily elhanyagolt állapotban van a jeruzsálemi várfal. A vers második fele arra céloz, hogy Ezekiás király a Jeruzsálem keleti falán kívül, a Kedron (Jósáfát) völgyében fakadó Gihon forrás vizét a városban létesített Siloé tavába vezette. (Kir. IV. 20, 20; Krón. II. 32, 30; Jéz. Sir. f. 48, 19.) — *10.* Úgy látszik, a zsidók Jeruzsálemnek több házát lerombolták, hogy anyagukkal a vár falait kijavítsák, és— *11.* víztartókat is készítettek, hogy a város vízszükségletéről gondoskodjanak. V. ö. 7, 3. Az itt említett vízmedence helyét közelebbről nem ismerjük. A vers második felében Izaiás nem azért korholja Jeruzsálem népét, mert városát megerősítette, hanem mert bizalmát csak a saját erejébe vetette, az Istenről pedig megfeledkezett.

A régi tó vize számára ;
De nem néztek fel Arra,
ki ezt készítette,
És Végrehajtójára távolból sem tekintetek.

12 És hív majd az Úr, a seregek Istene azon a napon
Sírásra és jajgatásra,
Haj lenyírására, szőrruha felöltésére, —
13 És íme *itt* öröm és vidámság van !
Borjakat vágnak és kosokat ölnek,
Húst esznek és bort isznak :
Együnk, igyunk,
Holnap úgyis meghalunk !
14 És kinyilatkoztatta fülemben a seregek Urának szózata :
Nem bocsátom meg nektek ezt a gonoszságot,
Míg csak meg nem haltok!
Úgymond az Úr, a seregek Istene.

15 Ezt mondja az Úr, a seregek Istene :
Eredj, és menj be ahhoz a *sáfár*hoz,
Sobna *udvar*nagyhoz,
És mondd neki :
16 Mi*d* van neked itt, és ugyan ki*d* van neked itt,
Hogy sírhelyet vágattál itt magadnak,
Hogy nagy gonddal síremléket vágattál ki fenn a magasban,
Hajlékot magadnak a kősziklában?
17 Íme az Úr bizony *leter*it téged, *te férfi*ú,

12—14. Ahelyett, hogy a nép az Isten szavára bűnbánatot tartana, Jeruzsálem lakóinak egy része kétségbeesik és dőzsölésnek adja magát. — *12.* A *sírás, jajgatás,* a *haj lenyírása* és a *szőrruha* a bűnbánat külső jelei. — *13.* V. ö. 56, 12 ; Bölcs. 2, 6 ; Kor. I. 15, 32. — *14.* A kétségbeesés lehetetlenné teszi a megtérést, és ezért kizárja a bűnbocsánatot.

15—25. v.

Jövendölés Sobna udvarnagy ellen, kinek hivatalát majd Eljákím nyeri el. Ez a rövid beszéd az egyetlen jövendölés Izaiás könyvében, mely magánszemély ellen irányul. Egyes magyarázók véleménye szerint Sobna talán ahhoz a párthoz tartozott, mely Asszíria ellen Egyiptommal óhajtott szövetségre lépni. (L. a 20. fej. bevezető jegyzetét.) Eljákím talán Izaiásnak politikai elvbarátja volt és idegenkedett az egyiptomi szövetség gondolatától. 36, 3 ; 37, 2. azt mutatja, hogy 701-ben a jövendölés részben már beteljesedett : Eljákím a háznagy, de Sobna még nem vesztette el teljesen a király kegyét, mert Eljákím mellett mint íródeák szerepel.

15. Az *ahhoz* szó megvető értelemmel bír. *A sáfárhoz* (héb.), Vulg. «aki a hajlékban lakik». *Udvarnagyhoz* (héb.), Vulg. «a templom elüljárójához». — *16.* Az első verstagban a fordítás a héber szöveget követi. A Vulgáta így szól : «Mi vagy te itt és ugyan ki vagy te itt?» Mindkét szöveg kérdése azt mutatja, hogy Sobna valószínűleg idegen származású volt. Sobna bűne a kevélység ; sírját azért vágatta ki *magas* helyen és *kősziklában,* hogy nevét és emlékét megörökítse.— *17.* Az első verstagban a fordítás a héber szöveget követi. A Vulgáta szerint : «Íme az Úr elvitet téged, mint ahogyan elviszik a kakast». *És mint a ruhát, úgy ragad fel téged,* a héber szöveg szerint : «És egé-

És mint a ruhát, úgy
ragad fel téged.
18Nyomorúsággal koronáz
meg téged,
Mint labdát, kivet széles,
tágas földre ;
Ott halsz meg, és ott le-
szen díszhintód,
Te gyalázata Urad házának !
19Kivetlek tisztségedből,
És leteszlek hivatalodról.

20És azon a napon majd
elhívom szolgámat, Eliákímot, Helkiás fiát,
21És felöltöztetem őt a te
köntösödbe,
S a te öveddel erősítem
meg őt ;
Hatalmadat az ő kezébe
adom,
És mintegy atyja lesz
Jeruzsálem lakóinak,
És Júda házának.
22Az ő vállára teszem Dávid házának kulcsát ;
Ha kinyit, nem lesz, aki
bezárjon,
Ha bezár, nem lesz, aki
kinyisson.
23És mint szeget szilárd
helyre verem be őt,
És dicsőséges trónusává
leszen atyja házának.
24És reá függesztik atyja
házának minden dicsőségét,
A különféle eszközöket,
Minden kicsiny edényt,
A csészeedényektől az
összes hangszerekig.

25Azon a napon, úgymond a seregek Ura, enged majd a szeg, mely szilárd helyre volt beverve, és letörik és a földre hull, és így elvész, ami rajta függött. Bizony, az Úr mondotta.

szen összegöngyöl téged». — *18. Nyomorúsággal koronáz meg téged:* keserű gúny. A héber szerint : «Összegöngyöl téged, mint a gombolyagot, — Mint labdát a széles földre». *Ott leszen díszhintód,* más olvasás szerint : «ott leszen dicsőséges sírod». *Dicsőséges* itt szintén gúnyos jelentésű. A próféta megjövendöli Sobnának, hogy ő, aki magát Jeruzsálemben oly biztosnak vélte, hogy ott már díszes sírhelyét is elkészíttette, mint száműzött fog bolyongni és végre is idegen földön fog meghalni. A *széles és tágas föld* valószínűleg Asszíria.

20. Azon a napon: amely napon Sobna kegyvesztetté lesz, Az Úr *szolgája* megtisztelő elnevezés, melyet Eliákím jámborságával érdemelt meg. V. ö. 20, 3. — *21.* A *köntös* és az *öv* itt a királyi háznagy hivatalos ruházatát jelenti, mint hatalmának jelvényeit. *Atyja:* gondviselője. — *22.* V. ö. Jel. 3, 7. *Dávid háza* a királyi palota. Azzal, hogy az Úr a palota *kulcsát* Eliákim *vállára helyezi,* a teljes rendelkező hatalmat adja át neki. V. ö. Mát. 16, 19. — *23.* A *szilárd helyre bevert szeg* az állandóságot és biztonságot jelképezi. A vers vége azt jelenti, hogy Eliákim dicsőségére lesz egész családjának. — *24. Hangszerek* helyett a héber szöveg valószínűleg «korsók»-ról beszél. Eliákimnak egész családja a hatalmas rokonra akar támaszkodni. — *25.* Az *engedő* és *letörő szeg* valószínűleg Sobna, kinek elvetésével elvész a reménysége mindazoknak, kik reá támaszkodtak. *Bizony, az Úr mondotta:* az ítélet megmásíthatatlan.

23. FEJEZET.

Jövendölés Tírus ellen.

[1]Fenyegető *jövendölés* Tírus ellen.

Jajgassatok, tengeri hajók,
Mert hazátok elpusztult.
Mikor, mint szoktak, hazatértek
Ketím földéről, akkor jött hozzájuk a hír:
[2]Hallgassatok el, *partvidék* lakói,
Szídon kereskedői!
Elleptek a tenger hajósai;
[3]A nagy vizen át *jött* a Nílus termése,
A Folyam aratása volt a jövedelme,
A nemzetek kereskedtek *vele*.
[4]Pirulj el, Szidon, mert így szól a tenger,
Ezt mondja a tenger erőssége:
Én nem vajúdtam és nem szültem,
Nem neveltem ifjakat,
És nem neveltem fel szűzeket.
[5]Ha majd e hír eljut Egyiptomba,
Megrendülnek, kik Tírusról hallanak.

23. *Jövendölés Tírus ellen.* Tírus a föniciai tengerpartnak egyik legnagyobb városa, és Szídonnal együtt az ókori tengeri kereskedelemnek legvirágzóbb gócpontja volt. A szárazföldtől mintegy 600 méternyi távolságban levő szigeten épült, és bár kereskedői jellegénél fogva nem volt katonai hatalom, és inkább adót fizetett az ókor nagyhatalmainak, semhogy velük háborút viselt volna, fekvésénél fogva szinte bevehetetlen erősség volt.

Izaiás beszéde (a 12. vers tanusága szerint) Tírus 701. évi ostromára vonatkozik, amikor Szennácheríb asszír nagykirály elfoglalta a föniciai tengerparti városokat, és Lúli (görögül: Elulaios), Tírus és Szídon királya, az ostrom elől Ciprusba (= Ketímbe) menekült, hol még 701-ben meghalt.

1—5. Tírus bukásának híre a tengerről (Társisból) jövő hajók közt és a szomszédos országokban általános rémületet kelt. — *1. Tengeri hajók*, a héber szerint: «Társis hajói». L. 2, 16. jegyz. A Hetvenes görög fordítás Társis helyett mindenütt Kártágót említi. A próféta költői leírása szerint a tengeri útról, Ketím (= Ciprus) földéről hazatérő hajósok váratlanul hallják meg a hírt anyavárosuk pusztulásáról. — *2. Hallgassatok el*, t. i. a pusztulás miatt. *Partvidék* (héb.), Vulg. «sziget». *Szídon* itt talán szókép egész Fönicia helyett. — *3.* Tírus az ókori kereskedelemnek egyik legfontosabb középpontja volt, hol minden ország terméke összehalmozódott. V. ö. Ezekiel 27. fej. *A nagy víz* a Földközi-tenger. *A Nílus termése*= Egyiptom termékei. *A Folyam* szintén a Nílus. *A Folyam aratása volt a jövedelme:* ami a Nílus országában, Egyiptomban termett, annak Tírus látta hasznát. — *4. Pirulj el, Szídon*, t. i. a testvérváros gyalázata miatt. Szídon itt is egész Föniciát jelenti. A héber szövegben a tenger mondásának igéi régies 2. személyben állnak, tehát így fordítandók: «Nem vajúdtál és nem szültél» stb. A 4. vers értelme tehát az, hogy Fönicia Tírustól és többi kikötővárosától megfosztva olyan, mint a magtalan asszony kinek a megszemélyesített tenger, Tírus pusztulásának tanuja, szemére hányja ezt a gyermektelenségét. — *5.* Egyiptom megrendül Tírus veszedelmének hallatára, mert hasonló sorstól kell félnie.

6Költözzetek át a tengeren túlra,
Jajgassatok, *partvidék* lakói!
7Vajjon nem ez-e a ti *várositok*,
Mely ősidők óta dicsekedett régiségével,
És melyet lába messze idegenbe elvitt?
8Ki határozott így Tírus ellen,
Mely egykor koronát viselt,
Melynek kereskedői fejedelmek voltak,
És kalmárai a föld előkelői?
9A seregek Ura határozott így,
Hogy megszégyenítsen minden büszke kérkedést,
És megalázza a föld minden előkelőjét.
10Járd be országodat, mint a Folyam, tengernek leánya!
Nincsen többé öv számodra!

11Kezét kinyujtotta a tenger fölé,
Országokat rendített meg,
Parancsot adott az Úr Kánaán ellen,
Hogy összetörje annak hőseit.
12Szólt: Ne dicsekedjél többé,

6—10. Tírus bukásának költői leírása. — *6. Költözzetek át a tengeren túlra*, a héber szerint: «Menjetek át Társisba». *Partvidék*, l. 2. v. — *7.* Tírus bukása szégyene és gyásza egész Föniciának. A héber szerint: «Ez-e a ti vidám (várositok), — Melynek eredete az ősidőkre nyúlik vissza?» stb. *Ez:* Tírus romjai. *Melyet lába messze idegenbe elvitt:* célzás Tírus hajóinak nagy utaira és a tengeren túl fekvő gyarmataira (Kártágó, Társis). — *8.* A *korona*, a *fejedelmek* és *a föld előkelői:* költői kifejezései Tírus nagy gazdagságának és tekintélyének. *Mely egykor koronát viselt*, a héber szerint: «mely koronákat osztogatott», t. i. az általa alapított gyarmatokon királyokat emelt trónra. — *9.* Tírus bukása kevélységének megérdemelt isteni büntetése volt. — *10. Tengernek leánya*, a héber szerint: «Társis leánya». *A Folyam* a Nílus; de ez a szó a görög fordításban nem olvasható. Az *öv* talán Tírus kikötőjének kőfalát jelenti. A vers értelme homályos; legvalószínűbb magyarázata az, hogy Társis nem függ többé az elbukott Tírustól, hanem szabadon mozoghat országában, mint a kiáradt Nílus. — Más magyarázat szerint a próféta felszólítja az elpusztított Tírus lakosságát, hogy Társisba költözzék. A Hetvenes görög fordítás így szól: «Müveld földedet, mert hajóid nem mennek többé Karthágóba».

11—14. Fenyegető jövendölés Fönicia többi városai ellen. — *11.* A vers alanya az Isten; a kéz kinyujtása fenyegető mozdulat. V. ö. 9, 12. 17. 21; 10, 4; 14, 27. Az *országok* az egyes föniciai városok. *Parancsot adott az Úr*, t. i. az ellenséges hadseregnek. *Kánaán ellen:* Móz. I. 10, 15—19. Fönicia lakóit Kánaán utódainak mondja, Kánaán tehát Föniciát jelenti. *Hőseit*, a héber szerint: «erődítéseit». Szennácheríb 701-ben Fönicia városait adófizetőivé tette. L. a 23. fejezet bevezető jegyzetét. — *12. Ne dicsekedjél többé*, a héber szerint: «Ne örvendezzél többé». *Szidon leánya:* Szidon lakossága, mely addig még nem ismerte az ostrom borzalmait. Tírus bukása Szidonra is szégyent hoz (9. v.). *Ketim* = Ciprus (1. v.). A 701. évi ostrom alkalmával Lúli (Elulaios), Tírus

Te meggyalázott szűz,
Szidon leánya!
Kelj fel *bár* és evezz át
Ketímbe,
Ott sem lesz nyugodalmad!
13 Íme a káldeusok földe,
— ilyen nép még nem volt;
— Assur alapította meg;
fogságba hurcolták hőseit,
aláásták házait, romba
döntötték!
14 Jajgassatok, tenger hajói,
Mert elpusztult a váratok!

15 Azon a napon majd
feledésbe merülsz, Tírus,
hetven esztendeig, mint
ameddig egy király napjai
tartanak. A hetven esztendő mulva aztán úgy
jár majd Tírus, mint a parázna nő éneke *mondja:*
16 Vedd a citarát, járd
körül a várost,
Te elfelejtett parázna
leány!
Pengesd szépen, énekelj
sokat,
Hogy visszaemlékezzenek reád!

17 Hetven év mulva
ugyanis meglátogatja
majd az Úr Tírust és
visszajuttatja keresetéhez,
és ő majd ismét paráználkodik a világ minden országával, mely a föld színén van, 18 de nyeresége
és keresete az Úr szent
tulajdonává leszen; nem

---

királya, Ciprusba menekült, hol még ugyanabban az évben meghalt. — A *13.* v. a héberben így hangzik: «Íme a káldeusok földe — ez a nép nem Asszíria —, a vadállatok számára alapította; fölállították őrtornyaikat, feldúlták palotáit, romhalmazzá tette!» A próféta Asszíria rettenetes hatalmával félemlíti meg Föniciát, II. Szárgonnak és utódának, Szennácheríbnak Merodák-Báládán káld (babilon) király ellen viselt háborúira célozva (710—706 közt, valamint 703-ban), melyekben a káld király teljes vereséget szenvedett, országa elpusztult és a vadállatok tanyája lett. — *14.* Az 1. versnek részben való megismétlése. *Erősségtek:* Tírus és annak kikötője.

15—18. Tírus az asszír ostrom után hosszú idő mulva ismét talpra áll és folytatja üzleteit, de szerzeménye az Úr választott népének kezébe kerül. — *15. Azon a napon:* az isteni büntetés után. A *hetven év* az asszír uralom ideje Tírus felett; kerekszámnak látszik, és az Asszíriának, mint katonai nagyhatalomnak bukásáig terjedő időt jelenti. *Mint ameddig egy király napjai tartanak:* mintha a hetven év alatt csak egyetlen egy király uralkodnék szakadatlanul. — A *16.* v. gúnydal, melyben a próféta elfelejtett *parázna nő*höz hasonlítja Tírust, kinek énekszóval kell ismét magára felhívnia az emberek figyelmét. — *17.* Hetven év mulva (az asszír katonai hatalom bukása után) Tírus ismét megerősödik és folytatja kereskedelmét. A próféta az idegen népekkel folytatott kereskedést itt (szokatlan jelzővel) velük való paráználkodásnak mondja. (Általában az idegen népek isteneinek imádását szokták a próféták a bálványokkal való paráználkodásnak mondani.) A paráználkodás *keresele* itt a kereskedelmi hasznot jelenti. — *18. És öregségükig ruházkodjanak,* a héber szerint: «és pompásan öltözködjenek». Tírusnak minden szerzeménye a választott népé lesz.

gyüjtik össze és nem teszik félre, mert nyeresége azoké lesz, akik az Úr előtt laknak, hogy jóllakásig egyenek és öregségükig ruházkodjanak.

24. FEJEZET.

Jövendölés a világ végéről és a föld lakóinak bűnhődéséről törvényszegéseik miatt.

[1]Íme az Úr elpusztítja és kopárrá teszi a földet,
Eltorzítja ábrázatát, szétszórja lakóit.
[2]Olyan lesz akkor a nép *fia*, mint a pap,
Olyan a szolga, mint ura,
Olyan a szolgáló, mint úrnője,
Olyan a vevő, mint az eladó,
Olyan a kölcsönző, mint a kölcsönvevő,
Olyan a hitelező, mint az adós.
[3]Egészen elpusztul a föld és teljesen kifosztatik.
Bizony, az Úr mondotta ezt a szózatot!

[4]Gyászba borul, elhervad a föld,
Elsorvad és elhervad a földnek kereksége,
Elsorvadnak a föld népének legnagyobbjai.
[5]Tisztátalanná tették ugyanis lakói a földet,
Mert áthágták a parancsokat,
Megszegték a törvényt,
Megtörték az örök szövetséget.

IV. rész: Jövendölés a világítéletről, a bünös nemzetek megbüntetéséről és az Isten választottainak boldogságáról. (24—27. fejezet.)

Izaiás könyvének 24—27. fejezete irodalmi szempontból egységes apokalipszis (jelképekbe foglalt kinyilatkoztatás), mely az egyes nemzetekre váró részleges isteni ítéletsorozat (13—23. fej.) után az egész bűnös földet fenyegető végítéletet, és ezzel kapcsolatban a világ megújulását és a messiási boldog idők eljövetelét jövendöli meg. A jövendölés előképes jellegű: egyes vonásai a prófétára nézve közelebbi jövőre vonatkoznak, de ennek eseményei is a távolabbi jövő eseményeinek előképei. A jövendölések egy része szószerint teljesedett be, mint pl. a Zsidóországgal szemben ellenséges egyiptomi és asszír hatalom bukása; más jövendölések szellemi értelemben az újszövetség földi Egyházára vonatkoznak, míg a jövendölések harmadik csoportja az utolsó ítélet alkalmával fog beteljesedni.

24. *1—6. A föld elpusztul, és lakói megbünhődnek vétkeikért.* — *1.* A földnek és lakóinak sorsa szorosan összefügg egymással, mert az élettelen természet is magán viseli az eredeti bűn szomorú következményeit. V. ö. Róm. 8, 20. 21; Pét. II. 3, 13. — *2.* A próféta a hat tagból álló felsorolásban azt a gondolatot domborítja ki, hogy az általános pusztulást semmiféle emberi állás és méltóság sem fogja kikerülhetni. V. ö. Óz. 4, 9. — *4. Gyászba borul a föld:* siralmas látványt nyujt. — *5.* Az Úr haragjának oka. *A parancsok* és *a törvény* nemcsak a mózesi törvényt jelentik; az egész *föld kereksége*nek megemlítése (4. v.) azt mutatja, hogy a próféta egyúttal az örök természeti törvényre is gondol, melyet az Úr a pogányoknak is a szívébe írt (Róm. 2, 15.). *Az örök szövetség* az Isten szövetsége a választott néppel (Móz. II. 24.), mely annyiban mondható örök szövetségnek, amennyiben folytatását és

[6]Ezért átok emészti meg
a földet,
És megbűnhődnek lakói ;
Ezért *elégnek* művelői,
És *csak* kevés ember ma-
rad meg.

[7]Gyászol majd a szüret,
elhervad a szőllőtő,
Sóhajtoznak mindazok,
kiknek szíve vidám
volt.
[8]Elhallgat a vidám dob-
szó,
Megszűnik az örvendők
zaja,
Elnémul a hárfa édes
hangja.
[9]Nem isznak *többé* dalolva
bort,
Keserű lesz az ital az
ivóknak.
[10]Romokban hever a hiú-
ság városa,
Zárva leszen minden ház,
senki sem léphet be.
[11]Sírás hangzik az utcá-
kon a borért,
Eltűnik minden vidám-
ság,
Elköltözik az öröm a
földről.
[12]Pusztulás üti fel tanyá-
ját a városban,
És *romokban hevernek* a
kapuk.

[13]Bizony, az történik a
földön,
A nemzetek között,
Mint amikor leverik a
hátramaradt kevés bo-
gyót az olajfáról,
Mint amikor böngészik a
szőllőt a szüret után.
[14]Dícséretet mondanak
akkor majd ők hangos
szóval,

tökéletes befejezését az újszövetség Egyházában nyeri (Mát. 5, 18.). Más magyarázat szerint az örök szövetség az Úrnak Noéval kötött szövetsége (Móz. I. 9, 12. 16.). — *6.* A bűnök méltó büntetése. *Elégnek* (héb.), Vulg. «őrjöngnek», t. i. a fájdalomtól. A próféták és főleg Izaiás gyakran hangoztatják, hogy az isteni ítéletben csak *kevés* számú igaz *marad meg*.

7—12. Egyes magyarázók szerint ez a részlet *külön ének egy ellenséges város pusztulásáról* (talán gúnydal), melyet a próféta a végső idők leírásába szervesen beillesztett. Az ének értelme az, hogy úgy pusztul majd el az egész föld is, amint elpusztult az ellenséges város. Ezt az ellenséges várost a szent szerző nem nevezi meg, talán azért nem, mert előképe az összes istenellenes hatalmaknak. — *7—9.* Az elpusztult városban minden vidámság megszűnik. *Gyászol majd a szüret*, héb. «Gyászol majd a must». — *10. A hiúság városa*, héb. «a sivárság városa». *Zárva leszen minden ház:* a lakók félelmükben házukba zárkóznak. — *11.* A vers utolsó tagja «a város» pusztulásának egyetemes jelentőségét ad, ezzel is jelezve, hogy a romba döntött város egyszersmind az egész gonosz világnak is az előképe. — *12. És romokban hevernek a kapuk* (héb.) : a város védtelen. A Vulgáta szerint : «És balsors nehezedik a kapukra».

13—16b. Az ítélet alkalmával megmenekülnek az igazak, kik dicsőséget mondanak az Istennek. — *13. A földön* párhuzamos kifejezés a következővel (*«a nemzetek között»*). Az isteni ítélet valósággal letarolja az egész földet és annak lakóit. — *14.* A nagy világítéletben az Úr megmenti az igazakat. *Ők:* az igazak. *A tenger* a Földközi-tenger ; *a tenger felől:* a Palesztinától nyugatra

Ujjonganak a tenger felől,
amikor az Úr megdicsőül :
15Dicsőítsétek érte az Urat *keleten*.
Az Úrnak, Izrael Istenének nevét a tenger szigetein !
16A föld széleiről halljuk a dícséretet :
Dicsőség az Igaznak !

Én azonban így szólok :
Rajtam a romlás! Rajtam a romlás! Jaj nekem !
Fosztogatás! Fosztogatók fosztogatnak!
17Rettegés, verem és tőr *vár* reád,
Lakója a földnek !
18És aki majd a rettegés hangja elől menekül,
Beleesik a gödörbe,
És aki a gödörből kikerül,
Belebonyolódik a tőrbe ;
Mert megnyílnak az ég zsilipjei,
És megrendülnek a föld alapjai.
19Roppanva összeroppan a föld,
Törve-törik a föld,
Alapjaiban megrendül a föld ;
20Inogva-inog a föld, mint a részeg,
Leng, mint az éjtszakára készített sátor ;
Reá nehezedik gonoszsága,
Elesik, és többé fel nem kel.

21Ama napon meglátogatja majd az Úr

fekvő szigetekről. — *15.* A prófétáknak az igazakhoz intézett szava. A vers első része a Vulgáta szerint így hangzik : «Dicsőítsétek érte az Urat tanítással». — Izaiás szava tehát olyan időkre vonatkozik, amikor Izrael népe már a Földközi-tenger szigeteire és országaiba, sőt az akkor ismert egész világra is eljutott, és a zsidóság révén számos pogány is megismerte az igaz Istent. — *16.* A *föld szélei* annak legtávolabbi határai. *Az Igaz* az Isten.

16c—20. A világra lakóinak gonoszsága miatt a vízözönnél is borzalmasabb csapás vár. — *16c—d.* A Vulgáta szerint : «Én pedig így szólok : Enyém a titkom ! Enyém a titkom ! Jaj nekem ! — A gonosztevők gonoszat cselekszenek, — S a törvénytiprók gonoszságot követnek el !» A prófétának fájdalmas *titka* (Vulg.) az, hogy látja a sok gonosztevőt, akikre az isteni ítélet romlást és pusztulást fog hozni. — *17.* Izaiás a gonoszokra váró ítéletet a vadászéletből vett hasonlatokkal írja le. (A héberben szójáték : «pachad, pachat, pach».) V. ö. Jer. 48, 44 ; Ám. 5, 19. — *18. A rettegés hangja* a pusztulás rémhíre. A vers utolsó része a végítéletet mint második vízözönt és borzalmas földrengést írja le. *Az ég* (szószerint : «a magasság») *zsilipjei*, héb. «ablakai». V. ö. Móz. I. 7, 11. *A föld alapjai* költői kifejezés ; a népies keleti világkép szerint a föld szilárd alapokon nyugszik a világóceánban. V. ö. Jób 38, 4. — *19—20.* Megrázó leírása a bűnös föld rombadöntésének. V. ö. Mát. 24, 29 ; Márk 13, 24 ; Luk. 21, 25 ; Pét. II. 3, 10. 11. *Leng* (héb.), Vulg. «Elvétetik». *Az éjtszakára készített sátor* nem szilárd, és könnyen összedől. — Az isteni büntetésnek oka a föld lakóinak gonoszsága. A vers utolsó tagjával v. ö. Ám. 5, 2.

21—23. Az ég seregeinek és a föld urainak megbüntetése. — *Az Isten örök uralmának megalapítása.* — *21. Ama napon:* az ítélet napján.

Az ég seregét a magasságban,
S a föld királyait a földön,
[22]És egy csomóban verembe gyüjti
S ott bebörtönözi őket,
És sok nap multán meglátogatja őket.
[23]És elpirul a hold,
És szégyenkezik majd a nap,
Mert trónjára lép a seregek Ura
A Sion hegyén, Jeruzsálemben,
És megdicsőül véneinek színe előtt.

25. FEJEZET.

A próféta hálaéneke. — Az Úr a világítélet után a Sion hegyéről kegyelemmel árasztja el a föld minden nemzetét, megoltalmazza választott népét és megalázza Moábot.

[1]Uram, te vagy az én Istenem,
Magasztallak és áldom nevedet.
Mert csodás dolgokat hajtottál végre,
Rég elhatározott, igaz és *igazságos* dolgokat.
[2]Mert kőhalmazzá tetted a várost,
Rommá az erős várat,
Az idegenek palotáját,
hogy már nem város,
És soha többé fel nem épül.
[3]Ezért áld téged az erős nép,
Fél téged a hatalmas nemzetek városa,

Az Úr látogatása itt az ő büntető ítéletét jelenti. *Az ég serege* a bukott angyalok vagy a csillagok, melyeket a pogányok mint isteneket imádtak. Ezeket a *föld* bűnös *királyai*val együtt eléri az isteni büntetés. — *22.* V. ö. Mát. 13, 30. 40—42. stb. *Egy csomóban*, héb. «mint foglyokat». A *verem* az alvilág. A *sok nap* az istenellenes hatalmak uralma a világtörténelem egész folyamán a világítéletig. *Meglátogatja őket:* l. 21. v. — *23.* A világítélet kiterjed az egész világegyetemre. V. ö. Ez. 32, 7; Jóel 2, 10. 31; 3, 15; Mát. 24, 29; Márk 13, 24; Luk. 21, 25; Csel. 2, 20. stb. *Elpirul a hold, — És szégyenkezik majd a nap:* nap és hold nem ad világosságot. A nap és a hold számos pogány vallási rendszer főistenei voltak. — A bűnös világ megítélésével és a pogányság megdöntésével az Úr végleg megalapítja az ő országát, melynek előképe *a Sion hegye*. V. ö. 2, 2. 3; Mik. 4, 1. 2. A próféta szeme előtt összefolyik a közelebbi és a távolabbi jövő: a földi Egyház megalapítása és a mennyei Egyház dicsősége. Az Úr *vénei* elsősorban a pátriárkák és a próféták (Jel. 4, 4. 10.), tágabb értelemben a választott népnek összes igaz ősei, valamint az új világ főemberei.

25. *1—5. Az istenellenes hatalmak megsemmisítése és az Isten országának megalapítása (24, 21—23.) a prófétát az Úrnak lelkesült dicséretére készteti.* — *1.* V. ö. Zsolt. 117, 28. *Igazságos* (héber), Vulg. «Amen». A szent szerző hálát ad az Úrnak, hogy megvalósította kezdet óta elhatározott tervét, a (meg nem nevezett) ellenséges város (24, 10.) megalázását, — előképes értelemben pedig az összes istenellenes világhatalmak legyőzését. Az Isten határozatai *igazak*, mert biztosan megvalósulnak. — *2. A várost, az erős várat:* l. 24, 7—12. magyarázatát. *Az idegenek*, a Hetvenes görög fordítás szerint pontosabban: «a gonoszok». — *3. Az erős nép* valószínűleg a megtért pogányok. A pogányok megtérése az igaz Istenhez a

[4]Mert vára voltál a szegénynek,
Szorongatásában vára a szűkölködőnek,
Menedéke a viharban,
Árnyéka a forróságban,
Mikor úgy tomboltak ellene az erőszakosak,
Mint ahogy a szélvész ostromolja a falat.
[5]Mint a forróság a szárazság idején,
Megtörted az idegenek zajongását;
Mint a hőséget az *árnyékos* felhő,
Elnémítottad az erőszakosak *diadalénekét*.
[6]És a seregek Ura minden nemzetnek
Kövér lakomát készít e hegyen,
Lakomát borral, velős, kövér *falatokkal*,
Seprő nélküli borral.
[7]Lerántja e hegyen a *takarót*, mely minden népre reáborult,
S a fátyolt, mely minden nemzetre fe*küdt*.
[8]Örökre *megsemmisíti* a halált.
És letörli az Úr Isten a könnyeket minden arcról,
És megszünteti népe gyalázatát az egész földön.

messiási kor rajzához tartozó vonás. — *4—5.* Az Úr a gyöngék menedéke az elnyomó hatalmasok ellen. — *4.* V. ö. Zsolt. 17, 7; 26, 1; 27, 8; 36, 39; 42, 2; 93, 22; 105, 44; 106, 6. 13. 19. 28. stb. *A szegény* és *a szűkölködő* az ártatlanul üldözött választott nép; *a tomboló szélvész* és a mindent leperzselő *forróság* az üldözések jelképei. *A falat ostromló szélvész* megtörik rajta; a gonoszok haragja is tehetetlen az Úr szentjeivel szemben. — *5.* A fordítás a héber szöveget követi. Amint a szárazsággal járó forróság minden emberi tevékenységet lehetetlenné tesz, úgy az Úr hatalma is teljesen megbénítja ellenségeit. *Az erőszakosak* a zsidókat hajdan elnyomó pogány nemzetek. A Vulgáta szerint 5c — d. így hangzik: «És mint forrósággal az izzó felhő alatt — Elfonnyasztotta az erőszakosak ivadékát».

6—8. A 24, 23-ban megkezdett gondolat folytatása: az Úr a megtért pogányokat országába fogadja és kegyelmeivel elárasztja. — *6.* A messiási kor boldogságát Izaiás egy királyi lakoma jelképével írja le. V. ö. Mát. 8, 11; 22, 2 skk.; 26, 29; Luk. 14, 15 skk.; 22, 29. 30; Jel. 19, 9. *E hegyen:* a Sion hegyén. Az áldozati állat kövérségét, mint annak legnemesebb részét az ószövetségi szertartási törvény szerint mindig el kellett égetni az Úr tiszteletére. Izaiás itt azt a gondolatot domborítja ki, hogy a megtért pogányok (a választott nép igazaival együtt) az Isten vendégei lesznek, és az Úr azt adja nekik eledelül, ami az ószövetségi áldozatokban a legbecsesebb volt. Szép jelképes kifejezése a kegyelmek nagyságának és bőségének a messiási országban. — *7. A takaró* (héb.; Vulgáta: «bilincs») és *a fátyol* a pogányokra boruló szellemi sötétség, melyet az Úr kegyelme a messiási országban róluk levesz. (Más magyarázat szerint a fátyol a gyászruhát jelenti.) *8.* A nagy világítélet örökre megszünteti a halál uralmát (v. ö. Kor. 7, 15, 54; Zsid. 2, 14.) és a jámboroknak minden szenvedését. Az Úr *népének gyalázata* a választott nép bűnei és azok büntetése: a pogányok részéről szenvedett elnyomatás. — A vers utolsó szavaival a próféta ünnepélyesen megerősíti jövendölését.

Bizony, az Úr mondotta ezt!

[9]Ama napon majd így beszélnek:
Íme a mi Istenünk!
Benne reméltünk, és ő megszabadít minket.
Ő az Úr, őbenne bíztunk,
Ujjongjunk és örvendezzünk segítségén.

[10]Mert az Úr keze megpihen e hegyen,
És Moáb összetörik alatta,
Mint ahogy összetörik a szalma a szekér *alatt;*
[11]És *ha* kiterjeszti kezét alatta,
Mint ahogy kiterjeszti az úszó az úszásra:
Ő megalázza dicsőségét és összezúzza kezét.
[12]Magas falú erődítéseid
Akkor majd leomlanak, megaláztatnak,
És leromboltatnak a földig, a porig.

26. FEJEZET.

Hálaadás az igazak megoltalmazásáért. — Az igazak bizalommal várják az igazság diadalát. — A halottak feltámadása; a végítélet.

[1]Ama napon majd ezt az éneket éneklik Júda földén:
Erős városunk nekünk a Sion,
Védelmül kőfal és bástya van benne.
[2]Nyissátok meg a kapukat,
Hadd vonuljon be az a nemzet, mely igaz,
És hűséges marad.
[3]Elmult a régi tévedés,
Te megőrzöd a békét,

9. Az igazak hálaéneke megszabadulásuk napján (= ama napon). 10—12. A kevély Moábnak (az ellenséges hatalmak előképének) *megbüntetése. — 10. Az Úr keze* az ő oltalma, mely áldólag nyugszik a Sion *hegyén* (24, 23; 25, 6.), de összetöri Moábot. *A szekér alatt,* a héber szerint: «a trágyalében». — *11. Alatta:* az Úr sujtó keze alatt; héb. «benne» (a trágyalében). Moáb könyörögve és segítséget keresve *kiterjeszti kezét* az Úr sujtó hatalma alatt, de hiába: az Isten összezúzza mindazoknak kezét (hatalmát), kik ellene fölkelni merészkedtek. *Ő megalázza dicsőségét,* a héber szöveg így is fordítható: «Ő leveri felemelt kezét». Az Úr országát érhetik ugyan támadások, de le nem győzhetik. — *12.* Minél hevesebb az istenellenes hatalmak támadása az Isten országa ellen, annál megsemmisítőbb vereséget fognak szenvedni. A próféta jövendölése az egész világtörténelem folyamán megy teljesedésbe, de az isteni igazságszolgáltatás végső, döntő győzelme a nagy világítélet lesz.

26. *1—6. Hálaadás az igazak megoltalmazásáért. — 1. Ama napon:* az igazakat megszabadító isteni ítélet napján. A *Sion* szó csak a Vulgátában olvasható, de kétségtelen, hogy az *erős város* az ítéletben megdicsőült Jeruzsálem. Az utolsó verstag az új Sion erődítéseit magasztalja. *Védelmül* (héb.), Vulg. «Mint szabadító». — *2—3.* A messiási ország népe az Istennek szent népe lesz. A hűség az Úr törvényeihez való ragaszkodás. *A régi tévedés* a bálványok tisztelete az Úr imádása helyett, és talán az asszír vagy az egyiptomi világhatalomba helyezett vak bizalom. A héber

A békét, mert benned bízunk.
4Bízzatok az Úrban örökkön-örökké,
Az Úrban, az örökké erős Istenben.
5Mert megtörte a magasban lakókat,
S a magas várost megalázta.
Földig alázta, porba sujtotta;
6Láb tapossa *immár*, a szegények lába,
A szűkölködők talpa.

7Sima az igaznak útja,
Könnyen járható az igaz ösvénye.
8Ítéleteid ösvényén várunk reád, Uram,
Neved dicséretére vágyódott a lelkünk.
9Utánad vágyakozott éjtszaka a lelkem,
És reggel lelkemmel, bensőmben Tefeléd ébredtem.
Ha Te ítéleteidet végrehajtod a földön,
Igazságot tanulnak a földkerekség lakói.
10Míg irgalom a része az istentelennek, nem tanul igazságot,
Hanem gonoszságot cselekszik a szentek földén,
És nem nézi az Úr dicsőségét.

11Bár magasra emeled, Uram, kezedet, ők meg nem látják;

szövegnek egyik régi változata e helyett így szól: «Szíve szilárd». *Te megőrzöd a békét* szavakat a próféta az Úrhoz intézi. — *4. Az örökké erős Istenben*, a héber szerint: «az örökkévaló kőszírtben»; a zsoltárirodalomban igen gyakori kifejezés. — *5.* V. ö. Kir. I. 2, 4—8; Luk. 1, 51—53; Kor. I. 1, 27. 28. *A magas város*, melyet az Úr *megtört, földig alázott* és *porba sujtott*, valószínűleg a bálványozó Szamaria, melynek lakóit II. Szárgon 722-ben az asszír fogságba hurcolta. — *6. A szegények* és *a szűkölködők* a nyomorúságban sínylődő választott nép.

7—10. Az igazak bizalommal várják a végítéletet, mely az Isten országát a végleges diadalhoz juttatja. Az isteni ítéletről szóló jövendölések sorozatosan mennek teljesedésbe a bűnösöket és az ellenséges nemzeteket sujtó részleges ítéletekben, valamint az igazakat fokozatosan megsegítő isteni tényekben. Az isteni ítéleteknek nagyszerű befejezése a végítélet lesz; ez a magyarázata annak, hogy Izaiás 24—27. fejezetében a szabadulásért mondott hála és a szabadulásért való könyörgés az igazak ajkán egymással váltakozik. — *7—8. Az igaznak útja* a jámborok erkölcsi élete. Az igaz útja és az isteni *ítéletek ösvénye* szép párhuzamban áll egymással. — *9.* Az igazak csak az Isten után vágyakoztak. V. ö. Zsolt. 41, 10; 62, 2; 76, 4; 87, 2; 91, 2; 133, 2. stb. A 9. vers második fele azt a gondolatot fejezi ki, hogy az isteni ítéletek végrehajtásában az egész világ fel fogja ismerni az Isten igazságosságát. — *10. Az istentelen* a választott népet elnyomó pogányság. A vers második és harmadik tagja azt mutatja, hogy Izrael földét a szerző korában sokszor pusztították idegen nemzetek, melyek nem törődtek az igaz Isten dicsőségével (= *nem nézi az Úr dicsőségét*).

11—14. Az isteni gondviselés mindent az igazak javára intéz. — *11.* A gonoszok eleinte nem ismerik fel az Isten ítéleteit; majd

Majd meglátják és megszégyenülnek néped irígyei,
És tűz emészti meg ellenségeidet.
[12]Uram, te majd békességet adsz nekünk,
Hisz minden dolgunkat a javunkra végezted.
[13]Urunk, Istenünk, idegen urak parancsoltak nekünk, nem te,
De csak téged, a te nevedet dícsérjük.
[14]Halottak nem élnek; *Árnyak* fel nem támadnak;
Ezért látogattad meg és törted össze őket,
Eltörölted minden emléküket.
[15]Megkönyörültél a népen, Uram, megkönyörültél a népen,
Megmutattad dicsőségedet;
Kiterjesztetted az ország minden határát.
[16]Uram, a szorongatásban téged kerestek,
Hozzád sóhajtottak a nyomorúságban, *mikor* fenyítetted őket.
[17]Mint a terhes asszony, ki közel van a szüléshez,
És fájdalmaiban gyötrődve kiált,
Olyanok voltunk mi színed előtt, Uram!
[18]Fogantunk, szinte vajúdtunk,

csak akkor fogják őket felismerni, amikor már igen súlyosan nehezednek reájuk. Az Úr *keze*, mellyel a történelem eseményeit intézi, voltaképen az egész világtörténelem folyamán *magasra* volt *emelve* a gonoszok ellen, de ők ezt nem szívlelték meg. — *11a.* a Vulgátában szószerint így hangzik: «Uram, emeld fel kezedet, de ne lássák (= ne értsék meg)». — *12. Minden dolgunkat:* a választott nép történetének minden eseményét. V. ö. Róm. 8, 28. — *13.* Az *idegen urak* a bálványok és az őket tisztelő pogány népek. A vers második része azt fejezi ki, hogy a zsidó nép az ítélet után tökéletesen visszatért az igaz Istenhez. — *14.* A *halottak* és az *árnyak* (Vulg. «óriások») a 11. versben említett ellenségek.

15—19. Visszatekintés a szomorú multra. — A halottak feltámadása. *15.* A szent szerző a hajdankor napjairól beszél. 15a —b. a héber szerint így hangzik: «Megsokasítottad, Uram, a népet; megsokasítottad a népet, — Megmutattad dicsőségedet.» (A Vulgáta 15b-t «Nemde» szóval vezeti be.) A hajdankor dicsőségével szomorú ellentétben áll a sivár jelen: az ellenséges betörések és főleg az asszír fogság a Szentföldet elnéptelenítették és határait igen szűkre szorították. — *16.* A vers alanya: az elnyomott igazak, kik a nyomorúság idején teljes szívvel az Istenhez tértek. Egyes magyarázók a vers második felét így fordítják: «Kiáltunk az elnyomatás miatt, mivel rajtunk vagyon fenyítéseid». A Hetvenes görög fordítás szerint ez a vers így hangzik: «Uram, a szorongatásban megemlékeztek rólad, — Csekély szorongatással fenyítettél meg minket». — *17.* A *szülés fájdalma* az ószövetségben gyakori képe a leghevesebb fájdalomnak; itt a zsidó népet ért sok szenvedést jelenti. — *18.* Fordításunk a szövegösszefüggésnek jobban megfelelő héber szöveget követi. A választott nép arról panaszkodik, hogy minden eddig elviselt szenvedése hiábavaló volt, nem hozta meg a földnek a messiási üdvösséget, sőt

De *csak* szelet szültünk!
Szabadulást nem hoztunk
a földre,
És nem *születtek* lakói a
földnek!
19Életre kelnek majd ha-
lottaid, feltámadnak
megöltjeim!
Ébredjetek föl, mondja-
tok dicséretet, a por-
nak lakói!
Mert a te harmatod a vi-
lágosság harmata,
S az *árnyak* országát te
romba döntöd.

20Eredj népem, menj be
kamráidba,
Zárd magadra ajtóidat,
Rejtőzzél el egy rövid
pillanatra,
Míg el nem múlik a ha-
rag.

21Mert az Úr ím kilép
hajlékából,
Hogy meglátogassa a
föld lakóinak ellene
tanusított gonoszságát;
És a föld feltárja vérét,
És nem takarja el meg-
öltjeit többé.

27. FEJEZET.

Az ellenséges világhatalmak megbüntetése. — Jelképes ének az Úr szőlőjéről. — Izrael büntetésének célja az erkölcsi megtisztulás, az ellenséges hatalmak bukása pedig végleges. — A szétszórt zsidóság összegyűjtése.

1Azon a napon az Úr
majd meglátogatja
Kemény, nagy és erős
kardjával
A Leviátánt, a *gyors* kí-
gyót,

az ország egyre jobban elnéptelenedett. — A Vulgáta úgy értette a 18. vers utolsó részét, hogy *a föld lakói*, t. i. a zsidókat elnyomó pogányok, még *nem estek el*, mert az Úrnak megszabadító segítsége még késik. — *19.* Izrael elnéptelenedését az Isten a halottak feltámasztásával fogja pótolni. *Halottaid* és *megöltjeim* az Úrban elhunyt jámborok. 19a. az Isten szava; a vers többi része a próféta ujjongó diadalkiáltása. Miként a harmat megtermékenyíti a földet és abból virágokat sarjaszt, úgy az Isten világossága életre kelti majd a halottakat. *Az árnyak országa* (l. 14.v.) az alvilág, melynek urát (a halált) a végítélet megsemmisíti. A héber szerint 19d. így hangzik: «S a föld életre kelti az árnyakat».

20—21. (+27, 1.) *A végítélet*, melynek leírása 27, 1-ben összefolyik az Izraelt sanyargató idegen nemzetek földi megbüntetésével. — *20.* Az Úr felszólítja az igazakat, hogy *rejtőzzenek el* biztos helyre (= legyenek béketűréssel), míg az ítélet *haragja* meg nem bünteti Izrael bűnöseit és meg nem semmisíti a gonosz pogányokat. Egyes kifejezésekre nézve v. ö. Móz. I. 6—8; II. 12, 12. 29. A *rövid pillanat* az isteni mérték szerint veendő (Zsolt. 89, 4; Pét. II. 3, 8.). — *21.* Az Úr megjelenik a végítéletre, amikor a föld is bosszúért kiált az égre, elsősorban az ártatlanul megölt igazak (jámbor zsidók) véréért. V. ö. Mik. 1, 3; Móz. I. 4, 10. 11.

27. Az *1.* vers még 26, 20. 21. gondolatköréhez tartozik. *Azon a napon:* az ítélet nagy napján. *Az Úr kardja* az ő büntető ítélete. *A Leviátán:* l. Jób 40, 20—41, 25; itt *(a tengeri sárkánnyal* együtt) az istenellenes hatalmak jelképe. Egyes magyarázók szerint a *gyors kígyó* a sebes Tigris folyamnak, a *tekergő kígyó* a sok kanyarulatú Eufrátesnek a szimboluma; a kettő tehát Asszíriát és Babilóniát jelenti. A Vulgáta szövege homályos; *gyors kígyó*

A Leviátánt, a tekergő kígyót,
A tengeri sárkányt pedig megöli.

[2]Azon a napon
Megéneklik majd a színbort termő szőllőt,
[3]Melynek én, az Úr, vagyok az oltalmazója.
Szüntelenül öntözöm;
Hogy semmiféle baj ne érje,
Éjjel-nappal őrzöm.
[4]Harag *már* nincsen bennem;
Ha tövist és bojtorjánt *találnék*,
Harcba mennék ellene,
fel is gyujtanám.
[5]Nem jobb-e, hogy oltalmam alá helyezkedik,
Hogy békét köt velem,
békét köt velem?
[6]A jövőben *gyökeret ver*
majd Jákob,
Virágzik és hajt Izrael,
És betölti terméssel a
földkerekség színét.

[7]Vajjon úgy verte-e meg őt, mint azt, aki őt verte,
Vagy megölte-e úgy, mint ahogy ő megölte megöltjeit?

helyett «rúd-kígyó»-ról vagy «kígyó-rúd»-ról beszél. *A tengeri sárkány* (a krokodilus) Egyiptomot jelenti. Izaiás tehát költői képpel korának nagy pogány világbirodalmait említi mint az összes istenellenes hatalmak előképeit, melyekre le fog sujtani az isteni büntetés.

2—6. Jelképes ének az Úr szőllejéről. (A Hetvenes görög fordításban ez az ének egy elpusztított városról szól.) — *2.* A szöveg homályos. *Azon a napon:* az ítélet napján. A szőllő a megtisztult és az Istenhez tért Izrael jelképe, mely immár *színbort* terem, nem pedig vadszőllőt (5, 1—7.). — *3—5.* Az Úr szava. — *3.* Szép ellentétes párhuzam 5, 6-hoz. *Szüntelenül* (héb.), Vulg. «Hirtelenül». Ez a vers igen szépen kifejezi az isteni gondviselést, mely a választottakat minden külső veszedelemtől megoltalmazza és őket bőséges kegyelmekben részesíti. — *4.* A szöveg értelme bizonytalan; valószínűleg azt jelenti, hogy az Úr haragja népe ellen már teljesen kiengesztelődött, mert a nép szívből megtért; ezért is az Úr már nem *talál* többé Izraelben *tövist és bojtorjánt* (gonoszokat vagy ellenséges pogányokat), kiket harcban le kellene győznie és meg kellene semmisítenie. — *5.* A választott nép hajdani ellenségei, látva az Úr féltő és féltékeny szeretetét népe iránt, szintén az Isten oltalmáért könyörögnek és — *6.* Jákob népéhez csatlakoznak. Az 5—6. vers megjövendöli a pogány népek megtérését az Egyházba. Izrael jövendő dicsősége az egész világnak javára fog szolgálni: a messiási ország boldogságára a világ minden nemzete hivatalos. A Vulgáta szerint a 6. vers első tagja így hangzik: «Kik hevesen belépnek Jákobhoz». A *termés* a lelki javak összessége, mellyel Izrael a világ népeit elárasztja, főleg az egy igaz Istenben való hit és a messiási eszme.

7—11. A próféta szeme a multba néz vissza, de egyszersmind a jövőbe is tekint, és *az Izraelt ért isteni büntetéseket, melyek a választott népet megtisztították, szembeállítja azzal az isteni ítélettel, mely a választott nép ellenségeit végleg meg fogja semmisíteni.* — *7.* Izraelt az ő ellenségei csak részben tudták megnyomorítani és lakosait megölni; az Úr azonban teljesen megsemmisíti Izrael ellenségeit. Az ígék mult ideje azt fejezi ki, hogy az isteni büntetés biztosan

[8]Megfelelő mértékkel
mondtál felette ítéletet, mikor elvetetted,
Heves viharával *fujta el őt* a forró *szél* napján.
[9]Épen azért azáltal nyer
bocsánatot Jákob házának gonoszsága,
És vétke kiengesztelésének az a teljes gyümölcse:
Hogy minden oltárkövét összezúzza, mint a mészkövet,
És nem emelkedhetnek többé berkek és szentélyek.
[10]Mert az erős város pusztasággá lett,
A szép *város* elhagyottá,
És magánossá lett, mint a sivatag;
Ott legelészik majd a borjú, és ott heverész,
És megemészti hajtásait.
[11] *És* ha elszáradt gallyai letörnek,
Eljönnek az asszonyok és *tűzre vetik;*
Mivel e népnek nincs értelme,
És nem irgalmaz neki Alkotója,
És nem kegyelmez neki Teremtője.
[12]Azon a napon majd cséplést tart az Úr

bekövetkezik. — *8.* Az Úr a bűn mértékével szembeállította az igazságos és mégis irgalommal teljes büntetés mértékét, melyet a próféta heves viharhoz hasonlít. Az első verstagban a héber szöveg homályos: «Elkergetéssel (?), elűzéssel mondtál felette ítéletet». — *Fujta el őt* (héb.), Vulg. «gondolt reá». A *forró* (keleti) *szél* (Vulg. «forróság») célzás a Palesztinától keletre fekvő vidéken, Asszíriában (és Babilóniában) elszenvedett fogságra. A 2. és a 3. személy hirtelen váltakozását a próféta izgatott lelki állapota magyarázza meg. — *9.* A büntetés teljesen kiengesztelte az Isten haragját és véget vetett minden bálványozásnak. Az *oltárkövek* a bálványoltárok kövei; a *berkek* és *szentélyek* (héb. «az aserák és a nap oszlopai»), l. Móz. II. 34, 13. jegyz. — *10.* A szent szerző még egyszer visszatér egy *erős város* pusztulására, melynek végleges voltát itt még élénkebb színekkel rajzolja, mint eddig. Ez a város semmi esetre sem Jeruzsálem, mert a megelőző versekben már a teljes kiengesztelődés és a messiási boldogság gondolatával találkoztunk, hanem vagy Moáb fővárosa (v. ö. 25, 10—12.), vagy a 722-ben elpusztított bálványozó Szamaria. A leírás előképes jellegű és érdekes fokozást mutat: az elpusztult városban először megszűnik az emberi, majd az állati, végül pedig — *11.* a növényi élet is. *Tűzre vetik,* a Vulgáta szerint: «tanítják őt». A vers utolsó része igen jól illik a bálványozó Szamariára. *E népnek nincs értelme:* az elpusztított ellenséges város népe gonosz, istentelen nép, mely nem érdemel irgalmat az Isten részéről.

12—13. Messiási gondolat: az egész világon szétszórt zsidóság összegyűjtése az Isten országába. V. ö. Róm. 11, 25 sk. — *12. Azon a napon:* a messiási korban. A próféta a *cséplés*ről vett hasonlattal él: az összegyűjtött jó mag az Isten választott népe. V. ö. Mát. 13, 24—30. *A folyam* az Eufrátes (7, 20; Zsolt. 71, 8.), *Egyiptom patakja* pedig a mai Wádi el-Arís, mely Palesztína déli határán húzódik végig. (A Szentföld eszményi határai, v. ö. Móz. I. 15, 18; Kir. III. 8, 65.) *Titeket egyenkint összegyűjt:* az Úr a Szentföld lakói közt is végre fogja hajtani a nagy ítéletet, mely a jámboro-

A Folyam medrétől Egyiptom patakjáig,
És titeket egyenkint összegyüjt, Izrael fiai.
13 És azon a napon majd megfújják a nagy harsonát,
És eljönnek, kik elvesztek az asszírok földén,
És akik száműzöttek voltak Egyiptomnak földén,
És imádják majd az Urat a szent hegyen, Jeruzsálemben.

28. FEJEZET.

Szamariát bűnei miatt eléri az isteni ítélet. — A Júdára váró büntetés.

1 Jaj az Efráim részegeit *körülvevő* büszke koszorúnak,
Ragyogó ékessége hulló virágának,
A termékeny völgyövezte csúcson bortól tántorgóknak!
2 Íme hatalmas és erős az Úr,
Mint a jeges förgeteg, a romboló szélvész,

kat a gonoszoktól különválasztja. — *13. Az asszírok földén* (héb.) Vulg. «az asszírok földéről». Az Úr maga fogja megadatni a jelt a választott nép szétszórtjainak a hazatérésre. A próféta az asszírok földét és *Egyiptomot* említi mint azokat az országokat, melyekben az ószövetségi zsidó nép a legsúlyosabb rabságot szenvedte. *A szent hegy* a Sion hegye, mely a próféták nyelvén *Jeruzsálem*mel együtt a messiási országnak előképe.

V. rész: Szamaria és Jeruzsálem ellen szóló beszédek. (28—33. fejezet.)

Izaiás könyvének 28—33. fejezete több beszédet (vagy beszédtöredéket) tartalmaz. Ezek közül az első (28, 1—6.) Szamaria végromlását jövendöli meg, tehát még 722 előtti időből származik, a többi pedig Júda és Jeruzsálem ellen szól, és a Szennácheríb ostromát közvetlenül megelőző időből (702 és 701) való. Ezeknek a beszédeknek tárgya: a zsidók dőzsölésének, elbizakodottságának és lelki vakságának korholása (28.), a Jeruzsálemet fenyegető asszír ostrom (29.), az Egyiptomtól remélt segítség értéktelensége (30. 31.), Szennácheríb csúfos veresége (31. 33.), a Messiás igazságos uralma (32.). Bizonyos gondolatok állandóan visszavisszatérnek, úgy hogy a beszédek egyes részeit és az egyes beszédeket egymással nem annyira logikai, mint inkább lélektani kapcsolat köti össze.

28. *1—6. Szamariát bűnei miatt eléri az isteni ítélet. — 1. Az Efráim részegeit körülvevő büszke koszorú* Szamaria hatalmas várfala vagy hegykoszorúja. A próféta Izrael előkelőinek elbizakodott kevélységét és féktelen dőzsölését korholja, melyet még az ország végromlását közvetlenül megelőző időkben sem hagytak el, és Szamaria dicsőségét *hulló virág*hoz hasonlítja. Szamaria (a mai Szebasztije) mintegy 900 méter magas hegy tetején feküdt, mely igen termékeny völgyből emelkedik ki. — *2.* A Vulgáta szerint a mondat alanya az Isten, ki mint hatalmas *förgeteg* tör a bűnös Szamariára. A héber szerint a vers első része így hangzik: «Ime az Úrnak egy hatalmas és erős embere — Mint a jeges förgeteg stb.» *Az Úr hatalmas és erős embere* V. Szalmanasszár, Szamaria ostromlója, vagy II. Szárgon, a város elfoglalója. A vers hasonlatai az asszírok ellenállhatatlan támadását festik igen költői módon. A vers utolsó tagja a héberben így hangzik: «Földre teríti

Mint a hatalmas vizek
áradó förgetege,
Mely messzire elözönli a
földet.
[3]Lábbal tiporják majd
Efráim részegeinek
büszke koronáját;
[4]És úgy jár majd ragyogó ékességének hulló
virága,
Mely a termékeny völgy
övezte csúcson van,
Mint a korán érő *füge* az
őszi érés előtt:
Ha valaki meglátja,
Azonnal kezébe veszi és
megeszi.
[5]Azon a napon a seregek
Ura lesz dicsőséges
koronája
És ragyogó koszorúja népe
maradékainak,
[6]És igazságos szellemmel
tölti el azt, aki törvényt ül,
És erőt ad azoknak, akik
a harcból a kapuhoz
visszatérnek.

[7]Ám ezek is öntudatlanok
a bortól,
És részegségükben tántorognak;
Pap és próféta öntudatlan
a részegségtől,
A borban elmerültek, részegen tántorognak;
Inognak *látomásaikban*,
Öntudatlanok az ítélet
kimondásánál.
[8]Mert minden asztal tele
van okádékkal,
És szennyel az utolsó
helyig.

őket hatalommal» (vagy «kezével»). — *3.* Izraelnek kevély, dőzsölő fejedelmeire szörnyű megalázás vár. — *4.* A próféta részben az 1. vers szavait ismétli meg. Palesztinában a füge rendszerint augusztus hónapban érik meg; enyhe tél után azonban az első fügék már júniusban is ehetők. Az ilyen korán érő füge az ott lakóknak kedvenc csemegéje. A próféta arra céloz, hogy Szamaria is ilyen «csemegéje» lesz a győzelmes asszír nagykirálynak. — *5—6.* Szamaria bukása után az Úr meg fogja dicsőíteni választott népét. A jövendölés szellemi értelemben teljesedett be a Messiás korában, melyet Izaiás prófétai távlatban összeköt az asszír veszedelemmel. L. 10. 11. fej. — *5. Azon a napon:* a Szamariát érő büntető ítélet napján. Az Úr *népének maradéka* a büntető ítéletben megtisztult választott nép, elsősorban Izrael maradványai. A vers kifejezései szép ellentétben állnak az 1. vers szavaival: a *dicsőséges korona* a legnagyobb dicsőség; ugyanezt jelenti a *ragyogó koszorú* is. — *6.* Az egész állami és társadalmi rend meg fog újhodni. A héber szerint a vers vége így hangzik: «És hősiessége azoknak, akik visszaűzik a háborút a kapuig», — t. i. az ellenség városának kapujáig üldözve a megvert támadókat.

7—29. A Júdára váró büntetés. — Ez a beszéd Júda előkelői ellen szól, és a Szamaria bukását követő időből való, talán Szennácherib asszír király egyiptomi hadjáratának korából (703 körül).

7. Az 5. és 6. v. Izrael és Júda megdicsőülését jövendölte meg a messiási korban; a 7. versben a próféta arra a fájdalmas ellentétre mutat reá, mely a jövőnek jámborsága és a jelennek erkölcstelensége közt oly szembeszökő. *Ezek:* Júda előkelői, papjai és álprófétái. Egyes magyarázók szerint a 7—13. vers egy pár-

[9]Kit akar ez tudásra tanítani?
Kit akar a kinyilatkoztatásban oktatni?
Tejtől éppen elválasztott csecsemőket?
Kebeltől éppen elszakított gyermekeket?
[10]Hiszen csupa: Parancsolj, újra parancsolj; parancsolj, újra parancsolj;
Várj, újra várj; várj, újra várj;
Egy kicsit ott, egy kicsit itt.
[11]Majd *dadogó* ajakkal és idegen nyelven
Beszél ő ehhez a néphez,
[12]Melyhez így szólt: Ez az én nyugalmam,
Üdítsétek fel az elfáradtat,
Mert ez az én enyhülésem! —
Ámde nem akarták meghallani!
[13]Ezért lesz majd nekik az Úr szava:
Parancsolj, újra parancsolj; parancsolj, újra parancsolj;
Várj, újra várj; várj, újra várj;
Egy kicsit ott, egy kicsit itt, —
Hogy útjukon hanyattessenek,
És összetiportassanak, és tőrbe akadjanak, és fogságba jussanak.

[14]Halljátok tehát az Úr szavát, ti gúnyolódók,
Kik uralkodtok népemen, Jeruzsálemben!

beszédnek töredéke, mely Izaiás és egy dőzsölő társaság közt folyt le. *Inognak látomásaikban* (héb.), Vulg.: «Nem ismerik a látót». — *Az ítélet kimondása* az Isten döntéseinek közlését jelenti. — *9.* A dőzsölők méltatlankodása a próféta ellen, ki őket kötelességükre akarja figyelmeztetni. Dölyfösen azt mondják, hogy ők már nem csecsemők vagy kis gyermekek többé. — *10.* A dőzsölők gúnyos megjegyzése, hogy a próféta mást sem tud, mint az Isten parancsait és Isten iránt való türelmes bizalmat hirdetni, — és hivatlanul mindenütt megjelenik. A héberben ezek a szavak a prófétai beszédek kigúnyolásának és dadogó elferdítésének látszanak; jelentésük talán a következő: «Parancsot parancsra, parancsot parancsra, szabályt szabályra, szabályt szabályra, csekélységet ott, csekélységet amott.» — *11.* A dadogó, gúnyos szavakra a próféta fenyegető jövendöléssel válaszol: az Úr a betörő ellenségnek, az asszír seregnek *ajkával* majd a zsidók előtt *idegen nyelven* fog hozzájuk beszélni. Szent Pál (Kor. I. 14, 21-ben) ezt a verset a nyelvek adományára magyarázza. (Alkalmazott értelmezés.) — *12. Melyhez így szólt*, t. i. az Isten. Az Úr abban lelte volna örömét (= *nyugalmát* és *enyhülését*), ha Júda előkelői az irgalmasság cselekedeteit gyakorolták volna a szegények és a szenvedők iránt. *Ez az én nyugalmam*, a héber szerint: «Ez a nyugalom». Egyes magyarázók szerint az *Üdítsétek fel az elfáradtat* szavak arra vonatkoznak, hogy a próféta békét követel a sok harcban és adófizetésben kimerült szegény nép javára. — *13.* A próféta a gonoszok gúnyos és értheteten szavait (10. v.) arra vonatkoztatja, hogy előttük az Úrnak minden parancsa értheteten beszéd; majd megjövendöli a reájuk váró végveszélyt.

14—20. Az Úr meghiúsít minden reményt, melyet Júda népe

15Mivel azt mondjátok :
Mi szövetségre léptünk a halállal,
És szerződést kötöttünk az alvilággal,
Ha el is jő a *suhogó* ostor,
minket el nem ér,
Mert a hazugságot tettük reménységünkké,
És a hazugság oltalmaz minket :
16Azért így szól az Úr Isten :
Íme én egy követ teszek Sion alapjába,
Kipróbált követ,
Szegletkövet, értékeset, alapjába beépítve, —
Aki hisz, meg nem futamodik,
17És a jogot teszem mérőónná,
S az igazságot mérőveszszővé ;
És jéges forgatja fel a hazugság *menedékét*,
És vizek árasztják el mentsvárát.
18És semmivé lesz szövetségtek a halállal,
És nem áll meg szerződéstek az alvilággal ;
Ha eljő *a suhogó* ostor,
Összetör titeket.
19Ahányszor csak eljő, elér titeket ;
Mert eljő majd hajnalonkint, éjjel-nappal,
És csak *rémületet* okoz :
megérteni a kinyilatkoztatást.
20Mert *rövid* lesz az ágy *arra, hogy az ember kinyujtózzék*,

akár babonás szokásaiba, akár az emberi segítségbe helyezett. — *14. Ti gúnyolódók:* l. 10 skk. v. — *15.* A próféta talán egyes babonás szertartásokra céloz, melyek útján a nép a halottaktól várt segítséget. *A suhogó ostor* (szószerint : «kiáradó ostor») az országra zúduló asszír hadsereg. *Ha el is jő*, t. i. Júda országára. *Minket el nem ér:* nem lesz ártalmunkra. A *hazugság* Egyiptom segítsége, mely elégtelennek fog bizonyulni. — *16.* A *Sion alapjába* helyezett *szegletkő* az Úr oltalma, mely egyedül képes a zsidó népet megvédelmezni ellenségeitől ; távolabbi értelemben a Messiás, az Egyház legfőbb támasza és védelmezője. V. ö. Zsolt. 117, 22 ; Mát. 21, 42 ; Luk. 20, 17 ; Csel. 4, 11 ; Róm. 9, 33 ; Pét. I. 2, 6—8. *Aki hisz, meg nem futamodik:* aki az Úrban bízik, annak nem kell menekülnie vagy emberi segítség után futnia. A Hetvenes görög fordítás ezt a versrészletet így fordítja : «Aki hisz, meg nem szégyenül». — *17.* Az Úr szigorú, de igazságos ítéletét fog mondani a bűnös és elbizakodott Júda fölött. *A hazugság menedéke* (héb., Vulg. «reménye») és a *mentsvár* az Egyiptom segítségébe vetett hiú reménység ; a *jéges*ő és a *vizek* az isteni ítéletnek jelképei. — *18—19.* Szép ellentétes párhuzam a 15. verssel. *Akárhányszor csak eljő*, t. i. az Úr ostora, az asszír támadás. *Hajnalonkint* és *éjjel-nappal* kifejezések a veszedelem folytonosságát jelzik. — *19.* A vers utolsó tagja a Vulgáta szerint így hangzik : «És csak a gyötrelem érteti meg a kinyilatkoztatást». — A *20.* vers közmondásnak látszik ; itt azt fejezi ki, hogy az Egyiptomtól remélt segítség elégtelen lesz az asszír veszéllyel szemben. A Vulgáta szövege így szól : «Mert szűk lesz az ágy, úgy hogy az egyik leesik, — És a rövid takaró nem fedheti be mindkettőt».

És keskeny a takaró arra,
hogy betakaródzzék.

21Mert mint *egykor* a *Perázsim* hegyén, felkél az Úr,
Mint *egykor* Gábaon völgyében, úgy fog haragudni,
Hogy végrehajtsa művét,
— szokatlan lesz műve,
Hogy megcselekedje művét,
— különös lesz műve.

22Azért tehát ne gúnyolódjatok,
Hogy bilincseitek még szorosabbak ne legyenek ;
Mert *elhatározott* végpusztulást hallottam az Úrtól,
A seregek Istenétől az egész föld számára.

23Vegyétek fületekbe és halljátok meg szavamat,
Figyeljetek és hallgassatok beszédemre.

24Vajjon mindig szánt-e a szántóvető, hogy vessen?
Mindig hasogatja és boronálja földjét?

25Nemde, ha megegyengette színét,
Koriandromot vet, elhinti a köményt ;
És ültet a sorba búzát, árpát,
A szélére meg kölest és hüvelyes veteményt.

26Mert így nevelte őt okosságra,
Így tanította őt Istene.

27Mert nem *cséplőszánnal* csépelik a koriandromot,
Sem nem járatják a szekér kerekét a köményen,
Hanem vesszővel verik ki a koriandromot,
És bottal a köményt.

21—22. Az asszír betöréssel járó szorongatás. — *21. Perázsim hegyén* (héb.), Vulg. «az Oszlások hegyén» ; célzás a Kir. II. 5, 20 ; Krón. I. 14, 11-ben leírt eseményre : Dávid győzelmére a filiszteusok fölött. *Gábaon völgyében:* célzás a Józs. 10, 10 skk-ben olvasható történetre, Józsue győzelmére Gábaon völgyében. Izaiás azért említi itt ezt a két diadalt, mert mindkettőben csodás módon megnyilvánult az Isten hatalma. Az Úr most Júdát fogja megbüntetni Asszíria által. Az Istennek *szokatlan és különös műve:* az ő választott népének megfenyítése a pogány asszír nemzet által. A Vulgátában a vers végén még «tőle» kifejezés olvasható. — *22.* A próféta megtérésre inti népét, hogy az Isten haragját ne hívja ki még jobban maga ellen. A *bilincsek* a Júda népére váró büntetések.

23—29. A földműves-életből vett példabeszéd. Amint a szántóvető munkájában a föld felszántását szükségszerűen és célszerűen követi a vetés, majd a cséplés, az egyes növényfajoknak megfelelő módon, úgy az Úr fenyegető szavait is, melyeket prófétái által a választott néphez intézett, feltétlenül követni fogja azoknak teljesedése, hogy a nép végre is megtérjen. — *25.* Az egyes növényfajokat a próféta csak az előadás élénkítésére sorolja fel. — *27.* Amint a cséplés célja nem a növény megsemmisítése, hanem megtisztítása, úgy az Isten büntető kezét is gondviselő szeretete vezeti. *Cséplőszán* (héb.) helyett a Vulgáta «fűrész»-ről

[28]Csépelik a búzát, de nem
mindig csépli a cséplő,
És nem nyomtatja *mindig*
a szekér kereke,
És *állat* patájával sem
csépli *szüntelen.*
[29]Ez is az Úrtól, a seregek
Istenétől való,
Hogy megmutassa csodás
tervét, nagy igazságosságát.

29. FEJEZET.

Fenyegető jövendölés Jeruzsálem ostromáról. — Jeruzsálem megszabadítása. — A választott nép bűnei és megtérése.

[1]Jaj neked, Áriel, Áriel!
Város, melyet Dávid meghódított!
Ha az esztendőhöz esztendő járul,
És leperegnek az ünnepek,
[2]Sáncot húzatok én Áriel köré,
Úgy, hogy gyászolni és
szomorkodni fog,
És *a város* olyan lesz előttem, mint Áriel.
[3]Mindenfelől körülzárlak,
Töltést hányatok ellened,
És ostromlásodra sáncot
emelek.
[4]Mélységbe kerülsz, a
földből beszélsz,
Szavad a porból hangzik
fel;
Hangod a földből jő, mint
a szellemé,
S a porból suttog fel majd
beszéded.

[5]*Üldözőid* sokasága akkora lesz, mint a finom
poré,
És elnyomóid tömege akkora, mint az elszálló
hamué.
[6]Ám hirtelenül, egy pillanat alatt:

beszél. — *28.* Az Istent a büntetések kiszabásában bölcs tervszerűség vezeti; büntetéseinek végső célja nem népének megsemmisítése, hanem annak megtérítése. *Állat patájával*, szószerint: «körmével». A héberben a két utolsó verssor így hangzik: «És áthajtja cséplőszekerének kerekét, — És lovait, (de) nem töri össze». — *29.* A vers második része a héberben így hangzik: «Csodálatos az Ő terve, nagy bölcseségre vall».

29. Ez a fejezet egységes beszéd, melyet Izaiás egy évvel Szennácheríb ostroma előtt mondott, 702 tavaszán.

1—4. Fenyegető jövendölés Jeruzsálem ostromáról. A beszélő személy az Úr. — *1. Áriel* Jeruzsálemnek jelképes neve: az Isten oroszlánja, — vagy Iz. 31, 9. és Ez. 43, 15 sk. szerint valószínűbben: az Isten tűzhelye, — mert Jeruzsálemben volt az Úr áldozati oltára. *Város, melyet Dávid meghódított:* l. Kir. II. 5, 6—8. Az 1. v. második fele a — *2.* verssel együtt azt mondja, hogy egy év leforgása alatt Jeruzsálem ostrom alá jut. — *3.* Szennácheríb ostromának megjövendölése. *Körülzárlak* (= körsánccal), a Hetvenes görög fordítás szerint: «mint Dávid». — *4.* Jeruzsálem mélységes megaláztatása: a most oly büszke város a földön fog fetrengeni, és ott fog sóhajtozni.

5—8. Jeruzsálem megszabadítása. — *5. Üldözőid* (héb.), Vulg. «Rostálóid». *A finom por* és *az elszálló hamu* (héb. «polyva») az ostromló asszír sereg sokaságát, de egyszersmind tehetetlenségét is jelképezi. — *6.* Szép költői leírása a 37, 36; Kir. IV. 19, 35-ben olvasható eseménynek, az asszír hadsereg hirtelen pusztulásának. *Az Úr látogatása* Jeruzsálem ellenségeire nézve büntető jellegű. —

A seregek Ura meglátogatja őket
Mennydörgéssel, földrengéssel,
Hangosan zúgó szélvésszel és fergeteggel,
És emésztő tűz lángjával.
[7]És éjtszakai álomlátáshoz lesznek hasonlókká
Mindazok a nagyszámú nemzetek, melyek Áriel ellen harcoltak,
És mindazok, kik ellene küzdöttek és ostromolták,
És vele erőszakoskodtak.
[8]Mint amikor az éhező azt álmodja, hogy eszik,
De ha felébred, nincs kielégítve a vágya,
És amikor a szomjazó azt álmodja, hogy iszik,
De ha felébred, továbbra is bágyadt és szomjazik, és nincs kielégítve a vágya:
Úgy jár majd mind az a számos nemzet,
Mely a Sion hegye ellen harcol!

[9]Álmélkodjatok, bámuljatok,
Támolyogjatok és ingadozzatok;
Legyetek részegek, de ne a bortól,
Tántorogjatok, de ne a részegségtől!
[10]Mert *kiöntötte reátok* az Úr
Az álomkórnak szellemét;
Bezárta szemeteket: a prófétákat,
És betakarta fejeteket: azokat, akik látomást látnak.
[11]És olyan lesz előttetek mindeme dolgok látomása, mint valamely lepecsételt könyv tartalma, melyet, ha olvasni tudónak adnak oda s azt mondják: Olvasd, — ő azt feleli: Nem tudom, mert le van pecsételve. [12]Ha pedig olvasni nem tudónak adják a könyvet és mondják neki: Olvasd, — ő azt feleli: Nem ismerem a betűket.
[13]Szólt továbbá az Úr: Mivel ez a nép szájával közeledik hozzám és aj-

7. Az éjtszakai álomlátás nyomtalanul eltűnik; ugyanúgy nyomtalanul tűnik majd el a Jeruzsálemet ostromló asszír hadsereg is. — *8.* Az előbbi gondolatnak újabb költői megvilágítása. 8d-ben *nincs kielégítve a vágya* helyett a héber szöveg így szól: «és lelke epekedik». *9—14. Jeruzsálem népének lelki vaksága.* — *9.* A nép — főleg vezetői — nem értik meg az Isten ítéleteit. — *10.* Izaiás az ószövetségi szentírás szólásmódja szerint az Isten művének mondja azt, amint az Úr — az ember szabad akarata folytán — csak megenged, vagy nem akadályoz meg. *Kiöntötte reátok* (héb.), Vulg. szószerint: «elegyítette nektek». *A prófétákat* és *akik látomást látnak* szavak valószínűleg magyarázó megjegyzések. — *11—12.* Az előbbi versek magyarázata: a nép nem érti meg az Isten kinyilatkoztatásait, főleg azokat, melyek a közeledő büntető ítéletre vonatkoznak. — *13.* E vers első felét Jézus Krisztus a saját kortársaira alkalmazta (Mát. 15, 7—8; Márk 7, 6.). *Emberi parancsra és tanításra fél engem:* a zsidók csak emberi indítóokok-

kával tisztel engem, szíve azonban távol van tőlem, és *csak* emberi parancsra és tanításra fél engem, [14]azért íme én ismét csodálatosan bánok majd ezzel a néppel, igen csodálatosan és bámulatosan, úgy hogy bölcseinek bölcsesége elvész, és okosainak okossága elrejtőzik.

[15]Jaj nektek, kik szívetek mélyébe
El *akarjátok* rejteni az Úr elől terveteket!
Kiknek tettei a sötétségben mennek végbe,
És azt mondják: Ki lát minket és ki ismer minket?
[16]Ferde a ti gondolkozástok!
Mintha az agyag a fazekas ellen fordulna,
És a mű azt mondaná készítőjének: Nem készítettél engem,
S az alkotmány azt mondaná alkotójának:
Nincs eszed!

[17]Nemde kevés és rövid idő mulva
Gyümölcsös kertté lesz a Libanon,
És a *gyümölcsös kert* erdőszámba megy?
[18]Azon a napon meghallják majd a süketek a könyv igéit,
S a sötétségből és homályból a vakok szeme látni fog.
[19]A szelídek majd ismét örvendeznek az Úrban,
S a szegények vígadnak Izrael Szentjében.
[20]Mert elvész az erőszakos, elpusztul a gúnyolodó,

ból, talán a jámbor Ezekiás király parancsára tisztelik az Urat, minden benső áhítat nélkül. — *14.* V. ö. Abd. 8. Az Isten *csodálatosan* és *bámulatosan*, hirtelenül, minden emberi bölcseséget megszégyenítő módon megszabadítja majd Jeruzsálemet. Szent Pál (Kor. I. 1, 19.) ezeket a szavakat arra alkalmazza, hogy az Isten a kereszt oktalanságával győzte le a világ bölcseségét.

15—16. Fenyegetés azok ellen, kik az isteni gondviselés terveinek elébe vágni merészelnek. Valószínűleg azokról van szó, kik az Úr parancsát megvetve Egyiptommal kívántak szövetségre lépni Asszíria ellen (30. 31. fej.). — *15.* V. ö. Jéz. Sir. f. 23, 25. 26. — *16. Mintha az agyag a fazekas ellen fordulna* (szószerint: gondolkoznék), a héber szerint: «Vajjon olybá vételtik-e a fazekas, mint az agyag?» Embernek nincs joga az Isten tervei ellen kevélyen föllázadni.

17—21. Júda jámboraira üdvösség vár. — *17. Gyümölcsös kert* (héb.) helyett a Vulgáta «Kármel»-t mond. Az Istennek megszabadító közbelépése a természet rendjét is megváltoztatja. A próféta itt, valamint a 18—19. versben talán a messiási korra is gondol. V. ö. 32, 15. — *18. Azon a napon:* a Szennácheribot érő isteni büntetés napján. *A süketek* és *a vakok* a 10. versben említett lelki álomkór és vakság rabjai. — *19. A szelídek* és *a szegények* az elnyomott jámborok. — *20.* Szennácheribnak és a zsidó nép bűnös vezetőinek hatalma egyaránt le fog törni. *Kik gonoszságra*

És kiirtatnak mindazok,
kik gonoszságra gondolnak;
[21]Kik szavukkal bűnössé
teszik az embereket,
És tőrbe ejtik a bírót a
kapuban,
És hamisan elfordulnak
az igaztól.

[22]Ezért így szól Jákob
házához az Úr,
Ki megváltotta Ábrahámot:
Nem ér majd akkor szégyent Jákob,
És nem pirul majd akkor
az arca,
[23]Hanem, ha majd látja
fiaival kezem műveit közöttük,
Szentnek mondják majd
nevemet,
És szentnek magasztalják Jákob Szentjét,
És dicsérik Izrael Istenét;
[24]S a tévelygő lelkűek belátásra jutnak,
S a zúgolódók fegyelmet tanulnak.

30. FEJEZET.

Az Egyiptommal kötött szövetség Júdára romlást hoz. — Az Úr irgalma megtéríti és megszabadítja Júdát. — A pogány népekre és főleg Asszíriára az Isten büntetése vár.

[1]Jaj *nektek*, ti lázongó
fiak, — úgymond az Úr,
Kik olyan tervet szőttök,
mely nem tőlem származik,
És *szövetséget* köttök, de
nem az én szellememmel,
Úgy hogy bűnt bűnre
halmoztok,
[2]Kik útra keltek, hogy lemenjetek Egyiptomba,
De az én szájamat nem
kérdezitek meg;
Kik segítséget reméltek a
fáraó erejétől,
És bíztok Egyiptomnak
árnyékában!

gondolnak: a nép gonosz vezetői, főleg az álpróféták. — A *21.* v. a bíráskodásban elkövetett bűnökre céloz: a megvesztegetésre és az igazságtalan ítéletekre. *A kapuban:* az ítélkezés Keleten a város kapuiban, a nagy nyilvánosság előtt szokott lefolyni. A vers utolsó tagja a héberben így hangzik: «És az igazat semmis okból megfosztják jogától».

22—24. Jákob házának megtérése és az Isten megdicsőülése. — *22. Jákob háza* az egész zsidó nép. *Nem pirul*, a héber szerint: «nem halványul el». — *23—24.* Az Isten dicső tettének (a nép megszabadításának) szemlélése az eltévedt lelkeket visszavezeti az Úrhoz. *Ha majd látja fiaival* (héb.), Vulg. «ha majd látja fiait.

30. Ennek és a következő fejezetnek alapgondolatai: Júda ne keresse Egyiptom szövetségét, mely csak romlására lehet. Beszédébe a próféta gyönyörű gondolatokat sző be az Istennek megszabadító irgalmáról, Asszíria megbüntetéséről és a Messiás boldog idejéről. Izaiás ezt a beszédet valószínűleg nem sokkal a 29. fejezetben olvasható beszéd után, 702 húsvétja után mondta.

1—7. Az Egyiptommal kötött szövetség Júdára romlást hoz. — *1.* A *lázongó fiak* Júda népe, kiknek az Úr akaratába ütköző *terve, szövetsége* (héb., Vulg. «szövése») és *bűne* az Egyiptommal kötendő szövetség. — *2. Egyiptomnak árnyéka* a tőle várt oltalom. —

[3]Ámde a fáraó ereje megszégyenüléstekre leszen,
És az Egyiptom árnyékába vetett remény gyalázatotokra.
[4]Mert *bár* fejedelmeid Tániszban voltak
És követeid Háneszig jutottak,
[5]Mindnyájan szégyenbe jutnak *e* nép miatt,
Mely nem használhat nekik,
És nem lehet segítségükre és semmiféle haszn*u*kra,
Csak szégyen*ü*kre és gyalázat*u*kra.

[6]Fenyegető *jövendölés* a Délvidék barmai ellen.
Át a nyomorúság és az inség földén,
Hol nőstény- és hímoroszlán,
Vipera és szárnyas baziliszkus tanyázik,
Szamarak hátán viszik gazdagságukat,
És tevék púpján kincseiket
A néphez, mely nem lehet hasznukra.
[7]Mert Egyiptom segítsége hiábavaló és semmit sem ér;
Azért kiáltom felette: Csupa kevélység, maradj veszteg!

[8]Most azért menj, írd fel ezt neki puszpángra,
És foglald gondosan könyvbe,
Hogy megmaradjon a *jövendő időkre*,

4—5. A 22. dinasztiából származó Sesák fáraó idejében (945—924.) Egyiptom három országra szakadt: a Delta, Herakleopolisz és Tébé vidékére, melyeknek fővárosai Tánisz, Hánesz (Memfisztől délre) és Tébé voltak. A három országrészt a núbiai I. Pianchi egyesítette a saját jogara alatt 721-ben. Izaiás itt azt mondja, hogy a zsidók főemberei hiába jártak követségben Egyiptom különböző királyainál, nem értek el semmit, mert Egyiptom segítsége a döntő pillanatban elmarad.

6. A Délvidék (héb. «Negeb») *barmai* valószínűleg az Egyiptomban járó zsidó követség; *Negeb* Palesztina déli részének héber neve. *A nyomorúság és az inség földe* a polgárháborúktól sanyargatott Egyiptom, hol valamikor Izrael rabszolgaságban élt. Az *oroszlán*ok, a *vipera* és a *szárnyas baziliszkus* az Egyiptomból jövő veszedelem jelképei: a zsidókra Egyiptomból csak romlás jöhet. Más magyarázat szerint a 6. vers azt a sok veszélyt festi, mely az Egyiptomban járó karaván lépten-nyomon fenyegeti. Júda követei *szamár-* és *teve*karavánokkal viszik a kincseket Egyiptomba, holott ennek szövetsége nekik semmi hasznukra sem lehet. *(Szamarak hátán*, a héber szerint; Vulg. «Barmok hátán».)— *7. Csupa kevélység, maradj veszteg*, a héber szerint talán: «Csak alvó Ráháb az!» *Ráháb* Egyiptomnak jelképes költői neve (51, 9; Zsolt. 86, 4; 88, 11.). Egyiptom *alvó Ráháb*, mert nem siet szövetségeseinek segítségére.

8—11. Az Úr felszólítja a prófétát, hogy beszédét a bűnös zsidó nép ellen szóló tanubizonyságul foglalja írásba. — *8. Puszpángra*, a héber szerint: «táblára». *Neki:* t. i. Júda népe számára. *A jövendő időkre* (héb.), Vulg. «az utolsó napra»: Szennácheríb támadásának idejére, amikor Egyiptom majd veszteg marad és nem

Tanubizonyságul mind-
örökre.
9Mert haragra ingerlő nép
ez,
Hűtelen fiak,
Fiak, akik nem akarnak
Hallgatni az Isten pa-
rancsára;
10Kik azt mondják a lát-
nokoknak: Ne lássatok!
S a jövendőmondóknak:
Ne jövendöljetek ne-
künk igazat!
Beszéljetek nekünk tetsző
dolgokat,
Jövendöljetek nekünk ha-
misakat.
11*Térjetek le* az útról,
Térjetek le az ösvényről,
Hagyjatok nekünk békét
Izrael Szentjével!

12Ezért így szól Izraelnek
Szentje:
Mivel ti megvetettétek
ezt a szót,
És az elnyomásban és a
zűrzavarban bíztok,
És arra támaszkodtok:
13Azért olyan lesz számo-
tokra ez a gonoszság,
Mint a magas falnak le-
omlani készülő da-
rabja,
Melynek hirtelenül, mi-
kor nem is várják,
Jön el leomlása,
14És úgy összetörik, mint
ahogy összetörik a fa-
zekasnak kíméletlenül
összezúzott edénye,
Úgy hogy cserepet sem ta-
lálni romjai között,
Mellyel egy kis tüzet le-
hetne hozni a tűzhelyről,
Vagy egy kevés vizet me-
ríteni a veremből.

15Mert így szól az Úr Isten,
Izrael Szentje:
Ha megtértek és nyugton
maradtok, megszaba-
dultok;
Ha veszteg maradtok és
bíztok, lesz erőtök.
De ti *ezt* nem akartátok,

siet Júdának segítségére. — A *9* skk. versben korholt nemzet a zsidó nép. *Az Isten parancsa:* az Izaiás által hirdetett politikai utasítás. — *10.* Az elvakult nép el akarja hallgattatni igazi prófétáit, hogy álprófétáitól csak kedvére való, bár hazug beszédeket halljon. — *11.* Fordításunk a héber szöveget követi. *Az út* és *az ösvény* az Úr törvénye és a próféta tanítása, mely a gonoszoknak kellemetlen. A Vulgáta szerint: «Vegyétek el tőlem az utat, — Térítsétek el tőlem az ösvényt, — Távozzék el színünk elől — Izraelnek Szentje!»

12—14. A gonoszoknak minden reménysége megsemmisül. — *12. A zürzavarban,* a héber szerint: «a gonoszságban», t. i. Egyiptom hiú szövetségében. Az *elnyomás* valószínűleg szintén Egyiptomot jelenti, mint a választott nép hajdani elnyomóját. — *13.* Egyiptom gyöngesége önmagát és a benne reménykedőket egyaránt végromlásba dönti. Vulg. 13b. szószerint: «Mint a magas falon található, lezuhanó repedés». — *14.* A próféta megkapó költői képpel érzékelteti, mily teljes lesz Egyiptom összeomlása. A jövendölés Táraka fáraó bukásával (663.) és Nábukodonozor babiloni királynak Egyiptom felett aratott győzelmeivel teljesedett be.

15—17. Az Egyiptomba vetett remény segítség helyett teljes vereséget hoz. — *15. Ha nyugton maradtok:* ha nem szövetkeztek

16 És így szóltatok : Azért sem !
Hanem lovakon száguldunk ! —
Ezért száguldani fogtok !
És gyors *paripákra* szállunk ! —
Ezért gyorsabbak lesznek üldözőitek !
17 Egy ember riasztására ezren,
Ötnek riasztására *valamennyien* elfuttok,
Míg úgy nem maradtok,
mint az árboc a hegy fokán,
És mint a zászló a dombtetőn.

18 Éppen azért arra vár az Úr, hogy irgalmazzon nektek,
És fölkel, hogy könyörüljön rajtatok ;
Mert az ítéletnek Istene az Úr,
Boldogok mind, kik benne reménykednek !
19 Bizony, Sionnak Jeruzsálemben lakó népe,
Nem sírsz te majd mindig;
Bizony, megkönyörül rajtad kiáltásod szavára,
Rögtön, amint meghallja, meghallgat téged.
20 Szűkös kenyeret, kevés vizet ad nektek az Úr,
De nem távolítja el többé tőled tanítódat,
És szemed látja majd oktatódat ;
21 Füled meghallja a mögötted álló figyelmeztetőnek szavát :
Ez az út, ezen járjatok,
És ne térjetek el sem jobbra, sem balra !
22 Akkor majd te bemocskolod faragott bálványaid ezüstburkolatát,
És öntött bálványaid aranyöltözetét ;

Egyiptommal. *Ha veszteg maradtok és bíztok:* ha az Úrba vetitek bizalmatokat és Egyiptom szövetségét kerülitek. — *16.* Érdekes szójátékok a zsidók fejvesztett menekülésének jellemzésére. — *17.* A zsidók eszeveszett módon fognak menekülni csekély számú (asszír) ellenség elől. A vers utolsó része a zsidók seregének teljes pusztulását fejezi ki, melyet csak igen kevesen kerülnek el. *Árboc* helyett a héber szöveg helyesebben «hadi jelvényt» mond. *18—22. Az Úr hosszú türelme, irgalmas szeretete, és Júda megtérése.* — *18. Az ítéletnek Istene az Úr:* igazságos az Isten, ki választott népét nem hagyja el végleg. — *19.* Az itt és a következő versekben olvasható vigasztaló igéretek elsősorban Jeruzsálemnek 701. évi megmentésére vonatkoznak, de a prófétai távlatban és kiváló értelemben a messiási korról, az Egyház életéről is szólnak. — *20.* A vers első szavai a közeljövőnek ideig-óráig tartó nyomorúságára céloznak. *Tanítódat, oktatódat* kifejezések többes számú értelemmel bírnak és általában a prófétákat jelentik. — *21. A mögötted álló figyelmeztető* (bár a héber szöveg épsége bizonytalan) a szövegösszefüggés szerint maga az Úr. — *22.* A zsidók fából faragott bálványszobraikat rendszerint arany- vagy ezüstlemezekkel vonták be, érczszobraikat pedig díszes ruhába öltöztették. V. ö. 40, 19 ; Báruk 6, 12. A vers első része a héber szövegben így hangzik : «Akkor majd szennyesnek találjátok (vagy ; bemocskoljátok) ezüsttel bevont faragott bálványaitokat, — És arannyal bevont öntött bálványaitokat».

És elveted, mint a havibajos asszony tisztátalanságát, —
El veled! — mondod neki.

[23]Vetésednek esőben lesz része,
Bárhol vetsz a földön,
S a föld termésének kenyere
Igen bőséges és kövér leszen.
Azon a napon birtokodon
Tágas téren legel majd a bárány;
[24]Marháid és szamárcsikóid,
Melyek a földet megmunkálják,
Sóval vegyített, szérűn megtisztított
Eleséget esznek.

[25]És minden magas hegyen
És minden emelkedett dombon
Folyóvizek patakjai lesznek
A nagy öldöklés napján,
Amikor a tornyok összedőlnek.
[26]S a holdnak fénye olyan lesz, mint a napnak fénye,
S a napnak fénye hétszeres leszen,
Olyan, mint hét napnak a fénye,
Azon a napon, amelyen az Úr bekötözi népének sebeit,
És meggyógyítja verésének helyét.

[27]Íme jő az Úr neve messziről,
Haragja izzó, elviselni nehéz;
Ajka telve van haraggal,
Nyelve olyan, mint az emésztő tűz,
[28]Lehellete, mint a megáradt patak,
Mely a nyak közepéig ér,
Hogy megsemmisítse a nemzeteket,
S a tévelygés zaboláját, mely a népek állán volt.

23—24. A megtért népet az Úr bő terméssel jutalmazza meg. (A messiási kor leírásának egyik jellemző vonása.) — *23. Azon a napon:* a választott nép teljes megtérése után. A *tágas tér* a választott nép jólétét is kifejezi. — *24. Szérűn megtisztított*, a héber szerint: «szórólapáttal megtisztított».

25—26. Az egész természet megújhodása a messiási korban. A jövendölés szellemi értelemben teljesedett be az Egyház kegyelmi életében. — *25.* A Palesztinában jelenleg oly ritka folyóvizek megsokasodása képletes értelemben veendő, és az egész természet megújhodását jelenti. *A nagy öldöklés napja* Szennácheríb hadseregének végpusztulása; *a tornyok összedőlése* is az asszír hatalom bukását jelenti. — *26* a—c: az apokaliptikus irodalomban szokásos költői képek, melyek szintén a természetnek (az égitestek világának) megújhodására vonatkoznak.

27—29. Az istenellenes nemzetek megbüntetésének szép, költői leírása egy nagy vihar képeivel. V. ö. Zsolt. 17, 8—16. Az Úr haragja megsemmisíti a (megtérni nem akaró) pogány népeket nagy tévedésükkel, a bálványimádással együtt. — *27. Az Úr*

29Zeng majd éneketek,
Mint a szent ünnep éjjelén;
És örvendezik majd szívetek,
Mint a zarándoké, ki fuvolaszóval
Megy fel az Úr hegyére, Izraelnek Erőséhez.

30És az Úr hallatja majd dicsőséges hangját,
És megmutatja rettenetes karját
Fenyegető haraggal, emésztő tűzlánggal;
Lesujt forgószéllel és jégesővel.

31Bizony, az Úr hangjától remegni fog Assur,
Ha megveri vesszővel;
32És vesszejének ütése alapos leszen!
Az Úr azt reá bocsátja
Dobszóval és citarával,
És nagy harcokban győzi le őket!

33Mert tegnap óta el van készítve a Tófet,
A király készítette el, mély és széles.
Tűz és fa táplálja bőségesen,
Mint kénköves patak, az Úr lehellete gyujtja meg!

neve: az Úr. *Messziről:* az égből. — *29.* A pogányság megsemmisülése a sokat sanyargatott Izraelnek örömünnepe lesz. *A szent ünnep éjjele* a fáze ünnepének éjtszakája, amikor az Úr a választott népet az egyiptomi szolgaságból kiszabadította. A 29. vers befejezése talán az év három főünnepére (fázéra, pünkösdre és a sátoros ünnepre) előírt jeruzsálemi zarándoklatokra céloz. *Izraelnek Erőse,* a héber szerint: «Izrael kőszírtje», az Isten. *30—33. Az Asszíriát sujtó isteni büntetés, Szennácherib seregének pusztulása.* — *30.* A próféta költői leírásának alapjául részint a Sínai-hegyi törvényadást kísérő rettentő természeti tünemények (Móz. II. 19, 18. 19.), részint a Kir. I. 7, 10-ben leírt események szolgálnak. — A *32.* vers második része a zsidók örömét fejezi ki Asszíria bűnhődése fölött. *Nagy harcokban győzi le őket,* a héber szerint: «a harcban kezét mozgatva győzi le őket». — *33. Tegnap óta:* már régóta. A *Tófet* Hinnom völgyének egy része volt Jeruzsálem déli fala mellett, ahol Júda királyainak korában a bálványozó zsidók Molok (Báál) isten tiszteletére gyermekáldozatokat mutattak be. A *Tófet* szó némely magyarázó szerint «dob»-ot jelent («tóf» a «boseth» = utálat szó hangzóival); más, valószínűbb magyarázat szerint *Tófet* arámi szó, melynek jelentése: kemence. *A király készítette el.* A Vulgáta szövegezésében említett *király* csak az Isten lehet; a héber szerint: «a király (héb. «melek») számára elkészítve». «Melek» szó egyaránt jelentheti az asszír nagykirályt és Molok bálványt. A próféta költői leírása szerint *az Úr lehellete* (haragja) gyujtotta meg a Tófetet az asszír király és a Moloknak áldozó bálványozók megbüntetésére.

31. E fejezet alapgondolata az, hogy *nem Egyiptom (1—3.), hanem maga az Úr fogja megsemmisíteni Asszíria hatalmát (4—9.).* A jövendölést, mely szószerint beteljesedett Szennácherib 701. évi vereségében, Izaiás talán nemsokára a 30. fejezetben olvasható beszéd után mondotta.

31. FEJEZET.

Egyiptom tehetetlensége. — Az Úr maga semmisíti meg Asszíria hatalmát.

[1]Jaj azoknak, kik Egyiptomba mennek segítségért,
És lovakban bizakodnak!
Bíznak harci szekerek sokaságában
És lovasok nagy erejében,
De nem bíznak Izrael Szentjében,
És nem keresik az Urat!
[2]Ám ő bölcs, és veszedelmet hoz,
És szavát vissza nem vonja;
Felkel az istentelenek háza ellen,
S a gonosztevők segítsége ellen.
[3]Egyiptom ember és nem Isten,
És lova test, nem pedig szellem;
Ha az Úr kinyujtja kezét,
Összerogy a segítő, elesik a megsegített,
És elvesznek mindannyian egyaránt.

[4]Bizony, így szól hozzám az Úr:
Mint amikor ordít az oroszlán,
Az oroszlánkölyök a zsákmánya mellett,
És szálljon bár szembe vele a pásztorok sokasága,
Hangjuktól meg nem ijed,
És sokaságuktól meg nem retten:
Úgy száll le majd a seregek Ura,
Hogy hadakozzék a Sion hegyén és halmán.
[5]Csapongó madarak módjára
Oltalmazza meg majd Jeruzsálemet a seregek Ura;
Megoltalmazza, megszabadítja, és átvonulva megmenti.

[6]Térjetek meg, bármily mélyre zuhantatok is, Izrael fiai!
[7]Mert azon a napon mindenki eldobja
Ezüstbálványait, aranybálványait,
Melyeket a vétkezésre készített nektek kezetek.

1. Jaj azoknak, kik Egyiptom haderejében, és nem az Úrban bíznak! L. 30, 1—7. 12—17. — *2.* Az Isten fenyegető jövendölései biztosan teljesedésbe mennek. *Ám ő bölcs*, a héber szerint: «Pedig ő is bölcs», — t. i. az Úr van olyan bölcs, mint a jeruzsálemi zsidó politikusok, akik őt cserben hagyják; ő majd *veszedelmet hoz* stb. *Az istentelenek háza* és *a gonosztevők* az Egyiptom segítségében vakon bízó zsidók. — *3.* Egyiptom tehetetlensége, melynek veszte szövetségeseit is a végpusztulásba rántja.

4. Amint az oroszlán nem fél a pásztorok egész seregétől, úgy az Urat sem rettenti meg az egész asszír hadsereg. — *5. A csapongó madarak* az Úrnak Jeruzsálem fölött őrködő gondviselését jelképezik. *Átvonulva:* a megfelelő héber szó célzás az Úr «átvonulására» Egyiptomban, amikor annak elsőszülötteit megölte (Móz. II. 12, 11.) és Izrael népét megkímélte.

6—7. A bálványokba vetett bizalom véget ér Asszíria bűnhödé-

8És elesik Assur: nemférfiú kardja által,
És nem-ember kardja emészti meg őt;
És megfutamodik a nemkard színe elől,
És ifjai robotosokká lesznek.
9Ereje elenyészik a félelemtől,
És remegnek majd menekülő fejedelmei,
Úgymond az Úr, kinek a Sionon van a tüze,
És Jeruzsálemben a kemencéje.

32. FEJEZET.

Az igazságos Király uralma. — Fenyegető jövendölés Júda elbizakodott asszonyai ellen. — Júda országának végső veszedelme. — A béke országa.

1Íme igazságosan uralkodik majd egy király,
S az igazság szerint kormányoznak majd a fejedelmek;
2Olyan lesz mindegyikük, mint a *rejtekhely* a szél elől,
És *mint* a *menedék* a fergeteg elől;
Mint vizek patakjai a szárazságban,
És magas szikla árnyéka a tikkadt földön.
3Nem borul el a látók szeme,
S a hallók füle szorgalmasan figyel;
4Az oktalanok szíve megérti a tudományt,
S a dadogók nyelve folyékonyan és világosan beszél.
5Nem hívják majd többé fejedelemnek a balgát,
És nem nevezik többé előkelőnek a csalót.

sének napján. V. ö. 2, 20. — *8.* A *nem-férfiú* és *nem-ember* az Úr, a *nem-kard* az ő isteni hatalma. A héber szöveg 8c-ben így hangzik: «És megfutamodik a kard színe elől». V. ö. 37, 36—37; Kir. IV. 19, 35—36; Krón. II. 32, 21. — *9. Ereje*, a héber szerint «kőszirtje», t. i. Asszíria főistene (Assur). *És remegnek menekülő fejedelmei*, a héber szerint: «és rémülten elfutnak zászlajától fejedelmei». Az Istennek a Sion hegyén levő *tüze* a jeruzsálemi templom áldozati oltára, *kemencéje* pedig a 30, 33-ban említett büntető tűz a Tófetben.

32. E fejezetnek a gondolatait lélektani kapcsolat köti össze egymással; a próféta tekintete hol a sivár jelenre, hol az azt követő boldog időre, a messiási boldogság előképére esik. Az 1—8. v. még a 31. fejezet gondolatköréhez tartozik; a 9—20. v. valószínűleg önálló beszéd, melyet Izaiás szintén 702 körül mondott.

1—8. Az igazságos Király uralma. — Az asszír betörés kudarca után Júda országára boldog idő következett Ezekiás uralkodásának utolsó éveiben. A próféta Ezekiás békés és igazságos uralmában a Messiás-király országlásának előképét látja. — *1. Egy király:* Ezekiás, kinek jó példája *a fejedelmeket* (= a főembereket) is igazságosságra vezeti. — *2. A tikkadt földön* (héb.), a Vulgáta szerint: «a sivatagban». A király és az ország főemberei menedékei és támaszai lesznek az ország minden polgárának. *Rejtekhely*, Vulg. «aki elrejtőzik»; *menedék*, Vulg. «aki elbúvik». — *3. A látók* és *a hallók* a próféták, akiket senki sem fog megakadályozni szent hivatásuk teljesítésében. — *4. Az oktalanok*, a héber

[6]Mert a balga balgaságot
beszél,
És szíve gonoszságot művel,
Hogy álnokságot cselekedjék,
És csalárdul szóljon az Úr *ellen*,
Hogy kifossza az éhezőt,
És elvegye a szomjazónak italát.
[7]A csalárd ember fegyverei felette gonoszak,
Mert a gondolatokat úgy szövi,
Hogy hazug beszéddel tönkretegye a szelídeket,
Még akkor is, ha a szegény bebizonyítja igazát.
[8]A nemes azonban nemeshez méltóan gondolkodik,
És kitart a *nemes dolgokban*.

[9]Nosza, ti gazdag asszonyok, keljetek föl,
Halljátok szavamat!
Elbizakodott nők,
Figyeljetek beszédemre!
[10]Napok és esztendő mulva
Remegtek majd, ti elbizakodottak!
Mert vége leszen a szüretnek,
És gyümölcsszedés sem jő többé!
[11]Reszkessetek, ti gazdag asszonyok!
Remegjetek, ti elbizakodottak!
Vetkőzzetek le *mezítelenre*,
Övezzétek fel derekatokat!
[12]Verjétek melleteket
A kívánatos mezőkért,
A termékeny szőllőkért,
[13]Népem földéért, *melyet* tövis és bojtorján ver fel,
És főként minden vígadozó házért, az ujjongó városért.

szerint: «a meggondolatlanok»; *a dadogók* vagy a 28, 9—14-ben korholt gúnyolódók, vagy valószínűbben a hatá ozatlan, de egyébként jóindulatú habozók. — *5. Fejedelemnek*, a héber szerint: «nemesnek». A *balga* szónak megfelelő héber szó itt, valamint a következő versben «gonosz»-t jelent. — *6—7.* Visszapillantás a próféta erőszakos előkelő kortársaira. *A szelídek* az igazukat kereső, mindenükből kifosztott szegények. — *8.* Fordításunk a héber szöveget követi. A Vulgáta a vers második tagjában így hangzik: «És ő áll a vezérek felett».

9—14. Fenyegető jövendölés Júda elbizakodott asszonyai ellen; Júda országának végső veszedelme. V. ö. 3, 16—26. — *9. Gazdag*, a héber szerint itt és a 11. versben: «elbizakodott». — *10.* V. ö. 29, 1. A próféta megjövendöli Jeruzsálem asszonyainak rémületét a 701. évi ostrom alkalmával. A vers vége átvitt értelemben veendő közmondásnak látszik. — *11. Vetkőzzetek le mezítelenre* (héb.), a Vulgáta szerint: «Vetkőzzetek le, szégyenkezzetek». A vers második felében Izaiás felszólítja Jeruzsálem asszonyait, hogy vessék le díszes ruházatukat és öltözzenek vezeklő szőrruhába. — *12.* A próféta áttér az ország pusztulásának leírására. *A kívánatos mezőkért, a termékeny szőllőkért*, t. i. ezeknek a pusztulása miatt. — *13.* Az elpusztított mezőket, szántóföldeket, váro-

14Mert üresen áll*anak* a paloták,
A népes város elhagyottan;
Az Ófel és az őrhely barlangokká lettek örökre,
Vadszamarak öröme, nyájak legelőhelye.

15Végül azonban majd kiárad felettünk a lélek a magasból,
És *gyümölcsös kertté* lesz a sivatag,
S a *gyümölcsös kertet* erdőszámba veszik.
16Jog lakik majd a pusztaságban,
S igazságosság tanyázik a gyümölcsös kertben.

17És az igazságosság békét hoz,
S az igazságosság nyugalmat terem,
És biztonságot mindörökké.
18És népem szép békességben lakik
Biztonságos hajlékokban
És bőséges nyugalomban.
19De jégeső hull az erdőre,
És mélyen megaláztatik a város.
20Boldogok vagytok ti, kik vettek a vizek mellett mindenütt,
És szabadjára engeditek az ökör és a szamár lábát!

sokat gyom és dudva veri föl. — *14.* Izaiás prófétai tekintete Szennácheríb pusztító hadjáratával összeköti azokat a veszedelmeket, melyek a zsidó népre az ószövetségi történelem későbbi korszakaiban vártak, és amelyekből Izraelt a Messiás eljövetele szabadítja meg. — *A paloták* és *a népes városok* lakói a barlangok sötétségében keresnek menedéket, s az egykor megművelt területeken és emberi lakásokban a sivatag állatai tanyáznak. V. ö. 2, 19. *Örökre* = hosszú időre. A 14. v. harmadik tagja a Vulgáta szerint így hangzik: «Sötétség és tapogatódzás van a barlangok felett örökre». Az *Ófel* Jeruzsálem keleti dombjának déli nyúlványa, melyen a királyi palota és melléképületei álltak.

15—20. A béke országa. — *15. A lélek a magasból:* v. ö. 44, 3; Jóel, 2, 28. 29; Csel. 2. A próféta a Szentlélek kiáradásáról beszél a messiási korban. A vers második fele költői hasonlat: v. ö. 29, 17. *Gyümölcsös kertté:* a Vulgáta átírja a héber kifejezést: «Kármellá». *A gyümölcsös kertet erdőszámba veszik:* a gyümölcsöskert a megújhodott természet rendjében oly sűrű lesz, mint az erdő. — *16.* Az egész országban az igazságosság uralkodik. — *17—18.* A *béke* a keleti népek felfogása szerint az összes javak teljessége. V. ö. 9, 6; Agg. 2, 10; Róm. 5, 1. A 18. vers ellentétbe állítja az Úr által adandó igazi biztonságot a 9. és 11. versben említett könnyelmű gondtalansággal. A héber szerint a 18. vers így hangzik: «És népem a béke helyén lakik majd, — Biztos hajlékokban, — És gondtalan nyugvóhelyeken». — *19.* Szép ellentét a választott nép boldogsága és az Asszíriára váró büntetés közt. A *jégeső* a büntető isteni ítélet jelképe. *Az erdő* Asszíria, *a város* pedig, melyre *mély megalázás* vár, Asszíria fővárosa, Ninive. A 19. vers első tagjának héber szövegét a magyarázók általában így értelmezik: «De földre süllyed az erdő», — s az erdőn szintén Asszíriát értik. — *20.* V. ö. 30, 23—25. Az ország nagy termékenysége a messiási korban.

33. FEJEZET.

Asszíria megbüntetése. — Jeruzsálem megszabadulása és boldogsága. — Az Úr megdicsőülése.

[1]Jaj neked, te rabló! Nemde kirabolnak majd téged is?
És te *fosztogató!* Nemde *kifosztanak* majd téged is?
Ha majd bevégzed a rablást, kirabolnak téged,
Ha majd elfáradsz a *fosztogatásban*, *kifosztanak* téged!

[2]Uram, irgalmazz nekünk,
Hisz tebenned remélünk;
Légy reggelenkint a mi karunk,
Szorongatás idején a mi segítségünk!
[3]Az angyali szóra megfutnak a népek,
Ha te felkelsz, szétszóródnak a nemzetek.
[4]És *pusztítják* zsákmánytokat, mint ahogyan pusztít a sáska,
Úgy *ugranak reá, mint ahogyan ugrik a sáska.*
[5]Magasztos az Úr, mert a magasban lakik,
Betölti Siont joggal és igazsággal;
[6]És biztonság lesz napjaidban,
Bőséges jólét, bölcseség és tudomány,
Maga az Úr félelme lesz kincse.

33. Izaiásnak ebben a fejezetben olvasható beszéde kevéssel Jeruzsálemnek 701. évi ostroma előtt hangzott el. A próféta Asszíria vereségét összeköti a zsidó népre váró távolabbi jövendő boldogsággal, mely teljes mértékben és szellemi értelemben az Egyház életében valósult meg.

1. Asszíria megbüntetése. — A *rabló* és a *fosztogató* az erőszakos Asszíria, melynek a próféta megjövendöli megérdemelt büntetését. 1a—b. a héber szerint így is fordítható: «Jaj, neked, te rabló, kit még nem ért rablás, — És te fosztogató, kit még nem fosztottak ki!» — A Vulgáta *fosztogató* helyett «megvető»-ről beszél; *kifosztanak téged*, a Vulg. szerint: «megvetés ér téged». *Elfáradsz:* a megfelelő héber szó jelentése bizonytalan.

2—6. Bizalmas könyörgés az isteni segítségért. — *2. Tebenned remélünk:* csak a te oltalmadban bízunk. *Reggelenkint:* mindennap már korán reggel. *A mi karunk:* védelmezőnk. — *3.* V. ö. Móz. IV. 10, 35; Zsolt. 67, 2. kifejezéseit. *A népek* az asszírok és szövetségeseik. *Angyali szó* helyett a héber szöveg «a tömeg zúgásá»-ról beszél. *Ha te felkelsz:* a próféta szava a multra is vonatkozhatik. — *4.* A fordítás a héber szöveget követi. A Vulgáta így hangzik: «És összegyüjtik zsákmánytokat, mint ahogyan összeszedik a sáskát, — Mint ahogyan vele megtelnek az árkok». Jeruzsálem védőseregének más feladata sem lesz, mint az asszírok hadi eszközeit összeszedni. *A sáska* hasonlata a zsákmány nagyságát érzékelteti. — *5—6.* A Sionra váró boldog idő. V. ö. 32, 17.

7—9. Szennácherib asszír nagykirály szószegése. — Kir. IV. 18, 13—16. előadja, hogy amikor Szennácherib Egyiptom ellen hadjáratot indított, Ezekiás 300 talentum ezüstöt és 30 talentum aranyat adott át a Lákisban táborozó asszír nagykirálynak, hogy Jeruzsálemet megkíméljc. A szószegő Szennácherib azonban a súlyos adó elfogadása után mégis követelte Jeruzsálem átadását (Kir. IV. 18, 17 skk.; Iz. 36. 37.), valószínűleg azért, hogy

[7]Íme odakünn jajveszékelnek a látók,
A béke követei keservesen sírnak.
[8]El vannak hagyatva az utak,
Nincsen, aki az ösvényen járna ;
Megszegte a szövetséget, megvetette a városokat,
Semmibe sem vette az embereket.
[9]Gyászban bágyadozik az ország
Szégyenében *hervadozik* a Libanon ;
A Sáron olyan lett, mint a sivatag,
És *lombját vesztette* a Básán és a Kármel.

[10]Most fölkelek! — úgymond az Úr,
Most felállok, most felemelkedem !
[11]Száraz *fű*, *amit* fogantok,
Torzs, *amit* szültök,
Lehelletetek olyan, mint a tűz, *de* magatokat emészt meg.
[12]És olyanok lesznek a népek, mint a tűzvész után a hamu,
Mint összegyüjtött tövisek,
Melyeket elhamvaszt a tűz.

[13]Halljátok meg, kik távol vagytok, mit tettem én,
Ismerjétek meg erőmet, ti közellevők !
[14]Megremegtek Sionban a bűnösök,
Félelem fogta el a képmutatókat :

egyiptomi útján ne maradjon serege mögött olyan megerősített vár, mely visszatérésének útját elvághatná. — *7. A látók* Jeruzsálem előőrsei. *A béke követei* Ezekiásnak Lákisba küldött békekövetei. — *8—9.* Szép, költői rajza az asszír sereg ostromrakészülődésének, Júdába való betörésének, az ország elpusztításának, Asszíria elbizakodottságának s a zsidó nép gyászának, melyben az egész természet részt vesz. — *8. El vannak hagyatva*, Vulg. szószerint: «el vannak pusztítva». — *9.* A *Libanon* híres volt cédrusairól. *Hervadozik* (héb.), Vulg. «szennyessé lett». *Lombját vesztette* (héb.), a Vulgáta szerint : «megrendült». *Sáron* a Földközi-tenger mellett fekvő, igen termékeny síkság, *Básán* pedig a Jordántól keletre elterülő hegyes vidék, mely főleg állattenyésztéséről volt nevezetes.

10—12. Az Asszíriát sujtó isteni ítélet. — *10.* Az Úr *jőlkel, feláll, felemelkedik* az ítéletre (v. ö. 18, 4 skk.), mely megdicsőíti hatalmát és igazságosságát. — *11.* Az Úr szava Asszíria ellen. Az ellenség tehetetlenül erőlködik, hogy Jeruzsálemet elfoglalja, és végül is elvész. *Száraz fű, amit fogantok*, Vulg. «forróságot fogantok». — *Lehelletetek* = dühötök. — *12. A népek* az asszírok és szövetségeseik. L. 3. v. *A tűzvész után a hamu*, a héber szerint : «az égetett mész». A hasonlatok a választott nép ellenségeinek teljes megsemmisítését domborítják ki.

13—14. A gonoszok félelme. — *13.* Az Isten felszólítja a világ összes népeit, hogy ismerjék meg erejét. — *14.* V. ö. 11. v. Az Istennek félelmetes hatalma Sion bűnöseit is megremegteti. *Közületek*, a héber szerint : «közülünk». *Az emésztő tűz* és *az örök forróság* az Istennek rettentő büntető hatalmát jelképezi, mely a bűnösöknek elviselhetetlen.

Ki lakhatik közületek együtt az emésztő tűzzel?
Ki lakhatik közületek az örök forrósággal?

15Ki igazságosságban jár és igazságot beszél,
Ki megveti az erőszakkal *szerzett nyereséget*
És kezéről leráz minden megvesztegetést,
Ki bedugja fülét, hogy vérontásról ne halljon,
És bezárja szemét, hogy rosszat ne lásson:
16Az magasságban fog lakni,
Kőszálak teteje leszen a vára;
Kenyerét megkapja,
Vize el nem apad.

17Szeme látni fogja díszében a királyt,
Tágas földet lát.
18Szíved megemlékezik majd a félelemről:
Hol az írástudó? Hol a törvény szavait mérlegelő?
Hol van a kicsinyek tanítója?
19Nem látod *többé* az arcátlan népet,
A homályos beszédű népet,
Melynek bőbeszédű, értelmetlen nyelvét meg nem értheted.
20Tekintsd Siont, ünnepeink városát,
Szemed nézze Jeruzsálemet,
E biztos lakóhelyet, e sátrat, mely máshová át nem vihető,

15—24. Sion jövendő biztonsága és boldogsága. — *15.* V. ö. Zsolt. 14. *Nyereséget*, Vulg. szószerint: «kapzsiságot». A *vérontás* a mások életére törő cselszövéseket jelenti. Más magyarázat szerint a *vérontás* itt olyan bűnöket jelent, amelyekért halálbüntetés járt (istenkáromlás, bálványozásra való csábítás. V. ö. Móz. V. 13, 7—19.). — *16.* A *kőszálak teteje* az ellenségre nézve hozzáférhetetlen biztonság jelképe. — *17. Szeme*, héb. «szemed.» *A király* Ezekiás, kire ismét dicsőséges uralom vár. A *tágas föld* (Vulg. szószerint: «a föld messziről») a zsidók szabad hazája, melyből eltávozik az ellenség. — *18.* A boldogság idején jól fog esni a visszaemlékezés az egykori veszedelemre (= *a félelem*). A vers második része a héberben így hangzik: «Hol van, aki számlált? Hol van, aki mérlegelt? — Hol van, aki a tornyokat számlálta?» A *mérlegelés* a pénz mérésére vonatkozik. A próféta azt mondja, hogy a választott népre váró boldog időben senki sem fog többé adót kivetni és adót szedni az asszír nagykirály részére, és arra sem lesz többé szükség, hogy az ország védelméről gondoskodjanak. A Vulgáta, melynek szövegét fordításunk követi, részben a görög fordítással egyezik meg, melyet Szent Pál (Kor. I. 1, 20.) átvitt értelemben arra vonatkozólag idéz, hogy az Isten a kereszt oktalanságával győzte le a világ bölcseségét. — *19. Az arcátlan* és *homályos* (Vulg. «mély») *beszédű nép* az asszír nemzet és annak zsoldosai. *Homályos beszédű:* a zsidók előtt érthetetlen nyelvű. *Bőbeszédű nyelvét*, a héber szerint: «dadogó (érthetetlen) nyelvét». V. ö. 28, 11. A Vulgáta az *értelmetlen* szót a népre magyarázza. — A *20—24.* vers prófétai távlatban a messiási ország dicsőségét rajzolja. — *20.* V. ö. Zsolt. 45. 47. (főleg 13. 14. v.). A *biztos lakóhely* és *a máshová át nem vihető sátor* Jeruzsálem

Melynek cövekjeit nem
szedik fel sohasem,
És egyetlen köteléke sem
szakad el.
[21]Mert csak ott mutatja
meg magasztosságát
számunkra az Úr,
Mint széles és nagy folyóvíz,
Melyen nem megy át evezős hajó,
És nem hatol át büszke
gálya.
[22]Mert az Úr a mi bíránk,
Az Úr a mi törvényhozónk,
Az Úr a mi királyunk :
Ő szabadít meg minket.
[23]Kötelékeid megtágultak és nem tartanak ;
Árbocod olyan lett, hogy
nem bonthatod ki a
zászlót.
Akkor majd osztozkodnak a sok rablott prédán,
Zsákmányt ejtenek a sánták,
[24]És nem mondja egy
lakó sem : Szenvedek !
A nép, mely ott lakik,
megkapja bűnei bocsánatát.

34. FEJEZET.

Az Edomra váró megsemmisítő isteni ítélet.

[1]Jertek, nemzetek, halljátok ;
Figyeljetek, ti népek ;

vagy a jeruzsálemi templom. — *21.* A próféta Jeruzsálemet Egyiptom és Mezopotámia nagy városaihoz (Tébé, Babilon) hasonlítja, melyeket folyóik (a Nílus, illetve az Eufrátes) minden ellenség számára hozzáférhetetlenné tettek. Jeruzsálem számára maga az Úr lesz az a védő *folyóvíz*, mely a szent várost az ellenséget nézve megközelíthetetlenné teszi. *Mint széles és nagy folyóvíz.* Vulg. szószerint : «Folyamokban bővelkedő hely, igen széles és tágas patakok». — *22.* Az Isten ügyének és országának teljes diadala : az Isten a messiási országnak végtelenül kegyes királya és kormányzója. V. ö. Kor. I. 15, 28. — *23.* A próféta Sion diadalmas biztonságával szembeállítja ellenségeinek siralmas sorsát, kiknek fővárosát minden ízében recsegő-ropogó hajóhoz hasonlítja. 23b. a héber szerint így hangzik : «Nem tarthatják árbocod állványát». A *sok préda* az asszíroktól elvett hadizsákmány, melyből mindenkinek bőven jut. — *24.* V. ö. Móz. II. 23, 25 ; Zsolt. 102, 3. *Lakó*, Vulg. «szomszéd». A messiási országban teljes lesz a bűnbocsánat, és megszűnik a bűnnek minden következménye, tehát a betegség is. Ez a jövendölés részben a földi Egyházra vonatkozik, de teljes mértékben a mennyei diadalmas Egyház életében megy teljesedésbe.

VI. rész: Az Edomra és az összes pogány nemzetekre váró isteni ítélet.
(34—35.)

E két fejezetben összefüggő beszédet olvasunk, mely költői módon leírja az Edomra és az egész világra váró megsemmisítő isteni ítéletet, valamint Izrael országának dicső jövőjét. A jövendölés előképes jellegű : mint az előbbi fejezetekben Asszíria, úgy itt Edom az összes istenellenes hatalmakat jelképezi, Izrael felmagasztalása pedig az Úr szellemi országának, az Egyháznak jövendő megdicsőülését jelenti.

34. *1—4. Az összes pogány nemzetekre rettentő isteni ítélet vár.* — *1.* Az ítéletnek ünnepélyes kihirdetése az egész földön. *A földkerek-*

Hallja a föld és ami azt betölti,
A föld kereksége és minden sarjadéka!
[2]Mert *felgerjedt* az Úr haragja minden nemzetre,
És bosszúsága minden seregükre;
Megöli és lemészároltatja őket.
[3]Megöltjeiket szerteszéjjel hányják,
És holttestükből felszáll a bűz,
Vérüktől elolvadnak a hegyek.
[4]És elsorvad az egek egész serege,
És mint a könyv, felgöngyölődnek az egek,
És lehull egész seregük,
Mint ahogy lehull a lomb a szőllőről s a fügefáról.
[5]Mert kardom megittasodott az égben,
És íme leszáll Edomra,
A népre, melyet megölésre szántam,
Hogy *végrehajtsa rajta* az ítéletet.
[6]Eltelt az Úr kardja vérrel,
Meghízott a hájjal,
Bárányok és bakok vérével,
Kövér kosok vérével.
Mert áldozatot rendez az Úr Boszrában,
És nagy öldöklést Edom földén.
[7]És hullanak közöttük a *bölények*,
A tulkok és a bikák egyaránt;
Földjük megittasodik a vértől,
És poruk a kövér hájtól.

ségének minden sarjadéka: a növényzet. — *2. Megöli őket*, a héber szerint: «Átok alá veti (szószerint: cheremmé teszi) őket». L. Móz. III. 27, 28—29. magyarázatát. — *3.* A megöltek teteme temetés nélkül hever a földön, ami az ókori felfogás szerint a legnagyobb büntetés volt, mert a néphit szerint ilyenkor a lélek sem leli nyugalmát. — *4.* Költői leírás: az Úr büntető ítélete a természet egész rendjét felforgatja. V. ö. 13, 10; Ez. 32, 7; Jóel 2, 10. 31; 3, 15; Mát. 24, 29; Márk 13, 24; Luk. 21, 23. 26; Pét. II. 3, 12; Jel. 6, 13. *Az egek egész serege* a csillagok. A régiek *könyvei* tekercsek voltak, melyeket pálcára szoktak *felgöngyöliteni*; ez az alapja a második verstag hasonlatának.

5—8. Az Edomot érő isteni büntetésnek részletesebb leírása. Edom népe mint Ézsaunak, Jákob pátriárka testvérének leszármazottja a zsidó népnek testvérnemzete volt, de a történelem egész folyamán vele mégis ádáz ellenségeskedésben élt. Hogy Izaiás idejében Edom mikor és hogyan bántotta meg Júdát (8. v.), a történeti adatok hiányossága miatt nem tudjuk. Valószínűleg Asszíriával szövetkezett a zsidók ellen, mint Nábukodonozor idejében Babilóniával (Jer. Sir. 4, 21. 22; Ezek. 35. (főleg 5. v.); Abd. 10—14. v.; Zsolt. 136, 7.). — *5.* Az Isten *kardja* az égben elhatározott megsemmisítő ítélet, melynek a próféta már a végrehajtását szemléli. — *6.* A próféta Edom végítéletét nagy áldozathoz hasonlítja. *Boszra* Edomnak egyik jelentékeny városa; mai neve Buszeira. V. ö. 63, 1; Jer. 49, 13. 22; Ám. 1, 12. — *7. Közöttük:* Edom egyszerű népe között. *A bölények* (héb., Vulg. «egyszarvúak»), *a tulkok* és *a bikák* Edom főembereit jelentik.

8Mert *eljött* az Úr bosszúállásának napja,
A visszafizetés esztendeje a Sionnal való pereskedésért.

9Szurokká változnak patakjai,
És kénkővé a pora.
Földe égő szurokká leszen,
10Nem alszik el sem éjjel, sem nappal,
És száll a füstje mindörökké.
Nemzedékről-nemzedékre pusztaság marad,
Sohasem megy át rajta senki sem.
11Pelikán és a sündisznó veszi birtokába,
Bagoly és holló tanyázik majd rajta ;
S *az Úr* kifeszíti fölötte a megsemmisülés mérőzsinórját,
És a pusztaság mérőónját.

12Előkelői nem lesznek ottan,
Királyt többé *ott* ki *nem* kiáltanak,
És főemberei mind semmivé lesznek.

13Tövis nő majd palotáiban,
Csalán és bogáncs váraiban ;
Sakáloknak lesz nyugvóhelye,
Struccmadarak legelője.
14Ártó szellemek találkoznak majd *ott* szörnyetegekkel,
Szőrös *lények* kiáltanak egymásnak ;
Az éjtszaka réme ott pihen meg,
És talál nyugóhelyet magának.
15Ott lesz verme a sündisznónak, hol fölneveli kölykeit,
Körültúrja s árnyékában melengeti őket ;

9—17. Edom teljesen elpusztul és a vadállatoknak meg szörnyetegeknek lakóhelye lesz. — *9—10.* A próféta Edom pusztulását Szodoma és Gomorra képeivel írja le (Móz. I. 19, 24. 25.). V. ö. egyszersmind Jer. 49, 18 ; Jel. 19, 3. — *11.* A próféta itt és a következő versekben több olyan állatot és szörnyeteget sorol fel, melyek vagy tényleg a sivatagban laknak, vagy amelyekkel a nép képzelete népesítette be a pusztaság helyeit. V. ö. 13, 19—22 ; Szof. 2, 14. *Bagoly*, Vulg. «ibisz». (Egyébként a három madár neve bizonytalan.) A vers második fele a pusztulás teljességére vonatkozik : az Isten a legnagyobb tervszerűséggel intézi majd Edom elpusztítását. A Hetvenes görög fordítás a 11. vers végére a következő szavakat illeszti: «És szőrösök fognak ott lakni. *12.* Odalesznek előkelői» stb. — *12*b-ben a fordítás a világosabb héber szöveget követi. A Vulgáta szerint ez a részlet így hangzik : «Inkább a királyt hívják segítségül». A Vulgátában említett *király* az Edomot elfoglaló hódító, kihez a megmaradt nép könyörögve kiált. — *13.* Az ország teljes pusztasággá lesz. *Sakálok*, a Vulgáta szerint: «sárkányok». — *14.* Az *ártó szellemek*nek és a *szörnyetegek*nek megfelelő héber szavak valamilyen sivatagi állatokat jelentenek. *Szőrös lények:* l. 13, 21. — *15.* A héber szerint : «Ott fészkel a nyílkígyó és tojást rak, — És melengeti és kikölti (tojásait)» stb. —

Keselyűk gyűlnek össze ottan,
Egyik a másik után.

[16]Kutassatok szorgalmasan az Úr könyvében, és olvassatok:
Egy sem hiányzik majd ezek közül,
Egyik sem marad el a másiktól.
Mert ami szájamból jő, azt Ő parancsolta,
S az Ő lelke maga gyüjtötte össze őket.
[17]Ő maga vetett számukra sorsot,
Az Ő keze osztotta ki azt köztük mérőzsinórral;
Az övék lesz is az mindörökké,
Ott tanyáznak majd nemzedékről-nemzedékre.

35. FEJEZET.

A boldog messiási kor.

[1]Örvend majd *akkor* a pusztaság s a járatlan vidék,
Ujjong majd a sivatag, és virul, mint a liliom.
[2]Virulva virul és ujjong,
Ujjong és hálát zeng.
Övé lesz a Libanon dicsősége,
A Kármel és a Sáron pompája.
Meglátják ők az Úr dicsőségét,
Istenünknek fenségét.

[3]Erősítsétek meg a lankadt kezeket,
S a roskadozó térdeket szilárdítsátok meg!
[4]Mondjátok a kislelkűeknek:
Bátorság! Ne féljetek!

16. Az Úr fenyegető ítéletei, melyeket prófétája által kimondott és leiratott, hiánytalanul beteljesednek. *Ő:* az Úr maga. — *17. Számukra:* a 11—15. versben felsorolt vadállatok és szörnyetegek számára. *Azt:* Edom földét. — Edom területe ma tényleg legnagyobbrészt lakatlan pusztaság.

35. Miután a próféta a 34. fejezetben leírta az összes istenellenes hatalmak bukását, a 35. fejezetben gyönyörű rajzát adja a messiási ország boldogságának, melyben az egész élettelen természet is részt fog venni. A jövendölésnek egyes vonásai a zsidók megszabadulására vonatkoznak az asszír és a babiloni járom alól, más vonásai pedig a messiási korra, az Egyház életére illenek, mégpedig részint a földi, részint a megdicsőült mennyei Egyházra.

1—2. A messiási kor boldogságában részt vesz az egész természet. Erős költői megszemélyesítések. — *1. Liliom* helyett a héber szöveg talán «kökörcsin»-ről beszél. — A *2.* v. szép ellentétes párhuzamban áll 33, 9-cel. *Övé:* az addig kietlen pusztaságé.

3—6b. Az Isten meggyógyít minden szenvedést. — *3—4.* A próféta egyes bátrabb lelkeket felszólít arra, hogy a sok csapásban elcsüggedt felebarátaikhoz intézzenek buzdító és bátorító szavakat. V. ö. 40, 9. 10. Az Isten *bosszúja* és *megfizetése* = a választott nép összes ellenségeinek megbüntetése. *Maga az Isten jön:* Izaiás prófétai távlatban a Messiás eljövetelét látja. A héber szerint a 4. vers vége így hangzik: «A bosszúállás eljő, — Az Isten megfizetése, — Ő maga jön, hogy megszabadítson titeket». — *5—6.* V. ö. Mát. 11, 5; Luk. 7, 22.

Íme a ti Istenetek bosszút áll és megfizet,
Maga az Isten jön, hogy szabadulást hozzon nektek!
[5]Akkor majd megnyílik a vakok szeme,
S a süketek füle nyitva leszen;
[6]Ugrándozik majd a sánta, mint a szarvas,
És megoldódik a némák nyelve.

Bizony, vizek fakadnak majd a pusztaságban,
És patakok a sivatagban;
[7]A száraz hely tóvá leszen,
S a szomjas *föld* vizek forrásává;
A *sakálok* egykori lakóhelyén
Zöldelő nád és káka terem.

[8]Ösvény és út leszen ottan,
És szent lesz ez az út,
Tisztátalan nem jár rajta; *Csak* a tiétek lesz ez az út,
És balgák nem bolyongnak rajta.
[9]Nem lesz ott oroszlán,
Ragadozó állat nem jár rajta,
És nem is lesz ott található;
Hanem a megszabadultak fognak rajta járni,
[10]S az Úr megváltottjai térnek vissza *rajta*.
Hálát zengve mennek a Sionra,
És örök vidámság lesz fejük felett;
Öröm és vidámság lesz a részük,
És eltűnik a fájdalom s a jajgatás.

6c—10. A számüzetésből visszatérő választott nép számára kényelmes új út készül. — *6c—7.* Költői leírás. A sivatagban fakadt *vizek, patakok, tavak* és *vízforrások* a fogságból visszatérő zsidók útját fogják megkönnyíteni. V. ö. 41, 18; 43, 19. 20; 48, 21; 49, 10. *Sakálok* helyett a Vulgáta «sárkányok»-ról beszél. Szép ellentét 34, 13—15. leírásával. — *8.* Az asszír és a babiloni fogságból visszatérő zsidók számára az Isten kényelmes utat készít (v. ö. 11, 16; 40, 3 sk.; 49, 11; 62, 10; Báruk 5, 7—9; Ez. 43, 19.), mely *szent út lesz*, mert a rajta visszatérő választott nép a fogságban az Istenhez tér. *Tisztátalan* (= ellenséges nép) *nem jár rajta:* v. ö. Ezek. 44, 9; Zak. 14, 20; Jel. 21, 27. *Balgák:* gonoszok. — *9—10.* Az Isten gyermekeinek biztonsága a Gondviselés oltalma alatt. *A megszabadultak* és *az Úr megváltottjai* a babiloni fogságból visszatérő zsidók, kik örvendezve térnek vissza a Szentföldre; szellemi értelemben: az üdvözültek örök dicsősége és boldogsága a mennyei Jeruzsálemben. V. ö. 25, 7. 8; Jel. 7, 17; 21, 4.

Függelék: Történelmi elbeszélések Ezekiás király idejéből. (36—39. fej.)

E függelékben két fontos történelmi esemény elbeszélését olvassuk, melyek találóan kötik össze Izaiás könyvének első főrészét a másodikkal. A 36. és 37. fejezet Szennácheríb 701. évi hadjáratát, Jeruzsálem ostromát és az asszír sereg rettenetes vereségét beszéli el, és így alkalmas módon rekeszti be a 28—35. fejezet beszédeinek sorozatát, melyek legnagyobb részben Jeru-

36. FEJEZET.

Szennácheríb asszír nagykirály küldöttei Jeruzsálem átadását követelik Ezekiástól.

[1]És történt Ezekiás király tizennegyedik esztendejében, hogy felvonult Szennácheríb, az asszírok királya Júda valamennyi megerősített városa ellen, és bevette őket. [2]Ekkor elküldötte az asszírok királya Rábsákét Lákisból nagy haddal Ezekiás királyhoz Jeruzsálembe, és az fel is állt a Felső-tó vízvezetéke mellett a Kallómezőre vivő úton. [3]Kiment erre hozzá Eliákím, Helkiás fia, az udvarnagy, és Sobna, az íródeák, és Jóáhe, Ászáf fia, a jegyző. [4]Mondotta ekkor nekik Rábsáké : Mondjátok meg Ezekiásnak : Ezt üzeni a nagykirály, az asszírok királya : Mi az a reménység, amelybe bizalmadat veted? [5]Avagy milyen megfontolással és milyen erővel akarsz fellázadni? Kiben reménykedel, hogy elpártoltál tőlem? [6]Íme te abban a törött nádszálban, Egyiptomban bizakodol, mely ha reá támaszkodik az ember, bemegy a kezébe és átlyukasztja ! Ilyen a fáraó, Egyiptom királya, mindazok számára, kik benne bíznak ! [7]Ha azt feleled nekem: Az Úrban, a mi Istenünkben bízunk, *akkor azt kérdezem:* Nem ő-e az, akinek magaslatait és oltárait lerontotta Ezekiás, és azt mondotta Júdának és Jeruzsálemnek : Ez előtt az oltár előtt imádkozzatok ! [8]Nos tehát, jer át uramhoz, az asszírok királyához, és én kétezer lovat

zsálem ostromát és Szennácheríb kudarcát jövendölik meg. — A 38. és 39. fejezetben pedig Ezekiás betegségéről, felgyógyulásáról és a babiloni király követeinek jeruzsálemi látogatásáról van szó, továbbá arról, hogy Jeruzsálem összes kincsei egykor Babilóniába fognak kerülni. Ilymódon ez a két fejezet igen alkalmas átmenet Izaiás könyvének második részéhez, melyben a próféta a babiloni fogság végén a számkivetésben élő zsidósághoz intézi vigasztaló szavait. — A négy történelmi fejezet majdnem szószerint megegyezik Kir. IV. 18, 17—20, 19. szakaszával, de Ezekiás könyörgő zsoltára (38, 9—20.) a Királyok IV. könyvében nem olvasható.

36—37.

36. V. ö. Kir. IV. 18, 17—37. — *1. Ezekiás király tizennegyedik esztendejének* (713.) megemlítése csak a 38. és 39. fejezet eseményeire vonatkozik. Szennácheríb hadjárata az ékiratok tanusága szerint a nagykirály uralkodásának negyedik évében, 701-ben történt. Szennácheríb ekkor tulajdonképen Egyiptom ellen vonult, de útja Júdán és Filiszteán keresztül vezetett. — *5.* V. ö. Kir. IV. 18, 20. A héber szöveg valószínűleg így fordítandó : «Talán azt mondod (= gondolod), hogy a puszta szó már tanács és hatalom a hadviselésre?» stb.

adok neked, de te még lovasokat sem tudsz adni magadtól reájuk. [9]Hogyan tudnál tehát helytállani uram legkisebb szolgái közül egyetlen egy hely bírája előtt is? Egyiptomban bízol, a szekerekben és a lovasokban? [10]Nos hát, vajjon én az Úr nélkül vonultam-e fel erre a földre, hogy azt elpusztítsam? Az Úr mondotta nekem: Eredj fel ama föld ellen, és pusztítsd el! [11]Mondotta ekkor Eliákim és Sobna és Jóáhé Rábsákénak: Beszélj szolgáidhoz szír nyelven, mert értjük azt; ne beszélj hozzánk zsidóul a nép füle hallatára, mely a várfalon van. [12]Mondotta erre nekik Rábsáké: Vajjon uradhoz és hozzád küldött-e engem az én uram, hogy elmondjam mindezeket a szavakat, és nem inkább azokhoz az emberekhez-e, kik a várfalon ülnek, hogy megegyék a saját ürüléküket, és megigyák a saját vizeletüket veletek együtt? [13]Odaállt tehát Rábsáké és fennhangon zsidóul kiáltott és mondotta: Halljátok a nagykirálynak, az asszírok királyának szavait! [14]Ezt üzeni a király: Meg ne csaljon titeket Ezekiás, mert ő nem bír megszabadítani titeket. [15]Az Úrral se biztasson titeket Ezekiás, mondván: Az Úr bizonyosan meg fog szabadítani minket, nem kerül e város az asszírok királyának kezébe! [16]Ne hallgassatok Ezekiásra; mert ezt üzeni *nektek* az asszírok királya: Lépjetek velem *szövetségre* és jöjjetek ki hozzám, és *akkor* ehettek kiki a szőllejéből és kiki a fügefájáról, és ihattok vizet kiki a verméből, [17]míg el nem jövök és le nem viszlek titeket arra a földre, mely hasonló földetekhez, gabonát és bort termő földre, kenyér és szőllő földére. [18]Ne zavarjon meg titeket Ezekiás, mondván: Az Úr majd megszabadít minket! Vajjon megszabadították-ke a nemzetek istenei a maguk földét az asszírok királyának kezéből? [19]Hol van Emát és Árfád istene? Hol van Szefárváim istene? Vajjon megszabadították-e Szamariát a kezemből? [20] Ki az a föld valamennyi istene közül, aki megszabadította kezemtől a saját földét, hogy az Úr meg *tudná* szabadítani Jeruzsálemet kezemtől?

[21]Erre ők *csak* hallgattak és egy szót sem feleltak neki, mert a király megparancsolta, mondván: Ne feleljetek neki! [22]Bement erre Eliákim, Helkiás fia, az udvarnagy,

és Sobna, az iródeák, meg Jóáhe, Ászáf fia, a jegyző megszaggatott ruhával Ezekiáshoz, és jelentették neki Rábsáké szavait.

37. FEJEZET.

Szennácherib seregének teljes pusztulása.

[1]És történt, hogy amikor ezt Ezekiás király meghallotta, megszaggatta ruháját, szőrruhába öltözött és az Úr házába ment. [2]Majd elküldteEliákímot, az udvarnagyot és Sobnát, az iródeákot, meg a papok véneit szőrruhába öltözötten Izaiás prófétához, Ámosz fiához, [3]hogy mondják neki : Ezt üzeni Ezekiás : Szorongatás, fenyítés és káromlás napja ez a nap ; mert a szülésig jutottak a magzatok, de nincs erő a szülésre. [4]Hátha valahogy meghallja az Úr, a te Istened, Rábsáké szavait, kit elküldött ura, az asszírok királya, hogy szidalmazza és gyalázza az élő Istent azokkal a szavakkal, amelyeket az Úr, a te Istened hallott ; imádkozzál tehát a maradékért, amely még megvagyon. [5]Ezekiás király szolgái el is mentek Izaiáshoz. [6]Felelte nekik Izaiás : Ezt mondjátok uratoknak : Ezt üzeni az Úr : Ne félj azoktól a szavaktól, amelyeket hallottál, amelyekkel az asszírok királyának legényei engem káromoltak. [7]Íme én egy lelket bocsátok reá, és hírt hall és visszatér földére ; és leteríttetem őt karddal a saját országában.

[8]Rábsáké aztán visszatért, és az asszírok királyát Lobna ostrománál találta ; mert hallotta, hogy eltávozott Lákisból, [9]és meghallotta, hogy Táráka, Etiópia királya felől azt beszélik : Hadba vonult ellened. Mikor ezt meghallotta, követeket küldött Ezekiáshoz ezzel az üzenettel : [10]Ezt mondjátok Ezekiásnak, Júda királyának : Meg ne csaljon téged Istened, akiben bízol, és ne mondd : Nem kerül Jeruzsálem az asszírok királyának kezébe ! [11]Íme te magad hallottál mindarról, amit az asszírok királyai minden országgal tettek, hogy elpusztították őket ; és te megszabadulhatnál? [12]Vajjon megszabadították-e a nemzetek istenei azokat,akiket elpusztítottak atyáim: Gózánt, Hárántt, Reszefet és Éden fiait, kik Tálásszárban voltak? [13]Hol van Emát

37. 1—7. Ezekiás király követséget meneszt Izaiás prófétához; az Úr megnyugtató válasza. — V. ö. Kir. IV. 19, 1—7.

8—13. Szennácherib ismételten követeli Ezekiástól Jeruzsálem átadását. — V. ö. Kir. IV. 19, 8—13.

királya, Árfád királya, meg Szefárváim városának, Ánának és Ávának királya?

14Mikor Ezekiás átvette az írást a követek kezéből és elolvasta, felment az Úr házába és az Úr elé tárta Ezekiás; 15és így imádkozott Ezekiás az Úrhoz, mondván: 16Seregek Ura, Izrael Istene, ki a kerubok felett ülsz, te vagy egyedül a föld minden országának Istene, te alkottad az eget és a földet. 17Hajtsd ide, Uram, füledet, és halld; nyisd meg, Uram, szemedet és lásd; halld meg Szenácherib minden szavát, melyeket üzent, hogy káromolja az élő Istent. 18Igaz, Uram, hogy az asszírok királyai elpusztították amaz országokat és területüket, 19és isteneiket tűzre vetették, hiszen azok nem voltak istenek, hanem emberi kéz művei, fa és kő; s így összetörhették őket. 20Nos tehát te, Urunk, Istenünk, ments meg minket az ő kezéből, hadd tudja meg a föld minden országa, hogy egyedül te vagy az Úr!

21Elküldött erre Izaiás, Ámosz fia, Ezekiáshoz, mondván: Ezt üzeni az Úr, Izrael Istene: Arra vonatkozólag, amit tőlem Szenácherib, az asszírok királya felől kértél, 22íme ez az ige, amelyet az Úr felőle szólott:

Megvet téged és csúfot űz belőled
Sion szűzi leánya;
Hátad mögött fejét rázza
Jeruzsálem leánya.
23Kit gyaláztál, kit káromoltál?
Ki ellen emelted fel hangodat
És vetetted magasra pillantásodat?
Izraelnek Szentje ellen!
24Szolgáid által az Urat gyaláztad,
És azt mondottad:
Szekereim sokaságával felmentem a magas hegyekre,
A Libanon hegyláncaira,
Kivágtam sudár cédrusait
És legpompásabb fenyőfáit;
Felmentem legmagasabb csúcsára,
Kármeljének erdejébe.
25Én ástam, és én ittam vizet,
És lábam nyomával kiszárítottam
Minden elzárt vizet.
26Nem hallottad-e, mit *határoztam* kezdettől fogva ellene?
Ősidőktől fogva rendeltem el azt,

14—20. Ezekiás bűnbánó imádsága. — V. ö. Kir. IV. 19, 14—19.
21—29. Izaiás költői jövendölése az asszír sereg végpusztulásáról. — V. ö. Kir. IV. 19, 20—28.

— És most hajtom
végre, —
Hogy pusztulássá legyenek a harcosok halmai s
az erős városok.
[27]Akik bennük laknak,
tehetetlenül
Megrettentek és megszégyenültek ;
Olyanok lettek, mint a
mezei pázsit,
S a legelő sarja,
S a tetők füve, mely
elszárad, mielőtt megérik.
[28]Ismerem lakásodat,
Kijöttedet, bemenetedet,
És ellenem való tombolásodat.
[29]Mikor őrjöngtél ellenem,
Kevélységed felhatott fülembe :
Nos, hát karikát teszek az
orrodba,
És zablát a szájadba,
És visszavezetlek arra az
útra,
Amelyen feljöttél.

[30]Neked pedig ez szolgáljon jelül : Ebben az esztendőben azt kell enned, ami önmagától terem, a második esztendőben gyümölccsel élj ; a harmadik esztendőben azonban vethettek, aratthattok, ültethettek szőllőt és ehetitek gyümölcsét. [31]Mindaz, ami megszabadul Júda házából és ami megmarad, azután *is* gyökeret hajt alul és gyümölcsöt hoz felül, [32]mert megmaradtak vonulnak majd ki Jeruzsálemből és megszabadultak a Sion hegyéről. A seregek Urának buzgalma viszi végbe ezt.

[33]Éppen azért ezt mondja az Úr az asszírok királya felől :
Nem jő be e városba,
Nyilat sem lő belé,
Pajzzsal sem támadja meg,
Sánccal sem veszi körül :
[34]Az úton, amelyen jött,
visszatér,
S e városba be nem jő, —
Úgymond az Úr,
[35]Mert megoltalmazom és
megmentem e várost,
Enmagamért és szolgámért, Dávidért.

[36]Csakugyan kivonult az Úr angyala és megölt az asszirok táborában százhetvenötezer embert. Reggelre kelve íme mindazok hullák voltak. [37]Erre felkerekedett, elment és visszatért Szennácheríb, az asszírok királya, és Ninivét tette lakóhelyévé. [38]És történt, amikor *egyszer* Neszrok templomában istenét imádta, fiai, Ádrámelek és Szárászár, megölték karddal, majd elmenekül-

30—35. Izaiás biztató jövendölésének folytatása. — V. ö. Kir. IV. 19, 29—34.

36—38. Szennácherib veresége, visszavonulása, halála. — V. ö. Kir. IV. 19, 35—37.

tek Árárát földére; és fia, Ászárháddon lett helyette a király.

38. FEJEZET.

Ezekiás betegsége és csodálatos meggyógyulása.

[1]Abban az időben Ezekiás halálosan megbetegedett. Ekkor bement hozzá Izaiás próféta, Ámosz fia, és mondotta neki: Ezt üzeni az Úr: Intézkedjél házad felől, mert meghalsz és nem maradsz életben. [2]Erre Ezekiás arccal a fal felé fordult és imádkozott az Úrhoz, [3]és mondotta: Könyörgök, Uram, emlékezzél meg, kérlek, arról, mint jártam előtted hűséggel és egész szívvel, és hogy azt cselekedtem, ami jó a te szemed előtt. Aztán keserves sírásra fakadt Ezekiás.

[4]Erre az Úr így szólt Izaiáshoz: [5]Menj, és mondd Ezekiásnak: Ezt üzeni az Úr, atyádnak, Dávidnak Istene: Meghallgattam könyörgésedet és tekintetbe vettem könnyeidet; íme megtoldom életedet tizenöt esztendővel, [6]és megszabadítalak téged és e várost az asszírok királyának kezétől, és megoltalmazom azt. [7]Ez lesz számodra a jele az Úr részéről annak, hogy az Úr teljesíti azt, amit szólott: [8]Íme én visszatérítem az árnyékot azokon a fokokon, amelyeken már lement a nap Ácház Napórájáján, visszafelé, tíz fokkal. Vissza is tért a nap tíz fokkal azokon a fokokon, amelyeken *már* lement.

[9]Ezekiásnak, Júda királyának írása, amikor megbetegedett, és betegségéből felgyógyult.

[10]Szóltam én: Éltem derekán kell elmennem
Az alvilág kapuihoz;
Kerestem éveim hátralevő részét!

[11]Azt gondoltam: Nem látom többé az Urat,
az Istent az élők földén;

38—39.

38. *1—8. Ezekiás halálos betegsége.* — V. ö. Kir. IV. 20, 1—11. — *1. Abban az időben:* valószínűleg 713-ban. Ezekiás halálos betegsége a 21. v. szerint veszélyes daganat volt. — *3.* A korai halált az ószövetségi felfogás az Isten súlyos büntetésének tekintette. Egyes magyarázók valószínűnek tartják, hogy Ezekiásnak ekkor még nem voltak gyermekei. V. ö. 39, 7; Kir. IV. 21, 1. — *8.* A Királyok könyvének előadása ennél az eseménynél bővebb. (Kir. IV. 20, 8—11.)

9—20. Ezekiás könyörgő és hálaadó zsoltára. Ez a zsoltár a párhuzamos fejezetben (Kir. IV. 20.) nem olvasható.

10—17a. Ezekiás fájdalmas panasza a halálveszélyben. — *10. Éltem derekán,* szószerint: »napjaim közepén». *Kerestem éveim hátralevő részét,* de hiába! — *11. Az élők földe* ez a föld. Ezekiás a jeruzsálemi templomban akarja még *látni az Urat. Békében lakót:* a

Nem látok többé embert
és békében lakót.
12Nemzedékem eltűnt és
összegöngyölődött előlem,
Mint a pásztorok sátra.
Éltem *elszakadt*, mintha
elvágta volna a takács,
Alig hogy *szőni* kezdett,
máris elvágott engem;
Reggeltől estig végzesz
velem.
13Reggelig reménykedtem,
De mint az oroszlán, úgy
összetörte minden csontomat.
Reggeltől estig végzesz
velem.
14Mint a fecskefiók, úgy
csipogok,
Nyögök, mint a galamb;
Szemem bágyadtan tekintett az égre.
Uram, erőszakot szenvedek, felelj értem!

15Mit mondjak? Avagy
mit felel majd nekem,
Hiszen Ő maga cselekedte
ezt!
Átgondolom előtted összes éveimet
Lelkem keservében.
16Uram, ha így kell élnem,
és ilyen a lelkem élete:
Fenyíts meg engem, de
adj életet!
17*Így* javamra *válik* legkeserűbb keservem.

Bizony, te megszabadítottad lelkemet, hogy el
ne vesszen;
Hátad mögé vetetted
minden bűnömet.
18Mert nem az alvilág
magasztal téged,
És nem a halál dicsőít
téged;
Nem azok várnak hűségedre,
Kik a sírgödörbe szállnak:

földi életét békésen élvezőt. Ez a rész a héber szerint így hangzik: «Az alvilágban lakókkal». — *12. Nemzedékem*, a héber szerint: «hajlékom». *A takács* maga az Úr, ki az ember életének fonalát szövi, és amikor neki tetszik, azt elvágja. *Szőni kezdett*, Vulg. «létrejöttem.» *Reggeltől estig végzesz velem:* egy-kettőre végzesz velem. — A *13.* vers vége megismétli a 12. v. utolsó szavait. — *14. Fecskefiók, galamb:* Ezekiás a saját tehetetlenségének jellemzésére két gyönge madarat említ. *Szemem bágyadtan tekintett az égre:* t. i. a sírástól, vagy: megtört a halál közelségétől. *Felelj értem*, a héber szerint: «lépj közbe értem», vagy: «légy zálogom!» t. i. légy meggyógyulásom záloga. — *15. Hiszen Ő maga cselekedte ezt:* az Isten maga küldte reám a betegséget, és tőle várom a gyógyulást is. A harmadik verstag (a Vulgáta fogalmazása szerint) Ezekiás őszinte bűnbánatát mutatja életének minden vétke felett. A héberben 15c. így hangzik: «El kell vonulnom összes éveimen keresztül». — *16.* A szöveg bizonytalan, de értelme valószínűleg a következő: Uram, büntess meg bűneimért, de ne vedd még el életemet! — *17a.* szószerint úgy hangzik a Vulgátában: «Íme békében van legkeserűbb keservem».

17b—20. Ezekiás hálaadása meggyógyulásáért.— 17b. Megszabadítottad lelkemet, t. i. a halál torkából. *Hogy el ne vesszen*, t. i. az alvilágban, ahol a lelkek az ószövetség régibb felfogása szerint csak árnyékszerű életet éltek (a megváltás befejezéséig). *Hátad mögé vetetted minden bűnömet:* teljesen megbocsátottad minden vétkemet, és nem gondolsz többé velük. — *18. Kik a sírgödörbe szállnak:*

19Aki él, aki él, az magasztal téged, mint én is manap ;
Az atya hirdeti fiainak hűségedet.
20Uram, ments meg engem, hogy zsoltárainkat zenghessük
Éltünk minden napján az Úr házában.
21Ezután Izaiás egy csomó fügét hozatott és a kelevényre tétette, hogy meggyógyuljon. 22És mondotta Ezekiás : Mi lesz a jele annak, hogy felmegyek az Úr házába?

39. FEJEZET.

Merodák-Báládán, Babilónia királya követséget küld Ezekiáshoz. — Ezekiás hiúsága és büntetése.

1Abban az időben Merodák-Báládán, Báládán fia, Babilon királya, levelet és ajándékokat küldött Ezekiásnak, mert meghallotta, hogy beteg volt és felgyógyult. 2Ezekiás megörült ezeknek, és megmutatta *a követek*nek az illatszerek, az ezüst és az arany, a fűszerek és a legjobb kenetek tárházát és felszereléseinek minden raktárát, és mindazt, ami kincsei között csak található volt ; nem volt semmi sem házában és egész országában, amit Ezekiás meg nem mutatott volna nekik. 3Bement erre Izaiás próféta Ezekiás királyhoz és mondotta neki : Mit mondtak ezek az emberek, és honnan jöttek hozzád? Ezekiás ezt mondotta : Messze földről jöttek hozzám, Babilonból. 4Erre ő azt mondotta : Mit láttak házadban? Ezekiás azt mondotta : Mindent láttak, ami házamban vagyon ; nincs

a halottak. Az ószövetség régibb hite szerint az alvilágban a lelkek már nem dícsérik az Istent. (L. az előbbi vers magyarázatát.) A túlvilági boldogság tanát az Isten csak az ószövetségi idők vége felé nyilatkoztatta ki, legvilágosabban a Bölcseség könyvének 3—5. fejezetében.

21—22. Ezekiás meggyógyulása. — A *21.* vers eredeti helye valószínűleg a 8. v. után volt, a — *22.* versé pedig a 6. és a 7. v. között. V. ö. Kir. IV. 20, 6—9.

39. V. ö. Kir. IV. 20, 12—19. Mialatt II. Szárgon asszír király (722—705.) Urartu országával (Örményországgal) élet-halálharcot vívott, 721-ben Merodák-Báládán babiloni király Asszíriától függetlenítette magát, és hogy hatalmát biztosítsa, szövetségeseket keresett. Ezekiás felgyógyulása jó alkalmul kínálkozott arra, hogy hozzá üdvözlő követséget küldjön, és őt Asszíria ellen szövetségbe vonja. Bár a szövetség nem jött létre, Izaiásnak nem tetszett az a kitüntető figyelem és hiúság, amellyel Ezekiás a követeket fogadta. Merodák-Báládán független királysága nem volt hosszú életű : Szárgon 709-ben legyőzte, és Szennácherib 703-ban végleg letörte a nagyravágyó babiloni fejedelmet.

1. Merodák-Báládán, asszír nyelven : «Marduk-apla-iddina» (Marduk [isten] fiút adott). Atyjának neve *Báládán*, asszírül «Bel-iddina» (Bel [isten] adott) ; vagy ha ez a név az előbbihez

semmi sem kincseim között, mit meg ne mutattam volna nekik. [5]Mondotta erre Izaiás Ezekiásnak: Halld a seregek Urának szavát: [6]Íme eljő az idő, hogy elviszik mindazt, ami házadban vagyon és amit atyáid mind e napig gyüjtöttek, Babilonba: nem marad meg semmi sem, azt üzeni az Úr. [7]Sőt fiaid közül is, akik tőled származnak és akiket te nemzesz, *lesznek, akiket* elvisznek, és *akik* udvari tisztek lesznek Babilon királyának palotájában. [8]Mondotta erre Ezekiás Izaiásnak: Jó az Úr szava, amelyet szólott. És mondotta: Csak az én napjaimban legyen békesség és hűség!

40. FEJEZET.

A próféta a babiloni fogságban sínylődő zsidó népnek megjövendöli közeli szabadulását. — Az Isten végtelen hatalma és a bálványok semmisége. — Az Úr nem feledkezett meg választott népéről.

[1]Vígasztalódjál meg, vígasztalódjál meg, én népem,
Úgymond a ti Istenetek.
[2]Szóljatok Jeruzsálem szívéhez,
És kiáltsátok neki:
Véget ért istentelensége,
Bocsánatot nyert gonoszsága,
Kétszeresen is meglakolt az Úr kezétől
Minden bűnéért!

[3]Kiált egy hang:
Készítsetek utat a pusztában az Úrnak,

hasonló elnevezés, akkor az istenség neve hiányzik. — *6—7.* Izaiás jövendölése 597-ben és 586-ban szószerint beteljesedett, amikor Nábukodonozor babiloni király Jeruzsálem kincseit Jóákin, illetve Szedekiás királyokkal együtt Babilóniába hurcolta. V. ö. Kir. IV. 24, 10—25, 21; Krón. II. 36, 5—21.

MÁSODIK FŐRÉSZ. (40—55. fejezet.)

I. A babiloni fogságból való szabadulás megjövendölése. (40—48. fej.)

40—41.

40. *1—2. Izrael és Júda bűneinek tökéletes kiengesztelése.* — *1.* A héber szerint: «Vígasztaljátok meg, vígasztaljátok meg népemet» stb. A bevezető mondat Izaiás könyve második főrészének alapeszméjét fejezi ki: a kiengesztelődés gondolatát. — *2. Szóljatok Jeruzsálem szívéhez* (= bátorítsátok fel) általános alannyal egészítendő ki. *Jeruzsálem* = az egész zsidó nép. *Istentelensége*, a héber szerint «hadi szolgálata» (= a fogság nyomorúsága). *Bocsánatot nyert*, a héber szerint: «ki van engesztelve», — t. i. a babiloni fogság által. *Kétszeresen:* túláradó mértékben.

3—5. Költői leírás: egy eszményi személy a zsidó nép egykori ellenségeit (egyes magyarázók szerint magukat a zsidókat) *felszólítja, hogy a számüzötteknek kényelmes utat készítsenek a hazatérésre a sivatagon keresztül*, mely Babilóniát Júda országától elválasztja: hordják le az akadályt képező meredek hegyeket és halmokat, és töltsék be a völgyeket. Sőt a zsidók hazatérésének útját egyenesen *az Úr ösvényének* mondja, mert az Úr lesz a vezetője népének. A leírás Báruk 5. fejezetére emlékeztet. — *3. Kiált egy hang:* talán egy angyal. A 3. verset Keresztelő Szent

Csináljatok egyenes ösvényeket a sivatagban Istenünknek.
[4]Minden völgy emelkedjék fel,
Minden hegy és halom süllyedjen alá;
Legyen egyenessé, ami egyenetlen,
És sima úttá, a mi göröngyös;
[5]És megnyilvánul majd az Úr dicsősége,
És meglátja azt minden test egyaránt.
Bizony, az Úr szája mondotta *ezt.*

[6]Szól egy hang: Kiálts!
És mondottam: Mit kiáltsak?
Minden test *olyan, mint* a *fű,*
És egész dicsősége olyan, mint a mező virága.
[7]Kiszárad a fű, lehull a virág,
Ha reá fú az Úr szele.
— Valóban *olyan* a nép, *mint* a fű. —
[8]Kiszárad a *fű,* lehull a virág,
De a mi Urunk szava mindörökké megmarad.

[9]Eredj fel magas hegyre,
Te, ki Sionnak jó hírt viszel;
Emeld fel hatalmasan hangodat,
Ki Jeruzsálemnek jó hírt viszel;
Emeld fel *szavadat,* ne félj!
Mondd Júda városainak: Íme a ti Istenetek!
[10]Íme az Úr Isten hatalommal jő,
És karja uralkodásra *kész;*
Ime, vele jő jutalma,
És előtte zsákmánya.
[11]Mint a pásztor, legelteti nyáját;
Karjával összegyüjti a bárányokat, s ölébe emeli,

János fellépéséről idézi mind a négy evangelista, de némileg eltérő mondatszerkezettel: «A pusztában kiáltónak szava: Készítsétek az Úr útját» stb. (Mát. 3, 3; Márk 1, 3; Luk. 3, 4; Ján. 1, 23.) *Minden test* = minden ember.

6—8. Minden emberi dicsőség mulandó (a káld világhatalom is!), *de az Isten szava* (mely népének szabadulást igért), *örök érvényű.* — *6. Egy hang:* az Istennek vagy egy angyalnak a szava. A *fű* (Vulg. «széna») és *a mező virága* a mulandóságnak találó jelképe. *Egész dicsősége,* héb. valószínűleg: «minden bája». — *7.* Az Isten egy pillanat alatt megsemmisíthet minden emberi dicsőséget. — *8. A fű,* l. 6. v. *A mi Urunk szava* az ő igérete, melyet a választott nép megszabadítására vonatkozólag régebbi prófétái által adott.

9—11. A szent szerző előre jelzi a zsidókra váró megszabadulás jó hírét. — *9.* A prófétának *magas hegyről* kell beszélnie, hogy szavát mindenki meghallja. (Költői kép.) A *jó hír* a Sionra és Jeruzsálemre váró üdvösség. Más magyarázat szerint az Úr Siont és Jeruzsálemet szólítja fel, hogy Júda többi városának a szabadulás örömhírét megvigye. — *10.* Az Isten *karja:* az ő hatalma; az Úr *jutalma:* a Babilon fölött aratott győzelem; *zsákmánya:* az isteni győzelem gyümölcse, t. i. a fogságból megszabadított választott nép. — *11.* Ez a vers az Isten gyöngéd szeretetének megkapó

Az anyajuhokat ő maga viszi.

12Ki tudná megmérni marokkal a vizeket?
Arasszal felmérni az egeket?
Ki tudná három ujjával mérlegre tenni a föld tömegét?
Súllyal lemérni a hegyeket,
Mérlegserpenyővel a dombokat?
13Ki volt segítségére az Úr lelkének,
Vagy ki volt tanácsadója, és ki oktatta őt?
14Kitől kért tanácsot, és ki oktatta,
És ki tanította őt a helyes ösvényre?
Ki oktatta tudományra,
És ki mutatta meg neki az okosság útját?

15Íme olyanok a nemzetek, mint a vízcsepp a vödrön,
És annyit számítanak, mint a porszem a mérlegen,
A szigetek ime annyit, mint a homokszem.
16A Libanon nem volna elegendő a tűzgyujtásra,
És vadállatai nem volnának elegendők égő áldozatra.
17A nemzetek mind olyanok előtte, mintha nem is volnának,
Semminek és semmiségnek számítanak előtte.

18Kihez hasonlíthatjátok tehát az Istent,
Vagy miféle képmást állíthattok róla?
19Nemde a kézműves alkotja a bálványt,

rajza, a jó pásztor hasonlataival. V. ö. Ez. 34, 23; 37, 24; Ján. 10, 11. *Ő maga viszi*, héb. «tereli».

12—17. A próféta az Úr végtelen bölcseségét, nagyságát és felségét festi, hogy a számüzött zsidóság reményét és bizalmát minél inkább felélessze. — *12.* Költői rajza a világ nagyságának és az Isten páratlan hatalmának, mely a teremtés művében megnyilatkozott. — A *marok*, az *arasz*, a *három ujj* említése az Isten végtelen nagyságát szemlélteti, a világhoz képest. *Három ujj* helyett a héber szöveg a «sális» nevű mértékről (az éfa harmadrészéről) beszél, amelybe (az Istenen kívül) senki sem tudja a föld porát beleszorítani. A szerző költői felfogással az eget a föld felett kiterjesztett sátor gyanánt írja le. A hegyek és a dombok *megmérése* a teremtésben megnyilvánuló rendre céloz. — *13—14.* Az Isten teljes függetlenséggel és tulajdon végtelen bölcseségével alkotott mindent, minden emberi vagy angyali segítség, tanítás és közreműködés nélkül. *Ki volt segítségére az Úr lelkének?* a héber szerint: «Ki mérte meg az Úr szellemét?» — *15—17.* Az Isten végtelen felsége. — *15.* A *szigetek* a távoli Nyugat országai. A vers utolsó tagja a héberben így hangzik: «Íme szigeteket emel fel, mint homokszemet». — A *16.* v. értelme: Ha az Istent hozzá méltó módon akarnók áldozatokkal tisztelni, az egész Libanonnak minden fája és minden állata sem volna elegendő az égő áldozatokra.

18—20. Az Isten végtelen nagyságával szemben a bálványok semmik. – (Rendkívül gyakori gondolat Izaiás könyve 40—48. fejezetében.) A *19—20.* versben a szent szerző kézzelfogható módon és maró

És aranyműves vonja be arannyal,
És ezüstműves ezüstlemezekkel?
[20]Kemény és nem rothadó fát választ az ügyes művész;
Módot keres, miként állítsa fel a bálványszobrot, úgy hogy ne inogjon.

[21]Nem tudjátok-e, nem hallottátok-e?
Nem hirdették-e nektek kezdettől fogva?
Nem értettétek-e meg a föld megalapítása *óta?*
[22]*Ő az*, aki a földkerekség felett oly magasan trónol,
Hogy lakói akkorák *előtte*, mint a sáskák;
Ki az egeket, mint *kárpitot*, kiterjeszti,
És lakóhelyül, mint a sátrat, kifeszíti,
[23]Ki a *fejedelmeket* semmivé teszi,
A föld bíráit a semmivel egyenlővé teszi,

[24]És alighogy elültette, alighogy elvetette őket,
És alighogy gyökeret vert törzsük a földben,
Hirtelen reájuk fuvall és ők kiszáradnak,
És a szélvész, mint a polyvát, elragadja őket.

[25]Kihez hasonlíttok tehát engem,
És *kivel* tesztek egyenlővé? Úgymond a Szent.
[26]Emeljétek fel szemeteket a magasba,
És nézzétek: Ki teremtette ezeket?
Ő az, aki megszámoltan kivezeti seregüket,
És nevén szólítja valamennyiüket;
Nagy ereje, erőssége és hatalma miatt
El nem marad egy sem.
[27]Miért mondod *hát*, Jákob,
És *miért* mondod, Izrael:
Utam el van rejtve az Úr elől,
És igazságom elkerüli Istenem figyelmét?

gúnnyal leírja, mint készül a bálványszobor, kidomborítva azt a gondolatot is, hogy arannyal-ezüsttel nem lehet az élő Istent ábrázolni. A 19. és 20. (más magyarázók szerint 20. és 21.) vers közé illesztendő 41, 6—7. — A *20.* vers a héber szerint valószínűleg így fordítandó: «Aki nem tud ilyen ajándékot adni (?), nem rothadó fát választ, — Ügyes művészt keres magának, — Hogy bálványszobrot állítson fel, mely nem inog».

21—24. Az Isten végtelen hatalma és a föld fejedelmeinek gyengesége. — *21.* A vers igéinek tárgya: az Isten hatalma. — *22.* V. ö. 12. v. *Mint kárpitot* (héb.), Vulg. «mint a semmit». — *23. A fejedelmeket* (héb.), Vulg. «a titkok kutatóit». — *24.* Az Isten hatalma oly könnyen megsemmisíti a föld leghatalmasabb fejedelmeit is, mint a földben gyökértelenül álló növényt elragadja a szélvész.

25—31. A mindenható Isten ellenállhatatlan erőt ad népének. — *25—26.* Szép ellentét a megelőző versekkel. A 26. vershez v. ö. Báruk 3, 34 sk. *Ezeket:* az égitesteket. A teremtő erő az Istennek kizárólagos tökéletessége, melyet teremtmény nem is tudna magába fogadni. — *27.* A zsidó nép a fogság szenvedései között

[28]Vajjon nem tudod-e,
Vagy nem hallottad-e :
Örökkévaló Isten az Úr,
Ő, aki a föld határait teremtette.
El nem lankad és el nem fárad,
És bölcsesége kifürkészhetetlen.
[29]Erőt ád Ő a fáradtnak,
És megsokasítja a *gyengék* erejét és hatalmát.
[30]Lankadjanak bár és fáradjanak el a fiatalok,
Essenek el bár erőtlenül az ifjak :
[31]Akik az Úrban bíznak,
új erőre kapnak,
Szárnyra kelnek, mint a sasok,
Futnak, és nem fáradnak ki,
Járnak és nem lankadnak el.

41. FEJEZET.

Círust az Isten küldötte, hogy a száműzött zsidó népet megszabadítsa. — A választott nép ismét hatalmas lesz. — A bálványok tehetetlenek és nem ismerik a jövendőt.

[1]Hallgassanak reám a szigetek,
És kapjanak új erőre a nemzetek ;
Lépjenek elő és aztán beszéljenek,
Szálljunk egymással perbe.
[2]Ki sarjasztotta kelet felől az igazat,
És hívta meg őt követésére?
Kiszolgáltatja Ő neki a nemzeteket,
És királyokat ejt hatalmába ;
Mint a port, úgy adja *át őket* kardjának,

már-már elcsüggedve azt hiszi, hogy az Úr nem is törődik vele. *Utam:* sorsom. — *28.* Az *Isten örökkévalósága* biztosítja igéreteiben való hűségét is ; ő nem fárad ki, mint az emberek, sőt erőt ad a fáradtaknak (29. v.). — *29.* A *fáradt* és *a gyengék* (héb., Vulg. «akik nincsenek») a csüggeteg zsidó nép. — *30—31.* Szép ellentétes párhuzam. Az *ifjak* itt erőteljes, fiatal hősöket jelentenek.

A 41—53. fejezet szövegébe a szent szerző több éneket illesztett «az Úr szolgájá»-ról, melyek közül egyes dalok Izrael népére, mások pedig a Messiásra vonatkoznak. Az Úrnak az a «szolgája», akiről 41, 8. 9 ; 42, 19 ; 44, 1. 2. 21 ; 45, 4-ben van szó, Izrael népe, a vak és süket «szolga», aki maga is megvilágításra és megváltásra szorul. — 42, 1—7 ; 49, 1—7 ; 50, 4—9 ; 52, 13—53, 12-ben azonban a próféta az Úrnak egy szent, tökéletes «szolgájá»-ról beszél, ki a világ nemzeteinek tanítója, megváltója, végtelenül szelíd kormányzója, a választott néppel megkötendő új szövetség közvetítője, a világ világossága, a betegek gyógyítója : a Messiás. Ezt a felfogást vallja a katholikus bibliamagyarázat a szentatyák kora óta.

41. *1—5. Círust az Isten küldötte, hogy a száműzött zsidó népet megszabadítsa.* — *1.* A próféta felszólítja a távoli országokat (= a *szigeteket*) és azok népeit, hogy néma figyelői és szemtanui legyenek az isteni ítéletnek, melyet az Úr Círussal hajtat végre. Babilónia elgyöngülésével és bukásával az általa leigázott *nemzetek új erőre kapnak* (Vulg. megváltoztatják erejüket.). *Szálljunk egymással perbe:* v. ö. Jób. 38, 3. — *2.* Círus isteni meghívása, kit a próféta *igaznak* mond, mert ő volt az Úr határozatainak végrehajtója. Az Úr *kelet felől* (25. v. *észak felől*) *sarjasztotta* Círust : Perzsia

Mint a széltől űzött pozdorját íjának.
[3]Üzőbe veszi őket, sértetlenül halad előre,
Nem is látszik lábának ösvénye.
[4]Ki tette és művelte ezt?
Az, aki kezdettől fogva előhívta a nemzedékeket,
Én, az Úr,
Az első és az utolsó én vagyok.
[5]Látják majd a szigetek és megremegnek,
A föld határai megdöbbennek,
Összesereglenek és egybeverődnek.
[6]Kiki segítséget nyujt a társának,
És mondja barátjának: Bátor légy!
[7]Bátorítja a kalapáló rézműves
Azt, aki ugyanakkor *az üllőt* veri,
Azt mondja a forrasztásról: Jó lesz!
És hogy ne inogjon, megerősíti szegekkel.
[8]Te azonban, Izrael, én szolgám,
Jákob, kit kiválasztottam,
Ivadéka barátomnak, Ábrahámnak,
[9]Kiben *magamhoz* vettelek a föld végéről,
És elhívtalak messziségeiről,
S akinek azt mondottam: Szolgám vagy te,
Kiválasztottalak, és nem vetlek el,
[10]Ne félj, mert én veled vagyok!
Meg ne inogj, mert én vagyok a te Istened;
Megerősítlek és megsegítlek,
És felkarol téged diadalmas jobbom.

Palesztinától észak-keletre fekszik. A vers második része (a 3. versszel együtt) Círus ellenállhatatlan harci erejét festi. — *3. Nem is látszik lábának ösvénye:* oly gyors a haladása. A héber szerint: «Oly ösvényen, melyen lába még nem járt», vagy: «Az ösvényt nem érinti lábával». — *4.* Az Úr kérdése és válasza. Ez a vers (főleg a héber szerint) igen szépen mutatja be az Isten örökkévalóságát és változatlanságát, ellentétben a folyton változó emberi nemzedékekkel. V. ö. 44, 6; 48, 12; Jel. 1, 8. 17; 22, 13. — *5.* L. 1. v. Az egész világ bámulattal és rettegéssel szemlélte az Isten ítéleteit Círus győzelmeiben.

6—7. A bálványszobrok készítői egymást biztatják és segítik munkájukban. — A két verset egyes magyarázók az előbbi fejezet 19. és 20. (vagy 20. és 21.) verse közé illesztik. — *6. Kiki segítséget nyujt a társának:* az egyik kézműves a másiknak. — *7.* A héber szöveg első két verstagja így hangzik: «Bátorítja az ércműves az aranyművest, — A kalapáccsal simító a kalapálót».

8—10. A választott nép ismét hatalmas lesz. — *8. Izrael* és *Jákob* az egész zsidó népet jelenti. *Barátomnak, Ábrahámnak:* v. ö. Krón. II. 20, 7; Judit 8, 22; Jak. 2, 23. — *9. Kiben,* a héber szerint: «akit», — a zsidó népre vonatkoztatva. *A föld vége és annak messziségei* Ábrahám őshazáját és a száműzetés helyét, a Szentföldtől messze eső Babilóniát jelentik. — *10. Meg ne inogj,* a héber szerint: «Ne tekints körül».

11 Íme szégyenbe jutnak
és elpirulnak
Mindazok, kik ellened harcolnak;
Semmivé lesznek és elvesznek,
Kik veled ellenkeznek.
12 Ha majd keresed, nem találod meg,
Kik ellened lázonganak;
Semmivé lesznek és elpusztulnak,
Kik ellened hadakoznak.
13 Mert én vagyok az Úr,
a te Istened,
Ki megragadja kezedet
És így szól hozzád: Ne félj!
Én megsegítlek!

14 Ne félj, te *kis* féreg, Jákob,
Te parányi Izrael!
Én vagyok a te segítőd,
úgymond az Úr,
És Izrael Szentje, a te megváltód.
15 Hasonlóvá teszlek téged az új nyomtatószánhoz,
Melynek élesek a fogai;
Hegyeket csépelsz és törsz majd össze,
És halmokat zúzol porrá.
16 Szélnek szórod majd őket, és a szél elviszi,
A forgószél szerteszórja őket;
Te pedig ujjongsz majd az Úrban,
Örvendezel Izrael Szentjében.

17 Vizet keresnek a szűkölködők és a szegények,
de nincsen;
Nyelvük a szomjúságtól kiszárad.
Én, az Úr, meghallgatom őket,
Én, Izrael Istene, nem hagyom el őket.
18 Folyókat fakasztok a magas dombokon,
És forrásokat a rétek közepén;
Vizek tavaivá teszem a sivatagot,
És vizek patakjaivá a járatlan földet.
19 A sivatagban cédrust növesztek,

11—13. Izrael ellenségei teljesen megsemmisülnek. — *13. Ki megragadja kezedet*, a héber szerint: «ki erősen tartja kezedet», vagy: «ki megerősíti kezedet».

14—16. Izrael ismét megerősödik, és megsemmisíti kevély ellenségeit. A jövendölés részben a Makkabeusok hősi harcaiban teljesedett be, egészen pedig (szellemi értelemben) a keresztény Egyház diadalmas elterjedésében vált valóra. — *14. Te kis féreg* és *te parányi Izrael* (a Hetvenes görög fordítás alapján) szánakozó megszólítások, melyek a zsidó nép elnyomott állapotára vonatkoznak. A Vulgáta és a héber szöveg 14b-ben homályos; szószerint: «Kik meghaltatok Izraelből».

17—20. A Babilóniából visszatérő zsidók számára az Isten a sivatagban forrásokat fakaszt, és zöldelő oázisokat létesít. Költői leírás, v. ö. 40, 3. 4. — *17. A szűkölködők és a szegények* a száműzetésből hazatérő zsidók. — *18. A magas dombokon*, héb. «a kopár magaslatokon». *Rétek*, héb. «völgyek». — *19.* Az egyes fákat a próféta csak az előadás élénkítésére sorolja fel. — *Ákác* (héb.) helyett a

Akácot, mirtust és olajfát ;
A pusztában fenyőt, szilfát és puszpángot is ültetek,
[20]Hogy lássák és megtudják,
Meggondolják és meg is értsék :
Az Úr keze művelte ezt,
És Izrael Szentje teremtette.

[21]Hozzátok ide, amivel perelhettek,
Úgymond az Úr ;
Hozzátok elő, ami a ti erősségtek,
Így szól Jákob királya.
[22]Lépjenek elő és adják tudtunkra,
Ami eljövendő ;
Adjátok tudtunkra a régi dolgokat, *mint* történtek,
Hadd vegyük szívünkre ;
Hadd tudjuk meg a végüket,
S a jövendőt mondjátok meg nekünk.

[23]Adjátok hírül, mi történik majd a jövőben,
És tudjuk majd, hogy istenek vagytok ;
Tegyetek jót, vagy akár rosszat is, ha tudtok,
És *amit* mondunk, lássuk is egyúttal.
[24]Íme ti semmik vagytok,
És cselekvéstek is semmi ;
Utálatos az, aki titeket választ !

[25]Észak felől sarjasztottam én őt,
És eljő majd napkelet felől ;
Segítségül hívja nevemet,
Sárhoz teszi hasonlókká a helytartókat,
Olyan lesz, mint a fazekas, ki az agyagot tapossa.
[26]Ki hirdette *ezt* elejétől fogva, hogy tudjuk,
És kezdet óta, hogy mondjuk : Igazad van !?
Senki sem hirdette, senki sem jövendölte meg,
Senki sem hallotta beszédeiteket.

Vulg. «tövis»-t említ. — *20.* Mindezek a csodák az Úr végtelen hatalmát dicsőítik meg.

21—24. A bálványok tehetetlenek és nem ismerik a jövendőt. — *21.* Az Úr gúnyosan felszólítja a bálványokat, hogy vele perbe szálljanak. — *22. Lépjenek elő* (héb. «Hozzák elő»), t. i. a bálványok. Mutassák meg a bálványok jövendőmondó képességükkel, hogy ismerik a jövőt ; de hiszen még a multat sem ismerik ! Izaiás könyve második főrészének egyik vezető gondolata : a jövendőt csak az Isten ismeri, és csak ő nyilatkoztathatja ki. — *23.* A bálványok semmire sem képesek, még arra sem, hogy rosszat cselekedjenek. (23c. közmondásnak látszik : v. ö. Jer. 10, 5.) V. ö. Zsolt. 113. II. r. 4—7. — *24. Ti :* a bálványok.

25—29. Egyedül az Úr az, aki előre kinyilatkoztatta Círus győzelmeit. — *25.* V. ö. 2. v. Círus a választott nép szabadon bocsátásával és a jeruzsálemi templom felépítésének engedélyezésével az igaz Istent dicsőítette meg. (V. ö. 44, 28.) *Észak felől :* Médiából. — *26. Ki* · melyik bálvány ? — *27.* Az Úr adta először tudtára Sionnak és Jeruzsálemnek (a választott népnek) Círus győzelmeit,

[27]Ő mondotta meg először Sionnak,
— Íme itt vannak ők, —
És Jeruzsálemnek én adtam örömhír-hozót.
[28]És láttam, hogy ezek közül nem volt egy sem,
Ki tanácsot adott volna,
És ha megkérdezték, egy szót is felelt volna.
[29]Íme *semmik* mindezek,
És cselekvéseik is semmik;
Szél és hiábavalóság bálványaik.

42. FEJEZET.

Az Úrnak szelídlelkű szolgája.— Az Úr maga lesz a vezetője népének. — Izrael az Istennek vak és süket szolgája, kit az Úr büntetésül ellenségeinek kezébe adott.

[1]Íme az én szolgám, akit támogatok,
Az én választottam, kiben kedvemet találom.
Reá adtam lelkemet,
Igazságot visz majd ő a nemzeteknek.
[2]Nem kiált ő majd és nem lesz személyválogató,
Szava nem hallatszik az utcán;
[3]A megtört nádszálat össze nem zúzza,
S a füstölgő mécsbelet ki nem oltja;
Hűségesen visz igazságot.
[4]*El* nem *lankad* és kedvét nem veszíti,
Míg igazságot fel nem állít a földön,
Tanítására várnak a szigetek.

melyek a zsidóságnak szabadulást hoztak. *Ime itt vannak ők:* t. i. a tanuk. *Az örömhír-hozó* maga a próféta, ki a zsidóknak megjövendöli a fogságból való szabadulást. — *28. Ezek közül:* a bálványok közül. A vers utolsó része a Hetvenes görög fordítás szerint így szól: «És ha megkérdezem őket (= a bálványokat): Honnan vagytok, — nem is felelnek nekem». — *29. Mindezek:* a bálványok. *Semmik* (héb.), Vulg. «igazságtalanok». A *szél* a hiábavalóság jelképe. A Hetvenes görög fordítás ebben a versben a bálványok *készítői* ellen emeli fel szavát.

42. *1—4. Az Úrnak szelídlelkű szolgája.* Az *1—4.* verset Mát. 12, 17—21. kifejezetten idézi, mint Izaiás prófétának Jézus Krisztusban beteljesedett jövendölését. — *1.* A Messiás az ő emberi természete szerint az Úr *szolgája*. A vers egyes kifejezései azt mutatják, mily végtelenül kedves ez a «szolga» az Isten előtt. V. ö. Mát. 3, 17; Márk 1, 11. Luk. 3, 22; Mát. 17, 5; Márk 9, 6; Luk. 9, 35; Pét. II. 1, 17. *Reá adtam lelkemet:* a Messiásban mint emberben is megvan az isteni kegyelmek teljessége. V. ö. Ján. 1, 14. 16. A Messiás által *a nemzeteknek vitt igazság* az evangéliumi tanítás. A próféta megjövendöli a pogányok megtérését az Egyházba. — *2.* A Messiás végtelen szelídsége, türelme és igazságossága. *Nem lesz személyválogató,* a héber szerint: «nem emeli fel (hangját)». — *3. A megtört nádszál s a füstölgő mécsbél* a szenvedő és a bűnös léleknek (főleg a lelki vakságban élő pogányságnak) gyönyörű jelképe. A Messiás elsősorban a bűnösök megmentéséért jött (Mát. 9, 13. és az evangéliumok számtalan helye.). Az *igazság* itt és a következő versben is a Messiás által hirdetett isteni tanítás. — *4. El nem lankad* (héb.), Vulg. szószerint: «Nem leszen szomorú». *A szigetek* a távoli országok, elsősorban a görög szigettenger népei. Az Úr szolgája erőszak nélkül, de fáradhatatlanul fogja hirdetni az Isten törvényét és tanítását.

[5]Ezt mondja az Úr Isten,
Ki az egeket teremtette
és kifeszítette,
Ki megerősítette a földet,
és ami belőle sarjadzik,
Ki *éltető* lehelletet ad
a népnek, mely rajta
van,
És lélekzetet a rajta járóknak:
[6]Én, az Úr, hívtalak meg
téged igazságban,
Fogtam meg kezedet és
őriztelek meg,
És tettelek a nép szövetségévé,
A nemzetek világosságává,
[7]Hogy megnyisd a vakok
szemét,
És kihozd börtönéből a
foglyot,
A tömlöcből a sötétségben ülőket.

[8]Én vagyok az Úr, ez az
én nevem;
Dicsőségemet nem engedem át másnak,
Sem dícséretemet a bálványoknak.
[9]A régi dolgok ím elérkeztek,
Új dolgokat is hirdetek
én;
Mielőtt létrejönnének,
Tudomástokra adom.

[10]Énekeljetek az Úrnak
új éneket,
Dícsérjétek őt a föld végső határairól,
Kik a tengerre szálltok
és azt betöltitek,
Ti szigetek és lakóik!

5—7. Az Úr szolgája a nemzetek világossága. — *5.* Az Úr szavának tekintélyét megerősíti a teremtésben megnyilvánuló isteni hatalom. A szent szerző szeme előtt Móz. I. 1. fejezete lebeg. *Ki megerősítette a földet:* a régi keletiek népies felfogása szerint a szárazföld szilárd oszlopokon áll a világóceánban. V. ö. Jób 9, 6; 38, 6. *A nép* és a földön *járók:* az egész emberiség. — *6.* A Messiás isteni küldetése. A Messiás a közvetítője annak az új szövetségnek, melyet az Úr az új választott néppel (az Egyházzal) kötött. V. ö. Jer. 31, 31 skk; Mát. 26, 28; Zsid. 8, 8 skk. *A nemzetek világosságává:* v. ö. Luk. 1, 79; 2, 32. — *7.* Ez a vers elsősorban a pogányok lelki vakságának eloszlatására, valamint a bűn és a tévelygés lelki *börtönéből* és *sötétségéből* való megszabadítására vonatkozik (Luk. 1, 79.); de következményes értelemben v. ö. egyszersmind 35, 4 skk; Mát. 11, 5; Ján. 8, 12. 36.

8—9. Az Isten dicsősége és mindentudása. — *8. Másnak:* hamis istennek (bálványnak). — *9. A régi dolgok* a régebbi jövendölések, melyek a zsidó nép megszabadítására és jövendő dicsőségére vonatkoznak; pl. Óz. 1, 10. 11; 2, 14—24; 3, 5; Ám. 9, 11. stb, és Círus első győzelmei. Az *új dolgok* új, az előbbieknél is fölségesebb kinyilatkoztatások a messiási ország eljöveteléről. A 9. versszel megszakadó leírás egyes magyarázók szerint 49, 8 skk-ben folytatódik.

42, 10—44, 5. *Izrael megszabadulása.*

42. *10—13. Az egész föld hirdesse az Úr dicsőségét.* — *10.* Az Istennek új országa (az Egyház) egyetemes világbirodalom lesz. V. ö. Zsolt. 95—99. Az *új ének* a választott nép megszabadításáért mondott hálaének. A *szigetek* a távoli országok (4. 12. v.). —

[11]Zengjen a puszta és városai,
A házak, *hol* Kedár lakik;
Mondjatok dícséretet, Petra lakói,
Kiáltsanak a hegyek tetejéről,
[12]Mondjanak dicsőséget az Úrnak,
Hirdessék dícséretét a szigeteken.
[13]Kivonul, mint a hős, az Úr,
A harcos férfiú tűzbe jő;
Felrivall és kiált,
És ellenségeivel szemben erőre kap.

[14]*Régóta* hallgattam,
Némán tűrtem;
Ám kiáltok *most*, mint a vajúdó asszony,
Szétszórok és elnyelek egyszerre.

[15]Pusztává teszem a hegyeket, halmokat,
És kiszárítom minden fűvüket;
Szigetekké teszek folyamokat,
És kiszárítok tavakat.
[16]Oly útra vezetem a vakokat,
Amelyet nem ismernek,
És oly ösvényeken járatom őket,
Melyekről nem tudtak;
Világossággá teszem előttük a sötétséget,
S a göröngyös *utakat* egyenessé.
Ezt teszem velük,
És nem hagyom el őket.
[17]Meghátrálnak majd, nagy zavarba jutnak,
Kik a bálványban bíznak,
Kik így szólnak öntött szoborhoz:
Te vagy a mi istenünk!

11. Kedár arábiai tartomány; *Petra* Edomnak egyik nevezetes városa, mely magas *hegyen* feküdt (Jer. 49, 16; Abd. 3. 4.). A próféta két pogány népet említ az összes nemzetek helyett. Más magyarázók szerint a Petrának megfelelő héber szó itt egyszerűen «kőszirt»-et jelent: «a kőszirtek lakói», a hegyes vidékek lakói. — *13.* A próféta az Urat mint harcba induló, legyőzhetetlen hadvezért írja le. (A Bibliában igen gyakori beszédkép.) Az Úr *ellenségei* elsősorban a babiloniak.

14—17. Az Úr immár szabad folyást enged büntető igazságosságának Babilónia ellen, és elnyomott népét visszavezeti hazájába. — A *14.* versben az Úr veszi át a szót. *Régóta* (héb.), Vulg. «mindig». *Ám kiáltok most, mint a vajúdó asszony*, t. i. igen hangos szóval. A vers utolsó része a héber szerint így hangzik: «Fújok és lihegek egyszerre». Az Úr hosszú, türelmes hallgatása a zsidó nép fogságának idejére vonatkozik. — *15.* A *szigetek* itt szárazföldet jelentenek, ellentétben a folyamokkal. (Az Eufrátes folyó gyakran változtatja irányát; ilyenkor régebbi medre szárazföldé vagy szigetté lesz.) A 15. versben olvasható költői képek Babilónia teljes elpusztítását jelentik. — *16.* A *vakok* a fogságból hazájukba visszatérő zsidók, kiket az Úr, mint egykor az Egyiptomból kivonuló népet, csodálatos módon fog hazavezetni. V. ö. 40, 3 skk. A vers utolsó mondata az Isten hűségét hangoztatja ígéreteinek teljesítésében. — A *17.* v. a pogányoknak (elsősorban a babiloniaknak) megszégyenülését írja le, amikor az Izraelre váró dicsőséget látják.

18Süketek, halljatok!
Vakok, nézzetek és lássatok!
19Ki vak, ha nem az én szolgám?
Ki süket, ha nem az, akihez követeimet küldöttem?
Ki vak, ha nem az, akit eladtak?
Ki vak, ha nem az Úr szolgája?
20Te, ki sokat látsz, vajjon figyelsz is?
Kinek nyitva van a füle, vajjon hallasz is?
21Tetszett az Úrnak, hogy megszentelje őt,
És magasztossá, dicsővé tegye a törvényt.
22És mégis megrabolt és kifosztott nép ő!
Ifjai mind tőrbe *jutottak*,
És börtönökbe vannak zárva;
Prédává lettek, és nincs, ki *őket* kiragadná,
Kifosztották őket, és nincs, ki mondaná: Add vissza!
23Ki hallja meg ezt közületek,
Ki figyel és gondol a jövővel?
24Ki adta Jákobot fosztogatásra,
És Izraelt a pusztítóknak?
Nemde az Úr, mert vétettünk ellene!
Nem akartak járni az ő utain,
És nem hallgattak törvényére!
25Erre kiöntötte reá bosszús haragját,
A háború erőszakát;
Lánggal vette körül, de ő meg nem értette,
Felgyujtotta, de ő nem okult *belőle*.

18—25. Izrael az Istennek süket és vak szolgája, kit az Úr büntetésül ellenségeinek kezébe adott. — *19.* Izrael az Úrnak *vak* és *süket szolgája*, mert nem ismerte fel az Úr nagyszerű műveit. Az Úr *követei* a régebbi próféták. kiket az Úr Izrael népéhez küldött. A Hetvenes görög fordítás szerint a vers utolsó része így szól: «És süketek, ha nem azok, kik uralkodnak rajta?» E szerint az Úr a nép *vezetőit* mondja süketeknek. *Akit eladtak:* a szöveg értelme bizonytalan. — A *20.* v. értelme: Izrael, az Istennek lelkileg vak és süket szolgája, testi szemeivel látta ugyan az Úr csodatetteit és fülével hallotta ugyan az Isten szavait, de ezeket nem értette meg, sőt elhagyta az Urat. — *21. Őt* a Vulgáta szövegében a választott népre vonatkozik. A héberben ez a vers így hangzik: «Tetszett az Úrnak az ő igazságosságáért, — Hogy felmagasztalja és dicsővé tegye törvényét». Az Úr törvényének és népének fölmagasztalása a messiási korban teljesedett be az evangélium törvényével. — *22.* A zsidó nép szomorú sorsa a babiloni fogságban. Megkapó ellentét az előbbi verssel. A logikai alany gyors váltakozását a próféta izgatott lelkiállapota magyarázza meg. A Hetvenes görög fordítás szerint: «És a hurok mindenütt ott van a kamarákban és a házakban egyaránt, hová elrejtőztek» stb. A gondolat ugyanaz. — *23.* A próféta forrón óhajtja, hogy népe okuljon az isteni büntetésből és azt használja fordítsa. — *24.* Alázatos bűnvallomás. Az Úr *utai* az ő törvényei. — *25. Reá:* Izraelre. Az első isteni büntetésekre a zsidó nép nem tért meg.

43. FEJEZET.

Az Úr védelmébe veszi szeretett népét, összegyüjti a világ minden részéből és visszavezeti hazájába. — Izrael az Úr tanuja.— Az új csodák ideje. — Izrael hajdani hálátlansága.

[1]És most ezt mondja az Úr,
A te teremtőd, Jákob,
És alkotód, Izrael:
Ne félj, mert megváltalak;
Neveden szólítottalak, az enyém vagy.
[2]Ha vizeken kelsz át, én veled vagyok,
És folyamok nem borítanak el téged;
Ha tűzben jársz, nem égsz meg,
És a láng meg nem perzsel.
[3]Mert én, az Úr, vagyok a te Istened,
Izrael Szentje, a te megszabadítód;
Váltságodért odaadom Egyiptomot,
Oda Etiópiát és Szábát érted.
[4]Mert drága vagy az én szemem előtt,
Becses vagy, én szeretlek téged;
Embereket adok éretted,
És nemzeteket életedért.
[5]Ne félj, mert én veled vagyok;
Napkeletről ide hozom ivadékodat,
És napnyugatról összegyüjtelek.
[6]Mondom az északnak: Add *őket* ide!
S a délnek: Ne tartsd *őket* vissza!
Hozd ide fiaimat a távolból,
És leányaimat a föld határairól,
[7]Valamennyit, ki nevemet segítségül hívja,
Kit dicsőségemre teremtettem, alkottam és készítettem.

43. *1—4. Az Úr védelmébe veszi szeretett népét.* — *1. Jákob* és *Izrael* az egész választott népet jelenti. A *megváltás* a babiloni fogságból való megszabadítás. *Neveden szólítottalak:* a keletiek felfogása szerint a névadás a névadónak teljes hatalmát fejezi ki a megnevezett személy vagy dolog felett. Az Isten korlátlan ura, de egyszersmind végtelenül gyöngéd gondviselője a választott népnek, ki — *2.* azt minden viszontagságában megoltalmazza. A 2. vers kifejezései szóképek. — *3—4.* Az itt említett *Szába* egy Etiópiával rokon és vele talán szomszédos nép országa; Josephus Flavius zsidó történetíró szerint Szába = Meroë területe a Kék- és a Fehér-Nílus közt, mások szerint a Vörös-tenger nyugati partvidéke. V. ö. 45, 14. A babiloni fogság vége felé az itt említett országok hatalma erősen megrendült, sőt Kambízes perzsa király (529—522.) alatt Egyiptom és Etiópia Perzsia jogara alá is jutott. A próféta a 3—4. versben talán azt mondja, hogy az Isten, a világ nemzeteinek korlátlan ura, Perzsiát a zsidók szabadonbocsátásáért más országokkal és népekkel fogja kárpótolni.

5—9. Az Úr a számüzött zsidó népet összegyüjti a világ minden részéből és visszavezeti hazájába. — *7. Ki nevemet segítségül hívja* (héb. «ki nevemről van elnevezve»): Izrael népe, ellentétben a

8Add ki a népet, mely vak, bár van szeme,
Süket, bár van füle.
9Gyűljenek mind egybe a nemzetek,
És gyülekezzenek össze a törzsek.
Ki hirdethet ilyet közületek,
És ki hallathatja velünk a régieket?
Adják elő tanuikat, igazolják magukat,
Hadd hallják és mondják: Igaz!

10Ti vagytok az én tanuim, úgymond az Úr,
S az én szolgám, akit kiválasztottam;
Hogy megtudjátok és elhiggyétek nekem,
És megértsétek, hogy én vagyok az:
Előttem nem alkottatott isten,
És utánam sem leszen.

11Én vagyok, én vagyok az Úr,
És rajtam kívül nincsen szabadító.
12Én hirdettem és én hoztam a szabadulást,
Én nyilatkoztattam ki, amikor nem volt köztetek idegen.
Ti vagytok az én tanuim, úgymond az Úr,
És én az Isten; 13kezdet óta én vagyok az.
Nincs senki sem, ki kezemből kiszabadít;
Ki változtathatja meg, *amit* én cselekszem?

14Ezt mondja az Úr, a ti megváltótok,
Izrael Szentje:
Értetek küldök Babilonba,
És leverem az összes zárakat,
S a hajóikra büszke káldeusokat;
15Én, az Úr, a ti Szentetek,

bálványimádó pogányokkal. — *8. Add ki* általános értelmű megszólítás mindazokhoz, kik Izraelt fogva tartják. *A népet, mely vak, bár van szeme, — Süket, bár van füle:* l. 42, 18—25. v. magyarázatát. A 8. vers a zsidó népről szól, ellentétben a — *9.* versben említett többi nemzetével a világnak, kik tanui lesznek az Izraelt megszabadító isteni ítéletnek. *Közületek*, a héber szerint: «közülük». *A régieket:* a régen adott és most teljesedésbe menő jövendöléseket. A 9. vers értelme: a világ pogány nemzetei csak bámuló szemlélői lesznek az Isten nagyszerű tetteinek (a zsidó nép megszabadításának), de ezeket nem értik meg, amint nem értették meg a megszabadítást megigérő régi jövendöléseket sem. *10—13. Izrael az Úr tanuja.* — *10. Én vagyok az:* t. i. az Isten. Ez a vers Izaiás könyve 40—55. fejezetének egyik alapgondolatát fejezi ki. — *11. Szabadító:* a zsidó nép megszabadítója; a — *12.* versben említett *szabadulás* is Izrael megszabadítása a babiloni fogságból. *Idegen:* idegen isten. — A *13.* v. az Isten ellenállhatatlan hatalmát festi.

14—15. Az Úr azért semmisíti meg Babilóniát, hogy választott népét onnan kiszabadítsa. — *14. Értetek küldök Babilonba:* az Úrnak Babilóniába küldött embere Círus. *Leverem az összes zárakat:* Babilóniát védtelenné teszem. Babilónia *hajózása* az Eufrátes és a Tigris folyamon meg a Perzsa-öbölben bonyolódott le. A héber szöveg e versben igen homályos.

Izrael teremtője, a ti királyotok.

16Ezt mondja az Úr, ki utat készített a tengerben,
És ösvényt a rohanó vizekben,
17Ki kivezette a szekeret és lovat,
Hadsereget és hőst;
És elaludtak és nem ébrednek fel *többé*,
Összetörtek, mint a *mécs* bele, és kialudtak:
18Ne gondoljatok a multra,
S a régi dolgokat ne nézzétek.
19Íme én újat cselekszem,
Most keletkezik az, bizony megtudjátok.
Utat készítek a sivatagban,
És folyamokat a járatlan helyen.
20Dicsőít majd engem a mező vadja,
A *sakálok* és a struccok,
Hogy vizet adtam a pusztába,
Folyamokat a járatlan helyre,
Hogy italt adjak népemnek, az én választottamnak.
21Ezt a népet magamnak alkottam,
Hogy hirdesse majd dícséretemet.

22Nem hívtál engem segítségül, Jákob,
És nem törődtél velem, Izrael.
23Nem mutattál be nekem kost égő áldozatodul,
Sem vágóáldozataiddal nem dicsőítettél meg engem;
Nem terheltelek eledeláldozattal,
És tömjénáldozattal sem fárasztottalak.
24Nem vettél nekem pénzen *jóillatú* nádat,

16—21. Az új csodák ideje. Az Úr megismétli az Egyiptomból való kivonulás csodáit, sőt azoknál még nagyobbakat fog művelni. — *16—17.* Célzás a Vörös-tengeren való átkelésre és az egyiptomi hadsereg pusztulására (Móz. II. 14. 15.). *Kivezette:* felvonulni engedte a zsidók ellen az egyiptomi sereget. Az *elalvás* az egyiptomi hadseregre boruló halál álmát jelenti. — *18.* A beszélő személy az egész részletben továbbra is az Úr. A 18. vers értelme: Ne gondoljatok a multra, mert az Isten annál sokkal dicsőbb dolgokat fog cselekedni. — *19.* Az *új* dolog az Izraelre váró szabadulás. *Bizony megtudjátok*, a héber szerint: «nem veszitek-e észre?» A 19. vers vége 40, 3 sk.; 41, 17 skk.; 42, 15 sk. gondolatát ismétli meg. — *20.* A nagy vízbőségért a sivatag állatai is hangos kiáltásukkal fogják dicsőíteni az Urat. *Sakálok* (héb.), Vulg. «sárkányok». — *21. Ezt a népet:* Izraelt.

22—28. Izrael hajdani hálátlansága. — *22. Nem hívtál engem segítségül*, hanem idegen istenekhez fordultál. — *23.* A vers értelme az, hogy az Úr nem kívánt Izraeltől túlzott mértékben áldozatokat. A babiloni fogságot megelőző időben a zsidó nép nagy része bálványoknak hódolt, a fogság idejében pedig egyáltalában nem mutathatott be áldozatokat. *Kost*, a héber szerint általában: «aprómarhát». — *24.* Fájdalmas ellentétes párhuzam. A *jóillatú nádra* a szent olaj elkészítéséhez volt szükség (Móz. II. 30, 23 skk.).

És áldozataid hájával
meg nem részegítettél
engem ;
De terhemre voltál vétkeiddel,
Kifárasztottál gonoszságaiddal.
[25]Én vagyok, én magam
vagyok,
Ki eltörlöm gonoszságaidat önmagamért,
És vétkeidről meg nem
emlékezem.
[26]Emlékeztess engem és
vitassuk meg egymással :
Mondd el, ha van valamid
igazolásodra.
[27]Ősatyád vétkezett,
És tanítóid törvényszegést követtek el ellenem.
[28]Ezért megszentségtelenítettem szent fejedelmeket,
És pusztításra adtam Jákobot,
És káromlásra Izraelt.

44. FEJEZET.

Az Izraelre váró boldog jövendő. — Az Úr mindentudása. — A bálványozás esztelensége. — Az Úr megbocsátja népe bűneit és újra felépíti Jeruzsálemet.

[1]És most halljad, Jákob,
én szolgám,
Izrael, kit én kiválasztottam :
[2]Így szól az Úr, aki téged alkotott,
És anyád méhéből formált, a te segítőd :
Ne félj, én szolgám, Jákob,
Te én kedvesem, kit kiválasztottam !
[3]Mert vizet öntök én a
szomjas *föld*re,
És folyóvizeket a szárazra ;
Kiöntöm lelkemet ivadékodra,
És áldásomat sarjadékodra.
[4]És sarjadzanak majd a
fű között,

Az *áldozat hája* annak legnemesebb része volt. — *25. Önmagamért:* önmagam dicsőségére. — *26. Emlékeztess engem,* t. i. érdemeidre. Izrael semmit sem hozhat fel mentségére. — *27. Ősatyád:* talán Jákob (48, 1 ; 58, 14 ; 63, 16 ; Óz. 12, 3. 4.), vagy mások szerint a zsidó népnek egyiptomi és kánaáni ősei. *Tanítóid:* az álprófétáék. — *28.* A *szent fejedelmek* vagy a papok, vagy általában a zsidó királyok, kiket a próféta felkenésük miatt mondhatott szenteknek. A héber szöveg «a szentély fejedelmei»-ről beszél. Valószínűbb azonban a Hetvenes görög fordítás szövege : «És a fejedelmek meggyalázták szentélyemet». Az Úr annyiban *adta káromlásra Izraelt,* hogy annak ellenségei a zsidók Istenét gyöngének és tehetetlennek tartották, mert azt hitték, hogy nem tudja népét ellenük megvédelmezni.

44. *1—5: Izraelre boldog jövő vár.* — *1. Jákob* és *Izrael* az egész zsidó nép. *Én szolgám:* l. a 41. fejezet bevezető magyarázatát. — *2. Te én kedvesem:* egyes régi fordítások (és a szövegpárhuzam) szerint : «és te Izrael». A mai héber szövegben olvasható «Jesurun» szó magyarázatát l. Móz. V. 32, 15. (33, 5. 26.) jegyzetében. — *3.* A bőséges isteni áldást jelentő kifejezések. *Kiöntöm lelkemet:* v. ö. Jóel 2, 28. E jövendölés az Egyház életében, a Szentlélek kiáradása által valósult meg tökéletesen. (V.

Mint fűzfák a vízfolyások mellett.
5Az egyik így szól : Én az Úré vagyok,
S a másik Jákob nevéről nevezi *magát :*
Emez azt írja kezére: Én az Úré vagyok,
És Izrael nevéről *nevezi el* magát.

6Ezt mondja az Úr, Izrael királya,
S az ő megváltója, a seregek Ura :
Én vagyok az első és én vagyok az utolsó,
Rajtam kívül nincsen Isten.
7Ki hasonló hozzám? Szóljon,
Jövendöljön, és adja nekem elő a *dolgok* rendjét,
Mióta létrehoztam az ősrégi népet ;
A jövendőt és ami majd történik, adja nekik hírül !
8Ne féljetek, ne rettegjetek ;
Régóta tudtodra adtam és hirdettem ;
Ti vagytok a tanuim.
Vajjon van-e rajtam kívül Isten,
És alkotó? Én nem ismerek !

9A bálványo*k* alkotói mind semmik,

ö. Csel. 2, 17.) — *4.* Az Izraelre váró boldog jövő költői leírása. *A fű között,* a Hetvenes görög fordítás szerint : «mint a fű a vizek között». A *vízfolyások* (= élő vizek) a bibliai nyelvhasználat szerint az isteni áldásnak és a boldog életnek jelképei. V. ö. Zsolt. 1, 3. — *5. Az egyik, a másik* és *emez* a megtért pogányokra vonatkozik. V. ö. Zsolt. 86, 4—5. Az utolsó verstagot a Vulgáta így adja vissza : «És Izrael nevében hasonul», = Izraelhez csatlakozik. Az 5. vers értelme : oly nagy lesz a választott nép boldogsága, hogy mindenki dicsőségének fogja tartani, ha ehhez a néphez tartozhatik.

44, 6—46, 13.

Az Úr, az egyedül igaz Isten, Cirus által szabadítja meg Izraelt. 44. *6—8. Az Úr mindentudása.* Az Úr, az egyedül igaz Isten, megmondja a jövendőt, amire a bálványok nem képesek. — *6.* L. 41, 4 ; 43, 10—11 ; 48, 12 ; Jel. 1, 8. 17 ; 21, 6 ; 22, 13. — *7.* Igaz Isten csak az lehet, aki ismeri a jövendőt. *Szóljon,* a Hetvenes görög fordítás szerint : «Álljon elő és beszéljen». *Adja nekem elő a dolgok rendjét,* a héber szerint : «hirdesse és terjessze elő nekem». *Az ősrégi nép* a választott nép. *A dolgok rendje, mióta* az Isten *létrehozta az ősrégi népet:* a választott nép vezetésében megnyilvánuló nagyszerű isteni gondviselés. De a szöveg homályos. — *8.* A megszólítást az Isten a választott néphez intézi : Izrael bízzék a mindentudó és mindenható Istenben, és ne féljen az eljövendő eseményektől, nevezetesen Cirus trónralépésétől, mert mindezt az Úr keze intézi. *Régóta,* a héberben : «nemde régóta?» *Ti vagytok a tanuim,* t. i. a régibb jövendölések teljesedése mellett. *Alkotó,* a héber szerint : «kőszirt» (= oltalom).

9—20. A bálványozás esztelensége. Ennek a résznek gondolataiból sokat átvett a Bölcseség könyvének szerzője (13—15. fej.). V. ö. egyszersmind Zsolt. 113, II. r. 4—8 ; 134, 15—18 ; Jer. 10, 2—9 ; Róm. 1, 23. — *9. Kedvenceik:* a bálványkészítőktől elő-

És kedvenceik nem használnak nekik.
Ők maguk a tanuik, hogy nem látnak és nem értenek,
S ezért szégyenbe jutnak.
[10]Aki istent alkot és haszontalan bálványszobrot önt,
[11]Annak társai íme mind megszégyenülnek,
Mert alkotói emberek;
Gyűljenek egybe mind, álljanak elő,
Féljenek és szégyenüljenek meg valamennyien.
[12]Reszelővel fog munkájához a vasműves,
Parázsban, kalapáccsal formálja *művét*,
És erős karral megdolgozza;
Meg is éhezik, ki is merül *közben*,
Vizet sem iszik és ellankad.
[13]A mérőzsinórt kifeszíti az ács,
Gyaluval megformálja a fát;
Simítókéssel kidolgozza,
És körzővel megmintázza;
Olyan formát ad neki, mintha férfiú volna,
Mintha házban lakó szép ember volna.
[14]Cédrusfát vág,
Tölgyet és cserfát hoz,
Mely az erdő fái között állt;
Fenyőfát ültet, melyet az eső felnövel,
[15]Hogy tüzelője legyen az embereknek;
Vesz belőle, hogy melegedjék *mellette*,
Meggyujtja és kenyeret süt.
A maradékból pedig istent alkot, hogy imádja,
Szobrot farag, és leborul előtte!
[16]Felét elégeti a tűzben,
És felével húst *süt;*
Sültet készít és jóllakik,
Fel is melegszik, és így szól:
Be melegem lett! Érzem a tüzet!
[17]A maradékból pedig istenszobrot készít magának,
Leborul előtte és imádja,
Könyörög hozzá, mondván:
Ments meg engem, mert te vagy az én istenem!
[18]Nem tudnak ők és nem értenek;

állított bálványszobrok. A vers második része a héber szerint így hangzik: «És tanuik (= a bálványok tanui) semmit sem látnak és semmit sem tudnak meg, — Hogy szégyenbe jussanak». — *11. Társai:* a bálványszobrok készítőinek munkatársai. A vers értelme: a bálványok készítőire és tisztelőire szégyen és gyalázat vár. — *12—13.* A bálványszobor készítésének eleven leírása. V. ö. Bölcs. 13, 11 skk. — *12. Reszelővel fog munkájához*, a Hetvenes görög fordítás szerint: «vasat élesít». A héber szöveg az első versfagban bizonytalan: «A vasműves parázzsal dolgozik». — *13* b. a héber szerint így hangzik: «Szeggel jelöli meg azt». *Simítókéssel* (héb.), Vulg. «szögmérővel». — *16. Felével* helyett a szír (és részben a Hetvenes görög) fordítás ezt mondja: «a parázson». — *Süt*, szószerint: «eszik». — *18. Szemük be van kenve:*

Szemük be van kenve, hogy ne lásson,
És ne értsenek szívükkel.
[19]Nem jut az eszükbe,
Nincs értelmük és belátásuk, hogy így szóljanak :
Felét elégettem a tűzben,
És parazsán kenyeret sütöttem,
Húst sütöttem és megettem ;
Maradékából hát bálványt csináljak?
A fatuskó előtt leboruljak?
[20]Hamu az ő osztályrésze,
Oktalan a szív, amely imádja ;
Nem menti meg lelkét, és mégsem mondja :
Hátha hazugság van a jobbomban?

[21]Gondolj ezekre, Jákob,
És Izrael, hisz szolgám vagy te :
Én alkottalak, az én szolgám vagy,
Izrael, meg ne feledkezzél rólam !
[22]Eltörlöm gonoszságaidat, mint a felhőt,
És bűneidet, mint a ködöt ;
Térj vissza hozzám, bizony megváltalak !
[23]Mondjatok dícséretet, egek,
Mert irgalmasságot cselekedett az Úr ;
Ujjongjatok föld határai !
Zengjetek dícséretet, hegyek,
Erdő és minden fája,
Mert megváltotta az Úr Jákobot,
És megmutat*ja* dicsőségét Izrael*en*.

[24]Ezt mondja az Úr, aki megvált téged,
Aki téged az anyaméhből alkotott :
Én vagyok az Úr, mindenek alkotója,
Ki egyedül terjesztettem ki az egeket,

lelki elvakultságban szenvednek. — A *19.* v. logikai alanya : a 15—17. versben leírt fafaragók. — *20. Hamu az ő osztályrésze:* a bálványszobor végre is a tűzbe kerül. A *hamu* hiábavalóságot is jelent. A vers első része a héber szerint így hangzik : «Aki a hamuban leli kedvét (= a bálvány készítőjét), — Azt a félrevezetett szív téríti el (= ejti tévedésbe)». *Nem menti meg lelkét:* a tévedéstől és a bűntől. *Hátha hazugság van a jobbomban*, a héber szerint : «Vajjon nincsen-e hazugság a jobbomban?

21—23. Az Úr megbocsátja népe bűneit. — 21. Ezekre: a 9—20. vers tanulságaira, a bálványozás hiábavalóságára, mert Izrael nem a bálványoknak, hanem az igaz Istennek a népe. A teremtés ténye feltétlen jogcímet ad az Istennek minden teremtményre. — *22.* A tökéletes bűnbocsánat szép kifejezése. — *23. A föld határai*, a héber szerint : «a föld mélységei». A próféta felhívja az egész teremtett világot az Úr dícséretére, mert választott népét megszabadítja a fogságból.

24—28. Az Úr hatalma újra felépíti Jeruzsálemet. A beszélő személy az egész részletben az Isten. — *24.* Az Úr hivatkozik

Ki megszilárdítottam a földet,
— Nem volt senki sem mellettem ; —
[25]Ki semmivé teszem a jósok jeleit,
És megőrjítem a jövendőmondókat ;
Ki meghátrálásra kényszerítem a bölcseket,
És balgává teszem tudományukat ;
[26]Ki életre kelti szolgája szavát,
És megvalósítja hirnökei tanácsát ;
Ki mondom Jeruzsálemnek : Lakottá leszel,
És Júda városainak : Felépültök,
És romjait feltámasztom ;
[27]Ki mondom a mélységnek : Apadj el,
Folyamaidat kiszárítom ;
[28]Ki azt mondom Círusnak : Pásztorom vagy,
És akaratomat mindenben teljesíted ;
Ki mondom Jeruzsálemnek : Épülj fel,
S a templomnak : Rakják le alapjaidat !

45. FEJEZET.

Az Úr ellenállhatatlan erőt ad Círusnak, hogy megszabadítsa a választott népet. — Az Úr az egyedül igaz Isten, a világ teremtője. — Az Izraelre váró boldogság. — Az Úrnak hódol az egész világ.

[1]Így szól az Úr felkentemhez, Círushoz,
Kinek jobbját megfogtam,
Hogy színe előtt meghódoltassam a nemzeteket
És megfutamítsam a királyokat,
Megnyissam előtte az ajtókat,
És a kapuk ne maradjanak zárva :

a teremtésben megnyilvánult hatalmára, — *25.* bölcseségére, mellyel a babiloniak hazug jósait és a pogányok legbölcsebbjeit is megszégyenítette és megszégyeníti, — *26.* hűségére : a próféták által adott igéreteinek teljesítésében, és ezek után kimondja, hogy Jeruzsálem, Júda városai, és — *28.* a templom újra felépülnek. — A *27.* versben említett *mélység* a keleti világkép nagy világóceánja ; más magyarázók szerint az Eufrátes, melynek vize nem védi meg Bábelt Círus ellen. — A *28.* vers említi a Bibliában először Círus perzsa király nevét. *Pásztorom vagy:* Herodotos görög történetíró szerint Círus királyi jelszava így szólt : «A jó fejedelemnek és a jó pásztornak ugyanazok a kötelességei». Az Úr Círus gondjaira bízza a zsidó népet.

45. Ebben a fejezetben a Círus által hozandó szabadulás lépten-nyomon összeolvad a Messiás megváltói művével.

1—4. Az Úr ellenállhatatlan erőt ad Círusnak, hogy megszabadítsa a választott népet. — 1. Felkentemhez, a héber szerint : «felkentjéhez». A próféta Círust az Úr felkentjének nevezi, mint az Isten választottját és terveinek végrehajtóját. *És megfutamítsam a királyokat,* a héber szerint : «S a királyok ágyékát megoldjam». Az ágyék a keletiek népies felfogása szerint az erő székhelye ; az ágyék megoldása tehát az erő elvételét jelenti. *Az ajtók* és *a kapuk* Babilónia várkapui. A szent szerző az 1—2. versben azt a gondolatot domborítja ki, hogy Círust az Úr vezeti,

[2]Én előtted megyek,
S a föld nagyjait megalázom ;
Összetöröm az érckapukat
És összezúzom a vasreteszeket ;
[3]És neked adom az elrejtett kincseket
És a rejtek*helyek* eldugott *javait*,
Hogy megtudjad : Én vagyok az Úr,
Ki neveden szólítlak, Izrael Istene.
[4]Szolgámért, Jákobért,
És választottamért, Izraelért
Szólítottalak neveden és *adtam dicső nevet* neked,
Noha nem ismertél engem.

[5]Én vagyok az Úr, és senki más,
Rajtam kívül Isten nincsen !
Felöveztelek, noha nem ismertél engem,
[6]Hogy megtudják napkeleten és napnyugaton :
Rajtam kívül nincsen más!
Én vagyok az Úr, és nincs több,
[7]Ki a világosságot alkottam s a sötétséget teremtettem,
Ki boldogságot szerzek és bajt teremtek ;
Én, az Úr, cselekszem mindezeket !
[8]Harmatozzatok, egek, onnan felülről,
És csepegjék a felhők az igazat ;
Nyíljék meg a föld
És teremje a szabadítót,
És legyen egyszersmind igazságosság.

és minden akadályt ledönt előtte. — *2. A föld nagyjait*, a Hetvenes görög fordítás szerint : «a hegyeket». *Összetöröm az érckapukat:* Herodotos görög történetíró azt mondja, hogy Babilon falain száz érckapu volt. Az újabb felfedezések Izaiás könyvének és Herodotosnak állításait Babilon érckapuiról fényesen igazolták. A történelem tanúsága szerint Círus meglepetésszerű támadással foglalta el Babilont. — *3.* A fordítás a második verstagban a héber szöveget követi. A Vulgáta szerint : «És a titkok rejtekeit». A próféta Szárdes és Babilónia roppant kincseire gondol, melyek Círus birtokába jutottak. — *4. Szolgámért, Jákobért:* amikor az Úr Círust ennyire felmagasztalta, választott népének sorsát tartotta szeme előtt. *Adtam dicső nevet neked* (héb.), Vulg. szószerint : «hasonlóvá tettelek». *Noha nem ismertél engem:* az Úr már akkor választotta ki Círust, amikor ez még nem is tudott a zsidók Istenéről.

5—8. Az Úr az egyedül igaz Isten, a világ teremtője. — *5. Felöveztelek:* erőt adtam neked. A mondat tárgya Círus. V. ö. az előbbi verssel. — *6. Napkeleten és napnyugaton:* az egész világon. *Nincsen más:* nincsen más Isten. — *7.* V. ö. Móz. I. 1, 3—5. *Ki a világosságot alkottam s a sötétséget teremtettem:* a régiek népies felfogása a sötétséget is külön lénynek tartotta. *Ki boldogságot szerzek és bajt teremtek:* talán közvetett cáfolata a perzsák hitének, kik a legfőbb jó lény (Ahura-Mazda) mellett még rossz istenről (Angra Mayniu) is beszéltek, kire a világon előforduló rosszat visszavezették. Az Isten annyiban teremti a rosszat, hogy azt nem akadályozza meg. — *8. Az igazat*, a héber szerint : «az

Én, az Úr, teremtettem őt.

[9]Jaj annak, ki perbe száll formálójával,
Noha cserép a föld *cserepei* közül!
Vajjon mondja-e formálójának az agyag: Mit csinálsz?
Kéz nélkül dolgozol?
[10]Jaj annak, ki azt mondja az atyához: Miért nemzel?
S az asszonyhoz: Miért szülsz?

[11]Ezt mondja az Úr,
Izrael Szentje, az ő alkotója:
A jövendőt kérditek tőlem fiaim felől,
És parancsoltok nekem, kezem mit műveljen?
[12]Én alkottam a földet,
És az embert rajta én teremtettem;
Az én kezem terjesztette ki az egeket,
És egész seregüket én sorakoztattam fel.
[13]Én keltettem fel őt az igazságosságra,
És minden útját én irányítom;
Ő építi fel városomat,
És ő bocsátja el foglyaimat
Váltságdíj és ajándékok nélkül,
Úgymond az Úr, a seregek Istene.

[14]Ezt mondja az Úr:

igazságot». *A szabadítót*, a héber szerint: «a szabadulást». A próféta tekintete előtt összefolyik a közelebbi és a távolabbi szabadulás képe: a babiloni fogságból való hazatérés és a Messiás ideje, kinek mint megszabadítónak Círus az előképe volt. Az Egyház liturgiája ezt a verset közvetlenül a Messiás személyére vonatkoztatja; de bizonyos, hogy a héber szöveg is legalább messiási javakról beszél.

A *9—10.* versben a szerző azokat korholja, kik vakmerően bírálják az Isten intézkedéseit, nevezetesen azt, hogy az Úr pogány király által akarja választott népét a babiloni fogságból kiszabadítani. — *9. Noha cserép a föld cserepei közül* (héb.), a Vulgáta szerint: a «számoszi agyagedénynek.» Számosz szigete híres volt cserépedényeiről. — *10.* Jaj annak, aki atyja vagy anyja terveibe merne avatkozni! A 9. és 10. versből önként folyik a következtetés: Mennyivel inkább jaj annak, aki az Istennel merne vitatkozni!

11—13. Az Úr, a világ teremtője, Círus által készítette elő a választott nép megszabadítását. — A *11.* v. kérdésnek veendő: ki merné az Istentől a jövendőt kérdezni, és ki merne neki parancsot adni Círus meghívását (= az Úr *keze* munkáját) illetőleg? — *12. Az ég egész serege*, l. Kir. I. 1, 3. A teremtés tényе az Istennek feltétlen uralmat ad minden lény fölött. — *13. Őt:* Círust. *Én irányítom*, a héber szerint: «egyenessé teszem». Az Isten *városa* Jeruzsálem, *foglyai* a Babilóniába hurcolt zsidók. A történelem tanusága szerint Círus mindenütt mint a régi jogok helyreállítója lépett fel, és a zsidóságot valóban váltságdíj nélkül engedte vissza hazájába. V. ö. Krón. II. 36, 23; Ezdr. 1, 2—4; 6, 3—5. Jutalmul az Úr Egyiptomot és Etiópiát adta Círusnak (43, 3.).

14—25. Az Úrnak fog hódolni az egész világ. — *14. Hozzád:*

Egyiptom szerzeménye,
Étiópia nyeresége
És Szába szálas termetű
férfiai
Hozzád kerülnek s a tieid
lesznek ;
Téged követnek, bilincsbe
verve haladnak,
Hozzád könyörögnek
És téged kérlelnek :
Csak benned van az Isten,
És nincsen Isten, csak Te.
15Bizony, titokzatos Isten
vagy te,
Izrael Istene, megszaba-
dítója !
16Mind megszégyenülnek
és szégyenbe kerülnek,
Szégyenbe jutnak mind,
kik *bálványokat* készí-
tenek.
17Izrael szabadulást talál
az Úrban, megszabadul
örökre ;
Nem szégyenültök meg és
nem kerültök szégyenbe
sohasem !

18Mert így szól az Úr, az
egek teremtője,
— Ő az Isten, ki a földet
formálta és készítette,
Ő alkotta meg :
Nem hiába teremtette,
Azért alkotta, hogy rajta
lakjanak : —
Én vagyok az Úr, és
nincsen más.
19Nem beszéltem én titok-
ban,
A föld sötét helyén ;
Nem mondtam Jákob iva-
dékának :
Keressetek ok nélkül en-
gem !
Én, az Úr, igazságot szó-
lok,
Igazat hirdetek.

20Gyűljetek egybe, jertek,
lépjetek elő mind,
Kik a nemzetek közül
megmenekültetek.
Oktalanok azok, kik fa-
ragványuk fáját hor-
dozzák,
S oly istenhez könyörög-
nek, aki nem segíthet.
21Mondjátok meg, jertek,
tanácskozzatok egy-
mással :
Ki hirdette ezt kezdettől
fogva?
Ki mondotta meg előre
régóta?
Nemde én, az Úr? és raj-
tam kívül nincs más
Isten.

Izrael népéhez. — A *15.* versben a szent szerző az Úrhoz fordul. — *16. Mind*, a Hetvenes görög fordítás magyarázata szerint : «akik ellene (az Isten ellen) fellázadnak». *Bálványok*, Vulg. szószerint : «tévedések». — *17.* Szép ellentét a megelőző verssel. A próféta szeme előtt összefolyik a közelebbi boldog jövő a messiási kor dicsőségével. — A *16.* és *17.* vers ünnepélyes igérete magának a teremtő Istennek szava. — *19.* Az Úrnak minden szava a nagy nyilvánosságnak szól (nem úgy, mint a pogányok titkos jóslatai), s ő sohasem távozott el népétől. — A *20.* vers a megtért pogányokat *(Kik a nemzetek közül megmenekültetek)* szembeállítja a bálványaikhoz csökönyösen ragaszkodó pogányokkal. *Kik faragványuk fáját hordozzák:* talán célzás a pogányok vallásos körmeneteire, melyeken bálványszobraikat ünnepélyesen körülhordozták. — *21.* A próféta újra az Isten mindentudásából bizo-

Igazságos Isten és szabadító nincsen rajtam kívül.
22Térjetek hozzám és megszabadultok,
A földnek határai mind,
Mert én vagyok az Isten, és nincs más.
23Megesküdtem önmagamra,
Igaz szó ment ki szájamból,
S meg nem hiúsul:
Előttem hajlik meg minden térd,
És *reám* esküszik minden nyelv.
24Azt mondják majd: Bizony az Úrban
Van igazságom és hatalmam;
Hozzá térnek megszégyenülve mind,
Kik ellene tusakodtak.
25Az Úrban igazul meg és dicsekszik
Izraelnek egész ivadéka.

46. FEJEZET.

Babilóniát nem menthetik meg bálványai. — Az Úr az egyedül igaz Isten, ki ígéretei szerint végrehajtja Sion megszabadításának művét.

1Leroskad Bel, ledől Nábo;
Állatokra és barmokra kerülnek szobraik,
Súlyosan nehezednek a kimerült *állatokra* terheitek.
2Ledőlnek, leroskadnak együttesen,
Nem tudják megszabadítani a hordozót,
És ők maguk *is* a fogságba mennek.

3Hallgassatok reám, Jákob háza,
És Izrael házának minden maradéka,
Kiket méhem hordozott,
Kiket méhem viselt.
4Én öregségtekig ugyanaz vagyok,

nyítja, hogy egyedül az Úr az igaz Isten. — *23—24. Meg nem hiúsul:* az Isten szava visszavonhatatlan. Az *igaz szó* 23d—e-ben olvasható: az Úr világuralmának megjövendölése. V. ö. Róm. 14, 11; Filipp. 2, 10. Akik valaha az Úr ellenségei voltak, megszégyenülve és bűnbánattal hozzátérnek. V. ö. Zak. 12, 10; Ján. 19, 37. — *25.* Az egész választott nép (az Egyház) az Istenben keresi megigazulását és dicsőségét.

46. Ez a fejezet több gondolatot megismétel a megelőző fejezetből a bálványimádás esztelenségéről; ismételten kimondja, hogy az Úr az egyedül igaz Isten, ki Círus által üdvösséget hoz Sionnak, — és ezzel befejezi a 44, 6-ban megkezdett beszédet.

1—2. Babilóniát nem menthetik meg bálványai. — *1.* A fordítás a héber szöveget követi. A Vulgáta szerint: «Összetörött Bel, romokban hever Nábo». *Bel* (= Marduk) a babiloni pantheonnak egyik főistene; *Nábo* (Nebo) az istenek hírnöke, ki megfelel a görög Hermesnek és a római Merkurnak. — *2. A hordozót,* héb. «a terhet». Az *1.* és *2.* v. értelme: A helyett, hogy a pogány istenek hordoznák és megoltalmaznák tisztelőiket, ezeket a bálványszobrokat állatok kénytelenek hordozni. Ha veszedelem támad, a bálványokat állatok hátára teszik, de súlyos terhük alatt ezek is összerogynak. Ennek következtében a győztes ellenség magával hurcolja a legyőzött népek istenszobrait.

3—4. Az Úr az egyedül igaz Isten. — Ez a két vers egyszersmind az

Én megőszülésteki*g* hordozlak *titeket;*
Én alkott*alak* és én visel*lek;*
Én hordoz*lak* és én szabadít*lak* meg *titeket.*

[5]Kihez hasonlíttok engem, és *kivel* tesztek egyenlővé?
Kivel vettek egybe engem, és kihez tesztek hasonlóvá?
[6]Ti, kik aranyat vesztek elő az erszényből
És ezüstöt mértek a mérlegen,
És aranyművest fogadtok, hogy istent készítsen,
Aztán leborulnak *előtte* és imádják.
[7]Vállukra veszik, hordozzák,
És leteszik helyére,
S az megáll, és nem mozdul helyéről;
De még ha kiáltanak is hozzá, meg nem hallja;
A nyomorúságból meg nem menti őket!

[8]Gondoljatok erre és szégyenkezzetek;
Vegyétek szívetekbe, ti pártütők!
[9]Emlékezzetek meg az elmult időkről,
Hogy én vagyok az Isten, és nincs más Isten,
És nincs hozzám hasonló,
[10]Ki az *idők* elejétől fogva kinyilatkoztatom az utolsó dolgokat,
És kezdet óta azt, ami még nem történt meg,
És mondom: Határozatom beteljesül,
És minden akaratom megvalósul;
[11]Ki napkeletről elhívom a szárnyast,
És messze földről azt a férfiút, aki tervemet *végrehajtja.*
Megmondottam és meg is teszem,

Istennek végtelenül gyöngéd, szinte anyai szeretetét és gondviselését festi választott népe iránt, mellyel azt létezésének első pillanata óta vezette, s amely isteni szeretet sohasem csökken és sohasem változik meg. V. ö. Móz. V. 32, 11—12. Szép ellentétes párhuzam az 1—2. verssel.

5—7. Melyik bálvánnyal lehetne összehasonlítani az egyedül igaz Istent? — 6. A bálványok készítésének gúnyos leírása: a bálványszobrot tisztelői pénzért készíttetik. A héberben a vers igéi a többes szám harmadik személyében állnak. — *7.* A bálvány tehetetlen és mozdulatlan. A 7. vers célzás a babiloni vallási körmenetekre, melyeken az istenszobrokat nagy ünnepélyességgel szokták körülhordozni. V. ö. Bár. 6, 7 skk.

8—13. Az Úr igéretei szerint végrehajtja Sion megszabadításának művét. — 8. Az Úr az oly sokszor *pártütő* zsidó néphez intézi szavait. *Szégyenkezzetek,* a szír fordítás szerint talán helyesebben: «értsétek meg». — *9. Az elmúlt idők:* Izrael történetének régibb időszaka. — *10.* Egyedül az igaz Isten ismeri a jövendőt; csak ő tud minden körülmények között érvényt szerezni akaratának, és tudja megvalósítani határozatait. *Határozatom beteljesül,* a héber szerint: «Határozatom (életre) kel». — *11. A szárnyas* (gyüjtő

Terveztem, és végre is hajtom.
12Hallgassatok reám, ti keményszívűek,
Kik távol vagytok az igazságtól:
13Közel hoztam igazságomat, — nincsen immár messze, —
És szabadításom nem késik;
Szabadítást adok a Sionon,
És dicsőségemet *adom* Izraelnek.

47. FEJEZET.

Diadalének Babilon bukása felett.

1Szállj le, ülj a porba,
Babilon szűz leánya;
Ülj le a földre! Nincsen többé trónja
A káldeusok leányának!
Nem hívnak téged többé
Elpuhultnak, gyengének!
2Vedd a malmot, őrölj lisztet;
Emeld fel fátyolodat,
Emeld fel *uszályodat,* fedd fel combodat,
Gázolj át folyókon!
3Legyen nyilvánvaló szégyened,
És láthatóvá gyalázatod!
Bosszút akarok én állani,
Meg nem állhat ember előttem, —
4*Úgymond* a mi megváltónk, Izraelnek Szentje,
A «Seregek Ura» az ő neve!

5Ülj hallgatagon, húzódjál sötétbe,
Káldeusok leánya,
Mert nem hívnak téged többé
Országok úrnőjének!

értelemben) a perzsa hadsereg. A héber szöveg világosabban «ragadozó madár»-ról beszél. — *13.* Az Isten *igazsága* és *szabadítása:* a zsidó nép megszabadítása a babiloni fogságból. *Izraelnek* (héb.), Vulg. «Izraelben».

47. A próféta Babilon bukását oly elevenen látja maga előtt, mintha ez már a multnak eseménye volna, holott csak 539-ben következett be. Az egész fejezeten keresztül az Úr beszél.

1—4. A szent szerző Babilont mint trónjáról elűzött, menekülő királynőt írja le. — 1. Babilon szűz leánya és *a káldeusok leánya* Babilónia egész népét és országát személyesíti meg. *A porban* és *a földön ülés* a mély gyász jele. — *2.* A malom megemlítése azt mutatja, hogy Babilon, a hajdani királynő, rabnő sorába süllyedt. A Vulgáta szerint a 2. vers 2. és 3. sora így hangzik: «Tedd mezítelenné rútságodat, — Vedd le válladról a ruhát, fedd fel combodat». A vers második fele a — *3.* vers első részével együtt a trónjától megfosztott királynő (Babilon) szégyenletes menekülését szemlélteti. A 3. v. második fele azt mondja, hogy az Úr kíméletlen büntetéssel fogja sujtani Babilont; a — *4.* v. pedig *a seregek Urának* és *Izrael Szentjének* megemlítésével megerősíti a fenyegető jövendölést, hogy a bosszú órája feltétlenül eljő Babilonra. *Úgymond:* a Hetvenes görög fordítás egyik szövegalakja alapján.

5—7. Babilon visszaélt az Úrtól adott hatalmával, és túlságosan sanyargatta Júda népét. V. ö. ugyanezt a gondolatot Asszíriára vonatkozólag: 10, 5 skk. — *5.* A *sötétség* a gyásznak és a meg-

[6]Megharagudtam népemre,
Megfosztottam szentségétől örökségemet,
És kezedbe adtam őket;
Te nem gyakoroltál velük irgalmat,
Az öreg emberre *is* reáraktad igen súlyos igádat.
[7]És azt mondottad:
Örökké úrnő leszek!
Ez nem jutott az eszedbe,
És végedre nem gondoltál.

[8]Nos, hallgass ide, te kényes,
Ki oly biztonságban lakoztál,
Ki azt mondottad szívedben: Én vagyok,
És rajtam kívül nincsen más;
Nem ülök özvegyen,
És a meddőséget nem ismerem!
[9]Reád jő mind a kettő,
Hirtelenül, egy napon:
A meddőség és az özvegység;
Reád jő teljesen, bármily sok is a bűbájosságod,
És *bármily hatalmasok is a jóslataid.*

[10]Gonoszságodban bíztál,
és mondottad:
Nincs senki, aki látna engem!
Ez a bölcseséged és tudományod tévesztett meg téged,
Hogy azt mondjad szívedben: Én vagyok,
És rajtam kívül nincsen más!
[11]Reád tör majd a csapás,
Azt sem tudod, honnan;
Reád ront majd a veszedelem,
Melyet vezekléssel el nem háríthatsz;
Hirtelenül reád jő a nyomorúság,
Melyet nem is ismersz.

semmisülésnek (vagy talán a fogságnak) jelképe. *Káldeusok leánya:* Babilon. — *6. Megfosztottam szentségétől örökségemet:* az Úr megengedte, hogy választott népe pogány, tehát tisztátalan országba jusson számüzetésbe.

8—9. Az elbizakodott Babilon özveggyé és gyermektelenné lesz. — *8.* Babilon még kevéssel bukása előtt is azt hitte, hogy mindenkor biztonságban fog élni. Két évtizeddel bukása előtt, II. Nábukodonozor halálakor (561.) Babilónia még nagyhatalom volt, de az utána következő gyönge királyok alatt hatalma rohamosan hanyatlott. Az *özvegység* állapota azt jelenti, hogy az országnak nincsen királya, a *meddőség* pedig azt, hogy nincsen lakossága. Mindkettő a teljes elhagyatottságnak gyakori képe a Szentírásban. (V. ö. Jer. Sir. 1, 1.) — *9.* Babilóniára hirtelenül *(= egy napon)* jő a végső veszedelem. L. az előbbi vers magyarázatát. A vers utolsó része azt mondja, hogy Babilont nem mentheti meg a bűbájosság, melyről ez az ország híres volt. (Ugyanezt a gondolatot szövi tovább a 10—12. v. is.) A Vulgáta szerint 9e. így hangzik: «És jósaid nagy megátalkodottsága miatt».

10—12. Babilónia elbizakodottsága és bűnhődése. — *10.* Bábel *bölcsesége* és *tudománya* a varázslás és a bűbájosság. — *11.* A Babilonra törő váratlan és elháríthatatlan veszedelem. Megkapó fokozás. *Azt sem tudod, honnan:* a héber szöveg homályos; egyesek

12 Állj elő hát varázslóiddal, sok bűbájosságoddal,
Melyekkel ifjúkorod óta vesződtél;
Hátha használ neked valamit,
És erőre tehetsz szert?
13 Semmivé lettél sok tanácsoddal!
Álljanak hát elő
És mentsenek meg téged az ég megfigyelői,
Kik a csillagokat lesik
S a hónapokat számlálják,
Hogy megmondják belőlük: mi vár reád?
14 Íme olyanok lettek,
mint a pozdorja,
Tűz emésztette meg őket,
Nem mentik meg életüket a lángból;
Nem izzó szén az, melynél melegedhetnének,
Sem nem tűzhely, mely mellett ülhetnének!
15 Így járt te mindazokkal, kikért fáradtál,
Kikkel ifjúkorod óta kereskedtél;
Kiki a saját útján tévelyeg,
Nincs senki, ki megmentsen téged.

48. FEJEZET.

Izrael megátalkodottsága. — Az Úr újabb jövendöléseket ígér; ő az örökkévaló és egyedül igaz Isten, ki megjövendölte és elküldte Babilon legyőzőjét. — Izrael akkor lesz boldog, ha megtartja az Úr parancsait. — Izraelhez intézett felszólítás, hogy örvendezve hagyja el Babilóniát.

1 Halljátok ezt, Jákob háza,
Kik Izrael nevét viselitek
És Júda forrásaiból származtok,
Kik az Úr nevére esküsztök
És Izrael Istenét emlegetitek, —
De nem hűséges *szívvel* és nem igazságban!
2 Bizony, a szent városról nyerték nevüket

így értelmezik: «Melyet el nem varázsolhatsz» (?). — *12.* A próféta gúnyosan felszólítja Babilont, hogy folyamodjék nagyszámú megszokott bűbájosságához, majd meglátja, hogy mindez semmit sem használ neki.

13—15. Babilónia elvész jósaival együtt, kik magukat sem tudják megmenteni a végveszélytől. — 13. Semmivé lettél, a héber szerint: «Elfáradtál». *Az ég megfigyelői* (héb. «felosztói») a csillagjósok. A vers vége a héber szerint valószínűleg így fordítandó: «Kik az újholdak alkalmával tudtodra adják, — Mi jő majd reád?» Az újhold napja a babiloni bűbájosságban nagy szerepet játszott. — *14.* A varázslók tehetetlenek lesznek, sőt varázslataik majd visszatükre szolgálnak. Az őket megemésztő tűz nem lesz a jótékony, melegítő tűz, mely barátságossá teszi télen az otthont. Ez a vers szép ellentétben áll a 8. verssel. — *15.* Babilont magára hagyják az idegen kereskedők is, kik a veszedelem idején hanyatt-homlok menekülnek az országból. *Kikért fáradtál:* akikre annyi gondod volt.

48. Ezzel a fejezettel véget érnek azok a jövendölések, melyeknek főgondolata: a zsidó nép megszabadulása Babilóniából.

1—5. Izrael megátalkodottsága. — 1. Júda forrásaiból = Júda sarjadékából. Az 1. versnek egyes kifejezései a — *2.* verssel együtt

És Izrael Istenére támaszkodnak,
Kinek neve «Seregek Ura».
[3]A multakat én előre megmondottam,
Az én szájam hirdette ki, én adtam tudtotokra.
Meg is tettem egy szempillantás alatt, hogy bekövetkezzenek,
[4]Mert tudtam, hogy te megátalkodott vagy:
Vasinakból van a nyakad,
És ércből a homlokod.
[5]Jóelőre megmondtam hát neked,
Mielőtt bekövetkeztek, tudtul adtam neked,
Hogy ne mondhasd: Bálványaim cselekedték ezeket,
Faragott és öntött szobraim intézték ezeket.

[6]Amit hallottál, ime lásd mindazt;
Ti azonban, vajjon hirdettétek-e?
Mostantól fogva új dolgokat adok tudtodra,
Elrejtett dolgokat, melyeket nem ismersz.
[7]Most teremttettek meg, nem előbb,
S a *mai* nap előtt nem hallottál róluk,
Hogy azt ne mondjad: Íme én tudtam őket!
[8]Sem nem hallottad, sem nem tudtad,
És nemrégtől fogva nyílt meg *reá* a füled;
Mert tudom én, hogy te folyton lázongsz,
És anyád méhétől fogva pártütőnek neveztelek.
[9]Nevemért távol tartom haragomat,
Dícséretemért megfékezem veled szemben,
hogy el ne vesszél.
[10]Íme kiégettelek, de nem úgy, mint az ezüstöt,
Megpróbáltalak a nyomorúság kemencéjében.
[11]Önmagamért, önmagamért teszem ezt,

«Izrael» nevének körülírásai; az 1. vers utolsó tagja pedig korholás a babiloni fogság előtt elkövetett bűnökért, amikor a szidóság *az Úr nevére esküdött és Izrael Istenét* tisztelte, de nem őszinte, igaz szívvel. — *3.* Az Úrtól régebben adott jövendölések immár teljesedésbe mentek. — *4—5.* Az Úr jól ismerte népének nyakasságát (l. Mózes második énekét — Móz. V. 32. fej. — és általában Mózes és a próféták könyveinek számos helyét); azért jövendölte meg előre a bekövetkező eseményeket, hogy a zsidók ne hivatkozhassanak bálványaik jóslataira. A próféta valószínűleg Círus első győzelmeire céloz, melyekről a 40—47. fejezet számos helye szól. *6—11. Az Úr újabb jövendöléseket igér.* — *6.* Az *új*, és mindeddig ismeretlen, a jövő számára *elrejtett dolgok* a 49—55. fejezet nagyszerű jövendölései a Messiás személyéről, tanításáról és megváltó haláláról. — *8.* A megszólított személy Izrael népe. — *9. Távol tartom haragomat*, a héber szerint: «megfékezem haragomat». Az Úr a saját dicsőségét tartotta szeme előtt, amikor Izraelt minden bűne mellett sem törölte el a föld színéről. — *10.* A babiloni fogságot a próféta a zsidó népet erkölcsileg megtisztító tűzhöz hasonlítja. *Megpróbáltalak* (héb.), Vulg. «kiválasztottalak». *A nyomorúság kemencéje* a babiloni fogság. — *11. Hogy*

Hogy káromlás ne érjen
engem,
És dicsőségemet másnak
nem adom !

12Hallgass reám, Jákob,
És Izrael, én meghivottam ;
Én magam, én vagyok az
első,
És én vagyok az utolsó.
13Hiszen az én kezem alapította meg a földet,
S az én jobbom mérte ki
az egeket ;
Én hívtam őket,
És itt állnak mindketten.

14Gyűljetek egybe valamennyien és halljátok :
Ki mondotta meg közülük ezt ?
Az Úr szereti őt, végrehajtja akaratát Babilonon,
És karja rajta lesz a káldeusokon.
15Én, én szólottam, és én
hívtam őt,
Én hoztam őt, és egyenes
lesz útja.
16Jertek ide hozzám, halljátok ezt :
Kezdettől fogva nem rejtekhelyen beszéltem.
Attól az időtől fogva, mielőtt meglett, ott voltam,
És most az Úr Isten küldött engem és az ő
lelke.

17Így szól az Úr, a te megváltód,
Izraelnek Szentje :
Én vagyok az Úr, a te
Istened,
Ki téged hasznos dolgokra tanítlak,
És vezetlek az úton, amelyen járnod kell.
18Bár hallgattál volna parancsaimra !
Olyan volna békéd, mint a
folyam,
Igazságod mint a tenger
hullámai ;

káromlás ne érjen engem: hogy a pogányok, Izrael nyomorúságát látva, ebből az Úrnak gyöngeségére és tehetetlenségére ne következtessenek. *Másnak:* idegen, hamis istennek.

12—13. Az Úr az örökkévaló és egyedül igaz Isten. — *12.* V. ö. 41, 4 ; 44, 6 ; Jel. 1, 8. 17 ; 22, 13. — *13.* Az Úr a világ teremtője. *Őket:* az ég seregeit, a csillagokat.

14—16. Az Úr megjövendölte és elküldte Babilon legyőzőjét. — *14. Gyűljetek egybe:* a megszólítottak a Babilóniába száműzött zsidók. *Végrehajtja akaratát Babilonon:* Círus az Úr akarata szerint végrehajtja az isteni büntető ítéletet Babilónia fölött. *Karja lesz a káldeusokon:* Círus hatalma legyőzi a káldeusokat. A Hetvenes görög szöveg e helyett így szól: «Hogy megölje a káldeusok ivadékát». — *15. Egyenes lesz útja:* Círus diadalmasan és ellenállhatatlanul halad előre. — *16. Mielőtt,* a héber szerint: «amióta». A 16. vers utolsó részében a beszélő személy megváltozik : Círus a saját küldetéséről beszél. Más magyarázók szerint a vers utolsó szavait *(És most* stb.) a próféta vagy a Messiás mondja.

17—19. Izrael akkor lesz boldog, ha megtartja az Úr parancsait. — *17. Hasznos dolgokra:* a zsidó nép javára szolgáló dolgokra. *Az út* az erkölcsi törvény. — *18. A folyam* és *a tenger hullámai* (héb., «Vulg. mélységei») az Izraelre váró boldogság nagyságát fejezik ki.

19Ivadékod annyi volna,
mint a föveny,
És méhed sarja annyi,
mint a kavicsa ;
Neve meg nem szűnnék
És el nem veszne színem
elől !

20Vonuljatok ki Babilóniából,
Meneküljetek a káldeusok közül ;
Ujjongó szóval hirdessétek, adjátok tudtul,
Terjesszétek el a föld határáig,
Mondjátok : Az Úr megváltotta
Szolgáját, Jákobot !
21Nem szomjaztak ők a pusztában,
Amikor kivezette őket ;
A kősziklából fakasztott vizet nekik,
Meghasította a kősziklát,
és folytak a vizek.

22Nincs békéjük az istenteleneknek, —
Úgymond az Úr.

49. FEJEZET.

Az Úr szolgájának meghívása.— Az Úr szolgája Izraelnek megszabadítója és a világ nemzeteinek világossága. — Az Úr szolgájának megaláztatása és megdicsőülése. — Az Úr népére váró boldogság ; országának feltámasztása romjaiból.

1Halljátok, szigetek,
És figyeljetek, távoli népek :
Anyám méhétől hívott meg engem az Úr,
Anyám méhétől fogva megemlékezett nevemről.
2Szájamat éles kardhoz tette hasonlóvá,
Kezének árnyékával oltalmazott engem ;
Kiválasztott nyilla tett,
Tegzébe rejtett engem,

— *19. Mint a kavicsa*, a Hetvenes görög fordítás szerint : «mint a föld pora». A 19. vers a nagy gyermekáldást fejezi ki, melyet az ószövetségi felfogás az Isten különös jutalmának tartott. V. ö. Móz. I. 13, 16 ; Óz. 1, 10. stb.

20—21. Izraelhez intézett felszólítás, hogy örvendezve hagyja el Babilóniát. — A *21.* vers a zsidóságnak emlékezetébe idézi az Egyiptomból való kiszabadulás és a pusztai vándorlás csodáit. V. ö. Móz. II. 17, 1—7 ; IV. 20, 2—13.

A *22.* v. valószínűleg egy jámbor olvasónak vagy leírónak a megjegyzése. (V. ö. 57, 21.)

II. A Messiás meghozza az egész emberiségnek a szabadulást a bűn rabságából. (49—55. fejezet.)

A 49—55. fejezet tárgya : annak a szabadulásnak a leírása, melyet «az Úr szolgája» az egész emberiség számára hoz. A próféta ebbe a gondolatba belekapcsolja a zsidó nép kiszabadulását a babiloni fogságból, úgy hogy a fogságból való megszabadulásban az egész emberiség megváltásának előképét látja.

49, 1—51, 16. *Az Úr szolgája, a nemzetek világossága.*

49. *1—4. Az Úr szolgájának meghívása.* — *1.* A *szigetek* a távoli nemzeteket jelentik, elsősorban a görög szigettenger népeit. — *2. Szájamat éles kardhoz tette hasonlóvá:* a Messiás szavainak ellenállhatatlan ereje lesz. V. ö. Tessz. II. 2, 8 ; Jel. 19, 15. Ugyanezt

[3]És szólt hozzám : Szolgám vagy te,
Izrael, rajtad mutatom meg dicsőségemet.
[4]Én azt gondoltam :
Hiába fáradoztam !
Ok nélkül és hasztalanul fecséreltem erőmet !
Pedig *ime* az Úrnál van az igazságom,
És Istenemnél munkám *jutalma.*

[5]És most így szól az Úr,
Ki *anyám* méhétől fogva szolgájának alkotott engem,
Hogy visszavezessem hozzá Jákobot,
És *hozzá* gyüjtessék Izrael,
És *így* dicsővé lettem az Úr szemében,
És Istenem lett az én erőm,

[6]És mondotta : Kevés az, hogy szolgám légy nekem
Jákob törzseinek helyreállításában
És Izrael maradékának visszatérítésében :
Ime a nemzetek világosságává tettelek,
Hogy üdvösségem légy a föld széléig.

[7]Ezt mondja az Úr,
Izrael megváltója, Szentje,
A megvetett lélekhez, a megutált nemzethez,
A kényurak szolgájához :
Látnak majd a királyok és felkelnek,
Fejedelmek, és leborulnak
Az Úr miatt, ki hűséges,
Izrael Szentje miatt, aki téged kiválasztott.

jelenti a *kiválasztott nyíl* is. Az Úr *tegzébe* való el*rejtés* az isteni oltalmat jelenti. — *3. És szólt hozzám:* az Úr. *Izrael* itt a Messiás neve ; az 5—6. vers az Úr szolgáját megkülönbözteti Izrael népétől. A próféta joggal nevezhette a Messiást «Izrael»-nek, «az Úr harcosá»-nak, mert ő Izrael törzsének legnemesebb hajtása. *Rajtad mutatom meg dicsőségemet,* szintén az Úr szava. V. ö. Ján. 17, 4. — *4.* A vers második fele a Messiásnak önmagát megvigasztaló szava.

5—6. Az Úr szolgája Izraelnek megszabadítója és a világ nemzeteinek világossága. — 5. És hozzá gyüjtessék Izrael: így szól a hagyományos héber olvasás Aquila görög fordítása és a káld Targum szövege szerint. Lényegében ezt mondja a Hetvenes görög és a szír fordítás is. V. ö. Ján. 10, 16 ; 11, 51. 52. — A Vulgáta és a mai héber szöveg így szól : «És Izrael nem gyüjtetik össze». — *6. Izrael maradéka* (szószerint : «alja») a fogságból megmenekült zsidó nép. A Messiás az összes *nemzetek világossága:* tanítója ; v. ö. Luk. 1, 79 ; 2, 32.

7. Az Úr szolgájának megaláztatása és megdicsőülése. — A megvetett lélek a Messiás. *A megutált nemzethez:* a homályos héber szöveg a régi fordítások tekintetbevételével valószínűleg így fordítandó : «a nemzetek megutáltjához». V. ö. 53, 2. 3 ; Zsolt. 21, 7—19. A *kényurak* a Messiás ellen törő földi hatalmasok. A vers első felének nagyszerű megvilágítását az evangéliumi szenvedéstörténet adja. A 7. vers második része a Messiás megdicsőülését és világuralmát foglalja össze röviden, de igen találóan. V. ö. 53, 10—12 ; Zsolt. 21, 23—32.

8Ezt mondja az Úr :
A kegyelem idején meghallgatlak téged,
És a szabadulás napján segítségedre leszek ;
Megőrízlek s a népnek szövetségévé teszlek,
Hogy helyreállítsd az országot,
És birtokodba vedd az elpusztított örökséget ;
9Hogy azt mondd a foglyoknak : Eredjetek,
És azoknak, kik sötétségben vannak : Mutassátok magatokat !
Legelnek majd ők az utakon,
És legelőjük lesz minden mezőn.
10Nem éheznek és nem szomjaznak,
Nem veri őket forróság és nap,
Mert Aki megkönyörült rajtuk, vezeti őket,
És vizek forrásainál megitatja őket.
11Hegyeimet mind utakká teszem,
És ösvényeim feltöltetnek.
12Íme emezek messziről jönnek,
Ime amazok északról s a tenger felől,
Azok pedig a dél földéről.
13Mondjatok dícséretet, egek,
És ujjongj, te föld ;
Hegyek, zengjetek dícséretet,
Mert az Úr megvigasztalja népét,
És megkönyörül szegényein.

14Azt mondotta Sion :
«Elhagyott engem az Úr !
Megfeledkezett rólam az Úr !»

8—13. Az Úr népére váró boldogság. A héber szöveg a jövő leírásában több helyen mult időt használ, annyira biztosan és mint már befejezett tényt látja a próféta az eljövendő szabadulást. — *8. A kegyelem ideje* és *a szabadulás napja* a fogságból való visszatérés ideje. *Az országot:* Júda és Izrael egységes országát. *Az elpusztított örökség* a mindenfelé szétszórt zsidó nép. — *9.* A *sötétség* a babiloni fogság éjjele. *Minden mezőn*, a héber szerint : «minden kopár magaslaton». A vers utolsó része azt a gondolatot fejezi ki, hogy bárhol is járnak majd a Babilóniából hazájukba visszatérő zsidók, mindenütt élelemre találnak. — *9—12.* A Babilóniából való visszatérésnek költői rajza. — *10.* A hazájába visszatérő zsidóságot maga az Isten vezeti, gondozza és oltalmazza minden veszedelemtől. — *11.* Az Úr kényelmes utat készít a hazatérők számára. V. ö. 40, 3. 4. — *12.* Az Úr a világ minden részéből összegyüjti szétszórt népét. *A dél földéről*, a héber szerint : «Szinim földéről». *Szinim* előttünk ismeretlen ország. A Hetvenes görög fordítás «a perzsák országá»-ról beszél ; egyes magyarázók Szyéné-re gondolnak (a mai Asszuánra, Egyiptom déli részén), vagy Pelusiumra, melynek héber neve : Szín. — *13.* Az Úr *szegényei* a választott nép. Az egész természet magasztalja az Urat a választott nép megszabadításáért.

14—21. Az Úr végtelen szeretettel szereti népét, és országát feltámasztja romjaiból. — *14.* A rombadőlt Sionnak tompa kétségbe-

15Hát megfeledkezhetik-e
gyermekéről az asszony,
Hogy ne könyörüljön
méhe fián?
De még ha az meg is
feledkeznék,
Én akkor sem feledkezném meg rólad!
16Íme tenyeremre rajzoltalak téged,
Falaid szemem előtt vannak szüntelen.
17Eljönnek majd, kik felépítenek téged,
S akik leromboltak és elpusztítottak, kivonulnak belőled.
18Emeld fel köröskörül
mindenfelé szemedet és
lásd:
Egybegyűlnek ők mindnyájan, eljönnek hozzád.
Életemre mondom, így
szól az Úr,
Hogy felrakod valamenynyiüket magadra, mint
az ékszert,
És körülveszed velük magadat, mint a menyasszony.
19Bizony, sivatagjaid és
pusztaságaid
És romokba döntött országod
Szűkek lesznek most majd lakóinak,
És messzire űzetnek, akik téged elpusztítottak.
20Azt mondják majd még
füledbe
Magtalanságod fiai:
Szűk nekem a hely,
Készíts nekem helyet,
hogy lakhassam!
21És te majd ezt gondolod magadban:
Ki szülte nekem ezeket?
Hisz én meddő voltam és nem szültem,
Száműzött és fogoly vagyok!
Ki nevelte fel ezeket?
Hisz én elhagyatott voltam, magamra maradtam;
Hol voltak ezek?

22Ezt mondja az Úr Isten:

esése. — *15.* Az Úr megható válasza: szeretete népe iránt sokkal nagyobb, mint akár a leggyöngédebb anyáé gyermeke iránt. — *16. Tenyeremre rajzoltalak téged:* állandóan a szemem előtt vagy. Ugyanezt mondja képes beszéd nélkül Jeruzsálem falairól a vers második része. — *17. Eljönnek*, a héber szerint: «sietnek». — *18. Valamennyiüket:* a szétszórt zsidókat. A próféta Siont mint mennyasszonyt írja le, kinek díszruhája az újra összegyűjtött és hazájába visszatért választott nép. — *19.* Oly nagy lesz a népessége a babiloni fogság idejében pusztasággá lett Szentföldnek, hogy határai majd szűkeknek bizonyulnak. — A *20.* és *21.* v. a 19. vers gondolatát folytatja. — *20.* Sion *magtalansága* a babiloni fogság szomorú kora. — *21.* Sion csodálkozva kérdi: honnan van gyermekeinek nagy száma? Ez a vers költői leírás, mely az előadás élénkítésére szolgál.

22—23. A pogány nemzetek az Isten által adott jelre (= az Isten kezének és zászlajának felemelésére) *a legnagyobb gyöngédséggel viszik vissza hazájukba az elhurcolt zsidókat;* királyok és királynék szolgálnak és hódolnak nekik. Költői leírás.

Ime én fölemelem kezemet a nemzetek felé,
És fölemelem zászlómat a népek felé,
És ők elhozzák majd fiaidat ölükben,
Elhozzák majd leányaidat vállukon.
[23]Királyok táplálnak majd téged,
És királynék lesznek a dajkáid;
Földre borult arccal hódolnak előtted,
És lábad porát nyalják,
És te megtudod, hogy én vagyok az Úr,
S akik reá várnak, benne meg nem szégyenülnek.

[24]Vajjon el lehet-e venni a harcostól a zsákmányt,
És megszabadulhat-e, amit az erős foglyul ejtett?
[25]Bizony, azt mondja az Úr:
Igenis, elvétetnek az erőstől a foglyok,
És szabaddá lesz, amit a hatalmas elvitt.
Azokkal kik veled perbe szálltak, én szállok perbe,
És fiaidat én mentem meg:
[26]És ellenségeidet megetetem a saját húsukkal,
És mint a musttól, megittasodnak a saját vérüktől;
És minden test megtudja,
Hogy én vagyok az Úr, a te megszabadítód,
És a te megváltód, Jákob Erőse!

50. FEJEZET.

Izraelt az Úr megbüntette vétkei miatt, de nem taszította el véglegesen. — Az Úr szolgájának engedelmessége és áldozatkészsége; feltétlen bizalma az Istenben. — Izrael bízzék az Úrban.

[1]Ezt mondja az Úr:
Hol van anyátok válólevele,
Mellyel őt elbocsátottam?
Vagy ki az én hitelezőm,
Kinek eladtalak?
Íme gonoszságaitok miatt adtalak el titeket,

24—26. Izrael megmentése egyedül az Úr hatalmának műve. — *24. A harcos* és *az erős* szavak Izrael ellenségeit, elsősorban a babiloniakat jelentik, kiktől egy még erősebb, maga az Isten mégis elragadja a zsákmányt. V. ö. Luk. 11, 21. 22. — *25. A foglyok*, szószerint: «a fogság». Az Úr hatalmasabb Izrael ellenségeinél. — *26.* Izrael ellenségei önmagukat pusztítják majd el. *Minden test* = minden ember. *Jákob Erőse:* Jákob erős Istene, az Úr.

50. *1—3. Izraelt az Úr megbüntette vétkei miatt, de nem taszította el véglegesen.* — *1. Anyátok válólevele.* Az ószövetségi törvény megengedte a házasság felbontását, ha a férj feleségében «rút dolgot» fedezett fel. Ily esetben a férj válólevelet adhatott feleségének. (Móz. V. 24, 1.) Az így elbocsátott asszonyt előbbi férje nem vehette többé vissza (u. o. 3—4. v.). *Anyátok:* a zsidó nép, melynek egyes tagjai ennek az eszményi «anyának» gyermekei. A vers értelme: Senki sem tudja előmutatni az Úr elbocsátó levelét, mely Sion eltaszítását véglegessé tenné, mert az Úr ilyent nem

És bűneitek miatt bocsátottam el anyátokat.

[2]Mert eljöttem, és nem volt jelen senki sem ;
Hívtam, és nem akadt, ki meghallgatott volna.
Vajjon oly rövid és oly kicsiny-e a kezem,
Hogy megváltani nem tudok?
Vagy nincs-e bennem erő a megszabadításra?
Íme én fenyegető szavammal kiszárítom a tengert,
Sivataggá teszem a folyamokat ;
Megrothadnak a víz hiányában a halak,
És szomjan pusztulnak.
[3]Sötétségbe burkolom az egeket,
És szőrruhát borítok reájuk takaróul.

[4]Az Úr értelmes nyelvet adott nekem,
Hogy szavammal támasza lehessek a fáradtnak.
Reggelenkint figyelmessé teszi,
Minden reggel figyelmessé teszi fülemet,
Hogy hallgassam őt mint mesteremet.
[5]Megnyitotta az Úr Isten fülemet,
Én pedig nem ellenéztem, meg nem hátráltam.
[6]Testemet odaadtam az *engem* verőknek,
Orcámat a tépdesőknek ;
Arcomat nem fordítottam el azoktól,
Kik gyaláztak és megköpdöstek engem.

[7]Az Úr Isten az én segítőm, azért nem szégyenülök meg ;
Azért tettem arcomat olyanná,
Mint a kemény kőszikla,

adott népének ; sem olyan hitelezők nem jelentkezhetnek, kiknek az Isten végleg eladta volna Izraelt. — *2.* A vers első része a Vulgáta szövege szerint Izrael népének hajdani hűtlenségére vonatkozik. A héberben ez a rész Izrael csüggetegségét korholja a babiloni fogságban : «Miért nem volt jelen senki sem, amikor eljöttem? Amikor szóltam, miért nem válaszolt senki sem?» A vers második részének és a — *3.* versnek értelme : az Isten hatalma nem rövidült meg ; az ő szava most is meg tudja remegtetni az egész természetet. *Megrothadnak*, a Hetvenes görög fordítás szerint : «elszáradnak». A *szőrruha* a gyász jelképe.

4—6. Az Úr szolgájának engedelmessége és áldozatkészsége. A beszélő személy a 4—9. versben a Messiás. — *4. Értelmes nyelvet*, a héber szerint : «a tanítványok nyelvét». *Mint mesteremet*, héb. «mint a tanítványok». A Messiás a tévelygésben és a bűnben elfáradt emberiségnek tanítója, ki azt hirdeti, amit mennyei Atyjától hallott. V. ö. Ján. 8, 26. — *5.* A Messiás engedelmessége az Isten iránt. V. ö. Zsid. 10, 5—14. — *6.* A Messiás végtelen szelídsége és béketűrése szenvedésében és halálában. V. ö. Mát. 20, 17—19 ; Márk 10, 32—34 ; Luk. 18, 31—33. és az egész evangéliumi szenvedéstörténetet.

7—9. A Messiás feltétlen bizalma az Istenben. — *7. Arcomat olyanná tettem, mint a kemény kőszikla:* bátran szembenézek minden szenvedéssel. A gondolatra, sőt a kifejezésre nézve is v. ö. Luk.

És tudom, hogy nem szégyenülök meg.
[8]Közel van, ki igazságot szolgáltat nekem ;
Ki szállhat perbe velem?
Álljunk ki együtt !
Ki az én ellenfelem?
Jöjjön ide hozzám !
[9]Íme az Úr Isten az én segítőm :
Ki kárhoztathat engem?
Ime mindnyájan elvesznek, mint a ruha,
Moly emészti meg őket.
[10]Ki féli közületek az Urat
És hallgat szolgája szavára?
Ki a sötétségben jár
És nincs világossága,
Bízzék az Úr nevében,
És támaszkodjék Istenére.
[11]Íme ti mindnyájan, kik tüzet gyujtotok
És lángokkal övezitek magatokat,
Jussatok tüzetek lángjába,
A lángokba, melyeket meggyujtottatok !
Az én kezem teszi ezt veletek,
Fájdalmakban heverjetek !

51. FEJEZET.

Az Úr híven megtartja Ábrahámnak adott ígéreteit. — Az Úr a nemzetek világossága és üdvössége, ki megújítja a hajdankor csodáit és megsegíti Izraelt. — Az Úr haragjának kelyhét Babilónia issza meg.

[1]Hallgassatok reám, kik az igazság után jártok
És az Urat keresitek ;
Tekintsetek a kősziklára, melyből kivágattatok,
S a verem nyílására, melyből kivájattatok.
[2]Tekintsetek atyátokra, Ábrahámra,
És Sárára, ki a világra hozott titeket ;
Mert egyedül őt hívtam meg,
Őt áldottam és sokasítottam meg.
[3]Bizony, megvígasztalja az Úr Siont,

9, 51. — *8. Ki szállhat perbe velem?* V. ö. Ján. 8, 46 ; 14, 30. és általában az Üdvözítő vitáit a farizeusokkal. — *A 9.* v. a Messiás ellenségeinek tehetetlenségét festi.

10—11. Izrael bízzék az Úrban. A beszélő személy a próféta. — *10. Az Úr szolgája* itt is a Messiás. *A sötétség* a bizonytalanság és a csüggeteg lelkület. — *11.* A gonoszokhoz intézett beszéd. A *tüz* és *a lángok* a Messiás ellen elkövetett erőszakosságokat jelentik, melyek a Messiás ellenségeinek vesztét okozzák. *Jussatok . . . meggyujtottatok*, a héber szerint : «Menjetek a saját tüzetek lángjába, — S az égő nyilak közé, amelyeket meggyujtottatok». (A gyujtó nyilak a babiloni hadsereg harci eszközei közé tartoztak.) A vers értelme : a saját vesztüket készítik elő azok, akik bármit is tesznek az Úr szolgája ellen.

51. *1—3. Az Úr híven megtartja Ábrahámnak adott ígéreteit.* (V. ö. Móz. I. 12, 2. 3 ; 13, 15. 16 ; 15, 5. 18—21 ; 17, 8 ; 18, 18 ; 22, 17. 18.) — *1. A kősziklá* és *a verem nyílása* a zsidó nép ősatyját és ősanyját, Ábrahámot és Sárát jelenti, mint a — *2.* vers világosan megmondja. *Őt:* Ábrahámot. — *3.* A romba döntött Siont az Úr dicsőségesen helyreállítja. *A gyönyörűség helye* és *az Úr kertje* a paradicsom.

És megvígasztalja romjait mind ;
Sivatagját hasonlóvá teszi a gyönyörűség *helyéhez*,
És pusztaságát hasonlóvá az Úr kertjéhez.
Öröm és vidámság lesz benne,
Hálaadás és dícséret szózata.

4Figyeljetek reám, én népem ;
Hallgassatok meg engem, én nemzetségem,
Mert *tanítás* indul ki tőlem,
És igazságom a népek megvilágosításán pihen meg.
5Közel van az én igazam,
Elindult az én szabadítóm,
És karom megítéli a népeket ;
Reám várakoznak a szigetek,
S az én karomban reménykednek.

6Emeljétek az égre szemeteket,
És tekintsetek le a földre ;
Bizony, elenyésznek majd az egek, mint a füst,
És elavul a föld, mint a ruha,
És lakói szintúgy elvesznek ;
De segítségem örökké tart,
És igazságom meg nem szűnik.

7Hallgassatok reám, kik ismeritek az igazságot,
Én népem, kinek szívében van *tanításom !*
Ne féljetek az emberek gyalázásától,
Ne ijedjetek meg szidalmaiktól.
8Mert mint a ruhát, úgy megeszi őket a féreg,
És mint a gyapjút, úgy megemészti őket a moly ;
De segítségem örökké tart,
És igazságom nemzedékről nemzedékre.

4—6. Az Úr a nemzetek világossága és üdvössége. — *4. Én népem ; én nemzetségem*, a szír fordítás szerint helyesebben : «Népek és nemzetek». *Tanítás* (héb.), Vulg. «törvény». Így a 7. versben is. — *5. Igazam, szabadítóm*, a héber szerint : «igazságom», «szabadításom». A Vulgáta az 5. verset közvetlenül a Messiásra vonatkoztatja ; a héber szöveg szerint a messiási *korról* van szó. *A szigetek:* l. 42, 4 ; 49, 1. magyarázatát. Az Isten *karja* az ő hatalma. — *6.* V. ö. 65, 17 ; 66, 22 ; Zsolt. 101, 27. 28 ; Mát. 24, 35 ; Márk 13, 31. Az egész anyagi világ elenyészik, de az Úr által meghozandó üdvösség örökké tart. A próféta tekintete előtt összeolvad a közelebbi szabadulás a messiási ország tökéletes befejezésével, az örök boldogsággal.

7—8. A zsidó nép elnyomói el fognak tűnni. — *7.* Az Úr a jámborokhoz szól. *Az emberek gyalázása* a zsidókat zsarnokaik (a babiloniak) részéről érő gyalázás. — *8.* A zsarnok elnyomók tehetetlenül el fognak tűnni, de az Úr igazsága és az általa adandó szabadítás örökké megmarad. *Féreg* helyett a héber szöveg «moly»-ról beszél.

[9]Kelj fel, kelj fel, öltözzél erőbe,
Úrnak karja!
Kelj föl, mint a hajdankor napjaiban,
A régmult nemzedékek idejében!
Vajjon nem te verted-e meg a kevélyt?
Nem te sebezted-e meg a sárkányt?
[10]Vajjon nem te szárítottad-e ki a tengert,
A hatalmas örvény vizét,
Ki úttá változtattad a tenger fenekét,
Hogy átmenjenek a megszabadultak?
[11]Most is visszatérnek az Úr megváltottjai,
Dícséretet zengve Sionba érkeznek;
Örök vidámság leszen fejükön,
Örömöt és vidámságot érnek,
És megfut a fájdalom és a sóhaj.

[12]Én, én vigasztallak meg titeket.
Ki vagy te, hogy félj halandó embertől,
Ember fiától, ki elszárad, mint a fű?
[13]Megfeledkeztél az Úrról, alkotódról,
Ki kiterjesztette az egeket
És megalapította a földet, —
És szüntelenül, egész nap féltél annak haragjától,
Ki téged sanyargatott és romlásodra tört.
Hol van most a sanyargató haragja?
[14]Gyorsan *kiszabadul a megalázott*,
Nem *hal meg a veremben*,
És kenyere el nem fogy.
[15]Mert én vagyok az Úr, a te Istened,
Ki felkavarom a tengert, és feldagadnak habjai;
A seregek Ura az én nevem.
[16]Szájadba helyeztem igéimet,
És kezem árnyékával fedtelek be,

9—10. A próféta (vagy a választott nép) kérése az Úrhoz, hogy újítsa meg a hajdankor csodáit. (V. ö. Zsolt. 88, 10. 11.) — *9. A hajdankor napjai* és *a régmult nemzedékek ideje* az Egyiptomból való kivonulás kora. *A kevély* (héb. «Ráháb») = Egyiptom; *a sárkány* a krokodilus, mint Egyiptomnak jellegzetes állata és szimboluma. — *10.* Célzás a zsidók átkelésére a Vörös-tengeren. V. ö. Móz. II. 14. — *11.* A számüzöttek dicsőséges visszatérése.

12—16. Az Úr maga lesz népének megszabadítója. — *12. Én, én vigasztallak meg titeket:* ha az Úr maga vigasztalja meg választott népét, annak nem kell félnie semmiféle *halandó embertől.* — *13.* A csüggeteg lelkek atyai megfeddése, hivatkozással a teremtésben megnyilvánuló végtelen isteni hatalomra, melynek a választott nép babiloni zsarnokai nem állhatnak ellen. — *14.* A fordítás a héber szöveget követi. A Vulgáta szerint a vers első két tagja így hangzik: «Sietve jár, ki kinyitni jő, — És nem öldökől a kiirtásig». A héber szöveg szerint az egész vers a zsidóság megszabadulására vonatkozik. *A verem* a babiloni fogság. — *16. Kezem árnyékával:* gondviselésemmel. *Kifeszítsd*, így a szír fordítás

Hogy *kifeszítsd* az egeket
és megvesd alapját a földnek,
És azt mondjad Sionnak :
Népem vagy te!

[17]Serkenj föl, serkenj föl,
Kelj föl, Jeruzsálem,
Mely megittad az Úr kezéből
Haragjának kelyhét ;
Fenékig kiittad a kábító kelyhet,
S a seprőig kiürítetted.
[18]Nem volt senki sem, ki gyámolította volna
Valamennyi fia közül, kiket a világra hozott ;
Nem volt senki sem, ki megfogta volna kezét
Valamennyi fia közül, kiket felnevelt.
[19]Két dolog ért téged,
Ki sajnálkozik feletted?
Pusztulás és dúlás, éhinség és kard ;
Ki vigasztal meg téged?
[20]Fiaid elhullottak ;
Ott feküdtek minden utca szegletén,
Mint tőrbe jutott zerge,
Telve az Úr haragjával,
Istenednek korholásával.

[21]Azért halljad ezt, szegénykye,
Ki kábult vagy, de nem a bortól!
[22]Így szól uralkodód, az Úr,
És Istened, ki népéért harcra kél :
Íme kiveszem kezedből a kábító kelyhet,
Haragom kelyhének alját;
Nem te iszod azt többé,
[23]Hanem azok kezébe adom, kik megaláztak téged,
És azt mondották neked :
Görnyedj meg, hogy átmehessünk rajtad,
És tedd testedet olyanná, mint a föld,
És mint az utca a járókelőknek.

szerint. (Vulg. és héber : «plántálj».) *Népem vagy te*, v. ö. Óz. 2, 24. Ez a homályos vers az Úr szava Izraelhez, és a választott nép szerepére vonatkozik az üdvösség új rendjében.

51, 17—52, 12.

Az Úr megszabadítja Sion számüzötteit, és ellenségeiket megbünteti.

51. *17—20. A Siont ért büntető isteni ítélet költői leírása.* — *17.* A próféta az Isten *haragját* az Úr *kelyhé*nek mondja, melytől Sion népe megtántorodott és mély *kábultság*ba esett. Gyakori bibliai kép ; v. ö. Zsolt. 74, 9 ; Jer. 25, 15 ; Abd. 16. stb. — *18.* Sion az isteni büntetés alkalmával teljes elhagyatottságban volt. V. ö. Jer. Sir. 1, 2. — A *18—20.* vers megható módon írja le az Úr haragja által sujtott Sion mélységes nyomorúságát. — A *20.* verssel v. ö. Jer. Sir. 2, 11.

21—23. Az Úr haragjának kelyhét Babilónia issza meg. — Amilyen gyászos sors érte egykor Jeruzsálemet, ugyanolyan sors vár a zsarnok Babilonra is. — *21.* A próféta ebben a részletben megismétli a 17. vers hasonlatát, de azt Babilonra alkalmazza. — *22.* A próféta az Istent nyomatékosan *az Úr*-nak (Jáhve-nak) nevezi, mely név az Istent mint választott népének szövetséges Istenét jelenti. — A *23.* vers vége a zsidóság mélységes megaláztatására vonatkozik a babiloni fogságban.

52. FEJEZET.

Jeruzsálem jövendő dicsősége.— A Sionra váró szabadulás jó híre. — A zsidó nép távozzék a pusztulásra szánt Babilonból.— Az Úr szolgájának megaláztatása és felmagasztaltatása.

[1]Kelj fel, kelj fel,
Öltsd fel erődet, Sion,
Öltsd fel díszes ruhádat,
Jeruzsálem, a Szentnek városa,
Mert nem megyen át többé rajtad
Körülmetéletlen és tisztátalan!
[2]Rázd le a port magadról, kelj fel,
Ülj fel, Jeruzsálem!
Oldd le nyakad bilincseit,
Sion fogoly leánya!
[3]Mert így szól az Úr:
Ingyen adt*alak* el titeket,
És nem pénzen vált*alak* meg titeket.
[4]Ezt mondja ugyanis az Úr Isten:
Először Egyiptomba költözött le népem, hogy ott tartózkodjék,
És Assur minden ok nélkül sanyargatta őt.
[5]És itt vajjon mi hasznom, — úgymond az Úr,
Hogy népemet ingyen elhurcolták?
Akik rajta uralkodnak, gonoszat cselekszenek,
— Úgymond az Úr,
És nevemet egész nap szüntelenül káromolják.
[6]Ismerje meg tehát népem nevemet ama napon,
Mert én, aki szóltam, íme itt vagyok!
[7]Mily szép a hegyeken
Annak a lába, aki kihirdeti és kikiáltja a békét!

52. *1—2. Jeruzsálem jövendő dicsősége.* — *1. Kelj fel*, t. i. a kábultság (51, 17. 22.) álmából. Az *erő* és a *díszes ruha* a Jeruzsálemre váró hatalmat és felmagasztalást jelenti. *A Szentnek* (az Istennek) *városa*, a héber szerint: «szent város». Az 1. vers vége azt fejezi ki, hogy pogány hódító nem teszi többé lábát a szent városba. — *2. A por* a gyász jele. *Kelj fel:* a porból, melyben eddig ültél. (V. ö. Jer. Sir. 1, 1.) *Oldd le nyakad bilincseit:* Sionra szabadulás vár a fogságból.

A *3—6.* vers kitérés, mely némileg megszakítja a szövegösszefüggést. — *3. Ingyen adtalak el titeket:* az Isten nem a saját anyagi hasznáért adta Siont ellenségeinek kezébe, hanem hogy bűneiért megbüntesse. *Nem pénzen váltalak meg titeket:* ugyanígy most minden váltságdíj nélkül bocsátja szabadon jó útra tért népét. — *4.* A zsidó nép egész történetének rövid összefoglalása: a választott nép igen sokszor nyögött ellenségeinek zsarnoksága alatt. *Egyiptomot* és *Assurt* itt a próféta a zsidók összes ellenségei helyett említi. — *5. Itt*, t. i. Bábelben. *Akik rajta uralkodnak, gonoszat cselekszenek:* a zsidók jelenlegi zsarnokai (a babiloniak is) sokkal jobban sanyargatták őket, mint amennyire Izrael fiai azt bűneikkel megérdemelték. V. ö. 10, 7 skk. gondolatával. — *6. Nevemet:* az Úr nevében hozott szabadulást. *Én, aki szóltam, íme itt vagyok:* az Úr mindenhatósága immár nyilvánvaló lesz, amennyiben teljesíti a multban adott igéreteit. Egyes magyarázók és az Egyház karácsonyi liturgiája ezt a verset közvetlenül Jézus Krisztus földi megjelenésére vonatkoztatják.

7—10. A Sionra váró szabadulás jó híre. — *7.* A *béke* a zsidó

Hirdeti a jót, kikiáltja a szabadulást,
És azt mondja Sionnak: Királlyá lett a te Istened!
[8]Hallga! Őreid szavukat felemelik,
Ujjonganak mindnyájan,
Mert szemtől-szembe látják majd,
Amikor az Úr hazahozza Siont.
[9]Örvendjetek, ujjongjatok mindnyájan,
Jeruzsálem romjai,
Mert az Úr megvigasztalta népét,
Megváltotta Jeruzsálemet.
[10]Felkészült az Úr szent karja
Minden nemzet szeme láttára;
És meglátja a föld minden határa
Istenünknek szabadítását.
[11]Távozzatok, távozzatok, jertek ki onnan,
Ne érintsetek tisztátalant!
Jertek ki belőle, tisztuljatok meg,
Kik az Úr edényeit hordozzátok!
[12]Hiszen nem kell zűrzavarban kijönnötök,
Nem kell menekülve sietnetek,
Mert az Úr halad előttetek,
És Izrael Istene gyüjt egybe titeket.
[13]Íme *sikert arat* az én szolgám,
Fenséges és dicső, és felette magasztos leszen.
[14]Amint sokan álmélkodtak felette,
— Oly dicstelen volt az emberek közt tekintete,
S az emberek fiai között alakja, —
[15]*Épúgy* sok nemzetet hint meg majd ő;

népre váró szabadulás. A *hegyek*et a próféta csak mint költői vonást említi. A szent szerző nem nevezi meg a békét hirdetőnek személyét. — *8.* Sion *őreinek* említése szintén csak költői vonás az előadás szemléletességének emelésére. — *9. Megváltotta:* megszabadította. A próféta Sion üdvösségét oly világosan látja előre, hogy róla mint már befejezett tényről beszél. — *10. Az Úr karja* az ő hatalma. A vers utolsó részével v. ö. Zsolt. 97, 3. versét. *11—12. A próféta felszólítja a zsidó népet, hogy az Isten vezetése mellett távozzék el a pusztulásra szánt Babilonból.* V. ö. 48, 20. — *11.* V. ö. Kor. II. 6, 17. A vers utolsó része a levitákhoz intézett felszólítás. — *12. Nem kell zűrzavarban kijönnötök, — Nem kell menekülve sietnetek:* mint egykor Egyiptomban. *Izrael Istene gyüjt egybe titeket:* Izrael Istene lesz a hátvédetek.

52, 13—53, 12.

A Messiás megváltó halála és szent embersége részére ezzel kiérdemelt örök dicsősége.

52. *13—15. Az Úr szolgájának megaláztatása és felmagasztaltatása.* (Az Úr szava.) — *13. Sikert arat* (héb.), Vulg. «érteni fog». — *14. Felette:* a szír fordítás és az arámi Targum szerint. Héb. és Vulgáta: «feletted». — *Álmélkodtak felette,* a héber szerint: «megborzadtak feletted». A 14. vers az Úr szolgájának megalázott állapotáról beszél, a — *15.* vers pedig legnagyobb dicsőségét

Királyok fogják be majd
szájukat miatta,
Mert olyat látnak, amiről
nem is beszéltek nekik,
És olyat szemlélnek, amiről nem is hallottak.

53. FEJEZET.

A Messiás szenvedésének, halálának és dicsőségének prófétai leírása.

[1]Ki hitte volna azt, amit hallottunk,
S az Úr karja ki előtt nyilvánult meg?

[2]Úgy nőtt fel előtte, mint a fiatal hajtás,
És mint a gyökér a szomjas földből;
Nem volt sem szépsége, sem ékessége,
Hogy megnézzük rajta,
És külseje sem volt kívánatos.

[3]Megvetett volt, a legutolsó az emberek között,
A fájdalmak embere, a betegség ismerője;
Arca mintegy elrejtett és megvetett *volt*,
Azért nem is becsültük őt.

[4]Valóban a mi betegségeinket ő hordozta,

festi. A *meghintés* a (bűntől való) megtisztításra vonatkozik. Így a szír fordítás is. A Hetvenes görög fordítás szerint: «Csodálkozni fog rajta sok nemzet». A Targum ezt a verstagot a pogány nemzetek szétszórására vonatkoztatja. *Királyok fogják be majd szájukat miatta*, t. i. néma csodálkozásban. — A Messiás szent személyét és tanítását meg fogja ismerni az egész világ.

53. Izaiás könyvének ez a fejezete az ószövetség legszebb, legmagasztosabb jövendölései közé tartozik. A szent szerző oly világosan írja le a Messiásnak világot megváltó szenvedését, halálát, és ezt követő megdicsőülését, hogy szinte elfelejtjük, hogy ez a leírás sok évszázaddal megelőzte a Kálvária véres áldozatát. A prófétának minden gondolatára, minden szavára meglepő világosság árad az evangéliumi szenvedéstörténetből.

E fejezet nagy hasonlóságot mutat a 21. zsoltárral, mellyel közös tárgya van.

1. A próféta megdöbbent felkiáltása: ki hitte volna azt, amit ő (az Úr kinyilatkoztatása folytán) hirdet az Úr szolgájának szenvedéséről és haláláról? *Az Úr karja* az ő hatalma, mely a Messiás szenvedésével váltotta meg a világot.

2—3. A Messiás alázatos földi élete, és kínszenvedése alkalmával elviselt gyalázata. — *2. Előtte:* az Isten előtt. *Mint a fiatal hajtás:* célzás 11, 1-re. *A szomjas föld* terméketlen sivatagot jelent. A próféta úgy írja le az Úr szolgáját, mint nagyon jelentéktelennek tetsző, nem is termékeny talajból fakadó *fiatal hajtást*. A 2. v. beszélő személye a Messiással szemben megátalkodott zsidó nép. A vers második része és a — *3.* sem Jézus Krisztus egész nyilvános életén keresztül kortársainak hitetlenségében és elvakultságában, főleg pedig kínszenvedésének gyalázatában ment teljesedésbe. *Arca mintegy elrejtett és megvetett volt:* a próféta a szenvedő Messiást bélpokloshoz (4. v.) hasonlítja, kinek az ószövetségi törvény szerint arcát el kellett rejtenie, és nem volt szabad más emberekkel érintkeznie. A héber szerint: «Aki elől az ember elrejti arcát», t. i. az irtózat miatt.

4—6. Az Úr szolgája a mi bűneinkért szenvedett. — *4. A mi betegségeink* és *a mi fájdalmaink* az emberiség vétkei, melyeket aMessiás magára vállalt, hogy értük az Istennek tökéletes elég-

S a mi fájdalmainkat ő viselte ;
És mi őt szinte bélpoklosnak tekintettük,
Az Istentől megvertnek és megalázottnak.
[5]Pedig ő a mi gonoszságainkért sebesíttetett meg,
A mi bűneinkért töretett össze ;
A mi békességünkért van rajta a fenyíték,
S az ő kék foltjai által gyógyultunk meg.
[6]Mi mindnyájan mint a juhok tévelyegtünk,
Kiki a saját útjára tért ;
S az Úr őreá helyezte
Mindnyájunk gonoszságát.

[7]Feláldoztatott, mert ő maga akarta,
És nem nyitotta meg száját ;
Viszik, mint a juhot leölésre,
És mint nyírója előtt a bárány,
Elnémul, és meg nem nyitja száját.
[8]Kiragadtatott a szorongatásból és az ítéletből.
Ki sorolja fel az ő nemzetségét?
Mert kivágatott az élők földéről,
Népem bűnei miatt vertem meg őt.
[9]És gonoszok közt adtak neki sírt,
És gazdag mellé *jutott* halálában ;
Mert nem cselekedett gonoszságot,
Sem álnokság nem volt szájában,
[10]És az Úr akarta őt összetörni a betegséggel.

Ha életét bűnért való áldozatul adta,
Hosszú életű ivadékot lát majd,

tételt adjon. *Bélpoklosnak*, a héber szerint : «az (Istentől) megvertnek». — *5.* Az előbbi gondolatnak még világosabb kifejtése. *A mi békességünk:* kiengesztelődésünk az Istennel. — *6.* Az eltévelyedett emberiség szomorú állapota a Messiás szenvedése előtt.

7—10a. A Messiás önként áldozza fel életét értünk. Erőszakos halála, temetése. — *7.* A héber szerint : «Meggyötörtetett, s ő alávetette magát». *A leölésre vitt juh* és *a nyírója előtt* néma *bárány* hasonlata a Messiás végtelen türelmét fejezi ki szenvedésében. V. ö. Jézus Krisztus viselkedését Annás, Kaifás, Pilátus, Heródes előtt.— *8. Kiragadtatott a szorongatásból és az ítéletből*, t. i. a halálba. *Az élők földe* a mi földünk. *Népem bűnei miatt vertem meg őt:* a próféta világosan megkülönbözteti «az Úr szolgáját» a zsidó néptől. — *9.* A vers első része a Vulgáta szerint így hangzik : «És gonoszokat ád majd temetéséért, — És gazdagot haláláért». A héber szövegben a 9. vers második sorát sokan így értelmezik : «És gonosztevők mellé került halálában.» V. ö. az evangéliumi elbeszélést Jézus haláláról, és temetéséről Arimateai József sírjában : Mát. 27, 57—60 ; Márk 15, 42—46 ; Luk. 23, 50—53 ; Ján. 19, 38—42. A 9. v. második része és a — *10.* v. első tagja megismétli azt, hogy a Messiás teljesen ártatlanul, a világ bűneiért szenvedett.

10b—12. Az Úr szolgájának megdicsőülése és megváltó halálának gyümölcse. — *10. A hosszú életű ivadék* a Messiás által megváltott

S az Úr akarata az ő keze
által teljesül.
11Azért, mert lelke szenvedett,
Lát majd és jóllakik.
Tudásával az én igaz
szolgám
Sokakat megigazulttá tesz,
És gonoszságaikat ő hordozza.
12Ezért igen sokakat adok
neki osztályrészül,
És szétosztja az erősek
zsákmányát,
Mivelhogy halálra adta
életét
S a gonoszok közé számíttatott,
És sokaknak a bűnét hordozta,
És ő a törvényszegőkért
imádkozott.

54. FEJEZET.

Sion népe nagyszámú lesz. — Az Úr örök irgalommal megkönyörül népén. — Jeruzsálem fényesen újraépül, és Sion az Úr különös oltalma alatt fog állni.

1Ujjongj, te meddő, ki nem
szülsz,
Énekelve ujjongj és örülj,
ki nem szültél,
Mert több fia lesz az elhagyottnak,
Mint akinek férje van,
— úgymond az Úr.
2Tedd szélessé sátrad helyét,
És feszítsd ki hajlékaid
kárpitjait, ne kíméld;
Hosszabbítsd meg kötéleidet,
És szegeidet verd be erősen.

és az örök boldogságba vezetett lelkek. A vers utolsó tagja azt jelenti, hogy a Messiás korlátlan ura és királya az egész világnak. — *11.* A Messiás végtelen boldogságának rajza. *Tudása:* tanítása. *Sokakat megigazulttá tesz:* minden áldás, melyben az emberiség részesül, a Messiás megváltó halálának gyümölcse. V. ö. Ján. 1, 16. *Gonoszságaikat ő hordozza:* a Messiás kereszthalála az egész világ bűneiért eleget tett az Istennek. V. ö. Zsid. 10, 14. — *12.* A Messiásnak *osztályrészül adott igen sok* ember az általa megváltott emberiség. *Az erősek zsákmánya:* a Messiás az emberiséget mintegy erőszakosan kiragadta a gonosz lélek rabságából. V. ö. Luk. 11, 21. 22. (Iz. 49, 24.) A vers vége összefoglalja és megismétli az egész fejezet alapgondolatát az Úr szolgájának megváltó haláláról. *A törvényszegőkért imádkozott:* v. ö. Luk. 23, 34.

54—55.

Az ezekben a fejezetekben olvasható beszéd a jövendő Jeruzsálem dicsőségét rajzolja. A próféta tekintete előtt és kifejezéseiben itt is egybeolvad a közeljövő az Egyház életének különböző szakaszaival, a küzdő és a dicsőséges Egyház életével. A legtöbb kifejezés csak erőszakos túlzással volna alkalmazható az 538 után újraépült, a valóságban igen szegényes Jeruzsálemre.

54. *1—5. Sion népe nagyszámú lesz.* — *1.* A *meddő, ki nem szül* és *az elhagyott:* a fiaitól megfosztott és fogságba hurcolt Sion, melyet az Úr látszólag eltasztított magától. (A meddőséget az ószövetségi felfogás az Isten megalázó büntetésének tartotta.) Az Isten újra nagyszámú ivadékot ad Sionnak. Szellemi értelemben ez a vers az Egyház gyermekeinek nagy számára vonatkozik. Ily értelemben idézi ezt a verset Szent Pál (Gal. 4, 27.). — *2.* Költői kép: Sion családja (a választott nép, az Egyház gyermekei) oly nagy-

[3]Mert kiterjedsz majd
jobb és bal felé,
És ivadékod nemzeteket
örököl
És elhagyott városokat
benépesít.
[4]Ne félj, mert te meg nem
szégyenülsz,
És ne pirulj, mert nem
kell majd szégyenkez-
ned;
Sőt elfelejted ifjúkorod
szégyenét,
És nem emlékezel meg
többé özvegységed gya-
lázatáról.
[5]Mert urad lesz a te Al-
kotód,
A seregek Ura az ő neve;
És megváltód Izraelnek
Szentje,
Az egész föld Istenének
fogják őt hívni.

[6]Mert mint elhagyott és
bánkódó lelkű asszonyt
Hívott meg téged az
Úr,
Mint ifjúkorban eltaszí-
tott feleséget,
— Mondja a te Istened.
[7]Egy szempillantásra, rö-
vid időre elhagytalak,
De nagy irgalommal
egybegyüjtelek.
[8]Haragom pillanatában
kissé elrejtettem előled
arcomat,
De örök irgalommal meg-
könyörülök rajtad,
— Úgymond a te meg-
váltód, az Úr.
[9]Úgy vagyok, mint Noé
napjaiban,
Kinek megesküdtem, hogy
nem hozom többé
Noé vizeit a földre;
Így esküszöm, hogy nem
haragszom reád,
És többé meg nem kor-
hollak.
[10]Mert induljanak meg
bár a hegyek,
És rendüljenek meg a hal-
mok,
Irgalmasságom nem távo-
zik el tőled,
És békém szövetsége meg
nem inog,
— Úgymond a te könyö-
rülő Urad.

[11]Te szegényke, kit a vi-
har megtépett,
Kinek nincsen vigaszta-
lása,

számú lesz, hogy a régi sátor szűknek fog bizonyulni. V. ö. Zak. 2, 4. — *3.* Az új Jeruzsálem az Isten országának középpontja lesz. Az *elhagyott városok* Júda rombadöntött városai. — *4. Ifjúkorod szégyene:* az egyiptomi szolgaság ideje vagy a bálványimádás. *Özvegységed gyalázata:* a babiloni fogság.

6—10. Az Úr örök irgalommal megkönyörül népén. — *6—7.* Az Úr eltaszította ugyan Siont, de nem véglegesen. V. ö. 50, 1. — *8.* Az Úr *haragja* a babiloni fogságban vált érezhetővé. Az Isten *arca* az ő kegyes tekintete. Ez a vers mélyen bevilágít az Isten végtelen irgalmába, mely a földön a bűnöst azért bünteti, hogy megtérjen és boldog legyen. — *9.* Az Isten igéretét Noé napjaiban l. Móz. I. 9, 11—16. *Noé vizei* a vízözön. — *10.* Az Úr szövetsége népével (Egyházával) fennmarad akkor is, ha az egész természet megrendülne.

11—17. Jeruzsálem fényesen újraépül, és Sion az Úr különös oltalma alatt fog állni. — *11. A vihar* az ellenséges pusztítás, főleg

Íme én lerakom sorba köveidet,
És zafirokra alapítlak;
[12]Jáspisból alkotom bástyáidat,
Faragott kövekből kapuidat,
És drágakövekből egész határodat.
[13]Valamennyi fiadat az Úr tanítványává *teszem*,
És fiaidnak nagy békességet *adok*.
[14]Igazság lesz az alapod;
Ne törődjél az elnyomatással, mert nem kell félned,
Se a rettegéssel, mert az nem férhet közeledbe.
[15]Íme lakótársadnak jő, aki nem volt velem,
Egykori jövevényed hozzád csatlakozik.
[16]Íme én teremtettem a kovácsot,
Ki fúvással éleszti a tűzben a szenet,
És fegyvert készít mestersége szerint;
És én teremtettem az öldöklőt a pusztításra.
[17]Egy fegyver sem arat sikert,
Mely ellened készült;
Minden nyelvet megítélsz,
Mely veled perbe száll.
Ez az Úr szolgáinak örökrésze,
És az ő igazságuk nálam, úgymond az Úr.

55. FEJEZET.

Az Úr Sionnal örök szövetséget köt. — Az Isten határozatai feltétlenül megvalósulnak. — A számüzöttek dicsőséges visszatérése hazájukba.

[1]Ti szomjazók, jöjjetek a vizekhez mindnyájan,
S akiknek nincsen pénzetek, siessetek,
Vegyetek és egyetek;
Jöjjetek, vegyetek pénz nélkül
És minden ellenérték nélkül bort és tejet.

a babiloni fogság. *Ime én lerakom sorba köveidet*, a héber szerint: «Ime én stibiumból lerakom köveidet». — Az itt és a következő versben említett drágakövek fordítása bizonytalan; a próféta leírásában Jeruzsálem (az Egyház) kegyelemkincseit és azoknak betetőzését, a mennyei boldogságot ábrázolják. V. ö. Tób. 13, 21. 22; Jel. 21, 18—21. — *13.* V. ö. Jer. 31, 34; Ján. 6, 45. — *14. Ne törődjél*, szószerint: «Távozzál messzire». Az új Jeruzsálemet (az Egyházat) az Úr minden veszedelemtől megóvja. — A *15.* v. a Vulgáta szövegezésében azt jelenti, hogy a zsidók egykori ellenségei (= *aki nem volt velem*) az új Jeruzsálemben a választott néphez csatlakoznak. A héberben e vers szövege bizonytalan; valószínűleg a zsidó nép ellen támadó ellenségek vesztéről van szó: «Ime, ha valaki ellened támad, ez nem tőlem jő; — Aki ellened támad, elesik előtted» (?). — *16.* A vers értelme: Az Úr teljesen szabadon rendelkezik azzal, aki a fegyvert kovácsolja, és azzal, aki a fegyvert pusztításra használja. — 16c. a Vulgáta szerint így is fordítható: «És szerszámot vesz elő művéhez». — *17.* Az előbbi vers alkalmazása a zsidó népre: aki Izrael ellen támad, annak fegyverét és hatalmát az Úr megsemmisíti. *Ez . . . az ő igazságuk nálam:* ezt ítéli meg az Úr nekik.

55. *1—5. Az Úr Sionnal örök szövetséget köt.* — *1.* Az (élő)*víz*, a *bor* és a *tej* a messiási áldás teljességét jelenti (v. ö. Ján. 4, 14;

[2]Miért fordítjátok a pénzt
arra, ami nem kenyér,
És kereményeteket arra,
ami jól nem lakat?
Hallgassatok, hallgassatok reám, s akkor jót
esztek,
És kövér *ételekben* gyönyörködhettek.
[3]Hajtsátok hozzám fületeket, jöjjetek hozzám,
Hallgassatok ide, s akkor élni fog lelketek;
És én örök szövetséget kötök veletek,
A Dávidnak *megígért* állandó irgalmasság *szerint*.
[4]Íme tanúul adtam őt a népeknek,
Vezérül és parancsolóul a nemzeteknek.
[5]Íme hívsz majd oly nemzetet, melyet nem ismertél,
És nemzetek, melyek nem is ismertek téged, hozzád sietnek,
Az Úrért, a te Istenedért,
Izrael Szentjeért, ki megdicsőített téged.

[6]Keressétek az Urat, míg megtalálható,
Hívjátok őt segítségül, míg közel van.
[7]Hagyja el útját az istentelen,
Gondolatait a gonosz férfiú,
És térjen vissza az Úrhoz, ki megkönyörül rajta,
És Istenünkhöz, mert kész ő a megbocsátásra.
[8]Mert nem az én gondolataim a ti gondolataitok,
És a ti utaitok nem az én utaim, úgymond az Úr.
[9]Mert amennyivel magasabbak az egek a földnél,

7, 37; Jel. 22, 17.), melyet az Úr mindenkinek ingyen és a legnagyobb bőségben akar megadni. Keleten nem ritkaság, hogy egyik-másik kút vizéből csak pénzért lehet inni. — *2. A pénzt*, szószerint: «az ezüstöt». A bibliai korban Palesztina pénze többnyire az ezüst volt, melyet az áruért eredetileg súly szerint lemértek. A zsidók a *kövérséget* tartották a hús legízletesebb részének; itt a kövérség a legértékesebb lelki javakat jelenti. Az Isten szemrehányóan kérdi a zsidóktól, miért fordítják *pénzüket* és *keresményüket* az idegen földön (Babilóniában) oly dolgokra, melyek nincsenek hasznukra? — *3.* A *Dávidnak* adott isteni ígéretek (Kir. II. 7, 12—16; Zsolt. 88, 20—38.) kiváló értelemben Dávid legnagyobb utódában, a Messiásban teljesedtek be. Jer. 30, 9; Ez. 34, 23; 37, 24. 25. Dávidnak nevezi a Messiást. Az itt említett *örök szövetség* a Messiás szövetsége Egyházával (Jer. 31, 31—33; Luk. 22, 20; Kor. I. 11, 25; Zsid. 7, 22.). — *4. Őt:* a Messiást, Dávid legnagyobb utódát, ki minden ember tanítója és királya. — *5.* A messiási korban az Úr előtt hódolni fognak és az Úr választott népéhez csatlakoznak (= az Egyházba lépnek) oly népek is, melyek a próféta idejében a zsidók előtt teljesen ismeretlenek voltak.

6—11. Az Úr határozatai feltétlenül megvalósulnak. — A *6.* v. értelme: a bűnös ne engedje nyomtalanul és felhasználatlanul elmulni az irgalom idejét. — *7.* Az *út* itt erkölcsi életmódot jelent. — *8—9.* Az Úr határozatai érthetetlenek a gyarló ember előtt. —

Annyival magasabbak az
én utaim a ti utaitoknál,
Az én gondolataim a ti gondolataitoknál.
10 És amint lehull a zápor
és a hó az égből,
És oda többé vissza nem
tér,
Hanem megitatja a földet, megöntözi és megtermékenyíti,
És magot ad a magvetőnek
És kenyeret az evőnek:
11 Úgy lesz az én igém *is*,
Mely szájamból kimegy;
Nem tér az vissza hozzám eredménytelenül,
Hanem végbeviszi mindazt, amit akarok,
És végrehajtja azt, amire küldöm.

12 Bizony, örömmel vonultok majd ki,
És békés lesz a vezetéstek;
Hegyek és halmok ujjongva zengenek majd előttetek,
S a mező minden fája tapsol.
13 Fenyő sarjad majd a *tövisbozót* helyén,
És a csalán helyén mirtus fakad;
És dicsőségére válik az az Úrnak,
Eltörölhetetlen, örök jelül.

56. FEJEZET.

Az Úr üdvössége közel van. — Az Úr törvényeit megtartó pogányokra és heréltekre váró boldogság. — A zsidó nép gondatlan és gonosz elüljáróinak korholása.

1 Ezt mondja az Úr:
Tartsátok meg a jogot
És cselekedjetek igazságot,

11. Az Úr *igéje* itt az az isteni igéret, mely Jeruzsálem (az Egyház) jövendő dicsőségét biztosítja. *Eredménytelenül:* a nélkül, hogy megvalósult volna. A szentatyák és egyes magyarázók szerint az Úr igéje a Szentháromság második személye (v. ö. Ján. 1, 1.), ki földi életében a legtökéletesebben végrehajtotta mennyei Atyja akaratát. (V. ö. Ján. 4, 34; 17, 4. 6. stb. Alkalmazott értelmezés.)

12—13. A számüzöttek dicsőséges visszatérése hazájukba. V. ö. 40, 3 skk.; 48, 20. 21. — A *12.* v. kifejezései a lelki vidámságot jelentő költői képek. — *13. Tövisbozót* (héb.), a Vulgáta szerint: «vad nárdus». *Fenyő*, a héber szerint: «ciprus».

HARMADIK FŐRÉSZ. Prófétai beszédek. (56—66. fejezet.)

A szent szerző az itt olvasható beszédek egy részében a választott népnek olyan tagjaihoz fordul, kik a babiloni fogság után ismét hazájukban élnek; egyes beszédek azonban a babiloni fogság előtt élő zsidóknak szólnak. Mint Izaiás könyvének többi részében, itt is igen sokszor összefolyik a közelebbi és a távolabbi jövő, a zsidó népre váró jövő a küzdő és a dicsőséges Egyház sorsával.

56. *1—2. Az Úr üdvössége közel van.* — *1.* A *jog* és az *igazság* rokonértelmű szavak, és egyaránt az isteni törvényt jelentik. Az

Mert nemsokára eljő szabadításom,
És megnyilvánul igazságom.
[2]Boldog az az ember, aki így cselekszik,
S az ember fia, ki ehhez ragaszkodik,
Ki vigyáz, hogy a szombatot meg ne szentségtelenítse,
Ki vigyáz, hogy keze semmi rosszat se cselekedjék.

[3]És ne mondja a jövevény fia,
Ki az Úrhoz csatlakozik,
Ne mondja: Elszakaszt és kizár az Úr engem népéből!
És ne mondja a herélt:
Íme kiszáradt fa vagyok én!
[4]Mert így szól az Úr a heréltekhez:
Akik megőrzik szombatjaimat,
És azt választják, ami nekem tetszik,
És megtartják szövetségemet,
[5]Azoknak helyet adok házamban és falaim között,
És fiúknál, leányoknál többet érő nevet,
Örök nevet adok nekik,
mely nem vész el sohasem.
[6]A jövevény*ek* fiait pedig, kik az Úrhoz csatlakoznak,
Hogy szolgáljanak neki és szeressék nevét
És szolgái legyenek,
Mindenkit, ki vigyáz, hogy a szombatot meg ne szentségtelenítse,
És megtartja szövetségemet:
[7]Elvezetem szent hegyemre
És megörvendeztetem imádságom házában;
Égő- és *béke*áldozataik kedvesek lesznek nekem oltáromon.
Házam ugyanis az imádság háza lesz

Úr *szabadítása* és *igazsága* a babiloni fogságból való szabadulást jelenti, melyet a szent szerző immár közelállónak mond. — *2.* Az *így* és *ehhez* szavak az előbbi versben említett jogra és igazságra vonatkoznak. A *szombat* törvényét a próféta az egész isteni törvény helyett említi.

3—8. Az Úr törvényeit megtartó pogányokra és heréltekre váró boldogság. — *3.* A *jövevény fia* az Úr törvényét megtartó pogány. Móz. V. 23, 1. megtiltotta, hogy a heréltek a választott népbe felvételt nyerjenek, Móz. V. 23, 3. pedig hasonló tilalmat állít fel a moábitákra és az ámmonitákra nézve. A próféta ennek a tilalomnak visszavonásával azt jelzi, hogy az ószövetségi törvény rideg rendelkezései immár érvényességüket vesztik. — *6—7.* A babiloni fogság után számos pogány megismerte és elfogadta a mózesi törvényt, és ezeket a zsidók befogadták maguk közé. (Ezeket prozelitáknak hívták.) Az Úr *szent hegye* a Sion hegye, és *imádságának háza* az újonnan felépülő jeruzsálemi templom. *Házam ugyanis az imádság háza:* v. ö. Mát. 21, 13; Márk 11,

Minden nép számára.
[8]Így szól az Úr Isten,
Ki összegyüjti Izrael szétszórtjait :
Másokat is gyüjtök hozzá,
Az ő egybegyüjtöttjeihez!

[9]Mező vadjai mind,
Jertek ide enni,
Erdő vadjai mind !
[10]Az ő őrei mind vakok,
Valamennyien tudatlanok ;
Ugatni nem tudó néma kutyák,
Hiúságokat álmodnak, fekszenek,
Aludni szeretnek.
[11]Szemtelen kutyák,
A jóllakást nem ismerik ;
Maguknak a pásztoroknak sincs eszük,
Mindannyian a saját útjukra tértek :
Mindegyik a maga kapzsiságához,
A legmagasabbtól a legutolsóig.
[12]Jertek, igyunk bort,
Ittasodjunk meg egészen;
És ahogy ma van, úgy legyen holnap is,
Sőt még sokkal inkább !

57. FEJEZET.

Az elüljárók kötelességmulasztása miatt tönkremennek és elvesznek a nép legjobbjai. — A bálványozók korholása. — A megtört és alázatos lelkekre váró üdvösség, melyben nem lesz részük a gonoszoknak.

[1]Elvész az igaz, és nincsen senki sem,
Ki ezt szívére venné ;

17 ; Luk. 19, 46. — *8.* A vers vége a Vulgáta szerint így hangzik : «Még egybegyüjtöm hozzá az ő egybegyüjtöttjeit». Az Úr a babiloni fogságban szétszórt zsidósághoz gyüjti a megtérő pogányokat is.

56, 9—57, 21.

A zsidó nép méltatlan vezetőinek korholása (56, 9—57, 13.) és az Úrhoz hű jámborok vigasztalása (57, 13—21.).

56. *9—12. A zsidó nép gondatlan és gonosz elüljáróinak korholása.* — *9.* A próféta költői képben a mezők és az erdők minden vadállatát hívja : jöjjenek bátran a prédára, mert (10—11.) senki sincs, ki őket ebben megakadályozná. A hasonlat alapja a nyáj, mellyel pásztorai nem törődnek. — Más magyarázók szerint a mezők és az erdők vadjai az ellenséges pogány nemzeteket jelentik, melyek bátran reátörhetnek a védtelen Izraelre. — *10. Az ő őrei:* a választott népnek kötelességeikről megfeledkezett vezetői. A *kutyák*ról szóló hasonlatot a szent szerző a Keleten oly gyakori kóbor kutyákról vette. A vers valamennyi jelzője azt a gondolatot domborítja ki, hogy a nép vezetői nem törődnek kötelességeikkel. *Hiúságokat álmodnak*, a héber szerint : «heverésznek». — A *11.* v. a héberben világosan kimondja, hogy *a néma és szemtelen kutyák* a nép pásztorai (elüljárói). A 11. vers az elüljárók önzését és haszonlesését korholja. *A maga kapzsiságához*, a héber szerint : «a saját hasznához». A *legmagasabbtól* szó a héberben hiányzik. — *12.* A dőzsölők szava.

57. *1—2. Az elüljárók kötelességmulasztása miatt* (56, 10—12.) *tönkremennek és elvesznek a nép legjobbjai.* — A Vulgáta szerint a 2. vers a próféta felkiáltása : Jöjjön el minél előbb az Úr segítsége (= *a béke*, v. ö. 56, 1.), hogy a jámborok nyugton és biztonban

S a jámbor emberek
tönkremennek,
Mert senki sem érti meg,
Hogy a gonoszság miatt
vész el az igaz.
[2]Jöjjön el a béke, hadd
pihenjen nyugvóhelyén
az,
Aki a maga egyenes *útján*
jár!

[3]Ti pedig jertek csak ide,
Ti varázslónő fiai,
Ti házasságtörő férfiú és
parázna nő ivadéka!
[4]Kit csúfoltok?
Kire tátjátok szájatokat,
Kire öltitek ki nyelveteket?
Vajjon nem ti vagytok-e
a gonoszság gyermekei,
A hazugság ivadéka?
[5]Kik *égtek a vágytól* az istenek után
Minden lombos fa alatt,
Kik gyermekeket áldoztok a völgyekben
A magas kősziklák alatt.
[6]A völgy *síma köveiben*
leszen a te osztályrészed,
Az leszen a te részed!
Nekik öntöttél italáldozatot,
Mutattál be áldozatot.
Vajjon ezért én ne boszszankodjam-e?
[7]Magasba nyúló hegyen
állítottad fel nyugvóhelyedet,
És oda mentél fel áldozatot bemutatni;
[8]És ajtó és ajtófélfa mögött
Elhelyezted emlékképedet.
Bizony, mellettem feltakartad
És befogadtad a házasságtörőt,

ságban élhessenek! A héberben ez a vers az 1. v. gondolatát folytatja: «... A jámbor emberek elvesznek, — És senki sem fontolja meg, — Hogy a gonoszság miatt vész el az igaz; — 2. Bemegy a békébe, — Megpihennek nyugvóhelyükön, — *kik* egyenes *útjukon* jártak».

3—13a. A bálványimádók korholása. — *3.* A próféta a bálványozókat megvetéssel nevezi *varázslónő fiainak*, *házasságtörő férfiú és parázna nő ivadékának*. A bálványozás, a bűbájosság és az erkölcstelenség bűnei többnyire együtt jártak. — *4.* A próféta keményen figyelmezteti a gúnyolódó gonoszokat, hogy nincs okuk a kevélységre, mert ők a bűn szülöttei. — *5.* A bálványozók bűnei. A vers szövege homályos. *Kik égtek a vágytól az istenek után* (héb.), a Vulgáta szerint: «Kik vígasztalást kerestek az istenekben». A *lombos fák* a bálványoltárok mellett álló berkek vagy cölöpök (héb.: «asera»; l. Móz. II. 34, 13. jegyz.). *Magas kősziklák* helyett a héber szöveg a «sziklák hasadékai»-ról beszél. — *6.* A *völgy sima köveiben*, Vulg.: «a völgy részeiben». Mivel a zsidók a völgyekben áldoztak a bálványok tiszteletére emelt köveknél (v. ö. 5. v.), osztályrészük köves, terméketlen terület lesz. — *7. Magasba nyúló hegyen:* a bálványoltárok rendesen magas helyeken álltak. A *nyugvóhely* említése célzás a bálványozással összekötött erkölcstelenségre, vagy a jövendőt kinyilatkoztató álmokra. — *8. Emlékképedet* = bálványképedet. A próféta fájdalmasan panaszkodik arról, hogy a gonoszok bálványszobrokat tartogatnak házukban. A próféta Izraelt parázna nőhöz hasonlítja, ki saját maga fizeti meg bűntársait. V. ö. Ez. 16. 23. fej. A héber szöveg bizonytalan. —

Szélessé tetted nyugvóhelyedet,
És szövetséget kötöttél velük;
Szeretted fekvőhelyüket
Feltárt kézzel.
[9]És olajjal ékesítetted magadat a király számára,
És sok kenőcsöt használtál.
Messzire küldted követeidet,
Lenyultál egészen az alvilágig.
[10]Hosszú utadon elfáradtál,
De nem mondtad: Megpihenek;
Életet találtál kezednek,
Azért nem könyörögtél.
[11]K*itől* rettegtél és féltél,
hogy hazudtál,
És nem emlékeztél meg rólam,
És nem gondoltál reám szívedben?
Mivel hallgattam, mintha nem láttam volna,
Megfeledkeztél rólam.
[12]Én adom tudtodra igazságosságodat,
És műveid nem lesznek hasznodra,
[13]Amikor majd kiáltasz, *hogy* szabadítsanak meg téged, akiket gyüjtöttél:
Valamennyiüket elviszi a szél,
Elragadja a fuvalom.

De aki énbennem bízik, örökli a földet,
És birtokába veszi szent hegyemet.
[14]És mondom:
Készítsetek utat, adjatok utat;

9. A király talán Molok, kinek a zsidók a babiloni fogságot megelőző időkben gyakran mutattak be gyermekáldozatokat. A *követek* a Molok tiszteletére áldozatul bemutatott gyermekek, kiket feláldozóik *messzire küld*enek, az alvilágba, mint a szöveg utolsó része mondja. Más magyarázat szerint a *király* valamely idegen nemzet (Asszíria, Egyiptom vagy Babilónia) királya, akihez Júda népe drága keneteket vivő követeket küld, hogy szövetségüket megnyerje. — *10. Életet... nem könyörögtél:* mivel jól ment dolgod, nem törődtél az Istennel. *Azért nem könyörögtél*, a héber szerint: «Azért nem voltál gyenge». A bálványozók nem ismernek semmi fáradságot sem, ha hamis isteneik tiszteletéről van szó. — *11.* Az Úr kérdése a bálványimádókhoz: kitől félnek, hogy őt, az Urat, nem merik Istenüknek vallani? A *hazugság* az igaz Isten megtagadását jelenti. A vers utolsó tagja azt mondja, hogy a gonoszok visszaéltek az Úr hosszú türelmével. A héberben ez a részlet így hangzik: «Nemde, én hallgattam, mégpedig hosszú idő óta, — Azért nem féltél». — *12. Igazságosságod:* a bálványok tisztelete; keserű gúny. — *13a. Akiket gyüjtöttél:* a számos bálvány. A próféta maró gúnnyal beszél a bálványok tehetetlenségéről, melyeket az első szélroham elsöpör. V. ö. 40, 19. 20; 41, 6. 7; 44, 12—20; Bölcs. 13, 11 skk. stb.

13b—19. A meglört és alázatos lelkekre váró üdvösség. — 13b. A *föld* Palesztina földe, az Úr *szent hegye* a Sion hegye. Az Úr a benne bízó jámboroknak megígéri a Szentföld birtokát. V. ö. Zsolt. 36, 9. 22. 29. 34. és Mát. 5, 4. —*14.* V. ö. 40, 3. 4. és a párhuzamos helyeket. *És mondom*, a héberben általános alany. *Készítsetek ösvényt* (héb.), a Vulgáta szerint: «térjetek le az ösvény-

Készítsetek ösvényt,
Távolítsátok el a botrányköveket népem útjáról.
15Mert így szól a Fölséges és Magasztos,
Kinek lakása az örökkévalóság,
És kinek Szent a neve:
Magasságban és szentségben lakom,
S a megtört és alázatos lélekkel,
Hogy életet ad*jak* a megalázott lelkeknek,
És éltes*sem* a megtört szívűeket.
16Mert nem perlekedem mindörökké
És nem haragszom mindvégig;
Mert *elepedne* előttem a lélek,
Pedig a lehelletet én alkotom.
17Gonosz kapzsisága miatt gerjedtem én haragra
És vertem meg őt;
Bosszúságomban elrejtettem el*őle* arcomat,
És ő tévelygve járt szívének útján.
18Láttam utait, és meggyógyítom őt,
Visszavezetem, és ismét vigaszt nyujtok neki és gyászolóinak.
19Megteremtem az ajkak gyümölcsét:
Békességet, békességet annak, aki távol van,
És annak, aki közel van,
— Úgymond az Úr, — és meggyógyítom őt.

20A gonoszok azonban olyanok, mint a háborgó tenger,
Mely nem tud megnyugodni,
És melynek hullámai sarat és iszapot vetnek ki.
21Nincs békéjük az istenteleneknek,
Úgymond az Úr Isten.

ről». — *15.* Szép ellentétes párhuzam: a végtelenül fölséges és szent Isten szeretettel ereszkedik le a megtört szívűekhez és a megalázottakhoz. V. ö. Zsolt. 112, 5—8; Kir. I. 2, 8; Luk. 1, 51. 52. *Életet adjak, éltessem*, Vulg. szószerint: «életet adjon», «éltessen». — *16.* Az Isten haragja itt a földön nem tart örökké, mert bosszúját az általa teremtett lelkek nem tudnák elviselni. A fordítás a vers második felében a héber szöveget követi; a Vulgáta így szól: «Mert tőlem származik a lélek, — És én alkotom a lehelletet». — *17. Gonosz kapzsisága miatt gerjedtem én haragra*, a Hetvenes görög fordítás szerint helyesebben: «Bűne miatt rövid időre megharagudtam reá». Az Isten *verése* (büntetése) a babiloni fogság volt. Az Isten *arca* az ő irgalmát jelenti. A zsidó nép *szívének útja* bűnös, bálványozó élete volt. — *18.* Az Isten megbocsátó, végtelen irgalma a fogságban sinylődő zsidó népet a halálos csapásból kigyógyítja, és hazájába visszavezeti. *Gyászolói* a zsidó nép barátai és jóakarói. — *19. Az ajkak gyümölcse* az Istenhez intézett hálaadó imádság. Az Úr általános *békességet*, azaz boldogságot hirdet minden jámbor léleknek.

20—21. A jámborokra váró békével és boldogsággal ellentétben a próféta *a gonoszok nyugtalan lelki állapotát* rajzolja, melyet háborgó tengerhez hasonlít. — *21.* V. ö. 48, 22.

58. FEJEZET.

A zsidók böjtjei helyett az Úr komoly megtérést követel. — Az irgalmasság cselekedeteinek jutalma.

[1]Kiálts, abba ne hagyd,
Emeld fel hangodat, mint a harsona,
Hirdesd népem előtt gonosz tetteit,
És Jákob háza előtt bűneit,
[2]Noha napról-napra keresnek engem,
És ismerni akarják utaimat,
Mint olyan nemzet, mely igazságot cselekszik,
És el nem hagyta Istene törvényét.
Kérdik tőlem az igazságos ítéletet,
Közeledni akarnak az Istenhez:
[3]«Miért böjtöltünk, ha te nem láttad meg,
Miért sanyargattuk meg lelkünket, ha te tudomásul nem vetted?»
Íme böjtötök napján *is* a saját *hasznotokat* keresitek,
És valamennyi adóstokat zaklatjátok.
[4]Íme veszekedés és pereskedés között azért böjtöltök,
Hogy ököllel gonoszul verekedjetek.
Ne úgy böjtöljetek, mint eddig,
Hogy meghallgatást nyerjen a magasságban kiáltástok.
[5]Vajjon az-e a böjt, amelyben én kedvemet lelem,
Abból áll-e az a nap, amelyen az ember sanyargatja lelkét,
Hogy mint a káka lehajtja fejét,

58. Ez a fejezet egységes beszéd, melyben a próféta a zsidók pusztán külsőséges böjtjeit kárhoztatja, és helyettük az őszinte belső megtérést és a jócselekedetek gyakorlását követeli. Jutalmul az Úr megigéri áldásának teljességét, főleg pedig a rombadöntött Jeruzsálem helyreállítását. Ez a fejezet meglepően hasonlít Zakariás könyvének 7. és 8. fejezetéhez.

1—7. A zsidók böjtjei helyett az Úr komoly megtérést követel. — *1.* Az Úr felszólítja a prófétát, hogy hangos szóval adja tudtára népének az ő bűneit. — *2. Ismerni akarják utaimat:* az Úr titkait, kinyilatkoztatásait. A zsidók szóval keresik ugyan az Úr törvényét, de parancsait nem tartják meg. V. ö. Mát. 23. *Az igazságos ítélet* az isteni igazságszolgáltatás a pogányokkal szemben. *Közeledni akarnak az Istenhez:* jobb sorsot keresnek az Istennél. — *3. A saját hasznotokat keresitek* (héb.), Vulg. szószerint: «a saját akaratotok találtatik». Így a 13. versben is. *És valamennyi adóstokat zaklatjátok*, a héber szerint: «és minden munkástokat szorongatjátok». A 3. vers a következővel együtt nagyon találóan jellemzi azt, hogy a zsidókat böjtölésük nem tartja vissza az igazságosság és a felebaráti szeretet legelemibb törvényeinek megsértésétől. — *4. Hogy ököllel gonoszul verekedjetek*, a Hetvenes görög fordítás szerint: «És ököllel ütitek az alázatost» (= a védtelent). — *5. Abból áll-e az a nap, amelyen az ember sanyargatja lelkét* (héb.), a Vulgáta szerint: «Hogy az ember (egész) nap sanyargassa lelkét». *Hogy mint a káka lehajtja fejét* (héb.), a Vulgáta szerint: «Vajjon

És szőrruhát meg hamut terít *maga alá*?
Vajjon ezt nevezed-e böjtnek,
S az Úr előtt kedves napnak?
6Vajjon nem inkább ez-e a böjt, melyet én kedvelek:
Oldozd meg az istentelenség kötelékeit,
Oldd meg az *iga* köteleit,
Bocsásd szabadon a megtörteket,
Törj össze minden igát;
7Törd meg az éhezőnek kenyeredet,
S a szűkölködőket és a bujdosókat vidd be házadba;
Ha mezítelent látsz, takard be,
És ne vesd meg önnön testedet!

8Akkor majd felvirrad, mint a hajnal, világosságod,
És gyógyulásod gyorsan bekövetkezik;
Színed előtt halad majd igazságosságod,
És az Úr dicsősége gyüjt egybe téged.
9Akkor majd könyörögsz, és az Úr meghallgat,
Kiáltasz, és Ő így szól: Íme itt vagyok.
Ha eltávolítod körödből az *igát*,
És megszűnsz ujjaddal mutogatni
És haszontalanságot beszélni;
10Ha *odaadod kenyeredet* az éhezőnek,
És jóllaktatod a lesujtott lelket:
Akkor felragyog a sötétben világosságod,
És sötétséged déli verőfényre változik,
11És az Úr nyugalmat ad neked mindenkoron,
Fényességgel tölti be lelkedet

szinte körbe csavargassa-e fejét?». A próféta a bűnbánatnak néhány túlzó külső jelét említi, melyeket a zsidók a böjt lényegének tartottak. — *6—7.* Az igazi böjthöz és bűnbánathoz hozzátartoznak az irgalmasság cselekedetei. *Az iga köteleit* (héb.), Vulg. «a nyomasztó köteleket». *Törj össze minden igát*, a Hetvenes görög fordítás szerint: «Semmisíts meg minden igazságtalan írást» (kötelezvényt). *Önnön testedet* = embertársadat.

8—14. Az irgalmasság cselekedeteinek jutalma. — 8. Világosságod: a választott népre váró dicsőség. *Gyógyulásod* (szószerint: a seben keletkező heg): a zsidóság politikai és társadalmi életének helyreállítása. A próféta megszemélyesíti a zsidó nép *igazságosságát*, és azt mintegy a nép védőszellemévé teszi. *Az Úr dicsősége gyüjt egybe téged:* a próféta az Úr dicsőségét megszemélyesíti és azt mintegy a választott nép hátvédjének mondja. — *9.* Ha a nép szívből tiszteli az Urat, minden kérése meghallgatásra talál. *Az igát* (héb.), Vulg. «a bilincset». *Az ujjal* való *mutogatás* a gúny mozdulata. — *10.* A vers első részében a fordítás a világosabb Hetvenes görög szöveget követi. A Vulgáta és a héber szöveg szerint: «Ha kiöntöd lelkedet az éhezőnek». *A lesujtott lélek* a szűkölködő. A *világosság* és a *déli verőfény* a legnagyobb boldogság szimboluma. *11.* A héber szerint: «És az Úr lesz vezéred mindenkoron, — Jóllaktatja lelkedet a kietlen helyeken, — És erőt ád csontjaidnak»

És megszabadítja csontjaidat ;
Olyan leszel, mint az öntözött kert,
És mint a vízforrás,
Melynek el nem fogynak vizei.
12 *Fiaid* felépítik majd az ősrégi romokat,
Nemzedékek és nemzedékek alapjait lerakod ;
A sövények újjáépítőjének neveznek majd téged,
Ki nyugalmat hoz az utaknak.
13 Ha nem jársz-kelsz szombaton,
Hogy a saját *hasznodat* keressed az én szent napomon,
És a szombatot gyönyörűségnek nevezed
S az Úr szent *napját* dicsőségesnek,
És megdicsőíted azzal, hogy nem járod utaidat,
És nem keresed a saját *hasznodat*, és nem folytatsz szóbeszédet :
14 Akkor gyönyörűséged leszen az Úrban,
És felemellek a föld magaslataira,
És atyád, Jákob örökrészével táplállak.
Bizony, az Úr szája szólott.

59. FEJEZET.

Az Úrtól megígért szabadulás csak a nép bűnei miatt késik. — A jámborok alázatos bűnvallomása. — Az Úr megbünteti népe ellenségeit és megdicsőíti Siont.

1 Íme nem rövid az Úr keze,
Hogy meg ne tudjon szabadítani,
Nem tompa az ő füle,
Hogy ne tudjon hallani ;

stb. A *csont* az erő székhelye. A vers utolsó része a jámborokra váró zavartalan boldogságot írja le. — *12. Fiaid:* a héber szöveg alapján. (Vulg. »És felépülnek benned az ősrégi romok».) *Az ősrégi romok* Jeruzsálem, és Júdának más, régóta romokban heverő városai. *Nemzedékek és nemzedékek alapjai:* a próféta arra céloz, hogy Jeruzsálem alapjai sok nemzedék számára készülnek. A *sövények* Jeruzsálemnek és más városoknak falai. A héber szöveg szerint: »És rések befalazójának neveznek majd téged». — *13.* V. ö. 3. v. A *szóbeszéd* bűnös beszédet jelent, valószínűleg a szombatnapon tilos adás-vevést. Úgy látszik, a próféta ugyanazokat a bűnöket ostorozza, melyek ellen Nehemiásnak is küzdenie kellett (Neh. 13, 15—22.). — *14.* Az Úr parancsainak megtartásáért járó nagyszerű jutalom. *A föld magaslatai* a hatalom és a dicsőség jelképei. (V. ö. Hab. 3, 19.) A képes beszédnek az az alapja, hogy Paleszt inában az alföldek nyáron kiszáradnak, csak a magaslatokon van termékenység. — Más magyarázat szerint *a föld magaslatai* a különböző nehézségeket jelentik, amelyeken az Úr keresztülsegíti népét. *Jákob örökrésze* a Szentföld. A vers első fele általános képben írja le az Úr jutalmát, második része azonban világosan megmondja, hogy a nagy jutalom az Igéret földének újra való birtoklása lesz.

59. Egységes beszéd.

1—8. Az Úrtól megígért szabadulás csak a nép bűnei miatt késik. — 1. A zsidók által oly forrón várt jobb jövő nem azért késik, mert talán az Isten hatalma *(= keze)* rövidült volna meg,

[2]Hanem a ti gonoszságaitok választanak el titeket Istenetektől,
És a ti bűneitek födik el arcát előletek, hogy ne halljon.
[3]Mert kezetek vértől szennyes,
És ujjaitok gonoszságtól;
Ajkatok hazugságot mond,
És nyelvetek gonoszságot beszél.
[4]Nincs senki sem, ki az igazságra hivatkoznék,
Sem, aki az igazság szerint perelne;
Hanem üres dolgokban bíznak, és hiábavaló ságokat beszélnek;
Bajt fogannak és gonoszságot szülnek.
[5]Áspiskígyó tojásait költik ki,
És pókhálót szőnek.
Ki tojásaikból eszik, meghal;
És abból, amit melengetnek, vipera kel ki.
[6]*Pók*hálójukból nem lesz ruházat,
És azzal, amit készítenek, betakarózni nem lehet.
Munkáik hiábavaló munkák,
És a gonoszság műve van kezükben.
[7]Lábuk gonoszságra fut,
És ártatlan vér ontására siet;
Gondolataik hiábavaló gondolatok,
Pusztulás és romlás van utaikon.
[8]A béke útját nem ismerik,
És nincs igazság lépteikben;
Utaikat tekervényesekké teszik,
Ki rajtuk jár, békéről egy sem tud.

[9]Ezért van távol tőlünk a jog,
És nem ér el hozzánk az igazság.
Várjuk a világosságot, és ime sötét van,
A fényességet, és sötétben járunk.

vagy Ő nem hallaná meg a hozzá intézett könyörgést; — *2.* hanem azért, mert a nép a saját gonoszságával méltatlanná teszi magát az Úr segítségére. Az első verssorral v. ö. Jer. Sir. 3, 8. *A ti bűneitek födik el arcát előletek:* a próféta a nép bűneit lepelhez hasonlítja, mely eltakarja az Isten fülét, *hogy ne hallja* meg Júda imáit. — *3—8.* A próféta megkapó színekkel ecseteli a nép bűneit: — *3.* az erőszakoskodást, mely gyilkossággá is fajul, a hazug és álnok beszédeket, — *4.* a csalárdságot és az igazságtalan pereskedést. Az *üres dolgok* a bűnök. A vers utolsó részével v. ö. Jób 15, 35; Zsolt. 7, 15. — *5.* A vers utolsó tagja a héber szerint így hangzik: «És a szétnyomott (tojás) viperává hasad». — *7.* V. ö. Péld. 1, 16; Róm. 3, 15. A próféta tovább folytatja a nép bűneinek felsorolását: az ártatlan vér ontását, a csalárdságot — *8.* és az igazságtalanságot, mely miatt nem jöhet a *béke*, minden jónak teljessége.

9—15b. A jámborok alázatos bűnvallomása. Ebben a bűnbánó imádságban több gondolat megegyezik Báruk (1, 15—3, 8.), Dániel (9, 4—19.) és Nehemiás (9, 6—37.) bűnbánó könyörgésével. — *9—10. A jog* és *az igazság* az Úr segítségét, a *világosság* és

10Mint vakok, tapogatjuk a falat,
És mintha nem volna szemünk, tapogatózunk ;
Megbotlunk délben, mintha sötét volna,
Homályban *vagyunk*,mint a holtak.
11Morgunk mint a medve, mindnyájan,
És nyögve búgunk, mint a galamb ;
Várjuk a jogot, de nem jő,
A szabadulást, de távol van tőlünk.
12Mert sok a mi gonoszságunk előtted,
És bűneink ellenünk szólnak ;
Mert istentelenségeink velünk vannak,
És gonoszságainkat ismerjük :
13Vétkeztünk és hazudtunk az Úr ellen,
Elfordultunk Istenünk követésétől ;
Elnyomás és pártütés a beszédünk,
Hazug szavakat fogantunk és mondunk szívünkből.
14Hátrakerült a jog,
És távol áll az igazságosság,
Mert összerogy az igazság az utcán,
S a méltányosság nem tud betérni.
15Feledésbe ment az igazság,
S aki kerülte a gonoszságot, zsákmánnyá lett.

Látta ezt az Úr, és rossznak tűnt fel szemében,
Hogy nincsen többé jog;
16És látta, hogy nincs senki sem,
És *álmélkodott*, hogy nem akad, ki *közbelépne*.
Ezért a saját karja jött segítségére,
És a saját igazságossága lett a támasza.
17Páncél gyanánt az igazságot öltötte magára,
Fejére a szabadítás sisakját *tette*,

a *fényesség* a boldogságot, a *sötétség* a balsorsot jelenti. *Délben* (= fényes nappal) szó még jobban kidomborítja a fájdalmas ellentétet a szomorú jelen és a zsidó nép reményei között. — A *11.* v. hasonlatai a nép vigasztalan helyzetét festik. — *13—14.* A nép bűneinek ismételt alázatos felsorolása, melyek miatt nem jöhet el az Úr irgalma. *A jog, az igazságosság, az igazság* és *a méltányosság* itt a nép (hiányzó) erkölcsi erényeit jelentik. *Az igazság összerogy az utcán:* a nyilvános életben ; *a méltányosság nem tud betérni:* t. i. a házakba, a magánéletbe. Mindenünnen hiányzik a jámborság és — *15a.* mindenütt a gonoszság és az erőszak uralkodik.

15c—21. Az Úr megbünteti népe ellenségeit és megdicsőlti Siont. — *15c—16.* Az Úr látja nemzetének általános nyomorúságát, és azt is, hogy senki sem védi meg az Ő elhagyatott népét ; ezért irgalmában önként siet nemzete segítségére. *Álmélkodott* (héb.), a Vulgáta szerint : «tehetetlen lett». *Nem akad, ki közbelépne* (héb.), Vulg. «ki elébe jönne») : az elhagyott néppel senki sem törődik. A próféta költői képben megszemélyesíti és az Úr segítőivé teszi az Isten hatalmát (= *karját*) és *igazságosságát*. — *17.* Izaiás az

Felöltötte a bosszú ruháját,
És mint palásttal, féltékenységgel födte be magát.
[18]Bosszúállásként, visszafizetésként
Haragja száll ellenségeire,
És megtorlása ellenfeleire;
Megfizeti a szigeteknek a kölcsönt.
[19]És félik majd az Úr nevét a nyugatiak
És dicsőségét a napkeletiek.
Mert eljő, mint a sebes folyó,
Melyet az Úr fuvallata hajt.
[20]De megváltóként jő Sion számára,
Azok számára, kik megtérnek a gonoszságból Jákobban, —
Úgymond az Úr.
[21]Ez az én szövetségem velük, —
Úgymond az Úr:
Az én lelkem, mely benned vagyon,
S az én igéim, melyeket szájadba helyeztem,
Ne távozzanak el szájadból,
És ivadékod szájából,
És ivadékod ivadékának szájából, —
Úgymond az Úr, mostantól fogva sohasem.

60. FEJEZET.

A messiási ország dicsősége.

[1]Kelj fel, ragyogj fel, Jeruzsálem,
Mert eljött a te világosságod,

Urat mint a harcra felfegyverkező és harcba induló hőst írja le. A *féltékenység* az Úrnak féltő szeretetét jelenti népe iránt, és büntető haragját népe ellenségeivel szemben. Ezt a szép költői képet a Bölcseség könyvének szerzője (5, 18—24.) a végítéletre jövő Istenre alkalmazta, Szent Pál pedig (Ef. 6, 14—17; Tessz. I. 5, 8.) a keresztényekre, kiknek mindig készen kell állniok a lelki küzdelemre. — *18.* Az Isten bosszút áll majd népe ellenségein és elnyomóin. *A szigetek:* v. ö. 41, 1; 49, 1. Az Úr *visszafizetése* arra vonatkozik, hogy megbünteti a pogányokat mindazokért az igazságtalanságokért, melyeket választott népe ellen elkövettek. — *19. Nyugat és napkelet* az egész világot jelentő szókép. A próféta az Isten büntető hatalmát *(= dicsőségét)* mindent elsöprő *sebes folyóhoz* hasonlítja. — *20.* Az Isten félelmetes hatalma Sion számára a megszabadulást jelenti. Ezt a verset Szent Pál szabadon idézi Róm. 11, 26-ban, és a zsidók megtérésére magyarázza. — *21.* A próféta szeme a közeljövőből a messiási korba tekint. Az új *szövetség*nek, melyet az Úr kötni fog népével, az az alaptörvénye, hogy a nép tartsa meg híven az Isten parancsait.

60—62.

E fejezetekben a próféta a messiási ország dicsőségét és boldogságát írja le. Egyes vonások ugyan költői formában a földi Sion helyreállítására vonatkoznak, de a leírás legnagyobb része az Egyház dicsőséges földi és mennyei életében valósult meg, melyet a szent szerző a próféták szokása szerint az ószövetségi üdvösségi rend képeivel és kifejezéseivel állít elénk.

60. *1—9. Jeruzsálembe* (az Isten Egyházába) *tódulnak a pogány nemzetek.* — *1. Jeruzsálem* szó a héber szövegben nem olvasható,

S az Úr dicsősége felragyogott fölötted.
[2]Mert íme sötétség borítja a földet
És homály a népeket,
De fölötted felragyog az Úr,
És dicsősége megnyilvánul rajtad.
[3]Népek jönnek majd világosságod*hoz*,
És királyok a neked támadt fényesség*hez*.
[4]Hordozd körül szemedet, és lásd :
Egybegyűlnek ők mindnyájan, tehozzád jönnek ;
Jönnek fiaid a távolból,
És *hátukon hozzák* leányaidat.
[5]Meglátod majd és *felderülsz*,
Szíved csodálkozik és kitágul,
Mivel majd hozzád tér a tenger özöne,
És hozzád megy a nemzetek kincse.
[6]Elborít majd téged a tevék áradata,
Mádián és Éfa dromedárja ;
Valamennyien Sábából jönnek,
Aranyat és tömjént hoznak,
S az Úr dícséretét hirdetik.
[7]Kedár minden aprómarhája számodra gyűl össze,
Nábájót kosai tenéked szolgálnak ;
Áldozattá lesznek engesztelő oltáromon,
Hogy felségem házát megdicsőítsem.
[8]Kik azok, kik repülnek *feléd*, mint a felhők,

de a szövegösszefüggésből bizonyos, hogy a próféta a szent városhoz beszél, melyet örvendezésre szólít fel. Jeruzsálem *világosság*a a reá váró üdvösség a messiási korban, melyet a próféta *az Úr dicsőség*ének is nevez. — *2.* V. ö. 9, 1. 2. A *sötétség* és a *homály* a bűn sötétsége és a tudatlanság homálya, mely az egész pogány világot elborítja. — *3.* A fordítás a héber szöveget követi. A Vulgáta szerint : «Népek járnak majd világosságodban, — És királyod a neked támadt fényességben». *Népek:* a pogány nemzetek, melyek *király*aikkal együtt a Messiás országába fognak térni. — *4.* V. ö. 49, 18. *És hátukon hozzák leányaidat* (héb.), Vulg. «És leányaid oldalról kelnek fel». — *5. Meglátod majd és felderülsz* (héb.), a Vulgáta szerint : «Akkor majd meglátod, és özönlesz». *Szíved csodálkozik*, a héber szerint : «szíved megremeg» (t. i. a meglepetéstől és örömtől). *Mivel* (héb)., Vulg. «Amikor». *A tenger özöne:* a tömérdek gazdagság. A világ minden java az Isten országának gyermekeié lesz. —*6. A tevék áradata* a kincseket hozó karavánok, melyek Jeruzsálemet valósággal *elborít*ják. *Dromedár*ok helyett a héber szöveg «fiatal tevék»-ről szól. *Mádián, Éfa, Sába,* — *7. Kedár* és *Nábájót* (a nabateusok népe) arábiai vidékek és nemzetek, melyek a messiási korban majd hódolati ajándékokat hoznak az Úrnak. A próféta egyes, a zsidókkal kereskedést folytató pogány népeket említ meg névszerint az egész pogány világ helyett. *Felségem háza* a jeruzsálemi templom. — *8. Dúcaikhoz* (héb.), Vulg. «ablakaikhoz». A próféta szeme azt látja, hogy az egész világon szétszórt zsidók mint sietnek haza

Mint a galambok *dúcai*khoz?
9Bizony, reám várakoznak a szigetek,
És legelől a tenger hajói,
Hogy elhozzam fiaidat a távolból,
Velük együtt ezüstjüket, aranyukat
Az Úr, a te Istened nevének,
És Izrael Szentjének, amiért megdicsőített téged.

10Az idegenek fiai felépítik majd falaidat,
És királyaik szolgálnak majd neked;
Mert megvertelek *ugyan* haragomban,
De kiengesztelődve megkönyörültem rajtad.
11Kapuid állandóan nyitva maradnak,
Sem éjjel, sem nappal nem zárják be őket,
Hogy behordják hozzád a nemzetek kincseit,
És királyaikat bevigyék hozzád.
12Mert elvész az a nemzet és az az ország, mely nem szolgál neked,
S a nemzetek teljesen elpusztulnak.
13Hozzád jő a Libanon dicsősége,
Jegenye, puszpáng és fenyő egyaránt,
Hogy ékesítsék szent helyemet,
És megdicsőítem lábam helyét.
14És meghajolva hozzád jönnek
Elnyomóid fiai,
És lábad nyoma előtt leborulnak mindazok,
Akik gyaláztak téged;
És elneveznek az Úr városának,
Izrael Szentje Sionjának.

Jeruzsálembe. *9. A szigetek:* v. ö. 41, 1; 49, 1. *A tenger hajói*, a héber szerint: «Társis hajói», t. i. a nagy tengeri hajók.

10—18. Jeruzsálem újjáépül. — 10. A próféta költői kifejezéssel azt mondja, hogy Jeruzsálemet maguk a pogányok fogják felépíteni a választott nép számára, és királyok lesznek szolgálatára. Valószínűleg Círus (Krón. II. 36, 23; Ezdr. 1, 2. 3.) és Dárius (Ezdr. 6, 3 skk.) rendeleteire céloz, melyek a zsidóknak megengedték a jeruzsálemi templom felépítését. — Ez a jövendölés teljes mértékben a történelem folyamán teljesedett be, amikor az egykor pogány népek és királyaik az Egyház pártfogói és védelmezői lettek. — *11.* V. ö. Jel. 21, 25. A vers utolsó része szellemi értelemben ismét a messiási ország lelki kincseinek nagyságára és a pogány királyok megtérésére vonatkozik. — A *12.* versben foglalt jövendölés a nagy világítélet alkalmával valósul meg egészen, de többé-kevésbbé már a történelem folyamán is beteljesedik: a Messiás országának ellenségeire végső veszedelem vár. — *13. A Libanon dicsősége* az itt felsorolt nemes fák, melyek a jeruzsálemi templom építéséhez az anyagot szolgáltatták. (Egyes fák nevének jelentése bizonytalan.) Az Isten *lábá*nak *helye* a jeruzsálemi templom. — *14.* Sionnak egykori ellenségei meghódolnak a választott nép előtt: a messiási ország hajdani ellenségei is elismerik egykori igazságtalanságukat, — vagy úgy, hogy

15Elhagyatott voltál és
gyűlölet tárgya,
És nem volt, aki rajtad
átment volna.
E helyett a századok büszkeségévé teszlek,
Örömévé minden nemzedéknek.
16Szopod majd a nemzetek tejét,
Királyok emlőjéből
szívsz tejet;
És megtudod majd, hogy
én, az Úr, vagyok a te
megszabadítód,
És a te megváltód, Jákob
Erőse.
17A réz helyett aranyat
hozok,
És a vas helyett ezüstöt
hozok;
A fa helyett rezet,
És a kövek helyett vasat;
Kormányzóddá a békét
teszem,
És elüljáróiddá az igazságot.
18Nem hallani többé erőszakról földeden,
Sem pusztulásról és romlásról határaidban;
Hanem szabadítás foglalja el falaidat,
És dícséret kapuidat.

19Nem a nap szolgál majd
neked továbbra is
Nappali világossággal,
És nem a hold fénye világít majd neked,
Hanem az Úr lesz neked
örök világosságod,
És Istened a dicsőséged.
20A te napod le nem száll többé,
S a te holdad meg nem
fogyatkozik,
Mert az Úr lesz neked
örök világosságod,
És véget érnek gyászod
napjai.
21Néped majd csupa igazból áll.
Mindörökké bírják majd
a földet;
Az én ültetésem hajtásai
lesznek majd ők,
Az én kezem művei dicsőségemre.
22A legkisebb *is* ezerré
lesz,
S a legcsekélyebb *is* hatalmas néppé.

megtérnek (v. ö. Zak. 12, 10; Ján. 19, 37.), vagy úgy, hogy megbűnhődnek. — *16.* Az Úr népére váró boldogság és jólét. *Jákob* az egész választott népet jelenti, mint annak ősatyja. — *17.* A próféta ismételten (v. ö. 13. v.) azt említi, hogy az Úr szentélye a legnemesebb anyagokból fog felépülni. *Kormányzóddá*, Vulg. szószerint «látogatásoddá». A vers utolsó tagja azt jelenti, hogy az új Jeruzsálemet (a Messiás országát) béke és igazságosság fogja kormányozni. — A *18.* vers nagyszerű jövendölése a mennyei Jeruzsálem boldog életében valósul meg teljesen. — *18c*—d. a héberben így hangzik: «És szabadításnak hívod falaidat, — És dicsőségnek kapuidat».

19—22. Maga az Úr lesz Jeruzsálem örök fényessége. Ez a jövendölés egészen a mennyei boldogságra vonatkozik. — *19—20.* V. ö. Jel. 21, 23; 22, 5. — *21.* V. ö. Zsolt. 36, 9. 11. 18. 22. 29. 34; Mát. 5, 4. *A föld* itt az igazi Igéret földét, az égi hazát jelenti. *Ültetésem hajtásai:* az Isten választottai.

Én, az Úr,
A maga idejében, hamarosan megcselekszem ezt.

61. FEJEZET.

Az Úr népére váró üdvösség. — Sion dicsőséges helyreállítása. — Az Úr örök szövetségre lép népével. — Jeruzsálem az Úrnak szeretett jegyese.

[1]Az Úr lelke van rajtam,
Mert felkent engem az Úr,
Elküldött engem, hogy örömhírt vigyek a szelídeknek,
Meggyógyítsam a megtört szívűeket,
Szabadulást hirdessek a foglyoknak,
Megnyitást a bezártaknak,
[2]Hogy hirdessem az Úr megengesztelődésének esztendejét,
És Istenünk bosszújának napját,
Megvigasztaljak minden gyászolót,
[3]Koronát szerezzek és adjak
Sion gyászolóinak a hamu helyett,
Örömolajat a gyász helyett,
A dicsőség palástját a szomorúság lelke helyett;
Hogy hívják ott őket az igazság hőseinek,
Az Úr ültetésének az ő dicsőségére.

[4]És felépítik az ősi pusztaságokat,
S a régi romokat helyreállítják;
Újra felépítik az elhagyott városokat,
Melyek nemzedékről-nemzedékre romokban hevertek.
[5]Előállnak majd az idegenek
És legeltetik barmaitokat,

61. *1—3. Az Úr népére váró üdvösség.* — Az *1—3.* versben a próféta önmagáról és a saját prófétai hivatásáról beszél, de az 1—2. verset Jézus Krisztus önmagára alkalmazta első názáreti tanításában (Luk. 4, 16—21.). *Az Úr lelke van rajtam*, v. ö. 11, 2. *A szelídek* az elnyomottak, mint a héber szöveg világosan mondja; az *örömhír* a fogságból való megszabadulás híre. *A foglyok* és *a bezártak* a Babilóniában szenvedő zsidók; de ez a fogság előképe a bűn rabságának, melyben az egész emberiség szenvedett az Üdvözítő kereszthalála előtt. *Az Úr megengesztelődésének esztendeje* a fogságból való elbocsátás éve. *Istenünk bosszújának napját:* a zsidók megszabadítása Babilóniából összeesett ellenségeik végromlásával. A *gyászolók* Sion bukását siratták, mint a — *3.* vers világosan mondja. A gyász és a bánat jeleit a tökéletes boldogság és dicsőség váltja fel. *A dicsőség palástját*, a héber szerint: «dicsőséget». *A szomorúság lelke* a kétségbeesés. *Az igazság hőseinek*, a héber szerint: «az igazságosság tölgyeinek». A vers utolsó tagjával v. ö. 60, 21.

4—7. Sion dicsőséges helyreállítása. — A jövendölés távolabbi értelemben az Isten újszövetségi Egyházára vonatkozik. — *4. Az ősi pusztaságok* és *a régi romok* Jeruzsálem romjai és Júda többi rombadöntött városai. — *5—6.* A próféta a messiási ország

S az idegenek fiai művelik
majd földeiteket és szőllőiteket.
6Titeket pedig majd az
Úr papjainak neveznek,
A mi Istenünk szolgáinak
hívnak majd titeket;
A nemzetek gazdagságát
eszitek,
S az ő dicsőségükben
büszkélkedtek.
7Mert kétszeres volt a
szégyenük, és pirulnio*k*
kellett,
Dícsérik majd sorsukat;
Azért országukban kétannyi lesz a birtokuk,
És örökös a vidámságuk.

8Mert én, az Úr, az igazságot szeretem,
És az égőáldozatban is
gyűlölöm az igazságtalan szerzeményt;
Hűségesen megadom
munkájuk jutalmát,
És örök szövetséget kötök
velük.
9És ismerik majd sarjadékukat a nemzetek között,
És ivadékukat a népek
közepette;
Mindnyájan, kik látják
őket, megismerik,
Hogy ők az a nemzedék,
melyet megáldott az
Úr.

10Örvendve örvendek az
Úrban,
És lelkem ujjong az én
Istenemben,
Mert felöltöztetett az üdv
ruházatába,
S az igazság köntösével
vett körül,
Mint a vőlegényt, ki koszorúval ékesíti magát,
És mint a menyasszonyt,
ki ékszereivel díszíti
fel magát.
11Mert amint a föld meghozza növényzetét,
S amint a kert kisarjasztja
magvait:
Úgy sarjasztja ki majd az
Úr Isten az igazságosságot,
És a dicséretet minden
nemzet előtt.

diadalmas jövőjét mint a választott nép világuralmát írja le. A *6.* vershez v. ö. Pét. I. 2, 9. — *7.* Nehéz szövegezésű vers, melynek eredeti szövegalakja talán így hangzott: «Azért, hogy szégyenük kétszeres volt, — És gyalázatban meg leköpésben volt részük, — Országukban kétszeres osztályrészük leszen, — Örökös vidámságban lesznek.» *Szégyenük*, a Vulgáta és a mai héber szöveg szerint: «szégyenetek». Ez a vers valószínűleg azt jelenti, hogy a zsidó nép mélységes gyalázata és szégyene (a babiloni fogság) a legteljesebb örömre és boldogságra (a messiási üdvösségre) fog változni.

8—9. Az Úr örök szövetségre lép népével. — *8. Az égő áldozatban*, a Hetvenes görög és a szír fordítás szerint: «gonoszságban». — *9.* A messiási ország egyetemessége.

10—11. Jeruzsálem az Úrnak szeretett jegyese. — *10.* A beszélő személy a megdicsőült Jeruzsálem. — *11.* Az Isten az egész világon és minden nemzet szemeláttára meg fogja dicsőíteni Egyházát.

62. FEJEZET.

Sion megdicsőülése, nyugalmas biztonsága, örök üdvössége.

[1]Nem hallgathatok Sion miatt,
Nem nyugodhatom Jeruzsálem miatt,
Míg fel nem kel az ő igaza, mint a világosság,
És szabadítója fel nem gyullad, mint a fáklya.
[2]Meglátják majd igazadat a nemzetek,
És a királyok mindnyájan dicsődet,
És téged új néven hívnak,
Mellyel az Úr szája nevez el.
[3]Dicsőség koronája leszel az Úr kezében,
És királyi fejdísz Istened kezében.
[4]Nem hívnak többé elhagyottnak,
És országodat nem hívják többé pusztaságnak,
Hanem így neveznek: «Kedvem telik benne»,
És országodat: «Népes»;
Mert az Úr kedvét találja benned,
És országod benépesül.
[5]*Amint* ugyanis egybekel az ifjú a leánnyal,
Úgy kelnek egybe veled fiaid;
S *amint* örül a vőlegény a menyasszonynak,
Úgy örül majd neked a te Istened.

[6]Falaidra, Jeruzsálem, őröket állítottam;
Se éjjel, se nappal sohase hallgassanak;
Ti, az Úr figyelmeztetői, ne hallgassatok,
[7]És ne hagyjatok neki nyugtot,
Míg Jeruzsálemet helyre nem állítja
És dicsőségessé nem teszi a földön.

62. *1—5. Sion megdicsőülése.* A beszélő személy a próféta, ki — *1.* nem szűnik meg könyörögni az Úrhoz, míg el nem jő Sion igazsága és szabadulása (a héber szöveg szerint), a Messiás országa. A Vulgáta a Messiás személyének eljöveteléről beszél. — *2. Igazadat, dicsődet*, a héber szerint: «igazságodat», «dicsőségedét». A pogány világ bámulattal szemléli majd Sion dicsőségét. Az *új név* az Isten országa történetének új, dicsőséges korszakát jelenti. L. a 4. verset. — *3.* A *dicsőség koronája* és a *királyi fejdísz* a legnagyobb dicsőség. — *4.* Jeruzsálemnek és Zsidóországnak névváltoztatása sorsának jobbrafordulását jelképezi. V. ö. Óz. 1, 10; 2, 23. 24. *Népes*, a héber szerint: «férjezett»; *és országod benépesül*, a héber szerint: «és országodnak férje leszen». A szent szerző a feldúlt és lakosaitól megfosztott Zsidóországot gyermekeitől elszakított özvegyasszonyhoz hasonlítja, az Úr kegyelme visszafogadott hazát pedig sokgyermekes családanyához. — *5.* A héber szöveget egyesek így magyarázzák: «Amint az ifjú feleségül veszi a leányt, — Úgy fog téged feleségül venni felépítőd (?)», — t. i. az Úr. V. ö. Zsolt. 146, 2.

6—9. Sion jövendő boldogsága és biztonsága. — *6.* Az *örök* Jeruzsálem prófétái vagy általában a jámborok. *Sohase hallgassanak:* állandóan figyelmeztessék az Urat Sionnak tett nagyszerű ígéreteire. *Ti, az Úr figyelmeztetői:* az említett próféták vagy jámborok. — *7. Ne hagyjatok neki nyugtot:* figyelmeztessétek az Urat

[8]Az Úr megesküdött jobbjára
És hatalmas karjára :
Nem adom többé búzádat
Eledelül ellenségeidnek,
És idegenek nem isszák *többé* borodat,
Melyért te munkálkodtál;
[9]Hanem akik betakarítják, azok egyék meg,
Dicsérve az Urat ;
És akik behordják, azok igyák meg
Szent udvaraimban.

[10]Menjetek ki, menjetek ki a kapukon,
Készítsétek el népemnek az utat ;
Tegyétek simává az utat,
Szedjétek fel a köveket,
És emeljetek zászlót a népek felé !
[11]Íme az Úr tudtul adta a föld határá*ig:*
Mondjátok meg Sion leányának :
Íme szabadítód eljő !
Íme jutalma vele vagyon,
És szerzeménye őelőtte.
[12]Szent népnek hívják majd őket,
Az Úr megváltottjainak ;
Téged pedig keresett városnak neveznek,
Nem pedig elhagyottnak.

63. FEJEZET.

Jövendölés Edom és a nemzetek ellen. — A zsidó nép hálaéneke és alázatos könyörgése.

[1]Ki az, ki jő Edomból,
Színes ruhában Boszrából,
Köntösében ékesen,
Lépdelve ereje teljességében?
Én, aki igazságot beszélek,
És a szabadítás harcosa vagyok.
[2]Miért vörös tehát ruházatod,

szünet nélkül irgalmas igéreteire. A vers utolsó részében Jeruzsálem közelebbi sorsa összeolvad az Egyház dicsőséges életével. — *8. Az Úr jobbja és hatalmas karja* az ő isteni hatalma. Az Úr a választott nép javait nem adja többé ellenségei kezére ; ugyanezt a gondolatot folytatja a — *9.* vers. *Szent udvaraimban:* célzás a Móz. V. 12, 17. 18-ban említett békelakomákra.

10—12. A választott nép egybegyűjtése ; Sion dicsősége. — A *10.* v. a pogány nemzetek közt élő zsidóság összegyűjtésére vonatkozik. Ezeket jelentik *a népek* is. V. ö. 40, 3. 4. — *11. Határáig* (héb.), Vulg. «határain». *Szabadítód*, a héber szerint : «szabadulásod», — elsősorban a babiloni fogságból való megszabadulás, majd a messiási üdvösség. Az Úr *jutalma* és *szerzeménye* (héb., Vulg. «műve») a fogságból megszabadított választott nép.

63. 1—6. Jövendölés Edom és a nemzetek ellen. A próféta az 59, 20. után megszakított jövendölést folytatja : az Úr mint diadalmas hadvezér jő, miután Edomot legyőzte.

1. Edom, Izraelnek ősi ellensége, az összes istenellenes hatalmaknak előképe ; *Boszra* Edomnak egyik városa (ma Buszeira). Ez a vers valószínűleg a 34, 5-ben említett isteni büntetésre céloz. Az Isten ellenségeinek megbüntetése a választott nép gyermekeinek szabadulást és üdvösséget hoz. — *2.* A próféta kérdése. A szőllő-

És ruháid *miért olyanok*,
mint a sajtóban taposóké ?
[3]Egymagam tapostam a sajtót,
S a nemzetek közül senki
sem volt velem ;
Összetapostam őket indulatomban,
Összetiportam őket haragomban ;
Vérük ruházatomra fröcscsent,
És ruháimat mind beszennyeztem.
[4]Mert a bosszúállás napja
volt szívemben,
Megváltásom esztendeje
eljött.
[5]Körülnéztem, és nem volt, ki segített volna ;
Kerestem, és nem volt,
ki támogatott volna ;
De megszabadított engem
a magam karja,
És haragom maga segített meg engem.
[6]Összetiportam a népeket indulatomban,
Megrészegítettem őket haragomban,
És *levüket* a földre *csurgattam*.

[7]Emlegetem az Úr irgalmasságát,
Dicséretet *mondok* az Úrnak
Mindazért, amit az Úr velünk cselekedett,
Az Izrael házával tett sok jóért,
Mellyel őket megajándékozta kegyessége szerint.
És irgalmának nagysága szerint.
[8]Azt mondotta :
Mégis az én népem ők,
Fiaim, kik meg nem tagadnak ;
És szabadítójukká lett
[9]minden szorongatásukból.
Nem *követ vagy* angyal,
Hanem az Ő színe szabadította meg őket ;

sajtó, melyben minden szőllőszem teljesen összetörik, az isteni haragnak találó jelképe. V. ö. Jel. 14, 18—20. — *3.* Az Úr egymagában, minden emberi segítség nélkül hajtotta végre az isteni ítéletet. A vers utolsó része csak az előadás élénkítésére szolgáló leírás. — *4. A bosszúállás napja volt szívemben:* magamban elhatároztam az igazságos büntetést, — úgymond az Úr. — *Megváltásom esztendeje eljött:* a megátalkodott ellenséget sujtó isteni büntetés a választottakra nézve a várva-várt megszabadulás ideje. — *5.* V. ö. 3. v. és 59, 16. *Megszabadított:* megsegített. *A magam karja:* egyedül az én hatalmam ; a próféta költői módon megszemélyesíti az Isten tulajdonságait. — *6. Megrészegítettem őket haragomban:* elvettem minden támaszukat és erejüket. *És levüket* (= vérüket) *a földre csurgattam* (héb.), a Vulgáta szerint : «És erejüket levontam a földre».

63, 7—64, 12.

Az egész zsidó nép nevében beszélő prófétának gyönyörű bűnbánó imádsága.

63.7—*10. Az Úr irgalma és a választott nép hálátlansága.* — *7. Őket:* Izrael házát. — *8.* Az Úr mindenkor a legnagyobb szeretettel karolta fel népét. — *9. Nem követ vagy angyal:* a Hetvenes görög for-

Szeretetében és kegyességében
Ő maga váltotta meg őket,
Hordozta és felemelte őket
A hajdankornak minden napján.
[10]Ők azonban haragra ingerelték,
És megszomorították szent lelkét;
Ezért ellenségükké lett,
S ő maga harcolt ellenük.

[11]De megemlékezett a hajdankor napjairól,
Mózesről és népéről.
Hol van, ki a tengerből kivezette őket
Népének pásztoraival együtt?
Hol van, ki beléje adta
Az ő szent lelkét?
[12]Ő vezette Mózes jobbját fölséges karjával,
Ő választotta szét előttük a vizeket,
Hogy örök nevet szerezzen magának.
[13]Ő vezette át őket a mélységeken keresztül,
Mint a lovat a pusztaságban, a nélkül, hogy megbotlott*ak* volna.
[14]Mint a legelőre lemenő állatot,
Melyet az Úr lelke vezet,
Úgy vezetted te népedet,
Hogy dicsőséges nevet szerezz magadnak!

[15]Tekints le az égből,
Nézz le szent és dicsőséges lakóhelyedről!
Hol van buzgóságod és hatalmad,
Nagy irgalmasságod és könyörületességed?

dítás szerint. *Az Ő színe:* maga az Isten. — A héber szöveg homályos. A Vulgáta szövege is homályos: «Minden szorongatásukban nem szenvedett szorongatást, — Színének angyala megszabadította őket». A Hetvenes fordítás szövege szép ellentétes párhuzamot ad: nem ember, sőt nem is angyal, hanem az Úr maga mentette meg népét. Az Isten *színének angyala:* l. Móz. II. 33, 14. 15. — *10.* Az Isten jóságával kirivó ellentétben áll a zsidó nép állandó törvényszegése, mely végre is az Úr szigorú, de igazságos büntetését hívta ki. *Szent lelkét* (héb.), a Vulgáta szerint: «Szentjének lelkét». Így a 11. versben is.

11—14. Az Egyiptomból való kivonulás csodái. — 11. A hajdankor napjai a zsidó nép őskora, az Egyiptomból való kivonulás és a pusztai vándorlás kora. Az Isten *népének pásztorai* Mózes és Áron. *Beléje* = népébe; a héber szerint: Mózesbe. A héberben ez a vers így hangzik: «... Hol van, ki elővezette őket a tengerből, — Nyájának pásztorait?» *Az Úr nyájának pásztorai* Mózes és Áron, kiket az Úr mintegy elővezetett a Vörös-tenger mélységeiből. Más magyarázat «a tengerből» kifejezés helyett szövegigazítással ezt olvassa: «a vízből», t. i. a Nílus vizéből, — és a 11. verset csak Mózesre vonatkoztatja. — *12.* Az Isten *karja* (= hatalma) Mózes jobbján járt. A Vulgáta szerint: «Ki Mózes jobbján vezette fölséges karját stb.» — *13—14. A nélkül, hogy megbotlottak volna* (héb.), Vulg. «mely meg nem botlik». Az Úr teljes biztonságban vezette a zsidó népet a Vörös-tenger mélységeiben. *Az Úr lelke* itt az állatnak istenadta életösztönét jelenti.

15—19. Könyörgés az Úrhoz irgalomért. — 15. Az Isten *dicső-*

Távol tartják magukat tőlem !
[16]Hiszen te vagy a mi atyánk !
Mert Ábrahám nem tud mirólunk,
És Izrael nem ismer minket ;
Te, Uram, vagy a mi atyánk,
Öröktől fogva Megváltónk a te neved.
[17]Miért hagytál minket, Uram, utaidról eltévelyedni?
Miért keményítetted meg szívünket, hogy ne féljünk téged?
Fordulj vissza szolgáidért,
Örökrészed törzseiért.
[18]Mint a semmit, úgy vették birtokukba szent népedet,
Ellenségeink összetaposták szentélyedet.
[19]Olyanok lettünk, mint kezdetben voltunk,
Amikor *még* nem uralkodtál rajtunk,
Sem nevedről nem hívtak minket.

64. FEJEZET.

A bűnbánó és könyörgő imádság folytatása.

[1]Vajha szétszakítanád az egeket és leszállnál,
És megolvadnának színed előtt a hegyek,
[2]És megemésztődnének, mint amit a tűz kiéget,
Felforrnának, mint a tűztől a vizek,
Hogy neved ismeretessé legyen ellenségeid előtt,

séges lakóhelye az ég. Az Úr *buzgósága* a választott nép vezetésében megnyilvánuló féltő szeretet, mely a babiloni fogság idejében látszólag eltűnt. — *16.* A próféta megható módon arra hivatkozik, hogy az Isten a választott népnek atyja. *Izrael* = Jákob pátriárka (Móz. I. 32, 28.). Senki sem tud rajtunk segíteni, még a választott nép nagy ősatyái sem, egyedül csak te, Urunk és Istenünk ! — *17.* A próféta az ószövetségi kifejezésmód szerint az Istennek tulajdonítja azt, amit az Úr csak megenged, vagy az ember szabadakarata miatt meg nem akadályoz. V. ö. Móz. II. 7, 3. stb. Az Isten *szolgái* és *örökrészének törzsei* a választott nép nagy pátriárkái, Ábrahám, Izsák, Jákob, és Jákob fiai. — *18.* Prófétai távlatból való leírása az 586. esztendő gyászos eseményeinek : Jeruzsálem és a templom elpusztulásának és a zsidó nép fogságba hurcolásának. *Mint a semmit:* könnyűszerrel és minden megbecsülés nélkül. — *19.* A Hetvenes görög fordítás alapján kiigazított héber szöveg szerint : «Olyanok lettünk, mintha már régóta nem volnál királyunk, — Mintha nem is hivatnánk szent nevedről» ; — olyanok vagyunk, mintha már hosszú idő óta nem is volnánk az Úr választott népe. Célzás a hosszú babiloni fogságra, és az azt követő sivár időszakra.

64. *1—5c. Újítsa meg az Úr a régi múlt csodáit! — 1.* Szép átmenet a következő könyörgéshez. *Megolvadnának*, héb. «megrendülnének». (Így a 3. versben is.) A szent szerző azt kéri, hogy az Úr az egész természetet megrázó isteni jelenésben jöjjön választottainak segítségére. (V. ö. Zsolt. 17, 8—16 ; Hab. 3. fej.) — *2.* A vers első tagja a héberben így hangzik : «Amint a tűz meg-

És színed előtt remegjenek a nemzetek,
[3]Amikor nem várt csodákat művelsz,
Leszállanál, és színed előtt megolvadnának a hegyek!
[4]Sohasem lehetett hallani,
Sem fül fel nem fogta,
Szem nem látta, Isten, rajtad kívül,
Amit a téged váróknak készítettél!
[5]Eléje sietsz az örvendezőnek,
És annak, ki igazságot cselekszik,
Kik utaidon megemlékeznek rólad.

Íme haragra gerjedtél, mert bűnöket követtünk el,
Bennük maradtunk mindig; vajha megszabadulnánk!
[6]Olyanok lettünk mindnyájan, mint a tisztátalan,
És minden igazságosságunk olyan,
Mint a havibajban szenvedőnek ruhája.
Lehullottunk mindnyájan, mint a falevél,
És gonoszságaink, mint a vihar, elsodortak minket.
[7]Nincs senki sem, ki segítségül hívná nevedet,
Ki felkelne és beléd kapaszkodnék;
Elrejtetted előlünk arcodat,
És összetörtél minket gonoszságunk által.
[8]Nos, Uram, te a mi atyánk vagy!
Mi vagyunk az agyag, és te vagy a formálónk,

gyujtja a rőzsét, — A tűz felforralja a vizet» stb. Az isteni jelenés további költői leírása. Az első mondat alanya a Vulgáta szerint: az ellenséges *nemzetek*. — *3—4.* A héber szerint: «Amikor (oly) csodákat műveltél, amilyeneket nem vártunk, — Leszálltál, megrendültek színed előtt a hegyek; — És (amilyenekről) kezdet óta nem hallottak, — Sem fülükbe nem jutott, — Sem szem nem látta, — Hogy rajtad kívül Isten cselekedett volna — Annak javára, ki benne bízik». A mondatok sorrendje valószínűleg meg van zavarva; de mind a Vulgáta, mind a héber szöveg azt a gondolatot domborítja ki, hogy az Úrtól nyujtandó segítség minden várakozást felülmúl. A próféta talán a Sinai-hegynél történt csodák megismétlődését óhajtja. — A 4. verset Szent Pál (Kor. I. 2, 9.) szabad idézésben az evangéliumi tanítás nagyszerűségére vonatkoztatja. — *5a—c.* Az Isten leereszkedő jósága a jámborokhoz. *Az örvendező* az, aki az Úr parancsainak vidám lelkülettel engedelmeskedik.

5d—8. Alázatos bűnvallomás. — A 6. vers első része a legmélyebb megalázkodás szava; második része a babiloni fogságot festi a lehulló és *a vihar*tól elragadott *falevél* költői képével. — *7.* A választott nép hűtlensége Istenéhez a fogság előtt. Az Isten *arca* az ő kegyes tekintete. A vers utolsó tagja a zsidó nemzet szomorú sorsát festi a babiloni fogságban. — *8.* A zsidó nép bűnös volta mellett is szerető atyjának vallhatta az Urat. A 8. vers megismétli a 63, 16. gondolatát. Az *agyag* hasonlatára nézve v. ö. Jer.

Kezed művei vagyunk
mindnyájan!
[9]Ne haragudjál, Uram,
annyira,
Ne emlékezzél meg többé
gonoszságunkról!
Íme nézd, néped vagyunk
valamennyien!
[10]Szent városod pusztává lett,
A Sion pusztává lett,
Jeruzsálem elhagyatottá!
[11]A ház, mely szentélyünk és dicsőségünk volt,
Hol atyáink dicsértek téged,
Tűz martalékává lett,
És rombadőlt mindaz, mi nekünk drága volt!
[12]Vajjon ezek ellenére is tartózkodó maradsz-e, Uram?
Hallgatsz és sanyargatsz minket felette?

65. FEJEZET.

A zsidók megátalkodottsága és áldozataik tisztátalansága. — A jámborok boldogsága és a gonoszok elvettetése. — Új ég és új föld; a boldog messiási kor.

[1]Megkereshettek engem,
akik azelőtt nem kérdeztek,
Megtalálhattak, akik engem nem kerestek.
Íme itt vagyok! Íme itt vagyok! — mondottam
A nemzetnek, mely nem hívta segítségül nevemet.
[2]Egész nap kinyujtottam kezemet
A hitetlen nép felé,
Mely nem jó úton,
Saját gondolatai után járt,
[3]A nép felé, mely haragra ingerel,

18, 2—6. Amint a fazekas szabadon rendelkezik az agyaggal, úgy az Isten is teljesen szabadon rendelkezik népével, melynek ő az alkotója. A vers utolsó gondolatával v. ö. Zsolt. 99, 3.

9—12. Sion alázatos könyörgő imája. — *9.* A próféta bevallja, hogy a zsidó nép megérdemelte az Isten kemény büntetését; de egyszersmind kéri az Urat: emlékezzék meg arról, hogy a zsidóság mégis az ő választott nemzete. V. ö. Zsolt. 94, 7 : 99, 3. — *10—11.* A Jeruzsálemet és templomát 586-ban ért gyászos pusztulás rövid, de szívhez szóló leírása. — *12.* Fájdalmas és bizalommal teljes felkiáltás: ily szörnyű pusztulást nézhet-e az Úr továbbra is megindulás nélkül?

65. Az Úr válasza az előbbi fejezet imádságára: a szabadulás a zsidók bűnei miatt késik, és csak a jámboroknak lesz részük az üdvösségben, míg a gonoszokra elvettetés vár.

1—7. A zsidók megátalkodottsága és áldozataik tisztátalansága. — Az *1.* versben a beszélő személy az Úr, az Istent *nem keresők* pedig a szövegösszefüggés szerint az Úrhoz hűtlen zsidók. A vers értelme: az Isten valósággal folyton-folyvást kellette magát a vele nem törődő, hűtlen zsidó néppel. A vers első részét Szent Pál (Róm. 10, 20.) találóan alkalmazza az Istenhez tért pogányokra. — *2.* A *kéz kinyujtása* az Isten megbocsátani akaró szeretetének gyönyörű költői képe. — *3—5.* A zsidók közt dívó pogány eredetű babonás szokások részletezése, melyeket a mózesi törvény szigorúan tiltott. — *3.* A *kertek* valószínűleg Báál, Astarte (Istar), Tammúz (Adonis) pogány istenek tiszteletére ültetett ligetek. A *téglák* talán a háztetőkön (Kir. IV. 23, 12.) vagy Jeruzsálem

Szűntelenül, szemtől-
szembe ;
Mely a kertekben áldozik,
És téglákon mutat be
áldozatot ;
[4]Mely a sírokban tanyá-
zik,
Bálványok szentélyeiben
alszik ;
Sertéshúst eszik,
És melynek tisztátalan
leves van fazekaiban ;
[5]Mely azt mondja : Tá-
vozzál tőlem,
Ne közeledjél hozzám,
mert tisztátalan vagy !
Füstté lesznek ők hara-
gomban,
Tűzzé, mely egész nap ég.
[6]Íme írva vagyon előt-
tem :
Nem hallgatok el, csak ha
megtoroltam
És visszafizettem ölükbe
[7]Gonoszságaikat és atyáik
gonoszságát egyaránt,
— Úgymond az Úr, —
Kik a hegyeken áldoztak,
S a halmokon gyaláztak
engem ; —
Csak ha előbb visszamérem
Cselekedeteiket ölükbe !

[8]Ezt mondja az Úr :
Mint amikor szőllőszemet találnak a gerezden,

utcáin (Jer. 44, 17.) álló bálványoltárok. — *4.* A *sírokban tanyázók* talán a halottidézők. *Bálványok szentélyeiben alszik:* egyes pogány szentélyeknek külön kamaraik voltak, hogy az isteni kinyilatkoztatást várók az éjjelt ott töltsék és az istenségtől álmukban kinyilatkoztatást nyerjenek. A *sertéshúst* a mózesi törvény szigorúan tiltotta (Móz. III. 11, 7.), mert az újabban felszínre került kánaáni emlékek tanusága szerint a sertésáldozatnak nagy szerepe volt a kánaáni pogány népek vallási életében. A *tisztátalan leves* a pogány áldozati hús leve. — *5. Mert tisztátalan vagy*, a Hetvenes görög és a szír fordítás szerint : «mert tiszta vagyok». Az eredeti értelmet valószínűleg Teodotion és Szimmachus görög fordítása őrizte meg : «mert megszentelnélek». — E szerint a beszélő személy figyelmezteti a hozzá közeledőt : maradjon tőle távol, mert különben bizonyos szertartásos tisztaságot közölne vele, mely az illetőt az emberekkel való társas érintkezésből kizárná. Az 5. vers első része a babonás szertartás vezetőjének vagy a szertartásba beavatottaknak szava olyanokhoz, kik nincsenek beavatva a titkos szertartásba. Ha a beavatott ember profán (be nem avatott) embert érintett, ezzel valamilyen «szentséget» közölt vele, mely bizonyos tisztulási szertartásokat követelt meg. — *Füstté lesznek ők haragomban:* haragom tüze elégeti őket. A héber szerint : «Ezek füst az orromban», — vagyis állandóan ingerelnek engem. A vers utolsó része (a Vulgáta szerint) azt mondja, hogy a babonás szertartásokon résztvevők az Isten állandó haragját vonják magukra, és reájuk az örök tűz vár. — *6. Írva vagyon előttem:* az Isten örök szándékai szerint el van határozva. — *7.* V. ö. Móz. II. 20, 5 ; V. 5, 9. Célzás a zsidó királyok korának áldozataira a magaslati oltárokon. Az ily áldozatok az Isten meggyalázásai voltak. A vers első tagjában fordításunk a Hetvenes görög és a szír szöveget, valamint a régi latin fordítást követi. A Vulgáta és a héber szöveg szerint : «Gonoszságaitokat és atyáitok gonoszságát» stb.

8—10. A jámborok boldogsága. — *8.* A héber szerint : «Mint amikor must van a szőllőben, — És így szólnak : Ne engedd

És azt mondják : Ne pusztítsd el, mert áldás, —
Úgy járok el majd szolgáimért,
És nem pusztítok el mindent.
[9]Ivadékot hozok elő Jákobból,
És Júdából, hogy birtokába vegye hegyeimet;
Választottaim öröklik azt,
És szolgáim laknak majd ott.
[10]S a Mezőség nyájak aklává leszen,
És az Ákor völgye csordák fekvőhelyévé
Népem számára, mely engem keres.

[11]Titeket azonban, kik elhagytátok az Urat,
Kik elfelejtettétek szent hegyemet,
Kik asztalt állíttok a Szerencsének,
És italáldozatot mutattok be rajta :
[12]Titeket karddal számlállak meg,
És mindnyájan elhulltok majd az öldöklésben,
Azért, mert hívtalak, és nem válaszoltatok,
Beszéltem, és meg nem hallottátok ;
Azt cselekedtétek, ami rossz az én szemem előtt,
És azt választottátok, amit nem szeretek.
[13]Ezért ezt mondja az Úr Isten :
Íme szolgáim majd esznek,
Ti pedig majd éheztek ;
Íme szolgáim majd isznak,
Ti pedig majd szomjaztok ;
[14]Íme szolgáim majd örvendeznek,
Ti pedig majd szégyenkeztek ;
Íme szolgáim majd dícséretet zengenek

elromolni, — Mert áldás van benne» stb. A *szőllőszem*ben levő *áldás* (Vulg.) a benne levő nedű, amelyből bor lesz. — A bűnös zsidóságot az Isten a babiloni fogsággal büntette meg ; de a gonoszokon kívül voltak még kis számban (egy *szőllőszem a gerezden)* jámborok, kik miatt az Úr nem irtotta ki teljesen Izrael népét. — A Hetvenes görög fordítás az 1—7. v. gonoszaiban a pogányokat látta, az itt említett *szőllőszem*ben pedig Izrael egész népét. — *9—10.* Izrael fiai ismét birtokukba veszik a Szentföldet. *A Mezőség*, a héber szerint : «Sáron» síksága a Földközi-tenger partvidékén. *Ákor völgye* Jerichó közelében feküdt.

11—16. A gonoszok elvettetése. — A jövendölés részben beteljesedett a babiloni fogságban, teljes mértékben pedig akkor, amikor az Üdvözítő keresztrefeszítésével Izrael megszűnt az Úr választott népe lenni. — *11.* Az *Úr szent hegye* a Sion hegye, az ószövetségi üdvösségi rend középpontja. *A Szerencsének*, a héber szerint : «Gádnak», a szerencse istenének. *És italáldozatot mutattok be rajta*, a héber szerint : «És Meninek fűszeres bort áldoztok». *Meni* talán az arab Mánáthoz hasonló istenség. — *12.* V. ö. 66, 4. — *13—14.* A bűneiben megátalkodott zsidóság végső veszedelme. A próféta megkapó ellentétekben rajzolja az Úr új választott népének boldogságát és a zsidóság elvetett részének nyomorú-

Szívük ujjongásában,
Ti pedig majd ordítotok
Szívetek fájdalmában,
És megtört lélekkel jajgattok.
15Neveteket mint *átkot*
hagyjátok majd választottaimnak;
És megöl téged az Úr Isten,
És szolgáinak más nevet ad,
16Hogy aki áldja magát a földön,
Az igaz Istenben áldja magát,
És aki esküszik a földön,
Az igaz Istenre esküdjék;
Mert feledésbe megy a hajdani nyomorúság,
És rejtve leszen szemem elől.

17Mert íme én új egeket és új földet teremtek,
S a régieket nem is emlegetik,
És nem is jutnak *senkinek* eszébe;
18Hanem örvendeztek és vigadtok majd mindörökké
Azoknak, amiket majd teremtek;
Mert íme én Jeruzsálemet vidámsággá teremtem,
Népét pedig örömmé.
19És vigadok majd Jeruzsálem felett,
És örvendezem népem felett,
És nem hallatszik többé benne
Sírás hangja és kiáltás hangja.
20Nem lesz ott többé *néhány* napig *élő* gyermek,
Sem öreg ember, ki nem tölti be napjait;
Mert a gyermek százesztendős korában hal meg,
És a bűnöst százesztendős korában éri el az átok.
21Házakat építenek és ők laknak bennük,
Szőllőt ültetnek és ők élvezik gyümölcsét.
22Nem úgy, hogy ők építenek és más lakik *benne*,
Nem úgy, hogy ők ültetnek és más élvezi;
Mert a fák életkorához lesz hasonló népem életkora,

ságát. — *15.* A gonoszok neve a késő nemzedékek szájában átok- (szószerint: «eskű»-) formává lesz. A *más név* azt mutatja, hogy az Isten választottainak sorsa minden tekintetben jóra fordul. — *16.* *A hajdani nyomorúság* a zsidó nép történetének viszontagságos multja.

17—25. Új ég és új föld. A boldog messiási kor. A próféta a Messiás korát költői módon mint igen boldog földi ország életét írja le. (V. ö. Jel. 20, 1—6.) — *17.* V. ö. 66, 22; Pét. II. 3, 13; Jel. 21, 1. Az *új egek és új föld* az új üdvösségi rendet jelentik; *a régiek* az elmult szenvedések. *Nem jutnak senkinek eszébe*, szószerint: «az ember szívébe nem szállnak». — *18. Jeruzsálem*et a próféta mint a messiási ország középpontját említi. — *20.* A messiási boldog időben a jámborok hosszú életűek lesznek. V. ö. Bölcs. 4, 7—16. tanítását, mely szerint az igazi magas kor a jámbor élet. Az ószövetség régibb felfogása a korai halált az Isten súlyos büntetésének tartotta, mellyel csak a gonoszokat sujtja. — *21—22.* A boldog Sion gyermekei maguk élvezik fáradozásuk gyümölcsét. *A fák*

És kezük művei hosszú
időt érnek meg.
23Választottaim nem fáradnak *többé* hiába,
És nem nemzenek *többé*
rettegés között;
Mert az Úr áldottainak
ivadéka ők,
És unokáik náluk *maradnak*.
24És leszen: Mielőtt még
kiáltanának, én *már*
hallom,
Amikor még beszélnek,
én *már* meghallgatom.
25Farkas és bárány majd
együtt legel,
Oroszlán és szarvasmarha
szénát eszik,
A kígyónak por lesz a
kenyere.
Nem ártanak és nem ölnek ők
Sehol az én szent hegyemen, —
Úgymond az Úr.

66. FEJEZET.

A pusztán külső istentisztelet nem tetszik az Úrnak. — Az Úr ítéletének napja a gonoszokra büntetést, a jámborokra pedig üdvösséget hoz. — A Jeruzsálemre váró boldogság. — A pogányok megtérése; az új papi rend. — Új ég és új föld.

1Így szól az Úr:
Az ég az én trónusom,
És a föld az én lábam
zsámolya.
Micsoda ház az, melyet
nekem ti építetek?
Micsoda nyugvóhelyem
az nékem?
2Mindegyiket az én kezem alkotta,
És *úgy* jött létre mindegyik, — úgymond az Úr.
Kire tekintek tehát?
Arra, aki szegény,
Aki megtört lelkű s aki
beszédeimet féli.

életkorához lesz hasonló népem életkora: a próféta a magas korú fákra gondol. A 22. vers utolsó tagja azt mondja, hogy mindenki annyi ideig fog élni, hogy bőven lesz ideje élvezni munkájának gyümölcsét. — *23. Rettegés között,* a héber szerint: «hirtelen halálra». A vers utolsó része ismét a jámboroknak és utódaiknak hosszú életkorára vonatkozik. — *24.* Az Isten rögtön meghallgatja majd a jámboroknak hozzája intézett imádságait. — *25.* Az örök béke korszaka. V. ö. 11, 6—9.

66. E fejezetnek számos gondolata megegyezik az előbbi fejezet eszméivel. Mint az előbbi fejezetben, úgy itt is összeolvad a próféta tekintete előtt a közelebbi és a távolabbi jövő.

1—4. A pusztán külső istentisztelet nem tetszik az Úrnak. — *1.* Egyes magyarázók az itt említett *ház*ban a szamaritánusok templomát látják a Garizim hegyén (v. ö. Neh. 13, 28.), mely a zsidók szemében állandó botránykő volt, míg Kr. e. 129-ben Joannes Hyrcanus zsidó király (134—103.) le nem romboltatta. Valószínűbb azonban, hogy a próféta a Zorobábel idejében, 521—516 közt épült jeruzsálemi templomot tartja szeme előtt, mely — mint a földnek semmiféle alkotása — nem lehet méltó az Isten felségéhez. Valószínű, hogy ez a vers 64, 10. fájdalmas panaszához kapcsolódik. *Micsoda,* a héber szerint: «hol van?» — *2. Mindegyiket:* az 1. versben említett eget és földet. *És úgy jött létre mindegyik:* a Hetvenes görög és a szír fordítás szerint: «És az enyém mindez». A vers második része az első résszel ellentétben reámutat arra, hogy a végtelen Isten az egyszerű, bűnbánó és

[3]De aki bikát áldoz, olyan
mintha embert ölne ;
Aki juhot áldoz, olyan,
mintha ebnek *szegné nyakát;*
Aki ételáldozatot mutat
be, olyan, mintha sertésvért áldoznék ;
Aki tömjént áldoz, olyan,
mintha bálványt köszöntene.
Ők ezeket választották
utaikon,
És utálatosságaikban gyönyörködött a lelkük.
[4]Azért én is az ő megcsúfolásukat választom,
És azt hozom reájuk, amitől irtóznak ;
Mert én szóltam és senki
sem felelt,
Beszéltem, és meg nem
hallgatták ;
Azt tették, ami gonosz az
én szemem előtt,
És amit nem szeretek,
azt választották.

[5]Halljátok meg az Úr szavát,
Kik remegtek szavától :
Azt mondják testvéreitek, akik gyülölnek
És nevemért kitaszítanak
titeket :
Mutassa meg dicsőségét
az Úr,
Hogy lássuk vidámságtokat !
Ők azonban megszégyenülnek !
[6]*Hangzik* a nép lármája
a város felől,
Zúgás a templom felől,
Az Úr szava, ki megfizet ellenségeinek,
Amint megérdemlik.
[7]Mielőtt vajúdott volna,
Már szült is ;
Mielőtt a szülés reája
jött volna,
Fiúgyermeknek adott életet.
[8]Ki hallott valaha ilyesmit?

jámbor lélekre mily szeretettel tekint le. V. ö. Kir. I. 2, 8 ; Luk. 1, 52. 53. — *3.* A pusztán külső istentisztelet korholása. *Mintha ebnek szegné nyakát* (héb.), a Vulgáta szerint : «Mintha ebnek agyát vájná ki». *Aki tömjént áldoz* (héb.), Vulg. «Aki tömjénről emlékezik meg». A héber szöveg az ázkára-áldozat bemutatásáról beszél ; l. Móz. III. 2, 2. 9. 16. stb. Egyes magyarázók szerint a próféta itt is olyan babonás szertartásokért feddi a zsidókat, mint 65, 3—7-ben. A felsorolás minden tagjában az első cselekedetet a mózesi törvény előírta, a másodikat pedig szigorúan tiltotta. Más magyarázók szerint a próféta azt mondja, hogy *aki bikát áldoz*, máskor attól sem riad vissza, hogy *embert öljön.* — *4.* Az isteni büntetés nem marad el. A 4. vers második része ismételten hangoztatja a zsidó nép nyakasságát és megátalkodottságát, mellyel az Isten szigorú büntetését hívja ki maga ellen. *5—9. Az Úr ítéletének napja a gonoszokra büntetést, a jámborokra pedig üdvösséget hoz.* — *5. Kik remegtek szavától :* a jámborok. *Testvéreitek, akik gyülölnek . . . titeket:* a gonoszok. — *6. A nép lármája*, a héber szerint : «Zajongás szava». — *7.* Az Úr ítélete hirtelenül eljő, s a választott nép újra megszületik. Egyes magyarázók a 7. verset kérdésnek veszik : Mielőtt az asszony érezné a vajúdás fájdalmait, vajjon szül-e? E magyarázat szerint a próféta türelemre inti a népet. — *8. Egyszerre*, a héber szerint : «egy

Ki látott ehhez hasonlót?
Vajjon egy napig tart-e a vajúdás egy országért,
Vagy egyszerre születik-e nép,
Hogy Sion vajúdott és megszülte fiait?
[9]Vajjon én, ki megteszem, hogy mások szüljenek,
Magam ne szüljek-e? —
Úgymond az Úr.
Vajjon én, ki másoknak nemzetséget adok,
Magtalan legyek-e? —
Úgymond az Úr, a te Istened.

[10]Örvendezzetek Jeruzsálemmel és ujjongjatok felette,
Mindnyájan, kik szerettétek vagytok iránta;
Örvendjetek vele nagy örömmel valamennyien,
Kik siránkoztatok rajta,
[11]Hogy szophassatok és jóllakhassatok
Vigasztalásának emlőjéből;
Hogy szürcsölhessetek és gyönyörűséggel teljetek el
Bőséges dicsőségéből.
[12]Mert így szól az Úr:
Íme én reá bocsátom a békét mint folyamot,
És mint megáradt patakot a nemzetek dicsőségét,
Hogy azt szopjátok;
Keblen hordoznak majd és térden becéznek titeket.
[13]Mint akit anyja becéz,
Úgy vigasztallak meg én titeket,
És Jeruzsálemben vigasztalást leltek.
[14]Meglátjátok, és örül majd szívetek,

pillanat alatt». *Vajúdott*, azaz: alig vajúdott. A messiási ország népe egyszerre nagyszámúvá lesz. — *9.* A héber szerint: «Vajjon én megnyitom-e a méhet és nem hozom-e meg a szülést? — Úgymond az Úr. — Vajjon én, ki szülést adok, bezárom-e (a méhet)? — Úgymond a te Istened». A héber szöveg szerint a 9. vers értelme: az Isten akkor, amikor a szabadulás előjelei már mutatkoznak, bizonnyal nem másítja meg tervét, hanem meg is adja a várt üdvösséget.

10—16. A Jeruzsálemre váró boldogság; az istentelenekre váró büntetés. — A próféta a földi Jeruzsálemre váró jobb sorsból indul ki, de tekintetét azonnal a Messiás országára veti. — *10. Örvendezzetek:* a próféta felszólítása az egész világnak szól. *Kik siránkoztatok rajta:* kik Jeruzsálem szenvedésein szánakoztatok. — *11.* A próféta Jeruzsálemet mint gyermekeit (az egyes híveket) emlőjével tápláló édesanyát írja le. — *12. A béke* minden jónak foglalata. Jeruzsálemé (a messiási országé) lesz a pogány nemzetek minden dicsősége. A jövendölés fokozatosan teljesedett az Egyház egész története folyamán, amikor a pogány népek az Egyházba tértek és tudományukat, művészetüket, kincseiket az Egyház szolgálatába állították. A 12. vers utolsó része megható módon ábrázolja az Istennek végtelenül gyöngéd szeretetét gyermekei, a választottak iránt. — *13.* A próféta az Isten szeretetét gyermekei iránt a leggyöngédebb anya szeretetéhez hasonlítja. — *14. Csontjaitok mint a fű sarjadoznak:* az öröm új életerővel tölti

És csontjaitok mint a fű
sarjadoznak,
És ismeretessé lesz az Úr
keze az ő szolgáin,
És haragja megnyilvánul
ellenségein.
15Mert íme eljő az Úr
tűzben,
Szekere olyan lesz, mint
a forgószél,
Hogy kifizesse haragjában bosszúságát,
És tűz lángjában fenyítését.
16Mert az Úr tűz által
És kardja által mond
ítéletet minden test fölött,
És sokan lesznek, kiket
az Úr megöl.

17Azok, akik megszentelik és tisztáknak vélik magukat a kertekben, benn az ajtó mögött, kik sertéshúst, undokságot és egeret esznek, valamenynyien elvesznek, úgymond az Úr, 18és én *ismerem* cselekedeteiket és szándékaikat, és eljövök, hogy egybegyüjtsek minden nemzetet és nyelvet; és eljönnek és meglátják dicsőségemet. 19És én jelt teszek reájuk, és elküldök közülök olyanokat, kik megszabadultak, a nemzetekhez: *Társisba*, Afrikába és Lídiába, az ijjászokhoz, Itáliába és Görögországba, a távoli szigetekre, azokhoz, kik nem hallottak rólam és nem látták dicsőségemet. És hirdetik majd dicsőségemet a nemzeteknek, 20és elhozzák majd valamennyi testvéreteket minden nemzetek közül ajándékul az Úrnak, lovakon, szekereken, hordágyakon, öszvéreken és kocsikon szent hegyem-

majd el a jámborokat. A 14. vers vége az istentelenekre váró büntetés leírását kezdi meg, melyet a — *15—17.* v. folytat. — *15.* Az Úr eljő a világítéletre. V. ö. Mal. 3, 2. 3; 4, 1. A próféta szemében Jeruzsálem gonoszainak megbüntetése összefolyik a világítélettel, melyet a 15. és — *16.* vers költői kifejezésekkel ír le. A *tűz által . . . mond ítéletet* szavakat a Hetvenes görög fordítás kiegészíti: «az egész föld felett». *Minden test:* minden ember.

17—21. A pogányok megtérése az Isten országába; az új papi rend. — *17.* A próféta ismételten kimondja a 65, 3—5. 11—12-ben leírt babonás és bálványozó szertartások híveire váró büntetést. *Benn az ajtó mögött* (= titokban) szavak helyett a mai héber szöveg ezt mondja: «az egyik mögött a középen». Ez a kifejezés talán a babonás szertartás vezetőjére vonatkozik. Az *egér* általánosságban veendő a mózesi törvényben tiltott tisztátalan állatok helyett. — *18.* A messiási ország egyetemes jellege. — *19.* A hitnek hirdetői elviszik az Úr tanítását a legtávolabbi nemzetekhez is. *Társisba* (héb.), Vulg. «a tengerre». *Az ijjászokhoz* a Hetvenes görög fordítás, továbbá Ezekiel 38, 2; 39, 1. (héb.) szerint talán: «Mesekhez és Róshoz» (a Káspi-tó környékén lakó népekhez). *Itáliába*, a héber szerint: «Tubálhoz» (az ékiratokból ismeretes Tábál népéhez, Kisázsiában). A szent szerző egyes, az ókorban ismeretes pogány nemzeteket név szerint felsorol az egész pogány világ helyett. — *20. Szekereken*, a héber szerint: «dromedárokon». Az Úr

hez Jeruzsálembe, úgymond az Úr, úgy, mint ahogy Izrael fiai hozzák az ajándékot tiszta edényben az Úr házába, [21]és én papokat és levitákat választok közülök, úgymond az Úr.

[22]Mert miként az új egek és az új föld, melyeket majd alkotok, fennmaradnak előttem, úgymond az Úr, úgy marad fenn a ti ivadékotok és a ti nevetek. [23]És akkor majd hónapról-hónapra és szombatról-szombatra minden ember eljő, hogy imádkozzék színem előtt, úgymond az Úr. [24]És amikor kimennek, látják majd azoknak az embereknek a holttestét, kik ellenem fellázadtak; férgük meg nem hal és tüzük el nem alszik, és *undorító* látványul lesznek minden ember számára.

szent hegye Jeruzsálemben a Sion hegye, mint a messiási ország középpontja. A pogányok megtérését a próféta az Isten előtt kedves áldozathoz hasonlítja. — *21.* Az Úr a megtért pogányok közül papokat és levitákat választ. Mivel az ószövetségi törvény kizárólag Lévi törzséhez kötötte a papi méltóságot, ez a vers világosan tanítja az ószövetségi papságnak és ezzel együtt az egész ószövetségi üdvösségi rendnek átalakulását egy tökéletesebb, újszövetségi üdvösségi renddé. V. ö. Szent Pál tanítását Zsid. 7. fejezetében, főleg ennek 11. 12. versében.

22—24. Új ég és új föld. — *22.* V. ö. 65, 17; Jel. 21, 1. A próféta látnoki tekintete előtt a messiási ország földi élete összefolyik a választottak örök boldogságával. — *23.* A próféta a jeruzsálemi templom istentiszteletének képeivel az Isten örök imádását írja le. *Hónapról-hónapra*, a héber szerint: «újholdról-újholdra». A zsidó hónap az újhold napjával kezdődött, amelyre a mózesi törvény a szokottnál több áldozatot írt elő (Móz. IV. 28, 11—15.).— *24. Undorító*, Vulg. szószerint: «jóllakásig». A gonoszok büntetését a próféta úgy írja le, hogy az őket sujtó ítélet után holttestük temetetlenül hever majd a szent város közelében, mint a tűznek és a férgeknek martaléka.

JEREMIÁS JÖVENDÖLÉSE.

1. — Ezekiás király halála (698 vagy 693) fordulópontot jelentett Júda országának vallási életében. Fiának és utódának, Mánásszénak ötvenöt esztendeig tartó uralma (693—639 ?) a bálványozásnak, igazságtalan vérontásnak és egyéb gonoszságoknak ideje volt. Ezeket a bűnöket élete vége felé, asszír fogságából való visszatérése után már nem tudta jóvátenni. (Kir. IV. 21, 1—18 ; Krón. II. 33, 1—20.) Mánássze fiának, Ámonnak rövid ideig (639—638 ?) tartó uralkodásáról sem jegyzett fel jót a Szentírás (Kir. IV. 21, 19—26; Krón. II. 33, 21—25.). A bálványozásnak megszüntetése és az igaz Isten tiszteletének visszaállítása a jámbor Jósiás királyra (638—608) várt (Kir. IV. 22, 1—23, 30 ; Krón. II. 34. 35.). Mint nyolcéves gyermek lépett Júda trónjára, és mihelyt kora megengedte, minden erejét és igyekezetét a bálványozás kiirtására és az igaz vallás helyreállítására fordította. Jósiás korára esik a jeruzsálemi templom rendbehozása, az Úr törvénykönyvének megtalálása (621-ben), a Kir. IV. 23, 21 skk-ben említett nagy húsvét megünneplése, egyszóval : Júda országának vallási megújhodása. Úgy látszik, hogy a jámbor király észak felé kiterjesztette országának határait is, és a hajdani Izrael országának területét részben a saját birodalmához csatolta.

2. — Júda történetének eme mozgalmas korszakában lépett fel Jeremiás próféta.

Jeremiás (héberül Jirmejáhu = «Elvetette az Úr», — t. i. az ő népét) Ánátótban született, papi nemzetségből. Atyjának neve Helkiás volt. Valószínűleg 650 körül született, mert még fiatal ember volt, amikor őt az Úr Jósiás király tizenharmadik esztendejében (626.) a prófétai tisztre meghívta (Jer. 1, 6.), hogy szavát népek és királyok előtt hirdesse. Az Úr parancsára nőtlen maradt (16, 2.). Jeremiás még Ánátótban kezdte meg prófétai működését, mely számára a hitetlen zsidó nép és annak

vezetői, főleg az álpróféták részéről mindvégig csak szenvedést és áldozatot jelentett. — Nemsokára Jeruzsálembe költözött, hol, ha nem is vezette közvetlenül Jósiás nagy vallási reformját, prófétai beszédeivel azt hathatósan támogatta, azt tanítva, hogy a külső istentisztelet csak akkor kedves az Úr előtt, ha tiszta szívből és bensőséges lelkületből fakad.

608-ban a jámbor Jósiás a II. Nekáó fáraóval vívott csatában a megiddói síkon elesett. Az Egyiptomba visszatérő fáraó Jósiás második fiát és utódát, Jóacházt háromhavi uralkodás után magával hurcolta és helyébe Jósiás legidősebb fiát, Eljákímot ültette, kinek nevét — a tőle való függés jeléül — Jóákímra változtatta (608—598 ?,). Nekáó azonban nem sokáig élvezhette győzelmének gyümölcsét, mert hatalmas ellenfele támadt az újbabiloni uralkodó családban, mely a fáraóhoz hasonlóan szintén arra törekedett, hogy országának határait a Földközi tengerig kiterjessze. 605-ben a kárkemisi csata eldöntötte a két ellenfél versenyét : Nábukodonozor még mint a babiloni trón örököse teljesen megsemmisítette Nekáó fáraó hadseregét, és Jóákím is kénytelen volt meghódolni az új babiloni királynak, Nábukodonozornak (604—562.).

Jóákím zsarnok és kegyetlen uralkodó volt, ki alatt újra lábrakapott a bálványozás és az erkölcstelenség. Könnyen érthető, hogy Jóákím alatt Jeremiásra csak gyűlölet és szenvedés várhatott. A próféta forrón szerette népét és azt mindenáron meg akarta menteni a végpusztulástól ; ezért korholta bűneit : bálványimádását, erkölcstelenségét, és a zsidóságot vissza akarta tartani az Egyiptommal való szövetkezéstől, mert látta, hogy az adott helyzetben Júda országa csak akkor maradhat fenn, ha Babilonnak meghódol.

Jeremiás szavai azonban süket fülekre találtak, sőt a próféta már Jóákím uralkodásának elején egyszer életveszélybe jutott, mert azt jövendölte meg, hogy a nép bűnei miatt a templomra pusztulás vár. Ekkor halálra ítélték, és csak a nép egyes higgadtabb vezetőinek közbenjárása mentette meg életét (26. fej.). — Jóákím uralkodásának negyedik esztendejében (605.) Jeremiás az Úr parancsára barátjával, Bárukkal leiratta addig mondott beszédeit, és ezt a könyvet a következő esztendő

kilencedik hónapjában, egy böjti napon a templomban felolvastatta. A könyvről a király is tudomást szerzett, azt magának is felolvastatta, de mivel tartalma nem tetszett neki, az iratot darabokra vagdalta és a tűzbe dobta. Jeremiás azonban Bárukkal újra leiratta beszédeit, sőt ezeket még keményebb jövendölésekkel toldotta meg (36. fej.).

600 körül Jóákím király megtagadta az adót Nábukodonozortól. Erre a nagykirály, miután előbb a szomszédos kisebb népeket uszította Júdára, 597-ben a babiloni haderőt indította Jeruzsálem ostromára. A büntetés azonban már Jóákím fiát és utódát, Jóákínt érte, kit háromhavi uralkodása után Nábukodonozor Júda főembereivel együtt a babiloni fogságba hurcolt, és helyébe Jósiás harmadik fiát, Mátthániást ültette Júda trónjára Szedekiás («Igazságos az Úr!») neve alatt (597—586.).

A mindössze huszonegyesztendős Szedekiás alapjában véve nem volt rossz ember, de rendkívül állhatatlan jellem, ki teljesen országa főembereinek hatalmába jutott, és Egyiptom segítségében bízva le akarta rázni Babilónia igáját.

Szedekiás uralkodásának elején Jeremiás a Babilóniába hurcolt zsidókhoz írt levelében megjövendölte, hogy a babiloni fogság hetven esztendeig fog tartani (v. ö. 25, 11.), és Hananiás álprófétának, ki szerint a fogságban levők két év mulva vissza fognak térni, halálát jövendölte meg (28. fej.). Szedekiás alatt a próféta sorsa állandó üldöztetés, bebörtönözés és életveszedelem volt. Egy ízben félig kiszáradt vízverembe dobták, melyből csak az etiops származású Ábdemelek főtisztnek közbenjárása mentette ki (38. fej.). A nép fanatikus vezetői hazaárulónak tartották Jeremiás prófétát, és az állhatatlan jellemű Szedekiás nem mert szavára hallgatni, bár titokban ő maga is többször megkérdezte Jeremiástól, hogy tényleg az Úr beszél-e általa?

588-ban végleg felülkerekedett a jeruzsálemi királyi udvarban az Egyiptom szövetségét kereső párt. Hiába emelte fel tiltakozó, feddő és korholó szavát Jeremiás próféta, Szedekiást nem lehetett visszatartani attól, hogy vesztébe ne rohanjon. Uralkodásának kilencedik esztendejében megtagadta az adót Nábukodonozornak. Erre a babiloni nagykirály ismét haddal támadt Jeruzsálemre. Egyiptom

küldött ugyan Jeruzsálem segítségére felmentő sereget, mely egy időre tényleg el is vonta a várostól a babiloni haderőt; de Hofra fáraó serege komoly ütközet nélkül visszavonult Egyiptomba, Nábukodonozor hadai pedig megint ostrom alá fogták Jeruzsálemet és 586-ban el is foglalták. Nábukodonozor hadvezére, Nábuzárdán, a várost a templommal együtt leromboltatta, s az ország lakosait — a legszegényebbek kivételével — Babilóniába hurcolta. Nábukodonozor Reblában Szedekiás fiait atyjuk szemeláttára megölette, a szerencsétlen királyt megvakíttatta, Júda országának függetlenségét pedig hosszú időre megszüntette. — A szent város végzete megrázó módon igazolta Jeremiás szavainak igazságát.

Jeruzsálem pusztulása után Nábukodonozor Jeremiásnak szabad választást engedett, hogy vagy Babilóniába költözzék, vagy Júda országában maradjon. Jeremiás Mászfába költözött, Godoliás helytartó házába, kit Nábukodonozor a Júdában maradt nép fejedelmévé tett. Azonban két hónappal később Izmael, Káree fia, Godoliást megölte, a megrémült zsidók pedig — Jeremiás határozott tanácsa ellenére — Egyiptomba menekültek, sőt Jeremiást is magukkal hurcolták. Jeremiás ott sem szűnt meg korholni a zsidókat bálványozásuk miatt, ezért a zsidó hagyomány szerint felbőszült honfitársai megkövezték. (V. ö. Zsid. 11, 37.)

3. — Jeremiás próféta az ószövetségnek egyik legnagyobb és legrokonszevesebb egyénisége. Lángoló buzgósággal száll síkra az Isten ügyéért, és érzékeny lelke mélységes fájdalommal látja népének megátalkodottságát, valamint ebből fakadó biztos pusztulását. Minden szomorúságában, bajában rögtön az Istenhez menekül és neki panaszolja el fájdalmait. Egyéniségének nagyságát és jellemének szépségét elismerte az utókor: a Makkabeusok II. könyve (15, 14.) őt mint a szent város és a zsidó nép különös pártfogóját említi, és Mát. 16, 14. azt mutatja, hogy Krisztus korában egyes zsidók Jeremiás prófétа visszatérését remélték. Pelusiumi Szent Izidor Jeremiást «a legtöbbet szenvedett prófétának» mondja, — egyes magyarázók pedig nem ok nélkül látják az oly sokat üldözött, kiválóan nemeslelkű Jeremiásban a szenvedő Üdvözítő előképét.

4. — Jeremiás könyve a bevezető 1. fejezeten kívül, mely a próféta meghívását adja elő, két főrészre oszlik. — I. Júda népéhez intézett feddő és fenyegető beszédek (2—45.), melyek közül a 2—23. fejezetben semmiféle keltezés sincsen, a 24—45. fejezet beszédei azonban többnyire keltezve vannak. A beszédekbe Jeremiás életére és működésére vonatkozó adatok vannak beleszőve. — II. Idegen nemzetek ellen szóló jövendölések (46—51.). — Az 52. fejezet függelék, mely Jeruzsálem pusztulását írja le, és szinte szószerint megegyezik Kir. IV. 25. fejezetével. — A könyv első főrészének beszédei nem függnek össze egymással, sőt sorrendjükben sem találunk rendszert. A könyv jórészét Báruk próféta írta Jeremiás meghagyására. Jeremiás beszédeit számos jelképes látomás és jelképes cselekedet élénkíti.

A görög szöveg körülbelül egynyolcadrésszel rövidebb a hébernél. A 26—51. fejezetben a beszédek és elbeszélések sorrendje a két szövegben egymástól eltér, és az idegen népek ellen szóló jövendölések a görög szöveg 25. fej. 13. verse után olvashatók. Ez az irodalmi jelenség valószínűleg úgy magyarázható meg, hogy a görög fordítás Jeremiás könyvének valamely rövidebb szövegalakja nyomán készült, melyben az egyes beszédek és események sorrendje is eltért a mai héber szöveg sorrendjétől. A két szöveg közt azonban értelem szerint lényeges eltérés nincsen.

Jeremiás könyvét mind a zsidó, mind a keresztény hagyomány mindig hiteles és istenileg sugalmazott iratnak tekintette. Stílusa általában nem oly emelkedett, mint Izaiásé, de nemesen egyszerű ; a messiási jövendölésekben azonban lendületes, és nem egyszer Izaiással is vetekedik.

1. FEJEZET.

Jeremiás jövendöléseinek keltezése. — Jeremiás meghívása a prófétai tisztre. — Két jelképes látomás.

[1]Az Ánátótban, Benjámin földén élő papok közül való Jeremiásnak, Helkiás fiának igéi. [2]Lőn pedig hozzája az Úr igéje Jósiásnak, Ámon fiának, Júda királyának napjaiban, uralkodásának tizenharmadik esztendejében, [3]továbbá lőn *hozzája még* Jóákímnak, Jósiás fiának, Júda királyának napjaiban, Szedekiás, Jósiás fia, Júda királya tizenegyedik esztendejének elteltéig, Jeruzsálem fogságba költözéséig az ötödik hónapban.

[4]Így szólt hozzám az Úr:
[5]Mielőtt megalkottalak *anyád* méhében, ismertelek téged,
Mielőtt kijöttél méhe szájából, megszenteltelek,
És prófétául rendeltelek a nemzetek között.
[6]Erre én így szóltam:
Jaj, jaj, jaj, Uram, Isten!
Íme nem tudok én beszélni,
Hiszen *még* gyermek vagyok!
[7]És mondotta nekem az Úr:

ELSŐ FŐRÉSZ.

Júda népéhez intézett feddő és fenyegető beszédek. (1—45. fejezet.)

1. *1—3. Jeremiás jövendöléseinek keltezése*, mely az 1—39. fejezetben leírt beszédekre vonatkozik. — *1. Helkiás* nem azonos a Kir. IV. 22, 8-ban említett főpappal, kinek Jeruzsálemben kellett laknia. *Ánátót* Jeruzsálemtől északkeletre, Benjámin törzsének területén fekvő papi város volt (Józs. 21, 18.). — *2—3. Jósiás*ról, *Ámon*ról, *Jóákim*ról és *Szedekiás*ról l. a Bevezetést. A felsorolás elhagyja Jóáchaznak és Jekoniásnak három-három hónapra terjedő rövid uralkodását. *Jósiás uralkodásának tizenharmadik esztendeje* 626. *Szedekiás tizenegyedik esztendeje* 586. *Az ötödik hónap* Áb hava (körülbelül július közepétől augusztus közepéig), melyben Nábuzárdán babiloni hadvezér serege Jeruzsálemet elfoglalta és a templomot feldúlta.

4—10. Jeremiás meghívása a prófétai tisztre. — 5. Ismertelek téged: kiválasztottalak a prófétai tisztre. (V. ö. Móz. II. 33, 12.) *Megszenteltelek:* számos régi és újabb magyarázó ezt a szót úgy értelmezte, hogy az Isten Jeremiást még anyja méhében megtisztította az eredeti bűntől, mint Keresztelő Szent Jánost. Azonban a következő kifejezéssel való párhuzam és főleg Jéz. Sir. f. 49, 9. azt mutatja, hogy a megszentelés is a prófétaság kegyelmének közlését jelenti. V. ö. Gal. 1, 15. *A nemzetek között:* Jeremiás korában Júda országának sorsa elválaszthatatlan volt az idegen országoktól, főleg Egyiptomtól és Babilóniától. Egyébként Jeremiás más idegen népekről is jövendölt (46—51.). — *6. Nem tudok én beszélni:* nem érzek magamban erőt a prófétai tisztségre. *Gyermek:* a megfelelő héber szó (naar) fiatalembert is jelent. Jeremiás ekkor 20—25 éves lehetett, holott a zsidók legalább 30 évet kívántak meg ahhoz, hogy valaki közhivatalt viselhessen. — *7—8.* Az Isten megígéri, hogy ő maga lesz a támasza a prófétának. — Jeremiást

Ne mondd azt, hogy : Gyermek vagyok, —
Mert bárhová küldelek majd, te elmégy,
És bármit parancsolok majd neked, te elmondod.
[8]Ne félj az ő színüktől,
Mert én veled vagyok,
hogy megszabadítsalak,
— úgymond az Úr.

[9]Majd kinyujtotta kezét az Úr, megérintette szájamat, és mondotta nekem az Úr :

Íme, én szájadba adom igéimet ;
[10]Íme én ma nemzetek és országok fölé állítlak,
Hogy gyomlálj és rombolj,
Hogy szétszórj és széthányj,
Hogy építs és ültess.

[11]Majd így szólt hozzám az Úr : Mit látsz, Jeremiás? És feleltem : Virrasztó vesszőt látok.
[12]És mondotta nekem az Úr : Jól láttad ; mert virrasztok én az én igém felett, hogy teljesítsem azt.
[13]És így szólt hozzám az Úr másodszor : Mit látsz? És feleltem : Tüzes fazekat látok, melynek elülső oldala észak felől van.

[14]És mondotta nekem az Úr :
Észak felől jő elő a veszedelem
A föld minden lakójára ;

egész prófétai működésében legjobban az jellemezte, hogy az Úr szavát minden emberi tekintet nélkül, bátran és szabadon hirdette. *Én veled vagyok:* különös kegyelmemmel támogatlak. *Hogy megszabadítsalak:* t. i. ellenségeidnek minden cselszövésétől és erőszakosságától. — *9.* Jelképes látomás : az Úr maga nyitja meg Jeremiás száját, hogy az ő igéit hirdesse. V. ö. Izaiás és Ezekiel meghívásával, mely szintén jelképes látomásban történt (Iz. 6. fej., főleg 5—7. v.; Ez. 2. 3. fej.). — *10. Nemzetek és országok fölé:* l. az 5. v. magyarázatát. *Gyomlálj:* kiirtsd a bűnt. A következő kifejezések arra vonatkoznak, hogy Jeremiásnak hirdetnie kell a bekövetkező romboló és megsemmisítő isteni ítéletet, de egyszersmind a messiási boldog kor eljövetelét is. A próféta jövendölései csirájukban már tartalmazzák beteljesedésüket : a nemzetek jövendő sorsát.

11—17. Két jelképes látomás, mely röviden összefoglalja Jeremiás jövendöléseinek főgondolatait.

a) 11—12. A mandola-vesszó látomása. —Virrasztó vesszőt, a héber szöveg szerint : «mandola-vesszőt». A mandolafa héber neve («sáked») szójáték a következő mondat állítmányával : *virrasztok én* («sóked ani»). A mandolafa minden más fánál korábban virágzik, innen kapta héber nevét: «virrasztó», «ébredő». Az Isten *virraszt az ő igéje felett,* mert fenyegető és biztató ígéreteit egyaránt teljesíti.

b) 13—16. A tüzes fazék látomása. — 13. A *tüzes fazék* a Júdára és Jeruzsálemre eljövő veszedelem jelképe. A tüzes fazék *elülső oldala észak felől van,* mert a babiloni hadsereg (úgy mint azelőtt az asszír sereg) észak felől támadt Júda és Jeruzsálem ellen. — A *14.* vers a 13. vers látomásának hiteles magyarázatát adja. *A föld minden lakója:* Elő-Ázsia nemzetei, elsősorban Júda ország-

15Mert íme én összehívom
Észak országainak minden nemzetségét, — úgymond az Úr; —
És eljönnek, és kiki felállítja királyi székét
Jeruzsálem kapuinak bejáratánál,
És egész fala mentén köröskörül,
És Júda minden városánál;
16És kimondom fölöttük ítéletemet minden gonoszságukért:
Mert engem elhagytak,
És idegen isteneknek áldoztak,
És kezük művét imádták.

17Te tehát övezd fel ágyékodat,
Kelj föl, és mondd el nekik mindazt,
Amit parancsolok neked.
Ne ijedj meg tőlük,
Én sem fogom engedni,
hogy megrettenj arcuktól.
18Én ugyanis ma erős várossá,
Vasoszloppá és ércfallá teszlek téged
Az egész országban,
Júda királyai, főemberei,
Papjai és a föld népe előtt;
19Ők harcolnak majd ellened,
De le nem győznek,
Mert én veled vagyok,
Hogy megszabadítsalak téged, — úgymond az Úr.

2. FEJEZET.

Izrael hálátlansága. — A bálványimádásnak és az idegen népekkel kötött szövetségnek korholása. — Az isteni büntetés; az Izraelre váró keserű csalódás.

gának lakói. — *15. Észak országainak minden nemzetsége:* Babilónia és szövetségesei. A *15.* vers utolsó része költői leírása Júda és Jeruzsálem leigázásának. — *16. Fölöttük:* Júda és Jeruzsálem fölött. *Minden gonoszságukért:* a próféta a vers következő részében csak a zsidók legnagyobb bűnét, a bálványozást említi, mely egyébiránt oka és kútforrása volt minden más gonoszságuknak is. *Áldoztak*, a héber szerint: «égettek tömjént». *Kezük műve:* a bálványszobrok és a bálványképek.

17—19. Az Úr ismételten bátorítja Jeremiást. — *17. Övezd fel ágyékodat:* készülj fel. *Amit parancsolok neked:* az Úrnak további közlései. A vers utolsó része a héber szerint így hangzik: «Hogy én meg ne ijesszelek arcuktól». Amíg tehát a próféta hű lesz hivatásához, mindig számíthat az Úr különleges oltalmára; de ha félne az emberektől, az Úr elhagyná őt, és így csakugyan oka lehetne a rettegésre. — A *18.* vers beszédképei azt a gondolatot fejezik ki, hogy Jeremiás lelki erején meg fog törni ellenségeinek minden támadása. *Az egész országban* kifejezést a vers utolsó része világítja meg: Jeremiás legnagyobb ellenségei Júda gonosz királyai, főemberei, az Istenről megfeledkezett papjai, álprófétái és a tőlük félrevezetett egyszerű emberek voltak.

2, 1—3, 5. *Izrael hűtlensége és ennek szomorú következményei.* Ez a beszéd valószínűleg Jeremiás prófétai működésének első időszakából (626 körül), a Jósiás király vallási reformját megelőző időből való. A 2. fej. 14—17. versét a próféta talán a megiddói csata (608.) után szúrta be régebbi beszédébe.

[1]És így szólt hozzám az Úr: [2]Menj, és ezt kiáltsd Jeruzsálem fülébe: Így szól az Úr:

Megemlékeztem ifjúságod *hűségéről*
És jegyeskorod szeretetéről,
Amikor követtél engem a pusztában,
Ama földön, amelyen nem vetnek.
[3]Az Úrnak szent tulajdona volt Izrael,
Az ő terményeinek zsengéje;
Mindazok, kik belőle ettek, bűnhődtek *érte:*
Bajok szakadtak reájuk,
— úgymond az Úr.

[4]Halljátok meg az Úr igéjét, Jákob háza,
És Izrael házának valamennyi nemzetsége!
[5]Így szól az Úr:

Minő gonoszságot találtak bennem atyáitok,
Hogy eltávoztak tőlem?
Semmiség után jártak és semmivé lettek,
[6]És nem mondották: Hol van az Úr,
Ki felhozott minket Egyiptom földéről,
Ki átvezetett minket a sivatagon,
Lakhatatlan és úttalan földön,
Kiszikkadt földön, a halál *országához* hasonló földön,
Melyen senki sem jár,
És ember nem lakik?
[7]Bevezettelek titeket a Kármel földére,
Hogy egyétek annak gyümölcsét és igen nagy javait;
Ti aztán bevonultatok és megfertőztettétek földemet,
És tulajdonomat utálatossággá tettétek.

2. *1—3. Izrael hajdani hűsége az Úrhoz.* — *2.* A fordítás első verssora a héber szöveget követi. Izrael ifjúsága és az Úrral való jegyességének kora az Egyiptomból való kivándorlásnak, a pusztai vándorlásnak és a mózesi törvény kihirdetésének ideje. A Vulgátában az Úr beszéde így kezdődik: «Megemlékeztem rólad, megkönyörülve ifjúságodon — És jegyeskorod szeretetén» stb. — A próféta e helyütt az Úrnak és Izrael népének egymás iránt való kölcsönös szeretetéről beszél, és ezt — az ószövetség kedvelt hasonlatával — a házassági szeretet jelképével írja le. — *3. Izrael az Úr terményeinek zsengéje,* mint az ő kiválasztott népe az összes ókori nemzetek között; mint az Isten tulajdona pedig *szent* volt, és így büntetlenül senki sem nyúlhatott hozzá. *Akik belőle ettek:* akik Izraelt bántalmazták.

4—8. Izrael hálátlansága az Úr iránt. — *4.* A próféta az egész zsidó néphez *(Jákob házához és Izrael házának valamennyi nemzetségéhez)* intézi szavait, bár akkor az Északi ország lakosságának nagy része már egy évszázad óta az asszír fogságban volt.— *5.* Fájdalmas gúny. A *semmiség* a bálványokat jelenti. — *6.* A hálátlan Izrael nem kereste az Urat és nem törődött hajdani jótetteményeivel. — *7. Bevezettelek titeket a Kármel földére,* a héber szerint: «termékeny (jól művelt) földre», t. i. az Ígéret földére, melyet ez a vers kifejezetten az Úr birtokának mond. A vers

[8]A papok nem mondották: Hol van az Úr?
És azok, akiknek kezében volt a törvény,
Nem ismertek engem!
A pásztorok lázongtak ellenem,
S a próféták Báál által prófétáltak
És bálványok után jártak!

[9]Ezért még számadásra vonlak titeket,
— Úgymond az Úr, —
És perbe szállok fiaitokkal.
[10]Menjetek át Kétim szigeteire és nézzétek,
Menesszetek küldöttséget Kedárba,
Szemléljétek figyelemmel és lássátok:
Vajjon történt-e *ott* ilyen dolog?
[11]Fölcserélte-e valamely nemzet az ő isteneit?
Pedig hát azok nem is istenek!
Az én népem azonban fölcserélte dicsőségét a bálvánnyal!

[12]Ámuljatok el ezen, ti egek,
És kapui borzadjatok meg nagyon, —
— Úgymond az Úr. —
[13]Mert két gonoszságot művelt az én népem:
Elhagytak engem, az élő víz forrását,
És vízvermeket ástak maguknak,
Megrepedt vízvermeket, melyek nem tarthatják meg a vizet!
[14]Vajjon szolga-e Izrael,
Vagy szolgáló fia?
Miért lett tehát prédává,
[15]Mely fölött oroszlánok ordítottak
És hallatták hangjukat?
Földét pusztasággá tették,

második része célzás a zsidók bálványozására és a vele járó undok bűnökre. — *8. A pásztorok* a zsidó nép politikai és szellemi vezetői; *a próféták* az álpróféták. *Báál* a kánaáni népek főistene.

9—11. Izrael hitehagyása példátlanul áll a történelemben. — *10. Kétim* (héb. Kittim) *szigetei* a Földközi-tenger szigetei. *Kedár* a Jordántól keletre lakó arab törzs (l. 49, 28.). Más szóval: Nézzetek akár nyugatra, akár keletre (= bármerre). — *11.* Az ókorban sohasem történt meg, hogy valamely pogány nép elhagyta ősi isteneit; egyedül Izrael cserélte fel *dicsőségét:* az igaz Istent és tiszteletét a bálványokkal. A kifejezésre nézve v. ö. Móz. V. 4, 6—8; 10, 21; Zsolt. 105, 20; Róm. 1, 23.

12—19. Az Úrtól való elpártolásnak gyászos következményei. — *12.* Az Úr az egeket hívja tanuságra hálátlan népe ellen. — *13.* Izraelnek kettős bűne az igaz Isten elhagyása és a bálványok imádása volt; Jeremiás ezt egy a Keleten jól ismert kettős hasonlattal fejezi ki. A frissen csörgedező *élő víz forrása* sokkal üdítőbb a *vízvermek* (ciszternák) állott és sokszor szennyes vizénél, mely el is folyhatott azok repedésein. — *14.* Izrael, az Úrnak választottja, idegen népek rabságába jutott, mint valami közönséges rabszolga. (A *szolgáló fia* már rabszolgának született.) Izrael *prédává lett:* idegen népek prédájává, amint azt a — *15.* vers képes beszéd-

Városait felgyujtották,
Senki sem lakik bennük.
16Meggyaláztak téged
Memfisz és Táfnesz fiai is
Fejed tetejéig.
17Nemde azért történt ez veled,
Mert elhagytad az Urat, a te Istenedet
Abban az időben, amikor az úton vezetett?
18Most is mi dolgod van Egyiptom útján,
Hogy zavaros vizet igyál?
És mi közöd az asszírok útjához,
Hogy a Folyam vizét igyad?
19Megfenyít téged gonoszságod,
És megkorhol elpártolásod.
Tudd meg és lásd : mily rossz és keserves dolog,
Hogy elhagytad az Urat, a te Istenedet,
És hogy nincs benned az én félelmem,—
Úgymond az Úr, a seregek Istene.

20Már régtől fogva összetörted igámat,
Széttépted bilincseimet,
És így szóltál : Nem szolgálok !
Mert minden magaslaton
És minden lombos fa alatt
Lefeküdtél, te parázna leány !
21Én mint kiválasztott szőllővesszőt ültettelek el,
Egészen jó fajtát ;
Miként is változtál át nekem rosszá,
Vadszőllő hajtásává?

ben és beszédképek nélkül is részletesebben leírja. — A *16.* vers tanusága szerint az Izraelt pusztító idegen ország Egyiptom, mellyel pedig a zsidóságnak egy része folyton szövetségre akart lépni. *Memfiszt* (héb. Nóf) és *Táfneszt* (héb. Tachpanesz, a mai Tell Defenneh), Közép-Egyiptomnak két városát Jeremiás egész Egyiptom helyett említi. *Meggyaláztak téged fejed tetejéig*, a héber szerint : «lenyírták fejed tetejét», vagyis meggyaláztak. (A Vulgáta a bálványozás gyalázatosságaira gondol.) — *17.* Az Isten vezetése itt nemcsak az Egyiptomból való kivonulásra vonatkozik, hanem az Izrael egész történelmében megnyilvánuló isteni gondviselésre is. — *18. Egyiptom útja, az asszírok útja:* az Egyiptomba, illetve Asszíriába vezető út. *Zavaros vizet*, a héber szerint : «a Nílus vizét». *A Folyam* az Eufrátes. Jeremiás tiltakozik az ellen, hogy a zsidók akár Egyiptomnak, akár Asszíriának barátságát és szövetségét keressék. — *19.* Minden bűn magában hordja a bűnhődést ; Izrael azzal bűnhődik majd, hogy az idegen hatalmak, melyeknek szövetségét az Isten akarata ellenére annyira kereste, cserben hagyják, sőt romlását okozzák.

20—22. Izrael már régóta hűtlen az Úrhoz. A próféta szeme előtt Mánásszénak félszázadnál hosszabb ideig tartó istentelen uralkodása lebeg. — *20.* Az Isten *igája* és *bilincsei* az ő erkölcsi törvényét jelentik. A bálványok szentélyei többnyire magaslatokon álltak, szent fák árnyékában. Jeremiás (az ószövetségi próféták gyakori hasonlatával) a bálványimádást más istenekkel való paráználkodásnak mondja ; egyébiránt a hamis istenek tiszteletével rendszerint együtt járt az erkölcstelenség. V. ö. Óz. 4, 12—14. stb. — *21.* V. ö. Iz. 5, 1—7. *Egészen jó fajtát:* célzás a zsidó nép

22Ha nátronnal mosod is magadat,
És sok szappanfüvet használsz is el,
Mégis tisztátalan vagy előttem gonoszságod miatt, — úgymond az Úr Isten.

23Hogyan mondhatod: Nem vagyok tisztátalan,
Nem jártam a Báálok után?
Nézd csak utaidat a Völgyben,
Vedd fontolóra, mit műveltél!
A könnyűlábú *tevekanca* szertekalandozik utain,
24Ösztönös vágytól liheg
A pusztához szokott vadszamár.
Senki le nem csillapítja,
Bárki keresi is, nem fárad hiába:
Reátalál üzekedése idején.

25Tartsd vissza lábadat a meztelenségtől,
Torkodat a szomjúságtól!
De te így szóltál: Mindhiába! Nem teszem meg!
Megszerettem az idegeneket,
És őutánuk járok!

26Amint megszégyenül a tolvaj, ha elfogják,
Úgy szégyenült meg Izrael háza:
Ők maguk, királyaik és fejedelmeik,
Papjaik és prófétáik,
27Kik így szólnak a fához: Atyám vagy te, —
És a kőhöz: Te szültél engem!
Hátat fordítanak nekem és nem arcot;
De nyomorúságuk napján így szólnak majd:
Kelj fel, és szabadíts meg minket!

szent ősatyjára, Ábrahámra. — *22.* A *nátront* és a *szappanfüvet* már a Kr. e. harmadik évezred közepe óta ismerték és használták tisztítószernek. *Tisztátalan vagy gonoszságod miatt*, a héber szerint: «színem előtt van gonoszságod szeplője». Izrael semmivel sem tudja elpalástolni bűnös voltát az Isten előtt.

23—25. A bálványok eszeveszett szeretete. — *23. Nézd csak utaidat:* gondolj csak viselkedésedre! *A Völgy* a Ge-Hinnom völgye, Jeruzsálemtől délre, melynek Tófet nevű része a bálványozásnak és a Molok hamis isten tiszteletére bemutatott gyermekáldozatoknak színhelye volt. A vers utolsó része, valamint a — *24.* vers a *teve* és a *vadszamár* (párzási) ösztönéhez hasonlítja a zsidó nép eszeveszett vágyódását a bálványok után. A vadszamárról szóló megjegyzést (a 24. v. 1—3. sorát) az újabb magyarázók bővítő megjegyzésnek tartják. — *25. A szomjúság* (a vers első tagjával együtt) szintén a bálványozás és a velejáró erkölcstelenség után érzett vágyakozást jelenti. A vers vége a zsidó nép megátalkodottságáról beszél.

26—28. Izrael megszégyenülése; a bálványok tehetetlensége a veszedelemben. — *27. A fához, a kőhöz:* a fából és a kőből való bálványokhoz. A két felkiáltás a bálványokba vetett bizalmat fejezi ki. A zsidók a nyomorúság idejében ismét az Úrhoz fognak

28Hol vannak a te isteneid, kiket magadnak készítettél?
Keljenek fel és szabadítsanak meg nyomorúságod idején!
Mert amennyi volt a városod,
Annyi volt az istened is, Júda!

29Miért emeltek panaszt ellenem?
Mindnyájan elhagytatok engem,
— Úgymond az Úr. —
30Hiába vertem meg fiaitokat,
Nem kell nekik a fegyelem;
Kardotok megemésztette prófétáitokat:
Mint a pusztító oroszlán,
31Olyan a ti nemzetségtek!
Figyelmezzetek az Úr igéjére:
Vajjon pusztasággá lettem-e én Izraelnek,
Vagy a sötétség földévé?
Miért mondja hát az én népem: Eltávoztunk!
Nem térünk többé vissza hozzád!
32Vajjon megfeledkezik-e ékszeréről a szűz,
Vagy *övéről* a menyasszony?
Az én népem azonban megfeledkezett rólam
Megszámlálhatatlan napok óta!

33Miért törekszel arra, hogy jónak mutasd utadat,
Mikor szerelmeskedni jársz,
És *másokat is* gonosz utaidra tanítottál?
34Ruhád szegélyéhez a szegények
És ártatlanok vére tapad.
Nem vermekben találtam őket,
Hanem mindama *helyeken*, amelyeket fentebb említettem.

kiáltani, — *28.* mert bálványaik nem tudnak rajtuk segíteni. A 28. vers a Hetvenes görög fordítás alapján így egészítendő ki «És amennyi a száma Jeruzsálem utcáinak, — Annyifelé mutattak be áldozatot Báálnak».

29—32. Izrael javíthatatlan. — A *30.* vers valószínűleg egy régebbi (Mánássze korában viselt) szerencsétlen háborúra céloz. *Fiaitokat:* Júda fiait. A *próféták* az Úrnak Izraelhez küldött valódi prófétái. — *31.* A hasonlatnak alapja az, hogy a *pusztaság* és *a sötétség földe* nem vonzza magához az embereket, sőt inkább elrémíti őket magától. — *32. Övéről* (héb.), Vulg. «mellszalagjáról».

33—37. Az Izraelre váró rettenetes csalódás. — *33. A szerelmeskedés* Júda bálványozását jelenti. A próféta Júdának szemére lobbantja képmutatását, de azt is megjövendöli, hogy a bűnnek büntetése sem marad el. — *34.* A vers értelme homályos. *Vermek* helyett a héber szöveg «betörés»-ről beszél. A héber szöveg és a Vulgáta szerint Jeremiás talán a gyilkosságokat korholja, melyeket már nem is titokban, hanem a nyilt utcán követnek el, és az áldozatok holttestét nem is rejtik el vermekben. Az eredeti szöveget, úgy látszik, a Hetvenes görög fordítás őrizte meg: «Kezeden szárad az ártatlanok vére; — Nem résekben találták meg őket, —Hanem minden tölgyfa alatt». A próféta tehát a bálványoltárokon

35Mégis így szóltál: «Bűntelen vagyok és ártatlan!
Forduljon el azért tőlem haragod!»
Íme én számadásra vonlak,
Mert azt mondod: Nem vétkeztem!
36Mennyire lesüllyedtél!
Hogy változtatod utaidat!
De csalódni fogsz Egyiptomban is,
Mint ahogyan csalódtál Asszíriában!
37Mert ettől is úgy távozol majd,
Hogy fejedre kulcsolod kezedet;
Mert az Úr összetöri bizodalmadat,
És nem lesz szerencséd vele.

3. FEJEZET.

Az Úr megtérésre szólítja fel Júdát és tökéletes bűnbocsánatot ígér neki. — A messiási kor. — A nyomorúság az Úrhoz téríti Izrael házát.

1Azt szokták mondani:
Ha a férj elbocsátja feleségét,
S az elválik tőle
És más férfiúhoz megy feleségül,
Vajjon visszatérhet-e még hozzá?
Vajjon nem lesz-e tisztátalan
És megfertőzött az az asszony?
Te pedig sok szeretővel paráználkodtál!
Mégis térj vissza hozzám,
— Úgymond az Úr, —
S én visszafogadlak téged.

feláldozott ártatlan gyermekek véréről beszél. V. ö. 3, 24; 7, 31; 19, 5; 32, 35; Iz. 57, 5; Ez. 16, 20. 21; 23, 37. 39. — *36. Hogy változtatod utaidat* (héb.), a Vulgáta szerint: «Megismételvén utadat». — Jeremiás azért feddi meg a zsidó népet, hogy Asszíria után most Egyiptommal keresi a szövetséget, holott Egyiptom épúgy cserben fogja hagyni, mint ahogy cserben hagyta Asszíria.— *37.* A kéznek a fejre kulcsolása a kétségbeesés jele. (Kir. II. 13, 19.) *Összetöri*, héb. «elveti». *Bizodalmadat:* Egyiptomot, amelyben bízol. Nábukodonozor babiloni király győzelme a kárkemisi csatában (605.) tényleg összetörte Egyiptom hatalmát, és az 588-ban Jeruzsálem felmentésére siető egyiptomi sereg kénytelen volt visszavonulni és Jeruzsálemet sorsára hagyni.

3. *1—5. Az Úr megtérésre szólítja fel Júdát és tökéletes bűnbocsánatot ígér neki.* — *1. Azt szokták mondani*, a héberben csonka mondat: «Mondván». — A mózesi törvény úgy rendelkezett, hogy ha valaki elbocsátotta feleségét és ez máshoz ment feleségül, első ura akkor sem vehette többé vissza, ha második ura is elbocsátotta (Móz. V. 24, 1—4.). Az Isten azonban a hűtlen és oly sok bálványt imádó (= *sok szeretővel paráználkodó*) Júdát mégis szeretettel hívja fel a megtérésre és tökéletes bocsánatot ígér neki. *Vajjon visszatérhet-e még hozzá?* A fordítás a Hetvenes görög szöveget követi; a héber szöveg és a Vulgáta szerint: «Vajjon visszatér-e még hozzá» (t. i. az asszonyhoz férje). *Az az asszony*, a héber szerint kevésbbé helyesen: «az a föld»; l. Móz. V. 24, 4. *Mégis térj vissza hozzám ... S én visszafogadlak téged* helyett a héber szöveg így is fordítható: «Mégis visszatérsz hozzám? — úgymond az Úr.» E szerint az Úr megbotránkozik azon, hogy Izrael minden komoly bűnbánat nélkül ismét élvezni óhajtja

[2]Emeld fel szemedet a magaslatokra, és nézd:
Hol nem feküdtél le?
Az utak mentén ültél, vártad őket,
Mint a rabló a pusztában;
És megfertőztetted a földet
Paráznaságoddal és gonoszságaiddal.
[3]Ezért tartottam vissza az esőcseppeket,
És nem jött meg a kései eső.
Homlokod olyan lett,
mint a parázna asszonyé,
Nem akartál pirulni.
[4]De legalább mostantól fogva így szólíts engem:
Én atyám!
Ifjúkoromnak vezére te vagy!
[5]Vajjon örökké haragszol-e,
Vagy mindvégig *ilyen* maradsz-e?
Íme így beszélsz, és *mégis* amennyire csak teheted, cselekszed a gonoszságot.

[6]Jósiás király napjaiban pedig mondotta nekem az Úr: Vajjon láttad-e, mit tett a hűtlen Izrael? Elment minden magas hegyre és minden lombos fa alá, és ott paráználkodott. [7]És noha mindezeket cselekedte, így szóltam: Térj vissza hozzám! De nem tért vissza! És bár látta az ő törvényszegő nővére, Júda, [8]hogy azért, mert házasságtörést követett el a hűtlen Izrael, elűztem őt és válólevelet adtam neki: mégsem félt az ő törvényszegő nővére, Júda, hanem elment és ő is paráználkodott. [9]És

különös szeretetét és jótéteményeit. — *2. A magaslatokra* (héb. «a kopár magaslatokra»): ahol a bálványoltárok álltak. *Az utak mentén ültél:* mint a parázna nők (Móz. I. 38, 14; Péld. 23, 27—28.). *Vártad őket:* t. i. az 1. versben említett szeretőket. A próféta igen élénken írja le a zsidó nép vágyódását a bálványok után. *Mint a rabló,* a héber szerint: «mint az arab». V. ö. Krón. II. 22, 1. — *3.* Az alkalmas eső elmaradása éhinséget okoz. A *kései eső* Palesztinában március végén szokott esni, és okvetlenül szükséges az aratáshoz. A vers utolsó része a zsidó népnek a bűnben való megátalkodásáról beszél. — *4.* A Vulgáta szövege szerint ez a vers a végtelen isteni irgalomnak megható hívása. A héber szerint: «Mostantól fogva nemde kiáltasz hozzám: Én atyám!» stb. *Ifjúkorom vezére:* ifjúkorom óta vezetőm; a héber szerint: «ifjúkorom bizalmasa». — *5.* A vers első részét Júda mondja, de minden komoly bűnbánat nélkül. A vers utolsó részét egyesek így fordítják: «Íme így beszélsz, és mégsem átallod, hogy a rosszat cselekedjed».

3, 6—4, 4. *Az Úr megbocsát a megtérőknek.*

3. *6—10. Júda törvényszegése.* A próféta visszatekint Izrael országának bűneire, megátalkodottságára és büntetésére, melyből Júda, a testvérország, egyáltalán nem okult. Ez a beszéd Jósiás uralkodásának első idejéből való, a nagy vallási reformot megelőző korból. — *8.* Izrael elűzetése és az Úrtól neki adott való-

könnyelmű paráznaságával megfertőztette a földet, és kővel-fával házasságtörést követett el. [10]És mindezek után nem tért vissza hozzám az ő törvényszegő nővére, Júda, teljes szívből, hanem *csak* hazug módon, úgymond az Úr.

[11]És mondotta nekem az Úr: *Még* igazlelkűnek mutatkozik a hűtlen Izrael a törvényszegő Júdához képest! [12]Menj, és kiáltsd ezeket a beszédeket Észak felé és mondjad:

Térj vissza, te pártütő
Izrael, úgymond az Úr,
Mert nem fordítom el arcomat tőletek,
Hiszen én *irgalmas* vagyok, úgymond az Úr,
És nem haragszom mindvégig!
[13]De ismerd el gonoszságodat,
Mert az Úr, a te Istened ellen vétkeztél,
És idegen *istenekhez* tereltél utaidat
Minden lombos fa alatt,
És nem hallgattál szavamra, úgymond az Úr.

[14]Térjetek vissza, elpártolt fiaim, úgymond az Úr, mert én vagyok a ti uratok; és magamhoz veszlek titeket, egyet a városból és kettőt egy nemzetségből, hogy bevezesselek titeket Sionba. [15]És szívem szerint való pásztorokat adok majd nektek, kik tudással és bölcseséggel legeltetnek titeket. [16]És amikor majd megsokasodtok és megszaporodtok az országban, ama napokban, úgymond az Úr, nem mondják többé: Az Úr szövetségének ládája! Senkinek sem fog az eszébe jutni,

levél a Szamaria bukásával (722.) kezdődő asszír fogságot jelenti.— *10.* Júda megtérése (a jámbor Ezekiás alatt vagy Mánásse uralkodásának utolsó időszakában) csak ideig-óráig tartott.

11—13. Az Úr bocsánatot ígér Izraelnek is, ha komolyan megtér. — *11.* Mánásse 55 évig tartó uralkodásának legnagyobb része a bálványimádás legszomorúbb korszaka volt, mely alatt Júda még többet vétkezett, mint a már fogságba jutott Izrael. — *12. Észak felé:* az asszír fogságban sínylődő Izraelhez. Palesztinából Asszíriába (és Babilóniába) észak felé kezdődött az út. *Irgalmas* (héb.), a Vulgáta szerint: «szent».

14—18. A messiási boldog kor. — *14. A ti uratok:* a héber «báál» szó egyaránt jelent urat és férjet. Az utóbbi jelentés itt valószínűbb, mert a próféta az egész beszéden keresztülvezeti azt a gondolatot, hogy Izrael az Istennek hűtlen menyasszonya. *Egyet* és *kettőt:* néhányat (határozott szám keveset jelentő határozatlan szám helyett). A fogságból csak a népnek csekély része fog visszatérni. *Sion* = Jeruzsálem, mint a messiási ország előképe. — *15.* V. ö. Zsolt. 77, 70—72; Jer. 23, 1—8., főleg 4; Ez. 34, 23—31. főleg 23. és 31; Ján. 10, 11—16. Az Úr *szíve szerint való pásztorok* a nép jámbor vezetői a messiási korban, elsősorban maga a Messiás. — *16. Az Úr szövetségének ládája* azt a gondolatot domborította ki, hogy az Úr állandóan választott népe között tartózkodik

sem meg nem emlékeznek róla; nem keresik, de nem is készítik el többé.
[17]Abban az időben Jeruzsálemet az Úr trónjának hívják majd, és egybegyűlnek hozzá Jeruzsálembe az Úr nevében a nemzetek mind, és nem járnak többé elvetemült szívük gonoszsága után.
[18]Ama napokban Júda háza elmegyen Izrael házához, és együtt térnek majd vissza Észak földéről ama földre, melyet atyáitoknak adtam.

[19]Én azonban így szóltam:
Hogyan tegyelek téged fiaim közé,
És *hogyan* adjam neked a kívánatos földet,
A nemzetek seregeinek kiváló örökrészét?
Ezért mondottam: Hívj engem atyádnak,
És ne szűnjél meg utánam járni!
[20]De amint az asszony megveti szeretőjét,
Úgy vetett meg engem Izrael háza, —
Úgymond az Úr.
[21]Szózat hangzik fel az utakon,
Izrael fiainak sírása és jajgatása,
Mert gonosszá tették útjukat,
Megfeledkeztek az Úrról, az ő Istenükről.
[22]Térjetek vissza, elpártolt fiaim,
Én meggyógyítom pártütésteket!

(Móz. II. 25, 22.); ezért is a szövetség ládája középpontja volt az egész ószövetségi üdvösségi rendnek. Ha tehát a próféta azt jövendöli meg, hogy a szövetség ládájáról többé szó sem esik, ezzel az ószövetségi üdvösségi rendnek teljes megszűnését is megjövendöli, illetve azt, hogy az ószövetségi üdvösségi rendet a Messiás korában új, tökéletesebb szövetség fogja felváltani. V. ö. 31, 31 skk.; Zsid. 7, 12; 8, 8 skk. *Nem keresik*, a héber szerint: «nem veszik észre». — *17.* A pogány nemzetek megtérése a messiási országba. V. ö. Iz. 2, 2—3; Mik. 4, 1—2. stb. — *18.* A messiási korban Júda és Izrael országa ismét egyesül. V. ö. Ez. 37, 15—28. *Észak földe* Asszíria és Babilónia; l. 12. v.

19—22a. Költői leírása az Úr irgalmas hívásának és Izrael háza (az egész zsidó nép) *hűtlenségének.* — *19.* Az Úr a hűtlen zsidó népnek emlékezetébe idézi hajdani ígéreteit, hogy így a tévelygőket megtérésre bírja. A vers első része nem azt mondja, hogy a többi nemzetek az Istennek (méltó) *fiai;* a próféta csak azt mondja, hogy az Isten nem teheti Izraelt fogadott gyermekévé, míg hozzá hűtlen. *A kívánatos föld* a Szentföld. A versnek ez a része a héber szerint így hangzik: «És (hogyan) adjam neked örökségül a kívánatos földet, — Örökrészül a nemzetek legszebb ékességét?» — A *20.* vers egész undorító mivoltában mutatja azt a sértést, mellyel Izrael az Urat illette. — *21. Az utakon*, a héber szerint: «a kopár magaslatokon». L. a 2. v. magyarázatát. A bálványozás nyomorúságba és végső veszedelembe döntötte a zsidó épet. *Gonosszá tették útjukat*, a héber szöveg szerint: «ferdévé tették útjukat», azaz: ferde úton jártak.

Íme mi hozzád térünk,
Mert te vagy az Úr, a mi Istenünk!
[23]Valóban hazugok voltak a halmok,
S a hegyek sokasága;
Valóban az Úrban, a mi Istenünkben
Van Izrael üdvössége!
[24]Megemésztette a szégyen
Atyáink munkájának *gyümölcsét* ifjúságunk óta,
Nyájaikat és csordáikat,
Fiaikat és leányaikat.
[25]Szégyenben fetrengünk,
Gyalázatunk elborít minket,
Mert az Úr, a mi Istenünk ellen vétkeztünk,
Mi és a mi atyáink,
Ifjúságunktól kezdve mind a mai napig,
És nem hallgattunk az Úr, a mi Istenünk szavára!

4. FEJEZET.

Az Úr komoly megtérésre szólítja fel Júdát és Jeruzsálemet. — Egy Észak felől jövő ellenséges betörés megjövendölése.

[1]Ha vissza akarsz térni, Izrael,
— úgymond az Úr, —
Térj csak vissza hozzám;
Ha eltávolítod színem elől botrányaidat,
Nem bolyongsz majd szerteszét;
[2]És az Úr életére esküszöl majd hűséggel,
Igazsággal, becsülettel.
És áldják Őt a nemzetek,
És dícsérik majd Őt.

[3]Mert így szól az Úr Júda és Jeruzsálem férfiaihoz:

Törjetek magatoknak új ugart,
És ne vessetek a tövisek közé!
[4]Metéljétek körül magatokat az Úrnak,

22b—25. A nyomorúság az Úrhoz téríti Izrael házát. — *23. A halmokat* és *a hegyek sokaságát* a próféta a rajtuk folyó bálványozás helyett említi. *A hegyek sokasága* helyett a héber szöveg «a hegyek lármájá»-ról, vagyis az ott tartott zajos istentiszteletről beszél. *24. A szégyen* a bálványokat, elsősorban Báált jelenti. (V. ö. 11, 13; Óz. 9, 10.). A bálványozás felemésztette a nép javait: *nyájaikat és csordáikat* (a bálványoknak feláldozott állatokat), *fiaikat és leányaikat.* Ezzel az utóbbi kifejezéssel Jeremiás a Hinnom völgyében bemutatott gyermekáldozatokra céloz, melyek főleg Ácház és Mánássze korában voltak gyakoriak.

4. 1—4. Az Úr komoly megtérésre szólítja fel Júdát és Jeruzsálemet. (A 3, 6-ban megkezdett beszéd befejezése.) — *1. Botrányaidat,* a héber szerint «utálatosságaidat». Mindkét kifejezés a bálványokat jelenti. — *2.* Megtérése után Júda *hűséggel, igazsággal és becsülettel az Úrra esküszik majd,* nem pedig a bálványokra. A vers második tagja, a héber szerint így hangzik: «És általa boldogoknak fogják hirdetni magukat a nemzetek, — És benne fognak dicsekedni.» V. ö. Móz. I. 12, 3; 18, 18; 22, 18; 26, 4; 28, 14. A próféta arról beszél, hogy a pogányok is az Úrhoz fognak térni. — *3.* Júdának új útra kell térnie, és nem szabad régi bűneit tovább folytatnia. — *4.* Az Úr szívbeli, bensőséges megtérést kíván, nem

És távolítsátok el szívetek fitymáját,
Júda férfiai és Jeruzsálem lakói,
Hogy elő ne törjön haragom mint a tűz,
És fel ne lángoljon, mert nem lesz, ki eloltsa,
Gondolataitok gonoszsága miatt!

5Hirdessétek Júdában,
És kiáltsátok Jeruzsálemben;
Szóljatok, és fújjátok meg a harsonát az országban!
Kiáltsatok hangosan és mondjátok:
«Gyülekezzetek egybe, meneküljünk
A megerősített városokba!»
6Sion felé lengessétek a zászlót,
Meneküljetek, meg ne álljatok!

Mert veszedelmet hozok Észak felől,
És nagy pusztulást.
7Felkel fekvőhelyéről az oroszlán,
Elindul a nemzetek megrontója;
Előjő helyéről, hogy pusztasággá tegye országodat.
Városaid rommá lesznek,
És lakó nélkül maradnak.
8Ezért öltözzetek szőrruhába,
Sírjatok és jajgassatok,
Mert nem fordult el tőlünk az Úr haragjának tüze!

9És leszen azon a napon, úgymond az Úr:
Elcsügged a király szíve
s a fejedelmek szíve,
És megdöbbennek a papok, s a próféták megremegnek.
10És így szóltam: Jaj, jaj, jaj! Uram, Isten!

pusztán a törvény külső szertartásainak megtartását. *Gondolataitok:* egész lelki világotok.

4, 5—6, 30. *Egy Észak felől jövő ellenséges betörés megjövendölése.*

Számos magyarázó az itt leírt ellenséges népben a szkítákat látja. Azonban valószínűbb, hogy a Jeremiásnál említett északi ellenség Babilónia; a próféta beszédéből ugyanis kitűnik, hogy ez az ellenség valamikor barátságos viszonyban élt Júdával (4, 30. — v. ö. Kir. IV. 20, 12 skk.; Iz. 39.), ami a szkítákról nem mondható.

Jeremiás beszéde valószínűleg Jóákim király uralkodásának utolsó éveiből való, amikor Nábukodonozor babiloni király első palesztinai hadjárata már küszöbön állott.

4. 5—8. A Júda országára zúdúló ellenséges betörés leírása. — 5. Hirdessétek . . . kiáltsátok . . . t. i. a közeledő ellenséges betörést. *Az ország* Júda országa. A védtelen vidék lakossága a megerősített Jeruzsálemben keres menedéket. — *6.* A hadi készülődés leírása. *Meneküljetek*, Vulg. szó szerint: «Legyetek erősek!» *Észak felől:* l. 1, 13. 14. — *7. Az oroszlán és a nemzetek megrontója* a babiloni hatalom, illetve ennek képviselője, Nábukodonozor. — *8.* A *szőrruha* a gyásznak és a bűnbánatnak jelképe.

9—13. A Júda országában támadt általános rémület. — 9. A próféták a népnek hazug álprófétái. — *10. És így szóltam*, a Hetvenes

Tehát félrevezetted ezt a
népet és Jeruzsálemet,
Azzal, hogy azt mondottad: Békességtek leszen! —
Holott íme lelkünkig hatolt a kard!
[11]Abban az időben így
szólnak majd
Ehhez a néphez és Jeruzsálemhez:
Perzselő szél az utakon,
Népem leányának sivatagi útján,
De nem szórásra, sem tisztításra!
[12]Erős szél jő onnan felém!
Most én is kimondom
reájuk ítéletemet:
[13]Íme jő majd, mint a felhő,
Mint a vihar, olyan a szekere.
Lovai a sasoknál gyorsabbak!
Jaj nekünk, mert elvesztünk!
[14]Mosd meg szívedet a gonoszságtól, Jeruzsálem,
Hogy megszabadulj.
Meddig maradnak még
benned gonosz gondolatok?
[15]Mert hírmondó szava
jő Dán felől,
És *veszedelmet* hirdetőé Efráim hegyéről.
[16]Mondjátok a nemzeteknek:
Íme, az a hír járja Jeruzsálemben,
Hogy *ostromlók* jönnek
messze földről,
És Júda városai ellen kiáltanak.
[17]Mint a mezők őrei, úgy
vették őt körül,
Mert engem haragra ingerelt, úgymond az Úr.
[18]Útaid és szándékaid
okozták ezt neked;
Tengonoszságodból fakad,
Hogy oly fájdalom érinti
szívedet!

görög fordítás alexandriai kézirata alapján helyesebben: «És így szólnak», t. i. az álpróféták, kik a népnek folyton *békesség*et hirdettek, és most tudatára jutnak a szörnyű valóságnak. A héber szöveg és a Vulgáta szerint a próféta felkiáltásának értelme: az Úr (büntetésül) megengedte, hogy az álpróféták megtévesszék a népet. — *11. A perzselő szél* találó jelképe az isteni büntető ítéletnek, a mindent elsöprő ellenséges támadásnak. *Népem leánya:* az egész zsidó nép. A *szórás* és a *tisztítás* a gabona megtisztítása a szérűn. A vers utolsó tagja azt a gondolatot fejezi ki, hogy az Úr ítéletének célja nem a zsidó nép erkölcsi megtisztítása, hanem annak megbüntetése. — *13.* A próféta a babiloni hadsereg ellenállhatatlan támadását írja le.

14—18. A szörnyű büntető ítéletnek oka: a zsidó nép bűnei. — *14.* A prófétának (vagy az Úrnak) felszólítása a zsidó néphez, hogy bűnbánatot tartson. — *15. Dán* Izrael országának északi határvárosa volt. *Veszedelmet*, a Vulgáta szerint: «bálványt». *Efráim hegye* a Jeruzsálemtől észak felé elterülő hegyes vidéket jelenti. — *16. A nemzetek* a Júda körül lakó népek, melyeket Nábukodonozor hadjárata ép úgy fenyegetett, mint Júdát. *Ostromlók* (Vulg. «őrök»), kik a körülzárt városból senkit sem engednek ki. V. ö.— *17.* v. *Úgy vették őt körül*, t. i. Jeruzsálemet. — *18. Útaid és szándékaid:* viselkedésed, cselekedeteid.

19Fáj a szívem! Fáj a szívem!
Gyötrődik a lelkem!
Nem hallgathatok, mert a kürt szavát hallom,
S a harci zajt.
20Csapás csapást ér,
Elpusztult az egész ország;
Hirtelenül pusztultak el hajlékaim,
Egy szempillantás alatt sátraim.
21Meddig kell még látnom menekülőt,
Hallanom a kürt szavát?
22Mert az én oktalan népem nem ismer engem;
Esztelen fiúk ők és balgatagok.
Értenek ahhoz, hogy rosszat cselekedjenek,
De jót tenni nem tudnak.

23A földre tekintek: íme, puszta és üres;
Az egekre, — és nincs világosság bennük!
24Nézem a hegyeket, — és lám, ingadoznak,
S a halmok is mind megrendülnek.
25Körülnézek, — és nincsen ember,
S az ég madarai is mind eltávoztak.
26Körültekintek, — és íme puszta a Kármel,
És minden városa romokban hever
Az Úr előtt,
Az ő haragjának tüze miatt!

27Mert így szól az Úr:
Pusztasággá lesz az egész ország,
De végpusztulást még sem hozok reá.
28Gyászba borul a föld,
És szomorkodnak majd ott fenn az egek,
Azért, hogy ezt mondottam;
De én így határoztam, és nem bánom meg,
Sem el nem térek tőle!
29A lovas és a nyilas zaja elől
Menekül minden város;
Meredek helyekre futnak
S a sziklákra másznak;
A városokat mind elhagyják,
És ember nem lakik bennük.

30Mit is fogsz tenni, te romhalmaz?

19—22. Jeremiás próféta mélységes lelki fájdalommal látja nemzetének romlását. — 22. Engem: az Istent; a próféta az Úr nevében beszél. (Más magyarázók szerint ez a vers szövegtöredék.)

23—26. A pusztulás általánossága. — Jeremiásnak eme szavai a prófétai irodalomnak legnagyszerűbb részei közé tartoznak. A költői leírás egyes vonásai mind a pusztulás nagyságát szemléltetik. — *26. A Kármel* szó e helyütt nem tulajdonnév, hanem általában termékeny földet jelent.

27—29. Az Úr rettentő ítélete. — A *27.* vers utolsó része gyönyörűen mutatja, hogy az isteni ítéletnek végső célja nem a zsidó nép megsemmisítése, hanem annak lelki megtisztítása. — A *28.* vers kimondja, hogy az isteni büntető ítélet megmásíthatatlan.

*30—31. A próféta szava a szerencsétlen Júdához. — 30. A stibium*ról l. Kir. IV. 9, 30. A próféta megismétli a 2. és 3. fejezet képes

Öltözzél bár bíborba,
Ékesítsd bár magadat aranyfüggővel,
És fesd ki szemedet stibiummal:
Hiába csinosítod magadat!
Szeretőid megútáltak téged,
Életedre törnek!
[31]Mert kiáltást hallok, mint a vajudó aszszonyét,
Mint szorongó kiáltását annak, ki gyermeket szül;
Jajgat Sion haldokló leánya,
Kitárja kezét:
«Jaj nekem, mert eleped a lelkem
A meggyilkoltak miatt!»

5. FEJEZET.

Egész Jeruzsálemben nincsen igaz ember. — A büntető isteni ítélet a nép bűnei miatt jő.

[1]Járjátok be Jeruzsálem utcáit,
Nézzetek és tekintsetek körül,
És kérdezősködjetek terein:
Vajjon találtok-e olyan embert,
Ki igazat cselekszik és a hűségre ád? —
És én megkegyelmezek neki!
[2]Még ha így szólnak is: «Él az Úr!» —
Ezzel is hamisan esküsznek!
[3]Uram, szemed az igazságot nézi;
Te megverted őket, de nem fájlalják,
Összetörted őket, de vonakodnak magukra venni a fegyelmet;
Keményebbé tették arcukat a kősziklánál,
Nem akarnak megtérni!
[4]És így szóltam: «Talán csak a szegények és tudatlanok *ilyenek*,
Kik nem ismerik az Úr útját,
Istenüknek törvényét;
[5]Elmegyek tehát az előkelőkhöz és nekik beszélek,
Mert ezek ismerik az Úr útját,
Istenüknek törvényét».
És íme ezek valamennyien még jobban összetörték az igát,
Szétszaggatták a bilincseket!

beszédének alapgondolatát: Izrael az Úrnak hűtlen jegyese, ki idegen népekkel kötött szövetségeket, és az idegen népek isteneivel paráználkodott. *Szeretőid:* az egykor szövetséges népek, itt elsősorban Babilónia. — *31. Ki gyermeket szül*, a héber szerint: «aki először szül». A próféta a legnagyobb fájdalomnak szokásos bibliai képével él. A héber szerint a 31. vers utolsó része így hangzik: «Jaj nekem, mert elbágyad a lelkem — A gyilkosok miatt!»

5. *1—9. Egész Jeruzsálemben nincsen igaz ember.* — *3.* A próféta fájdalommal látja népének megátalkodottságát, hogy semmibe sem veszi az Úr büntető ítéleteit. — *4—5.* Az előkelők bűne még nagyobb, mint a szegény és tudatlan köznépé, mert tudásuk és

[6]Ezért öli meg őket az
erdei oroszlán,
Pusztítja el őket este a
farkas.
A párduc városaiknál les-
kelődik,
És megragad mindenkit,
aki onnan kilép;
Mert megsokasodtak vét-
keik,
Gyakoriak lettek párt-
ütéseik.
[7]Hogyan is tudnék irgal-
mas lenni hozzád?
Fiaid elhagytak engem,
És azokra esküsznek, kik
nem istenek.
Jóllaktattam őket, és ház-
asságtörést követnek
el,
És parázna nők házában
bujálkodnak.
[8]Buja, fékevesztett mé-
nekké lettek,
Mindegyik a társa felesé-
gére vihog.
[9]Vajjon ezekért ne bün-
tessem-e meg *őket?*
— Úgymond az Úr, —
És ilyen nemzeten ne
álljak-e bosszút?

[10]Menjetek fel falaira és
hányjátok *őket* széjjel,
De végleg el ne pusztít-
sátok!
Szaggassátok ki sarjadé-
kait,
Mivel nem az Úréi!
[11]Mert súlyosan vétkezett
ellenem
Izrael háza és Júda háza,
— úgymond az Úr:
[12]Megtagadták az Urat,
És így szóltak: «Nem
ő az!
Nem is jő reánk veszede-
lem!
Kardot és éhséget nem
fogunk szenvedni!
[13]A próféták a levegőbe
beszéltek,
És feleletet nem kap-
tak».
Ezért történik velük
mindez!

megátalkodottságuk sokkal nagyobb. — *6.* A hatalmas *oroszlán*, a ragadozó *farkas* és a gyors *párduc* Nábukodonozor babiloni királyt és seregét jelenti. — *7. Azokra esküsznek:* azokat imádják. — *8.* A próféta nyers szavakkal ostorozza a bálványozással együtt járó erkölcsi romlottságot. — *9.* Ugyanez a refrain ismétlődik a 29. versben.

10—18. A büntető isteni ítélet. — A *10.* vers az Úr szava a Jeruzsálemre törő ellenséghez. *Menjetek fel falaira*, a héber szerint: «Menjetek fel teraszaira!» A szőlőket teraszszerűen ültették. *Végleg ne pusztítsátok el:* t. i. Jeruzsálemet, mert a zsidó nép a maga romlottságában is az Úrnak választott népe és a messiási ígéretek hordozója maradt. V. ö. 4, 27; 5, 18. *Szaggassátok ki sarjadékait:* Jeremiás (Iz. 5, 1—7-hez hasonlóan) Júdát az Úr választott szőllejének mondja, melyet az Isten annak gonoszsága miatt ellenségeinek kezébe ad. — *12. Nem ő az:* a megátalkodott és elbizakodott zsidó nép nem akarja felismerni a csapásokban az Isten büntető ítéleteit, hanem azokat a véletlen művének tartja. — A *13.* vers is a zsidó nép szava. *A próféták* az Úrnak igaz prófétái (elsősorban Jeremiás), kiknek szavát a zsidók puszta levegőverdesésnek tartják. *És feleletet nem kaptak:* a Hetvenes görög fordítás szerint helyesebben: «És az Úr beszéde nem volt bennük». A vers utolsó tagja a görögben hiányzik; ez valószínűleg egy leíró

14*Ezért* így szól az Úr, a seregek Istene :
Mivel így beszéltetek,
Íme tűzzé teszem szájadban igéimet,
Ezt a népet pedig fává,
Hogy megemésszen őket.
15Íme én egy távoli nemzetet hozok reátok,
Izrael háza ! — úgymond az Úr ;
Hatalmas nemzetet, régi nemzetet,
Oly nemzetet, melynek nyelvét nem ismered,
És beszédét nem érted.
16Tegze olyan, mint a nyitott sír,
S ők mindannyian hősök.
17És megeszi vetéseidet és kenyeredet,
Felfalja fiaidat és leányaidat,
Megeszi nyájadat és csordáidat,
Leeszi szőllődet és fügefádat,
És kardjával lerontja megerősített városaidat, melyekben bizakodtál.
18Mindazonáltal még ezekben a napokban sem hozok reátok végpusztulást, —
Úgymond az Úr.
19És ha így szóltok : Miért tette nekünk mindezt az Úr, a mi Istenünk? — mondjad nekik : Amint elhagytatok engem, és idegen istennek szolgáltatok a saját országotokban, úgy fogtok majd szolgálni idegeneknek oly országban, mely nem a tiétek.

20Hirdessétek ezt Jákob házának,
Kiáltsátok Júdában és mondjátok :
21Halljad, te oktalan és értelmetlen nép !
Van szemetek, de nem láttok,
Van fületek, de nem hallotok :
22Nem féltek tehát engem? — úgymond az Úr, —
És nem bánkódtok az én színem előtt?
Én tettem a fövenyt a tenger határává,
Örök paranccsal, melyet át nem lép.
Háborognak ugyan, de nem bírnak vele hullámai ;
Feltornyosulnak ugyan, de nem törnek át rajta.

megjegyzése. — *14.* Az Úr szava Jeremiáshoz : a prófétának veszedelmet jövendölő igéi megrázó módon fognak teljesedni. — *15.* A *távoli nemzet* a babiloni hadsereg. — *16. Tegze olyan, mint a nyitott sír:* minden nyila biztos halált hoz. — *17. Fügefádat,* a görög szöveg kiegészítése : «és olajfáidat». Ez a vers igen élénken írja le a babiloni hadsereg által okozott szörnyű pusztítást. — *18.* V. ö. 4, 27 ; 5, 10.

19—31. A rettentő isteni ítélet a nép bűneinek és megátalkodottságának igazságos büntetése. — *19.* A babiloni fogság megjövendölése. — *21.* A zsidó nép elvakultsága. *Láttok, hallotok,* héb. «látnak», «hallanak». V. ö. Iz. 6, 9. 10. — *22. Nem bánkódtok?* a héber szerint :

[23]Ennek a népnek azonban hitetlen és kemény a szíve,
Eltávoztak és elmentek,
[24]És nem mondták szívükben :
Féljük az Urat, a mi Istenünket,
Ki korai és kései esőt ád nekünk idejében,
És az évi aratást teljességében megőrzi számunkra.
[25]A ti gonoszságaitok hiúsították meg ezt,
És bűneitek tartják vissza tőletek a jót.
[26]Mert népem között gonoszok vannak,
Kik lesben állnak, mint a madarászok ;
Tőrt és kelepcét vetnek, hogy elfogják az embereket.
[27]Amint a kosár tele van madárral,
Úgy vannak telve az ő házaik csalárdsággal ;
Így lettek hatalmasokká és gazdagokká.
[28]Kövérekké lettek és meghíztak,
És bűnös módon áthágják szavaimat.
Az özvegynek nem szolgáltatnak igazságot,
Az árvák ügyét nem segítik diadalra,
S a szegénynek jogát nem védelmezik meg.
[29]Vajjon ezekért ne büntessem-e meg *őket?*
— Úgymond az Úr, —
És ilyen nemzeten ne álljak-e bosszút?
[30]Borzalmas és rettenetes dolgok történnek a földön :
[31]A próféták hazugságokat jövendölnek,
S a papok tapsolnak *hozzá*,
És népem kedvét leli az ilyen dolgokban.
Ugyan mi lesz ennek a vége?

6. FEJEZET.

A Jeruzsálemre váró ostrom, pusztulás és fogság. — Az Úr elvetette népét és ellenségeinek kezébe adta.

[1]*Meneküljetek*, Benjámin fiai,
Jeruzsálem belsejéből!

«nem remegtek?» A vers második része gyönyörűen írja le az Istennek a teremtésben megnyilvánuló végtelen hatalmát. — *24. A kései esőről* l. 3, 3. magyarázatát. A *korai eső* Palesztinában november hóban szokott esni és okvetlenül szükséges a vetéshez. — *25. Ezt:* az Istennek a 24. versben említett jótéteményeit. — *26.* A cselvető *madarászok* a — *27.* vers magyarázata szerint az erőszakos hatalmasok, kik igazságtalan módon gazdagodtak meg. Ugyanezekről beszél a — *28.* vers is. — *29.* V. ö. 9. v. Valószínű, hogy a 29. vers eredeti helye a 31. vers után volt. — *30—31. A próféták* az álpróféták, kiknek hazug beszédeit Júda szellemi vezérei, a papok is megtapsolják, a nép pedig örömmel hallgatja. A második verstag a héberben így hangzik : «És a papok uralkodnak mellettük». (Mások ezt a verstagot így fordítják : «És a papok szedik mellettük a mézet».)

6. *1—15. A Jeruzsálemre váró ostrom, pusztulás és fogság, mint a zsidók bűneinek méltó büntetése.* — A jövendölés 597-ben és 586-ban teljesedett be. — *1a.* a Vulgáta szerint így hangzik : «Erősödjetek

Tekuában fújjátok meg a harsonát,
És Bet-Hákkárem fölött tűzzetek ki zászlót!
Mert veszedelem jelent meg Észak felől,
És nagy csapás!
[2]A szép és kényes aszszonyhoz
Hasonlítom Sion leányát.
[3]Odamennek hozzá a pásztorok nyájaikkal együtt,
Felütik körülötte sátraikat,
S amit csak lehet, lelegelteti mindegyikük.
[4]Hirdessetek ellene szent háborút:
Rajta, menjünk fel *még* délben!
De jaj nekünk! Már lehanyatlott a nap,
Hosszabb lett este az árnyék!
[5]Rajta! Menjünk fel éjjel,
És rontsuk le házait!
[6]Mert így szól a seregek Ura:
Vágjátok ki fáját,
Emeljetek töltést Jeruzsálem körül!
A *hazugság* városa az,
Csupa igazságtalanság van benne!
[7]Amilyen frissen tartja vizét a vízverem,
Oly frissen tartja ő a gonoszságát.
Gonosz erőszak hallik benne,
Betegség és ütés van mindig előttem.
[8]Okulj, Jeruzsálem,
Hogy el ne távozzam tőled,
Hogy sivataggá ne tegyelek,
Lakatlan földdé!

meg, Benjámin fiai, — Jeruzsálem közepette!» *Tekua* (vagy Tekoa) Ámosz próféta hazája, Jeruzsálemtől 17 kilométernyire délre feküdt, 850 m magasságban. *Bet-Hákkárem* helyét pontosan nem ismerjük, de valószínűleg szintén Tekua közelében volt. *Tűzzetek ki zászlót:* hogy megmutassátok a menekülés irányát. Jeremiás felszólítja Jeruzsálem lakóit, hogy biztosabb helyre, Júda hegyei közé meneküljenek. *Észak felől:* l. 1, 13. — *2.* A héber szerint: «Sionnak szép és kényes leányát megsemmisítem!» *Sion leánya* az egész zsidó nép, mely egykor az Isten választottja volt. — *3. A pásztorok* itt a támadó ellenséges hadsereget, illetve ennek vezéreit jelentik, kik arra törekszenek, hogy Jeruzsálem kincseit maguknak szerezzék meg. — *4.* Nábukodonozor hadjárata Jeruzsálem ellen *szent háború*, mert a babiloni nagykirály az Úrnak büntető ítéletét hajtja végre. Ez a vers igen élénken írja le a babiloni hadsereg támadását a szent város ellen: az ellenség azt hiszi, hogy még *délben*, nem törődve a nap hevével, egyetlen támadással elfoglalhatja azt, de csakhamar kénytelen belátni, hogy terve nem valósul meg. Ez a sikertelenség azonban nem csüggeszti el, hanem *éjjel* újult erővel megismétli támadásait. — *6.* A babiloni sereg végre is rendszeres ostromra készül Jeruzsálem ellen. *A hazugság városa ez:* fordításunk a Hetvenes görög szöveget követi. Héb. és Vulgáta: «A látogatás (= a büntető isteni ítélet) városa ez». — *7.* A héber szöveg első felét így is fordítják: «Amint a kút bugyogtatja vizét, — Úgy bugyogtatja ő (Jeruzsálem) a gonoszságát, — t. i. szünet nélkül gonoszat cselekszik. A *betegség* és az *ütés* azt a sanyargatást jelenti, amelyet a gyöngék szenvednek az erőszakosak részéről. — *8.* Az Úrnak megtérésre hívó

9Így szól a seregek Ura:
Mint a szőllőben az utolsó gerezdet,
Úgy szedik le Izrael maradványait!
Mint a szüretelőé,
Szaporán járjon kezed a kosár felé!
10Kinek beszéljek,
És kit hívjak bizonyságul, hogy meghallja?
Íme körülmetéletlen az ő fülük,
És nem hallanak;
Íme az Úr igéje gúny tárgyává lett számukra,
És be nem fogadják.
11Ezért tölt el engem az Úr haragja,
Alig bírom már.
Öntsd ki a kis gyermekre az utcán,
S az ifjak gyülekezetére egyaránt;
Mert a férfiú ép úgy fogságra jut, mint a nő,
Az öreg és az élemedett ember egyaránt.
12És házaik idegenekre szállnak,
Ép úgy mint földjeik és feleségeik;
Mert kinyujtom kezemet a föld lakóira,
— Úgymond az Úr.
13Mert fösvények mindnyájan, aprajuk-nagyjuk,
Csalárdságot művelnek mindnyájan, próféták és papok.
14Népem leányának sebét hazugsággal gyógyítják;
Így szólnak: «Békesség, békesség!» —
Holott nincsen békesség!
15Megszégyenülnek, mert utálatosságot cselekedtek;
De nem! Nem is szégyenkeznek,
Mert már pirulni sem tudnak.
Ezért majd az elesettek közé hullanak,
És összeroskadnak látogatásuk idején, —
Úgymond az Úr.

16Így szól az Úr:
Álljatok az utakra és nézzétek,

szava. — *9. A szőllőszedés* a próféták képes beszédében gyakori szimboluma a mindent megsemmisítő isteni ítéletnek. V. ö. 49, 9; Jer. Sir. 1, 12; Abd. 5. stb. A Hetvenes görög fordítás szerint: «Szedjétek le, szedjétek le, mint a szőllőt, — Izrael maradékát!» *A kosárhoz*, a héber szerint talán: «a szőllővesszőkhöz». — *10.* A próféta a nép megátalkodottságáról beszél. A képes beszédre nézve v. ö. 4, 4. — *11.* Az első mondat a próféta szava, a többit (a görög szöveg tanusága szerint) az Isten mondja. A büntető ítélet korra és nemre való tekintet nélkül mindenkit elér. — *12.* A babiloni fogság megjövendölése. — *13—15.* L. 8, 10b—12. — *13.* A szörnyű büntetés oka: az általános erkölcsi romlottság. — *14.* A nép elvakult elüljárói nem veszik észre a veszedelem nagyságát. *Népem leánya:* az egész választott nép.

16—20. Az Úr megtérésre szólítja fel Izraelt, de mindhiába! Ezért nem leli kedvét a zsidók áldozataiban. — *16.* Az Úr felszólítja népét, hogy a hajdankor jámbor embereinek példáját (= *a régi*

Kérdezősködjetek a régi
ösvényekről :
Melyik a jó út? — És
azon járjatok ;
És majd nyugalmat találtok lelketeknek.
De ők így szóltak : Nem
járunk !
17Őrállókat rendeltem fölétek :
Hallgassatok a harsona
szavára !
De ők így szóltak : Nem
hallgatunk !
18Ezért halljátok meg,
nemzetek,
És ismerd meg, te gyülekezet :
Mily nagy dolgokat cselekszem majd rajtuk !
19Halljad meg, te föld :
Íme én bajt hozok erre a
népre,
Gondolataik gyümölcsét,
Mert igéimre nem hallgattak,
És törvényemet elvetették.
20Miért hoztok nekem
tömjént Sábából,
És jóillatú fahéjt messze
földről?
Égő áldozataitok nem
kedvesek,
És vágó áldozataitok nem
tetszenek nekem.

21Ezért így szól az Úr :
Íme én romlást hozok
erre a népre,
És egyaránt elesnek köztük az atyák és fiaik,
Elvész a szomszéd és a
jóbarát !
22Így szól az Úr :
Íme egy nép jő Észak
földéről,
És nagy nemzet tör elő
a föld széléről.
23Nyilat és pajzsot ragad,
Kegyetlen és nem ismer
könyörületet.
Szava zúg, mint a tenger,
Lóra pattannak,
És mint egy ember, harcra
készülnek
Ellened, Sion leánya !
24Hallottuk a hirét,
Elernyedt a kezünk ;
Szorongatás fog el minket,
Fájdalom, mint a vajúdó
asszonyt.

ösvényeket) kövessék. — *17. Az őrállók* a próféták ; *a harsona szava* a próféták intése és tanítása. Megkapó erővel hat a megtérésre hívó isteni szózatnak folytonos ismétlése, és ezzel szemben a választott népnek állandó megátalkodottsága. — *18.* Az Úr a pogányokat és a zsidókat tanukul hívja fel, hogy a bekövetkező ítéletet (= *a nagy dolgokat*) szemléljék. — *19. Gondolataik gyümölcse* a lázongásokkal megérdemelt isteni büntetés. — *20.* Az Isten nem leli tetszését a pusztán külső áldozatokban, ha azokat nem tiszta szívvel mutatják be. V. ö. a 7. fejezet tanítását. *Sába* Arábia délnyugati részén fekvő ország, mely tömjénéről és jóillatú fűszereiről volt híres.

21—26. A babiloni hadjárat és a nyomában járó pusztulás. — *21.* A pusztulás általánossága. — *22.* Az *Észak földéről jövő nép* a babiloni hadsereg (1, 13. stb.). *A föld széléről:* messze földről. — *23. Pajzsot,* héb. «dárdát». — A babiloni hadsereg harci készsége és ellenállhatatlan ereje. V. ö. Hab. 1, 6—11. — *24.* Az ellenséges

25Ne menjetek ki a mezőre,
S az úton ne járjatok!
Ellenség kardja és rettegés van mindenfelé!
26Népem leánya, öltözzél szőrruhába,
Hints hamut magadra;
Ölts gyászt, mint az egyetlen gyermekért,
Sírj keservesen, mert hirtelenül jő reánk a pusztító!
27Szigorú vizsgálóvá tettelek népem között:
Ismerd meg és vizsgáld meg útjukat.
28Kiválnak ezek mind a pártütésben,
Az álnokság *utait* járják;
Romlottak ők mindannyian:
A réz is, a vas is!
29Tönkrement a fujtató,
Megemésztette a tűz az ólmot;
De hiába olvasztott az olvasztó,
Gonoszságaik el nem vesznek.
30Mondjátok nekik: «Elvetett ezüst!»
Mert az Úr elvetette őket.

7. FEJEZET.

A zsidó nép hiába bizakodik vakmerően a jeruzsálemi templomban. — Az Úr eltíltja Jeremiást a közbenjáró imádságtól. — A puszta külső áldozatok mitsem érnek a belső jámborság nélkül.

1Ezt a szózatot intézte az Úr Jeremiáshoz: 2Állj az Úr házának kapujába, hirdesd ott ezt a szózatot és mondjad: Halljátok az

betörés okozta rémület, mely — *25.* minden szabad mozgást lehetetlenné tesz. — *26. Népem leánya:* l. 14. v. A *szőrruha* és a *hamu* a szövegösszefüggés szerint nem a bűnbánatnak, hanem az általános nemzeti gyásznak jelképe.

27—30. Hiábavaló az Úrnak minden felhívása Júdához, hogy bűnbánatot tartson! — *27.* Az Úr szava Jeremiáshoz; v. ö. 1, 10. 18. Jeremiás *vizsgálója* a zsidó népnek, mert szavát a jók meghallgatják, a gonoszok pedig megvetik. A héber szöveg értelme bizonytalan. *Útjukat:* életmódjukat. — *28.* A *réz* és a *vas* nem nemes fémek, és mint ilyenek a választott nép erkölcsi romlottságának jelképei. — *29.* Az ezüst megtisztításáról vett jelképes leírás. Az ólom, mely az ezüstércekben előfordul és az ezüstöt beszennyezi, a tisztító eljárás folyamán a hőtől elillan. Jeremiás azt mondja, hogy az ezüst megtisztítása nem sikerült: *tönkrement a fújtató*, a tűz megemésztette az ólmot, de az ezüst nem tisztult meg. A képes beszéd értelme ez: hiába küldte az Úr a prófétákat, hogy a népet bűnbánatra, lelki tisztulásra felhívják, a nép nem akart megszabadulni gonoszságaitól, erkölcsi salakjától.

7—10. *Fenyegető beszéd a templom és egész Júda ellen.*

Ez a nagy beszéd valószínűleg Jóákim király uralkodásának kezdetére esik, amikor a jámbor Jósiás király uralma után ismét felburjánzott a bálványozás és az erkölcsi romlottság. — A 7. fejezet nagy hasonlóságot mutat a 26. fejezetben leírt beszéddel; hasonlók a külső körülmények (7, 2. és 26, 2.), a két beszéd alapgondolata pedig ugyanaz (7, 4. 12—15. és 26, 6.).

7. *1—15. A zsidó nép hiába bizakodik vakmerően a jeruzsálemi templomban, holott azt bűneivel megszentségtelenítette.* — *2. Az Úr*

Úr szózatát, egész Júda, kik beléptek ezeken a kapukon, hogy imádjátok az Urat.[3] Így szól a seregek Ura, Izrael Istene: Tegyétek jobbakká utaitokat és szándékaitokat, és veletek lakom majd ezen a helyen. [4]Ne bízzatok a hazug beszédekben, mondván: Az Úr temploma, az Úr temploma, az Úr temploma! [5]Mert ha jóra irányítjátok utaitokat és szándékaitokat, ha igazságot tesztek az ember és társa között, [6]*ha* nem nyomjátok el a jövevényt, az árvát és az özvegyet, sem ártatlan vért nem ontotok ezen a helyen, sem más istenek után nem jártok önmagatok kárára: [7]veletek lakom majd ezen a helyen, azon a földön, amelyet atyáitoknak adtam, örökkön-örökké. [8]De íme, ti hazug beszédekben bíztok, melyek nem használnak nektek! [9]Loptok, gyilkoltok, házasságot törtök, hamisan esküdtök, a Bááloknak áldoztok és más istenek után jártok, kiket nem ismertek; [10]azután pedig eljöttök és megálltok előttem ebben a házban, mely az én nevemet viseli, és így szóltok: «Azért szabadultunk meg, *hogy* mindezeket az undokságokat elkövet*hessük!*» [11]Vajjon hát rablók barlangjává lett-e előttetek ez a ház, mely az én nevemet viseli? Én, én vagyok; én láttam, úgymond az Úr. [12]Menjetek csak az én helyemre Sílóba, ahol kezdetben lakott az én nevem, és nézzétek meg: mit tettem vele, népemnek, Izraelnek gonoszsága miatt! [13]És most is, mivel mindezt cselekedtétek, úgymond az Úr, bár szóltam hozzátok és szünet nélkül beszéltem *nektek*, és ti mégsem hallgattatok reám, — hívtalak titeket,

házának kapuja valószínűleg a papok udvarát a nép udvarával összekötő kapuk egyike volt. — *4. A hazug beszédek* mind itt, mind a 8. versben az álpróféták szavai, melyek a népet arra a vakmerő bizakodásra vezették, hogy addig, amíg az Úr háza, a jeruzsálemi templom fennáll, Júda országát és népét semmiféle veszedelem sem érheti. — *6.* A mózesi törvény is rendszerint együtt említi *a jövevényt, az árvát és az özvegyet* (Móz. II. 22, 21—24; V. 10, 18; 24, 17; 27, 19.). — *8. A hazug beszédek:* l. 4. v. — *10.* Gúnyos megjegyzés. *Azért szabadultunk meg*, l. a 4. v. magyarázatát. *Hogy mindezeket az undokságokat elkövethessük* (héb.), a Vulgáta szerint: «mert mindezeket az undokságokat elkövettük». — *11.* V. ö. Mát. 21, 13; Márk 11, 17; Luk. 19, 46. — *12.* Az Ígéret földének elfoglalása után *Sílóban* állították fel a frigysátort. Ezzel Siló szenthellyé és a zsidó nép szellemi és politikai életének középpontjává lett. (V. ö. Józs. 18, 1. 8—10; 19, 51; 21, 2; 22, 9. 12; Bír. 18, 31; 21, 19—21; Kir. I. 1—4.) *Mit tettem vele:* az Úr nem akadályozta meg a sílói szentély pusztulását. — *13—15.* A zsidó nép megátalkodottsága a jeruzsálemi templomot is a sílói szentély

de ti nem válaszoltatok : [14]ezért úgy fogok tenni ezzel a házzal, mely az én nevemet viseli s amelyben ti reménykedtek, és ezzel a hellyel, melyet nektek és atyáitoknak adtam, mint ahogyan Sílóval tettem : [15] elvetlek titeket színem elől, amint elvetettem valamennyi testvéreteket, Efráim minden ivadékát !

[16]Ezért te ne imádkozzál e népért, se ne kezdj imádságba és könyörgésbe értük, és ne *unszolj engem*, mert nem hallgatlak meg ! [17]Nem látod-e, mit tesznek ezek Júda városaiban és Jeruzsálem utcáin? [18]A gyermekek fát szednek össze, az atyák tüzet gyujtanak, s az asszonyok *tésztát gyúrnak*, hogy lepényt készítsenek az ég királynéjának, és más isteneknek italáldozatot mutassanak be, engem pedig haragra ingereljenek. [19]Vajjon engem bosszantanak-e ezzel? — úgymond az Úr ; — és nem önmagukat szégyenítik-e meg? [20]Ezért így szól az Úr Isten : Íme haragom és méltatlankodásom reátör erre a helyre, az emberekre, az állatokra, a vidék fáira s a föld gyümölcseire ; égni fog az és nem alszik el !

[21]Így szól a seregek Ura, Izrael Istene : Égő áldozataitokat tegyétek vágó áldozataitokhoz, és egyétek meg azok húsát ! [22]Mert nem szóltam atyáitoknak és nem adtam nekik parancsot égő- és vágóáldozatokról azon a napon, amelyen kivezettem őket Egyiptom földéről, [23]hanem azt parancsoltam nekik és mondottam : Hallgassatok szavamra, és én Istenetek sorsára fogja juttatni. — *15. Efráim* az asszír fogságba hurcolás előtt Izraelnek leghatalmasabb törzse volt, ezért a próféták Izrael egész országát is gyakran Efráimnak nevezik.

16—20. Az Úr eltiltja Jeremiást a közbenjáró imádságtól, mert a nép bűnei szigorú büntetést követelnek. — *16.* V. ö. Móz. II. 32, 10. *Ne unszolj engem* (héb.), a Vulgáta szerint : «Ne állj ellen nekem». — *17—18.* Az általános bálványozás és az erkölcsi romlottság leírása. *Tésztát gyúrnak* (héb.), a Vulgáta szerint : «zsírt hintenek». *Az ég királynéja* (v. ö. 41, 17.) a babiloni Istár (= Vénusz) istennő ; a lepény bemutatása Istár áldozati szertartásai között fontos helyet foglalt el. — *19.* Az Úr ellen elkövetett bűnök magát a bűn elkövetőjét gyalázzák meg. — *20.* Amennyire általános a bűn (17—18. v.), annyira általános lesz az isteni büntetés is.

21—28. A puszta külső áldozatok mitsem érnek a belső jámborság nélkül. — *21.* Az áldozati állatok legnemesebb részeit (az égő áldozatoknál az egész állatot) az Úr tiszteletére elégették, és csak a békeáldozatoknál ehették meg az áldozatot bemutatók az állat egyes részeit. — Ebben a versben az Úr kifejezi megvetését a zsidók áldozatai fölött : a zsidók megehetik akár az egész áldozati állatot is ! — *22—23.* Az Úr nem azt mondja, hogy az Egyiptomból való kivonulás alkalmával egyáltalán nem adott

leszek, ti pedig az én népem lesztek; járjatok mindig azon az úton, amelyet parancsoltam nektek, hogy jó dolgotok legyen. [24]De nem fogadtak szót és nem figyeltek reá, hanem gonosz szívük szándéka és romlottsága szerint jártak; hátukat fordították *felém*, nem pedig arcukat, [25]attól a naptól fogva, melyen atyáik kivonultak Egyiptom földéről, mind a mai napig. Naprólnapra elküldtem hozzátok valamennyi szolgámat, a prófétákat, szünet nélkül küldöttem *őket*; [26]de nem hallgattak reám és nem figyeltek reá, hanem megkeményítették nyakukat és még gonoszabbul cselekedtek atyáiknál. [27]De mondd el bár nekik mindezeket az igéket, mégsem hallgatnak reád; hívd bár őket, mégsem felelnek neked! [28]Azért mondjad nekik: Ez az a nemzet, mely nem hallgat az Úrnak, az ő Istenének szavára, és nem vette magára a fegyelmet. Elveszett a hűség, eltűnt a szájukból!

[29]Nyírd le hajadat és vesd el,
És siránkozzál hangos szóval,
Mert az Úr elvette és elhagyta
Haragjának nemzetségét!

[30]Mert Júda fiai gonoszságot cselekedtek szemem előtt, úgymond az Úr. Botrányaikat abba a házba helyezték, mely az én nevemet viseli, hogy megfertőzzék azt; [31]felépítették a Tófet magaslatait Ennom fiainak völgyében, hogy elégessék tűzben fiaikat és leányaikat, pedig ezt nem parancsoltam, és eszembe sem jutott. [32]Azért íme eljön-

parancsokat az áldozatokra vonatkozólag; szavainak értelme az, hogy elsősorban erkölcsi törvényeinek megtartását követelte. A puszta külső áldozat a bensőséges, jámbor lelkület nélkül az Isten előtt értéktelen. V. ö. Kir. I. 15, 22; Óz. 6, 6; Ám. 5, 21—26. *Járjatok mindig azon az úton:* tartsatok meg minden törvényt. — *24—28.* A zsidó nép megátalkodott volt történelmének egész folyamán. — A *27.* és — *28.* vers az Úr beszéde Jeremiáshoz.

29—34. A mindent megsemmisítő isteni büntetés. — *29.* A próféta Jeruzsálemet megszemélyesíti, és hozzá intézi szavait. A *haj lenyírása* a gyász jele volt. — *30.* A zsidók a templomba vetett bizakodásuk miatt egyre vakmerőbben vétkeztek. (L. a 4. v. magyarázatát.) — *31.* (L. egyszersmind 19, 6.) *Tófet* jelentése valószínűleg: kemence (mások szerint: dob); a *Tófet magaslatai* azok az áldozati oltárok, melyeken a bálványozás idejében a zsidók gyermekeiket Molok hamis isten (l. Móz. III. 18, 21. magy.) tiszteletére elégették. *Ennom* (héb. «Hinnom») *fiainak völgye* a Jeruzsálem déli oldalán végighuzódó völgy, ahol az említett borzalmas áldozatokat bemutatták; mai neve Wadier-Rabâbi. — *32.* Jeruzsálemet olyan szörnyű öldöklés fogja érni (Nabukodo-

nek a napok, úgymond az Úr, amikor nem mondják többé: «Tófet» és «Ennom fiainak völgye», hanem: «Öldöklés völgye», és temetni fognak Tófetben, mert *egyéb* hely nem leszen. [33]És ennek a népnek holtteste eledelül fog szolgálni az ég madarainak és a föld vadállatainak, és senki sem lesz, aki elűzze őket. [34]Akkor elhallgattatom Júda városaiban és Jeruzsálem utcáin az öröm hangját és a vidámság hangját, a vőlegény hangját és a menyasszony hangját, mert pusztasággá lesz az ország!

8. FEJEZET.

A síroknak és az elhúnytak csontjainak meggyalázása. — Az ellenséges hadsereg betörése; az ország elpusztulása; a próféta fájdalma és gyásza.

[1]Abban az időben, úgymond az Úr, kivetik sírjaikból Júda királyainak csontjait, fejedelmeinek csontjait, a papok csontjait, a próféták csontjait és Jeruzsálem lakóinak csontjait, [2]és kiterítik őket a napra s a hold és az ég egész serege elé, melyeket szerettek, melyeknek szolgáltak, melyek után jártak, melyeket kerestek és imádtak. Nem gyüjtik össze és nem temetik el őket; ganéjjá lesznek a föld színén. [3]Mégis inkább a halált kívánják, mint az életet mindazok, kik megmaradnak ebből a gonosz nemzedékből mindazokon az elhagyatott helyeken, ahová kiűzöm őket, úgymond a seregek Ura.

[4]Mondjad tehát nekik:
Így szól az Úr:
Vajjon, aki elesik, nem kel-e föl *ismét?*
S aki elfordult, nem fordul-e *megint* vissza?

zor ostroma alkalmával), hogy a zsidók kénytelenek lesznek halottaikat a tisztátalan Tófet völgyében eltemetni; sőt — *33.* annyi lesz a halott, hogy részben el sem lehet temetni, hanem a vadállatok falják fel őket. A holttestet temetetlenül hagyni egyértelmű volt annak legnagyobb meggyalázásával. V. ö. 8, 1—3. — *34.* Az általános gyásznak megkapó leírása.

8. *1—3. A síroknak és az elhúnytak csontjainak meggyalázása.* — *1.* A régiek a holttest megszentségtelenítésének tekintették már azt is, ha nem részesült tisztességes temetésben. A csontok kivetése a sírból még fokozottabb meggyalázása a holttestnek. Jeremiás különösen kiemeli, hogy éppen a legelőkelőbbek sírjait fogják elsősorban feldúlni. — *2.* Keserű gúny: a halottak csontjait (mint valami rettentő áldozatot) éppen amaz égitestek színe elé fogják kiteríteni, melyeknek a bálványozó zsidók oly szívesen mutattak be áldozatokat. — *3.* Az életben maradt és Babilóniába hurcolt zsidók mégis óhajtani fogják a halált, hogy gyötrelmeiktől megszabaduljanak. *Mindazokon az elhagyatott helyeken:* Babilóniában; az *elhagyatott* szó a Hetvenes görög fordításban nincsen meg.

[5]Miért fordult el tehát *tőlem* ez a jeruzsálemi
nép
Megátalkodott elfordulással?
Ragaszkodnak a hazugsághoz
És nem akarnak visszatérni!
[6]Figyelek és hallgatok:
Senki sem beszél jót,
Senki sem bánkódik vétke fölött,
Mondván: Mit cselekedtem?
Mindenki rohan a maga útján,
Mint a ló, mely sebes iramban vágtat a harcba.
[7]Az ölyv az égen megismeri a maga idejét,
A gerlice, a fecske s a gólya pontosan visszatér;
Az én népem azonban nem ismerte meg az Úr ítéletét!
[8]Hogyan mondhatjátok:
Mi bölcsek vagyunk,
Az Úr törvénye velünk van!
Valóban, csalárdságot művelt
Az írástudók hazug írótolla!
[9]Megszégyenülnek a bölcsek,
Megrémülnek és tőrbe jutnak,
Mert az Úr igéjét elvetették,
És semmi bölcseség sincs bennük.

[10]Ezért asszonyaikat idegeneknek adom,
Földjeiket új birtokosoknak;
Mert fösvények mindannyian, aprajuk-nagyjuk,
Csalárdságot művelnek mindnyájan, próféták és papok.
[11]Népem leányának sebét *könnyelműen* gyógyítják,
Így szólnak: «Békesség, békesség!» —
Holott nincsen békesség!
[12]Megszégyenülnek, mert utálatosságot cselekedtek;

4—9. A zsidó nép megátalkodottsága a bűnben. — *5.* A 4. versben olvasható példákat a próféta ellentétes értelemben a választott népre alkalmazza: a rossz útra tévedt zsidó nép nem akar megtérni. *A hazugság* a bálványimádás. — *6.* Az Isten végtelen irgalmában várva-várja Júda megtérését, de mindhiába! A vers utolsó mondata azt fejezi ki, hogy a zsidó nép eszeveszetten veti magát a bűnbe. — *7.* A héber szöveg a gólyát, a gerlicét, a fecskét és (talán) a darut említi. A próféta oly madarakat sorol fel, melyek évről-évre hűségesen visszatérnek fészkükbe, hogy annál megkapóbb módon érzékeltesse a zsidó nép megátalkodottságát. — *8.* Az álpróféták és a gonosz papok helytelen törvénymagyarázata az Úr törvényét kiforgatta értelméből. — *9. Tőrbe jutnak:* tudatlanságuk tőrébe.

10—13. A zsidó népre váró isteni büntetés. — A *10.* vers első része a babiloni fogságra vonatkozik. *Az idegenek és az új birtokosok* a babiloniak, akik az ókori hadijog alapján elveszik a zsidók feleségeit és birtokait. — *10b—12.* L. 6, 13—15. — *Könnyelműen*

De nem ! Nem is szégyenkeznek,
Mert már pirulni sem tudnak.
Ezért majd az elesettek közé hullanak,
És összeroskadnak látogatásuk idején, — úgymond az Úr. —
[13]Begyűjteném *termésüket*, — úgymond az Úr, —
De nincs már szőllő a tőkén ;
Nincs már füge a fügefán,
S a lomb lehullott.
Parancsokat adtam nekik,
De áthágták őket !

[14]Miért ülünk *itt?*
Gyülekezzetek egybe,
Menjünk a megerősített városba,
És *pusztuljunk el* ott !
Mert az Úr, a mi Istenünk *elpusztított* minket,
És *mérgezett* vizet itatott velünk,
Mert vétkeztünk az Úr ellen !

[15]A békességet vártuk, de nem jött semmi jó sem ;
A gyógyulás idejét, de íme itt a félelem !
[16]Lovainak horkanása hallik Dán felől,
Harci méneinek nyerítésétől megrendül az egész föld ;
Eljönnek, és felfalják az országot és ami benne van :
Várost és lakóit egyaránt.
[17]Mert íme én baziliszuskígyókat küldök reátok,
Melyeket megbűvölni nem lehet,
Hogy megmarjanak titeket, — úgymond az Úr. —

[18]Fájdalmam fájdalmat kerget,
Szívem kesereg bensőmben.
[19]Íme népem leányának szava
Messze földről kiált :

(héb.), Vulg. «megvetéssel». — *13. Begyűjteném termésüket*, szó szerint : «egybegyűjteném őket». A leszüretelt *szőllő*ről, a gyümölcstelen *fügefá*ról és a lehullott *lomb*ról vett beszédkép a zsidó népnek és országának teljes megsemmisítését fejezi ki. Az utolsó mondatban a *parancsokat* szó az arámi szöveg kiegészítése. A héber szöveg és a Vulgáta így szól : «És adtam nekik, de ők áthágták őket».

14—17. Az ellenséges betörés. — *14.* Júda népe a babiloni hadsereg betörése alkalmával a megerősített Jeruzsálembe menekül. *Pusztuljunk el . . . elpusztított minket*, a Vulgáta szerint : «hallgassunk el . . . elhallgattatott minket». Az eltérést a megfelelő héber szónak kettős jelentése magyarázza meg. A *mérgezett víz* (héb., Vulgáta : «epével kevert víz») a zsidókra váró szörnyű megpróbáltatásokat jelképezi. (V. ö. 9, 15.) A nagy csapások majd észretérítik a népet. — *15.* V. ö. 14, 19. — *16. Dán* Izrael országának északi határvárosa, melyet a betörő babiloni hadsereg elsőnek érintett. *17.* A *baziliszkus* mérges kígyó ; itt az ellenséges babiloni hadsereg jelképe. *Melyeket megbűvölni nem lehet* (a jelképes beszéd folytatása) : a babiloni hadsereget semmi sem állíthatja meg diadalmas útján.

18—22. Jeremiás próféta fájdalmas panasza összefolyik a fogságba hurcolt nép kesergésével. — *18.* A próféta szava. — *19. Népem*

Hát nincsen-e az Úr a Sionon?
Avagy királya nincsen-e benne?
Miért ingereltek hát engem haragra faragott képeikkel,
Az idegen hiábavalóságokkal?
[20]Elmult az aratás, véget ért a nyár,
És számunkra nem jött meg a szabadulás!
[21]Népem leányának romlása miatt megtörtem,
Szomorkodom, elfog a rémület.
[22]Hát nincsen-e balzsam Gálaádban,
Vagy nincsen-e ottan orvos?
Miért nem gyógyul be hát
Népem leányának sebe?

9. FEJEZET.

Jeremiás siratja népe romlását, melynek oka a bűn. — A mindent elsöprő isteni ítélet rohamosan közeledik. — Aki dicsekedni akar, az Isten ismeretével dicsekedjék. — Az Úr büntető ítélete az idegen nemzetekre is le fog sujtani.

[1]Ki ád fejemnek vizet
És szememnek könnyforrást,
Hogy éjjel-nappal sirassam
Népem leányának megöltjeit?
[2]Ki ád *nekem* a pusztában utasnak való szállást,
Hogy elhagyjam népemet és eltávozzam tőlük?
Mert mindnyájan házasságtörők,
Gonosztevők gyülekezete;
[3]Felajzzák nyelvüket, mint az íjat,
Hazugságra, és nem igazságra.
Hatalmasok lettek a földön,
Mert gonoszságról-gonoszságra haladtak,
És engem nem ismernek, — úgymond az Úr. —

leánya (a 21. és 22. versben is) a fogságba hurcolt zsidó nép; a *messze föld* Babilónia. Az első két kérdés a zsidóság kérdése: vajjon az Úr elhagyta-e választott népét? A harmadik kérdés az Úr szava, mely megjelöli az isteni büntetések legmélyebb okát, a bálványimádást. — *20.* A zsidó nép szava: egyik évszak a másik után telik el, és az Egyiptomtól várt segítség még mindig késik! — *21—22.* A próféta szava. A Jordántól keletre elterülő *Gálaád* híres volt balzsamcserjéiről (v. ö. 46, 11.); itt a balzsam a zsidó nép romlását (= *népem leányának sebe*) meggyógyító isteni irgalom jelképe.

9. *1—6. Jeremiás siratja népe romlását, melynek oka a bűn.* Ez a részlet szorosan összekapcsolódik a 8. fejezet 18—22. versének gondolatkörével. — *1.* A héber szerint: «Ki teszi fejemet vízforrássá, — És szememet a könnyek forrásává?» stb. A próféta szünet nélkül siratni akarja népe megöltjeit, kiket a pusztító ellenség kardja sebzett halálra. — *2.* Ugyanannak a gondolatnak más alakban való kifejezése: a próféta a pusztába akar menekülni, hogy ne lássa népe vesztét, és azt, ami ennek oka: népe bűneit. — *3.* V. ö. Zsolt. 63, 4. A vers első fele a zsidók álnokságát, második

[4]Kiki őrizkedjék felebarátjától,
És egyetlen testvérében se bízzék,
Mert bizony ármánykodik minden testvér,
És csalárdul jár el minden jóbarát.
[5]*Minden* ember csúfot űz felebarátjából,
És nem szólnak igazat,
Mert nyelvüket hazug beszédre tanítják,
Azon fáradoznak, hogy gonoszságot cselekedjenek.
[6]Álnokság közepette van a lakásod,
Nem akarnak rólam tudni álnokságuk miatt, — úgymond az Úr.

[7]Ezért így szól a seregek Ura:
Íme én megolvasztom és próbának vetem alá őket,
Mert mi egyebet tehetnék népem leánya miatt?
[8]Nyelvük sebző nyíl
Álnokságot beszél;
Szájával azt mondja barátjának: «Békesség», —
De titokban cselt vet neki.
[9]Vajjon ezekért ne büntessem-e meg *őket?* — úgymond az Úr; —
Vagy ilyen nemzeten ne álljak-e bosszút?

[10]A hegyek miatt elkezdem a keserves sírást,
S a puszta *legelői* miatt a jajgatást,
Mert felperzselték őket, úgyhogy ember nem jár rajtuk,
És nem hallják a *nyáj* szavát;
Az ég madarai és a barmok
Mind elköltöztek és eltávoztak.
[11]Romhalmazzá teszem Jeruzsálemet,
Sakálok tanyájává;
Sivataggá teszem Júda városait,
Úgyhogy nem lesz lakójuk.

[12]Ki az a bölcs ember, aki ezt megérti? Kihez

fele az uralkodó osztályok erőszakosságát kárhoztatja. — *6.* A Vulgáta a héber szöveget követi; eszerint a beszélő személy az Úr, ki Jeremiáshoz intézi szavait. A Hetvenes görög szöveg azonban jobb olvasást őrzött meg 6a-ban: «Erőszakot erőszakosságra és álnokságot álnokságra (halmoznak)».

7—22. A mindent elsöprő isteni ítélet, mely rohamosan közeledik.—

7. A *megolvasztás* a salaknak a nemes érctől való eltávolítása, a tűzhöz hasonlított isteni büntető ítéletben. V. ö. 6, 29. 30; Iz. 1, 25; Zak. 13, 9. *Népem leánya miatt*, a Hetvenes görög fordítás szerint helyesebben: «népem leányának gonoszsága miatt». — *8.* V. ö. 3—6. v. —

10. Elkezdem a keserves sírást, a görög és a szír fordítás szerint helyesebben: «kezdjetek sírást». *A nyáj szavát*, Vulg. «a birtokos szavát». — Az elpusztult vidékeket ember és állat egyaránt elhagyja. — *11.* A Jeruzsálemre váró pusztulás 586-ban tényleg bekövetkezett. *Sakálok tanyájává* (v. ö. 50, 39; 51, 37. stb.); a Vulgáta szerint: «sárkányok tanyájává.» — *12.* A próféta intő és

szóljon az Úr szájának igéje, hogy hirdesse: miért vész el az ország és *miért* ég ki mint a sivatag, úgyhogy nincsen átalmenő *rajta?*

13 És mondotta az Úr: Mivel elhagyták törvényemet, melyet nekik adtam, és nem hallgattak szavamra és nem jártak aszerint, 14 hanem szívük gonoszsága és a Báálok után jártak, amint azt atyáiktól tanulták: 15 azért így szól a seregek Ura, Izrael Istene: Íme én ürömmel etetem ezt a népet, és italul *mérgezett* vizet adok nekik. 16 És olyan nemzetek közé szórom el őket, melyeket nem ismertek sem ők, sem atyáik; és kardot küldök utánuk, míg csak meg nem semmisülnek.

17 Így szól a seregek Ura, Izrael Istene:

Vegyétek szívetekre,
Hivassátok a sirató asszonyokat, hadd jöjjenek;
És küldjetek a bölcs asszonyokért, hogy siessenek,
18 Jöjjenek hamar és kezdjék el felettünk a siralmat;
Hadd ússzék könnyben a szemünk,
Hadd ázzék víztől a szempillánk!
19 Mert ez a sirató szózat hallatszik Sion felől:
Ó, hogy elpusztultunk! Nagyon megszégyenültünk!
El kell hagynunk az országot,
Rommá lettek hajlékaink!
20 Halljátok tehát, asszonyok, az Úr igéjét,
És fogadja be fületek szájának beszédét;
Tanítsátok leányaitokat siralomra,
Kiki társnőjét jajgatásra!

fenyegető szavait senki sem érti és senki sem szívleli meg. A vers vége a 10. vers gondolatát ismétli meg.

13—14. A szörnyű isteni büntetésnek oka a bálványozás. — *15.* Az *üröm* és a *mérgezett víz* (héb.; Vulg. «epével kevert víz») az isteni büntetés keserűségét fejezi ki. V. ö. 23, 15; Jel. 8, 11. — *16.* A babiloni fogság megjövendölése.

17—20. A próféta oly közelállónak látja Jeruzsálem pusztulását, hogy már hívja a sirató asszonyokat az általános nemzeti gyászhoz. A zsidók haláleset alkalmával sirató asszonyokat szoktak hívni a halotthoz. V. ö. Préd. 12, 5; Mát. 9, 23; Márk 5, 38; Luk. 8, 52. stb. — *17. Hivassátok a sirató asszonyokat,* szó szerint: «Gondoskodjatok, és hívjátok a sirató asszonyokat». *A bölcs asszonyok* szintén a siratáshoz értő asszonyok. — *19. Sion felől:* az elpusztított szent város felől. A vers második felében a próféta már mint megtörtént dolgot állítja elénk az eljövendő babiloni fogságot és a Jeruzsálemre váró pusztulást — *20.* A sirató asszonyok tanítsák sírásra Jeruzsálem többi asszonyait és leányait is; ezzel a próféta a nemzeti gyász általános voltára akar

21 Mert ablakainkon át
mászott be a halál,
Behatolt házainkba ;
Kiirtja kint a kisdedeket,
S az utcákon az ifjakat.
22 Beszélj ! Így szól az Úr :
Ott hever az ember holtteste,
Mint a ganéj a föld színén,
És mint a széna a kaszás háta mögött,
És nincs, ki összegyüjtse !

23 Így szól az Úr :
A bölcs ne bölcseségével dicsekedjék,
S az erős ne erejével dicsekedjék,
S a gazdag ne gazdagságával dicsekedjék,
24 Hanem azzal dicsekedjék a dicsekvő,
Hogy ismer engem,
És tudja, hogy én vagyok az Úr,
Ki irgalmasságot, ítéletet és igazságot teszek a földön ;
Mert ezekben lelem kedvemet,
— Úgymond az Úr. —

25 Íme eljönnek a napok, úgymond az Úr, és meglátogatok mindenkit, kinek körülmetélték a fitymáját : 26 Egyiptomot és Júdát, Edomot, Ámmon fiait, Moábot és mindazokat, kik lenyírják halántékukat, kik a pusztaságban laknak. Mindeme nemzeteknek körülmetéletlen a teste, Izrael egész házának azonban körülmetéletlen a szíve.

10. FEJEZET.

Intelem a bálványozás kerülésére. — Egyedül Izrael Istene az igaz Isten. — Gyászének a szent várost sujtó isteni büntetésről.

reámutatni. — *21. A halál* vagy a babiloni hadsereg öldöklése, vagy valószínűbben az ostromolt Jeruzsálemben fellépő éhinség és pestis, mely kivétel nélkül fenyegeti mindenkinek életét. — *22.* E szavak : *Beszélj! Így szól az Úr*, a Hetvenes görög fordításban nem olvashatók. A 22. vers megjegyzése az előbbi versben említett éhinség és pestis borzalmas pusztításának rövid leírása.

23—24. Aki dicsekedni akar, az Isten ismeretével dicsekedjék! V. ö. Kor. I. 1, 31 ; II. 10, 17.

25—26. Az Úr büntető ítélete az idegen nemzetekre is le fog sujtani. V. ö. 25, 17—26., és bővebben 46—51. fejezet. — *26. Mindazok, kik lenyírják halántékukat, kik a pusztaságban laknak:* az arabok. (V. ö. 25, 23., 49, 32.) A történelmi emlékek tanusága szerint az itt felsorolt népek szintén ismerték és gyakorolták a körülmetélést. A 26. vers utolsó tagja a körülmetélést erkölcsi értelemben veszi, és Izrael népét még kifejezetten is *körülmetéletlen szívű*nek mondja. A körülmetélés magában véve külső testi jel, melynek még az ószövetségben sem volt belső, erkölcsi értéke, ha nem járt vele a pogányok bűneitől való tartózkodás. V. ö. Róm. 2, 25—29 ; Gal. 5, 6 ; 6, 15.

10. *1—16. Közbeszúrt intelem a bálványozás kerülésére ; egyedül Izrael Istene az igaz Isten.* Ez az intelem valószínűleg abból az időből való, amikor Nábukodonozor serege a zsidókat a babiloni fogságba hurcolta. Gondolataiban és kifejezéseiben sok hasonló-

[1]Halljátok a szózatot
melyet az Úr felőletek
mondott, Izrael háza! [2]Így
szól az Úr:

A nemzetek utait el ne
tanuljátok,
S az ég jeleitől ne féljetek,
Melyektől a nemzetek félnek,
[3]Mert semmi az, amit a
népek *tisztelnek*,
Mesterember keze készíti.
Fát vág fejszével az erdőn,
[4]Díszíti ezüsttel-arannyal,
Összetákolja szeggel és
kalapáccsal,
Hogy szét ne hulljon;
[5]Ha elkészültek, pálmafa
az alakjuk,
— Beszélni nem tudnak; —
Hordozni kell ide-oda,
mert járni nem tudnak.
Ne féljetek tehát tőlük;
Nem tesznek ők sem rosszat, sem jót!

[6]Nincs hozzád hasonló,
Uram!
Nagy vagy te, és hatalmad miatt nagy a te
neved.
[7]Ki ne félne téged, nemzetek királya?
Tied a dicsőség!
A nemzetek összes bölcsei
között
És valamennyi országukban
Nincs hozzád hasonló!
[8]Ők azonban egyaránt
esztelenéknek és balgáknak bizonyulnak;
Amitől az esztelenek félnek:
az fa csupán,
[9]Társisból hozott ezüstlemez
És Ófázból való arany,

ságot mutat Jeremiás levelével (Báruk 6. fej.), valamint Bölcs. 13—15. fejezeteinek alapgondolataival és Izaiás könyve második főrészének egyes helyeivel (41, 6. 7; 44, 9—20.).

1—5. A bálványok tehetetlenségéről. — *1. Izrael háza* a fogságba hurcolt Júda. — *2. A nemzetek utai* a pogányok bálványozása. *Az ég jelei* az égitestek, melyeknek mozgásából a pogányok a jövőt akarták megismerni. — *3—4.* Az a mód, ahogy a bálványok készülnek, szintén azt mutatja, hogy azok nem istenek. V. ö. Bölcs. 13, 11—16. és Izaiás könyvének fentemlített helyeit. A 3. v. első része szószerint így hangzik: «Mert hiábavalók a népek törvényei». *Hogy szét ne hulljon,* a Hetvenes görög fordítás szerint helyesebben: «megszilárdítják őket, hogy ne mozogjanak». — *5.* A vers első része a héber szerint így hangzik: «Olyan mint a (madárijesztő) karó az uborkaföldön». Ez a vers találóan festi a bálványoknak teljes tehetetlenségét. 5b—8. a Hetvenes görög fordításban nem olvasható.

6—16. A bálványok semmiségével szemben a próféta elragadott lélekkel magasztalja az igaz Isten nagyságát. — *7. A nemzetek királya* kifejezéssel Jeremiás világosan tanítja, hogy az Úr uralma nemcsak a zsidó népre, hanem az összes pogányokra is kiterjed. V. ö. Ám. 9, 7. — *8. Ők azonban esztelenéknek és balgáknak bizonyulnak:* a bálványok és készítőik egyaránt. *Amitől az esztelenek félnek: az fa csupán* (héb.), a Vulgáta szerint: «Hiábavaló a tanítás róluk: fából vannak». — *9.* A bálványok emberi kéz alkotásai. *Társis* a mai Spanyolország déli része, mely már az ókorban is híres volt

Mesterember műve, ötvös
keze *munkája.*
Kék és vörös bíbor a
ruhájuk,
Mesteremberek műve
mindez!
10Az Úr azonban az igaz
Isten,
Ő az élő Isten, az örök
király.
Az ő haragjától megindul
a föld,
A nemzetek nem bírják
el fenyegetését.

11Ezt mondjátok tehát
nekik: Azok az istenek,
kik nem alkották az eget
és a földet, vesszenek el a
földről és mindenünnen
az ég alól!

12*Ő azonban* erejével meg-
alkotta a földet,
Bölcseségével elkészítette
a föld kerekségét,
És okosságával kifeszí-
tette az egeket.

13Az ő szavára gyűl egybe
a vizek sokasága az
égben,
És ő emeli fel a föld szé-
léről a felhőket.
Az eső mellé ő ád villá-
mot,
És ő hozza elő a szelet
tárházaiból.
14Tudás híján balgává lett
minden ember,
Szobrával megszégyenül
minden mester;
Mert hamis dolog az,
amit öntöttek,
És lélek nincsen bennük.
15Hiábavaló és nevetséges
dolgok ezek,
Látogatásuk idején el-
vesznek.
16Nem hasonló hozzájuk
Jákob osztályrésze:
Mert Ő az, aki mindent
alkotott,
És örökrészének jogara:
Izrael; —
«Seregek Ura» az ő neve.

ezüstbányáiról. *Ófáz* ismeretlen hely; valószínű, hogy ehelyett a szír fordítással és az arámi magyarázattal «Ófir»-t kell olvasnunk. Ófirról l. Kir. III. 9, 28. magyarázatát. — *10.* Az emberi kézzel alkotott élettelen bálványokkal szemben Izrael Istene az igaz, örökké élő, félelmesen hatalmas Isten. — A *11.* vers nem héber, hanem arámi nyelven van írva, és egy későbbi leíró megjegyzésének látszik. A teremtés az isteni hatalom végtelenségének legbiztosabb jele és próbaköve. — *12—13.* (V. ö. 51, 15—16.) A teremtés tényének rövid, de igen szép költői leírása. Az eget a régiek népies képzelete a föld felett kifeszített sátornak tekintette, mely fölött van a babiloni világképből ismeretes égi óceán (= *a vizek sokasága*). *Az eső mellé ő ád villámot:* v. ö. Zsolt. 134, 7; Jer. 51, 16. Ugyancsak a keleti népies hit szerint az esőnek, hónak, jégnek, *szél*nek *tárházai* vannak az égben (Jób 38, 22; Zsolt. 134, 7. stb.). — *14.* A *szobor* az öntött vagy faragott bálványkép. — *15.* A *hiábavaló és nevetséges dolgok* a bálványok. *Látogatásuk idején:* amikor az Úr a bálványokat és készítőiket büntető ítéletével meglátogatja. — *16.* Szép ellentét a bálványok tehetetlensége és az igaz Isten végtelen hatalma között. — *Jákob osztályrésze* az igaz Isten (Jer. Sir. 3, 24; Zsolt. 72, 26; 118, 57. stb.), kinek Izrael a választott népe és (az ószövetségi szólásmód szerint) örökrésze. (Zsolt. 15, 5. stb.)

17Szedd össze *holmidat* a földről,
Te, ki ostrom alatt vagy!
18Mert így szól az Úr:
Íme én most messzire elvetem az ország lakóit,
És nyomorúságba juttatom őket, hogy megtaláljanak engem.
19Jaj nekem romlásom,
Gyógyíthatatlan sebem miatt!
Így szólok: Bizony, ez az én nyomorúságom,
El kell viselnem!
20Sátram elpusztult,
Minden kötelékem elszakadt;
Fiaim elmentek tőlem és nincsenek többé.
Senkim sincsen, ki felállítsa sátramat,
És kifeszítse sátorbőreimet!
21Oktalanul cselekedtek a pásztorok,
Az Urat nem keresték;
Ezért nem vették észre,
Hogy egész nyájuk elszéledt.
22Hallga! Íme, hír jő,
Nagy robaj Észak földe felől,
Hogy pusztasággá tegye Júda városait,
És *sakálok* tanyájává.
23Tudom, Uram, hogy nem az emberé az ő útja,
És nem férfi dolga, hogy *merre* járjon,
És *merre* irányítsa lépteit.
24Fenyíts meg engem, Uram, de igazságosan,
És ne haragodban, hogy netalán semmivé ne tégy engem.
25Öntsd ki haragodat a nemzetekre, melyek téged nem ismernek,

17—24. A 7. fejezetben megkezdett feddő beszédnek befejezése, drámai formában, a próféta és Jeruzsálem közt folytatott párbeszéd alakjában. A 17., 18., 21. és 22. vers a próféta intő szava, a 19., 20., 23. és 24. vers Jeruzsálem fájdalmas panasza. — *17. Holmidat* (héb.), a Vulgáta szerint: «szégyenedet» (= bálványaidat). *A földről:* országodból. A próféta felszólítja Jeruzsálem lakosságát, szedje össze minden vagyonát, — *18.* és készüljön arra, hogy ellenségei a babiloni fogságba hurcolják. — A 18. vers vége a Vulgátában szószerint így hangzik: «. . . hogy megtaláltassanak»: t. i. hogy megtalálja őket az üldöző ellenség. Fordításunk a szír szöveg olvasását követi. (Héb. «hogy találjanak».) A babiloni fogság tehát az Úrnak gyógyító büntetése, hogy a választott nép teljes szívvel Istenéhez térjen vissza. — *19.* Jeruzsálem fájdalmasan panaszkodik az őt ért csapás nagysága miatt. — *20.* A vers első fele a szent város feldúlását, második része a népnek a babiloni fogságba való hurcolását írja le a sátor lebontásáról és felállításáról vett hasonlatokkal. — *21. A pásztorok* a zsidó nép elüljárói. A *nyáj elszéledése* találó jelképe a babiloni fogságba való hurcolásnak. — *22.* A *hír szava* a próféta által hirdetett isteni ítélet. *Észak földe felől:* a Jeruzsálemtől északra fekvő vidékről (vagy Babilóniából; l. 1, 13. magyarázatát). *Sakálok* (Vulg. «sárkányok») *tanyájává:* v. ö. 9, 11. — *23.* Az ember nem korlátlan ura életútjának, hanem ezt az isteni Gondviselés irányítja. — *24.* Jeruzsálem elismeri, hogy megérdemelte az isteni büntetést, de mégis irgalomért és a büntetés mérsékléséért esedezik. — A *25.* vers talán egy későbbi szerző szava, mely az Isten büntető ítéletét esdi le az Izraelt sanyargató pogány

Az országokra, melyek nevedet nem hívják segítségül,
Mert felfalták Jákobot, elnyelték és megemésztették,
És dicsőségét tönkretették.

11. FEJEZET.

A zsidó nép megbűnhődik, mert megszegte az Úrral kötött szövetséget. — Az Isten visszautasítja Jeremiás közbenjáró imádságát népéért. — Anátót lakóira végveszedelem vár, mert Jeremiásnak életére törtek.

[1]Ezt a szózatot intézte az Úr Jeremiáshoz: [2]Halljátok e szövetség igéit és szóljatok Júda férfiaihoz és Jeruzsálem lakóihoz, [3]és mondjad nekik: Így szól az Úr, Izrael Istene: Átkozott az az ember, ki nem hallgat e szövetség igéire, [4]melyet atyáitoknak parancsoltam azon a napon, amelyen kivezettem őket Egyiptom földéről, a vas*olvasztó* kemencéből, mondván: «Hallgassatok szavamra és cselekedjetek meg mindent, amit nektek parancsolok; akkor ti az én népemmé lesztek, én pedig Istenetek leszek, [5]hogy teljesítsem az esküt, mellyel megesküdtem atyáitoknak, hogy tejjel-mézzel folyó országot adok nekik, amint ez ma is úgy van.» És feleltem és mondottam: Amen, Uram! [6]És mondotta nekem az Úr: Kiáltsd mindez igéket Júda városaiban és Jeruzsálem utcáin és mondjad: Halljátok meg e szövetség igéit és cselekedjetek szerintük, [7]mert állandóan figyelmeztettem atyáitokat azon a napon, amelyen kivezettem őket Egyiptom földéről, mind a mai napig; szünet nélkül figyelmeztettem őket és mondottam: «Halljátok meg szavamat!» [8]De nem hallgatták

nemzetekre, mert ezek mértéken felül gyötörték az Úr választott népét. V. ö. Zsolt. 78, 6. 7. Az utolsó verstag a héberben így hangzik: «És lakóhelyét (vagy: legelőjét) elpusztították».

11, 1—12, 6. *Intelem az Úrral kötött szövetség megtartására.*

Az itt olvasható beszéd valószínűleg Jósiás király 18. évéből való, amikor Helkiás főpap Mózes könyvét a templomban megtalálta, és Jósiás az Úrral kötött szövetséget megújította (Kir. IV. 22. 23.).

11. *1—13. A zsidó nép megbűnhődik, mert megszegte az Úrral kötött szövetséget.* — *2. E szövetség:* az Istennek a Sinai-hegynél a zsidó néppel kötött szövetsége (Móz. II. 24.). — *4. A vasolvasztó kemence* az egyiptomi rabságnak találó képe. — *5. Atyáitoknak:* Ábrahám, Izsák és Jákob pátriárkáknak. A *tejjel-mézzel folyó ország* a Szentföld. — *6.* Jósiás idejében az Úr utoljára figyelmeztette a zsidó népet az egykor vele kötött szövetség megtartására, — *7.* miután a történelem folyamán, a próféták által sohasem szünt meg őket erre inteni. — *8. E szövetségnek minden igéje:* elsősorban a Móz. V. 28, 15—68-ban olvasható átkok.

meg, és nem hajtották ide fülüket, hanem kiki az ő rossz szívének gonoszsága után indult. Erre én reájuk hoztam e szövetségnek minden igéjét, melyről parancsot adtam, hogy szerintük cselekedjenek, de nem cselekedtek szerintük.

9És mondotta nekem az Úr: Pártütés van Júda férfiai és Jeruzsálem lakói között! 10Visszatértek atyáik régi gonoszságaihoz, kik nem akarták meghallani igéimet; ők is más istenek után járnak, hogy nekik szolgáljanak. Izrael háza és Júda háza felbontotta szövetségemet, melyet atyáikkal kötöttem. 11Ezért így szól az Úr: Ime én olyan vészedelmeket hozok reájuk, melyekből meg nem menekülhetnek! Akkor majd kiáltanak hozzám, de én nem hallgatom meg őket! 12Menjenek el Júda városai és Jeruzsálem lakói, és kiáltsanak azokhoz az istenekhez, akiknek áldozatokat mutatnak be: nem fogják őket megszabadítani nyomorúságuk idején! 13Mert ahány városod csak van, annyi a te istened, Júda! és ahány utcája csak van Jeruzsálemnek, annyifelé állítottál szégyenletes oltárokat, oltárokat, hogy a Bálnak áldozzál *rajtuk*.

14Ne imádkozzál tehát ezért a népért, se ne kezdj imádságba és könyörgésbe értük, mert nem hallgatom meg akkor, amikor majd hozzám kiáltanak nyomorúságuk idején. 15Mi dolog az, hogy az én szerelmesem *oly* sok gonoszságot művel az én házamban? Vajjon a szent hús leveszi-e rólad gonoszságaidat, melyekkel dicsekszel? 16Termékeny, szép, gyümölcsöt hozó ékes olajfának nevezett téged az Úr; *de* beszédének szavára nagy tűz gyulladt ki rajta, és elégtek ágai. 17Mert a sere-

9—13. A zsidó nép elpártolt az igaz Istentől, és gonosz őseinek példájára bálványok után járt. — *13.* V. ö. 2, 28. A *szégyenletes oltárok* a bálványoltárok.

14—17. Az Isten visszautasítja a szent próféta közbenjáró imádságát népéért, mert annak gonoszsága kihívja maga ellen az igazságos isteni büntetést. — *14.* V. ö. 7, 16; 14, 11. — *15. Az én szerelmesem:* az Úr választott népe. *Az én házam:* az Isten jeruzsálemi temploma, melyet a nép bűnei beszennyeztek. *A szent hús* az áldozati állatok húsa. A puszták külső áldozatok a bűnök őszinte megbánása nélkül nem adhatnak valódi, belső megigazulást. A Hetvenes görög fordítás szerint ez a vers így hangzik: «Miért cselekszik az én szerelmesem undokságot az én házamban? Vajjon fogadalmak és szent hús leveszik-e rólad gonoszságaidat, vagy megszabadulhatsz-e azok által? — *16.* Az *olajfa* Keletnek egyik legnemesebb fája. Az Úr *beszédének szava* az igazságos büntető ítélet, mely megsemmisítette Izraelt. Ugyanezt jelenti a — *17.* versben említett *veszedelem* is.

gek Ura, ki téged ültetett, veszedelmet mondott ki reád Izrael házának és Júda házának gonoszságai miatt, melyeket azért követtek el, hogy a Báálnak bemutatott áldozatokkal felingereljenek engem.

18Te pedig, Uram, megjelentetted nekem ezt, és én megtudtam; te kitártad előttem szándékaikat. 19Én pedig mint valami szelíd bárány, melyet áldozatra visznek, nem tudtam, hogy terveket szőttek ellenem, mondván:
Tegyünk *halálos mérget* ételébe,
És irtsuk ki őt az élők földéről,
Hogy még emléke se maradjon meg nevének!

20Nos hát, seregek Ura, te igazságos bíró,
Ki a veséket és a szíveket vizsgálod,
Hadd látnom, miként állasz bosszút rajtuk! —
Mert előtted tártam fel ügyemet.

21Ezért így szól az Úr Ánátót férfiaihoz, kik életem*re* törnek és azt mondják: «Ne prófétálj az Úr nevében, hogy meg ne halj kezünk által», — 22ezért így szól a seregek Ura: Íme én meglátogatom őket: az ifjak kard által esnek el, fiaik és leányaik pedig éhen vesznek, 23és senki sem marad meg közülük; mert veszedelmet hozok Ánátót férfiaira, büntetésük esztendejét!

18—23. Ánátót lakóira végveszedelem vár, mert Jeremiásnak életére törtek. A 18—20. versben a beszélő személy Jeremiás próféta. — *18. Megjelentetted nekem ezt, és én megtudtam:* t. i. ellenségeimnek életemre törő terveit. — *19. Tegyünk halálos mérget ételébe:* ez a fordítás az arámi szöveget követi. A Vulgáta szószerint így hangzik: «Tegyünk fát az ő kenyerébe». A héber szerint talán: «Pusztítsuk el a fát étke által». A szövegek valamely, Jeremiás élete ellen intézett alattomos támadásról beszélnek, melyre az Úr figyelmeztette a prófétát. Erről a gyilkos tervről azonban mi nem tudunk többet. Az így ártatlanul üldözött Jeremiás a szentatyák magyarázata szerint a szenvedő Jézus Krisztusnak előképe. — *20.* V. ö. 20, 12. Jeremiás azt kívánja, hogy még láthassa ellenségeinek igazságos megbüntetését. A próféta óhajtását nem a bosszú, hanem az igazságosság érzete sugallja. *Mert előtted tártam fel ügyemet:* a magyarázók a héber szöveget általában így értelmezik: «Mert tereád bíztam ügyemet». Jeremiást az Úr iránt való legbensőbb szeretet és bizalom jellemzi. — *21—23.* A Jeremiás ellenségeire váró büntető ítélet. — *21. Ánátót* Jeremiás szülővárosa. L. a könyv Bevezetését. *Kik életemre törnek:* fordításunk a Hetvenes görög szöveget követi; Vulg. és héb. szerint: «kik életedre törnek». — *22—23.* A jövendölés Jeruzsálem háromévi ostroma idejében kezdett teljesedésbe menni, amikor a szent város közelében fekvő Ánátót súlyosan érezte az ostromló babiloni sereg kegyetlenségét.

12. FEJEZET.

Jeremiás fájdalmas panasza és az Úr válasza. — Az Isten Júdát kiszolgáltatja ellenségeinek. — A megtérő pogányok részesei lesznek a választott nép javainak.

[1]Neked lesz igazad, Uram,
Ha vitába szállok veled;
Mégis perbe szállok veled:
Miért sikeres a gonoszok útja?
Miért van jó dolga minden törvényszegőnek és gonosztevőnek?
[2]Elülteted őket és ők gyökeret vernek,
Felnőnek és gyümölcsöt hoznak,
Közel vagy a szájukhoz,
De távol a szívüktől!
[3]Engem pedig ismersz, Uram,
Te látod, — hiszen kipróbáltad, — hogy szívem veled van.
Gyüjtsd össze őket az áldozatra, mint a nyájat,
És szenteld meg őket a megölés napjára!
[4]Meddig gyászoljon még a föld,
És száradjon ki az egész tartomány füve?
Lakóinak gonoszsága miatt eltűnt a barom és a madár,
Mert azt mondják: Nem fogja látni végünket!
[5]Ha már gyalogosokkal járva elfáradsz,
Hogyan tudsz majd versenyt futni a lovakkal?
Ha már a békés földön *sem* voltál biztonságban,
Mit teszel majd a Jordán *sűrűségében?*
[6]Testvéreid és atyád háza, még ők is ellened

12. *1—6. A 11. fejezetben megkezdett beszéd vége*, Jeremiás (1—4. v.) és az Úr (5—6. v.) között lefolyt párbeszéd alakjába öltöztetve. *1—4. Jeremiás kérdése.* — Jeremiás jól érzi, hogy az igazságos Istennel nem szállhat vitába; mindamellett kitör lelkéből a fájdalmas kérdés, melyre az ószövetség régibb könyvei nem adnak teljesen megnyugtató választ: miért van jó dolguk az igazat üldöző gonoszoknak? V. ö. Jób 21, 7—32; Zsolt. 48. 72. stb. — A *2.* vers a gonoszokat az Isten által gondosan ápolt és bő termést hozó gyümölcsfákhoz hasonlítja. A bűnösöknek is jó dolguk van, bár minden vallásosságuk csak külsőséges. — *3.* A vers első felében Jeremiás a saját bensőséges jámborságát tárja az Úr elé; második felében ellenségeit áldozatra (= *megölésre*) szánt nyájhoz hasonlítja, és reájuk az Isten büntető ítéletét hívja le. V. ö. 11, 20. magyarázatát. *Szenteld meg őket*, mint az áldozatra szánt állatokat. — *4. Nem fogja látni végünket*, t. i. Jeremiás. A gonoszok azzal vigasztalják magukat, hogy a próféta által hirdetett büntető ítélet nem fog bekövetkezni, sőt ők fogják túlélni Jeremiást.

5—6. Az Úr válasza, mely azonban Jeremiásnak nem ígér szabadulást ellenségeitől, sőt még több üldözésre készíti őt elő. — Az *5.* vers képes beszéd, melynek értelme: ha már a kisebb üldözések elcsüggesztettek, hogyan fogod elbírni a nagyobbakat? *Ha már a békés földön sem voltál biztonságban:* fordításunk a Hetvenes görög fordításnak egyik szövegalakját követi. A héber szöveg és a Vulgáta így szól: «Ha a békés földön biztonságban

harcolnak, és telt torokkal kiáltanak utánad. Ne higgy nekik, még ha jót is mondanak neked!

[7]Elhagytam házamat, lemondtam örökrészemről,
Lelkem kedveltjét ellenségei kezébe adtam.
[8]Olyanná lett nekem örökrészem,
Mint az oroszlán az erdőben:
Ellenem ordít,
Azért meggyűlöltem őt.
[9]Vajjon tarka madár-e nekem az én örökrészem?
Vajjon valóban festett madár-e?
Jöjjetek, gyűljetek egybe, a föld összes vadállatai,
Siessetek, faljátok fel!
[10]Sok pásztor pusztította szőllőmet,
Eltiporták osztályrészemet;
Kietlen pusztasággá tették
Kívánatos birtokomat.
[11]Feldúlták, — gyászt öltött miattam,
Teljesen elpusztult az egész ország,
Mert senki sincsen, ki magába szállna.

voltál». *A Jordán sűrűsége* (Vulg. «a Jordán kevélysége») a Jordán vidékének buja növényzete (v. ö. 49, 19.), a járatlan vadon, mint a nyomorúság jelképe. Ha a próféta már a lakott vidékről is menekülni akar, mit fog majd tenni a Jordán járatlan vadonjában?

12, 7—17. *A Júdára váró jövő.*

Valószínűleg Jóákim király uralkodásának utolsó időszakából való beszéd. A beszéd utolsó szakasza tágabb értelemben vett messiási jövendölés, mert a pogányok megtéréséről szól. A beszélő személy mindvégig az Isten.

7—13. Az Úr Júdát bűnei miatt ellenségeinek szolgáltatja ki. — *7.* Az Isten *háza* a jeruzsálemi templom vagy itt valószínűbben Izrael egész országa. Az Isten *örökrésze* a Szentföld. *Lelkem kedveltjét:* a választott népet (Vulg. «szeretett lelkemet».). Az egész vers a zsidó nép elvetéséről beszél. — *8.* Az Úr örökrésze, választott népe az Istennek ellenségévé lett, és így magát az Isten haragjára tette méltóvá. — *9.* Ezek a kifejezések: *tarka madár, valóban festett madár* egyes magyarázók szerint értékes, tarkatollú díszmadarat jelentenek; a gúnyos kérdés jelentése tehát: az Isten Júdát egyáltalán nem tekinti értékes madarának, sőt ellenkezőleg kiszolgáltatja ellenségeinek, hogy felfalják. Más magyarázók a *tarka (festett)* tollazaton a bálványozás különböző nemeit értik. A 9. vers a héber szerint így hangzik: «Vajjon tarka (?) keselyű-e nekem az én örökrészem? — Keselyűk veszik körül» stb A Hetvenes görög fordítás ezt a verset így kezdi: «Vajjon hiéna barlangja-e nekem az én örökrészem?» A vers fenyegető jelentése minden magyarázatban megmarad. *A föld összes vadállatai* valószínűleg a káld, szír, moábita és ammonita rablócsapatokat jelentik, melyeket Nábukodonozor babiloni király Jóákim fellázadása után (601 vagy 600.) Júda országára uszított. — *10.* Az Úr Júda ellenségeit a pusztában tanyázó nomád pásztorokhoz hasonlítja, kik nyájaikkal együtt rémei minden megművelt földterületnek. Izrael az Úr *szőlleje:* v. ö. 2, 21; Iz. 5, 1—7; Mát. 21, 33; Márk 12, 1; Luk. 20, 9. *Osztályrészem, birtokom:* l. a 7. v. magyarázatát.—

12A pusztaság minden útjáról jönnek a pusztítók,
Mert az Úr kardja megemészti az országot
Egyik szélétől a másikig;
Nem lesz békesége semmiféle testnek sem!
13Búzát vetnek és tövist aratnak,
Örökséghez jutnak, de nem használ nekik;
Megszégyenít titeket terméstek
Az Úr haragjának tüze miatt.

14Így szól az Úr valamennyi igen gonosz szomszédom ellen, kik ahhoz az örökrészhez nyúlnak, melyet népemnek, Izraelnek juttattam: Íme én kitépem őket földükről, és Júda házát kiragadom közülök. 15De miután kitéptem őket, hozzájuk fordulok, megkönyörülök rajtuk és visszavezetem őket, mindenkit a maga örökrészébe és mindenkit a maga földére. 16És ha okulnak majd és megtanulják népem utait, úgy hogy az én nevemre, az Úr életére esküdnek, amint megtanították népemet Báálra esküdni, helyük leszen népem között. 17De ha nem hallgatnak *reám*, gyökerestül kitépem és elpusztítom azt a nemzetet, úgymond az Úr.

11. Miattam: az isteni büntetések miatt. A vers utolsó része megjelöli Júda pusztulásának legmélyebb okát: senki sem gondol komolyan a megtérésre *(= senki sincsen, ki magába szállna).* — A *12.* vers folytatja a 10. vers költői képét. *A pusztaság minden útjáról*, a héber szöveg szerint: «A pusztaság minden kopár magaslatán». *Test* = ember. — *13.* A zsidók minden vakmerő reménysége hiábavaló, az Úr haragját semmi sem tartóztathatja fel. *Megszégyenít titeket terméstek:* szégyenkeztek majd gonosz cselekedeteitek miatt. Más magyarázat szerint ez a mondat azt jelenti, hogy a földműves kénytelen lesz szégyenkezni termésének csekély volta miatt.

14—17. A megtért népet az Isten ismét irgalmába fogadja vissza; a megtérő pogányok is részesei lesznek a választott nép javainak. — *14.* Júdának *igen gonosz szomszédai* az arámiak, a moábiták és az ammoniták (Kir. IV. 24, 2.). Az *Izraelnek juttatott örökrész* a Szentföld. Nábukodonozor büntető hadjárata Júda ellen az említett népeket (és általában a Júdával szomszédos nemzeteket) is *kitépi földükről*, és számos lakójukat a babiloni fogságba juttatja. (V. ö. 48—49. fej.) A büntetés letelte után az Úr *Izrael házát kiragadja* ellenségei közül. — *15.* A büntetést a megtérés után az isteni irgalom fogja felváltani. Babilónia bukása után, 538-ban Círus perzsa király a babiloniak által fogságba hurcolt népeknek, elsősorban a zsidóknak, tényleg engedélyt adott arra, hogy hazájukba visszatérjenek. — *16.* Ha a pogány nemzetek elfogadják az Úr törvényét *(= ha megtanulják* a választott nép *utait)*, ők is részesei lesznek a választott nép javainak *(= helyük leszen népem között).* Az Úr nevére és életére esküdni annyi, mint az igaz Istenben hinni.

13. FEJEZET.

Jeremiás elrejti övét az Eufrátes mellett. — Megjövendöli a fogságot.

[1]Így szólt hozzám az Úr: Menj, és szerezz magadnak len-övet, kösd derekadra, de vízbe ne tedd. [2]Erre megszereztem az övet az Úr igéje szerint, és derekamra kötöttem. [3]Az Úr pedig ezt a szózatot intézte hozzám másodszor: [4]Vedd az övet, melyet szereztél és derekadra kötöttél, indulj el és menj az Eufráteshez, és rejtsd el ott egy sziklahasadékba. [5]Erre elmentem és elrejtettem az Eufrátesnél, amint az Úr megparancsolta nekem. [6]Hosszú idő elteltével pedig így szólt hozzám az Úr: Kelj fel, menj az Eufráteshez és hozd el onnan az övet, melyről megparancsoltam neked, hogy ott elrejtsed. [7]Én elmentem az Eufráteshez, kiástam és elhoztam az övet arról a helyről, ahová elrejtettem; és íme az öv rothadt volt, és semmire sem lehetett használni.

[8]És az Úr ezt a szózatot intézte hozzám: [9]Ezt mondja az Úr: Így fogom megrothasztani Júda kevélységét és Jeruzsálem nagy kevélységét, [10]ezt a gonosz népet, mert nem akarnak hallgatni igéimre, szívük gonoszsága szerint járnak és más istenek után indultak, hogy nekik szolgáljanak és őket imádják. Ezért olyanokká lesznek, mint ez az öv, melyet semmire sem lehet használni. [11]Mert amint az öv az ember csípőjéhez si-

13. *1—7. Jelképes cselekedet: Jeremiás az Úr parancsára elrejti övét az Eufrátes folyó mellett.* — A magyarázók közt vita tárgya, hogy ehelyütt tényleg végrehajtott cselekedettel, avagy jelképes látomással van-e dolgunk? Az utóbbi vélemény valószínűbb, ezt vallotta már Szent Jeromos is. A jelképes látomás valószínűleg Jeremiás prófétai működésének első időszakából való. — *1.* A *len-öv* valószínűleg a mózesi törvény által a papok számára előírt egyik ruhadarab (Móz. II. 28, 42.); célzás arra, hogy Izrael az Istennek papi nemzetsége (Móz. II. 19, 6.), melyet az Úr a legszorosabban magához vont (11. v.). *Vízbe ne tedd:* őrizd meg gondosan minden nedvességtől, mely romlását okozhatná. — *4. Az Eufrátes* Babilóniának egyik főfolyója; itt a Babilóniából jövő bálványozásnak jelképe, mely teljesen megrontotta a zsidó népet. (L. 7. v.) — *6.* A *hosszú idő* a zsidók bálványozásának idejét jelképezi. — *7.* A Babilóniából eredő bálványozás teljesen megrontotta és az Isten előtt hasznavehetetlenné tette a zsidó népet.

8—11. A jelképes cselekedet (illetve látomás) magyarázata. — *9.* A Júdára és Jeruzsálemre váró isteni büntetés, — *10.* melynek oka a rosszban, főleg a bálványozásban való megátalkodottság. — *11.* Az Úr teljesen magára akarta illeszteni választott népét (a próféta hasonlata szerint: hogy az úgy simuljon Istenéhez, mint a ruha az emberhez). A vers második részének kifejezései azt a magas méltóságot szemléltetik, melyre az Úr a zsidó népet szánta.

mul, úgy illesztettem én magamra Izrael egész házát és Júda egész házát, úgymond az Úr, hogy népemmé, hírnevemmé, dícséretemmé és dicsőségemmé legyenek; de nem hallgattak reám!

12Mondd azért nekik ezt a beszédet: Így szól az Úr, Izrael Istene: Minden korsót borral töltenek meg. Erre majd azt mondják neked: Vajjon nem tudjuk-e, hogy minden korsót borral töltenek meg? 13Erre ezt mondjad nekik: Így szól az Úr: Íme én részegséggel töltöm meg ennek az országnak minden lakóját, a Dávid házából való királyokat, kik trónján ülnek, a papokat, a prófétákat és Jeruzsálem összes lakóit. 14És egyiket a másikhoz ütöm, atyát, fiút egyaránt, úgymond az Úr. Nem könyörülök meg, nem kegyelmezek, irgalom nem visz reá engem, hogy el ne pusztítsam őket.

15Halljátok és vegyétek fületekbe:
Ne fuvalkodjatok fel,
mert az Úr szólott!
16Adjatok az Úrnak, a ti
Isteneteknek dicsőséget,
Mielőtt besötétednék,
És mielőtt megbotlanék
lábatok
A homályos hegyeken.
Világosságot vártok,
De ő azt a halál árnyékává és sötétséggé teszi!
17Ha ezt meg nem hallgatjátok,
Titokban sírok majd kevélységtek miatt;
Sírván sír és könnyet hullat a szemem,
Mert fogságba kerül az
Úr nyája!

12—14. A babiloni fogság megjövendölése, talán szintén Jeremiás prófétai működésének első időszakából. — *12. Minden korsót borral töltenek meg:* az egyszerű közmondásnak a próféta a — *13.* versben fenyegető értelmet ad. A *részegség,* illetve az ezáltal okozott tehetetlen állapot a zsidó állami élet teljes összeomlását jelenti. (V. ö. 25, 15—29. és Iz. 19, 14; 51, 17.) *A próféták* a népet félrevezető álprófétáik. — *14.* Jeremiás megjövendöli a babiloni fogságot, melyet semmi sem háríthat el. A 14. vers első részében fordításunk a héberi követi. A Vulgáta szerint: «És szétszórom őket egymástól.»

13, 15—27. *A Júdára váró fogság.*

Ez a beszéd Jójákín király három hónapig tartó uralkodásának (597.) elejéről való.

15—17. Az Úr figyelmezteti népét a megtérésre. — 16. A homályos hegyek Júda hegyei, melyek között az utas az éj beálltával könnyen eltéved és *lába megbotlik. A sötétség* a próféta képes beszédében a büntető isteni ítéletet jelenti. A zsidók által várt *világosság* a szabadulás az idegen (babiloni) járom alól, de ehelyett csak még nagyobb sötétség *(a halál árnyéka* = a legsűrűbb sötétség) következik be. (L. Jójákín uralkodásának jellemzését a Bevezetésben.) — *17. Titokban sírok majd:* mert az elvakult nép úgysem értené meg a próféta fájdalmát. *Az Úr nyája* a zsidó nép. A vers második részének kifejezéseivel v. ö. Jer. Sir. 1, 2.

18Mondd a királynak és
az anyakirálynénak:
Alázkodjatok meg!
Üljetek veszteg,
Mert lehullott fejetekről
dicsőségtek koronája!
19A Délvidék városait kö-
rülzárták,
És nincsen, ki megnyissa
őket.
Egész Júda fogságba ke-
rül,
Fogságba mindannyian.
20Emeljétek fel szemete-
ket és lássátok:
Ime Észak felől jönnek!
Mi lesz a reád bízott
nyájjal,
Nagyszerű nyájaddal?
21Mit szólsz majd, amikor
meglátogatnak téged?
Hiszen te oktattad őket
magad ellen,
És te tanítottad őket
úgy, hogy a fejedre
nőjenek.
Vajjon nem fog-e téged is
el a fájdalom,
Akárcsak a vajudó asz-
szonyt?
22Azt kérded tán szíved-
ben:
Miért jött reám mindez?
Gonoszságod sokasága
miatt fedték fel szemér-
medet,
Szennyezték be lábadat.
23Vajjon meg tudja-e vál-
toztatni bőrét az etiops?
Vagy tarka csíkjait a pár-
duc?
Hát ti tudtok-e jót tenni,
Mikor a rosszat megszok-
tátok?
24Szétszórom őket, mint a
pozdorját,

18—27. A babiloni fogság megjövendölése. — 18. Az anyakirályné Jóákin anyja (v. ö. 22, 26; 29, 2.), Nohesta (Kir. IV. 24, 8.). *Üljetek veszteg:* a gyász jeléül. — *19.* A *Délvidék* Júdának Jeruzsálemtől délre elterülő vidéke, a Negeb (a mai Nedzseb). Az észak felől támadó babiloni sereg tehát már a Jeruzsálemtől délre eső vidék városait is elzárta. A megnyitás a *Délvidék városainak* (hiába várt) megszabadítását jelenti. — *20. Emeljétek fel szemeteket és lássátok,* a Hetvenes görög fordítás szerint helyesebben: «Emeld fel szemedet és lásd», mert a próféta a megszemélyesített Jeruzsálemhez intézi szavait. Az észak felől jövők a babiloniak. A Vulgáta fordítása («kik észak felől jöttök») nem felel meg a szövegösszefüggésnek. A Jeruzsálemre (és annak királyára) *bízott nagyszerű nyáj* a zsidó nemzet, melyet az ellenség el fog hurcolni. — *21. Amikor meglátogatnak téged:* t. i. ellenségeid. Fordításunk a vers első részében a Hetvenes görög szöveget követi. Héb. és Vulg. szerint ez a "verstag így hangzik: «Amikor majd meglátogat téged», t. i. az Úr. *Őket:* a babiloniakat. 21c. a héberben így hangzik: «Szeretőidet, hogy fejed legyenek». A zsidók (a próféták intő szavai ellen) maguk keresték folyton a szövetséget az idegen népekkel, és segítették őket uralomra maguk ellen. A szülés fájdalma a Biblia nyelvében gyakori képe a legnagyobb gyötrelemnek. — *22.* A próféta Jeruzsálemet nyilvánosan meggyalázott parázna nőnek mondja. *Fedték fel szemérmedet,* a héber szerint: «felemeltetik ruhád szegélye». (V. ö. Iz. 47, 2.) *Szennyezték be lábadat:* a héber szerint: «bántalmazzák sarkadat», t. i. a hosszú, fárasztó úttal a fogságba. — *23.* Jeremiás fájdalmasan állapítja meg, hogy a gonoszság már szinte annyira hozzátartozik a zsidó néphez, mint a fényes barna bőr (Iz. 18, 2. 7. a héber szöveg szerint) az etiopshoz vagy a tarka szőr a párduchoz. — *24.* A zsidó nép szét-

Melyet a szél idestova
kerget a sivatagban.
[25]Ez a te sorsod és osztályrészed,
Melyet neked szántam,
— úgymond az Úr, —
Mert megfeledkeztél rólam
És a hazugságban bíztál.
[26]Azért én is felfedem
ágyékodat saját szemed előtt,
És láthatóvá lesz gyalázatod:
[27]Házasságtöréseid, nyerítésed
És paráznaságod gonoszsága a magaslatokon.
Láttam undokságaidat a mezőn!
Jaj neked, Jeruzsálem!
Nem tisztulsz meg!
Meddig vonakodol még
visszatérni hozzám?

14. FEJEZET.

Jeremiás egy nagy szárazság idején az Úrhoz imádkozik; az Isten visszautasítja Jeremiás közbenjárását. — A próféta alázatos bűnvallomása és könyörgése.

[1]Ezt a szózatot intézte
az Úr Jeremiáshoz a szárazságról.

[2]Gyászt öltött Júda,
Kapui rombadőlnek,
Földig gyászban vannak;
Felhangzik Jeruzsálem
kiáltása.
[3]Az előkelők vízért küldik
szolgáikat;
Ezek el is indulnak meríteni,
De vizet nem találnak!
Üresen térnek vissza korsóikkal,
Kétségbeesettek és szomorúak,
És befödik fejüket.

szóródása a babiloni fogságban, — *25.* mint megérdemelt büntetés a népnek bűneiért. *A hazugság* a bálványokat jelenti. — *26.* A 22. versben megkezdett beszédkép folytatása. A héber szerint: «Azért én is arcodra emelem ruhád szegélyét». Az Úr nyilvános gyalázatra juttatja népét. — *27. Nyerítésed:* a paráznaság után való féktelen vágyad. V. ö. 5, 8. *A magaslatokon:* l. Kir. I. 9, 12. magyarázatát.

14, 1—15, 21. *Szárazság, éhinség, háború!*

Az itt olvasható beszédre valamely nagy szárazság adott alkalmat, melyet a próféta igen eleven színekkel ír le, s amelyben az Istennek méltó büntetését látja a nép bűneiért. A 7. verstől kezdve valóságos párbeszéd fejlődik ki a próféta és az Úr között. A beszéd korát pontosabban nem állapíthatjuk meg; mivel azonban a próféta a szárazság okozta éhinséget együtt említi a karddal és a fogsággal, mint az Istennek másik két büntetésével, valószínű, hogy Jeremiásnak eme szavai nem sokkal Jeruzsálem első vagy második ostroma előtt hangzottak el.

14. *1—6. A nagy szárazság-okozta általános nyomorúság.* — *2.* A *kapuk* a várost és lakóit jelentik. A héberben ez a vers sokkal világosabb: «Gyászt öltött Júda — És kapui tikkadtak, — Szomorúan (fekszenek) a földön» stb. *Jeruzsálem kiáltása* a nép segélykiáltása az Úrhoz. — *3. Befödik fejüket,* t. i. a gyász jeléül. V. ö.

4A föld sívársága miatt,
mert nem hull eső a földre,
Kétségbeesnek a földművesek, befödik fejüket.
5Még a szarvasünő is, ha megellett a mezőn,
Ott hagyja *kicsinyét*, mert füvet nem talál.
6A vadszamarak a sziklákon állnak,
Lihegnek, mint a *sakálok;*
Szemük eleped,
Mert füvet nem találnak.

7Ha gonoszságaink ellenünk szólnak is,
Cselekedjél mégis, Uram, a te nevedért!
Mert sokféle az elpártolásunk,
Mellyel ellened vétkeztünk!
8Te, Izrael reménysége
És szabadítója a nyomorúság idején!
Miért akarsz olyan lenni, mint a jövevény az országban,
Mint az utas, ki csak éjjeli szállásra üt sátrat?
9Miért akarsz olyan lenni, mint a bujdosó férfiú,
Mint a hős, ki segíteni nem tud?
Hiszen közöttünk vagy te, Uram,
Mi a te nevedet viseljük;
Ne hagyj hát el minket!

10Így szól az Úr erről a népről: Ide-oda futkosni — abban neki kedve telik! Nem is talál nyugtot, de az Úrnak nem tetszik. Most megemlékezik gonoszságaikról és megbünteti bűneiket. 11Mondotta nekem ekkor az Úr: Ne imádkozzál ezért a népért, hogy jóban részesüljön! 12Ha böjtölnek, nem hall-

2, 37. — *4. A föld szárazsága miatt,* a Hetvenes görög fordítás szerint helyesebben: «A föld termése is elmarad». — *5.* A próféta azért említi *a szarvasünőt,* mert a régiek felfogása szerint ez az állat ragaszkodik legjobban kicsinyeihez. — *6. A kőszikláknak,* a héber szerint: «a kopár magaslatokon». *Lihegnek,* t. i. a szomjúságtól. *Sakálok* (héb.), Vulg. «sárkányok».

7—9. A próféta könyörgése az Úrhoz. — *7. A te nevedért:* a próféta a választott nép ügyét az Isten ügyének tekinti. (V. ö. 21. v.; Józs. 7, 9; Zsolt. 78, 9. 10; Iz. 48, 9—11; Ez. 20, 9. 14. 22; 36, 21—23. stb.) A vers második része alázatos bűnvallomás. — *8. A jövevény, az utas* és a 9. versben említett *bujdosó* nem sokat törődik annak a helynek a sorsával, ahol csak rövid ideig tartózkodik; a próféta szinte azt hiszi, hogy az Isten is így bánik választott népével. — *9. Közöttünk vagy:* a jeruzsálemi templomban. *Mi a te nevedet viseljük:* mi a te választott néped vagyunk.

10—16. Az Úr válasza, melyben visszautasítja Jeremiás közbenjáró imádságát. — *10. Ide-oda futkosni, — abban nekik kedvük telik* (szószerint: «Szereti lábát mozgatni»), t. i. más istenek után.— *11.* V. ö. 7, 16; 11, 14. — *12.* Az Úrnak nem tetszenek a zsidó nép böjtjei és áldozatai, mert ezek puszta külsőségek, és minden belső áhítat híjával vannak. V ö. a 7. fej. Az áldozatokról l. Móz. III.

gatom meg könyörgéseiket ; ha egészen elégő- és vágó áldozatokat mutatnak be, nem kellenek nekem, hanem karddal, éhinséggel és dögvésszel emésztem el őket. [13]Erre így szóltam: Jaj, jaj, jaj ! Uram, Isten ! A próféták azt mondják nekik : Nem láttok kardot, éhinség sem jő reátok, hanem igaz békét ad nektek ezen a helyen ! [14]Mondotta nekem ekkor az Úr : Hamisan jövendölnek a próféták az én nevemben ; nem küldtem őket és nem adtam nekik parancsot, nem is szóltam hozzájuk ; hazug látomást és jóslatot, álnokságot és szívük csalárdságát jövendölik nektek ! [15]Ezért így szól az Úr azokról a prófétákról, kik, — bár nem küldtem őket — az én nevemben jövendölnek és azt mondják : «Kard és éhinség nem jő erre az országra», — karddal és éhinséggel vesznek el majd azok a próféták ! [16]Az emberek pedig, akiknek jövendölnek, éhinség és kard által ott hevernek majd Jeruzsálem utcáin, és nem leszen, ki eltemesse őket : ők maguk és feleségeik, fiaik és leányaik ; mert kiöntöm reájuk gonoszságukat !

[17]És mondjad nekik ezt a szózatot :

Szemem könnyet hullat
Éjjel-nappal szüntelen,
Mert nagy csapás sujtotta
népem szűz leányát,
Gyógyíthatatlan nagy
csapás !
[18]Ha kimegyek a mezőre :
Íme ott vannak azok, akiket a kard ejtett el !
Ha bemegyek a városba :
Íme ott vannak azok, akik
az éhinségtől aléltak el.
Eltávozott a próféta és a
pap egyaránt
Oly országba, melyet nem
ismertek.
[19]Vajjon végleg elvetette-e Júdát,
Utáltad-e meg Siont?

1—7. fej. — *13.* Jeremiás az álprófétákat okolja a nép félrevezetéséért. *Ezen a helyen:* Júda országában, a Szentföldön. — *15.* Ugyanaz a büntetés fogja sujtani az álprófétákat, amelynek közeledését tagadják. De büntetésükben — *16.* osztozni fog az általuk félrevezetett nép is, amikor majd eljő Jeruzsálem ostromának ideje. A holttestet temetetlenül hagyni egyet jelentett annak meggyalázásával. V. ö. 7, 33 ; 16, 4. 6 ; 22, 19. stb. *Kiöntöm reájuk gonoszságukat:* t. i. a gonoszságukkal megérdemelt büntetést.

17—22. A próféta alázatos bűnvallomása és könyörgése. — *17.* A próféta mélységes fájdalmának megható leírása. V. ö. Jer. Sir. 1, 16 ; 2, 18. *Népemnek szűz leánya:* az egész zsidó nép. — *18.* V. ö. Jer. Sir. 1, 20. *Oly országba, melyet nem ismertek:* Babilóniába. — *19.* A sok csapás, mellyel az Úr Júdát sujtotta, szinte azt mutatja, hogy az Isten *végleg elvetette* választott népét. A vers utolsó része megkapó ellentétekben festi a zsidó nép rettentő csalódását. —

Miért vertél hát úgy minket,
Hogy ép hely nincsen rajtunk?
Vártuk a békét, és nem jő semmi jó sem;
A gyógyulás idejét, és íme *itt* a rettegés!
[20]Elismerjük, Uram, gonoszságainkat,
Atyáink bűneit, melyekkel megbántottunk téged.
[21]Tennevedért azonban ne adj minket gyalázatra,
És ne hozz *miattunk* szégyent dicsőséges királyi székedre;
Tartsd emlékezetedben, és ne bontsd fel szövetségedet velünk!
[22]Van-e a pogányok bálványai közt olyan, ki esőt ad?
Avagy tudnak-e esőt adni az egek?
Nemde te *teszed ezt*, *te*, az Úr,
A mi Istenünk és bizodalmunk,
Mert te alkottad mindezeket.

15. FEJEZET.

Az Úr büntető ítéletét még Mózesnek és Sámuelnek a közbenjárása sem tudná feltartóztatni. — Jeremiás panasza és az Úr vigasztaló ígérete.

[1]És mondotta nekem az Úr: Még ha Mózes és Sámuel állna is elém, nem szívlelném ezt a népet; űzd el őket színem elől, hadd távozzanak! [2]Ha pedig azt kérdik tőled: Hová menjünk? mondjad nekik: Így szól az Úr:

Akit halálra *szántam*, a halálra *megyen;*
Akit kardra *szántam*, kard elé *megyen;*
Akit éhhalálra *szántam*, éhhalálra *megyen;*
S akit a fogságra *szántam*, a fogságba *megyen.*

[3]Négyféleképen látogatom meg őket, úgymond az Úr: Karddal, hogy az megölje *őket*, ebekkel, hogy azok szétszaggassák *őket*, az ég madaraival s a föld vadállataival, hogy azok felfalják és elpusztítsák *őket*. [4]És a föld minden országának haragjára adom őket Mánássze, Ezekiásnak, Júda királyának fia miatt, mindazért, amit Jeruzsálemben cselekedett.

21. Tennevedért: l. a 7. v. magyarázatát. *Dicsőséges királyi széked:* Jeruzsálem, melyben az Isten temploma állt (3, 17; 17, 12; Ez. 43, 7.).

15. *1—9. Az Úr büntető ítéletét még Mózesnek és Sámuelnek a közbenjárása sem tudná feltartóztatni.* — *1. Mózes* közbenjáró tisztéről l. Móz. II. 32, 11—14; IV. 14, 11—25; *Sámuel*ről l. Kir. I. 7, 5—9; 12, 19—23; mindkettőjükéről szól Zsolt. 98, 6. — *3.* V. ő. Ez. 14, 21; 33, 27. 28; Jel. 6, 8. — *4.* Az Úr kiszolgáltatja a zsidó népet minden nemzet haragjának ama bálványozás miatt, melyet Mánássze király kezdett meg addig hallatlan mértékben. (Kir. IV.

[5]Ugyan ki könyörülne
meg rajtad, Jeruzsálem?
Vagy ki bánkódnék érted?
Vagy ki menne könyörögni,
Hogy békességed legyen?
[6]Te elhagytál engem, —
úgymond az Úr,
És hátat fordítottál ;
Ezért kinyujtom reád kezemet és megöllek,
Mert megúntam már a *könyörülést!*
[7]Szétszórom őket szórólapáttal
Az ország kapuiban ;
Megölöm és széjjelszórom népemet,
És mégsem térnek vissza utaikról !
[8]Több lesz előttem az özvegye
A tenger fövenyénél ;
*Reá*bocsátom az ifjú anyjára
A pusztítót délben,
Hirtelen rettegést küldök a városokra.
[9]Elbágyad, aki hetet szült,
Eleped a lelke ;
Még nappal van, és napja *máris* lenyugodott ;
Megszégyenül és *kétségbeesik.*
És maradékait kardélre hányom
Ellenségeinek színe előtt,
— úgymond az Úr.

[10]Jaj nekem, anyám, miért szültél engem,
A civódás férfiát,
Az ellenmondás férfiát az egész országban?
Nem vagyok hitelező, nekem sem kölcsönzött senki sem,
Mégis mindenki átkoz engem !
[11]Így szól az Úr :

21, 11—15.) L. a Bevezetést. — *5.* Az isteni ítélet alkalmával Jeruzsálemet összes szövetségesei és barátai elhagyják. V. ö. Jer. Sir. 1, 1. 8. 9. stb. — *6. Megúntam a könyörülést* (héb.), a Vulgáta szerint : «megúntam a könyörgést». — *7. A szórólapát* a babiloni fogság jelképe. *Az ország kapuiban:* vagyis e kapukon keresztül más országba (Babilóniába) szórom szét őket. *És mégsem térnek vissza utaikról,* a Hetvenes görög fordítás szerint : «gonoszságaik miatt». — *8. Reábocsátom,* szószerint : «reájuk bocsátom». *Reábocsátom az ifjú anyjára a pusztítót:* az ellenség a védtelen nőket sem fogja megkímélni. (A legtöbb magyarázó az «anyjára» szót a «reájuk» szónak megfelelő héber kifejezés kettős fordításának tartja.) *Délben:* fényes nappal. *A városok* Júda városai. A héberben 8 e így hangzik : «Rettegést és félelmet küldök reája hirtelen». — *9. Aki hetet szült:* az anya, kinek számos gyermeke volt, de ezeket mind elvesztette a csapásokban. *Még nappal van, és napja máris lenyugodott:* lelkére idő előtt és hirtelenül sötétség (gyász) borul. *Kétségbeesik,* Vulg. szószerint : «elpirul». *Maradékait:* a zsidó nép maradékait.

10—21. Jeremiás panasza és az Úr vigasztaló ígérete. — *10.* Jeremiás magát *a civódás és az ellenmondás férfiának* nevezi a prófétai működése folyamán (főleg az álprófétáktól részéről) tapasztalt folytonos ellenkezés és üldöztetés miatt. *Az egész országban:* egész Júdában. A vers második felében a próféta azt mondja magáról, hogy semmivel sem szolgált reá az üldözésre. — *11.* A szöveg homályos. *Ami reád vár,* szószerint : «maradékod».

Vajjon *ami reád vár*,
Nem válik-e jav*adra*?
Vajjon nem siettem-e segítségedre a csapás idején,
Ellenségeddel szemben, amikor szorongatott téged?
12Vajjon szövetkezhetik-e a vas az északi vassal, a rézzel?
13Gazdagságodat és kincseidet prédára bocsátom ingyen
Annyi sok bűnöd miatt
M minden határodban,
s elővezetem ellensé-
14Éeidet oly országból,
glyet nem ismersz ;
Mert tűz gyulladt ki ha-
Meragomban,
ely égni fog ellenetek.

15Te tudod ezt, Uram !
Emlékezzél meg rólam
és látogass meg engem.
Oltalmazz meg üldözőimtől,
Ne várj soká, végy pártfogásba engem !
Vedd figyelembe, hogy érted szenvedek gyalázatot !
16Ha beszédeidre akadtam,
Eledelemmé lettek ;
Szavad nekem örömöm
És szívem vidámsága volt,
Mert a te nevedet viselem,
Uram, te a seregek Istene !
17Nem ültem a vigadozók gyülekezetében,
Mert kezed *megfélemlített engem.*

A Vulgáta és a héber szöveg szerint ebben a versben az Úr megígéri Jeremiásnak, hogy javára fog szolgálni életének még hátralevő része is, miként az Úr a múltban is oltalmazója volt ellenségeivel szemben. — *12.* Szintén igen nehéz és sokféleképpen érthető vers. A héber szöveg így szól : «Vajjon szövetkezhetik-e a vas, az északi vas és a réz?» A Vulgáta szószerint : «Vajjon szövetkezhetik-e a vas az északi vassal, és a réz?» A Hetvenes görög fordítás nem beszél északi vasról, a szír fordítás sem. Annyi bizonyos, hogy képes beszéddel van dolgunk. A vers legvalószínűbb értelme az, hogy *a vas* Júda népét jelenti, *az északi vas (a réz?)* pedig Babilóniát ; a próféta tehát azt mondja, hogy Júda és Babilónia között lehetetlen a tartós béke és szövetség. — A *13—14.* vers valószínűleg 17, 3. 4-ből került a 15. fejezetbe, hol megszakítja a szövegösszefüggést ; a 12. vers gondolata a 15. versben folytatódik. E versekben a haragvó Isten szavát halljuk, ki a zsidók összes kincseit babiloni ellenségeiknek szabad prédájára adja. *És elővezetem ellenségeidet*, a Hetvenes görög fordítás szerint : «és szolgaságra adlak ellenségeidnek». *Mely égni fog ellenetek*, a valószínű olvasás 17, 4. szerint így hangzik : «Mely égni fog örökké». — *15—18.* Jeremiás ártatlanságának tudatában ellenségeinek igazságos megbüntetését kéri az Úrtól. — *15. Látogass meg engem:* t. i. irgalmaddal. — *16. Beszédeid eledelemmé lettek* (v. ö. Ez. 3, 1—3 ; Jel. 10, 9. 10.) : teljes szívvel magaménak tettem szavaidat. *A te nevedet viselem* (szószerint : «a te neved neveztetett fölöttem») : egészen a te tulajdonod vagyok.— 15e—16a-ban a Hetvenes görög fordítás jobb szöveget őrzött meg : «. . . Gondold meg, hogy érted szenvedem a gyalázatot — A zoktól, kik megvetik beszédeidet» . . . — *17.* A második verssorban fordításunk a szír szöveget követi. Vulg. és héb : «És dicsekedtem kezed miatt.» V. ö.

Egyedül ültem,
Mert fenyegetéssel töltöttél el engem.
18Miért nem szűnik meg fájdalmam,
És mérges sebem *miért* nem akar meggyógyulni?
Olyanná lett*él* számomra,
mint a csalóka patak,
Melyre számítani nem lehet.
19Ezért így szól az Úr:
Ha visszatérsz, visszatérítlek
És színem előtt állhatsz.
És ha különválasztod az értékest az értéktelentől,
Mintegy szájammá teszlek téged.
Ők visszatérnek hozzád,
De te ne térj őhozzájuk.
20Erős ércfallá teszlek téged
Ez előtt a nép előtt;
Harcolnak majd ellened,
De nem győznek le,
Mert én veled vagyok,
Hogy megmentselek és megszabadítsalak, — Úgymond az Úr.
21És megszabadítlak a gonosztevők hatalmából,
És kimentelek a hatalmasok kezéből.

16. FEJEZET.

Jeremiás az Úr által neki megparancsolt életmódjával jelképezi az országra váró általános pusztulást. — A szörnyű csapás a zsidó nép bűneinek megérdemelt büntetése. — A babiloni fogság és az onnan való visszatérés. — A bálványozás hiábavalósága.

1Ezt a szózatot intézte az Úr hozzám:

2Ne végy feleséget,
És ne legyenek fiaid és leányaid
Ezen a helyen.
3Mert így szól az Úr a fiúkról és a leányokról,
Kik ezen a helyen születnek,

Zsolt. 1, 1. — *18. Olyanná lettél* stb.: a fordítás a héber szöveget követi. A Vulgáta igen homályos: «Olyanná lett nekem, mint a csalóka vizek hazugsága.» *A csalóka patak* a nyáron kiszáradó patak, mely így az embert éppen a szükség idején cserbenhagyja. Jeremiás csüggetegségében fájdalmasan felkiált, hogy az Úr őt (látszólag) éppen a legnagyobb veszély idején elhagyta. — *19—21.* Az Úr válaszol Jeremiásnak. — *19. Ha visszatérsz:* csüggetegségedből; *visszatérítlek*, hogy híven szolgálj nekem tovább is prófétai tisztedben (= *színem előtt állhatsz*). *Az értékes* dol g az Úr beszédei; *az értéktelen* a próféta kislelkűsége. *Mintegy szájammá teszlek téged:* általad fogom közölni akaratomat a néppel. *Ők:* mostani ellenségeid. — *20—21.* V. ö. 1, 18. 19. *A hatalmasok*, a héber szerint: «az erőszakosak». Maga az Úr lesz prófétájának erőssége, és ellenségeinek minden támadása meg fog törni az Isten oltalmán.

16, 1—17, 18. *A bálványozás büntetése.*

Ezt a beszédet Jeremiás valószínűleg Jóákim király idejében mondta.

16. *1—9. Jeremiás az Úr által neki megparancsolt életmódjával jelképezi az országra váró általános pusztulást.*

1—4. Jeremiás az Úr parancsára nőtlen marad. — *2.* Az ószövetség nem ismerte a szűzesség tanácsát, sőt a régibb kor a gyer-

És anyáikról, kik őket szülik,
És atyáikról, kiknek törzséből születnek ebben az országban :
[4]Nyomorúságos halállal halnak meg majd ;
Meg sem siratják, el sem temetik őket ;
Ganéjjá lesznek a föld színén,
Kard és éhinség által vesznek el,
Holttestük az ég madarainak s a föld vadállatainak lesz az eledele.

[5]Mert így szól az Úr :
Ne menj *gyász*lakoma házába,
És ne menj siratni, se vígasztalni,
Mert elvettem békességemet ettől a néptől,
— Úgymond az Úr, —
Az irgalmat és a könyörületet.
[6]Meghal apraja-nagyja ennek az országnak,
Sem temetés, sem siratás nem jut ki nekik ;
Senki értük magát meg nem vagdossa,
Sem le nem nyírja ;
[7]A gyászoló számára nem szegnek köztük kenyeret,
Hogy megvigasztalódjék halottja miatt ;
Nem nyujtanak neki egy pohár italt
Vigasztalásul atyjáért és anyjáért.
[8]A *víg* lakoma házába se menj,
Hogy ott leülj, egyél és igyál.
[9]Mert így szól a seregek Ura,
Izrael Istene :
Íme én elveszem erről a helyről
Szemetek láttára és napjaitokban
Az öröm szavát és a vidámság szavát,
A vőlegény szavát és a menyasszony szavát.

mektelenséget az Isten büntetésének tartotta. Jeremiás példája igen ritka az ószövetség ismert férfiai között. — *4.* A *megsiratás* és *a gyászlakoma* (5. v.) a temetési szertartás kiegészítő része volt. *El sem temetik őket* (v. ö. 7, 33 ; 14, 16 ; 16, 6.) : a holttestet el nem temetni egyet jelentett annak meggyalázásával. A vers utolsó tagja ezt a gondolatot csak fokozza.

5—9. Jeremiás az Úr parancsára sem gyászszertartásokon, sem vidám lakomákon nem vehet részt ; ezzel jelzi, hogy az országban a halottak roppant száma miatt el fog némulni minden szokásos gyász ; de elnémul minden vidámság is. — *5.* A *gyászlakoma* (Vulg. «lakoma») és a siratás ; l. a 4. v. magyarázatát. A *békesség* az összes javak foglalata. — *6.* A testnek sajátkezű megvagdalása a gyásznak a mózesi törvény által tiltott jele volt (Móz. III. 19, 28.) ; ugyancsak a gyász jele volt a haj lenyírása is (Móz. III. 19, 27 ; Jer. 41, 5 ; 48, 37 ; Iz. 15, 2 ; Ez. 7, 18.). — A *7.* vers is a gyászlakomákról beszél, melyekre senki sem gondol majd a halottak nagy száma miatt. Ha valaki gyászában egész nap böjtölt, barátai este kenyeret és bort szoktak neki nyujtani (Kir. II. 3, 35.). — *8. Víg lakoma*, Vulg. itt is csak : «lakoma». — *9.* Az országban megszűnik minden öröm és vidámság.

[10]Amikor pedig kihirdeted e népnek mind ez igéket, és így szólnak hozzád: Miért mondta ki reánk az Úr mindezt a nagy veszedelmet? Mi a mi gonoszságunk és mi a mi bűnünk, melyet elkövettünk az Úr, a mi Istenünk ellen?—[11]mondjad nekik: Mert atyáitok elhagytak engem, úgymond az Úr, és más istenek után indultak, nekik szolgáltak és őket imádták, engem pedig elhagytak és törvényemet meg nem tartották. [12]Ti pedig még atyáitoknál is gonoszabbul cselekedtetek, mert íme romlott szívének gonoszságát követi mindegyiktek, és nem hallgat reám. [13]Azért én kiűzlek titeket ebből az országból oly országba, melyet nem ismertek sem ti, sem atyáitok; ott szolgáltok majd éjjel-nappal más isteneknek, mert nincs már *irgalmam* számotokra!

[14]Ezért íme olyan napok jönnek, úgymond az Úr, hogy nem mondják többé: «Az Úr életére, ki kivezette Izrael fiait Egyiptom földéről», [15]hanem: «Az Úr életére, ki kivezette Izrael fiait Észak földéről és mindamaz országokból, ahová kiűztem őket!» — mert visszavezetem őket a saját országukba, melyet atyáiknak adtam.

[16]Íme én sok halászt küldök, úgymond az Úr, hogy kihalásszák őket; azután pedig sok vadászt küldök reájuk, hogy felhajtsák őket minden hegyről és minden dombról és a kősziklák barlangjaiból.

[17]Mert szemem ott van
minden útjukon;
Nincsenek azok elrejtve
színem elől,

10—13. A szörnyű csapás a zsidó nép bűneinek megérdemelt büntetése. — *11.* A zsidó nép legfőbb bűne a bálványozás és — *12.* az ebből fakadó erkölcsi romlottság volt. — *13.* A babiloni fogság megjövendölése. *Ott szolgáltok majd más isteneknek*, maró gúny: ott kedvetekre szolgálhattok majd a babiloniak isteneinek. *Mert nincs már irgalmam számotokra* (héb.), a Vulgáta szerint: «kik nem hagynak titeket nyugodni».

14—15. A babiloni fogságból való szabadulás megjövendölése. — *14.* A zsidó nép régebbi történelmének legnagyobb ténye és az isteni gondviselésnek legfényesebb csodája az egyiptomi szolgaságból való kiszabadulás volt. A próféta — *15.* ezzel párhuzamba állítja az isteni gondviselésnek a jövőben bekövetkező még nagyszerűbb tényét: a választott népnek Babilóniából (= *Észak földéről*, l. 1, 13. 14. magyarázatát) való kiszabadítását. *Mindamaz országokból:* Asszíriából és minden olyan országból, ahová a zsidókat ellenségeik rabszolgákul eladták.

16—18. A zsidó népre váró büntetés. — *16.* A *halászok*on *és vadászok*on egyes magyarázók Nábukodonozor babiloni királynak Júdába betörő seregeit értik, kik a zsidókat Babilóniába hurcol-

És gonoszságuk nincs elfödve szemem elől.
18Legelőször is majd kétszeresen megfizetek nekik gonoszságaikért és bűneikért,
Mert bálványaik hullái val megfertőzték országomat,
Utálatosságaikkal betöltötték örökrészemet.

19Uram, én erőm és erősségem,
Menedékem a nyomorúság napján!
Hozzád mennek majd a nemzetek
A föld végső határairól, és így szólnak:
Valóban, hazugság volt atyáink osztályrésze,
Hiábavalóság, mely nem használt nekik!
20Vajjon készíthet-e magának isteneket az ember?
Hiszen nem istenek azok!
21Ezért íme én megmutatom nekik ezúttal,
Megmutatom nekik hatalmamat és erőmet;
Hadd tudják meg, hogy «az Úr» az én nevem.

17. FEJEZET.

A Júdára váró elkerülhetetlen büntetés. — A gonosz és a jámbor ember sorsa. — A próféta könyörgése. — Beszéd a szombatnap megszenteléséről.

1Júda bűne vasvesszővel van felírva,
Hegyes gyémánttal van bevésve szívük táblájára
És oltáraik szarvaira.
2Mivel pedig fiaik megemlékeztek oltáraikról,

ták (52, 28—30.). *Minden útjukon:* minden tettükön. — *18. Kétszeresen:* teljes szigorúsággal; v. ö. Iz. 40, 2. A *bálványok hullái* egyes magyarázók szerint a bálványok tiszteletére megölt áldozati állatok. Más, helyesebb magyarázat szerint a *bálványok hullái* maguk az élettelen és tehetetlen bálványok. *Örökrészemet:* a Szentföldet.

19—21. A pogányok megtérése az igaz Istenhez. — *19—20.* A beszélő személy a próféta. *A nyomorúság* főleg a Jeremiás ellen irányuló sok üldözés. *A nemzetek* a pogányok, kik beismerik, hogy az őseik által üzött bálványozás *(= atyáink osztályrésze)* hazugság és tévedés volt. — *21.* A bálványok tehetetlenségével az Úr szembeállítja a saját végtelen erejét és hatalmát.

17. *1—4. A Júdára váró elkerülhetetlen büntetés.* — *1.* A régi keletiek rendszerint vasvesszővel (stylus) vagy hegyezett náddal írtak agyagtáblákra. V. ö. Jób 19, 24. A próféta a *hegyes gyémánt* szóképével azt akarja szemléltetni, hogy Júda bűnei eltörülhetetlenül vannak bevésve a bűnösök lelkébe és mindabba, ami által vétkeztek. *Az oltár szarvai* az oltár felsőrészének kiálló szegletei, melyeket az áldozati állatok vérével kentek meg, s így azoknak különös szentséget tulajdonítottak. — *2.* A szöveg homályos. A Vulgáta szerint Jeremiás arról beszél, hogy (valószínűleg Jóákim király idejében) a Jósiás uralkodása alatt megtért zsidók fiai megemlékeztek atyáik bálványozásáról *(= oltáraikról, berkeikről és a lombos fákról)* és visszatértek ahhoz; ezért is az isteni büntetést semmi sem fogja feltartóztatni (3. 4. v.). A *berkek*ről és a *lombos fák*ról l. Móz. II. 34, 13. magyarázatát. — A héber szöveget a Hetvenes görög fordítás szerint így

Berkeikről és a lombos
fákról a magas hegyeken,
3És áldoztak a mezőn :
E bűnök miatt prédára
adom vagyonodat,
És minden kincsedet,
És magaslataidat valamennyi határodban.
4És te magadra maradsz
örökrészed nélkül,
Melyet neked adtam ;
És szolgaságra adlak ellenségeidnek
Oly országban, melyet
nem ismersz,
Mert lángra lobbantottad
haragomat,
S ez örökké fog égni.

5Így szól az Úr :
Átkozott az az ember, ki
emberben bízik
És halandóra támaszkodik,
És szíve eltávozik az
Úrtól !
6Mert olyan lesz, mint a
cserje a pusztában ;
Ha valami jó jön, semmit
sem lát belőle,
Hanem a kiaszott sivatagban tanyázik,
Sós és lakhatatlan földön.
7Áldott az az ember, kinek az Úrban van bizodalma,
És az Úr neki a reménysége !
8Olyan lesz, mint a folyóvíz mellé ültetett fa,
Mely nedves *talajba* bocsátja gyökereit,
És nem fél, ha eljő a nyár.
Lombja zöldelleni fog,
S a szárazság idején nem kell aggódnia,
Nem is szűnik meg sohasem gyümölcsöt teremni.

9Csalfább a szív mindennél, és kifürkészhetetlen :
Ki ismerheti meg azt?
10Én, az Úr *azonban* kivizsgálom a szívet,
És kikutatom a veséket.

is lehet fordítani : «Hogy emlékeztesse fiaikat oltáraikra» stb. — *3. Prédára adom vagyonodat*, t. i. a babiloniaknak. — *4. Te magadra maradsz örökrészed nélkül*, a héber szerint : «És otthagysz, és benned van a te örökrészed». Ez a vers a zsidókra váró babiloni fogságot jövendöli meg.

5—8. A gonosz és a jámbor ember sorsa. V. ö. Zsolt. 1, 3. — *5. Az az ember, ki emberben bízik* és ezért *átkozott*, valószínűleg Jóákim király, ki az Úr határozott tilalma ellenére Egyiptom királyával kötött szövetséget Babilónia ellen. (V. ö. Kir. IV. 24, 1.) *És halandóra támaszkodik*, szószerint : «És testet tesz karjává». — *6.* A próféta a bűnös ember nyomorúságos tengődését a sivatagban élő *cserje* sorsához hasonlítja. (A *cserje* szónak megfelelő héber kifejezés jelentése kétes.) A Vulgáta «tamariszkusz»-ról, egy pusztai növényről beszél. *Sós és lakhatatlan földön:* a próféta szeme előtt talán a Holttenger környéke lebeg. — *7—8.* Szép ellentétes párhuzam az 5—6. verssel : a jámbor embert az Istennek dús áldása teszi boldoggá.

9—18. A próféta könyörgése. — *9. Csalfább a szív mindennél*, a Hetvenes görög fordítás szerint : «Mélyebb a szív mindennél». V. ö. Zsolt. 63, 7. Emberi okosság nem fürkészheti ki a szív mélységeit, — *10.* csak az Isten ismeri az ember összes szándékait.

Aztán megfizetek kinekkinek az ő útja szerint,
És cselekedeteinek gyümölcse szerint.
11 *Mint* a fogolymadár, mely oly tojáson ül,
Melyet nem ő tojt,
Olyan az, aki nem igaz úton gyüjt gazdagságot.
Élte delén le kell mondania róla,
S a végen úgy áll, mint a bolond.
12 Ősidőktől fogva fenséges a dicsőség trónja,
A mi szent helyünk!
13 Izrael reménysége: az Úr;
Megszégyenülnek mindazok, kik elhagytak téged,
A porba írják azokat, kik eltávoztak tőled,
Mert elhagyták az élővizek forrását, az Urat.
14 Gyógyíts meg engem, Uram, és meggyógyulok;
Szabadíts meg engem, és megszabadulok,
Mert dicsőségem te vagy!
15 Íme ők így szólnak hozzám:
Hol van az Úr igéje? Jöjjön el!
16 Én azonban nem jöttem zavarba,
Mert téged, a pásztort követtelek,
S a *szörnyű* napot nem kívántam, te jól tudod.
Ami ajkamról jött,
Igaz volt színed előtt.
17 Ne légy nekem félelemmé,
Én reménységem a nyomorúság napján.
18 Szégyenüljenek meg, kik engem üldöznek, de ne szégyenüljek meg én,
Reszkessenek ők, de ne reszkessek én;

A régiek népies felfogása *a szívet* és *a veséket* az egész lelki élet középpontjának tartotta. *Az ő útja szerint:* cselekedetei szerint. — *11.* A régiek képzelete szerint a fogolymadár idegen tojásokat is kikölt; a próféta ezt a gondolatot az idegen vagyon jogtalan eltulajdonítására alkalmazza. Az erőszakos ember (Jóákim király?) nem élvezheti sokáig az igazságtalan úton szerzett vagyont. *Élte delén:* V. ö. Iz. 38, 10. — A *12.* vers felkiáltás, mely a 13. versben folytatódik. A 12. vers magasztaló kifejezései a jeruzsálemi templomra vonatkoznak. — *13. A porba írják azokat, kik eltávoztak tőled* kifejezést az értelmezők nagy része úgy magyarázza, hogy a gonoszok a sírba kerülnek. *Az élővíz* a valódi boldogság jelképe. — A *14.* verstől kezdve a próféta önmagáért könyörög megható, közvetlen szavakkal. *Szabadíts meg engem:* az álprófétáktól és az általuk félrevezetett ellenségeimtől. — *15. Ők:* az álprófétáik, kik gúnyosan kérdezik, mikor teljesednek már be Jeremiás fenyegető jövendölései? — *16.* A héber szöveg homályos; jelentése talán: «Én azonban nem vonakodtam attól, hogy pásztor legyek a te nyomodban». *A szörnyű napot nem kívántam,* t. i. ellenségeimnek. Így a héber szöveg; a Vulgáta szerint: «ember napját nem kívántam». — *18. Ami ajkamról jött:* beszédeim. Jeremiás nem személyes bosszúvágyát fejezi ki, hanem azt kívánja, hogy ellenségeinek vesztével a nép félrevezetése szünjék meg.

Hozd reájuk a nyomorúság napját,
És zúzd össze őket kétszeres csapással!

19 Így szól hozzám az Úr: Menj, és állj meg a nép fiainak kapujában, melyen ki- és bejárnak Júda királyai, és Jeruzsálem valamennyi kapujában, 20 és mondjad nekik: Halljátok meg az Úr igéjét, Júda királyai és egész Júda, és Jeruzsálem összes lakói, kik beléptek e kapukon! 21 Így szól az Úr: Vigyázzatok magatokra, ne hordjatok terhet szombatnapon és ne vigyetek be semmit sem Jeruzsálem kapuin, 22 ne hordjatok ki szombatnapon házaitokból terhet, és semmiféle munkát se végezzetek; szenteljétek meg a szombatnapot, amint megparancsoltam atyáitoknak. 23 De nem hallgattak *reám*, és nem hajtották *felém* fülüket, hanem megkeményítették nyakukat; nem hallgattak reám és nem fogadták el a fegyelmet. 24 Ha reám hallgattok, úgymond az Úr, és szombatnapon nem visztek be terheket e város kapuin, ha megszentelitek a szombat napját és nem végeztek azon semmiféle munkát sem, akkor majd az történik, 25 hogy királyok és fejedelmek mennek be e város kapuin, kik Dávid királyi székén ülnek; szekéren és lovon járnak ők maguk, valamint fejedelmeik, Júda férfiai és Jeruzsálem lakói, és mindig lesz ennek a városnak lakója. 26 És eljönnek majd Júda városaiból és Jeruzsálem környékéről, Benjámin földéről és az Alföldről, a hegyes vidékről és a Délvidékről, és egészen elégő-, vágó- és eledeláldozatot meg tömjént hoznak, és áldozatot visznek az Úr házába. 27 Ha azonban nem hallgattok reám, hogy megszenteljétek a szombat napját és ne hordjatok terhet és semmit se vigyetek be Jeruzsálem kapuin a szombat napján, el nem alvó tüzet gyujtok annak kapuiban,

17, *19—27. A szombatnap megszentelése.* A beszéd korát nem lehet pontosabban meghatározni.

19. A nép fiainak kapuja egyes magyarázók szerint azonos Benjámin kapujával. — *21.* A szombatnap a mózesi törvény szerint a teljes munkaszünet napja volt. L. Móz. II. 20, 8—11. stb. — *24—26.* A szombatnap megtartását az Úr bőséges áldása fogja megjutalmazni. *Az Alföld* Száron és Sefela síksága a Földközi-tenger partján; a *Délvidék* a Jeruzsálemtől délre fekvő hegyes vidék. A felsorolásra nézve v. ö. 32, 44; 33, 13. — *27.* A szombatnap megszentségtelenítését az Úr szigorúan meg fogja büntetni. A Jeruzsálem kapuiban kigyulladó és el nem alvó *tűz* az Úr büntető haragjának jelképe. (V. ö. 4. v.)

hogy megeméssze Jeruzsálem házait.

18. FEJEZET.

Az Isten a nemzetekkel tetszése szerint bánik. — A zsidó nép megátalkodottsága és a reá váró büntetés. — Összeeskövés Jeremiás ellen; a próféta az Úrnál keres menedéket.

[1]Az Úr ezt a szózatot intézte Jeremiáshoz: [2]Kelj fel, menj le a fazekas házába; ott majd meghallod igéimet. [3]Lementem tehát a fazekas házába, és íme az éppen edényt készített a korongon. [4]És ha nem sikerült az edény, melyet kezével az agyagból készített, újra nekilátott és egy másik edényt alakított belőle, amint éppen jónak látta, hogy cselekedjék.

[5]És az Úr ezt a szózatot intézte hozzám: [6]Vajjon nem tehetek-e én is úgy veletek, Izrael háza, mint ahogyan ez a fazekas *cselekszik?* — úgymond az Úr. Íme amilyen az agyag a fazekas kezében, olyanok vagytok ti az én kezemben, Izrael háza! [7]Egy pillanat, és kimondom egy nemzetről és egy országról, hogy gyökerestül kitépem, elpusztítom és szétszórom. [8]Ha az a nemzet *azonban* megbánja gonoszságát, mely miatt ellene szólottam, én is megbánom ama rosszat, melyet vele cselekedni akartam. [9]Egy pillanat, és kimondom egy nemzetről és egy országról, hogy felépítem és elültetem. [10]Ha *azonban* gonoszat cselekszik szemem előtt, úgyhogy nem hallgat szavamra, megbánom ama jót, melyről azt mondtam, hogy megteszem neki. [11]Nos tehát, ezt mondd Júda férfiainak és Jeruzsálem lakóinak: Így szól az Úr: Íme én bajt gondoltam ki ellenetek, tervet szőttem ellenetek! Térjen *azért* meg mindenki a maga gonosz útjáról, és tegyétek egyenessé utaito-

18. Az itt olvasható jelképes cselekedet *(a fazekas és az agyagedény)*, valamint a hozzáfűzött beszéd valószínűleg Jóákim uralkodásának első éveiből való.

1—12. Az Isten tetszése szerint bánik a nemzetekkel.

2—4. A jelképes cselekedet.

5—12. A jelképes cselekedet magyarázata: amint a fazekas szabadon rendelkezik az agyaggal és azt neki tetsző módon formálja edénnyé, úgy az Isten is szabadon intézi Izrael sorsát bölcs tervei szerint. V. ö. Iz. 45, 9; Róm. 9, 20. 21. — *7—10.* V. ö. 1, 10. Az Isten határozatai a egyes nemzeteket illetőleg azoknak erkölcsi cselekedetei szerint igazodnak. Ha egy bűnös nemzet megtér, az Isten nem hajtja végre büntető ítéleteit; ha pedig egy jámbor nép megfeledkezik az Úr törvényéről, méltatlanná lesz az Isten áldására. — *8.* Az Isten *megbánása* emberi módon van kifejezve, mert az Istenben nincs változás. — *11.* Az Úr Jeruzsálem pusztulásával fenyegeti meg a bűnösöket, hogy őket megtérésre bírja:

kat és törekvéseiteket!
12Ők azonban így szóltak:
Mindhiába! Mi a mi gondolataink után indulunk,
és valamennyien a saját gonosz szívünk álnoksága szerint cselekszünk!

13Ezért így szól az Úr:
Kérdezzétek meg a nemzeteket:
Ki hallott oly rettentő dolgokat,
Mint aminőket mérték felett művelt
A szűz Izrael?
14Vajjon eltűnik-e a Libanon hava
A sziklás földről?
Vagy kiapadhatnak-e a feltörő és lefolyó friss vizek?
15De az én népem megfeledkezett rólam;
Annak áldoznak, ami nincsen,
Botorkálnak utaikon, az ősi ösvényeken,
És úgy járnak rajtuk,
Mint a járatlan úton, —
16Hogy országuk pusztasággá legyen,
És örökös gúny tárgyává;
Aki csak keresztülmegy rajta, megborzad,
És fejét csóválja.
17Mint a perzselő szél, úgy szórom szét őket
Az ellenség előtt;
Hátamat, nem arcomat fordítom feléjük
Végveszedelmük napján!

18Ők pedig így szóltak:
«Rajta! Gondoljunk ki Jeremiás ellen terveket, mert nem veszhet el a törvény a paptól, sem a tanács a bölcstől, sem a beszéd a prófétától; jertek, verjük őt meg nyelvvel, és ügyet se vessünk semmiféle beszédére!»

de — *12.* eredménytelenül. *Mindhiába:* a teljes megátalkodottság szava.

13—17. A zsidó nép megátalkodottsága és a reá váró büntetés. — *13.* Az Úr *a* pogány *nemzeteket* hívja tanuságra választott népe *(= a szűz Izrael)* ellen. — *14.* A vers legvalószínűbb értelme az, hogy a természet jelenségei hűségesen engedelmeskednek az Isten törvényeinek, Izrael népe azonban folyton megszegi az Úr parancsait (15. v.). *A sziklás föld* talán a Libanon csúcsa, melyet örökös hó borít; *a feltörő és lefolyó hideg vizek* pedig a Libanon havának és jegének megolvadásából létrejövő patakok, vagy a földből előtörő források. — *15. Annak áldoznak, ami nincsen:* a bálványoknak. *Az ősi ösvények* a mózesi törvény rendeletei, melyeket a zsidó nép szinte egészen elfelejtett; olyan ez a törvény neki, mint a vándornak az ismeretlen és *járatlan út*, melyen nem járhat bizton, csak *botorkál.* — *16.* Az isteni büntetés a zsidó nép bűneinek szükségszerű következménye lesz. A fej csóválása a csodálkozásnak, de egyszersmind a gúnynak is a jele (Jer. Sir. 2, 15; Zsolt. 21, 8; Mát. 27, 39; Márk 15, 29.). — *17.* Az Isten *arca* az ő kegyes irgalma; ennek elfordítása a büntetés teljes szigorúságát jelenti.

18. Jeremiás ellenségei összeesküvést szőnek ellene. — *A próféta* szó ebben a versben a hamis prófétákat jelenti. *Verjük őt meg nyelvvel:* vádoljuk be őt (hamisan) a királynál (Jóákímnál), hogy

19Figyelj reám, Uram,
És halljad ellenségeim szavát!
20Vajjon rosszal szokás-e fizetni a jóért,
Hogy vermet ásnak nekem?
Emlékezzél meg, hogy színed előtt álltam,
És jót kértem számukra,
Hogy elfordíthassam haragodat tőlük.
21Juttasd ezért fiaikat éhínségre,
És add őket a kard hatalmába;
Feleségeik gyermektelenekké és özvegyekké legyenek,
Férjeik haljanak meg dögvészben,
Ifjaikat pedig kard sujtsa le a harcban.
22Hangozzék fel házaikból a kiáltás,
Amikor hirtelenül reájuk hozod a rablót;
Mert vermet ástak, hogy elfogjanak engem,
És tőrt rejtettek el lábamnak.
23De te, Uram, ismered minden ellenem szőtt halálos tervüket!
Ne irgalmazz gonoszságuknak,
És vétkük ne töröltessék el színed elől;
Roskadjanak össze szemed előtt,
Haragod idején büntesd meg őket!

19. FEJEZET.

Jeremiás egy korsó széttörésével és az ehhez a cselekedetéhez fűzött beszédével Jeruzsálem közeli pusztulását jövendöli meg.

1Így szól az Úr: Menj, vásárolj egy agyagkorsót a fazekastól, *és végy magad mellé* nehányat a nép vénei és a papok vénei

halálra ítélje. Jeremiás ellenségei azért törnek élete ellen, mert azt hiszik, hogy nincs reá szükségük, ő csak útjukat állja, hiszen a nép igazi vezetői a *papok*, a *bölcsek* és a *próféták*. — Más magyarázat szerint Jeremiást meg kell ölni, mert az Úr papjai, a bölcsek és a próféták ellen beszél.

19—23. Jeremiás imádsága élete megmentéséért és ellenségei megbüntetéséért. V. ö. 17, 14—18. — *20. A jóért:* Jeremiás aggódó szeretetéért, mellyel népe, sőt ellenségei iránt is viseltetik. A *verem* és a 22. versben említett *tőr* a Jeremiás ellen szőtt összeesküvés. *Színed előtt álltam:* híven szolgáltam neked, és hűséges közbenjárója voltam népemnek. — *21—23.* Az itt olvasható átkokról l. 17, 18. magyarázatát. — *22. A kiáltás* az életben maradtak jajkiáltása. *A rabló* Nábukodonozor babiloni király és hadserege.

19—20.

Jelképes cselekedet és szóbeli jövendölés Júda szomorú jövőjéről. Az itt olvasható események valószínűleg Jóákim uralkodásának utolsó szakaszában történtek.

19. *1—9. Jeremiás a fazekastól korsót vásárol, és a korsóval többek kíséretében a Hinnom völgyébe megy.* — *1. És végy magad mellé* szavak a héber és a latin szövegben nem olvashatók, de megvannak a Hetvenes görög és a szír fordításban. *A nép vénei és a papok vénei* az egyes nemzetségek és papi családok fejei. —

közül [2]és menj ki Ennom fiának völgyébe, a Cserepes kapu bejáratához, és hirdesd ott az igéket, melyeket hozzád intézek, [3]és mondjad: Halljátok az Úr igéjét, Júda királyai és Jeruzsálem lakói! Így szól a seregek Ura, Izrael Istene: Íme én olyan nyomorúságot hozok erre a helyre, hogy mindannak, aki hall róla, belecsendül a füle, [4]mivel elhagytak engem és idegenné tették ezt a helyet, és más isteneknek áldoztak ottan, kiket nem ismertek sem ők, sem atyáik, sem Júda királyai, és az ártatlanok vérével árasztották el ezt a helyet. [5]És magaslatokat építettek a Bááloknak, hogy fiaikat megégessék tűzzel, egészen elégő áldozatul a Bááloknak, amit én nem parancsoltam, nem mondtam, és ami nekem eszembe sem jutott. [6]Ezért ime napok jönnek, úgymond az Úr, amikor ezt a helyet nem nevezik többé Tófetnek és Ennom fia völgyének, hanem az Öldöklés völgyének. [7]És megsemmisítem Júda és Jeruzsálem terveit ezen a helyen; és ellenségeik szeme láttára elvesztem őket karddal és azok hatalma által, kik életükre törnek. És holttestüket eledelül adom az ég madarainak és a föld vadállatainak. [8]Ezt a várost pedig borzadás és gúny tárgyává teszem. Mindaz, aki csak elmegy mellette, megborzad, és gúnyolódik valamennyi csapásán. [9]És megetetem velük fiaik húsát meg leányaik húsát; kiki barátja húsát fogja megenni az ostrom és a szorongatás idején, amikor körülzárják őket ellenségeik és azok, akik életükre törnek.

2. Ennom fiának völgye: l. 7, 31. magyarázatát. A *Cserepes-kapu* az itt adott leírás szerint a városból a Hinnom völgyébe vezetett. Egyes magyarázók véleménye szerint a «Cserepes-kapu» a Hinnom völgyébe hányt összetört cserepektől kapta nevét. — *3—9.* A próféta a nép bűnei miatt Jeruzsálem pusztulását jövendöli meg. — *4. Idegenné tették ezt a helyet* (Hinnom völgyét): t. i. más isteneknek áldozva. *Az ártatlanok vére*, a bálványoknak, főleg Moloknak tiszteletére elégetett gyermekek vére (5. v.). L. egyszersmind 7, 31. magyarázatát. — *5.* Móz. III. 18, 21; 20, 2—5. halálbüntetés terhe alatt tiltja meg a zsidóknak, hogy Moloknak áldozatokat mutassanak be. — *6. Tófetről* l. 7, 31. magyarázatát. Az új nevet: *Öldöklés völgye* megmagyarázza a következő vers. V. ö. 7, 32. — *7. Megsemmisítem:* a héber «bakak» ige szójáték az eltörésre szánt korsó héber nevével («bakbuk»). *Júda és Jeruzsálem tervei* a szent város védelmére vonatkoznak Nábukodonozor ostroma alkalmával. Lehetséges, hogy a zsidók Hinnom völgyének környékét különösen megerősítették. — *9.* Móz. V. 28, 53-ból vett fenyegetés, mely Jeruzsálem ostroma alkalmával szószerint beteljesedett (Jer. Sir. 4, 10.).

[10]Aztán törd össze a korsót ama férfiak szemeláttára, kik veled mennek, [11]és mondjad nekik: Így szól a seregek Ura: Úgy fogom összetörni ezt a népet és ezt a várost, amint összetörik a fazekas edénye, melyet helyreállítani többé nem lehet. A Tófetben fogják őket eltemetni, mert nem lesz más hely az eltemetésre. [12]Így cselekszem ezzel a hellyel, úgymond az Úr, és az ő lakóival, és olyanná teszem ezt a várost, mint a Tófetet. [13]És olyanokká lesznek Jeruzsálem házai és Júda királyainak házai, mint a Tófet helye, tisztátalanokká: még pedig mindazok a házak, melyeknek tetején *tömjén*áldozatot mutattak be az ég egész seregének, és italáldozatot hoztak idegen isteneknek.

[14]Majd visszatért Jeremiás a Tófetből, ahová elküldte őt az Úr, hogy jövendöljön, és megállt az Úr házának udvarán és így szólt az egész néphez: [15]Így szól a seregek Ura, Izrael Istene: Íme én elhozom erre a városra és valamennyi hozzátartozó városra mindazokat a veszedelmeket, melyeket kimondtam ellene, mert megkeményítették nyakukat és nem hallgattak beszédeimre.

20. FEJEZET.

Fássúr pap Jeremiást megveri és kalodába zárja. — Jeremiás jövendölése Fássúr ellen. — Jeremiás fájdalmasan panaszkodik nehéz és hálátlan prófétai hivatása miatt.

[1]Amikor pedig Fássúr pap, Emmer fia, ki az Úr házának felügyelője volt, hallotta Jeremiást, amint hirdette e prófétai szózatot, [2]megverte Fássúr Jeremiás prófétát és abba a kalodába zárta, mely a felső Benjámin-kapunál az Úr házában volt. [3]Ami-

10—13. Jeremiás összetöri a korsót kísérőinek szemeláttára, és megjövendöli a Jeruzsálemre váró végveszedelmet. — *11.* A *Tófet*ről l. 7, 31—32. magyarázatát. — *12.* Az Úr olyanná teszi egész Jeruzsálemet, mint a Tófetet: tisztátalanná és halottak temetőjévé. — *13.* Keleten a házaknak ma is többnyire lapos *tetejük* van. — *Az ég egész serege* a csillagok.

14—15. Jeremiás a templom udvarán ünnepélyesen megismétli fenyegető jövendölését.

20. *1—6. Fássúr pap Jeremiást megveri és kalodába zárja; Jeremiás jövendölése Fássúr ellen.* — *1. Fássúr* a jeruzsálemi templom felügyelője volt. — *2. A felső Benjámin-kapunál:* úgy látszik, hogy Jeruzsálemben két Benjámin-kapu volt: az egyik a város falán nyílott, a másik a templom udvarának északi falán. Itt az utóbbiról van szó. A *kaloda* szónak megfelelő héber kifejezés bizonyos kínzóeszközt jelent, mellyel a foglyot kezén és lábán meggyötörték. Az itt említett kaloda *az Úr házában* volt, vagyis a jeruzsálemi templom területén feküdt. — *3.* A próféta a templom fel-

kor pedig másnap megvirradt, kiengedte Fássúr Jeremiást a kalodából. Ekkor így szólt hozzá Jeremiás: Nem Fássúrnak hívja nevedet az Úr, hanem: «Mindenfelől rettegés»-nek. [4]Mert így szól az Úr: Íme én rettegéssé teszlek téged magadat és valamennyi barátodat: ők a te szemed láttára elhullanak majd az ellenség kardjától. Egész Júdát Babilon királyának kezébe adom, és az Babilonba hurcolja és karddal megöli őket. [5]Ennek a városnak minden vagyonát, minden munkája *gyümölcsét*, minden drágaságát és Júda királyainak minden kincsét ellenségeik kezébe adom, és ők elrabolják, elviszik és elhordják őket Babilonba. [6]Te pedig, Fássúr és házadnak minden lakója fogságba mentek; Babilonba jutsz, ott halsz meg és ott temetnek el téged és minden barátodat, kiknek hazugságot jövendöltél!

[7]Rászedtél, Uram! Rá vagyok szedve!
Erősebb voltál nálam és legyőztél!
Nevetség tárgyává lettem egész nap,
Mindenki kigúnyol engem.
[8]Ahányszor ugyanis beszélek, azt kell kiáltanom,
És fennszóval mondanom:
Gonoszság! Erőszak!
Gyalázatomra lett az Úr beszéde,
Nevetségemre egész nap!
[9]Azt gondoltam: Nem törődöm vele,
Nem beszélek többé az Ő nevében!
De *ilyenkor* mintha tűz gyult volna szívemben,
Csak úgy *égett tőle* a csontom;

ügyelőjét oly névvel illeti, mely a reá váró szomorú sorsot szemlélteti. — *4—6.* Jeremiás Fássúr barátainak a kard által való halált, neki magának és családjának pedig a babiloni fogságba való hurcoltatást jövendöli meg. Úgy látszik, hogy Fássúrt Nábukodonozor már Jeruzsálem első elfoglalása után (597.) hurcolta a fogságba, mert Szedekiás idejében Szofoniás, Máásziás fia volt a templom felügyelője, mint Jójáda papnak ebben a tisztségben utóda (29, 25—26.).

7—10. Jeremiás fájdalmasan panaszkodik nehéz és hálátlan prófétai hivatása miatt. — *7.* Figyelemreméltó, hogy Jeremiás mily merészen és mily szabadon beszél az Úrhoz. *Rászedtél, Uram*, mert amikor magamat a prófétai tisztre fiatalnak és alkalmatlannak tartottam, te oltalmadat ígérted, sőt megígérted, hogy minden ellenségemnél erősebbé teszel (1. fej.); és íme: *nevetség tárgyává lettem* mindenki előtt. — *8.* Jeremiás keserűen panaszkodik, hogy prófétai tiszte őt mindenki előtt gyülöletessé tette. — *9. Csak úgy égett tőle a csontom:* ez a fordítás a Hetvenes görög és a szír szöveget követi. Héb. és Vulgáta: «Csontjaimba van **zár**va». — Jeremiás csüggetegségében vissza akar vonulni prófétai **tisz**tétől, nem akar többé törődni az Úrral, nem akar többé az

S én elaléltam,
És nem tudtam elviselni.
[10]Hallom a gyalázkodást sokaktól,
S a fenyegetést mindenfelől:
«Vegyétek üldözőbe! Üldözzük őt!» —
Mindazoktól, akik barátaim voltak
És oldalam mellett álltak:
«Hátha valamikép tőrbe lehetne csalni,
Hatalmunkba keríthetnők és bosszút állhatnánk rajta!» —

[11]Az Úr azonban mint hős harcos áll mellettem.
Ezért elbuknak, kik üldöznek engem,
Erejüket vesztik és nagyon megszégyenülnek,
Mert mitsem *értek el* örökös, soha el nem múló gyalázkodásukkal!
[12]Nos hát, seregek Ura, te *igaz* bíró,
Ki belelátsz a vesébe és a szívbe,
Hadd látom — kérlek — miként állasz bosszút rajtuk,
Mert eléd tártam ügyemet.
[13]Énekeljetek az Úrnak,
Dicsérjétek az Urat,
Mert megszabadította a szegények életét
A gonoszok kezéből!

[14]Átkozott legyen az a nap,
Amelyen születtem!
Ama nap, amelyen szült engem anyám:
Ne legyen az áldott!
[15]Átkozott legyen az a férfiú,
Ki hírül vitte atyámnak, mondván:
«Fiúgyermeked született», —
És ezzel mint jó hírrel örvendeztette meg őt!
[16]Legyen az az ember olyan,
Mint az Úr által könyörtelenül feldúlt városok;
Halljon kiáltást reggel,
És jajgatást déli időben,
[17]Mert nem ölt meg engem a méhben,
Úgy hogy sírom lett volna anyám,
S az ő méhe örökre terhes maradt volna!

Úr nevében beszélni; de (9b) nem tud ellenállni a benne működő isteni erőnek. — *10.* V. ö. Zsolt. 30, 14. *És oldalam mellett álltak*, a héber szöveget általában így magyarázzák: «Lesik botlásomat». *11—13. A próféta lelkében a csüggedést az Úrba vetett mélységes bizalom váltja fel.* — *11.* Jeremiás érzi, hogy az Úr maga támogatja őt, és ellenségeit meg fogja szégyeníteni. *Erejüket vesztik*, a héber szerint: «Nem fognak diadalmaskodni». *Mitsem értek el* (héb.), a Vulgáta szerint: «értelmetlenek». — *12.* Az itt olvasható átkokról l. 17, 18. magyarázatát.

14—18. Jeremiás megátkozza születése napját. V. ö. Jób 3. fejezetével. E részlet kifejezései jórészben költői túlzások, melyeket részint a próféta izgatott, csüggeteg lelki állapota, részint a keleti ember heves természete szerint kell megítélnünk. — *16. Az Úr által könyörtelenül feldúlt városok:* Szodoma és Gomorra.

18Miért is jöttem ki a méhből,
Amikor csak nyomorúságot és fájdalmat kell látnom,
És gyalázatban telnek napjaim!

21. FEJEZET.

Szedekiás királyra és a város lakóira végenyészet vár. — Intelem az igazságos ítélkezésre.

1Ezt a szózatot intézte az Úr Jeremiáshoz, amikor Szedekiás király hozzá küldte Fássúrt, Melkiás fiát és Szofoniás papot, Mázsiás fiát, mondván: 2Kérdezd meg az Urat érdekünkben, mert Nábukodonozor, Babilon királya ellenünk támad! Hátha az Úr majd csodát tesz velünk, mint annyiszor, és ő eltávozik tőlünk? 3Erre mondotta nekik Jeremiás: Mondjátok meg Szedekiásnak: 4Így szól az Úr, Izrael Istene: Íme én visszafordítom a kezetekben levő hadiszereket, amelyekkel Babilon királya és a káldeusok ellen harcoltok, kik megszállva tartanak titeket körösköröl a falak mentén, és összegyüjtöm őket a város közepén. 5Sőt én magam harcolok ellenetek kinyujtott kézzel, erős karral, indulattal, méltatlankodással és nagy haraggal. 6És megverem e város lakóit: emberek és állatok nagy dögvész által vesznek el. 7Ezek után pedig, úgymond az Úr, Szedekiást, Júda királyát, szolgáit, népét, és azokat, akiket megkímélt ebben a városban a dögvész, a kard és az éhinség, Nábukodonozornak, Babilon

21. *1—10. Szedekiás királyra és Jeruzsálem lakóira végenyészet vár.* Az itt olvasható esemény a 37, 3—9-ben leírt történettel sok tekintetben megegyezik. Mindkét esemény Jeruzsálem második ostromának idejére esik. 21, 1—10. talán az ostrom kezdetére, 37, 3—9. pedig arra az időpontra, amikor a felmentő egyiptomi sereg Jeruzsálem felé közeledett, és ennek hírére Nábukodonozor egy időre abbahagyta a szent város ostromát. Szedekiás ingatag és határozatlan jelleme nagyon jól megmagyarázza azt, hogy ugyanazt a dolgot két ízben is megkérdezte Jeremiástól.

1. Szedekiás király 597-től 586-ig uralkodott. Az itt említett *Fássúr* nem azonos azzal, aki a prófétát 20, 1. szerint megverte. *Szofoniás*ról, *Mázsiás fiá*ról l. 37, 3. — *2.* Jeruzsálemnek itt említett ostroma 588-tól 586-ig tartott. *És ő eltávozik tőlünk*, t. i. Nábukodonozor. — *4—5.* Jeremiás válasza roppant lesujtó: az Úr nemcsak hogy nem akarja a zsidókat csodás módon megszabadítani Nábukodonozortól, hanem még azzal is fenyeget, hogy ő lesz az, aki a zsidók fegyvereit visszafordítja és ellenük harcolni fog igazságos haragjában. *Kik megszállva tartanak titeket körösköröl a falak mentén*, a héber szerint: «akik ellen ti harcoltok a falakon kívül». A héber szöveg szerint tehát arról van szó, hogy a zsidók, akik eddig még a falakon kívül vívott harcokban álltak ellen a babiloniaknak, a városba szorulnak vissza. — A *7.* vers jövendölésének teljesedését l. a 39. és 52. fejezetben, továbbá Kir.

királyának kezébe és ellenségeiknek, valamint azoknak kezébe juttatom, akik életükre törnek ; az kard élére hányja őket és hajthatatlan lesz, és nem irgalmaz, sem nem kegyelmez. [8]Mondjad továbbá ennek a népnek : Így szól az Úr: Íme én elétek tárom az élet útját és a halál útját. [9]Aki e városban lakik, kard, éhség és dögvész által hal meg ; aki azonban eltávozik és átmegy a titeket ostromló káldeusokhoz, életben marad, és zsákmányul viszi életét. [10]Mert én ez ellen a város ellen fordítom arcomat, hogy bajt hozzak *reá*, és nem azt, ami javára vagyon, úgymond az Úr. Babilon királyának kezére jut, és az majd felégeti tűzzel.

[11]Júda királya házának pedig *ezt mondjad:*

Halljátok az Úr igéjét,
[12]Dávid háza ! Így szól az Úr :
Mondjatok igazságos ítéletet reggel,
És szabadítsátok meg az erőszakkal elnyomottat
Az elnyomó kezéből,
Hogy ki ne törjön méltatlankodásom, mint a tűz,
És kiolthatatlanul ne égjen
Szándékaitok gonoszsága miatt.

[13]Íme én reád *török*, te völgy lakója,
Te síkság *kőszirtje!* — úgymond az Úr, —
Kik így szóltok : Ki ver meg minket,
És ki hatol be házainkba?
[14]És meglátogatlak titeket szándékaitok gyümölcse szerint,
— Úgymond az Úr ; —
És tüzet gyujtok erdejében,
Mely mindent megemészt maga körül.

IV. 25. és röviden Krón. II. 36, 17—21-ben. — *8.* V. ö. Móz. V. 30, 15. 19. *Az élet útja* a meghódolás a káldeusok előtt, *a halál útja* az ellenállás. *Zsákmányul viszi életét:* úgy örülhet annak, hogy puszta életét megmentette az ellenség kezéből, mintha zsákmányt ragadott volna ki a rabló kezéből. V. ö. 38, 2 ; 39, 18 ; 45, 5. — *10.* A próféta megjövendöli Jeruzsálem feldúlását. A jövendölés teljesedését l. a 7. vers magyarázatában említett helyeken.

11—12. Intelem az igazságos ítélkezésre. — Az ítélkezést a zsidók királyai többnyire a *reggeli* időben tartották.

13—14. Az elbizakodott Jeruzsálem megbüntetése. — *13.* Nehéz szöveg. Jeruzsálem kisebb-nagyobb völgyekkel barázdált fennsíkon feküdt ; keleti, déli és nyugati oldalát mély völgyek szegélyezték, ezért nevezi a próféta Jeruzsálem lakosságát *völgy lakójának*, magát a várost pedig *síkság kőszirtjének*. (A Vulgáta «a szilárd és sík völgy lakója»-ról beszél.) A vers második fele a szent város lakóinak elbizakodottságát festi, a — *14.* vers pedig (Jeremiás gyakori szóképével : a tűzzel) az Úr büntető látogatását (= ítéletét) írja le. *Szándékaitok gyümölcse:* gonosz cselekedeteitek. *Erdejében:* Jeruzsálem erdejében. (Szókép.)

22. FEJEZET.

A királyhoz intézett intelem, hogy igazságos ítéletet mondjon. — Ellenségeinek martaléka lesz a büszke Jeruzsálem. — Jósiás, Sellum, Jóákim és Jekoniás király sorsáról szóló ének.

[1]Így szól az Úr: Menj le Júda királyának házába, mondjad ott ezt az igét, [2]és szólj következőképen: Halld az Úr igéjét, Júda királya, ki Dávid királyi székén ülsz, és veled együtt a te szolgáid és a te néped, kik átjártok ezeken a kapukon! [3]Így szól az Úr: Mondjatok igazságos ítéletet és szabadítsátok meg az erőszakkal elnyomottat az elnyomó kezéből! Ne szomorítsátok meg a jövevényt, az árvát és az özvegyet, és ne nyomjátok el gonoszul; ártatlan vért se ontsatok ezen a helyen! [4]Mert ha valóban így cselekesztek, Dávid nemzetségéből való és az ő trónján ülő királyok fognak bemenni e háznak a kapuin. Szekéren és lovon járnak ők majd maguk szolgáikkal és népükkel egyetemben. [5]De ha nem hallgattok ezekre a szavakra: Önmagamra esküszöm, úgymond az Úr, hogy pusztasággá leszen ez a ház!

[6]Mert így szól az Úr Júda királyának házáról:

Gálaád voltál számomra,
Te, Libanon csúcsa,
De valóban pusztasággá teszlek,
Lakhatatlan városokká.
[7]És felavatom ellened
Az öldöklő férfiút és fegyvereit;
Kivágják majd nemes cédrusaidat,
És tűzbe vetik őket.

[8]Akkorra sok nemzet fog átmenni ezen a városon, és az egyik azt kérdi majd a másiktól: Miért cselekedett így az Úr ezzel a nagy várossal?

22, 1—23, 8.

Jósiás, Sellum, Jóákim és Jekoniás királyról szóló ének.

22. *1—5. A királyhoz intézett intelem, hogy igazságos ítéletet mondjon. — 1. Menj le Júda királyának házába:* a templom és a tőle délre fekvő királyi palota helye Jeruzsálem keleti dombján volt, de az utóbbi a dombnak középső, alacsonyabb lépcsőzetén állt. (V. ö. Kir. II. 24, 18. 19; III. 8, 1; IV. 11, 19; 23, 2.) A templomból a királyi palotába tehát *le* kellett *menni*. — *3.* V. ö. 21, 12. és Móz. II. 22, 22; V. 10, 18. 19; 26, 12; 27, 19. stb. — *4. Szekéren és lovon fognak járni:* hatalmas uralkodók és hadvezérek lesznek. A *szekér* a keleti uralkodók harci szekere. — *5. Ez a ház:* a királyi család.

6—9. Ellenségeinek martaléka lesz a büszke Jeruzsálem. — 6. Júda királyi házának sorsa összeforrott Jeruzsálem sorsával. — *Gálaád* a Jordántól keletre fekvő igen termékeny és erdős terület (8, 22; 46, 11.), a *Libanon* pedig cédrusairól volt híres. Mindkét hasonlat Jeruzsálem dicsőségét festi. — *7. Az öldöklő férfiú* Nábu-

9És erre felelik majd :
Mert elhagyták az Úrnak,
az ő Istenüknek szövetségét, más isteneket imádtak és nekik szolgáltak.

10Ne a halottat sirassátok,
És ne őt gyászoljátok sírással ;
De sírva sirassátok meg a távozót,
Mert nem tér többé vissza,
És nem látja meg többé szülőföldjét.

11Mert így szól az Úr Sellumról, Jósiás fiáról, Júda királyáról, ki atyja, Jósiás helyett lépett a trónra:
Ki eltávozott erről a helyről,
Nem tér többé ide vissza,
12Hanem azon a helyen fog meghalni,
Ahová elhurcoltam őt,
És ezt a földet nem látja többé.

13Jaj annak, ki házát igazságtalansággal építi fel,
És termeit jogtalansággal;
Ki embertársával *ingyen dolgoztat*,
És bérét nem adja meg neki ;
14Ki így szól : Tágas házat építek magamnak,
És kényelmes termeket ;
Ki ablakokat nyit magának,
És cédrusfával burkoltat
És befesti azt pirosra !
15Azért vagy-e király,
Hogy a cédrussal versenykedjél?
Nemde, atyád, amint evett és ivott,
Úgy szolgáltatott jogot és igazságot is?
De jól is ment a dolga !
16A szegény és a szűkölködő ügyét
Az ő javukra ítélte meg ;

kodonozor babiloni király és hadserege, kit az Úr *felavat* (héb. «felszentel») a Jeruzsálem ellen indított hadjáratra, mert ez a hadjárat az isteni büntetés eszköze. Jeruzsálemnek *tűzre* szánt *nemes cédrusai* a királyi család és a város előkelői, kikre végenyészet vár.

10—12. Jövendölés Sellum király sorsáról. — 10. A halott a jámbor Jósiás király, ki 608-ban a Nekáó fáraó ellen vívott harcban, a megiddói síkon esett el (Kir. IV. 23, 29 ; Krón. II. 35, 20 skk.). Jósiást nem kell meggyászolni, mert kiváló, jámbor uralkodás után húnyt el. *A távozó, ki nem tér többé vissza:* Joácház, más néven Sellum, Jósiás második fia, kit Nekáó fáraó három hónapig tartó uralkodás után mint foglyot Egyiptomba hurcolt, honnan nem is tért többé vissza (Kir. IV. 23, 33. 34.).

13—19. Fenyegető beszéd Jóákim király ellen. — 13. Ki embertársával ingyen dolgoztat (héb.), Vulg. «ki embertársát ok nélkül elnyomja». A *13.* és a — *14.* vers Jóákimot mint pompaszerető fejedelmet írja le, ki magának nagyszerű királyi palotát építtetett, de *igazságtalan* módon (talán jogtalanul összeharácsolt adókból), és a munkások bérét nem fizette meg. — *15.* Jeremiás megjövendöli Jóákimnak, hogy uralma nem lesz állandó. *A cédrussal versenykedjél*, a Hetvenes fordítás és a régi latin fordítás szerint : «Ácházzal vetekedel». Számos régi és újabb értelmező e szavakat Jóákim kevélységére és felfuvalkodottságára magyarázza. Valószínűbb

Nemde azért, mert ismert engem?
— Úgymond az Úr. —
[17]A te szemed és szíved azonban fösvénységre és ártatlan vér ontására, sanyargatásra és *elnyomásra* vágyik. [18]Ezért így szól az Úr Jóákímról, Jósiás fiáról, Júda királyáról: Nem siratják őt:
«Jaj, testvérem! Jaj, nővérem!»
Nem siránkoznak fölötte:
«Jaj, uram! Jaj, felség!»
[19]Mint a szamarat, úgy temetik el,
Elrothad és kivetik Jeruzsálem kapuin!
[20]Menj föl a Libanonra és kiálts,
Hangosan jajgass Básánban,
És kiáltozzál az átalmenőknek,
Mert minden szeretőd odaveszett!
[21]Beszéltem hozzád, amikor bőségben voltál,
És így szóltál: Nem hallgatom meg!
Ez a te utad ifjúságod óta,
Hogy nem hallgatsz az én szavamra!
[22]Minden pásztorodat a szél legelteti,
És barátaid a fogságba jutnak;

azonban, hogy Jóákím nagyszerű építkezéseiben a többi életi királlyal akart versenyezni, kik emlékeiken gyakran dicsekszenek azzal, hogy a Libanon cédrusaiból építettek palotákat és templomokat. — *Atyád:* a jámbor Jósiás király. *Evett és ivott:* békében és nyugodtan élvezte uralkodását. Más magyarázat szerint: amily természetes dolog volt Jósiásnál az evés-ivás, oly természetes volt az is, hogy igazságot tett. — *17. Sanyargatásra és elnyomásra vágyik* (héb.), a Vulgáta szerint: «sanyargatásra és a gonosz cselekedet iramára vágyik». — *18—19.* V. ö. 36, 30. A Jóákímra váró szörnyű ítélet. Úgy látszik, hogy e szavakat: «*Jaj, testvérem! Jaj nővérem!*» a királyi család tagjai szokták mondani a királyok temetése alkalmával, a «*Jaj, uram! Jaj, felség!*» szavakat pedig a gyászoló nép. (A szöveg egyébként a másolás következtében valószínűleg megromlott.) Jóákím temetésénél mindez el fog maradni. *Mint a szamarat, úgy temetik el:* holtteste temetetlenül fog heverni. Kir. IV. 24, 5. szerint Jóákímot atyáihoz temették ugyan el a királyok sírjába (Uzza kertjében, Krón. II. 36, 8. a görög szöveg szerint), Jeremiás szavaiból azonban arra következtethetünk, hogy Nábukodonozor Jeruzsálem elfoglalása alkalmával Jóákím holttestét sírjából kihányatta és temetetlenül hagyta.

20—23. Fenyegető beszéd Jeruzsálem lakossága ellen. — 20. Kiáltozzál az átalmenőknek, a héber szerint: «kiálts Ábárímról». *Ábárím* a Holttengertől keletre fekvő hegység (Móz. IV. 27, 12.). A próféta megszemélyesíti Jeruzsálemet, mint *szeretőit* (hűtlen és tehetetlen szövetségeseit) siratót nőt, és felhívja: menjen fel a Szentföldet környező hegyekre, hogy sírása minél messzibbre legyen hallható. — *21.* Az Úr (közvetlenül és próféták által) a választott nép egész történelme folyamán megismételte a néphez szóló intéseit és szerető figyelmeztetéseit, hogy a nép hozzá hű maradjon; de mindhiába! A zsidó nép *ifjúsága* a pusztai vándorlás kora. — *22.* A *pásztorok* Júda királyai és főemberei. *Minden*

Akkor majd megszégyenülsz és elpirulsz
Minden gonoszságod miatt.
23Ki a Libanonon lakol
És a cédrusokon fészkelsz:
Hogyan fogsz majd feljajdulni,
Amikor reád jönnek a fájdalmak,
Mint a vajúdó asszony fájdalmai?

24Életemre mondom, úgymond az Úr: Ha Jekoniás, Jóákímnak, Júda királyának fia gyűrű volna is jobbkezemen, levonnám róla! 25És azok kezébe adlak, kik életedre törnek; azok kezébe, kiknek színétől félsz, Nábukodonozornak, Babilon királyának kezébe s a káldeusok kezébe. 26Téged ugyanis meg szülőanyádat idegen földre küldelek, amelyen nem születtetek, és ott fogtok meghalni. 27Mert abba az országba, amelybe visszatérni szeretnének, nem fognak visszatérni. 28Vajjon *silány*, eltörött edény-e ez a férfiú, Jekoniás? Vajjon oly edény-e, mely senkinek sem kell? Miért taszították *hát* le *trónjáról* őt és ivadékát, és hurcolták el oly földre, melyet nem ismertek?

29Ország, ország, ország, Halld az Úr beszédét! 30Így szól az Úr: Írd gyermektelennek ezt a férfiút, oly férfiúnak, ki nem lesz szerencsés napjaiban, mert ivadékából nem leszen egy sem, ki Dávid trónján ülne s akinek még hatalma volna Júda felett.

pásztorodat a szél legelteti: Jeruzsálem pusztulása után a király és főemberei a szélrózsa minden irányában fognak menekülni. *Barátaid fogságra jutnak:* Júda fogságában osztozni fognak a szomszédos nemzetek is. (L. 47—49. fej.) — *23. A Libanon* itt Sion hegyének jelképe, talán a Libanon cédrusaiból épült királyi palota (14. v.) miatt *(= a cédrusokon fészkelsz).*

24—30. Fenyegető beszéd Jekoniás király ellen. — *24.* Jekoniás (Jóakín), Jóakim fia, mindössze három hónapig uralkodott Jeruzsálemben; ezután Nábukodonozor Babilóniába hurcolta (Kir. IV. 24, 8—16.). *A* (pecsét)*gyűrűt* a keleti ember legnagyobb kincsének tekinti, melyet sohasem vesz le újjáról. (V. ö. Én. én. 8, 6; Agg. 2, 24. Jeremiás tehát azt mondja, hogy az Úr el fogja vetni Jekoniást, bármily kedves is lett volna előtte valaha. — *26. Jekoniás anyja,* Nohesta (Kir. IV. 24, 8.) e vers tanusága szerint megosztotta fiával a számkivetést. — *28.* A vers első szavaiban fordításunk a héber szöveget követi. A Vulgáta szerint: «Vajjon eltörött agyagedény-e ez a férfiú, Jekoniás?» stb. Ez a vers Jeremiás fájdalmas felkiáltása Jekoniás sorsa miatt. Az *agyag* az értéktelenséget jelenti. — *29.* Az *ország:* Júda országa; a felkiáltás hármas megismétlésével a próféta nagy nyomatékot akar adni szavának. — *30. Írd gyermektelennek ezt a férfiút,* t. i. a királyok nemzetségtáblájába. Jekoniásnak voltak ugyan gyermekei (Krón. I. 3, 17. 18; Mát. 1, 12.), de ezek nem követték őt a trónon.

23. FEJEZET.

Az Úr a rossz pásztorok helyett igazságos, jó pásztort fog támasztani népének Dávid házából. — Fenyegető beszéd az álpróféták ellen.

[1]Jaj a pásztoroknak, kik elvesztik és *elszélesztik* legelőmnek nyáját! — úgymond az Úr. [2]Azért így szól az Úr, Izrael Istene, a pásztorokhoz, kik népemet legeltetik: Ti elszélesztettétek nyájamat, szétűztétek, és nem gondoztátok. Íme én számonkérem tőletek szándékaitok gonoszságát, úgymond az Úr. [3]De magam gyüjtöm össze nyájam maradékát mindazokból az országokból, ahová elűztem őket; visszatérítem őket mezeikre, és növekednek majd és megsokasodnak. [4]Pásztorokat is állítok föléjük, hogy legeltessék őket; nem remegnek többé és nem félnek, és senki sem vész el közülük, úgymond az Úr.

[5]Íme napok jönnek, úgymond az Úr,
És igazságos sarjat támasztok Dávidnak;
Királyként uralkodik majd bölcsen,
És jogot meg igazságot tesz a földön.
[6]Az *ő* nap*jai*ban szabaddá lesz Júda;
És Izrael biztonságban lakik;
Ez lesz pedig az a név, melyen szólítják:
«A mi igazságos Urunk!»

23. A 22. fejezetben megkezdett beszéd messiási jövendöléssel végződik.

1—8. Az Úr a rossz pásztorok helyett igazságos, jó pásztort fog támasztani népének Dávid házából. (V. ö. Ez. 34. fej.; Ján. 10, 11—16.) — *1. A pásztorok, kik elvesztik és elszélesztik* (héb.; Vulg. «széttépik») *az Úr nyáját:* Júda gonosz királyai, főleg Jóákim, és általában a nép gonosz elüljárói, — *2.* kikre ezért az Úr szigorú büntetése vár. — A *3.* verssel kezdődik a szorosan vett messiási jövendölés, mely előképes jellegű: a mindenfelé szétszórt zsidó nép összegyüjtése jelképezi azt a szabadulást, melyet a Messiás fog hozni az emberiségnek. — *Nyájam maradéka:* a babiloni fogságból hazájába visszatérő zsidó nép. *Mindazokból az országokból, ahová elűztem őket:* Asszíriából és Babilóniából, valamint azokból az országokból, ahová a zsidókat rabszolgákul elaták. A jövendölés részint szószerint teljesedett a zsidók visszatérésével a babiloni fogságból (l. Ezdrás és Nehemiás könyveinek előadását), részint szellemi értelemben megy teljesedésbe a zsidók megtérésével az újszövetségi Egyházba. — *4. A pásztorok:* közelebbi értelemben a fogság utáni elüljárók, távolabbi értelemben az újszövetségi Egyház pásztorai. — *5.* A *Dávidnak támasztott igazságos sarj* a Messiás (v. ö. Iz. 11, 1; Zak. 3, 8; 6, 12.); ugyanő az itt említett *bölcs* és *igazságos király.* — *6.* A Messiás uralmának egyik legjellemzőbb vonása a próféták jövendöléseiben a béke (Iz. 9, 6; 11, 6—9; Agg. 2, 10. stb.). *A mi igazságos Urunk,* a héber szerint: «Az Úr a mi igazságunk», vagyis ő lesz az az Úr, aki nekünk igazságot szolgáltat. Mindkét kifejezés világosan jelzi, hogy maga az Isten lesz népének jó pásztora. (V. ö. Ez. 34. fej., főleg 9—16. v.; Ján.

[7]Ezért ime napok jönnek, úgymond az Úr, amikor nem mondják többé : «Az Úr életére, ki Izrael fiait kivezette Egyiptom földéről !» — [8]hanem : «Az Úr életére, ki Izrael házának ivadékát kivezette és visszavezette Észak földéről és mindamaz országokból, ahová előztem őket !» — és a saját országukban laknak majd.

[9]A prófétákról.
Szívem megszakad bensőmben,
Minden csontom remeg ;
Az ittas emberhez lettem hasonlóvá,
A bortól elázott emberhez,
Az Úr színe előtt,
Szent igéi miatt.
[10]Mert házasságtörőkkel van telve az ország,
Az átok miatt gyászba borult a föld,
Kiszikkadtak a puszta pázsitjai.
Életútjuk : a gonoszság,
Erejük : a hazugság.
[11]Mert meg van fertőzve a próféta és a pap egyaránt,
Még házamban is megtaláltam gonoszságukat, —
Úgymond az Úr.
[12]Útjuk azért síkossá válik ;
Elcsúsznak a sötétben,
És elbuknak rajta ;
Mert reájuk hozom a veszedelmet,
Látogatásuk esztendejét,
— úgymond az Úr.
[13]Szamaria prófétáiban esztelenséget láttam :
Báál *nevében* prófétáltak,
És megcsalták népemet, Izraelt.
[14]Jeruzsálem prófétáiban pedig *utálatosságot* láttam :

10, 11—16.) — *7—8.* V. ö. 16, 14. 15. Az újabb megszabadítás nagyszerűsége felül fogja múlni az Egyiptomból való kiszabadítás csodáit is. *Észak földe:* Babilónia.

23, 9—40.

Fenyegető beszéd az álpróféták ellen. A beszéd kora ismeretlen. *9—14. Az álpróféták és a bűnös papok gonoszsága.* — *9.* A szent szerző undort érez lelkében az *álpróféták* gonoszsága miatt ; de egyszersmind megremeg annak a feladatának tudatában, hogy az Úr megbízásából *(= az Úr színe előtt* és az *ő szent igéi miatt)* ismét fenyegető jövendölést kell mondania. — *10.* A *házasságtörők* kifejezés azokat jelenti, akik az igaz Istenhez hűtlenekké lettek. A *házasságtörők* az álpróféták. Az *átok* az Úrtól jő, és az egész természetre *(a földre, a puszta pázsitjaira)* romlást hoz. — *11. A prófétát és a papot* állása különös módon is tisztaságra és szentségre kötelezi. *Még az én házamban is megtaláltam gonoszságukat:* az álpróféták és a gonosz papok még az Úr templomát is meggyalázták (11, 15 ; Ez. 8. fej.). — A *12.* v. az álprófétákra és a bűnös papokra váró szomorú sorsot festi. V. ö. Zsolt. 34, 6. *Látogatásuk esztendeje:* a reájuk váró isteni büntetés. — *13—14.* Jeremiás összehasonlítja Izrael *(= Szamaria)* és Júda országainak álprófétáit, és Júda álprófétáit Szamaria prófétáinál is

Házasságtörést, hazug eljárást ;
Erősítették a gonoszok kezét,
Hogy egy se térjen meg gonoszságából.
Szodomához lettek előttem hasonlóvá mindannyian,
Lakói pedig Gomorrához.

15Ezért így szól a seregek Ura a prófétákhoz :
Íme én majd ürömmel etetem
És epével itatom őket,
Mert Jeruzsálem prófétáiból indult ki a förtelem
Az egész országra.
16Így szól a seregek Ura :
Ne hallgassatok a próféták szavára,
Kik nektek prófétálnak !
Mert azok rászednek titeket,
És a saját szívükből mondanak látomást,
Nem az Úr szájából !
17Így szólnak azokhoz, kik engem káromolnak:
Az Úr mondotta : «Békességtek leszen !»
És mindannak, ki szíve gonoszsága szerint jár, azt mondják :
«Nem jő reátok veszedelem !»
18Ugyan ki vett részt az Úr tanácsában?
Ki látta és ki hallotta az ő beszédét?
Ki figyelt az ő igéjére,
És ki hallotta azt?
19Íme az Úr haragjának förgetege megindul,
És romboló vihar zúdul a gonoszok fejére ;
20Nem fordul vissza az Úr haragja,
Míg csak meg nem cselekszi, míg be nem teljesíti
Szívének szándékát ;
Az idők végén majd megértitek tervét !
21Nem küldtem a prófétákat,
És ők mégis futottak ;
Nem szóltam nekik,
És ők mégis prófétáltak.

gonoszabbaknak mondja. *Esztelenséget:* gonoszságot. *Utálatosságot* (héb.), a Vulgáta szerint : «hasonlót». *Erősítették a gonoszok kezét:* megátalkodottságra vezették a gonoszokat, és megakadályozták megtérésüket. *Szodoma* és *Gomorra* említése mutatja az erkölcsi süllyedés szörnyű mélységét. *Lakói:* Jeruzsálem lakossága. *15—24. Az álprófétákat nem az Úr küldötte.* — *15.* V. ö. 9, 15. A keserű *üröm* és az *epe* az álprófétákra váró isteni büntetés jelképe. *Jeruzsálem prófétáitól indult ki a förtelem az egész országra:* Jeruzsálem álprófétái csábítják gonoszságra és vezetik megátalkodottságra Júda egész népét. — *16.* Az álprófétáknak nem nyertek az Istentől kinyilatkoztatást, hanem saját véleményeiket mondják az Úrtól kapott látomásnak (= *saját szívükből mondanak látomást*). — *17.* Az álprófétáknak a bűnösöket hamis biztonság érzetébe ringatják, mintha egyáltalán nem kellene félniök az isteni büntetéstől. — *18.* Az álprófétákhoz intézett gúnyos kérdések. V. ö. Iz. 40, 13. Bölcs. 9, 13 ; Róm. 11, 34 ; Kor. I. 2, 16. — *19—20.* V. ö. 30, 23. 24. Az Úr ítéletének költői leírása. *Szívének szándékát:* terveit ; Jeremiás emberi módon beszél az Úrról. *Az idők végén:* az isteni ítélet napjaiban. — *21.* Az álprófétáknak isteni

[22]Ha részt vettek volna
az én tanácsomban
És az én igéimet adták
volna tudtára népemnek :
Akkor én bizonyára eltérítettem volna őket
rossz útjukról
És igen gonosz szándékaiktól.
[23]Vajjon csak a közelből
vagyok-e én Isten?
— Úgymond az Úr, —
És nem vagyok-e Isten a
távolból *is?*
[24]Vajjon elrejtőzhetik-e
bárki is rejtekhelyen,
Úgyhogy ne lássam őt? —
úgymond az Úr.
Vajjon nem én töltöm-e
be az eget és a földet? —
Úgymond az Úr.

[25]Hallottam, miket
mondtak a próféták, kik
hazugságot jövendölnek
az én nevemben és így
szólnak : Álmot láttam !
Álmot láttam ! [26]Vajjon
meddig vagyon ilyesmi a
próféták szívében, kik hazugságot jósolnak és a
saját szívük csalárdságait
jövendölik, [27]kik arra törekszenek, hogy megfeledkezzék népem az én
nevemről az ő álmaik miatt,
melyeket kiki elbeszél
társának, mint ahogy
megfeledkeztek atyáik *is*
az én nevemről Báál
miatt? [28]Az a próféta,
aki álmot lát, beszélje is
el az álmot ; és akinél az
én beszédem van, híven
mondja is el beszédemet.
Mi köze a polyvának a
búzához?
— Úgymond az Úr. —
[29]Vajjon nem olyanok-e
az én igéim, mint a
tűz,
— Úgymond az Úr, —
És mint a pöröly, mely
szétzúzza a kősziklát?

[30]Azért íme én a próféták *ellen fordulok,* úgymond az Úr, kik ellopják
egymástól igéimet. [31]Íme

küldetés nélkül beszéltek a néphez. — *22.* A héber szerint a vers második fele így szól : «Akkor ők visszatérítették volna őket (= a népet) rossz útjukról — És gonosz cselekedeteiktől». — *23—24.* Az Úr szava az álprófétákhoz : ne higgyék az álprófétáknak, hogy az Isten nem látja szívük fondorlatait ; előle nem lehet elrejtőzni, mert *ő tölti be az eget és a földet.*

25—29. Az emberi képzelődést nem szabad az Isten igéje gyanánt hirdetni. — *25.* V. ö. 27, 9 ; 29, 8. *Álmot láttam! Álmot láttam!* t. i. olyan álmot, amelyet az Úr bocsátott reám. — *26—27.* Az álomlátó álprófétáknak korholása, kik álmaikkal eltérítik a népet az Istentől. — *28.* A próféták ne zavarják össze a saját képzeletük szüleményét *(a polyvát)* az Úr beszédével *(a* tiszta *búzával).* — *29. A kőszikla* találó jelképe a bűnökben megátalkodott léleknek, melyet az Isten igéje szintén meg tud törni.

30—40. A fenyegető jövendölés befejezése: az Úr beszédét nem szabad tehernek mondani. — *30. Íme én a próféták ellen* (Vulg. szószerint : «a prófétákhoz») *fordulok:* e szavaknak háromszoros megismétlése (31. 32.) félelmetes ünnepélyességet ad a fenyegetésnek. *Ellopják egymástól igéimet:* prófétai körökben az egyik is,

én a próféták *ellen fordulok*, úgymond az Úr, kik nekieresztik nyelvüket és mondják: «Így szól az Úr!» [32]Íme én a próféták *ellen fordulok*, kik hazug *álmokat* álmodnak, úgymond az Úr, kik elbeszélik őket, és így hazugságukkal és *dicsekvéseikkel* félrevezetik népemet, holott én nem küldtem őket, sem parancsot nem adtam nekik! Nincsenek is hasznára a népnek, úgymond az Úr. [33]Ha tehát kérdi tőled ez a nép vagy próféta vagy pap, és mondja: «Mi az Úr terhe?» mondd nekik: Ti vagytok a teher; de elvetlek titeket, úgymond az Úr! [34]És ha egy próféta, pap vagy közember az Úr terhéről beszél, meglátogatom azt a férfiút és az ő házát! [35]Ezt mondjátok egymásnak, egyik a másiknak: «Mit felelt az Úr?» és: «Mit mondott az Úr?» [36]De az Úr terhéről többé ne történjék említés, mert kinek-kinek a tulajdon beszéde lesz «a teher», mivel elferdítitek az élő Istennek, a seregek Urának, a mi Istenünknek igéit. [37]Ezt mondd a prófétának: «Mit felelt neked az Úr?» és: «Mit mondott az Úr?» [38]Ha azonban az Úr terhét emlegetitek, majd így szól az Úr: Mivelhogy ezt a szót mondottátok: «Az Úr terhe», — holott elküldtem hozzátok és mondottam: Ne mondjátok: «Az Úr terhe», — [39]azért íme én megfoglak és elviszlek titeket színem elől. Elhagylak titeket meg a várost, melyet nektek és atyáitoknak adtam, [40]és örökös gyalázatot és véget nem érő szégyent hozok reátok, melyet feledés sohasem fog borítani.

a másik is elejt egy szót, mint az Isten igéjét; a másik meghallja, és mint a sajátját adja tovább földi javakért. De esetleg igazi prófétáktól elcsent isteni igékről van szó, melyek az álprófétáknak körében is szájról-szájra jártak. — *32. Dicsekvéseikkel* (héb.), Vulg. «csodáikkal». — *33. Mi az Úr terhe?* A megfelelő héber szó terhet is meg fenyegető jövendölést is jelent. (V. ö. Iz. 13—23. fejezeteiben az egyes jövendölések feliratát.) Jeremiás szavaiban szójáték van. A nép, az álprófétáknak és a gonosz papok gúnyosan kérdik: «Mi az Úr terhe?» azaz fenyegetése; mire Jeremiás azt feleli, hogy kinek-kinek a tulajdon beszéde lesz az a teher, a melyért az Isten elveti őket magától. — *34—36.* Az Úr szigorú büntetéssel fogja sujtani mindazokat, akik az ő szavait *teher*nek mondják. Ez a gondolat folytatódik a következő versekben is. A 36. v. ugyanazt a szójátékot tartalmazza, mint a 33. v. — *37.* Aki a prófétától az Úr akaratát kívánja megtudni, kérdezze meg, hogy mit felelt vagy mit mondott az Úr; — *38.* de ne emlegesse *az Úr terhét*, — *39—40.* mert ha a nép az Úr terhéről beszél, az Úr elhagyja őket, és a szent várost és lakosságát fogsággal bünteti meg. *Az örökös gyalázat és véget nem érő szégyen* az Istentől való elhagyatottság és elvetés, melynek külső jele a babiloni fogság lesz.

24. FEJEZET.

Látomás a két kosár fügéről: a Babilóniába hurcolt és a Júdában maradt zsidók sorsa.

[1]Az Úr látomást adott nekem: íme két fügével teli kosár állt az Úr temploma előtt, miután Nábukodonozor, Babilon királya Jeruzsálemből fogságba hurcolta Jekoniást, Jóákim fiát, Júda királyát és fejedelmeit, a kovácsokat és a lakatkészítőket, és Babilonba vitte őket. [2]Az egyik kosárban igen jó fügék voltak, amilyenek a korán érő fügék szoktak lenni; a másik kosárban pedig igen rossz fügék voltak, oly rosszak, hogy megenni nem lehetett őket. [3]Ekkor az Úr mondotta nekem: Mit látsz, Jeremiás? És így feleltem: Fügéket, jó fügéket, igen jókat; és rosszakat, igen rosszakat, oly rosszakat, hogy nem lehet megenni őket.

[4]Erre az Úr ezt a szózatot intézte hozzám: [5]Így szól az Úr, Izrael Istene: Amint jók ezek a fügék, úgy jóakaróan tekintek Júda számüzötteire, kiket erről a helyről a káldeusok földére küldtem. [6]És jóakaróan reájuk irányítom szememet, és visszahozom őket ebbe az országba.

Felépítem őket, mert én
nem rombolok,
Elültetem őket, mert én
nem tépek ki.

[7]És értelmet adok nekik;

24. Jelképes látomás a két kosár fügéről.

Az 597. évi ostrom után Jeruzsálemben és Júdában maradt lakosság (és valószínűleg maga Szedekiás király is) azt hitte, hogy az Úr csak a nép legrosszabbjait juttatta a fogságba, ők azonban a saját érdemeiknek köszönhetik, hogy hazájukban maradhattak. Jeremiásnak itt leírt jelképes látomásában az Úr kinyilatkoztatja, hogy ez a felfogás teljesen téves: a választott népre váró boldog jövőt a fogságba hurcolt és ott jó útra tért zsidóság fogja előkészíteni, míg az egyelőre hazájában maradt vagy Egyiptomba költözött megátalkodott zsidókat az Úr végleg elveti és megsemmisíti. V. ö. Ez. 11, 16—21.

1—3. Látomás a két kosár fügéről. — *1. A két, fügével teli kosár* a zsidó nép erkölcsi állapotát és a reá váró sorsot szemlélteti. V. ö. 1. fej. és 13, 1—11. A történelmi események részletes leírását l. Kir. IV. 24, 10—16. Nábukodonozor az ország főemberein kívül fogságba hurcolta *a kovácsokat és a lakatkészítőket* is, vagyis mindazokat, kik Jeruzsálem újabb megerősítéséhez és fegyverek készítéséhez értettek volna. — *2. A korán érő füge* Palesztinában június hó vége felé érik meg; az ott lakók ezt rendkívül finom gyümölcsnek tartják. (V. ö. Iz. 28, 4; Óz. 9, 10; Mik. 7, 1.)

4—10. A jelképes látomás magyarázata: a Babilóniába hurcolt és a Júdában maradt zsidók sorsa. — *5. A jó fügék* a számüzötteket jelentik, kiket a fogság nyomorúsága az Istenhez térített. — *6.* A fogságból való visszatérésnek és Zsidóország helyreállításának megjövendölése. A jövendölés teljesedését Ezdrás és Nehemiás könyve írja le. — *7.* V. ö. Óz. 2, 24. (Róm. 9, 25; Pét. I. 2,

hadd tudják meg rólam, hogy én az Úr vagyok, — és ők népemmé lesznek, én pedig Istenükké leszek, mert teljes szívükből hozzám térnek. 8És amilyenek az igen rossz fügék, melyek oly rosszak, hogy megenni nem lehet őket, úgymond az Úr: olyanná teszem Szedekiást, Júda királyát, az ő fejedelmeit és Jeruzsálem többi lakóját, kik itt maradtak e városban, és akik Egyiptom földén laknak. 9És sanyargatásra meg gyötrelemre adom őket a föld minden országának; gyalázattá, példabeszéddé, közmondássá és átokká *teszem őket* mindama helyen, ahová kivetem őket. 10És kardot, éhínséget meg dögvészt bocsátok reájuk, míg csak ki nem pusztulnak ebből az országból, melyet nekik és atyáiknak adtam!

25. FEJEZET.

A zsidókra megátalkodottságuk miatt a hetven évig tartó babiloni fogság vár. — Az egyes pogány nemzeteket sujtó büntető ítélet. — A nagy világítélet.

1Ez a szózat lőn Jeremiáshoz Júda egész népe felől Jóákímnak, Jósiás, Júda királya fiának negyedik esztendejében (ez Nábukodonozornak, Babilon királyának első esztendeje), 2és ezt intézte Jeremiás próféta Júda egész népéhez és Jeruzsálem valamennyi lakójához, mondván: 3Jósiásnak, Ámon fiának, Júda királyának tizenharmadik esztendejétől mind a mai napig, vagyis huszonhárom esztendő óta lőn az Úr igéje hozzám, és én szünet nélkül szóltam és beszéltem hozzátok, de ti nem hallgattatok meg! 4És az Úr elküldte hozzátok mind az ő szolgáit, a

10.) *Az Úr* (héberül Jáhve) a szövetség Istene, aki hűségesen megtartja az atyáknak tett ígéreteit. — *8. A rossz és ehetetlen fügék* Szedekiást meg a Jeruzsálemben maradt megátalkodott főembereket és népet jelentik, valamint azokat, kik a babiloniaktól félve már ekkor *Egyiptom*ba költöztek. (Az 1906—1908-ban Elefantine szigetén Dél-Egyiptomban fölfedezett papirusz-emlékek tanusága szerint az V. században Elefantine (Philae) szigetén virágzó zsidó telep volt, melynek eredete visszanyúlik a VI. századba.) — *9. Sanyargatásra*, a héber szerint: «borzalom (tárgyává)». *Közmondássá*, a héber szerint: «gúnnyá». — *10.* A jövendölés teljesedését l. Kir. IV. 25, 1—21; Jer. 39, 1—9; 52, 1—30.

25. *A Júdára meg a pogány nemzetekre váró isteni ítélet.*

1—7. A zsidók megátalkodottsága. — *1. Jóákim* uralkodásának *negyedik esztendeje* 605. — *3.* V. ö. 1, 2. Jeremiás meghívása 626-ra esik; *a huszonhárom esztendő* a huszonharmadik év megkezdéséről értendő. (A Vulgáta «huszonharmadik esztendő»-ről beszél.) — *4.* Jeremiás prófétai működésének említett huszonhárom esztendeje részben összeesik Náhum, Habakuk, Szofóniás, Holda prófétaasszony és talán még más, előttünk ismeretlen próféták

prófétákat, szünet nélkül küldte őket, de ti nem hallgattatok reájuk és nem hajtottátok oda fületeket, hogy halljátok, [5]amikor így szólt: Térjetek meg, kiki az ő rossz útjáról és igen gonosz szándékaitoktól! Akkor majd abban az országban laktok, amelyet az Úr nektek és atyáitoknak adott örököl fogva örökre. [6]És ne járjatok más istenek után, hogy nekik szolgáljatok és őket imádjátok; ne ingereljetek engem haragra kezetek alkotásaival, hogy ne sujtsalak titeket. [7]De ti nem hallgattatok reám, úgymond az Úr, sőt haragra ingereltetek engem kezetek alkotásaival, a saját veszedelmetekre!

[8]Ezért így szól a seregek Úra: Minthogy nem hallgattatok szavaimra, [9]íme én megmozgatom és idehozom Észak minden nemzetségét, úgymond az Úr, és szolgámat, Nábukodonozort, Babilon királyát; elhozom őket erre az országra és lakóira, és valamennyi nemzetre, melyek körülötte laknak. Megölöm őket, és borzadás meg gúny tárgyává és pusztasággá teszem őket mindörökre. [10]És elnémítom közöttük az öröm hangját és a vidámság hangját, a vőlegény hangját és a menyasszony hangját, a malom hangját, és *eloltom* a szövétneket. [11]És ez az egész ország pusztasággá meg borzadás tárgyává leszen; és mind e nemzetek Babilon királyának szolgálnak majd hetven esztendeig. [12]Amikor pedig eltelik a hetven esztendő, megbüntetem gonoszságáért

idejével. — *5.* V. ö. Móz. V. 28, 1—14. — *6—7. Kezetek alkotásai* a bálványszobrok.

8—11. A hetven évig tartó babiloni fogság megjövendölése. — *9. Észak minden nemzetsége:* Babilónia és a vele szövetségben álló, illetve neki alávetett országok. Nábukodonozor és hadserege a büntető isteni ítéletnek végrehajtója Júda és a vele szomszédos nemzetek fölött. (V. ö. Izaiás leírását Asszíriáról: 10, 5—6.) — *10.* Az elpusztított országokban minden öröm, sőt minden élet is meg fog szűnni. — *11. A hetven esztendőt* a megiddói csatától (608.) szokás számítani, mely alapjában endítette meg Júda hatalmát. (L. a Bevezetést.) Círus perzsa király a zsidóknak 538-ban adott engedélyt arra, hogy hazájukba visszatérjenek. Más magyarázók a hetven évet Jeremiás eme beszédének évétől (605.) számítják, és a hetven évet csak kerek számnak (két szent szám, 7 és 10 szorzata) tekintik. Jeremiás ezt a jövendölését Szedekiás király uralkodásának kezdetén megismételte (29, 10.), és Dániel (9, 2.) meg Zakariás (1, 12.) próféta is hivatkozik erre a jövendölésre.

12—14. A hetvenéves fogság után az Úr Babilóniát is meg fogja semmisíteni. (V. ö. Izaiás hasonló jövendölését Asszíriáról 10, 12 skk.) — *12. Azt a nemzetet:* a babiloniakat (= *a káldeusok*at).

Babilon királyát és azt a nemzetet, úgymond az Úr, és a káldeusok országát, és pusztasággá teszem azt mindörökre. [13]És valóra váltom amaz ország ellen mindama szavamat, melyet ellene szóltam, mindazt, ami meg van írva ebben a könyvben, azt *tudniillik*, amit Jeremiás valamennyi nemzet ellen megjövendölt. [14]Mert nagyszámú nemzetek és hatalmas királyok őket is szolgaságra *vetik*. Így aztán megfizetek nekik cselekedeteik és kezük művei szerint.

[15]Mert így szól a seregek Ura, Izrael Istene: Vedd kezemből haragom borának ezt a kelyhét és adj inni belőle mindama nemzeteknek, melyekhez küldeni foglak. [16]És ők majd isznak és megtántorodnak, és őrjöngenek a kard színétől, melyet közéjük bocsátok. [17]És én elvettem a kelyhet az Úr kezéből, és odanyujtottam mindama nemzeteknek, melyekhez elküldött engem az Úr: [18]Jeruzsálemnek és Júda városainak, királyainak és fejedelmeinek, hogy pusztasággá, borzadás és gúny tárgyává és átokká tegyem őket, mint ahogy az ma van; [19]a fáraónak, Egyiptom királyának és az ő szolgáinak, fejedelmeinek és egész népének, [20]és általában mindezeknek: *Húsz* földe vala-

Pusztasággá teszem azt mindörökké: Babilon tényleg annyira eltűnt a föld színéről, hogy több mint két évezreden keresztül a történelem szinte semmit sem tudott róla. — *13. Valóra váltom amaz ország ellen mindama szavamat:* Babilónia ellen megvalósítom minden fenyegető jövendölésemet. E szavak: *ami . . . . ellen* eredetileg úgy látszik az idegen nemzetek ellen szóló jövendölések feliratában szerepeltek, mint a Hetvenes görög fordításban. — L. a Bevezetést. — *14.* A *nagyszámú nemzetek* a médek, perzsák és szövetségeseik, kik Babilont elpusztították; a *hatalmas királyok* ezeknek fejedelmei. (A fordítás a héber szöveget követi. A Vulgáta szerint: «Mert szolgáltak nekik, noha nagyszámú nemzetek és nagy királyok voltak».) Az Úr tehát Babilóniát, büntető haragjának vesszejét épúgy össze fogja törni, amint összetörte volt Asszíriát (Iz. 10, 5 skk.).

15—29. Az egyes pogány nemzetekre váró büntető ítélet, melyet Jeremiás jelképes látomás alakjában ír le: — *15—17. az Isten az egyes nemzeteknek haragja borával telt serleget nyujt,* melytől azok megtántorodnak és őrjöngenek (= országuk és hatalmuk alapjában megrendül), és védtelenekké lesznek az ellenük támadó babiloni nagykirállyal (= *a kard*dal) szemben. — *18.* Az Úr büntető ítélete elsősorban Júda országát és Jeruzsálemet éri. *Királyai és fejedelmei:* Jóákim, Jekoniás, Szedekiás és az ország főemberei. A *mint ahogy az ma van* szavak egy, a babiloni fogságban élő olvasónak megjegyzése lehetnek. — *19. Egyiptom* felett az Úr büntető ítéletét Nábukodonozor hajtotta végre az 568. évi hadjárat alkalmával. — *20. Általában mindezeknek: Húsz* (Vulg. «Auzis») *földe valamennyi királyának,* a héber szerint: «és az egész vegyes

mennyi királyának, a filiszteusok földe valamennyi királyának : Askalonnak, Gázának, Akkaronnak és Azótus maradékainak, [21]Edomnak, Moábnak, és Ámmon fiainak, [22]Tírus valamennyi királyának, Szidon valamennyi királyának és a szigetországok királyainak, kik a tengeren túl laknak ; [23]Dedánnak és Temának, Búznak, és mindazoknak, kik lenyírják halántékukat ; [24]Arábia valamennyi királyának és Nyugat valamennyi sivatagban lakó királyának, [25]Zámbri valamennyi királyának, Elám valamennyi királyának és a médek valamennyi királyának ; [26]továbbá Észak valamennyi királyának közelben és távolban, az egyiknek épúgy, mint a másiknak ; egyszóval a világ valamennyi országának, melyek *a föld* színén vannak, utánuk pedig majd Sesák királya iszik. [27]És mondjad nekik : Így szól a seregek Ura, Izrael Istene : Igyatok, részegüljetek meg, hányjatok, essetek el és ne is keljetek *többé* fel ama kard színe előtt, melyet elküldök közétek ! [28]Ha pedig nem akarják elfogadni kezedből a kelyhet, hogy igyanak *belőle*, ezt mondd nekik : Így szól a seregek Ura : «Meg kell innotok !» [29]Mert íme azon a városon, mely az én nevemet viseli, kezdem el a bünte-

népnek és Húsz összes királyainak». A *vegyes nép* az Egyiptomban lakó idegen nemzetségek. *Húsz* (Auszis) országa valószínűleg a régi Edom területén feküdt ; Jób pátriárka hazája (Jób 1, 1.). *Azótus* (Asdod) *maradékainak:* I. Pszammetik fáraó 640 körül megtámadta a filiszteusokat, és Azótust (Herodotos görög történetíró szerint) huszonkilenc évig tartó ostrom után elfoglalta. — *22. Tírus* városát Nábukodonozor tizenhárom évig (586/5—573.) ostromolta. *A szigetek* a görög szigetek, és általában a Földközi*tenger* partvidékei. — *23. Dedánt* valószínűleg Arábiában kell keresnünk. *Tema* (49, 7. Temán) a mai Teima. *Búz* szintén Arábia egyik (közelebbről meg nem jelölhető) vidéke, a Jób 32, 2-ben fellépő Eliu hazája. *Kik lenyírják halántékukat:* v. ö. 9, 26. — *24. Nyugat* a Júdától délnyugatra fekvő sivatag. — *25. Zámbri* (héb. «Zimri») népe ismeretlen ; egyes magyarázók szerint a kimmeriek (asszír nyelven «Gimirrai») népéről van szó, mások a sumerekre (Mezopotámia déli részére) gondolnak. Az a körülmény, hogy Jeremiás Zámbrit Elámmal és Médiával együtt említi, valószínűvé teszi, hogy valamely, azok szomszédságában lakó népről van szó. — *26. Az egyiknek épúgy, mint a másiknak:* Vulg. «kinek-kinek testvére ellen». *A világ valamennyi országa* itt valószínűleg Előázsia összes népeit jelenti. *Sesák* (Egyiptom hajdani fáraójának neve, — l. Kir. III. 14, 25. — kabbalisztikus betücsere szerint) Bábelt jelenti ; v. ö. 51, 41. — *27.* L. 16. v. — *29.* Ha az Úr a saját választott népén és szent városán megkezdi a büntető ítéletet, még kevésbbé fog irgalmazni a szintoly bűnös, sőt még bűnösebb pogány nemzeteknek. (V. ö. 49, 12.)

tést; és ti büntetlenül maradnátok, mintha ártatlanok volnátok? Nem maradtok büntetlenül! Mert kardot hívok a föld minden lakója ellen, úgymond a seregek Ura.

30Te pedig hirdesd nekik mindez igéket és mondjad nekik:

Bömböl az Úr a magasból,
Mennydörög szent hajlékából,
Hangosan bömböl *mezeje* fölött.
Kiáltás hangzik fel, mint a szőllőtaposóké,
A föld minden lakója ellen!
31Elhat a szózat a föld végső határaiig,
Mert ítéletet mond az Úr a nemzetek felett,
Itélkezik minden ember felett.
A gonoszokat kardélre hányom, —
Úgymond az Úr.
32Igy szól a seregek Ura:
Íme csapás vándorol
Egyik nemzetről a másikra,
És nagy forgószél támad
A föld végső határairól.
33S a föld egyik szélétől a másikig lesznek olyanok,
Kiket megöl ama napon az Úr!
Nem gyászolják, nem szedik össze és nem temetik el őket;
Trágyaként hevernek majd a föld színén.
34Jajgassatok, ti pásztorok, és kiáltsatok;
Hintsétek meg magatokat hamuval, ti főemberei a nyájnak!
Beteltek ugyanis napjaitok,
Hogy megöljenek és szétszórjanak titeket,
És ott heverjetek, mint drága edények!
35És nem menekülnek meg a pásztorok,
Sem nem szabadulnak meg a nyáj főemberei.
36Hallga! Pásztorok kiáltása!
A nyáj legjavának jajgatása!
Az Úr elpusztította legelőiket,

30—38. A nagy világítélet. Az egyes nemzeteket sujtó isteni ítélet a próféta leirásában egyetemes világítéletté lesz. — *30.* V. ö. Jóel 3, 16; Ámosz 1, 2. *Bömböl az Úr a magasból:* a szent szerző a mennydörgés hangjára gondol. Az Úr *mezeje* (héb., Vulg. «ékessége») a Szentföld. Az Úr *szent hajléka* itt az ég. A *szőllőtaposás*, mely minden szőllőszemet teljesen összetör, a próféták nyelvében gyakori képe a mindent megsemmisítő isteni büntető ítéletnek. — *31.* Az isteni világítélet egyetemessége, mely a világtörténelem folyamán valósul meg az egyes nemzetek fölött. — *32.* A *nagy forgószél* is az isteni ítélet jelképe. — *33. Ama napon:* az ítélet napján. A halottak száma oly nagy lesz, hogy meggyászolásukra és eltemetésükre senki sem gondolhat. A holttestet el nem temetni egyértelmű annak legnagyobb fokú meggyalázásával. — *34—36.* A *pásztorok* és *a nyáj legjava* a zsidó nép vezetői. *Mint drága edények*, a Hetvenes görög fordítás szerint: «mint (az áldo-

37 *Feldúlta* a békés mezőket
Az Úr izzó haragja;
38 Elhagyta búvóhelyét,
mint az oroszlán!
Bizony, pusztasággá tette országukat
A *pusztítás kardja*,
Az Úr izzó haragja!

26. FEJEZET.

Jeremiás a templom és a szent város ellen mondott jövendölései miatt halálos veszedelembe kerül. — Úriás próféta megöletése.

1 Jóákim, Jósiás fia, Júda királya uralkodásának kezdetén ez a szózat jött az Úrtól: 2 Így szól az Úr: Állj oda az Úr házának udvarára és intézd Júda mindama városaihoz, ahonnan imádkozni jönnek az Úr házába, mindazokat a beszédeket, amelyekről megparancsoltam neked, hogy elmondd nekik. Ne hallgass el egy szót sem! 3 Hátha szót fogadnak és megtérnek, kiki az ő gonosz útjáról, és én megbánom a roszszat, melyet nekik tenni akarok szándékaik gonoszsága miatt. 4 És mondjad nekik: Így szól az Úr: Ha nem hallgattok reám és nem jártok törvényem szerint, melyet nektek adtam, 5 és nem hallgattok az én szolgáimnak, ama prófétáknak beszédeire, akiket szünet nélkül küldtem és utasítottam hozzátok,

zatra) kiválasztott kosok». — *37. Feldúlta a békés mezőket az Úr izzó haragja* (héb.), a Vulgáta szerint: «Elhallgattak a békés mezők az Úr izzó haragja miatt». *A békés mezők* itt Júda országát jelentik. — *38.* Az első verstagban a mondat alanya az Úr. A vers második felének szövege romlott. *A pusztítás kardja:* fordításunk részben a Hetvenes görög szöveget követi. A héber szöveg és a Vulgáta a *kard* szó helyett «harag»-ot mond. A Vulgáta a *pusztító* szónak megfelelő héber kifejezést, mely egyaránt jelent «galamb»-ot és «pusztító»-t, itt az első jelentésben veszi: «a galamb haragja miatt». V. ö. 46, 16; 50, 16. (Szof. 3, 1.) Más magyarázók szerint a galamb (Istár babiloni istennő szent állata) a babiloni hadsereget jelképezi.

26. (A Hetvenes görög fordításban a 33. fejezet.)

1—6. A szent várost és a templomot a zsidók bűnei miatt végenyészet fenyegeti. Az itt röviden összefoglalt beszéd sok hasonlóságot mutat a 7. fejezetben olvasható nagy beszéd alapgondolataival (v. ö. főleg 26, 6. és 7, 4. 12—15.), és a két beszéd külső körülményei is ugyanazok (26, 2. és 7, 2.). Valószínű, hogy Jeremiás az itt olvasható gondolatokat több beszédében is lelkére kötötte kortársainak. — *1.* A beszéd *Jóákim uralkodásának kezdetére*, tehát 608—605 körüli időre esik. — *2. Az Úr házának udvara* valószínűleg a papok udvara. 7, 2. emez udvar *kapujáról* beszél. *Intézd Júda mindama városaihoz . . . nekik:* valószínű, hogy a próféta az itt olvasható beszédet az évnek valamely főünnepén (húsvétkor, pünkösdkor vagy a sátoros ünnep alkalmával) mondotta, amikor Jeruzsálem és főleg a templom udvara megtelt az ország minden részéből jött zarándokokkal. *Ne hallgass el egy szót sem:* félelemből (1, 17.). — *3. Megbánom a rosszat:* az Isten az emberekhez emberi módon beszél, bár nála nem lehet

— de akikre ti nem hallgattatok, — [6]Sílóhoz hasonlóvá teszem ezt a házat ; ezt a várost pedig átokká teszem a föld összes nemzetei előtt.

[7]Meghallották pedig a papok, a próféták és az egész nép, amint Jeremiás elmondotta ezeket az igéket az Úr házában. [8]Amikor aztán befejezte Jeremiás mindannak az elmondását, amit az Úr parancsára el kellett mondania az egész népnek, megragadták őt a papok, a próféták és az egész nép, és így szóltak : Halállal haljon meg ! [9]Miért jövendölte az Úr nevében és *miért* mondotta : Mint Síló, úgy fog járni ez a ház, és ez a város elpusztul, úgy hogy nem leszen lakója? Erre egybegyűlt az egész nép Jeremiás ellen az Úr házában. [10]Amikor pedig Júda főemberei hallották ezeket az igéket, felmentek a király házából az Úr házába és leültek az Úr háza új kapujának bejáratában. [11]Ekkor így szóltak a papok és a próféták a főemberekhez és az egész néphez : Halálra méltó ez az ember, mert ez ellen a város ellen jövendölt, amint saját fületekkel hallottátok !

[12]Jeremiás erre így szólt az összes főemberekhez és az egész néphez : Az Úr küldött engem, hogy megjövendöljem ez ellen a ház ellen és ez ellen a város ellen mindazokat az igéket, amelyeket hallottatok. [13]Nos tehát, tegyétek jobbakká utaitokat és szándékaitokat és hall-

szó érzelmi változásról. *A rossz* az isteni büntetés. — *6.* L. 7, 12—15. Az Úr a jeruzsálemi templomot is el fogja pusztítani, amint annak idején nem kegyelmezett a sílói szent helynek sem. *Ezt a várost átokká teszem a föld összes nemzetei előtt:* Jeruzsálem sorsa a föld összes nemzeteinek száján átokformává lesz. *7—11. A papok, az álprófétáék és a nép Jeremiást halálra méltónak tartják a templom és Jeruzsálem ellen mondott beszéde miatt.* — *7. A próféták* Jeremiás halálos ellenségei, az álpróféták. — *8. Az egész nép* valószínűleg csak a papok és az álpróféták felbiztatására követelte Jeremiás halálát, mert a 16. vers tanusága szerint a nép pártját fogja a prófétának. — *9—11.* A magyarázók joggal mutatnak reá arra a hasonlóságra, mely egyrészt a Jeremiás ellen, másrészt az Úr Jézus (Mk. 14, 58.), Szt. István vértanu (Csel. 6, 12—14.) és Szent Pál (Csel. 21, 27—31.) ellen emelt vádak közt van. — *10. Felmentek a király házából az Úr házába:* mindkét épület Jeruzsálem keleti dombján állott, de a templom a dombnak északi, magasabb lépcsőjén. *Az Úr házának új kapuja* valószínűleg az a kapu, melyet Jóátám király építtetett (Kir. IV. 15, 35.).

12—15. Jeremiás azzal védekezik, hogy egyenesen az Úr parancsára jövendölt. — *12. Az Úr küldött engem.* Amily határozottan tagadja Jeremiás, hogy ellenségeinek (az álprófétáknak) isteni küldetésük van (23, 21 ; 27, 15 ; 29, 9.), époly határozottan állítja a saját isteni küldetését. — *13.* L. a 3. v. magyarázatát.

gassatok az Úrnak, a ti Isteneteknek szavára; akkor az Úr majd megbánja a bajt, amelyet kimondott reátok. 14Ami pedig engem illet, íme kezetekben vagyok; tegyétek velem azt, ami jó és helyes a szemetekben. 15De tudjátok és értsétek meg, hogy ha megöltök engem, ártatlan vérrel terhelitek meg magatokat, ezt a várost és annak lakóit, mert valóban az Úr küldött engem hozzátok, hogy fületek hallatára elmondjam mindezeket az igéket.

16Ekkor így szóltak a főemberek és az egész nép a papokhoz és a prófétákhoz: Nem szabad halálra ítélni ezt az embert, mert ő az Úrnak, a mi Istenünknek nevében szólt hozzánk. 17Előálltak erre nehányan az ország vénei közül és így szóltak a nép egész gyülekezetéhez: 18A móreseti Mikeás próféta volt Ezekiásnak, Júda királyának napjaiban, és így szólt Júda egész népéhez:

Így szól a seregek Ura:
Siont fel fogják szántani, mint a szántóföldet,
És Jeruzsálem kőhalmazzá leszen,
A templom hegye pedig erdős magaslattá.

19Vajjon halálra ítélte-e őt Ezekiás, Júda királya és egész Júda? Vajjon nem félték-e az Urat és nem könyörögtek-e az Úr színe előtt? És az Úr megbánta a bajt, melyet kimondott ellenük. Mi pedig a saját kárunkra ily nagy gonoszságot követnénk el?

20Volt egy *másik* férfiú is, ki az Úr nevében jövendölt, Úriás, Semei fia Kárjátjárímból. Ez teljesen Jeremiás igéi szerint jövendölt e város és ez ország ellen. 21És meghallotta ez igéket Jóákim király és mind az ő hatalmasai és főemberei, és halálra kereste őt a király. Meghallotta ezt Úriás, megijedt, elmenekült és Egyiptomba ment. 22Jóákim király erre embereket küldött Egyiptomba: El-

16—19. A higgadtabbak fellépése megmenti Jeremiást a haláltól. — *17. Az ország vénei* valószínűleg nem tartoztak a bírák közé, hanem az egyes családok (vagy nemzetségek) fejei voltak. — *18. Móreset* (Vulg. «Morasthi») Júdának egyik falva, Mikeás próféta hazája. A 17. versben említett «vének» Mikeás próféta könyvének egyik versét (3, 12.) idézik névszerint és szószerint.

20—23. Közbevetett elbeszélés Úriás próféta megöletéséről. Ez az elbeszélés annak igazolására szolgál, hogy Jeremiás tényleg a legnagyobb életveszélyben forgott. — *20. Úriás*, egyébként, ismeretlen próféta, Jeremiás kortársa volt. Úriás jövendölése egybehangzott Jeremiáséval. — *22.* A Hetvenes görög fordítás nem említ nevet. *Elnátán, Ákobor fia* volt az, aki a Báruk által összeírt

nátánt, Ákobor fiát és vele néhány férfiút, Egyiptomba. [23]Ezek visszahozták Úriást Egyiptomból és Jóákim király elé vezették. Ez megölte karddal és holttestét a köznép temetőjébe vetette.

[24]Áhikámnak, Sáfán fiának keze tehát megoltalmazta Jeremiást, úgyhogy nem került a nép kezére, és nem ölték meg.

27. FEJEZET.

Jeremiás jelképes cselekedettel felszólítja Szedekiást és a föld királyait, hogy vegyék magukra Nábukodonozor igáját. — Figyelmeztetés az álprófétáknak ellen. — A templom szent edényei Babilonba jutnak, de annak idején majd visszakerülnek Jeruzsálembe.

[1]Jóákim, Jósiás fia, Júda királya uralkodásának kezdetén az Úr ezt a szózatot intézte Jeremiáshoz: [2]Így szólt hozzám az Úr: Készíts magadnak *köteleket* és *igát*, és tedd őket nyakadba. [3]Aztán küldd el őket Edom királyának, Moáb királyának, Ámmon fiai királyának, Tírus királyának és Szidon királyának ama követekkel, kik Jeruzsálembe jöttek Szedekiáshoz, Júda királyához. [4]Egyben parancsold meg nekik, hogy így szóljanak uraikhoz: Így szól a seregek Ura, Izrael Istene: Mondjátok meg uraitoknak: [5]Én alkottam a földet, az embereket és az állatokat, melyek a föld színén vannak, nagy hatalmammal és kinyujtott karommal, és annak adom, aki szememnek tetszik.

fenyegető jövendölések felolvasásánál meg akarta akadályozni, hogy Jóákim király az egész könyvet tűzre vesse (36, 12. 25.). *Ákobor*: l. Kir. IV. 22, 12. 14.

*24. Áhikám*ról, *Sáfán fiá*ról l. Kir. IV. 22, 8—14.

27—28.

Jeremiás a nyakába akasztott igával jelképezi a babiloni fogságot.

27. (A Hetvenes görög fordításban a 34. fejezet.) A jövendölés kora Szedekiás (3. 12. v.) király uralkodásának kezdete. Ekkor Edom, Moáb, Ámmon, Tírus és Szidon királyai követeket küldtek hozzá, valószínűleg azért, hogy őt is egy Babilon ellen irányuló véd- és dacszövetség megkötésére bírják (3. v.; v. ö. 28, 1.).

1—11. Jeremiás jelképes cselekedettel érzékelteti az Úr parancsát, hogy minden nép hódoljon meg Nábukodonozornak, ha nem akar elveszni. — *1. Jóákim* helyett a szír fordítás a szövegösszefüggésnek megfelelően Szedekiást mond. A Hetvenes görög fordítás ezt a verset egészen elhagyja. — *2. Köteleket és igát* (héb.), vagyis fadarabokból összerótt és kötelekkel összekötött igát. Az iga a babiloni szolgaságot jelenti. A Vulgáta szerint: «bilincseket és láncokat.» — *3.* L. e fejezet bevezetését. *Aztán küldd el őket:* egyes magyarázók szerint Jeremiás nem a sajátmaga által hordott igát (Vulg. «bilincseket és láncokat») küldötte el a követekkel a szomszédos királyoknak, hanem csak megmagyarázta nekik jelképes cselekedetét. L. — *4.* skk. vers. — *5.* A *kinyujtott kar* a végtelen

[6]Nos tehát, én mindezeket az országokat szolgámnak, Nábukodonozornak, Babilon királyának kezébe adom. Még a mező vadjait is neki adom, hogy neki szolgáljanak. [7]Szolgál is majd neki és az ő fiának, meg a fia fiának minden nemzet, míg csak el nem jő az ő országának és neki magának is az ideje ; és szolgálnak majd neki nagyszámú nemzetek és nagy királyok. [8]Amely nemzet és ország pedig nem szolgál Nábukodonozornak, Babilon királyának, és mind, aki nem hajtja nyakát Babilon királyának igájába, azt a nemzetet karddal, éhinséggel és döghalállal látogatom meg, úgymond az Úr, míg csak meg nem semmisítem őket az ő keze által. [9]Ti tehát ne hallgassatok prófétáitokra, jósaitokra, álomfejtőitekre, jövendőmondóitokra és varázslóitokra, kik azt mondják nektek : Ne szolgáljatok Babilon királyának ! [10]Mert ezek hazugságot jövendölnek nektek, hogy messze elvigyenek titeket országotokból, hogy kiűzzenek titeket és ti elvesszetek. [11]Az a nemzet pedig, amely odahajtja nyakát Babilon királyának igája alá és szolgál neki, azt meghagyom a saját országában, úgymond az Úr, hogy művelje azt és benne lakjék.

[12]Szedekiáshoz, Júda királyához mindez igék szerint szólottam, és mondottam : Hajtsátok nyakatokat Babilon királyának igájába és szolgáljatok neki meg az ő népének, akkor életben maradtok. [13]Miért halnátok meg, te meg a te néped kard, éhinség és döghalál által, mint ahogy az Úr annak a nemzetnek mondotta, mely nem akar

isteni hatalom jelképe. (V. ö. Iz. 5, 25 ; 9, 12. 17. 21 ; 10, 4.) — *6. Nábukodonozor* az isteni ítéletnek végrehajtó eszköze. (V. ö. 25, 9.) *A mező vadjain* való uralomnak megemlítése szónoki alakzat. (Szent Jeromos *a mező vadjain* a barbár népeket érti.) — *7.* A próféta azért említi Nábukodonozor *fiát* és *fiának fiát*, hogy a babiloni fogság hosszú tartamát fejezze ki. (Nábukodonozor utódainak történetét l. Dániel próféta könyvének bevezetésében.) *Az ő országának és neki magának az ideje:* a Babilóniára és Nábukodonozorra váró isteni ítélet. Nábukodonozor halála végleg megrendítette Babilónia nagyhatalmi állását. — *8.* V. ö. a 6. v. magyarázatát. — *9.* A népámítók sokfélesége arra mutat, hogy Jeremiás korában a bálványozással együtt a babonaságnak minden neme nagyon el volt terjedve a zsidók között. — *10.* Az álprófétáknak a zsidó népet és a velük szomszédos nemzeteket arra ösztönözték, hogy Nábukodonozornak tagadják meg az engedelmességet, és így okai lettek számüzetésüknek.

12—15. Az idegen királyok követeihez intézett beszédet Jeremiás külön megismétli Szedekiás előtt. — A *13.* v. (v. ö. 8. v.) a Hetvenes

szolgálni Babilon királyának? [14]Ne hallgassatok a próféták szavára, kik ezt mondják nektek: «Ne szolgáljátok Babilon királyának!» — mivel ők hazugságot beszélnek nektek. [15]Mert nem küldtem őket, úgymond az Úr, és ők hazug módon jövendölnek az én nevemben, hogy kiűzzenek titeket, és ti elvesszetek ama prófétákkal együtt, akik jövendölnek nektek.

[16]A papoknak és ennek a népnek pedig ezt mondom: Így szól az Úr: Ne hallgassatok prófétáitok szavára, kik jövendölnek nektek és így szólnak: Íme az Úr edényei most nemsokára visszakerülnek Babilonból; mert hazugságot jövendölnek nektek. [17]Ne hallgassatok tehát reájuk, hanem szolgáljatok Babilon királyának; akkor életben maradtok. Miért jusson ez a város pusztulásra? [18]És ha ők próféták és az Úr igéje van bennük, járuljanak a seregek Ura elé, hogy ne jussanak Babilonba azok az edények, amelyek megmaradtak az Úr házában, Júda királyának házában és Jeruzsálemben. [19]Mert így szól a seregek Ura az oszlopokról, a tengerről, az állványokról és a többi edényről, amelyek megmaradtak ebben a városban, [20]amelyeket nem vitt el Nábukodonozor, Babilon királya, amikor Jeruzsálemből Babilonba hurcolta Jekoniást, Jóákim fiát, Júda királyát és Júda meg Jeruzsálem valamennyi főemberét. [21]Így szól ugyanis a seregek Ura, Izrael Istene amaz edényekről, melyek megmaradtak az Úr házában, Júda királyának házában és Jeruzsálemben: [22]Babilonba viszik őket, és ott maradnak, míg csak utánuk nem nézek, úgymond

görög fordításban hiányzik. — *14.* V. ö. 9. v. — *15a.* V. ö. 14, 14; 23, 21; 29, 9. — *15b.* V. ö. a 10. v. magyarázatát.

16—22. Jeremiás megismétli beszédét a papok és a nép előtt. — *16. Az Úr edényei* a jeruzsálemi templomnak ama felszerelései és kincsei, melyeket Nábukodonozor a szent város első elfoglalása alkalmával (597.) Babilonba hurcolt (Kir. IV. 24, 13.). Az álpróféták azzal biztatták a népet, hogy mindezek a kincsek mihamar visszakerülnek Jeruzsálembe. — *18.* Ha a 16. versben említett álpróféták az Úr igazi prófétái volnának, minden áron azon kellene lenniök, hogy legalább a még megmaradt kincsek ne kerüljenek Babilóniába. — *19.* V. ö. Kir. IV. 25, 13. *A tenger* Salamon templomának nagy vízmedencéje (Kir. III. 7, 23—26.).— *20.* V. ö. Kir. IV. 24, 12—16. — *22. Míg csak utánuk nem nézek:* míg véget nem ér az isteni büntetés. A szent edények hazavitelére az engedelyt Círus perzsa király adta meg a zsidóknak 538-ban. V. ö. Ezdr. I. 1, 7—11. Jeremiás fenyegető jövendölése tehát a biztató remény szózatával végződik.

az Úr. Akkor majd visszahozatom és visszatétetem őket erre a helyre.

28. FEJEZET.

Hánániás álpróféta azt jövendöli, hogy a babiloni fogság két év mulva véget ér; majd összetöri Jeremiás igáját. — Jeremiás büntetésül megjövendöli Hánániás közeli halálát.

[1]Történt pedig abban az esztendőben, Szedekiás, Júda királya uralkodásának kezdetén, a negyedik esztendőben, az ötödik hónapban, hogy így szólt hozzám Hánániás, Ázúr fia, a Gábaonból való próféta, az Úr házában, a papok és az egész nép jelenlétében: [2]Így szól a seregek Ura, Izrael Istene: Összetöröm Babilon királyának igáját! [3]Két esztendőn belül visszahozatom erre a helyre az Úr házának összes edényeit, melyeket Nábukodonozor, Babilon királya erről a helyről elvitt és Babilonba hurcolt. [4]És Jekoniást, Jóákim fiát, Júda királyát, valamint Júdának valamennyi száműzöttét, kik elkerültek Babilonba, visszahozom erre a helyre, úgymond az Úr; mert összetöröm Babilon királyának igáját!

[5]Ekkor így szólt Jeremiás próféta Hánániás prófétához a papok előtt és az Úr házában álló egész nép előtt, [6]és mondotta Jeremiás próféta: Úgy legyen! Úgy tegyen az Úr! Valósítsa meg az Úr igéidet, amelyekkel azt jövendölted, hogy visszahozatnak az edények az Úr házába, és az összes száműzöttek Babilonból erre a helyre! [7]Azonban halljad az igét, amelyet én mondok a te füled hallatára s az egész nép füle hallatára: [8]Ama próféták, kik előttem és előtted voltak ősidők óta, harcról, nyomorúságról és éhinségről jövendöltek

28. (A Hetvenes görög fordításban a 35. fejezet.)

1—4. Hánániás álpróféta beszéde. — *1. Abban az esztendőben:* a 27. fejezetben elbeszélt esemény évében, 594-ben. Az ötödik hónap (Áb) a mi időszámításunk szerint megfelel körülbelül a július közepétől augusztus közepéig terjedő időnek. *Gábaon* Benjámin törzsének területén feküdt, Jeruzsálemtől északra. *Próféta*, a Hetvenes fordítás «álprófétá»-t mond. — *3.* A vers utolsó részéhez v. ö. 27, 16—22. — A *4.* versben Hánániás azokról beszél, akiket Nábukodonozor 597-ben hurcolt Babilonba (Kir. IV. 24, 12—16.).

5—9. Jeremiás válasza Hánániásnak. — *6.* Jeremiás maga is szívből óhajtaná: bár igazak volnának Hánániás szavai. Válasza azonban fájdalmas gúny. — *8—9.* Az Úr igaz prófétái általában többet jövendöltek az Istennek igazságos büntetéseiről, mint a zsidó népre váró boldogságról, hogy a bűnösöket bűnbánatra indítsák. — *8. Éhinség* helyett a héber szöveg «döghalál»-ról beszél.

sok ország ellen és nagy birodalmak ellen. [9]Azt a prófétát pedig, ki békességet jövendöl, akkor fogják oly prófétának elismerni, kit valóban az Úr küldött, ha szava beteljesedik.

[10]Erre Hánániás próféta levette Jeremiás próféta nyakáról az *igát* és összetörte. [11]És így szólt Hánániás az egész nép színe előtt: Ezeket mondja az Úr: Így fogom letörni Nábukodonozornak, Babilon királyának igáját két esztendő mulva minden nemzet nyakáról. [12]Jeremiás próféta pedig elment útjára.

És az Úr ezt az igét intézte Jeremiáshoz, miután Hánániás próféta letörte az *igát* Jeremiás próféta nyakáról: [13]Menj, és mondjad Hánániásnak: Így szól az Úr: A fa*igát* összetörted, de vas*igát* csinálsz helyette! [14]Mert így szól a seregek Ura, Izrael Istene: Vasigát teszek mindeme nemzetek nyakára, hogy szolgáljanak Nábukodonozornak, Babilon királyának, és szolgálni fognak neki; de még a föld vadjait is neki adom. [15]Mondotta továbbá Jeremiás próféta Hánániás prófétának: Halljad, Hánániás! Nem küldött téged az Úr, és te reávetted a népet, hogy hazugságban bízzék. [16]Ezért így szól az Úr: Íme én elküldelek téged a föld színéről; meghalsz *még* ebben az esztendőben, mert az Úr ellen beszéltél. [17]Meg is halt Hánániás próféta abban az esztendőben, a hetedik hónapban.

10—12a. Hánániás összetöri Jeremiás faigáját. — *10. Iga* helyett a Vulgáta itt is, valamint a 12. és a 13. versben «lánc»-ról beszél. Hánániás tettében a magyarázók a harag kitörését látják; — *11.* ő maga azonban cselekedetének jelképes értelmet ad. — *12.* Az izgalmas párbeszéd után Jeremiás valószínűleg hazament, és ott vette az Úrnak újabb kinyilatkoztatását *(12b.).*

12b—17. Jeremiás megjövendöli, hogy a babiloni iga (a nép elvakultsága miatt) még súlyosabb lesz, és hogy Hánániás még ugyanabban az esztendőben meghal. Úgy látszik, ez a jövendölés ugyanazon a napon történt, mint az 1—12a-ban leírt párbeszéd. — *13. Vasigát csinálsz helyette,* a Hetvenes görög fordítás szerint: «vasigát csinálok helyette». Az Úr a zsidókra váró babiloni fogságot a nép elvakultsága miatt még súlyosabbá fogja tenni. — *14.* V. ö. 27, 6. és annak magyarázatát. A vers utolsó szavai a Hetvenes görög fordításban hiányzanak. — *15—16. Nem küldött téged — én elküldelek téged* (t. i. a halálba): megdöbbentő szójáték. *Az Úr ellen beszéltél,* a héber szerint: «az Úr ellen lázadást hirdettél»; v. ö. 29, 32; Móz. V. 13, 5. A hirtelen halált az ószövetség az Isten súlyos büntetésének tartotta. — *17. A hetedik hónapban:* Jeremiás jövendölése két hónap mulva teljesedett. (V. ö. 1. v.) A hetedik hónap neve Tisri; ez megfelel körülbelül a szeptember közepétől október közepéig terjedő időnek.

29. FEJEZET.

Jeremiás levele Babilóniába hurcolt honfitársaihoz. — A nechelámi Semeiás vádja Jeremiás ellen. — A Semeiásra váró büntető ítélet.

[1]Ezek ama levél szavai, melyet Jeremiás próféta Jeruzsálemből küldött a fogságba hurcolt vének maradékainak, a papoknak, a prófétáknak és az egész népnek, melyet Nábukodonozor Jeruzsálemből Babilonba hurcolt, — [2]miután száműzetésbe ment Jekoniás király és az anyakirályné, az udvari tisztek, Júda és Jeruzsálem főemberei, a kovácsok és a lakatkészítők Jeruzsálemből, — [3]Elásza, Sáfán fia és Gámáriás, Helkiás fia útján, kiket Szedekiás, Júda királya Nábukodonozorhoz, Babilon királyához küldött Babilonba :

[4]Így szól a seregek Ura, Izrael Istene valamennyi száműzötthöz, kiket Jeruzsálemből Babilonba vittem át : [5]Építsetek házakat és lakjatok *bennük*, ültessetek kerteket és egyétek gyümölcsüket. [6]Vegyetek feleséget és nemzzetek fiúkat és leányokat, adjatok fiaitoknak feleséget, és leányaitokat adjátok férjhez, hadd szüljenek fiúkat és leányokat, hogy sokan legyetek ott és ne kevesen. [7]Egyben munkálkodjatok ama város jólétén, melybe elvittelek titeket, és imádkozzatok érte az Úrhoz, mert az ő jóléte a ti jólétetek is. [8]Így szól ugyanis a seregek Ura, Izrael Istene : Ne vezesse-

29. (A Hetvenes görög fordításban a 36. fejezet.) **Szedekiás király** nemsokára trónralépése után hódoló követséget küldött Nábukodonozor babiloni királyhoz (3. v.). Jeremiás ezt az alkalmat felhasználta arra, hogy levelet intézzen Babilóniába hurcolt honfitársaihoz (4—23. v.).

1—3. Bevezetés. — 1. A fogságba hurcolt vének maradékainak: a prófétáknak a fogságra hurcoltakat gyakran nevezik «Izrael (vagy Jákob) maradékai»-nak, mert belőlük alakult ki a helyreállítandó Zsidóország lakossága, mely a messiási ígéretek letéteményese lett. (V. ö. 24, 5—7.) A Hetvenes görög fordítás ezt a kifejezést elhagyja. *A vének* az egyes családok vagy nemzetségek fejei (26, 17.). — *2.* L. Kir. IV. 24, 15—16. *A kovácsok és a lakatkészítők:* l. 24, 1. magyarázatát. — *3. Elásza, Sáfán fia* talán testvére a 26, 24-ben említett Áhikámnak és a 36, 10. 25-ben említett Gámáriásnak. *Gámáriás, Helkiás fia* egyébként ismeretlen személy.

4—9. A Babilonba hurcolt zsidók készüljenek hosszú tartózkodásra az idegen országban. — 5—7. Az álpróféták szava azt a hiú reményt öntötte a száműzött zsidók lelkébe, hogy rövid idő mulva visszatérhetnek hazájukba ; ezért nem is akartak Babilonban házat építeni, birtokot szerezni vagy családot alapítani, hogy a Babilóniában szerzett birtok, vagy az ott alapított család és ott született kis gyermekeik akadályaik ne legyenek a visszatérésben. Ez a gondolkodás azonban a zsidó nép fennmaradását veszélyeztette. — *8. Prófétáitok:* a Babilonban is fellépő álpróféták, kik

nek félre titeket köztetek levő prófétáitok és jósaitok, és ne törődjetek álmaitokkal, melyeket álmodtok, [9]mert hamisan jövendölnek ők nektek az én nevemben, holott én nem küldtem őket, úgymond az Úr.

[10]Mert így szól az Úr: Amikor majd vége felé jár Babilonban a hetven esztendő, meglátogatlak titeket, és teljesítem rajtatok azt a jó ígéretemet, hogy visszahozlak titeket erre a helyre. [11]Én ugyanis ismerem a terveket, amelyeket elgondoltam rólatok, úgymond az Úr; a jólétre és nem a sanyargatásra irányuló terveket, hogy meghozzam nektek a várva-várt *jó* véget. [12]Hívjatok engem, menjetek és könyörögjetek hozzám, és én meghallgatlak titeket. [13]Keressetek és megtaláltok engem! Ha teljes szívvel kerestek engem, [14]meg is találtok engem, úgymond az Úr; és jóra fordítom *sorsotokat*, és egybegyüjtelek titeket mindama nemzetek közül és mindama helyről, ahová előztelek titeket, úgymond az Úr, és visszatérítlek titeket arról a helyről, ahová számkivetésbe hurcoltalak titeket.

[15]Mivel ti így szóltok: «Az Úr prófétákat támasztott nekünk Babilonban», — [16]azért így szól az Úr a Dávid trónján ülő királyról és az e városban lakó egész népről, a ti testvéreitekről, kik nem mentek veletek a számkivetésbe: [17]Így szól a seregek Ura: Íme én kardot, éhinséget és döghalált küldök reájuk, és olyanokká teszem őket, mint a rossz fügéket, melyeket megenni nem lehet, annyira rosszak; [18]karddal, éhinséggel és döghalállal üldözöm őket, és *borzadás tárgyává teszem* őket a

közül a 21. v. kettőt névszerint is megemlít. — *9.* V. ö. 14, 14; 23, 21; 27, 15.

10—14. A babiloni fogság csak hetven év mulva ér véget. — *10.* V. ö. 25, 11; Dán. 9, 2; Zak. 1, 12. A *látogatás* itt az Úr büntető ítéletének, a fogságnak végét jelenti. — *11.* A babiloni fogság célja nem a zsidó nép megsemmisítése volt, hanem annak erkölcsi megtisztítása. — *12. Menjetek:* térjetek vissza hazátokba. — *14.* A szétszórt zsidóság összegyüjtése minden helyről a próféták leírásaiban a messiási kornak egyik jellemző vonása.

15—19. A zsidó népnek még Jeruzsálemben maradt része szintén a babiloni fogságba jut. (E részletnek eredeti helye talán a 9. v. után volt, hol Jeremiás levelének első részével (4—9. v.) megrendítő ellentétes párhuzamban áll: nemcsak a babiloni foglyok nem térnek egyhamar haza, hanem még a Jeruzsálemben maradt nép is Babilonba kerül.) — *15. A próféták* a Babilonba hurcolt nép közt fellépő álpróféták. — *16. A király* Szedekiás. — *17.* V. ö. 24, 2. 8—10. — *18. Borzadás tárgyává teszem őket* (héb.), a Vulgáta szerint: «sanyargatásra adom őket». V. ö. 25, 18.

föld minden országa számára, átok, irtózat, gúny és gyalázat tárgyává minden ama nemzetek előtt, melyek közé kiűzöm őket, [19]azért mert nem hallgattak amaz igéimre, úgymond az Úr, melyeket nekik üzentem szolgáim, a próféták által, *kiket* szünet nélkül küldöttem: de ti nem engedelmeskedtetek, úgymond az Úr.

[20]Halljátok tehát az Úr igéjét, mindnyájan ti száműzöttek, kiket Jeruzsálemből Babilonba küldtem: [21]Így szól a seregek Ura, Izrael Istene Áchábhoz, Kóliás fiához, és Szedekiáshoz, Mázsiás fiához, kik hazug módon prófétálnak nektek az én nevemben: Íme én Nábukodonozornak, Babilon királyának kezébe adom őket, ki majd megöli őket szemetek láttára; [22]és átokszót csinálnak belőlük Júda összes száműzöttei, kik Babilonban vannak, mondván: «Úgy tegyen veled az Úr, mint Szedekiással és Áchábbal, kiket Babilon királya tűzön pörkölt meg», [23]mivel esztelenséget cselekedtek Izraelben, házasságtörést követtek el barátaik feleségével, és hazug módon az én nevemben mondtak szózatot, pedig én ezt nem parancsoltam nekik. *Jól értesült* tanuja vagyok én ennek, úgymond az Úr.

[24]A nechelámi Semeiásnak pedig mondjad: [25]Így szól a seregek Ura, Izrael Istene: Azért, mert a magad nevében ilyen levelet küldtél Jeruzsálem egész népéhez és Szofoniás paphoz, Mázsiás fiához és minden paphoz: [26]«Az

20—23. Jeremiás megfenyeget két, Babilonban élő álprófétát. — *20.* Ünnepélyes bevezetése a két álprófétára mondott átoknak. — *21.* A két, Nábukodonozor ellen lázadást hirdető álprófétára szörnyű büntetés: — *22.* a tűzhalál vár. *Tűzön pörkölt meg:* a megfelelő héber ige szójáték Kóliás nevével (21. v.). — *23. Esztelenséget cselekedtek:* gonoszságot műveltek. *Házasságtörést követtek el barátaik feleségeivel:* v. ö. 23, 14. és Zsuzsanna történetét Dán. 13. fejezetében. *Jól értesült tanuja vagyok én ennek* (héb.), a Vulgáta szerint: «Én vagyok a bíró és a tanu», kinek tanubizonysága és ítélete megfelebbezhetetlen.

24—32. A nechelámi Semeiásra kimondott büntető ítélet. — *24. A nechelámi* szó valószínűleg Semeiás családját vagy nemzetségét jelzi. — *25.* Semeiás Babilonból levél útján hívta fel Szofoniás jeruzsálemi főpapot, hogy Jeremiást ártalmatlanná tegye. Valószínű, hogy a *Jeruzsálem egész népéhez és minden paphoz* szavak valamely leírótól erednek; a Hetvenes fordításban nem olvashatók. Szofoniás azonos a 21, 1. és 37, 3-ban említett személlyel; v. ö. Kir. IV. 25, 18; Jer. 52, 24. — *26. Jójáda* (fő)papról l. Kir. IV. 11, 4 skk; Krón. II. 23, 1 skk. Semeiás azért említi a kiváló Jójáda főpapot, hogy ezzel is serkentse Szofoniást «kötelességének» teljesítésére: a főpapnak meg kellett akadályoznia az álpróféták garázdálkodását. Semeiás Jeremiást hamis prófétának

Úr tett téged pappá Jójáda pap helyébe, hogy mint az Úr házának felügyelője *szemmel* tarts minden őrjöngő és prófétáló férfiút, hogy azt kalodába és börtönbe vesd, —[27]nos tehát, miért nem fenyegetted meg az ánátóti Jeremiást, ki jövendöl nektek? [28]Hiszen ez még Babilonba is ilyen üzenetet küldött hozzánk: Sokáig tart még! Építsetek házakat és lakjatok *bennük*, ültessetek kerteket és egyétek gyümölcsüket!» [29]Ezt a levelet Szofoniás pap felolvasta Jeremiás próféta füle hallatára. [30]Erre az Úr ezt a szózatot intézte Jeremiáshoz: [31]Üzend meg valamennyi száműzöttnek: Így szól az Úr a nechelámi Semeiásról: Mivelhogy jövendölt nektek Semeiás, bár én nem küldtem őt, és azon volt, hogy ti hazugságban bízzatok, [32]azért így szól az Úr: Íme én meglátogatom a nechelámi Semeiást és ivadékát; nem lesz neki embere, ki e nép között laknék, és nem látja meg a jót, melyet én népemmel teszek majd, úgymond az Úr, mert lázadást hirdetett az Úr ellen.

30. FEJEZET.

Az Izraelre váró boldogság: Izrael megszabadul, sebei begyógyulnak, és népét az Úr helyreállítja.

[1]Ezt a szózatot intézte az Úr Jeremiáshoz: [2]Így szól az Úr, Izrael Istene: Írd le magadnak könyvbe azokat az igéket, melyeket hozzád intéztem. [3]Mert íme napok jönnek, úgymond az Úr, és jóra fordítom népemnek, Izraelnek és Júdának sorsát, úgymond az Úr; és visszaviszem őket arra a földre, melyet atyáiknak adtam, hogy birtokukba vegyék.

[4]Ezek azok az igék, amelyeket az Úr Izraelről

tartja. A Hetvenes fordítás szerint az Úr intéz fenyegető kérdést Szofoniáshoz: miért gyalázta (Semeiással együtt) Jeremiást? — *28.* Semeiás Jeremiásnak bűnül tudja be Babilóniába küldött levelét. — *31—32.* A Semeiásra váró büntető ítélet: ivadékai *(= embere)* kihalnak, és nem érik meg Zsidóország helyreállítását. — *Lázadást hirdetett az Úr ellen:* v. ö. 28, 16. magyarázatát.

30—31. *Az Izraelre váró boldog jövő.*

A babiloni fogságból való szabadulás gondolata összefolyik a messiási idők rajzával. A beszéd kora valószínűleg az 586. év gyászos eseményeit követő idő, amikor a zsidó nép zöme már a babiloni fogságban volt.

30. (A Hetvenes görög fordításban a 37. fejezet.) *1—3. A beszéd bevezetése.* — *2. Azokat az igéket:* a 30. és 31. fejezetben olvasható jövendölést. — *3. Íme napok jönnek* stb.: a próféta a babiloni fogság végét jövendöli meg.

és Júdáról mondott : [5]Így szól az Úr :
Hallga ! Szörnyű kiáltás :
Rettegés, és nincsen béke!
[6]Tudakoljátok meg és nézzetek utána :
Szül-e tán a férfiú?
Miért látom hát minden férfiú kezét derekán,
Mint a vajúdó nőét?
Miért vált fakóra minden arc?
[7]Jaj ! Mert nagy az a nap,
És nincs hozzá hasonló !
Jákob szorongatásának ideje ez,
De megszabadul belőle.
[8]És leszen azon a napon,
—úgymond a seregek Úra :
Letöröm nyakadról az ő igáját,
És bilincseit szétzúzom ;
És idegenek nem uralkodnak többé rajta,
[9]Hanem az Úrnak, az ő Istenüknek szolgálnak,
És királyuknak, Dávidnak, kit nekik támasztok.
[10]Ne félj tehát, én szolgám, Jákob !
— Úgymond az Úr, —
És ne remegj, Izrael !
Mert íme én megszabadítlak a messze földről,
És ivadékodat fogsága földéről.
Visszatér majd Jákob és megpihen,
És minden jóban bővelkedik,
És nem lesz senki sem,
Akitől félnie kellene ;
[11]Mert én veled vagyok,— úgymond az Úr, —
Hogy megszabadítsalak.
Mert megsemmisítek minden nemzetet,
Melyek közé szétszórtalak ;
De téged nem semmisítlek meg,
Csak megfenyítlek igazságosan,
Hogy ártatlannak ne gondold magadat.

[12]Mert így szól az Úr :
Gyógyíthatatlan a te sebed,
Igen fájdalmas a te csapásod !

4—11. Az Úr nagy napján megszabadul Izrael. — 5—7. Igen élénk leírása az Úr ítéletét megelőző általános rémületnek. — *7. Az a nap:* az Úr ítéletének napja, mely Babilóniát sujtani fogja. A leírással v. ö. Jóel 2, 11 ; Ám. 5, 18 ; Szof. 1, 15. stb. A Babilónia bukását kísérő nehéz idő a zsidó népet is próbára teszi, de számára a szabadulást hozza meg. — *8.* A vers első részében az Úr a zsidó néphez intézi szavait, második felében a választott népről beszél. *Az ő igáját:* Babilon igáját ; ugyancsak Babilon népét jelentik az *idegenek*. — *9. Királyuknak, Dávidnak:* a Dávid törzséből származó Messiás-királynak. V. ö. Ez. 34, 23. 24 ; 37, 24. 25 ; Óz. 3, 5. Jeremiás prófétai távlatban összeköti a fogságból való visszatérést a Messiás korával. — *10—11.* (v. ö. 46, 27. 28.) a Hetvenes görög fordításban nem olvasható. — *10.* V. ö. Iz. 43, 1 ; 44, 2. *Jákob* az egész zsidó népet személyesíti meg, mint annak törzsatyja. *A messze föld* Babilónia. A vers vége és a — *11.* vers a messiási korra vonatkozik. Az Úr azért *fenyítette meg* népét, hogy bünbánatra indítsa, de büntetésének célja nem a választott nép megsemmisítése volt.

13Senki sincs, ki felkarolná
ügyedet,
Hogy bekötözzön téged ;
Üdvös gyógyulás nincsen
számodra.
14Szeretőid mind megfeledkeztek rólad,
És nem keresnek téged,
Mert ellenséges csapással
sujtottalak,
Kegyetlen fenyítéssel :
Mert sok a gonoszságod,
Súlyosak a bűneid.
15Miért kiáltasz romlásod miatt?
Hogy gyógyíthatatlan a te fájdalmad?
Sok gonoszságodért és súlyos bűneidért
Tettem ezt veled !
16Ámde felfalják majd mindazokat, kik felfalnak téged,
És fogságra jut minden ellenséged.
Elpusztulnak azok, kik téged pusztítanak,
És minden fosztogatódat zsákmánnyá teszem.
17Mert behegesztem sebhelyedet,
És kigyógyítlak sebeidből,
— Úgymond az Úr. —
Eltaszítottnak hívtak téged, Sion :
«Ez az, akivel senki sem törődik».

18Így szól az Úr :
Íme én jóra fordítom Jákob sátrainak sorsát,
És megkönyörülök hajlékain ;
Magaslatán felépül a város,
És lerakják rendben a templom alapjait.
19És dícséret hangzik fel onnan,
S az örvendezők hangja.
Megsokasítom őket, és nem fogynak meg,
Felmagasztalom, és nem alázom meg őket.
20Fiai olyanok lesznek, mint annakelőtte,
Gyülekezete megmarad előttem,
De meglátogatom mindazokat, kik sanyargatják őket.
21Vezér származik belőle,
Fejedelem támad soraiból,
Magamhoz engedem őt és ő hozzám járul ;

12—17. Izrael sebei begyógyulnak. — A *15.* v. a Hetvenes görög fordításban hiányzik. — *17.* Amikor már-már úgy látszik, hogy az Úr Siont végleg elhagyta, sőt eltaszította, akkor fogja meggyógyítani minden sebét. V. ö. Óz. 1, 10 ; 2, 24.

18—22. Izrael népének helyreállítása. — *18. Jákob sátrai:* a zsidó nép lakóházai. Jeremiás megjövendöli Jeruzsálemnek és *a templom*nak (héb. «a palotának») újjáépítését. — *19.* Az elpusztult városban újra helyreáll az öröm és a vidámság, és a zsidó népre dicsőséges jövő vár. Szép ellentét 16, 9 ; 25, 10 ; Bár. 2, 23. verseivel. — *20. Fiai:* Jákob fiai (18.). *Mint annakelőtte:* a zsidó nép történetének dicsőséges korszakában. — *21.* A *vezér* és *fejedelem* a Dávid családjából származó Messiás (9. v.). A választott nép nem szolgál többé idegen fejedelmeknek. *Ki merne arra gondolni?* a héber szerint : «ki tenné zálogba szívét?» azaz :

Mert ki merne arra gondolni,
Hogy hozzám közeledjék? — úgymond az Úr.
[22]És ti az én népemmé lesztek,
Én pedig a ti Istenetekké leszek.

[23]Íme az Úr haragjának
forgetege megindul,
És romboló vihar *zúdul* a
gonoszok fejére ;
[24]Nem fordítja el szörnyű
haragját az Úr,
Míg csak meg nem cselekszi és míg nem teljesíti
Szívének szándékait ;
Az idők végén majd megértitek ezt !

31. FEJEZET.

Az Izraelre váró szabadulás. — Efráim őszinte bűnbánata. — Az új szövetség és a szívekbe írt új törvény. — A szent város újjáépül.

[1]Abban az időben, úgymond az Úr, Istenévé leszek Izrael minden nemzetségének, és ők az én népemmé lesznek.

[2]Így szól az Úr :
Kegyelmet talált a pusztában ama nép,
Mely megmenekült a kardtól ;
Nyugalmába tér Izrael.
[3]Megjelent nekem a távolban az Úr :
Örök szeretettel szeretlek téged,
Azért könyörületességemben magamhoz vontalak téged.
[4]Ezért ismét felépítelek, és te fel fogsz épülni,
Izrael szűz leánya ;
Ismét ékeskedel majd dobjaiddal,
És kivonulsz a vigadozók karával.

ki kockáztatná életét? Az ószövetség embere nem mert az Istenhez közeledni, mert attól félt, hogy meghal, — hacsak az Úr különleges módon nem hívta, mint pl. Mózest. V. ö. Móz. II. 19, 21 ; 33, 20 ; IV. 8, 19 ; Bír. 13, 22. stb. — *22.* (A Hetvenes görög fordításban hiányzik.) V. ö. Óz. 1, 10 ; 2, 24.

23—24. Az Úr szörnyű ítéletének leírása, mely megsemmisíti Izraelben a gonoszokat, hogy csak a jámborok vehessenek részt a messiási kor boldogságában. V. ö. 23, 19. 20. — *23. Romboló vihar zúdul a gonoszok fejére* (héb.), a Vulgáta szerint : «Romboló vihar nyugszik meg a gonoszok fején».

31. (A Hetvenes görög fordításban a 38. fejezet.) Az Izraelre váró boldog jövő rajzának folytatása. A közelebbi és a távolabbi (messiási) jövő a prófétai távlatban összeolvad.

1—6. A fogságból való szabadulás ígérete. — *1.* V. ö. 30, 22 ; Óz. 1, 10 ; 2, 24. — *2. A puszta* itt a babiloni fogságot jelenti, *a kard* a babiloni hadsereg öldöklését. *Izrael nyugalma* a Szentföld birtoklása. — *3. Megjelent nekem* (a Hetvenes görög fordítás szerint helyesebben : «neki») *a távolban az Úr:* Izrael a babiloni fogság szomorú napjaiban mintegy a messze távolban látja a messiási ígéreteket. A vers második része az Úrnak végtelenül gyöngéd szava. — *4.* A szent város és Zsidóország helyreállítása. A próféta a zsidó népet olyan leány alakjában személyesíti meg,

[5]Újra szőllőt ültetsz majd
Szamaria hegyein ;
Szőllőt ültetnek a munkások,
És meg is kezdik a szüretet.
[6]Mert eljő a nap, amelyen
majd így kiáltanak az őrök
Efráim hegyén :
Rajta ! Menjünk fel Sionba
Az Úrhoz, a mi Istenünkhöz !

[7]Mert így szól az Úr :
Örvendjetek vidáman Jákobon,
Ujjongjatok a nemzetek elseje miatt !
Harsogjátok, énekeljétek és mondjátok :
Az Úr megszabadí*totta* nép*ét*,
Izrael maradékát !

[8]Íme én kihozom őket
Észak földéről,
És egybegyüjtöm őket a
föld határairól ;
Lesz köztük vak és sánta,
Viselős és szülő nő egyaránt,
Nagy lesz a sereg, mely ide visszatér !
[9]Sírva jönnek, és irgalommal hozom őket vissza,
Egyenes úton vezetem őket patakok mentén,
Nem botlanak meg rajta ;
Mert atyjává lettem Izraelnek,
És Efráim az elsőszülöttem.

[10]Halljátok meg az Úr igéjét, ti nemzetek,
Hirdessétek a távoli szigeteken és mondjátok :

ki a diadalmenet alkalmával táncot lejt. — *5.* Az elpusztított Zsidóországban ismét helyreáll a társadalmi élet rendje : az fog szüretelni, aki a szőllőt ültette, és nem az ellenség. *És meg is kezdik a szüretet:* a fordítás a héber szöveget követi. (A Hetvenes görög fordítás szerint : «És háladalt zengenek».) Vulg. : «Míg el nem jő az ideje, nem fognak szüretelni». A Vulgáta arra céloz, hogy ellenség nem fogja többé idő előtt és jogtalanul leszüretelni a szőllőket. *Szamaria* és — *6. Efráim* megemlítése azt mutatja, hogy az Úr nemcsak Júdát, hanem Izrael országát is helyreállítja, és a két testvérország ismét egyesül egymással. *Az őrök* a nép vezetői.

7—9. A fogságból való visszatérés. (V. ö. Iz. 48, 21. és általában Iz. 40—55. fej. számos helyét.) — *7. A nemzetek elseje* a zsidó nép, mint az Úr választott népe. A vers utolsó részében fordításunk a Hetvenes görög szöveget és az arámi magyarázatot követi ; héb. és Vulg. : «Szabadítsd meg, Urunk, népedet». stb. — *8. Észak földe* Babilónia. A szétszórt zsidó nép *egybegyüjtése* a messiási ország rajzának egyik jellegzetes vonása a prófétáknál. A jövendölés szellemi értelemben teljesedett be az újszövetségi Egyházban. — *9. Sírva jönnek:* a bűnbánat vagy az öröm könnyeit hullatva. A Hetvenes fordítás a vers első részét a fogságba vonulásra, második részét a visszatérésre magyarázza. *Patakok mentén,* a héber szerint : «vízpatakokhoz», azaz termékeny helyekre. *Efráim* itt az északi törzseket képviseli, melyek Palesztinában Júda előtt fontosabb szerepet játszottak ; ezért mondja a próféta Efráimot az Úr *elsőszülött*ének.

10—14. A nagy nemzeti gyász örömre változik. (V. ö. Bár. 5. fej.)— *10. A távoli szigetek* a görög tenger szigetei. — Az Úr, ki népét

Ki elszélesztette Izraelt,
egybe *is* gyüjti,
És megoltalmazza, mint
nyáját a pásztor.
11Mert az Úr megváltotta
Jákobot,
És kimentette egy hatalmasabbnak kezéből.
12És eljönnek és dícséretet
mondanak a Sion hegyén,
És egybegyűlnek az Úr
javaira :
A gabonára, a borra és az
olajra,
A fiatal bárányokra és
borjakra.
Olyanná lesz lelkük, mint
az öntözött kert,
És nem éheznek többé.
13Akkor majd körtáncot
lejt örömében a szűz,
Ifjú és öreg egyaránt.
Örömöt fakasztok fájdalmuk nyomán,
Megvigasztalom őket,
És megörvendeztetem fájdalmuk után.
14Akkor majd kövérséggel
üdítem fel a papokat,
És népem eltelik javaimmal,
— Úgymond az Úr.

15Így szól az Úr :
Jajszó hallik *Rámában*,
A gyász és siralom *szava:*
Ráchel siratja fiait,
És nem engedi, hogy vigasztalják miattuk,
Azért, mert *már* nincsenek.
16Így szól az Úr :
Szűnjék meg sírásod
szava,
És szemed könnyet *többé ne hullasson;*
Mert meglesz a jutalma
fáradságodnak,
— Úgymond az Úr, —
S ők visszatérnek az ellenség földéről.
17Van reménysége ivadékaidnak,
— Úgymond az Úr, —
Mert fiaid visszatérnek
határukba.
18Jól hallom a számüzetésbe menő Efráimot :
Megfenyítettél engem, és
én okultam rajta,

bűneiért megbüntette, a megtért népet szeretettel oltalmazza. — *11. Jákob* az egész zsidó népet jelenti. *Egy hatalmasabb:* Nábukodonozor, és általában a babiloni világbirodalom. — *12.* A bőséges termés a messiási kornak egyik jellegzetes vonása a próféták leírásaiban. — *13.* V. ö. 30, 19. — *14. A kövérség* az áldozati állatok kövérsége.

15—20. Efráim bánata és vigasztalása. — *15. Rámában* (héb.), Vulg. «a magaslaton». A héber kifejezés egyaránt jelenti Ráma városát Benjámin törzsének területén, Jeruzsálemtől 8 kilométernyire északra (ma «Er-Rám»), és «a magaslat»-ot. A Hetvenes fordítás kéziratai megoszlanak ; egyesek «Rámá»-t, mások «magaslat»-ot mondanak. 40, 1. szerint Nábukodonozor Jeruzsálem elfoglalása után Rámában gyüjtötte össze a zsidó foglyokat, kiket Babilóniába hurcolt. Mivel Benjáminnak Ráchel volt az anyja (l. Móz. I. 35, 18 ; v. ö. egyúttal Kir. I. 10, 2.), Jeremiás költői képben Ráchelt mint édesanyát írja le, ki a fogságba távozó gyermekeit siratja. Ezt a verset Mát. 2, 17. 18. a betlehemi gyermekgyilkosságra alkalmazza. — *16—17.* Az Úr megvigasztalja a gyermekeit siratót Ráchelt : fogságba hurcolt gyermekei vissza fognak térni. — *18. A számüzetésbe menő Efráimot*, a héber szöveg így is

Mint a járomba még bele
nem tört tinó ;
Vigyél vissza engem és én
hozzád térek,
Mert te vagy az Úr, az én
Istenem.
19Amióta *fogságba jutottam*,
Bűnbánatot tartottam ;
S amióta kitanítottál,
Ágyékomat verem.
Szégyenkezem és pirulok,
Mert ifjúkorom gyalázatát viselem.
20Vajjon drágalátos fiam-e
nekem Efráim,
Dédelgetett gyermekem-e? —
Ahányszor beszélek róla,
Gondolok is reája.
Megesik rajta a szívem,
Irgalommal vagyok
iránta,
— Úgymond az Úr. —
21Állíts magadnak útmutatókat,
Helyezz el magadnak *útjelzőket;*
Irányítsd szívedet a helyes útra,
Melyen *azelőtt* jártál.
Térj vissza, Izraelnek szűz
leánya
Térj vissza e városaidba !
22Meddig *kalandozol még*
ide-oda,
Te állhatatlan leány?
Hiszen az Úr új dolgot
teremt a földön :
Nő férfiút vesz körül.

fordítható : «a jajgató Efráimot». (Így a Hetvenes fordítás is.) *Mint a járomba még bele nem tört tinó:* v. ö. Óz. 10, 11. A vers utolsó része szépen fejezi ki azt a gondolatot, hogy a bűnbánathoz és a megtéréshez az Isten segítő kegyelme szükséges. — *19. Amióta fogságba jutottam*, — így a Hetvenes görög és a régi latin fordítás ; héb. és Vulg. «Amióta megtérítettél engem». *Az ágyék verése* a bűnbánat jele. (V. ö. Ez. 21, 12.) *Ifjúkorom gyalázata:* a pusztai vándorlás alkalmával elkövetett bűnök. — *20.* Az Úr szava, ki Izrael országának megtért maradékait (Efráimot) gyöngéd szeretetébe fogadja vissza. *Meg is emlékezem róla:* a legnagyobb szeretettel.

21—22. Izrael megszabadul a fogságból. — 21. Útjelzőket (héb.), a Vulgáta szerint : «keserűségeket». A próféta felszólítja a zsidó népet, állítson fel magának jeleket a fogságba menet, hogy a hazavezető utat felismerje. — *22. Meddig kalandozol még ide-oda?* (héb.), Vulg. «Meddig olvadozol a gyönyörűségben?» *Nő férfiút vesz körül.* Számos szentatya és katholikus értelmező szerint *a nő* a Boldogságos Szűz, *a férfiú* Jézus Krisztus, a jövendölés pedig az Üdvözítőnek természetfölötti fogantatására vonatkozik. (V. ö. Iz. 7, 14.) A héber szöveg szerint : Nő vesz körül (védőleg) férfiút ; — ez talán úgy értendő, hogy oly nagy lesz a biztonság, hogy senki sem szorul az erős férfiú védelmére, sőt az asszony még a férfiút is megoltalmazhatja. (A Vulgáta ebben az értelemben is fordítható.) Más magyarázók a héber szöveget így értelmezik : «Az asszony visszatér férjéhez», — vagyis Izrael, a hűtlen feleség, visszatér az Úrhoz ; vagy : «Nő környékez meg férfiút», t. i. udvarolva, — Izrael az Urat. Ezt a próféta *új dolog*nak mondja, mert a mózesi törvény szerint az elbocsátott asszony nem térhetett többé vissza urához, ha már más férfiúnak lett a felesége. A Hetvenes görög fordítás így szól : «Szabadulásban járnak az emberek». Eszerint a héber és a görög szöveg a zsidó nép helyreállítására és boldogságára, szellemi értelemben pedig a messiási

[23]Így szól a seregek Ura, Izrael Istene: Amikor majd jóra fordítom *sorsukat*, újra mondják majd ezt az igét Júda földén és városaiban: Áldjon meg téged az Úr, te az igazság ékessége, te szent hegy! [24]És megtelepszik majd rajta Júda és minden városa egyaránt, a szántóvetők azokkal, kik nyájat terelnek. [25]Az eltikkadt lelket felüdítem, és minden éhezőt jóllakatok. — [26]Erre mintegy álomból serkentem fel, és álmom, amelyet láttam, édes volt nekem.

[27]Íme napok jönnek, úgymond az Úr, és bevetem Izrael házát és Júda házát emberek magvával és állatok magvával; [28]és amint gondom volt reájuk, hogy kitépjek és romboljak, szétszórjak, pusztítsak és sujtsak, úgy gondom lesz majd reájuk, hogy építsek és ültessek, úgymond az Úr. [29]Azokban a napokban nem mondják többé:

«Az atyákették a savanyú szőllőt,
És fiaik foga vásott el», —

[30]hanem kiki a saját gonoszsága miatt hal meg; csak annak vásik el a foga, aki eszi a savanyú szőllőt.

[31]Íme napok jönnek, úgymond az Úr, és új szövetségre lépek Izrael házával és Júda házával; [32]nem olyan szövetségre, mint amilyent atyáikkal kötöttem azon a napon, amelyen megfogtam kezüket, hogy kivigyem őket Egyiptom földéről, olyan szövetséget, melyet ők megszegtek, holott én uruk voltam, úgymond az Úr; [33]hanem olyan leszen az a szövetség, amelyet majd kötök Izrael házával: Ama napok után, úgymond az Úr, bensejükbe adom törvényemet,

korra vonatkozik. A szír fordítás szerint: «Az asszony szereti a férfiút».

23—26. A zsidó népre váró boldogság. — 23. Jóra fordítom sorsukat (héb.), Vulg. «visszahozom foglyaikat». Júda neve, mely valamikor átokszó volt (v. ö. 18, 16; 19, 8; 25, 9. 18.), a fogság után az áldás szava lesz. A *szent hegy* a Sion hegye. — *24.* Júdában ismét helyreáll a boldog élet. — *25.* V. ö. 12. és 14. v. — *26.* A prófétának szava, aki előtt Jeruzsálem és Júda boldog jövője édes álomnak tűnik fel.

27—30. A választott nép megszaporodása. — 28. V. ö. 1, 10. Amily gonddal teljesítette büntető ígéretét az Úr, époly gonddal fogja teljesíteni a nép helyreállítására vonatkozó ígéreteit is. — *29.* Közmondás (v. ö. Ez. 18, 2.): a fiúk atyáik gonoszságai miatt bűnhődnek.

31—34. Az Úr új szövetségre lép népével. Ez a szövetség — 32. nem a Sínai-hegynél kötött szövetségnek egyszerű megújítása lesz, — *33.* hanem az emberek szívébe és lelkébe írt szövetség. A jövendölés Szent Pál tanítása szerint az evangélium törvényében és

és beleírom szívükbe. Én Istenükké leszek, ők pedig az én népemmé lesznek. 34És senki sem tanítja *akkor* többé társát, senki a testvérét, mondván : Ismerd meg az Urat! Mert mindnyájan ismerni fognak engem, a legkisebbtől a legnagyobbig, úgymond az Úr, minthogy megbocsátom gonoszságukat és bűnükre nem gondolok többé.

35Így szól az Úr :
Ki a napot világosságul
adja a nappalnak,
S a hold és a csillagok
rendjét világosságul az
éjtszakának ;
Ki felkorbácsolja a tengert, hogy zúgnak
hullámai,
Kit a seregek Urának neveznek :
36Ha megszűnhetik előttem ez a rend,
— Úgymond az Úr, —
Akkor szűnik meg Izrael
ivadéka nép lenni
Előttem mindörökké.

37Így szól az Úr : Ha meg lehet mérni az egeket fent és megvizsgálni a föld alapjait alant, akkor vetem el Izrael egész ivadékát mindazért, amit cselekedtek, úgymond az Úr. 38Íme napok jönnek, úgymond az Úr, és felépül a város az Úr számára Hánáneel tornyától a Szegletkapuig. 39És ez előtt tovább megyen a mérőzsinór Gáreb dombjáig és elkanyarog Goa felé. 40És az egész völgy a holttestekkel és a hamuval, szóval az egész halálvidék Kedron patakjáig és kelet felé egészen a Lovak kapujának szegletéig az Úrnak szent helye leszen ; nem pusztul el, és nem rontják le soha többé.

az újszövetség kegyelmi rendjében teljesedett be (Zsid. 8, 8—13 ; v. ö. Kor. II. 3, 3.). — *Holott én uruk voltam* (32. v.), a Hetvenes görög és a szír fordítás szerint helyesebben : «én pedig elvetettem őket». — *34.* V. ö. Iz. 54, 13 ; Ján. 6, 45 ; I. 2, 20. 27.

35—40. Jeruzsálem helyreállítása a régi városénál sokkal nagyobb területen. — *35—37.* Amily bizonyos, hogy a természet jelen rendjében a fizikai világ törvényei nem változnak meg, époly bizonyos, hogy az Úr teljesíti a választott nép helyreállítására vonatkozó ígéreteit. — *38. Hánáneel tornya* Jeruzsálem északkeleti részén volt (Neh. 3, 1 ; 12, 38 ; Zak. 14, 10.), a *Szeglet-kapu* pedig valószínűleg a város falának északnyugati részén (Kir. IV. 14, 13 ; Krón. II. 26, 9 ; Zak. 14, 10.). — *39. Gáreb* és *Goa* dombjának fekvése ismeretlen ; ez a két név másutt nem fordul elő. — *40. Az egész völgy a holttestekkel és a hamuval, szóval az egész halálvidék* a Hinnom völgye. Tehát az a völgy is, mely egykor az utálat helye volt, az üdvösség új rendjében a szent városnak része lesz. *A Lovak kapuja* a város falának keleti részén volt (Kir. IV. 11, 16.).

32. FEJEZET.

A bebörtönzött próféta Jeruzsálem ostroma alatt megveszi egyik ánátóti rokonának szántóföldjét. — Jeremiás könyörgő imádsága. — Az Úr büntető ítélete. — A babiloni fogságból való szabadulás; az új szövetség.

[1]Ezt a szózatot intézte az Úr Jeremiáshoz Szedekiásnak, Júda királyának tizedik esztendejében, — ez Nábukodonozornak tizennyolcadik esztendeje. [2]Akkor Babilon királyának hadserege ostromolta Jeruzsálemet, és Jeremiás próféta be volt zárva ama börtön udvarában, mely Júda királyának házában volt. [3]Szedekiás, Júda királya ugyanis bezárta őt, mondván: Miért jövendölsz így: Ezeket mondja az Úr: Íme én ezt a várost Babilon királyának kezébe adom, és ő elfoglalja, [4]és Szedekiás, Júda királya sem menekül ki a káldeusok kezéből, hanem Babilon királyának kezébe kerül, ki szájról-szájra fog vele beszélni, és szemtől-szembe fogja látni. [5]Majd Babilonba viszi Szedekiást, és ez ott marad, míg meg nem látogatom, úgymond az Úr. Ha pedig harcoltok a káldeusok ellen, semmi sikeretek sem leszen.

[6]És Jeremiás így szólt: Az Úr ezt a szózatot intézte hozzám: [7]Íme Hánámeel, Sellumnak, nagybátyádnak a fia jő majd hozzád és ezt mondja: Vedd meg magadnak ánátóti szántóföldemet, mert a rokonságnál fogva neked van jogod, hogy megvegyed. [8]El is jött hozzám Hánámeel, nagybátyám fia, az Úr igéje szerint a börtön udvarába, és mondotta nekem: Vedd meg szántóföldemet, mely Ánátótban, Benjámin földén van, mert téged illet az örökség, és a rokonságnál fogva neked van jogod, hogy megvegyed.

32. (A Hetvenes görög fordításban a 39. fejezet.) Az itt olvasható jelképes cselekedet és szóbeli jövendölés már Jeruzsálem ostromának idejére esik, és körülbelül egy évvel a szent város elfoglalása előtt történt.

1—5. Szedekiás király bebörtönözteti Jeremiást. — 1. Szedekiásnak, Júda királyának tizedik esztendeje 587. — *2.* V. ö. Kir. IV. 25, 1 skk. Jeruzsálem ostroma 588-ban kezdődött. *A börtön udvara*, a héber szöveget egyesek így fordítják: «az őrség udvara», azaz őrizet alatt álló udvar, a királyi palota külső udvara, melyben Jeremiás ha nem is szigorú fogságban, de állandó felügyelet alatt volt. A fogság okát megadja a — *3—5.* vers: Szedekiás király attól félt, hogy Jeremiás jövendölései elernyesztik a város védőinek bátorságát és kitartását.

6—15. A próféta Jeruzsálem ostroma alatt megveszi egyik ánátóti rokonának szántóföldjét. — 7. A rokonságnál fogva neked van jogod (vagy: a te kötelességed): ha valaki el akarta adni birtokát, a mózesi törvény a legközelebbi rokonnak elsőbbségi jogot biztosított a birtok megvételére. (V. ö. Móz. III. 25, 25.) —

Ekkor megértettem, hogy az az Úr szava volt. [9]Megvettem tehát Hánámeeltől, nagybátyám fiától az ánátóti szántóföldet, és lemértem neki a pénzt: tizenhét siklus ezüst pénzt, [10]megírtam a szerződést és elláttam pecséttel. Majd tanuk jelenlétében lemértem mérlegen az ezüstöt. [11]Majd fogtam a lepecsételt birtoklevelet, a kikötéseket és megállapodásokat meg *azoknak nyitott másolatát*, [12]és átadtam a birtoklevelet Báruknak, Néri fiának, Mázásiás unokájának, — Hánámeelnek, nagybátyám *fiának* szemeláttára, és ama tanuk jelenlétében, kik aláírták az adás-vételi szerződést, és mindama zsidók szemeláttára, akik a börtön udvarában tartózkodtak, [13]és megparancsoltam az ő jelenlétükben Báruknak, mondván: [14]Így szól a seregek Ura, Izrael Istene: Vedd ezeket az iratokat, ezt a lepecsételt adás-vételi szerződést meg ezt a nyitott iratot, és tedd őket cserépedénybe, hogy sok ideig megmaradjanak, [15]mert így szól a seregek Ura, Izrael Istene: Újra vásárolnak majd házakat, szántóföldeket és szőlőket ebben az országban!

[16]És miután átadtam a birtoklevelet Báruknak, Néri fiának, könyörögtem az Úrhoz és így szóltam: [17]Jaj, jaj, jaj! Uram Isten! Ime te alkottad az eget és a földet nagy hatalmaddal és kinyujtott karoddal; semmi

9. Lemértem neki a pénzt: a régiek a pénzegységeket súly szerint mérték és nevezték. Egy ezüst siklus körülbelül 3 ½ pengőt ért. — *11. Azoknak nyitott másolatát* (héb.), a Vulg. szerint: «és a pecsételet kívül». Jeremiás az adás-vételi szerződést egészen a babiloni szokásnak megfelelően állítja ki. A babiloniak az ilyen szerződéseket agyagtáblára írták, a tanuk pecsétjével hitelesítették és agyagborítékba helyezték, melyre szintén leírták a szerződést, és ezt a másolatot a tanuk szintén hitelesítették pecsétjükkel. Az így felszerelt agyagborítékot cserépedényben őrizték. — Más magyarázat szerint a birtoklevél anyaga a papírusz volt; ezt felében bevágták, egyik felére írták a szerződést, alája pedig annak másolatát. Az eredeti szerződést összegöngyölítették, zsinórral átkötötték és a zsinórt lepecsételték. A másolat nyitva maradt. *Báruk* Jeremiásnak hűséges prófétatársa és kísérője volt (36, 4; 43, 6; 45.). Jeremiás az adás-vételi szerződést a legnagyobb nyilvánosság előtt köti meg. A jelképes cselekedetet a — *15.* versben maga az Úr magyarázza meg a próféta által: Júda pusztulása nem lesz végleges, a rendes birtokviszonyok ismét helyreállnak.

16—25. Jeremiás könyörgő imádsága. A próféta maga sem érti, miért kívánta tőle az Úr, hogy rokonának földjét megvegye, mikor Júdára a pusztulás vár. — Ez az imádság számos ószövetségi helyből van összeszőve. — *17.* (V. ö. Iz. 37, 16; Jer. 21, 5; Móz. I. 18, 14.) Jeremiás a könyörgésben az Isten mindenhatóságát teremtő erejét, — *18.* irgalmasságát és szigorú igazságosságát

sem nehéz előtted. [18]Te irgalmasságot gyakorolsz ezrekkel, de az atyák gonoszságát ő utánuk a fiúk ölébe fizeted vissza ; te nagy és hatalmas *Isten*, kit a seregek Urának hívnak ! [19]Te nagy vagy szándékaidban és megfoghatatlan végzéseidben. Szemed Ádám fiainak minden útjára tekint, hogy megfizess kinek-kinek az ő utai szerint és cselekedeteinek gyümölcse szerint. [20]Te jeleket és csodákat műveltél Egyiptom földén mind a mai napig, ép így Izraelen és az embereken. Szereztél is magadnak nevet, amint azt a mai nap is mutatja. [21]Kivezetted népedet, Izraelt Egyiptom földéről jelekkel, csodákkal, erős kézzel és kinyujtott karral, nagy rettegés között, [22]és nekik adtad ezt a földet, melyről megesküdtél atyáiknak, hogy tejjel-mézzel folyó országot adsz majd nekik. [23]Ezek be is mentek és birtokukba is vették, de nem engedelmeskedtek szavadnak és nem jártak törvényed szerint ; nem tették meg mindazt, amit megparancsoltál nekik, hogy megcselekedjék. Ezért szakadt reájuk mindez a baj. [24]Íme sáncokat emeltek a város ellen, hogy elfoglalják, és a város a káldeusok kezére kerül, kik harcolnak ellene kard élével, éhinséggel és döghalállal ; amit mondtál, az mind beteljesedett, hisz magad is látod. [25]És te mondod nekem, Uram Isten : Végy szántóföldet pénzen, és végy magad mellé tanukat, holott a város a káldeusok kezére kerül !

[26]Erre az Úr ezt a szózatot intézte Jeremiáshoz : [27]Íme én vagyok az Úr, minden testnek Istene ;

magasztalja. *A fiúk ölébe:* a próféta a zsidók ruhájának bő redőire gondol, melyek az öv felett képződtek és zseb gyanánt is szolgáltak. V. ö. Móz. II. 20, 6 ; V. 5, 9. 10 ; Zsolt. 78, 12 ; Jer. 10, 16. *Isten* (héb.) helyett a Vulg. «leghatalmasabb»-at mond. — *19.* V. ö. Iz. 28, 29 ; Jer. 16, 17 ; 17, 10. — *20.* V. ö. Zsolt. 134, 9. — A *20.* és — a *21.* vers (v. ö. Móz. V. 4, 34.) az Egyiptomból való kivonulás (és a pusztai vándorlás) csodáira hivatkozik, mint az isteni gondviselésnek a zsidó nép emlékezetében állandóan élő tényeire, a — *22.* (v. ö. Móz. V. 26, 15.) és — a *23.* (v. ö. 11, 8.) vers pedig a Szentföld elfoglalásáról és a zsidóknak egész történelmük folyamán az Isten iránt tanusított hálátlanságáról beszél. — *24.* Jeruzsálem ostroma. *A város a káldeusok kezére kerül:* a próféta teljes biztonsággal látja előre Jeruzsálem elfoglalását. Ép ezért nem érti, — *25.* miért kellett neki megvennie unokatestvére birtokát? A 25. vers (a 8.-kal együtt) világos bizonyítéka annak, hogy az igaz próféták isteni sugallatra (és nem önmaguktól) beszéltek és cselekedtek.

26—35. Az Úr büntető ítélete. — *27. Minden testnek:* minden embernek. A további versekben olvasható beszéd rövid össze-

vajjon nehéz-e nekem bármi is? [28]Ezért így szól az Úr: Íme én ezt a várost a káldeusok kezére és Babilon királyának kezére adom, és azok hatalmukba kerítik. [29]Eljönnek ugyanis a káldeusok és harcolnak e város ellen. Felgyujtják tűzzel és felperzselik ama házakkal együtt, melyeknek tetején Báálnak áldoztak és italáldozatokat mutattak be más isteneknek, hogy haragra ingereljenek engem. [30]Mert Izrael fiai és Júda fiai szűntelenül rosszat cselekedtek szemem előtt ifjúságuk óta: Izrael fiai, kik mostanáig bosszantanak engem kezük cselekedeteivel, úgymond az Úr. [31]Mert haragomra és bosszúságomra lett nekem ez a város, attól a naptól fogva, melyen felépítették, mindama napig, amelyen elvétetik színem elől [32]Izrael fiainak és Júda fiainak gonoszsága miatt, melyet azért cselekedtek, hogy engem haragra ingereljenek, ők maguk, királyaik, fejedelmeik, papjaik, prófétáik, Júda férfiai és Jeruzsálem lakói. [33]Hátukat fordították felém és nem arcukat, amikor tanítottam és oktattam őket szünet nélkül, és nem akarták azt hallani, hogy magukra vegyék a fegyelmet. [34]És bálványaikat abban a házban állították fel, mely az én nevemet viseli, hogy megfertőzzék azt. [35]Magaslatokat építettek Báálnak Ennom fiának völgyében, hogy fiaikat és leányaikat Moloknak áldozzák fel, amit nem parancsoltam nekik. De eszembe sem jutott, hogy ők ilyen utálatosságot cselekedjenek, és így bűnbe vigyék Júdát!

[36]Most pedig mégis így szól az Úr, Izrael Istene e városhoz, melyről ti azt mondjátok, hogy Babilon királyának kezére kerül kard, éhinség és döghalál által: [37]Íme én egybegyüjtöm őket minden országból, ahová indulatomban, haragomban és nagy méltatlan-

foglalása Jeremiás egész prófétai tanításának. — *34—35.* V. ö. 7, 30. 31. *Molok* imádása a Báál-tiszteletnek egyik megnyilvánulása volt. Molok tiszteletére gyermekáldozatokat mutattak be. *36—44. A babiloni fogságból való megszabadulás; az új szövetség.* Az itt olvasható jövendölés előképes értelmű, és tökéletesen az újszövetség Egyházában teljesedett be. — *36.* Bár emberileg szólva Júdára a végpusztulás vár, — *37.* az Úr mégis *egybegyüjti* szétszórt népét, és *visszaviszi* hazájába. A jövendölés részben már a babiloni fogságból való visszatérés alkalmával teljesedett be Zorobábel, Ezdrás és Nehemiás idejében, de teljes mértékben az újszövetség Egyházában valósul meg, mely az Istennek ösz-

kodásomban kiűztem őket, és visszaviszem őket erre a helyre, és gondoskodom róla, hogy biztonságban lakjanak. 38És ők népemmé lesznek, én pedig az ő Istenükké leszek. 39És egy szívet és egy utat adok nekik, hogy féljenek engem minden időben, és jó dolguk legyen nekik és utánuk fiaiknak is. 40És örök szövetségre lépek velük, és nem szűnöm meg velük jót tenni. Szívükbe öntöm félelmemet, hogy el ne távozzanak tőlem. 41Örvendezni fogok rajtuk, amikor jót cselekszem velük; és elültetem őket e földön tartósan, teljes szívemből és teljes lelkemből. 42Mert így szól az Úr: Amint reáhoztam erre a népre mindezt a nagy bajt, úgy hozom majd reájuk mindazt a jót, amelyet igérek nekik. 43És birtokukba veszik majd a szántóföldeket ebben az országban, melyről ti azt mondjátok, hogy elpusztult, mert nem maradt *ott* sem ember, sem állat, mert az a káldeusok kezére került. 44Pénzen vesznek majd szántóföldeket, szerződést is írnak róla; ezt meg lepecsételik és tanut fogadnak hozzá Benjámin földén, Jeruzsálem környékén és Júda városaiban, a Hegyvidék városaiban, az Alföld városaiban és a Délvidék városaiban, mert jóra fordítom *sorsukat*, úgymond az Úr.

33. FEJEZET.

A babiloni fogságból való visszatérés. — A zsidó népre váró öröm és boldogság. — Dávid sarjadékának örök uralma; a papi rend állandósága. — Az Úr örök szövetségre lép népével.

1Ezt a szózatot intézte az Úr Jeremiáshoz másodszor, amikor még be volt zárva a börtön udvarába: 2Így szól az Úr, ki teremszes gyermekeit egybegyüjti. — *38.* V. ö. Óz. 1, 10; 2, 24. — *39.* V. ö. Ez. 11, 19; 36, 26. — *40.* Az *örök szövetség* a Messiás által alapított újszövetség. V. ö. 31, 31 skk. (Zsid. 8, 8 skk.); Iz. 54, 10; 55, 3; 61, 8; Ez. 16, 60; 37, 26. — *42—44.* A zsidó népre a babiloni fogság után váró boldog jövő. A próféta azért sorolja fel részletesen *Benjámin földét, Jeruzsálem környékét, Júda városait, a Hegyvidék városait, az Alföld* (Száron, Sefela) *városait és a Délvidék* (Negeb) *városait*, hogy ezzel is szemléltesse Júda országának teljes helyreállítását.

33. (A Hetvenes görög fordításban a 40. fejezet.) Az itt olvasható jövendölést *az Izraelre váró boldog jövőről* Jeremiás kevéssel az előbbi fejezetben olvasható jelképes cselekedet és beszéd után mondta. A két beszéd külső körülményei és alapgondolatai sok tekintetben megegyeznek.

1—9. A babiloni fogságból való visszatérés. — *1. Másodszor:* a 32. fejezetben olvasható beszéd után. *A börtön udvarában:* l. 32, 2. magyarázatát. — *2. A földet* kifejezés nem olvasható sem a héber,

tette a *földet* és azért alkotta, hogy fenntartsa, kinek neve az Úr: [3]Kiálts hozzám és én meghallgatlak, és nagy és *megfoghatatlan* dolgokat adok neked hírül, melyeket nem ismersz. [4]Mert így szól az Úr, Izrael Istene, e város házaihoz és Júda királyának házaihoz, melyeket lerombolták, hogy *bástyát* és *várfalat építsenek belőlük*, [5]és aztán nekiálljanak, hogy harcoljanak a káldeusok ellen és megtöltsék azt amaz emberek holttestével, kiket indulatomban és haragomban megöltem, mivel elrejtettem arcomat e város elől annak minden gonoszsága miatt: [6]Íme én behegesztem sebeiket, egészséget *adok* nekik és meggyógyítom őket; egyben kinyilatkoztatom nekik azt a tartós békességet, melyért könyörögnek. [7]És jóra fordítom Júda sorsát és Jeruzsálem sorsát, és felépítem őket úgy, amint kezdetben voltak. [8]És megtisztítom őket minden gonoszságuktól, mellyel vétkeztek ellenem, és megbocsátom minden gonoszságukat, melyet ellenem elkövettek azzal, hogy megvetettek engem. [9]És ez nekem hírnévvé, örömmé, dícséretté és ujjongássá lesz a föld mindama nemzetei előtt, amelyek hallanak majd mindama jóról, melyet teszek velük; megijednek és megremegnek majd mindama javak és mindama jólét miatt, melyet nekik szerzek.

sem a latin szövegben, de megvan a Hetvenes görög fordításban, mely itt az eredeti szövegalakot őrizte meg. Az Úr a saját isteni mindenhatóságára hivatkozik, hogy 3 skk-ben olvasható nagyszerű ígéreteit megerősítse. *Kinek neve az Úr*, a héber szerint: «kinek neve Jáhve». — *3.* Szép ellentétes párhuzam 7, 16; 11, 14; 14, 11. gondolatával. A *nagy és megfoghatatlan* (héb.; Vulg. «nagy és erős») *dolgok* a fejezet végéig olvasható vigasztaló ígéretek. — A *4—5.* versben a héber szöveg és a Vulgáta nehezen érthető. Fordításunk a Hetvenes görög szöveget követi. *Hogy bástyát és várfalat építsenek belőlük*, a héber szöveg és a Vulgáta szerint: «a sáncokhoz és a kardhoz». — A próféta Jeruzsálem szomorú állapotát festi az ostrom alatt: számos ház, sőt maga a királyi palota, illetve annak melléképületei is romokban hevernek. (Egyes magyarázók szerint a város védői maguk romboltak le számos házat a védelem érdekében. V. ö. Iz. 22, 10.) Akik a várost védelmezik a káldeusok ellen, tulajdonképen csak újabb holttestekkel töltik meg a romokat. — *6—9.* A szomorú jelennel gyönyörű ellentétben áll a zsidó népre váró boldog jövő. — *6. A meggyógyítás* az ország helyreállítását jelenti. *A békesség* minden isteni áldás foglalata. — A vers utolsó része a héber szövegben bizonytalan: «egyben kinyilatkoztatom nekik a béke és az igazság kincseit». — *7.* A száműzöttek visszatérése. *Felépítem őket:* helyreállítom családjukat és az egész népet. — *9. Ez:* Jeruzsálem és népe, melynek sorsa eddig átokszó volt a pogányok

10Így szól az Úr: Még fel fog hangzani ezen a helyen (melyről azt mondjátok, hogy elpusztult, azért mert nincs sem ember, sem állat Júda városaiban és Jeruzsálem utcáin, melyek pusztasággá lettek, és ember nélkül, lakó nélkül és állat nélkül vannak) 11az öröm hangja és a vidámság hangja, a vőlegény hangja és a menyasszony hangja, azoknak a hangja, kik így szólnak: Áldjátok a seregek Urát, mert az Úr jó, mert irgalma örökkévaló, — továbbá azoké, kik fogadalmi ajándékokat visznek az Úr házába, — mert jóra fordítom az ország sorsát, mint kezdetben volt, úgymond az Úr. 12Így szól a seregek Ura: Még leszen ezen a puszta helyen, — melyen nincs sem ember, sem állat, — és annak minden városában pásztorok lakóhelye, kik nyájaikat pihentetik. 13A Hegyvidék városaiban, az Alföld városaiban, a Délvidék városaiban, Benjámin földén, Jeruzsálem környékén és Júda városaiban még átmennek a nyájak annak kezén, aki számlálja *őket*, úgymond az Úr.

14Íme napok jönnek, úgymond az Úr, és valóra váltom azt a jó igét, amelyet Izrael házáról és Júda házáról mondottam. 15Azokban a napokban és abban az időben kisarjasztom Dávid igaz sarjadékát, ki majd jogot és igazságot teremt az országban. 16Azokban a napokban megszabadul majd Júda, és Jeruzsálem biztonságban lakik; és ezzel a névvel illetik majd: «Az Úr, a mi igazunk!» 17Mert így szól az Úr: Nem lesz Dávid olyan férfiú híján, ki Izrael házának trónján ül; 18de a levita papok sem lesz-

száján, most dicsőséggé lesz. *Megijednek és megremegnek:* t. i. a világ többi (pogány) nemzetei. *Nekik:* a zsidóknak.

10—13. A zsidó népre váró öröm és boldogság. — *10—11.* V. ö. 16, 9; 25, 10; Bár. 2, 23; szép ellentétes párhuzam Jeremiás szomorú tárgyú jövendöléseivel. Az elpusztult Zsidóországban és Jeruzsálemben ismét helyreáll a boldog állami és társadalmi élet, a nép örvendezve fog hálát adni az Istennek. A 11. v. hálaadása Zsolt. 105, 1; 106, 1; 117, 1-re emlékeztet. A *fogadalmi ajándékok* megemlítése feltételezi azt, hogy a jeruzsálemi templom ismét felépül. *Jóra fordítom az ország sorsát:* a megfelelő héber mondat így is fordítható: «visszavezetem az ország foglyait». — *12—13.* A 10—11. versben kifejezett gondolatnak más alakban való megismétlése. V. ö. 32, 44. — A Hetvenes fordításban e fejezetnek többi verse hiányzik.

14—18. Dávid sarjadékának örök uralma; a papi rend állandósága. — *14.* Az Úrnak *jó igéje* a messiási ígéretek. — *15. Dávid igaz sarjadéka* a Messiás. (23, 5; Zak. 3, 8; 6, 12; Luk. 1, 78.) — *16.* V. ö. 23, 6. — *17.* A Messiás örök uralma. — *18. A levita papok*

nek oly férfiú híján, aki egészen elégő áldozatot mutat be, illatáldozatot gyujt, és vágóáldozatot készít naponta színem előtt.

19És az Úr ezt a szózatot intézte Jeremiáshoz: 20Így szól az Úr: Amint nem bomolhatik fel szövetségem, melyet a nappallal, és ama szövetségem, melyet az éjtszakával *kötöttem*, úgy hogy ne legyen nappal és éjtszaka a maga idejében, 21épúgy nem bomolhatik fel ama szövetségem, melyet szolgámmal, Dáviddal *kötöttem:* úgy hogy ne legyen fia, ki trónján ül, — valamint *ama szövetségem* sem, melyet szolgáimmal a levita papokkal *kötöttem*. 22Nem lehet megszámlálni az ég csillagait és megmérni a tenger fövenyét; hasonlóképen sokasítom meg szolgámnak, Dávidnak ivadékát, és szolgáimat, a levitákat. 23És az Úr ezt a szózatot intézte Jeremiáshoz: 24Nem veszed-e észre, mit beszél ez a nép, amikor ezt mondja: «Azt a két nemzetséget, melyet kiválasztott az Úr, el is vetette!» — és hogy annyira megvetik népemet, hogy már nemzetnek sem tekintik? 25Ezeket mondja az Úr: Amint szövetséget *kötöttem* a nappallal és az éjtszakával, és törvényeket adtam az égnek és a földnek: 26épúgy nem vetem el Jákobnak és szolgámnak, Dávidnak ivadékát, úgy hogy ne az ő ivadékából válasszak fejedelmeket Ábrahám, Izsák és Jákob ivadéka számára; mert jóra fordítom sorsukat, és megkönyörülök rajtuk.

héb.), Vulg. «a papok és a leviták». Így a 21. versben is. A próféta a Lévi törzséből való papokat ellentétbe állítja a magaslatok papjaival. Jeremiás más ószövetségi prófétákkal (pl. Ez. 40—48.) együtt az újszövetség Egyházát az ószövetségi üdvösségi renddel szemlélteti, s az újszövetség papságát és áldozati rendjét is az ószövetségi papság és áldozati rend folytatásának tekinti.

19—26. Az Úr örök szövetségre lép népével. Ez a jövendölés is az újszövetség Egyházában teljesedett. — *20—21.* Amint a természet törvényei (a világ jelen rendjében) változhatatlanok, úgy nem fog megváltozni az Úrnak új szövetsége sem, melyet népével köt. V. ö. 31, 31 skk. (Zsid. 8, 8 skk.); 32, 40. A *Dávid* családjából származó örök király a Messiás. A királyi és a papi hatalom megmarad az új szövetségben is. — *22.* V. ö. Móz. I. 12, 2; 13, 16; 15, 5; 17, 2; v. ö. Óz. 1, 10. — *24. A két nemzetség* Júda és Lévi, a királyi és a papi törzs; más magyarázók szerint Izrael és Júda országa. *Megvetik:* t. i. a pogányok; ezek a zsidókat *már nemzetnek sem tekintik.* — *25—26.* V. ö. 20—21. v. *Jóra fordítom sorsukat:* l. a 11. v. magyarázatát. A vers utolsó szavai Jeremiás jövendöléseinek egyik gyakori vigasztaló gondolatát ismétlik meg (29, 14; 30, 3. 18; 31, 23; 32, 44; 33, 7.).

34. FEJEZET.

Fenyegető jövendölés Szedekiás és Jeruzsálem ellen. — Az Úr büntető ítélete az elbocsátott rabszolgák visszakényszerítése miatt.

[1]Ezt a szózatot intézte az Úr Jeremiáshoz, amikor Nábukodonozor, Babilon királya és egész hadserege s a föld mindamaz országa, mely kezének hatalma alatt állott, és valamennyi nép Jeruzsálem és összes városai ellen küzdött: [2]Így szól az Úr, Izrael Istene: Menj, és szólj Szedekiásnak, Júda királyának és mondd neki: Így szól az Úr: Íme én ezt a várost Babilon királyának kezébe adom, ki tűzzel gyujtja fel. [3]Te sem menekülsz meg kezéből, hanem fogságba jutsz és hatalmába kerülsz; szemtől-szembe fogod látni Babilon királyát, szája beszélni fog a te szájaddal, és Babilonba mégy.[4]Mindamellett halljad az Úr igéjét, Szedekiás, Júda királya! Így szól hozzád az Úr: Nem halsz meg kard által, [5]hanem békében fogsz elhúnyni, és amint *halotti* tüzet gyujtottak atyáidnak, a régebbi királyoknak, kik előtted voltak, úgy gyujtanak majd tüzet *neked is*, és úgy fognak siratni: «Jaj, uram!» Bizony, én mondom ki ezt az igét, — úgymond az Úr. [6]Mindezeket a szavakat intézte Jeremiás próféta Szedekiáshoz, Júda királyához Jeruzsálemben, [7]miközben a babiloni király hadserege harcolt Jeruzsálem és Júda valamennyi megmaradt városa ellen: Lákis ellen és Ázeka ellen; mert ezek a megerősített városok maradtak meg Júda városaiból.

[8]Ezt a szózatot intézte

34. (A Hetvenes fordításban a 41. fejezet.) Az 1—7. versben olvasható beszéd Jeruzsálem ostromának első időszakából való, amikor Jeremiás még nem volt a börtönben. (V. ö. 32, 2; 33, 1.)

1—7. Fenyegető jövendölés Szedekiás és Jeruzsálem ellen. — *1. A föld mindamaz országa . . . és valamennyi nép:* Nábukodonozor vazallusai, szövetséges királyai és nemzetei. *Jeruzsálem összes városai:* Júdának még el nem foglalt városai (7. v.). — *3.* A jövendölés teljesedését l. 39, 5—7; 52, 9—11; Kir. IV. 25, 6. 7. *Szája beszélni fog a te szájaddal:* Nábukodonozor ítéletet fog mondani fölötted. — *4.* Az ígéret feltételes: ha Szedekiás hallgat az Úr parancsára és meghódol Nábukodonozor előtt, nyugodt élete és halála lesz, és — *5.* királyi pompával, siratással fogják eltemetni. (V. ö. 22, 18.) Az előkelők temetése alkalmával a zsidók illatszereket égettek. — *7. Júda valamennyi megmaradt városa:* azok a városok, melyeket a babiloni hadsereg még nem foglalt el. *Lákis* (ma Tell el-Hesy) Jeruzsálemtől délnyugatra feküdt, attól 55 kilométernyi távolságban. (V. ö. Iz. 36, 2; Kir. IV. 18, 14. 17; Krón. II. 32, 9.) *Ázeka* fekvése ismeretlen.

8—22. Az itt leírt esemény és a hozzá fűzött beszéd abból az időből való, amikor az egyiptomi felmentő hadsereg közeledtére Nábukodonozor egy időre félbeszakította Jeruzsálem ostromát.

az Úr Jeremiáshoz, miután Szedekiás király megegyezett az egész jeruzsálemi néppel és kihirdette, [9]hogy mindenki bocsássa szabadon rabszolgáját és rabszolgálóját, ha héber férfiú avagy héber nő az illető, hogy rabszolgasorban ne tartsa zsidó testvérét. [10]Reáállottak tehát az összes főemberek és az egész nép, megkötötték a megegyezést, hogy mindenki szabadon bocsátja rabszolgáját és rabszolgálóját, és nem tartja őket továbbra rabszolgaságban. Beleegyezésüket adták ugyan a szabadonbocsátásba, [11]de aztán újra visszahozták szabadon bocsátott rabszolgáikat és rabszolgálóikat, és rabszolgákká meg rabszolgálókká tették őket.

[12]Ekkor az Úr eme szózata hangzott el Jeremiáshoz az Úrtól: [13]Így szól az Úr, Izrael Istene: Én szövetségre léptem atyáitokkal azon a napon, amelyen kivezettem őket Egyiptom földéről, a szolgaság házából, mondván: [14]Hét esztendő elteltével mindenki bocsássa szabadon zsidó testvérét, kit neki eladtak. Hat esztendeig szolgáljon neked, azután bocsásd el magadtól szabadon. De atyáitok nem hallgattak reám és nem hajtották fülüket *szavamra*. [15]Ti azonban ma megtértetek és azt cselekedtétek, ami helyes az én szemem előtt: felszabadítást hirdettetek egyik a másiknak, és megegyezést kötöttetek színem előtt abban a házban, mely az én nevemet viseli. [16]De aztán újra megfertőztétek nevemet azzal, hogy visszahozta mindegyiktek rabszolgáját és rabszolgálóját, akiket pedig azért bocsátottatok el, hogy szabadok és önállók legyenek. Ezeket

8—11. A zsidók Jeruzsálem ostroma alkalmával szabadon bocsátják rabszolgáikat, de a veszedelem elmultával visszakényszerítik őket a rabszolgaságba. — A mózesi törvény szerint a hetedik esztendőben minden zsidó eredetű rabszolgát és rabszolgálót teljesen ingyen szabadon kellett bocsátani (Móz. II. 21, 2; V. 15, 12.). Úgy látszik, Jeruzsálem ostroma alkalmával a zsidók valamennyi rabszolgájukat felszabadították, tekintet nélkül azok szolgálati idejére, talán azért is, hogy a városnak több lelkes védelmezője legyen. A rabszolgák szabadonbocsátását áldozattal erősítették meg (18. v.). De mihelyt a veszedelem elmúlt, ismét visszakényszerítették őket a rabszolgaságba.

12—22. Az Úr büntető ítélete. — *13.* A *szövetség*nek és *a szolgaság házának* (Egyiptomnak) megemlítése talán célzás a zsidók szószegő eljárására a pusztai vándorlás és egész nemzeti történelmük folyamán. — *14.* V. ö. Móz. II. 21, 2; V. 15, 12. — *15. A ház* az Úr temploma. — *17.* Mivel a zsidók visszavonták a rabszolgáknak adott felszabadítást, ez a felszabadítás átokká lesz számukra, mert szabad zsákmányává lesznek a kardnak, a döghalálnak és az

ti arra kényszerítettétek, hogy rabszolgáitok és rabszolgálóitok legyenek. [17]Ezért így szól az Úr: Ti nem hallgattatok reám, hogy felszabadítást hirdessetek egyik a másiknak, ember embertársának: íme én felszabadítást hirdetek nektek, úgymond az Úr, kard, dögh alál és éhinség számára, és *iszonyat tárgyává* teszlek titeket a föld minden országa előtt. [18]És ama férfiakat,kik megszegték szövetségemet és nem tartották meg az általuk színem előtt elfogadott szerződésnek szavait, olyanokká teszem, mint azt a borjút, amelyet ketté vágtak és amelynek részei között átmentek: [19]Júda főembereit és Jeruzsálem főembereit, az udvari tiszteket, a papokat és az országnak mindamaz embereit, akik átmentek a borjú részei között: [20]ellenségeik kezébe adom őket, és azok kezébe, kik életükre törnek. Holttestük pedig az ég madarainak és a föld vadjainak fog eledelül szolgálni. [21]Szedekiást, Júda királyát és az ő főembereit is ellenségeik kezébe adom, és azok kezébe, kik életükre törnek, vagyis a babiloni király seregeinek kezébe, kik visszavonultak tőletek. [22]Íme én kiadom a parancsot, úgymond az Úr, és visszahozom őket ez elé a város elé. Ők harcolni fognak ellene, elfoglalják és felgyujtják tűzzel. Júda városait is pusztasággá teszem, úgy hogy senki sem lakik majd bennük.

35. FEJEZET.

Rekáb utódainak engedelmessége ősük iránt. — A zsidók engedetlensége az Úr iránt; a reájuk váró büntetés. — Rekáb utódaira az Isten áldása száll.

[1]Ez az a szózat, melyet az Úr Jeremiáshoz intézett Jóákímnak, Jósiás fiának,

éhinségnek. A vers utolsó tagja azt mondja, hogy a zsidók szörnyű sorsa *iszonyat*tal (héb., Vulg. «megindulás»-sal) fogja eltölteni mindazokat, akik arról tudomást szereznek. — *18—19.* V. ö. Móz. I. 15, 9—17. A szövetség- vagy szerződés-kötés a keleti népeknél (az araboknál ma is) mindig áldozattal járt. A szövetségre vagy szerződésre lépő felek többnyire borjút öltek le, azt kétfelé vágták és a részek között *átmentek*, azt jelezve ezzel, hogy a szerződésre lépő felekkel is ez történjék, ha a szövetséget vagy a szerződést megszegik. A 19. v. azt mutatja, hogy a rabszolgák felszabadítása nagy ünnepélyességgel történt. — *22.* Az ostromot rövid időre félbeszakító babiloniak vissza fognak térni és elfoglalják a szent várost.

35. (A Hetvenes fordításban a 42. fejezet.) Az itt leírt esemény Jóákím király uralkodásának vége felé játszódott le, 597-ben, amikor az adó megtagadása miatt Nábukodonozor babiloni király büntető hadjáratra indult Jeruzsálem ellen (11. v.).

1—11. Rekáb utódainak engedelmessége ősük iránt. —

Júda királyának napjaiban: [2]Menj a rekábiták nemzetségéhez, beszélj velük, vidd őket az Úr házába, a kamarák egyikébe, és adj nekik bort inni. [3]Erre én magam mellé vettem Jezoniást, Jeremiásnak, Hábszániás fiának fiát, ennek testvéreit és valamennyi fiát a rekábiták egész nemzetségével együtt, [4]és elvittem őket az Úr házába, ama Hánán fiainak kamarájába, aki Jegedeliásnak, az Isten emberének volt a fia. *Ez a kamara* a fejedelmek kamarája mellett volt, Máásziás kapuőrnek, Sellum fiának kamarája felett. [5]Ott a rekábiták nemzetségének fiai elé borral telt kancsókat és poharakat állítottam, és azt mondtam nekik: Igyatok bort! [6]Erre ezek így feleltek: Nem iszunk bort, mivel Jónádáb, Rekáb fia, a mi atyánk, meghagyta és megparancsolta nekünk: Sohase igyatok bort, sem ti, sem fiaitok, [7]házat ne építsetek, magot ne vessetek, szőllőt ne ültessetek és ne birtokoljatok, hanem sátrakban lakjatok teljes éltetekben, hogy hosszú ideig éljetek ama föld színén, melyen ide-oda vándoroltok. [8]Mi pedig szót fogadunk atyánknak, Jónádábnak, Rekáb fiának mindabban, amit megparancsolt nekünk, úgy hogy nem iszunk bort teljes életünkben sem mi, sem feleségeink, sem fiaink, sem leányaink, [9]nem építünk lakóházakat, és nincs sem szőllőnk, sem szántóföldünk, sem vetésünk, [10]hanem sátrakban lakunk, és mindenben engedelmesen úgy cselekszünk, ahogy azt atyánk, Jónádáb megparancsolta nekünk. [11]Amikor pedig Nábukodonozor, Babilon királya felvonult földünk ellen, így szóltunk: Rajta, menjünk el a káldeusok hadserege elől és a szír hadsereg elől Jeruzsálembe, és így Jeruzsálemben telepedtünk le.

2. Rekáb Krón. I. 2, 55. tanusága szerint kineus eredetű családból származott. Utódai nomád életet éltek Palesztina déli és északi vidékein. Jónádáb, Rekáb fia, az Úr ügye iránt való buzgóságát azzal mutatta meg, hogy Jehu királlyal együtt üldözte Báál híveit (Kir. IV. 10, 15—17.). Az elbeszélt történet a templom melléképületének egyik *kamarájá*ban folyt le. — *3—4.* Jeremiás számos tanut vesz maga mellé. Az itt említett férfiakról egyébként semmit sem tudunk. *Máásziás* talán azonos a 21, 1-ben említett Máásziással, Szofoniás atyjával. *A kapuőr* igen magas papi méltóságot viselt (52, 24.). — *5—10.* Rekáb utódai híven megtartották ősüknek, Jónádábnak parancsát: bort nem ittak, és egyszerű, nomádéletet folytattak; sátrakban laktak, — *11.* míg Nábukodonozor hadseregének közeledése őket a megerősített Jeruzsálembe nem kényszerítette.

12Ekkor az Úr ezt a szózatot intézte Jeremiáshoz: 13Így szól a seregek Ura, Izrael Istene: Menj, és mondd Júda férfiainak és Jeruzsálem lakóinak: Vajjon ti nem szoktok-e fegyelemhez, hogy igéimnek engedelmeskedjetek? úgymond az Úr. 14Hatásosabbak voltak Jónádábnak, Rekáb fiának ama beszédei, melyekkel megparancsolta fiainak, hogy ne igyanak bort, és nem ittak mind a mai napig, mert engedelmeskedtek atyjuk parancsának! Én pedig szóltam nektek, szünet nélkül beszéltem hozzátok, de ti nem engedelmeskedtetek nekem. 15Elküldtem hozzátok minden szolgámat, a prófétákat is, szünet nélkül küldtem őket és mondottam: Térjen meg mindegyiktek az ő gonosz útjáról, javuljatok meg törekvéseitekben, ne járjatok más istenek után és ne tiszteljétek őket, akkor lakosai maradtok annak az országnak, melyet nektek és atyáitoknak adtam. Ti azonban nem hajtottátok fületeket *szavaimra* és nem hallgattatok reám. 16Jónádábnak, Rekáb fiának fiai ugyan hűségesen megtartották atyjuk ama parancsát, melyet adott nekik, ez a nép pedig nem engedelmeskedett nekem.

17Ezért így szól a seregek Ura, Izrael Istene: Íme én Júdára és Jeruzsálem összes lakóira reázúdítom mindazt a nyomorúságot, melyet kimondtam ellenük, azért, mert szóltam nekik, és nem hallgattak reám, hívtam őket, és nem válaszoltak nekem. 18A rekábiták nemzetségének pedig ezt mondotta Jeremiás: Így szól a seregek Ura, Izrael Istene: Mivel engedelmeskedtetek atyátok, Jónádáb parancsának, megtartottátok minden rendeletét és megcselekedtétek mindazt, amit nektek meghagyott, 19azért ezt mondja a seregek Ura, Izrael Istene: Sohase legyen híjával Rekáb fiának, Jónádábnak

12—16. A zsidók engedetlensége az Isten iránt szomorú ellentétben áll a rekábitáknak ősükkel szemben tanusított engedelmességével.

17—19. Az engedetlen zsidókra az Úr büntetése vár, az engedelmes rekábitákra pedig az Isten áldása száll. — A *19.* versnek az az értelme, hogy a rekábiták, mint az Úr hűséges szolgái, fenn fognak maradni, míg Jeruzsálem bűnös népe elpusztul. A jövendölés be is teljesedett: Nehemiás idejében a Rekáb családjából származó Melkiás tevékeny részt vett Jeruzsálem falainak felépítésében (Neh. 3, 14.), sőt a késő középkorban Tudelai Benjámin rabbi (Kr. u. 1160 körül) Arábiában oly zsidókra akadt, kik magukat Rekáb fiainak mondották.

törzse olyan férfiúnak, ki színem előtt álljon minden időben!

36. FEJEZET.

Jeremiás az Úr parancsára Bárukkal leiratja beszédeit. — Báruk a könyvet felolvassa a nép és annak főemberei előtt, majd Jóákim előtt is. — Jóákim a könyvet tűzbe veti. — Jeremiás újra összeiratja beszédeit.

[1]Történt pedig Jóákímnak, Jósiás fiának, Júda királyának negyedik esztendejében, hogy az Úr ezt a szózatot intézte Jeremiáshoz: [2]Végy elő egy könyvtekercset és írd reá mindazokat az igéket, amelyeket neked mondottam Izrael és Júda ellen és minden nemzet ellen, attól a naptól fogva, amelyen hozzád szóltam, Jósiás napjaitól kezdve mind a mai napig. [3]Hátha Júda háza mindama baj hallatára, amelyet reájuk akarok zúdítani, megtér, mindegyikük a maga gonosz útjáról, és én megkegyelmezhetek gonoszságuknak és vétküknek! [4]Jeremiás tehát elhívta Bárukot, Nériás fiát, és Báruk Jeremiás szájából leírta könyvtekercsre az Úr minden beszédét, melyet neki mondott. [5]Majd meghagyta Jeremiás Báruknak, mondván: Én akadályozva vagyok és nem mehetek be az Úr házába. [6]Menj tehát te oda és olvasd fel abból a tekercsből, amelyet az én szájamból írtál, az Úr igéit az Úr házában a nép füle hallatára bőjti napon. Aztán pedig olvasd fel azt mindazoknak a júdabelieknek füle hallatára, kik városaikból jönnek. [7]Hátha eljut könyörgésük az Úr színe elé, és megtér mindenki gonosz útjáról; mert nagy az a harag és méltatlankodás,

36. (A Hetvenes fordításban a 43. fejezet.) *1—8. Jeremiás az Úr parancsára Bárukkal leiratja Jóákim uralkodásának negyedik esztendejéig elmondott beszédeit.* — *1.* Jóákim uralkodásának *negyedik esztendeje* 605/604. — *2.* A régiek könyvei tekercsalakúak voltak. *Izrael ellen*, a Hetvenes görög fordítás jobb kéziratai szerint helyesebben: «Jeruzsálem ellen». A pogány *nemzetek ellen* szóló jövendölések a Vulgáta (és a héber szöveg) 46—51. fejezetében olvashatók. *Jósiás napjaitól* (1, 2.) *kezdve mind a mai napig:* Jeremiás prófétai működése ekkor már huszonkét esztendőre terjedt. — *4. Báruk*, Jeremiás titkára és hűséges kísérő társa előkelő családból származott: testvére, Száraiás, Szedekiás király udvarnagyja volt (51, 59.). — *5. Én akadályozva vagyok* (héb.), a Vulgáta szerint: «Én el vagyok zárva», — de a 19. v. szerint Jeremiás szabadon menekülhetett, és a 26. v. szerint el is menekült. Lehetséges, hogy Jeremiás a 26. fejezetben leírt tapasztalatai után nem akarta életét különös isteni parancs nélkül újabb veszedelemnek kitenni. — *6.* A *bőjti nap* valamely rendkívüli (valószínűleg engesztelő) bőjt napja volt, mert ideje (l. 9. v.) nem esik össze a mózesi törvény által elrendelt

amelyben az Úr ezt a népet megfenyegette! 8Báruk, Nériás fia, mindenben úgy tett, amint Jeremiás próféta meghagyta neki: felolvasta a tekercsből az Úr beszédeit az Úr házában.

9Történt pedig, hogy Jóákímnak, Jósiás fiának, Júda királyának ötödik esztendejében, a kilencedik hónapban bőjtöt hirdettek az Úr színe előtt Jeruzsálem egész népének és mindama sokaságnak, mely Júda városaiból özönlött Jeruzsálembe. 10És Báruk az egész nép füle hallatára felolvasta a tekercsből Jeremiás beszédeit az Úr házában, Gámáriás íródeákának, Sáfán fiának kamarájában, a felső udvarban, az Úr háza új kapujának bejáratában. 11Miután pedig Mikeás, Gámáriásnak, Sáfán fiának fia meghallotta a könyvből az Úr minden beszédét, 12lement a király házába, az íródeák kamarájába, és íme ott ültek a főemberek mind: Elisáma az íródeák, Dálaiás Semeiás fia, Elnátán Ákobor fia, Gámáriás Sáfán fia és Szedekiás Hánániás fia valamennyi főemberrel együtt. 13Erre Mikeás tudtukra adta mind az igéket, melyeket akkor hallott, amikor Báruk felolvasott a tekercsből a nép füle hallatára.

14Elküldték tehát a főemberek mind Bárukhoz Júdit, ama Nátániás fiát, aki Kúsi fiának, Selemiásnak volt a fia, mondván: Fogd azt a tekercset, amelyből felolvastál a nép füle hallatára, és jöjj! Erre Báruk, Nériás fia fogta a tekercset és elment hozzájuk. 15Erre így szóltak hozzá: Ülj le és olvasd fel ezeket a mi fülünk hallatára *is*. És Báruk felolvasta fülük hallatára. 16Amikor pe-

engesztelés napjával. — A *8.* vers röviden összefoglalja azt, amit a 9—13. v. bővebben elbeszél.

9—13. Báruk a könyvet felolvassa a nép előtt. — 9. Jóákímnak ötödik esztendeje 604/603. *A kilencedik hónap* Kiszlev hava, mely a mi időszámításunk szerint körülbelül november közepétől december közepéig tart. A *bőjtre* nézve l. a 6. v. magyarázatát. *Az Úr színe előtt:* a bőjt tehát a templomban mondott imádságokkal volt kapcsolatos. — *10. Sáfán* valószínűleg azonos a Kir. IV. 22, 8—12-ben említett íródeákkal. A hely megjelölése a legkisebb körülményekre is kiterjed. Báruk a könyvet emelkedett helyről (talán *a felső udvar* ablakából) olvassa fel a templom udvarában összegyűlt népnek. — *11—12.* Mikeás Báruk iratáról jelentést tesz atyjának, a király íródeákjának (titkárának). *Elisáma* a királynak egyik *íródeák*ja volt; ugyanezt a tisztet töltötte be *Elnátán, Ákobor fia* is. (V. ö. 26, 22.)

14—18. Báruk megismétli felolvasását a főemberek előtt. — 14. Júdi (héb. «Jehudi») «zsidó férfiú»-t jelent.

dig hallották mindazokat az igéket, megdöbbenve egymásra néztek és így szóltak Bárukhoz: Tudtára kell adnunk mindezeket a beszédeket a királynak. 17Majd megkérdezték tőle, mondván: Közöld velünk, hogyan írtad le mindezeket a beszédeket az ő szájából? 18Báruk erre mondotta nekik: Önszájával mondotta el nekem mindezeket a beszédeket, mintha csak olvasta volna őket; én pedig tintával leírtam *őket* a tekercsre.

19Erre a főemberek mondották Báruknak: Menj! Rejtőzzél el Jeremiással egyetemben, és ne tudja senki sem, hol vagytok. 20Azután bementek a királyhoz az udvarba. Elisáma íródeák kamarájában letették a tekercset, majd a király füle hallatára elmondták az egész dolgot. 21Erre a király elküldte Júdit, hogy hozza el a tekercset. Ez elhozta Elisáma íródeák kamarájából, és felolvasta a király és az összes főemberek füle hallatára, kik a király körül álltak. 22A király pedig a téli házban tartózkodott, — a kilencedik hónapban, — és előtte parázzsal telt serpenyő állott. 23És ahányszor Júdi három vagy négy *oszlopot* elolvasott, levágta azt a tollkéssel és bedobta a serpenyőn levő tűzbe, míg csak el nem égett az egész tekercs a serpenyőn levő tűzben. 24És nem éreztek félelmet és nem szaggatták meg ruhájukat sem a király, sem ama szolgái közül egyetlen egy sem, kik hallották mindezeket a beszédeket. 25Elnátán, Dáláiás és Gámáriás *kérlelték* ugyan a királyt, ne égesse el a könyvet; de nem hallgatott reájuk. 26Sőt a király megparancsolta Jeremielnek, Ámelek fiának, Száráiásnak, Ezriel fiának meg Selemiásnak,

19—26. A főemberek Báruk iratát megmutatják a királynak; Júdi felolvassa, Jóákim pedig tűzbe dobja a részekre vagdalt könyvet.— 20. Az udvar a király téli palotájának udvara, hol Jóákim serpenyőnél melegedett (22. v.). — *23. Oszlopot* (héb.) Vulg. «lapot». *Tollkéssel*, szó szerint «íródeák-késsel». — Báruk Jeremiás beszédeit egymás mellett álló oszlopok alakjában írta le tekercsre; ezeket a király (vagy a héber szöveg szerint talán az íródeák) a tekercsről hármasával-négyesével levágta és tűzre vetette. — *24.* Míg Mózes törvénykönyvének felolvasása a jámbor Jósiás királyt mélyen megrendítette (v. ö. Kir. IV. 22, 11 skk.), Jeremiás fenyegető beszédeinek és jövendöléseinek felolvasása egyáltalán nem indította bűnbánatra sem a királyt, sem főembereinek legnagyobb részét; néhány jámborabb főember nevét a — *25.* vers őrizte meg. — *Kérlelték a királyt* (héb.), Vulg. szószerint: «ellenmondtak a királynak». — *26. Ámelek fiának*, a héber szerint: «a király fiának», tehát királyi vérből származó hercegnek.

Abdeel fiának, hogy fogják el Báruk íródeákot Jeremiás prófétával együtt. Az Úr azonban elrejtette őket.

27Miután pedig a király elégette a tekercset ama beszédekkel, melyeket Báruk leírt Jeremiás szájából, az Úr ezt a szózatot intézte Jeremiás prófétához: 28Végy ismét egy másik tekercset, és írd arra mindazokat az előbbi beszédeket, amelyek a Jóákim, Júda királya által elégetett első tekercsen voltak. 29Jóákímnak, Júda királyának pedig ezt mondjad: Így szól az Úr: Te elégetted azt a tekercset, mondván: «Miért írtad arra ezt a jövendölést: Csakhamar eljő Babilon királya, elpusztítja ezt az országot és kiirt belőle embert, állatot egyaránt?» 30Ezért így szól az Úr Jóákim, Júda királya ellen: Nem leszen olyan utóda, ki Dávid trónján ülne. Holttestét pedig kivetik majd a nap hevének és az éj hidegének. 31És megbüntetem őt és ivadékát meg szolgáit gonoszságaikért; és elhozom reájuk, Jeruzsálem lakóira meg Júda férfiaira mindazt a bajt, amelyet kimondtam ellenük, de ők nem hallgattak meg.32Ezután Jeremiás egy másik tekercset vett elő és odaadta Báruk íródeáknak, Nériás fiának. Ez leírta arra Jeremiás szájából ama tekercs minden beszédét, melyet elégetett tűzben Jóákim, Júda királya. Sőt még sokkal több beszéd került bele, mint amennyi azelőtt volt.

37. FEJEZET.

Szedekiás uralkodásának rövid jellemzése. — Szedekiás a próféta közbenjáró imáit kéri; a próféta megjövendöli Jeruzsálem bukását. — Jeremiást szökés gyanúja miatt börtönre vetik. — Szedekiás maga elé hozatja Jeremiást és kérelmére enyhébb őrizetbe helyezteti.

1Jekoniás, Jóákim fia után Szedekiás király, Jósiás fia lépett a trónra. Őt Nábukodonozor, Babilon királya tette királlyá Júda országában. 2De sem ő, sem szolgái, sem az ország népe nem engedelmeskedtek az Úr ama szavainak, amelyeket Jeremiás próféta által mondott.

27—32. Jeremiás újra összeiratja beszédeit.— Fenyegető jövendölés Jóákim ellen. — 30. Nem leszen olyan utóda, ki Dávid trónján ülne: Jóákin, Jóákim fia csak három hónapig volt Júda királya, azután a babiloni fogságba került. Jóákim holttestének meggyalázására vonatkozólag l. 22, 19. magyarázatát.

37. (A Hetvenes fordításban a 44. fejezet).

1—2. Szedekiás uralkodásának rövid jellemzése. — 1. A történelmi áttekintést l. a Bevezetésben. — *2.* L. Kir. IV. 24, 20: uralkodásának kilencedik esztendejében (588.) Szedekiás fellázadt a babiloni nagykirály ellen.

3Szedekiás király elküldte Júkált, Selemiás fiát és Szofoniás papot, Máásziás fiát Jeremiás prófétához, mondván: Könyörögj értünk az Úrhoz, a mi Istenünkhöz. 4Jeremiás akkor szabadon járt-kelt a nép között, mert *még* nem vetették börtönre. Kivonult azonban a fáraó serege Egyiptomból; a Jeruzsálemet ostromló káldeusok pedig, amikor hírét vették ennek, elvonultak Jeruzsálem alól. 5 Ekkor ezt a szózatot intézte az Úr Jeremiás prófétához: 6Így szól az Úr, Izrael Istene: Mondjátok meg Júda királyának, ki elküldött titeket, hogy megkérdezzetek engem: Íme a fáraó serege, mely segítségtekre vonult ki, visszatér országába, Egyiptomba, 7és a káldeusok visszatérnek és harcolnak e város ellen. El is foglalják és felgyujtják tűzzel. 8Így szól az Úr: Ne ámítsátok magatokat, mondván: Egészen eltávoznak és elvonulnak tőlünk a káldeusok! Mert nem távoznak el! 9De még ha meg is vernétek az ellenetek küzdő káldeusok egész seregét, és *csak* néhány sebesült maradna meg közülük, mindegyik felkelne sátrából és felgyujtaná ezt a várost tűzzel!

10Amikor aztán a káldeusok hadserege elvonult Jeruzsálem alól a fáraó hadserege miatt, 11Jeremiás elindult Jeruzsálemből, hogy Benjámin földére menjen és ott szétossza birtokát a polgárok szemeláttára. 12Amint pedig a Benjámin-kapuhoz ért, ott volt a kirendelt kapuőr, névszerint Jeriás, Selemiásnak, Hánániás fiának a fia, ki útját állta Jeremiás prófétának, mondván: A káldeusokhoz akarsz szökni! 13Jeremiás erre így felelt: Nem igaz! Nem szököm a káldeusokhoz! Jeriás azonban nem hallgatott reá, hanem megragadta Jeremiást és elvitte a főemberekhez. 14Ezért haragra gerjedtek a főemberek Jeremiás ellen, meg-

3—9. Szedekiás követséget küld Jeremiáshoz és a próféta közbenjáró imáit kéri; a próféta megjövendöli Jeruzsálem bukását. — *3. Szofoniásról, Máásziás fiáról*: l. 21, 1; 35, 4. *Könyörögj értünk:* Jeremiás válasza (5—9. v.) azt mutatja, hogy a király nem annyira azt akarta, hogy a próféta könyörögjön értük, mint azt, hogy megtudja a prófétától Jeruzsálem sorsát. — *4.* A felmentő egyiptomi sereg vezére Hofra fáraó volt. V. ö. 44, 30; Ez. 30, 21. — *6.* Az Egyiptomba vetett bizalom hiú voltára nézve l. Iz. 36, 6; Ez. 29, 6. 7; Jer. Sir. 4, 17. stb.

10—15. Jeremiást szökés gyanuja miatt börtönre vetik. — *11. Benjámin földére:* szülővárosába, Ánátótba. (1, 1; 32, 7—9.) *Hogy . . . szétossza birtokát a polgárok szemeláttára,* a héber szerint: «hogy

verték, és a Jónátán íródeák házában levő tömlöcbe vetették; ő volt ugyanis a tömlöctartó. [15]Így került Jeremiás a kútüregbe, a tömlöcbe, és ott maradt Jeremiás hosszú ideig.

[16]Aztán elhozatta őt Szedekiás király, titkon kikérdezte őt házában és mondotta: Valóban az Úrtól van-e ez a beszéd? Erre Jeremiás így felelt: Úgy van; és folytatta: Babilon királyának kezébe kerülsz. [17]Mondotta továbbá Jeremiás Szedekiás királynak: Mit vétettem ellened, szolgáid ellen és néped ellen, hogy a tömlöcbe vetettél engem? [18]Hol vannak a ti prófétáitok, kik nektek jövendöltek és azt mondották: Nem jő ellenetek és emez ország ellen Babilon királya? [19]Nos tehát hallgass meg, kérlek, uram, királyom! Legyen foganatja könyörgésemnek színed előtt, és ne küldj engem vissza Jónátán íródeák házába, hogy meg ne haljak ottan. [20]Szedekiás király erre megparancsolta, hogy Jeremiást a tömlöc udvarába vigyék és naponkint egy kenyércipót adjanak neki a *sütők utcájából*, míg csak egészen el nem fogyott a kenyér a városban. Így Jeremiás a tömlöc udvarában maradt.

38. FEJEZET.

Jeremiást a zsidók főemberei félig kiszáradt vízverembe vetik, honnan Ábdemelek udvari tiszt szabadítja ki. — Szedekiás titokban kihallgatja a prófétát.

[1]Hallotta pedig Sáfátiás, Mátán fia, Gedeliás, Fássúr fia, Júkál, Selemiás fia és Fássúr, Melkiás fia ama beszédet, melyet Jeremiás az egész néphez intézett, mondván: [2]Ezeket mondja az Úr: Aki ebben a városban marad, kard, éhinség vagy döghalál által hal meg; aki pedig a káldeusokhoz menekül, életben és ép-

résztvegyen egy osztáson onnan a nép között». — *15. A tömlöcbe*, a héber szerint: «a bolthajtásos üregbe». Az itt említett *hosszú idő* alatt a babiloni hadsereg újra körülzárta Jeruzsálemet.

16—20. Szedekiás maga elé hozatja Jeremiást, és kérelmére enyhébb őrizetbe helyezteti. — *18.* A végveszély láttára az álprófétáknem mernek többé mutatkozni a nép előtt. — *20. A börtön udvarába:* l. 32, 2; 33, 1. — *A sütők utcájából* (héb.), a Vulgáta szerint: «a húsételen kívül». Úgy látszik, hogy az egy és ugyanazt a mesterséget űzők már az ókorban is egy utcában laktak, mint Keleten manapság is szokás.

38. (A Hetvenes fordításban a 45. fejezet.)

1—6. Jeremiást a zsidók főemberei félig kiszáradt vízverembe vetik. — *1. Júkál*ról l. 37, 3. *Fássúr*ról, *Melkiás fiá*ról l. 21, 1. Az itt megnevezett férfiak a zsidók főemberei és Szedekiás király tanácsadói közé tartoztak (4. v.). — *2. Épségben marad és élni fog*,

ségben marad és élni fog. 3Így szól az Úr: Minden bizonnyal a babiloni király seregének kezébe kerül ez a város, és ő elfoglalja azt. 4Mondották pedig a főemberek a királynak: Ölesd meg, kérünk, ezt az embert, mert szántszándékkal megbénítja a városban maradt harcosok kezét és az egész nép kezét, ha ilyen szavakat intéz hozzájuk. Ez az ember ugyanis nem keresi ennek a népnek a javát, hanem a romlását. 5Szedekiás király erre így felelt: Ő úgyis kezetek között van. Nem tagadhat meg ugyanis tőletek a király semmit sem. 6Elhurcolták tehát Jeremiást és bedobták Melkiásnak, Ámelek fiának vermébe, mely a tömlöc udvarán volt, úgy hogy kötélen leboc sátották Jeremiást a verembe, melyben nem volt víz, csak sár, és így Jeremiás belesüppedt a sárba.

7Meghallotta pedig az etiops Ábdemelek, a király házának egyik udvari tisztje, hogy Jeremiást a verembe vetették. A király pedig éppen a Benjámin-kapunál ült. 8Ekkor kiment Ábdemelek a király házából és így szólt a királyhoz: 9Uram, királyom! Gonoszul cselekedték e férfiak mindazt, amit Jeremiás próféta ellen tettek, amikor a verembe vetették, hogy ott éhenhaljon; mert nincs többé kenyér a városban. 10Megparancsolta tehát a király az etiops Ábdemeleknek, mondván: Végy innen magadhoz harminc férfiút és emeld ki Jeremiás prófétát a veremből, mielőtt meghalna. 11Erre Ábdemelek magához vette a férfiakat és elment a király palotájába, a tárház alatt levő *helyiségbe*. Hozott onnan régi ruhákat és ócska rongyokat, és leengedte őket kötélen Jeremiáshoz a

a héber szerint: «zsákmányul kapja életét és élni fog», — úgy örvendhet majd puszta életének, mintha már az ellenség kezén levő életét zsákmányul ragadta volna el tőlük. — *4.* A király tanácsadói attól féltek, hogy Jeremiás beszédei (melyeknek lényege a 2—3. v-ben olvasható) a város védőinek bátorságát és kitartását lelohasztják; ezért a prófétát halálát kívánják. — *5.* Az állhatatlan és ingatag jellemű Szedekiás nem mer ellenállni főembereinek, és Jeremiást kiszolgáltatja nekik. — *6. Melkiás, Ámelek fia*, a héber szerint: «Melkiás királyi herceg». (L. 36, 26. magyarázatát.) A *verem* víztartó ciszterna. Jeremiásra a félig kiszáradt víztartóban biztos halál várt.

7—13. Ábdemelek udvari tiszt kiszabadítja Jeremiást a víztartóból. — *7—9.* Jeruzsálem lakóira szomorúan jellemző, hogy csak az idegen származású Ábdemeleknek (= «a király szolgája») esik meg Jeremiáson a szíve. — *11. Elment a király palotájába, a tárház alatt levő helyiségbe* (héb.), a Vulgáta szerint: «elment

verembe. [12]És mondotta az etiops Ábdemelek Jeremiásnak : Tedd a régi ruhákat és ezeket az elszakadt *rongyokat* hónod alá és a kötélre. Jeremiás így is cselekedett. [13]Erre kihúzták Jeremiást a kötélen és kihozták a veremből. És Jeremiás a tömlöc udvarán maradt.

[14]Szedekiás király aztán elhozatta maga elé Jeremiás prófétát az Úr házához vezető harmadik kapuhoz, és mondotta a király Jeremiásnak : Kérdezek tőled valamit. El ne titkolj előttem semmit sem ! [15]Erre Jeremiás így szólt Szedekiáshoz : Ha megmondom neked, vajjon nem halállal büntetsz-e? Ha pedig tanácsolok valamit neked, nem hallgatsz reám. [16]Erre Szedekiás király titkon megesküdött Jeremiásnak : Az Úr életére mondom, ki nekünk ezt az életet adta, hogy nem öllek meg és nem adlak ama férfiak kezébe, akik életedre törnek. [17]És mondotta Jeremiás Szedekiásnak : Így szól a seregek Ura, Izrael Istene : Ha elindulsz és kimégy a babiloni király főembereihez, életben maradsz, ezt a várost nem emészti meg a tűz, és te megmenekülsz háznépeddel együtt. [18]Ha pedig nem mégy ki a babiloni király főembereihez, ez a város a káldeusok kezére kerül. Ezek lángba borítják, és te nem menekülsz meg kezüktől. [19]Erre így szólt Szedekiás király Jeremiáshoz : Félek azoktól a zsidóktól, akik a káldeusokhoz szöktek; hátha azok kezébe kerülök, és ők gúnyt űznek belőlem. [20]Erre Jeremiás így felelt : Nem adnak ki téged ! Hallgass, kérlek, az Úr amaz igéjére, melyet hozzád intézek ; akkor jó dolgod lesz és életben maradsz. [21]Ha pedig vonakodol kimenni, akkor *halld* azt a dolgot, amelyet megmutatott nekem az Úr : [22]Íme mindazokat az asszonyokat, akik megmaradtak

a király házába, mely a pince alatt volt.« — *12. Rongyokat* (héb.), Vulg. »elrothadtakat«. *És a kötélre*, a héber szerint : »a kötelek alá«. — *13. A tömlöc udvarán:* l. 37, 20.

14—28. Szedekiás titokban kihallgatja a prófétát. — 14. Az Úr házához vezető harmadik kapu helyét közelebbről nem ismerjük. — *16. Titkon* szó a Hetvenes görög fordításban hiányzik. — *17—18.* Jeremiás Szedekiás király előtt is megismétli a 2. és a 3. versben olvasható jövendölését. *A babiloni király főembereihez* (39, 3.) : Nábukodonozor nem vezette személyesen Jeruzsálem ostromát, hanem alatta főhadiszállásán, Reblában tartózkodott (39, 5.). — *22. Az asszonyok* a király feleségei. *Ők:* ezek az asszonyok. *Barátaid*, mások szerint : »a te békeférfiaid«, t. i. az álpróféták. A *sár* és az *iszap*, melyben nincs megállás, a végső veszedelem jelképe.

Júda királyának házában, kivezetik a babiloni király főembereihez, és ők majd így szólnak :
Rászedtek téged barátaid,
Erősebbek voltak nálad ;
Sárba, iszapba lökték lábadat,
Aztán odébbálltak.
[23]Kiviszik majd valamennyi feleségedet és fiadat a káldeusokhoz. Te sem menekülsz meg kezüktől. A babiloni király keze elfog téged, ezt a várost pedig felgyujtja tűzzel. [24]Mondotta erre Szedekiás Jeremiásnak : Ne tudja meg senki sem ezeket az igéket, hogy halállal ne lakolj. [25]Ha pedig meghallják a főemberek, hogy beszéltem veled, és hozzád mennek és kérdik tőled : «Add tudtunkra, mit beszéltél a királlyal. Ne titkold el tőlünk, nem ölünk meg ; mit is beszélt veled a király?» — [26]akkor mondjad nekik : A király elé terjesztettem ama kérelmemet, hogy ne vitessen vissza Jónátán házába, hogy ott meg ne haljak. [27]El is jöttek tehát Jeremiáshoz mind a főemberek és kikérdezték őt. Ő azonban egészen úgy felelt nekik, amint a király meghagyta neki. Erre békében hagyták, mert nem hallottak semmit sem. [28]Jeremiás pedig a tömlöc udvarában maradt mindaddig a napig, amelyen Jeruzsálemet elfoglalták.

Jeruzsálem elfoglalása így történt :

39. FEJEZET.

Jeruzsálem elfoglalása. — Szedekiás menekül, de elfogják, megvakítják és fogságba hurcolják. — Nábuzárdán kiszabadítja Jeremiást. — Ábdemeleknek szóló jövendölés.

[1]Szedekiásnak, Júda királyának kilencedik esztendejében, a tizedik hónapban Nábukodonozor, Babilon királya egész had-

(Jeremiás bizonyára a vízveremre gondol, melybe ellenségei őt sülyesztették, — 6. v.) — *25—27.* Jeremiás a zsidók főembereinek adott válaszában — Szedekiás óhajtása szerint — fenntartással él, vagyis nem mondja meg a teljes igazságot azoknak, akiknek nem volt joguk azt megtudni tőle. De egyébként 37, 19. szerint Jeremiás csakugyan a király elé terjesztette a 26. versben említett kérést. — *28.* A *Jeruzsálem elfoglalása így történt* szavak már a következő fejezet elbeszélését vezetik be.

39. (A Hetvenes fordításban a 46. fejezet.)

1—10. Jeruzsálem elfoglalása ; Szedekiás menekül, de elfogják, megvakítják és fogságba hurcolják. — Ez a részlet rövid összefoglalása a Kir. IV. 25 ; Jer. 52-ben olvasható eseményeknek, a 3. vers azonban újabb mozzanattal bővíti az elbeszélést. A Hetvenes görög fordítás a 4—13. verset elhagyja. — *1. Szedekiás* uralkodásának *kilencedik esztendeje* 588. Jeruzsálem ostroma az 588. esztendő *tizedik hónapjában*, azaz Tebet hónapban (a december

seregével Jeruzsálem alá vonult, és ostromolni kezdte. [2]Szedekiás tizenegyedik esztendejében pedig, a negyedik hónapban, a hónap ötödik napján rést ütöttek a városon. [3]Erre bevonultak a babiloni király összes főemberei és megszállták a középső kaput: Neregel, Szereszer, Szemegárnábu, Szárszákím, Rábszáresz, Neregel, Szereszer, Rebmág és a babiloni királynak valamennyi többi főembere. [4]Amikor pedig meglátta őket Szedekiás, Júda királya és valamennyi harcosa, elmenekültek. Kimentek ugyanis éjjel a városból a királyi kert felé vezető úton és ama kapun át, mely a két fal között volt, és a puszta felé vezető útra tértek. [5]Űzőbe vette őket azonban a káldeusok serege és elfogták Szedekiást a jerichói puszta területén, és mint foglyot Nábukodonozor, Babilon királya elé vitték az Emát földén levő Reblába, és ő ott ítéletet tartott felette. [6]És megölette Babilon királya Szedekiás fiait Reblában az ő szemeláttára; és Júda valamennyi előkelő emberét megölte Babilon királya. [7]Azután megvakíttatta Szedekiást és bilincsbe verte, hogy Babilonba hurcolják. [8]A király házát és a köznép házait is a káldeusok felgyujtották tűzzel, Jeruzsálem falát pedig lerombolták. [9]Akik még életben voltak a nép közül, akik visszamaradtak a városban, valamint azokat a menekülőket, akik átszöktek hozzá, meg a többi megmaradt népet Nábuzárdán, a testőrök

középétől január közepéig terjedő időben) kezdődött. — *2. Szedekiás tizenegyedik esztendeje* 586. Emez esztendő *negyedik hónapjában*, azaz Támmuz hónapban a babiloni seregnek sikerült rést törnie a város külső falán. (Támmuz hava körülbelül megfelel a június közepétől július közepéig tartó időszaknak.) — *3. A középső kapu* valószínűleg a város két főrészét egymástól elválasztó falon volt. — Az e versben olvasható nevek közül több nem tulajdonnév, hanem babiloni főtisztségeket jelöl. Az értelmezők ugyanis a 13. vers szerint szokták helyreállítani e verset ily módon: «Nábuzárdán a testőrök kapitánya, Nábuszebán az udvari tisztek felügyelője, Nergálsaruszur a mágusok feje». — *4.* Szedekiás király és a zsidók főemberei *a jerichói puszta* felé menekülnek, hogy a Jordántól keletre fekvő vidékeken biztonságba jussanak. De menekülési kísérletük gyászos véget ér. — *5. Rebla:* v. ö. Kir. IV. 23, 33. *Emát* (Hamat) *földe* Palesztinától északra feküdt. — *6—7.* Nábukodonozor kegyetlen bosszút állt az ellene fellázadt Szedekiáson. Így teljesedett be Szedekiáson Jeremiás szava (32, 4. 5; 34, 3.) és Ezekiel jövendölése, hogy Babilóniába jut, de azt az országot nem fogja meglátni (12, 12. 13; 17, 11—21.). — *8—9. A köznép házait:* fordításunk a szír szöveget

kapitánya elhurcolta Babilonba. 10A szegény köznépből *egyeseket*, akiknek egyáltalában semmijük sem volt, Júda földén hagyott Nábuzárdán, a testőrök kapitánya, és szőllőket meg vízvermeket adott nekik azon a napon.

11Jeremiást illetőleg pedig ezt a parancsot adta Nábukodonozor, Babilon királya Nábuzárdánnak, a testőrök kapitányának, mondván: 12Vedd őt *pártfogásodba*, szemed rajta legyen, és ne tégy neki semmi rosszat sem, hanem cselekedjél vele úgy, amint ő akarja. 13Elküldött tehát Nábuzárdán, a testőrök kapitánya, meg Nábusezbán, Rábszáresz, Neregel, Szereszer és Rebmág és Babilon királyának valamennyi főembere, 14*és* kihozatták Jeremiást a börtön udvarából és átadták Godoliásnak, amaz Áhikám fiának, ki Sáfán fia volt, hogy haza*vigye*. Ő aztán a nép között lakott.

15Jeremiáshoz pedig *még* akkor, amikor a börtön udvarába volt zárva, ezt a szózatot intézte az Úr: 16Menj, és szólj az etiops Ábdemeleknek, mondván: Így szól a seregek Ura, Izrael Istene: Íme én beteljesítem szózataimat e városon annak vesztére és nem javára. Amikor aztán ez megtörténik szemed láttára azon a napon, 17megszabadítalak téged azon a napon, úgymond az Úr, és te nem kerülsz ama férfiak kezébe, akiktől félsz, 18hanem minden bizonnyal megszabadítalak. Nem esel el kard által, hanem megmented életedet, mert bennem bíztál, úgymond az Úr.

követi. Vulg. és héb.: «a köznép házát». A zsidó nép zöme a babiloni fogságba kerül. *Nábuzárdán*, babiloni nyelven: «Nábu-zeriddina» = Nábu ivadékot adjon.

11—14. Nábuzárdán kiszabadítja Jeremiást. — *12.* Nábukodonozor (valószínűleg a babiloniakhoz menekült zsidóktól) megtudta, hogy Jeremiás a babiloni hatalom előtt való meghódolást követelte nemzetétől, és ezért nemcsak kiszabadította a tömlöcből, hanem teljes cselekvési szabadságot is adott neki (40, 2—5.). — *13. Nábusezbán* (babil. Nábu-sezibanni) = «Nábu, ments meg engem!» — *14. Godoliást* Nábukodonozor a Júda földén maradt zsidók helytartójává tette (40, 6.). *Hogy hazavigye* (héb.), t. i. Godoliás. A Vulgáta szerint: «hogy hazamenjen» (t. i. Jeremiás).

15—18. Ábdemelek irgalmas cselekedetét (v. ö. 38, 7—13.) *az Úr azzal jutalmazza meg, hogy megmenti életét a város feldúlása alkalmával.* — Az itt olvasható beszédet Jeremiás kevéssel a város bevétele előtt mondta (15.). — *18. Megmented életedet*, a héber szerint: «zsákmányul kapod életedet»; l. 38, 2. magyarázatát. V. ö. 45, 5.)

40. FEJEZET.

Nábuzárdán szabadon bocsátja Jeremiást; ez Godoliás helytartóhoz költözik Mászfátba. — Az elszéledt zsidók visszaszállingóznak Godoliáshoz. — Jóhánán hiába figyelmezteti Godoliást Ismáhel gyilkos tervére.

[1]Ezt a szózatot intézte az Úr Jeremiáshoz, miután Nábuzárdán, a testőrök kapitánya elbocsátotta őt Rámából. Ekkor bilincsbe verve maga elé hozatta Jeruzsálem és Júda mindama foglyai közül, akiket Babilonba akartak hurcolni.

[2]Magához hozatta tehát a testőrök kapitánya Jeremiást és mondotta neki: Az Úr, a te Istened mondotta ki ezt a büntetést erre a helyre. [3]Reá is hozta és véghez is vitte az Úr, úgy amint mondotta, mert vétkeztetek az Úr ellen és nem hallgattatok szavára; azért történt meg veletek ez a dolog. [4]Nos tehát, íme én feloldalak ma téged a kezeden levő láncoktól. Ha velem akarsz jönni Babilonba, jöjj, és én rajtad tartom szememet. Ha azonban nem akarsz velem jönni Babilonba, maradj itt. Ime, előtted az egész ország! Választhatsz és oda mehetsz, ahová menni akarsz. [5]*Ha* nem akarsz velem jönni, maradj Godoliásnál, Áhikám, Sáfán fiának a fia mellett, kit Babilon királya Júda városainak élére helyezett. Maradj vele a nép körében, vagy menj oda, ahová menni akarsz. Erre a testőrök kapitánya még élelmet és ajándékokat adott neki és elbocsátotta őt. [6]Jeremiás pedig Godoliáshoz, Áhikám fiához ment Mászfátba és nála maradt ama nép körében, mely visszamaradt az országban.

[7]Amikor pedig meghallották mind a hadse-

40—44. Jeremiás története Jeruzsálem elfoglalása után.

40. (A Hetvenes fordításban a 47. fejezet.)

Az *1.* vers *a 40—44. fejezet általános bevezetése.* Úgy látszik, hogy Jeruzsálem elfoglalása után a többi zsidó foglyokkal együtt Jeremiást is láncraverték és Rámába hurcolták Nábuzárdán fővezér (így a Vulgáta; a héber szerint: *a testőrök kapitánya)* elé, ki azonban a prófétát rögtön megszabadította bilincseitől.

2—6. Nábuzárdán szabadon bocsátja Jeremiást; ez Godoliás helytartóhoz költözik Mászfátba. — 4. Én rajtad tartom szememet: kitüntető figyelemmel fogok veled bánni. — *5.* Lehet, hogy Nábuzárdán látta Jeremiás habozását, ezért újabb ajánlatot tesz neki. *Ha nem akarsz velem jönni* (szószerint: «És ne jöjj velem») szavak a görögben hiányzanak; a megfelelő héber szavak («És még nem tért vissza») egy hosszabb mondat töredékének látszanak. — Szép vonás a pogány Nábuzárdánban, hogy ily nagy tisztelettel bánik Jeremiással. — *6. Godoliás*ról l. 39, 14. *Mászfát* (héb. «Miszpa») valószínűleg a mai Nebi Szamuil, Jeruzsálemtől hat-hét kilométernyire északnyugatra.

7—12. A Jeruzsálem környékén és a szomszédos országokban

reg főtisztjei, kik embereikkel szerteszéledtek a környéken, hogy Babilon királya Godoliást, Áhikám fiát helyezte az ország élére és hogy gondjaira bízta a férfiakat, a nőket, a gyermekeket meg az ország ama szegényeit, kiket nem hurcoltak el Babilonba, [8]elmentek Godoliáshoz Mászfátba, és pedig: Ismáhel, Nátániás fia, Jóhánán és Jónátán, Káree fiai, Száreás, Tánehumet fia, Ofi fiai, kik Netofátiból valók voltak és Jezoniás, Máákáti fia, embereikkel együtt. [9]Ezeknek meg kísérőiknek Godoliás, Áhikámnak, Sáfán fiának a fia eskü mellett mondotta: Ne féljetek a káldeusok *szolgáitól!* lakjatok az országban, szolgáljatok Babilon királyának, és jó dolgotok leszen. [10]Íme én Mászfátban maradok, hogy rendelkezésére álljak azoknak a káldeusoknak, akiket hozzánk küldenek: ti pedig szüreteljétek az szőllőt, a termést és az olajat, gyüjtsétek be csűreitekbe és maradjatok ama városaitokban, melyek birtokotokban vannak. [11]Mindazok a zsidók is, akik Moábban, Ámmon fiai között, Edomban és egyéb tartományokban voltak, amikor meghallották, hogy Babilon királya meghagyott egyeseket Júdeában és élükre állította Godoliást, Áhikámnak, Sáfán fiának a fiát, [12] visszatértek, mondom, a zsidók valamennyien mindazokról a helyekről, ahova elmenekültek, és Júda földére mentek Godoliáshoz Mászfátba. És bőségesen szüreteltek bort meg termést.

[13]Jóhánán, Káree fia pedig és a hadsereg főtisztjei valamennyien, kik szerteszéledtek a környéken, elmentek Godoliáshoz Mászfátba [14]és mondották neki: Tudd meg, hogy Báálisz, Ámmon fiainak királya, elküldte Is-

elszéledt zsidók visszaszállingóznak Godoliáshoz. — 7—8. V. ö. Kir. IV. 25, 23. *Jónátánt* Kir. IV. 25, 23. nem említi. *Netofáti* (héb. Netofa) talán a mai Beit-Nettif, Jeruzsálemtől huszonkét kilométernyire délnyugat felé. — *9.* V. ö. Kir. IV. 25, 24. *Ne féljetek a káldeusok szolgáitól:* a fordítás a görög szöveget követi; a Vulg. és a héber szöveg szerint: «Ne féljetek attól, hogy a káldeusoknak szolgáljatok». — *10—12.* Az elpusztított országban lassankint helyreállt a rend és a nyugalom. A 10. vers vége a Hetvenes görög fordítás szerint így hangzik: «... hogy a káldeusok színe előtt álljak, akik fölétek kerültek».

13—16. Jóhánán hiába figyelmezteti Godoliást Ismáhel gyilkos tervére. — 14. Az ámmoniták *(Ámmon fiai)* az ószövetségi történelem egész folyamán halálos ellenségei voltak a zsidóknak; a jelen esetben is a kegyelemdöfést akarja megadni az ámmoniták királya Júdának azzal, hogy megöleti Godoliást. Erre esz-

máhelt, Nátániás fiát, hogy megöljön. Godoliás, Áhikám fia azonban nem hitt nekik. [15]Jóhánán, Káree fia pedig négyszemközt így szólt Godoliáshoz Mászfátban: Megyek és megölöm Ismáhelt, Nátániás fiát, úgyhogy senki sem tudja. *Miért* öljön ő meg téged, hogy aztán szerteszéledjenek mindama zsidók, akik egybegyűltek nálad, és elpusztuljon Júda maradéka? [16]De Godoliás, Áhikám fia, mondotta Jóhánánnak, Káree fiának: Ne tedd ezt! Hazugságot mondasz ugyanis Ismáhelről.

41. FEJEZET.

Ismáhel megöli Godoliást meg hetven szichemi, sílói és szamariai zarándokot; foglyul ejti a Mászfátban lakó zsidókat, de Jóhánán elől Ámmon fiaihoz menekül. — Jóhánán megszabadítja a foglyokat.

[1]Történt pedig a hetedik hónapban, hogy a királyi vérből származó Ismáhel, Nátániásnak, Elisáma fiának fia a király főembereivel és tíz férfiúval elment Godoliáshoz, Áhikám fiához Mászfátba, és ott együtt étkeztek Mászfátban. [2]Ekkor felkelt Ismáhel, Nátániás fia és a vele levő tíz férfiú, és megölték karddal Godoliást, Áhikámnak, Sáfán fiának fiát, és meggyilkolták azt, akit Babilon királya az ország élére helyezett. [3]Ugyanígy megölte Ismáhel mindazokat a zsidókat, kik Godoliásnál voltak Mászfátban, az ottlevő káldeusokkal és harcosokkal együtt.

[4]Másnap pedig, Godoliás megölése után, amikor még senki sem tudott *a dologról*, [5]férfiak jöttek Szichemből, Sílóból és Szamariából, számszerint nyolcvanan, lenyírt szakállal, megszaggatott ruhában, *megvagdalt testtel*, és *eledel*- meg tömjénáldozatot hoztak,

közéül kínálkozott a királyi vérből származó (41, 1.) Ismáhel, ki Godoliást valószínűleg Nábukodonozor bérencének tekintette. — *15. Miért öljön ő meg téged?* (héb.), a Vulgáta szerint: «Ne öljön ő meg téged». — *16.* Godoliás nem tudja elhinni, hogy a királyi családnak egyik tagja olyasmit tehetne, ami az egész zsidó népnek fennmaradását veszélyeztethetné.

41. (A Hetvenes fordításban a 48. fejezet.)

1—3. Ismáhel egy lakoma alkalmával megöli Godoliást és társait. (L. Kir. IV. 25, 25.) — *1. A hetedik hónap* Tisri hava (a mi időszámításunk szerint körülbelül szeptember közepétől október közepéig). A gyilkosság tehát két-három hónappal Jeruzsálem bevétele után történt. Ismáhel bűne annál nagyobb, mert a keletiek által szent dolognak tartott vendéglátást sértette meg.

4—10. Ismáhel tőrbe csal és meggyilkol szichemi, sílói és szamariai zarándokokat, a Mászfátban lakó zsidókat pedig fogságba hurcolja. — *5. Megvagdalt testtel* (héb.), Vulg. «szennyesen»

hogy felajánlják az Úr házában. [6]Ekkor kiment eléjük Ismáhel, Nátániás fia Mászfátból, és menésközben állandóan sírt. Amikor pedig találkozott velük, mondotta nekik: Jöjjetek Godoliáshoz, Áhikám fiához! [7]Amikor aztán beértek a városba, megölte őket Ismáhel, Nátániás fia, és egy vízverembe *dobta őket*, ő tudniillik meg a vele levő emberek. [8]Akadt pedig köztük tíz férfiú, kik mondották Ismáhelnek: Ne ölj meg minket, mert készleteink vannak a mezőn gabonából, árpából, olajból és mézből. Erre abbahagyta, és nem ölte meg őket úgy, mint testvéreiket. [9]A vízverem pedig, amelybe beledobta Ismáhel mindama férfiak holttestét, kiket megölt Godoliás miatt, ugyanaz volt, mint amelyet Ásza király készített Báása, Izrael királya miatt. Ezt megtöltötte Ismáhel, Nátániás fia a megöltekkel. [10]Majd fogságba hurcolta Ismáhel a népből mindazokat, akik visszamaradtak Mászfátban: a király leányait és a Mászfátban maradt egész népet, melyet Nábuzárdán, a testőrök kapitánya Godoliásra, Áhikám fiára bízott. Ezeket elfogta Ismáhel, Nátániás fia, és elindult, hogy átmenjen Ámmon fiaihoz.

[11]Meghallotta pedig Jóhánán, Káree fia és a harcosoknak valamennyi vele levő főembere mindazt a gonoszságot, melyet Ismáhel, Nátániás fia művelt. [12]Erre maguk mellé vették valamennyi emberüket és elindultak, hogy harcoljanak Ismáhel, Ná-

A szakáll lenyírása, a ruha megszaggatása és *a test megvagdalása* a mélységes gyász külső jelei voltak. Az a nyolcvan férfiú Jeruzsálembe igyekezett, hogy az Úr házának oltárán, mely nem pusztult el (v. ö. Bár. 1, 10.), áldozatot mutasson be. *Ételeláldozatot* (héb.), Vulg. «ajándékokat». — *6. Ismáhel* maga is sír, vagyis mélységes gyászt színlel, hogy megtévessze a zarándokokat. A Hetvenes fordítás szerint a zarándokok lépkednek lassan és sírnak. — *7. Dobta őket:* a szír szöveg szerint. Ismáhel borzalmas tömeggyilkosságának indító okát a szent szerző nem említi. — *8.* A *tíz férfiú* szántóföldjének terményeit ajánlja fel váltságul Ismáhelnek. *A mezőn:* csűrök és magtárak hiányában Keleten a gabonát földbe ásott vermekben tették el. — *9.* Ásza, Júda királya, Kir. III. 15, 22. szerint országának északi határvárosait, Gábaont és Miszpát (= Mászfátot) megerősítette Báása, Izrael királya ellen. Ez a vers (a 7. verssel együtt) azt mutatja, hogy Ásza Miszpát nagy vízveremmel is ellátta. *Ugyanaz volt*, a Hetvenes fordítás szerint: «az a nagy vízverem volt». — *10. A király* Szedekiás. Ismáhel az elfogott zsidókat Ámmon területére akarta hurcolni.

11—15. Jóhánán megszabadítja a foglyokat; Ismáhel Ámmon fiaihoz menekül. — *12. A gábaoni nagy vízről* (tóról vagy vízveremről): l. Kir. II. 2, 13.

tániás fia ellen. Reá is találtak a gábaoni nagy víznél. [13]Amikor pedig az Ismáhelnél levő egész nép meglátta Jóhánánt, Káree fiát és a harcosoknak valamennyi vele levő főemberét, megörültek, [14]és visszatért Mászfátba az egész nép, melyet Ismáhel foglyul ejtett, és visszatérvén Jóhánánhoz, Káree fiához csatlakozott. [15]Ismáhel pedig, Nátániás fia nyolc férfiúval elmenekült Jóhánán színe elől és Ámmon fiaihoz ment.

[16]Erre átvette Jóhánán, Káree fia és a harcosoknak vele levő valamennyi főembere mindazokat, kik megmaradtak a köznépből, és visszahozta őket Ismáhelnek, Nátániás fiának *kezéből* Mászfátból, miután ez megölte Godoliást, Áhikám fiát : az erős harcos férfiakat, az asszonyokat, a gyermekeket és amaz udvari tiszteket, kiket visszahozott Gábaonból. [17]Ezek után elindultak, pihenőt tartottak Kámaámban, Betlehem közelében, majd tovább vándoroltak, hogy elmenjenek és eljussanak Egyiptomba [18]a káldeusok színe elől. Féltek ugyanis tőlük, mert Ismáhel, Nátániás fia megölte Godoliást, Áhikám fiát, kit Babilon királya Júda országának élére állított.

42. FEJEZET.

Jeremiás a zsidóknak azt köti lelkükre, hogy hazájukban maradjanak és ne meneküljenek Egyiptomba, mert ott végveszély vár reájuk.

[1]Odajárult pedig a harcosok valamennyi főembere : Jóhánán, Káree fia, meg Jezoniás, Ózaiás fia és a többi nép aprajanagyja, [2]és mondották Jeremiás prófétának : Jusson a mi kérésünk színed elé és imádkozzál értünk az Úrhoz, a te Istenedhez ezért az egész maradékért. Hiszen oly kevesen maradtunk meg a sokból, amint tenszemed is meglátja rajtunk ! [3]Mutassa meg az Úr, a te Istened azt az utat, amelyen haladnunk kell, és azt a dolgot, amelyet meg kell cselekednünk. [4]Jeremiás

16—18. Jóhánán és a megszabadított zsidók Egyiptomba indulnak. — 16. És visszahozta őket Ismáhelnek, Nátániás fiának kezéből Mászfátból. Mind a héber szöveg, mind a Vulgáta homályos, és arra mutat, hogy az eredeti szöveg ez lehetett : «kiket elhurcolt Ismáhel, Nátániás fia Mászfátból». — *17. Pihenőt tartottak Kámaámban, Betlehem közelében, majd tovább vándoroltak,* a héber szerint : «Pihenőt tartott Gerut Kimhámban, Betlehem közelében.»

42. (A Hetvenes fordításban a 49. fejezet.)

1—6. Jóhánán és az egész zsidó nép kéri Jeremiást, adja tudtukra az Úr akaratát, és föltétlen engedelmességet ígérnek. — 1. Jezoniás,

próféta erre mondotta nekik: Megteszem. Íme én az Úrhoz, a ti Istenetekhez könyörgök majd, úgy amint mondottátok; és tudtotokra adom majd mindazt, amit felelni fog nekem; semmit sem titkolok el előttetek. [5]És mondották Jeremiásnak: Az Úr legyen *velünk szemben* az igaz és hiteles tanu, ha nem cselekszünk mindenben ama szózat értelmében, mellyel téged az Úr, a te Istened mihozzánk küld. [6]Legyen az akár jó, akár rossz, mi engedelmeskedünk az Úr, a mi Istenünk szavának, akihez elküldünk téged, hogy jó dolgunk legyen, amikor az Úr, a mi Istenünk szavára hallgatunk.

[7]Tíz nap elteltével aztán szózatot intézett az Úr Jeremiáshoz. [8]Erre ő elhivatta Jóhánánt, Káree fiát és a harcosoknak valamennyi vele levő főemberét, meg az egész nép aprajáját-nagyját, [9]és mondotta nekik: Így szól az Úr, Izrael Istene, kihez elküldtetek engem, hogy könyörgésteket színe elé terjesszem:

[10]Ha nyugton maradtok ebben az országban,
Felépítlek titeket, mert én nem rombolok,
Elültetlek titeket, mert én nem tépek ki.
Megbántam ugyanis azt a nyomorúságot,
Melyet reátok bocsátottam.
[11]Ne féljetek Babilon királyától,
Kitől félve remegtek,
Ne féljetek tőle, — úgymond az Úr, —
Mert én veletek vagyok,
hogy megmentselek titeket,
És kiszabadítsalak titeket kezéből.
[12]Én irgalmasságot teszek veletek és megkönyörülök rajtatok,
És visszatelepítelek titeket országotokba.
[13]Ha pedig azt mondjátok: Nem maradunk ebben az országban és nem hallgatunk az Úrnak, a mi Istenünknek szavára, [14]és azt mondjátok: «Soha! Inkább Egyiptom földére megyünk, hol nem látunk majd háborút, nem halljuk a kürt szavát és nem szenvedünk éhinséget; ott fogunk lakni», —

Ózaiás fia, a Hetvenes görög fordítás szerint: «Ázáriás, Máásziás fia». (V. ö. 43, 2.) — *5. Velünk szemben*, Vulg. «köztünk».

7—22. Jeremiás válasza. — *10.* V. ö. 1, 10; 18, 7; 24, 6. *Megbántam . . . bocsátottam:* a próféta emberi módon beszél az Istenről. V. ö. Móz. I. 6, 6. magyarázatát. — *11.* Jeremiás megnyugtatja a népet, hogy Babilónia királya Godoliás megöléséért nem teszi felelőssé az egész zsidóságot. — *12.* A héber szerint: «Megteszem, hogy kegyelmet találjatok (t. i. Nábukodonozor előtt), és ő megkegyelmez nektek, és visszaenged titeket országotokba».—

15akkor halld most az Úr igéjét, Júda maradéka! Így szól a seregek Ura, Izrael Istene: Ha az a szándékotok, hogy Egyiptomba vonuljatok, és bementek, hogy ott lakjatok, 16ott, Egyiptom földén ér el titeket az a kard, amelytől féltek; az az éhinség pedig, amely miatt aggódtok, kísérőtök lesz Egyiptomban, és ott haltok meg. 17És mindazok a férfiak, kiknek az a szándékuk, hogy Egyiptomba menjenek és ott lakjanak, kard, éhinség és dögvész által fognak meghalni; egy sem marad meg közülök és egy sem kerüli el azt a veszedelmet, melyet én reájuk bocsátok. 18Mert így szól a seregek Ura, Izrael Istene: Amint Jeruzsálem lakóira reázúdult haragom és méltatlankodásom, úgy zúdul majd reátok méltatlankodásom, ha Egyiptomba mentek, úgyhogy átok, borzadás, átkozódás és gyalázkodás tárgyává lesztek, és sohasem látjátok meg többé ezt a helyet! 19Ez az Úr igéje hozzátok, Júda maradéka: Ne menjetek Egyiptomba! Értsétek meg jól: Én tanu vagyok ma veletek szemben: 20bizony önmagatokat csaljátok meg; hiszen ti küldtetek engem az Úrhoz, a mi Istenünkhöz és így szóltatok: Könyörögj értünk az Úrhoz, a mi Istenünkhöz, és amint az Úr, a mi Istenünk mondja majd neked, úgy adj tudtunkra mindent, és mi megtesszük. 21Én ma tudtotokra adtam ezt, de ti nem hallgattok az Úrnak, a ti Isteneteknek szavára mindabban, amiért engem hozzátok küldött. 22Nos tehát, jegyezzétek meg jól, hogy karddal, éhinséggel és döghalállal haltok meg azon a helyen, ahová el akartok menni, hogy ott lakjatok.

43. FEJEZET.

A zsidók Jeremiás intelme ellenére is Egyiptomba vonulnak, és a prófétát is magukkal hurcolják. — Jeremiás Táfneszben Nábukodonozornak tróntalapzatot épít és megjövendöli Egyiptom elfoglalását.

1Történt pedig, hogy amikor Jeremiás befejezte mindez igéket, és elmondotta a nép előtt az Úrnak, az ő Istenüknek mindama szavait, melyek-

16. A próféta szavai beteljesedtek az Egyiptomot a Kr. e. VI. században ért külső és belső háborúkban. — *18.* V. ö. 18, 16; 19, 8; 25, 9. 18; 44, 8. 12. 22. — *19—22.* A próféta a nép viselkedéséből látja, hogy hiába beszélt. L. 43. fej. — Egyes magyarázók szerint 42, 19—22. eredeti helye 43, 3. után volt.

43. (A Hetvenes fordításban az 50. fejezet.)

1—7. A zsidók Jeremiás intelme ellenére is Egyiptomba vonul-

ért az Úr, az ő Istenük elküldte őt hozzájuk, [2]így szólt Azariás, Ózaiás fia, és Jóhánán, Káree fia, és valamennyi férfiú kevélyen, és mondotta Jeremiásnak: Hazugságot beszélsz! Nem küldött téged az Úr, a mi Istenünk, mondván: Ne menjetek Egyiptomba, hogy ott lakjatok, — [3]hanem Báruk, Nériás fia ingerel fel téged ellenünk, hogy minket a káldeusok kezébe adjon, és így megöljön és Babilonba hurcoltasson minket. [4]És Jóhánán, Káree fia meg a harcosok valamennyi főembere és az egész nép nem hallgatott az Úr ama szavára, hogy Júda földén maradjanak, [5]hanem Jóhánán, Káree fia és a harcosok valamennyi főembere fogta mindazokat, akik megmaradtak Júdából és visszatértek mindama nemzetből, melyek közé azelőtt elszéledtek, hogy Júda földén lakjanak: [6]a férfiakat, az asszonyokat, a gyermekeket, a király leányait és mindazokat, akiket Nábuzárdán, a testőrök kapitánya Godoliásnál, Áhikámnak, Sáfán fiának fiánál hagyott, továbbá Jeremiás prófétát és Bárukot, Nériás fiát, [7]és az Úr parancsa ellenére elmentek Egyiptom földére és Táfneszig jutottak.

[8]Táfneszban aztán az Úr szózatot intézett Jeremiáshoz, mondván: [9]Végy kezedbe nagy köveket, és a zsidó férfiak szemeláttára rejtsd el őket abban az üregben, mely a téglafal alatt van a fáraó palotájának bejáratánál Táfneszban, [10]és mondd nekik: Így szól a seregek Ura, Izrael Istene: Íme én elküldöm és

nak, és a prófétát is magukkal hurcolják. — *2. Azariás*ról, *Ózaiás fiá*ról l. 42, 1. — *3.* Úgy látszik, a zsidók már előre elhatározták, hogy Egyiptomba menekülnek, és csak azért kívánták Jeremiástól, hogy az Úrtól kérjen tanácsot (42, 1—6.), mert azt várták, hogy a próféta is helyeselni fogja tervüket. — *3. Bárukr*ól l. 36, 4. — *5. Mindazok, akik megmaradtak Júdából . . . elszéledtek:* l. 40, 11. 12. — *6. A király leányai*ról l. 41, 10. Az Egyiptomba menekülő zsidók talán azért hurcolták magukkal Jeremiást, hogy semmit se tehessen ellenük Nábukodonozornál. — *7. Táfnesz*ről l. 2, 16. magyarázatát.

8—13. Jeremiás Táfneszben Nábukodonozornak trónalapzatot épít, és megjövendöli Egyiptom elfoglalását. — Nábukodonozor egyiptomi hadjárata uralkodásának 37-ik esztendejére, Kr. e. 568-ra esett. Nábukodonozor ekkor elfoglalta a Nilus Deltájának vidékét, hol Táfnesz feküdt, sőt Ez. 29, 10 skk. tanusága szerint Sziene-ig (a mai Asszuán), Egyiptom legdélibb városáig nyomult.— *9. Az üregben*, a héber szót némelyek így magyarázzák: «a törmelékben», vagy: «titokban». — *10. Amelyeket elrejtettél:* fordításunk a Hetvenes görög fordítást követi. A Vulg. és a héber

elhozom szolgámat, Nábukodonozort, Babilon királyát, és az ő trónját ezekre a kövekre helyezem, amelyeket elrejtettél, és ő reájuk fogja állítani trónját. [11]Mert idejő és megveri Egyiptom földét : és pedig azt, aki halálra *van rendelve*, halállal, aki fogságra *van rendelve*, fogsággal, aki kardra *van rendelve*, karddal.[12]Lángba borítja Egyiptom isteneinek templomait ; elégeti őket és fogságba hurcolja *az isteneket. Kitetvezi* Egyiptom földét, mint ahogyan *kitetvezi* subáját a pásztor ; aztán elvonul békében onnan. [13]Összetöri az Egyiptom földén levő nap-templomának oszlopait, és felégeti tűzzel Egyiptom isteneinek szentélyeit.

44. FEJEZET.

Intelem az egyiptomi bálványozás kerülésére. — A zsidók megátalkodott válasza. — Az Úr büntető ítélete.

[1]Ezt a szózatot intézte *az Úr* Jeremiás által az összes zsidókhoz, kik Egyiptom földén laktak és Mágdálumban, Táfneszben, Memfiszben és Fáturesz földén telepedtek le : [2]Így szól a seregek Ura, Izrael Istene : Ti láttátok mindazt a veszedelmet, melyet Jeruzsálemre és Júda minden városára hoztam : íme ezek ma romokban hevernek és lakójuk nincsen [3]ama gonoszság miatt, melyet azért követtek el, hogy engem haragra ingereljenek. Elmentek ugyanis, hogy áldozzanak és szolgáljanak más isteneknek,

szöveg szerint : «amelyeket elrejtettem». — *12. Őket:* a bálványszobrokat. A régi népek a győzelem teljességének jelzésére a meghódított ország istenszobrait is magukkal szokták hurcolni. (V. ö. Dán. 11, 8.) — A vers második felében fordításunk a héber és a görög szöveget követi ; a Vulgáta így szól : «És beburkolódzik Egyiptom földébe, mint ahogyan beburkolódzik subájába a pásztor» stb. — *13.* Ez a *nap-temploma* (a görög szöveg szerint : Heliopolisz) Ónban, Kairó közelében feküdt. (L. Iz. 19, 18.) Ma magános obeliszk hirdeti Heliopolisz hajdani dicsőségét.

44. (A Hetvenes fordításban 51, 1—30.)

1—14. Intelem az egyiptomi bálványozás kerülésére. — 1. Az összes zsidókhoz, kik Egyiptom földén laktak: már jóval Jeruzsálem pusztulása előtt számos zsidó költözött Egyiptomba, hol a Kr. e. VII. század zűrzavaros idejében nagyobb biztonságot reméltek, mint Palesztinában. V. ö. Iz. 11, 11. — *Mágdálum* (a héber szerint : Migdol) Egyiptom északkeleti határvárosa. *Táfneszről* és *Memfiszről* l. 2, 16. *Fáturesz* (héb. Patrosz) : Felső-Egyiptom (Egyiptomnak déli része). Jeremiás intelme tehát nemcsak azoknak a zsidóknak szólt, kik 43, 4—7. szerint Jeruzsálem pusztulása után Egyiptomba menekültek, hanem azoknak is, kik már régen ott laktak és a régi bálványozás mellett már átvették az egyiptomi bálványimádást is. Ezeket a próféta — *2—3. Jeruzsálem és Júda* szörnyű sorsával figyelmezteti a bálványozás kerülésére. —

olyanoknak, kiket nem ismertek sem ők, sem ti, sem atyáitok. [4]Én ugyan hozzátok küldtem valamennyi szolgámat, a prófétákat, szünet nélkül küldtem őket és mondottam: Ne kövessetek el ilyen utálatos és előttem gyűlöletes dolgot! [5]De ők nem fogadtak szót és nem hajtották fülüket ide, hogy megtérjenek gonoszságaikból és ne áldozzanak más isteneknek. [6]Erre felgerjedt méltatlankodásom, és haragom felgyulladt Júda városai és Jeruzsálem utcái ellen, és azok pusztasággá és rommá lettek mind a mai napig. [7]És most így szól a seregek Ura, Izrael Istene: Miért cselekszitek ezt a nagy gonoszságot saját magatok ellen, hogy kivesszen Júdából közületek férfi és nő, gyermek és csecsemő, és senki se maradjon életben közületek, [8]azáltal, hogy ti haragra ingereltek engem kezetek műveivel és áldoztok más isteneknek Egyiptom földén, ahová bementetek, hogy ott lakjatok, és így elvesszetek és átok meg gyalázkodás tárgyává legyetek a föld minden nemzete előtt? [9]Vajjon elfeledtétek-e atyáitok gonoszságait, Júda királyainak gonoszságait és feleségeik ama gonoszságait, melyeket Júda földén és Jeruzsálem utcáin elkövettek? [10]Nem tisztultak meg mind a mai napig; nem félnek és nem járnak az Úr törvénye szerint és ama parancsaim értelmében, melyeket ti elétek és atyáitok elé adtam. [11]Ezért így szól a seregek Ura, Izrael Istene: Íme én ellenetek fordítom arcomat a ti vesztetekre, és megsemmisítem egész Júdát, [12]és elvesztem Júda maradékát, mely azt tervezte, hogy Egyiptom földére menjen és ott lakjék. Mindnyájan elpusztulnak majd Egyiptom földén, meghalnak kard és éhinség által, elvesznek a legkisebbtől a legnagyobbig; kard és éhinség által fognak meghalni, és átkozódás, *borzadás*, átok és gyalázkodás tárgyává lesznek. [13]És karddal, éhinséggel meg dögháláll látogatom meg Egyiptom földének lakóit úgy, amint meglátogattam Jeruzsálemet. [14]És a zsidók ama maradékából, mely

A *2—6.* v. Jeremiás prófétai beszédeinek alapgondolatait foglalja össze. — *8. Átok meg gyalázkodás tárgyává:* l. 42, 18. — *10. Nem tisztultak meg*, a héber szerint: «Nem törtek meg». — *11—14.* A bálványozás büntetése. — *12.* V. ö. 42, 18. *Borzadás tárgyává* (héb.), Vulg. «csodálkozás (tárgyává).» — *14.* Jeremiás elsősorban a

elindult, hogy Egyiptom földén lakjék, senki sem lesz, aki megmenekül és életben marad, hogy visszatérjen Júda földére; pedig hát arra vágyik majd a lelkük, hogy visszatérjenek és ott lakjanak. De nem tér vissza senki sem a szökevényeken kívül!

15Feleltek pedig Jeremiásnak mindazok a férfiak, akik tudták, hogy feleségeik más isteneknek áldoznak, és mindazok az asszonyok, kik nagy számban álltak ott, és az egész nép, mely Egyiptom földén, Fátureszban lakott, mondván: 16Abban a dologban, amelyről hozzánk szólottál az Úr nevében, nem engedelmeskedünk neked, 17hanem teljességgel amaz ige szerint cselekszünk, amely szájunkat elhagyta: hogy áldozzunk az ég királynéjának és italáldozatokat mutassunk be neki, úgy, amint azt megtettük mi magunk, továbbá a mi atyáink, királyaink és főembereink Júda városaiban és Jeruzsálem utcáin, mert akkor jóllakásig volt kenyerünk, jól ment a sorsunk és bajt nem láttunk. 18De attól az időtől fogva, hogy megszűntünk áldozni az ég királynéjának és neki italáldozatokat bemutatni, semmink sincsen, és kard meg éhinség által pusztulunk el. 19Ha áldozunk az ég királynéjának és neki italáldozatokat mutatunk be: vajjon férjeink tudta nélkül készítünk-e neki lepényeket, hogy tiszteljük őt és italáldozatokat mutassunk be neki?

20Mondotta erre Jeremiás az egész népnek, a férfiaknak, az asszonyoknak és mindazoknak az embereknek, kik ilyen feleletet adtak neki, és így szólt: 21Vajjon nem arról az áldozatról emlékezett-e meg az Úr, melyet Júda városaiban és Jeruzsálem utcáin bemutattatok, ti és atyáitok, királyaitok,

Jeruzsálem pusztulása után Egyiptomba menekült zsidókról beszél; ezek közül csak néhány szökevény fogja viszontlátni bazáját. V. ö. 26. v.

15—19. A zsidók megátalkodottsága. — *17.* V. ö. 18. 19. 25. v. *Az ég királynéja* a babiloni Istar, kinek szarvalakú lepényeket mutattak be áldozatul. (A szarvak a hold szarvait jelképezték.) — *18.* Úgy látszik, a zsidók a jámbor Jósiás király nagy vallási reformjára céloznak, ki Júdában megszüntette a bálványozást (Kir. IV. 22. 23.). — *19. Hogy tiszteljük őt,* a héber szerint: «az ő képmására», — t. i. a hold szarvainak hasonlóságára készített szarvalakú lepényekkel. (L. a 17. v. magyarázatát.)

20—30. A bálványozókat sujtó rettenetes isteni büntetés. — *21—23.* Nem a bálványozás elhagyása, hanem éppen ez a bűn

főembereitek és a föld népe, — és nem ezt vette-e szívére? [22]Az Úr nem tűrhette tovább cselekedeteitek gonoszságát és azokat az utálatosságokat, melyeket elkövettetek. Ezért országotok pusztasággá, borzadás és átok tárgyává lett, úgy hogy senki sem lakja, amint ez ma így van. [23]Azért, mert a bálványoknak áldoztatok és vétkeztetek az Úr ellen, nem hallgattatok az Úr szavára, nem jártatok az ő törvénye, parancsai és tanubizonyságai szerint, jött reátok ez a romlás, amint az ma így van. [24]Mondotta pedig Jeremiás az egész népnek és valamennyi asszonynak: Halljátok meg az Úr igéjét, egész Júda, kik Egyiptom földén vagytok: [25]Így szól a seregek Ura, Izrael Istene: Ti és feleségeitek így beszéltetek szájatokkal és így cselekedtetek kezetekkel, mondván: Teljesítsük ama fogadalmainkat, amelyekben azt fogadtuk, hogy áldozunk az ég királynéjának és italáldozatokat mutatunk be neki. *Csak* teljesítsétek fogadalmaitokat, és *csak vigyétek* véghez, amit fogadtatok! [26]Ezért halljátok meg az Úr igéjét, egész Júda, kik Egyiptom földén laktok: Íme én megesküdtem a saját nagy nevemre, úgymond az Úr, hogy Egyiptom egész földén egy zsidó férfiú sem fogja többé említeni az én nevemet, mondván: Az Úr Isten életére! [27]Íme én virrasztok fölöttük vesztükre, és nem javukra; kard meg éhinség által vesznek el Júda összes férfiai, kik Egyiptom földén vannak, míg csak teljesen ki nem pusztulnak. [28]Az a kevés férfiú pedig, aki elkerüli a kardot, visszatér Egyiptom földéről Júda földére. Akkor majd megtudja Júdának az a maradéka, mely Egyiptom földére ment, hogy ott lakjék: kinek a beszéde teljesedik be, az enyém-e vagy az övék? [29]És ez leszen számotokra

volt az oka a Jeruzsálemet sujtó isteni büntetésnek. — *25. Csak... amit fogadtatok* (héb.); a Vulgáta szerint: «Teljesítettétek fogadalmaitokat és véghez is vittétek őket». — *26—28.* A zsidók megátalkodottságának büntetése: az ő teljes kiirtásuk. Jeremiás elsősorban a Jeruzsálem pusztulása után Egyiptomba menekült zsidókról beszél. (L. 14. v.) *Egy zsidó férfiú sem fogja többé említeni* az Úr nevét, mert mindnyájan elpusztulnak. — *28.* Csak igen kevés zsidó fogja túlélni a rettentő isteni büntetést (14. v.), hogy tanuságot tehessen az Úr szavainak igazsága mellett. — *29—30.* Az isteni fenyegetés igazságát Jeremiás * Efree* (= Hofra) fáraónak nemsokára bekövetkező vesztével bizonyítja. Az egyiptomi hadsereg fellázadt Hofra fáraó ellen, és Amazisz nevű had-

az a jel, úgymond az Úr, hogy meglátogatlak titeket ezen a helyen, azért, hogy megtudjátok, hogy beszédeim valóban beteljesednek ellenetek a ti romlástokra: [30]ezeket mondja az Úr: Íme én Efree fáraót, Egyiptom királyát, ellenségeinek kezébe adom, azok kezébe, kik életére törnek, úgy, amint átadtam Szedekiást, Júda királyát Nábukodonozornak, Babilon királyának kezébe, ki ellensége volt és életére tört.

45. FEJEZET.

Báruknak szóló vigasztaló jövendölés.

[1]Ezt a szózatot intézte Jeremiás próféta Bárukhoz, Nériás fiához, amikor ez Jeremiás szájából könyvbe írta ezeket az igéket Jóákímnak, Jósiás fiának, Júda királyának negyedik esztendejében: [2]Így szól az Úr, Izrael Istene hozzád, Báruk! [3]Azt mondod: Jaj nekem, nyomorultnak! Mert fájdalmat halmoz az Úr fájdalmamra! Elfáradtam sóhajtozásomban, nyugalmat nem találok! [4]Így szól az Úr: Ezt mondd neki: Íme én lerombolom azokat, akiket felépítettem, és kigyomlálom azokat, akiket elültettem, ezen az egész földön. [5]És te nagy dolgokat kívánsz magadnak? Ne kívánj! Mert íme én bajt hozok minden testre, úgymond az Úr, de neked életet és egészséget adok minden helyen, bárhová is mégy.

vezére, kit a fáraó a lázadás leverésére küldött, maga is a felkelők pártjára állt. A Memfisz mellett megvívott ütközetben Hofra vereséget szenvedett, fogságba esett, és ellenségei Szaiszban kivégezték. Ez az esemény még Nábukodonozor egyiptomi hadjárata előtt történt: a babiloni király hadai 568-ban már III. Amazisz fáraó seregével állottak szemben.

45. (A Hetvenes fordításban 51, 31—35.)

Báruknak szóló vigasztaló jövendölés. — *1.* A jövendölés ideje a Kr. e. 605. esztendő. Ez a vers a 36. fejezetre céloz. — *3.* Báruk fájdalmas panaszát érthetővé teszik a Jeremiás könyvében elbeszélt ama szomorú történelmi események, melyeknek Jeremiással együtt ő is egyik főszereplője volt, valamint a reá váró sivár jövő. — *4.* Ha az Isten mint teremtményeinek korlátlan Ura a választott népet végromlással sujtja, — *5.* hogyan kívánhatná Báruk, hogy őt mentesítse a szenvedésektől? *Nagy dolgokat:* nyugalmas, békés életet. *Neked életet és egészséget adok*, a héber szerint: «lelkedet zsákmányként adom neked». V. ö. 39, 18.

46. FEJEZET.

Két fenyegető jövendölés Egyiptom ellen.

[1]Ezt a szózatot intézte az Úr Jeremiás prófétához a nemzetek ellen.

[2]Egyiptom ellen, Nekáó fáraónak, Egyiptom királyának az Eufrátes folyó mellett Kárkámisnál állomásozó hadserege ellen, melyet megvert Nábukodonozor, Babilon királya, Jóákímnak, Jósiás fiának, Júda királyának negyedik esztendejében.

[3]Fogjatok pajzsot és tárcsát,
És induljatok a harcba!
[4]Fogjátok be a lovakat,
És szálljatok fel, ti lovasok!
Álljatok ki sisakban,
Fenjétek meg a lándzsákat,
Öltözzetek páncélba!
[5]De mit is látok?
Megzavarodnak és meghátrálnak,
Hőseik elesnek;
Riadtan menekülnek,
hátra sem néznek,
Rémület van mindenfelé,
— Úgymond az Úr. —
[6]Nem menekül meg a gyorslábú,
A hős se gondolja, hogy megmenti életét;
Vereséget szenvednek és elesnek
Északon az Eufrátes folyó mellett.
[7]Ki árad meg úgy, mint a *Nílus*,
Kinek örvényei dagadnak meg úgy, mint a folyóvizek?
[8]Egyiptom áradt meg, mint a *Nílus*,
Mint folyamok, úgy hullámzanak habjai.
És így szól: Megáradtam,
és elborítom a földet;
Elpusztítom a várost lakóival együtt!
[9]Szálljatok lóra, veszettül hajtsatok,

MÁSODIK FŐRÉSZ.

Jövendölések az idegen nemzetek ellen. (46—51. fejezet.)

46. (A Hetvenes fordításban a 26. fejezet.) *Két fenyegető jövendölés Egyiptom ellen.*

Az *1.* vers a 46—51. fejezetben olvasható jövendölések címe. *2—12. Első beszéd: A kárkámisi vereség.* — A *2.* vers a 46, 3—12-ben olvasható jövendölésre vonatkozik. *Kárkámis* (héb. «Kárkemis») az Eufrát jobbpartján fekvő város. A kárkemisi csata 605-ben volt; jelentőségére nézve l. a Bevezetést. Jeremiás jövendölése kevéssel a nagy csata előtti időből való. Más magyarázók szerint 46, 3—12. Egyiptomot gúnyoló ének a kárkemisi vereség után. *3—4. Az egyiptomi hadsereg büszke felvonulása*, a harcosokhoz intézett felszólítás alakjában. — *5—6.* A vert sereg rémülete és futása. — *7—9.* Lehetséges, hogy a 7—9. vers eredetileg a 3—4. v. leírásának folytatása volt. — *7. Árad meg:* a megfelelő héber ige egyaránt jelenti a hadsereg felvonulását és a víz áradását. A hasonlat alapjául a *Nílus* (Vulg. «a Folyam») vizének áradása szolgál; Jeremiás az egyiptomi sereg felvonulását az egyre emelkedő Nílushoz hasonlítja. — *8.* A *folyamok* a Nílus csatornái. A 8. vers találóan festi a fáraó elbizakodottságát. — *9.* A héber

Vonuljatok ki, ti hősök,
Etiópia, ti pajzshordó líbiaiak,
Ti nyilakat ragadó és kiröppentő lídiaiak!
10Ám az a nap a seregek
Ura Istene bosszúállásának napja,
Hogy bosszút álljon ellenségein!
Megemészti őket a kard
és jóllakik,
És megrészegül vérüktől;
Mert a seregek Urának,
Istenének van öldöklő
áldozata
Észak földén, az Eufrátes
folyó mentén!
11Menj fel Gálaádba és
hozz balzsamot,
Egyiptom szűz leánya!
Hiába szerzel sok orvosságot,
Gyógyulás nincsen számodra!
12Meghallják gyalázatodat a nemzetek,
És jajgatásod betölti a földet;
Mert a hős a hősbe botlik,
És együtt esnek el mindketten.

13Ezt az igét intézte az Úr Jeremiás prófétához arról, hogy eljő Nábukodonozor, Bábilon királya és megveri Egyiptom földét.

14Hirdessétek Egyiptomnak és kiáltsátok Mágdálumban,
Visszhangozzék Memfiszben meg Táfneszban;
Mondjátok: Rajta! Készülj!
Mert kard emészt meg mindent körülötted.
15Miért *bukott el* hősöd?

szerint: «Jöjjetek fel, lovak; száguldjatok, szekerek!» — *Vonuljatok ki, ti hősök,* — így a görög szöveg; Vulg. és héb.: «Vonuljanak ki a hősök». — *Etiópia* (héb. «Kús»), *Líbia* (héb. «Pút», valószínűleg Punt tartomány a Vörös-tenger afrikai partján) és *Lídia* (héb. «Lúd») Egyiptomnak szövetségesei voltak. — *10—12.* Az 5—6. versben olvasható gondolatok folytatása. — *10.* A kárkemisi csata *az Úr bosszúállásának* (igazságos ítéletének) *napja* volt Jósiás király megöléséért a megiddói csatában, és Jóácház elhurcolásáért (Kir. IV. 23, 29—34.). Jeremiás a véres kárkemisi csatát az Isten *öldöklő áldozatának* mondja. — *11. Gyógyulás nincsen számodra:* a kárkemisi csata után Egyiptomnak évszázadokra le kellett mondania Kisázsiára vonatkozó terveiről, sőt önállósága is nemsokára elveszett. *Gálaád* híres volt balzsamterméséről. V. ö. 8, 22.

13—26. Második beszéd: Alsó- és Felső-Egyiptom meghódítása.

13—19. Alsó-Egyiptom meghódítása. — *13.* A 14—26. versben olvasható jövendölés címe. Jeremiás jövendölése Nábukodonozornak 568. évi egyiptomi hadjáratára vonatkozik (v. ö. 43, 8—13.), és talán 588-ból, Jeruzsálem ostromának idejéből való, amikor a zsidók Hofra fáraó felmentő hadseregétől várták a szabadulást. — *14. Mágdálum* (Migdol), *Memfisz meg Táfnesz* a Nílus Deltája vidékének városai voltak. L. 44, 1. Egyiptom készüljön el a pusztulásra. — *15.* Az első verstag fordítása a héber szöveget követi. A Vulgáta szerint így hangzik: «Miért rothad el hősöd?» — A görög szöveg szerint: «Miért fut el tőled

Nem tud állni a lábán?
Mert meglökte őt az Úr!
16Megsokasította az elesők számát,
Egyik a másikra bukik.
És így szólnak: Rajta! Térjünk vissza népünkhöz,
Vissza szülőföldünkre,
El a *pusztító* kardtól!
17Így hívjátok a fáraónak,
Egyiptom királyának nevét:
Zürzavart hoz az idő!
18Életemre mondom, (így szól a Király,
Kit a seregek Urának hívnak):
Úgy jő el, miként a hegyek között van a Tábor,
Mint a tenger mentén a Kármel.
19Szerezz magadnak felszerelést a fogságra,
Egyiptomnak ott lakó leánya!
Mert pusztasággá lesz Memfisz,
Elhagyottá és lakatlanná.

20Gyönyörű szép üsző volt Egyiptom,
Északról tör reá, ki elhajtja.
21Még zsoldosai is, kik benne forgolódtak,
És olyanok, mint a hízlalt borjak:
Hátat fordítottak, szintén megfutamodtak,
Meg sem tudnak állni;
Mert elérkezett számukra a leölés napja,
Látogatásuk ideje.
22Hallga! Mintha érc szava hangzanék!
Sereggel rontanak előre,
Bárddal törnek reá,
S mint a favágók, 23levágják erdejét,
— Úgymond az Úr. —

az Ápisz? — Választott borjad nem áll meg!» stb. Az Ápisz-borjú az egyiptomiak főistenének, Rá-nak szent állata és jelképe volt; ennek megfutamodása és elbukása az Úr előtt Egyiptom hatalmának összeomlását jelenti. A héber szöveg nem beszél az Ápiszról, hanem Egyiptom «hősei»-ről szól. — *16. Rajta, térjünk vissza* stb. E szavakat az egyiptomiakkal szövetséges népek (9. v.) mondják. *A pusztító kard* a babiloni király kardja. A Vulgáta a *pusztító* szónak megfelelő héber kifejezést másik jelentésében veszi: «galamb». A Hetvenes görög fordítás szerint: «a hellén kard színe elől». V. ö. 50, 16. — *17.* A *Zürzavart hoz az idő* kifejezés valamiképen összefüggésben lehet Hofra fáraó nevének jelentésével, de ezt az összefüggést most már nem értjük. — *18.* Az Úr szava oly biztosan be fog teljesedni, mint amilyen szilárdan áll *a Tábor* és *a Kármel* hegye. — *19.* Egyiptom lakossága kénytelen lesz elköltözni az elpusztított vidékről.

20—26. Felső-Egyiptom meghódítása. — *20.* Jeremiás hasonlatának alapja az Ápisz-tisztelet (15. v.). *Északról tör reá, aki elhajtja* (héb. «a lódarázs»), t. i. Nábukodonozor. — *21. Mint a hízlalt borjak:* célzás az egyiptomi zsoldos hadsereg jólétére a béke napjaiban. A *látogatás* az Úr büntető ítélete. — *22. Mintha érc szava hangzanék*, a héber szerint: «Hangja mint a kígyó jő». A kígyó sziszegése a tehetetlen gyűlölet szava. Jeremiás az Egyiptomot megtámadó babiloni hadsereget az erdő fáit kiirtó favágókhoz hasonlítja. — *23. Megszámlálni őket nem lehet*, t. i. a babiloni

Megszámlálni őket nem lehet,
Többen vannak a száskáknál, számtalanok.
[24]Megszégyenül Egyiptom leánya,
És Észak népének kezébe kerül.

[25]Így szól a seregek Ura, Izrael Istene: Íme meglátogatom a *Nóból való Ámont*, a fáraót, Egyiptomot, az ő isteneit, királyait, a fáraót és azokat, kik benne bíznak, [26]és azok kezébe adom őket, kik életükre törnek, Nábukonozornak, Babilon királyának kezébe és szolgáinak kezébe. De azután úgy laknak benne, mint annak előtte, úgymond az Úr.

[27]Te pedig ne félj, én szolgám, Jákob,
És ne rettegj, Izrael!
Mert íme én kiszabadítlak a messze földről,
És ivadékodat fogságod földéről;
Visszatér Jákob, nyugalma lesz és jólétben él,
És senki sem lesz, ki rémítené.
[28]Ne félj tehát, én szolgám Jákob,
— Úgymond az Úr, —
Mert én veled vagyok.
Mert én megrontom mindazokat a nemzeteket,
Melyek közé kiűztelek,
De téged meg nem rontalak,
Csak megfenyítlek érdemed szerint,
És nem kiméllek, mintha ártatlan volnál.

47. FEJEZET.

Fenyegető jövendölés a filiszteusok ellen.

[1]Ezt az igét intézte az Úr Jeremiás prófétához a filiszteusok ellen, mielőtt a fáraó megverte Gázát.

király katonáit. *A száskák* óriási rajokban szoktak megjelenni Keleten. (V. ö. Jóel 1. 2.) — *24.* V. ö. 12. v.

25. A Nóból való Ámont (héb.), Vulg. «Alexandria sokaságát». *Nó* (Tébé) Dél-Egyiptom fővárosa; *Ámon* (a napisten) annak főistene. V. ö. Náh. 3, 8. *Királyait:* Egyiptom egyes tartományai az ókori történelem folyamán sokszor éltek egymástól többékevésbbé független állami életet saját királyaik alatt. *Kik benne bíznak:* a zsidók a próféták intelmei ellenére is Egyiptomtól várták országuk megszabadítását. — *26. De azután* stb.: a jövendölés vége ismét nyugodt életet jósol Egyiptomnak. V. ö. Ez. 29, 3. Ez a vers a Hetvenes görög fordításban nem olvasható.

27—28. Júdának szóló biztató jövendölés. V. ö. 30, 10. 11. (Iz. 43, 1; 44, 2.) *A messze föld* és a *fogság földe* Babilónia. Az Izraelt és Júdát sujtó isteni büntetésnek célja nem a zsidó nép megsemmisítése, hanem annak megtérítése volt.

47. (A Hetvenes fordításban 29, 1—7.) *Fenyegető jövendölés a filiszteusok ellen.*

1. A *mielőtt a fáraó megverte Gázát* szavak a Hetvenes fordításban nem olvashatók. Nekáó fáraó 608/7-ben foglalta el Gázát. Ez a

[2]Így szól az Úr:
Ime vízár jő északról,
És folyóvá dagad;
Elborítja a földet és mindazt ami azt eltölti,
A várost lakóival együtt.
Kiáltanak az emberek,
És jajgatnak a föld összes lakói
[3]Hősei *patáinak dobogása* miatt,
Szekereinek robaja, kerekeinek *dübörgése* miatt.
Nem tekintenek fiaikra az atyák,
Annyira elbágyadt a kezük.
[4]Mert eljött az a nap,
amelyen elpusztulnak
A filiszteusok mind,
És feldúlják Tírust meg Szidont,
Utolsó segítségüket.
Mert az Úr elpusztítja a filiszteusokat,
Káftór szigeteinek maradékait.
[5]Kopaszra nyírták Gázát,
Elnémult Askalon.
Meddig vagdaljátok meg testeteket
Ti, *az enákiták* maradékai?
[6]Jaj! Te az Úr kardja!
Még meddig nem akarsz megnyugodni?
Térj vissza hüvelyedbe,
Pihenj meg és légy csendben! —

[7]Miképen nyugodhatnék meg,
Amikor az Úr adott neki parancsot?
Askalon ellen és a tengerpart vidéke ellen
Odarendelte őt.

megjegyzés csak a jövendölés időpontját jelzi, de nem azt az alkalmat, amelyre Jeremiás szava vonatkozik.

A *2.* vers tanusága szerint az ellenség *északról* jő ellenállhatatlan erővel, mint a *vízár* és a megáradt *folyó*. A Gázát megsemmisítő ellenség tehát Nábukodonozor babiloni király serege. A jövendölés akkor teljesedett be, amikor Nábukodonozor Jeruzsálem bevétele után Tírust ostromolta (az 586/5—573. években, — l. 4. v.), és hadserege a Júdával szomszédos országokat és a Földközi-tenger partvidékeit pusztította (Ez. 25. fej.). *Vízár jő északról:* l. 46, 7. magyarázatát. — *3.* A próféta mesteri kézzel rajzolja a babiloni sereg támadása nyomán keletkezett rémületet. A 3. vers első részében fordításunk a héber szöveget követi. A Vulgáta szószerint így hangzik: «Az ő csillogó fegyvereinek és hőseinek zaja miatt». A *szekerek* a harci szekerek. *Dübörgése miatt* (héb.), Vulg.: «sokasága miatt».«*Nem tekintenek fiaikra az atyák:* mindenki csak a saját menekülésére gondol. — *4. Feldúlják Tírust és Szidont:* l. a 2. v. magyarázatát. *Utolsó segítségét:* Tírust és Szidont a közös veszedelem a filiszteusok szövetségeseivé tette. *Káftór* (Vulg. «Kappadócia») szigetei nyilván Kréta és az Égeitenger szigetei. — *5.* A *kopaszság*, az *elnémulás* és a *test* megsebzése a gyász jelei (16, 6; 41, 5.). *Ti, az enákiták maradékai:* l. Móz. IV. 13, 29. és 34. magyarázatát. A fordítás a Hetvenes görög szöveget követi; héb. és Vulg.: «Völgyük maradéka». A *völgy* a Földközi-tenger partján elterülő Száron- és Sefela-síkság.

7. Nem lehet vége a pusztításnak, mert az Úr küldte ki a kardot *(= őt) Askalon ellen és a tengerpart vidéke ellen.*

48. FEJEZET.

Fenyegető jövendölés Moáb ellen.

[1]Moáb ellen. Így szól a seregek Ura, Izrael Istene :
Jaj Nábónak, mert elpusztult,
Megszégyenült, ellenség kezére jutott Kárjátáim,
Megszégyenült az erősség és *meg van törve !*
[2]Nincs többé ujjongás Moábban,
Hesebon ellen romlást terveznek :
Rajta ! Irtsuk ki a népek sorából !
Maradj tehát veszteg és hallgass,
Mert nyomon követ téged a kard !
[3]Kiáltás hangzik fel Oronáim felől :
Pusztulás és végromlás !
[4]«El van tiporva Moáb»,—
Ezt kiáltják hangos szóval kicsinyeinek.
[5]Lúit hágóján sírva mennek fel ;
Oronáim lejtőjén ellenség hallja a levertek jajszavát :
[6]Fussatok, mentsétek meg élteteket,
Legyetek a pusztában, mint a cserje !

48. (A Hetvenes fordításban a 31. fejezet.) Jeremiás *fenyegető jövendölése Moáb ellen* feltűnően hasonlít Izaiásnak ugyanilyen tárgyú jövendöléséhez (15. 16. fej.), melynek számos kifejezését is átveszi. Jeremiás beszéde 586-ból, a Jeruzsálem pusztulását közvetlenül követő időből való (27. v.). Szavai Nábukodonozornak 586/5. évi hadjárata alkalmával mentek teljesedésbe. (V. ö. 47, 2. magyarázatát.)

1—6. Moáb városai az ellenség kezére kerülnek. — *1.* V. ö. Iz. 15, 1—2. *Nábó* (héb. Nebó) városa valószínűleg Nebó hegyén vagy annak környékén feküdt. Móz. IV. 32, 37. 38. szerint *Nábó, Kárjátáim,* (Hesebon, Eleále, Szábáma és Báálmeon) városokat Rúben törzse foglalta el a zsidó honfoglalás korában. *Kárjátáim,* a mai Kureiát mintegy tizenkét kilométernyire fekszik az Árnon folyótól, Moáb legnagyobb folyójától északra. *Az erősség* (Vulg. «az erős») talán Kárjátáim fellegvára vagy más moábita erődítés. *Meg van törve* (héb.), Vulg. «reszket». — *2.* V. ö. Iz. 15, 4. A héber szerint : «Moáb dicsősége nincs többé !» *Hesebon* (héb. Hesbon) a mai Hesbán, negyven kilométernyire északra az Árnontól. V. ö. Móz. IV. 21, 26 ; Józs. 13, 9. 10.15—17 ; Iz. 15, 4 ; 16, 8. 9. *Romlást terveznek:* t. i. Moábnak babiloni ellenségei. *Maradj tehát veszteg és hallgass,* a héber szerint : «Te is, Mádmen, el fogsz veszni». *Mádmen* egyes magyarázók szerint azonos Moábnak Dímon (vagy Díbon) nevű városával, hat-hét kilométernyire északra az Árnontól. — *3. Oronáim* (héb. «Horonáim») fekvése ismeretlen.— *4.* V. ö. Iz. 15, 5. A vers utolsó része a Hetvenes görög fordítás szerint így hangzik : «Ezt kiáltsátok hangos szóval Szoárnak». *Szoár* (= Szegor) a Holttenger déli partvidékén fekvő város ; jelentése = kicsiny. (V. ö. Móz. I. 19, 22. 23.) — *5.* V. ö. Iz. 15, 5. *Lúit* (héb. «Lúchit») fekvése ismeretlen. Az *ellenség* szó a régi fordításokban (gör., szír) nem olvasható. — *6.* V. ö. 17, 6. A vers utolsó része a héber szerint így hangzik : «És lesztek mint Ároer a pusztában».

7Azért, mert erősségeidben és kincseidben volt bizalmad,
Téged is elfoglalnak;
Kámos is számkivetésbe megy
Papjaival és fejedelmeivel együtt.
8Eljő a pusztító minden városba,
Egy város sem szabadul meg;
Pusztasággá lesznek a völgyek,
Tönkremennek a mezők,
Amint megmondotta az Úr.
9Állítsatok *stréléket* Moábnak,
Mert kimúlik *hamarosan*,
És városai elhagyott pusztává lesznek.
10Átkozott, ki az Úr művét hanyagul végzi!
Átkozott, ki kardját visszatartja a vértől!
11Termékeny volt Moáb ifjúkorától fogva,
Nyugodtan pihent seprején;
Nem töltötték egyik edényből a másikba,
Számkivetésbe nem ment;
Íze azért maradt meg benne
És szaga meg nem változott.
12Azért íme napok jönnek, — úgymond az Úr, —
És én csaposokat küldök reá;
Ezek majd megcsapolják őt, kiürítik edényeit,
És összezúzzák korsóit.
13És megszégyenül Moáb Kámos miatt,
Úgy, amint megszégyenült Izrael háza Betel miatt,
Melybe bizalmát helyezte.

14Hogyan mondhatjátok:
Hősök vagyunk,
És harcban megedzett férfiak?

7—13. Kámos és népe a fogságba jut. — *7. Kámos* a moábiták főistene, ki nemcsak nem tudja megmenteni népét, hanem a diadalmas ellenség az ő szobrait és papjait is a fogságba hurcolja. — *8. A pusztító*, a babiloni király és hadserege, kik sivataggá teszik a termékeny országot. — *9. Állítsatok stréléket Moábnak* (gör.), a héber szöveg és a Vulgáta szerint: «Adjatok virágot Moábnak». *Kimulik hamarosan* (héb., gör.); Vulg.: «virágjában megyen el». — *10. Az Úr műve* a Moábot sujtó isteni ítélet, melynek végrehajtója az ellenséges hadsereg. — *11. Termékeny volt*, a héber szerint: «nyugton volt». *Nyugodtan pihent seprején:* az új bort kiforrása után egy ideig seprején szokták hagyni, hogy erősebb és zamatosabb legyen. Jeremiás próféta Moábot ilyen nyugton hagyott borhoz hasonlítja. Moáb a történelem folyamán hosszú időkön keresztül aránylag nyugalmas életet élt, ellenség nem sokszor háborgatta, s így békében fejlődhetett. — *12.* Az előbbi vers hasonlatának folytatása: a *csaposok* az ellenséges babiloni hadsereg, mely Moábot nyugalmában megzavarja és feldúlja.— A Vulgátában 12b. így hangzik: «És én korsórendezőket és forgatókat küldök reá». — *13. Kámos* (7. v.) tiszteletét a próféta párhuzamba állítja a Betelben folyt borjútisztelettel (Kir. III. 12, 28 skk.), mely Izrael országának vesztét okozta.

14—17. Moáb veszte közel van! — *14.* Moáb elbizakodottsága. V. ö. Iz. 16, 6. — *17. Vigasztaljátok meg:* keserű gúny.

15Moáb elpusztul, városait lerombolják,
Válogatott ifjai leölésre mennek, —
Úgymond a Király,
Kit a seregek Urának hívnak.
16Csakhamar eljő Moáb veszte,
Sebesen rohanva közeledik veszedelme.
17Vigasztaljátok meg mindnyájan, ti akik körülötte vagytok,
És mindannyian, kik nevét ismeritek, mondjátok :
Hogy összetört az erős jogar,
A dicsőséges pálca !

18Szállj le dicsőségedből és ülj le a szikkadt *földre*,
Díbon leányának lakossága !
Mert Moáb elpusztítója felmegyen hozzád,
És széthányja erősségeidet.
19Állj ki az útra és tekints szét,
Ároer lakossága ;
Kérdezd meg a futót és a menekülőt,
És mondd : Mi történt?
20Megszégyenült Moáb, mert összetörték !
Jajgassatok és kiáltsatok,
Hirdessétek az Árnon mellett :
Bizony elpusztult Moáb !
21Ítélet jött a sík földre,
Hélonra, Jászára és Mefáátra,
22Díbonra, Nábóra és Deblátáim házára,
23Kárjátáimra, Betgámulra és Betmáonra,
24Kárióthra, Boszrára és Moáb földének minden városára,
Távolban és közelben.
25Levágták Moáb szarvát,
Összetörték karját, — úgymond az Úr.
26Részegítsétek meg, mert felkelt az Úr ellen ;
Hadd hányjon *és okádjon* Moáb,
És legyen gúny tárgyává maga is !
27Mert neked nevetség tárgya volt Izrael,
Mintha tolvajok közt találtál volna reá ;
Ezért ama beszédeid miatt, melyekkel ellene szólottál,
Fogságba kerülsz !

18—28. A pusztulás teljessége. — *18. A szikkadt föld* találó jelképe Moáb romlásának. *Díbon leánya* Moáb egész lakossága. — *19. Ároer* az Árnon folyó északi partján fekvő moábita város volt. A próféta költői leírásában Ároer lakossága csodálkozva szemléli az ország pusztulását. — *21—24. Díbonról, Nábóról* és *Kárjátáim*ról l. 1—2. v. és magy. *Betmáon* huszonöt kilométernyire feküdt az Árnontól északra. Az itt említett *Boszra* a Haurán-hegység vidékén feküdt. — *25.* A *szarv* a hatalom jelképe. — *26. Részegítsétek meg:* t. i. az Isten haragja kelyhének borával (25, 15 skk.). *Hadd hányjon és okádjon Moáb* (héb.), a Vulgáta szerint : «És csapja össze kezét Moáb hányása közben». Ez a vers igen élénken írja le Moáb szégyenletes nyomorúságát. — *27.* Moáb örvendett

28Hagyjátok el a városokat,
És lakjatok a kősziklák között, Moáb lakosai;
Legyetek olyanok, mint a galamb,
Mely a hasadék tetején fészkel.

29Hallottunk Moáb kevélységéről,
— Mennyire kevély ő! —
Dölyfösségéről, elbizakodottságáról,
Kevélységéről és szívének felfuvalkodottságáról.
30Én ismerem hetvenkedését,
— Úgymond az Úr, —
De azt is *tudom*, hogy nincs elég ereje,
És nem arra vállalkozott, ami tőle tellett.
31Ezért jajgatok Moáb fölött,
Kiáltozom egész Moáb miatt,
Sóhajtozom *Kír-Heresz* férfiai miatt.
32Jobban siratlak, mint Józert siratták,
Szábáma szőlleje!
Hajtásaid átmentek a tengeren,
Józer tengeréig értek;
Aratásodra és szüretedre
Reátört a pusztító!
33Kipusztult a vidámság és az újjongás
Moáb *termékeny mezejéről*, földéről;
Elvettem a bort a sajtókból,
A szőllőtaposó nem énekli többé szokott dalát.
34Hesebontól Eleáléig és Jászáig,
Szegortól Oronáimig, *Eglát-Selisijjáig*
Hangzik a kiáltásuk;

Jeruzsálem bukásán (az 586. év eseményein), de nemsokára ugyanaz a sors éri el őt is. Moáb állandóan oly gyűlölettel volt a zsidó nép ellen, *mintha tolvajok* (= gonosztevők) *közt talált volna reá*, bár Lót révén a zsidóságnak testvérnépe volt. — *28.* Jeremiás felszólítja Moábot, hogy városaiból a nagyobb biztonságot ígérő sziklás vidékre meneküljön.

29—35. Moáb kevélysége. A próféta meggyászolja Moábot. — *29.* V. ö. Iz. 16, 6. — *30.* V. ö. Iz. 16, 6. — *31.* V. ö. Iz. 16, 9. A vers utolsó része a Vulgáta szerint így hangzik: «az agyagfalak sóhajtozó férfiaihoz». — *32.* V. ö. Iz. 16, 8. *Józer* talán Moáb északi határán feküdt. *Szábáma* (héb. «Szibma») a Jordán alsó folyásától és a Holttenger északi részétől keletre eső híres szőllőtermő vidéken feküdt; ezért a próféta Szábáma egész lakosságát *Szábáma szőllejének* mondja. *Hajtásaid:* lakosaid. *Józer tengere* talán valamely híres vízverem (ciszterna) volt. Szábáma lakói hajdan más városokba is eljutottak, de az ellenséges betörés minden jólétet meg fog semmisíteni. — *33. Moáb termékeny mezejéről*, Vulg. szószerint: «Moáb Kármeljéről». Jeremiás azért veszi hasonlatait a szőllőről és a bortermésről, mert Moáb általában híres bortermő vidék volt. — 34. V. ö. Iz. 16, 9; 15, 4—6. *Eglát-Selisijjá*-t a Vulgáta a szavak gyökjelentése szerint «harmadéves üszö»-nek fordítja. A *Nemrim* patak (a mai Wadi-Numera) a Holttengerbe torkollik. *Kiszáradtak* (héb.), Vulg.: «igen rosszakká lettek». Az isteni büntetés az élettelen természetet is sujtja. (V. ö. Iz. 15, 6.) —

Nemrím vizei is *kiszáradtak*.
35Kipusztítom — úgymond az Úr — Moábból
Azt, aki *felmegy* a magaslatra,
És áldozatot visz isteneinek.

36Azért sír fel szívem Moábért mint a síp,
Azért zokog fel szívem síp módjára *Kír-Heresz* férfiaiért;
Erején felül cselekedett,
Azért veszett el!
37Minden fejet kopaszra nyírtak,
Minden szakállt tövig vágtak;
Minden kezet megkötöztek,
És minden vállon szőrruha van.
38Csak sírás van Moábban minden háztetőn és utcán,
Mert összetörtem Moábot mint a hasznavehetetlen edényt,
— Úgymond az Úr. —
39Hogy össze van törve, *hogy* jajgatnak!
Hogy meghajtotta nyakát Moáb, *hogy* megszégyenült!
Gúny tárgyává lesz Moáb,
És példázattá mindenkinek körülötte!

40Így szól az Úr:
Íme, úgy száll, mint a sas,
Moáb felett suhogtatja szárnyait.
41Beveszik Káriótot,
És elfoglalják erősségeit;
Moáb hőseinek szíve hasonlóvá lesz azon a napon
A vajúdó asszony szívéhez.
42Megszűnt Moáb népnek lenni,
Mert az Úr ellen dicsekedett.
43Rettegés, verem és tőr vár reád, Moáb lakója!
— Úgymond az Úr.
44Aki a rettegés elől menekül,

35. Aki felmegy ... isteneinek (héb. és gör.); Vulg.: «aki a magaslatokon áldozik, — És áldozatot hoz isteneinek».

36—39. Általános gyász Moábban. — *36. Kír-Heresz* l. a 31. v. magyarázatát. A vers második fele a héber szerint valószínűleg így hangzik: «Mert elveszett, ami feleslegük volt». — *37.* A *kopaszság*, a *szakáll levágása*, a *szőrruha* a gyász jele volt a keleti népeknél. *Minden kezet megkötöztek*, a héber szerint: «minden kéz megsebesült». — *39. A nyak lehajtása* a mély megalázottság jele. E szavak: *Gúny tárgyává lesz Moáb, és példázattá mindenkinek körülötte* azt jelentik, hogy Moáb sorsát elriasztó példa gyanánt emlegetik majd a szomszédos népek.

40—47. Moáb lakói közül senki sem kerülheti el végzetét. — *40.* V. ö. 49, 22. *Úgy száll, mint a sas*, t. i. Nábukodonozor. — *41.* Moáb *hősei* teljesen elvesztik bátorságukat, és rémületükben jajgatnak. — *42. Megszűnt Moáb népnek lenni*, t. i. mindaddig, míg Babilon hatalma fennáll. (V. ö. 47. v.) — *43—44.* V. ö. Iz. 24, 17—18. Aki az egyik veszélyből megmenekül, a másikba esik bele. *Moáb látogatásának esztendeje* az Úr büntető ítéletének

Az verembe esik,
És aki a veremből kimászik,
Az tőrbe akad,
Mert Moábra hozom látogatásuk esztendejét,
— Úgymond az Úr. —
45Hesebon árnyékában
állnak meg azok,
Akik megmenekülnek a
tőrtől;
De tűz tör ki Hesebonból,
És láng Szeon közepéből,
És megemészti Moáb osztályrészét,
És a zajongók feje tetejét.
46Jaj neked, Moáb!
Elvesztél, Kámos népe!
Mert fogságba estek fiaid,
És rabságba leányaid.
47De a végső napokban
jóra fordítom Moáb
sorsát,
— Úgymond az Úr.

Eddig tart a Moáb felett *kimondott* ítélet.

49. FEJEZET.

Fenyegető jövendölés Ámmon, Edom, Damaszkus, Kedár, Ászor és Elám ellen.

1Ámmon fiai ellen.
Így szól az Úr:
Vajjon nincsenek-e fiai Izraelnek,
Vagy nincs-e neki örököse?
Miért foglalta hát el Melkom Gádot örökrészül,
És népe *miért* telepedett le annak városaiban?
2Ezért íme napok jönnek,
— Úgymond az Úr, —
És Ámmon fiainak Rábbátjában csatazajt hallatok.
Ő maga romhalmazzá lesz,
Leányvárosait pedig felégetik tűzzel;
És Izrael örökbe veszi azokat, kik örökébe léptek, —
Úgymond az Úr.

éve. A Hetvenes görög fordításban itt végződik a Moáb ellen szóló jövendölés. — *45—46. A tőrtől*, héb. «erőtlenül». *A zajongók* (v. ö. Móz. IV. 24, 17.) Moáb lakói. A próféta azt az isteni büntetést, mely azokat is sujtja, kik menekülnek Moábból, a Móz. IV. 21, 28. 29; 24, 17-ben olvasható jövendölés egyes kifejezéseivel írja le. *Kámos*ról l. a 7. v. magyarázatát. — *47.* A fenyegető jövendölés biztató befejezése: Babilon bukása *(= a végső napok)* Moábnak is meg fogja hozni a szabadulást. Fordításunk a héber szöveget követi; Vulg. «De visszatérítem Moáb foglyait» stb.

Moáb történetét l. Iz. 15. 16. fej. magyarázatánál.

49. *Fenyegető jövendölés Ámmon, Edom, Damaszkus, Kedár, Ászor és Elám ellen.*

1—6. Fenyegető jövendölés Ámmon fiai ellen. (Hetv. ford. 30, 1—5.)

1. *Ámmon* Moábnak testvérnépe (Móz. I. 19, 30—38.). Izraellel szemben az ammoniták is ép oly gyűlölettel viseltettek, mint a moábiták és az edomiták. *Melkom* (= «a nép királya») az ammoniták főistene; *Gád* törzse a Jordántól keletre, a Genezáret tava és a Holttenger között fekvő terület déli részén lakott. (Sok magyarázó *Gád* helyett «Gileád»-ot olvas».) Miután III. Tiglát-Pileszer asszír király 733-ban Izrael országa lakosságának nagy részét, köztük Gád törzsét is az asszír fogságba hurcolta, Ámmon népe elfoglalta az elhagyott területeket. — 2. *Rábbát-Ámmon*

[3]Jajgass, Hesebon, mert elpusztult Hái;
Kiáltsatok, Rábbát leányai,
Öltözzetek szőrruhába,
Sírjatok és járjátok a karámok körül!
Mert Melkomot számkivetésbe hurcolják
Papjaival és fejedelmeivel együtt.
[4]Miért dicsekszel a völgyekkel?
Völgyed oda van, te elkényeztetett leány,
Ki kincseidben bíztál és mondottad:
Ki jő fel énhozzám?
[5]Íme én rettegést hozok reád,
— Úgymond az Úr, a seregek Istene, —
Mindazoktól, kik körülötted vannak;
És ti elszéledtek valamennyien egymástól,
És nem lesz, aki összegyüjtené a menekülőket.
[6]De ezután majd jóra fordítom Ámmon fiainak *sorsát*, —
Úgymond az Úr.
[7]Edom ellen.
Így szól a seregek Ura:

az ámmoniták fővárosa. Jeremiás megjövendöli az Ámmonra váró pusztító háborút, mely 586/5-ben következett be. (L. 47, 2, magyarázatát.) — *3.* A mondat első részének szövege bizonytalan. *Hesebon* városa ugyan moábita területen feküdt (48, 2. 34.), de úgy látszik, hogy ámmoniták is lakták. *Hái* városnak fekvése ismeretlen (nem azonos a Jordántól nyugatra, Betel közelében fekvő Hái városával, mely a Józs. 7, 2—5-ben elbeszélt eseményről nevezetes). *Rábbát leányai* annak asszonyai vagy környékének városai. A *szőrruha* viselése a gyász jele. *Járjátok a karámok körül:* t. i. rejtekhelyet keresve. Az ennek megfelelő homályos héber kifejezést egyes magyarázók szövegigazítás alapján így fordítják: «Vagdaljátok meg testeteket». *Melkomot számkivetésbe hurcolják:* a régi hódítók a győzelem teljességének jelzésére a meghódított népek isteneit is magukkal szokták hurcolni. (V. ö. 46, 25. 26.) — *4. A völgyek* Ámmon termékeny vidékei. *Te elkényeztetett leány*, a héber szerint: «te lázadó leány». *Ki jő fel hozzám?* Az ámmoniták azt hitték, hogy hozzájuk nem férhet az ellenség. — *5. Mindazoktól, kik körülötted vannak:* az általános rémületet a szomszédos rabló népek betörései is növelni fogják. — *6.* A Hetvenes görög fordításban ez a vers nem olvasható. (Fordításunk a héber szöveget követi; Vulg. «De ezután majd visszatérítem Ámmon fiainak foglyait, úgymond az Úr.») Figyelemre méltó, hogy Jeremiásnak több, egyes idegen nemzetek ellen mondott fenyegető jövendölése biztató isteni ígérettel végződik (46, 26; 48, 47; 49, 39.), mely isteni ígéret részben Babilon bukásával, tökéletesen pedig a messiási korban teljesedett be azzal, hogy a pogány nemzetek is az Isten Egyházába tértek.

7—22. Fenyegető jövendölés Edom ellen. (Hetv. ford. 29, 7—23.) Jeruzsálem ostroma és elfoglalása alkalmával az edomiták a babiloniakkal szövetkeztek, azokkal együtt raboltak, és megakadályozták a zsidók menekülését. (V. ö. Abd. 11—14.) Úgy látszik, hogy Jeremiás ezen gonosztetteik miatt jövendöli meg pusztulásukat. A jövendölés Nábukodonozor 586/5. évi hadjárata alkalmával ment teljesedésbe. (L. 47, 2. magyarázatát.) — *7. Temán* (25, 23: Tema) a Jób könyvében szereplő Elifáz hazája (Jób 2, 11.).

Nincs-e már bölcseség
Temánban?
Tanácstalanul állnak-e *a bölcsek?*
Mitsem használ-e bölcseségük?
[8]Hanyatt-homlok meneküljetek,
Szálljatok le a mély verembe,
Dedán lakói,
Mert a pusztulást hozom Ézsaura,
Az ő büntetésének idejét.
[9]Ha szüretelők jöttek volna reád,
Nem hagytak volna *rajtad* gerezdet;
Ha tolvajok *jöttek volna* éjtszaka,
Annyit raboltak volna, amennyi nekik elég lett volna.
[10]Én bizony pőrére vetkőztetem Ézsaut,
Feltárom rejtekeit,
Úgy hogy elrejtőzni nem tud.
Ivadéka elpusztul testvéreivel és szomszédaival együtt,
És ő nem leszen többé.
[11]Hátrahagyott árváidat majd eltartom én,
Özvegyeid bennem bízzanak!
[12]Mert így szól az Úr:
Lám, akik meg sem érdemelték, hogy megigyák a kelyhet, mégis megitták; és te büntetés nélkül maradnál? Nem menekülsz meg büntetlenül, hanem bizonnyal megiszod *azt!* [13]Mert önmagamra esküszöm, úgymond az Úr, hogy *borzadás*, gyalázat, és *szörnyű* átok tárgyává leszen Boszra, összes városai pedig romba dőlnek időtlen időkre.
[14]Hírt hallottam az Úrtól,

Bár. 3, 22. is azt mutatja, hogy a régi keletiek *Temán* lakóit rendkívül *bölcseknek* tartották. Jeremiás azt mondja, hogy Temánnak bölcs emberei sem tudnak tanácsot adni, miként kell védekezni a veszedelem ellen, vagy hogyan lehet azt kikerülni. *A bölcsek*, így a Hetvenes görög fordítás és a szír szöveg. Héb. és Vulg. «a fiak». — *8. Szálljatok le a mély verembe*, ahol az ellenség nem talál reátok. Dedán (25, 23. v. ö. Ez. 25, 13.) helye ismeretlen. *Ézsau* az edomita nép törzsatyja (Móz. I. 36.). — *9.* V. ö. Abd. 5. Valószínű, hogy mind Jeremiás, mind Abdiás közmondást idéz, vagy egy régebbi, Edom ellen szóló jövendölésnek töredékét adja. A 9. vers értelme: amint *a szüretelők* teljesen leszedik a szőllőt és *a tolvajok* mindent *elrabolnak*, — *10.* úgy az Úr is olyan ellenséget küld, mely egészen kifosztja Edomot. *Pőrére vetkőztetem Ézsaut:* mindenéből kifosztom az edomita népet. Edom *testvérei és szomszédai* a moábiták és az ámmoniták. — *11.* Keserű gúny. — *12. A kehely* az Úr haragjának kelyhe (25, 15.), melyből 25, 18—26. szerint főleg az idegen nemzeteknek kellett inniok. A vers értelme: ha a választott népet annyira sujtotta az Úr haragja, vajjon annak nem kevésbbé bűnös ellenségei elkerülhetnék-e a büntetést? (V. ö. 25, 29.) — *13. Borzadás ... tárgyává* (héb.), Vulg. «pusztasággá, gyalázattá, sivataggá és átok tárgyává.» *Boszra*, a mai Buszeira, mintegy harmincöt kilométernyire fekszik a Holttengertől délkeletre. *Összes városai:* t. i. Edomnak. — *14.* V. ö. Abd. 1. Az Úr szent

Ki követet küldött a
nemzetekhez :
Gyűljetek egybe, vonuljatok fel ellene,
És szálljunk együtt harcba vele !
15Mert íme én kicsinnyé
teszlek a nemzetek között,
Megvetetté az emberek előtt.
16Fölfuvalkodottságod
csalt meg téged,
A te elbizakodott szíved.
Te, aki a sziklahasadékokban lakol
S a domb magaslatát
igyekszel megszállni :
Ha oly magasra rakod is
fészkedet, mint a sas,
Onnan is lerántlak téged !
— Úgymond az Úr. —
17*Borzadás tárgyává* lesz
Edom,
Megborzad, aki csak átmegy rajta,
És süvölt minden csapása felett.
18Amint pusztasággá lett
Szodoma és Gomorra
A szomszédos városokkal
együtt,
— Úgymond az Úr, —
Úgy nem lakik majd ott
sem ember,
És nem telepszik meg
ember fia.
19Íme, mint az oroszlán,
úgy tör elő
A Jordán sűrűjéből *Temán legelője ellen.*
Egy pillanat alatt oda
siettetem őt,
S a választottat rendelem
föléje.
Mert ki hasonló énhozzám?
Ki vonhat engem felelősségre?
Ki az a pásztor, ki *megállhatna* színem előtt?
20Ezért halljátok meg az
Úr ama határozatát,
Melyet Edom ellen hozott,
És ama terveit, melyeket
Temán lakói ellen gondolt ki :
Bizony, a bojtárgyerekek
földre terítik őket,
Bizony, velük együtt szét-
hányják hajlékukat is.
21Leomlásuk robajától
megrendül a föld,

háborúra hívja Edom ellenségeit. — *15.* V. ö. Abd. 2. — *16.* V. ö. Abd. 3. 4. *Te, aki a sziklahasadékokban lakol:* Edom városai jórészben szinte megközelíthetetlen magaslatokon épültek, és lakosai bevehetetleneknek gondolták őket. Erre céloz az Úr fenyegetése. A 14—16. vers valószínűleg Abdiás jövendöléséből került Jeremiás szövegébe, hol megszakítja a 13. és 17. vers összefüggését. — *17. Borzadás tárgyává* (héb.), Vulg. «elhagyottá». *Süvölt,* v. ö. 18, 16 ; 19, 8 ; 25, 9. 18 ; 51, 37 ; Jer. Sir. 2, 15. 16 ; Ez. 27, 36 ; Szof. 2, 15 ; Krón. II, 29, 8. — *18.* A *Szodoma és Gomorra* végveszedelmével való összehasonlítás mutatja az Edomra váró pusztulás nagyságát. — *19—21.* V. ö. 50, 44—46. Nehéz részlet, melynek szövegei erősen eltérnek egymástól. Fordításunk a héber szöveget követi. — *19.* A próféta Nábukodonozort a Jordán *sűrűjéből* (Vulg. «büszkeségéből») előtörő oroszlánhoz hasonlítja. *Temán legelője* (egy görög kézirat és számos újabb értelmező szerint) Edom legelőit jelenti. (Mások a héber kifejezést így fordítják : «az állandó lakóhely ellen» ; Vulg. «az erős szépség ellen».)

Hangos kiáltása elhallatszik a Vörös-tengerig.
22Íme úgy száll, mint a sas,
Elrepül, és szárnyát suhogtatja Boszra fölött;
És Edom hőseinek szíve azon a napon
Hasonlóvá lesz a vajúdó asszony szívéhez.

23Damaszkus ellen.
Megszégyenül Emát és Árfád,
Mert igen rossz hírt hallottak;
Nyugtalankodnak a tenger mellett,
Az aggodalomtól nem tud*nak* megnyugodni.
24Erejét vesztette Damaszkus,
Futásnak ered*t*;
Rettegés fogja el,
Szorongás és fájdalom fojtogatja,
Akárcsak a vajúdó asszonyt.
25Hogy elhagyták a dicső várost,
A vidámság székhelyét!
26Ime, ifjai elesnek utcáin,
Harcos férfiai mind *elhullanak* azon a napon,
— Úgymond a seregek Ura. —
27És tűzcsóvát dobok Damaszkus falára,
Hogy megemésszе Benádád *palotáit*.

28Kedár ellen és Ászor amaz országai ellen, melyeket megvert Nábukodonozor, Babilon királya.
Így szól az Úr:
Rajta! Vonuljatok fel Kedár ellen,

Oda siettetem őt, t. i. Nábukodonozort Temán ellen. *A választott*, akit az Úr Edom fölé *rendel*: Nábukodonozor, kit az Úr a bűnös nemzetek megbüntetésére felhasznál, kinek tehát senki sem állhat ellen. *Ki vonhat engem felelősségre?* (héb.), a Vulg. szerint: «Ki viselhet el engem?» *Ki megállhatna színem előtt*, Vulg. «ki ellenállhatna színemnek». — Edom lakóit az ellenség könnyű szerrel legyőzi és az országot pusztasággá teszi. — *22.* V. ö. 48, 40. 41. *A sas:* Nábukodonozor. *Szárnyait suhogtatja Boszra fölött* (13. v.): t. i. azért, hogy lecsapjon reá.

23—27. Fenyegető jövendölés Damaszkus ellen. (Hetv. ford. 30, 12—16.) Damaszkust, a leghatalmasabb arámi államot és Asszíriának hajdani félelmetes versenytársát III. Tiglát-Pileszer asszír király igázta le 732-ben; Asszíria bukása után azonban ismét erőre kapott. Jeremiás jövendölése talán a kárkemisi csata idejéből (605.) való. — *23.* Emát (héb. Hamat) 180 kilométerrel északra fekszik Damaszkustól. *Árfád* (héb. Árpád) a mai Tell-Arfad, 20 kilométerrel északra van Aleppótól. Az *igen rossz hír* Nábukodonozor diadalmas előnyomulása Kárkemis felé. *A tenger melléke* Szíria. — *24.* Jeremiás jövendölése Nábukodonozor föniciai hadjárata alkalmával (586/5—573.) ment teljesedésbe, mely alkalommal Szíria is sokat szenvedett. — *25. A dicső város, a vidámság székhelye:* Damaszkus. — *26. Elhullanak* (héb.), Vulg. «elnémulnak». — *27.* V. ö. Ám. 1, 4. A *tűzcsóva* a büntető isteni ítélet jelképe és eszköze.

28—33. Fenyegető jövendölés Kedár és Ászor ellen. (Hetv. ford. 30, 6—11.) — *28. Kedár* (az ékiratokban «Kidri») Moábtól és

Irtsátok ki Kelet fiait!
29Sátraikat elragadják
nyájaikkal,
Bőreikkel és minden holmijukkal együtt.
Tevéiket elhajtják maguknak,
És kiáltják nekik: «Rémület mindenfelől!»
30Fussatok, sietve távozzatok,
Rejtőzzetek mély vermekbe,
Ti, kik Ászorban laktok,
— Úgymond az Úr; —
Mert tervet eszelt ki ellenetek Nábukodonozor, Babilon királya,
És eltökélt szándéka van ellenetek.
31Rajta! Vonuljatok fel
A gondtalan és nyugodtan élő nép ellen!
— Úgymond az Úr; —
Nincsenek sem ajtaik, sem záraik,
Egyedül laknak.
32És zsákmánnyá lesznek tevéik,
És nagyszámú állataik prédává;
És szélnek szórom őket,
A nyírott halántékúakat mindenfelé.
És minden oldalról enyészetet hozok reájuk,
— Úgymond az Úr. —
33És Ászor *sakálok* tanyájává leszen,
Örökös pusztasággá;
Nem marad ott ember,
És nem lakik ott ember fia.

34Ezt az igét intézte az Úr Jeremiás prófétához Elám ellen, Szedekiás, Júda királya uralkodásának elején:
35Így szól a seregek Ura:
Íme én összetöröm Elám íját,
És erejük legjavát;
36És Elámra bocsátom a négy szelet
Az ég négy tájáról.
Szélnek szórom őket mindenfelé.,
Úgy hogy nem lesz olyan nemzet,
Melyhez el nem jutnának Elám menekültjei.

Gálaádtól keletre lakó nomád arab törzs. (V. ö. Iz. 21, 16. 17.) *Ászor* (héb. «Hászor») szó jelentése: kunyhó; *Ászor* tehát letelepült arab törzseket jelent. A fenyegető jövendölés Nábukodonozornak 586/5. évi hadjárata alkalmával ment teljesedésbe. — *30. Rejtőzzetek mély vermekbe:* l. 8. v. — *31.* Az arab törzsek egyáltalán nem készültek fel a háborúra, nincsenek sem megerősített váraik, sem szövetségeseik. — *32. A nyírott halántékúak:* l. 9, 26. — *33. Sakálok* (héb.), Vulg. «sárkányok». V. ö. Iz. 13, 21. stb.

34—39. Fenyegető jövendölés Elám ellen. (Hetv. ford. 25, 14—18.) — *34.* Elám Babilóniától keletre feküdt. Jeremiás már Jóákim uralkodásának negyedik évében is az Úr haragjával fenyegette meg Elámot (25, 25.), és ezt a jövendölését részletesebben megismételte Szedekiás uralkodásának kezdetén. Dániel prófétai működése korában (8, 2; v. ö. Ez. 32, 24.) Elám már a babiloni birodalomnak egyik része volt. Babilon bukása Elámnak is meghozta a szabadulást (39. v.). — *35.* Elám férfiai híres nyilasok voltak (Iz. 22, 6.). — *36. Az Elámra* zúduló *négy szél* (minden

37 És megremegtetem Elámot ellenségei előtt,
Azok előtt, kik életére törnek;
És reájuk hozom a veszedelmet,
Izzó haragomat, — úgymond az Úr.
És reájuk bocsátom a kardot,
Míg csak meg nem semmisítem őket.

38 Felállítom trónomat Elámban,
És kiirtom onnan a királyokat meg a fejedelmeket,
— Úgymond az Úr. —
39 De a végső napokban jóra fordítom Elám *sorsát*, —
Úgymond az Úr.

50. FEJEZET.

Két fenyegető jövendölés Babilon ellen.

1 Ezt a szózatot mondotta az Úr Babilon ellen és a káldeusok országa ellen Jeremiás próféta által.
2 Hirdessétek a nemzetek között és hallassátok,
Emeljétek fel a zászlót, hirdessétek,
Ne titkoljátok, hanem mondjátok:
Elfoglalták Babilont,
Megszégyenült Bel,
Legyőzték Merodákot,
Megszégyenültek faragott szobrai,
Legyőzték bálványait!
3 Mert oly nemzet vonul fel ellene északról,
Mely pusztasággá teszi országát,
Úgy hogy senki sem lakik benne;
Elment, eltávozott ember és állat egyaránt.
4 Azokban a napokban és abban az időben,
— Úgymond az Úr —
Eljönnek Izrael fiai,
És velük együtt Júda fiai;
Jönnek, sírva járnak,
És az Urat, az ő Istenüket keresik.
5 Megkérdik a Sionba vezető utat,
És arra fordul arcuk;
Eljönnek és az Úrhoz csatlakoznak örök szövetségben,

világtájról) a mindenfelől reátörő veszedelemnek jelképe. — *39.* V. ö. a 6. és a 34. v. magyarázatát.

50—51. *Négy fenyegető jövendölés Babilon ellen.*

50. (A Hetvenes fordításban a 27. fejezet.) Két fenyegető jövendölés Babilon ellen. V. ö. 25, 26; 51, 59 skk.; Iz. 13. 14. *1.* Az 50. és 51. fejezetben olvasható négy, Babilon ellen szóló jövendölésnek *bevezetése.*

2—20. Első jövendölés Babilon ellen: Babilon elpusztul, és a zsidók visszatérnek hazájukba.

2—7. Babilon elesik, a zsidók megszabadulnak. — *2. Emeljétek fel a zászlót:* v. ö. Iz. 13, 2. *Bel* a kánaáni népek Báálja. (V. ö. 2, 8. magy.) *Bel* és *Merodák* (babiloni nyelven: «Márduk») Babilónia főistenei voltak. Az egyes népek vereségét a régiek úgy fogták fel, mint a legyőzött népek isteneinek szégyenét. L. Kir. IV. 19, 12. — *3.* Az *északról* Babilon *ellen felvonuló nemzet* a médek és a perzsák, Círus király vezetése alatt. V. ö. Iz. 41, 25. — *4—5.* Babi-

Melyet feledés sohasem
fog borítani.
[6]Elveszett nyájjá lett né-
pem,
Pásztoraik félrevezették
őket,
És bujdosni hagyták a
hegyeken ;
Hegyről-halomra mentek,
Megfeledkeztek hajlékuk-
ról.
[7]Mindazok, akik reájuk
találtak, megették őket,
És ellenségeik így szóltak:
Mi nem vétkeztünk,
Mert ők vétkeztek az Úr
ellen,
Az igazság *hajléka* és
atyáik reménysége, az
Úr ellen.

[8]Távozzatok el Babilon-
ból,
Menjetek ki a káldeusok
földéről,
Legyetek olyanok, mint a
kosok a nyáj élén.
[9]Mert íme én feltámasz-
tom és Babilon ellen
vezetem
A nagy nemzetek gyüle-
kezetét Észak földéről,
És azok felkészülnek el-
lene s azután elfoglal-
ják ;
Nyila olyan, mint az öl-
döklő hősé,
Nem tér vissza eredmény
nélkül.
[10]Prédává lesz Káldea,
És pusztítói jóllaknak
mindnyájan,
— Úgymond az Úr. —
[11]Csak ujjongjatok és be-
széljetek nagyokat,
Kik elharácsoltátok örök-
részemet !
Csak legyetek szilajok,
mint a borjak a füvön,
És bőgjetek, mint a bikák!

lon elfoglalása 539-ben történt ; 538-ban Círus engedélyt adott a zsidóknak, hogy hazájukba visszatérjenek (Krón. II. 36, 22. 23 ; Ezdr. I. 1, 1—4.). *Sírva járnak* (héb., Vulg. «sírva sietnek») : az öröm vagy az őszinte bűnbánat miatt. *Az Urat, az ő Istenüket keresik:* ez a jövendölés a zsidó nép megtérésével és a bálványozás elhagyásával teljesedett a babiloni fogság után. *Izrael* és *Júda* egyesülése a próféták leírásaiban a messiási ország egyik jellegzetes vonása (Ez 37, 15 skk. stb.). Az Úrral kötendő *örök szövetség* az újszövetség (31, 31—34 ; 32, 40.). — *6.* Visszatekintés a fogságot megelőző időre. *Pásztoraik:* királyaik, papjaik és álpróféták, kik tanításukkal és rossz példájukkal félrevezették a népet. *Megfeledkeztek hajlékukról:* az igaz Isten templomáról, a bálványozás miatt. — *7.* A zsidó nép az ő áldz ellenségeinek szabad prédájává lett. *Mi nem vétkeztünk:* az idegen népek az Isten büntető eszközei voltak Izrael és Júda megfenyítésére. (Ellentétes párhuzam : 2, 3.) *Az igazság hajléka ellen* (héb.), Vulg. «az igazság dísze ellen». Mindkét kifejezés a jeruzsálemi templomot jelenti.

8—13. Babilonra végenyészet vár. — *8.* V. ö. 51, 6 ; Jel. 18, 4. Az Úr felszólítja népét, hogy a végpusztulásra ítélt Babilont hagyja el. A *kosok* a nép vezérei. — *9. A nagy nemzetek gyülekezete:* a médek, a perzsák és a velük szövetséges (vagy meghódított) népek. *Észak földe* az iráni fennsík. *Mint az öldöklő hősé,* a héber szerint : «mint a gyakorlott hősé». A vers utolsó része a hódító hadsereg ellenállhatatlan erejét festi. — *10. Káldea:* Babilónia. — *11—12.* Az Úr szava a babiloniakhoz. Az *Isten örökrésze* az Ígéret

12Felette nagy szégyenbe jut anyátok,
Porig alázzák majd szülőtöket.
Íme utolsóvá lesz a nemzetek között,
Pusztává, járatlan sivataggá.
13Az Úr haragja miatt nem leszen lakója,
Hanem egészen pusztasággá lesz;
Mindaz, aki átmegy Babilonon,
Megborzad és süvölt minden csapása fölött.

14Készüljetek fel Babilon ellen,
Ti körötte lakó íjászok mindnyájan;
Harcoljatok ellene, ne sajnáljátok a nyilakat,
Mert az Úr ellen vétkezett!
15Ujjongjatok fölötte köröskörül!
Megadta magát,
Alapjai leomlanak,
Falai romba dőlnek;
Mert az Úr bosszúja ez!
Álljatok bosszút rajta!
Amint ő cselekedett, úgy cselekedjetek vele!
16Irtsátok ki Babilonból a magvetőt,
És azt, aki a sarlót fogja az aratás idején!
A *pusztító* kard elől mindenki népéhez tér,
És kiki otthonába menekül.

17Elszéledt nyáj Izrael,
Oroszlánok kergették széjjel.
Elsőnek Assur királya evett belőle,
Utoljára Nábukodonozor, Babilon királya
Rágta le csontjait.
18Ezért így szól a seregek Ura,
Izrael Istene:
Íme én meglátogatom Babilon királyát és az ő országát,

föld e. A vers második részének két hasonlata a babiloniak féktelenségét festi igen eleven színekkel. *Mint a borjak a füvön*, a héber szerint: «mint a nyomtató üsző». — *12. Anyátok, szülőtök:* Babilon. — *13.* Alig egy-két évszázaddal Círus hódítása után Babilónia teljesen eltünt a történelem színpadáról, az ország kietlen sivataggá lett, sőt Babilonnak még a helye is több mint két évezreden keresztül feledésbe merült. *Megborzad* (héb.), Vulg. «elbámul». *Süvölt*, v. ö. 49, 17. magyarázatát.

14—16. Babilon végpusztulása. A próféta a Babilont megtámadó médekhez és perzsákhoz intézi szavait. — *14.* V. ö. Iz. 13, 18. A vers utolsó tagja a Hetvenes fordításban nem olvasható. — *15. Az Úr bosszúja* = az Isten igazságos büntetése. — *16. A magvető* és az arató kiirtásával a próféta Babilon lakosságának teljes kiirtását jelzi. *A pusztító kard elől*, a Vulgáta szerint: «a galamb kardjának színe elől». V. ö. 25, 38; 46, 16. A vers vége azt mondja, hogy Babilont összes szövetségei a veszedelem idején sorsára fogják hagyni.

17—20. Rövid történelmi visszatekintés a multra; Izrael visszatérése hazájába. — *17.* Az *oroszlánok* a próféta magyarázata szerint az asszír királyok (III. Tiglát-Pileszer, V. Szalmánásszár, II. Szárgon) és Nábukodonozor, babiloni király, kik Izraelt és Júdát a fogságba hurcolták. — *18. A látogatás* az Úr igazságos büntető

Amint meglátogattam
Assur királyát ;
[19]És visszaviszem Izraelt
hajlékába,
Hogy legeljen a Kármelen meg Básánban,
És jóllakjék Efráim hegyén meg Gálaádban.
[20]Azokban a napokban és abban az időben,
— Úgymond az Úr, —
Keresik majd Izrael gonoszságát,
De *sehol* sem leszen ; —
És Júda bűnét,
De nem találják meg,
Mert megbocsátok azoknak, akiket meghagyok.

[21]Vonulj fel *Merátáim* földe
És *Pekód* lakói ellen !
Hányd szét és öld meg utódaikat,
— Úgymond az Úr, —
És tedd meg mindazt, amit parancsoltam neked.
[22]Hallga ! Harci zaj az országban,
És nagy rombolás !
[23]Hogy összetörték és összezúzták
Az egész föld kalapácsát !
Minő *borzalommá* lett Babilon
A nemzetek között !
[24]Törbe ejtettelek és fogságba estél, Babilon,
Anélkül, hogy észrevetted volna !
Megtaláltak és megragadtak téged,
Mert kihívtad az Urat.
[25]Megnyitotta az Úr a fegyvertárát,
És előhozta haragjának eszközeit ;

ítélete Asszíria és Babilónia fölött. — *19.* A próféta a 6. és 8. versben megkezdett hasonlattal Izrael népét az Úr nyájának mondja. *A Kármel, Básán, Efráim hegye* és *Gálaád* Izrael országához tartoztak. — *20.* Az Úr Izrael és Júda bűneit nyomtalanul eltörli a tökéletes bűnbocsánattal.

21—46. Második jövendölés Babilon ellen: Az Úr kardja elpusztítja Babilont.

21—27. Babilon végpusztulása. — *21.* A fordítás a vers első felében a héber szöveget követi. A Vulgáta szerint : «Vonulj fel az uralkodók földe ellen, — És látogasd meg lakóit» stb. Mind a héber, mind a latin szöveg kiegészítendő a Hetvenes görög fordítás és a szír fordítás szerint : «ó kard !» *Merátáim* és *Pekód* Babilonnak vidékei : Marratu (a Perzsa-öböl környéke) és Pukudu (egy arámi törzs lakóhelye). A két vidéket a próféta egész Babilónia helyett említi és szójátékkal él : *Merátáim* jelentése : «kettős lázadás», *Pekód* pedig «látogatás»-t (= büntetést) jelent. Jeremiás az Úr kardját hívja, hogy Babilónia ellen támadjon. *Utódaikat* (szószerint : «ami utánuk van») kifejezést a görög és a szír fordítás elhagyja. — *23. Az egész föld kalapácsa* Babilónia. V. ö. 51, 20—23. *Borzalommá* (= borzalom tárgyává), így a héber szöveg. A Vulgáta szerint : «pusztasággá». — *24. Anélkül, hogy észrevetted volna:* Babilon Nábukodonozor halála után rövid két évtized alatt (561—539.) hatalmának tetőpontjáról a végenyészetbe zuhant, és fővárosát Círus seregei éjtszakai támadással váratlanul foglalták el. (V. ö. Dán. 5, 30.) A vers vége kiemeli azt, hogy Babilon bukása az Úr igazságos ítélete folytán következett be. *Kihívtad az Urat*, t. i. magad ellen. Ugyanezt a gondolatot még nyomatékosabban hangsúlyozza a – *25.*

Mert az Úrnak, a seregek Istenének műve ez
A káldeusok földén.
[26]Jertek ellene a végek felől,
Nyissátok meg *magtárait;*
Öntsétek egy rakásra, mint a gabonát, és semmisítsétek meg,
Ne maradjon *belőle* semmi sem!
[27]*Irtsátok* ki összes *bikáit,*
Hadd menjenek a megölésre!
Jaj nekik, mert eljött a napjuk,
Látogatásuk ideje!

[28]Kiáltanak a menekülők,
Azok, akik megmenekültek Babilon földéről;
Hirdetik Sionban az Úrnak, a mi Istenünknek bosszúállását,
Templomának megbosszulását.
[29]Hívjátok Babilon ellen az íjászok egész seregét,
Álljatok fel ellene köröskörül,
Hogy el ne meneküljön senki sem;
Fizessetek meg neki cselekedetéért,
Egészen úgy tegyetek vele,
Amint ő cselekedett,
Mert az Úr, Izrael Szentje ellen lázongott!
[30]Azért ifjai elesnek utcáin,
És összes harcosai *elhullanak* azon a napon,
— Úgymond az Úr. —

[31]Íme én ellened megyek, te felfuvalkodott,
— Úgymond az Úr, a seregek Istene, —
Mert eljött a te napod,
Látogatásod ideje!
[32]Elesik a kevély, összerogy,
És senki sem leszen, ki fölemelje.
Tűzcsóvát dobok városaiba,
S az megemészt mindent körülötte.

vers. — *26.* Fordításunk az egész versben a héber szöveget követi. A Vulgáta így hangzik: «Jertek ellene a legszélső határokról, — Nyissatok (ajtót), hadd vonuljanak ki azok, akik eltaposták; — Szedjétek fel az útról a köveket és rakjátok őket halomba; — Öljétek meg, ne maradjon meg semmi sem». — Babilon *magtárai* annak kincseit jelentik, melyekre teljes megsemmisülés vár. — *Szedjétek fel . . . halomba* (Vulg.): v. ö. Iz. 40, 3. 4. — *27. Irtsátok ki összes bikáit* (héb.), Vulg. «Szórjátok szét összes hőseit». (Az értelem ugyanaz.) V. ö. Iz. 34, 7.

28—30. Babilon bukása csak megérdemelt büntetés a jeruzsálemi templom feldúlásáért. — *28. Kik megmenekültek Babilon földéről,* elsősorban a Círus rendeletével hazájukba visszabocsátott zsidók. A vers utolsó része reámutat arra, hogy Babilónia bukása méltó büntetés lesz az Úr jeruzsálemi templomának feldúlásáért. — *29.* A vers második részével v. ö. Jel. 18, 6. — *30.* V. ö. 49, 26. *Elhullanak* (héb.), Vulg. «elhallgatnak».

31—34. Babilon bukásával felszabadul a választott nép. — *31. Te kevély:* Babilon. — *32. A mindent megemésztő tűzcsóva* a mindent megsemmisítő isteni büntetésnek találó jelképe. V. ö.

33 Így szól a seregek Ura :
Erőszakot szenvednek Izrael fiai és Júda fiai, egyaránt,
Mindazoktól, kiknek rabságába estek ;
Fogva tartják és nem akarják szabadon bocsátani őket.
34 *De* erős az ő szabadítójuk,
A seregek Urának hívják.
Vállalja és diadalra viszi perüket,
Hogy megremegtesse a földet,
És rettegést bocsásson Babilon lakóira.

35 Kardot a káldeusokra ! — úgymond az Úr, — Valamint Babilon lakóira,
Fejedelmeire és bölcseire !
36 Kardot az ő jósaira,
Hadd legyenek balgákká !
Kardot az ő hőseire,
Hadd reszkessenek !
37 Kardot az ő lovaira, szekereire,
És az egész benne levő népre !
Hadd legyenek olyanokká, mint az asszonyok !
Kardot az ő kincseire,
Hadd ragadják el őket !
38 Szárazságot az ő vizeire,
Hadd szikkadjanak el !
Mert faragott bálványok földe az,
És ők szörnyűségekkel dicsekszenek !
39 Ezért *sakálok* tanyáznak majd ottan
Ártó szellemekkel együtt,
Struccok tanyáznak benne ;
Nem lesz lakottá soha többé,
Fel sem építik nemzedékről-nemzedékre.
40 Mint ahogy feldúlta az Úr Szodomát és Gomorrát
Szomszédos városaival együtt,
— Úgymond az Úr, — Úgy nem lakik ott ember,
És nem telepszik meg ember fia.

Ám. 1, 4. 7. 10. 12. 14 ; 2, 2. 5 ; 7, 4. stb. — *33—34.* A fogságban sínylődő zsidó népet az Úr hatalma megszabadítja. *A föld megremegtetése* költői képe Babilon bukásának. A 34. vers vége a héber szöveg szerint így hangzik : «Hogy nyugalmat adjon a földnek, — És rettegést bocsásson Bábel lakóira». Babilon végenyészete a föld többi lakóinak békét és nyugalmat hoz. V. ö. Iz. 14, 7.

35—40. Babilon végenyészetének részletes leírása. A próféta sorra veszi Babilon lakosságának egyes rétegeit, harci eszközeit, kincseit és egész országát, melyekre mind végpusztulást hoz a Babilóniára zúduló háború. — *36.* Babilon *jósai balgákká* lesznek, mert nem adhatnak tanácsot a veszedelem elkerülésére. — *38. Szárazság,* a héber szerint talán : «kard» (= háború). A *szörnyűségek* a bálványszobrok, azoknak imádása, és a bálványozással járó erkölcstelenség. — *39—40.* V. ö. 49, 18 ; Iz. 13, 20—22; 34, 11—15. *Sakálok* (héb.), a Vulgáta szerint «sárkányok». A teljes pusztulás költői leírása, mely azonban 39d-től kezdve a szó szoros értelmében is beteljesedett. A 39. v. utolsó tagja a Hetvenes fordításban nem olvasható.

41 Íme nép jő északról,
És nagy nemzet meg számos király
Tör elő a föld széléről.
42 Íjat és pajzsot ragadnak,
Kegyetlenek, és nem ismernek könyörületet.
Lármájuk zúg, mint a tenger,
Lóra kapnak,
És mint egy ember, harcra készülnek
Ellened, Babilon leánya!
43 Hallotta hírüket Babilon királya,
És megbénult a keze;
Szorongás fogta el,
És fájdalom, mint a vajúdó asszonyt.
44 Íme, mint az oroszlán, úgy tör elő
A Jordán sűrűjéből *Teman legelője ellen.*
Egy pillanat alatt oda siettetem őt,
S a választottat rendelem föléje.
Mert ki hasonló énhozzám,
Ki vonhat engem felelősségre?
Ki az a pásztor, ki *megállhatna* színem előtt?
45 Ezért halljátok meg az Úr ama határozatát,
Melyet Babilon ellen hozott,
És ama terveit, melyeket a káldeusok földe ellen gondolt ki:
Bizony, a bojtárgyerekek földre terítik őket,
És velük együtt szét-hányják hajlékukat is.
46 Megrendül a föld a kiáltástól:
«Elesett Babilon!»
S e kiáltást meghallják a nemzetek között.

51. FEJEZET.

Két fenyegető jövendölés és egy jelképes cselekedet Babilon ellen.

1 Így szól az Úr:
Íme én *pusztító vihart* támasztok
Babilon ellen és az ő lakói ellen,

41—46. A méd-perzsa hadsereg felvonulásának költői rajza. — *41—43.* némi változtatással Babilóniára alkalmazza 6, 22—24-et. — *41.* Az *északról jövő nemzet* az iráni fennsíkról Babilóniára törő méd és perzsa hadsereg; a *számos király* a meghódított vagy szövetséges népek fejedelmei. — *43. Babilon* utolsó *királya* a Dániel 5. fejezetében említett Baltazár, ki a királyi vár védelmében lelte halálát. — *44—46.* V. ö. 49, 19—21. *A választott:* Círus.

51. (A Hetvenes fordításban a 28. fejezet.)

1—37. Harmadik jövendölés: Babilon, az egész földnek pusztítója elpusztul.

1—5. Babilon elbukik, a választott nép megszabadul. — *1. Mert szívükben felfuvalkodtak ellenem:* a héber kifejezés («léb kámai») kabbalisztikus betücsere szerint (v. ö. 41. v. és 25, 26.) «kaszdím»-ot jelent: «a káldeusok»-at, Babilon lakóit. *Pusztító vihart* (héb., Vulg. «dögvészes szelet». A *pusztító vihar* a méd-perzsa hadsereg

Mert szívükben felfuvalkodtak ellenem.
[2]És gabonaszórókat küldök Babilonba, hogy szélnek szórják,
Országát pedig feldúlják,
Mikor ellene támadnak mindenünnen
Nyomorúsága napján.
[3]Vonja fel íját az íjász, *Öltse fel páncélját* a páncélos!
Ne irgalmazzatok ifjainak,
Öljétek meg egész seregét!
[4]Hulljanak el a halálra sebzettek a káldeusok földén,
És a sebesültek az ő tartományaiban!
[5]Mert nem hagyta özvegyen Izraelt és Júdát
Az ő Istene, a seregek Ura;
Amazok országa pedig eltelt gonoszsággal
Izrael Szentje előtt.

[6]Meneküljetek Babilonból, kiki mentse meg életét;
Ne hallgassátok el gonoszságát!
Mert *eljött* az Úr bosszúállásának ideje,
Érdeme szerint fizet meg neki.
[7]Aranyserleg *volt* Babilon az Úr kezében,
Mely az egész földet megrészegítette;
Borából ittak a nemzetek,
Azért is tántorodtak meg.
[8]Hirtelen bukott el Babilon és összetiporták!
Jajgassatok fölötte,
Hozzatok fájdalmára balzsamot,

jelképe. — *2.* A próféta hasonlatának alapja a gabona megtisztítása a szérűn. Az Úr által küldött *gabonaszórók* feladata azonban nem Babilon megtisztítása, hanem annak elpusztítása. A gabonaszórásról l. Ruth 3, 2. magyarázatát. Babilon *nyomorúságának napja* az 539. évi méd-perzsa támadás ideje. — *3.* A fordítás a Hetvenes görög szöveget követi, mely az egész verset Babilon ellenségeihez intézi. A Vulgátában (és a homályos mai héber szövegben) a vers első fele így szól: «Ne vonja fel íját az íjász, — Ne szálljon (lóra) a páncélos», — vagyis: minden védekezés hasztalan lesz. — *5.* A babiloni fogság idején úgy látszott, mintha az Úr végleg elhagyta volna a választott népet, mintha tehát Izrael *özveggyé* lett volna. Ámde a próféta szent örömmel hirdeti: az Úr nem hagyta el Izraelt! (V. ö. Iz. 54, 4—6. és számos más helyét.) *Amazok:* a babiloniak. *Izrael Szentje* az Úr.
6—10. Babilont semmiféle emberi erő sem mentheti meg. — *6.* V. ö. 50, 8; Jel. 18, 4. A próféta szava a Babilóniában élő zsidókhoz. *Ne hallgassátok el gonoszságát:* hirdessétek mindenfelé, hogy az Istennek Babilont sujtó ítélete igazságos. — *7.* V. ö. 13, 13. 14; 25, 15—29; Iz. 51, 17—23; Ez. 23, 31—34; Hab. 2, 16; Zsolt. 74, 9; Jel. 14, 8. A próféta Babilont *aranyserleg*nek mondja, nagy hatalma és gazdagsága miatt. *A nemzeteket megrészegítő bor* az Úr haragja. Babilon aranyserleg volt *az Úr kezében*, mert az Úr Babilont használta fel a bűnös nemzetek megbüntetésére. (V. ö. Iz. 10, 5: Asszíria az Úr haragjának vesszeje.) Most azonban Babilon is inni fogja az Úr haragjának borát. — *8.* V. ö. Iz. 21, 9; Jel. 14, 8. A próféta szava Babilon szövetsége-

Hátha meggyógyul!
[9]Gyógyítottuk Babilont,
de nem gyógyult meg;
Hagyjuk magára, és menjünk kiki országába,
Mert ítélete az égig hatolt,
Fel egészen a felhőkig.
[10]Az Úr napfényre hozta igazvoltunkat;
Jöjjetek, és beszéljük el Sionban
Az Úrnak, a mi Istenünknek művét!

[11]Hegyezzétek a nyilakat,
Töltsétek meg a tegzeket!
Az Úr felindította a médek királyainak lelkét,
Mert azt határozta Babilonról, hogy elpusztítja.
Az Úr bosszúja az: boszszú a templomáért!
[12]Babilon falai ellen emeljetek zászlót,
Erősítsétek meg az őrséget,
Állítsatok őröket,
Helyezzetek el kémlelőket!
Mert az Úr elhatározta és végrehajtja mindazt,
Amit kimondott Babilon lakói ellen.
[13]Ki a nagy vizek mellett lakol,
Ki gazdag vagy kincsekben,
Eljött a te véged!
Ki fognak irtani egy szálig!
[14]Megesküdött a seregek Ura önnönmagára:
Ha sáskaszámra is töltelek meg téged emberrel,
Mégis diadalének hangzik el feletted!
[15]Ő erejével megalkotta a földet,
Bölcseségével elkészítette a föld kerekségét,
És okosságával kifeszítette az egeket.
[16]Az ő szavára gyűl egybe a vizek sokasága az égben,
És ő emeli fel a föld széléről a felhőket.
Az eső mellé ő ád villámot,
És ő hozza elő a szelet tárházaiból.
[17]Tudás híján balgává lett minden ember!

seinek szól. — *9.* Babilon szövetségeseinek válasza: az Úr által halálra ítélt nemzeten emberi hatalom már nem segíthet! — *10.* A megszabadult zsidók hálaszava.

11—19. A próféta felszólítja a médeket és a perzsákat: készüljenek harcra Babilon ellen. (Más magyarázat szerint Jeremiás Babilon népét szólítja fel gúnyosan az amúgyis hiábavaló védekezésre.) — *11. A médek királyainak lelkét,* a Hetvenes fordítás szerint helyesebben: «a médek királyának (= Círusnak) lelkét». Jeremiás a Babilon ellen szóló jövendölésben többször hangoztatja, hogy Babilon legfőbb bűne az Úr jeruzsálemi *templomának* feldúlása volt. — *13. A nagy vizek:* az Eufrátes és csatornái. Az Eufrátes folyam főága és Arachtu nevű csatornája észak-déli irányban átszelte a várost, és attól délre ismét egyesült egymással. A vers vége a Vulgátában homályos. — *14. Diadalének,* szószerint: «szüreti ének». — *15—19.* Szinte szószerint való megismétlése

Szobrával megszégyenül
minden ércöntő!
Mert hamis dolog az,
amit öntöttek,
És lélek nincsen bennük.
18Hiábavaló és nevetséges dolgok ezek,
Mikor számonkérik őket,
elvesznek.
19Nem hasonló hozzájuk
Jákob osztályrésze:
Mert Ő az, aki mindent
alkotott,
És örökrészének jogara:
Izrael; —
«Seregek Ura» az ő neve.

20Kalapácsom voltál nekem, harci szerem;
Összezúztam veled nemzeteket,
Feldúltam veled országokat.
21Összezúztam veled a lovat lovasával együtt,
Összezúztam veled a szekeret vezetőjével együtt,
22Összezúztam veled férfiút és nőt,
Összezúztam veled öreget és gyermeket,
Összezúztam veled ifjút és hajadont,
23Összezúztam veled a pásztort és nyáját,
Összezúztam veled a földművest igás állataival együtt,
Összezúztam veled fejedelmeket és kormányzókat.
24De megfizetem Babilonnak
És Káldea összes lakóinak,
Mindama gonoszságukat, melyet Sion ellen elkövettek,
Szemetek láttára, — úgymond az Úr.
25Íme, én ellened megyek, te vészthozó hegy,
— Úgymond az Úr, —
Mely veszedelmet hozol az egész földre;
Kinyujtom ellened kezemet,
Kihengerítlek a kősziklák közül,
És égő heggyé teszlek;
26Nem vesznek belőled sem szegletkövet, sem alapkövet,
Mert romhalmazzá leszel mindörökké,
— Úgymond az Úr. —

10, 12—16-nak: az Isten végtelen hatalmának költői rajza, ellentétben a tehetetlen bálványokkal.

20—26. Babilon az Úrnak büntető eszköze volt a gonosz nemzetek és a bűnös emberek megbüntetésére (50, 23.), *de most reá jő az isteni büntetés, melyre főleg Sion ellen elkövetett gonoszságaival szolgált reá.* (L. 11. v.) — *25. A vészthozó hegy* Babilon királya. A próféta Babilon királyát *hegy*nek mondja felfuvalkodottsága miatt. *A kősziklák* a védett helyek és erődítések. (Babilónia földe teljesen az Eufrátes és a Tigris lerakodásából keletkezett a föld kialakulásának utolsó korszakában; hegyei, kősziklái vagy természetes kövei nincsenek. V. ö. Móz. I. 11, 3.) *Égő heggyé* (vulkánná): mely pusztít, de azután önmagától összeomlik. — *26.* Az Úr felégeti Babilont, úgy hogy építkezésre *kő* nem marad belőle.

27 Emeljetek zászlót a földön,
Fujjátok meg a harsonát a nemzetek között;
Szent háborúra hívjátok ellene a nemzeteket,
Szólítsátok fel ellene
Ararát, Menni és Áskenez királyait;
Rendeljétek ellene a Táfszárt,
Vezessétek elő a lovakat,
mint a fullánkos sáskát!
28 Hívjátok ellene szent háborúra a nemzeteket,
Média királyait, fejedelmeit és valamennyi kormányzóját,
A hatalmuk alá tartozó egész földdel együtt.
29 Megrendül a föld és megremeg,
Mert felserken az Úr végzése Babilon ellen,
Hogy pusztává és lakatlanná tegye Babilon földét.
30 Abbahagyják a harcot Babilon hősei,
Védőhelyükre vonulnak vissza;
Oda van erejük,
Olyanokká lettek, mint az asszonyok.
Tűz emésztette meg hajlékait,
Összetörték zárait.
31 Futár futárt ér,
És hírnök mondja a szembejövő hírnöknek:
Adja tudtára Babilon királyának,
Hogy teljesen bevették városát!
32 A gázlókat megszállták,
A lápokat felgyujtották tűzzel,
És a harcosok rémületbe estek.
33 Mert így szól a seregek Ura, Izrael Istene:
Hasonlóvá lett Babilon leánya a szérűhöz,
Melyet épen megtapostak;
Még egy kevéssé:
És itt az aratás ideje.

27—29. Az Úr szent háborút hirdet Babilon ellen. — *27. Ararát* (az ékiratokban Urartu): Örményország; *Menni* (az ékiratokban Mannai) az Urmia-tótól délkeletre fekvő vidék; *Áskenez* valószínűleg a szkíták népe. *Táfszár* asszír nyelven «írnok»-ot jelent. A Táfszár udvari kancellár-féle, tehát magasrangú állami tisztviselő volt. — *28. Média királyait*, a Hetvenes görög fordítás szerint helyesebben: «Média királyát», mint a 11. versben. *Mint a fullánkos sáskát*, a héber szöveg értelme bizonytalan. — *29. Pusztává* (héb.), Vulg. «elhagyottá».

30—33. Babilon védőserege abbahagyja a céltalan küzdelmet, és a város az ellenség hatalmába jut. — *32.* Herodotos görög történetíró elbeszélése szerint az ostromló hadsereg más irányba vezette az Eufrátes főágának vizét (v. ö. 13. v. magy.), és éjnek idején annak medrén keresztül hatolt be a városba. Baltazár a királyi vár védelmében lelte halálát (Dán. 5, 30.). — *33. Babilon leánya* Babilon egész népe. *A megtaposás* és *az aratás* a Babilóniát sujtó isteni ítélet jelképe.

34Megevett, lenyelt engem Nábukodonozor,
Babilon királya,
Aztán odaállított, mint valami üres korsót;
Elnyelt engem mint valami szörnyeteg,
Megtöltötte gyomrát legjobb falataimmal,
Aztán pedig félrelökött engem.
35Az ellenem elkövetett erőszak s a testem
Szálljon vissza Babilonra!
— Mondja Sion lakossága; —
Vérem pedig Káldea lakóira!
— Mondja Jeruzsálem. —

36Ezért így szól az Úr:
Íme én ítéletet mondok ügyedben,
És bosszút állok érted;
Sivataggá teszem tengerét,
És kiszárítom forrását.
37Romhalmazzá leszen Babilon,
Sakálok tanyájává,
Borzalom és gúny tárgyává,
Mert nem leszen lakója.

38Együtt ordítanak, mint az oroszlánok,
Sörényüket rázzák, mint az oroszlánkölykök.
39Mikor heves *az étvágyuk, lakomát szerzek* nekik,
És leitatom őket, hogy elkábuljanak,
Örök álomba merüljenek,
És ne ébredjenek fel *többé*,
— Úgymond az Úr. —
40Leölésre viszem őket, mint a bárányokat,
A kosokkal és a bakokkal együtt.

41Hogy bevették Sesákot!
Hogy elfoglalták az egész föld dicsőségét!
Hogy lett *borzadás* tárgyává Babilon
A nemzetek között!

34—35. Júda elpusztításának szemléltető leírása, melyért Sion lakossága bosszúért kiált az Úrhoz.

36—37. Az Úr teljesíti Sion átkát Babilónián. — *36.* Babilon *tengere* az Eufrátes, vagy az a hatalmas vízmű, melyet az ékiratok és Herodotos görög történetíró tanusága szerint Nábukodonozor Babilon védelmére készített. *Kiszárítom forrását:* l. a 32. v. magyarázatát. — A *37.* verssel v. ö. 50, 13. 39—40. *Sakálok* (héb.), Vulg. «sárkányok».

38—58. Negyedik jövendölés: Babilon teljesen elpusztul.

38—40. A próféta Babilont hatalmának és vadságának tetőpontján szemléli, mely után hirtelenül jő a bukás. — *39. Lakomát szerzek nekik,* Vulg. szószerint: «italt adok nekik». — *Leitatom őket:* t. i. az isteni harag borával (v. ö. 7. 57 v. és 25, 26;) szójáték az előbbi kifejezéssel.

41—43. Babilon végromlása. — *41. Sesák* (Egyiptom hajdani fáraójának neve, — l. Kir. III. 14, 25.) az 1. versben említett titkos írás szerint Bábelt jelenti (v. ö. 25, 26.), melyet hatalma és nagysága miatt a próféta *az egész föld dicsőségének* mond. *Hogy lett borzadás* (Vulg. «álmélkodás») *tárgyává Babilon:* t. i. szédítő

42Tenger áradt ki Babilonra,
Elborította hullámainak sokasága.
43*Borzalom* tárgyává lettek városai,
Lakatlan és kietlen földdé,
Olyan földdé, melyen nem lakik ember,
És nem halad át ember fia.

44Meglátogatom Belt Babilonban,
Kiragadom szájából azt, amit lenyelt;
Nem tódulnak többé hozzá a nemzetek,
Még Babilon fala is ledől.
45Menjetek ki belőle, én népem!
Mentse meg kiki életét
Az Úr szörnyű haragjától!
46Ne aggódjék szívetek,
Meg ne ijedjetek attól a hírtől,
Mely hallatszik majd a földön.
Hír jő az egyik esztendőben,
Hír jő a másik esztendőben;
Gonoszság lesz a földön,
Uralkodó vonul fel uralkodóval szemben.
47Ezért íme napok jönnek,
És meglátogatom Babilon bálványait;
Egész országa megszégyenül,
És összes halálra sebzettjei elesnek benne.
48Ujjong majd Babilonon az ég és a föld,
És minden, ami bennük van;
Mert pusztítók jönnek ellene észak felől,
— Úgymond az Úr. —
49És amint Babilon ejtette el Izrael sebesültjeit,
Úgy esnek el Babilon sebesültjei az egész országban.
50Ti, kik megmenekültetek a kardtól,
Induljatok el, meg ne álljatok!

bukása miatt. (Ugyanígy a 43. versben is.) — *42. A Babilonra kiáradt tenger* és annak *hullámai* a reá törő ellenség. V. ö. 55—56. v.; 46, 7; 47, 2.

44—51. Izrael fiai kiszabadulnak Babilonból. — *44. Bel* Babilónia egyik főistene volt (50, 2.). *Kiragadom szájából azt, amit elnyelt:* visszaveszem a Belnek szentelt kincseket, — többi közt a jeruzsálemi templom arany- és ezüstedényeit. V. ö. Krón. II. 36, 7. 18; Ezdr. I. 1, 7—11; 5, 14. 15. — *45.* A próféta felszólítja a zsidókat, hogy hagyják el a végpusztulásra ítélt Babilont. — *46.* A zsidók *ne ijedjenek meg*, ha hírét hallják a Babilon ellen készülő háborúnak. Az *Uralkodó vonul fel uralkodóval szemben* szavak így is fordíthatók: «Uralkodó jő uralkodóra»; célzás a gyors trónváltozásokra Babilóniában Nábukodonozor halála után. — *48.* Babilon bukása az általa leigázott népek örömünnepe. *Rablók*, a héber szerint: «pusztítók», — a médek és a perzsák. — *49.* A némileg kiigazított héber szöveg szerint: «Bábelnek is el kell esnie Izrael sebesültjeiért, — Amint Bábelért elestek a föld összes sebesültjei». Az igazságos isteni visszafizetés. — *50. Ti, kik megmenekültetek a kardtól:* az életben maradt zsidók.

Gondoljatok a messze földön az Úrra,
És Jeruzsálemre gondoljon szívetek.
51Szégyenkezünk, mert hallottuk a gyalázatot;
Szégyen borítja el arcunkat,
Mert idegenek léptek az Úr szentséges házába!

52Ezért íme napok jönnek,
— Úgymond az Úr, —
És meglátogatom bálványait,
És egész országában hörögni fognak a sebesültek.
53Ha az égig emelkedik is fel Babilon,
És hozzáférhetetlenné is teszi erejét a magasban:
Pusztítókat küldök ellene,
— Úgymond az Úr. —
54Hallga! Kiáltás jő Babilon felől,
És nagy csapás *riadalma* Káldea földéről,
55Mert az Úr elpusztítja Babilont,
És végét veti benne a hangos lármának.
Zúgnak majd hullámai, mint a nagy vizek,
Hangosan felzúg szózatuk:
56A pusztító tört reá, Babilonra,
Elfogták hőseit,
Összetörték íjait.
Mert a leszámolás *Istene* az Úr,
Aki bizonnyal megfizet.
57Megrészegítem fejedelmeit és bölcseit,
Vezéreit, kormányzóit és hőseit,
És ők örök álomba merülnek,
És *többé* nem ébrednek fel,
— Úgymond a Király,
Kit a seregek Urának hívnak! —
58Így szól a seregek Ura:
Babilonnak széles falát kidöntik alapostul,
Magas kapuit tűzzel égetik meg,
A népek munkája semmivé lesz,
S a nemzetek *műve* tűzre jut és elenyészik.

Induljatok el: t. i. hazátokba. — *51.* A Babilóniában élő zsidók válasza, kik atyáiktól hallották Jeruzsálem gyászos sorsát. *52—58. Babilon bukása az Úr igazságos ítéletének műve.* — *53. Pusztítókat küldök ellene:* tehát Babilonnak minden nagysága és minden védekezése hiábavaló. — *55. Hullámai:* v. ö. 42. v. — *56. Összetörték íjait* (héb.), Vulg. «íjuk elernyedt». *A leszámolás Istene* (héb.), Vulg. «az erős bosszúálló». — *57. Megrészegítem fejedelmeit* stb. t. i. az isteni harag borával. V. ö. 7. 39. v. és 25, 26. — *58.* A vers vége a héber szövegben így hangzik: «A népek hiába fáradnak, — S a nemzetek a tűz martalékáért dolgoznak». *A népek munkája semmivé lesz:* mindaz, amit évezredek alkottak Babilonban, semmivé lesz. — Az újabb ásatások azt mutatják, hogy Babilon falainak és védőműveinek vastagsága megközelítette a harminc métert. Külső falának kerülete körülbelül tizennyolc kilométer volt.

[59]A következő dolgot parancsolta meg Jeremiás próféta Száraiásnak, ama Nériás fiának, ki Máásziásnak volt a fia, mikor Babilonba ment Szedekiás királlyal uralkodásának negyedik esztendejében. Száraiás *főszállásmester* volt. [60]Jeremiás könyvbe írta mindazt a bajt, melynek Babilonra el kellett következnie, mindezeket az igéket, amelyek Babilon ellen szólnak. [61]Mondotta tehát Jeremiás Száraiásnak: Amikor Babilonba érkezel, láss neki és olvasd el mindez igéket, [62]és mondjad: Uram, te szóltál ez ellen a hely ellen, hogy megsemmisítsd, és ne lakják benne se ember, se állat, hanem örökös pusztasággá legyen. [63]Amikor pedig elvégezted e könyv felolvasását, köss reá követ és vesd bele az Eufrátesbe, [64]és mondjad: Így fog elsüllyedni Babilon, és nem kel fel *többé* ama nyomorúság miatt, melyet én hozok reá, és elpusztul.

Eddig *tartanak* Jeremiás igéi.

52. FEJEZET.

Történelmi függelék Jeruzsálem elfoglalásáról.

[1]Huszonegy esztendős volt Szedekiás, amikor uralkodni kezdett, és tizenegy esztendeig uralkodott Jeruzsálemben. Any-

59—64. Jelképes cselekedet, mely Babilon bukását megmásíthatatlannak és véglegesnek mutatja. — *59.* Szedekiásnak emez útjáról a Királyok könyve nem beszél; úgy látszik, Júda királya ekkor hódolni ment Nábukodonozor elé. *Száraiás* Báruknak testvére volt (v. ö. 32, 12.). *Főszállásmester* (héb.), Vulg. «a prófétálás feje.» — *60.* A *könyv* (tekercs) úgy látszik Jer. 50. és 51. fejezetét vagy ezeknek főgondolatait tartalmazta. — *61. Olvasd el mindezeket az igéket:* a Babilonban élő zsidók (vagy ezeknek főemberei) előtt. — *63—64.* A jelképes cselekedet jelentése az, hogy Babilon bukása végleges lesz. (V. ö. Jel. 18, 21.) — E szavak: *Eddig tartanak Jeremiás igéi* később kerültek a szöveghez.

52. *Történelmi függelék Jeruzsálem elfoglalásáról.*

Ez a fejezet csekély különbséggel megismétli Kir. IV. 24, 18—25, 30-t, elhagyja 25, 22—26-t, de beszövi a csak Jer. 52, 28—30-ban olvasható számadatokat. (V. ö. egyszersmind Jer. 39, 1—10.) A legtöbb magyarázó ezt a fejezetet nem tartja Jeremiás művének (v. ö. 51, 64. záradékát), mert ennek a fejezetnek 31. verse már Jóákin számkivetésének harminchetedik esztendejéről (561.) beszél, tehát a babiloni fogság utolsó évtizedeiből való, oly időből, melyet Jeremiás próféta már aligha ért meg. Valószínű, hogy Jeremiás könyvének végső összeállítója azért vette át a Királyok IV. könyvéből Jeruzsálem gyászos bukásának elbeszélését, hogy ezzel is igazolja a próféta fenyegető jövendöléseinek teljesedését; Jóákin sorsa jobbrafordulásának elmondásával pedig azt a reményt akarta nyujtani a fogságban sínylődő népnek, hogy Jeremiás könyvének vigasztaló jövendölései is bizonnyal meg fognak valósulni.

1—3. Szedekiás uralkodásának jellemzése. — *1. Ámitál*, a héber

ját, ki a lobnai Jeremiás leánya volt, Ámitálnak hívták. [2]Azt cselekedte, ami gonosz az Úr szeme előtt, egészen úgy, ahogy Jóákim cselekedett, [3]mert az Úr haragudott Jeruzsálemre és Júdára, míg csak el nem vetette őket színe elől. Szedekiás elpártolt Babilon királyától.

[4]Uralkodásának kilencedik esztendejében, a tizedik hónapban, a hó tizedik *napján* pedig felvonult Nábukodonozor, Babilon királya és egész serege Jeruzsálem ellen, és ostrom alá fogta és sáncot emelt köréje. [5]Így tartották ostrom alatt a várost Szedekiás király tizenegyedik esztendejéig. [6]A. negyedik hónapban pedig, a hónap kilencedik *napján* a városban elhatalmasodott az éhség, és nem volt élelmiszere a föld népének. [7]Ekkor rést ütöttek a városon, mire éjtszaka az összes harcosok futásnak eredtek és kimenekültek a városból azon a kapun át, amely a két kőfal között van és a király kertje felé vezet (mivel a káldeusok körös-körül megszállva tartották a várost), és elfutottak a pusztába vezető úton. [8]Ám a káldeusok serege űzőbe vette a királyt és utól is érte Szedekiást Jerichó síkján, és egész kísérete cserbenhagyta őt. [9]Amikor tehát elfogták a királyt, elvitték Babilon királya elé az Emát földén fekvő Reblába, és miután ítéletet tartott felette, [10]Babilon királya Szedekiás fiait szemeláttára megölette, sőt Júda összes fejedelmeit is megölette Reblában. [11]Aztán Szedekiást megvakíttatta, bilincsbe verte és elvitette Babilonba Babilon királya, és tömlöcbe zárta őt halála napjáig.

[12]Az ötödik hónapban pedig, a hó tizedik *napján*, mely Nábukodonozor babiloni királynak tizenkilencedik esztendeje, eljött Nábuzárdán, a testőrök kapitánya, Babilon királyának szolgája Jeruzsálembe, [13]és felgyujtotta az Úr házát és a király házát és Jeruzsálem összes házait, és minden palotát elhamvasztott. [14]Jeruzsálem egész falát körös-körül lerombolta a kál-

szerint Hámitál vagy Hámutál. — *3. Szedekiás elpártolt Babilon királyától:* megtagadta az évi adót.

4—11. Jeruzsálem ostroma és elfoglalása; Szedekiás király szomorú vége. — *8.* Szedekiás és kísérete a Jordán felé menekült, hogy az attól keletre eső vidékeken biztonságba jusson. — *9. Emát:* . 49, 23.

12—23. Jeruzsálem feldúlása és teljes kifosztása. (V. ö. Kir. IV. 24, 11—16.) — *12. Nábukodonozor babiloni király tizenkilen-*

deusok egész serege, mely a testőrök kapitányával volt. [15]A szegényeket és a köznép maradékát pedig, mely megmaradt a városban, valamint a szökevények közül *azokat*, kik átszöktek Babilon királyához, meg a többi népet elhurcolta Nábuzárdán, a testőrök kapitánya; [16]csak a föld szegényeiből hagyott ott Nábuzárdán, a testőrök kapitánya *néhány* szőllőművest és földművest. [17]A rézoszlopokat is, melyek az Úr házában voltak, meg az állványokat, meg a réztengert, mely az Úr házában volt, összetörték a káldeusok, és azok minden rezét elvitték Babilonba. [18]Az üstöket, a húsvillákat, a hangszereket, a csészéket, a kis mozsarakat és az összes rézszerszámokat, melyekkel a szolgálatot végezték, elvitték. [19]A vedreket, a tömjénezőket, a korsókat, a medencéket, a mécseket, a mozsarakat és a kelyheket, mind az aranyból, mind az ezüstből valókat szintén elvitte a testőrök kapitánya, [20]epúgy, mint a két oszlopot, az egy tengert és az állványul szolgáló tizenkét rézborjút, melyeket Salamon király készíttetett az Úr házába; meg sem lehetett mérni mindeme rézből való tárgyak súlyát. [21]Az oszlopok közül pedig tizennyolc könyöknyi magas volt egy-egy oszlop, és tizenkét könyöknyi zsinór érte körül; vastagsága négy újjnyi volt, belül pedig üres volt. [22]És rézoszlopfők voltak mindegyiken; egy-egy oszlopfő magassága öt könyök volt, az oszlopfőn köröskörül fonadék és gránátalmák, mind rézből; ugyanilyen volt a második oszlop is, gránátalmákkal. [23]És a függő gránátalmák *száma* kilencvenhat volt, és mind a száz gránátalmát fonadék vette körül.

[24]Elvitte továbbá a testőrök kapitánya Száraiást, az első papot, és Szofoniást, a másod-papot, és a három kapuőrt. [25]A városból pedig elvitte azt az udvari tisztet, aki a harcosok elüljárója volt, és

cedik esztendeje 586. — A *17—23.* vers a templom elrabolt felszerelését sorolja fel. V. ö. Kir. III. 7, 13 skk. — *18. A húsvillákat*, héb., «a lapátokat». *A hangszereket*, héb. «a késeket». — *20. A két oszlop* (Kir. III. 7, 15—22.) a templom kapuja előtt állott; *a tenger* (Kir. III. 7, 23—26.) a templom papi udvarán álló nagy rézmedence, mely hajdan tizenkét *rézborjún* (Kir. III. 7, 25.) nyugodott. Kir. IV. 25, 16. nem említi a tizenkét rézborjút, melyeket Kir. IV. 16, 17. szerint Ácház eltávolított. Valószínű hogy ezeknek megemlítése Jer. 52, 20-ban egy leírótól származik.

24—27. Jeruzsálem számos főemberének legyilkolása. — *24. A*

a király közvetlen környezetéből ama hét férfiút, akiket a **vár**osban talált, és a jegyzőt, a sereg vezérét, ki az újoncokat válogatta, és hatvan embert a föld népéből, kiket a városban talált. [26]Ezeket Nábuzárdán, a testőrök kapitánya fogta és elvitte Babilon királyához Reblába, [27]és Babilon királya levágatta és megölette őket Reblában, Emát földén. Így hurcolták el Júdát a földéről.

[28]Annak a népnek *a száma* pedig, melyet elhurcolt Nábukodonozor: a hetedik esztendőben háromezerhuszonhárom zsidót, [29]Nábukodonozor tizennyolcadik esztendejében Jeruzsálemből nyolcszázharminckét embert, [30]Nábukodonozor huszonharmadik esztendejében Nábuzárdán, a testőrök kapitánya elhurcolt a zsidók közül hétszáznegyvenöt embert. Az összes emberek száma tehát négyezerhatszáz.

[31]Történt továbbá Jóákín, Júda királya elhurcolásának harminchetedik esztendejében, a tizenkettedik hónapban, a hó huszonötödik napján, hogy Evilmerodák, Babilon királya uralkodásának első esztendejében megkegyelmezett Jóákínnak, Júda királyának és kibocsátotta a tömlöcből. [32]Kegyesen beszélt vele, és királyi székét ama királyok széke fölé helyezte, kik nála voltak Babilonban, [33]levétette rabruháját, és mindenkor az ő színe előtt étkezett élte valamennyi napján; [34]ellátását illetőleg pedig állandó ellátást rendelt neki Babilon királya, naprólnapra megállapítva, holta napjáig élte valamennyi napján.

második pap a főpap helyettese. *A három kapuőr* a leviták három főnöke volt. — *28—30. Összefoglaló adatok az elhurcoltakról.* Az aránylag kis számok magyarázata az, hogy Jeremiás könyve valószínűleg csak az elhurcolt főemberekről beszél. (Ez magyarázza meg az eltérést Kir. IV. 24, 14—16. számadataitól.) De különben is a majdnem három évig tartó háború és ostrom, az éhinség és a döghalál nagyon megtizedelte Júda és Jeruzsálem lakosságát. — *28. Nábukodonozor hetedik esztendeje* 597; *tizennyolcadik esztendeje* 586, *huszonharmadik esztendeje* 581.

31—34. Jóákín zsidó király sorsának jobbrafordulása, mely Nábukodonozor halála után (561.), *Evilmerodák* (Amel-Marduk) babiloni király trónralépésével következett be. — *31. A hónap huszonötödik napján*, Kir. IV. 25, 27.: huszonhetedik napján. (A különbség valamely leíró hibájából ered.) *Megkegyelmezett Jóákínnak*, szószerint: «felemelte Jóákínnak fejét». — *32. A többi király*: a Babilon által leigázott többi nemzetek fogoly fejedelmei. — *33. Az ő színe előtt étkezett:* Evilmerodák Jóákínt asztaltársává tette.

JEREMIÁS PRÓFÉTA GYÁSZÉNEKEI, AZAZ SIRALMAI.

Amit Jeremiás próféta oly sokszor megjövendölt, be is következett: Jeruzsálem elpusztult, és a próféta gyönyörű, szinte drámai költeményben zokogta el fájdalmait a rommá lett város felett. Műve a Vulgátában a «Threni» (görög eredetű szó: *Gyászénekek)* vagy «Lamentationes Jeremiae» *(= Jeremiás Siralmai)* címet viseli; héber neve *Kinóth* (Gyászénekek), vagy a kezdő szóról: *Ékhá* (= Miként .....). Az öt fejezetből álló könyv nemcsak a Szentírásnak, hanem a világirodalomnak is egyik legremekebb alkotása. Az 1., 2. és 4. fejezet a tartalom tanusága szerint közvetlenül a város pusztulását követő korból való, talán még abból az időből, amikor Jeremiás próféta Godoliás hercegnek és helytartónak a vendége volt Mászfátban (Jer. 40, 5. 6.). A 3. és 5. fejezetben — legalább egyes magyarázók véleménye szerint — a szent szerző az ellenséges megszállásnak már hosszabb időszakára tekint vissza, ezeket a részeket tehát Jeremiás valószínűleg később, talán kevéssel halála előtt írta.

A könyvnek 1., 2. és 4. fejezete egyszeresen betűsoros: a huszonkét vers mindegyike a héber betűsornak egymásután következő egy-egy betűjével kezdődik. A 3. fejezet háromszorosan betűsoros, vagyis a héber betűsornak mindegyik betűjével három-három sor kezdődik. Az 5. fejezet (Jeremiás próféta imádsága) csak alfabetizáló: huszonkét verse van (amennyi a héber betűsor betűinek száma), de az egyes versek kezdőbetűi nem következnek egymásután betűsorban.

Bár a Siralmak elsősorban Jeruzsálemnek és templomának pusztulására vonatkoznak, ezt a könyvet az Egyház liturgiája a nagyhéten gyönyörűen alkalmazza az Úr Jézus kínszenvedésére. Jeremiás szavaival az Egyház nagyszerűen kifejezi azt a

gyászt, mely lelkét Jézus Krisztus szenvedése miatt eltölti. A zsidók a Siralmakat Áb hónap 9-én imádkozzák, azon a napon, amelyen a jeruzsálemi templom elpusztult mind Nábukodonozor (586.), mind Titus ostroma (Kr. u. 70.) idejében.

Jeremiás Siralmait a zsidó és a keresztény hagyomány egyaránt sugalmazottnak és Jeremiás próféta hiteles munkájának vallja.

Történt pedig, hogy miután Izraelt fogságba hurcolták és Jeruzsálemet feldúlták, Jeremiás próféta leült és sírt, és Jeruzsálem felett a következő siralmat zengte és mondotta, keserű lélekkel sóhajtva és zokogva:

1. FEJEZET.

Jeruzsálem gyásza.

Álef.

[1]Miként ül magára hagyottan a város,
Mely tele volt néppel,
Özvegyhez lett hasonlóvá
A nemzetek úrnője,
A tartományok fejedelemnője
Robot alá került!

Bet.

[2]Sírva sír éjjente,
Könnyei *folynak* az arcán;
Nincs, ki vigasztalja
Mindazok közül, akik szerették.
Barátai mind cserben hagyták,
És ellenségeivé lettek.

Gimel.

[3]Nyomorult számkivetésbe költözött Júda,
És nehéz szolgaságra,
A pogányok között lakik,
De nyugalmat nem talál.
Üldözői mind utólérték őt
Szorongatásaiban.

Dálet.

[4]Sion utai gyászolnak,
Mert nincs, ki ünnepre jönne;

1. A bevezetés csak a Hetvenes görög fordításban, a régi latin fordításban, a Vulgátában és az arab fordításban olvasható. *1—11. Jeruzsálem szomorú sorsa Nábukodonozor ostroma után.* — *1. Miként* (héberül: «ékhá») a bibliai gyászénekeknek rendes bevezető szava (2, 1; 4, 1; Kir. II. 1, 19; Iz. 1, 21; 14, 4. 12; Jer. 48, 17.); itt egyszersmind kifejezi a próféta fájdalmas csodálkozását is a szent város pusztulása fölött. A földön *ülés* a gyász jele. Jeruzsálem *özvegyhez lett hasonlóvá*, mert az Úr elhagyta. *A nemzetek úrnője, a tartományok fejedelemnője* költői szóképek és célzások Jeruzsálem hajdani dicsőségére Dávid és Salamon király alatt. — *2.* V. ö. Iz. 47, 1; Náh. 3, 7. *Éjjente:* még éjjel is, a nyugalomra szánt időben. *Mindazok, kik* Jeruzsálemet *szerették*, és Jeruzsálem *barátai* a hajdan vele szövetséges nemzetek, melyek a szerencsétlenség idejében elhagyták. — *3.* A vers második és harmadik tagja meghatóan ábrázolja a fogságot és az idegenben való kényszerű tartózkodás nyomorúságait. — *4.* Az *ünnep* az

Kapui mind romokban hevernek,
Papjai sóhajtoznak,
Szűzei gyászban vannak,
És őt magát keserűség nyomja.

He.

[5]Elnyomói föléje kerekedtek,
Ellenségei meggazdagodtak,
Mert az Úr ellene szólott
Sok gonoszsága miatt;
Gyermekei fogságba vonultak
A szorongató színe előtt.

Vau.

[6]Elhagyta Sion leányát
Minden ékessége,
Olyanok lettek fejedelmei, mint a kosok,
Melyek legelőt nem találnak,
És erőtlenül vánszorogtak
Az üldöző színe előtt.

Zain.

[7]Eszébe jutnak Jeruzsálemnek
Elnyomatásának napjai,
Hogy oda van minden drágasága,
Mely az övé volt ősidőktől fogva,
Hogy amikor népe ellenség kezére került
És segítője nem volt:
Ellenségei nézték őt,
És *mulattak pusztulásán.*

Het.

[8]Vétkezve vétkezett Jeruzsálem,
Ezért lett bujdosóvá.
Mindazok, kik dicsőítették, megvetik,
Mert látják gyalázatát;
Ő maga pedig sóhajtozik
És elfordítja *arcát.*

Tet.

[9]Szenny *borítja ruhája szegélyét,*
Nem gondolta, hogy ez lesz a vége;
Szörnyű mélyre került,
Vigasztalója sincsen.
Lásd meg, Uram, szomorúságomat,
Hogy ellenség diadalmaskodik *rajtam.*

ünnepi zarándoklatok ideje: húsvét, pünkösd és a sátoros ünnep. A szent szerző a *papok*at és a *szűzek*et (= fiatal leányokat) említi, kiknek fájdalmát tiszteletreméltó állásuk, illetve nemük és koruk csak még meghatóbbá teszi. — *5.* A vers második tagja a mélységes bűntudatot fejezi ki. *Az Úr ellene szólott* (héb. «az Úr sanyargatta őt»): a város pusztulásának végső oka az Isten igazságos haragja volt. *Gyermekei:* Jeruzsálem lakossága. *A szorongató* a babiloni ellenség. — *7. Ellenség kezére került*, a héber szöveg így is fordítható: «ellenség keze által esett el». *Mulattak pusztulásán* (héb.), a Vulgáta szerint: «kigúnyolták szombatjait». Egyes újabb magyarázók a vers utolsó részét így értelmezik: «Ellenségei látják ezt, — És nevetnek hűtlenségén». Ez a verssor így átmenet a következő gondolathoz. — *8. Ezért lett bujdosóvá*, a héber szöveget egyes magyarázók így fordítják: «Ezért lett gúny tárgyává». *Elfordítja arcát* (szószerint: «hátrafordult»), t. i. szégyenében. — *9.* Az előbbi gondolat folyt

Jod.

[10]Ellenség nyujtotta ki kezét
Minden drágasága után,
Bizony, látnia kellett, hogy oly nemzetek
Hatoltak be szentélyébe,
Melyekről azt parancsoltad, hogy be ne lépjenek
Gyülekezetedbe.

Káf.

[11]Egész népe sóhajtozik
És kenyér után eseng,
Odaadják eledelért minden kincsüket,
Hogy magukat felüdítsék.
Lásd, Uram és vedd észre:
Mennyire megvetetté lettem!

Lámed.

[12]Ó ti mindnyájan, kik jártok-keltek az úton,
Nézzetek ide és lássátok:
Van-e oly fájdalom, mint az én fájdalmam,
Mert leszüretelt engem,
— Amint megmondotta az Úr, —
Szörnyű haragjának napján.

Mem.

[13]Tüzet bocsátott a magasból
Csontjaimba, s megfenyített engem,
Hálót feszített ki lábam előtt,
Felborított engem,
Elhagyatottá tett engem,
Bánkódóvá egész nap.

Nun.

[14]Virraszt felettem gonoszságaim igája:
Az Ő keze állította össze
És rakta nyakamra;
Erőmet megtörte,
Oly kézbe adott engem az Úr,
Melyből nem lehet felkelnem.

tatása. *Szenny borítja ruhája szegélyét»* (héb.) a Vulgáta szerint: «Lábán van a szennye». *Szörnyű mélyre került:* ez a kifejezés vagy a város elestére céloz az ostrom alkalmával, vagy általában a dicsőség tetőpontjáról való lezuhanásra. — *10.* A vers második és harmadik tagja Móz. V. 23, 3. tilalmára céloz.

12—19. A megalázott Jeruzsálem mindenki előtt feltárja fájdalmát, de senkinél sem talál vigasztalást. — *12.* V. ö. Jer. 30, 15. *Mert leszüretelt engem,* újabb magyarázók a héber kifejezést így fordítják: «Mert csapást mért reám». A *leszüretelés* az ószövetség költői nyelvében a teljes kifosztás jelképe. (V. ö. Iz. 17, 6; Abd. 5. stb.) *Amint megmondotta az Úr,* a héber szerint: «Mert fájdalommal sujtott az Úr». — *13. A magasból lebocsátott tűz* talán Szodoma és Gomorra vesztére (Móz. I. 19, 24. 25.), de egyszersmind Jeruzsálem felgyujtására is céloz. *Egész nap:* folytonosan. A *háló* találó jelképe a fogságnak. — *14.* Az első verstag megszemélyesíti a zsidó nép bűneit; ezek mintegy *virrasztanak felette,* mert állandóan kihívják az Isten büntetését. A héber szöveget egyes újabb értelmezők így magyarázzák: «Reám nehezedik gonoszságaim igája» stb. A Hetvenes görög fordítás szerint: «Virraszt (t. i. az Isten) az én gonoszságaim fölött». A szent szerző a bűnt a nép nyakára súlyosan nehezedő igának mondja, melyet maga az Isten állított össze a nép gonoszságaiból. A *kéz, melyből* a szerencsétlen város-

Számek.

15Elvitte nagyjaimat mind
Belőlem az Úr,
Ünnepi gyülekezetet hívott egybe ellenem,
Hogy összetiporja választottaimat;
Sajtót taposott az Úr
Júda szűz leánya számára.

Ain.

16Ezért sírok én,
És hullat szemem könynyet,
Mert messze van tőlem, ki megvigasztalhatna,
Ki felüdíthetne engem;
Fiaim elvesztek,
Bizony, ellenség diadalmaskodott *rajtuk*.

Fe.

17Sion kitárja kezét, —
Nincs, ki megvigasztalja!
Kirendelte Jákob ellen az Úr
Szomszédait ellenségeiül,
Havibajos asszonyhoz lett hasonlóvá
Közöttük Jeruzsálem.

Száde.

18Igazságos az Úr,
Mert száját haragra ingereltem!
Halljátok meg, kérlek, ti nemzetek mind,
És lássátok fájdalmamat:
Szűzeim és ifjaim
A fogságba mentek!

Kóf.

19Hívtam barátaimat,
De ők cserben hagytak engem!
Papjaim és véneim
Elvesztek a városban,
Amikor eledelt kerestek,
Hogy felüdüljenek.

Res.

20Lásd, Uram, mint szorongok,
Megrendült a bensőm,
Megfordult a szívem bennem,
Mert keserűséggel vagyok tele!
Künn a kard gyilkol,
És otthon is hasonlóképen halál *vár reám*.

nak *felkelnie nem lehet:* a babiloni király keze. — *15. Elvitte*, a héber szerint: «megvetette». *Ünnepi gyülekezetet hívott egybe ellenem:* az Úr az ellenséges nemzeteket Jeruzsálem elpusztítására mint ünnepre hívta össze. V. ö. Iz. 13, 3; Jer. 46, 10; Ez. 39, 17; Szof. 1, 7; Jel. 19, 17. A *sajtó*ból taposott bor az Úr haragjának jelképe. — *17. Sion kitárja kezét*, t. i. könyörgésre; megdöbbentő ellentét Iz. 65, 2-vel. Az Úr maga hívta Sion ellenségeit a büntető ítéletre. — *19.* Jeruzsálem *barátai* a hajdan szövetséges népek (2. v.), főleg Egyiptom. A *papok* és a *vének* a nép legtekintélyesebbjei. *Hogy felüdüljenek:* a Hetvenes görög fordítás szerint: «De nem találtak».

20—22. Fájdalmas könyörgés az Úrhoz. — 20. Mert keserűséggel vagyok tele, a héber szerint: «mert lázongván lázongtam». — *Künn a kard gyilkol*, a héber szöveg szerint: «Künn a kard öldösi

Sin.

[21]Hallják, mint sóhajtozom,
És nincs, ki megvigasztaljon!
Ellenségeim mind hallják bajomat,
Örvendeznek, hogy te így cselekedtél.
Hozd el a napot, mely engem megvigasztal,
És legyenek hasonlókká hozzám!

Tau.

[22]Jusson eléd minden gonoszságuk,
És szüreteld le őket,
Amint leszüreteltél engem
Minden gonoszságom miatt,
Mert sok az én sóhajtásom,
És szívem szomorú.

2. FEJEZET.

Jeruzsálem bűnhődése.

Álef.

[1]Miként borította felhőbe haragjában
Sion leányát az Úr!
Az égből a földre vetette
Izrael ékességét,
Nem emlékezett meg lába zsámolyáról
Haragjának napján!

Bet.

[2]Elpusztította az Úr kímélet nélkül
Jákob minden *lakóhelyét*,
Lerombolta haragjában
Júda leányának bástyáit,
Földre sujtotta, beszennyezte
Az országot és fejedelmeit.

Gimel.

[3]Izzó haragjában összezúzta
Izrael minden szarvát,
Visszavonta jobbját
Az ellenség elől,
És *égett* Jákobban, mint a tűz lángja,
Mely pusztít köröskörül.

Dálet.

[4]Kifeszítette íját mint valami ellenség,
Megfeszítette jobbját,
mint az elnyomó,

gyermekeimet». Az utolsó verstag a Vulgátában szószerint így hangzik: «És otthon hasonló halal van». — *21.* Jeruzsálem nyomorúságát és fájdalmát növeli ellenségeinek részvétlensége, gúnyja és káröröme. *Hozd el a napot, mely engem megvigasztal,* (a héberben szószerint: «Elhoztad ama napot, melyet hirdettél»), t. i. az ellenséget sujtó büntető ítélet napját. — *22. Szüreteld le őket:* v. ö. 12. v. A szent szerző azért kéri az Úrtól Jeruzsálem ellenségeinek megbüntetését, mert a választott nép ügyét egyszersmind az Isten ügyének is tekinti.

2. *1—10. A Jeruzsálemet sujtó rettenetes isteni büntetés részletes leírása.—1. Miként* l. 1, 1; 4, 1. A *felhő* a szerencsétlenség jelképe. *Sion leánya* a zsidó nép. Az Úr *lábának zsámolya* a jeruzsálemi templom (Zsolt. 98, 5.). Az Úr haragja egyaránt sujtotta a népet, a szent várost és a templomot. — *2. Lakóhelyét* (héb.), Vulg. «szépségét». *Júda* az egész zsidó nép. — *3.* A *szarv* a hatalom jelképe. *Visszavonta jobbját,* t. i. oltalmát. *És égett Jákobban, mint a tűz lángja* (héb.), a Vulgáta szerint: «És Jákobban mintegy tűzlángot gyujtott». A *Jákobban* (a zsidó nép között) *köröskörül* pusztító *tűzláng* a népre és a városra mindenfelől reázúduló veszedelmeket jelenti. — *4.* Az

Megölt mindent, mi szép
volt a szemnek
Sion leányának sátrában,
Tűzként öntötte ki haragját.

He.

[5]Olyanná lett az Úr, mint
az ellenség,
Elpusztította Izraelt,
Elpusztította minden kőfalát,
Lerombolta bástyáit,
És elhalmozta Júda leányát
Bajjal és *nyomorúsággal.*

Vau.

[6]Elpusztította mint valami kertet, sátorát,
Lerombolta hajlékát,
Elfeledtette az Úr Sionban
Az ünnepet és a szombatot,
És elvetette izzó haragjában
A királyt és a papot.

Zain.

[7]Megvetette oltárát az Úr,
Átokkal sujtotta szentélyét,
Ellenség kezére adta
Tornyainak falát,
Kiáltoztak az Úr házában,
Akárcsak valami ünnepnapon.

Het.

[8]Elhatározta az Úr, hogy
szétrombolja
Sion leányának kőfalát,
Kifeszítette mérőzsinórját, és nem húzta vissza
kezét,
Míg el nem pusztította;
Gyászba borult a sánc és
a kőfal,
Romokban hever mindkettő.

Tet.

[9]A földbe süllyedtek kapui,
Elpusztította s összetörte
zárait,

Isten nemcsak hogy nem kelt választott népének védelmére, hanem maga is ellenségévé lett. A *kifesztített íj* az isteni büntetések jelképe. *Sion leányának sátra* Jeruzsálem. A harmadik verstagnak második fele hiányzik.— *5.* A pusztulásnak további részletezése. A vers utolsó részében a fordítás a héber szöveget követi. A Vulgáta szerint: «És megsokasította Jeruzsálem leányában — A megalázott férfit és a megalázott nőt». — *6—7.* A próféta a szentély feldúlását és az istentisztelet megszűnését siratja. — *6.* Az Úr *sátora* és *hajléka* a jeruzsálemi templom, melynek feldúlásával — legalább egy időre — véget ért a nyilvános istentisztelet. A *király és pap* az egész theokratikus rendnek képviselői és megszemélyesítői; ezeknek elvetésével az Isten mintegy elvetette a zsidó néppel kötött egész szövetségét. — *7. Átokkal sujtotta*, a héber szerint talán: «megutálta». *Tornyainak falát:* a héber szerint: «palotáinak falát»; a *paloták* a templom és melléképületei. *Kiáltoztak az Úr házában*, t. i. az oda betörő ellenséges hadak. — *8.* V. ö. Jer. 14, 2. *Kifeszítette mérőzsinórját:* az Úr a legnagyobb tervszerűséggel hajtotta végre Jeruzsálem elpusztítását. *Gyászba borult a sánc:* gyászos látványt nyujtott. — *9.* A szent város védtelenül nyitva áll ellenségei előtt. A *törvény* a mózesi szertartási törvény, mely a babiloni fogság idején a gyakorlatban megszűnt. *Látomást*, t. i. vigasztaló láto-

Királya és főemberei a pogányok közt vannak,
Nincsen törvény,
Prófétái sem nyernek
Látomást az Úrtól.

Jod.

[10]A földön ülnek némán
Sion leányának vénei,
Hamuval hintik meg fejüket,
Szőrruhába öltöznek,
Földig hajtják fejüket
Jeruzsálemnek szűzei.

Káf.

[11]Szemem elbágyadt a sírástól,
Bensőm megrendült,
Májam kiömlött a földre
Népem leányának romlása miatt,
Mert kisded és csecsemő elalél
A város utcáin.

Lámed.

[12]Így szóltak anyjukhoz:
Hol a kenyér meg a bor?
Amikor elhullottak, mint a sebesültek
A város utcáin,
Amikor kilehelték lelkűket
Anyjuk ölében.

Mem.

[13]Mivel vesselek össze? Mihez hasonlítsalak,
Jeruzsálem leánya?
Mivel mondjalak egyenlőnek, hogy megvigasztaljalak,
Sionnak szűz leánya?
Mert nagy, mint a tenger, a te romlásod,
Ki gyógyíthatna meg téged?

Nun.

[14]Amit a te prófétáid neked jósoltak,
Csalárdság volt és balgaság;
Nem tárták fel gonoszságodat,
Hogy bűnbánatra indítsanak téged,
Hanem hamis jövendöléseket láttak neked,
Eltaszíttatásodra.

mást. — *10.* A *földön ülés* (v. ö. 1, 1.), a *hamuval* való *meghintés*, *a szőrruhába öltözés*, *a fejnek lehajtása a földig* a mélységes gyász jelei.

11—19. A próféta mélységes fájdalma a rettenetes nyomorúság láttára. — *11. Májam kiömlött a földre:* a *máj* a régiek népies felfogása szerint az erő székhelye volt; a szent szerző tehát azt mondja, hogy egész életereje fogyóban van. — *12.* A próféta az ostrom utolsó időszakában uralkodó rettentő éhinségről beszél, melynek az ártatlan kisdedek is áldozatul estek. — *13. Mihez hasonlítsalak*, a héber szerint: «Mit hasonlítsak hozzád?» A próféta Sion vigasztalására más városnak szerencsétlen sorsára szeretne hivatkozni, de nem ismer Jeruzsáleméhez hasonló nyomorúságot a történelemben. A mérhetetlen *tenger* találó képe Jeruzsálem mérhetetlen keserűségének. — *14. A te prófétáid:* ezek a próféták az álprófétáik voltak, kikkel épen Jeremiásnak oly sok küzdelme volt. Keserű hangsúly van ezeken a szavakon: «*A te prófétáid*». A vers utolsó része azt mondja, hogy az álprófétáik hamis jövendölései

Számek.

15Összecsapják feletted kezüket
Mind, kik átmennek az úton,
Felszisszennek, fejüket csóválják
Jeruzsálem leánya fölött,
«Ez hát az a város, amelyről azt mondották:
Tökéletes szépség,
Az egész földnek gyönyörűsége?»

Fe.

16Feltátják ellened szájukat
Összes ellenségeid,
Gúnyosan füttyentenek, fogukat csikorgatják,
És így szólnak: Elnyeltük!
Ez az a nap, amelyre vártunk,
Megértük, megláttuk!

Ain.

17Megtette az Úr, amit elhatározott,
Teljesítette ama szavát,
Melyet régóta kimondott;
Lerombolt kímélet nélkül,
Megörvendeztette feletted ellenségedet,
És felemelte elleneid szarvát.

Száde.

18Kiáltson szívük az Úrhoz
Sion leányának kőfalai miatt:
Folyjon, mint a patak, könnyed
Éjjel-nappal,
Ne engedj magadnak nyugalmat,
És ne pihenjen szemed bogara.

Kóf.

19Kelj fel, *jajgass* éjjel,
Az őrváltások kezdetén,
Vízként öntsd ki szívedet
Az Úr színe előtt,
Emeld fel hozzá kezedet
Kisdedeid életéért,
Kik elalélnak az éhségtől
Minden utca szegletén.

voltak az okai a nép számüzetésének. — *15—16.* V. ö. Zsolt. 21, 8; Mát. 27, 39; Márk 15, 29. A zsidók ellenségeinek engesztelhetetlen gyűlölete és káröröme. — A *16.* versben a kötőszók hiánya találóan festi az ellenségnek szenvedélyes kárörömét. — *17.* Jeruzsálem elpusztításával az Úr megvalósította a fogságot megelőző próféták fenyegető jövendöléseit. *Régóta:* a babiloni fogságot megelőző korban. A *szarv* a hatalom jelképe (3. v.). — *18—19.* Mivel a város romlása végső okban az Úrnak megérdemelt büntetése volt, a bűnbánó könyörgés az Úr bocsánatát és büntetésének elfordítását hozhatja meg. — *18. Kőfalai miatt:* a héber szerint Sion leányának «kőfala». — *19. Jajgass* (héb.), Vulg. «mondj dicséretet». *Éjjel,* t. i. még éjjel is. *Az őrváltások kezdetén:* a zsidók az éjtszakát három egyenlő tartamú részre osztották, melyeket «őrváltások»-nak neveztek. (V. ö. Luk. 12, 38.) *Kisdedeid életéért:* a próféta az ártatlan kisdedek szenvedésével akarja irgalomra és bocsánatra indítani az Úr szívét. Az utolsó verstag valószínűleg egy leírónak kiegészítése.

Res.

[20]Nézd, Uram, és lásd :
Kit szüreteltél le ennyire!
Megegyék tán az asszonyok *méhük* gyümölcsét,
A *dédelgetett* gyermekeket?
Megöljék-e az Úr szentélyében
A papot és a prófétát?

Sin.

[21]Földön hever az utcán
Gyermek és aggastyán,
Szűzeim és ifjaim
Kard által hullottak el,
Öldöklötél haragod napján,
Öldöstél kíméletlenül.

Tau.

[22]Mint *valami* ünnepnapra
mindenünnen egybehívtad
Azokat, kik rémítgetnek engem,
S nem volt az Úr haragjának napján,
Ki megmenekült és életben maradt volna ;
Akiket szerettem és felneveltem :
Ellenségem emésztette meg !

3. FEJEZET.

A próféta panasza ; bizalma az Úrban.

Álef.

[1]Én vagyok az a férfiú,
ki láttam *nyomorúságomat*
Haragjának vesszeje által.

Álef.

[2]Engem vezetett és vitt sötétségbe,
Nem pedig világosságba.

Álef.

[3]Csak én ellenem emeli untalan
Kezét egész nap.

Bet.

[4]Elaggottá tette bőrömet és húsomat,
Összetörte csontjaimat.

Bet.

[5]Körülsáncolt és körülvett engem
Epével és gyötrelemmel.

Bet.

[6]Sötétségben adott nekem lakást,
Mint az örök halottaknak.

20—22. Sion könyörgő imádsága az Úrhoz. — 20. Kit szüreteltél le ennyire: nem pogány nemzetet, hanem választott népedet. (V. ö. 1, 12. 22.) A továbbiakban a próféta az ostrom egyes borzalmas jeleneteit eleveníti fel az Úr előtt. *A dédelgetett gyermekeket* (héb.), Vulg. «Az arasznyi gyermekeket». — *22. Mint valami ünnepnapra . . . kik rémítgetnek engem :* Jeruzsálem feldúlása ellenségeinek örömünnepe volt (1, 15.).

3. *1—18. A nagy nemzeti szerencsétlenségnek költői részletezése. — 1. Nyomorúságomat*, Vulg. «szegénységemet». Az Urat a szent szerző csak a 18. versben említi meg, bár az 1—17. versben állandóan róla beszél. Az Úr *haragjának vesszeje:* a Jeruzsálemet sujtó csapások. — *2.* A *sötétség* a szerencsétlenség jelképe (2, 1.), a *világosság* a jólété. — *3.* Szinte úgy látszik, hogy az Úr csak Jeruzsálem megbüntetésére gondol. — *4.* Az ostrom alatt szenvedett éhinség gyászos következményei. — *5. Epével*, héb. «méreggel». — *6.* V. ö. Zsolt. 142, 3. —

Gimel.

[7]Körülkerített engem,
hogy ki ne mehessek,
Súlyossá tette bilincsemet.

Gimel.

[8]Sőt akkor is, ha kiáltok
és könyörgök,
Kizárja imádságomat.

Gimel.

[9]Elzárta utaimat faragott
kövekkel,
Eltérítette ösvényeimet.

Dálet.

[10]Olyan lett hozzám, mint
a lesben álló medve,
Mint a rejtekhelyén *megbúvó* oroszlán.

Dálet.

[11]Ösvényeimet eltérítette,
és összezúzott engem,
Pusztává tett engem.

Dálet.

[12]Kifeszítette íját és oda-
állított engem
Célpontul a nyílnak.

He.

[13]Veséimbe bocsátotta
Tegzének leányait.

He.

[14]Nevetségévé lettem
egész népemnek,
Gúnydalukká egész nap.

He.

[15]Keserűséggel lakatott
jól engem,
Megrészegített ürömmel.

Vau.

[16]*Kovakővel* törte ki fogaimat,
Porba *tiport* engem.

Vau.

[17]Megfosztott engem a jóléttől,
Elfelejtettem a jósorsot.

Vau.

[18]És így szóltam: Oda
van a *bizodalmam*
És reménységem az Úrban!

Az örök halottak az örökre meghaltak. Az ószövetség régibb könyvei még nem szólnak a holtak feltámadásáról. — *7.* V. ö. Zsolt. 87, 9. Jeremiás a szent városnak (és lakóinak) sorsát a börtönbe zárt fogolyéhoz hasonlítja. — *9.* V. ö. Jób 19, 8. *Eltérítette* (Vulg. «felforgatta») *ösvényeimet* = kerülő utakra kényszerített. (Így a 11. versben is.) A szent szerző azt a gondolatot fejezi ki, hogy az Isten őt járatlan utakra kényszerítette, ahol — *10.* mindenféle veszedelem várakozik reá. — *13.* A *vese* a keletiek népies felfogása szerint a legmélyebb érzelmek székhelye. A *tegez leányai* (héb. «fiai») a nyilak. — *14. Egész népemnek*, egyes héber kéziratok szerint helyesebben: «minden népnek». — *15.* Az *üröm* a lelki keserűség szimboluma. — *16.* A fordítás a héber szöveget követi. A Vulgáta szerint: «Szám szerint összetörte fogaimat, — Hamuval etetett engem». — *18a*-ban a fordítás a héber szöveget követi; Vulg. «... Oda van a célom».

Zain.

19Emlékezzél meg nyomorúságomról és *szenvedésemről*,
Az ürömről és a keserűségről.

Zain.

20Állandóan *arra* gondol
és elsenyved
Bensőmben a lelkem.

Zain.

21Megfontolom szívemben ezeket,
Azért reménykedem :

Het.

22Az Úr irgalma az, hogy el nem vesztünk,
Mert irgalmassága meg nem szűnik.

Het.

23Megújul az minden reggel,
Nagy a te hűséged.

Het.

24Az én osztályrészem az Úr — mondja az én lelkem —
Azért remélek benne.

Tet.

25Jó az Úr azokhoz, akik benne bíznak,
A lélekhez, mely őt keresi.

Tet.

26Jó hallgatva várni
Az Isten segítségére.

Tet.

27Javára van a férfiúnak, ha igát
Hordoz ifjúságától fogva :

Jod.

28Üljön magában és hallgasson,
Mert *Ő* helyezte azt reá.

Jod.

29Tegye száját a porba,
Talán van még reménység.

Jod.

30Nyujtsa oda arcát annak, aki őt veri,
Teljék meg gyalázattal.

Káf.

31Mert örökre nem taszít el
Az Úr.

19—39. A kétségbeesés széléről a szent szerző a mélységes bizalomhoz tér vissza. — *19. Szenvedésemről* (héb.), Vulg. «áthágásomról». — *20. Arra gondol* (héb.), Vulg. «arra gondolok», t. i. hogy mennyire meg van alázva a lelkem! — *21.* Jeremiás jól tudja, hogy Jeruzsálem bukása csak bűneinek méltó büntetése volt ; a megtérés tehát reményt nyujt az Istennek mindent megbocsátó, mindent helyreállító végtelen irgalmára, melyet a szent szerző a következő versekben oly meghatóan ír le. — A *22.* verset egyes újabb magyarázók a szír szöveg és a Targum szerint így értelmezik : «Bizony az Úr irgalma nem szűnt meg, — Bizony nem fogyatkozott meg irgalmassága.» — *23. Az:* az Úr irgalma. *Hűséged:* a vigasztaló jövendölések teljesítésében. — *24.* V. ö. Zsolt. 15, 5. — *25.* V. ö. Zsolt. 118, 68. 71. — *26. Hallgatva:* türelemmel. — *27.* Az *iga* az Úr törvénye. — *28—30.* Az előbbi gondolatokból levont következtetés : a zsidó nép viselje türelemmel és megadással az Isten büntetését. — *28. Azt:* az igát. — *29. Tegye száját a porba:* boruljon arcra ; a próféta a leg-

Káf.

32Mert ha elvet is, ismét megkönyörül
Nagy irgalmassága szerint.

Káf.

33Mert nem szívesen alázza meg
És veti el az emberek fiait,

Lámed.

34Hogy lábbal tiporják
Az ország összes foglyait,

Lámed.

35Hogy elcsavarják az ember jogát
A Fölségesnek színe előtt,

Lámed.

36Hogy megcsalják az embert perében:
Az Úr ezt nem nézheti!

Mem.

37Ki az, kinek szavára *bármi is* megtörténik,
Ha az Úr nem parancsolja?

Mem.

38Nem az Úr szájából jő-e
A jó is meg a rossz is?

Mem.

39Mit zúgolódik élő ember,
Az ember, aki vétkezett?

Nun.

40Vizsgáljuk meg utainkat, fontoljuk meg őket,
És térjünk vissza az Úrhoz.

Nun.

41Emeljük fel szívünket és kezünket
Az Úrhoz az égben.

Nun.

42Mi gonoszat cselekedtünk és haragra ingereltünk téged,
Te azért nem bocsátottál meg!

Számek.

43Elborítottál haraggal és megvertél minket,
Megöltél kímélet nélkül.

Számek.

44Felhőbe burkolództál,
Hogy *hozzád* ne hatolhasson az imádság.

teljesebb megadásnak jelét említi. — *32. Ha elvet is:* a héber szerint: «ha sujt is». — *34—36.* Az Úr nem engedheti meg, hogy a jogtalanság végleg érvényesüljön az igazságosság fölött. — A *34.* vers Vulgáta szerint így hangzik: «Hogy lába alá tiporja — Az ország összes foglyait.» — *37.* Senki sem tehet semmit az Úr akarata ellenére. — *38.* Az ószövetség szójárása néha azt is az Isten művének mondja, amit az Úr csak megenged, illetve nem akadályoz meg. (V. ö. Móz. II. 7, 3. stb.) — *39.* Az ember ne panaszkodjék a bűneivel megérdemelt büntetés miatt!

40—66. Alázatos bűnvallomás és könyörgés. — *40—42.* Az eddig mondottakból levont gyakorlati következtetés: buzdítás a komoly megtérésre. — *41.* A *kéz felemelése* az imádsággal járó mozdulat. — *42. Te azért nem bocsátottál meg* (héb.); Vulg. «Azért vagy te kérlelhetetlen». — *43—47.* A próféta újra az Úr szeme elé állítja a népnek rettentő nyomorúságát. — *44.* L. 8. v. —

Számek.

45Söpredékké és utálattá
tettél *minket*
A népek közepette.

Fe.

46Kitátotta ellenünk száját
Valamennyi ellenségünk.

Fe.

47Rettegés és tőr lett az osztályrészünk,
Pusztulás és romlás.

Fe.

48Vízpatakokat áraszt a szemem
Népem leányának romlása miatt.

Ain.

49Szűntelenül *sír* a szemem,
És nyugalma nincsen,

Ain.

50Míg le nem tekint és *reánk* nem néz
Az Úr az egekből.

Ain.

51Szemem *sanyargatja* lelkemet
Városom minden leánya miatt.

Száde.

52Hajszolva-hajszoltak engem, mint a madarat,
Azok, akik ok nélkül gyűlölnek engem.

Száde.

53A veremben életem*re törtek*,
Követ hajigáltak reám.

Száde.

54Összecsaptak a vizek fejem felett,
Így szóltam: Végem van!

Kóf.

55Segítségül hívom nevedet, Uram,
A verem mélyéből.

Kóf.

56Halld meg szavamat, ne fordítsd el füledet
Zokogásomtól és kiáltásomtól.

47. V. ö. Iz. 24, 17; Jer. 48, 43. *Pusztulás*, Vulg. «jövendölés». — *49. Sír* (héb.), Vulg. «szenved». — *51.* A Vulgáta a vers első részében így hangzik: «Szemem kirabolta lelkemet». A sok sírás nem enyhítette, sőt csak növelte a fájdalmat. Újabb magyarázók a vers első felét így értelmezik: «Fájdalmam felemésztett engem». — *Városom minden leánya miatt:* v. ö. 1, 4. 18; 2, 10. 21. — *52—54.* Jeruzsálem ismételten az Úr elé tárja az őt ért rettenetes csapásokat. — *52.* V. ö. 1, 6. *Ok nélkül:* a pusztító ellenség túllépte a büntetés igazságos mértékét. V. ö. Iz. 10, 6. 7. — *53. A veremben életemre törtek* (a Hetvenes görög fordítás alapján), a Vulgáta szerint: «Verembe esett az életem». A *verem* hasonlatát a próféta a vadászéletből vette. A héber kifejezés jelentése bizonytalan. — *54. A vizek* a balsorsnak jelképei. — Az *55—62.* vers igéi (56. és 59b kivételével) mult idővel is fordíthatók. — *55. A verem*

Kóf.

57Légy közel hozzám aznap, amikor segítségül hívlak,
Mondd: Ne félj!

Res.

58Vidd, Uram, peremet,
Mentsd meg életemet!

Res.

59Lásd, Uram, mint erőszakoskodnak velem!
Szolgáltass igazságot nekem!

Res.

60Lásd egész *bosszúállásukat*,
Mindazt, amit tervezgetnek ellenem;

Sin.

61Halld meg gyalázásukat, Uram,
Mindazt, amit tervezgetnek ellenem;

Sin.

62Mit az ellenem támadók beszélnek és kigondolnak
Egész nap ellenem.

Sin.

63Nézd, akár leülnek, akár felkelnek,
Énrólam *énekelnek* gúnydalt.

Tau.

64Fizess meg nekik, Uram, érdemük szerint,
Kezük művei szerint.

Tau.

65Adj nekik megátalkodott szívet,
Átkod legyen rajtuk!

Tau.

66Üldözd haragodban és irtsd ki őket
Az ég alól, Uram!

4. FEJEZET.

Az Úr büntetése igazságos!

Álef.

1Miként homályosult el az arany,
Miként változott el a pompás *színarany!*
Szétszórtan hevernek a szentély kövei
Minden utca szegletén!

Bet.

2Sion dicső fiait,
Kik színarannyal *értek fel*,
Miként tekintették agyagedényeknek,
A fazekas keze műveinek!

mélye a legmélyebb nyomorúság. — *59—66.* A szent szerző azért kéri az Úrtól a felfuvalkodott ellenség megbüntetését, mert szemében ez a választott népnek és így az Isten ügyének is diadala lesz. — *60. Egész bosszúállásukat* (héb.), Vulg. «egész dühüket». — *63. Akár leülnek, akár felkelnek:* állandóan. V. ö. Zsolt. 138, 2. — *65a.* szószerint így hangzik: «Adj nekik pajzsot szívükre.» *Átkod legyen rajtuk* (héb.), Vulg. «Nyomorgatásodat».

4. 1—12. Összehasonlítás a dicső mult és a gyászos jelen között. — *1. Miként:* v. ö. 1, 1; 2, 1. *Az arany, a pompás színarany* (Vulg. «a legjobb szín») és *a szentély kövei* (héb. «szent kövek» = drágakövek) a választott népnek hajdani dicsőségét jelentik. — *2.* Sion

Gimel.

[3]Még a *sakálok* is odanyujtják emlőiket,
Hogy táplálják kicsinyeiket;
Az én népem leánya kegyetlen,
Mint a struccmadár a sivatagban.

Dálet.

[4]A csecsemő nyelve
Az ínyéhez tapadt szomjúságában,
A kisdedek kenyeret kértek,
De nem volt, ki szegne nekik!

He.

[5]Kik pompás ételeket ettek,
Az utcákon pusztulnak el,
Kik bíborban nevelkedtek,
A szemétdombot ölelik.

Vau.

[6]Mert nagyobb volt a gonoszsága népem leányának
Szodoma bűnénél,
Mely elpusztult egy szempillantás alatt,
A nélkül, hogy kéz nyult volna hozzá.

Zain.

[7]Fehérebbek voltak *fejedelmei* a hónál,
Tisztábbak a tejnél,
Pirosabbak a *korallnál*,
Szebbek a zafirnál.

Het.

[8]Arcuk feketébb lett a szénnél,
Reájuk sem ismernek az utcán;
Bőrük csontjukhoz tapadt,
Kiszáradt, és fához lett hasonlóvá.

Tet.

[9]Jobb sorsuk volt azoknak, kiket a kard ölt meg,
Mint azoknak, kik éhhallással vesztek el
És elfonnyadtak, mert megemésztette őket
A föld terméketlensége.

főembereinek és a nép előkelőinek gyászos sorsa. *Kik színaranynyal értek fel* (héb.), Vulg. «kik színaranyba öltöztek». — Az *agyagedény* (ellentétben a színarannyal) az értéktelenség jelképe. — *3. Sakálok* (héb.), Vulg. «szörnyetegek». Igen fájdalmas összehasonlítás a kölykeiket tápláló vadállatok és Sion között, mely az éhinségben nem tudta gyermekeit élelmezni. V. ö. 2, 12. stb. — *4.* Az ostrom idejében fellépett borzasztó éhinségnek megkapó rajza. *Kenyeret* = eledelt. — *5.* Szomorú ellentét az elmult jólét és a jelen nyomorúság között. — *6.* Az ország romlásának végső oka a bűn volt. A próféta Jeruzsálem *gonoszságát nagyobb*nak mondja *Szodoma bűnénél*, mert Jeruzsálemet számos próféta intette a megtérésre. *Kéz:* emberi kéz. L. Móz. I. 19, 24. 25. — *7. Fejedelmei*, a Vulgáta átveszi a héber «názír» szót, melynek jelentése: «koronázott.» V. ö. Móz. I. 49, 26; V. 33, 16. — Itt a nép előkelőiről és papjairól van szó. (A héber «nezer» szó koronát jelent.) A *piros* szín az egészségnek jele. A Vul-

Jod.

[10]Gyengédlelkű nők saját kezükkel
Főzték meg gyermekeiket,
Hogy legyen eledelük
Népem leányának romlásakor.

Káf.

[11]Az Úr kitöltötte bosszúságát,
Kiöntötte izzó haragját;
Tüzet gyujtott Sionban,
Mely megemésztette alapjait.

Lámed.

[12]Nem hitték a föld királyai,
S a földkerekség egyetlen lakója sem,
Hogy üldöző és ellenség hatolhat be
Jeruzsálemnek kapuin.

Mem.

[13]Prófétáinak bűnei
És papjainak gonoszsága miatt *történt* ez,
Kik benne az igazak
Vérét ontották!

Nun.

[14]Mint a vakok, úgy bolyongtak az utcákon,
Vérrel beszennyezve,
Úgy, hogy hozzá sem érhettek
Ruhájukhoz.

Számek.

[15]«Távozzatok, fertőzöttek!» kiáltották nekik,
«Távozzatok! El tőlünk! Ne érintsetek!»
Sőt szidták őket, és felindultan mondották a nemzetek között,
Hogy ne lakjan*ak* többé közöttük.

gátában a 7. v. második része így hangzik: «Pirosabbak a régi elefántcsontnál, — Szebbek a zafirnál». — *10.* Visszaemlékezés az éhinségnek egyes szörnyű jeleneteire az ostrom idejében. — *11.* A *tűz* az isteni büntető ítéletet jelenti. A próféta a nagy nyomorúságban (1—10. v.) az Isten méltó haragjának teljesedését látja. — *12.* Az Úr az ószövetségi történelem folyamán nem egyszer csodálatos módon megoltalmazta Jeruzsálemet (pl. Szennácherib ostroma idejében, — l. Kir. IV. 19, 35—36. és párh. h.), úgy hogy a szent város bevehetetlennek látszott.

13—17. Az álpróféták és a papok bűnei; a nép hiú reménysége Egyiptomban. — *13.* Az *álpróféták* és *a papok bűnei*nek részletesebb leírása. *Az igazak vérét ontották:* t. i. igazságtalan vádakkal és ítéletekkel. V. ö. Jer. 26, 20—23. — *14.* A vers második felében a fordítás a héber szöveget követi; a Vulgáta homályos («És mivel nem tudtak, — Tartották bojtjaikat».). — A mondat alanya a gonosz álpróféták és papok. *Mint a vakok,* t. i. erkölcsi értelemben: elvakultan. *Vérrel:* az igazak vérével. *Úgy hogy hozzá sem érhettek ruhájukhoz,* — t. i. a nélkül, hogy be ne szennyezték volna magukat.— *15.* Jeruzsálem lakói azzal fenyegették meg a vérbűnökkel terhelt papokat és álprófétákat, kiket borzalommal kerültek, hogy kiűzik őket a városból. A vers második része arról beszél, hogy gonoszságuknak híre már a pogányok közé is eljutott, és azok sem akarták őket maguk között megtűrni. — A héber szöveg szerint

Fe.

16Az Úr tekintete szétszórta őket,
Nem tekint többé reájuk;
Nem tisztelik a papokat,
Nem kegyelmeznek a véneknek.

Ain.

17Szemünk epedve egyre várta
A segítséget — hiába!
Őrtornyainkról epedve tekintettünk
Egy nép felé, mely nem segíthetett.

Száde.

18Lépteink megcsúsztak,
Amint utcáinkon jártunk;
Elközelgett a végünk, beteltek napjaink,
Valóban eljött a mi végünk!

Kóf.

19Üldözőink gyorsabbak voltak,
Mint az égen a sasok;
A hegyeken üldöztek minket,
A pusztában tőrt vetettek nekünk.

Res.

20Szájunk lehellete, az Úr felkentje
Fogságba jutott bűneink miatt,
Ő, akiről azt mondottuk:
Árnyékodban
Élünk majd a nemzetek között.

Sin.

21Csak örvendj és vígadj, Edom leánya,
Ki Husz földén lakol!
Hozzád is eljut majd a kehely,
Megrészegülsz, és meztelenné leszel!

maguk a bűnösök kiáltják magukról, hogy fertőzöttek. — *16.* Az Úr maga hajtotta végre ítéletét a bűnös *papok* és a *vének* (Hetvenes görög fordítás szerint: a próféták) fölött; az ellenség nem volt irántuk semmiféle kímélettel sem. *16a* szószerint így hangzik: «A papok színe előtt nem pirultak.» — *17. Őrtornyainkról epedve tekintettünk* (héb.), Vulg. «Amikor figyelmesen tekintettünk». *Egy nép, mely nem segíthetett:* Egyiptom. Jeremiás próféta a zsidó nép beszédeit idézi, mert ő maga határozott ellensége volt az Egyiptommal kötött szövetségnek.

18—20. Szedekiásnak és környezetének szerencsétlen menekülési kísérlete és elfogatása. (V. ö. Kir. IV. 25, 4—7; Jer. 39, 4—7; 52, 7—11.). — A *18.* v. első része a héberben így hangzik: «Lépteinkre leselkedtek, — Hogy ne járjunk utcáinkon». — *20. Az Úr felkentje* (Vulg. szószerint: «a felkent úr») Szedekiás király. *Árnyékodban:* a te oltalmad alatt. A 20. vers a héberben így hangzik: «Orrunk lélekzete, az Úr felkentje — Foglyul esett az ő vermeikben; — Ő, akiről azt mondottuk: Az ő árnyékában — Élünk majd a nemzetek között».

21—22. Sion megszabadul, Edomra büntetés vár. — *21.* Fenyegetés *Edom* ellen, mely az ostromló babiloni hadsereggel együtt részt vett Jeruzsálem feldúlásában. V. ö. Jer. 49, 7 skk.; Ez. 35, 2 skk., Abd. egész jövendölését, főleg 10—14. v.; Zsolt. 136, 7. *A kehely* az Úr haragjának kelyhe; gyakori prófétai szókép.

Tau.

22Véget ér majd bűnhődésed, Sion leánya!
Téged nem küld többé száműzetésbe.
De meglátogatja gonoszságodat, Edom leánya,
Felfödi vétkeidet!

JEREMIÁS PRÓFÉTA IMÁDSÁGA.

5. FEJEZET.

1Emlékezzél meg arról, Uram, hogy mi történt velünk,
Nézd és lásd gyalázatunkat.

2Örökrészünk másokra szállott,
Házaink idegenekre.
3Apátlan árvákká lettünk,
Anyáink olyanok, mint az özvegyek.

4Pénzért isszuk a saját vizünket,
Meg kell fizetnünk a saját fánkat!
5Nyakra-főre kergetnek minket;
Ha elfáradunk, nyugodni nem engednek.
6Egyiptomnak nyujtottunk kezet
S az asszíroknak, hogy jóllakjunk kenyérrel!

7Atyáink vétkeztek, és nincsenek *többé*,
És mi viseljük gonoszságaikat!
8Szolgák uralkodnak rajtunk,
És nincs, ki megváltson kezükből!
9Élet*veszéllyel* hozzuk el kenyerünket
A pusztában levő kard elől.
10Bőrünk izzik, mint a kemence
Az *égető* éhségtől.

5. A felirat csak a Vulgátában, a szír Pesittában és az arab fordításban olvasható.

1. Az imádság bevezetése.

2—6. Minden elveszett! — 2. Örökrészünk: a Szentföld. Az *idegenek* a Szentföldet elfoglaló pogány nemzetek. — *4.* A babiloniak valószínűleg adót követeltek a vízvermek és az erdők használatáért. — *5.* A héber szerint: «Nyakunkon szenvedtük az üldöztetést» stb. A zsidó nép szomorú sorsa rabság és kényszermunka. — *6.* Fájdalmas visszaemlékezés arra, hogy a zsidók az Isten tilalma ellenére állandóan idegen népek szövetségét keresték, hogy jó dolguk legyen.

7—10. Mélységes megaláztatás és életveszély a sorsunk! — 7. V. ö. Jer. 31, 29; Ez. 18, 2. Az *atyák* legnagyobb *vétke* a bálványimádás volt. A fiúk a vétkezésben elérték, sőt túlhaladták atyáik gonoszságainak mértékét. — *8.* A *szolgák* a babiloni elüljárók, kik között lehettek szabadonbocsátott rabszolgák is. Keserű fájdalom: rajtunk, az Isten választott népén szolgák uralkodnak! — *9. A pusztában levő kard* az elpusztított országban csatangoló rablók vagy a babiloni portyázó csapatok, vagy mások szerint a betörő edomiták, kik a nép életét és termését veszélyeztették. — *10b* szószerint: «Az éhség viharától.»

[11]Az asszonyokat meggyalázták Sionban,
S a szűzeket Júda városaiban.
[12]A fejedelmeket felakasztották kezükkel,
A véneket nem tisztelik.
[13]Az ifjakat gyalázatos módon használják fel,
A gyermekek megbotlanak a fahordásban.

[14]Eltűntek a kapukból a vének,
Az ifjak a hárfásokkaról.
[15]Eltűnt a szívünk vidámsága,
Gyászra fordult körtáncunk.
[16]Lehullott fejünk koronája;
Jaj nekünk, mert vétkeztünk!
[17]Azért lett szomorú a szívünk,
Azért homályosodott el szemünk:
[18]Mert elpusztult a Sion hegye,
Rókák szaladgálnak rajta.

[19]De te, Uram, mindörökké megmaradsz,
Királyi széked nemzedékről nemzedékre.
[20]Miért feledkeznél meg rólunk mindörökké?
Miért hagynál el minket hosszú időre?
[21]Téríts minket magadhoz, Uram, és mi megtérünk,
Tedd ismét olyanokká napjainkat, mint hajdanában voltak.
[22]Avagy végkép elvetettél minket,
És oly nagyon haragszol reánk?

11—13. A babiloniak szívtelen kényuralmának leírása. — 12. Fedelmek éltek Júdában még a népnek fogságba hurcolása után is, pl. Godoliás (Jer. 40, 7.). — *13.* A héber szerint: «Az ifjak malmot hordanak» stb. *A gyermekek*nek *fát* kell *hord*aniok, míg össze nem roskadnak. A szent szerző az ellenség részéről megkövetelt kényszermunkákra gondol.

14—18. A nyilvános élet és az örömnek minden megnyilvánulása megszünt az elpusztított Júdában. — 14. A régi keletiek gyűléseiket és általában minden nyilvános ténykedésüket *a kapuk*ban tartották. — *16. Fejünk koronája:* a zsidó nép hajdani dicsősége. — *18.* A *rókák* megemlítése költői szókép, mert Bár. 1, 10-ből kitűnik, hogy a jeruzsálemi zsidók — legalább még egy ideig — a templom romjai között is mutattak be áldozatokat.

19—22. Befejező könyörgés. — 19. V. ö. Zsolt. 101, 13. 26—29. Sion hegyének, az ószövetségi vallás középpontjának és jelképének megemlítése (18. v.) Jeremiás lelkét a szövetség örök Istenéhez emeli fel. Az Isten *királyi széke* az égi trón. Az Úrnak örökkévalósága záloga annak is, hogy megszabadító igéreteit is híven be fogja váltani. — *21.* V. ö. Jer. 31, 17. A zsidó nép megtérése biztosítékot nyujt arra, hogy sorsa ismét jóra fog fordulni. — A *22.* v. kérdés (mint a 20. v.), mely csak még élénkebb világításba helyezi a próféának feltétlen bizalmát az Úrban. — A zsidók a 22. vers után megismétlik a 21-et (mint Izaiás, Malakiás és a Prédikátor könyvének utolsó verse után is megismétlik a megelőző verset), hogy egyetlen szent könyv se végződjék a zsidókra nézve kedvezőtlen mondással.

BÁRUK JÖVENDÖLÉSE.

Báruk (= Áldott), Nériásnak fia és valószínüleg a Jer. 51, 59-ben említett Száraiásnak testvére, Jeremiás prófétának volt hűséges tanítványa és kísérője. Jeremiás könyve két alkalommal (36, 2 skk. 28 skk.) említi róla, hogy lejegyezte a próféta beszédeit. Amikor a zsidók Godoliás helytartó meggyilkolása után Egyiptomba menekültek és Jeremiást is magukkal hurcolták, Báruk a számkivetésbe is követte mesterét (Jer. 43, 6.). Jeremiás a hű tanítványt szomorúságában az Úrnak állandó oltalmáról biztosította (Jer. 45.). Öt évvel Jeruzsálem feldúlása után (talán már Jeremiás halála után) Bárukot Babilóniában találjuk (Bár. 1, 1 skk.). Életének többi mozzanata ismeretlen.

Könyve rövid történeti bevezetésből (1, 1—9.) és négy részből áll. Az első rész (1, 10—3, 8.) a Babilóniában sínylődő zsidók bűnbánó imádsága, melyet jeruzsálemi testvéreiknek küldtek el. — A második rész boldognak mondja Izraelt azért, mert az isteni bölcseség benne választott magának lakóhelyet (3, 9—4, 4.). — A harmadik rész (4, 5—35.) Jeruzsálemet mint özvegy anyát írja le, ki fogságba hurcolt gyermekeit gyászolja; — a negyedik részben (4, 36—5, 9.) pedig a próféta Sion jövendő dicsőségének örvend. — A könyv 6. fejezete Jeremiás levele a fogságba hurcolt zsidókhoz, melyben őket a bálványozástól óvja. Ez a fejezet már nem tartozik szorosan Báruk könyvéhez; a Hetvenes görög fordítás ettől egészen külön is választja és Jeremiás Siralmai utánra helyezi.

Báruk könyvének és Jeremiás levelének eredeti nyelve a héber volt, mint ezt nyelvi sajátságaik mutatják, de az eredeti szöveg elveszett, és a két irat legrégibb szövege görög nyelven maradt reánk. A Vulgátában olvasható latin szöveg az ó-latin (Itala) fordításból való.

A zsidók (a Hetvenes görög fordítás tanusága szerint) hajdan szintén szent könyvnek tekintették Báruk könyvét és Jeremiás levelét, de később mindkettőt kizárták a kánonból; ezért a deuterokanonikus könyvek közé sorozzuk őket. Az Egyház kezdet óta sugalmazott iratnak vallotta mindkettőt, de a régi egyházi írók közül többen, sőt egyes zsinatok is Jeremiás könyve kiegészítésének tekintették őket és ezért külön nem említették.

1. FEJEZET.

A könyv keletkezésének történeti körülményei. — A Babilóniába hurcolt zsidók levele jeruzsálemi testvéreikhez. — A zsidók bűnbánó imádsága.

[1]Ezek annak a könyvnek az igéi, melyeket Báruk, Nériás fia, — ez Máásziásnak volt a fia, az meg Szedekiásnak volt a fia, az meg Szedejnek volt a fia, az meg Helkiásnak volt a fia, — írt Babilóniában, [2]az ötödik esztendőben, a hónap hetedik napján, abban az időben, amikor a káldeusok elfoglalták Jeruzsálemet és tűzzel felgyujtották. [3]Fel is olvasta Báruk ennek a könyvnek az igéit Jekoniásnak, Jóákim fiának, Júda királyának füle hallatára és amaz egész népnek füle hallatára, mely eljött, hogy *meghallgassa* e könyvet, [4]valamint a hatalmasoknak, a királyok fiainak füle hallatára, a vének füle hallatára és a népnek, mindazok aprajának-nagyjának füle hallatára, kik Babilóniában a Szódi folyó mellett laktak. [5]Ezek, miután meghallgatták, sírtak, böjtöltek és imádkoztak az Úr színe előtt. [6]Majd kinek-kinek tehetségéhez képest pénzt gyüjtöttek, [7]és elküldtek

1. *1—9. A könyv keletkezésének történeti körülményei.* — *1. Báruk* próféta életrajzi adatait l. a Bevezetésben. *Szedej*, a görög szerint: Ászádiás vagy Szádájás. *Helkiás* nem azonos a mózesi törvényt Jósiás király idejében megtaláló főpappal (Kir. IV. 22, 8 skk.). — *2. Az ötödik esztendőt* a próféta Jeruzsálem elfoglalásától (586.) számítja, tehát a 3 skk. versben leírt esemény 581-ben történt. *A hónap* nevét Báruk nem említi; talán Áb hónapjáról (az ötödik hónapról) van szó, melyben Jeruzsálem a babiloniak hatalmába jutott. (V. ö. Jer. 52, 12—13.) — *3. Ennek a könyvnek az igéit:* valószínűleg Báruk könyvének második (3, 9—4, 4.) és harmadik (4, 5—5, 9.) részét. *Jekoniást* (Jóákint), Júdának utolsóelőtti királyát 597-ben hurcolta a babiloni fogságba Nábukodonozor (Kir. IV. 24, 10—16.); de Kir. IV. 25, 27—30. (Jer. 52, 31—34.) azt mutatja, hogy Jekoniás fogsága — legalább a későbbi években — nem volt túlságosan szigorú, és a zsidó király bizonyos szabadságot élvezett. A *Szódi* (gör. Szúd) folyó az Eufrátesnek egyik mellékfolyója (csatornája) lehetett; mások szerint maga az Eufrátes. — *7. Jóákim* valószínűleg Jeruzsálemben ma-

Jeruzsálembe Jóákím pap-
hoz, ama Helkiás fiához,
aki Sálomnak volt a fia,
valamint a papokhoz és
az egész néphez, vagyis
azokhoz, kik vele voltak
Jeruzsálemben. [8]Ekkor ő
átvette az Úr templomának edényeit, melyeket
elhurcoltak a templomból, hogy visszavigye őket
Júda földére, Szíván hó
tizedik napján, azokat
az ezüstedényeket *tudni-illik*, melyeket Szedekiás,
Jósiás fia, Júda királya készíttetett, [9]miután Nábukodonozor, Babilon királya elfogta Jekoniást, a
fejedelmeket, az összes
hatalmasokat és a föld
népét Jeruzsálemből, és
bilincsbe verve elvitte
őket Babilonba.

[10]Ez volt az üzenetük:
Íme küldöttünk nektek
pénzt, hogy vegyetek
rajta égőáldozatot és
tömjént, és készítsetek
ételáldozatot, és mutassatok be bűnért való áldozatot az Úr, a mi Istenünk oltárán. [11]És imádkozzatok Nábukodonozornak, Babilon királyának életéért, és fiának,
Baltazárnak életéért, hogy
napjaik olyanok legyenek
mint az ég napjai a föld
felett, [12]és hogy adjon az
Úr erőt nekünk és világosítsa meg szemünket,
hogy élhessünk Nábukodonozornak, Babilon királyának árnyékában, és
fiának, Baltazárnak árnyékában, és számos napon át szolgálhassunk ne-

radt előkelő pap volt. — *8—9. Szíván* a zsidó naptárnak harmadik hónapja; megfelel körülbelül a május közepétől június közepéig terjedő időnek. A Királyok könyve nem szól az itt említett eseményről, arról t. i., hogy Szedekiás király a Nábukodonozor által Jeruzsálemből elhurcolt arany templomi edények (Kir. IV. 24, 13.) helyett ezüst edényeket készíttetett. Ez azzal magyarázható, hogy a Szentírás Szedekiás uralkodását amúgy is csak igen röviden adja elő. — A *9.* v. a Kir. IV. 25. (Jer. 52.)-ben elbeszélt 586. évi eseményekre céloz. *Az összes hatalmasokat*, a görög szöveg szerint: «a bilincsbe verteket és a hatalmasokat».

I. rész. A babiloni zsidók bűnbánata. (1, 10—3, 8.)

1. *10—14. A Babilóniába hurcolt zsidók levele jeruzsálemi testvéreikhez.* — A *10.* versben említett különböző áldozatokról a mózesi törvény bőven beszél. (V. ö. főleg Móz. III. 1—7.) A jeruzsálemi templom égőáldozati oltára a szabad ég alatt állt. Úgy látszik, ez az oltár vagy nem pusztult el, vagy újat állítottak helyébe a visszamaradottak. — *11.* A babiloni királynak békés uralma a fogságba hurcolt zsidók helyzetét is tűrhetővé tette. Az itt említett *Baltazár* nem lehet azonos a Dán. 5. fejezetében szereplő Baltazárral, ki nem Nábukodonozornak, hanem Nábunáid babiloni királynak volt a fia. Báruk valószínűleg Nábukodonozornak egyik, előttünk ismeretlen fiáról beszél, ki Evilmerodák előtt (561—559.) trónörökös lehetett, de mielőtt a trónra léphetett volna, meghalt vagy kegyvesztett lett. — *1. Árnyékában:* oltalma

kik és kegyelmet találjunk színük előtt. [13]Imádkozzatok érettünk is az Úrhoz, a mi Istenünkhöz, mert vétkeztünk az Úr, a mi Istenünk ellen, és haragja mind a mai napig nem fordult el tőlünk. [14]Olvassátok fel ezt a könyvet, melyet azért küldünk nektek, hogy kihirdessétek az Úr templomában, ünnepnapon és a megfelelő napokon, [15]és mondjátok :

Az Úré, a mi Istenünké az igazságosság, a miénk pedig arcunk megszégyenülése, miként azt ez a nap egész Júdán, Jeruzsálem lakóin, [16]királyainkon, főembereinken, papjainkon, prófétáinkon és atyáinkon *mutatja*. [17]Vétkeztünk az Úr, a mi Istenünk előtt, nem hittünk *neki* és nem bíztunk benne ; [18]nem engedelmeskedtünk neki, és nem hallgattunk az Úrnak, a mi Istenünknek ama szavára, hogy kövessük parancsait, melyeket nekünk adott. [19]Áttól a naptól fogva, melyen kivezette atyáinkat Egyiptom földéről, mind a mai napig engedetlenek voltunk az Úr, a mi Istenünk iránt, és eltávoztunk és elfordultunk, hogy ne halljuk szavát. [20]Útól is ért minket az a sok nyomorúság és átok, melyet az Úr Mózesnek, szolgájának mondott, amikor kivezette atyáinkat Egyiptom földéről, hogy tejjelmézzel folyó országot adjon nekünk, — amint azt a mai nap mutatja. [21]Nem hallgattunk az Úr, a mi Istenünk szavára azoknak a prófétáknak megannyi beszéde ellenére sem, akiket ő hozzánk küldött, [22]hanem elmentünk valamennyien gonosz szívünk indulatát *követve* más isteneket szolgálni, és azt cselekedtük, ami gonosz az Úr, a mi Istenünk szeme előtt.

alatt. — *14. Ezt a könyvet* (= ezt az iratot) : a 15. versben kezdődő bűnbánó imádságot. *Az Úr templomában*, t. i. a templom romjai előtt elterülő udvaron, ahol a zsidók az istentiszteletre összegyűltek. *A megfelelő napokon* (Vulg. «napon») : a gyülekezés napjain.

15b—22. A bűnbánó imádság bevezető része. Az imádság több helyen szóról-szóra egyezik a Dán. 9, 4—19-ben olvasható bűnbánó imával, és egyes gondolatait illetőleg a Neh. 9, 6—38-ban leírt bűnbánó könyörgéssel. Úgy látszik, hogy Báruk imádsága a későbbi bűnbánó imádságoknak mintája lett. — *15. Ez a nap:* a babiloni fogság ideje. — *16. Királyainkon:* Jóácház királyt háromhavi uralkodás után Nekáó fáraó Egyiptomba hurcolta (Kir. IV. 23, 33. 34.), Jekoniást és Szedekiást pedig (az utóbbit megvakítva) Nábukodonozor Babilóniába vitte (Kir. IV. 24, 12 skk.; 25, 7.). — *20.* V. ö. Móz. III. 26, 14 skk. ; V. 28, 15 skk.

2. FEJEZET.

A bűnbánó imádság folytatása.

[1]Ezért az Úr, a mi Istenünk teljesítette szavát, melyet kimondott ellenünk és bíráink ellen, kik bíráskodtak Izraelen, továbbá királyaink ellen, főembereink ellen és egész Izrael meg Júda ellen, [2]hogy oly nagy csapást hoz reánk az Úr, amilyen még nem volt az ég alatt, — amilyen Jeruzsálemet érte, úgy amint az meg van írva Mózes törvényében, [3]úgy hogy megeszi az ember a saját fiának húsát és a saját leányának húsát. [4]Kiszolgáltatta őket mindama királyok hatalmának, kik körülöttünk vannak, hogy gyalázat és borzalom *tárgyává* legyenek mindama népek között, melyek közé az Úr széjjelszórt minket. [5]És alá*juk* kerültünk, nem pedig fölé*jük*, mert vétkeztünk az Úr, a mi Istenünk ellen, mivel nem engedelmeskedtünk szavának.

[6]Az Úré, a mi Istenünké az igazságosság, a miénk pedig és atyáinké arcunk megszégyenülése, amint azt ez a nap *mutatja*. [7]Bizony, kimondotta az Úr ellenünk mindezeket a csapásokat, melyek reánk jöttek, [8]és mi nem engeszteltük meg az Úrnak, a mi Istenünknek arcát azzal, hogy mindnyájan megtértünk volna igen gonosz utainkról. [9]Ezért vigyázott az Úr a bajokra és reánk hozta őket, mert igazságos az Úr minden intézkedésében, melyet nekünk meghagyott, [10]és mi nem hallgattunk szavára, hogy kövessük az Úr parancsolatait, melyeket elénk állított.

[11]Nos tehát, Urunk, Izrael Istene, ki kivezetted népedet Egyiptom földéről erős kézzel, jelekkel és csodákkal, a te nagy hatalmaddal, felemelt karral, és nevet szereztél magadnak, amint azt a mai nap *mutatja*: [12]vétkeztünk, istentelenül cselekedtünk, gonoszul viselkedtünk, Urunk, Istenünk, minden parancsolatoddal szemben. [13]For-

2. 1—5. A fenyegető jövendölések beteljesedtek! — *1.* V. ö. Móz. III. 26, 14 skk.; V. 28, 15 skk. — *3.* L. Móz. V. 28, 53; Jer. Sir. 4, 10. — *4. Királyok*, a görög szerint: «királyságok». — *5.* V. ö. Móz. V. 28, 44.

6—10. Alázatos bűnvallomás. — A *6.* vers szinte szószerint megismétli 1, 15-t.

11—18. Könyörgés a bűnbocsánatért. — *11.* A könyörgő zsidó nép az Urat legnagyobb szeretetének jelére emlékezteti: arra, hogy választottait annak idején Egyiptomból csodálatosan kivezette. — *13.* Az itt említett *nemzetek* a babiloniak. —

duljon el rólunk haragod, hiszen csak kevesen maradtunk meg a nemzetek között, ahová szétszórtál minket. [14]Hallgasd meg, Urunk, könyörgéseinket és imádságainkat, és szabadíts meg minket tenmagadért, és add, hogy kegyelmet találjunk azok színe előtt, kik elhurcoltak minket ; [15]hadd tudja meg az egész föld, hogy te, az Úr, vagy a mi Istenünk, és a te nevedet viseli Izrael és nemzetsége. [16]Tekints reánk, Urunk, szent hajlékodból, hajtsd hozzánk füledet és hallgass meg minket, [17]nyisd fel szemedet és láss ! Hiszen nem az alvilágban levő halottak, kiknek testéből elvet*ted* a lelket, adnak tiszteletet és igazat az Úrnak, [18]hanem az a lélek, mely bánkódik a nyomorúság súlya alatt, és meggörnyedve és megtörve jár, továbbá a bágyadt szem és az éhező lélek adnak tiszteletet és igazat az Úrnak.

[19]Nem azért könyörgünk és esedezünk irgalomért színed előtt, Urunk, Istenünk, mert atyáink igazak voltak, [20]hanem mert reánk küldted haragodat és indulatodat, amint szólottál szolgáid, a próféták által, mondván : [21]Ezt mondja az Úr : «Hajtsátok meg vállatokat és nyakatokat, és szolgáljatok Babilon királyának, és *akkor* megmaradtok abban az országban, melyet atyáitoknak adtam. [22]Ha azonban nem hallgattok az Úrnak, a ti Isteneteknek szavára, hogy Babilon királyának szolgáljatok, kiűzlek titeket Júda városaiból és Jeruzsálemből, [23]és elveszem tőletek a vígság szavát és az öröm szavát, a vőlegény szavát és a menyasszony szavát, és az egész országban nyoma sem lesz a benne lakóknak !» — [24]De ők nem hallgattak szavadra, hogy Babilon királyának szolgáljanak. Ezért beteljesítetted igéidet, melyeket szolgáid, a próféták által mondottál, hogy elhurcolják majd helyükről királyaink csontjait és atyáink csontjait ; [25]és lám, ott hevernek a nap tüzében és az éjtszaka hi-

14. Tenmagadért: hogy a pogányok a zsidó nép romlásából ne következtessenek a zsidók Istenének gyöngeségére. — *16.* Az Úr *szent hajléka* itt az ég. — *17.* V. ö. Zsolt. 113, 17. —

19—26. A bűnök és a csapások részletesebb felsorolása. — *19. Atyáink* szó után a görög szövegben : «és királyaink» áll. — *20. A próféták által:* különösen Jeremiás próféta által. — A *21—23.* versben Báruk röviden összefoglalja mestere, Jeremiás prófétai intelmeinek alapgondolatait. (V. ö. Jer. 7, 34; 16, 9 ; 25, 10, 11 ; 27, 12.). — *21. És nyakatokat* szavak a görögben nem olvashatók. — *24—25.* Utalás Jer. 8, 1-re és a Jóákim

degében, és *sokan* meghaltak a legkínosabb fájdalmak között, éhség, kard és száműzetés által. [26]Sőt azt a templomot is, mely a te nevedet viselte, olyanná tetted, mint ahogy *azt* a mai nap *mutatja*, — Izrael házának és Júda házának gonoszsága miatt.

[27]Velünk azonban, Urunk Istenünk, egész jóságod és amaz egész nagy irgalmasságod szerint cselekedtél, [28]melyről szóltál szolgád, Mózes által azon a napon, melyen meghagytad neki, hogy írja le Izrael fiai előtt törvényedet, [29]mondván: «Ha nem hallgattok szavamra, ez a nagy sokaság igen kicsinynyé lesz ama nemzetek között, melyek közé majd szétszórom őket, [30]mert tudom, hogy ez a nép nem hallgat majd reám, hiszen kemény nyakú egy nép. Fogságának földén azonban majd megtér szívében, [31]és megtudják, hogy én, az Úr, vagyok az ő Istenük; és én értelmes szívet és figyelmes fület adok majd nekik, [32]és dicsérnek majd engem fogságuk földén és megemlékeznek nevemről. [33]Megtérnek majd kemény nyakasságukból és gonoszságaikból, mert visszagondolnak atyáik útjára, kik vétkeztek ellenem. [34]És én visszahívom őket arra a földre, melyet esküvel igértem meg atyáiknak, Ábrahámnak, Izsáknak és Jákobnak, és uralkodnak *rajta*; megsokasítom őket és *többé* meg nem fogyatkoznak. [35]És más, örök szövetségre lépek velük, hogy én legyek az Istenük és ők legyenek az én népem, és én nem űzöm el többé népemet, Izrael fiait, abból az országból, melyet nekik adtam».

3. FEJEZET.

A bűnbánó imádság befejezése. — Az Izraelben megjelent isteni bölcseség.

[1]Nos tehát, mindenható Úr, Izrael Istene, szorongatott lélek és gyötrődő szív kiált hozzád. [2]Hallgass meg, Urunk, és irgalmazz, mert irgalmas Isten vagy. Könyörülj meg rajtunk, mert vétkeztünk ellened. [3]Te ugyanis trónolsz örökké, és mi elvesszünk örökre? [4]Mindenható Úr, Izrael Istene, hallgasd meg most

király ellen mondott jövendölésre (Jer. 22, 19; 36, 30.). — *Nem hallgattak szavadra*, a görögben: «nem hallgattunk szavadra».

27—35. Az Isten jóságába s a jobb jövőbe vetett remény. V. ö. Móz. III. 26, 42—45. — *35.* V. ö. Jer. 31, 31—34. (Zsid. 8, 8 skk.) A *más* szó a görögben hiányzik.

3. 1—8. A bűnbánó imádságnak bizalommal teljes befejezése. — 2. Mert irgalmas Isten vagy. Könyörülj meg rajtunk szavak a görög

Izrael halottainak és fiainak imádságát, kik vétkeztek ellened és nem hallgattak az Úrnak, az ő Istenüknek szavára, miért is reánk halmozódtak a csapások. [5]Ne emlékezzél meg atyáink gonoszságairól, hanem emlékezzél meg tenkezedről és tennevedről ebben az időben, [6]mert te, az Úr, vagy a mi Istenünk, és mi, Urunk, dicsérünk majd téged! [7]Hiszen azért adtad a szívünkbe azt, hogy féljünk téged és segítségül hívjuk nevedet és dícsérjünk téged fogságunkban, mert megtértünk atyáink gonoszságából, kik vétkeztek ellened. [8]Íme ma abban a fogságunkban vagyunk, melybe szétszórtál minket: gyalázatra, átokra, a bűn *büntetéséül*, atyáink minden gonoszságáért, kik eltávoztak tőled, Urunk, Istenünk!

[9]Halld meg, Izrael, az élet parancsait,
Figyelj, hogy okosságot tanulj!

[10]Hogy van az, Izrael, hogy ellenség földén vagy?
[11]Elaggottál az idegen földön,
Fertőzött vagy, mint a halottak,
Azok közé számítanak, kik leszállnak az alvilágba!
[12]Elhagytad a bölcseség forrását!
[13]Ha az Isten útján jártál volna,
Bizonnyal örökké békében lakhatnál!
[14]Tanuld meg: hol az okosság, hol az erő,
Hol az értelem, — hogy azt is megtanuld:
Hol a hosszú élet és a jólét,
Hol a ragyogó szem és a béke?

[15]Ki találta meg annak helyét,
És ki hatolt be kincseibe?
[16]Hol vannak a nemzetek fejedelmei,
A föld vadállatainak urai,
[17]Kik az ég madaraival játszanak,
[18]Kik ezüstöt halmoznak össze

szövegben nem olvashatók. — *5.* A zsidó nép nem önérdemeiben, hanem az Isten végtelen irgalmában reménykedik.

II. rész. Az isteni bölcseség Izrael népe között jelent meg. (3, 9—4, 4.)

3. *9—14. Izrael azért szenvedi a fogságot, mert elhagyta az isteni bölcseséget. — 9. Az élet parancsai:* az itt olvasható prófétai oktatás. — *12. A bölcseség forrása* a zsidó számára a mózesi törvény volt. — *14.* Az isteni törvény megtartása a legnagyobb javakat biztosította a választott népnek. V. ö. Móz. III. 26, 1—13; V. 28, 1—14. — *15—23. A világ bölcsei nem ismerték meg az igazi, isteni bölcseséget. — 15. Annak:* az isteni bölcseségnek. *Ki hatolt*

Meg aranyat, amelyben
bíznak az emberek,
És amely után vég nélkül
törtetnek?
Kik ezüstért fáradtak,
érte szorgoskodtak,
És kiknek cselekedetei
érthetetlenek?
19Eltűntek ők, leszálltak
az alvilágba,
És mások léptek helyükbe.
20Ifjabbak látták meg a
napvilágot
És laktak a földön,
De a fegyelem útját nem
ismerték,
21És nem értették meg ösvényeit;
Fiaik sem tudták felfogni,
Távol maradt az tőlük
is.
22Nem hallottak róla Kánaán földén,
Temánban sem látták.
23Ágár fiai, kik a földi
okosságot kutatják,
Merra és Temán kereskedői,
A mesemondók, kik kutatják az okosságot és
az értelmet,
Szintén nem ismerték fel
a bölcseség útját,
És nem gondoltak ösvényeire.

24Ó Izrael, mily nagy az
Isten háza,
Mily nagy az ő birtokának helye!
25Nagy és határtalan,
Fölséges és megmérhetetlen!
26Ott vannak azok a hírneves óriások,
Kik az ősidőkben éltek,
Hatalmas termetűek,
Hadakozáshoz értők:
27Nem őket választotta ki
az Úr,
És nem ők találták meg a
tudás útját.
Elvesztek, 28mert nem
volt bölcseségük,
Elvesztek a saját oktalanságuk miatt.

be kincseibe? = ki értette meg a bölcseség nagy értékét? — *20—21.* Egyik nemzedék a másikat váltotta föl, de az igazi bölcseséget (gör.) nem ismerték meg. A *21.* vers a görögben így hangzik: «Sem meg nem értették ösvényeit, — Sem fel nem fogták; — Fiaik távol maradtak útjuktól». *22—23.* A próféta néhány, az ókorban bölcseségéről és nagy utazásain szerzett tapasztalatairól híres nemzetet sorol fel, melyek azonban szintén nem jutottak az igazi bölcseség birtokába. *Temán* (a mai Teima Arábiában) a Jób könyvében szereplő bölcs Elifáz hazája (Jób 2, 11.) *Ágár fiai* az arabok (Izmael utódai), *Merra* (a görög szerint: «Merran») is valamely arab törzs neve (egyes magyarázók szerint Medán, azaz Mádián). *A mesemondók* a bölcs mondások és tanítómesék előadói.

24—38. Izraelnek örök dicsősége, hogy az isteni bölcseség az ő körében jelent meg. — *24.* Az *Isten háza* és *az ő birtokának helye* az egész világ. — *26—28.* Az Isten a bölcseséget nem az anyagi erő és a hatalom mértéke szerint adja. Ennek igazolására a próféta az ősvilág óriásaira (Móz. I. 6, 1—4.) hivatkozik, kik minden erejük mellett is elvesztek bűneik miatt a vízözönben. — *27b.* a görög szerint így szól: «És nem nekik adta meg a tudás

29Ki ment fel az égbe,
hogy birtokba vegye,
És ki hozta le a fellegekből?
30Ki kelt át a tengeren,
hogy reá akadjon,
És elhozza színaranyért?
31Nincs senki sem, ki ismerhetné utait,
Sem, aki fel tudná kutatni ösvényeit;
32Csak a Mindentudó ismeri,
És találta meg okosságával:
Ő, ki örök időre megalapította a földet,
És betöltötte barmokkal meg négylábú állatokkal.
33Ki elküldi a fényt, s az elmegyen,
És ha hívja, remegve engedelmeskedik neki.
34A csillagok örömmel ragyognak őrhelyükön,
35Ha hívja őket, azt mondják: «Itt vagyunk!» —
És készséggel ragyognak alkotójuknak.
36Ő a mi Istenünk,
Hozzá senki sem hasonlítható.
37Ő ismeri a bölcseségnek minden útját,
S azt szolgájának, Jákobnak adta át,
Izraelnek, az ő kedveltjének.
38Ezután megjelent a földön,
S az emberekkel társalgott.

4. FEJEZET.

Az isteni törvény Izrael dicsősége. — Sion gyászéneke és a próféta vigasztaló szava.

1Ez az Isten parancsainak könyve,
Az örök érvényű törvény;
Mindazok, kik megtartják, eljutnak az életre,
Akik pedig elhagyják, meghalnak.
2Térj meg, Jákob, és ragadd meg azt,
Haladj az úton annak fényessége felé, az ő világossága felé.
3Ne add másnak dicsőségedet,

útját». — *29—31.* A szent szerző az igazi (isteni) bölcseségről beszél, melyet különös isteni kinyilatkoztatás nélkül senki sem találhatott meg, — *32.* mert azt egyedül csak az Úr ismeri. Az isteni bölcseség fölségesen megnyilvánult a világ teremtésében. *Örök időre:* a világegyetem egész tartamára. V. ö. Préd. 1, 4. — *37.* A mózesi törvény az isteni bölcseségnek kinyilatkoztatása Izrael előtt. — *38.* V. ö. Jób. 28; Préd. 8, 22—9, 6; Bölcs. 9, 10; Jéz. Sir. f. 24, 5—31. — Számos katholikus értelmező ezt a verset az örök isteni Bölcseség megtestesülésére magyarázza.

4. 1—4. Az isteni törvény Izrael dicsősége. — *1. Ez:* a 3, 37-ben említett isteni bölcseség Mózes törvényében nyilatkozott meg. Az *örök* szó jelentéséről l. Móz. I. 17, 13. V. ö. Mát. 5, 17—19. *Mindazok . . . meghalnak:* v. ö. Móz. III. 26; V. 28. 29. — *2. Azt:* az isteni törvényt. *Az úton* (= életedben) kifejezés a görögben hiányzik. — *3. Ne add másnak dicsőségedet* stb.: azzal, hogy az isteni törvényt elhagyva más isteneknek szolgálsz.

Se méltóságodat más
nemzetnek !
[4]Boldogok vagyunk, Iz-
rael, mert ami az Isten-
nek tetszik,
Ismeretes előttünk.

[5]Légy bizalommal, Isten
népe,
Emlékezzél meg, Izrael !
[6]El vagytok adva a nem-
zeteknek,
De nem végromlásra,
Hanem mert szörnyű ha-
ragra lobbantottátok
az Istent,
Azért adott át titeket az
ellenségnek.
[7]Mert felingereltétek al-
kotótokat, az örök Is-
tent,
Azzal, hogy szellemeknek
áldoztatok, és nem az
Istennek.
[8]Mert elfelejtettétek az
Istent, ki táplált titeket,
És megszomorítottátok
dajkátokat, Jeruzsálemet.
[9]Látta ez ugyanis az Is-
tennek reátok törő ha-
ragját,
És így szólt :

Halljátok ti, Sion szom-
szédai :
Nagy gyászt hozott reám
az Isten !
[10]Mert láttam népem
számkivetését,
Fiaimét és leányaimét,
Melyet reájuk hozott az
Örökkévaló.
[11]Mert felneveltem őket
boldogan,
De sírva és gyász közé-
pette váltam meg tőlük.
[12]Senki se örvendjen raj-
tam,
Ki özvegységre jutottam
és egyedül állok.
Sokan elhagytak engem
fiaim bűnei miatt,
Mert ezek eltávoztak az
Isten törvényétől ;
[13]Nem törődtek rende-
leteivel,
Nem haladtak az Isten
parancsainak utain,
És nem jártak igazsága
szerint a *fegyelem* ösvé-
nyein.

[14]Jöjjenek Sion szomszé-
dai,
És gondoljanak fiaim meg
leányaim számkivetésére,

III. rész. Sion gyásza. (4, 5—35.)

5—9b. A próféta vigasztaló szava Sionhoz. — *7.* A *szellemek* a hamis istenek. *Az örök Istent* szavak a görögben hiányzanak. — *8.* V. ö. Móz. V. 32, 18. *Az Istent*, a görög szerint : «az örök Istent».— *9a. Ez:* Jeruzsálem.

9c—13. Sion elvesztette gyermekeit. A próféta megszemélyesíti Siont, mint fiainak elvesztésén kesergő özvegyet. — *9c.* V. ö. Jer. Sir. 1, 12. — *12. Sokan:* a Sionnal egykor szövetségben élő nemzetek. V. ö. Jer. Sir. 1, 2. 17. *És egyedül állok* szavak a görögben nem olvashatók. — *13. A fegyelem ösvényein* (gör.), Vulg. «az ő igazságának ösvényein».

14—16. A babiloni fogságba való hurcolásnak költői rajza. V. ö.

Melyet reájuk hozott az Örökkévaló.
15Mert reájuk hozott egy népet a távolból,
Egy arcátlan és másnyelvű népet,
16Mely nem tisztelte az aggastyánt,
Nem irgalmazott a gyermekeknek,
Elhurcolta az özvegy szeretteit,
S a magános nőt megfosztotta leányaitól.

17Ám én mit segíthetnék rajtatok?
18Aki reátok hozta a bajokat,
Ő ragad majd ki titeket ellenségeitek kezéből!
19Menjetek csak, fiaim, menjetek,
Mert én elhagyatottan magamra maradtam!
20Levetettem a jólét öltözetét,
A könyörgés szőrruháját öltöttem magamra,
S a Magasságbelihez kiáltok napjaimban.

21Legyetek bizalommal, fiaim, kiáltsatok az Úrhoz,
És ő majd kiragad titeket az ellenséges fejedelmek kezéből!
22Mert én *az Örökkévalótól* remélem szabadulástokat,
És megörvendeztet engem a Szent azzal az irgalommal,
Melyet örök Szabadítónk gyakorol veletek.
23Gyász és sírás közepette váltam meg tőletek,
De örömben és vigasságban hoz majd vissza titeket hozzám mindörökre az Úr.
24Mert amint Sion szomszédai látták elhurcoltatástokat,
Melyet reátok hozott az Isten,
Úgy fogják nemsokára látni szabadulástokat is,
Melyet reátok hoz az Isten
Nagy dicsőséggel és *az Örökkévaló* fényességével.
25Fiaim, viseljétek türelemmel *az Isten* haragját,
Mely reátok zúdult;
Mert ellenséged üldöz ugyan téged,

Móz. V. 28, 49; Iz. 33, 19. — *15. Az arcátlan és másnyelvű nép* a babiloni nemzet, — *16. A magános nő* az Istentől elhagyott Sion (Jer. Sir. 1, 1. stb.). *Az özvegy szeretteit:* a megszemélyesített Sion fiai.

17—20. Sion gyásza és tehetetlensége, melyen csak az Úr tud segíteni. — 20. A könyörgés szőrruhája a bűnbánatnak külső jele. *21—26. Bizalom az Úr jóságában és a jobb jövőben. — 22. Az Örökkévalótól* (gör.), Vulg. «örökké». — *23.* Sion bizalommal reméli, hogy a babiloni fogság egykor véget ér. V. ö. Jer. 25, 11; 29, 10. — *24. Melyet reátok hozott az Isten,* szószerint: «az Istentől». *Az Örökkévaló fényességével* (gör.), Vulg. «örök fényességgel». V. ö. Izaiás könyve második és harmadik részének (40—66.) nagyszerű jövendöléseit Sion helyreállításáról és a messiási boldog időről. — *25. Az Isten* szó csak a görög szövegben olvasható.

De nemsokára látod majd
romlását
És a nyakára hágsz.
[26]Dédelgetett *gyermekeim*
rögös utakon jártak,
Mert úgy hurcolták el
őket, mint nyájat,
Melyet elrabolt az ellenség.

[27]Legyetek bizalommal,
fiaim,
És kiáltsatok az Úrhoz,
Mert megemlékezik rólatok,
Ki elvitt titeket.
[28]Bizony, miként arra
irányult figyelmetek,
Hogy eltévelyedjetek az
Istentől,
Épúgy térjetek meg és
tízszer jobban keressétek őt újra.
[29]Mert aki reátok hozta a
bajokat,
Újra örök vidámságot is
ad majd nektek,
Azzal, hogy megszabadít
titeket.

[30]Légy bizalommal, Jeruzsálem,
Mert megvigasztal majd
téged, ki neveden szólít!

[31]Elvesznek majd, kik ártalmadra voltak és
gyötörtek téged,
Megbűnhödnek, kik örültek veszteden.
[32]Megbűnhödnek majd
azok a városok,
Melyeknek rabszolgái lettek fiaid;
Az is, mely átvette fiaidat!
[33]Mert amint örvendett
romlásodnak
És ujjongott bukásodon,
Épúgy szomorkodik majd
a saját pusztulásán!
[34]Véget ér sokasága fölött
érzett öröme,
És gyászra fordul vidámsága;
[35]Mert tüzet bocsát reá
az Örökkévaló hosszú
időre,
És *ártó* szellemek fognak
benne lakni igen sokáig.

[36]Tekints, Jeruzsálem, kelet felé,
És lásd azt az örömöt,
Melyet az Isten áraszt
reád.
[37]Mert íme megjönnek
fiaid,

A Babilóniára váró végromlás. V. ö. Iz. 13. 14; Jer. 50. 51; Hab. 2. stb. — *26.* A fogságba hurcolt zsidók szenvedései.

27—29. A zsidó nép a fogságban az Istenhez tér. — *27. Ki elvitt titeket:* az Isten.

30—35. Sion ellenségei, elsősorban Babilon, megbűnhödnek. — *30. Ki neveden szólít:* az Isten. A névadás a régiek szemében a teljes lefoglalást jelentette annak számára, aki a nevet adta. — *32. Az* a város, *mely átvette fiaidat* (t. i. mint rabszolgákat): Babilon. — *35.* V. ö. Iz. 13, 21. 22; 33, 14; Jer. 50, 32. 39. A régiek képzelete szerint az elhagyott romok között *ártó szellemek* tanyáznak.

IV. rész. A Jeruzsálemre váró nagyszerű jövő. (4, 35—5, 9.)

4. 36—37. V. ö. Izaiás 40—66. fej., főleg 49, 12. 18. — *36. Kelet felé:* Babilónia felé. — *37.* A szent szerző költői módon írja le a

Kiket elbocsátottál, a széjjelszórtak ;
Megjönnek, mert összegyüjti őket napkelettől napnyugtáig a Szent szava,
És örvendeznek az Isten dicsőségén.

5. FEJEZET.

A próféta vigasztaló ígéretének folytatása.

[1]Vesd le, Jeruzsálem, gyászod és nyomorúságod ruháját,
És öltözzél annak a dicsőségnek díszébe és pompájába,
Melyet *megad* neked az Isten örökre.
[2]Vedd körül magadat az Isten igazságának palástjával,
És tedd fejedre az *Örökkévaló* dicsőségének koronáját.
[3]Mert az Isten megmutatja rajtad fényességét
Mindenkinek, ki az ég alatt vagyon.
[4]Mert az Isten ezt a nevet adja neked mindörökre:
«Igazság békéje» és «Jámborság dicsősége».

[5]Kelj fel, Jeruzsálem, állj a magaslatra,
Tekints kelet felé,
És nézd, mint gyűlnek egybe fiaid
Napkelettől napnyugatig a Szentnek szavára,
És örvendeznek azon, hogy megemlékezett *róluk* az Isten !
[6]Mert gyalog mentek el tőled,
Elhajtotta őket az ellenség,
De az Úr visszahozza őket hozzád ;
Olyan pompával hozzák majd őket, mint a *királyi trónt*.
[7]Mert elhatározta az Isten,
Hogy alacsonnyá teszi a magas hegyeket mind,
És az örök bérceket,
És betölti a föld színéig a völgyeket,

szétszórt zsidóság összegyüjtését és visszatérését hazájába. A költői leírás az 5. fejezetben folytatódik.

5. 1—4. Sion a legnagyobb öröm külső jeleivel várja vissza számüzött gyermekeit. — *1.* Az egyes szóképek itt és a — *2.* versben az előadás élénkítésére szolgálnak. A *2.* versben a fordítás a görög szöveget követi. A Vulgáta szerint : «Körülvesz téged az Isten az igazság palástjával, — És fejedre teszi az örök dicsőség koronáját». — *3. Az Isten fényessége* az ő dicsősége, melyet Izrael megszabadításával az egész világnak megmutat. — *4.* Sionnak új *neve* kifejezi a teljes kiengesztelődést az Isten és egykor hűtlen, de a fogságban megtért választott népe között.

5—9. A fogságból visszatérő zsidók diadalútja. V. ö. 4, 36 sk. és Izaiás könyve második részének számos költői részletét (40, 1 skk. ; 49, 12. 18 skk. stb.). — *5. A magaslat* a Sion hegye. Jeruzsálem mintegy a Sion hegyéről szemléli gyermekeinek diadalmas visszatérését. — *6. Mint a királyi trónt* (gör.) Vulg. «mint az ország fiait». V. ö. Iz. 49, 22—23 ; 66, 20. — *7—8.* V. ö. Iz. 40, 3—4. — *7. A völgyeket*, gör. «a szakadékokat». *Hogy bizton* (Vulg. «buz-

Hogy *bizton* haladhasson Izrael
Az Isten dicsőségére.
[8]És árnyékot nyujtanak majd az erdők és az illatos fák mind
Izraelnek az Isten parancsára.
[9]Mert visszahozza az Isten Izraelt
Vidámságban, dicsőségének fényében,
Irgalmában és igazságosságában.

6. FEJEZET.

Jeremiás próféta levele a száműzetésbe induló zsidókhoz.

Ez annak a levélnek a másolata, melyet Jeremiás azoknak küldött, akiket a babiloniak királya fogságba akart hurcolni Babilóniába, — hogy közölje velük azt, amit az Isten neki parancsolt.

[1]Vétke*it*ek miatt, melyekkel vétkeztetek az Isten ellen, Nábukodonozor, a babiloniak királya fogságba hurcol majd titeket Babilóniába. [2]Elmentek tehát Babilonba, és ott maradtok számos évig és hosszú ideig, hét nemzedéken át; azután azonban kihozlak titeket onnan békességben. [3]Nos, ti Babilóniában aranyból, ezüstből, kőből és fából való isteneket fogtok látni, melyeket vállon hordoznak, és amelyek félelmet keltenek a pogányokban. [4]Vigyázzatok tehát, hogy ti is úgy ne tegyetek, mint az idegenek, és ne féljetek és meg ne rettenjetek tőlük, [5]mikor azt látjátok, hogy a tömeg elül-hátul imádja őket, *hanem* mondjátok szívetekben: Téged, Urunk, illet az imádás! [6]Az én angyalom ugyanis veletek lesz, én pedig számon kérem lelketeket.

gón») *haladhasson Izrael*, t. i. a száműzetés helyéről hazája felé. — *9.* Az Isten *dicsőségének fénye* egyes magyarázók szerint célzás a zsidókat a pusztai vándorlás alkalmával vezető tűzoszlopra (Móz. II. 13, 21. stb.).

FÜGGELÉK.

Jeremiás levele. (6. fej.)

A levél címe elmondja Jeremiás levele keletkezésének körülményeit. Jeremiás könyve erről a levélről nem beszél, de minden szava kitünően beleillik a nagy próféta korába. Az egész levélnek egyetlen tárgya van: a fogságba induló zsidókat visszatartani a bálványozástól. Ezért a próféta igen kézzelfogható módon írja le a bálványok semmiségét és a bálványozásnak esztelenségét. (V. ö. Jer. 10, 1—16.)

1—6. A fogságba hurcolt zsidók ne féljenek a babiloniak isteneitől. — *2.* A *hét nemzedéket* a magyarázók itt hetven esztendőre értik. V. ö. Jer. 25, 11; 29, 10. — *4. Tőlük:* a bálványoktól. — *6.* A görög szerint: «az én angyalom... pedig számon kéri lelketeket», — azaz bosszút áll értetek. Az Úr *angyala:* v. ö. Móz. I. 16, 7; II. 14, 19; 23, 20. 23; 32, 34; 33, 2; IV. 20, 16.

[7]Hiszen az ő nyelvüket az ács gyalulta simára, ők maguk pedig aranyal-ezüsttel bevont csalárdságok és beszélni nem tudnak. [8]Mint valami ékességet kedvelő leány számára aranyat vesznek ők elő [9]és koronát *készítenek* isteneik fejére. *Megesik* aztán, hogy papjaik leveszik róluk az aranyat és az ezüstöt, és a saját hasznukra fordítják, [10]sőt a parázna személyeknek is adnak belőle, és szemérmetlen nőket ékesítenek vele, és amikor visszakapják a parázna nőktől, megint ékesítik vele isteneiket. [11]Ezek a rozsdától és a *féregtől* mentesek nem maradnak, [12]mert bíborruha borítja őket, és arcukról le kell törölni a ház porát, mely bőségben van rajtuk. [13]Jogara van, mint az ország emberi bírájának, de az ellene vétőt nem öli meg. [14]Kard is van kezében meg csatabárd, de nem szabadíthatja meg magát sem a háborútól, sem a rablóktól. Tudjátok meg ebből, hogy nem istenek ők, [15]ne féljétek tehát őket!

Mert amint az ember edénye, ha összetörik, hasznavehetetlen, olyanok az ő isteneik is. [16]Ha felállítják őket a házban, szemük megtelik a belépők lábának porával. [17]És amint a király megsértője vagy amint a *halálra ítélt* előtt köröskörül elreteszelik az ajtókat, úgy őrzik a papok az ajtókat zárakkal és reteszekkel, hogy ki ne foszszák őket a rablók. [18]Lámpákat gyujtanak nekik, még pedig sokat, pedig egyet sem láthatnak közülük, mert olyanok,mint a gerendák a házban. [19]Mondják, hogy bense-

7—15a. A bálványok tehetetlen szobrok. — 8—9. A fordítás a világosabb görög szöveget követi. A Vulgátában a 8. vers és a 9. vers első része így hangzik: *8.* «És mint a csomát kedvelő leány számára aranyat vesznek elő, és *így* készítik őket. *9.* Van ugyan isteneik fején aranykorona» stb. — A *10.* vers második része a görög szöveg szerint így hangzik: «Akárcsak az embereket, díszes ruhákba öltöztetik az ezüstből való isteneket meg az aranyból és fából való isteneket». *A parázna személyek* Istar istennő papnői. — *11. A féregtől* (gör.), Vulg. «a molytól». — *12.* A szent szerző az igaz Istent, kinek nincsen ruházata, ellentétbe állítja a *bíborruhá*ba öltöztetett bálványszobrokkal. — *13. Mint az ország emberi bírájának* (gör.), Vulg. «mint (valami) embernek, mint az ország bírájának». — *15a.* mint állandó refrain újra meg újra visszatér a 22. 28. 39. 44. 51. 55. 63. 64. és 68. versben.

15b—22. Az előbbi gondolat folytatása. — 17. A fordítás a görög szöveget követi. A Vulgáta szerint: «És amint a király megsértője körül elreteszelik az ajtókat, vagy mint a sírba vitt halottat, úgy őrzik a papok» . . . stb. A bálványszobrokat úgy őrzik, mint a börtönbe zárt foglyot vagy a halálra ítéltet. — *18. Még pedig sokat*, a görög szerint: «többet mint maguknak».

jüket kieszik a föld csúszó-mászói, *de* amikor azok megeszik őket és ruházatukat, ők meg sem érzik. [20]Arcuk kormossá lesz a ház füstjétől. [21]Testükre és fejükre baglyok, fecskék és *más* madarak röpködnek, és macskák *ugrálnak*. [22]Tudjátok meg ebből, hogy nem istenek; ne féljétek tehát őket!

[23]Ha valaki le nem törli a rozsdát az aranyról, mely ékességül rajtuk van, nem ragyognak; hiszen azt sem érezték, amikor öntötték őket. [24]Minden árt megadtak értük, *bár* lélek nincsen bennük. [25]Mivel nincsen lábuk, vállon viszik őket, és *így* ők megmutatják alávalóságukat az emberek előtt. Szégyenüljenek meg azok is, kik tisztelik őket! [26]Ugyanazért, ha földre esnek, maguktól fel nem kelnek, és ha valaki egyenesen fel nem állítja, magától fel nem áll. Mint a halottak elé, úgy teszik eléjük is a nekik szánt ajándékokat. [27]Áldozataikat papjaik eladják és felhasználják, mintahogy asszonyaik is vesznek *belőlük*, de sem betegnek, sem szegénynek nem adnak belőlük. [28]Gyermekágyas és havibajos nők is érintik áldozataikat. Tudjátok meg tehát ebből, hogy nem istenek ők, és ne féljétek őket.

[29]De miért is hívják őket isteneknek? Azért, mert asszonyok odarakják *ajándékaikat* az ezüstből, aranyból és fából való istenek elé, [30]házaikban pedig papok ülnek tépett ruhában, borotvált fejjel és szakállal, födetlen fővel. [31]Közben oly hangosan ordítanak isteneik előtt, akárcsak a halotti toron. [32]Ruháikat elviszik a papok, és felruházzák feleségeiket és fiaikat. [33]Akár rosszat, akár jót tesznek velük, nem viszonozhatják; királyt nem állíthatnak sem le nem tehetnek.

23—28. A bálványok olyanok, mint a halottak. — *25. Nincsen lábuk:* nem használhatják lábukat. V. ö. Jer. 10, 5; Zsolt. 113, 7. — *26.* Az utolsó verstag előtt a görög szövegben a következő gondolatot olvassuk: «Ha leesik, nem kel többé fel». — *27.* V. ö. Dán. 14, 14. *Vesznek belőlük*, a görög szerint: «besóznak belőlük». A mózesi törvény szerint a tizedekből a *szegényeknek* is kellett juttatni (Móz. V. 14, 28—29.). — *28.* A *gyermekágyas*okat és a *havibajos*okat a mózesi törvény tisztátalanoknak tartotta (Móz. III. 12, 2 skk.; 15, 19 skk.; 15, 33.).

29—39. A bálványok nem tehetnek sem jót, sem rosszat. — *29.* A mózesi törvény az *asszonyok*at általában kizárta az áldozati cselekményekből. — *30.* A *ruha* megszakítása, a *fej és a szakáll leborotválása* a gyász jelei voltak, melyeket a mózesi törvény nem engedett meg a papoknak (Móz. III. 21, 5.). — A *30.* és a — *31.* vers talán Tammúz (Adonis) pogány isten halálának siratására céloz. —

34Hasonlóképen sem gazdagságot nem adhatnak, sem a rosszat nem viszonozhatják. Ha valaki fogadalmat tesz nekik és nem teljesíti, számon azt sem kérik. 35Az embert a haláltól meg nem szabadíthatják, sem a gyengét a hatalmasabb*nak kezéből* ki nem ragadhatják. 36A vaknak nem adják vissza a látást, az embert a nyomorúságtól meg nem szabadítják. 37Özvegyen nem könyörülnek és az árvákkal jót nem tesznek. 38Isteneik olyanok, mint a hegy kövei: fából, kőből, aranyból és ezüstből vannak, és akik tisztelik őket, megszégyenülnek. 39Hogyan lehetne tehát őket isteneknek gondolni vagy mondani?

40Hiszen még maguk a káldeusok is tiszteletlenül bánnak velük! Ha meghallják ugyanis, hogy *valaki* néma és beszélni nem tud, elviszik Belhez, és azt kívánják tőle, hogy az beszélni tudjon! 41Mintha érteni tudnának azok, akik mozogni nem tudnak! Ők maguk is, ha ezt belátják, otthagyják őket; mert isteneiknek maguknak sincs értelmük. 42Az asszonyok szalaggal körülövezve ülnek az utak mentén és *korpát* égetnek. 43Ha aztán valamelyik járó-kelő magával viszi egyiküket és ő hál vele, szemére hányja társnőjének, hogy azt nem tartották *erre* méltónak úgy, mint őt, és nem tépték szét szalagját. 44Csalárdság mindaz, ami náluk történik. Hogyan lehetne *hát* őket isteneknek gondolni vagy mondani?

45Ácsok és aranyművesek készítették őket. Semmi mássá sem lesznek, mint azzá, aminek a *mesteremberek* akarják. 46Maguk a művészek, kik őket készítik, nem hosszú éle-

34. Sem a rosszat nem viszonozhatják, a görög szerint: «... nem adhatnak még egy rézpénzt sem».

40—44. A bálványok tisztelete oktalanság, és együtt jár az erkölcstelenséggel. — 40. A káldeusok annyiban *bánnak tiszteletlenül* isteneikkel, hogy olyasmit követelnek tőlük, amihez erejük nincs, és így mintegy kigúnyolják őket. — A vers vége a görögben így hangzik: «... mintha meg tudná hallani!» — *41.* A görög szerint a vers második tagja így hangzik: «De bár észreveszik ezt, nem tudják elhagyni őket (= bálványaikat), mert nincsen értelmük». — *42—43.* Az *ov* vagy *szalag* az Istar istennőnek tett fogadalmat jelképezi; amely férfi az illető nőt megkívánta, elszakította szalagját. — *Korpát* (gör.), Vulg. «olajbogyók magvát». A régi Keleten a korpa égetése varázsszer volt szerelmi vágyak felgerjesztésére.

45—51. A bálvány emberi kéz alkotása. — 45. A mesteremberek (gör.), Vulg. «a papok». V. ö. Bölcs. 13, 11—19; Iz. 44, 10—20. — *46.* Halandó ember nem alkothat halhatatlan istent. —

tűek ; vajjon tehát istenek lehetnek-e azok, amiket ők készítettek? [47]Csalárdságot és gyalázatot hagynak hátra utódaiknak. [48]Mikor ugyanis háború és veszedelem jő reájuk, azon tanakodnak egymás közt a papok, hová rejtőzzenek el velük. [49]Hogyan lehetne tehát isteneknek tartani azokat, akik sem a háborútól nem tudják megszabadítani magukat, sem a veszedelmekből meg nem szabadulnak? [50]Mivel arannyal és ezüsttel bevont fából vannak, később megtudja valamenynyi nemzet és király, hogy csalárdságok. Nyilvánvalóvá lesz, hogy nem istenek, hanem emberek kezének művei, és semmiféle isteni cselekvés sincs bennük. [51]Nyilvánvaló-e tehát, hogy nem istenek, hanem emberek kezének művei, és semmiféle isteni cselekvés sincs bennük?

[52]Királyt nem támasztanak az országnak és esőt sem adnak az embereknek. [53]Sem igazságot nem szolgáltatnak, sem az országokat meg nem mentik az igazságtalanságtól, mert tehetetlenek, mint a varjak az ég és a föld között. [54]Ha pedig tűzvész üt ki a fából, ezüstből és aranyból való istenek házában, papjaik ugyan elfutnak és megmenekülnek, ők azonban, mint a gerendák, bennégnek. [55]Sem a király, sem a *harcosok* előtt helyt nem állanak : hogyan lehetne tehát azt gondolni vagy elfogadni, hogy istenek?

[56]Sem tolvajoktól, sem rablóktól nem védik meg magukat a fából és kőből készített és arannyal meg ezüsttel bevont istenek. Akik erősebbek náluknál, [57]azok elveszik tőlük az aranyat, az ezüstöt és a ruhát, mely betakarja őket, és elmennek, ők pedig segíteni magukon nem tudnak. [58]Jobb dolog tehát királynak lenni, mert az megmutathatja erejét, avagy hasznos eszköznek a házban, mert azzal birtokosa dicsekszik, avagy ajtónak a házban, mert az megvédi mindazt, ami benne van, mint hamis isteneknek.

51. A görög szerint ez a vers így hangzik : «Ki ne tudná tehát, hogy ők nem istenek?» stb.

52—55. A bálványok tehetetlenek. — 55. A harcosok előtt (gör.), Vulg. «a háború előtt».

56—58. A bálványok sem maguknak, sem tisztelőiknek nem használhatnak semmit sem. — 58. Mert azzal birtokosa dicsekszik, a görög szerint : «melyet birtokosa felhasznál». A mondat végéhez a görög szöveg hozzáteszi : «vagy fából való szobornak a királyi palotában, mint hamis isteneknek».

[59]A nap, a hold és a csillagok, melyek ragyogva világítanak, és arra vannak rendelve, hogy hasznosak legyenek, engedelmeskednek; [60]ugyancsak gyönyörűség nézni a villámot is, ha feltűnik, épúgy a szél is az egész földön fúj. [61]Teljesítik a parancsot a felhők is, ha azt parancsolja nekik az Isten, hogy járják be az egész föld kerekségét. [62]Teljesíti a parancsot a felülről küldött tűz is: megemészti a hegyeket és az erdőket. Ők azonban sem szépség, sem erő tekintetében nem hasonlók ezek egyikéhez sem. [63]Ezért nem szabad azt gondolni, sem azt mondani, hogy istenek; hiszen nem tudnak sem igazságot szolgáltatni, sem más mifélét cselekedni az embereknek. [64]Mivel tehát tudjátok, hogy nem istenek, ne féljétek őket!

[65]Mert sem átkot, sem áldást nem mondanak a királyokra. [66]Jeleket sem mutatnak az égen a nemzeteknek; sem nem fénylenek, mint a nap, sem nem világítanak, mint a hold. [67]Az állatoknak, melyek födél alá futhatnak és segíthetnek magukon, jobb sorsuk van, mint nekik. [68]Tehát semmiképen sem nyilvánvaló előttünk, hogy istenek; ezért ne féljétek őket!

[69]Mert amilyen az uborkaföldön a madárijesztő, mely semmit sem őriz meg, olyanok az ő fából készített, ezüsttel és arannyal bevont isteneik. [70]Olyanok ők, mint a kertben a fehér tövis, melyre minden madár reászáll. Hasonlóképen olyanok az ő fából való, arannyal és ezüsttel bevont isteneik, mint a sötét helyre kivetett holttest. [71]Ugyancsak a bíborról és a bársonyról, melyeket rajtuk a moly megrág, tudjátok, hogy nem istenek. Végül ők maguk is megemésztetnek, és gyalázattá lesznek a földön. [72]Jobb tehát az igaz embernek, kinek bálványai nincsenek; mert nem lesz része a gyalázatban.

59—64. A természeti tüneményeknek szépsége és ereje messze fölülmúlja a bálványokat. — 62. Ők: a bálványok. — *63. Más mifélét,* a görög szerint: «jót».

65—68. A bálványok nyomorultabbak az állatoknál. — 66. Szép ellentét Móz. I. 1, 14—19-cel.

69—72. A bálványok gyalázattá lesznek a földön. — 71. Bársony helyett a görög szöveg «márvány»-t mond. Ez a kifejezés a legerősebb érv a mellett, hogy Jeremiás levelének eredeti szövege a héber volt; a megfelelő héber szó ugyanis egyaránt jelent *bársonyt* és *márványt*.

EZEKIEL JÖVENDÖLÉSE.

1. — Ezekiel (héb. Jechezkel — «Megerősít az Isten» vagy «Erős az Isten !») egy Búzi nevű papnak volt a fia (1, 3.), és amaz előkelők közé tartozott, akik 597-ben Jóákínnal, Júda királyával jutottak a babiloni fogságba (1, 1 sk. ; v. ö. Kir. IV. 24, 15.). A próféta számos honfitársával együtt a Kobár (héb. Kebár, asszír nyelven : Kabaru) folyó mellett fekvő Tel-Ábib nevű városba került, hol fogolytársai közt valóságos lelkipásztori tevékenységet fejtett ki. Családi viszonyait illetőleg annyit tudunk, hogy felesége volt, kit forrón szeretett, és aki hirtelenül halt meg azon a napon, amelyen Babilónia királya Jeruzsálem ostromát 588-ban megkezdte (24, 2. 16 skk.). Gyermekeiről a Szentírásban nincsen szó. Prófétai hivatását fogságának ötödik évében, 592-ben nyerte az Úrtól (1, 2.) és legalább huszonkét éven keresztül, tehát 571-ig gyakorolta (29, 17.), mindvégig a száműzetésben. A fogságba hurcolt zsidók egy része szívesen hallgatta az ékes beszédű prófétát, bár hibáikat keményen ostorozta ; ellenségei részéről azonban sok üldözést szenvedett (2, 6.). Életének végéről semmi bizonyosat sem tudunk. A zsidó hagyomány szerint mint vértanu halt meg a babiloni fogságban : egy előkelő zsidó ölte meg, kit bálványozása miatt megfeddett.

2. — Könyve két főrészből áll (1—32. fej. és 33—48. fej.), melyek mindegyike ismét két szakaszra oszlik. Az első főrész első szakasza (1—24. fej.) Ezekielnek 592—586 közé eső prófétai működését adja elő. Ekkor Jeruzsálem és a templom még fennállt, és a prófétának főfeladata az volt, hogy megtörje a bálványozásba és erkölcstelenségbe merült zsidók vakmerő bizakodását, kik azt hitték, hogy az Úr nem hagyhatja el templomát és a szent várost. Hivatása tehát sok tekintetben megegyezett Jeremiáséval. A második szakasz (25—32.) az idegen nemzetek ellen szóló beszédeket tartalmazza. —

A második fórész Ezekielnek a szent város pusztulása után folytatott prófétai működését közli: részint szóbeli jövendöléseket (33—39. fej.), részint látomásokat (40—48. fej.) a választott nép országának helyreállításáról és az eljövendő messiási országról. Ebben a részben a próféta a csüggedő zsidók lelkében fenn akarja tartani a reményt és a bizalmat az Isten iránt.

Ezekiel a legtöbb látomás és jövendölés idejét pontosan meg szokta jelölni év, hónap és nap szerint; az éveket Jóákín fogságba hurcolásától számítja.

3. — Ezekiel könyvének alapgondolata az, hogy az Isten híven teljesítette fenyegető jövendöléseit, de éppoly híven teljesíti majd vigasztaló és boldogító ígéreteit is. A próféta teologiájának alapgondolata: az Isten végtelen nagysága és felsége, ellentétben az emberi gyöngeséggel és tehetetlenséggel. Tanításának legfontosabb része az eljövendő messiási ország mint új, egyetemes szövetség, melyet az Isten az emberiséggel köt. Ezekiel a messiási országot az ószövetség jellegzetes kifejezéseivel szokta leírni. A számos, néha szokatlan jelképes látomás, jelképes cselekedet és allegórikus leírás Ezekiel könyvét az ószövetségi Szentírásnak legnehezebb, de egyszersmind egyik legérdekesebb és legmélyebb tartalmú iratává teszi. Nyelvezetében sok az arámi szó. Történelmi hitelességét az újabb mezopotámiai ásatások is igazolják; kánoni volta szintén kétségtelen mind a zsidóknál, mind a keresztény Egyházban. A régi zsidók Ezekiel könyvét — éppen nehézsége miatt — harmincadik életévük betöltése előtt nem olvashatták.

4. — Ezekiel könyve a prófétát mint az ószövetségnek egyik legnagyobb és legjellegzetesebb egyéniségét mutatja be. Látomásainak és jelképes cselekedeteinek nagy számát és sokszor sajátos voltát megmagyarázza az a körülmény, hogy hitetlen és megátalkodott honfitársait kellett a bűnből felráznia, kiken a puszta szóbeli dorgálás és jövendölés már nem segített volna.

Könyvét a próféta a babiloni fogság első időszakában, körülbelül Kr. e. 570 táján fejezte be.

1. FEJEZET.

Ezekiel meghívása a prófétai tisztre. — A kerub-látomás; az Úr dicsőségének látomása.

[1]És történt a harmincadik esztendőben, a negyedik *hónapban*, a hónap ötödik napján: miközben a foglyok között voltam a Kobár-folyó mellett, hogy megnyíltak az egek, és isteni látomásokat láttam. [2]A hónap ötödik napján, Jóákín király számüzetésének az ötödik esztendejében [3]ezt a szózatot intézte az Úr Ezekiel paphoz, Búzi fiához, a káldeusok földén, a Kobár folyó mellett, és ott lőn rajta az Úr keze.

ELSŐ FŐRÉSZ. (1—32. fejezet.)

I. szakasz. Ezekiel prófétai működése meghívásától Jeruzsálem ostromáig. (1—24. fejezet.)

Bevezetés. (1, 1—3, 21.)

1. *1—3. Ezekiel prófétai meghívásának időpontja.* — *1—2.* Ezekiel igen szabatosan jelöli meg prófétai meghívásának helyét és idejét, éspedig mind az akkor Babilóniában szokásos időszámítás, mind a zsidó időszámítás szerint. — Ezekielt az Úr *Jóákín király számüzetésének* (597.) *ötödik esztendejében* (592-ben), Tammúz hó (jún.-júl.) ötödikén hívta meg a prófétai tisztre. *A harmincadik esztendő* (1. v.) számításának kiindulópontja tehát 622. Nábupolasszár, Nábukodonozor babiloni király atyja, 625-ben új dinasztiát alapított, országát függetlenné tette Asszíriától, s ilymódon Babilónia nagyhatalmi állásának alapját vetette meg. Úgylátszik, hogy trónjának megszilárdulása új időszámításnak kiindulópontja lett országában. — Más magyarázók szerint a «30» szám a «13» számnak elírása; ebben az esetben a számítás kiindulópontja Nábukodonozor trónraiépésének éve: 605 vagy 604. — *A foglyok* az 597-ben Babilóniába hurcolt zsidók (Kir. IV. 24, 10—16; Krón. II. 36, 9—10.). A *Kobár* (héb. Kebár, asszírul Kabaru) valószínűleg azonos a Babilon közelében levő *Nahr malka*-val, a Királyi csatornával, melyet Nábukodonozor azért ásatott, hogy az Eufrátest és a Tigrist összekösse. (A próféta lakóhelye Tel-Ábib volt; l. 3, 15.) 3, 15 azt mutatja, hogy ez a kifejezés: *a Kobár folyó mellett*, szószerint veendő; a próféta valószínűleg a víz partján imádkozott, amikor elragadtatásba esett. *Megnyíltak az egek:* t. i. a próféta elragadtatásában. *Isteni látomásokat:* a többes szám talán az 1, 4—28-ban leírt fölséges látomás egyes részeire (4—14; 15—21; 22—28.) vonatkozik. — *3. Búzi* egyébiránt ismeretlen, de valószínűleg előkelő papi nemzetségnek tagja volt, mert Nábukodonozor 597-ben csak a zsidó nép legelőkelőbbjeit hurcolta Babilóniába (= *a káldeusok földére*). *Lőn rajta az Úr keze:* az Úr szelleme megszállta Ezekielt. *Ott* szócskán hangsúly van: Ezekiel nem a Szentföldön, hanem (Dánielhez hasonlóan) kizárólag pogány országban lakó honfitársai közt gyakorolta prófétai tisztét.

4—28. A kerub-látomás; az Úr dicsőségének látomása. — Mint Izaiás (6. fej.), úgy Ezekiel is a prófétai tisztre való meghívását fölséges látomásban nyerte. Ezekiel négy csodálatos élőlénytől (kerubtól) vont kocsit lát, mely fölött az Úr királyi széke lebeg, s a királyi széken maga a választott népnek szövetséges Istene,

4És ez volt a látomásom: Íme forgószél jött észak felől és nagy felhő, lobogó tűz és körülötte fényesség, és belőle, tudniillik a tűz belsejéből, olyasvalami *tűnt elő*, mint a fénylő érc. 5És benne olyasmi volt, mint négy élőlény. Alakjuk ilyen volt: emberhez hasonlítottak; 6négy arca volt mindegyiknek és négy szárnya mindegyiknek. 7Lábuk egyenes láb volt, és lábuk talpa olyan volt,

a jeruzsálemi templomban a kerubok fölött trónoló Úr jó el, hogy bocszút álljon szövetsége megszegőin, s egy új, tökéletes szövetségnek útját készítse elő. A próféta látomása szimbolikus természetű: Ezekiel nem magát a földi emberre nézve láthatatlan isteni valóságot, hanem ennek jelképeit látja; ugyanígy a kerubok leírásában is az egyes vonások az angyaloknak egy-egy tulajdonságát, vagy az üdvösség rendjében való szerepüket szemléltetik. A leírásban sokszor előforduló kifejezések: *hasonló, úgy látszott, olyasmi mint*, azt mutatják, hogy emberi nyelv nem tudja tökéletesen kifejezni az isteni dolgokat. Ezekiel látomása a keruboktól vont isteni szekérről és rajta az Úr királyi székéről még négyszer megismétlődik: 3, 23; 8, 2; 10, 1—22; 43, 2—3.

Az 1. fejezetben olvasható egységes látomást három részre oszthatjuk: *a)* az élőlények (4—14.), *b)* az Isten csodálatos kocsija (15—21.), *c)* az Úr trónja és dicsősége (22—28.).

a) *4—14. Az élőlények.* — *4.* Ezekiel viharfelhőt lát közeledni észak felől. A viharfelhő *(= forgószél és nagy felhő)* az Isten büntető ítéleteinek az ószövetségi Szentírásban szokásos képe és kísérője (Zsolt. 17, 8—16; Jóel 2, 2; v. ö. Dán. 7, 13; Mát. 24, 30; Jel. 1, 7.). A viharfelhő *észak felől* jő: észak a sötétség hona, és egyébiránt is minden, Jeruzsálemet megtámadó ellenség észak felől közelítette meg a szent várost, mely kelet, dél és nyugat felől bevehetetlen volt. L. Jer. 1, 13. 14. magyarázatát. A *lobogó* (héb. talán «fel-fellobbanó») *tűz* (= villámlás) az Isten trónjából sugárzott ki (27. v.), és megaranyozta a viharfelhőt *(= körülötte fényesség)*. A messziről közeledő felhőben a próféta még nem látja tisztán sem a keruboktól vont csodálatos szekeret, sem az Úr trónját, csak a *fénylő érc*hez hasonló fényességet szemléli. *Fénylő érc*, Vulg. szószerint: «electrum». A héber szöveg bizonytalan szava némelyek szerint annyit jelent, mint «fénylő érc», valamilyen arany-ezüst ötvény. A látomás egyes részei csak később bontakoznak ki Ezekiel szeme előtt. A *tudniillik* szó a héberben hiányzik. — *5.* A *négy élőlény* négy kerub. Ezekiel itt és több, ezután következő jelenés leírásában ezzel az általános névvel illeti őket: *élőlények* (Vulg. szószerint: «állatok»), csak 10, 20-ban ismeri fel a próféta, hogy ezek az «élő lények» kerubok. A következő versekben Ezekiel részletesen leírja a kerubokat. — *6. Négy arca volt mindegyiknek:* l. 10. v. A négy arc a kerubok életének teljességét fejezi ki; l. a 10. v. magyarázatát. A *négy* szent szám, a tökéletességnek szimboluma. *Négy szárnya mindegyiknek:* l. 9. 11. v. A látomásban a kerubok az Isten szekerének négy sarkán állnak; mindegyiknek két-két kiterjesztett felső szárnya a mellette álló két kerubnak egy-egy szárnyával összeér, úgy hogy a kerubok kiterjesztett szárnyai szabályos négyszöget alkotnak. A szárnyak a gyorsaságnak jelképei, mellyel a kerubok az Úr akaratát teljesítik. — *7. Lábuk egyenes láb volt:* nem volt térdhajlása, hogy minden irányban mozoghasson; ezért *talpuk* sem végződött ujjakban, hanem ke-

mint a borjú lábának a talpa, és szikráztak, mint a ragyogó érc színe. [8]És szárnyuk alatt négy oldalt emberi kéz volt ; arcuk is, szárnyuk is négy oldalt volt, [9]és egyiknek a szárnya összeért a másikéval. Nem fordultak meg, amikor jártak, hanem mindegyik a saját arca irányában haladt. [10]Arcuk emberi archoz hasonlított, de mind a négyüknek jobbfelől oroszlánarca volt, és mind a négyüknek balfelől bikaarca volt, és ezenfelül mind a négyüknek sasarca volt. [11]*Ilyen volt* az arcuk. Szárnyuk pedig felül ki volt terjesztve, mindegyiküknek két szárnya összeért, és kettő befödte testüket. [12]Mindegyikük a saját arca irányában haladt ; amerre a lélek törekedett, arrafelé mentek, és nem kellett megfordulniok, amikor mentek. [13]És az élőlények között *olyasvalami látszott*, mintha tűzben szén izzott volna, és mintha fáklya imbolygott volna az élőlények között : a tűz ragyogott, és a tűzből villámok cikáztak. [14]S az élőlények ide-oda mozogtak, mint a cikázó villám.

[15]Amikor pedig az élőlényeket szemléltem, négy oldalt egy-egy kerék

rek pataalakú volt. Ezek a vonások (épúgy mint a kerubok szárnyai) szintén az élőlények gyorsaságát jelképezik, mellyel az Isten akaratát mindenben teljesítik. — *8.* A *négy kéz* az élőlények szüntelen tevékenységét szemlélteti. — *9.* Mivel az élőlényeknek négy arca volt, és lábuk is olyan volt, hogy minden irányban könnyen mozoghatott (7. v.), nem kellett megfordulniok, bármely irányban is akartak haladni. — *10.* A négy *arc* egy- és ugyanazon a fejen volt, és a földi élőlények egy-egy csoportjának legtökéletesebb képviselőjét szemléltette. Az *ember* a teremtés koronája ; az *oroszlán* az állatok királya s a vadállatok leghatalmasabbika ; a *bika* a legnagyobb háziállat és az ószövetségi véres áldozatok legfontosabb állata ; a *sas* a madarak királya. Az *ezenfelül* szó a héber szövegben hiányzik. — *11.* L. a 6. v. magyarázatát. Minden kerub két-két szárnyával *befödte testét:* tiszteletből az Isten fölsége előtt. V. ö. Iz. 6, 2. — *12.* Bármerre is vezette a kerubokat az Isten *lelke*, nem kellett megfordulniok, mert négy arcuk volt, tehát bármerre is mentek, mindig előre mentek. — *13.* A fordítás a Hetvenes görög szöveget és a régi latin fordítást követi. Vulg. és héb. «És az élőlények olyanok voltak, mint a tűzben izzó szén ; olyanoknak látszottak, mint a fáklya. Ilyen volt a látomás, mely az élőlények között imbolygott» stb. Az élőlények földöntúli ragyogása az Istenhez való közelségükből és tökéletes angyali természetükből fakadt. — A *14.* v. az élőlények nagy gyorsaságát és ide-odamozgását szemlélteti *a cikázó villám* hasonlatával.

b) *15—21. Az Isten csodálatos kocsija.* — A próféta csak a kocsi *kerekeit* látja, de ezek feltételezik magát a kocsit is. — *15. A földön:* az élőlények lábafejének magasságában vagy ezalatt. *Négy oldalt:* a kocsi négy szegletén, ott, ahol a kerubok szárnya

látszott a földön az élőlények mellett. [16]És a kerekek és szerkezetük olyannak látszott, mint a *társiskő* ragyogása; mind a négynek hasonló alakja volt; olyannak látszottak és formájuk olyan volt, mintha kerék volna a kerék belsejében. [17]Mind a négy oldaluk irányában mehettek, amikor mentek, és nem kellett megfordulniok, amikor jártak. [18]A kerekek talpát és magasságát rettenetes volt nézni; és mind a négynek egész felülete körüskörül telve volt szemekkel. [19]Miközben pedig az élőlények jártak, forogtak mellettük a kerekek is; és amikor felemelkedtek az élőlények a földről, felemelkedtek egyszersmind a kerekek is. [20]Akármerre *akart* is a lélek járni, amikor a lélek elindult, felemelkedtek egyúttal a kerekek is és követték őt ugyanoda, mert az élet lelke volt a kerekekben. [21]Ha azok mentek, ezek is mentek; ha azok álltak, ezek is álltak; és ha azok felemelkedtek a földről, egyúttal felemelkedtek a kerekek is és követték őket, mert az élet lelke volt a kerekekben.

[22]És az élőlények feje fölött az égboltozathoz hasonló valami volt; olyannak látszott, mint a kristály, félelmetes volt, és kiterjeszkedett fenn a fejük fölött. [23]Az égboltozat alatt pedig szárnyaik egyenesen álltak, egyiké a másik felé; mindegyi-

összeért. — *16. Mint a társiskő ragyogása:* (héb.), vagyis a Társisból (Spanyolországból) való krizolit vagy topáz. Vulg. «mint a tenger színe». Ezekiel leírásához jobban illik az aranysárga, mint a kékeszöld drágakő. A kerekek szerkezete olyan volt, hogy kettőkettő derékszögben egymásba volt illesztve; — *17.* ennek következtében a kerekek minden irányban egyformán mozoghattak, és nem kellett megfordulniok mozgás közben. A látomásnak ez a mozzanata is azt a könnyedséget szemlélteti, mellyel az Úr kocsija mindenfelé haladhatott. A próféta nem szól a kerekek tengelyéről, melynek a látomásban nem volt szerepe. — *18.* A számtalan szem a kerekeken (héb. «a kerekek talpán») az isteni mindentudás jelképe. — *19.* Az *egyszersmind* szó a héberben hiányzik. — *20.* Az előbbi vers gondolatának folytatása. *Az élet lelke* a mindent éltető, mindent összetartó és vezető isteni lélek. — A próféta nyomatékosan megismétli, hogy a kerubokat és az Úr szekerét egy és ugyanaz az isteni lélek irányította egységes terv szerint.

c) *22—28. Az Úr trónja.* Figyelemreméltó a «hasonló» és «olyasmi» szavak folytonos ismételgetése; l. a 4—28. v. bevezető magyarázatát. — *22. Az égboltozathoz hasonló valami* az égboltozatnak bizonyos másá, melyen az Isten trónja állt. — Móz. I. 1, 6. is úgy írja le az égboltozatot, mint a föld felett kifeszített sátrat. *Mint a kristály:* a megfelelő héber szó (átlátszó) jeget jelent. *Félelmetes volt:* l. a 18. v. magyarázatát. Ezekiel látomásában az Úr trónja a kerubok és a kocsi fölött lebeg. — *23.* L. 9. 11. v. *Szárnyaik:* az élőlények szárnyai; ezek *egyenesen álltak* és két-

kük két szárnnyal befödte testét, s a másik is hasonlóan befödte magát. 24És szárnyuk suhogását olyannak hallottam, mint a nagy vizek zúgását, mint a fölséges Isten szózatát; amikor jártak, hangjuk olyan volt, mint a sokaságé, mint a tábor zaja; amikor pedig álltak, leeresztették szárnyukat. 25Mert valahányszor szózat hangzott az égboltozat fölött, mely fejük felett volt, megálltak, és lebocsátották szárnyukat. 26És az égboltozat fölött, mely fejük felett volt, olyasmi látszott, mint a zafirkő, királyi székhez hasonló; s a királyi székhez hasonló dolog fölött fenn emberi alakhoz hasonló valami látszott. 27És benne körüskörül olyasvalamit láttam, mint a fénylő érc, olyasmit, mint a tűz; derekától felfelé és derekától lefelé körüskörül pedig olyasmit láttam, mint a fénylő tűz, 28olyasmit, mint a szivárvány, amikor esős napon a felhőben feltűnik. Ilyennek látszott a fényesség körüskörül.

két kerub kiterjesztett szárnyai egymást érintették. — *24.* Az élőlények szárnyainak suhogása félelmetes zajt okozott. *A fölséges Isten szózata* a mennydörgés hangja. V. ö. Zsolt. 28, 3 skk. *Mint a sokaságé, mint a tábor zaja*; a héber szerint: «hangos zúgás, mint a tábor zaja». — *25.* A Vulgáta szövege, melyet a fenti fordítás is követ, egy jelenségnek többszöri megismétlődéséről beszél. A héber szöveg így szól: «És szózat lőn az égboltozat fölött, és megálltak» stb. Az Isten szavára megállnak az élőlények, s a próféta megláthatja magának az Úrnak dicsőségét. — *26. Az égboltozat fölött* (22. v.), melyet a próféta látott, az Úr trónjának hasonmása állott. A *zafirkő*nek kék színe megfelel az égboltozat színének. Az *emberi alakhoz hasonló* maga az Úr. Az ószövetség isteni jelenéseiben az Úr többnyire emberi alakban jelent meg, mert a földi lények közt az ember az Istennek legtökéletesebb képmása (Móz. I. 1, 26. 27.). Az emberi alakban való megjelenés a választott népet előkészíthette az Isten Fiának megtestesülésére az idők teljességében. — *27.* Ezekiel az Urat jelképező emberi alakot ülve látja, méltósága teljességében. A *fénylő érc* (l. 1, 4. jegyz.) és a *tűz* ragyogása az isteni fölségnek találó jelképe. A héber szöveg szerint az Urat jelképező emberi alak derekától felfelé olyan volt, mint az arany-ezüst ötvény (?), derekától lefelé pedig olyan, mint a ragyogó tűz; v. ö. 8, 2. A vers vége a héber szöveg szerint így hangzik: «... mint a tűz; és fényesség volt körülötte».

A keruboktól vont szekéren megjelenő Isten látomása élénken emlékeztet a zsidó nép szövetséges Istenére, ki a jeruzsálemi templomban a kerubokkal ékesített frigyláda fölött trónolt. Ez a hasonlóság rendkívül vigasztaló gondolatot domborított ki Ezekiel előtt, azt tudniillik, hogy az Úr, aki a babiloni fogságban élő prófétának mint a szövetség Istene jelenik meg, a zsidó nép hálátlansága és bűnös volta ellenére sem feledkezik meg szövetségéről, melyet egykor választott népével kötött.

2. FEJEZET.

Az Úr Ezekielt Izrael lázongó házának prófétájává teszi. — A siralmakkal teleírt könyvtekercs.

1 Így láttam az Úr dicsőségének jelenését. Én, amikor láttam, arcra borultam. Ekkor egy beszélőnek szavát hallottam, és ez így szólt hozzám : Emberfia, állj lábadra, hadd beszéljek veled. 2 És miután hozzám szólt, lélek jött belém és lábra állított ; és hallottam, amint hozzám beszélt 3 és mondotta : Emberfia, én elküldelek téged Izrael fiaihoz, a pártütő nemzethez, mely eltávozott tőlem; ők és atyáik mind a mai napig megszegték szövetségemet. 4 Kemény arcúak és megátalkodott szívűek fiaik is, kikhez én küldelek ; mondjad tehát nekik : Így szól az Úr Isten! 5 Hátha még ők is meghallják, és elhagyják *bűneiket!* Mert ellenszegülő egy ház ez, de tudják meg, hogy próféta van közöttük ! 6 Tehát te, emberfia, ne félj tőlük és ne ijedj meg beszédeiktől se, ha hitetlenek és lázongók is

2. *1—7. Az Úr Ezekielt Izrael lázongó házának prófétájává teszi.* — *1.* Az 1. fejezetben leírt isteni fölség láttára a próféta tiszteletből és félelemből *arcra borul*, — *2.* az Isten *lelke* azonban *lábra állítja*, hogy teljes öntudattal és szabad elhatározással vállalja magára a nehéz prófétai hivatást. — *3.* Az *emberfia* név Ezekiel könyvében a prófétának állandó megszólítása az Úr részéről. Mivel Ezekiel gyakran részesült a legfölségesebb isteni látomásokban, az Úr őt ezzel a névvel állandóan figyelmeztette gyarló emberi természetére. Az Isten Ezekielnek kifejezetten megadja a prófétai küldetést *(én elküldelek téged)*, éspedig *Izrael fiaihoz*, a babiloni fogságban élő zsidókhoz, kiket folytonos bálványozásuk miatt *pártütő nemzet*nek nevez. A zsidók állandó *szövetségszegéséről* a Királyok könyvei és a babiloni fogság előtt meg alatt működő próféták számtalanszor beszélnek. Az Úr *szövetsége* a Sinai hegynél kötött szövetség (Móz. II. 24.). — *4. Fiaik:* a 3. versben említett atyák (ősök) fiai, Ezekiel kortársai. *Kemény arcúak:* szégyenkezni nem tudnak, már semmi sem hat reájuk. *Így szól az Úr Isten:* Ezekiel talán még a többi prófétánál is gyakrabban hangoztatja isteni küldetését. — *5. Meghallják:* az Úr szavát. A Vulgáta szövegezése még lehetségesnek tartja a megátalkodott zsidók megtérését. A héber szerint : «És ők, — akár meghallják (t. i. szavaimat és megtérnek), akár nem teszik ezt» stb. *Ellenszegülő egy ház:* Ezekiel könyvében gyakori jelzője Izraelnek. A héberben ez a kifejezés szinte tulajdonnév : «Ellenszegülés-háza». *Tudják meg, hogy próféta van közöttük:* ha majd az Ezekiel által megjövendölt csapások bekövetkeznek, majd meglátják a zsidók, hogy ő az Úrnak igaz prófétája. — *6.* V. ö. Jer. 1, 8. 17—19. Az Úr megadja Ezekielnek a lelki erősség adományát, és felvértezi minden emberi félelem ellen. *Ha hitetlenek és lázongók is veled szemben*, a héber szerint : «ha (olyanok is) veled szemben, mint a tövis és a tüske.» A *tövis*, a *tüske* és a *skorpió* Ezekiel ellenségeinek, a megátalkodott zsidóknak gúnyoló és gyalázó beszédeire utal ; ezektől, valamint ellenségeinek haragos tekintetétől *(arcuktól)* nem kell félnie a prófétának, mert

veled szemben, és ha skorpiókkal is kell együtt laknod. Szavaiktól ne félj és arcuktól ne remegj, mert ellenszegülő ház ez. [7]Mondjad tehát nekik az én igéimet ; hátha meghallják és elhagyják *bűneiket*, mert haragra ingerelnek engem !

[8]Te pedig, emberfia, hallgass mindarra, amit én majd neked mondok, és ne légy ellenszegülő, mint az az ellenszegülő ház ; nyisd fel szájadat és edd meg azt, amit én neked adok. [9]Erre azt láttam, hogy íme egy kéz nyúlt felém; benne könyvtekercs volt. Ő ezt kiterítette előttem, és az kívül is, belül is *tele* volt írva, s ami bele volt írva, az siralom, *gyászének* és jajszó volt.

3. FEJEZET.

Ezekiel az Úr parancsára megeszi a könyvtekercset. — Az Úr megerősíti Ezekielt a prófétai tisztre. — Az Úr lelke Ezekielt Tel-Ábibba viszi. — A próféta nagy felelőssége. — Ezekiel ismét látja az Úr dicsőséget. — A próféta némasága.

[1]És mondotta nekem : Emberfia, ami előtted van, edd meg ; edd meg ezt a tekercset és menj, beszélj Izrael fiaihoz. [2]Erre felnyitottam számat, s ő megétette velem azt a tekercset [3]és mondotta nekem : Emberfia, gyomrod vegye be, és belső részeid teljenek meg ezzel a tekercscsel, melyet én neked adok. Én megettem azt, és oly édes lett számban, mint a méz.

[4]És mondotta nekem : Emberfia, menj Izrael há-

nem árthatnak neki. — *7.* A vers héber szövegére nézve l. az 5. vers magyarázatát.

8—9. A siralmakkal teleírt könyvtekercs. — 8. Az Úr Ezekieltől föltétlen engedelmességet kíván ; — a jelen esetben a 3, 1—3-ban leírt jelképes cselekedet végrehajtását követeli tőle : a prófétának meg kell ennie az Úr által neki nyujtott könyvtekercset. A könyvtekercs *megevése* az abban leírt jövendölések tökéletes megértését jelenti. V. ö. Jel. 10, 9. 10. — *9.* A *kéz* az Úr keze. A régiek a könyveket tekercsre írták. A tekercsnek rendesen csak egyik oldalára írtak ; a *kívül is, belül is teleírt könyvtekercs* (v. ö. Jel. 5, 1.) a legnagyobbrészt fenyegető tartalmú jövendölésecknek nagy számára mutat. — Ezekiel könyvében valóban több igen szép *gyászének* van. (7. 19. 27. 31. fej.)

3. *1—3. Ezekiel az Úr parancsára megeszi a 2, 9-ben említett könyvtekercset. — 1.* Az Úr ismételten (v. ö. 2. 8.) feltétlen engedelmességet követel prófétájától. Hogy mit jelent a könyvtekercs megevése, l. 2, 8 ; v. ö. Iz. 51, 16 ; Jer. 15, 16 ; Jel. 10, 9. 10. — *3.* A próféta egész valójának el kell telnie az Úr szellemével, és teljes odaadással kell élnie prófétai tisztének. *Megettem azt:* az egész esemény a próféta elragadtatásában történik. A könyvtekercs *édes lett* a próféta *szájában:* az Isten parancsának teljesítése mélységes, benső békét szerez a léleknek.

4—10. Az Úr ismételten megerősíti Ezekielt a prófétai tisztre.

zához és intézd hozzájuk az én igéimet. [5]Mert nem érthetetlen beszédű és ismeretlen nyelvű néphez szól a te küldetésed, *hanem* Izrael házához, [6]és nem számos, érthetetlen beszédű és ismeretlen nyelvű néphez, melyeknek nyelvét nem tudod megérteni; — ha azokhoz küldenélek, ők hallgatnának reád! — [7]Izrael háza azonban nem akar reád hallgatni, mert nem akar reám hallgatni; Izrael egész házának ugyanis kemény a homloka és megátalkodott a szíve. [8]Íme arcodat keményebbé teszem az ő arcuknál, és homlokodat keményebbé az ő homlokuknál. [9]Gyémánthoz és kovához teszem hasonlóvá arcodat; ne félj tőlük és ne ijedj meg arcuktól, mert ellenszegülő ház ez!

[10]És mondotta nekem: Emberfia! Minden beszédemet, melyet hozzád intézek, fogadd szívedbe és hallgasd meg füleddel; [11]aztán eredj, menj a száműzöttekhez, néped fiaihoz, szólj hozzájuk és mondjad nekik: Így szól az Úr Isten! Hátha meghallgatják és elhagyják *bűneiket!* [12]Erre a lélek elragadott engem, és magam mögött nagy földindulás robaját hallottam: Áldott legyen az Úr dicsősége! — az ő he-

V. ö. 2, 3—7. — *5. Érthetetlen* (szószerint: «mély») *beszédű és ismeretlen* (héb.: «nehéz») *nyelvű néphez:* idegen ajkú nemzethez. Az idegen nyelvű nemzet fogalma kifejezi az idegen világnézetet is, elsősorban az idegen vallási eszméket. — *6. Számos . . . néphez:* különböző idegen nemzetekhez. A vers vége fokozott mértékben szemlélteti Izrael megátalkodottságát: a pogányok könnyebben megtérnének, mint a választott nép! V. ö. Jón. 3, 5—10; Mát. 11, 21—24; Luk. 10, 13—15. — *7.* Izrael népének szörnyű megátalkodottsága. Izraelnek *kemény a homloka* (v. ö. 2, 4.): megátalkodottságát semmi sem töri meg. Ez azonban ne csüggessze el a prófétát: — *8.* az Úr eltölti őt lelki erősség ajándékával. A héber szerint: «Íme arcodat oly keménnyé teszem, mint amilyen az ő arcuk, és homlokodat oly keménnyé, mint amilyen az ő homlokuk». — *9.* A *gyémánt* és a *kova* az ásványország legkeményebb kövei. A héber szerint: «Gyémánthoz hasonlóvá, kovánál keményebbé teszem homlokodat».

10—15. Az Úr lelke Ezekielt Tel-Ábibba viszi. — 10. Fogadd szívedbe: tedd egészen a magadévá. — *11. A száműzöttek* a próféta honfitársai, a babiloni fogságba hurcolt zsidók, nevezetesen Tel-Ábib lakói (15. v.). *Hátha meghallgatják:* t. i. az Úr (a próféta) igéit, *és elhagyják* bűneiket. A héberben mint 2, 5: «akár meghallgatják, akár nem». — *12.* Ezekiel elragadtatása véget ér. *A lélek* az Isten lelke. A *nagy földindulás robaját* a 13. v. magyarázza meg. *Áldott legyen az Úr dicsősége:* az elvonuló kerubok szava, kik Ezekiel prófétai meghívásában az Úr külső dicsőségének újabb növekvését látják. *Az ő helyéről* szavak jelentése vitás; talán azt jelenti, hogy az áldás az itt leírt jelenés helyén hangzott el, — vagy pedig *az ő helye* az Isten lakóhelye, a mennyország. Egyes értelmezők a héber szöveget így magyarázzák: «És nagy

lyéről, — [13]és az élőlények egymást verdeső szárnyainak csattogását, az élőlényeket kísérő kerekek robogását meg a nagy földindulás robaját. [14]Engem is felemelt a lélek és elragadott. És én elmentem keserűséggel lelkem felindulásában, de az Úr keze velem volt és megerősített engem. [15]Erre elmentem a száműzöttekhez *Tel-Ábibba*, azokhoz, kik a Kobár-folyó mellett laktak; aztán leültem oda, ahol ők ültek, és hét napig maradtam ott és szomorkodtam közöttük.

[16]Amikor pedig elmult a hét nap, az Úr ezt a szózatot intézte hozzám: [17]Emberfia, őrállójául rendeltelek Izrael házának; ha hallod a szót az én számból, hirdesd azt nekik az én nevemben. [18]Ha azt mondom a gonosznak: «Halállal halsz meg!» — és te nem hirdeted neki, és nem beszélsz, hogy megtérjen gonosz útjáról és éljen, maga a gonosz a saját gonoszsága miatt hal ugyan meg, de vérét a te kezeden keresem. [19]Ha te azonban hirdeted a gonosznak, de ő nem tér meg gonoszságából és gonosz útjáról, ő maga ugyan meghal istentelensége miatt, te azonban megmentetted lelkedet. [20]De ha az igaz is eltér

földindulás robaját hallottam, amikor az Úr dicsősége felemelkedett helyéről». — *13.* A mondat állítmánya: *hallottam* (12. v.). Amilyen félelmetesen közeledett az Úr kocsija (1, 4.), époly félelmetes robajjal távozik is. — *14.* A *keserűség* és *felindulás* érzetét a próféta *lelké*ben a zsidók megátalkodottsága váltja ki, mert Ezekiel az Isten ügyét immár teljesen a saját ügyének tekinti. *Az Úr keze velem volt:* az Úr megerősítette Ezekielt a reá váró nehéz feladatra, és távoltartotta lelkétől a csüggedést. A héber szöveg szerint a vers utolsó tagja így hangzik: «de az Úr keze erős volt felettem». — *15. A számüzöttek*ről l. 11. v. A Vulgáta (szabadon) lefordítja a helység nevét, mely (ezentúl?) Ezekiel lakóhelye volt: «az Új Termények Asztaga». A város héber neve: «Tel-Ábib», az asszír «Tillu-Abûbu» névnek átírása, melynek jelentése: «Vízözön halma». Úgy látszik, Tel-Ábib oly dombon feküdt, ahol az Eufrátes vize egykor emberi lakóhelyet öntött el. A Tel-Ábibban folytatott ásatások is igazolják, hogy ott sok zsidó lakott. A próféta *hét napig* szomorkodva (héb. «elkábultan») ül honfitársai között, ami rögtön reá irányíthatta figyelmüket. Ezalatt a hét nap alatt az Úr teljesen előkészítette Ezekielt prófétai tisztére (mint ahogy az ószövetségi papok felszentelése is hét napig tartott, — Móz. III. 8, 33.).

16—21. A próféta nagy felelőssége. V. ö. 33, 2—20. főleg 7 skk. v. — *17. Őrállóul:* v. ö. Hab. 2, 1; Jer. 6, 17. Az őrállónak az a feladata, hogy a város lakóit a közeledő ellenségre figyelmeztesse; ha ezt nem teszi meg, ő a felelős a városra zúduló veszedelemért. Ezekielnek az a kötelessége, hogy az Úr minden fenyegető szavát híven hirdesse fogolytársainak. *Hirdesd azt nekik*, a héber szerint: «figyelmeztesd őket». — *18—21.* A próféta az Isten előtt felelős a reá bízott lelkekért. — *18. Halállal halsz meg* hatályosító kifejezés, v. ö. Móz. I. 2, 17. — A *20.* vers azt a rend-

igazságosságától és istentelenséget cselekszik, akkor akadályt rakok eléje *és* ő meghal; azért mert nem figyeltetted őt, meghal bűne miatt, és nem lesz emlékezete igazságosságának, melyet cselekedett, vérét azonban a te kezeden keresem. [21]Ha azonban te figyeltetted az igazat, hogy ne vétkezzék az igaz, és ő nem vétkezik, valóban élni fog, mert figyeltetted őt, s így megmentetted lelkedet.

[22]És lőn rajtam az Úr keze, és mondotta nekem: Kelj fel, menj ki a mezőre, hogy ott beszéljek veled. [23]Én felkeltem, kimentem a mezőre, és íme ott állt az Úr dicsősége, mint az a dicsőség, melyet a Kobár-folyó mellett láttam; és arcra borultam. [24]Erre belém jött a lélek és lábra állított; beszélt nekem és így szólt hozzám: Menj be és zárkózzál be házad belsejébe. [25]Reád pedig, emberfia, ime bilincseket raknak, és megkötöznek velük, és nem mégy ki közülük. [26]És nyelvedet szájpadlásodhoz tapasztom; néma leszel, és nem leszel olyan, mint a korholó férfiú, mert ellenszegülő ház ez! [27]Amikor pedig szólok nekik kívül fontos igazságot tanítja, hogy az igazságban megkezdett élet sem biztosítja a végső állhatatosságot. *Akadályt rakok eléje:* a próféta a kísértésről beszél, melyben az emanyhult igaz elbukik. — *21.* A próféta hivatása egyaránt kiterjed a bűnösökre és az igazakra.

3, 22—24, 27.

A Júdára váró büntető isteni ítélet, melyet a próféta négy nagy jövendölés-sorozatban állít hallgatóinak szeme elé.

a) 3, 22—7, 27.

A fenyegető jövendölések első sorozata: a Jeruzsalemre és lakóira váró végpusztulás.

3, *22—27. Ezekiel ismét látja az Úr dicsőségét. A próféta némasága.* — *22. Lőn rajtam az Úr keze:* l. 1, 3. magyarázatát. A *mező* a Tel-Ábib lábánál elterülő síkság. Az Úr kihívja Ezekielt a város zajából, hogy a próféta teljes nyugalommal fogadhassa a nagy kijelentést. — *23.* A próféta újra látja az 1, 4 skk-ben leírt kerub-látomást és az Úr dicsőségét. *Arcra borultam:* v. ö. 2, 1. — *25.* A *bilincsek* kifejezés valószínűleg szószerint veendő; mások szerint ezek a próféta megbénulásának jelképei. A bilincseket a próféta szavára az ő házanépe (vagy közvetlenül maga az Úr? — 4, 8.) rakhatta reá. Ezek a bilincsek Jeruzsálem körülzárását és lakóinak teljes tehetetlenségét jelképezték. — *26.* Az, hogy az Úr a próféta *nyelvét szájpadlásához tapasztja*, némely magyarázók szerint következménye volt valamely betegségnek (nyelvbénulás?); de talán inkább arról van szó, hogy a prófétának az Úr parancsára hosszú ideig (Jeruzsálem elestéig) tartózkodnia kellett minden magánbeszélgetéstől, míg az Úr ismét vissza nem adta neki teljes szabadságát a beszédre (24, 27; 33, 22.). *Nem leszel olyan, mint a korholó férfiú:* Ezekiel egy ideig nem annyira élőszóval, mint inkább feltűnő jelképes cselekedeteivel hirdeti az Úr büntető ítéleteit. — *27.* Ezekie

ked, megnyitom szájadat, és majd ezt mondod nekik: Így szól az Úr Isten: Aki hallja, hallja meg, és aki elhagyja, hagyja el *bűnét*, mert ellenszegülő ház ez!

4. FEJEZET.

Ezekiel több jelképes cselekedettel szemlélteti a Jeruzsálemre váró ostromot, Izrael és Júda bűneit, és az ostrom következtében beálló éhínséget.

[1]És te, emberfia, végy magadnak egy téglát, tedd magad elé, és rajzold reá Jeruzsálem városát; [2]rendezz ellene megszállást, építs sáncokat, emelj töltést, üss ellene tábort és helyezz el körös-körül faltörő kosokat. [3]Aztán fogj egy vasserpenyőt és tedd vasfalként magad és a város közé; nézz arra merev tekintettel, legyen az megszállás alatt és vedd körül. Jel ez Izrael háza számára!

[4]Aztán feküdjél baloldaladra, és helyezd reá Izrael házának gonoszságait, a napok száma szerint, melyeken át rajta fekszel; és vedd magadra gonoszságaikat. [5]Én pedig reád teszem gonoszságuk éveit a na-

nek ez a némasága addig tartott, míg Jeruzsálem elfoglalásának híre a babiloni foglyok közé eljutott (24, 27; 33, 22.), tehát hat esztendeig. A vers végével v. ö. 2, 5; 3, 11.

4. *1—3. Ezekiel jelképes cselekedettel szemlélteti a Jeruzsálemre váró ostromot — 1.* Babilóniában rendesen agyagtéglára írtak, melyet azután tűzön keményre égettek; íróeszközül a vasvesszőt használták. Ezekielnek ilyen téglára kellett felrajzolnia Jeruzsálem tervrajzát, — *2.* és az ostrom eszközeit: *sáncokat, töltést, tábort, faltörő kosokat.* — *3.* A *vasserpenyő*, melyet a próféta az Isten parancsára önmaga és az ostromlott város közé helyez, azt jelenti, hogy az Úr nem bocsát többé maga elé semmiféle engesztelő imádságot sem (v. ö. Jer. Sir. 3, 8.), hanem büntető ítéletét irgalom nélkül végrehajtja. Ezt az isteni büntető ítéletet jelképezi a próféta *merev tekintete* Jeruzsálem ellen. — Más magyarázat szerint a vasserpenyő azt jelenti, hogy Jeruzsálem védőserege nem tudja áttörni az ostromló babiloni sereg gyűrűjét. *Jel ez Izrael háza számára:* megrázó intőjel és minden szóbeli jövendölésnél hangosabban szóló megjövendölése a négy év mulva (588-ban) Jeruzsálemet érő ostromnak.

4—8. A próféta hosszú ideig tartó mozdulatlan fekvésével Izrael és Júda országainak bűnben eltöltött idejét és büntetését jelképezi. — *4.* Ha az ember arccal kelet felé áll, balra esik észak és jobbra dél; ezért jelképezi a prófétának *baloldalán* való *fekvése* Izrael országának bűneit és bűnhődését, *jobboldalon* való *fekvése* (6. v.) pedig Júda országának gonoszságait és bűnhődését. *A napok száma* a Hetvenes görög fordításban «százötven». — *5.* Minden nap a bűnök (illetve a büntetés) egy-egy esztendejének felel meg. *Háromszázkilencven nap* helyett a Hetvenes görög fordításban «százkilencven nap» van. A 390-es szám megfelel az I. Jeroboámnak, Izrael országa első királyának és bűnrevezetőjének trónralépésétől (935 körül) 545-ig eltelt esztendők számának. 545 körül Círus perzsa király győzelmei miatt Babilon bukása és a zsidó nép

pok száma szerint, háromszázkilencven napot, hogy Izrael házának gonoszságát hordozzad. 6És miután betöltötted ezeket, feküdjél azután jobboldaladra, és vedd magadra Júda házának gonoszságát negyven napon át; egy napot egy esztendő helyett, egy napot, mondom, egy esztendő helyett teszek reád. 7Te pedig fordítsd tekintetedet Jeruzsálem megszállására, és kinyujtott karral prófétálj ellene. 8Íme én megkötözlek téged, hogy meg ne fordulhass egyik oldaladról a másik oldalra, míg be nem töltöd ostromod napjait.

9Egyúttal végy magadnak gabonát és árpát, babot és lencsét, kölest és *tönkölyt;* tedd ezeket egy edénybe és készíts magadnak kenyereket ama napok száma szerint, amelyeken oldaladon fogsz feküdni; háromszázkilencven napig egyed azt. 10Ételed pedig,

szabadulása már közvetlenül küszöbön állott. A Hetvenes szöveg számai csakis a bűnhődésnek éveit adják: 733-tól, amikor III. Tiglat-Pileszer asszír király Izrael országa északi vidékeinek lakosságát az asszír fogságba hurcolta (Kir. IV. 15, 29.), 190 évet számítva szintén a babiloni fogság vége felé, 543-ig jutunk. A próféta számai kerek számok. — *6. Azután,* szószerint: «másodszor». A *negyven nap* beletartozik a megelőző 390 vagy 190 napba (v. ö. a Hetvenes fordítás szövegét a 4. versben); ennek a negyven napnak (= esztendőnek) kiindulópontja 581, amikor Nábuzárdán babiloni hadvezér a Júdában maradt zsidók utolsó csoportját is Babilonba hurcolta (Jer. 52, 30.). A negyven napnak megfelelő negyven esztendő 541-gyel végződik, tehát ez a szám is a babiloni fogság utolsó időszakáig vezet. — Más magyarázat szerint a számok Izrael büntetésének és Jeruzsálem ostromának idejét jelentik, melyet a próféta jelképes cselekedete megjövendöl. 390 + 40 = 430; Móz. II. 12, 40. szerint az egyiptomi szolgaság ideje 430 esztendő volt. A próféta jelképes cselekedete tehát azt a gondolatot domborítja ki, hogy a zsidó nép újra el fogja szenvedni a szolgaság idejét. — *7.* A prófétának mindkét időszakban Jeruzsálem (képe) felé (1—3. v.) kell fordulnia, hogy annak vétkeit és négy év mulva biztosan bekövetkező ostromát jelképezze; a *kinyujtott* (héb. «mezítelen») *kar* az isteni harag jelképe. V. ö. Iz. 9, 12. 17. 21; 10, 4; 14, 26. *Prófétálj ellene:* nem élőszóval, hanem a már leírt és az ezután olvasható jelképes cselekedetekkel. — *8. Én megkötözlek téged* (l. 3, 25.): vagy valóságos kötelekkel, vagy betegséggel, mely megakadályozza a próféta szabad mozdulatait. *Ostromod napjai:* azok a napok, melyek alatt Ezekiel fekvésével és többi szimbolikus cselekedetével Jeruzsálem ostromát jelzi.

9—17. A próféta nyomorúságos eledelével szemlélteti a Jeruzsálemben az ostrom folyamán beálló éhinséget. — *9.* A különböző gabonaneműek összekeverésével a próféta a Jeruzsálemben fellépő szörnyű éhinséget akarja szemléltetni. *Tönköly* (héb.) helyett a Vulgáta «bükköny»-t említ. A prófétának a különböző növényekből hamuban sült kenyeret kell készítenie. *Háromszázkilencven napig,* a Hetvenes fordítás szerint: «százkilencven napig»; l. az 5. v. magyarázatát. — *10.* A *húsz sztáter* (héb. «sekel»)-nyi napi

mellyel majd táplálkozol, húsz sztáter súlyú legyen naponkint; ezt edd időről-időre. [11]És vizet mérték szerint igyál, egy hín hatodrészét; ezt igyad időről-időre. [12]Hamuban sült árpakenyér gyanánt egyed azt; és fedd be szemük láttára oly ganéjjal, mely embertől való. [13]És mondotta az Úr: Így fogják enni Izrael fiai az ő megfertőzött kenyerüket a nemzetek között, melyek közé kivetem őket! [14]Én pedig így szóltam: Jaj, jaj, jaj, Uram, Istenem! Íme még nem voltam megfertőztetve; hullát és amit vadállat szaggatott szét, nem ettem ifjúkorom óta mindeddig, és semmiféle tisztátalan húst sem vettem még szájamba! [15]Erre Ő ezt mondotta nekem: Íme megengedem, hogy ökörtrágyán készítsd el kenyeredet emberi ganéj helyett. [16]Mondotta továbbá nekem: Emberfia, íme én összetöröm a kenyér botját Jeruzsálemben; súly szerint és rettegve eszik majd a kenyeret, és mérték szerint és szorongva isszák majd a vizet, [17]úgy hogy ha majd elfogy a kenyér és a víz, kiki felebarátjára

adag 315 grammnak felel meg, ami csak arra lehetett elegendő hogy a próféta éhen ne haljon. — *11.* A *hín* folyadékok mérésére szolgáló ürmérték volt, a bát (26·4 liter) hatodrésze. A hín hatodrésze kereken egy liternek felei meg, ami főleg Babilon forró égöve alatt kevés ital egy napra, de kézzelfoghatóan szemlélteti azt, hogy az ostromló babiloni sereg Jeruzsálemnek vízzel való ellátását is lehetetlenné teszi. — *12.* Palesztinának és Babilóniának fában szűkölködő vidékein a lakosság szegényebb része szárított marhatrágyát használ ma is tüzelő anyagnak. Az Ezekielnek adott parancs azt szemlélteti, hogy a Jeruzsálemben fellépő éhinség és az állatokban beálló hiány miatt a lakosság még ezt a tüzelőszert is nélkülözni fogja, de egyúttal azt is mutatja, hogy Jeruzsálem lakosságának még a legelemibb életszükségletek kielégítésére is a legundorítóbb dolgokat kell majd felhasználnia. *Fedd be* (a héber szerint: «süsd meg»): a régi zsidók (és a nomád arabok ma is) a kenyeret úgy sütik, hogy a meggyúrt tésztát forró kőre vagy serpenyőre teszik, vagy forró hamuval betakarják és kellő időben megfordítják. V. ö. Oz. 7, 8. — *13.* Izrael fiai a fogságban *(a nemzetek között) megfertőzött kenyeret* ettek, mert a bálványimádás miatt tisztátalan volt az a föld, amelyen a gabona termett. — *14.* A *hullának* és a *vadállattól szétszaggatott* állat húsának evését a mózesi törvény tiltotta (Móz. III. 7, 24.). *Tisztátalan hús:* a héber szöveg «megromlott áldozati hús»-ról (v. ö. Móz. III. 7, 18.) beszél. Ezekiel nem engedetlen az Úr ellen, hanem alázatos kérelmét terjeszti eléje, melyet — *15.* az Úr rögtön meg is hallgat. — *16. A kenyér botja:* a hasonlat alapja az a támasz, melyet a kenyér az élet fenntartására nyujt. (V. ö. 5, 16; 14, 13; Móz. III. 26, 26; Zsolt. 104, 16; Iz. 3, 1.) *Súly szerint:* szűkre szabott mérték szerint. — Jer. 37, 20; 52, 6., főleg pedig Jer. Sir. 2, 11. 12. 20; 4, 8—10. megrázó módon írják le a Jeruzsálemben fellépett éhinséget. — *17. Kiki felebarátjára roskad,* t. i.

roskad, — és elsorvadnak gonoszságaik miatt.

5. FEJEZET

A jelképes cselekedet folytatása: a zsidókra szörnyű bűneik miatt rettenetes jövő vár.

[1]És te, emberfia, fogj egy éles kardot, használd *mint* borbély-beretvát, és húzd végig fejeden és szakálladon; és fogj egy mérleget, és oszd fel *a hajat*. [2]Egyharmadrészt égess el tűzben a város közepén, miután az ostrom napjai beteltek; egyharmadrészt végy és hányj kardélre *a város* körül; egy másik harmadrészt pedig szórj szélnek, én pedig kardot rántok utánuk. [3]Egy keveset pedig végy el belőle és kösd palástod szegélyébe. [4]De még ezekből is végy el és vesd őket a tűzbe és égesd el őket a tűzön, mert tűz megyen ki onnan Izrael egész házára.

[5]Így szól az Úr Isten: Ez Jeruzsálem; a nemzetek közepébe helyez-

az éhinség és éhhalál következtében; a héber szerint: «kiki elrémül».

5. Az ebben a fejezetben leírt jelképes cselekedetet Ezekiel a 4, 4—8-ban említett 390 (190) nap letelte után hajtja végre. *1—4. Ezekiel az Úr parancsára éles karddal leborotválja haját és szakállát,* ennek harmadrészét elégeti, harmadrészét kardjával szétdarabolja, harmadrészét pedig szélnek szórja; csak nehány szálat rejt ruhája szegélyébe. — *1.* A próféta ebben a jelképes cselekedetben is részint a büntető Istent, részint a büntetésre ítélt zsidó népet személyesíti meg. *Fogj egy éles kardot, használd mint borbély-beretvát* (héb.); Vulg.: «Fogj egy hajatvágó éles kardot». A borotva *éles kard* Nábukodonozornak, az Isten büntető eszközének szimboluma. (V. ö. Iz. 7, 20.) A *haj* és a *szakáll* a keletiek felfogása szerint a férfiúnak legszebb dísze és ékessége; ezeknek levágása egyet jelent a férfiú meggyalázásával. Ezekiel jelképes cselekedetében a *haj* és a *szakáll* a zsidó népnek (az Isten ékességének) szimboluma; ezek levágása a zsidó nép elvetését és hazai földéről való elűzését jelképezi. A *mérlegre* a 2. versben leírt cselekedet miatt van szükség. — *2. A város közepén:* a Jeruzsálem rajzát viselő tégla (4, 1.) közepén. *Miután az ostrom napjai beteltek:* a 4, 4—8-ban említett 390 (190) nap letelte után, mely Jeruzsálem ostromának idejét (is) jelentette. *Én pedig kardot rántok utánuk:* az Isten és a próféta személye szinte összeolvad a jelképes cselekedetben, mert a próféta mindent az Úr nevében, illetve az Úr helyett cselekszik. — *3. Belőle:* a szélnek eresztett hajszálakból. *Egy keveset:* annak jelölésére, hogy a fogságba hurcolt zsidóknak csak csekély számú maradéka fog visszatérni hazájába. A *palást szegélyébe* való bekötés az Úr oltalmát jelképezi, mely a fogságban is őrködött népe maradványai fölött. — *4.* Nehéz vers. Valószínűleg arról van szó, hogy Jeruzsálem ostroma alkalmával a nép egy része tűzben pusztul el.

5—17. A jelképes cselekedet magyarázata, melyet maga az Úr ad meg. — *5.* Az Isten *Jeruzsálemet a nemzetek közepébe helyezte,* nemcsak földrajzi értelemben (Jeruzsálem az ókorban ismert világ középpontjában feküdt), hanem még inkább szellemi értelemben: az Isten a zsidó népet tette az ószövetségi kinyilatkoz-

tem, és köréje az országokat. 6De megvetette törvényeimet, úgy hogy gonoszabb volt a nemzeteknél; és inkább *vetette meg* parancsaimat, mint a körülötte fekvő országok; mert törvényeimet semmibe sem vették és nem jártak parancsaim szerint. 7Ezért így szól az Úr Isten: Mivel túltettetek a körülöttetek lakó nemzeteken és parancsaim szerint nem jártatok, törvényeim szerint nem cselekedtetek, de *még* a körülöttetek lakó nemzetek törvényei szerint sem cselekedtetek, 8azért így szól az Úr Isten: Íme én *felkelek* ellened és én magam teszek benned ítéletet a nemzetek szemeláttára, 9és minden utálatosságod miatt olyat cselekszem rajtad, amit *még* nem tettem, s amihez hasonlót többé nem teszek. 10Ezért az atyák majd megeszik benned fiaikat, s a fiúk megeszik atyáikat; és ítéletet teszek rajtad, és szétszórom összes maradékaidat a szél minden irányába. 11Ezért így szól az Úr Isten: Életemre mondom! Mivelhogy te megfertőztetted szentélyemet minden törvényszegéseddel és minden utálatosságoddal, én is összetörlek *téged;* szemem nem irgalmaz, sem nem kegyelmezek. 12Harmadrészed dögvészben hal meg és éhségtől vész el tebenned, harmadrészed kard által hull el körülötted, harmadrészedet pedig

tatás hordozójává, hogy annak világosságát a pogányokkal is megismertesse; — *6.* de a zsidó nép (Jeruzsálem) nemcsak nem teljesítette nagyszerű hivatását, nem becsülte meg a mózesi kinyilatkoztatást, nem tartotta meg a mózesi törvényt, hanem még a szívébe írt természeti törvényt is megszegte, melyet pedig még a pogányok is felismertek és (többé-kevésbbé) megtartottak. (V. ö. Róm. 2, 14. 15.) Az Isten *törvényei* és *parancsai* a mózesi törvény rendelkezései. — *7. Túltettetek a körülöttetek lakó nemzeteken:* gonoszságban és törvényszegésben. *A nemzetek törvényei* a pogányok szívébe is beírt természeti törvény. (L. az előbbi vers magyarázatát. Más értelemben beszél a nemzetek törvényeiről 11, 12.) — *8. Én magam teszek benned ítéletet:* mivel Jeruzsálem (a zsidó nép) nem törődött az Úr parancsaival (szószerint: ítéleteivel), majd az Úr szerez Jeruzsálemben érvényt az ő (rettenetes büntető) ítéletének. Az ítélet végrehajtása *a nemzetek* (= pogányok) *szemeláttára:* = annak súlyosbítása; a pogányok is láthatják, mily szigorúan bánt az Úr az ő hűtlenné lett választott népével. — *9.* Az Úr fenyegetése Nábukodonozor 588—586. évi ostromára vonatkozik. — *10.* A szörnyű éhinség egyes jeleneteire céloz Jer. 37, 20; 52, 6; főleg pedig Jer. Sir. 2, 11. 12. 20; 4, 4. 8—10. V. ö. Móz. V. 28, 53—57. — *11.* Az Úr nem hagyja büntetlenül szentélyének meggyalázását. (L. 8—11. fej.) *Minden törvényszegéseddel,* a héber szerint: «minden undokságoddal». — *12.* A 2. vers jelképes cselekedetének magyarázata. —

szétszórom a szél minden irányában, és kardot rántok utánuk. [13]És kitöltöm haragomat és lecsillapítom rajtuk bosszúmat, és megvigasztalódom; és amikor majd kitöltöm rajtuk bosszúmat, megtudják, hogy én, az Úr, beszéltem féltékenységemben. [14]És pusztasággá teszlek, gyalázattá a körülötted lakó nemzetek előtt, minden átalmenőnek szemeláttára. [15]Gyalázattá és átok *tárgyává* leszel, példabeszéddé és megdöbbenéssé a körülötted lakó nemzetek között, amikor majd végrehajtom rajtad az ítéletet haraggal, bosszúval és haragos dorgálással, — [16]én, az Úr szólottam, — amikor majd reájuk bocsátom az éhségnek gonosz és halálos nyilait, melyeket azért bocsátok *reátok*, hogy megsemmisítselek titeket és éhséget halmozzak reátok, és összetörjem köztetek a kenyér botját. [17]Éhséget és dühös vadállatokat küldök reátok, hogy teljesen kiirtsalak titeket. Döghalál és vér gázol majd át rajtad, és kardot bocsátok reád! Én, az Úr, szólottam!

6. FEJEZET.

Jövendölés Izrael hegyei és völgyei ellen a bálványimádás miatt. — Izrael maradékai megtérnek. — A próféta jelképes cselekedettel szemlélteti, hogy az Úr türelme fogytán van.

[1]És az Úr ezt a szózatot intézte hozzám: [2]Emberfia, fordítsd tekintetedet

13. A próféta költői képben úgy írja le az Urat, mint bosszút szomjazó, féltékeny embert, ki csak akkor csillapodik le és nyugszik meg, amikor bosszúját már teljesen kitöltötte. A képes beszéd értelme: az Isten végtelen igazságossága tökéletes elégtételt kíván. — *14—15.* V. ö. Jer. 23, 40; 29, 18; 44, 12. *Gyalázattá:* gyalázat tárgyává. *Minden átalmenőnek szemeláttára:* v. ö. 8. v. Jeruzsálem szörnyű sorsa közmondássá és átokformává lesz a pogányok között. — *16. Én, az Úr szóltam* kifejezés és annak megismétlése a — *17.* v. végén az egész fenyegetésnek megrendítően ünnepélyes jelleget ad. *A kenyér botját:* v. ö. 4, 16; 14, 13; Móz. III. 26, 26; Iz. 3, 1; Zsolt. 104, 16. — *17.* A *dühös vadállatok* vagy az ostromló és gyilkolva fosztogató káldeus katonák, vagy valóságos vadállatok, melyek az elnéptelenedett és holttestekkel borított vidékeken elszaporodnak. V. ö. Kir. IV. 17, 25. *Hogy teljesen kiirtsalak titeket* (héb. «hogy gyermektelenné tegyelek»): Jeruzsálem ostromának célja nem a zsidó nép lelki megtisztítása, hanem a megátalkodott népnek megsemmisítése.

6. A 6. és a következő fejezet még a 4. és az 5. fejezetben leírt jelképes cselekedetek gondolatkörébe tartozik; a próféta a feltartóztathatatlanul közeledő bűntető isteni ítéletet élőszóval is odakiáltja a megátalkodott zsidó népnek. A prófétának ez a beszéde szintén a 4, 4—8-ban leírt jelképes cselekedet után hangzott el.

1—7. Jövendölés Izrael hegyei és völgyei ellen a bálványimádás miatt. — *2. Izrael hegyei:* Palesztina legnagyobb része hegyes

Izrael hegyei felé, prófétálj ellenük [3]és mondjad: Izrael hegyei, halljátok meg az Úr Isten igéjét! Így szól az Úr Isten a hegyekhez és a halmokhoz, a szakadékokhoz és a völgyekhez: Íme én kardot bocsátok reátok és megsemmisítem magaslataitokat, [4]lerontom oltáraitokat, bálványaitok romokká lesznek, és megöltjeiteket bálványaitok elé vetem. [5]Izrael fiainak holttestét pedig bálványaitok színe elé vetem és csontjaitokat elszórom oltáraitok körül; [6]valamennyi lakott helyeteken a városokat elpusztítják és a magaslatokat lerombolják és széthányják; oltáraitokat lerontják és összetörik; bálványaitokat megsemmisítik, szentélyeiteket szétrombolják, műveiteket elpusztítják, [7]és földre hull közöttetek a megölt; akkor majd megtudjátok, hogy én vagyok az Úr!

[8]De meghagyok közületek olyanokat, kik megmenekülnek a kard elől a nemzetek között, amikor majd szétszórlak titeket a földön; [9]és akik közületek

vidék. Itt különösen Júda országának hegyeiről van szó. — *3.* A bálványimádást a zsidók (mint egykor a Kánaán területén lakó pogányok) többnyire a *hegyek*en és a *halmok*on űzték; ott álltak a bálványoltárok, többnyire árnyékos berkekben vagy egy-két fa alatt, és az oltár mellett a Báált, mint a természet éltető és nemző erejét jelképező henger- vagy kúpalakú kövek, valamint az aserák (facölöpök), Astóret istennő szimbolumai. *A szakadékok és a völgyek* megemlítésénél Ezekiel valószínűleg a Jeruzsálem déli falánál végighúzódó völgyben, a Ge-Hinnomban folyó gyermekáldozatokra gondolt. *Kardot bocsátok reátok:* a babiloni király hadseregét, mely Palesztina minden részét el fogja pusztítani bálványoltáraival együtt. Ezt az általános pusztítást részletezik a következő versek. — *4—5. Megöltjeiteket bálványaitok elé vetem:* a holttest meggyalázza a bálványoltárt, amely előtt hever. Egyébként a holttestet el nem temetni egyértelmű egyszersmind annak a meggyalázásával is. (V. ö. Jer. 22, 19. stb.) De ez a fenyegető jövendölés találóan jellemzi a bálványok tehetetlenségét is, mert nem tudják tisztelőiket megoltalmazni a haláltól. A bálványoltárokat az Úr megvetően *oltáraitok*nak mondja. A körülöttük szétszórt csontok tisztátalan helyen fekszenek, — ami a holttestnek újabb meggyalázása. — *6. Valamennyi lakott helyeleken:* míg a 4. és 5. fejezet jövendölései elsősorban Jeruzsálem ellen irányultak, ez a beszéd azt mutatja, hogy az Úr méltó haragja sujtani fogja egész Zsidóországot is. *Szentélyeiteket,* a megfelelő héber szó a napisten oszlopait jelenti; l. a 3. v. magyarázatát. *Műveiteket:* a bálványszobrokat. — *7. Akkor majd megtudjátok, hogy én vagyok az Úr:* a rettenetes büntető ítélet meg fogja mutatni a megátalkodott zsidó népnek, hogy az Isten az Úr (héb. »Jáhve«), az ígéreteit híven megtartó Isten. Ez a felkiáltás Ezekiel jelen beszédében még háromszor (10. 13. 14. v.) és azután is sokszor ismétlődik, ami a beszédeknek különös ünnepélyességet ad.

8—10. Izrael maradékai megtérnek. V. ö. 5, 3. — A *8.* vers azt mutatja, hogy az általános pusztulást csak kevesen kerülik ki. — *9.* A szörnyű büntetés megtöri a megmenekültek megátal-

megszabadulnak, majd megemlékeznek rólam ama nemzetek között, melyek közé mint foglyokat elhurcolják őket, mert megtöröm parázna és tőlem elpártolt szívüket és bálványaikkal paráználkodó szemüket; önmaguknak fognak visszatetszeni ama gonoszságok miatt, melyeket teljes utálatosságukban elkövettek. [10]Akkor majd megtudják, hogy én, az Úr, nem hiába beszéltem, hanem reájuk hozom ezt a veszedelmet!

[11]Így szól az Úr Isten: Üsd össze kezedet, dobbants lábaddal, és mondjad: Jaj Izrael házának minden gonosz utálatossága miatt, mert karddal, éhséggel és döghalállal fognak elhullani! [12]Aki távol van, döghalállal hal meg; aki közel van, kard által esik el; aki pedig megmarad és ostrom alá jut, éhségtől hal meg; és kitöltöm rajtuk haragomat. [13]Akkor majd megtudjátok, hogy én vagyok az Úr, amikor majd ott hevernek megöltjeitek bálványaitok között oltáraitok körül minden magas dombon és minden hegy tetején, minden árnyékos fa alatt és minden lombos tölgy alatt, azon a helyen, ahol illatos tömjént gyujtottak valamennyi bálványuknak. [14]És kiterjesztem föléjük

kodottságát. A *paráznaság* a bálványozás bűne, mely azonban természetszerűleg együtt járt az erkölcstelenséggel. A *szív* és a *szem* az ember egész lelkületét, főleg kívánságát jelenti. *Önmaguknak fognak visszatetszeni*, a héber szerint: «önmagukat fogják megutálni». A *gonoszságok* és az *utálatosságok* elsősorban a bálványozás és a vele járó erkölcstelenség. — *10.* L. a 7. verset és annak magyarázatát.

11—14. A próféta jelképes cselekedettel szemlélteti, hogy az Úr türelme fogytán van. — *11.* A *kezek összeütése* és a *lábbal* való *dobbantás* a türelmetlenségnek jele: az Úr türelme véget ért! *Minden gonosz utálatossága miatt:* l. a 9. v. magyarázatát. A három legszörnyűbb isteni büntetés a földön: a háború, az éhínség és a döghalál (v. ö. Jel. 6, 3—8.) nemcsak Jeruzsálem lakosságát, hanem *Izrael* egész *házát*, a Palesztinában maradt egész zsidóságot fogja sujtani. — *12. Aki* a háború színhelyétől *távol van*, az egész Palesztinában járványszerűen fellépő *döghalállal hal meg; aki közel van* a hadi színtérhez (= aki Jeruzsálem közelében lakik), *kard által esik el; aki* Jeruzsálembe menekül és ott *ostrom alá jut*, éhínség folytán vész el. *Kitöltöm rajtuk haragomat:* l. 5, 13. — *13.* V. ö. 7. 10. 14. v. és l. a 3. v. magyarázatát. *Ahol illatos tömjént gyujtottak*, a héber szerint: «ahol jólllatú áldozatot mutattak be». (V. ö. Móz. III. 1, 9 skk. stb.) — *14. Kiterjesztem fölé-jük kezemet:* az Úr keze súlyosan fog reánehezedni a bűnösökre. A *sivatag* az Egyiptom és Júda között elterülő puszta ság. *Deblátа* (Debla) nevű helység vagy vidék ismeretlen; az eredeti héber szövegben talán «Riblata» = *Ribláig* állott. (Vulg. «Deblata sivatagjától».) Ribla Palesztinától északra feküdt, Hamat országa területén, az Orontes folyó völgyében; gyászos nevezetessége a zsidók

kezemet, és pusztasággá s elhagyottá teszem a földet a sivatagtól Deblátáig minden lakóhelyükön; hadd tudják meg, hogy én vagyok az Úr!

7. FEJEZET.

Júda országára szörnyű bűnei miatt a végenyészet vár.

[1]Ekkor az Úr ezt a szózatot intézte hozzám: [2]És te, emberfia, így szól az Úr Isten Izrael földéhez: Eljött a vég, a vég eljött az ország négy szélére! [3]Már rajtad van a vég, reád bocsátom haragomat; megítéllek utaid szerint és *reád* teszem minden utálatosságodat! [4]Szemem nem könyörül meg rajtad és nem irgalmazok, hanem utaidat reád rakom és utálatosságaid benned lesznek, és megtudjátok, hogy én vagyok az Úr.

[5]Így szól az Úr Isten: Íme csapás csapást ér! [6]Eljött a vég; a vég eljött; reád virradt, íme eljött! [7]Eljött reád a pusztulás, te ország lakója; eljött az idő, közel van a napja az öldöklésnek és nem a hegyek dicsőségének! [8]Most közelről öntöm ki reád haragomat és kitöltöm rajtad bosszúmat; megítéllek utaid szerint és reád rakom minden gonoszságodat. [9]Szemem nem könyörül meg és nem irgalmazok,

történetében Kir. IV. 25, 6. 7; Jer. 52, 9—11-ből ismeretes. Ezekiel szavai azt mutatják, hogy az Úr rettenetes ítélete sujtani fogja egész Palesztinát, sőt az annak határain messze túl fekvő vidékeket is. *Hadd tudják meg, hogy én vagyok az Úr:* l. 7. 10. 13. v.

7. A 3, 22-ben megkezdett jelképes cselekedetekből és beszédekből álló jövendöléssorozatot a 7. fejezetben Ezekielnek egy nagyszerű *gyászéneke* fejezi be. E gyászének alapgondolata: «Eljött a vég!»

1—4. Júdára elérkezett az Úr könyörtelen ítéletének ideje. — 2. Eljött a vég: az egész fejezeten keresztül használt mult idő azt mutatja, hogy az ítélet az Úr terveiben már befejezett tény, s azt semmi sem háríthatja el. *Az ország négy szélére:* egész Zsidóországra. — *3. Már rajtad van a vég:* az isteni ítéletet már semmi sem tudja feltartóztatni. *Utaid:* erkölcsi cselekedeteid. *Reád teszem* (Vulg. «ellened helyezem») *minden utálatosságodat,* t. i. az undok bűneiddel megérdemelt büntetést. Ugyanígy értendők a — *4.* vers kifejezései is. A 4. v. végéhez l. 6, 7. magyarázatát.

5—9. Az Isten ítélete közvetlenül közel van. — 6. Reád virradt: az ítélet eddig mintegy «aludt» az Isten fenyegetéseiben; most valóra válik (felébred). V. ö. Jer. 1, 11. 12. — *7. Közel van a napja az öldöklésnek,* a héber szerint: «közel van a nap; harci zaj» stb. *A hegyek dicsősége* a magaslatokon folyó bálványozás és a hamis istenek tiszteletére rendezett vidám ünnepek. V. ö. 6, 1—7. Más magyarázók a vidám szüreti mulatságokra gondolnak. — *8.* Az Úr immár *közelről önti ki haragját* Júdára, és nem elégszik meg a puszta fenyegetéssel. *Kitöltöm rajtad bosszúmat:* l. 5, 13; 6, 12. — *9. Szemem nem könyörül meg:* l. 5, 11.

hanem reád rakom utaidat, és utálatosságaid benned lesznek, és megtudjátok, hogy én, az Úr, büntetek!

10Íme a nap, íme eljött, kikelt a pusztulás, kivirágzott a vessző, kisarjadt a kevélység; 11kinőtt a gonoszság az istentelenség vesszejévé! Semmi sem *marad meg* belőlük, sem a népből, sem örömkiáltásukból, és nem leszen semmi nyugalmuk sem. 12Eljött az idő, közel van a nap! Aki vesz, ne örvendjen, s aki elad, ne szomorkodjék, mert harag *nehezedik* egész népére. 13Mert aki elad, nem jut vissza ahhoz, amit eladott, még ha meg is marad életük az élők között; mert nem tér vissza a látomás, mely egész sokasága ellen szól, és élte gonoszságától senki erőre nem kap.

14Fujjátok meg a harsonát, készüljenek fel mindnyájan! — De senki sincs, ki harcba szállna, mert az én haragom van egész népén. 15Kívül kard, belül döghalál és éhinség! Aki a mezőn van, kard által hull el, és akik a városban vannak, döghalállal és éhinséggel vesznek el. 16*Csak* azok menekülnek meg közülük, akik elfutnak; a hegyek között lesznek, mint a völgyek

10—13. A pusztulás általános lesz. — *10. A nap:* az isteni ítélet napja. A próféta arról beszél, hogy Szedekiás országa (Júda népe) megérett a végpusztulásra gonoszságai miatt. A *pusztulas* szónak megfelelő héber szó jelentése bizonytalan. — *11. A gonoszság*, héb. «az erőszak». *Az istentelenség* a zsidók istentelensége, melyet az Úr a babiloni hadsereggel, mint haragjának vesszejével büntet meg. A 11. v. második része a pusztulás általános voltát írja le. *Sem a népből*, a héber szerint: «sem sokadalmukból», t. i. a gazdagok számos házanépének sürgölődéséből. — *12. Aki vesz, ne örvendjen*, mert nem élvezheti békében és biztonságban szerzeményét. *Aki* kényszerűségből *elad* valamit, *ne szomorkodjék*, mert az ellenséges betörés alkalmával úgyis elvesztette volna vagyonát. — *13.* A vers első fele talán a jubileumi esztendő törvényére (Móz. III. 25, 10. 25—28.) céloz, mely szerint minden ötvenedik esztendőben az eladott birtok visszaszállt előbbi tulajdonosára. Ezekiel azt mondja, hogy a babiloniak a zsidók birtokait végleges en el fogják kobozni, és a régi birtokos akkor sem veheti újra birtokába tulajdonát, ha a vevő és az eladó meg is éri *az élők között* a jubileumi évet. *Egész sokasága:* az egész zsidó nép. *Nem tér vissza a* (fenyegető próféták) *látomás* (11. v. és Jer. 25, 9—11.), t. i. teljesületlenül az Úrhoz, hanem feltétlenül megvalósul. A kifejezésre nézve v. ö. Iz. 45, 23. *Élte gonoszságától senki erőre nem kap:* senkinek sem lesz haszna gonoszságából.

14—18. Minden harci készülődés hiábavaló! — *14.* A vers első fele gúnyos felszólítás. *Senki sincs, ki harcba szállna*, mert vagy már elesett, vagy az éhhalállal küzd. — *15.* V. ö. 6, 12. *Kívül:* az ostromlott Jeruzsálem falain kívül. A *kard* az ellenséges babiloni hadsereg fegyvere. *Belül:* Jeruzsálemben. — *16.* V. ö. Iz. 2, 19. Még azok is, akik megmenekülnek, a hegyek barlangjai közt fog-

galambjai, mindnyájan remegni fognak, kiki az ő gonoszsága miatt. [17]Minden kéz ellankad, és minden térd vízben ázik. [18]És szőrruhába öltöznek, és elborítja őket a félelem; minden arcon szégyen *ég*, és mindegyikük feje kopasz leszen.

[19]Ezüstjüket kidobják és aranyuk sárrá lesz; ezüstjük és aranyuk nem szabadíthatja meg őket az Úr haragjának napján. Nem laknak jól vele, és gyomruk nem telik meg, mert az gonoszságra vezette őket. [20]Díszes ékszereiket kevélységre használták, és belőle utálatos képeket meg bálványszobrokat készítettak maguknak; ezért tisztátalansággá tettem azt számukra; [21]idegenek kezébe adom fosztogatásra, a föld gonoszainak prédára, hogy megszentségtelenítsék azt. [22]És elfordítom róluk arcomat, és megszentségtelenítik titkomat; *fosztogatók* hatolnak be oda és azok szentségtelenítik meg.

[23]Készíts *láncot!* Mert a föld tele van vérítélettel, s a város tele van gonoszsággal. [24]És elővezetem a nemzetek leggonoszabbjait, és ezek birtokukba veszik házaikat; véget vetek a hatalmasok kevélységének, és azok birtokukba veszik szentélyeiket. [25]Ha reájuk jő a szorongatás, majd keresik a békét, de nem leszen!

nak bujdosni, mint a hegyszakadékokban lakó galambok. — *17—18.* A *szőrruha* a gyásznak jele; ugyancsak a gyász jele a haj levágása.

19—22. Semmiféle kincs sem tartóztathatja fel a pusztulást. — *19.* Minden *ezüst és arany* értéktelenné lesz, mert aranyért-ezüstért sem lehet majd élelmiszert vásárolni. *Mert az gonoszságra vezette őket* (szószerint: «mert az gonoszságuk botránya volt»): a zsidók számtalan vétkének a kapzsiság volt az oka; ezenkívül — *20.* kinceikre kevélyek is voltak, és az ezüstöt s az aranyat bálványszobraik felékesítésére használták. Az *utálatos képek* a bálványszobrok. Ezek többnyire kőből vagy fából készültek, de aranyvagy ezüstlemezekkel vonták be őket (Iz. 40, 19; 41, 7; Bár. 6, 7. stb.). *Tisztátalansággá tettem azt számukra:* értéktelen sárra (19. v.), melyet eldobnak. — *21. A föld gonoszai* a zsidókat kiirtó babiloniak. — *22. Elfordítom róluk arcomat:* isteni oltalmamat. Az Isten *titka* az ő szentélye és a szentek szentje, melybe a papokon (illetve a főpapon) kívül senkinek sem volt szabad belépnie, melyet azonban a babiloni katonák (= a *fosztogatók*, Vulg. szószerint: «a küldöttek») irgalmatlanul feldúlnak és kirabolnak. V. ö. Jer. Sir. 1, 10; 2, 6. 7.

23—27. A gyászének befejezése. — *23. Készíts láncot* (héb.), t. i. a zsidókra váró fogság jelképezésére. A Vulgáta és egyes régi görög fordítások szövege így is fordítható: «Fejezd be», t. i. a gyászéneket. A vers többi része röviden összefoglalja az isteni büntetés okát: Jeruzsálem gonoszságát. A *vérítélet* a sok igazságtalan halálbüntetés. — *24.* V. ö. Móz. V. 28, 49—52. *A nemzetek leggonoszabbjai* a zsidók akkori legnagyobb ellenségei, a babiloniak.

[26]*Pusztulás pusztulásra* jő, és egyik hír a másikat éri; látomást követelnek a prófétától, és törvény nem lesz a papnál és tanács a véneknél. [27]Gyászol a király, szomorúságba öltözik a fejedelem, s a föld népének keze megremeg. Utaik szerint cselekszem majd velük és ítéleteik szerint ítélem meg őket; és megtudják, hogy én vagyok az Úr!

8. FEJEZET.

Az Úr dicsőségének látomása. — A lélek Ezekielt a jeruzsálemi templomba viszi, hol a próféta szörnyű bálványozást lát. — Az Úr fenyegető szava.

[1]Történt pedig a hatodik esztendőben, a hatodik hónapban, a hó ötödik *napján, hogy amikor* én házamban ültem, Júda vénei pedig előttem ültek, reám bocsátotta ott az Úr Isten a kezét. [2]És íme

Szentélyeikel: a bálványok szentélyeit. — *26. Pusztulás pusztulásra jő* (héb.), a Vulgáta szerint: «Zavar zavarra jő». — *Egyik hír a másikat éri:* egyik rossz hír a másikat követi. *Látomást követelnek a prófétától:* azt a népet, mely oly sokat vétkezett, mivel az álprófétákra és nem az Úr valódi prófétáira hallgatott, az Isten azzal bünteti meg, hogy nem ad kinyilatkoztatást arra nézve, miként kerüljék el a pusztulást, és az álpróféták, sőt a népnek hivatott vezérei, *a papok* és a tapasztalt *vének* is tanácstalanul fognak állni. V. ö. Zsolt. 73, 9; Jer. 18, 18; Óz. 3, 4; 9, 7; főleg pedig Jer. Sir. 2, 9. — *27. A fejedelem* gyüjtőnév: a zsidók főemberei. *Szomorúságba öltözik,* a héber szerint: «rémületbe öltözik». A 27. vers első fele találóan fejezi ki az általános tanácstalan rémületet. *Utaik:* életmódjuk; *ítéleteik:* a zsidóknál érvényben levő törvények, főleg a mózesi törvény, melyet az Úr ellenük fog fordítani. *Megtudják, hogy én vagyok az Úr:* l. 6, 7. magyarázatát.

8, 1—11, 25.

A fenyegető jövendölések második sorozata: a bálványozás undoksága, mely Jeruzsálem ellen kihívta az Úr igazságos büntetését, és a borzalmas ítélet, mely a bűnös városra vár. E kinyilatkoztatásokat a próféta nagyszerű jelképes látomásban nyeri az Úrtól.

8. 1—6. Az Isten lelke Ezekielt látomásban a jeruzsálemi templomba viszi. — A féltékenység bálványa. — 1. Ezekielnek ez a látomása 591 Elul havának (kb. augusztus közepétől szeptember közepéig) 5. napjára esett. (A Hetvenes görög fordítás az ötödik hónapról — Áb haváról — beszél.) Az első és a második jövendölés-sorozat közé egy év, egy hónap és 22 vagy 23 nap esik. (V. ö. 3, 16. 22.) Akik a 4, 6-ban említett negyven napot a háromszázkilencven naptól külön számítják, azt tételezik fel, hogy a szóbanforgó év a Veadar nevű hónap közbeiktatásával meghosszabbított szökőév volt. *Reám bocsátotta az Úr Isten a kezét:* elragadtatásba estem. *Ott:* Ezekiel test szerint Tel-Ábibban maradt, csak lélekben ragadtatott Jeruzsálembe. — *2.* L. 1, 26.27. A fordítás a Hetvenes görög szöveget követi. A Vulgáta és a héber szöveg így szól: «És íme tűzhöz hasonló alakot láttam». A *férfiú* az Isten szimboluma. A próféta szeme előtt megismétlődik a már két ízben

egy *férfiúhoz* hasonló alakot láttam. Attól, ami derekának látszott, lefelé tűz volt, és derekától felfelé olyan volt, mint a fény; olyannak látszott, mint a fénylő érc. 3Ő kinyujtotta azt, ami kéznek látszott. és megragadott engem fejem egyik hajfürtjénél fogva. És a lélek felemelt engem a föld és az ég közé, és isteni látomásban elvitt Jeruzsálembe az észak felé néző belső kapu mellé, hol a féltékenység bálványa állt, hogy féltékenységre ingereljen. 4És íme ott volt Izrael Istenének dicsősége, ahogy akkor láttam, amikor a mezőn szemléltem. 5És mondotta nekem: Emberfia, emeld fel szemedet az északi út felé. Én felemeltem szememet az északi út felé; és íme az oltár kapujától északra a féltékenység bálványa állt, magánál a bejáratnál. 6Majd azt mondotta nekem: Emberfia, nemde látod, mit művelnek ezek? Nagy utálatosságokat művel itt Izrael háza, hogy messzire eltávozzam szentélyemtől! De látsz majd még nagyobb utálatosságokat is!

7És elvitt az udvar bejáratához, és ime azt láttam, hogy lyuk van a falban. 8És mondotta nekem: Emberfia, törd át a falat! És amint áttörtem a falat, ajtó tűnt elő. 9Erre azt mondotta nekem: Menj be, és lásd a gonosz utálatosságokat, melyeket ők itt cselekszé-

(1, 4—28; 3, 23.) szemlélt látomás az Úr dicsőségéről. — *3.* Az Úr lelke elragadja Ezekielt és a jeruzsálemi templomba viszi. A *belső kapu* a templom belső udvarába vezető kapu, melyet az 5. v. *az oltár kapujának*, 9, 2. *felső kapu*nak nevez. Ezekielt a lélek a látomásban a papok udvarába vitte. *A féltékenység bálványa* valószínűleg Báál szobra volt, melyet Mánássze, Júda egyik legistentelenebb királya állított fel a templomban (Kir. IV. 21, 7.). Ezt a bálványszobrot Jósiás király ugyan eltávolította, de úgy látszik, valamelyik utóda ismét visszahelyezte. A próféta ezt a bálványszobrot *a féltékenység bálványának* mondja, mert az igaz Istent, ki a próféták képes beszédében Izraelnek férje, féltékenységre és bosszúra ingerelte. — *4. A mezőn szemlélt látomás:* l. 3, 23. — *5. Az oltár kapuja* a templom belső udvarába, az égő áldozatok oltárához vezető kapu. A féltékenység bálványa *magánál a bejáratnál* állt, ahol mindenki rögtön észrevehette. — *6. Itt:* az Úr templomában. *Hogy messzire eltávozzam szentélyemtől:* a zsidók bálványozása valósággal kiüldözte az Urat a saját templomából. Az isteni szónak megrendítő teljesülését l. 11, 22. 23. A 6. vers vége még kétszer (13. és 15. v.) ismétlődő refrain, mely a zsidók gonoszságát egyre fokozottabb mértékben szemlélteti. *7—13. Izrael előkelői Egyiptom szent állatainak tömjéneznek.* — *7. Az udvar bejárata* a templom külső udvarába vezető ajtó. — *8. A fal áttörése* csak a próféta látomásában történt, és azt jelenti, hogy Ezekiel a látomásban megismeri mindazt a gonoszságot, amelyet a zsidók titokban műveltek. — *9. A gonosz utálatosságok*

nek. [10]Én bementem és íme mindenféle csúszómászó és *egyéb* állatok ábrázolását láttam; körös-körül az egész falon undokságok voltak lefestve, Izrael házának valamennyi bálványa. [11]És *ott volt* hetven férfiú Izrael házának vénei közül; azok között, kik a képek előtt álltak, ott volt Jezoniás, Sáfán fia is. Mindegyiknek kezében tömjénező volt, és füstfelhő szállt fel a tömjénből. [12]És mondotta nekem: Ugy-e, látod, emberfia, mit művelnek Izrael házának vénei a sötétben, kiki az ő szobájának rejtekében? Mert ezt mondják: «Nem lát minket az Úr!» — «Az Úr elhagyta az országot!» [13]És mondotta nekem: Látsz majd még nagyobb utálatosságokat is, melyeket ők művelnek!

[14]Ezután bevitt engem az Úr háza észak felé néző kapujának bejáratán, és íme ott asszonyok ültek, kik Adoniszt siratták. [15]És mondotta nekem: Ugy-e, látod, emberfia? Látsz majd még ezeknél

a 10 skk. versben leírt jelenetek. — *10.* A falakra lefestett *csúszómászó és egyeb állatok* Egyiptom szent állatai, melyeknek a zsidók főemberei tömjéneztek. A Királyok könyvei nem említik azt, hogy a zsidók a jeruzsálemi templomban imádták Egyiptom istenségeit; Jeremiás 19, 13. szerint Jeruzsálem lakói a házak tetején áldoztak hamis isteneiknek. Ezekiel azt a gondolatot szemlélteti, hogy a zsidók az Úr határozott parancsa ellenére Egyiptom szövetségében keresték a segítséget Babilónia ellen. Az Egyiptomban készült Hetvenes görög fordítás a *csúszó-mászó és egyéb állatok* megemlítését elhagyja. — *11.* A *hetven férfiú Izrael házának vénei közül* Izrael legelőbbjeit, az Egyiptommal mindenáron szövetkezni akaró arisztokratákat jelképezi. A *hetvenes* szám célzás Mózes tanácsosaira (Móz. IV. 11, 16. 24.). *Jezoniás, Sáfán fia* (v. ö. Kir. IV. 22, 8.) nem azonos a 11, 1-ben említett Jezoniással, kinek atyja Azur (héb. «Azzur») volt; egyébként előttünk ismeretlen személy, de Jeruzsálem legelőkelőbbjei közé tartozhatott. *A tömjénezés* az imádás hódolatát fejezi ki. — *12. A sötétben* titokban. *Kiki az ő szobájának rejtekében* kifejezés is azt mutatja, hogy a 10. 11. versben elbeszélt bálványozást nem üzték tényleg a jeruzsálemi templomban, hanem a próféta leírása jelképes természetű. *Nem lát minket az Úr! Az Úr elhagyta az országot!* A bűnben megátalkodott és az Isten szavát megvető előkelők azt hangoztatják, hogy az Úr elhagyta népét, mely ezért kénytelen Egyiptom hadseregétől és Egyiptom istencitől várni a segítséget. — *13.* L. 6. v.

14—15. Az asszonyok Adonisz pogány istent siratják az Úr templomában. — *14. Az Úr háza* az egész templom, összes melléképületeivel és udvaraival együtt. *Adonisz* (héb. Tammúz) az elhaló és ismét életrekelő természet (vagy a lemenő és ismét felkelő nap) megszemélyesítése. A keletiek hitregéje szerint Adonisz Vénusz istennő kedvese volt, kit Tammúz havában vadászat alkalmával egy vadkan halalra sebzett, de az istennő könyörgésére megint életre támadt. Adonisz tisztelete különösen az asszonyok körében volt elterjedve, kik az isten halálát évenkint hangos gyászünnepségekkel, feltámadását pedig még féktelenebb örömünnepekkel ülték meg. — *15.* L. 6. v.

nagyobb utálatosságokat is!

16És bevitt engem az Úr házának belső udvarába; és íme az Úr templomának bejáratában, az előcsarnok és az oltár között mintegy huszonöt férfiú *állott*, háttal az Úr temploma felé fordulva, arccal pedig keletnek, és imádták a felkelő napot. 17Erre azt mondotta nekem: Ugy-e, látod, emberfia? Vajjon csekélység-e Júda házának szemében, hogy olyan utálatosságokat művelnek, mint amilyeneket itt cselekszenek? Betöltik az országot istentelenséggel, és újra meg újra haragra ingerelnek engem! Íme ágat tartanak az orrukhoz! 18Majd én is cselekszem tehát haragomban; szemem nem irgalmaz, sem nem kegyelmezek; és amikor majd nagy hangon fülembe kiáltanak, nem hallgatom meg őket!

9. FEJEZET.

A látomás folytatása: egy angyal megjelöli Jeruzsálem ama lakóit, kik siránkoznak a város romlottságán. — Hat angyal parancsot kap Jeruzsálem többi lakóinak kiirtására. — A büntető ítélet végrehajtása.

1És hallottam, amint nagy szóval kiáltotta, mondván: Elérkezett a város bűnhődése! Mindenki öldöklő fegyverét tartsa kezében! 2És íme hat férfiú jött az úton az észak felé néző felső kapu

16—18. Az Úr papjai a felkelő napot imádják. — Az Úr fenyegető szava. — 16. A templom *belső udvara* a papok udvara. A próféta-pap elszörnyedve láthatta, hogy a templom szentélye és az égő áldozati oltár között, ahol a papoknak a nép vétkeiért kellett volna könyörögniök az Istenhez (Jóel 2, 17.), *huszonöt férfiú* (pap) — talán a huszonnégy papi nemzetség feje és a főpap — *háttal az Úr temploma felé fordulva imádta a felkelő napot.* A felkelő nap imádása perzsa bálványozás. Valószínű, hogy sok zsidó a VII. században kialakult méd-perzsa birodalom részéről várta a szabadulást Babilónia igájától; v. ö. Iz. 45, 1. Ezekiel leírása élénken feltünteti azt a szomorú tényt, hogy a zsidók minden néptől és minden nép hamis isteneitől várták a szabadulást, — csak az igaz Istentől nem. — *17. Ágat tartanak az orrukhoz:* valószínűleg a «barszom»-nak nevezett datolya- és tamariszkus-galyakat, melyeket a napimádó perzsák és szábeusok istentiszteletük alkalmával balkezükben tartottak. Az arámi szöveg szerint ez a verstag így szól: «És gyalázatos dolgot (= bűzt) hoznak orrom alá». — *18.* V. ö. Jer. Sir. 3, 8. *Fülembe kiáltanak:* t. i. segítségért.

9. 1—4. Egy angyal megjelöli Jeruzsálem ama lakóit, kik siránkoznak a város romlottságán. — 1. Nagy szóval kiáltotta: t. i. az Úr, ki (a próféta a látomásában) rögtön végrehajtatja a 8, 18-ban említett fenyegetést. A próféta itt Jeruzsálem pusztulásának legmélyebb okát jelöli meg: a nép bűneivel megérdemelt isteni határozatot, és nem szól e határozatnak öntudatlan emberi végrehajtóiról, a babiloni királyról és hadseregéről. *Mindenki öldöklő fegyverét* (szószerint: «szerszámát») *tartsa kezében*, t. i. a 2. versben említett angyalok közül. — *2.* A *hat férfiú* mindmegannyi jó an-

felől; mindegyiknek kezében pusztító eszköz volt. Az egyik férfiú közülük gyolcsba volt öltözve, és írószer volt az oldalán. Ők beléptek, és megálltak az ércoltárnál. [3]Ekkor Izrael Urának dicsősége elszállt a kerubról, amely felett volt, a ház küszöbéhez, és hívta a gyolcsba öltözött férfiút, kinek írószer volt az oldalán. [4]És mondotta neki az Úr: Járd be Jeruzsálem városát és jelöld meg tau-val ama férfiak homlokát, kik siránkoznak és bánkódnak mindamaz utálatosságok miatt, melyek benne történnek!

[5]És hallottam, amint mondotta nekik: Menjetek keresztül a városon, kövessétek őt és öldököljetek; szemetek ne irgalmazzon, ne könyörüljetek; [6]öreget és ifjút, szűzet, kisdedet és asszonyt öljetek meg irgalmatlanul, de senkit se öljetek meg, akin tau-t láttok. Szentélyemnél kezdjétek! Megkezdték tehát az idős

gyal, az isteni ítélet végrehajtói; ezek ugyanott vonulnak be a templom tornácába, ahol Ezekiel a templomban folyó undok bálványzást látta (8, 5. 7 skk. 14.). A hatos szám a 6. versben említett halálra ítéltek hat csoportjával függ össze. A hat angyalon kívül a próféta még *egy férfiút* (angyalt) lát, az isteni irgalom és a megengesztelődés (4. v.) megszemélyesítőjét. Ez az angyal *gyolcs*ruhába *volt öltözve*, tehát olyanba, mint aminőt a főpap az engesztelés napján viselt. (A fehér szín a szentségnek és az irgalomnak jelképe.) Az *írószerre* az angyalnak a 4. versben leírt jelképes cselekedethez van szüksége; ezt az írószert a férfiú a keleti íródeákok szokása szerint *oldalán* viseli. Az angyalok *az ércoltárnál* (a nagy, égőáldozati oltárnál) állnak meg, ahol a 8, 16. 17-ben leírt undok bálványozás folyt. — *3. A kerub* szó gyüjtőnév a többes szám helyett. Az itt említett kerubok a frigyszekrény fölött a szentek szentjében trónoló Isten elhagyja lakóhelyét. *A ház küszöbe* a templom szentélyének az udvar felé néző küszöbe. — *4. Tau* héber szó jelentése: «jel». De a tau egyszersmind a héber betűsor utolsó betűjének (t) neve; régi héber és arámi, sőt etiops, föniciai, görög, latin és kopt alakja a kereszt (×, +). Ezt a jelet használták régente is kézjegy gyanánt azok, akik nem tudták nevüket leírni. Gyönyörű értelmet ad, hogy Ezekiel látomásában az általános öldöklést csak azok kerülhették el, akiknek homlokát a kereszt jele ékesítette. A megjelölés az Isten számára való tökéletes lefoglaltságot jelenti; v. ö. Móz. II. 12, 7. 13; Jel. 7, 3—8; 14, 1. (más értelemben Jel. 13, 16. 17.). Az angyal azokat jelöli meg a megváltás jelével, akik nem követtek el bálványimádást és sírnak honfitársaik elvakultságán, vagy őszintén megtértek a bálványozásból.

5—11. A hat angyal parancsot kap Jeruzsálem többi lakóinak kiirtására. — A büntető ítélet végrehajtása. — 5. Nekik: a hat büntető angyalnak. *Öldököljetek:* öljetek meg mindenkit, akinek homlokán nincs a kereszt jele (6. v.). — *6.* A büntetés Jeruzsálem lakosságának minden csoportját éri, kivétel nélkül. A büntetés végrehajtását az angyalok az Úr *szentélyénél kezd*ik, a 8, 16. 17-ben említett papokon, kiket a próféta itt *idős férfiak*nak nevez. *A ház* a szó-

férfiakon, kik a ház előtt voltak. [7]És mondotta nekik: Rajta! Fertőztessétek meg a házat és töltsétek meg megöltekkel az udvarokat! Azok kimentek és megölték a város lakóit. [8]Mikor aztán véget ért az öldöklés, *csak* én maradtam meg. Erre én arcra borultam és hangosan kiáltottam: Jaj, jaj, jaj, Úr Isten! Hát megsemmisíted-e Izrael minden maradékát, amikor kiöntöd haragodat Jeruzsálemre? [9]És mondotta nekem: Izrael és Júda házának gonoszsága felette nagy; az ország tele van vérrel, s a város tele van pártütéssel, mert így beszélnek: «Az Úr elhagyta az országot!» — és: «Nem lát az Úr!» [10]Tehát az én szemem sem irgalmaz és én sem könyörülök; útjukat fejükre térítem viszsza! [11]És íme a gyolcsba öltözött férfiú, kinek írószer volt az oldalán, így felelt, mondván: Úgy tettem, amint megparancsoltad nekem.

10. FEJEZET.

A látomás folytatása: egy angyal tüzet szór a bűnös Jeruzsálemre. — Az Úr dicsősége kivonul a megfertőztetett templomból.

[1]És láttam, és íme fent a kerubok feje fölött levő égboltozaton olyasmi jelent meg, mint egy zafirkő, mint egy királyi szék alakja. [2]És ő szólt a gyolcsba öltözött férfiúnak és mondotta: Menj a kerubok alatt levő kerekek közé, és végy tele marokkal abból az izzó szénből, mely a kerubok alatt van, és szórd a városra. És láttam, amint

rosabban vett templom épülete. — 7. Az emberi vér ontása megfertőztette a templomot (v. ö. Móz. IV. 19, 14 skk.), — de azt a zsidók bűnei már úgy is régen megszentségtelenítették. — 8. Mivel a 8. fejezet jelképes látomása szerint a templomban csak bálványimádók voltak, egyedül Ezekiel maradt életben az ott levők közül. A próféta sejti, hogy a városban igen kevés «megjelölt» lesz, azért *Izrael maradékai*nak megmentéséért könyörög. — 9. Az Úr a próféta kérésére nem válaszol közvetlenül, hanem Izrael és Júda *felette nagy gonoszság*ával indokolja meg szörnyű ítéletét. A *vér* a gyilkosságokat jelenti, a *pártütés* általában minden törvényszegést. A gonoszok szava 8, 12-ben is olvasható. — 10. *Útjukat:* erkölcstelen, bűnös életmódjukat. — 11. A látomásnak rövid befejezése: a hetedik angyal többi társa nevében is jelenti az Úrnak, hogy az ítéletet végrehajtották.

10. *1—7. Egy angyal tüzet szór a bűnös Jeruzsálemre.* — *1.* L. 1, 22. 26. — *2. A gyolcsba öltözött férfiú* a 9, 2-ben említett főangyal, ki ott az isteni irgalomnak, itt pedig a büntető isteni igazságosságnak végrehajtója. A kerubok (és a kerekek) közt tűz égett; ennek szenéből kellett az angyalnak a bűnös Jeruzsálemre szórnia. A Jeruzsálemet felgyujtó babiloni hadsereg csak az isteni ítéletnek (akaratlan) végrehajtója volt; Ezekiel ebben a látomásban a város pusztulásának végső oka gyanánt a haragvó Isten

bement. 3A kerubok pedig a ház jobb oldalán álltak, miközben a férfiú belépett, s a felhő betöltötte a belső udvart. 4És az Úr dicsősége elszállt a kerubról a ház küszöbéhez, s a ház megtelt a felhővel, és az udvar megtelt az Úr dicsőségének fényességével. 5És a kerubok szárnyának csattogása a külső udvarig hallatszott, mint a mindenható Isten szózata, amikor beszél. 6És amikor megparancsolta a gyolcsba öltözött férfiúnak, mondván: Végy tüzet a kerubok közt levő kerekek közül, — az bement és megállt a kerék mellett. 7És az *egyik* kerub kinyujtotta kezét a kerubok közül a tűz után, mely a kerubok közt volt, vett *belőle*, és annak a kezébe adta, ki gyolcsba volt öltözve; ez elvette és kiment.

8A kerubokon pedig emberi kézhez hasonló valami jelent meg szárnyaik alatt. 9És íme azt láttam, hogy négy kerék van a kerubok mellett; egyik kerék az egyik kerub mellett, s a másik kerék a másik kerub mellett; a kerekek pedig olyannak látszottak, mint a ragyogó *társiskő*. 10És úgy látszott, hogy *mind* a négynek ugyanaz az alakja van, mintha kerék volna a kerék belsejében. 11És amikor jártak, négyfelé mentek, és nem fordultak meg jártukban, hanem amerre az első fordult, arra a helyre követték őt a többiek is és nem fordultak meg. 12És egész testük, nyakuk, kezük, szárnyaik és az ívezetek — a négy kerék pereme — tele voltak szemekkel. 13És hallottam, amint ezeket a kerekeket forgóknak nevezte. 14Egynek-egynek pedig négy arca volt: első arca kerub-arc, második arca emberi arc, harmadika oroszlán-arc, és negyedike sas-arc. 15És

ítéletét jelöli meg. — *3. A ház jobb oldalán:* a templom déli oldalán. *A felhő*, mely betöltötte a szentek szentjét (Kir. III. 8, 10. 11.), mint az isteni jelenlétnek jelképe, Ezekiel látomásában elhagyja a megszentségtelenített templomot. — *4.* Az Úr a templom küszöbéhez lép és innen szemléli parancsának végrehajtását. — *5.* V. ö. 3, 13. — *6.* A 2. versben adott parancs végrehajtása.

8—22. Az Úr dicsősége kivonul a megfertőztetett templomból. Az itt olvasható leírás sok tekintetben megismétli az 1. fejezetet; a próféta az Úr dicsőségének kivonulását a jeruzsálemi templomból a legapróbb részletekben is szemlélteti. — *8.* V. ö. 1, 8. — *9.* V. ö. 1, 15. 16. «*Társiskő*» (héb.), a Vulgáta szerint: «krizolitkő». L. 1, 16. magyarázatát. — *10.* V. ö. 1, 16. — *11.* V. ö. 1, 17. A vers alanya a latin és a héber szöveg szerint: a kerekek; a Hetvenes görög fordítás szerint: a kerubok. — *12.* V. ö. 1, 18. — *13. A kerekeket forgóknak nevezte* (t. i. az Úr vagy az angyal): nagy sebességük miatt. — *14.* V. ö. 1, 6. 8. 10. *Kerub-arc*, 1, 10. szerint helyesebben: «bika-arc». — *15.* V. ö. 1, 3. 5. — *16—17.* V. ö. 1,

felemelkedtek a kerubok, — ez ugyanaz az élőlény volt, melyet a Kobár-folyó mellett láttam. 16Amikor pedig jártak a kerubok, mellettük haladtak egyszersmind a kerekek is, és amikor a kerubok felemelték szárnyaikat, hogy felemelkedjenek a földről, a kerekek sem maradtak vissza, hanem ők is mellettük voltak. 17Amikor *a kerubok* megálltak, megálltak *a kerekek is*, és amikor azok felemelkedtek, felemelkedtek *ezek is*, mert az élet lelke volt bennük. 18És az Úr dicsősége kivonult a templom küszöbén, és megállt a kerubok felett. 19Ekkor a kerubok felemelték szárnyaikat és előttem felemelkedtek a földről; és amint kivonultak, a kerekek is követték őket; és megállt*ak* az Úr háza keleti kapujának bejáratánál, és Izrael Istenének dicsősége volt felettük. 20*Ezek azok* az élőlény*ek*, mely*ek*et Izrael Istene alatt láttam a Kobár-folyó mellett; ekkor megértettem, hogy kerubok voltak. 21Négy arca volt mindegyiknek és négy szárnya volt mindegyiknek, és emberi kézhez hasonló valami volt szárnyaik alatt. 22És arcuk teljesen olyan volt, mint azok az arcok, amelyeket a Kobár-folyó mellett láttam, úgyszintén alakjuk is; és mindegyikük azon igyekezett, hogy arccal előre haladjon.

11. FEJEZET.

A látomás vége: fenyegető jövendölés a nép előkelői, Jezoniás és Feltiás ellen; Feltiás szörnyet hal. — A pogány nemzetek közé szétszórt zsidók összegyűjtése és megtérése. — Az Isten dicsősége elhagyja Jeruzsálemet; a lélek Ezekielt visszaviszi Babilóniába.

1És a lélek felemelt engem és bevitt az Úr házának keleti kapujához,

19—21. — *18—19.* Az Úr *dicsősége*, mely az ítélet végrehajtása alatt a templom küszöbén állt (4. v.), most ismét elfoglalja trónját *a kerubok felett*, és elhagyja a templomot. A templom *keleti kapuja* szemben volt a szentek szentjével. *Izrael Istene:* a próféta ebben a leírásban nem említi többé «Jáhve» nevét, a választott nép szövetséges Istenének nevét, mert az Úr már elhagyta hűtlen nemzetét. — *20.* A próféta csak ebben a látomásban ismeri fel világosan, hogy a csodálatos élőlények kerubok voltak. — *21.* V. ö. 1, 6. 8. — *22.* V. ö. 1, 3.

11. *1—13. Fenyegető jövendölés a nép előkelői, Jezoniás és Feltiás ellen; Felliás szörnyet hal. — 1. Az Úr házának keleti kapujá*ban látott *huszonöt férfiú* nem azonos az égő áldozati oltár és a templom közt a felkelő napot imádó huszonöt pappal (8, 16. 17.). Itt a nép világi előkelőiről van szó, kik közül a próféta kettőt névszerint is megemlít. Az itt szereplő *Jezoniás* nem azonos a 8, 11-ben említett hasonló nevű férfiúval, kinek atyja Sáfán volt. — A próféta ugyan már a 9. fejezetben Jeruzsálem bűnöseinek teljes kiirtását szemlélte, itt pedig a nép bűnös vezérei még élnek; a lát-

mely napkelet felé nézett; és íme a kapu bejáratában huszonöt férfiú volt. Köztük láttam Jezoniást, Azur fiát, és Feltiást, Bánájás fiát, a nép fejedelmeit. [2]És mondotta nekem: Emberfia, ezek ama férfiak, kik istentelenséget forralnak és igen gonosz tervet szőnek ebben a városban, [3]mondván: «Nemde régen felépültek a házak? Ez az üst, és mi vagyunk a hús!» [4]Ezért jövendölj róluk, jövendölj, emberfia! — [5]És reám szállott az Úr lelke és mondotta nekem: Beszélj! Így szól az Úr: Ekként beszéltetek, Izrael háza; ismerem én szívetek gondolatait! [6]Számtalan embert megöltetek ebben a városban, és utcáit megöltekkel töltöttétek be. [7]Ezért így szól az Úr Isten: Megöltjeitek, akiket benne odavetettetek, ők a hús, amaz pedig az üst, titeket pedig kiviszlek onnan. [8]Ti féltek a kardtól, én pedig kardot hozok reátok, úgymond az Úr Isten. [9]És kivetlek titeket onnan s az ellenség kezébe adlak, és végrehajtom rajtatok az ítéletet. [10]Kard által estek el; Izrael határain ítéllek meg titeket, és megtudjátok, hogy én vagyok az

szólagos ellentmondást az magyarázza meg, hogy a 8—11. fejezet mindvégig egységes *látomás*, melynek egyes mozzanatai a valóságban csak az 588—586. évi ostrom alkalmával és Jeruzsalem elfoglalása után valósultak meg. — *2.* Az *igen gonosz terv* valószínűleg az Egyiptommal kötendő szövetség és a lázadás Babilónia királya ellen, melyet az Úr *istentelenség*nek mond, mert Izaiás és Jeremiás próféta által számtalanszor óvta a zsidóságot ettől a végzetes lépéstől. Jezoniás és Feltiás az Egyiptommal szövetkezni akaró pártnak vezető emberei lehettek. — *3.* A héber szöveg szerint a vers első része így fordítandó: «Nem kell egyhamar házakat építeni!» E szöveg szerint az Egyiptomban reménykedő párt azt hiszi, hogy a szent várost többé nem rombolja le az ellenség. — A Hetvenes görög fordítás a vers első részét kérdésnek veszi: «Nemde a házak csak nemrégen épültek?» A zsidók szállóigéjének második része az ismét megerősített Jeruzsálemet *üst*höz hasonlítja, mely a benne levő *hús* (Jeruzsálem lakosságát) minden tűz (ostrom) ellen megvédi. (V. ö. 24, 3—14.) — *5. És reám szállott az Úr lelke:* Ezekiel ismételten és nyomatékkal kifejezi, hogy ő az Úr nevében beszél. — A *6.* vers a multban igazságtalan módon megöltekre is vonatkozik (22, 6.), főleg azonban azokról szól, akik Jeruzsálem végpusztulása alkalmával vesztik majd el életüket. Ezeket voltaképen az egyiptomi párt emberei ölik meg azzal, hogy fellázadnak Babilónia királya ellen. — *7.* Gúnyos alkalmazása az üst és a hús hasonlatának (3. v.). Az ostrom végén csak a halottak maradnak Jeruzsálemben; az élők a babiloni hadsereg kezébe jutnak. — *8. Ti féltek a kardtól:* féltek az ellenséges babiloni hadseregtől, és Jeruzsálem bevehetetlen erősségében bíztok. *Kardot hozok reátok:* Nábukodonozor Riblában megölette az elfogott zsidó főembereket (Jer. 52, 10.); ez a — *9.* versben említett *ítélet.* — *10. Izrael határain ítéllek meg titeket:* Ribla Hamat országának területén feküdt, mely Izrael országának

Úr! [11]Nem lesz az számotokra az üst, és ti nem lesztek benne a hús; Izrael határain ítéllek meg titeket, [12]és megtudjátok, hogy én vagyok az Úr, mert nem jártatok parancsaim szerint és nem cselekedtétek meg törvényeimet, hanem a körülöttetek lakó nemzetek törvényei szerint cselekedtetek. [13]Történt pedig, hogy amikor jövendöltem, meghalt Feltiás, Bánájás fia. Erre én arcra borultam és hangos szóval kiáltottam és mondottam: Jaj, jaj, jaj! Úr Isten! Egészen megsemmisíted-e Izrael maradékát?

[14]És az Úr ezt a szózatot intézte hozzám: [15]Emberfia! Testvéreid, testvéreid, rokonaid és Izrael egész háza, ők mindazok, akikhez Jeruzsálem lakói így szóltak: Távozzatok el messzire az Úrtól, nekünk adatott birtokul az ország! — [16]azért így szól az Úr Isten: Mivel messzire juttattam őket a nemzetek közé, és mivel szétszórtam őket azokba az országokba, megszentelésükre leszek egy kevéssé az országokban, melyekbe jutottak. [17]Ezért mond-

északi szomszédos állama volt. *Megtudjátok, hogy én vagyok az Úr:* l. 6, 7. magyarázatát. — *11. Nem lesz az számotokra az üst* stb.: Jeruzsálem nem véd meg titeket. (V. ö. 3. 7. v.) A 11. vers vége nyomatékosan megismétli az előbbi vers gondolatát. — *12. A körülöttetek lakó nemzetek törvényei* a hamis istenek imádása és az ezzel járó erkölcstelenség. Ez a vers nem áll ellentétben 5, 7-tel, mert amott a nemzetek törvényei az ember szívébe írt erkölcsi törvényt jelentik. — *13.* V. ö. Jer. 28, 17. Feltiásnak hirtelen halála ijesztő biztosíték arra, hogy az Úr többi fenyegetése is megvalósul. Ezekiel felkiáltása, mely egy pillanatra figyelmen kívül hagyja az Istennek 9, 4. 6-ban tett ígéretét (hogy *Izrael maradéka* megmenekül), a próféta rémületével magyarázható meg.

14—21. A pogány nemzetek közé szétszórt zsidók összegyűjtése és megtérése. — *15.* Ezekiel *testvérei, rokonai* és a többi itt említett emberek a babiloni fogságba hurcolt zsidók. *(Rokonok,* a héberben szószerint: «kiváltásra kötelezett rokonok», vagyis oly közeli rokonok, kik kötelesek voltak elszegényedett testvéreiknek birtokát és esetleg őt magát is hitelezőjének kezéből kiváltani. L. Móz. III. 25, 25.) A görög és a szír szöveg a próféta «fogolytársai»ról beszél. A Jeruzsálemben maradt zsidók a fogságba hurcoltakat olyanoknak tekintették, mint akiket az Úr elvetett (v. ö. Jer. 24. fej.), és akiknek birtokain most már ők osztozkodhatnak. Ezt a téves felfogást cáfolják a következő versek. — *16. Megszentelésükre leszek* (héb. «szentélyükké leszek»): az Úr elhagyta a megszentségtelenített jeruzsálemi templomot, és (Ezekiel látomásaiban, valamint a Dánielnek adott kinyilatkoztatásokban) Babilóniában mutatta meg dicsőségét. *Egy kevéssé:* a babiloni fogság tartama alatt, mely rövid idő a zsidóság egész történetéhez képest. Más magyarázat szerint az *egy kevéssé* kifejezés azt jelenti: kisebb mértékben leszek megszentelődésükre, mint a jeruzsálemi templomban. — *17.* A fogságban szétszórt választott nép összegyűjtése és egyesítése tágabb értelemben vett messiási gondolat,

jad : Így szól az Úr Isten: Összegyüjtelek titeket a népek közül és egybegyüjtelek azokból az országokból, amelyekbe szét vagytok szórva, és nektek adom Izrael földét. [18]És bevonulnak oda, és eltávolítják onnan minden botrányát és minden utálatosságát. [19]És egy szívet adok nekik és új lelket öntök beléjük ; elveszem testükből a kőszívet, és hús-szívet adok nekik, [20]hogy parancsaim szerint járjanak, és ítéleteimet megtartsák és megcselekedjék, és nekem népemmé legyenek, én pedig az ő Istenükké legyek. [21]Akiknek azonban botrányaik és utálatosságaik után jár a szívük, azoknak útját fejükre rakom, úgymond az Úr Isten.

[22]És a kerubok fölemelték szárnyaikat, és velük együtt a kerekek *is fölemelkedtek*, és felettük volt Izrael Istenének dicsősége. [23]És az Úr dicsősége fölemelkedett a város belsejéből, és megállt azon a hegyen, mely a várostól keletre van. [24]És a lélek felemelt engem és a látomásban elvitt Káldeába a száműzöttek közé az Isten lelke által ; aztán eltűnt előlem a látomás, melyet láttam. [25]És én elmondottam a száműzötteknek az Úr minden igéjét, melyet nekem kijelentett.

mely teljes egészében az újszövetség Egyházában valósult meg. *Nektek adom Izrael földét:* t. i. a fogságból való visszatérés után. — *18.* A Babilóniából visszatért zsidóság végleg szakított a bálványozással, melyet a próféta joggal mond Izrael botrányának és utálatosságának. (L. egyszersmind 21. v.). — A *19.* vers jövendölése tökéletesen az újszövetség Egyházában és annak kimeríthetetlen kegyelemkincseiben teljesedett. *A kőszív* a megátalkodottságnak, a *hús-szív* pedig az Isten iránt engedelmes lelkületnek jelképe. V. ö. 36, 25—27 ; Jer. 31, 33 ; Zsid. 8, 10 ; 10, 16. — *20.* A próféta az Istennek és népének új szövetségéről beszél a messiási országban. V. ö. Óz. 2, 24 ; Jel. 21, 3. (Móz. III. 25, 18.) — *21.* Az Úr ítélete minden bálványozót eljárása szerint fog megbüntetni.

22—25. Az Isten dicsősége elhagyja Jeruzsálemet ; a lélek Ezekiel visszaviszi Babilóniába. — *22—23.* 10, 18-ban az Úr dicsősége kivonult a megfertőztetett templomból ; itt elhagyja a meggyalázott szent várost is. A várostól keletre levő hegy az Olajfák hegye, honnan 43, 2—4. szerint az Úr ismét bevonul a megtisztított templomba. V. ö. Zak. 14, 4. Megható találkozása a látomásnak és a valóságnak, hogy Jézus Krisztus virágvasárnapon szintén az Olajfák hegye felől vonult be Jeruzsálembe, az Olajfák hegyén szenvedte rettenetes haláltusáját, és ugyancsak az Olajfák hegyéről szállt fel dicsőségesen a mennybe. — *24.* Ezekiel elragadtatásának befejeztével ismét Tel-Ábibban találja magát, honnan csak látomásában távozott el. V. ö. 8, 3. — *25.* Ezekiel elmondja látomását a száműzötteknek, hogy őket Jeruzsálem biztos pusztulására előkészítse, és elvegye minden arra vonatkozó hiú reménységüket, hogy a szent város fenn fog maradni.

12. FEJEZET.

Ezekiel áttöri háza falát és a résen keresztül kiköltözik, hogy ezzel megjövendölje Szedekiás királynak nemsokára bekövetkező menekülését és Jeruzsálem lakóinak fogságba hurcolását. — A próféta remegve eszik és bánatosan iszik, hogy az ostrom borzalmait szemléltesse. — A fenyegető jövendölések teljesedése közel van !

[1]És az Úr ezt a szózatot intézte hozzám : [2]Emberfia, te az ellenszegülő ház közepette lakol, kiknek van szemük, hogy lássanak, de nem látnak, és van fülük, hogy halljanak, de nem hallanak, mert ellenszegülő ház ez ! [3]Ezért te, emberfia, készülj fel holmiddal az elköltözésre és költözködjél előttük nappal ; költözködjél pedig szemük láttára a saját *lakó*helyedről más helyre ; hátha felfigyelnek *erre*, mert ellenszegülő ház ez ! [4]És vidd ki holmidat mint költözködéskor a holmit nappal, az ő szemük láttára, te pedig menj ki előttük este, amint kimegyen a költözködő. [5]Szemük előtt törd át magadnak a falat, és azon keresztül menj ki; [6]szemük láttára vitesd ki

12. 1—19, 14.

A fenyegető jövendölések harmadik sorozata : az isteni ítélet szükségszerűen be fog következni, mert Zsidóország egész vallási, politikai és társadalmi élete, kezdve a királyi családon, fenékig romlott és korhadt. A jövendöléseknek ez a sorozata a hatodik év hatodik hónapjának ötödik napja (8, 1.) és a hetedik év ötödik hónapjának tizedik napja (20, 1.) közé esik, tehát Ezekiel prófétai működésének tizenegy hónapját öleli fel. A jövendölések külső alakjuk szerint részint jelképes cselekedetek, részint szóbeli jövendölések és példabeszédek, amelyeket a 19. fejezet nagyszerű gyászéneke rekeszt be.

12. *1—16. Ezekiel áttöri háza falát és a résen keresztül kiköltözik, hogy ezzel jelképezze Szedekiás királynak nemsokára bekövetkező menekülését és Jeruzsálem lakóinak fogságba hurcolását.*

1—7. A jelképes cselekedet. — *2.* Ezekielnek a zsidó nép szeme elé kell tárnia a királyára váró szomorú sorsot. Az elvakult nép hiába látta az Isten műveit és hiába hallotta az Úr szavait, ezeket nem értette meg (v. ö. Iz. 6, 9 ; Jer. 5, 21 ; Mát. 13, 14. és párh. h.) ; ezért van szüksége megdöbbentő jelképes cselekedetekre, melyek vakmerő elbizakodottságából felrázzák. — *3.* A jelképes cselekedet abban áll, hogy a próféta egészen különös módon kiköltözködik házából. A költözködés *nappal* történik, a nép *szeme láttára*. *A költözködési holmi* a legszükségesebb dolgokat jelenti a gyors és kényszerű elköltözéshez. *Más helyre:* Tel-Ábibnak más házába, vagy más városba. Ez a gyors költözködés okvetlenül felkeltette a zsidók figyelmét. — *4. Holmidat:* házi bútoraidat ; ezeket a próféta szintén *nappal* viszi ki házából a költözködés rendes módja szerint (héb. «mint a számkivetésbe költözködők»), ő maga azonban *este* költözik ki, egészen különös módon : — *5.* áttöri háza falát, és — *6.* a sötétség beálltával egyik honfitársa vállán viteti ki magát házából, arcát pedig befödi. — A *6.* vers első részében a Vulgáta és a Hetvenes görög szöveg megegyezik ; a héber szöveg és a szír fordítás így szól : «Szemük láttára vidd ki *azt*

magadat vállon, sötétben vitesd ki magadat ; arcodat född be, hogy ne lásd a földet, mert csodálatos jelül adtalak téged Izrael házának. [7]Úgy cselekedtem tehát, amint az Úr megparancsolta nekem ; holmimat, mint valami költözködési holmit, kivittem nappal, este pedig kezemmel áttörtem magamnak a falat s a sötétben kimentem ; vállon vitettem ki magamat szemük láttára.

[8]Reggel pedig az Úr ezt a szózatot intézte hozzám : [9]Emberfia, nemde így szólt hozzád Izrael háza, az ellenszegülő ház: Mit csinálsz? [10]Mondjad nekik : Így szól az Úr Isten : Jeruzsálem fejedelméről szól ez a fenyegető *jövendölés* és Izraelnek egész ottlevő házáról. [11]Mondjad : Én csodálatos jel vagyok számotokra ; amint én cselekedtem, úgy történik majd velük : számkivetésbe és fogságba mennek. [12]És a vezért, ki köztük van, vállukon viszik majd ki ; a sötétben megyen ki ; áttörik a falat, hogy kivigyék őt, arcát befödi, hogy szemével ne lássa az országot. [13]Én pedig kiterjesztem reá hálómat és megfo*gom* varsámban ; és elviszem Babilonba, a káldeusok földére, de nem látja meg azt ; ott hal majd meg. [14]Mindazokat pedig, kik körülötte van-

válladon, a sötétben vidd ki azt» stb. Ugyanígy a 7. versben is. A próféta minden tettének jelképes értelme van (8 skk.), ezért mondja az Úr, hogy őt *csodálatos jelül* adta *Izrael házának.* — 7. A *kezemmel* kifejezés magyarázatát l. a 12. versnél.

8—16. A jelképes cselekedet magyarázata. — *8.* A próféta csak másnap *reggel* tudja meg az előbbi napon és estén végrehajtott cselekedet magyarázatát. — *10. Ez a fenyegető jövendölés,* szószerint : «ez a teher». Ezekiel cselekedetének minden mozzanata azt a szörnyű sorsot jelképezte, mely Szedekiás királyt 586-ban, Jeruzsálem elfoglalása alkalmával érte. *Jeruzsálem fejedelme:* Szedekiás, ellentétben az 597-ben Babilóniába hurcolt Jóákínnal. — *11. Én csodálatos jel vagyok számotokra:* l. 6. v. *Velük:* Szedekiással és népével. — *12.* L. a 6. v. magyarázatát. *A vezér:* Szedekiás király. Kir. IV. 25, 4. és Jer. 39, 4 ; 52, 7. 8. nem beszélik el Szedekiás menekülésének egyes részleteit ; Ezekiel leírása igen eleven és természetes. A királyt hívei *vállukon viszik ki,* éjnek idején *(a sötétben);* mivel az ostromló sereg a városnak minden kapuját elállja, a város falát, illetve ennek egyik befalazott kapuját törik át (Kir. IV. 25, 4 ; Jer. 39, 4 ; 52, 7.), és lázas sietségben *kézzel* (7. v.) bővítik ki a rést. A király *befödi arcát, hogy szemével ne lássa az országot:* célzás Szedekiás kegyetlen megvakítására Riblában *(a sötétben);* mivel az ostromló sereg a városnak minden kapuját elállja, a város falát, illetve ennek egyik befalazott kapuját törik át (Kir. IV. 25, 4 ; Jer. 39, 4 ; 52, 7.), és lázas sietségben *kézzel* (7. v.) bővítik ki a rést. A király *befödi arcát, hogy szemével ne lássa az országot:* célzás Szedekiás kegyetlen megvakítására Riblában (Kir. IV. 25, 7 ; Jer. 39, 7 ; 52, 11.). — *13.* Szedekiás tehetetlenségét hatalmas ellenségével, Nábukodonozorral szemben a próféta a vadászatból és a halászatból vett kettős hasonlattal, a *hálóval* és a *varsával* szemlélteti. A vers vége Szedekiás megvakítását és a babiloni fogságban bekövetkező halálát jövendöli meg megdöbbentő világossággal.

nak : testőrségét és seregeit szétszórom a szél minden irányába és kardot rántok utánuk. [15]És megtudják, hogy én vagyok az Úr, amikor majd szétszórom őket a nemzetek közé és elszélesztem őket az országokba. [16]De megkímélek közülük néhány férfiút a kardtól, az éhinségtől és a döghaláltól, hogy elbeszéljék minden gonoszságukat a nemzetek között, melyek közé mennek ; és megtudják, hogy én vagyok az Úr !

[17]És az Úr ezt a szózatot intézte hozzám: [18]Emberfia, kenyeredet remegéssel egyed, de vizedet is sietve és bánatosan igyad, [19]és mondjad az ország népének : Így szól az Úr Isten azokhoz, kik Jeruzsálemben, Izrael földén laknak : Kenyerüket majd aggodalommal eszik és vizüket rémülettel iszszák, mert a népes ország pusztává lesz mindazok gonoszsága miatt, kik rajta laknak. [20]És a most lakott városok romokká lesznek és az ország elhagyottá ; és megtudjátok, hogy én vagyok az Úr !

[21]És az Úr ezt a szózatot intézte hozzám : [22]Emberfia, minő szóbeszéd az köztetek Izrael földén, hogy így szólnak : «Hosszúra nyúlnak a napok és semmis lesz minden látomás !» [23]Mondjad tehát nekik : Ezeket mondja az Úr Isten : Véget vetek ennek a szóbeszédnek, és nem mondjátok majd többé széltében Izraelben; mondjad nekik, hogy közel vannak a napok, és minden látomás *megvalósul*. [24]Mert nem lesz többé

17—20. A próféta remegve eszik és bánatosan iszik, hogy az ostrom borzalmait szemléltesse. — 18. A *kenyér* és a *víz* általában a próféta ételét és italát jelenti : Ezekiel *remegéssel, sietve és bánatosan* eszik és iszik, hogy ezzel az ostromlottak lelki állapotát szemléltesse, kik minden falatot és minden csepp vizet félteni kénytelenek éhező és szomjazó felebarátaiktól és az ostromló ellenségtől. — *19. Az ország népe* a szövegösszefüggés szerint a Babilóniába hurcolt zsidók. *Mert a népes ország pusztává lesz :* t. i. az Isten végzése szerint. — *20.* A Júda országára váró általános pusztulás.

21—28. A fenyegető jövendölések teljesedése közel van! — 22. Semmis lesz minden látomás: azzal, hogy nem teljesedik be. A hitetlen zsidók gúnyosan mondogatták, hogy az Úr fenyegető jövendölései nem mennek teljesedésbe. (V. ö. Iz. 5, 19 ; Mik. 3, 11 ; Pét. II. 3, 4.) *23.* Ezekkel szemben Ezekiel azt hangoztatja, hogy az isteni ítélet napjai (= *a napok)* közel vannak, és akkor *minden látomás megvalósul.* (Szír szöveg; héb. és Vulgáta szószerint: «és minden látomás beszéde».) — *24.* Ezekiel az álprófétákról beszél, kik nem fogják többé a népet *hazug látomás*aikkal és *csalárd jóslás*aikkal félrevezetni. V. ö. 13. fej. — *25.* Az Isten hosszútűrése véget ért, a fenyegető jövendölések a legközelebbi jövőben megvalósulnak. Ezt a gondolatot fejti ki bővebben Ezekiel a — *26—28.* versben is.

semmiféle hazug látomás, sem csalárd jóslás Izrael fiai között. [25]Mert én, az Úr, szólok, és ami igét kimondok, az megvalósul; nem késik tovább, hanem a ti napjaitokban, ti ellenszegülő ház, mondom ki az igét és cselekszem meg azt, úgymond az Úr Isten. [26]És az Úr ezt a szózatot intézte hozzám: [27]Emberfia, ime Izrael háza így szól: «Sok napra szól az a látomás, amelyet ez lát, és hosszú időkre jövendöl ez!» [28]Mondd ezért nekik: Így szól az Úr Isten: Semmiféle beszédem sem késik tovább; az ige, amelyet kimondok, beteljesedik, úgymond az Úr Isten.

13. FEJEZET.

Fenyegető jövendölés az álpróféták és álprófétanők ellen.

[1]És az Úr ezt a szózatot intézte hozzám: [2]Emberfia, jövendölj Izrael prófétái ellen, kik jósolnak, és mondjad azoknak, kik a saját szívükből jósolnak.: Halljátok az Úr igéjét! [3]Így szól az Úr Isten: Jaj az oktalan prófétáknak, kik a saját lelküket követik és semmit sem látnak! [4]Mint a rókák a romok között, olyanok voltak a te prófétáid, Izrael! [5]Nem *léptetek a résbe*, sem falat nem emeltetek Izrael háza számára, hogy helytálljatok a harcban az Úr napján. [6]Hiúságo-

13. A 13—19. fejezetben Ezekiel Júda országa romlásának és bűnhődésének *okaival* foglalkozik. Az erkölcsi romlás okozói elsősorban *az álpróféták* (13. fej.). Ezekiel ebben a beszédben külön szól a hamis prófétákról *(1—16.)* és külön az álprófétanőkről *(17—23.)*.

1—16. Fenyegető jövendölés az álpróféták ellen. — *2.* Ezekiel a hamis prófétákat megvetéssel és keserű gúnnyal *Izrael prófétái*nak nevezi, mert ezek nem az Úr hírnökei, nem tőle kapták hivatásukat, és Izrael mégis az ő szavukra hallgat. Ezek az álpróféták *a saját szívükből jósolnak*, vagyis a saját gondolataikat és vágyaikat hirdetik mint isteni kinyilatkoztatásokat. V. ö. Jer. 14, 13. 14; 23, 16 sk.; 27, 9. 10. 15; 29, 8. 9. stb. — *3. Az oktalan próféták* kifejezés a héberben szójáték (hannebiim hannebalim); *oktalan* = gonosz. *A saját lelküket követik:* l. az előző vers magyarázatát. *Semmit sem látnak:* az Úr nem részesíti őket semmiféle látomásban sem. — *4.* V. ö. Én. 2, 15. *A rókák* hasonlata kifejezi a hamis próféták álnokságát, valamint azt is, hogy amint a rókák *a romok között* alászsák az egész talajt, úgy az álpróféták is alászták Júda egész nemzeti életét, mert folytonosan hirdették az Egyiptomhoz való csatlakozást és a Babilóniától való elszakadást. — *5. Nem léptetek a résbe* (héb.), Vulg. «Nem keltetek fel ellenállásra». A hasonlat alapját Ezekiel az ostromlott városról veszi, ahol a falba ütött réseket a védő sereg a saját testével oltalmazza meg. V. ö. 22, 30; Zsolt. 105, 23. Az *Izrael háza számára emelt fal* az Isten törvényeinek hűséges megtartása lett volna, melyre a népet épen a prófétáknak kellett volna buzdítaniok. *Az Úr napja* az isteni ítélet napja. — *6.* L. a 2. és a 3. v. magyarázatát. *Így szól*

kat látnak és hazugságot jövendölnek, mondván: Így szól az Úr, — holott az Úr nem küldte őket; és *azt remélik, hogy* a beszéd *beteljesedik.* 7Vajjon nem hazug látomást láttatok-e, és nem csalárd jóslást mondtatok-e? Így szóltok: Úgymond az Úr! — holott én nem beszéltem! 8Ezért így szól az Úr Isten: Mivel hiábavalóságokat beszéltetek és hazugságot láttatok, azért íme én ellenetek fordulok, úgymond az Úr Isten. 9És kezem ama próféták ellen lesz, kik hiábavalóságokat látnak és hazugságot jövendölnek; népem tanácsába nem jutnak, és Izrael házának jegyzékébe nem írom be őket, sem Izrael földére nem mennek be; és megtudjátok, hogy én vagyok az Úr Isten, 10azért mert megcsalták népemet, mondván: Békesség! — holott nincsen békesség! És ha ez falat épített, ők sárral tapasztották azt be szalma nélkül. 11Mondd meg azoknak, kik kötőanyag nélkül tapasztanak, hogy *a fal* összeől! Mert heves zápor jő, és felülről igen nagy pusztító jégesőt bocsátok le és romboló szél-

az Úr kifejezéssel vezették be jövendöléseiket az Isten igaz prófétái, kiket utánoztak a hamis próféták is. V. ö. Jer. 29, 15. és a 2. vers magyarázatában idézett helyeket. *És azt remélik, hogy a beszéd beteljesedik* (héb.), a Vulgáta szerint: «és megátalkodva erősítgetik a beszédet». — *7.* Ezekiel az álprófétáknak belső meggyőződésére hivatkozik: önmaguk előtt be kell vallaniok, hogy *látomásaik* és *jóslásaik* nem teljesednek be, és így magukat és hallgatóikat csak megtévesztik. — *8. Ellenetek fordulok:* az isteni büntetést a következő versek részletezik. — *9. Kezem ama próféták ellen lesz: az* Isten büntető keze az álprófétákra fog nehezedni. *Népem tanácsa:* a zsidók vallási, politikai és társadalmi vezetői. Az álprófétákat, kik magukat a nép vezetőivé tolták föl, az Úr minden vezető állásból kizárja. Akiket az Úr *nem ír be Izrael házának jegyzékébe,* azoknak nem lesz részük a helyreállított Izraelben. (A kifejezésre nézve v. ö. Zsolt. 86, 6.) Ezt az utóbbi gondolatot még jobban kidomborítja a fokozás harmadik tagja: *Izrael földére nem mennek be:* nem térnek vissza a fogságból, semmi közösségük sem lesz többé a választott néppel. — *10.* V. ö. Jer. 6, 14. Az álpróféták *békesség*et, a babiloni jármotól való megszabadulást és a babiloni fogságba hurcoltak gyors visszatérését igérték a népnek, holott mindennek épen az ellenkezője teljesedett be. Az Úr népe által épített *fal* a zsidóságnak egész erkölcsi élete, vágyakozása, reménysége; ami gonoszat a nép csak cselekedett, azt az álprófétáknak mind helyeselték. Ezt fejezi ki a falnak *sárral* való készséges *betapasztása.* A *szalma nélkül* kifejezés azt jelenti, hogy a falra tapasztott agyagot semmi sem tartja össze, ez az agyag az időjárás viszontagságait nem bírja el. Ez a kifejezés Szent Jeromos kiegészítése. V. ö. Móz. II. 5, 7 skk. Ugyanezt fejezi ki a következő versekben ez a kifejezés: *kötőanyag nélkül.* A héber szöveg így hangzik: «És (ha) ez (t. i. a zsidó nép) agyagfalat épített, ők bemeszelték». (Ugyanígy a következő versekben is.) — *11—12.*

vihart. [12] És íme, amikor majd összedől a fal, vajjon nem mondják-e majd nektek: Hol a tapasz, amellyel tapasztottatok? [13]Ezért így szól az Úr Isten: Förgeteget küldök méltatlankodásomban és heves záport boszszúságomban, és nagy jégesőt haragomban a végpusztulásra. [14]És lerombolom a falat, melyet kötőanyag nélkül tapasztottatok be; a földdel egyenlővé teszem, és alapja napfényre kerül; összeomlik, és pusztulás lesz benne. Akkor majd megtudjátok, hogy én vagyok az Úr! [15]És kitöltöm méltatlankodásomat a falon, és azokon, kik azt kötőanyag nélkül tapasztják be, és mondom nektek: Nincsen *többé* fal, és nincsenek *többé*, kik azt betapasztották, [16]Izrael prófétái, kik Jeruzsálem felől prófétálnak és számára a békesség látomását látják, holott nincsen békesség, úgymond az Úr Isten.

[17]És te, emberfia, fordítsd arcodat néped leányai ellen, kik a saját szívükből jósolnak, jövendölj ellenük [18]és mondjad: Így szól az Úr Isten: Jaj azoknak, kik *szalagot* varrnak minden kéz könyökére és *leplet* készítenek mindenféle korúak fejére, hogy megejtsék a lelkeket; és noha megejtették népem lelkét, életet ígérnek lel-

A zsidóság vágyai és reményei teljesen összeomlanak, amikor majd eljő az isteni büntetés, melyet a *heves zápor* és a *jégeső* jelképez. A büntetés idején majd nyilvánvalóvá lesz, hogy az álprófféta *tapasza* (illetve meszelése vagy vakolata) értéktelen volt, és nem tudta megakadályozni a fal összedőlését. A héberben «tafel» (= mész, vakolat) és «nafal» (= elesik, összedől) szójáték. — A *13.* vers háromszor is megjelöli «a fal összeomlásának» végső okát: az Isten igazságos haragját. — *14.* V. ö. Mát. 7, 26 sk. A végpusztulásnak rövid, de megkapó leírása. *Pusztulás lesz benne:* a nép reménységeinek és vágyainak megsemmisülése (Jeruzsálem bukása 586-ban) magának a zsidó nemzetnek is a végromlásával járt. — *15.* A végromlás általános lesz: egyaránt elpusztulnak a zsidó nép hiú reményei, maga a zsidó nép és annak félrevezetői. — *17—23. Fenyegető jövendölés az álprófétanők ellen.* — Az álprófétanők végzetes munkáját Ezekiel szintén hasonlattal jellemzi, mely az egész szakaszon végigvonul: az álprófféta-asszonyok megtévesztő jövendöléseikkel *szalagot* és *leplet* (Vulg. «párnákat» és «vánkosokat») készítenek. — *17. Néped leányai* a szövegösszefüggés szerint az álprófféta-asszonyok. *A saját szívükből jósolnak:* l. 2. és 3. v. magyarázatát. — *18.* A *szalag* és *lepel* kifejezések homályosak; lehetséges, hogy a próféta valóságos kötésekről és leplekről szól, melyekbe az álprófétanők varázsigéket varrtak. A Vulgáta arra a hamis nyugalomra gondol, amelybe az álprófétanők a zsidó népet ringatták. — *Minden kéz könyöke* helyett a mai héber szöveg «az én kezem»-ről (az Isten kezéről) beszél: az álprófétanők jóslásaikkal mintegy eltakarják az Istennek büntetésre fölemelt

küknek! [19]Megszentségtelenítettek engem népem előtt egy marék árpáért és egy darab kenyérért, hogy megöljék azokat, akiknek nem kellene meghalniok, és életet igérnek azoknak, akik nem maradnak életben; mert hazudnak népemnek, mely hisz a hazugságoknak. [20]Ezért így szól az Úr Isten: Íme én *szalagjaitok* ellen fordulok, melyekkel megfogjátok a lelkeket, *mint* a madarakat; és leszakítom őket karotokról, és szabadon bocsátom a lelkeket, melyeket ti elfogtatok, a lelkeket, hogy elrepüljenek. [21]És szétképem *lepleiteket* és kiszabadítom kezetekből népemet, és nem lesznek többé kezetekben, hogy kifosszátok *őket;* és megtudjátok, hogy én vagyok az Úr! [22]Mert hazug módon megszomorítottátok az igaz szívet, akit én nem akartam

kezét, hogy a bűnös zsidóság azt ne\ ássa. A Hetvenes görög fordítás és a szír fordítás a Vulgátával együtt helyesebben «minden kéz»-ről beszél. *Mindenféle korúak fejére*, a héber szerint: «minden nagyságú fejre». A gondolat ugyanaz marad: az álprófétanők mindenkit megtévesztenek. *Hogy megejtsék a lelkeket*, a vadászatból vett szókép: hogy a zsidók lelkét megtévesszék, és megtérésüket megakadályozzák. A vers utolsó részének értelme a Vulgáta szerint a következő: noha az álprófétanők bűnre vezetik az embereket, illetve lelkiismeretüket a bűnben megnyugtatják, és megtérésüket megakadályozzák, mégis békét és boldogságot ígérnek nekik. A vers végét egyes magyarázók a héber szerint így fordítják: «Népem lelkét elvadásszátok, és a saját lelketeket életben (akarjátok) tartani?» Más szóval: a zsidó népet bűnre csábítjátok, és azt remélitek, hogy titeket nem ér el a büntetés? Mások szerint: «Lelkeket vadásztok el népemtől, és lelkeket magatok számára tartotok életben». — A szír Pesitta, a káld Targum és Szimmachus görög szövege szerint az álprófétanők (a jóslásaikkal szerzett vagyonnal) önmaguk lelkét (= földi életét) tartják fenn. — *19.* Az álprófétanők azzal *szentségtelenítették meg* az Istent, hogy a saját gondolataikat az Úr sugallatainak tüntetik fel, és a bűnösöknek minden jót ígérnek. *Egy marék árpáért és egy darab kenyérért:* a legcsekélyebb jutalomért. *Azok, akiknek nem kellene meghalniok:* azok a zsidók, akik önként meghódoltak, illetve meg akartak hódolni a babiloni nagykirálynak. Valószínű, hogy az Egyiptommal tartó párt ezek közül nem egyet halálra ítélt. V. ö. Jer. 26. fej. *Azok, akik nem maradnak életben:* azok a zsidók, akik Jeruzsálem ostroma és pusztulása alkalmával életüket fogják veszteni, de akiknek az álprófétanők mégis békét és boldogságot ígérnek. A vers utolsó tagja fájdalmas megállapítása annak, hogy az elvakult zsidóság mennyire hitt félrevezetőinek. — *20—21.* Az Úr a büntető ítélet alkalmával szét fogja tépni az álprófétanők minden hazug jóslatát, és akkor a megtévesztett lelkek is világosan látják majd a szörnyű valóságot. A próféta szavaiban a *szalagok* és a *leplek* (Vulg. a «párnák »és a «vánkosok») hasonlata összefolyik a vadászháló hasonlatával. A 21. vers rámutat az álprófétanők eljárásának nemtelen indítóokaira: jóslásaikért pénzt követeltek és a hiszékeny embereket *kifosztották*. — *22.* Az álprófétanők

megszomorítani, és megerősítettétek az istentelen kezét, hogy meg ne térjen gonosz útjáról és éljen, [23]azért nem láttok *többé* hiábavalóságokat és nem mondtok többé jóslatokat; és kiszabadítom kezetekből népemet, és megtudjátok, hogy én vagyok az Úr!

14. FEJEZET.

Jövendölés a bálványozók ellen. — Még Noéhoz, Dánielhez és Jóbhoz hasonló férfiak is jámborságukkal csak saját magukat mentenék meg a zsidó népre zúduló veszedelemben. — Izrael egyes maradékai megmenekülnek.

[1]És férfiak jöttek hozzám Izrael vénei közül és leültek előttem. [2]Ekkor az Úr ezt a szózatot intézte hozzám: [3]Emberfia, ezek a férfiak szívükben hordozzák tisztátalanságukat, és gonoszságuk botrányát arcuk elé állítják; vajjon adjak-e választ nekik kérdésükre? [4]Ezért szólj hozzájuk és mondjad nekik: Így szól az Úr Isten: Mindaz az ember Izrael házából, ki tisztátalanságát szívében hordozza és gonoszsága botrányát arca elé állítja, és mégis a prófétához megyen és általa megkérdez engem: én, az Úr, majd tisztátalanságainak sokasága szerint felelek neki, [5]hogy tőrbe jusson Izrael háza a saját szíve miatt, amelylyel tőlem elpártoltak valamennyi bálványuk

üzelmei számos igaz és jólelkű embernek okozták a vesztét (l. a 19. v. magyarázatát), és számos istentelent tartottak vissza a megtéréstől. *Megerősítettétek az istentelen kezét:* megátalkodottá tettétek az istentelent. — *23.* Amikor majd bekövetkezik az isteni büntető ítélet, az álprófétanők hazug látomásainak és jóslatainak senki sem fog többé hitelt adni, és a zsidó nép majd végre kiszabadul hatalmukból.

14. Júda országa bűnhődésének második oka: *az előkelők bálványimádása.*

1—11. Jövendölés a bálványozók ellen. — *1. Izrael vénei közül:* a legelőkelőbbek közül. Izrael vénei valamely előttünk ismeretlen ügyben az Úr tanácsát kérték (4. v.). — *3.* A tanácsot kérő vének bálványokhoz (héb.) ragaszkodtak és ilyeneket tiszteltek *(= tisztátalanságukat szívükben hordozzák).* A *gonoszságuk botrányát arcuk elé állítják* kifejezés talán azt jelenti, hogy ezek a férfiak gyakran fordulnak arcukkal bálványszobraik felé, hogy őket imádják. Más magyarázók e szavakat képletesen veszik: e férfiaknak egész lelkületét megrontotta a bálványozás, amelyhez még most is ragaszkodnak. Úgy látszik, az Ezekielhez jött vének össze akarták egyeztetni az igaz Isten tiszteletét a bálványimádással. — *4.* Ezt a vallási közömbösséget az igaz Isten önmagára nézve a legnagyobb sértésnek tekinti. *A próféta* az Úr igaz prófétája. *És általa megkérdez engem* szavak a héber szövegben nem olvashatók. A vers utolsó része fenyegetés: az Úr az ilyen vakmerő kérdezőnek büntetéssel fog felelni. — *5. Hogy tőrbe jusson Izrael háza a saját szíve miatt:* Izraelnek vesztét a saját bűnösvolta, nevezetesen az igaz

miatt. 6Ezért mondjad Izrael házának: Így szól az Úr Isten: Térjetek meg, távozzatok el bálványaitoktól, és minden tiszta tálanságotoktól fordítsátok el arcotokat! 7Mert minden ember Izrael házából és a jövevények közül bárki, aki Izrael körében tartózkodik, ha elidegenül tőlem, és bálványait szívében hordozza és gonoszsága botrányát arca elé állítja, és mégis a prófétához megyen, hogy általa engem megkérdezzen: én, az Úr, majd saját magam felelek neki! 8Arcomat amaz ember ellen fordítom és őt *intő* példává és szóbeszéd *tárgyává* teszem, és kiirtom népem közül; akkor majd megtudjátok, hogy én vagyok az Úr. 9És ha a próféta eltévelyedik és kijelentést teszen, én, az Úr, tévesztettem meg azt a prófétát; kinyujtom ellene kezemet és kiirtom őt népemből, Izraelből. 10És majd viselik a saját gonoszságukat: amilyen a gonoszsága a kérdezőnek, olyan lesz a gonoszsága a prófétának is, 11hogy Izrael háza ne tévelyegjen el többé tőlem és meg ne fertőződjék semmiféle gonoszsága által sem, hanem az én népemmé legyenek és én legyek az ő Istenükké, úgymond a seregek Ura.

12És az Úr ezt a szózatot intézte hozzám: 13Emberfia, ha egy ország vétkezik ellenem azzal, hogy hitszegést követ el, kinyujtom ellene kezemet

Istentől való elpártolása okozza. — *6.* Komoly intelem a bálványozás elhagyására. A prófétának ez az intelme már nem csupán az előkelőknek, hanem az egész zsidóságnak szól Júda földén és Babilóniában egyaránt. Megható az Úrnak végtelen irgalma, mely kínálva-kínálja a megátalkodottaknak a bűnbocsánatot. — *7.* Móz. III. 17, 8—16; 20, 2. 3. a zsidóktól és a jövevényektől (a Zsidóország területén lakó idegenektől) sok tekintetben hasonló tisztaságot és szentséget követelt meg. *Ha elidegenül tőlem:* ha eltávozik az igaz Istentől és bálványozást űz. — *8. Őt intő példává és szóbeszéd tárgyává teszem:* az Isten a bálványozót majd olyan büntetéssel sujtja, hogy esete közmondássá lesz. *Kiirtom őt népem közül:* v. ö. 13, 9. — A *9—11.* vers az álprófétákról beszél. Ha a bálványimádó ember álprófétához megy tanácsot kérni, az Úr majd megengedi, hogy az álpróféta őt megtévessze. *Ha a próféta eltévelyedik:* ha hamis jövendőlést mond. *Én, az Úr, tévesztettem meg azt a prófétát:* az ószövetségi Szentírás gyakran tulajdonít olyan dolgokat közvetlenül az Istennek, amelyeket az Isten csak meg enged történni, illetve nem akadályoz meg. (V. ö. Móz. II. 4, 21; 7, 3; 14, 4; Kir. III. 22, 19—23.) Az Úr megengedi, hogy az álpróféta, aki az Ő nevében mer beszélni, tévedjen, és a kérdezőt is megtévessze. *Kinyujtom ellene kezemet:* büntetéssel sujtom.

12—20. Méa Noéhoz, Dánielhez és Jóbhoz hasonló férfiak is

és összetöröm kenyerének botját, éhínséget bocsátok reá, és kiirtok belőle embert és állatot *egyaránt*. [14]És ha ott volna közte ez a három férfiú : Noé, Dániel és Jób, ők *csak* önmagukat mentenék meg igazvoltukkal, úgymond a seregek Ura. [15]És ha dühödt vadállatokat bocsátanék az országra, hogy elpusztítsam, és ez úttalanná lenne, mert nem volna, ki átalmenne a vadállatok miatt, [16]ha ez a három férfiú volna benne, életemre mondom, én, az Úr Isten : sem fiaikat, sem leányaikat nem mentenék meg, csak ők maguk menekülnének meg, az ország azonban pusztasággá lenne. [17]Vagy ha kardot bocsátanék arra az országra és azt mondanám a kardnak : Járd be az országot ; — és kiirtanék belőle embert és állatot, [18]és ez a három férfiú volna annak közepette, életemre mondom, én, az Úr Isten : nem mentenék meg sem fiaikat, sem leányaikat, hanem egyedül csak ők menekülnének meg. [19]És ha döghalált is bocsátanék arra az országra és kiönteném föléje bosszúságomat vérontással, hogy kiirtsak belőle embert és állatot, [20]és Noé, Dániel meg Jób volnának annak közepette, életemre mondom, én az Úr Isten : sem fiút, sem leányt nem mentenének meg, hanem igazvoltukkal *csak* önmagukat mentenék meg.

[21]Mert így szól az Úr Isten : Még ha négy rette-

jámborságukkal csak saját magukat mentenék meg a zsidó népre zúdúló veszedelemben. Úgy látszik, egyes zsidók vakmerően bíztak abban, hogy a köztük élő jámborok igazvolta nekik is javukra szolgál. Ezt a vakmerő reménységet teszi ehelyütt tönkre Ezekiel. (V. ö. Jer. 7, 16 ; 11, 14 ; 14, 11 ; 15, 1.) — *13.* V. ö. Móz. III. 26, 14—40. A *hitszegés* az Istentől való elpártolás. *Kenyerének botját:* v. ö. 4, 16. Az Úr ellen elkövetett szövetségszegés az egész ország romlását vonja maga után. — *14.* Ezekiel három, kiválóan jámbor férfiú példáját hozza fel állításának szemléltetésére, kik közül kettő *(Noé* és *Jób)* a hajdankorban élt, *Dániel* pedig a hallgatóknak kortársa és honfitársa volt. V. ö. Móz. I. 6, 18—20 ; Dán. 2, 12—16 ; 13, 44—64 ; Jób. 42, 7—8. Ezekiel nyomatékkal figyelmezteti a jámborok érdemeiben vakmerően bizakodó zsidókat, hogy amíg ők a bűnben élnek, ne reménykedjenek a jámborok igazvolta miatt, mert ezeknek jámborsága csak saját magukat mentené meg a veszedelemtől (16. 18. 20. v.). — A *15—20.* vers ezt a gondolatot részletezi, és a különböző isteni büntetésekre alkalmazza. — *15. A vadállatok miatt:* a vadállatoktól való félelem miatt.

21—23. Izrael egyes maradékai megmenekülnek. — *21.* Jeruzsálemet Nábukodonozor ostroma alkalmával az Úrnak négy legnagyobb földi büntetése (háború, *éhínség, vadállatok és döghalál)*

netes ítéletemet: a kardot, az éhinséget, a dühödt vadállatokat és a döghalált bocsátom is Jeruzsálemre, hogy kiirtsak belőle embert és állatot, 22mégis maradnak benne, kik megmenekülnek, kik kivezethetik fiaikat és leányaikat. Íme ezek majd hozzátok jönnek, és ti látjátok majd utaikat és cselekedeteiket, és megvigasztalódtok majd a veszedelem fölött, melyet Jeruzsálemre bocsátottam, mindazok fölött, amiket reá hoztam. 23És ők majd megvigasztalnak titeket, amikor majd látjátok utaikat és cselekedeteiket; és megtudjátok, hogy nem hiába tettem mindazt, amit vele cselekedtem, úgymond az Úr Isten.

15. FEJEZET.

Jeruzsálem az Úrnak termékeltlen és semmire sem alkalmas szőlleje, melyet a tűz fog megemészteni.

1És az Úr ezt a szózatot intézte hozzám:
2Emberfia, különb-e valamivel a szőllőtőke fája a többi fánál,
A venyige, mely az erdő fái között van?
3Vajjon vesznek-e belőle fát,
Hogy valami tárgyat készítsenek?
Avagy csinálnak-e belőle cöveket,
Hogy rajta bármilyen holmi függjön?
4Íme a tűznek adják eledelül!
És ha mindkét végét megemésztette a tűz,
És közepe *is* hamuvá lett,

egy időben és egyszerre sujtotta. — *22—23.* Az isteni ítéletből megmenekülők az 586-ban Babilóniába hurcolt zsidók. *Utaikat és cselekedeteiket:* azok, akik az 586-ban elpusztított Jeruzsálemből megmenekültek, szintén gonoszok voltak, és őket csak a fogság nyomorúsága törte meg. *Megvigasztalódtok majd a veszedelem fölött:* a babiloni zsidók majd belátják, hogy az Úr rettenetes ítélete igazságos volt.

15—16. Az isteni ítélet harmadik oka: *Jeruzsálem romlottsága.*

15. *Jeruzsálem az Úrnak termékellen és semmire sem alkalmas szőlleje, melyet a tűz fog megemészteni.* — *2.* A fordítás a jobb és világosabb héber szöveget követi. A Vulgáta szerint ez a vers így hangzik: «Emberfia, mi lesz a szőllővesszővel a berkek valamennyi fája közül, melyek az erdő fái között vannak?» *A szőllőtőke* és *a venyige* Jeruzsálemet, az *erdő* többi *fája* a pogány nemzeteket, illetve ezeknek városait jelképezi. V. ö. Zsolt. 79, 9; Iz. 5, 1—7; Jer. 2, 21; Mát: 21, 33—45; Márk 12, 1—12; Luk. 20, 9—19. (L. egyszersmind Ján. 15, 1—7.) — *3.* A szőllőtőke fája a legnemesebb gyümölcsöt termi, de ha kiszárad, semmire sem alkalmas; míg az erdő többi kiszáradt fájából értékes tárgyak készülhetnek, a szőllőtőke fája még arra sem jó, hogy belőle cöveket lehessen készíteni, — *4—5.* csak a tűzre való. A kiszáradt szőllőtőke fája még értéktelenebb, *ha mindkét végét* már *megemésztette a tűz, és közepe is hamuvá lett* (héb. «meggyulladt»). A hasonlat magyará-

Vajjon alkalmas lesz-e
bármire is?
[5]Még amikor ép volt is,
Akkor sem lehetett belőle
csinálni semmit sem;
Mennyivel kevésbbé lehet
belőle csinálni valamit,
Amikor a tűz megemésztette és megégette?

[6]Ezért így szól az Úr Isten:
Amint a szőllővesszőt az
erdő fái közül
Tűznek adtam át, hogy az
megemésszе,
Úgy adom át majd Jeruzsálem lakóit:
[7]Ellenük fordítom arcomat;
Kimenekülnek a tűzből,
De majd a tűz emészti
meg őket.
És megtudjátok, hogy én
vagyok az Úr,
Amikor arcomat majd ellenük fordítom,
[8]És úttalan pusztasággá
teszem az országot,
Azért mert lázadók voltak, —
Úgymond az Úr Isten.

16. FEJEZET.

Jeruzsálem az Úrnak végtelen szeretettel elhalmozott, de hálátlan, hűtlen menyasszonya, kit az Úr büntetésül eltaszít magától, de azután ismét visszafogad irgalmába.

[1]És az Úr ezt a szózatot intézte hozzám: [2]Emberfia, add tudtára Jeru-

zatát és alkalmazását a — *6—7.* versben olvassuk. Jeruzsálem, az Úrnak különös szeretettel gondozott szőlleje terméketlenné lett, mert elhagyta Istenét és a bálványokhoz fordult; ezért semmi más sors sem várhat reá, mint az Istennek szigorú büntetése. A zsidók országa és fővárosa még akkor sem volt politikai nagyhatalom Egyiptom, Asszíria és Babilónia mellett, amikor hatalmának tetőpontján állott; az erdő nagy fái mellett akkor is csak szerény venyige volt. Az Úrnak eddigi szigorú büntetései azonban Jeruzsálemet egészen megszenesedett szőllőtőke fájához tették hasonlóvá. Jeruzsálem felgyujtásával a képes beszéd szószerint is beteljesedett. — *7. Kimenekülnek a tűzből, — De majd a tűz emészti meg őket:* ha az egyik veszélyt elkerülik, a másikban vesznek el. V. ö. Iz. 24, 18; Jer. 48, 44; Ám. 5, 19. Jeruzsálem sorsa Roboám kora óta az isteni büntetéseknek szinte folytonos sorozata volt, melyet csak ritkán szakított meg egy-egy boldogabb korszak jó királyok uralkodása alatt. Mindezeket a csapásokat betetőzi majd a szent város pusztulása. — *8. Lázadók voltak:* az Isten ellen (14, 13.) és a babiloni nagykirály ellen (17, 15; v. ö. Kir. IV. 24, 20; Jer. 52, 3.).

16. *Jeruzsálem az Úrnak végtelen szeretettel elhalmozott, de hálátlan, hűtlen menyasszonya, kit az Úr büntetésül eltaszít magától, de azután ismét visszafogad irgalmába.* (V. ö. 23. fej.) Bár Ezekiel allegóriájának egyes vonásai a mi ízlésünk szerint nagyon merészek, ez az allegória a prófétai irodalomnak egyik leghatalmasabb és legjellegzetesebb alkotása. V. ö. a 23. fejezet nagy allegóriájával.

1—14. Az Isten végtelen szeretete Jeruzsálem iránt, mellyel azt legnagyobb nyomorúsága idejében felkarolta. — *1.* Ezekiel ezt az allegóriát valószínűleg kevéssel a 15. fejezet példázata után mondhatta, mert mindkét beszédnek alapgondolata ugyanaz: Jeruzsálemnek teljes romlottsága. — *2. Jeruzsálem utálatosságai* a benne

zsálemnek az ő utálatosságait, [3]és mondjad: Így szól az Úr Isten Jeruzsálemhez: Gyökered és nemzetséged Kánaán földéről való; atyád ámorreus volt, anyád pedig heteus. [4]És amikor megszülettél, születésed napján nem vágták el köldökzsinórodat, sem vízzel nem mostak meg, hogy egészséges légy, sem sóval nem dörzsöltek be, sem pólyába nem takartak. [5]Senkinek a szeme sem volt irántad részvéttel, hogy eme dolgok közül bármit is megtegyen neked irántad való könyörületből, hanem kivetettek a föld színére, mert megutáltak születésed napján. [6]Én pedig elmentem melletted, és láttam, hogy összetaposnak véredben, és így szóltam neked, amikor véredben *fetrengtél:* «Maradj életben!» Mondom: így szóltam neked, amikor véredben *fetrengtél:* Maradj életben! [7]Megsokasítottalak, mint a mező füvét, és te megsokasodtál, megnőttél, fejlődésnek indultál és eljutottál az asszonyi szépséghez; emlőd megduzzadt és szőröd kinőtt; de meztelen voltál és szégyenkeztél. [8]Ekkor elmentem melletted és meglátlak, és íme itt volt a te időd, a szerelem ideje. És reád terítettem ruhámat és befödtem szégyenedet; megesküdtem neked és szövetségre léptem veled, úgymond az Úr Isten, s az

elharapódzott bálványozás és az ezzel járó erkölcstelenség. — *3.* Az *ámorreus* és a *heteus* népek Kánaán őslakói közé tartoztak (Móz. I. 15, 16. 20. 21. és számos helyen); Jeruzsálem őslakói a jebuzeusok és a heteusok voltak (Józs. 15, 8; Kir. II. 5, 6.). Ezekiel nem annyira néprajzi, mint inkább erkölcsi szempontból mondja *Jeruzsálemet* e megvetett pogány népek ivadékának; Izrael a saját érdemeivel egyáltalán nem szolgált arra reá, hogy az Isten választott népévé legyen. — *4—5.* A próféta a hajdan pogány Jeruzsálemnek megvetett sorsát rajzolja a születésétől kivetett, önmagával tehetetlen újszülött gyermek hasonlatával. Az egyes vonások csak az előadás élénkítésére szolgálnak. *Hogy egészséges légy,* a héber szerint talán: «hogy tiszta légy». *Sem sóval nem dörzsöltek be:* a keleti népek (még a mai arabok is) az újszülött gyermeket sóval dörzsölték be, hogy bőre üde legyen. — *6.* Az Úr maga fogta pártját a mindenkitől gyűlölt és megvetett Izraelnek. — *7.* Ezekiel leírásában az allegória és a valóság több helyen összefolyik. Ez a vers az izraeliták egyiptomi tartózkodására céloz, ahol a választott nép magára volt hagyatva és megvetésben élt, ezért szégyenkezett. Folytatása azt részletezi, hogy az Isten oltalmába fogadott leány gyönyörű hajadonná fejlődött: Jeruzsálem nagy dicsőségre jutott. — *8.* A szép hajadont az Úr eljegyezte magának és gazdagon felékesítette (9—13. v.), amikor szövetségre lépett vele. (V. ö. Kir. II. 5, 6. Más magyarázók a Móz. II. 19—24-ben elbeszélt szövetségkötésre gondolnak.) *Itt volt a te időd, a szerelem ideje:* a gyermekből eladó leány lett. — *Reád terítettem ruhámat* (héb. «ruhám szegélyét»): jegyesemmé tettelek.

enyém lettél. [9]Megmostalak vízzel, megtisztítottalak véredtől és megkentelek olajjal. [10]Sokszínű ruhába öltöztettelek és sarut adtam neked kék bőrből; bisszussal öveztelek és finom ruhába öltöztettelek. [11]Felékesítettelek ékszerrel: karpereceket adtam kezedre, láncot nyakadra, [12]gyűrűt adtam szájad fölé, függőket füledbe és díszes koronát fejedre. [13]Aranynyal-ezüsttel ékesítetted magadat, és te bisszus-, tarka- és sokszínű ruhába öltöztél; lisztlángot, mézet és olajat ettél, fölötte szépséges lettél és királyságig vitted. [14]És neved eljutott a nemzetek közé szépséged miatt, mert tökéletes voltál ékességemben, melyet reád adtam, úgymond az Úr Isten.

[15]De te elbizakodtál szépséged miatt és parázna lettél hírneved miatt; paráznaságra adtad magadat minden átalmenőnek, hogy az övé légy. [16]És vettél ruháidból és toldott-foldott magaslatokat készítettél magadnak és ott paráználkodtál, ahogy az *még* so-

(V. ö. Rúth 3, 4.) — A *9—13.* versben felsorolt egyes ruhadaraboknak és ékszereknek külön-külön nincsen jelentésük. Az egyes női ékszerekkel v. ö. Izaiás leírását 3, 18—23. — *9.* Az *olajjal* való *megkenést* a próféta mint puszta szépítőszert említi. — *10.* A *sokszínű ruhát* a keleti felfogás különösen díszesnek tartotta; Zsolt. 44, 15-ben a sokszínű ruha a királyné öltözete. *Kék bőrből*, a héber szerint: «táchás-bőrből» (fóka bőréből? L. Móz. II. 25, 5. stb.) *Bisszussal öveztelek*, héb. «bisszusba takartalak». *Finom ruhába*, a héber szerint: «selyembe». — *12.* A száj felett viselt *gyűrű* az orrgyűrű. — *13. Tarka ruhába*, a héber szerint: «selyembe». *Lisztlángot, mézet és olajat ettél:* a legfinomabb táplálékkal éltél. *Királyságig vitted:* Dávid és Salamon korában. (Az allegória és a valóság összeolvad.) — *14.* Dávid és Salamon korában Zsidóország a Földközi-tenger kisázsiai partvidékének leghatalmasabb és leghíresebb állama volt, melynek jóindulatáért vetekedtek a szomszédos országok.

15—34. Izrael népének bálványozását Roboám kora óta, melyet a zsidó nép egyre fokozódó mértékben üzött, és az idegen népek szövetségének keresését Ezekiel allegóriája úgy írja le, hogy *a menyasszony megfeledkezik isteni Vőlegényéről, és a legutálatosabb paráznaságra adja magát.* — *15. Szépséged miatt:* v. ö. Móz. V. 32, 15. A *paráznaság* egyaránt jelenti az idegen népekkel keresett, de az Isten által tiltott szövetségeket és az idegen népek isteneinek imádását, mert a kettő rendszerint együtt járt. *Minden átalmenő:* minden nemzet, mellyel szövetséget reméltél. Izrael népének az Isten parancsából tartózkodnia kellett az idegen nemzetekkel való szorosabb érintkezéstől, éppen a bálványozás veszedelme miatt. — *16—19.* Jeruzsálem mindazokat az ajándékokat, melyeket az Úrtól kapott, a bálványoknak adta. — *16. A toldott-foldott magaslatok* (magaslati bálványoltárok) a bálványozás különböző fajaira vonatkoznak; a ruhák megemlítése talán a magaslati oltárok közelében emelt sátrakra is céloz, hol a paráznák tanyáztak. — A *17—19.* versben az *én* szócskán különös hangsúly van Jeruzsá-

hasem történt és nem is fog történni *sohasem*. 17És vetted az én aranyomból és az én ezüstömből való ékszereidet, melyet én adtam neked, és férfi-alakokat készítettél magadnak és paráználkodtál velük. 18És vetted sokszínű ruháidat és befödted őket, és az én olajomat s az én illatszereimet eléjük helyezted. 19És az én kenyeremet, melyet neked adtam, a lisztlángot, az olajat és a mézet, melyekkel tápláltalak, az ő színük elé helyezted jóillatú áldozatul. Így történt! — úgymond az Úr Isten. 20És vetted fiaidat és leányaidat, kiket nekem szültél, és feláldoztad nekik, hogy felfalják *őket*. Vajjon csekélység-e a te paráználkodásod? 21Feláldoztad fiaimat, nekik szentelted és adtad őket. 22És minden utálatosságod és paráznaságod után nem gondoltál ifjúságod napjaira, amikor meztelen voltál és szégyenkeztél, és tenvéredben tapostak. 23És minden gonoszságod után az történt (jaj, jaj neked! úgymond az Úr Isten), 24hogy *magas helyet* építettél magadnak és *magaslatot* készítettél magadnak minden téren. 25Minden utcasarkon felépítetted *magaslatodat*, és utálatossá tetted ékességedet; szétvetetted lábadat minden átalmennőnek és megsokasítottad paráznaságaidat. 26Paráználkodtál Egyiptom fiaival, nagytestű szomszédaiddal, és sokat paráználkodtál, hogy engem haragra ingerelj. 27Íme én kinyujtom ellened keze-

lem hálátlanságának jellemzésére. — *17*. A *férfialakok* a bálványszobrok, — *18*. melyeket tisztelőik fel szoktak öltöztetni (v. ö. Bár. 6, 12.). — *19*. A *mézet* mint az erkölcsi elpuhultság jelképét a mózesi törvény az áldozatok anyagából kizárta. — *20—21*. Célzás a bálványoknak, főleg Moloknak bemutatott gyermekáldozatokra. A héber szöveg világosabban (bár hiányos mondatban) kifejezi azt is, hogy a szerencsétlen áldozatok a tűzön mentek keresztül. (V. ö. Kir. IV. 23, 10.) — *22*. Jeruzsálem teljesen megfeledkezett arról, hogy az Úr volt az, aki legnagyobb nyomorúságában oltalmába vette. — *24*. *Magas helyet* (héb.), Vulg. «bordélyházat»; *magaslatot*, t. i. magaslati szentélyt (héb.), Vulg. «parázna helyet» (így a következő versekben is). A héber szöveg jobban kidomborítja a bálványozás fogalmát, a latin fordítás az erkölcstelenséget; a kettő sokszor együtt járt. A *minden téren* és — *25*. *minden utcasarkon* kifejezések a bálványoltároknak igen nagy számát emelik ki Jeruzsálemben. *Magaslatodat* (héb.), Vulg. «paráznaságod jelét». A 25. vers utolsó része azt fejezi ki, hogy Jeruzsálem a legnagyobb szenvedélyességgel űzte a bálványozást és kereste az idegen népek szövetségét. L. 26—29. v. — *26*. Célzás az egyiptomiakkal keresett és kötött szövetségre. — *27*. Az Istennek *kinyujtott keze* az ő büntető haragjának jelképe. *A filiszteusok leányai* a filiszteus városok. Még a pogányok is szégyenkeznek Jeruzsálem förtelmes bűnei

met és elveszem azt, ami téged megillet, és gyűlölőidnek, a filiszteusok leányainak kénye-kedvére adlak, kik pirulnak gonosz utad miatt. [28]Paráználkodtál továbbá az asszírok fiaival, mert még mindig nem laktál jól; és miután *velük* paráználkodtál, még így sem laktál jól. [29]És sokat paráználkodtál Kánaán földén a káldeusokkal, de *még* így sem laktál jól. [30]Mivel tisztítsam meg szívedet, úgymond az Úr Isten, amikor mindazokat a dolgokat cselekedted, amelyeket a parázna és szemérmetlen nő művel, [31]amikor minden utcasarkon felépítetted *magas helyedet* és minden téren felállítottad magaslatodat? És még olyan sem voltál, mint a parázna nő, ki ellenkezésével feljebb veri a bért, [32]hanem *olyan voltál*, mint a házasságtörő asszony, ki férjén kívül idegeneket is vezet be. [33]Minden parázna nőnek bért adnak, te azonban bért adtál minden szeretődnek; ajándékokat adtál nekik, hogy bemenjenek hozzád mindenfelől és veled paráználkodjanak. [34]És így, amikor paráználkodtál, nálad a fordítottja történt annak, amit az asszonyok tenni szoktak, és utánad nem is lesz *több ilyen* paráznaság, mert azzal, hogy te adtál bért és nem te fogadtál el bért, nálad a fordítottja történt.

[35]Ezért, te parázna nő, halljad az Úr igéjét! [36]Így szól az Úr Isten: Mivel eltékozoltad pénzedet és paráználkodásaidban felfedted szemérmedet szemiatt. — *28.* Célzás az asszír néppel keresett és kötött szövetségre Ácház idejében (Kir. IV. 16, 7. 8.), és az Ácház által kezdeményezett bálványozásra (u. o. 10—16. v.). Ez a vers a következő versekkel együtt ismét Jeruzsálem telhetetlenségét szemlélteti a bálványozásban, és az idegen népek szövetségének keresésében. — *29. Kánaán* megemlítése hiányzik a görög szövegben. A héber szöveg így is fordítható: «És megsokasítottad paráználkodásodat a káldeusok kalmár földével» stb. — *30. Mivel tisztítsam meg szívedet*, a héber szerint: «Mennyire epedő volt a szíved!» — *31. Magas helyedet*, l. a 24. v. magyarázatát. — A vers második felének szövegezése a héber szerint némileg eltérő: «De nem voltál olyan, mint a parázna nő, hogy kevésnek találtad volna (?) a bért». Jeruzsálem a paráználkodásban még csak arra sem törekedett, hogy (mint más parázna nő) magának minél nagyobb anyagi hasznot szerezzen, hanem — *32—33.* a bűnt magáért a bűnért követte el, sőt ő maga fizetett *bért* (súlyos adókat) *szeretőinek* (az idegen nemzeteknek, kiknek szövetségét kereste). *Férjén kívül*, héb. «férje helyett». — *34.* Az előbbi gondolat megismétlése. *És utánad nem is lesz több ilyen paráznaság*, a héber szerint: «hiszen veled nem akartak paráználkodni».

35—43. A Jeruzsálemet sujtó isteni büntetés. — *36. Pénzedet:* minden kincsedet. *Szeretőid:* l. 33. v. *Fiaid vére folytán* stb.: l. 20.

retőid és utálatos bálványaid előtt fiaid vére folytán, kiket nekik adtál, [37]íme én összegyűjtöm valamennyi szeretődet, kikkel paráználkodtál, mindazokat, akiket szerettél, és mindazokat, akiket gyűlöltél, és mindenfelől összegyűjtöm őket ellened, és meztelenné teszem előttük szégyenedet, hogy lássák minden rútságodat. [38]És megítéllek a házasságtörő asszonyokra és a vérontókra váró ítélet szerint, s a haragnak és féltékenységnek vérébe keverlek. [39]Kezükbe adlak, és ők lerombolják *magas helyeidet*, lerontják *magaslataidat*, meztelenre vetkőztetnek, elviszik ékszereidet, és meztelenül hagynak, telve szégyennel; [40]gyülekezetet hívnak össze ellened, megkőveznek kövekkel és megölnek kardjukkal; [41]házaidat tűzzel perzselik fel, és végrehajtják rajtad az ítéletet számtalan asszony szemeláttára; és nem paráználkodol többé, és nem adsz többé bért. [42]Akkor majd megszűnik haragom ellened és féltékenységem eltávozik tőled; megnyugszom és nem haragszom többé [43]azért, mert nem gondoltál ifjúságod napjaira, és haragra ingereltél engem mindezekkel. Ezért én is fejedre raktam utaidat, úgymond az Úr Isten, bár minden utálatosságod ellenére sem cselekedtem gonoszságaid mértéke szerint.

[44]Íme minden ember,

21. v. — *37.* Jeruzsálem egykori szövetségesei és ellenségei egyaránt ellene fordulnak, és akkor a hűtlen, bálványozó város a legnagyobb szégyenbe és nyomorúságba jut. — *38. A házasságtörőket és a vérontókat* (gyilkosokat) a mózesi törvény halállal büntette (Móz. II. 21, 12; III. 20, 10.). A próféta Jeruzsálem bálványozására és gyermekáldozataira céloz. *A harag és a féltékenység* itt az isteni harag és féltékenység, mely Jeruzsálemet a végső veszedelembe dönti (= *vérébe keveri*). — *39. Magas helyeidet*, l. a 24. v. magyarázatát. — Az ellenséges sereg lerombolja majd Júda városaival együtt a bálványoltárokat is, és az országot teljesen kifosztja. — *40. Gyülekezetet hívnak össze ellened:* hogy ítélkezzenek fölötted, mint házasságtörő asszony fölött. A *megkövezés* a házasságtörés büntetése volt, a *karddal* való *megölés* a gyilkosságé. (L. 38. v.) Jeruzsálem ostroma alkalmával mindkét büntetés szó szerint beteljesedett az ostromgépek és az ostromlók kardja által. — *41.* Az allegória ismét összefolyik a valósággal. A *számtalan asszony* a Jeruzsálem pusztulását szánalom nélkül, sőt kárörömmel szemlélő szomszédos országok és azok városai. — *42.* A szörnyű büntető ítéleten átcsillan a reménység az Úr bűnbocsátó végtelen irgalmában, melyet az Isten itt megígér. — *43. Bár ... szerint*, a héber szöveg így szól: «Nem művelted-e a legborzasztóbb dolgot minden undokságoddal?»

44—58. Jeruzsálem bálványimádása súlyosabb bűn volt, mint Szamaria és Szodoma vétke, mert az Úrtól sokkal több jótéteményben részesült. — *44. Amilyen az anya, olyan a leánya:* l. 3. v. —

aki csak közmondást használ, azt reád alkalmazza, mondván:

Amilyen az anya, olyan a leánya!

45Leánya vagy te anyádnak,
Ki előzte férjét és fiait;
Nővére vagy te nővéreidnek,
Kik előzték férjüket és fiaikat.
Anyátok heteus volt,
és atyátok ámorreus!
46Nagyobbik nővéred Szamaria, ő maga és ama leányai, kik balkezed felé laknak; kisebbik nővéred pedig, ki jobbod felé lakik, Szodoma és leányai. 47De még az ő utaikon sem jártál, és az ő gonoszságaiknál semmivel sem cselekedtél kevesebbet, sőt szinte nagyobb gonoszságokat követtél el náluk minden utadon. 48Életemre mondom, én, az Úr Isten: Szodoma nővéred, ő és leányai nem cselekedtek úgy, ahogyan cselekedtél te és leányaid. 49Íme ez volt a gonoszsága Szodoma nővérednek: a kevélység, a kenyér bősége és a gazdagság, az ő és leányainak tétlensége; kezüket nem nyujtották ki a szűkölködőnek és a szegénynek; 50felfuvalkodtak és előttem utálatos dolgokat cselekedtek, miért is elvetettem őket, amint láttad. 51Szamaria sem követte el a te bűneidnek felét sem, te azonban felülmultad őket gonoszságaiddal, és igazabbaknak mutattad nővéreidet minden utálatosságoddal, melyet cselekedtél. 52Ezért hordozd szégyenedet te is, ki bű-

46. Mivel a keleti ember arccal kelet felé fordulva szokott tájékozódni, a Jeruzsálemtől északra fekvő *Szamaria balkéz* felé esik, a Jeruzsálemtől délkeletre fekvő *Szodoma* pedig *jobbkéz* felé. Szodomát Ezekiel annyiban mondja Jeruzsálem *nővérének*, amennyiben egyformák voltak a bűnben. — *47.* A héber szerint: «Nem jártál ugyan az ő utaikon és nem cselekedtél az ő utálatosságaik szerint, de csak kevés ideig; azután pedig nagyobb gonoszságokat követtél el azoknál minden utadon». — *48.* Szodoma és szomszédos városai nem részesültek annyi jótéteményben az Úrtól, mint Jeruzsálem, ezért vétkük is kevésbbé volt súlyos. (V. ö. Mát. 11, 23. 24.) — *49. A gazdagság . . . tétlensége*, héb. «gondtalan békességben élt ő és leányai». A vers utolsó tagja Szodoma lakóinak szívtelenségét jellemzi. — *50.* L. Móz. I. 19. Szodoma megbüntetésével az Úr nem késett, Jeruzsálem megtérésére igen soká várt. — *51. Szamaria* sem részesült annyi jótéteményben, mint Jeruzsálem: az Úr temploma nem Szamariában, hanem Jeruzsálemben állt, a törvényes király trónja is Jeruzsálemben volt, és a legtöbb próféta Jeruzsálemben és Júda országában működött. *Igazabbaknak mutattad nővéreidet:* Jeruzsálem sokkal gonoszabb volt Szodománál és Szamariánál, úgyhogy hozzá képest ez a két bűnös város szinte igaznak tűnhetett fel. — *52.* Jeruzsálem *szégyene* a babiloni fogság. Amint Szodoma elpusztult és Szamaria lakossága az asszír fogságba jutott, úgy fog

neiddel felülmultad nővéreidet, és gonoszabbul cselekedtél, mint ők, mert igazabbak voltak nálad. Tehát juss szégyenbe te is, és hordozd gyalázatodat, ki igazakká tetted nővéreidet. [53]De majd változtatok *sorsukon*, Szodomának és leányainak *sorsán*, meg Szamariának és leányainak *sorsán*, és *akkor* a te *sors*odat is megváltoztatom közöttük, [54]hogy hordozd gyalázatodat és szégyenbe juss mindazok miatt, amiket az ő vigasztalásukra cselekedtél. [55]És Szodoma nővéred meg az ő leányai majd visszatérnek régi állapotukba, és Szamaria meg az ő leányai visszatérnek régi állapotukba, és te meg leányaid is visszatértek régi állapototokba. [56]Nem lehetett-e hallani szájadból Szodoma nővérednek *szégyenét* kevélységed idejében, [57]mielőtt nyilvánossá lett a te gonoszságod, mint mostan, gyalázatul Szíria leányai és köröskörül a filiszteusok összes leányai előtt, kik téged mindenfelől körülvesznek? [58]Viseld *hát* te is gonoszságodat és gyalázatodat! — úgymond az Úr Isten.

[59]Mert így szól az Úr Isten: Bár így cselekszem veled, mert megvetetted az esküt és megszegted a szövetséget, [60]mégis megemlékezem szövetségemről, melyet ifjúságod napjaiban veled kötöttem, és örök szövetséget kötök veled. [61]És te visszagondolsz utaidra és szégyenkezel, amikor majd visszanyered nénéidet és hugaidat, és leányaidul adom őket neked, de nem a te szövetséged folytán. [62]És megkötöm szövetségemet veled, és megtudod, hogy

a babiloni fogságba kerülni Jeruzsálem lakossága is. — *53.* Fordításunk a világosabb héber szöveget követi. A Vulgáta szerint: «És helyreállítom *őket*, amikor majd helyreállítom Szodomát leányaival együtt, és amikor majd helyreállítom Szamariát leányaival együtt, és helyreállítom visszatértjeidet közöttük». — A félig pogány *Szamaria* és az egészen pogány *Szodoma* sorsának jobbrafordulása jelképes értelemben veendő: Ezekiel az összes pogány nemzetek megtéréséről beszél a messiási korban. — *54. Az ő vigasztalásukra* szolgál majd a saját szomorú sorsod. — *55. A régi* boldog *állapotba* való *visszatérés* a messiási időkben következik majd be. — *56—57.* Jeruzsálem kevélységét csak a saját nyomorúsága törte meg. *Szíria leányai és a filiszteusok összes leányai* az arámi és a filiszteus városok. V. ö. 27. v. A szír szöveg és néhány héber kézirat Szíria helyett Edomról beszél.

59—63. Az Úr új, örök szövetségre fog lépni népével. — *59. Az esküről*: l. Móz. V. 27, 1—8. — *60.* Az *örök szövetség*, melyet az Úr Jeruzsálemmel, Szamariával és Szodomával (zsidókkal és pogányokkal egyaránt) fog kötni, a Messiás által alapított új szövetség. V. ö. Jer. 31, 31—34. — *61. Nem a te szövetséged folytán:* nem Jeru-

én vagyok az Úr, [63]hogy emlékezzél és szégyenkezzél, és szégyenedtől ki se nyithasd többé szájadat, amikor majd mindent megbocsátok neked, amit elkövettél, úgymond az Úr Isten.

17. FEJEZET.

Szedekiás király esküszegésének jelképes leírása. — A példabeszéd magyarázata. — A messiási ország eljövetele.

[1]És az Úr ezt a szózatot intézte hozzám: [2]Emberfia, adj fel talányt és mondj példázatot Izrael házának, [3]és mondjad: Így szól az Úr Isten:

A hatalmas, nagyszárnyú sas, hatalmas szárnycsapásokkal, sűrű, tarka tollazattal elment a Libanonra, és elvitte egy cédrusfa *hegyét*. [4]Legfelső ágát letörte és átvitte *a kereskedők* országába; a kereskedők városába tette le. [5]És vett az ország magvából és a bevetésre váró földbe helyezte, hogy gyökeret verjen a bőséges víz mellett; a *föld* színére

ésálem érdemeinél és nem az ószövetség erejénél fogva. — *63.* Az Isten végtelen jósága meg fog bocsátani az egykor oly bűnös Jeruzsálemnek. Ily módon Ezekiel allegóriája a bűnbocsánatnak és a tökéletes kiengesztelődésnek vigasztaló és nagyszerű gondolatával, valamint a messiási boldog kor hirdetésével végződik.

17. A büntető isteni ítélet negyedik oka: *Szedekiás király esküszegése.*

1—10. Szedekiás király esküszegésének jelképes leírása. — 2. A *talány* itt általánosságban képes beszédet (= *példázatot)* jelent. — A *3.* versben említett *sas* (v. ö. Jer. 48, 40) Nábukodonozor babiloni nagykirály; a nagy szárnyak említése célzás a babiloni birodalom gyors terjeszkedésére, nagy hatalmára és roppant kiterjedésére is. Ugyanezt jelentik a *hatalmas szárnycsapások* (héb. «hosszú szárnyak») is. A *sűrű tarka tollazat* a Babilon által meghódított számos különböző nemzetet és országot jelenti. A *Libanon*t Ezekiel a cédrus hasonlata miatt említi, mert a cédrusok hazája a Libanon vidéke volt; de különben is a jeruzsálemi templom, a királyi palota és talán egyes előkelők palotái is a Libanon cédrusaiból épültek. (V. ö. Kir. III. 5, 6 skk.; Jer. 22, 14. 23.) Egyes magyarázók szerint a próféta a Libanont mint Palesztina északi határhegységét említi, melynek közelében volt 586-ban Nábukodonozor főhadiszállása. *Egy cédrusfa hegyét* (héb.), a Vulgáta szerint: «egy cédrusfa velejét». Az értelem ugyanaz marad. A cédrus, mint a legnemesebb fa, Dávid királyi családjának jelképe (v. ö. Iz. 10, 34.); annak letört legfelső ága (veleje) Jóákin király és a vele fogságba hurcolt előkelők (Kir. IV. 24, 15. 16.). — *4. A kereskedők országába* (héb.), Vulg. «Kánaán földére». A *kereskedők országa* és a *kereskedők városa* Babilónia és annak fővárosa. — *5.* Jóákin elhurcolása után Nábukodonozor Szedekiást tette Júda királyává (Kir. IV. 24, 17.). *Vett az ország magvából:* Nábukodonozor Júda országát meghagyta a törvényes és nemzeti királyi család uralma alatt (mint ahogy 586-ban is Godoliás zsidó herceget tette az ország kormányzójává, — Jer. 40, 5.), és nem rendelt föléje idegen helytartót. *A bevetésre váró föld* Júda trónja. *A bőséges víz*, mely az új fácska növekedését kiválóan elősegítette, azt jelenti, hogy Nábukodonozor aránylag elég kedvező körül-

helyezte. [6]Ez kisarjadzott és szélesen elterülő, alacsony tőkéjű szőllővé növekedett, *hogy* ágai feléje fordul*j*anak és gyökerei alatta *legyenek*. Szőllővé lett tehát, venyigéket termett és hajtásokat eresztett. [7]És volt egy másik hatalmas, nagyszárnyú, sűrű tollazatú sas *is;* és íme az a szőllő mintha efelé nyujtotta volna gyökereit, efelé terjesztette volna ki vesszeit, hogy ez táplálja őt nedvességgel ültetésének ágyaiból. [8]Jó földbe, sok víz mellé volt ültetve, hogy lombot hajtson és gyümölcsöt teremjen, hogy nagy szőllőtővé legyen. [9]Mondjad: Így szól az Úr Isten: Vajjon jól fog-e járni? Vajjon az nem fogja-e kitépni gyökereit, leszakítani gyümölcseit és elfonnyasztani minden kisarjadt vesszejét, hogy elszáradjon? Nem is kell *hozzá* sem hatalmas kar, sem nagyszámú nép, hogy gyökerestül kitépje! [10]Íme el van ültetve; vajjon jól fog-e járni? Ha megérinti az izzó szél, nem fonnyad-e el, és ágyának barázdáiban nem szárad-e el?

mények közé helyezte Szedekiást és országát; *a (föld) színére helyezte* (héb. talán: «fűzfának ültette el») kifejezés azonban azt is mutatja, hogy Nábukodonozor nem akarta megengedni, hogy Júda országa túlságosan megerősödjék és ellene esetleg fellázadjon. — *6.* Mivel itt példabeszédről van szó, nem okoz nehézséget, hogy a cédrus ága szőllővé fejlődik. Ezekiel nemes, de alacsony növésű bokrot akar említeni, hogy Júda alárendelt helyzetét szemléltesse; ezt fejezik ki a szőllő jelzői *(szélesen elterülő, alacsony tőkéjű)* is. A vers második részében a fordítás a héber szöveget követi. A Vulgáta szerint: «ágai feléje fordultak és gyökerei alatta voltak». A héber szöveg világosabban írja le Júda vazallusi viszonyát Babilóniához. A 6. vers utolsó tagja azt mutatja, hogy Júda Ezekiel beszéde idején (591—590 körül) már többé-kevésbbé kiheverte az 597. évi háború és elhurcolás sebeit. — *7. A másik hatalmas, nagyszárnyú, sűrű tollazatú sas* Egyiptom. Bár a 605. évi kárkemisi vereség nagyon meggyöngítette Egyiptom erejét, ez az ország egy ideig még félelmes versenytársa maradt Babilóniának. A *nagy szárnyak* és a *sűrű tollazat* jelentését l. a 3. vers magyarázatában. A 7. vers második része azt jelképezi, hogy Szedekiás Babilónia királyának tett esküje ellenére Egyiptommal lépett szövetségre. *Hogy ez táplálja őt nedvességgel ültetésének ágyaiból:* célzás a Nílus csatornáira. A próféta ezzel a kifejezéssel is ostorozza Szedekiás oktalanságát: az őt jelképező szőllő «a bőséges víz mellé» van ültetve, és mégis a Nílus vize után vágyódik! — *9. Vajjon jól fog-e járni?* t. i. a szőllő (Szedekiás). A vers többi tagjának alanya az első sas, Nábukodonozor. A szőllő *gyökereinek kitépése, gyümölcseinek leszakítása, minden kisarjadt vesszejének elfonnyasztása* Szedekiásnak és országának végromlását szemlélteti; a vers utolsó része pedig azt mutatja, hogy Nábukodonozor minden bizonnyal meg fogja semmisíteni a lázadókat. — *10. Ime el van ültetve:* még csak rövid idő óta van elültetve, gyökere még meg sem erősödhetett. *Az izzó szél* a forró keleti szél (héb.); célzás a Jeruzsálemtől keletre fekvő Babilóniára.

11És az Úr ezt a szózatot intézte hozám: 12Mondjad az ellenszegülő háznak: Nem tudjátok-e, mit jelentenek ezek? Mondjad: Íme Babilon királya Jeruzsálembe érkezett, elhurcolta királyát és fejedelmeit és elvitte őket magához Babilonba. 13És fogott *egyet* a királyi nemzetségből, szövetségre lépett vele és esküt vett ki tőle; de az ország hatalmasait is elvitte, 14hogy az jelentéktelen királyság legyen és fel ne fuvalkodjék, hanem őrizze meg szövetségét és tartsa meg azt. 15Ő azonban elpártolt tőle és követeket küldött Egyiptomba, hogy neki lovakat és nagy sereget adjon. Vajjon jól fog-e járni vagy megszabadulhat-e, aki így cselekedett? Vajjon megmenekülhet-e, aki megszegte a szövetséget? 16Életemre mondom, én, az Úr Isten: Ama király lakóhelyén, ki őt királlyá tette, kinek esküjét megszegte és vele kötött szövetségét felbontotta, Babilon közepette fog meghalni! 17Mert a fáraó nem visel majd ellene hadat nagy hadsereggel, sem sok hadinéppel, amikor az majd töltést hány és sáncot emel, hogy számos embert megöljön. 18Mert semmibe sem vette az esküt és megszegte a szövetséget, holott íme kezet adott reá; és mivel mindezeket cselekedte, nem fog megmenekülni. 19Ezért így szól az Úr Isten: Életemre mondom: Az esküt, amelyet semmibe sem vett, és a szövetséget, amelyet megszegett, az ő fejére fordítom! 20És kiterítem reá hálómat és megfogom őt varsámban és elviszem Babilonba, és

11—21. A példázat magyarázata. A magyarázat mondatról-mondatra követi a példabeszédet. A Vulgáta a 12—14. versben jövő időt használ, a héber szöveg helyesebben multat, mert itt már megtörtént események elbeszélését olvassuk. — *12.* A 3. és 4. vers magyarázata. — *13.* Az 5. v. magyarázata. *Esküt* (= hűségesküt) *vett ki tőle*, a héber szerint: «esküre kényszerítette». — *14.* A 6. v. magyarázata. — *15.* A 7. vers magyarázata. Valószínű, hogy Ezekiel beszéde abban az időben hangzott el, amikor Szedekiás Egyiptom királyával, Hofra fáraóval megkötötte a szövetséget. Szedekiás Egyiptomtól katonai segítséget kívánt, főleg *lovasságot*. Szedekiás szövetségszegésével nemcsak Nábukodonozor ellen lázadt fel, hanem az Isten ellen is, kinek nevére a hűségesküt letette (13. v.). — *16. Életemre mondom:* Ezekiel ismételten (v. ö. 12, 13.) megjövendöli, hogy Szedekiás Babilonban fog meghalni. — *17.* Miközben Nábukodonozor Jeruzsálemet ostromolta *(töltést hányt és sáncot emelt* ellene), Hofra fáraó küldött ugyan felmentő hadsereget, de ez nem volt elég erős ahhoz, hogy Jeruzsálemet felszabadítsa (Jer. 34, 21. 22.). — *18—19.* Ezekiel különösen azt emeli ki, hogy Szedekiás fellázadása Babilónia királya ellen esküszegés volt. — *20.* A vadászatból vett hasonlat; v. ö. 12, 13. —

ott megítélem hűtlensége miatt, mellyel engem megvetett. [21]És mindazok, akik vele megfutottak egész seregével együtt, kard által esnek el; akik pedig életben maradnak, a szél minden irányába szétszóródnak, és megtudjátok, hogy én, az Úr, szólottam!

[22]Így szól az Úr Isten: Én pedig szintén veszek majd *egy ágat* a magas cédrusfa *tetejéről* és elültetem; ágainak tetejéről egy gyönge *ágat* letörök és elültetem egy magas és kiemelkedő hegyen. [23]Izrael magas hegyén ültetem el, és ez kisarjadzik majd és gyümölcsöt terem, és nagy cédrussá leszen; alatta laknak majd a madarak mind, és fészket rak valamennyi szárnyas az ő lombjainak árnyékában; [24]és megtudja majd a vidék minden fája, hogy én, az Úr, aláztam meg a magas fát és magasztaltam fel az alacsony fát; hogy én szárítottam ki a zöldelő fát és borítottam virágba a száraz fát. Én, az Úr, szóltam és meg is cselekedtem!

18. FEJEZET.

Az Úr ítéletei igazságosak: kiki a saját cselekedeteinek jutalmát vagy büntetését veszi el. — Az Úr megbocsát a megtérő gonosznak és megbünteti a bűnbeesőt igazat. — Végső intelem és felszólítás a bűnbánatra és az őszinte megtérésre.

[1]És az Úr ezt a szózatot intézte hozzám: [2]Mi do-

21. Mindazok, akik vele megfutottak, a szír fordítás és a Targum szerint talán helyesebben: «az ő válogatott emberei».

22—24. A messiási ország eljövetele. — 22. A magas cédrusfa tetejéről (Vulg. «velejéből» = Dávid családjából) vett *gyönge ág* (v. ö. Iz. 11, 1.) elsősorban Jóákin, kit Nábukodonozor utóda, Evilmerodak, a Babilóniában élő zsidók királyává tett (Kir. IV. 25, 27—30; Jer. 52, 31—34.), és ezzel a zsidóságnak reményt nyujtott országa helyreállítására. A *magas és kiemelkedő hegy* a Sion hegye, mint az Isten országának középpontja. — *23.* A messiási ország (az Egyház) egyetemes (lelki) világbirodalom lesz, és minden népet és nemzetet (melyet *a madarak* és a *szárnyasok* jelképeznek) magába fogad. A hasonlattal v. ö. Dán. 4, 9. — *24. A vidék minden fája* a pogány nemzetek, melyek meg fogják ismerni, hogy Júda bukásának oka nem az ő Istenének gyöngesége, hanem az Úr igazságossága volt. Az Úr *alázta meg a magas fát*, az elbizakodott Szedekiást, *és magasztalta fel az alacsony fát:* a börtönbe hurcolt Jóákin királyt. Ugyanő most még *száraz fa* (gyermektelen), de lesz hajtása, és abból származik majd a Messiás, míg Szedekiás, a *zöldelő fa*, elszárad.

18. Ezekiel kortársai közül úgy látszik, sokan azt hitték, hogy elődeik bűnei, nevezetesen Mánássze király bálványozása miatt sujtja őket az Úr, sőt meg voltak győződve arról, hogy ők jámborabbak őseiknél. (V. ö. Jer. 14, 20; 16, 12.) Így támadt köztük a 2. versben idézett közmondás. Ezekiel igen világosan kifejti, hogy senki sem bűnhődik őseinek bűnei miatt, hanem kiki a saját cselekedeteinek jutalmát vagy büntetését veszi el (2—20.). Ezért felszólítja a népet a bűnbánatra és az őszinte megtérésre (21—32.).

1—20. Az Úr ítéletei igazságosak: kiki a saját cselekedeteinek

log az, hogy közmondássá lett közöttetek Izrael földén az a mondás, mely így szól: «Az atyák ették meg a savanyú szőllőt, és a fiúk foga vásik el *tőle?*» [3]Életemre mondom, én, az Úr Isten: Nem leszen nektek többé közmondásul ez a mondás Izraelben! [4]Íme minden lélek az enyém; miként az atya lelke, úgy a fiú lelke is az enyém; amely lélek vétkezett, az hal meg. [5]És ha egy férfiú igaz leszen, jog és igazság szerint jár, [6]nem eszik a hegyeken és nem emeli szemét Izrael házának bálványaira, nem gyalázza meg társának feleségét és nem közeledik havi tisztulásban szenvedő asszonyhoz, [7]nem *nyom el* senkit sem, visszaadja a zálogot az adósnak, semmit sem vesz el erőszakkal, kenyerét odaadja az éhezőnek és ruhájával betakarja a mezítelent, [8]nem kölcsönöz kamatra és nem fogad el ráadást, elfordítja kezét a gonoszságtól és igazságos ítéletet teszen az emberek között, [9]parancsaim szerint jár és megtartja ítéleteimet, hogy igazságot cselekedjék: az ilyen ember igaz, bizton életben marad, úgymond az Úr Isten. [10]Ha azonban lator fiút nemz, ki vért ont és ezek közül bármit elkövet,

jutalmát vagy büntetését veszi el. — *2. Az atyák . . . tőle.* A közmondás értelme: Atyáink vétkeztek, és mi bűnhődünk az ő gonoszságaikért. V. ö. Jer. 31, 29; Jer. Sir. 5, 7. — *4. Minden lélek* az Úré, az atyáé és a fiúé egyaránt, tehát az Isten egyforma hatalommal ítélkezhetik az atya és a fiú fölött, kinek-kinek érdemei szerint. *Minden lélek* = mindenki. — Az *5—20.* versben Ezekiel az Úr igazságos voltát három nemzedék példájában mutatja be: a jámbor atya (5—9.), ennek gonosz fia (10—13.), és ez utóbbinak jámbor fia (14—20.) esetében. Mind a három példában a próféta a saját korának erkölcsi eszményképét rajzolja meg, melyet a jámborok önmagukban megvalósítanak, a gonoszok pedig ellene cselekszenek. A magyarázók megegyeznek abban, hogy ez az erkölcsi eszménykép megegyezik a mózesi törvények követelményeivel, sőt kifejezéseivel is, és feltételezi egy irott törvény létezését. — *6. A hegyek* a magaslatok és a rajtuk álló bálványoltárok. A bálványoknak bemutatott áldozatok többnyire áldozati lakomával voltak összekötve. *Nem emeli szemét Izrael házának bálványaira:* kerüli a bálványozásnak minden nemét, és nem vár segítséget a bálványoktól. A kifejezéssel v. ö. Zsolt. 120, 1. A házasságtörést Móz. II. 20, 14. tiltja, és pedig Móz. III. 20, 10. halálbüntetés terhe alatt. A 6. vers utolsó részében olvasható tilalomról l. Móz. III. 18, 19; 20, 18. — *7. Nem nyom el senkit sem* (héb.), Vulg. «nem szomorít meg senkit sem.» Így a 12. és a 16. versben is. V. ö. Móz. III. 25, 14—17. Az olyan *zálogot*, amelyre az adósnak feltétlenül szüksége volt, naplemente előtt vissza kellett adni (Móz. II. 22, 26; v. ö. Ám. 2, 8.). — *8.* A mózesi törvény megtiltotta, hogy a zsidó kamatot szedjen honfitársától (Móz. II. 22, 25; III. 25, 35—37.). *Elfordítja kezét a gonoszságtól:* sem el nem követ igazságtalanságot, sem ahhoz segédkezet nem nyujt. — A *9.* vers röviden

11vagy ha nem is követi el mindezeket, hanem eszik a hegyeken és meggyalázza társának feleségét, 12 *elnyomja* a szűkölködőt és a szegényt, zsákmányt rabol, nem adja vissza a zálogot, szemét a bálványokra emeli, utálatosságokat cselekszik, 13kamatra ad és ráadást fogad el: vajjon élni fog-e? Nem fog élni! Mivel mindezeket az utálatos dolgokat elkövette, halállal hal meg, az ő vére rajta leszen! 14Ha pedig ez olyan fiút nemz, ki atyja minden elkövetett bűnének láttára félelemre gerjed és nem követ el azokhoz hasonlót, 15nem eszik a hegyeken és nem emeli szemét Izrael házának bálványaira, meg nem gyalázza társának feleségét, 16nem *nyom el* senkit sem, nem tartja vissza a zálogot és nem rabol zsákmányt, kenyerét az éhezőnek adja és ruhájával befödi a mezítelent, 17visszatartja kezét a szegénynek bántalmazásától, nem fogad el kamatot és ráadást, megcselekszi ítéleteimet és parancsaim szerint jár: az ilyen nem hal meg atyja gonoszsága miatt, hanem bizton életben marad. 18Atyja, mivel erőszakos volt, megrabolta testvérét és gonoszat cselekedett népe közepette, íme meghal gonoszsága miatt. 19Ti pedig így szóltok: Miért nem viseli a fiú atyja gonoszságát? Azért, mert a fiú jog és igazság szerint járt, minden parancsomat megtartotta és megtette; *ezért* bizton életben marad. 20Aki vétkezik, az hal meg. A fiú nem viseli atyja gonoszságát, és az atya nem viseli fia gonoszságát; az igaznak igazsága őrajta leszen, és az istentelennek istentelensége őrajta leszen.

21Ha azonban a gonosz bűnbánatot tart minden elkövetett vétke fölött, megtartja minden parancsomat, és jog és igaz-

összefoglalja az 5—8. v. erkölcsi követelményeit. — *11.* A héber szöveg szerint a vers első része közbevetett mondat: «holott ő (t. i. a jámbor atya) semmit sem követett el ezekből». A Vulgáta szerint a fiú akkor is megérdemli az Úr büntetését, ha nem követ el minden törvényszegést, csak egyes súlyos bűnöket. — *11—13.* L. az 5—9. v. magyarázatát. — *13.* Az *élet* elsősorban a boldog földi életet jelenti, a *halál* a korai (hirtelen) testi halált. *Az ő vére rajta leszen:* bűneivel maga lesz az oka halálának. — *14—17.* L. az 5—9. v. magyarázatát. — *19—20.* A nép ellenvetésének megcáfolása és az isteni igazságszolgáltatás rendjének rövid összefoglalása: kiki csak a saját cselekedeteiért felelős.

21—29. Az Úr megbocsát a megtérő gonosznak és megbünteti a bűnbeeső igazat. — *21—23.* Az Úr végtelen irgalommal mindent megbocsát a megtérő bűnösnek, mert nem akarja a bűnös ha-

ság szerint jár: bizton életben marad és nem hal meg; [22]semmi elkövetett gonoszságáról sem emlékezem meg; igazságáért, melyet cselekedett, élni fog. [23]Vajjon a gonosznak halálát akarom-e, úgymond az Úr Isten, és nem azt-e, hogy megtérjen utairól és éljen? [24]Ha pedig az igaz elfordul igazságától és gonoszságot cselekszik mindamaz utálatosságok szerint, melyeket az istentelen el szokott követni, vajjon élni fog-e? Semmi igazsága sem leszen emlékezetben, melyet cselekedett; hűtlensége miatt, melyet elkövetett, és bűne miatt, melylyel vétkezett, ezek miatt meg fog halni. [25]Ti pedig azt mondjátok: Nem igazságos az Úr útja! Halljátok tehát, Izrael háza: Vajjon az én utam nem igazságos-e, és nem inkább a ti utaitok gonoszak-e? [26]Mert ha az igaz elfordul igazságától, és gonoszságot követ el és abban hal meg, igazságtalanságában hal meg, melyet elkövetett. [27]És amikor az istentelen megtér istentelenségétől, melyet elkövetett, és jog és igazság szerint jár el, megtartja életét. [28]Mivel magába szállt és elfordult minden gonoszságától, melyet elkövetett, bizton életben marad és nem hal meg. [29]És Izrael fiai mégis azt mondják: Nem igazságos az Úr útja! Vajjon az én utaim nem igazságosak-e, Izrael háza, és nem inkább a ti utaitok gonoszak-e?

[30]Azért is mindenkit a saját utai szerint ítélek majd meg, Izrael háza! — úgymond az Úr Isten. Térjetek meg és tartsatok bűnbánatot minden gonoszságtok fölött, és nem leszen romlástokra a gonoszság; [31]vessétek el magatoktól minden törvényszegésteket, melyet elkövettetek, és szerezzetek magatoknak új szívet és új lelket! Miért is halnátok meg, Izrael háza? [32]Mert nem akarom én a halandó halálát, úgymond az Úr Isten; térjetek meg, hogy éljetek!

lálát, hanem megtérését. V. ö. Tim. I. 2, 4; Pét. II. 3, 9. — *24.* Életében senki sem lehet biztos arról, hogy mindvégig állhatatos marad; az igaz is elhagyhatja az erény útját. — *25.* Célzás a 2. versben idézett közmondásra: a megátalkodott zsidó nép nem akarja elismerni a saját bűnös voltát. — *26—28.* Az Úr ismételten világosan megmagyarázza a 21—24. versben olvasható szavait. — *29.* L. 25. v.

30—32. Végső intelem és felszólítás a bűnbánatra és az őszinte megtérésre. Ez az intelem egyszersmind kifejezi a megtérés lehetőségét is.

19. FEJEZET.

Gyászének Jóácház, Jóákín és Szedekiás királyról.

[1]Te pedig kezdj gyászéneket Izrael fejedelmeiről, [2]és mondjad:
Mi volt az anyád? Nőstényoroszlán
Az oroszlánok között.
Oroszlánkölykök közepette
Nevelte fel kicsinyeit.
[3]Felnevelt egyet oroszlánkölykei közül,
És az oroszlánná lett;
Megtanult prédát ragadozni,
És embert felfalni.
[4]És hallottak róla a nemzetek,
És *vermükben* elfogták,
És láncra verve
Egyiptom földére vitték.

[5]Amikor pedig látta, hogy erőtlenné lett
És reménysége odaveszett:
Vett egyet oroszlánkölykei közül,
És oroszlánná tette meg;
[6]Ez *kevélyen* járt-kelt az oroszlánok között,
És oroszlánná lett;
Megtanult prédát ragadozni
És embereket felfalni;
[7]Megtanult özvegységre juttatni,
És városaikat elpusztítani.

19. *Gyászének Jóácház, Jóákín és Szedekiás királyról.* Jóácház ekkor már az egyiptomi fáraónak, Jóákín pedig a babiloni királynak volt a foglya, de Szedekiás még Júda trónján ült. Azzal, hogy a próféta róla is gyászéneket mond, azt jelzi, hogy Szedekiás végzete (a szerencsétlen király önhibájából) immár nem tartóztatható fel.

2—4. Jóácház király sorsa. — *2.* A fordítás a héber szöveget követi. A Vulgáta szerint: «Anyád, a nőstény oroszlán — Miért tanyázott az oroszlánok között?» *Anyád:* Jeruzsálem; a többi *oroszlánok* a pogány nemzetek. Mint a következő versek mutatják, a hasonlat alapja az oroszlán kegyetlensége; a próféta azt jelzi, hogy Jeruzsálem semmivel sem volt jobb a körülötte fekvő pogány birodalmaknál. Az *oroszlánkölykök* a pogány népek uralkodói. — *3. Az oroszlánkölykök egyike*, melyet anyja (Jeruzsálem) *oroszlánná*, azaz idegen királyoktól független királlyá tett: Jóácház (Kir. IV. 23, 30.). A vers második fele Jóácház kegyetlen uralkodására céloz; v. ö. Kir. IV. 23, 32. — *4. És hallották róla a nemzetek:* egyesek a héber szöveget így magyarázzák: «És nemzeteket küldtek ellene». *A nemzetek:* Egyiptom és szövetségesei. *És vermükben elfogták* (héb.), Vulg. «És nem sebeik nélkül elfogták». A héber szöveg folytatja a képes beszédet az oroszlánvadászatról. *Láncra verve*, a héber szerint: «orrgyűrűn», — mint a vadállatokat vezetni szokták. (V. ö. Kir. IV. 23, 33. és Iz. 37, 29; Kir. IV. 19, 28.)

5—9. Jóákín király sorsa. — *5. Amikor pedig látta:* t. i. Jeruzsálem. *Hogy erőtlenné lett*, a héber szöveget általában így magyarázzák: «hogy tovatűnt». A mondat alanya: *reménysége*, t. i. az a reménye, hogy Jóácház majd visszatér a fogságból. Az itt említett *oroszlánkölyök* Jóákín, Jóákímnak fia. — *6.* Jóákínnak rövid, mindössze három hónapig tartó uralkodása kegyetlen és gonosz volt (Kir. IV. 24, 9.), ezért nevezi Ezekiel őt is *oroszlán*nak. — *7. Megtanult özvegységre juttatni*, a homályos héber szöveg szerint: «megismerte özvegyeit» (a 6. versben említett *em-*

És *megborzadt* a föld s ami azt betöltötte,
Ordításának hangjától.
[8]És összegyűltek ellene a nemzetek
Tartományaikból mindenfelől,
És kivetették reá hálójukat;
Vermükben elfogták.
[9]Ketrecbe tették, láncra verve elvitték Babilon királyához,
És börtönre vetették,
Hogy szava ne legyen többé hallható
Izrael hegyein.

[10]Olyan volt anyád, mint *szőllődben* a szőllőtő,
Víz mellé ültetve;
Gyümölcse és lombja jól tenyészett
A sok víztől.
[11]Erős hajtása kormánypálcává lett,
Magas lett a növése a lombok között;
És *szembe ötlött* magasságával
Sok venyigéje közepette.
[12]De kitépték haragjukban
S a földre vetették;
A forró szél kiszárította gyümölcseit,
És ezek elfonnyadtak;
Elszáradtak erős hajtásai,
Tűz emésztette meg őket.
[13]És most átültették a sivatagba,
Járatlan és kietlen földbe;

berek özvegyeit). *Megborzadt a föld* (héb.), Vulg. «pusztává lett a föld». — *8. A nemzetek:* Babilónia és szövetségesei. A háló kivetése a vadászéletből vett gyakori hasonlata Ezekielnek (12, 13; 17, 20; 32, 3; v. ö. Jer. Sir. 1, 13; Óz. 7, 12; Jób. 18, 8. stb.). *Vermükben elfogták* (héb.), Vulg. «Sebeik árán elfogták». (V. ö. 4. v.) — *9. Lánc* helyett a héber szöveg «orrba való kariká»-ról beszél. *Börtön* helyett a héber szöveg «várak»-ról (általánosító többes szám) beszél. V. ö. Kir. IV. 24, 15; 25, 27—30; Jer. 52, 31—34. A 9. vers utolsó része megjövendöli, hogy Jóákin király nem tér többé vissza a babiloni fogságból.

10—14. Jeruzsálemnek és Szedekiás királynak sorsa. — *10. Anyád:* Jeruzsálem. (L. 2. v.) *Szőllődben:* néhány héber kézirat alapján. A Vulgáta szerint: «véredben». A Hetvenes görög fordítás szerint: «Anyád olyan volt, mint a szőllő, és mint a gránátalmafa virága». A szókép Jeruzsálem egykori nagyságát és dicsőségét jellemzi. *A sok víz* az isteni áldást, oltalmat és Jeruzsálem szerencsés helyzetét jelenti, mely lehetővé tette a zsidó állam kifejlődését. — *11.* A Hetvenes görög fordítás csak egy *erős* hajtásról szól, mely *kormánypálcává* lett, tehát Dávidnak egy utódáról, Szedekiásról beszél. A héber szöveg és a Vulgáta a szőllőtőnek *erős hajtásai*ról és *kormánypálcák*ról szól. A szőllő *magas növése*, mellyel felülmulta a többi *lombok*at (héb. «bokrokat»), és *sok venyigéje* szintén Júda hajdani dicsőségét és erejét jelképezi. *Szembe ötlött magasságával* (héb.), a Vulgáta szerint: «látta magasságát», t. i. kedvteléssel, sőt elbizakodottsággal. — *12.* A szomorú jelen rajza. *A forró szél*, a héber szerint: «a keleti szél»; célzás a keletről jött babiloni hadseregre. A hasonlat többi tagja a királyi családra váró végveszedelmet írja le szóképekben. A mult idő prófétai mult: Ezekiel isteni bizonyossággal előre látja a fenyegető jövendölések teljesedését a közeljövőben. — *13.* Szedekiás elhurcolása Babilonba, melyet a próféta *sivatag-*

14És tűz gyúlt ki venyigéinek hajtásából,
Mely megemésztette gyümölcsét;
És nem maradt rajta erős hajtás,
Sem kormánypálca.

Gyászének ez, és gyászénekké lett.

20. FEJEZET.

Izrael hálátlansága Egyiptomban való tartózkodása óta. — A babiloni fogság, a visszatérés és Izrael tökéletes megtérése. — Jövendölés a Délvidék erdeje ellen.

1Történt pedig a hetedik esztendőben, az ötödik *hónap*ban, a hónap tizedik napján, hogy Izrael vénei közül egyesek eljöttek megkérdezni az Urat, és leültek előttem. 2És az Úr ezt a szózatot intézte hozzám: 3Emberfia, szólj Izrael véneihez és mondjad nekik: Így szól az Úr Isten: Vajjon azért jöttetek-e, hogy engem kérdezzetek? Életemre mondom, én, az Úr Isten: Nem felelek nektek! 4Ítéletet mondasz-e felettük, ítéletet mondasz-e felettük, emberfia? Tárd eléjük atyáik utálatosságait, 5és mondjad nekik:

nak, *járatlan és kietlen föld*nek nevez, mert Izrael népe ott nem élhetett nemzeti életet. — *14. Tűz gyúlt ki venyigéinek hajtásából:* Jeruzsálem végromlásának közvetlen oka Szedekiás királynak esküszegése volt. (V. ö. 17, 11—21.) A *tűz*ről szóló képes beszéd betű szerint is beteljesedett Jeruzsálemnek és templomának felgyujtásával. — A vers utolsó tagja azt fejezi ki, hogy ezt a gyászéneket az események bekövetkezte után széltében-hosszában énekelték a zsidók között.

20—24.

A fenyegető jövendölések negyedik sorozata: a Jeruzsálemre váró büntető ítélet immár közvetlenül küszöbön áll. E jövendölések kora az 590-ik év Áb hava 10-től (20, 1.) 588 Tebet hava 10-ig (24, 1.) terjedő időszak.

20. Ez a fejezet valóságos történelembölcseleti elmélkedés, melynek tárgya: az Isten végtelen irgalma és Izrael népének szörnyű hálátlansága történelmének egész folyamán. A beszéd külső körülményei a 14. fejezetre emlékeztetnek.

1—4. Bevezetés. Az Úr nem felel többé Izrael kérdéseire. — *1.* Az *ötödik hónap* Áb hava, mely körülbelül megfelel júliusaugusztus havának. A Hetvenes görög fordítás szerint Ezekiel beszédének ideje «a hetedik esztendő (= 588.), a hónap tizenötödike». Az *Izrael vénei közül* való férfiak valószínűleg Izrael törzseinek vagy egyes családjainak főemberei voltak. Az itt leírt jelenettel v. ö. 14, 1-t. A próféta nem említi, hogy a vének milyen ügyben akarták *megkérdezni az Urat.* — *3.* Az Úr nem ad választ a véneknek, mert arra méltatlanok voltak. L. 31. v. — *4.* Válasz helyett az Úr Ezekiel szavaiban a vének szeme elé tárja Izrael népének folytonos hálátlanságát egész történelmén keresztül. A megismételt kérdés: «*Ítéletet mondasz-e felettük*» felszólítás jellegével bír: Mondj felettük ítéletet azzal, hogy eléjük tárod atyáik utálatosságait (= bálványozását), mert ők sem jobbak őseiknél.

Így szól az Úr Isten: Azon a napon, amelyen Izraelt kiválasztottam, *esküre* emeltem kezemet Jákob háza ivadékának és kinyilatkoztattam magamat nekik Egyiptom földén, és *esküre* emeltem kezemet nekik, mondván: Én vagyok az Úr, a ti Istenetek! — [6]Azon a napon *esküre* emeltem kezemet értük, hogy kivezessem őket Egyiptom földéről arra a földre, melyet nekik kiválasztottam, mely tejjel-mézzel folyik, és a legkiválóbb minden ország között. [7]És így szóltam hozzájuk: Kiki vesse el magától szeme botrányait, és Egyiptom bálványaival ne szennyezzétek be magatokat; én, az Úr, vagyok a ti Istenetek! [8]De ők haragra ingereltek engem és nem akartak reám hallgatni; senki sem vetette el magától szeme utálatosságait, sem Egyiptom bálványait nem hagyták el. Erre elhatároztam, hogy kiöntöm reájuk bosszúságomat és kitöltöm rajtuk haragomat Egyiptom földének közepette. [9]Az én nevemért azonban mégis úgy cselekedtem, hogy azt ne érje gyalázat ama nemzetek előtt, amelyek között voltak és amelyek előtt kinyilatkoztattam magamat, hogy kivezessem őket Egyiptom földéről.

5—9. Izrael bálványozása Egyiptom földén. — Mózes könyvei ugyan nem szólnak kifejezetten arról, hogy a zsidók Egyiptomban bálványozást is űztek, de egyes, Mózes könyveiben is említett dolgok (Mózessel szemben tanusított magatartásuk, — v. ö. Móz. II. 2, 14,; 5, 20. 21; 6, 9—12. — a folytonos lázongások a pusztában, az aranyborjú imádása), valamint Józs. 24, 14. is ezt bizonyítják. — *5.* Izrael kiválasztása az Úrnak végtelenül irgalmas kegyelmi ténye volt, melyet az izraeliták semmivel sem érdemeltek meg. *Esküre emeltem kezemet:* l. Móz. II. 3, 17. stb. Az Úr itt háromszor megismétli, hogy *Jákob háza ivadékának* (a zsidóknak) esküre emelte kezét. *Kinyilatkoztattam magamat* (héb.) *nekik Egyiptom földén:* Mózesnek és Áronnak; l. főleg Móz. II. 6, 2—8. A Vulgáta szerint: «megjelentem nekik» stb. — *7.* A zsidók *szemének botrányai* (héb. «utálatosságai») a bálványok. *Én, az Úr, vagyok a ti Istenetek:* talán célzás az égő csipkebokor jelenésére (Móz. II. 3, 14.) és Mózes küldetésére (u. o. 16. v.). — *8. Haragra ingereltek engem,* a héber szerint: «ázongtak ellenem». L. az 5—9. v. bevezető magyarázatát. *Senki sem vetette el magától szeme utálatosságait* (= bálványait): szónoki általánosítás. *Egyiptom bálványai:* v. ö. Móz. II. 32. és Józs. 24, 14. 23. a pusztai vándorlás idején, valamint a beteli és a dáni szentélyben folyó istentiszteletet (Kir. III. 12, 28. 29.). Izrael későbbi történetének folyamán. A 8. vers utolsó része azt mutatja, hogy az Úr az izraelitákat bálványozásukért már Egyiptomban ki akarta irtani, de — *9.* a saját nevéért (dicsőségéért) megkímélte őket, mert ha megengedte volna kiirtásukat, ezt az egyiptomiak mint Izrael Istenének tehetetlenségét fogták volna fel, ki nem tudta választott népét a fáraó kezéből kiszabadítani.

10Kihoztam tehát őket Egyiptom földéről és kivezettem őket a pusztába. 11Parancsaimat adtam nekik és kinyilatkoztattam nekik végzéseimet, amelyek által az embernek élete leszen, ha megtartja őket. 12Azonkívül szombatjaimat is megadtam nekik, hogy jelül legyenek köztem és közöttük, és ők tudják, hogy én, az Úr, vagyok az, aki megszentelte őket. 13De Izrael háza haragra ingerelt engem a pusztában; parancsaim szerint nem jártak, végzéseimet megvetették, amelyek által az embernek élete vagyon, ha megtartja őket, és szombatjaimat felette megsértették. Elhatároztam tehát, hogy kiöntöm reájuk haragomat a pusztában és kiirtom őket. 14Az én nevemért azonban mégis úgy cselekedtem, hogy azt ne érje gyalázat ama nemzetek előtt, mélyek közül őket kivezettem azok szemeláttára. 15Mégis felemeltem ellenük kezemet a pusztában, hogy ne vezessem be őket arra a tejjel-mézzel folyó földre, amelyet nekik szántam, mely a legkiválóbb minden ország között, 16mert végzéseimet megvetették, parancsaim szerint nem jártak, és szombatjaimat megszegték, mert szívük bálványok után járt. 17Ámde szemem irgalmas volt hozzájuk, hogy meg ne öljem őket; ezért nem is irtottam ki őket a pusztában. 18De így szóltam fiaikhoz a pusztában: Ne

10—26. Izrael bálványozása a pusztai vándorlás idején és Kánaán földén. — *10.* Rövid összefoglalása a szidók csodálatos kivonulásának Egyiptomból. — *11.* Ezekiel szavai az egész fejezeten keresztül világosan feltételezik az írott törvényt és a pusztai vándorlás eseményeinek írásba foglalását, nem csupán a szóbeli hagyományt. — A mózesi törvény megtartása a zsidóknak *életet* biztosított (Móz. III. 26, 1—13; V. 28, 1—14.). — *12.* L. Móz. II. 31, 13. A mózesi törvény igen nagy fontosságot tulajdonított a szombati nyugalom parancsának, hogy a zsidó nép lelkét állandóan az Istenre irányítsa és az örök szombati nyugalomra (Zsid. 4, 9.) előkészítse. A babiloni fogság idejében a szombatnap törvénye jóformán a szertartási törvénynek egyetlen parancsa volt, melyet a zsidó nép megtarthatott. *Szombatjaim:* a többes szám az állandóan visszatérő heti nyugalom napjára vonatkozik. *Jelül legyenek köztem és közöttük:* az Úr azt akarta, hogy a szombatnap megtartása állandó emléke legyen a közte és választott népe között fennálló szövetségnek és a zsidó nép kiválasztottságának. — *13.* Célzás a zsidók számtalan hálátlanságára és törvényszegésére a pusztai vándorlás idején. *Elhatároztam tehát . . . kiirtom őket:* l. Móz. II. 32, 10—14; IV. 11, 10; 14, 11 skk. — *14.* L. az előbb idézett helyeket és a 9. v. magyarázatát. — *15.* L. Móz. IV. 14, 26—35. *Felemeltem ellenük kezemet:* hogy őket megbüntessem. A vers utolsó részével v. ö. a 6. verset. — *16.* V. ö. Móz. II. 32; III. 17, 7; IV. 25, 2 sk.; V. 4, 3; Óz. 9, 10. — *17.* L. 13b. 14. — *18. Atyáitok parancsai és szokásai* (szószerint:

járjatok atyáitok parancsai szerint és szokásaikat se tartsátok meg, se bálványaikkal ne szennyezzétek be magatokat. [19]Én, az Úr, vagyok a ti Istenetek ; járjatok parancsaim szerint, tartsátok meg végzéseimet és cselekedjetek szerintük, [20]szenteljétek meg szombatjaimat, hogy jelül legyenek köztem és köztetek, és tudjátok meg, hogy én, az Úr, vagyok a ti Istenetek. [21]De a fiúk *is* haragra ingereltek engem ; parancsaim szerint nem jártak és végzéseimet nem tartották meg, hogy szerintük cselekedjenek, pedig általuk az embernek élete vagyon, ha megtartja őket ; és szombatjaimat megszentségtelenítették. Én ugyan megfenyegettem őket, hogy kiöntöm reájuk bosszúmat és kitöltöm rajtuk haragomat a pusztaságban, [22]ámde visszavontam kezemet, és az én nevemért úgy cselekedtem, hogy ne érje azt megszentségtelenítés a nemzetek előtt, melyek közül kihoztam őket azok szemeláttára. [23]Ismételten *esküre* emeltem kezemet ellenük a pusztaságban, hogy szétszórjam őket a nemzetek közé és szélnek eresszem az országokba, [24]azért, mert végzéseim szerint nem cselekedtek, parancsaimat megvetették, szombatjaimat megszegték, és szemüket atyáik bálványaira irányították. [25]Azért én is adtam nekik nem jó parancsokat, és olyan végzéseket, amelyek nem szolgálnak nekik életükre. [26]Megfertőztettem őket ajándékaik által, amikor bűneikért mindazt mutatták be áldozatul, ami a méhet megnyitja, hogy megtudják, hogy én vagyok az Úr.

«ítéletei») a zsidók őseinek bűnös szokásai, melyektől az utódoknak tartózkodni kellett volna. —*20.* V. ö. 12. v. — *21.* Izrael hálátlansága a pusztai vándorlás idején. *A fiúk* az Egyiptomból kiköltözött zsidók utódai. — *22. Visszavontam kezemet:* t. i. büntető szándékomat. L. a 9. v. magyarázatát és a 14. verset. — *23—24.* L. Móz. III. 26, 33 ; V. 28, 36. — *25. Én is adtam nekik nem jó parancsokat, és olyan végzéseket, amelyek nem szolgálnak nekik életükre:* az Úr parancsai a zsidóknak kárára voltak, mert gyakori megszegésük az Istennek folytonos büntető ítéleteire adott alkalmat. — Az ószövetségi Szentírás néha az Istennek tulajdonít olyan dolgokat, melyeket az Úr csak meg nem akadályoz. Így értendő a «*megfertőztettem őket*» kifejezés a — *26.* versben : megengedtem, hogy beszennyezzék magukat. *Ajándékaik:* a bálványoknak bemutatott áldozatok, főleg a mózesi törvényben (Móz. III. 18, 21 ; 20, 2.) szigorúan tiltott emberáldozatok (gyermekek feláldozása). *Bűneikért*, a héber szerint : «elrettentésül». A pogányok példáját követve a zsidók is elsőszülötteiket (= *ami a méhet megnyitja*) áldozták fel bálványaiknak.

27Ezért, emberfia, szólj Izrael házához és mondjad nekik: Így szól az Úr Isten: Még azzal is káromoltak engem atyáitok, hogy gúnyosan megvetettek, 28amikor bevezettem őket abba az országba, melyre nézve *esküre* emeltem kezemet, hogy nekik adom: bárhol láttak egy kiemelkedő dombot és bárhol egy lombos fát, ott bemutatták áldozataikat, ott felajánlották haragra ingerlő ajándékaikat, és ott elégették kellemes illatszereiket és kiöntötték italáldozataikat. 29És mondottam nekik: Miféle magaslat az, ahová mentek? Ezért is nevezik magaslatnak mind a mai napig. 30Ezért mondjad Izrael házának: Így szól az Úr Isten: Valóban atyáitok útján szennyezitek be magatokat, és az ő utálatosságaik után jártok parázna módon; 31és amikor ajándékaitokat bemutatjátok, amikor fiaitokat átviszitek a tűzön, beszennyezitek magatokat minden bálványotokkal mind a mai napig. És én választ adjak nektek, Izrael háza? Életemre mondom, én, az Úr Isten: Nem adok nektek választ!

32És nem történik meg az, amit elmétekben gondoltok, amikor azt mondjátok: Olyanok leszünk, mint a nemzetek és mint a föld nemzetségei, hogy fát és követ tiszteljünk! 33Életemre mondom, én, az Úr Isten: Erős kézzel, kinyujtott karral és haragom kiöntésével uralkodom majd rajtatok! 34És kivezetlek titeket ama népek közül, és egybe-

27—31. Izrael bálványozása a bírák és a királyok korában. — *27.* Az Isten *káromlása* és *gúnyos megvetése* a zsidóknak Kánaán földén évszázadokon keresztül üzött bálványozása. — *28. Bárhol láttak egy kiemelkedő dombot és bárhol egy lombos fát:* l. 6, 3. magyarázatát. A sok hasonló értelmű kifejezés azt mutatja, mily gyakoriak voltak Izraelben a bálványoknak bemutatott áldozatok, melyeket az Úr őt *haragra ingerlő ajándékok*nak nevez. — *29. Miféle magaslat az?* megvető kérdés. *Magaslat:* l. Kir. I. 9, 13. magyarázatát. — *30. Atyáitok útján* azt fejezi ki, hogy a próféta kortársainak bűne Izraelnek nemzeti bűne volt, mely atyáról fiúra átöröklődött. *Az ő utálatosságaik* a bálványok. A *parázna módon* kifejezés egyaránt jelenti a bálványimádást és a vele járó erkölcstelenséget. — *31. Ajándékaitokat* l. a 26. v. magyarázatát. *Amikor fiaitokat átviszitek a tűzön:* Molok tiszteletére (Kir. IV. 16, 3.). A vers végével v. ö. 14, 3.

32—38. A babiloni fogság vége. A próféta a zsidó nép hazatérését Babilóniából párhuzamba állítja a választott nép útjával Egyiptomból az Ígéret földére. — *32. Amit elmétekben gondoltok:* a zsidóknak az a szándéka, hogy az Urat végleg elhagyják és teljesen a bálványokhoz forduljanak, melyeket Ezekiel gúnyosan tehetetlen *fának* és *kőnek* nevez. — *33.* Az Úr a zsidó nép ellenségeire (Babilóniára) önti majd ki haragját, — *34.* és népét kivezeti a

gyűjtelek amaz országokból, melyekbe széjjel vagytok szórva; hatalmas kézzel, kinyujtott karral és haragom kiöntésével uralkodom majd rajtatok! [35]És elvezetlek titeket a népek pusztaságába, és ott perbe szállok veletek szemtőlszembe. [36]Amint perbe szálltam atyáitokkal Egyiptom földének pusztaságában, úgy szállok majd veletek is perbe, úgymond az Úr Isten. [37]És jogarom alá vetlek és a szövetség kötelékeibe vonlak titeket. [38]És kiválasztom közületek a törvényszegőket és istenteleneket, és lakóhelyükről kivezetem őket, de Izrael földére nem lépnek be; és megtudjátok, hogy én vagyok az Úr!

[39]Ti pedig, Izrael háza, — így szól az Úr Isten, — csak járjon kiki a maga bálványai után és szolgáljon nekik! De azután, ha már nem hallgattok reám, *ne* gyalázzátok meg többé szent nevemet ajándékaitokkal és bálványaitokkal! [40]Az én szent hegyemen, Izrael magas hegyén, úgymond az Úr Isten, ott szolgáljon nekem Izrael egész háza, mindannyian — mondom, — azon a földön; ott majd kedvemre lesznek. Ott kívánom majd zsengéiteket és tizedeitek legja-

fogságból. A *kinyujtott kar* az Úr hatalmának jelképe. — *35. A népek pusztasága* a Babilónia és Palesztina közt elterülő szír-arab sivatag, amelyen a babiloni fogságból hazájukba visszatérő zsidóknak át kell vonulniok, — *36.* épúgy, amint Egyiptomból Kánaán földére vándorló őseiknek a Sínai-félsziget sivatagján *(= Egyiptom földének pusztaságán)* kellett áthaladniok. Az Úr a babiloni fogságból visszatérő zsidókkal *perbe száll*, amennyiben igazságos ítéletet mond felettük. — *37. És jogarom alá vetlek . . . titeket*, a héber szerint: «És botom alatt vonultatlak el . . . titeket», mint ahogy a pásztor elvonultatja botja alatt nyáját, hogy megszámlálja. A babiloni fogság meg fogja tisztítani a zsidó népet, és visszavezeti az Isten uralma alá s az ő szövetségébe. — *38.* Az Úrral megújított szövetségben csak az igazaknak lesz részük; a gonoszok elhalnak a sivatagban, mint hajdan az Ígéret földe felé való vándorlásban. Ez a jövendölés részben akkor teljesedett be, amikor a zsidók hazájukba visszatértek; tökéletes (szellemi) értelemben pedig a messiási ország (a földi és főleg az égi Egyház) igazaiban valósul meg.

39—44. Izrael tökélctes megtérése az Úrhoz. — *39.* Gúnyos felszólítás a megátalkodottakhoz. A fordítás a vers második felében a héber szöveget követi, mellyel megegyeznek a szír és egyéb régi fordítások. A Vulgáta szószerint így hangzik: «Ha ebben sem hallgattok reám, és szent nevemet továbbra is meggyalázzátok ajándékaitokkal és bálványaitokkal» . . . — *40.* A héber szöveg ezt a verset «mert» szóval vezeti be. Az Úrnak *szent hegye* (szép ellentét a 28. és 29. versben említett magaslatokkal) a Sion hegye. V. ö. 17, 23; Iz. 2, 2. 3; 11, 9; Mik. 4, 1. 2. *Izrael egész háza:* szellemi értelemben az újszövetségnek egész választott népe, az

vát minden szent ajándékotokkal. 41Kellemes illatként fogadlak titeket, amikor majd kihozlak a népek közül, és egybegyüjtelek amaz országokból, melyekbe szét vagytok szórva, és megmutatom rajtatok szentségemet a nemzetek szemeláttára. 42És ti megtudjátok, hogy én vagyok az Úr, amikor majd bevezetlek titeket Izrael földére, arra a földre, amelyért *esküre* felemeltem kezemet, hogy atyáitoknak adom. 43Akkor majd visszagondoltok utaitokra és mindama gonoszságtokra, amellyel beszennyeztétek magatokat; és megundorodtok majd önmagatoktól a saját színetek előtt minden gonoszságtok miatt, melyet elkövettetek. 44És megtudjátok, hogy én vagyok az Úr, amikor majd jót teszek veletek a saját nevemért és nem a ti gonosz utaitok szerint, sem pedig igen nagy istentelenségeitek szerint, Izrael háza, úgymond az Úr Isten!

45És az Úr ezt a szózatot intézte hozzám: 46Emberfia, fordítsd arcodat dél felé és fakadj ki a Dél ellen, és jövendölj a Délvidék erdeje ellen, 47és mondjad a Délvidék erdejének: Halljad az Úr szavát! Így szól az Úr Isten: Ime én tüzet gyujtok benned, és elégetek benned minden zöldelő fát és minden száraz fát; senki sem oltja el a tűzvész lángját, s az egész terület, déltől északig, elhamvad majd benne.

Egyház minden gyermeke. *Ott kívánom majd zsengéiteket és tizedeitek legjavát minden szent ajándékotokkal:* Ezekiel, az ószövetségi pap, az újszövetség üdvösségi rendjét és áldozatát az ószövetségi üdvösségi rendnek és áldozatoknak kifejezéseivel írja le. V. ö. 40—48. fej. — *41. Kellemes illatként fogadlak titeket:* az Úr igen kedvesen fogja fogadni jó útra tért népét. A vers folytatása a babiloni fogságból való kiszabadításra vonatkozik. — *43.* A zsidók maguk szégyenlik majd egykori bálványimádásukat és hálátlanságukat. *Megundorodtok majd önmagatoktól a saját színetek előtt,* a Hetvenes görög fordítás szerint: «arcotokat veritek majd» (a mélységes bűnbánat jeléül). — *44. Amikor majd jót teszek veletek a saját nevemért,* a héber szerint: «amikor majd cselekszem veletek a saját nevemért». Az Isten a saját dicsőségéért, nem pedig a zsidók érdemeiért fogja elhozni a szabadulást és a messiási kor boldogságát.

45—49. Jövendölés a Délvidék erdeje (=Júda országa) *ellen.* Ez a szakasz a Júdára váró végenyészetnek megjövendölése rövid példabeszéd alakjában. — *46. Fordítsd arcodat dél felé:* Júda törzse Jeruzsálemtől délre lakott. *A Délvidék* (héb. «Negeb») *erdeje:* Júdának erdős vidéke. — *47.* Az *én* szócskán erős hangsúly van: az Isten maga gyujt mindent megemésztő tüzet Júdában (v. ö. 48. v.), — az ítéletet maga az Isten hajtja végre Júda fölött. *Minden zöldelő fát és minden száraz fát:* az egész erdőt, mely jelképe Júdá-

48És meglátja majd minden ember, hogy én, az Úr, gyujtottam fel azt, és senki sem oltja el. 49És mondottam: Jaj, jaj, jaj, Uram Isten! Ezek azt mondják majd rólam: Vajjon nem talányokban beszél-e ez?

21. FEJEZET.

Jövendölés Jeruzsálem és Izrael földe ellen. — Babilon királyának hadjárata Júda és Ámmon ellen. — Ámmon végpusztulása. — Babilon megsemmisítése.

1És az Úr ezt a szózatot intézte hozzám: 2Emberfia, fordítsd arcodat Jeruzsálem ellen, fakadj ki a szentély ellen és jövendölj Izrael földe ellen, 3és mondjad Izrael földének: Így szól az Úr Isten: Íme én ellened fordulok! Kirántom hüvelyéből kardomat és megölöm benned az igazat és az istentelent! 4Hogy megöljem benned az igazat és az istentelent, azért megyen ki hüvelyéből kardom minden ember ellen, déltől egészen északig; 5hadd tudja meg minden ember, hogy én, az Úr, rántottam ki hüvelyéből kardomat és az nem tér vissza többé! 6Te pedig, emberfia, sóhajts ágyékszakadásig, keserűséggel sóhajtozzál előttük. 7És ha mondják neked: «Miért sóhajtozol?» — mondjad: Egy hír miatt, mert az eljő; akkor majd elbágyad minden szív, ellankad minden kéz, el-

nak. — *49.* Ezekiel arra kéri az Urat, hogy jelképes kinyilatkoztatásait mindenki által könnyen érthető beszédben magyarázza meg. A következő jövendölés ezért nagyon világosan írja le a Jeruzsálemre váró végső veszedelmet.

21. A 20, 45—49-ben és *21, 1—17*-ben olvasható két beszéd ugyanarra az eseményre, *Júdának és Jeruzsálemnek küszöbön álló végpusztulására* vonatkozik.

1—7. Jövendölés Jeruzsálem és Izrael földe (Júda országa) *ellen.* — *2.* Az isteni büntetés Jeruzsálemet és az Úr szentélyét sem kíméli meg. — *3.* Az Úr *kardja* az ő büntető ítéletének szimboluma. *Megölöm benned az igazat és az istentelent:* a nagy nemzeti katasztrófa az igazakat sem kíméli meg. — *4. Déltől egészen északig:* az Úr ítélete Júda déli határától északi határáig, az egész országra reázúdul. — *5.* A büntető ítéletet voltaképen az Úr hajtja végre; Nábukodonozor ennek csak öntudatlan emberi eszköze. Az Úr kardja *nem tér vissza többé:* az isteni ítéletet a zsidók megátalkodottsága miatt immár semmi sem fordíthatja el. — *6. Sóhajts ágyékszakadásig:* a legmélyebb fájdalom kifejezéséül; Ezekiel ezzel is felhívja honfitársai figyelmét az elkerülhetetlen isteni ítéletre. — *7.* A *hír*, mely *eljő:* Jeruzsálem elfoglalásának híre (33, 21.), mely a Babilóniába hurcolt zsidókat szörnyű kétségbeeséssel tölti majd el, mert végső reménységüket semmisíti meg. A vers második része ezt a kétségbeesett lelki állapotot festi. (V. ö. 7, 17.) *Íme ez eljő és megleszen:* az isteni ítélet biztosan bekövetkezik.

csügged minden lélek, és minden térd vízben úszik; íme ez eljő és megleszen, úgymond az Úr Isten.

[8]És az Úr ezt a szózatot intézte hozzám: [9]Emberfia, jövendölj és mondjad: Így szól az Úr Isten: Beszélj! A kard, a kard meg van élesítve és ki van fenve! [10]Meg van élesítve, hogy leölje az áldozatokat; ki van fenve, hogy villogjon. Elmozdítod fiam jogarát, ledöntesz minden fát! [11]Azért adtam kifenésre, hogy kézben tartsák; meg van élesítve ez a kard és ki van fenve, hogy az öldöklő kezében legyen. [12]Kiálts és jajgass, emberfia, mert az készen áll népem ellen, *készen* Izrael minden menekülő vezére ellen; a kard élére kerülnek népemmel együtt, ezért üss combodra. [13]Mert megállta a próbát; és *mi* lesz, ha majd megszünteti a jogart, és az nem leszen többé? — úgymond az Úr Isten. [14]Te tehát, emberfia, jövendölj, és tapsolj kezeddel; sujtson kétszer a kard, sujtson háromszor az öldöklő kard! A nagy öldöklés kardja ez, mely megrémíti őket, [15]elbágyasztja szívüket, és naggyá teszi a pusztulást. Minden kapujukba odaállítom az éles kard rémségét, mely ki van fenve, hogy villogjon, melyet

A 8—17. vers *az Úr rettentő kardjáról szóló gyászének*, melyben Ezekiel mintegy megszemélyesíti az Isten öldöklő kardját. — *10.* Az Isten *fia* az ő választott népe. A 10. vers második felének a Vulgáta szerint az az értelme, hogy az Úr kardja (Nábukodonozor hadserege) megdönti Júda királyi hatalmát, sőt megsemmisíti az egész országot. A héber szöveg nagyon homályos. — *11. Az öldöklő:* Nábukodonozor. A vers azt a gondolatot szemlélteti, hogy a babiloni király a legközelebbi jövőben használatba veszi az Úrtól kezébe adott kardot; ezt jelentik a következő kifejezések is: *hogy kézben tartsák* és *hogy az öldöklő kezében legyen.* — *12.* A *menekülő* szó a héberben nem olvasható. *Üss combodra:* a mély lelki fájdalom külső jelein. — *13. Megállta a próbát:* t. i. az Úr kardja; célzás a babiloni hadseregnek a közelmultban aratott diadalaira, különösen a kárkemisi győzelemre 605-ben, és Jeruzsálem első elfoglalására 597-ben. A közeljövő eseményei megmutatják majd Nábukodonozor kardjának ellenállhatatlan erejét. *Mi lesz* (héb.), Vulg. «ez leszen». *Megszünteti*, a héber szerint: «megveti». (V. ö. 10. v.) *A jogar* Júda királyi hatalma. *Az nem leszen többé:* Szedekiás volt Júda utolsó királya Dávid családjából; utána Dávid családjának királyi hatalma megszakadt, és csak a Messiás örök szellemi uralmában kelt ismét életre. V. ö. 27. v. — *14. Tapsolj kezeddel:* hogy ezzel is szemléltesd az Úr kielégített bosszúját (igazságosságát). A próféta igen sok kifejezéssel beszél az Úr kardjának szörnyű erejéről, hogy hallgatói előtt minél elevenebben írja le az isteni ítélet borzalmas voltát. *Mely megrémíti őket*, a héber szerint: «mely körüljárja őket». — *15. Minden kapujukba odaállítom az éles kard rémségét:* a babiloni hadsereg körülzárja

felkötnek, hogy öldököljön! [16]Légy éles! Fordulj jobbra vagy balra, amerre csak kedve tartja élednek! [17]Mert én is tapsolok majd kezemmel és kitöltöm bosszúságomat; én, az Úr, szólottam!

[18]És az Úr ezt a szózatot intézte hozzám: [19]És te, emberfia, készíts magadnak két utat, hogy eljöjjön rajta Babilon királyának kardja; egy országból induljon ki mind a kettő. *Faragj útjelzőt*, a város felé vivő út kezdetén *faragd ki*. [20]Készíts utat, hogy eljöjjön a kard Ámmon fiainak Rábbátja ellen, és Júda ellen, a jól megerősített Jeruzsálem ellen. [21]Mert Babilon királya megáll az út elágazásánál, a két út elején; jóslatot keres, rázza a nyilakat, megkérdezi a bálványokat, tanácsot

Jeruzsálemet, és a menekülésnek minden útját elvágja. A héber szöveg igen homályos; egyes magyarázók így értelmezik: «Minden kapujukba odaállítom a rettenetesen villogó kardot». *Melyet felkötnek, hogy öldököljön*, a héber szerint talán: «mely meg van fenve az öldöklésre». — *16.* Ezekiel költői képben az Úr kardjához intézi szavait: a kard osztogassa a halált minden irányban. — A *17.* vers az Úr szava. *Én is tapsolok majd kezemmel:* l. a 14. v. magyarázatát.

18—27. Babilon királyának hadjárata Júda és Ámmon ellen, melyet Ezekiel jelképes cselekedettel állít hallgatói elé. V. ö. 4, 1—3. — *19. Készíts magadnak két utat:* rajzolj le két utat. *Egy országból:* Babilóniából. *Faragj útjelzőt* (héb.), a Vulgáta szerint: «kézből vet majd sorsot». A vers utolsó része a héber szerint így hangzik: «az (egyes) városokba (vezető) út kezdetére rajzold(?)» (t. i. az utat mutató kezet). A vers értelme a következő. A próféta az Isten parancsára lerajzolja a Babilóniából nyugat felé vezető utat, melyen Nábukodonozor a birodalmától nyugatra fekvő országok (20. vers szerint Júda és Ámmon) ellen indul. Az út egy helyen elágazik; egyik ága Rábbát-Ámmon felé vezet, másik ága Jeruzsálem felé. Ezekiel az elágazás helyére két útmutató kezet rajzol (a Vulgáta szerint Nábukodonozor az elágazás helyén sorsot vet, hogy megtudja, melyik ország ellen vonuljon előbb). — *20. Ámmon fiainak Rábbátja* (Rábbát-Ámmon) a Jordántól keletre, a Jábbok-folyó völgyében fekvő ősrégi város, az ammoniták fővárosa. Bár Ámmon Júdának testvérnépe volt, az ószövetségi történelemnek egész folyamán a zsidósággal elkeseredett ellenségeskedésben élt. Ezekiel korában is Kir. IV. 24, 2. tanusága szerint az ammoniták Babilónia szövetségesei voltak, de úgy látszik, hogy Szedekiás trónralépése idejében végre felismerték a közös veszedelmet, mely Babilónia részéről őket is fenyegette, és Júdával szövetségre léptek. V. ö. Jer. 27, 3 skk. Ezért is Nábukodonozor elhatározta, hogy mindkét népet megbünteti. — *21.* Ezekiel megmagyarázza a jelképes rajzot. Babilon királya a jóslásra bízza ama kérdés eldöntését, hogy melyik országot támadja meg előbb. Ebből a célból háromféle jóslási módhoz folyamodik: két nyilat tesz tegzébe, miután az egyikre Jeruzsálemnek, a másikra Rábbát-Ámmonnak nevét írta fel, hogy azt a várost támadja meg elsőnek, amelyiknek nevét a kihúzott nyílon olvassa (belomantia); *megkérdezi a bálványokat* (héb. «a terafímokat»), t. i.

kerès a belső részekben. [22]Jeruzsálem ellen szól a sors, *mely* jobbkezébe *jut*, hogy faltörő kosokat állítson fel, hogy száját megnyissa az öldöklésre, hogy szavát csatakiáltásra emelje, hogy faltörő kosokat állítson a kapuk ellen, hogy töltést emeljen, hogy sáncokat építsen. [23]Előttük ez mint valami hamis jóslat áll; *az ő szemükben még hetek és hetek állnak rendelkezésükre;* ő azonban a gonoszságra gondol, hogy ostromra keljen. [24]Ezért így szól az Úr Isten: Mivelhogy emlékezetbe *hoztátok* gonoszságotokat és nyilvánosságra hoztátok törvényszegéseiteket, és bűneitek kitűnnek minden *cselekedetetekből*, mondom, mivelhogy emlékezetbe *hoztátok ezeket*, kézre kerültök! [25]Te pedig, Izraelnek szentségtelen, gonosz fejedelme, kinek napja elérkezik a végső bűnhödés idején, [26]így szól az Úr Isten: Rakd le a süveget, vedd le a koronát! Ez nem lesz *többé* az! Az alacsony a magasba kerül, és a magas a

az ősöket ábrázoló bálványszobrokat, és végül megtekinti az áldozati állatok *belső részeit* (héb. «máját»). A jóslásnak mind a három módja igen gyakori volt az ókori népeknél. — *22. Jeruzsálem ellen szól a sors*, ezért Nábukodonozor haladéktalanul ennek a városnak az ostromára készül. (A *jobbkézbe jutó sors* a babona szerint szerencsét jelent.) *Hogy száját megnyissa az öldöklésre:* hogy parancsot adjon a város megtámadására. — *23.* A fordítás a héber szöveget követi. A Vulgáta szerint: «És olyan lesz az ő szemükben, mint aki hasztalanul kér tanácsot jóslattól, és a szombati nyugalmat utánozza; ő azonban»... stb. *Az ő szemükben:* a zsidók szemében. A zsidók még a babiloni hadsereg felvonulása alkalmával sem hitték, hogy Nábukodonozor meg meri támadni a szent várost; Egyiptom felmentő hadseregében reménykedve azt hitték, hogy a jóslat őt megtévesztette. Nábukodonozor azonban a zsidók esküszegésére *(= a gonoszságra) gondol*, és minden erejét megfeszíti a szószegő Jeruzsálem megbüntetésére (24. v.). Mások a mondat második részét *(... még hetek és hetek állnak rendelkezésükre)* így fordítják: «szent esküik vannak», és ezt a kifejezést az Isten esküjére magyarázzák, mellyel a választott népnek védelmet igért. — *24. Emlékezetbe hoztátok* (héb.), Vulg. «megemlékeztetek». *Minden cselekedetetekből* (héb.), Vulg. «minden gondolatotokból». Jeruzsálem ostromát a zsidók esküszegése idézte elő, ez azonban az Úrnak emlékezetébe hozta (héb.) egyéb bűneiket is. *Kézre kerültök:* a babiloni király kezére. — *25.* Az esküszegés megemlítése Ezekiel figyelmét az esküszegő *(= szentségtelen, gonosz)* Szedekiás királyra irányítja. Az ő *napja*, mely *elérkezik*, a reblai szörnyű ítélet napja (Kir. IV. 25, 6. 7; Jer. 52, 9—11.). — *26.* A *süveg* és a *korona* a királyi méltóság jelvényei. A vers második felével v. ö. Kir. I. 2, 7. 8; Luk. 1, 51. 52: az Úr hatalma és igazságossága felmagasztalja az alázatost és megalázza a kevélyt. A vers második részében a fordítás a héber szöveget követi. *Ez nem lesz többé az*, t. i. ami volt: a királyi korona nem megy többé ékességszámba. A Vulgáta így hangzik: «Nem ez-e az, ami felmagasztalja az alázatost és megalázza a

mélybe. [27]*Rommá, rommá, rommá* teszem, és ez nem lesz *többé*, míg el nem jő Az, akit megillet az uralom, és neki nem adom.

[28]Te pedig, emberfia, jövendölj, és mondjad: Így szól az Úr Isten Ammon fiaihoz és az ő gyalázkodásukhoz, és mondjad: Kard! Kard! Kirántottalak hüvelyedből, hogy öldökölj, kifentelek, hogy gyilkolj és villogj, [29]hogy mialatt felőled hiábavalóságokat látnak és hazugságokat jövendölnek, a megölésre szánt istentelenek nyakára tétessél, kiknek napja elérkezik, mihelyt betelik a gonoszság kitűzött ideje.

[30]Térj vissza hüvelyedbe! Azon a helyen, ahol megteremtettél, a saját szülőföldeden ítéllek meg, [31]és kiöntöm reád bosszúságomat; haragom

kevélyt?» — *27. Rommá, rommá, rommá teszem* (héb.), a Vulgáta szerint: «Gonoszsággá, gonoszsággá, gonoszsággá teszem». A királyi korona Szedekiásnak romlására lett. *És ez nem lesz többé:* Dávid családjának (földi) királysága Szedekiással véget ért. V. ö. 13. v. A héber szerint: «Nem is lesz az (többé)» = a királyi korona nem megy többé ékesség-számba. (L. 26. v.) *Míg el nem jő Az, akit megillet az uralom:* míg el nem jő a Messiás, kiben Dávid családja örök lelki uralomra jut. V. ö. Móz. I. 49, 10; Zsolt. 71, 2.

28—29. Ammon fiait sem kerüli el a büntető ítélet. Az ammoniták károrömmel szemlélték Júda és Jeruzsálem vesztét, sőt valószínű, hogy a pusztító babiloni sereghez is csatlakoztak, hogy országukat a zsidók kárára megnöveljék. (V. ö. Jer. 49, 1.) Ezekiel megjövendöli, hogy Nábukodonozor hadserege az ő országukat is el fogja pusztítani, de míg Júda országa ismét feltámad, Ammon pusztulása végleges lesz. A jövendölés teljesedése öt évvel Jeruzsálem pusztulása után, Nábukodonozornak 581. évi hadjáratával kezdődött, és a későbbi évszázadok viharaiban Ammon nyomtalanul eltünt a történelem színpadáról. — *28. Ammon fiainak gyalázkodása* a Jeruzsálem bukása fölött érzett károröm. A *kard* az ammonitákra váró háborút jelenti. (V. ö. 30. v.) *Kirántottalak hüvelyedből*, egyes latin kéziratok szerint: «Jöjj ki hüvelyedből!» Ezekiel megismétli a 9—17. v. énekének egyes kifejezéseit, de itt a próféta szavaiban maró gúny van Ammon ellen. — *29.* Az ammoniták győzhetetlennek hiszik fegyverüket, és ebben a téves hitben megerősítik őket hamis jóslataik *(a hiábavalóságok és hazugságok)* is. *A megölésre szánt istentelenek* (héb. «a tisztátalan gonoszok») az isteni büntetésre ítélt ammoniták. A vers utolsó tagját v. ö. a 25. verssel. Az Ammont fenyegető végpusztulásra Ezekiel még egyszer visszatér a pogány nemzetek ellen szóló jövendölések között (25, 1—7; v. ö. Jer. 49, 1—6.).

30—32. Babilóniára is végromlás vár, mihelyt az Úr büntető ítéletét végrehajtotta. V. ö. Iz. 10, 5 skk. — *30. Térj vissza hüvelyedbe:* miután az Úr kardja (Babilónia hadserege) végrehajtotta a büntető ítéletet, visszatérhet hüvelyébe (Babilóniába), s az Úr majd róla mond ítéletet: elpusztítja Babilont tűzzel, és emléke örök feledésbe megyen. A kardnak a hüvelybe való visszatevése alkalmasan fejezi be a prófétának a 14. versben olvasható szimbolikus szavait. — *31.* A szóképeket a próféta a kovács mesterségéből veszi. *Oktalan emberek*, a héber szerint: «állatias

tüzével fúvok reád és oktalan emberek kezébe adlak, kik a végpusztulást kovácsolják. [32]A tűznek eledele leszel, folyni fog véred az ország közepén, feledésbe jutsz, mert én, az Úr, szólottam!

22. FEJEZET.

Jeruzsálem lakosságának minden osztálya romlott. — A zsidó nép megbüntetése a nagy ítéletben. — Az egész nemzet megérdemli az Úr igazságos büntetését.

[1]És az Úr ezt a szózatot intézte hozzám: [2]És te, emberfia, nem mondasz-e ítéletet, nem mondasz-e ítéletet a vér városa felett? [3]Mutasd meg neki minden utálatosságát és mondjad: Így szól az Úr Isten: Ó, *ez a* város! Önkebelében ont vért, hogy eljöjjön az ő ideje, és önmaga ellen készít bálványokat, hogy megfertőződjék! [4]Vétkeztél az általad kiontott vérrel, megfertőztetted magadat bálványaiddal, melyeket készítettél, siettetted napjaidat és elhoztad esztendeid idejét; ezért gyalázatává teszlek a nemzeteknek, gúny tárgyává az egész földnek. [5]Akik közel vannak *hozzád* és akik távol vannak tőled, ujjonganak majd feletted, te szennyes, hirhedt, rettenetes végű! [6]Íme Izrael fejedelmei mindannyian tebenned teljes erejükből azon vannak, hogy vért ontsanak. [7]Az atyát és az

(= vad) emberek». — *32. A tűz* a teljes és végleges megsemmisítés jelképe. *Feledésbe jutsz:* Babilónia alig félszázaddal azután, hogy hatalmának tetőpontján állt, eltünt a történelem színpadáról.

22. Jeruzsálem az előbbi fejezetben megjövendölt rettentő istenítéletet teljesen megérdemelte a benne uralkodó általános erkölcsi romlottság miatt.

1—16. Jeruzsálem lakosságának minden osztálya romlott. — *2.* A megismételt kérdés: *Nem mondasz-e ítéletet?* — voltaképen az Úrnak a prófétához intézett felszólítása, hogy ítéletet mondjon a bűnös Jeruzsálem felett. V. ö. 20, 4; 23, 36. *A vér városa* (v. ö. 24, 6. 9.) Jeruzsálem, melyet a Jósiás király halála óta dúló pártviszályok és gyilkosságok valóban *a vér városává* tettek. — *3.* Jeruzsálemnek *minden utálatossága* a bálványozás és az erkölcsi törvénynek mindennemű megszegése. *Hogy eljöjjön az ő ideje:* hogy eljöjjön az isteni büntetés ideje, melyet a szerencsétlen város szinte erőszakkal siettet. V. ö. 21, 25. Ezért mondja Ezekiel, hogy Jeruzsálem *önmaga ellen* (= önvesztére) *készít bálványokat, hogy megfertőződjék.* Ugyanezt a gondolatot fejezi ki a — *4.* vers is, ahol Jeruzsálem *napjai* és *esztendei*nek *ideje* szintén az isteni büntetésnek (a szinte két évig, 588-tól 586-ig tartó ostromnak) ideje. — *5.* Jeruzsálemnek összes ellenségei, *akik közel vannak hozzá és akik távol vannak tőle,* ujjongó káröröммel szemlélik majd vesztét. *Ujjonganak majd feletted,* a héber szerint: «kigúnyolnak majd téged». *Rettenetes végű,* a héber szerint: «zavargásban (= belviszályokban) gazdag». — *6. Izrael fejedelmei*nek (= Jósiás óta uralkodó királyainak) főbűne a vérontás volt. V. ö. Jer. 26, 23. — *7.* Ezekiel fájdalommal kiemeli, hogy ezek a szörnyű

anyát gyalázattal illetik benned, a jövevényt elnyomják közepetted, az árvát és az özvegyet megszomorítják benned. [8]Szent dolgaimat megvetetted, szombatjaimat megfertőztetted. [9]Rágalmazó férfiak vannak benned, hogy vért ontsanak, a hegyeken esznek benned, gonoszságot cselekszenek közepetted. [10]Felfedik benned az atya szemérmét, megalázzák benned a havi folyást szenvedőt, amikor az tisztátalan. [11]Kiki utálatosságot cselekszik társának feleségével; az após gonoszul meggyalázza menyét, a testvér nővérén, saját atyja leányán követ el erőszakot. [12]Ajándékokat fogadnak el benned, hogy vért ontsanak; kamatot és ráadást szedsz, fukarságból elnyomod felebarátaidat, rólam pedig megfeledkezel, úgymond az Úr Isten. [13]Íme én összecsapom kezemet fukarságod fölött, melyet tanusítottál, és a vér fölött, melyet benned kiontottak. [14]Vajjon helyt áll-e majd szíved vagy erős marad-e kezed azokban a napokban, amelyeket én hozok majd reád? Én, az Úr, szóltam és megcselekszem! [15]És szétszórlak a nemzetek közé, elszélesztelek az országokba és véget vetek tisztátalanságodnak. [16]És birtokomba

bűnök épen a szent városban történnek. *Megszomorítják*, a héber szerint: «elnyomják». — *8. Szent dolgaimat*, a héberben általános név van, mely egyaránt jelent «szentélyt» és «szent dolgokat» (intézményeket). Így a 26. versben is. — *9.* Jeremiás (6, 28; 9, 3.) is beszél hamis vádaskodásokról, melyeknek akárhányszor igazságtalan vérontás volt a vége. L. a 12. verset is. *A hegyeken esznek:* a bálványok áldozati lakomáin részt vesznek a magaslatokon. V. ö. 18, 6. 11. 15. *Gonoszságot cselekszenek közepetted*, a héber szerint: «paráznaságot követnek el közepetted». — *10.* A vers első része valószínűleg a mostohaanyával elkövetett vérfertőzésekre vonatkozik (Móz. III. 18, 8; 20, 11.); a második verstagra vonatkozólag l. Móz. III. 18, 19. tilalmát. — *11.* A házasságtörést a mózesi törvény szigorúan tiltotta (Móz. III. 20, 21.) és halállal büntette. A 11. versben korholt többi bűn tilalmát l. Móz. III. 18, 10; és u. o. 6. 9. v. *Saját atyja leányán:* saját atyjától, de más anyától származó nővérén. — *12.* V. ö. 9. v. *Ajándékokat fogadnak el benned, hogy vért ontsanak:* a bírák megvesztegettetik magukat, hogy halálos ítéletet hozzanak. A megvesztegetést tiltó törvényről l. Móz. II. 23, 8; V. 16, 19. A *kamatszedést* a mózesi törvény nem engedte meg zsidóval szemben (Móz. II. 22, 25; III. 25, 35—37; v. ö. Ez. 18, 8. 13. 17.). — *13.* A kéz összecsapása az Isten méltatlankodó haragjának kifejezése; v. ö. 21, 17. — *14.* Gúnyos kérdés: vajjon lesz-e erőd és bátorságod a büntetés szörnyű napjaiban? — *15.* Az Úr a Júdában maradt zsidókat (illetve ezeknek legnagyobb részét) szintén a babiloni fogságba juttatja, hol végre szakítani fognak a bálványozással. — *16.* A héber szöveg szerint: «És megszentségteleníted önmagadat a nemzetek szemeláttára» stb.

veszlek a nemzetek szemeláttára, és megtudod, hogy én vagyok az Úr!

17És az Úr ezt a szózatot intézte hozzám: 18Emberfia, salakká lett előttem Izrael háza; ezek mindnyájan réz és ón, vas és ólom a kemence közepén; ezüstnek salakjává lettek! 19Ezért így szól az Úr Isten: Azért mert mindnyájan salakká lettetek, íme én összegyüjtelek titeket Jeruzsálem közepén. 20Amint összegyüjtik az ezüstöt, a rezet, az ónt, a vasat és az ólmot a kemence közepén, hogy olvasztó tüzet gyujtsak benne, úgy gyüjtelek én össze titeket bosszúmban és haragomban, és megnyugszom majd, ha megolvasztalak titeket. 21És összegyüjtelek titeket és megégetlek titeket bosszúm tüzében, és megolvadtok annak közepette. 22Amint megolvad az ezüst a kemence közepén, olyanok lesztek ti annak közepette; és amikor majd kiöntöm reátok bosszúságomat, megtudjátok majd, hogy én vagyok az Úr!

23És az Úr ezt a szózatot intézte hozzám: 24Emberfia, mondjad neki: Te vagy az a tisztátalan föld, melyre nem hull eső a bosszú napján! 25*Fejedelmei* benne *olyanok*, mint az ordító és zsákmányt rabló oroszlán, úgy falják fel az embereket; a kincset és az értéket elrabolták, és megsokasították az özvegyek számát benne. 26Papjai megvetik törvényemet és megszentségtelenítik azt, ami szent előttem; szent és nem szent dolog között nem tesznek különbséget, a tisztátalant a tisztától nem különböztetik meg;

17—22. A: sidó népre váró büntető ítélet. — *18.* A *réz, ón, vas* és *ólom* mint nem-nemes fémek a bűnös zsidók jelképei; az *ezüst* (nemes fém!) a zsidó népnek kevés számú igazát jelenti. Az (olvasztó) *kemence* Jeruzsálem. — *19—20. Összegyüjtelek titeket Jeruzsálem közepén:* a babiloni hadseregtől való félelem a Júda városaiban és főleg Jeruzsálem környékén lakó zsidóságot a megerősített fővárosba hajtotta, hol biztonságot reméltek. Az *olvasztó tüz*, amelyet maga az Isten *gyujt meg*, Jeruzsálem ostroma és ennek borzalmai. *Megnyugszom majd, ha megolvasztalak titeket:* a megsértett isteni igazságosság teljes elégtételt követel. A kifejezéssel v. ö. Iz. 1, 24.

23—31. Az egész nemzet megérdemli az Úrnak igazságos büntetését. — *24.* Az a föld, *melyre nem hull eső*, terméketlen sivatag; ez találó jelképe a zsidók megátalkodott lelkületének. — *25. Fejedelmei benne olyanok:* a fordítás a Hetvenes görög szöveget követi. A Vulgáta és a héber szöveg szerint: «Próféták összeesküvése van benne». A próféta Jeruzsálem főembereinek szarnok uralmát festi, mely a kincsért kész minden erőszakos cselekedetre, még a gyilkosságra is. (Az álprófétákról a 28. v. beszél.) — *26. Szombatjaimtól elfordítják szemüket:* nem akarják meglátni a szombatnap

szombatjaimtól elfordítják szemüket, úgy hogy megszentségtelenítés ér engem közöttük. [27]Főemberei olyanok benne, mint a prédát ragadozó farkasok; vért ontanak, romlásba döntenek embereket és kapzsiságból nyereséget hajhásznak. [28]Prófétái pedig kötőanyag nélkül tapasztották be őket, amikor hiábavalóságokat láttak és hazugságot jósoltak nekik, mondván: Így szól az Úr Isten, — holott az Úr nem szólott! [29]A föld népe kíméletlen az elnyomásban és erőszakosan rabol; a szűkölködőt és a szegényt sanyargatják, a jövevényt igazságtalan erőszakkal elnyomják. [30]Kerestem köztük olyan embert, ki falat emelne és *helyt állna* énelőttem *a résben* az országért, hogy el ne pusztítsam, — de nem találtam! [31]Ezért kiöntöm reájuk bosszúmat és haragom tüzében megemésztem őket; útjukat fejükre fordítom, úgymond az Úr Isten.

23. FEJEZET.

Izrael és Júda országának bálványozását a próféta két nővérnek: Oollának és Oolibának erkölcstelenségével ábrázolja. — A reájuk váró büntetés.

megszentségtelenítését. — *27.* L. a 25. v. magyarázatát. Az itt említett *főemberek* valószínűleg a nép bírái; egyes magyarázók szerint erre vall, hogy Ezekiel őket *farkasok*hoz hasonlítja, míg a legfőbb vezetőket *oroszlánok*nak nevezte (25. v.; v. ö. Jer. 5, 6.). — *28.* L. 13, 3—16, főleg 10—15. v. A héber szerint: «Prófétái pedig bemeszelték», t. i. a zsidó nép által épített falat: ami gonoszat a nép csak tett, azt az álpróféták kegyhajhászásból helyeselték. — *29. A föld népe:* az egyszerű emberek (v. ö. 7, 27; Zsolt. 48, 3.), kik követik a magasabb rangúak bűnös példáját. — *30.* Az Úr néhány jámbor lelket keresett Jeruzsálemben, kik a szerencsétlen város és az Isten haragja közé *falat emelnének*, vagyis komolyan sürgetnék az Úr parancsainak megtartását, és így elhárítanák a városról az Isten haragját, vagyis *helyt állnának előtte a résben az országért* (Vulg. «szembeszállnának vele az országért»), de nem talált. V. ö. Zsolt. 105, 23. A jámbor Jeremiás és Báruk — jóformán magukra hagyatva — komolyan figyelmeztették ugyan megtérésre a bűnös népet Jeruzsálemben, de az álpróféták miatt magukban semmit sem értek el. V. ö. 14, 13—20; Jer. 7, 16; 11, 14; 14, 11. — *31. Útjukat fejükre fordítom:* a gonoszságaikkal megérdemelt büntetést kiszabom reájuk.

23. E fejezet az ószövetségi Szentírásnak egyik legterjedelmesebb allegóriája, mely két nővérnek: Oollának és Oolibának botrányos viselkedésében és bűnhődésében Szamaria és Júda bűneit: az idegen nemzetekkel kötött tiltott szövetkezéseket és a bálványozást, valamint a két testvérország bűnhődését állítja szemünk elé. A mi felfogásunk szerint néhol igen merész kifejezéseket az első olvasóknak, Ezekiel kortársainak szempontjából kell néznünk: a próféta kézzelfogható módon akar reámutatni a bálványozásnak undok voltára.

[1]És az Úr ezt a szózatot intézte nozzám: [2]Emberfia, volt két asszony, egy anyának voltak a leányai. [3]Ezek paráználkodtak Egyiptomban, ifjúságukban paráználkodtak; ott fogdosták emlőiket és rontották meg ifjú keblüket. [4]Nevük pedig ez volt: Oolla volt a nagyobbik, és Ooliba, az ő húga, a kisebbik. Ők az enyéim lettek, és fiúkat meg leányokat szültek. Így is nevezték őket: Szamaria volt Oolla és Jeruzsálem Ooliba. [5]Oolla azonban tőlem elpártolva paráználkodott, és őrült kívánságra gerjedt szeretői, a hozzá közeledő asszírok iránt, [6]kik kék bíborba öltözött fejedelmek, vezérek, kívánatos ifjak, mindannyian lovon járó lovasok voltak. [7]És paráználkodott ezekkel a válogatottakkal, az asszírok valamennyi fiaival; és beszennyezte magát mindazoknak tisztátalanságaival, akik iránt őrült kívánsággal viseltetett. [8]Ezenkívül nem hagyta el ama paráznaságait sem, melyeket Egyiptomban elkövetett; mert ezek is vele háltak ifjúkorában, ezek rontották meg ifjú

1—10. Oolla (Szamaria) gonoszsága. — *1.* Ezekielnek ez a beszéde kevéssel Jeruzsálem ostromának kezdete előtt hangzott el (24, 1.), mint végső figyelmeztetés a megátalkodott zsidósághoz. — *2.* A *két asszony* a zsidó népnek két testvérországa, Izrael (Szamaria) és Júda, kik közös őstől *(egy anyától,* Sárától) származtak. — *3.* A *paráználkodás* az egész fejezeten keresztül az idegen népekkel kötött tiltott szövetkezést, valamint a pogány népek hamis isteneinek imádását jelenti. — Az *Egyiptom* földén űzött bálványozásra nézve l. 20, 5—9. magyarázatát. — *4.* A két névnek héber alakját általában így magyarázzák: *Oolla* (a héber szerint: «Ohola») jelentése = «Az ő sátra» (= szentélye); célzás arra, hogy Szamaria első királya, I. Jeroboám az igaz Isten jeruzsálemi szentélyétől elszakadt, és Betelben meg Dánban törvénytelen szentélyeket állított fel (Kir. III. 12, 26—30.). *Ooliba* (a héber szerint: «Oholiba»): «Az én sátram (= szentélyem) benne van»: az Úrnak törvényes szentélye Júda országában állt. *Ők az enyéim lettek:* az Úr nem gondolt a zsidók egyiptomi bálványozására, hanem őket választott népévé tette. — *5. A hozzá közeledő asszírok iránt:* a próféta Izraelnek számos szövetségese közül csak az asszírokat említi, mert épen ezek okozták a vesztét. Izrael országa *őrült kívánságra gerjedt szeretői* (az asszírok) *iránt:* célzás az asszírokkal kötött szövetségekre Omri családja, Jehu és Mánáhem (Kir. IV. 15, 19.) izraelita királyok idejében. Az izraelita királyok és Asszíria közt fennállott szövetségről az asszír krónikák is tanuskodnak. — *6. Fejedelmek, vezérek,* a héber szerint: «helytartók és vezérek». *Lovon járó lovasok voltak:* az asszír hadsereg szervezete mintaszerű volt, főleg lovasságuk volt kiváló. — *7.* Az asszírok *tisztátalanságai* az ő hamis isteneik. — *8.* Izrael I. Jeroboám korától fogva az asszír fogságig állandóan úzte Betelben és Dánban az Egyiptomtól átvett borjútiszteletet. A vers második fele az Egyiptomban és a pusztai vándorlás idejében (= a zsidó nép *ifjúkorában)* elkövetett bálványozásra céloz; l. 3. v. A *kiöntötték reája*

keblét, és kiöntötték reája paráznaságukat. [9]Ezért szeretőinek kezébe adtam őt, Assur fiainak kezébe, kikkel őrülten fajtalankodott. [10]Ezek felfedték szégyenét, elvitték fiait és leányait, őt magát pedig megölték karddal; így lett *ő* hirhedt az asszonyok *előtt*, mert végrehajtották rajta az ítéletet.

[11]Amikor ezt húga, Ooliba látta, még őrültebb fajtalanságra gerjedt, mint ő, és paráznaságát még nénje paráznaságánál is nagyobb mértékben [12]kínálta fel szemérmetlenül az asszírok fiainak, a hozzá közeledő, tarka ruhába öltözött fejedelmeknek és vezéreknek, a lovon járó lovasoknak és minden daliás termetű ifjúnak. [13]És én láttam, hogy mindkettőnek útja egyaránt szennyes, [14]de ez még tovább vitte paráznaságait. Amikor falra festett férfiakat látott, a káldeusok színes ábrázolásait, [15]kiknek öv volt az oldalukon, színes süveg a fejükön, kik mindegyikének fejedelmi alakja volt, képmásait Babilon, azaz Káldea, az ő szülőföldjük fiainak, — [16]amikor ezeket meglátta, őrült kívánságra gerjedt irántuk, és követeket küldött hozzájuk Káldeába. [17]Amikor pedig eljöttek

paráznaságukat kifejezés az Egyiptomban űzött bálványimádás elterjedettségét mutatja. — *9.* Oolla *szeretői* a vele szövetséges asszírok; l. az 5. v. magyarázatát. — *10.* Izraelt épen az a nép hurcolta fogságra, melynek szövetségét annyira kereste (5. v.). *Felfedték szégyenét:* letépték minden ruháját (= mindenéből kifosztották). A *karddal* való *megölés* III. Tiglat-Pileszer asszír királynak 733. évi és V. Szálmánásszárnak, valamint utódjának, II. Szárgonnak 725—722. évi hadjárata Izrael országa ellen, mely Szamaria bukásával végződött. *Így lett ő hírhedt az asszonyok előtt* (héb.), a Vulgáta szerint: «és hírhedt asszonyokká lettek». Az asszírok csak *végrehajtói* voltak az isteni *ítélet*nek.

11—35. Ooliba (Júda) gonoszsága. — *11.* Júda országa nemcsak hogy nem okult a testvérország bűnein és büntetésén, hanem épen Szamaria bukása óta fokozott mértékben kereste az idegen népek szövetségét, elsősorban — *12.* Asszíriáét, Ácház király idejében (Kir. IV. 16, 7 skk.). — *13.* Szamaria és Júda eljárása egyaránt a mózesi törvénybe ütközött; de — *14.* Júda még sokkal mélyebbre süllyedt a gonoszságban. Amikor hírét vette annak, hogy Babilónia Asszíriának félelmetes vetélytársa kezd lenni (II. Szárgon és Szennácherib asszír királyok idejében), azoknak szövetségét kezdte hajhászni. — *15. Színes süveg*, a héber szerint: «lelógó fejkendő». — *16.* A Babilonnal való szövetkezés első nyomait Iz. 39. fejezetében (Kir. IV. 20, 12—19.) találjuk, Ezekiás király alatt; Mánássze és talán Jósiás is szövetséges viszonyban volt Bábellel. — A *17.* vers a Júda és Babilon közt fennálló politikai és kereskedelmi összeköttetésekre vonatkozik, melyeket a próféta *paráznaság*nak mond. *Lelke úntig betelt velük:* amikor a babiloni iga nyomasztólag kezdett nehezedni Júda vállaira, a zsidók megúnták Babilont, és hogy tőle szabaduljanak, Szedekiás idejében Egyiptommal és a szomszédos kis álla-

hozzá Babilon fiai *szerelmének* hajlékába, beszennyezték őt paráznaságukkal, és ő megfertőztette magát velük, és lelke úntig betelt velük. 18*Amikor aztán* nyíltan is úzte paráznaságait és felfedte szégyenét, lelkem eltávozott tőle, amint eltávozott lelkem az ő nénjétől. 19Mert még többet paráználkodott, megemlékezvén ifjúsága napjairól, amikor Egyiptom földén paráználkodott. 20És őrült vágya támadt, hogy azokkal háljon, kiknek teste olyan, mint a szamár teste, s akiknek folyása olyan, mint a lovak folyása. 21És fölkerested ifjúságod gonoszságát, amikor Egyiptomban fogdosták emlőidet és megrontották ifjú kebledet. 22Ezért, Ooliba, így szól az Úr Isten: Íme én feltámasztom ellened valamennyi szeretődet, akikkel úntig betelt a lelked, és egybegyűjtöm őket ellened mindenfelől: 23Babilon fiait és mind a káldeusokat, a nemeseket, a vezéreket, a fejedelmeket, az asszírok valamennyi fiait, a daliás termetű ifjakat, mind a fejedelmeket és a vezéreket, a fejedelmek fejedelmeit és a nagyhírű lovasokat. 24És reád törnek majd a szekérrel és kerékkel felszerelt nagyszámú nemzetek; páncéllal, pajzzsal és sisakkal fegyverkeznek fel ellened mindenfelől, és nekik adom át az ítéletet, hogy ítélkezzenek feletted saját törvényeik szerint. 25És reád eresztem bosz-

mokkal szövetkeztek Babilon ellen (Jer. 27, 3.). — *18.* Az Úr türelme végre is elérkezett a végső határig. — *19—21.* Joákim és Szedekiás királyok idejében Júdának minden reménysége Egyiptom volt. Ezzel a zsidó nép visszatért *ifjúsága gonoszságához*, (21. v.), az Egyiptommal való tiltott szövetkezéshez, melyet Ezekiel a — *20.* versben meglepően erős kifejezésekkel jellemez. A *szamárnak* és a *lónak* ösztöne a régieknél közmondásos volt. — *21.* L. 3. v. — *22.* Júda országát is azok tették tönkre, akiknek szövetségét annyira hajhászta *(= szeretői)*: — *23. Babilon*, a babiloni seregben szolgáló *asszírok* és egyéb nemzetek, — sőt a Júdával szomszédos népek is a zsidók ellenségeihez csatlakoztak. A héberben *a káldeusok* szó gyüjtő neve több Babilóniában lakó népnek, melyeket a héber szöveg fel is sorol: «Pekod, Soa és Koa». *Pekod* (az asszír emlékeken: «Pukudu») Elám határán lakó nép volt; Soa (az asszír emlékeken: «Szu» és «Szutu») népe a Tigristől délkeletre fekvő területen lakott; *Koa* (az asszír emlékeken «Ku» és «Kutu») pedig szintén a Tigris vidékén élő nép volt. — *24.* A *szekér és kerék* a babiloniak harci szekerei; egyes magyarázók szerint a héber szöveg harci szekerekről, lovasokról és gyalogosokról beszél. A *nagyszámú nemzetek* a 23. versben felsorolt népek. *Nekik adom át az ítéletet:* reájuk bízom az isteni ítélet végrehajtását. A *saját törvényeik szerint:* az említett népeknek kegyetlen hadijoga szerint. — *25.* Az *orrnak* és a *fülnek* levágása egyes írók szerint Egyiptomban a házasságtörő asszo-

szúmat, hogy azt éreztessék veled haragjukban; orrodat és füledet levágják, és ami megmarad, karddal darabolják szét; fiaidat és leányaidat fogságra hurcolják, és végső maradékaidat tűz emészti meg. [26]És megfosztanak téged ruháidtól és elveszik ékszereidet. [27]És én végét vetem gonoszságodnak és Egyiptom földéről hozott paráznaságodnak; szemedet nem emeled többé reájuk, és nem gondolsz többé Egyiptomra. [28]Mert így szól az Úr Isten: Íme én azok kezébe adlak, akiket gyűlölsz, azok kezébe, akikkel úntig betelt a lelked. [29]Ezek gyűlölettel bánnak majd veled, elviszik munkád minden *gyümölcsét*, és meztelenül, szégyennel telve hagynak ott. Akkor nyilvánvaló lesz paráznaságod szégyene, gonoszságod és paráználkodásaid. [30]Így cselekszenek majd veled, mert paráználkodtál azokkal a nemzetekkel, amelyek közt beszennyezted magadat azok bálványaival. [31]Nénéd útján haladtál, azért az ő kelyhét adom kezedbe. [32]Így szól az Úr Isten: Inni fogod nővérednek mély és öblös kelyhét; nevetség és igen nagy csúfság tárgyává leszel. [33]Részegséggel és fájdalommal telsz majd el: a bánat és a szomorúság kelyhével, nénédnek, Szamariának kelyhével. [34]Kiiszod azt és kiszürcsölöd, rágod a cserepeit és megsebzed *velük* emlőidet,

nyok büntetése volt. *Ami megmarad*, t. i. belőled. A 25. vers utolsó része megjövendöli a babiloni fogságot és Jeruzsálem felgyujtását. — *26.* Jeruzsálem teljes kifosztása. — *27. Egyiptom földéről hozott paráznaságod:* (az Egyiptomban és) az Egyiptomból való kivonulás óta a zsidó történelem egész folyamán keresztül úzött bálványimádás. A babiloni fogság tényleg teljesen végét szakította a bálványimádásnak a zsidók között, mint 27b. mondja. — *28. Akiket gyűlölsz* és *akikkel úntig betelt a lelked:* a babiloniak. Az egykor annyira keresett szövetségnek halálos gyűlölet lett a vége. — *29—30.* Képletes leírása Jeruzsálem kifosztásának és annak a szégyenletes, tehetetlen állapotnak, melybe Nábukodonozornak 588—586. évi hadjárata Júda országát juttatta. — *31.* Júda Szamaria *útján haladt*, ezért annak a sorsa *(= az ő kelyhe)* lett az osztályrésze Júdának is. — *32.* A *kehely* az isteni büntetés jelképe; v. ö. Jer. 25, 15 skk. és a Szentírásnak számos más helyén. Szamaria kelyhe *mély és öblös;* ez jelképezi büntetésének rettenetes voltát, melyben Júda is osztozni fog. A héber szöveg így hangzik: «... kelyhét, mely oly sokat fogad magába, és nevetség és gúny tárgyává leszel». — *33.* A *részegség* kifejezés a tehetetlen kétségbeesés kábulatát fejezi ki. — *34.* A fordítás a héber szöveget követi. A Vulgáta szerint: «Kiiszod azt, seprejéig kiiszod, cserepeit elnyeled és megsebzed emlőidet.» Júda kénytelen lesz fenékig kiüríteni az Úr haragjának kelyhét, sőt mint a részeg nő még annak *cserepeit* is *rágja*, és *megsebzi* velük *emlőit. Mert én szólottam:* a büntetést semmiféle földi hatalom sem

mert én szólottam, úgymond az Úr Isten. [35]Ezért így szól az Úr Isten: Mivel megfeledkeztél rólam és hátad mögé vetettél engem, te is hordozod gonoszságodat és paráznaságaidat!

[36]És az Úr így szólt hozzám: Emberfia, nem mondasz-e ítéletet Oolla és Ooliba fölött? Tárd eléjük gonoszságaikat! [37]Mert házasságtörők ők, vér tapad kezükhöz és bálványaikkal paráználkodtak; ezenkívül még fiaikat is, kiket nekem szültek, feláldozták azoknak, hogy megemésszék őket. [38]Sőt még ezt is elkövették velem: Szentélyemet meggyalázták azon a napon, és szombatjaimat megszentségtelenítették. [39]Mert amikor feláldozták fiaikat bálványaiknak, ugyanazon a napon beléptek szentélyembe, hogy megszentségtelenítsék; még ezt is megtették az én házamban! [40]Elküldtek messze földről jött férfiakhoz, követséget menesztettek hozzájuk; íme tehát eljöttek, és te megmosakodtál értük, kifestetted szemedet köröskörül és feldiszítetted magadat női ékességgel; [41]pompás ágyra ültél és asztalt terítettek előtted; az én tömjénemet és az én kenetemet helyezted

enyhítheti, mert azt az Úr szabta ki, — *35.* mint Júda méltó és nagyon is megérdemelt büntetését. *Hátad mögé vetettél engem:* tiszteletlenül bántál velem.

36—49. Az Oollát és Oolibát (Szamariát és Jeruzsálemet) sujtó isteni ítéletnek összefoglalása. Bár Izrael országát már 722-ben elérte az isteni büntetés, Ezekiel itt még egyszer összefoglalja a két testvérország bűneit és bűnhődését, annál is inkább, mert Szamaria bukása óta az Izrael országa területén lakó zsidók is többékevésbbé Júda királyainak fennhatósága alá tartoztak. — *37.* A *házasságtörés* az Úrral kötött szövetség megszegése; a *vér*ontásra nézve l. 16, 38. magyarázatát. A vers második része a Moloknak bemutatott gyermekáldozatokra vonatkozik; v. ö. 16, 20; 20, 31. — *38—39.* A zsidók bűneit még súlyosabbá tette az, hogy a hamis istenek tiszteletét az igaz Isten imádásával kötötték össze: magában a jeruzsálemi templomban úztak bálványimádást (l. a 8. fejezetet és Kir. IV. 21, 4.), és az Úr szent napján, szombaton mutatták be Moloknak a gyermekáldozatokat. (L. 5, 11; 22, 26; Jer. 7, 9. 10.) — *40—45.* Megismétlése annak a gondolatnak, hogy Szamariát az a nép pusztította el, és Jeruzsálemet az az ország fogja megsemmisíteni, melyeknek szövetségét a zsidók egykor oly állhatatosan keresték. — *40.* A *messze földről jött férfiak* az asszírok és a babiloniak. *Követséget menesztettek hozzájuk:* l. a 12. 16. v. magyarázatát. A 40. vers második fele és a következő két vers arra az örömre és igyekezetre vonatkozik, amellyel Izrael és Júda az idegen szövetségeseket várta és előttük hatalmát fitogtatta. V. ö. Jer. 2, 18. 25. stb. A szemkenőcsre vonatkozólag l. Jer. 4, 30. — *41. Az én tömjénemet, az én kenetemet:* célzás arra, hogy a zsidók a hamis isteneknek azokat az áldozatokat mutatták be, melyeket a mózesi törvény kizárólag az Úr számára tartott

reá. 42És ujjongó tömeg szava hangzott fel ottan; és a néptömegből férfiakat hoztak elő, kik a pusztából jöttek, és ők karperecet adtak kezükre és díszes koszorút fejükre. 43És így szóltam ahhoz, aki egészen elgyengült házasságtörései folytán: Ez még most is folytatja paráználkodását! 44És bementek hozzá; mint egy parázna asszonyhoz, úgy mentek be Oollához és Oolibához, az elvetemült asszonyokhoz. 45Igazuk van tehát azoknak a férfiaknak! Ők mondjanak felettük ítéletet a házasságtörőkre váró ítélet szerint és a vérontókra váró ítélet szerint; mert házasságtörő asszonyok ők, és vér tapad kezükhöz. 46Mert így szól az Úr Isten: Gyüjts össze ellenük népgyülekezetet és add át őket a borzalomnak és a fosztogatásnak! 47Kövezzék meg őket a nemzetek és öljék meg őket kardjukkal; fiaikat és leányaikat öljék meg, és házaikat perzseljék fel tűzzel. 48És elveszem a vétket a földről, és megtanulják majd az asszonyok mind, hogy ne cselekedjenek az ő vétkük szerint. 49És reátok rakják majd gonoszságtokat, és ti viselitek majd bálványaitok bűneit; és megtudjátok, hogy én, az Úr, vagyok az Isten!

24. FEJEZET.

Allegória és jelképes cselekedet Jeruzsálem ostroma kezdetének napján: a tűzretett üst, és Ezekiel feleségének halála, kit a próféta nem gyászol meg.

fenn. V. ö. Móz. II. 30, 34—38. — *42.* Az *ujjongó tömeg* az idegen népek követei. A Vulgáta szövege szerint, melyet a fordítás követ, maga a Jeruzsálemet megszemélyesítő Ooliba adott ajándékokat (= fizetett súlyos adókat) bűntársainak. A héber szöveget a Hetvenes görög fordítás alapján így magyarázzák: «És nagy tömeg zsivaja hallatszott náluk ama férfiak tömege miatt, kik a sivatag felől jöttek. Ezek karperecet tettek kezükre és díszes koszorút fejükre», — t. i. parázna asszonyoknak, Oollának és Oolibának kezére és fejére. A héber szöveg arra az anyagi haszonra vonatkozik, melyet Izraelnek és Júdának az idegen népekkel kötött szövetségek ideig-óráig biztosítottak. — *43.* Maró gúny arra vonatkozólag, hogy a teljesen elgyengült Izrael és Júda még nyomorúságában is az idegen népekkel kötendő szövetségekre gondolt. (V. ö. Jer. 27, 3 skk.) — *45.* V. ö. 16, 40. — *46.* A próféta Nábukodonozornak 588—586. évi hadjáratát Jeruzsálem ellen mint nagy népítéletet írja le. — *47.* Ez a vers a Jeruzsálemre váró végpusztulást jövendöli meg. — *48. Az asszonyok mind:* a többi országok; Jeruzsálem sorsa elrettentő intő példa lesz a pogány nemzetek számára is. — *49. Reátok rakják majd gonoszságtokat* és *ti viselitek majd bálványaitok bűneit:* elszenvedtek az ezekkel megérdemelt igazságos büntetést.

24. Az e fejezetben olvasható allegória és jelképes cselekedet arra a napra esik, amelyen Nábukodonozor megkezdte Jeruzsálem ostromát, 588 Tebet hó 10-ére (= december vége vagy január

[1]És az Úr ezt a szózatot intézte hozzám a kilencedik esztendőben, a tizedik hónapban, a hónap tizedik napján: [2]Emberfia, írd fel magadnak a mai nap nevét, mert ma támadta meg Babilon királya Jeruzsálemet. [3]És beszélj az ellenszegülő házhoz képes beszédben, és így szólj hozzájuk: Ezeket mondja az Úr Isten: Tégy fel egy üstöt; tedd fel, mondom, és önts beléje vizet. [4]Rakj beléje húsdarabokat, mindenféle jó részt, combot és lapockát, válogatott és csontokkal teli darabokat. [5]Vedd a legkövérebb juhot, rakd alája a csontokat is; hadd forrjon fel, ami benne fő, hogy csontjai is megfőjenek benne. [6]Ezért így szól az Úr Isten: Jaj a vérontó városnak, az üstnek, amely rozsdás lett, és rozsdája nem megy le róla! Darabról-darabra szedd ki, a nélkül, hogy sorsot vetnél reá. [7]Mert vére ott vagyon közepette, kopár sziklán ontotta ki azt; nem földre ontotta, hogy belephetné

eleje). Mind a beszéddel, mind a jelképes cselekedettel azt jelzi a próféta, hogy Jeruzsálem végső napjai elérkeztek, és pusztulása elkerülhetetlen.

1—14. A tűzre tett üstről szóló allegória. — *1—2.* V. ö. Kir. IV. 25, 1; Jer. 52, 4. (39, 1.) Jeruzsálem megtámadásának napja rendkívül emlékezetes és fontos a zsidók történetében, ezért ezt a napot Ezekielnek fel kell írnia. — *3. Beszélj az ellenszegülő házhoz képes beszédben:* eszerint a 3—14-ben olvasható leírás csak allegória, nem pedig szorosan vett jelképes cselekedet. *Az ellenszegülő ház* (2, 5; 3, 9; 12, 2.) a zsidó nép. Az *üst*ről szóló allegóriát a próféta a zsidóknak 11, 3-ban idézett közmondásához fűzi. Eszerint a zsidók Jeruzsálemet szilárd ércből való üsthöz hasonlították, mely a benne levő húst megvédi az elégéstől. *Tégy fel egy üstöt,* t. i. a tűzre; a felszólítás megismétlésével v. ö. 20, 4; 22, 2. A *vizet* mint a főzésnek elengedhetetlen kellékét a próféta az előadás élénkítése végett említi. — *4.* A *húsdarabok* Jeruzsálem lakosságát jelentik, a *jó részek* és a *válogatott darabok* az előkelőket. — *5.* Ezekiel allegóriájában *a legkövérebb juh* kerül az üstbe, annak jelzésére, hogy a zsidó nép egykor az Úrnak szemefénye volt. *Rakd alája a csontokat is,* a szöveg bizonytalan; egyesek a hébert így magyarázzák: «Tégy alája egy rakás fát». A szokatlanul nagy tűz teljesen megfőzi az üstnek egész tartalmát, még a csontokat is. Az allegória értelme: az isteni ítélet Jeruzsálem egész lakosságát szörnyű halálra vagy nyomorúságra juttatja. — *6. Jaj a vérontó városnak:* l. 22, 2 skk. *Az üst rozsdája,* mely *nem megy le róla,* Jeruzsálem lakosságának gonoszsága, mely (a nép megátalkodottsága miatt) nem nyerhet többé bocsánatot. *Darabról-darabra szedd ki:* t. i. az üst tartalmát; Jeruzsálem egymásután veszti el lakosságát. V. ö. 11, 7. *A nélkül, hogy sorsot vetnél reá:* az ostrom borzalmai, a döghalál és az éhínség válogatás nélkül szedik majd áldozataikat a szerencsétlen városban, és akik életben maradnak az ostrom végéig, válogatás nélkül mennek majd a fogságba. V. ö. 11, 9. — *7. A kopár szikla* nem issza be a vért, mint *a föld,* ahol a vér beszikkad és *a por belepi.* Az allegória értelme: a Jeruzsálemben elkövetett és ki nem engesz-

a por. [8]Hogy reá hozzam méltatlankodásomat és bosszút állhassak rajta, a legsimább sziklára engedtem ontani vérét, hogy semmi se lepje be. [9]Ezért így szól az Úr Isten: Jaj a vér városának, melynek én nagy máglyát rakok! [10]Hordd össze a csontokat, hadd gyujtsam meg őket tűzzel; hadd emésztődjék meg a hús és főjön meg az egész egyveleg, és málljanak szét a csontok! [11]Aztán tedd fel üresen a parázsra, hogy átmelegedjék és érce megolvadjon, és szennye elolvadjon benne és rozsdája megemésztődjék. [12]Sok munkába és izzadságba került, de fölötte sok rozsdája nem ment ki belőle még a tűz által sem. [13]Tisztátalanságod utálatos, mert meg akartalak tisztítani, és mégsem tisztultál meg szennyedtől; de nem tisztulsz meg előbb, míg ki nem töltöm rajtad bosszúságomat. [14]Én, az Úr, szólottam: eljő az, és megcselekszem; nem haladok el mellette, nem irgalmazok és nem engesztelődöm meg; utaid szerint és törekvéseid szerint ítéllek meg, úgymond az Úr.

[15]És az Úr ezt a szózatot intézte hozzám: [16]Emberfia, íme én egy csapással elveszem tőled szemed gyönyörűségét, de ne sirasd; se ne sírj, se könynyeid ne folyjanak. [17]Sóhajts csöndben, halotti gyászt ne tarts; tedd föl *fejedre* turbánodat, és sarud

telt vérontások nem mennek feledésbe az Úr előtt. — A *8.* vers azt a gondolatot fejezi ki, hogy a megsértett isteni igazságosság tökéletes kiengesztelést kíván. — *9.* A *nagy máglya* a Jeruzsálemet sujtó rettenetes isteni ítélet. — *10.* V. ö. 4. 5. v. *Hordd össze a csontokat*, a héber szerint: «Végy sok fát». *Hadd gyujtsam meg őket tűzzel*, a héber szerint: «gyujtsd meg a tüzet». A rendkívül nagy tűz az üstnek egész tartalmát megsemmisíti: az isteni ítélet Jeruzsálem lakosságát teljesen elpusztítja, sőt — *11.* a város maga is bűneinek minden nyomával együtt a tűznek martaléka lesz. Ezt jelenti a rozsdájával együtt megolvadó üst. — *12.* A *sok munka és izzadság* az Isten intéseit, fenyegetéseit, sőt régebbi büntető ítéleteit jelenti. *Fölötte sok rozsdája nem ment ki belőle:* az Isten eddigi fenyegetései és ítéletei nem tudták megtisztítani a választott nép lelkét. — *13.* Az Úr *meg akarta tisztítani* népét, de mindhiába! A legnagyobb büntetésnek kell eljönnie, az Úrnak ki kell töltenie méltatlankodását Jeruzsálem felett, hogy népe végre megtisztuljon. — A *14.* vers összefoglalja a fenyegető allegória alapgondolatát. *Nem haladok el mellette* (Jeruzsálem gonoszsága mellett), t. i. büntetés nélkül. A vers végén a Hetvenes görög fordítás megismétli 22, 4. 5. egyes gondolatait.

15—24. Ezekiel az Úr parancsára nem gyászolja meg hirtelenül elhunyt feleségét. — *16. Szemed gyönyörűsége:* a 18. vers szerint Ezekiel felesége. — *17.* Az Úr meghagyja Ezekielnek, hogy felesége halála alkalmával tartózkodjék a gyásznak minden külső jelétől, még azoktól is, melyeket a mózesi törvény a papoknak is megengedett legközelebbi rokonaik halála alkalmával. *Tedd föl fejedre*

legyen lábadon; ruháddal se takard el arcodat, se a gyászolók eledelét ne egyed. 18Szóltam tehát reggel a néphez, és estére meghalt a feleségem; és én reggel úgy tettem, amint Ő megparancsolta nekem. 19És a nép ezt mondotta nekem: Miért nem mondod meg nekünk, mit jelent az, amit cselekszel? 20És mondottam nekik: Az Úr így szólt hozzám: 21Beszélj Izrael házának: Így szól az Úr Isten: Íme én megfertőztetem szentélyemet, országotok büszkeségét és szemetek gyönyörűségét, mely miatt aggódik a lelketek; fiaitok és leányaitok, kiket hátrahagytatok, kard által esnek el. 22És ti is úgy tesztek majd, amint én tettem: Arcotokat nem takarjátok el ruhátokkal és a gyászolók eledelét nem eszitek; 23turbánotok a fejeteken lesz és sarutok a lábatokon; nem jajgattok, sem nem sóhajtoztok, hanem elsenyvedtek majd gonoszságaitokban, és kiki majd *csak* atyjafia előtt síránkozik. 24És Ezekiel csodálatos jelül leszen számotokra; mindenben úgy cselekesztek majd ti is, amint ő cselekedett, amikor ez majd megtörténik; és megtudjátok, hogy én vagyok az Úr Isten.

25Te pedig, emberfia, íme azon a napon, amelyen elveszem tőlük erősségüket és méltóságuk örömét és szemük gyönyörűségét, amin lelkük megnyugszik: fiaikat és leányaikat, — 26azon a

turbánodat: ne hints hamut fejedre. 'A keletieknél a férfiak is turbánnal vagy hosszú lelógó kendővel födik be fejüket a nap sugarai ellen. *A gyászolók eledelét ne egyed:* Jer. 16, 7. szerint a gyászolónak néha rokonai küldtek eledelt. — *18.* A második *reggel* szó a próféta feleségének halálát követő reggelre vonatkozik. — *19.* A nép csodálkozik Ezekiel viselkedésén, hogy nem gyászolja meg forrón szeretett feleségét. — *20.* Ezekiel az Úr parancsára hivatkozva megmagyarázza eljárását: — *21.* az Úr végpusztulást hoz Jeruzsálemre és templomára, melyhez a zsidók szinte babonás reménységgel ragaszkodtak (Jer. 7. fej.), — kardélre hányatja népe fiait és leányait, kik között sok, Babilonban lakó zsidónak közeli rokonai, talán gyermekei is vannak, — *22.* és a Babilonban lakó zsidók ellenségeiktől való félelmük miatt nem mutathatják a gyásznak semmiféle külső jelét sem, sőt esetleg a babiloniak diadalünnepein is részt kell venniök, — *23.* csak titkon és egymás közt sírhatják el fájdalmukat. *Elsenyvedtek majd gonoszságaitokban:* gonoszságaitok büntetésében. — *24.* V. ö. 12, 11. Amint Ezekiel nem gyászolhatott felesége halála miatt, úgy nem gyászolhatnak majd a zsidók sem a nagy nemzeti szerencsétlenség miatt.

25—27. Átmenet Ezekiel könyvének második szakaszára: *az Úr megengedi Ezekielnek, hogy újra beszéljen.* — Mindeddig a próféta csak az Úrnak határozott parancsára beszélhetett a néphez (3, 26. 27.), de azon a napon, amikor majd Babilóniába érkezik a hírnök, ki meghozza Jeruzsálem bukásának hírét (33, 21.),

napon, amelyen majd hozzád érkezik a menekülő, hogy hírt adjon neked, [27]aznap, mondom, amikor *majd megérkezik* a menekülő, nyíljék meg szájad és beszélj! Nem kell többé hallgatnod, mert csodálatos jelül leszel számukra, és ti megtudjátok, hogy én vagyok az Úr!

25. FEJEZET.

Fenyegető jövendölés Ámmon, Moáb, Edom és Filisztea ellen.

[1]És az Úr ezt a szózatot intézte hozzám: [2]Emberfia, fordítsd arcodat Ámmon fiai ellen, jövendölj ellenük, [3]és mondjad Ámmon fiainak: Halljátok az Úr Isten igéjét! Így szól az Úr Isten: Mivel így beszéltetek szentélyemről, amikor azt meggyalázták, és Izrael földéről, amikor az elpusztult, és Júda házáról, amikor azt fogságba hurcolták: «Haha, haha!» — [4]íme én téged a napkelet fiainak adlak örökrészül; benned állítják majd fel aklaikat és benned ütik fel sátraikat; ők eszik meg termésedet és ők isszák meg tejedet. [5]Rábbátot pedig tevék tanyájává teszem, és Ámmon fiainak *földét* nyájak pihenőhelyévé; és megtudjátok, hogy én vagyok

megszűnik ez a korlátozás, és Ezekiel ismét szabadon beszélhet a zsidósághoz, mert Jeruzsálem gyászos veszte minden szónál fényesebben igazolja, hogy ő az Úrnak igaz prófétája, és beszédének több lesz a haszna, mert szavai most már hitelre találnak. Jeruzsálem ostromának kezdetétől fogva a szent város pusztulásának híréig az Úr nem ad Ezekielnek olyan kinyilatkoztatást, mely közvetlenül a zsidókra vonatkozik; egye. ebben az időben mondott jövendölései (26, 1; 29, 1; 31, 1; 32, 17.) idegen népek ellen szólnak.

II. szakasz. Jövendölések az idegen nemzetek ellen. (25—32. fejezet.)

Ezekiel könyve első főrészének második szakasza hét pogány ország (Ámmon, Moáb, Edom, Filisztea, Tírus, Szidon és Egyiptom) ellen összesen tizenhárom fenyegető jövendölést tartalmaz. (V. ö. Iz. 13—23; Jer. 46—51.) Ezek a jövendölések nem egyetlen egy ténnyel, hanem Nábukodonozor hadjárataitól kezdve több évszázadnak különböző történelmi eseményeivel mentek teljescdésbe. Mindezek a jövendölések — a 29, 17—21-ben olvasható beszéd kivételével — valószínűleg egy időből származnak: Jeruzsálem ostromának idejéből vagy kevéssel azutánról.

25. *1—7. Fenyegető jövendölés Ámmon ellen.* V. ö. Jer. 49, 1—6.— *2.* Az ámmonitákról l. Jer. 49, 1. magyarázatát. — *3.* Az ámmoniták főbűneként Ezekiel azt a káröröm ét említi, melyet a jeruzsálemi szentélynek és Zsidóországnak pusztulása, valamint a zsidó népnek fogságba hurcolása fölött éreztek és nyilvánosan mutattak. — *4. A napkelet fiai* a nomád arab törzsek. *Aklaikat*, a héber szerint: «sátraikat». *Sátraikat*, a héber szerint: «lakásaikat». — *5. Rábbát* (a görög időkben Filadelfia, később Ámmán) Ámmon fővárosa. (L. 21, 20.) Ha az Úr Rábbátot *tevék tanyájává, és Ámmon fiainak földét nyájak pihenőhelyévé* teszi, ez az ország-

az Úr. [6]Mert így szól az Úr Isten: Mivel kezeddel tapsoltál és lábaddal dobbantottál és teljes szívedből örültél Izrael földe miatt, [7]azért íme én kinyujtom reád kezemet és a nemzetek zsákmányává teszlek; kiirtalak a népek közül, kitöröllek az országok közül és összetiporlak, és megtudod majd, hogy én vagyok az Úr!

[8]Így szól az Úr Isten: Mivel Moáb és Szeír ezt mondották: Íme Júda háza is olyan, mint minden *más* nemzet, [9]azért íme én hozzáférhetővé teszem Moáb *lejtőit* a városok felől; az ő városai felől, mondom, és az ő határai felől az ország ékességeit: Betjesimótot, Beelmeont és Kárjátáimot; [10]még ezt is örökrészül adom a napkelet fiainak Ámmon fiaival együtt, hogy ne legyen többé emléke Ámmon fiainak a nemzetek között. [11]És Moáb fölött is végrehajtom az ítéletet, és megtudják majd, hogy én vagyok az Úr!

[12]Így szól az Úr Isten: Mivel Edom bosszút állt és megbosszulta magát

nak teljes elpusztítását tételezi fel. — *6.* Ámmon *kezével tapsolt és lábával dobbantott:* Izrael veszte fölött érzett káröröméből. (V. ö. 21, 17.). — *7.* Az Isten *kezének kinyujtása* itt és a 13. 16. versben az isteni büntető ítéletnek kifejezése. — 581-ben Nábukodonozor leigázta az ámmonitákat; valószínű, hogy egyes arab törzsek már akkor telepedtek le Ámmon elnéptelenedett vidékein. A babiloni fogság után Ámmon földe hol Egyiptomnak, hol Szíriának fennhatósága alatt állt. A szír hatalom bukása után Ámmon római uralom alá jutott; a Kr. u. harmadik század óta Ámmon népének nyoma vész. A 25. fejezetnek mind a négy jövendölése ugyanazokkal a szavakkal végződik: a pogány népek szintén megismerik majd az általuk tehetetlennek tartott Isten mindenhatóságát és igazságosságát.

8—11. Fenyegető jövendölés Moáb ellen. V. ö. Iz. 15. 16; Jer. 48. fej. Moábról l. Iz. 15—16. és Jeremiás 48, 1. magyarázatát. — *8. Szeír* = Edom. Bár Edom ellen Ezekiel külön jövendölést is mond (12—14. v.), itt is megemlíti, mert Moábbal közös sorsa lesz. A Hetvenes fordítás Szeir megemlítését itt elhagyja. — Úgy látszik, hogy Moáb és Edom irígyelte és tagadta Júda kiváltságát, — hogy ez az Istennek választott népe, — és olyannak tekintette, mint bármely más nemzetet. — *9. Lejtőit* (héb.), Vulg. «vállát». *A városok* Moáb megerősített északkeleti határvárosai, melyek közül a 9. vers hármat fel is sorol. *Betjesimót* helyén most Szuweme fekszik, *Beelmeon* helyén Máin, *Kárjátáim* helyén Kurejat. *Az ország ékességeit:* a fentemlített városokat és az ország legtermékenyebb vidékeit. — *10.* Moábot is *a napkelet fiai* (az arab törzsek) vették birtokukba, valószínűleg ugyanabban az időben, mint Ámmon országát. — *11.* A babiloni fogság után Moábot Ezdr. 9, 1; Neh. 13, 1. említi ama népek között, amelyekkel Izrael fiai nem léphettek házasságra.

12—14. Fenyegető jövendölés Edom ellen. L. egyszersmind 35. fej., v. ö. Iz. 21, 11. 12; 34; Jer. 49, 7—22; Abd. — Edomról l. Izaiás és Jeremiás idézett helyeinek magyarázatát. — *12.* Edom bűne úgy látszik az volt, hogy 586-ban az ellenséges babiloni hadsereg-

Júda fiain, bűnre bűnt halmozott, és bosszúját kitöltötte rajtuk, [13]azért így szól az Úr Isten: Kinyujtom kezemet Edomra, elveszem tőle az embert és az állatot, és pusztasággá teszem *Témántól kezdve*, és akik Dedánban laknak, kard által hullanak majd el. [14]És kitöltöm bosszúmat Edomon az én népemnek, Izraelnek keze által, és ezek Edommal haragom és bosszúm szerint cselekszenek, úgy hogy ők megismerik boszszúállásomat, úgymond az Úr Isten!

[15]Így szól az Úr Isten: Mivel a filiszteusok boszszúállók voltak és teljes lelkükből megbosszulták magukat: gyilkoltak és folytatták a régi ellenségeskedést, [16]azért így szól az Úr Isten: Íme én kinyujtom kezemet a filiszteusokra, megölöm az öldöklőket, kiirtom a tengerparti ország megmaradt részét, [17]és nagy boszszút állok rajtuk; megfenyítem őket haragomban, és ők megtudják majd, hogy én vagyok az Úr, amikor bosszúmat majd kitöltöm rajtuk!

26. FEJEZET.

Fenyegető jövendölés Tírus ellen.

[1]Történt pedig a tizenegyedik esztendőben, a

gel szövetkezett a zsidó testvérnép ellen. V. ö. Abd. 10—14. v. — *13.* L. 7. (16.) v. *Témántól kezdve* (héb.), Vulg. «Dél felől». Temán Edom északi részén feküdt, *Dedán* pedig egy attól messze délkeletre lakó arab törzsnek neve. (V. ö. Iz. 21, 13.). Egész Edomra pusztulás vár. A Hetvenes görög szöveg szerint: «És a Temánból menekülők kard által hullanak majd el». — *14.* Az Edomot sujtó isteni igazságosság abban nyilvánul meg, hogy ezt az országot a tőle megvetett és bántalmazott Izrael fogja megbüntetni. A büntetést Kr. e. 164-ben a Makkabeus Júdás (Makk. I. 5, 3.), és 126-ban Joannes Hyrcanus zsidó fejedelem hajtotta végre.

15—17. Fenyegető jövendölés Filisztea ellen. V. ö. Iz. 14, 29—32; Jer. 47. Filiszteáról l. Jer. 47, 1. magyarázatát. — *15.* A filiszteusok ellenségeskedése a zsidókkal már a bírák korában kezdődött (Bír. 13, 1.), Ezekiel tehát joggal mondhatta azt *régi ellenségeskedés*nek. Úgy látszik, hogy 586-ban a filiszteusok a Jeruzsálemet elpusztító babiloni hadsereghez csatlakoztak. — *16.* V. ö. 7. (13.) v. *Megölöm az öldöklőket*, a héber szerint: «kiirtom a krétaiakat» (szójáték). Kréta szigete a filiszteusok őshazája volt. — *17.* A büntető ítélet végrehajtása már Nábukodonozor hadjáratai alkalmával kezdődött; Nagy Sándor halála után Filisztea hol Szíriához, hol Egyiptomhoz tartozott, a Makkabeusok korában pedig a filiszteus népnek nyoma vész a történelemben.

26, 1—28, 19.

Tírus városa és királya ellen szóló jövendölések.

26. *Fenyegető jövendölés Tírus városa ellen*, négy részből álló költői beszédben. — A Tírusra vonatkozó történelmi adatokat l. Iz. 23, 1. magyarázatában. Ezekielnek és a többi prófétáknak jövendölései Tírus bukásáról (Iz. 23; Jer. 47, 4.) nem egyszerre

hónap elsején, hogy az
Úr ezt a szózatot intézte
hozzám:
[2]Emberfia, mivel Tírus
így beszélt Jeruzsálem-
ről:

«Haha! Össze van törve
a népek kapuja!
Felém fordult! Én meg
fogok telni!
Ő elpusztult!» —
[3]azért így szól az Úr
Isten:
Íme én ellened *fordulok*,
Tírus,
És számos nemzetet vo-
nultatok fel ellened,
Miként a magasba emeli
hullám*ait* a tenger.
[4]Ezek széthányják Tírus
falait
És lerombolják tornyait;
Még törmelékét is elsöp-
röm róla,
És kopár sziklává teszem.
[5]Hálószárító hellyé lesz
A tenger közepette,
Mert én szóltam, — úgy-
mond az Úr Isten, —
S a nemzetek zsákmá-
nyává leszen.
[6]Leányait is, kik a száraz-
földön vannak,
Karddal pusztítják majd
el,
És megtudják, hogy én
vagyok az Úr!

[7]Mert így szól az Úr
Isten: Íme én Tírus ellen
vezetem Nábukodonozort,
Babilon királyát, észak
felől, — a királyok kirá-

és nem egyetlen egy ténnyel mentek teljesedésbe, hanem hosszú évszázadokon keresztül és a történelemnek számos eseményével teljesedtek be.

1—6. A büszke és csak az anyagi javaknak élő Tírus teljesen elpusztul. — *1.* Az időmeghatározásból kiesett a hónap száma. Mivel a 2. vers szerint e beszéd idejében Jeruzsálem bukása már a multnak eseménye volt, Ezekiel jövendölése nem hangozhatott el előbb, mint a fogság tizenegyedik éve (586.) hatodik hónapjának elsején; de valószínűbb, hogy e beszéd ideje az 586. év *tizenegyedik* hónapjának első napja volt, mert 33, 21. szerint Jeruzsálem bukásának híre csak az 586. év tizedik hónapjában jutott el Babilóniába. — *2.* Tírusnak az volt a bűne, hogy örvendezett Jeruzsálem bukásán. *A népek kapuja:* Jeruzsálem. Tírus azt reméli, hogy azok a városok, melyek eddig Jeruzsálemmel folytattak kereskedést, most majd feléje fordulnak, és most ő telik meg azok gazdaságával. Valószínű, hogy Júda országa vámot szedett Egyiptomtól és egyéb déli népektől, melyek Tírussal kereskedelmet folytattak. — *3.* L. 7. v. *Miként a magasba emeli hullámait a tenger* (héb.), a Vulgáta szerint: «Amint felemelkedik a hullámzó tenger». A költői hasonlat szépen illik Tírushoz, a tengeri erősséghez. — *4.* Nagy Sándor (és valószínűleg már Nábukodonozor is) töltést emeltetett, amelyen át a szigeten épült Tírust megközelíthette. — *5.* Ez a jövendölés szószerint beteljesedett: az ókori Tírus helyén most valóban halászok szárítják hálóikat. — *6.* Tírus *leányai, kik a szárazföldön vannak:* Tírusnak tengerparti leányvárosai, melyek lakosságukkal együtt szintén a hódítónak martalékává lesznek.

7—14. Az Úr ítéletét Tírus felett Nábukodonozor hajtja végre. — *7. Észak felől:* Nábukodonozor észak felől vonult Tírus ellen. *A királyok királya* (= a leghatalmasabb király) az asszír, a babi-

lyát, lovakkal, szekerekkel és lovasokkal, hadsereggel és nagyszámú *hadi*néppel.
[8]Leányaidat, kik a szárazföldön vannak,
Karddal öli meg,
Téged pedig sánccal vesz körül;
Töltést hány köröskörül,
És pajzsot emel ellened.
[9]Védőműveket és faltörő kosokat
Irányít falaid ellen,
És tornyaidat ledönti hadigépeivel.
[10]Lovainak nagy száma miatt
Ellep téged azok pora;
Lovasainak, kerekeinek és szekereinek dübörgésétől
Megrendülnek falaid,
Amikor majd bevonul kapuidon,
Mint egy elpusztított város bejáratán.
[11]Lovainak patáival
Összetapossa minden utcádat;
Népedet kardélre hányja,
És büszke oszlopaid a földre hullanak.
[12]Elzsákmányolják kincseidet,
Elrabolják áruidat,
Lerontják falaidat,
És nagyszerű házaidat feldúlják;
Köveidet, fáidat és törmelékedet
A vízbe vetik.
[13]És elhallgattatom a te sok énekedet,
És citaráid zengése nem hangzik fel többé.
[14]És kopár sziklává teszlek;
Hálószárító hellyé leszel,
És nem épülsz fel többé,
Mert én szóltam, — úgymond az Úr Isten!

[15]Így szól az Úr Isten Tírushoz: Vajjon nem

loni és a perzsa királyok címe volt. A vers második fele megmagyarázza a 3. verset. — *8. Leányaidat, kik a szárazföldön vannak:* l. 6. v. A *köröskörül* szó a héberben hiányzik. A Vulgátának ez a kifejezése kevésbbé szabatos, mert az itt említett *töltés* az a nagy töltés, mellyel Nábukodonozor Tírust a szárazfölddel összekötötte. *Pajzsot emel ellened:* az ostromlók az ostromlottak nyilai és vetőgépei ellen fejük felett tartott pajzzsal védekeztek. Az is lehetséges, hogy a *pajzs* az ostromlók hadigépei fölé épített védőműveket jelenti, melyeket a — *9.* vers (a Vulgáta szövegezésében) kifejezetten is megemlít. A héberben a 9. vers így hangzik: «És faltörő kosának (?) lökését — Irányítja falaid ellen, — És ledönti tornyaidat kardjaival (?)». — *10.* Ez a vers azt mutatja, hogy Nábukodonozor lovassággal és hadiszekerekkel vonul majd be Tírusba, — ami feltételezi az összekötő töltést a tengeri erődítmény és a szárazföld között. — *11.* Tírus *büszke oszlopai* valószínűleg a Báál Melkárt (= «Báál, a város királya») föniciai napisten tiszteletére Hírám király idejében felállított arany- és smaragdoszlopok; ezeknek ledöntése Tírus istenségének legyőzését jelképezi. — *13.* Tírusban minden vidámság megszűnik. V. ö. Jer. 7, 34. — *14.* V. ö. 5. v. Ezekiel itt nem a közeljövőről beszél, mert akkor Tírus még nem ment végleg tönkre, — hanem prófétai távlatban összefoglalja a városnak egész jövendő sorsát.

15—18. Tírus szövetségeseinek gyásza és gyászéneke. — 15. A szi-

remegnek-e meg a szigetek
összeomlásod robajától és
haldoklóid hörgésétől,
amikor majd legyilkolják
őket közepetted? [16]Leszállnak trónjukról a tenger fejedelmei mindanynyian ; leteszik palástjukat, levetik tarka ruháikat és rémületbe öltöznek ; a földre ülnek és megrendülve álmélkodnak hirtelen bukásodon. [17]Gyászéneket kezdenek fölötted, és így szólnak hozzád :

Miként vesztél el, te tenger lakója,
Te hírneves város,
Mely hatalmas voltál a tengeren lakóid miatt,
Kiktől mindenki remegett !
[18]Csodálkoznak most a hajók
Rémületed napján,
Megremegnek a tenger szigetei,
Mert senki sem megy ki belőled !

[19]Mert így szól az Úr Isten : Amikor majd elpusztult várossá teszlek, mint ama városok, melyekben *már* nem laknak, és reád bocsátom a mélységet, és elborítanak a nagy vizek : [20]letaszítlak téged azok közé, kik leszállnak a sírgödörbe a hajdankor népéhez, és a föld legmélyére helyezlek, mint az ősrégi romokat, — azok közé, kik leszállnak a sírgödörbe, hogy ne lakjanak *többé* benned. És amikor majd dicsőséget adok az élők földére, [21]semmivé teszlek, és te nem leszel többé ; és ha keresnek, nem találnak

getek a Földközi-tenger szigetei és partvidékei, melyekkel Tírus élénk kereskedelmi összeköttetésben állt. *A szigetek megremegése* Tírus szövetségeseinek és gyarmatvárosainak megdöbbenését és gyászát fejezi ki. — *16. A tenger fejedelmei* ezeknek a «szigetek»-nek királyai és hatalmasai. — A keletiek a *tarka ruhát* különösen szépnek tartják. A díszes ruha letevése és *a földre ülés* a gyász jele. — *17.* A *gyászének* 17b—18-ban olvasható. *Miként* csodálkozó felkiáltás szokásos bevezetése a zsidók gyászénekeinek ; v. ö. Jer. Sir. 1, 1 ; 2, 1 ; 4, 1. stb. A 17. vers utolsó része a héber szerint így hangzik : «Mely hatalmas volt a tengeren, — Ő és lakói, — Kik félelmükkel töltötték el — Minden lakóját» (t. i. a tenger szigeteinek). — *18. A hajók*, a héber szerint : «a szigetek». *Rémületed napján*, a héber szerint : «Bukásod napján». *Mert senki sem megy ki belőled*, a héber szerint : «Kimeneteled (= gyászos véged) miatt».

19—21. Tírus bukása végleges; a régi nagy városnak nem lesz része a messiási kor dicsőségében. — *19. A mélység* a tenger mélysége. — *20.* V. ö. Iz. 14, 9—20. *A hajdankor népe* a vízözön előtt elpusztult gonoszok, az óriások (Móz. I. 6, 4.), kik az alvilág *legmélyén* bűnhődnek, kik közé leszállnak az elpusztult világbirodalmak *(az ősrégi romok)*, és akik közé leszáll majd a büszke Tírus is. Az a *dicsőség*, melyet az Úr *az élők földén* (= ezen a földön) fog adni, a megalapítandó messiási ország. — *21.* Az anyagiakban elmerült, kevély Tírus a megígért Messiás eljövetele idejében

meg soha többé, úgymond az Úr Isten!

27. FEJEZET.

Gyászének Tírusnak, a büszke és gazdag kereskedővárosnak bukásáról.

[1]És az Úr ezt a szózatot intézte hozzám: [2]Te tehát, emberfia, zengj gyászéneket Tírusról, [3]és mondjad Tírusnak:

Te, ki a tenger bejáratainál lakol,
Ki kereskedést folytatsz a népekkel
Számos sziget felé: Így szól az Úr Isten:
Ó Tírus, te azt mondod:
«Tökéletes szépségű vagyok én,
[4]A tenger szívében lakom!»
Szomszédaid, kik felépítettek,
Tökéletes szépségűvé tettek.
[5]A Szánir ciprusfájából építettek téged,
És egész bordázatodat a tenger számára;
A Libanonról hoztak cédrust,
Hogy árbocot készítsenek neked.
[6]Evezőidet básáni tölgyekből gyalulták,
Gerendázatodat indiai elefántcsontból készítették neked,

már nem létezett többé, mert Nagy Sándor hadjárata óta egykori hatalmát sohasem nyerte vissza.

27. E fejezet Ezekiel könyvének legremekebb gyászéneke; egyúttal igen érdekes művelődéstörténeti korkép, mely az ókori kereskedelmi élet szempontjából elsőrendű egykorú történelmi kútforrás. Ezekiel gyászéneke allegória: Tírus nagyszerű kereskedelmi hajó, melyet a különböző nemzetek építettek és szereltek föl, hogy áruikkal megrakhassák, melyet azonban a nyílt tengeren hirtelenül elsüllyeszt a vihar.

2. Tírus bukása az Úr terveiben annyira elhatározott dolog, hogy a prófétának már *gyászéneket* kell *zeng*enie a város veszte fölött, holott Tírus ekkor még hatalmának tetőpontján állt.

3—11. Tírus, a nagyszerű kereskedelmi hajó. — 3. A tenger bejáratai Tírusnak két kikötője. Tírusnak *a népekkel* és *számos szigettel* folytatott kereskedelmét a 12—25. vers írja le. *Tökéletes szépségű vagyok én:* Tírusnak főbűne a kevélység volt. (L. 28, 2—19.) — *4. A tenger szívében lakom:* a tenger által minden oldalról védett szigeten. A kifejezéssel v. ö. Náh. 3, 8. A 27. vers szerint ugyanaz a tenger lesz a sírja Tírusnak, melynek védelmében annyira bízott. A vers a héber szöveg szerint így hangzik: «A tenger szívében vannak határaid! — Kik téged felépítettek, tökéletes szépségévű tettek». A héber szöveg azt is kifejezi, hogy Tírus hatalma kiterjed a tengerre, annak szigeteire és partvidékeire. — *5. Szánir* (héb. «Szenir») a Hermon hegységének ammonita neve. A Hermon hegysége *ciprus*erdeiről volt híres, a Libanon pedig *cédrus*airól. A próféta azt mondja, hogy a Tírust jelképező (allegorikus) hajó a legnemesebb anyagokból épült; az egyes faneme-nek egyébként nincsen külön jelképes jelentésük. *A tenger számára* kifejezés a héberben nem olvasható. — *6. A tölgy*eiről (és legelőiről) híres *Básán* a Jordántól keletre fekvő vidék a Hermon-hegység és a Jábbok-folyó között. *Gerendázatodat,* a Vulgáta kifeje-

Fülkéidet Itália szigeteinek *fájából*.
[7]Vitorláidat egyiptomi tarka bisszusból szőtték,
Hogy árbocra helyezzék ;
Kék és vörös bíbor Elisa szigeteiről
Lett a te fedélzeted.
[8]Szídon és Árád lakói
Voltak evezőseid ;
Bölcs férfiaid, ó Tírus,
Lettek kormányosaid.
[9]Gebál vénei és bölcsei
adtak hajósokat,
Hogy gondját viseljék
sokféle áruidnak ;
A tenger hajói és hajósai mind
Kereskedő népedhez tartoztak.
[10]Perzsák, lídiaiak és líbiaiak voltak seregedben
Harcos férfiaid ;
Pajzsot és sisakot akasztottak fel benned,
Hogy ékessé tegyenek.
[11]Árád fiai és hadsereged
Falaidon voltak körös-körül ;
S az *őrök*, kik tornyaidban voltak,
Körös-körül falaidra akasztották tegzüket ;
Ők tették teljessé szépségedet.
[12]Veled kereskedtek a kártágóiak

zése «evezőpad»-ot is jelent. A hajó *fülkéi* a személyzetnek lakásai és az áruk helyei. A 6. vers második és harmadik részének héber szövegét így magyarázzák : «Deszkázatodat elefántcsontból készítették, puszpángfába berakva Kittim szigeteiről». *Kittim* a görög tenger szigeteit, elsősorban Ciprust jelenti ; v. ö. Dán. 11, 30 ; Makk. I. 1, 1 ; 8, 5. — *7. Elisa* talán Peloponnézosz, mely híres volt bíborkagylóiról ; mások szerint Itália vagy Szicilia. — *8. Szídon* Föniciának Tírus után leghíresebb városa ; l. 28, 20—26. *Árád* (héb. «Árvád», a mai Ruvád) föniciai város, mely a tenger partjától mintegy 3600 méter távolságban fekvő szigeten épült. Szídon és Árád lakói híres hajósok voltak. A «*bölcs*» szó Tírus kormányzóinak címe volt. — *9. Gebál* (a görög íróknál Byblos) Beiruttól mintegy 35 kilométerrel északra fekvő tengerparti város volt, melynek lakói híres kőfaragók és műépítők voltak (Kir. III. 5, 18.). *Hogy gondját viseljék sokféle áruidnak*, a héber szerint : «hogy kijavítsák lékeidet». Így a 27. versben is. A vers utolsó része azt fejezi ki, hogy az ókori világ kereskedelmének legnagyobb része Tírus kezében futott össze. — A *10—11.* versben Ezekiel félbeszakítja az allegóriát. Tírust és gyarmatait kitünően felfegyverzett hadsereg védte ; a gyarmatokat és a hajókat zsoldos hadsereg, magát a várost azonban bennszülött katonaság oltalmazta. A *perzsák* itt szerepelnek először a Szentírásban. *Lídia* és *Líbia* (héb. «Lúd» és «Pút») északafrikai néptörzsek voltak ; Tírusnak számos gyarmata volt Észak-Afrikában. *Az őrök* kifejezésben a fordítás a Hetvenes görög és a szír szöveget követi. Egyes magyarázók szerint a héber «gammádím» szó szintén valamely idegen népnek (médek? kappadóciaiak?) neve. A Vulgáta is valószínűleg valamely idegen népre gondolt : «a pigmeusok» (= törpe népek). *Tegzüket*, héb. «tárcsáikat». A fegyverek felfüggesztése a vár falaira annak védett állapotát jelképezte. V. ö. Én. én. 4, 4.

12—25. Tírus kereskedelme kiterjedt az ókorban ismert egész világra. — *12. Veled kereskedtek a kártágóiak*, a héber szerint :

Egész gazdaságuk nagyságával;
Ezüsttel, vassal, ónnal és ólommal
Árasztották el vásáraidat.
[13]*Jáván*, Tubál és Mosok
Veled kereskedtek;
Rabszolgákat és ércedényeket
Hoztak népednek.
[14]Togorma házából lovakat, *paripákat* és öszvéreket
Hoztak piacodra;
[15]Veled kereskedtek Dedán fiai,
Számos sziget árut juttatott kezednek;
Elefántcsontot és ébenfát
Adtak cserébe értékeidért.
[16]Veled kereskedett Szíria,
Mert oly sok volt az árud;
Drágakövet, bíbort, hímes ruhát, bisszust, selymet és rubint
Kínáltak vásáraidon.
[17]Veled kereskedett Júda és Izrael földe
Elsőrangú gabonával;
Balzsamot, mézet, olajat és gyantát
Kínáltak vásáraidon.
[18]Veled kereskedett Damaszkus
— Mert oly sok volt az árud,
Mert oly nagyszámú volt mindenféle javad, —
Finom borral és legszebb színű gyapjúval.

«Veled kereskedett Társis». *Társis* a mai Spanyolországban fekvő föniciai telep volt, mely különböző érceiről volt híres; a név idővel egész Spanyolországnak megjelölésére kezdett szolgálni. — *13. Jáván* (héb.), Vulg. «Görögország». A héber név eredetileg Kisázsiának és szigeteinek görög lakosságát, az iónokat jelentette. *Tubál* és *Mosok* (v. ö. 38, 2; Móz. I. 10, 2.) a Fekete-tengertől délkeletre lakó néptörzsek. A 13. vers második fele a héber szerint így hangzik: «Rabszolgákkal és ércedényekkel — Úztek veled cserekereskedést». — *14. Togorma* (v. ö. Móz. I. 10, 3.) talán a mai Örményország. *Paripákat* (héb.), Vulg. «lovasokat». — *15. Dedán* (v. ö. Móz. I. 25, 3.) valószínűleg egy Edom szomszédságában lakó néptörzs neve. A Hetvenes görög fordítás Ródus szigetére gondolt. Más Dedánt említ a 20. v. Az *elefántcsont* és az *ébenfa* hazája Afrikának keleti partvidéke. *Adtak cserébe értékeidért*, a héber szerint: «Adtak cserébe ajándékul». — *16. Szíria* (Árám), a Hetvenes görög és a szír fordítás szerint: «Edom». *Selymet*, a megfelelő héber szó talán «korallok»-at vagy «gyöngyök»-et jelent. A héber «kadkod» szót a Vulgáta egyszerűen átírja; az újabb magyarázók általában *rubin*-nak, mások ónixnak, jáspisnak vagy kalcedonnak fordítják. — *17. Elsőrangú gabonával*, a héber szerint: «Minnitből való gabonával». Minnit Bír. 11, 33. szerint Ámmon területén fekvő város volt. A *balzsam*nak megfelelő héber szó jelentése kétes; egyes magyarázók e helyett «viasz»-ra gondolnak. A *gyantát* főleg Gálaád vidéke szolgáltatta. — *18. Finom borral*, a héber szerint: «chelboni borral». Chelbon Damaszkustól északkeletre feküdt az Antilibanon lejtőjén. Borai az asszír és később a perzsa királyok asztalára is kerültek. *Legszebb színű gyapjúval*, a Hetvenes fordítás szerint: «Miletusból való gyapjúval». A héber kifejezés egyes magyarázók szerint «ragyogó fehér gyapjú»-t jelent; más értelmezők szerint a próféta «Szacharból való gyapjú»-ról beszél. E magyarázók szerint Szachar a későbbi

19 *Vedán*, Jáván és Mózel
Vert vasat kínált vásáraidon ;
Mirha-gyanta és illatos nád
Volt áruid között.
20 Veled kereskedett Dedán nyeregszőnyegekkel.
21 Arábia és Kedár minden fejedelme
Közvetítő kereskedést űzött veled ;
Bárányokkal, kosokkal, gödölyékkel
Jöttek hozzád kereskedőid.
22 Veled kereskedtek Sába és Reema árusai is
Mindenféle elsőrangú illatszerrel, drágakővel, arannyal,
Melyet vásárodon kínáltak.
23 Veled kereskedtek Hárán, Kene és Eden ;
Sába, Assur és Kelmád árusaid voltak.
24 Ezek kereskedtek veled sokféle áruval,
Kék bíbortakarókkal, tarka hímzésekkel,
Becsomagolt, kötelekkel átkötött, értékes kincsekkel ;
Cédrusfát is szolgáltattak kereskedésedhez.
25 Tengeri hajóid az elsők voltak kereskedésedben,
És beteltél, felette dicsőséges lettél a tenger szívében.

26 A nagy vizekre vittek téged evezőseid ;
A *keleti* szél összerombolt a tenger szívében.

nábáteusok országának területén feküdt. — *19. Vedán* (a Vulgáta szerint : «Dan») arab kereskedőváros (a Mekka és Medina közt fekvő Veddan vagy talán Aden). Az itt említett *Jáván* nem Görögország (Vulgáta), hanem arab néptörzs, talán a mai Jemen. *Mózel*, héb. «Meuzzál» (talán helyesebben : «me-Uzzál» = Uzzálból való). *Uzzál* Móz. I. 10, 27. szerint egy arab néptörzsnek őse, és az arabok hagyománya szerint Jemen fővárosának régi neve is Uzzál volt. A *vert vas* a rabbik magyarázata szerint az indiai penge. A *mirhagyanta* (héb. «kászia») és *illatos nád* India termékei voltak. — *20. Dedán*, v. ö. Móz. I. 10, 7. — *21. Arábia:* a beduinok; *Kedár* izmaelita nomád néptörzs volt, mely a szír-arab pusztaságban lakott. V. ö. Móz. I. 25, 13. — *22. Sába* Arábiának egyik gazdag országa (Kir. III. 10, 1.) ; *Reema* a Perzsa-öböl partján lakó néptörzs volt. (Móz. I. 10, 7.) *Mindenféle elsőrangú illatszer* helyett a héber szöveg «a legfinomabb balzsam»-ról beszél. — *23. Hárán* (v. ö. Móz. I. 11, 31.) és *Kene* (héb. «Kánne», Móz. I. 10, 10. Kálánne) régi asszír városok. *Eden* az asszír emlékekből ismeretes Bít-Adíni országa. *Sába:* l. 22. v. *Kelmád* (héb. «Kilmád») fekvése még ismeretlen ; más héber olvasás szerint talán «egész Médiá»-ról van szó. — A *24.* vers babilóniai árukról beszél. A héber szerint ez a vers így hangzik : «Ezek kereskedtek veled pompás szövetekkel, — Bíbor- és tarkahímzésű palástokkal, és tarka takarókkal, — Fonott és erősen megcsavart hajókötelekkel piacodon». — *25.* A héber szerint : «Társisi hajók (= nagy tengeri hajók) hozták neked áruidat» stb. *Felette dicsőséges lettél*, egyes magyarázók a héber szöveget így fordítják : «felette megterheltek téged», t. i. árukkal. *A tenger szívében:* l. 4. v.

26—31. Tírus dicsőségének és gazdagságának váratlan bukása. — *26. A nagy vizekre vittek téged evezőseid:* Tírust kormányzói bele-

27Gazdaságod, kincseid
és sokféle javaid,
Hajósaid és kormányosaid,
Kik felszerelésednek
gondját viselik, népedet vezetik,
Úgyszintén harcos férfiaid is,
Kik benned vannak, benned levő sokaságoddal:
Elmerülnek a tenger szívébe
Romlásodnak napján.
28Kormányosaid kiáltásának hangjától
Megremegnek a hajóhadak;
29Leszállnak hajóikról
Mind az evezősök,
A hajósok és a tenger
kormányosai mind
A szárazföldre lépnek,
30És jajgatnak miattad
nagy szóval,
Keservesen kiáltanak,
És port hintenek fejükre,
Hamuval hintik meg magukat.
31Te miattad kopaszra
nyírják magukat,
És szőrruhába öltöznek;
És megsiratnak lelkük
keservében
Keserves sírással.
32És gyászéneket kezdenek fölötted,
És megsiratnak téged:
Mi volt hasonló Tírushoz, mely némaságba
merült
A tenger közepén?
33A tengerről jövő áruiddal
Kielégítettél sok népet;
Kincseid és népeid nagy
számával
Gazdagokká tetted a föld
királyait.
34Most összetörtél, *eltűntél* a tengerről;
A mélységes vizekben
Merült el gazdaságod,
Benned levő sokaságod.
35A szigetek lakói valamennyien
Megdöbbennek feletted,

sodorták a világ akkori nagyhatalmainak küzdelmeibe. *A keleti* (héb.; Vulg. «déli») *szél:* célzás a Keletről jött babiloni hadseregre. *27.* Tírusnak minden gazdagsága, sőt lakossága is elmerül a tengerben, mely sírja lesz, holott egykor oltalmazója volt. V. ö. a 4. v. magyarázatával. *Kik felszerelésednek gondját viselik*, héb. «kik lékeidet kijavították». *Kik népedet vezetik*, a héber szerint: «kik javaiddal kereskedtek». *28. A hajóhadak*, héb. «a tenger partjai». A *31.* vers, mely a gyász külső jeleinek felsorolását folytatja, a Hetvenes görög fordításban hiányzik.

32—36. Tírus barátainak (szövetségeseinek és gyarmatainak) *gyászéneke.* — *32. Mely némaságba* (= a halál némaságába) *merült*, héb. «mely elpusztult». — *33. Népeid*, héb. «árúid». — *35. A szigetek:* a Földközi-tenger szigetei és partvidéke, melyekkel Tírus oly élénk kereskedést folytatott. *Megborzadnak félelmükben* (héb.), a Vulgáta szerint: «a vihartól megdermedve». *Elváltoznak színükben:* t. i. a rémülettől. — *36. A népek kereskedői:* Tírusnak vetélytársai. *Süvöltenek feletted:* kárörömükben. (V. ö. Jer. 18, 16; 19, 8; 50, 13; Jer. Sir. 2, 15. 16; Szof. 2, 15. stb.) *Semmivé lettél*, a héber szerint: «Rémség tárgyává» lettél.

És királyaik *megborzadnak félelmükben* mindnyájan,
Elváltoznak színükben.
[36]Süvöltenek feletted a népek kereskedői:
Semmivé lettél, és nem leszel soha többé!

28. FEJEZET.

Tírus királyának bukása. — Gyászének Tírus királyáról. — Fenyegető jövendölés Szidon ellen. — A pogány nemzetek közé szétszórt zsidók összegyüjtése és visszatérése hazájukba.

[1]És az Úr ezt a szózatot intézte hozzám: [2]Emberfia, mondjad Tírus fejedelmének: Így szól az Úr Isten: Mivelhogy szíved felfuvalkodott, és azt mondottad: «Isten vagyok én, isteni széken ülök a tenger szívében», — holott ember vagy és nem isten, — és szívedet olyanná tetted, mint egy isten szíve, — [3]íme bölcsebb vagy te Dánielnél, semmi titok sincsen rejtve előtted. [4]Bölcseségeddel és okosságoddal hatalmat szereztél magadnak, aranyat és ezüstöt halmoztál föl kincstáraidban. [5]Nagy bölcseségeddel és kereskedéseddel megnövelted hatalmadat, és szíved felfuvalkodott hatalmad miatt. [6]Ezért így szól az Úr Isten: Mivelhogy szíved felfuvalkodott mint valami isten szíve, [7]azért íme én idegeneket hozok reád, a nemzetek legerősebbjeit; ezek kirántják kardjukat bölcseséged szépsége ellen, és megszentségtelenítik dicsőségedet. [8]Megölnek és lerántanak téged, és mint akiket meggyilkolnak,

28. *1—19.* Tírus bukásának megjövendölése után Ezekiel külön megjövendöli kortársának, III. Etbáál (Itobáál) tírusi királynak bukását (1—10. v.), és gyászdalt is mond róla (11—19. v.) Ezekiel jövendölése szószerint beteljesedett: III. Etbáált az ostrom utolsó időszakában kitört lázadás alkalmával a saját alattvalói ölték meg.

1—10. Tírus királyának bukása. — 2. Isteni széken ülök: a föniciai hitrege szerint Tírust Báál Melkárt isten alapította és ő volt annak első királya; Tírus királyai magukat Báál Melkárt leszármazottjainak tekintették. *A tenger szívében:* a tenger által védett, bevehetetlennek gondolt szigeten. L. 27, 4. *Szívedet olyanná tetted, mint egy isten szíve:* istennek tartottad magadat. A 2. vers gondolata a 6. versben folytatódik. — *3.* Maró gúny. *Dániel* a Nábukodonozor király udvarában élő nagy próféta. — *4—5.* Tírus királya naggyá, hatalmassá és gazdaggá tette városát, ami őt kevélységre ragadta. — *7.* Tírus nagyságának és gazdagságának alapja az idegen népekkel folytatott kereskedelem volt (l. 27. fej.); de most az Úr azért fog hatalmas *idegen nemzeteket* (a babilóniakat és szövetségeseiket) Tírusra hozni, hogy büntető ítéletét végrehajtsák. *Bölcseséged szépsége:* Tírusnak hatalma és dicsősége, melyet királyának bölcsesége hozott létre. — *8. Megölnek*, a héber szerint: «Letaszítanak a gödörbe» (a sírba vagy az alvilágba). *Mint akiket meggyilkolnak:* mint a harcban első közkatonák, vagy

úgy halsz meg a tenger szívében. [9]Vajjon mondod-e majd gyilkosaid előtt is: «Isten vagyok én», — holott ember vagy és nem isten gyilkosaid kezében? [10]Úgy fogsz meghalni, mint a körülmetéletlenek, idegenek keze által, mert én szólottam, úgymond az Úr Isten!

[11]És az Úr ezt a szózatot intézte hozzám: Emberfia, zengj gyászéneket Tírus királya fölött, [12]és mondjad neki: Így szól az Úr Isten:

Te, a hasonlatosság pecsétje,
Bölcseséggel teljes és tökéletes szépségű!
[13]Az Isten paradicsomának gyönyörűségében voltál,
Csupa drágakő volt a ruházatod:
Kárneol, topáz és jáspis, krizolit, ónix és berill,
Zafir, rubin és smaragd;
Aranyból készült díszes ékszered
És áttört *ékességed már* készen volt teremtésed napján.
[14]Te kiterjesztett szárnyú és oltalmazó kerub!
Az Isten szent hegyére helyeztelek,
Tüzes kövek között járkáltál.

általában az erőszakkal megöltek. A király egyszersmind Tírus királyi hatalmát is megszemélyesíti, ezért nincs ellenmondás a 8., 17. és 18. vers között. Mind a három vers Tírus királyi hatalmának megszünését írja le. *A tenger szívében:* l. 2. v. — *9.* Maró gúny: a magát istenítő király gyilkosnak a kezе által hal meg, ki nem lesz tekintettel Etbáál királyi méltóságára, és nem fog neki megkegyelmezni. — *10. Körülmetéletlen:* tisztátalan, pogány. (A föniciaiak is ismerték és gyakorolták a körülmetélést.)

11—19. Gyászének Tírus királyáról. Tírus királyának (és királyi hatalmának) bukása oly bizonyos, hogy a próféta már Etbáál király életében gyászdalt mond fölötte. — *12. A hasonlatosság pecsétje:* a próféta talán gúnyosan a paradicsomban élő első emberhez hasonlítja Tírus királyát. V. ö. Móz. I. 1, 26—27. A Hetvenes görög fordítás *pecsét* helyett «pecsétgyűrű»-ről beszél. V. ö. Én. Én. 8, 6. — *13.* Ezekiel Tírus jólétét *az Isten paradicsomához* hasonlítja; valószínű, hogy ezzel Tírus lakóinak városukról táplált közfelfogására céloz. A különböző drágaköveket a tírusi király ruházatán a próféta csak az előadás élénkítésére sorolja fel. Egyes drágakövek héber elnevezésének értelmét nem ismerjük. A Hetvenes fordítás tizenkét drágakövet sorol fel: célzás «az ítélet tudakolójá»-ra a zsidó főpap ruházatán (Móz. II. 28, 15—21.); ezenkívül még «ezüstöt és aranyat» is említ. *Díszes ékszer és áttört ékesség* helyett a héber szöveg «foglalat»(?)-ról és «bemélyedések»-ről beszél. Mindezek az ékszerek már aznap *készen voltak*, azaz készen várták Tírus királyát, amikor trónjára lépett. — *14. Te kiterjesztett szárnyú és oltalmazó kerub*, a héber szerint talán: «Te felkent, oltalmazó kerub». Tírus királya méltóságánál fogva az Úr *felkentje* volt (v. ö. Iz. 45, 1.), és mint a frigyládán levő kerubok a frigyládát (Móz. II. 25, 20.), úgy védelmezte városát és országát. *Az Isten szent hegye* (a héber szerint valószínűleg «az istenek szent hegye») a tenger által védett Tírus, mely a föniciaiak hitregéje sze-

15Tökéletes voltál utaidon
teremtésed napja óta,
Míg gonoszságot nem talá-
láltam benned.
16Mivelhogy gazdag kereskedést űztél,
Gonoszsággal telt el benső-
ső és vétkeztél;
Ezért levetettelek az Isten hegyéről,
És romlásba taszítottalak
a tüzes kövek közül,
Te oltalmazó kerub!
17Ékesség miatt felfuvalkodott a szíved,
Szépséged miatt elvesztetted bölcseségedet;
A földre vetettelek,
Királyok színe elé tettelek, hogy szemléljenek téged.
18Sok gonosz tetteddel,
kereskedésed becstelenségével
Meggyaláztad szentségedet;
Ezért én tüzet támasztok benned,
Hogy az megemésszen téged,
És hamuvá teszlek a földön
Mindazok előtt, kik látnak téged.
19Mindazok, akik látnak téged a nemzetek között,
Megborzadnak miattad;
Semmivé lettél, és nem leszel soha többé!

20És az Úr ezt a szózatot intézte hozzám: 21Em-

rint az istenség lakóhelye volt. L. a 2. vers magyarázatát. A *tüzes kövek* drágakövek, Tírus hatalmának és gazdagságának szimbolumai; más magyarázók szerint ezek Tírus bevehetetlennek gondolt erősségét jelképezik. (V. ö. Zak. 2, 5.) — *15.* Tírus egy ideig a népek jótevője volt azzal, hogy közöttük az ókori kereskedelem legnagyobb részét (l. 27. fej.) közvetítette; de — *16.* idővel felburjánzottak benne a kereskedelmével járó bűnök: a kapzsiság, a csalárdság, az erőszakosság, a kegyetlenség (rabszolgakereskedés). *Az Isten hegye* és *a tüzes kövek:* l. a 14. v. magyarázatát. *Levetettelek*, a héber szerint: «meggyaláztalak». — *17.* V. ö. 5. v. A felfuvalkodottság biztos kezdete a végromlásnak. *Elvesztetted bölcseségedet:* Tírus királya beleavatkozott az akkori világ nagyhatalmainak politikájába, ami vesztét idézte elő. *A földre vetettelek:* ellentétben az Isten (héb. «az istenek») hegyével, ahol eddig laktál. Némely magyarázók szerint a próféta egyes tírusi királyoknak babiloni fogságára céloz. A *királyok* Tírus ellenfelei, kik az ellenséges város vesztét gyönyörködve szemlélik. — *18.* Tírus királya bűnei folytán nemcsak nem volt többé városának oltalmazó kerubja, hanem annak pusztulását idézte elő. *Szentségedet*, héb. «szentélyeidet». *Kereskedésed becstelensége:* a Tírus kereskedelmével felburjánzott vétkek. (L. 16. v.) *Tüzet támasztok benned:* Tírus végromlása a belsejében fellángolt lázongással kezdődött, mely Nábukodonozor hosszú ostromának következménye volt.

20—24. Fenyegető jövendölés Szidon ellen.

Szidon (mai nevén «Szaida») mintegy 30 kilométerrel északra fekszik Tírustól, melynek anyavárosa volt. Egyike volt Fönicia legrégibb városainak. (L. Móz. I. 10, 19.) Szidonra az első nagy csapást III. Artaxerxes Ochus perzsa király mérte Kr. e. 351-ben. Ezekiel jövendölése Szidon ellen nem egyszerre és nem egy ténnyel ment teljesedésbe, hanem hosszú évszázadok alatt és a történelemnek számos eseményével teljesedett be.

berfia, fordítsd arcodat Szídon ellen, jövendölj ellene, [22]és mondjad : Így szól az Úr Isten : Íme én ellened fordulok, Szídon, és megdicsőítem magamat benned ; és megtudják, hogy én vagyok az Úr, amikor majd végrehajtom rajta az ítéletet, és nyilvánvalóvá lesz rajta szentségem. [23]Döghalált és vért bocsátok reá az ő utcáin ; kard által hullanak el benne a megöltek köröskörül, és megtudják, hogy én vagyok az Úr ! [24]És Izrael házának nem leszen többé keserítő botránya és fájdalmat okozó tövise sehonnan ellenségei részéről ; és megtudják, hogy én vagyok az Úr Isten. [25]Így szól az Úr Isten : Amikor majd egybegyűjtöm Izrael házát a népek közül, melyek közé szétszórtam őket, nyilvánvalóvá lesz rajtuk szentségem a nemzetek előtt, és majd a saját országukban laknak, melyet szolgámnak, Jákobnak adtam. [26]Biztonságban laknak ott, házakat építenek, szőllőt ültetnek és nyugton laknak, amikor majd végrehajtom az ítéletet valamennyi ellenségükön köröskörül ; és megtudják majd, hogy én, az Úr, vagyok az ő Istenük !

29. FEJEZET.

Két fenyegető jövendölés Egyiptom ellen : Egyiptom Nábukodonozor babiloni nagykirály uralma alá jut, de negyven év mulva felszabadul.

22. A Szídont sujtó büntető ítélet *megdicsőíti* majd az Urat és *nyilvánvalóvá* teszi *szentségét*, mert megmutatja, hogy ő az egész világnak igazságos bírája. — *23.* A *döghalál* Szídon 351. évi ostroma alkalmával lépett fel a városban ; a *vér* is az akkori külső és belső háborúskodásokat (pártvillongásokat) jelenti. *Kard által hullanak el benne a megöltek köröskörül*, mert az ellenség minden oldalról behatol majd a városba. — *24.* V. ö. Kir. III. 16, 31. Áchábnak, Izrael egyik leggonoszabb királyának Jezábel szídoni hercegnő volt a felesége. Izrael ellenségeinek megsemmisítésével az Úr meg fogja szüntetni a bálványozásra való kísértést és annak veszedelmét. *Keserítő botránya*, a héber szerint : «szúró tüskéje».

25—26. A pogány nemzetek közé szétszórt zsidók összegyüjtése és visszatérése hazájukba. — *25. Szétszórtam őket:* az asszír és a babiloni fogság idejében. Az Úr *szentsége nyilvánvalóvá lesz* a zsidókon, mert a fogság nyomorúsága megtisztítja a zsidóság maradékainak lelkét, és alkalmassá teszi a választott népet arra, hogy a messiási eszmének hordozója legyen az idők teljességéig. *Majd a saját országukban laknak:* t. i. a babiloni fogságból való visszatérés után. — *26.* A *házak építése* és a *szőllő ültetése* a nyugodt biztonságnak jele és következménye. Az ószövetségi próféták leírásaiban Izrael ellenségeinek megbüntetése többnyire előfeltétele a messiási kor eljövetelének.

29—32.

Hét, Egyiptom ellen szóló jövendölés. Ezekiel idejében Egyiptom volt az egyetlen nagyhatalom, mely Babilonnak komoly vetélytársa lehetett ; de éppen emiatt Júda országának legnagyobb

[1]A tizedik esztendőben,
a tizedik hónapban, a hónap tizenegyedik napján
az Úr ezt a szózatot intézte hozzám : [2]Emberfia,
fordítsd arcodat a fáraó,
Egyiptom királya ellen,
és jövendölj ellene és egész Egyiptom ellen.
[3]Beszélj és mondjad : Így szól az Úr Isten :

Íme én ellened fordulok,
te fáraó,
Egyiptom királya,
Te nagy sárkány, ki folyóid közepette fekszel
És így szólasz : Enyém a folyó,
És én alkottam önmagamat !
[4]*Kampót* teszek állkapcsodra,
Pikkelyeidre tapasztom folyóid halait,
És kihúzlak folyóid közül, téged
És minden halad*at*, *mely* pikkelyeidhez tapad.
[5]És kivetlek a sivatagba, téged
És folyódnak minden halát ;
A föld színére esel, nem szednek össze,

veszedelme is volt, mert a zsidó nép és királya — az Istennek határozott tilalma ellenére — Egyiptomtól várta a segítséget, hogy Babilóniától megszabaduljon. Ezekiel jövendölései Egyiptom ellen nem egy időből valók, és a próféta ezeket nem időrendben, hanem tárgyi rendben csoportosította : a 29. és 30. fejezetben az isteni büntető ítéletnek általános kihirdetése, valamint a büntetésnek oka olvasható, a 31. fejezet a büntető ítéletnek allegorikus leírása, a 32. fejezet pedig gyászének a fáraónak és országának bukása miatt. A csoportosítás a Tírus ellen mondott jövendölések elrendezésére emlékeztet (26—28. fej.).

29. *1—16. Első jövendölés Egyiptom ellen.*

1—12. Az Egyiptomot sujtó isteni büntetés leírása. — *1.* Ezekiel beszédének ideje a héber szöveg szerint a *tizedik esztendő tizedik hónap*jának (Tebet) *tizenkettedik* (Vulg. *tizenegyedik)* napja (586 januárja), a Hetvenes görög fordítás szerint (kevésbbé helyesen) a *tizenkettedik* esztendő tizedik hónapjának első napja. A héber szöveg és a Vulgáta szerint Ezekiel jövendölése abba az időbe esik, amikor a felmentő egyiptomi sereg dolgavégzetlenül visszatért hazájába, és az ostromlott Jeruzsálemet sorsára hagyta. — *2.* Egyiptom *fáraója* abban az időben II. Hofra volt. (Történetét l. Jer. 44, 30. magyarázatában.) — *3. Te nagy sárkány:* valószínűleg célzás Egyiptomnak jellegzetes szent állatára, a krokodilusra. *Folyóid:* a Nílus ágai és csatornái. *Folyóid közepette fekszel:* nyugodtan és gondtalanul élsz otthonodban. *Én alkottam önmagamat,* a Hetvenes fordítás és a szír Pesitta szerint helyesebben : «én alkottam azokat». Így a 9. vers is. A fáraó büszke az általa alkotott csatornákra, melyek a Nílus vizét meszszire elvezették, és ezzel Egyiptom termékenységét és jólétét növelték. — *4.* A fáraóra váró büntetés leírásában a próféta folytatja a krokodilusról vett allegóriát. *Kampót teszek állkapcsodra* (héb.), a Vulgáta szerint : «féket» stb. *Folyóid halai* Egyiptom lakossága, melyet a fáraó magával ránt a veszedelembe. Az Úr az Egyiptomot jelképező krokodilust és a hozzá tapadt halakat (a fáraót és alattvalóit) *kihúzza* természetes elemükből (hazájukból), és — *5. a sivatagba veti ki:* Hofra fáraó egész had-

Sem egybe nem gyüjtenek
téged ;
A föld vadállatainak s
az ég madarainak ad-
lak,
Hogy felfaljanak.
[6]És megtudja Egyiptom-
nak minden lakója,
Hogy én vagyok az Úr !
Mivelhogy nádból való
támasza vagy
Izrael házának,
—[7]Amikor kezükbe vesz-
nek téged, összerop-
pansz,
És megsebzed egész *te-
nyerüket;*
Ha pedig reád támasz-
kodnak, széttörsz,
És szétszaggatod egész
veséjüket, —
[8]azért így szól az Úr
Isten : Íme én kardot bo-
csátok reád és megölök
benned embert és állatot,
[9]és Egyiptom földe pusz-
tasággá leszen és siva-
taggá; és megtudják, hogy
én vagyok az Úr. Mivel-
hogy így szóltál : Enyém
a folyó, és én alkottam
azt, — [10]azért íme én
ellened fordulok és fo-
lyóid ellen, és Egyiptom
földét sivataggá teszem,
mert kard pusztítja majd
el Szyéné tornyától Etió-
pia határáig. [11]Nem megy

serege a Kiréné ellen viselt hadjárat alkalmával a sivatagban veszett el, és amikor harcba indult Nábukodonozor ellen, valamint később a lázadó Ámázisz ellen, hadserege szintén a sivatagban szenvedett vereséget. *A föld szinére esel:* célzás Hofra fáraónak említett csatavesztéseire, főleg Nábukodonozor ellen viselt szerencsétlen háborújára. *Nem szednek össze, sem egybe nem gyüjtenek téged:* a kifejezések a harcban elesett katonákra vonatkoznak, kik nem részesülnek hősöket megillető temetésben, hanem a *föld vadállatainak s az ég* ragadozó *madarainak* prédájává lesznek. (V. ö. Jer. 25, 33.) — *6.* Egyiptom veszedelmes, megbízhatatlan, ingatag *nádból való támasza Izrael házának* (v. ö. Iz. 36, 6.); ezt a hasonlatot közbevetett mondat alakjában megmagyarázza a — 7. vers, melynek értelme : Egyiptom szövetsége csak vesztére van szövetségeseinek ; komoly segítséget nem nyujthat, sőt azzal, hogy szövetségeseit Babilon ellen ingerli, ellenük felkelti a babiloni nagykirály haragját és bosszúját. *Tenyerüket:* fordításunk a Hetvenes görög fordítást és a szír szöveget követi. A Vulgáta és a héber szöveg szerint : «vállukat». A *kézen* vagy a vállon ejtett seb könynyebb természetű, de a *vese szétszaggatása* halálos sérülés. A próféta azt mondja, hogy Egyiptom kisebb ügyekben is megbízhatatlan, válságos esetekben pedig szövetségeseit végveszedelembe juttatja. — *8.* A 6b-ben megkezdett gondolat folytatása. Egyiptom megbüntetése Nábukodonozornak 568. évi hadjáratával történt, mely az országot elnéptelenítette és — *9.* sivataggá tette. Mindez a fáraó kevélységének méltó büntetése. A vers végével v. ö. 3. v. — *10. Folyóid:* l. 3. v. magy. A Nílus csatornáinak elpusztítása Egyiptom földét valóban kietlen sivataggá teszi. — *Szyéné tornyától,* a héber szöveget általában így magyarázzák : «Migdoltól Szyénéig». *Migdol* Észak-Egyiptom keleti határának egyik erődítménye volt, a Menzaleh-tó partján, hol ma Tell esz-Szamut fekszik ; *Szyéné* Egyiptomnak déli határvárosa, a mai Asszuán. — *11.* Ez a vers szónoki kép, mely Egyiptom pusztulásának nagyságát szemlélteti. A *negyven esztendő* (kerek szent szám) nagyjában megfelel annak az időnek, mely Egyiptom

rajta keresztül ember lába, sem állat lába nem jár rajta, és nem lakják majd negyven esztendőn keresztül. [12]Pusztasággá teszem Egyiptom földét az elpusztított országok közepette, és városait az elpusztított városok közepette; romokká lesznek negyven esztendőn keresztül, és szétszórom Egyiptomot a nemzetek közé, és elszélesztem őket az országokba.

[13]Mert így szól az Úr Isten: Negyven esztendő mulva egybegyüjtöm Egyiptomot a népek közül, melyek közé szétszórtam őket; [14]és visszaviszem Egyiptom foglyait és letelepítem őket Fáturesz földén, az ő szülőföldjükön, és ott jelentéktelen országgá lesznek. [15]A többi országok között a legjelentéktelenebb leszen, és nem emelkedik fel többé a nemzetek fölé; megkisebbítem számukat, hogy ne uralkodjanak a nemzetek fölött. [16]És Izrael háza nem fog többé őbennük bízni, kik gonoszságra tanították, hogy *tőlem* elpártoljanak és őket kövessék; és megtudják, hogy én, az Úr, vagyok az Isten!

[17]Történt pedig a huszonhetedik esztendőben, az első hónap első napján, hogy az Úr ezt a szózatot intézte hozzám: [18]Emberfia, Nábukodonozor, Babilon királya, nehéz szolgálatra kényszerítette hadseregét Tírus ellen; minden fej belekopaszo-

elfoglalásától a babiloni hatalom bukásáig lefolyt. Babilónia bukása Egyiptomra is jobb napokat hozott, bár függetlenségét az ország nem nyerte vissza többé. — *12.* Nábukodonozor Egyiptomnak számos lakosát Babilóniába hurcolta.

13—16. Egyiptom sorsa jobbrafordul. — *13.* Úgy látszik, hogy Círus perzsa király a 12. versben említett foglyoknak és gyermekeiknek engedélyt adott arra, hogy hazájukba visszatérjenek. — *14. Egyiptom foglyai* a Nábukodonozor által Babilonba hurcolt egyiptomiak. *Fáturesz* (héb. «Patrosz, egyiptomi nyelven: «Pethoresz») Felső-Egyiptomot (Tébé vidékét) jelenti; v. ö. Jer. 44, 1. 15. Egyiptom *jelentéktelen országgá* lett, mert Nábukodonozor hadjárata óta mind a mai napig nem nyerte vissza függetlenségét: a történelem folyamán egymásután perzsa, görög, római, arab, török és angol fennhatóság alá került, és — *15.* a világtörténelem nagy nemzetei között nem játszott többé döntő szerepet. — *16.* Egyiptom *gonoszságra tanította* Izraelt: bálványozásra (borjúimádás!) és a Babilonnak tett hűségeskü megszegésére. A héber szöveg ehelyett azt mondja, hogy Egyiptom nem fogja többé «gonoszságról vádolni» Izraelt. *Hogy (tőlem) elpártoljanak és őket kövessék*, a héber szerint: «ha hozzájuk fordultak».

17—21. Második jövendölés Egyiptom ellen: Egyiptom elfoglalásával az Úr Nábukodonozort megjutalmazza azért, hogy Túruson végrehajtotta a büntető isteni ítéletet. — A beszéd a *17.* vers szerint az 570. év Tisri havának elsején, a zsidó újév napján hangzott el, rövid idővel Nábukodonozornak egyiptomi hadjárata előtt és három évvel Tírus elfoglalása után. — *18.* A *nehéz szolgálat*,

dott és minden váll lehorzsolódott; bért pedig nem kapott sem ő, sem hadserege Tírus miatt azért a szolgálatért, melyet nekem tett ellene. [19]Ezért így szól az Úr Isten: Íme én Egyiptom földére vezetem Nábukodonozort, Babilon királyát, és ő majd elviszi annak sokaságát, elveszi prédáját és elragadja zsákmányát. Ez leszen hadseregének bére [20]azért a fáradságért, amellyel *nekem* szolgált őellene. Neki adom Egyiptom földét azért, hogy értem fáradozott, úgymond az Úr Isten. [21]Azon a napon kinő majd Izrael házának a szarva, neked pedig megnyitom szájadat közöttük; és megtudják majd, hogy én vagyok az Úr!

30. FEJEZET.

Két fenyegető jövendölés: Egyiptom valamennyi városa Nábukodonozor hatalmába kerül, ki azokat kegyetlenül elpusztítja.

[1]És az Úr ezt a szózatot intézte hozzám: [2]Emberfia, jövendölj és mondjad: Így szól az Úr Isten:

melyre *Nábukodonozor kényszerítette hadseregét*, Tírus ostroma volt, főleg a szigetnek összekötése a szárazfölddel. A munka nehézségét és nagyságát Ezekiel azzal az állításával szemlélteti, hogy a töltéshez szükséges anyagok hordása folytán *minden fej belekopaszodott és minden váll lehorzsolódott.* Nábukodonozor és serege *nem kapott bért Tírus miatt:* semmit sem zsákmányolhatott Tírusban, valószínűleg azért, mert Tírus a meghódolás alkalmával kikötötte a lakosok szabad elvonulását ingó vagyonukkal együtt. *Nekem* szó a héberben nem olvasható; a Vulgáta ezzel azt a gondolatot fejezi ki, hogy Nábukodonozor Tírus ostromával — akaratlanul bár — az Úrnak büntető eszköze volt. — *19—20.* Nagy fáradságáért az Úr Egyiptom birtokával és zsákmányával jutalmazza meg a babiloni nagykirályt és seregét. Figyelemreméltó, hogy az ószövetségi próféta mily világosan fejezi ki azt a gondolatot, hogy az Úr a világ minden népének korlátlan hatalmú Istene. (V. ö. Ámosz 9, 7.) *Sokaságát:* lakosságát; a héber szerint: «gazdagságát». — *21. Azon a napon:* amelyen Nábukodonozor Egyiptomot meghódítja. A *szarv* a hatalomnak, itt a messiási országnak szimboluma. V. ö. Zsolt. 131, 17; Luk. 1, 69. Ha majd az Úr megalázta országának ellenségeit, eljő az ő messiási országa. Ezekiel jövendölésében összefolyik a közelebbi és a távolabbi jövő. *Neked megnyitom szájadat közöttük:* Ezekiel jövendöléseinek teljesedése kortársai előtt minden kétséget kizárólag be fogja bizonyítani, hogy ő az Úrnak igazi prófétája; ezért is élete vége felé teljes szabadsággal beszélhet előttük, mert szavának hinni fognak.

30. *1—19. Harmadik jövendölés Egyiptom ellen: Az Egyiptomra váró büntető ítélet napja közel van!* A beszéd ideje vitás; egyes magyarázók szerint ez a jövendölés ugyanabból az időből való, mint a 29, 1—16-ban olvasható fenyegető szózat, más magyarázat szerint közvetlenül a 29, 17—21-ben olvasható beszédhez kapcsolódik, melynek gondolataival sokban megegyezik.

1—9. Egyiptomra és szövetségeseire végromlás vár. — *2. Az a*

Jajgassatok ! Jaj, jaj ! Az a nap ! [3]Mert közel van az a nap, elközeleg az Úr napja ! A felhő napja, a nemzetek ideje leszen az ! [4]Mert kard jő Egyiptomra és rettegés leszen Etiópiában, amikor majd elesnek a *halálra* sebzettek Egyiptomban. Elvesztik sokaságát és feldúlják alapjait. [5]Etiópia, Líbia, a lídiaiak és mind a többi hordák, Kúb és a szövetség országának fiai velük együtt kard által hullanak el. [6]Így szól az Úr Isten: Egyiptom támaszai is összerogynak, és megsemmisül birodalmának kevélysége; Sziéné tornyától kezdve kard által hullanak el benne, úgymond az Úr, a seregek Istene. [7]És elszélednek az elpusztult országok közepette, és városai elpusztított városok közepette lesznek. [8]És megtudják, hogy én vagyok az Úr, amikor majd tüzet bocsátok Egyiptomra és megsemmisítem összes segítőit. [9]Azon a napon követek mennek majd ki hajókon

nap: Nábukodonozor egyiptomi hadjáratának ideje. — *3. A felhő* (a sötétség) a szerencsétlenségnek jelképe. *A nemzetek* az Egyiptom ellen vonuló babiloniak és szövetségeseik; ez a hadjárat *a nemzetek ideje leszen,* mert az Úr az ő prédájukra adja a fáraó országát. Más magyarázat szerint *a nemzetek ideje* a pogány nemzetekre váró isteni büntető ítélet ideje. A 2. és 3. verssel v. ö. Iz. 13, 6; Jóel 1, 15; Szof. 1, 7. — *4. A kard* Nábukodonozor hadjáratát jelenti, mely alkalommal a babiloni sereg eljutott Egyiptommal legdélibb vidékéig; ezért rémül meg *Etiópia* és a többi, Egyiptommal szomszédos ország és nemzet is. *A halálra sebzettek,* Vulg. «a sebesültek». *Sokaságát,* a héber szerint inkább: «gazdagságát». V. ö. 29, 19. — *5. Líbia,* a héberben «Pút», valószínűleg Észak-Afrika keleti partvidéke. *Lídia* valószínűleg szintén afrikai néptörzs; más magyarázók szerint itt a kisázsiai lídiaiakról van szó, kik Nekáó, Pszammetik és Hofra fáraók alatt Egyiptomnak zsoldosai voltak. (V. ö. Jer. 46, 9.) *Mind a többi hordák:* az Egyiptom határain kóborló vagy lakó néptörzsek. *Kúb* nevű nép előttünk mindeddig ismeretlen; a Hetvenes görög fordítás helyesebben «líbiaiak»-ról beszél, tehát *Lúb*-ot olvasott; más régi fordítások Núbiára gondolnak. *A szövetség országa* helyett a Hetvenes fordítás «az én szövetségem fiai»-ról beszél. *A szövetség országának fiai* a Godoliás helytartó megölése után Egyiptomba menekült zsidók (Jer. 41—44. fej.). A Hetvenes fordítás a következő népeket sorolja fel: «perzsák, krétaiak, lídiaiak, líbiaiak és mind a vegyes nép, és az én szövetségem fiai». — *6. Egyiptom támaszai* annak szövetséges népei vagy vezető emberei, esetleg bálványai lehetnek, melyeknek segítségében Egyiptom népe bízott. (L. 8. v.) *Birodalmának kevélysége:* mindaz, amire Egyiptom büszke lehet. *Sziéné tornyától kezdve,* a héber szöveget a Hetvenes görög fordítás alapján általában így magyarázzák: «Migdoltól Szieénéig»; l. 29, 10. — *7. Elszélednek,* t. i. Egyiptom lakói. A vers második fele azt szemlélteti, hogy Egyiptomnak minden városát eléri majd a pusztulás. — *8.* A *tűz* a babiloni hadjárat borzalmait jelenti; Egyiptomnak *összes segítői* annak szövetségesei. (V. ö. 6. v.) — *9.* A *követek* a Níluson Etiópiába

színem elől, hogy megtörjék Etiópia elbizakodottságát; és rettegés leszen közöttük Egyiptom napján, mert ez bizonnyal eljő!

10 Így szól az Úr Isten: Végét vetem Egyiptom sokaságának Nábukodonozornak, Babilon királyának keze által. 11 Odaviszem őt és vele együtt népét, a nemzetek leghatalmasabbjait, hogy feldúlják az országot. Ők kirántják kardjukat Egyiptom ellen, és megtöltik az országot a megöltekkel. 12 És kiszárítom a folyók medrét, az országot pedig a leggonoszabbak kezébe adom; elpusztítom az országot és azt, ami benne van, idegenek keze által. Én, az Úr, szólottam!

13 Így szól az Úr Isten: Megsemmisítem a szobrokat és végét vetem Memfisz bálványainak; nem leszen többé fejedelem Egyiptom földéről, és rettegést bocsátok Egyiptom földére. 14 Elpusztítom Fáturesz földét, tüzet bocsátok Táfniszra, és ítéletet mondok *Tébé* fölött. 15 Kiöntöm méltatlankodásomat Pelúziumra, Egyiptom erődítésére, és megölöm *Tébé* sokaságát. 16 És tüzet bocsátok Egyiptomra; mint a szülő asszony, úgy szenved majd Pelúzium; *Tébé* rommá leszen, és Mem-

menekülő egyiptomiak, kik oda is elviszik hazájuk romlásának hírét, és ezzel Etiópiában is általános rémületet keltenek. *Egyiptom napja* a fáraó országát sujtó ítéletnek (Nábukodonozor hadjáratának) ideje, mely *bizonnyal eljő.*

10—12. Nábukodonozor meghódítja Egyiptomot. — *12.* A *folyók* a Nílus ágai és csatornái (29, 3.); ezeknek kiszárítása (az áradás elmaradása folytán beálló szárazság) Egyiptomban éhinséget okoz. *A leggonoszabbak* és az *idegenek* a kegyetlen babiloni hadsereg, mely kénye-kedve szerint bánhatik majd Egyiptommal.

13—19. Az Úr megbünteti Egyiptom városait. — *13. A szobrok* a bálványszobrok. *Memfisz* (héb. «Nóf», egyiptomi nevén «Mennefer» = «a jónak hajléka») Alsó-Egyiptom egyik legrégibb és leghíresebb városa, Ptah isten tiszteletének és az Ápisz-imádásnak középpontja. *Nem leszen többé fejedelem Egyiptom földéről:* Egyiptom egy időre idegen uralkodók jogara alá jut. Egyiptomnak utolsó bennszülött királya III. Pszammetik volt (526—525), kit Kambízes perzsa király legyőzött és halálra ítélt, az ország pedig 415-ig perzsa tartománnyá lett. — *14—18.* Ezekiel a legfontosabb egyiptomi városokat név szerint felsorolja. — *14. Fáluresz földe* Felső-Egyiptom, nevezetesen Tébé környéke (l. 29, 14.). *Táfnisz*, a görög íróknál Tánisz, héb. «Szoán», Alsó-Egyiptomnak egyik legrégibb városa, hol Mózes a csodákat művelte a fáraó előtt (Zsolt. 77, 12.). *Tébé*, a Vulgáta szerint: «Alexandria», a héber szerint «Nó» (v. ö. Náh. 3, 8.), Ammon-Rá (a napisten) tiszteletének középpontja. — *15. Pelúzium* (héb. «Szín» — iszapvár) Egyiptomnak északkeleti határerőssége; ezért mondja a próféta Pelúziumot *Egyiptom erődítésének.* — *16. Tüzet bocsátok Egyiptomra:* l. 8. v. (V. ö. Ám. 1, 4. 7. 10. 12. 14; 2, 2. 5. —

fiszben szorongatás lesz napról-napra. [17]Heliopolisz és Bubászti ifjai kard által esnek el, ők maguk pedig fogságba kerülnek. [18]És Táfniszban elsötétül a nap, amikor majd összetöröm ott Egyiptom kormánypálcáit, és vége leszen benne kevély hatalmának ; őt magát felhő borítja el, leányai pedig fogságba jutnak. [19]Végrehajtom az ítéletet Egyiptomon, és megtudják, hogy én vagyok az Úr !

[20]Történt pedig a tizenegyedik esztendőben, az első hónapban, a hónap hetedik napján, hogy az Úr ezt a szózatot intézte hozzám : [21]Emberfia, a fáraónak, Egyiptom királyának karját összetörtem, és íme nem kötözik be, hogy egészsége helyreálljon ; nem kötözik be ruhával és nem göngyölik be kötéssel, hogy visszanyerje erejét és kardot forgathasson. [22]Ezért így szól az Úr Isten : Íme én a fáraó, Egyiptom királya ellen *fordulok*, összezúzom erős és összetört karját, és kiütöm kezéből a kardot. [23]És szétszórom Egyiptomot a nemzetek közé, és elszélesztem őket az országokba. [24]De erőssé teszem Babilon királyának karját, és kardomat az ő kezébe adom. Összetöröm a fáraó karját ; és amint nyög a haldokló, úgy nyögnek majd az ő

17. Heliopolisz (héb. «Ón», egyiptomi nevén «Án») a napisten híres szentélye Alsó-Egyiptomban. *Bubászti* (héb. «Pi-beszet», egyiptomi nyelven «Bá-bászt») Bászt istennőnek szent városa, mely Heliopolisztól északra feküdt. *Ők maguk:* az itt említett városoknak életben maradt lakossága. — *18. Táfnisz* (héb. (Techafnechesz) a 14. versben említett Táfnisz (Tánisz)-tól különböző város, a Nílusnak pelúziumi ága mellett fekvő erősség. (L. Jer. 43, 7. 9.) Az Úr Táfnisznál törte össze Alsó- és Felső-*Egyiptom kormánypálcáit*, mert ott volt a döntő ütközet Hofra fáraó és Nábukodonozor között. A nap elsötétülése és a felhő a nemzeti szerencsétlenség nagyságát jelképezi. Táfnisz *leányai* a Táfnisznak alárendelt városok.

20—26. Negyedik jövendölés Egyiptom ellen: Az Úr teljesen összetöri a fáraó karját. — *20.* Ezekiel jövendölése arra az időre (586 március havára) esik, amikor Nábukodonozor Hofra fáraónak Jeruzsálem felmentésére küldött seregét megverte. — *21.* A *kar* a hatalomnak (itt Egyiptom katonai hatalmának) jelképe. *A fáraó karjának* első *összetörése* a kárkemisi csatában (605.) és a Jeruzsálem közelében vívott harcban (586.) történt. A 21. vers második része azt a gondolatot fejezi ki, hogy Egyiptom nem tudta kiheverni ezeket a nagy csatavesztéseket. — *22.* A Vulgáta szerint az Úr *a fáraónak erős*, de azután *összetört karját* véglegesen *összezúzza* Nábukodonozornak egyiptomi hadjáratával ; a héber szöveg és a Hetvenes görög fordítás szerint az Úr a fáraónak mindkét *karját: az erőset és az összetörtet is* összezúzza, vagyis Egyiptom hadi erejét végleg megsemmisíti. Az értelem ugyanaz marad. — *24—25.* Babilon királya (akaratlanul is) az isteni ítéletnek végrehajtója volt Egyiptomon. A Hetvenes fordítás (24. v.) arról

színe előtt. [25]És erőssé teszem Babilon királyának karját, de a fáraó karja lehanyatlik; és megtudják, hogy én vagyok az Úr, amikor Babilon királyának kezébe adom kardomat, hogy kinyujtsa Egyiptom földe ellen. [26]Szétszórom Egyiptomot a nemzetek közé, és elszélesztem őket az országokba; és megtudják, hogy én vagyok az Úr!

31. FEJEZET.

A fáraó birodalma osztozni fog a ledöntött cédrus sorsában.

[1]Történt pedig a tizenegyedik esztendőben, a harmadik hónapban, a hónap elején, hogy az Úr ezt a szózatot intézte hozzám: [2]Emberfia, mondd a fáraónak, Egyiptom királyának és az ő népének:

Kihez vagy te hasonló nagyságodban?
[3]Íme, Assúr, olyan ő, mint a Libanon cédrusa;
Szépágú, dúslombozatú,
Magas növésű;
A sűrű lombozatú ágak között
Magasra emelkedik koronája.
[4]Vizek növelték naggyá,
Árvíz tette magassá,
Folyói folyták körül gyökereit,
És patakjait a vidék minden fájához küldte.
[5]Ezért magassága túltett
A környék minden fáján;
Gallyai megsokasodtak,
Ágai magasra nyúltak a bőséges víztől.

is beszél, hogy Babilon királya ki fogja fosztani Egyiptomot. *Úgy nyögnek majd az ő színe előtt:* úgy nyög majd a fáraó és hadserege a babiloni nagykirály színe előtt a harctéren. — *26.* L. 23. v. *Megtudják:* Egyiptom lakói.

31. *Ötödik jövendölés Egyiptom ellen: A fáraó birodalma osztozni fog a ledöntött cédrus sorsában.* Ezekiel ezt a jövendölését allegória alakjába öltözteti (v. ö. 27. fej.): a Libanon remek cédrusát (= Egyiptomot) az Úr büntető ítélete a földre teríti. (A leírással v. ö. Dán. 4, 7—9.)

1—9. Egyiptom nagysága és hatalma. — *1.* A jövendölés ideje: 586 Sziván (május-június) havának harmadik napja, a harmincnegyedik nap Jeruzsálem eleste előtt, amikor a Babilonban élő zsidók még erősen remélték, hogy Hofra fáraó az első felmentő sereg kudarca után még egy felmentő sereget indít majd Jeruzsálém felé. — *2. Kihez vagy te hasonló nagyságodban?* Gúnyos kérdés: kivel méred magadat össze kevélységedben? — *3. A Libanon cédrusa* az óvilágnak legnemesebb fája volt. A vers első részét az újabb értelmezők általában így magyarázzák: «Ime olyan ő, mint a cédrusfenyő, — Mint a Libanon cédrusa». A különböző jelzők Egyiptom nagyságát, hatalmát és gazdagságát festik. A Hetvenes görög fordítás azt is kiemeli, hogy a cédrus «a felhőkig ért». — *4.* A *vizek* és az *árvíz* Egyiptom szerencsés világtörténelmi helyzetének jelképei. (V. ö. Zsolt. 1, 3.) A hasonlat alapjául a Libanonnak patakjai szolgálnak, melyek az esős időszakban erősen megáradnak. A vers értelme: a Libanon vizei bőven öntözték az Egyiptomot jelképező cédrust, míg a többi *fának*

6Amikor pedig kiterjesztette árnyékát,
Ágai közt fészket raktak az ég madarai mind;
Lombozata alatt ellett az erdő minden vadja,
És árnyékában lakott sok mindenféle nemzet.
7Igen szép volt nagyságában, kiterjesztett ágaival,
Mert gyökere bőséges víz mellett volt.
8Még az Isten paradicsomában sem voltak
A cédrusok nála magasabbak;
A ciprusok sem érték el csúcsát,
S a platánoknak sem voltak olyan lombjaik, mint neki;
Az Isten paradicsomának
Egy fája sem volt hozzá és szépségéhez hasonló.
9Mert széppé tettem őt,
Sok és sűrű lombozatával;
És irigykedtek reá mindama gyönyörűséges fák,
Melyek az Isten paradicsomában voltak.

10Ezért így szól az Úr Isten: Mivelhogy igen magasra nőtt és felemelte zöldelő, sűrű koronáját, és szíve felfuvalkodott magassága miatt: 11a nemzetek legerősebbjének kezébe adtam, mely elbánik majd vele; istentelensége miatt elvetettem őt. 12És kivágják majd az idegenek, a nemzetek legkegyetlenebbjei; a hegyekre dobják, és ágai széthullanak minden völgybe, gallyai összetörnek a föld minden szikláján; árnyékából elmenekül a földnek minden népe és elhagyja őt. 13A ledőlt fára telepszik az ég minden madara, és ágai között tartózkodik a környék minden vadja. 14Azért fel ne fuvalkodjék magassága miatt egy fa

(a többi országnak) csak a már fölösleges vizek jutottak. — *6. Az ég madarai* és *az erdő minden vadja* az Egyiptomnak önként hódoló és a tőle meghódított népek *(= sok mindenféle nemzet)*. V. ö. Dán. 4, 9. — *8. Az Isten paradicsomában*, héb. «az Isten kertjében». A próféta a jelképes cédrust a paradicsom fáihoz hasonlítja; az egyes fanemek felsorolása csak az előadás élénkítésére szolgál. — *9.* A próféta emberi érzéseket (irigységet) tulajdonít a fáknak, mert ezek a világ nemzeteit jelképezik.

10—14. A gyönyörű cédrus bukása. — *11. A nemzetek legerősebbje:* Babilónia és szövetségesei, kik Egyiptomot leverték. A próféta ismét kiemeli, hogy Egyiptom sorsát is a választott népnek végtelen hatalmú Istene, az egész világ Ura intézi. Egyiptom *istentelensége* elsősorban királyainak önistenítése volt. — *12.* Egyiptomot veszedelmében összes szövetségesei és az általa meghódított népek sietve elhagyták. (Az allegória összefolyik a valósággal.) — *13.* Mindezek a nemzetek (12. v.) arra törekszenek, hogy Egyiptom bukásából maguknak minél nagyobb hasznot biztosítsanak. — *14.* A hatalmas Egyiptom bukása szolgáljon komoly, intő tanulságul a világ minden istenellenes hatalmának, mert mindmegannyira a végenyészet vár! *A sírgödör* az alvilágot is jelenti.

sem, mely a víz mentén vagyon, se ne törjön a magasba az árnyékos és lombos ágak között, se ne büszkélkedjék magasságában egy *fa* sem, melyet a vizek öntöznek; mert mindmegannyit a halálra szántam, a föld legmélyére, az emberek fiai közé, azok közé, kik leszállnak a sírgödörbe.

15 Így szól az Úr Isten: Azon a napon, amelyen az alvilágra szállt, előhoztam a gyászt és reáborítottam a vizekre; megakasztottam folyamait és visszatartottam a nagy vizeket; gyászolt miatta a Libanon, és megremegett a mező minden fája. 16 Ledöltének robajával remegésbe hoztam a nemzeteket, amikor levittem őt az alvilágba azokhoz, kik leszálltak a sírgödörbe; és megvigasztalódtak a föld legmélyén mind a gyönyörűség fái, a legszebbek és legkiválóbbak a Libanonról, mindazok, amelyeket vizek öntöztek. 17 Mert ezek is leszálltak vele együtt az alvilágba azokhoz, akiket karddal öltek meg; minden *segítője* az ő árnyékában pihen a nemzetek közepette.

18 Kihez vagy te hasonló, te kiváló és magas *fa* a gyönyörűség fái között? Íme leviszlek a gyönyörűség fáival a föld legmélyére; a körülmetéletlenek között pihensz majd azokkal együtt, kiket a kard ölt meg! Ez a fáraó és egész sokasága! — úgymond az Úr Isten.

32. FEJEZET.

Két gyászének Egyiptom királyáról és hadseregéről. — A kevély fáraó sok más nemzet királyaival együtt elbukik és a sírba száll alá. — Gyászénekek az idegen nemzetekről.

1 Történt pedig a tizenkettedik esztendőben, a tizenkettedik hónapban,

15—17. Egyiptom bukásán kárörvendez minden ellensége. A próféta leírásában az egyiptomi birodalom és királyának személye összeolvad. (A gondolatra nézve v. ö. Iz. 14, 9—11.) — *15.* A próféta arra céloz, hogy Egyiptomnak szerencsétlen háborúja idejében a Nílus áradása is elmaradt, ami az országra éhinséget hozott. — *16. A gyönyörűség* (héb. «az Éden») *fái* az Egyiptomtól leigázott és elpusztított nemzetek, melyek kárörömmel szemlélték hatalmas ellenségük vesztét. — *17. Ezek is:* Egyiptom egykori ellenségei, más istenellenes (pogány) hatalmak. *Minden segítője,* szószerint: «kinek-kinek a karja» (= Egyiptom szövetségesei).

18. Egyiptom is az alvilág legmélyére száll majd le, azok közé, kik a földön tisztességes temetésben sem részesültek. Egyiptom népe ismerte és gyakorolta a körülmetélést, melynek — a zsidókhoz hasonlóan — vallásos jelentőséget tulajdonított; *a körülmetéletlenek* (tisztátalanok) *között pihenni* tehát azt jelentette, hogy Egyiptomra még az alvilágban is a legnagyobb szégyen vár. V. ö. 28, 10.

32. *1—16. Hatodik jövendölés Egyiptom ellen: Gyászének Egyiptom bukása fölött.* — *1.* A jövendölés ideje az 585. év utolsó (auguszt-

a hónap elsején, hogy az Úr ezt a szózatot intézte hozzám: [2]Emberfia, zengj siralmat a fáraóról, Egyiptom királyáról és mondjad neki:

Hasonlóvá tetted magadat a nemzetek oroszlánjához,
És a tengerben levő sárkányhoz;
Szarvaddal ökleltél folyamaidban,
Lábaddal zavarossá tetted a vizet,
És tapostad áramlásait.
[3]Ezért így szól az Úr Isten:
Kiterjesztem feletted hálómat
Számos népnek sokasága által;
Hálómmal kihúzlak [4]s a földre vetlek,
A nyilt mezőre doblak ki;
Reád csődítem az ég madarait mind,
És jóllakatom belőled az egész föld vadjait.
[5]Húsodat a hegyekre vetem,
És genyeddel betöltöm dombjaidat.
[6]Megöntözöm bűzös véreddel a földet
A hegyek tetején,
És a völgyek megtelnek veled.
[7]Ha majd kialszol, betakarom az eget,
És elsötétítem csillagjait;
A napot befödöm felhővel,
S a hold nem adja világosságát.

tus-szeptember) hónapjának első napja (a Hetvenes görög fordítás egyes kéziratai szerint a tizenegyedik év tizedik hónapjának, más kéziratai szerint a tizedik év tizedik hónapjának első napja), mintegy másfél évvel Jeruzsálem pusztulása után. — *2. Zengj siralmat a fáraóról:* ez a beszéd csak annyiban *siralom* (gyászének), amennyiben tárgya a fáraó bukása; egyébként inkább fenyegető jövendölés. A héber szöveg szerint a siralom bevezetése így hangzik: «Elpusztultál, te oroszlánja a nemzeteknek! — Pedig mint a sárkány a tengerben, — Úgy bugyogtattad a vizet folyamaidban; — Lábaddal zavarossá tetted a vizet, — És felkavartad áramlásait». *A tenger* a Nílus és csatornái. A fáraó hatalmas hódítónak *(a nemzetek oroszlánjának)* képzelte magát, holott csak arra volt képes, hogy szövetségkötéseivel és hadjárataival ő is zavart és felfordulást okozzon a nemzetek között, amint a krokodilus megzavarja és felkavarja a vizet. V. ö. 29, 3 skk. — *3.* V. ö. 29, 4. Az *Úr hálója* a babiloni királynak és szövetségeseinek *(= számos népnek sokasága)* fegyveres ereje. — *4.* V. ö. 29, 5; 31, 12. 13. A próféta költői leírása a fáraót roppant krokodilushoz hasonlítja, melynek holtteste elborítja egész Egyiptomot, — *5.* annak minden hegyét és dombját, genyes és — *6.* romlott vére pedig elárasztja az egész országot. A beszédkép értelme: a harcban elesett katonák és a babiloni hadseregtől megölt lakosság holttestei egész Egyiptomot, annak dombjait és síkságát el fogják borítani. *Genyeddel* (5. v.), a mai héber szöveg szerint: «magasságoddal». — *7. Ha majd kialszol:* mivel az egyiptomi király magát a napisten (Rá) fiának tartotta, Ezekiel a fáraó halálát gúnyosan az égi csillagzat kialvásának mondja. V. ö. Iz. 13, 10; 14, 12. — A 7. versnek, valamint a — *8.* versnek

[8]Az ég minden világítóját gyászba borítom
érted,
És sötétséget bocsátok
földedre,
— Úgymond az Úr Isten,—
Amikor majd elhullanak
sebesültjeid az ország
közepette,
— Úgymond az Úr Isten.—
[9]És megszomorítom a szívét számos népnek,
Amikor majd eljuttatom
romjaidat a nemzetek
közé,
Oly országokba, amelyekről nem tudsz.
[10]És döbbenetbe ejtek
miattad sok népet,
És királyaik majd szörnyű félelemben remegnek miattad,
Amikor arcuk előtt majd
villogni kezd kardom,
És mindenki hirtelenül
a saját életéért remeg
majd romlásod napján.
[11]Mert így szól az Úr
Isten :
Babilon királyának kardja
jő reád !
[12]Sokaságodat a földre terítem a hősök kardjával ;
Ezek a nemzetek mind
legyőzhetetlenek,
És semmivé teszik Egyiptom kevélységét,
És szétszórják sokaságát.
[13]És kiirtom minden állatát,
Mely a sok víz mellett
lakott ;
Nem zavarja fel többé
azokat ember lába,
Sem állat körme nem kavarja fel.
[14]Akkor majd igen tisztává teszem vizeiket,
És folyóit úgy ömlesztem, mint az olajat,
— Úgymond az Úr Isten, —
[15]Amikor majd sivataggá teszem Egyiptom földét,
Az országot pedig elhagyja az, ami betölti,
Amikor majd megverem
valamennyi lakóját,
És megtudják, hogy én
vagyok az Úr !

többi kifejezései nagy természeti csapásokat jelentenek, melyek Egyiptom vereségével egyidőben léphettek fel : talán az Egyiptomban ritka borús időről, vagy a levegőt porral telítő forró szélről van szó. — A 8. vers második része *(Ámikor majd* stb.) csak a Vulgátában olvasható. — *9.* Egyiptom bukásának híre, melyet a hadi foglyok *(= romjaid)* mindenfelé elvisznek, számos, a fáraó és népe előtt teljesen ismeretlen nemzetet is meg fog döbbenteni. Ugyanezt a gondolatot folytatja a — *10.* vers : Egyiptom sorsa számos királyt meg fog remegtetni, mert a nagy birodalom bukásában a saját országukra váró sorsot látják előre. (V. ö. 26, 16.) *Kardom:* az Isten büntetésének eszköze, a babiloni nagykirály kardja (*11.* v.). Ugyanezt jelenti — *12. a hősök kardja* kifejezés is. *Ezek a nemzetek:* Babilónia és szövetségesei. *Egyiptom kevélysége* az ő hatalma, melyre oly büszkén tekintett. (V. ö. 30, 6.) — *13. Kiirtom:* t. i. a babiloni hadsereg által. — *15. Az, ami betölti* az országot : a Vulgáta szerint az ország lakossága, a héber

16Gyászének ez, és majd
mint gyászdalt éneklik,
A nemzetek leányai éneklik,
Egyiptomról és sokaságáról éneklik,
— Úgymond az Úr Isten.

17Történt pedig a tizenkettedik esztendőben, a hónap tizenötödik napján, hogy az Úr ezt a szózatot intézte hozzám:

18Emberfia, énekelj gyászdalt Egyiptom sokaságáról, és vond le őt magát s a hatalmas nemzetek leányait a föld legmélyére, azokhoz, akik leszálltak a verembe.

19Kinél vagy te szebb?
Szállj le, és pihenj a körülmetéletlenek között!
20Azok közé hullanak majd,
Kiket a kard ölt meg;
A kard *már* át van adva,
Leráncják őt és egész népét!
21Beszélnek vele a legerősebb vitézek az alvilág közepéből,
Kik az ő segítőivel együtt leszálltak,
És pihennek a körülmetéletlenek,

szerint annak gazdagsága. — *16.* Egyiptom annyira néptelenné lesz, hogy róla a gyászéneket majd idegen *nemzetek* siratő asszonyai *énekl*ik.

17—32. Hetedik jövendölés: Gyászének Egyiptomról és az összes, már elbukott, valamint a pusztulásra szánt istenellenes hatalmakról. — *17.* A héber szöveg és a Vulgáta nem nevezi meg a hónapot, a Hetvenes fordítás ezt a beszédet a tizenkettedik év első hónapjának tizenötödik napjáról keltezi. A beszéd ideje és tartalma igen jellemző: amikor Izrael népe teljesen meg van semmisítve, Babilónia és más istenellenes hatalmak pedig fénykorukat élik, akkor jövendöli meg Ezekiel, hogy mindezek a hatalmas országok el fognak pusztulni, hogy a választott nép átvegye a neki megígért szellemi világuralmat a messiási korban. Mind a hét gyászének egyforma szerkezetű, és kifejezéseik legnagyobbrészt megismétlődnek.

18—21. Gyászének Egyiptomról. — *18. Vond le őt . . . a föld legmélyére:* jövendöld meg, hogy levonulnak az alvilágba. *A hatalmas nemzetek leányai* a hatalmas istenellenes birodalmak, melyek részben már elpusztultak, részben pedig a biztos pusztulásba mennek. *A verem* itt és az egész gyászénekben a sírt, de egyszersmind az alvilágot is jelenti. — *19.* A gúnyos kérdés Egyiptom egykori dicsőségére céloz. A *körülmetéletlenek* (az egész beszéden keresztül) a tisztátalan pogányok (31, 18.). — *20.* A szöveg homályos. *Kiket a kard ölt meg:* azok, akik a harctéren estek el, és nem részesültek tisztességes temetésben. *A kard* (11. v.) *már át van adva:* t. i. Nábukodonozornak. *Leráncják őt* (a fáraót) *és egész népét:* t. i. az alvilágba. — *21. Beszélnek vele:* gúnyosan; v. ö. Iz. 14, 16—20. *A legerősebb vitézek:* a már az alvilágba leszállt, egykor hatalmas nemzetek, vagy az ősvilág óriásai (Móz. I. 6, 4; v. ö. e fejezet 27. versével). *Segítői:* Egyiptom szövetségesei. (V. ö. 30, 6. 8.) *A körülmetéletlenek*, a Hetvenes görög fordítás szerint: «körülmetéletlenek mellett».

A kard által megöltek.
22Ott van Assur és annak
egész sokasága,
Körülötte vannak sírjaik;
Mindmegannyi meg van
ölve,
Kard által estek el.
23A verem legmélyén van-
nak sírjaik,
És sokasága sírjai körül
vagyon;
Mindmegannyi meg van
ölve,
Kard által estek el,
Kik egykor rettegésbe
ejtették az élők földét.

24Ott van Elám és annak
egész sokasága
Az ő sírja körül;
Mindmegannyi meg van
ölve,
Kard által estek el,
És körülmetéletlenül
szálltak le a föld leg-
mélyére,
Kik rettegésbe ejtették
az élők földét;
És *most* gyalázatukat hor-
dozzák mindazok előtt,
Kik leszálltak a sírgö-
dörbe.

25A megöltek közé he-
lyezték nyugvó ágyát
Összes népeivel együtt;
Körülötte vannak sír-
jaik;
Mind körülmetéletlenek
ők,
A kard ölte meg őket,
Mert rettegésbe ejtették
az élők földét;
És *most* gyalázatukat
hordozzák mindazok
előtt,
Kik leszálltak a sírgö-
dörbe;
A megöltek közt van az
ő helyük.

26Ott van Mosok és Tubál
és annak egész soka-
sága;
Körülötte vannak sír-
jai;
Mind körülmetéletlenek
ők és meg vannak ölve,
Kard által estek el,
Mert rettegésbe ejtették
az élők földét.
27Nem pihennek ők ama
hősökkel,
Kik *a hajdankorban* es-
tek el,

22—23. Gyászének Assziriáról. — *22. Körülötte vannak sírjaik:* a király sírja körül vannak alattvalóinak sírjai. Ez a kép a többi gyászénekben is megismétlődik. Az alvilág az elesettek nagy temetője. — *23. A verem legmélye* az alvilág legszégyenletesebb helye. (V. ö. Iz. 14, 15.) A héber szöveg szerint Assur az alvilág «legszélén» pihen. *Az élők földe* ez a föld, ahol az emberek élnek. (V. ö. Zsolt. 26, 13; Iz. 38, 11. stb.)

24. Gyászének Elámról. Elám Mezopotámiától keletre fekvő ősrégi ország (v. ö. Móz. I. 14, 1.); történetét l. Jer. 49, 34. magyarázatában.

25. A Hetvenes fordítás ezt a verset elhagyja, mert egyszerű megismétlése az előbbi versnek. Egyes magyarázók szerint a szövegből kiesett ama nép neve (Bábel?), amely ellen a próféta e szavakat mondja.

26—28. Gyászének Mosokról és Tubálról. V. ö. 27, 13. — 38, 2. szerint ez a két néptörzs Gógnak és Mágógnak, a legfőbb istenellenes hatalmaknak főereje. — *27.* A héber szöveg homályos.

Kik fegyvereikkel szálltak le az alvilágba,
És fejük alá tették kardjukat;
Mert csontjukban van a gonoszságuk,
Mert rettegésére voltak a hősöknek
Az élők földén.
28Tehát téged is a körülmetéletlenek közt tipornak majd össze,
És azok között pihensz, kiket a kard ölt meg.

29Ott van Edom, annak királyai és minden fejedelme.
Seregükkel együtt azok közé jutottak,
Kiket megölt a kard;
A körülmetéletlenek között pihennek,
Azokkal, kik leszálltak a sírgödörbe.

30Ott vannak Észak összes fejedelmei és mind a *szídoniak*,
Kik letaszíttattak a megöltekhez;
Remegnek és megszégyenülnek erejükben.
Körülmetéletlenül pihennek azok között,
Kiket megölt a kard,
És gyalázatukat hordozzák mindazok előtt,
Kik leszálltak a sírgödörbe.

31Ezeket meglátja majd a fáraó,
És megvigasztalódik egész sokaságán,
Melyet megölt a kard, —
A fáraó és egész hadserege,
— Úgymond az Úr Isten.
32Mert én az én félelmemet adom az élők földére,
S a körülmetéletlenek közt pihen majd,
Azok között, kiket megölt a kard, —
A fáraó és egész sokasága,
— Úgymond az Úr Isten.

A 2. verssorban a fordítás a Hetvenes görög szöveget követi. A Vulgáta és a héber szöveg szerint: «Az elesettekkel és körülmetéletlenekkel.» *A hősök*, az őskor óriásai, még tisztességben *(fegyvereiken)* pihennek Mosok és Tubál elesettjeihez képest. *Csontjukban van a gonoszságuk:* örökre hozzájuk tapad a gonoszságuk. Mosok és Tubál gonoszsága a kegyetlenség volt, mely még a hősöket is megrémítette a földön.

29. Gyászének Edomról.

30. Gyászének Észak (az arámi néptörzsek) *összes fejedelmeiről és Föniciáról.* — *Mind a szídoniak* (héb.), a Vulgáta szerint: «mind a vadászok». A próféta Szídont egész Fönicia helyett említi. *Remegnek és megszégyenülnek erejükben*, a héber szerint: «noha remegtek erejüktől», — t. i. más népek.

31—32. Az Egyiptomról szóló gyászének befejezése. — *31.* Keserű gúny: az említett nemzetek gyászos sorsát látva a fáraó, *megvigasztalódik* majd a saját veszte és népének bukása felett. — *32.* A megsemmisített istenellenes világhatalmaktól való félelem helyett az Úr a saját félelmét adja majd az emberek szívébe.

33. FEJEZET.

A prófétának, mint a nemzet őrállójának nagy felelőssége. — Felszólítás komoly megtérésre és állhatatosságra. — Egy hírnök Babilóniába hozza Jeruzsálem bukásának hírét. — Az Úr megtöri majd a Júdában maradt zsidók elbizakodottságát.

[1]És az Úr ezt a szózatot intézte hozzám: [2]Emberfia, szólj néped fiaihoz és mondjad nekik: Ha valamely országra kardot bocsátok, és az ország népe egy férfiút választ legkisebbjei közül és azt magának őrállóvá rendeli, [3]s ez látja jönni a kardot az ország ellen, és megfujja a harsonát és hírt ad a népnek: [4]ha aztán valaki meghallja a harsona hangját, — bárki is legyen az, — de nem hallgat a figyelmeztetésre, és eljő a kard és elragadja: annak vére a saját fején leszen. [5]Hallotta ő a harsona szavát, de nem hallgatott a figyelmeztetésre; *ezért* vére ő rajta leszen; ha hallgatott volna a figyelmeztetésre, megmentette volna életét. [6]Ha pedig az őrálló látja jönni a kardot, de nem fujja meg a harsonát, és a nép nem kap figyelmeztetést, és eljő a kard és elragad valakit közülük: az ugyan a saját gonoszsága miatt ragadtatik el, vérét azonban az őrállónak kezéből fogom számonkérni. [7]Téged pedig, emberfia, őrállónak rendeltelek Izrael háza számára; ha tehát beszédet hallasz szájamból, mint az enyémet hirdesd azt nekik. [8]Ha azt mondom az istentelennek: Halállal halsz meg, te istentelen! — de te nem

MÁSODIK FŐRÉSZ.

I. szakasz. Szóbeli jövendölések és látomások Izrael országának helyreállításáról. (33—39. fejezet.)

Jeruzsálem pusztulásával Ezekiel prófétai működése forduló ponthoz jutott. Mindaddig jövendöléseinek alapgondolata az volt, hogy az Úr híven fogja teljesíteni fenyegető jövendöléseit; Jeruzsálem elfoglalása után azonban azt a vigasztaló igazságot kellett kétségbeesett honfitársainak szeme elé állítania, hogy az Isten ugyanolyan híven fogja teljesíteni az Izrael helyreállítására és a boldog messiási korra vonatkozó ígéreteit is. Erre a feladatára az Úrtól szinte új meghívást és megbizatást nyer annak a napnak előestéjén, amelyen a Júdából jött hírnök a szent város elestének hírét Babilóniába elvitte (33, 22.).

33. *Bevezetés az Izrael helyreállítására vonatkozó jövendölésekhez. 1—9. A prófétának mint a nemzet őrállójának nagy felelőssége.* V. ö. 3, 17—21. — *2. Legkisebbjei közül:* a legalacsonyabb rangúak közül. A héber szöveget általában így magyarázzák: «összességéből»; a többi régi fordítások szerint: «önmaguk közül». — *3.* A *kard* az ellenséges betörés jelképe. *Harsonával* figyelmeztette az őr a város lakosságát a közeledő háborús veszélyre. — *4. Annak vére a saját fején leszen:* vesztét saját magának tulajdonithatja. — *7—9.* A 2—6. versben kifejtett igazság alkalmazása

szólsz, hogy az istentelen tartózkodjék az ő útjától, az istentelen ugyan a saját gonoszsága miatt hal meg, vérét azonban a te kezedből kérem számon. [9]Ha azonban hirdeted az istentelennek, hogy utairól térjen meg, ő pedig nem tér meg útjáról, akkor a saját gonoszsága miatt meg fog halni, te azonban megmentetted lelkedet.

[10]Te tehát, emberfia, mondjad Izrael házának: Ti ekként beszéltek, mondván: Gonoszságaink és vétkeink reánk nehezednek, és bennük elsenyvedünk; hogyan maradhatnánk tehát életben? [11]Mondjad nekik: Életemre mondom, én, az Úr Isten, nem akarom én az istentelennek halálát, hanem azt, hogy az istentelen megtérjen útjáról és éljen. Térjetek meg, térjetek meg igen gonosz utaitokról! Akkor miért halnátok meg, Izrael háza? [12]Te tehát, emberfia, mondjad néped fiainak: Az igaznak igazvolta nem szabadítja meg őt azon a napon, amelyen vétkezik; és az istentelennek istentelensége nem leszen ártalmára azon a napon, amelyen megtér istentelenségéből; és az igaz nem maradhat életben az ő igazvolta miatt azon a napon, amelyen vétkezik. [13]Ha mondom is az igaznak, hogy bizton élni fog, de igazvoltában elbizakodva gonoszságot cselekszik, igazvolta teljesen feledésbe megyen, és ő meghal elkövetett gonoszsága miatt. [14]Ha azonban így szólok a gonoszhoz: Halállal halsz meg! — és ő bűnbánatot tart vétke fölött, és jog és igazság szerint jár, [15]a zálogot visszatéríti amaz istentelen, a rablott jószágot visszaadja, az élet parancsai szerint jár, és nem cselekszik semmi igazságtalan dolgot sem, bizton élni fog és nem hal meg. [16]Egyetlen elkövetett vétkét sem fogom neki betudni; jog és igazság szerint járt, *ezért* bizton élni fog. [17]De néped fiai így szólnak: Nem igazságos az Úr útja! — holott az ő útjuk igazságtalan! [18]Mert ha az igaz eltávozik igazságától és gonoszságot követ el, emiatt hal meg; [19]és ha az istentelen elhagyja is-

Ezekiel prófétai tisztére. — *9. Megmentetted lelkedet:* nem vagy felelős a teljesen önhibájából elveszett lélekért.

10—20. Felszólítás komoly megtérésre és állhatatosságra. V. ö. 18. fej. — *10.* A fogság szenvedéseiben mélyen megtört zsidó nép kétségbeesik a megtérés lehetősége fölött. *Gonoszságaink és vétkeink reánk nehezednek,* mint elviselhetetlen teher; *bennük elsenyvedünk,* mint a feloszlásnak indult holttest. — *12—19.* Az isteni ítélet

tentelenségét, és jog és igazság szerint jár, ezek miatt fog élni. 20És ti mégis azt mondjátok: Nem igazságos az Úr útja! Mindenkit közületek az ő utai szerint ítélek meg, Izrael háza!

21Történt pedig számüzetésünk tizenkettedik esztendejében, a tizedik hónapban, a hónap ötödik napján, hogy egy menekülő jött hozzám Jeruzsálemből, mondván: Elpusztult a város! 22És rajtam volt az Úr keze az este, mielőtt megjött volna a menekülő, és megnyitotta szájamat, mielőtt az reggel hozzám jött volna; és miután megnyílt a szájam, nem hallgattam többé.

23És az Úr ezt a szózatot intézte hozzám: 24Emberfia, akik ama romok között laknak Izrael földén, így szólnak: Ábrahám egymaga volt, és örökrészül nyerte az országot; mi pedig sokan vagyunk, nekünk adatott birtokul az ország! 25Ezért mondjad nekik: Így szól az Úr Isten: Kik vérrel eszitek *a húst*, és szemeteket tisztátalanságaitokra emelitek és vért ontotok, vajjon a ti örökrészetek lehet-e az ország? 26Kardotokra támaszkodtok, utálatosságokat cselekedtek, és kiki társának feleségét gyalázza meg; és ennek ellenére is a ti örökrészetek legyen az ország? 27Ezeket mondjad

mindig ahhoz igazodik, hogy az ember milyen lelki állapotban van az ítélet pillanatában. — *17. Az Úr útja:* az Úr eljárása a néppel szemben. — *20.* V. ö. 17. v.

21—22. Egy hírnök Babilóniába hozza Jeruzsálem bukásának hírét. — Számüzetésünk tizenkettedik esztendejében, a szír Pesitta szerint helyesebben: «a tizenegyedik esztendőben», tehát 586-ban, mintegy öt hónappal Jeruzsálem elfoglalása után. Ezt a gyászos eseményt az Úr már a hírnök megérkezése előtt való napon adta tudtára Ezekielnek, ki azt mindjárt fogolytársainak is tudomására hozta. *Nem hallgattam többé:* ettől az időtől fogva Ezekiel szabadon beszélhetett (v. ö. 24, 26—27.), a 3, 25—27-ben olvasható isteni tilalom már nem kötelezte többé.

23—29. Az Úr meglöri majd a Júdában maradt zsidók elbizakodottságát. — 24. Ama romok között laknak: t. i. Júda feldúlt városainak, elsősorban Jeruzsálemnek romjai között. A Júdában maradt zsidók még a szörnyű nemzeti végpusztulás idején is azt hitték, hogy őket, mint Ábrahám ivadékait, jogosan megilleti a Szentföld birtoka, annál inkább, mert *Ábrahám* csak *egymaga volt*, ők *pedig sokan* vannak. V. ö. Jer. 40—44. fej. — *25.* A mózesi törvény szigorúan tiltotta a húsnak a vérrel együtt való élvezését (Móz. III. 7, 26. 27; v. ö. I. 9, 4.). *Tisztátalanságaitok:* bálványaitok. A *vérontás* vagy a bálványoknak bemutatott gyermekáldozatokat, vagy a gyilkosságokat jelenti. (V. ö. Jer. 41, 2: Godoliás helytartó megölése). — *26. Kardotokra támaszkodtok:* nem a jogban, hanem a nyers erőben bíztok. A próféta néhány különösen undok bűnt sorol fel. Az *utálatosságok* a bálványozás förtelmei. A Hetvenes fordítás a 25. és a 26. verset elhagyja. — *27. A vad-*

nekik: Így szól az Úr Isten: Életemre *mondom*, hogy azok, akik a romok között laknak, kard által hullanak el; és aki a mezőn van, a vadállatok prédájává leszen; akik pedig erődítésekben és barlangokban vannak, dögvész által halnak meg. [28]Az országot pedig sivataggá és pusztasággá teszem, és kevély hatalma megsemmisül; és kietlenekké lesznek Izrael hegyei, mert senki sem lesz, ki rajtuk átalmenne. [29]És megtudják, hogy én vagyok az Úr, amikor országukat majd sivataggá és pusztasággá teszem minden utálatosságuk miatt, melyet elkövettek.

[30]Ami pedig téged illet, emberfia: népednek fiai, kik rólad beszélnek a falak mentén és a házak kapuiban, mikor így szól egyik a másikhoz, kiki az ő társához: Jöjjetek, és hallgassuk meg, minő beszéd jő az Úrtól, — [31]hozzád mennek, mintha gyűlésre menne a nép, és leül az én népem előtted és meghallgatják beszédeidet, de nem cselekszenek szerintük. Mint éneket szájukon forgatják *ugyan* őket, szívük azonban igazságtalan nyereség után jár. [32]Olyan vagy te nekik, mint a zenére szánt dal, melyet kellemes és édes hangon énekelnek; meghallgatják szavaidat, de nem cselekszenek szerintük. [33]Ám amikor majd bekövetkezik a megjövendölt dolog, (mert íme bekövetkezik,) — akkor majd megtudják, hogy próféta volt közöttük!

34. FEJEZET.

A választott népnek eddigi gonosz pásztorai után az Úr maga lesz népének jó pásztora, és szent pásztort támaszt neki Dávid házából. — Az új szövetség.

állatok az elnéptelenedett országban igen elszaporodtak. — *28. Izrael hegyeit* azért sujtja az isteni átok, mert főleg rajtuk folyt a bálványozás.

30—33. Ezekiel fogolytársainak megátalkodottsága, kik szívesen hallgatták az ékesszavú prófétát (30. v.), őt nagy tömegekben fel is keresték, sőt szavait ismételgették is, de intelmeit nem követték (31. 32. v.). — *30. A falak mentén:* az utcákon, nyilvánosan; ugyanezt jelenti: *a házak kapuiban.* — *31. Mint éneket, szájukon forgatják ugyan őket*, a héber szöveg jelentése: szerelmi énekükké teszik őket. A Hetvenes görög fordítás szerint: «mert hazugság van szájukban». Egyes magyarázók szerint Ezekiel fogolytársai gúnyt űztek a próféta szavaiból; de valószínűbb, hogy ez a kifejezés csak azt jelenti, hogy nem veszik komolyan Ezekiel szavait.

A 34—39. fejezetben olvasható beszédek a 33, 21-ben megjelölt időpont (586 vége) és a fogság huszonötödik évének eleje (567, — l. 40, 1.) közé esnek.

34. Izrael helyreállításának első mozzanata: A választott népnek eddigi gonosz pásztorai (vezetői) után az Úr maga lesz né-

[1]És az Úr ezt a szózatot intézte hozzám : [2]Emberfia, jövendölj Izrael pásztorairól ; jövendölj, és ezt mondd a pásztoroknak : Így szól az Úr Isten: Jaj Izrael pásztorainak, kik önmagukat legelteték ! Vajjon a pásztoroknak nem a nyájat kell-e legeltetniök? [3]A tejet megettétek, a gyapjúval ruházkodtatok és a hízottat leöltétek, de nyájamat nem legeltettétek. [4]A gyengét nem erősítettétek és a beteget nem gyógyítottátok ; a sebesültet nem kötözgettétek be, az eltévedtet nem hoztátok vissza és az elveszettet nem kerestétek ; hanem keménységgel és erőszakkal uralkodtatok rajtuk. [5]Juhaim pedig elszéledtek, mert nem volt pásztor*uk;* prédájává lettek a mező minden vadjának és elszéledtek. [6]Ott bolyongtak juhaim minden hegyen és minden magas dombon ; a föld egész színén elszéledtek juhaim, és nem volt senki sem, ki *velük* törődött volna, nem volt, mondom, ki *velük* törődött volna.

[7]Ezért, pásztorok, halljátok az Úr igéjét ! [8]Életemre mondom, én, az Úr Isten : Mivelhogy nyájaim prédává lettek és juhaim a mező minden vadjának eledelévé, mert nem volt pásztor*uk* (pásztoraim ugyanis nem törődtek nyájammal), hanem a pásztorok önmagukat legelteték, de nyájaimat nem legeltették, [9]az-

pének jó pásztora, és szent pásztort támaszt neki Dávid házából, a Messiást.

1—6. A hajdani gonosz pásztorok bűnei. — 2. Izrael pásztorai annak hajdani királyai, papjai (és álprófétái), egyszóval a népnek szellemi vezérei. V. ö. Jer. 23, 1 skk. Ezek a pásztorok *önmagukat legelteték:* a saját hasznukat keresték a reájuk bízott nyájnak kárával, holott az lett volna a feladatuk, hogy annak javát mozdítsák elő. — *3.* A 2. versnek bővebb magyarázata. Az Isten nyájának (a választott népnek) gonosz pásztorai nem elégedtek meg azokkal a javakkal, melyek őket állásuknál fogva joggal megilleték, hanem meg nem engedett haszonra törekedtek, — *4.* a nyájat pedig elhanyagolták. A 4. vers leírja azt a gondozást, amelyben a gondos pásztor a nyáj *gyenge, beteg, sebesült* és *eltévedt* bárányait részesíteni köteles, amelyet azonban a zsidó nép gonosz elüljárói nem adtak meg a reájuk bízottaknak. A képes beszéd értelme : a választott nép gonosz vezetői nem tanították a tudatlanokat, nem istápolták a gyengéket. A vers utolsó része a Hetvenes görög fordítás szerint így hangzik : «és az erőset erőszakkal letiportátok». — *5.* V. ö. Iz. 53, 6. A rossz pásztorok hanyagsága és haszonlesése miatt az Isten nyája *elszéledt,* és *prédájává lett a mező minden vadjának:* a zsidó nép a fogságba jutott, és ellenségei kényük-kedvük szerint bánhattak vele. *Mert nem volt pásztoruk:* t. i. olyan pásztoruk, aki teljesítette volna kötelességét. — *6. Minden hegyen és minden magas dombon:* a babiloni világbirodalom (vagy a föld) minden részében. V. ö. Kir. III. 22, 17.

ért, pásztorok, halljátok az Úr igéjét! 10Így szól az Úr Isten: Íme én magam *fordulok* a pásztorok ellen; kezükből követelem nyájamat és végzek velük, hogy ne legeltessék tovább a nyájat, és a pásztorok ne legeltessék többé önmagukat. Kiszabadítom nyájamat szájukból, és az nem lesz többé eledelük.

11Mert így szól az Úr Isten: Íme én magam keresem fel juhaimat és viselem gondjukat. 12Amint a pásztor gondját viseli nyájának azon a napon, amelyen elszéledt juhai között van, úgy viselem majd én is gondját juhaimnak és kiszabadítom őket minden helyről, amerre elszéledtek a felhő és a sötétség napján. 13Kihozom őket a népek közül és egybegyüjtöm őket az országokból; a saját országukba viszem, és Izrael hegyein legeltetem őket a patakok mentén és az ország minden lakott helyén. 14A legdúsabb legelőkön legeltetem őket, és Izrael magas hegyein lesznek az ő legelőik; ott fognak megpihenni zöldelő füvön, és kövér legelőkön legelnek majd Izrael hegyein. 15Én magam legeltetem juhaimat, és én pihentetem meg őket, úgymond az Úr Isten! 16Az elveszettet megkeresem, az eltévedtet visszavezetem, a sebesültet bekötözgetem, a gyengét megerősítem, a hízottat és az erőst megoltalmazom, és igazságosan legeltetem őket.

17Ti pedig, én juhaim, így szól az Úr Isten: Íme én ítéletet teszek juh és juh, kosok és bakok között. 18Nem értétek-e be azzal, hogy lelegeltétek a legjobb legelőket? Hozzá még azt is eltapostátok lábatokkal, ami legelőtökből megmaradt; amikor pedig a legtisztább vizet

7—10. A gonosz pásztorokra váró büntetés. — 10. Kiszabadítom nyájamat szájukból: a próféta a rossz pásztorokat ragadozó vadállatokhoz hasonlítja.

11—16. Az Úr maga lesz népének jó pásztora. V. ö. Ján. 10, 11—16. — A *11.* és — *12.* vers jelképes beszéd; a 13. versben a próféta magára a jelzett dologra tér át. *Azon a napon, amelyen elszéledt juhai között van,* a szír szöveg szerint: «a zivatar napján». *A felhő és a sötétség* (nagy vihar) *napja:* az isteni ítélet napja, mely a zsidó népet a fogságba juttatta. — *13.* A babiloni fogságból való visszavezetés. — *14—16.* A babiloni fogságot követő idő rajza prófétai távlatban összeolvad a boldog messiási kor leírásával, a zsidóságra váró földi jólét az újszövetségi Egyház életével. — A *16.* v. szép ellentét a 4. verssel.

17—24. Feddő beszéd a nép hatalmas elnyomói ellen; az Úr jó pásztort küld népének. — 17. A *kosok* és a *bakok* a nép hatalmas elnyomói. — *18—19.* A nép hatalmas elnyomóinak gonoszságát

ittátok, a többit lábatokkal felkavartátok, [19]úgy hogy juhaimnak az volt a legelője, amit lábatok eltaposott, és azt itták, amit lábatok felkavart. [20]Ezért így szól hozzátok az Úr Isten: Íme én magam teszek igazságot a hízott és a sovány juhok között! [21]Mivel ti oldalotokkal és vállatokkal lökdöstétek és szarvatokkal ökleltétek a gyenge juhokat mind, míg el nem széledtek ott künn, [22]én megszabadítom nyájamat, és nem leszen többé prédául; és igazságot teszek juh és juh között. [23]És egyetlen pásztort állítok föléjük, szolgámat, Dávidot, hogy legeltesse őket; ő legelteti majd őket és ő lesz a pásztoruk. [24]Én pedig, az Úr, leszek az ő Istenük, és Dávid, az én szolgám, lesz a fejedelem közöttük; én, az Úr, szólottam.

[25]És békeszövetségre lépek velük, és kiirtom a fenevadakat az országból, úgy hogy ők bizton lakhatnak majd a pusztaságban *és* alhatnak az erdőkben. [26]Áldássá teszem őket az én halmom körül,

a próféta igen eleven képekkel írja le: a kosok és a bakok nemcsak *a legjobb legelőket* és *a legtisztább vizet* foglalták le maguknak, hanem a legelőnek és a víznek többi részét is élvezhetetlenné tették a juhok számára. A képes beszéd értelme: akik a népnek szellemi vezetői voltak, csak a maguk hasznát keresték. — *20. Hozzátok*, héb.: «hozzájuk». A Hetvenes görög fordítás ezt a szót elhagyja. — *22.* Az isteni ítélet (a messiási korban) meg fogja menteni az Úr juhait a «kosok» és a «bakok» erőszakoskodásától. — *23.* Az *egyetlen pásztor*, akit az Úr majd népe *fölé állít* (ellentétben a népnek eddigi számos vezetőjével): a Messiás. V. ö. 21, 27. (Vulg.); 37, 24—25; Jer. 23, 5; 30, 9; 33, 15; Ján. 10, 11—16; Pét. I. 2, 25. A próféta ezt a pásztort *Dávid*nak nevezi, mert ő Dávidnak ivadéka, és Dávid a Messiásnak előképe. V. ö. Iz. 9, 7; Óz. 3, 5; Ám. 9, 11. Ezekiel — Izaiáshoz hasonlóan (Iz. 42, 1; 50, 10; 52, 13; 53, 11.) — a Messiást az Úr *szolgájának* mondja, mert a Messiás mindenben az Isten akaratát teljesíti. (V. ö. Ján. 4, 34. stb.) — *24. Én, az Úr, leszek az ő Istenük:* t. i. az örök szövetség Istene. *Dávid, az én szolgám, lesz a fejedelem közöttük:* a Messiásnak örök szellemi uralmával az Isten teljesíti azt az ígéretét, melyet Dávidnak örök uralmára vonatkozólag tett (Kir. II. 7, 13—16.).

25—31. A boldog messiási kor. — *25.* A *békeszövetség* az újszövetség. V. ö. 36, 25—27; Jer. 31, 31—34. (Zsid. 8, 8—13.) *A fenevadak kiirtása* és *az erdőkben* való biztonságos *alvás* (v. ö. Móz. III. 26, 6.) azt jelképezi, hogy a Messiás kora a zavartalan (lelki) béke kora lesz. V. ö. Iz. 9, 6; 11, 6—9; Mik. 5, 5; Agg. 2, 10. stb.: a Messiás a béke fejedelme lesz. A vers utolsó részében a fordítás a héber szöveget követi; a Vulgáta így szól: «... és akik a pusztaságban laknak, bizton alhatnak majd az erdőkben». — *26. Áldássá teszem őket:* a legnagyobb fokban áldottakká teszem őket. *Az én halmom:* a Sion hegye, az újszövetségi Egyház előképe. V. ö. Zsolt. 2, 6; 109, 2. stb. A héber szerint a vers első része így hangzik: «És áldássá teszem őket és halmom környékét.» Az *áldásos eső* a termékenységnek feltétele, és a prófétáknál a

és esőt adok a maga idejében; áldásos esők lesznek. 27A mező fája majd meghozza gyümölcsét, a föld meghozza termését, és félelem nélkül laknak majd országukban. És megtudják, hogy én vagyok az Úr, amikor majd összetöröm igájuk láncait, és kiszabadítom őket zsarnokaik kezéből. 28És nem lesznek többé prédájává a nemzeteknek, és a föld vadállatai sem fogják őket felfalni, hanem biztonságban laknak majd, minden félelem nélkül. 29Nagyszerű termést adok majd nekik, számukat nem csökkenti többé az éhinség az országban, és nem kell továbbra is eltűrniök a nemzetek gyalázkodását. 30És megtudják, hogy én, az Úr, az ő Istenük, velük vagyok, és ők, Izrael háza, az én népem, — úgymond az Úr Isten. 31Ti emberek, juhaim vagytok, legelőm juhai vagytok, én pedig, az Úr, a ti Istenetek vagyok, úgymond az Úr Isten.

35. FEJEZET.

Fenyegető jövendölés Edom ellen.

1És az Úr ezt a szózatot intézte hozzám: 2Emberfia, fordítsd arcodat Szeír hegysége ellen, jövendölj ellene és mondjad neki: 3Így szól az Úr Isten: Íme én ellened *fordulok*, Szeír hegysége; kinyujtom ellened kezemet, és kietlen pusztasággá teszlek. 4Városaidat romba döntöm, és te pusztasággá leszel; és megtudod, hogy én vagyok az Úr!

5Mivelhogy örökös ellenség voltál, és Izrael

boldog messiási kornak egyik jellegzetes vonása. V. ö. Jóel 2, 23. — *27. Láncait*, héb. «rúdjait». A nagy termékenység is jellegzetes vonása a messiási kornak. V. ö. Móz. III. 26, 4. A vers utolsó része a babiloni fogság végére, távolabbi értelemben pedig a bűn rabságából való megszabadításra vonatkozik. — *28. A nemzetek* az istenellenes pogány hatalmak; *a föld vadállatai* is ezeket jelentik. — *29.* V. ö. 26. és 27. v. — *30. Én, az Úr, az ő Istenük, velük vagyok:* mint szövetséges Istenük. Ezekiel jövendölése tökéletesen az újszövetség Egyházában valósult meg. — *31.* V. ö. Zsolt. 94, 7. stb. A Hetvenes görög fordításban az «emberek» szó hiányzik.

35. Izrael helyreállításának második mozzanata: Edom el fog veszni *(2—4.)*, mert Izrael népét halálosan gyülölte *(5—9.)* és Izrael földét jogtalanul birtokába vette *(10—15.)*. — Ezekielnek ez a beszéde bővebben kifejti a 25, 12—14-ben olvasható fenyegető jövendölést.

1—4. Az Edomra váró büntető ítélet. — 2. Szeír hegysége: Edom országa, mely itt az összes istenellenes hatalmaknak előképe. (V. ö. 36, 5; Iz. 35; Abd.) — *3. Kinyujtom ellened kezemet:* az isteni büntetés jelképezéséül.

5—9. Edom egyik bűne az Izraellel szemben táplált halálos ellenségeskedés, mely egész történelmén végigvonul, bár Ézsau és Jákob révén a két nemzet egy közös őstől származott. — *5.* Jeru-

fiait kard hatalmába adtad szorongatásuk idején, végső bűnhődésük idejében, [6]azért életemre mondom, én, az Úr Isten: Átadlak a vérontásnak, s a vér üldöz majd téged; mivel *önvéredet* gyűlölted, a vér üldöz majd téged. [7]És Szeír hegyét kietlen pusztasággá teszem, és elvesztem róla a járó-kelőt. [8]És hegyeit betöltöm megöltjeivel; halmaidon, völgyeidben és folyóid mellett kard által elesettek fognak heverni. [9]Örökös pusztasággá teszlek, és városaidban nem laknak *többé;* és megtudjátok, hogy én, az Úr, vagyok az Isten!

[10]Mivelhogy így szóltál: A két nemzet és a két ország az enyém lesz, és birtokomba veszem őket, — holott az Úr volt ott, — [11]azért életemre mondom, én, az Úr Isten: Haragod és irigységed szerint cselekszem majd, amint te *is* cselekedtél, mert gyűlölted őket; és kinyilatkoztatom magamat közöttük, amikor majd megítéllek. [12]És megtudod, hogy én, az Úr, meghallottam minden gyalázó szavadat, melyet Izrael hegyeiről mondtál, amikor így szóltál: «Pusztulás jött reájuk! A mieink lettek, hogy felfaljuk őket!» [13]Ellenem támadtatok szájatokkal, és megvető szavakkal illettetek engem; én meghallottam! [14]Így szól az Úr Isten: Pusztasággá teszlek az

zsálem pusztulása alkalmával Edom népe a babiloni hadsereggel szövetkezett. V. ö. Jer. Sir. 4, 21. 22; Abd. 10—14; Zsolt. 136, 7. A *szorongatásuk* szónak megfelelő héber kifejezés («édám») szójáték «Edom» nevével. *Bűnhődésük*, szószerint: «gonoszságuk». — *6. Átadlak a vérontásnak*, a héber szerint: «vérré teszlek téged». A héber «dám» = «vér» szó szintén szójáték Edom nevével. *Mivel önvéredet* (= a zsidó testvérnépet) *gyűlölted*, a Hetvenes görög fordítás szerint: «mivel a vér ellen vétkeztél». *A vér üldöz majd téged:* a Makkabeus Júdás diadalmas hadjáratban legyőzte az edomitákat (Makk. I. 5, 3.), Joannes Hyrcanus zsidó fejedelem (134—103.) pedig 126-ban adófizetőivé tette őket. — *7—9.* V. ö. Mal. 1, 3. A véres háborúk egészen néptelenné teszik Edomot. Ez a jövendölés hosszú évszázadok viharaiban ment véglegesen teljesedésbe.

10—15. Edom másik bűne az volt, hogy Izrael földét elrabolta, és ezzel magának a választott nép Istenének jogait sértette meg. — *10. A két nemzet és a két ország:* Izrael és Júda földe és az ott maradt zsidóság. *Az Úr volt ott:* ez a kifejezés részint arra vonatkozik, hogy a jeruzsálemi templom az Úrnak lakóhelye volt, részint pedig arra, hogy Izrael és Júda országának jogos birtokosa senki más, csak Jáhve. — *12—13.* Az Úr és Izrael népe között fennálló szövetség folytán a zsidó nép ellen irányuló *gyalázó szavak* magát az Urat is megsértették, mert Edom és általában a pogány népek Jeruzsálem pusztulásában Jáhve gyöngeségének jelét látták. *Izrael hegyei:* Izrael országa; párhuzam Szeír hegységével (2. 3. v. és 36, 1.). *Én meghallottam*, kiegészítendő: és bosszút állok —

egész föld örömére! [15]Amint te örvendeztél Izrael házának örökségén, mivel az elpusztult, úgy cselekszem majd én teveled; sivataggá leszel, Szeír hegye, és te, egész Edom, és megtudjátok, hogy én vagyok az Úr!

36. FEJEZET.

Izrael országának helyreállítása. — A szétszórtak összegyűjtése. — A boldog és kegyelemmel teljes messiási kor.

[1]Te pedig, emberfia, jövendölj Izrael hegyeiről és mondjad: Izrael hegyei, halljátok az Úr igéjét! [2]Így szól az Úr Isten: Mivelhogy az ellenség így szólt rólatok: Haha! Az örök magaslatok nekünk jutottak örökségül! — [3]azért jövendölj és mondjad: Így szól az Úr Isten: Mivelhogy elpusztultatok, és mindenfelől eltapostak titeket, és a többi nemzetek birtokává lettetek, nyelvük hegyére kerültetek, és a népek gyaláznak titeket, [4]azért, Izrael hegyei, halljátok az Úr Isten szavát: Így szól az Úr Isten a hegyekhez és a halmokhoz, a folyókhoz és a völgyekhez, a romhalmazokhoz, a ledőlt falakhoz és az elhagyott városokhoz, melyeket a körösköríl lakó többi nemzetek elpusztítottak és kigúnyoltak; — [5]azért így szól az Úr Isten: Valóban,

15. Edom bűnének és büntetésének rövid összefoglalása, melynek első részét a Hetvenes görög fordítás elhagyja.

36. Izrael helyreállításának harmadik mozzanata: A zsidóság visszanyeri hazáját, a szétszórtakat az Isten összegyűjti, és szent, tiszta népévé teszi. Ezekiel beszéde előképes jövendölés, mely részben a babiloni fogságból való visszatéréssel valósult meg, teljes mértékben pedig az újszövetség Egyházában megy teljesedésbe.

1—7. Izrael ellenségeinek megbüntetése. — 1. Izrael hegyei (szép ellentét 35, 2-vel) az egész hegyes-völgyes Szentföld. — *2.* Az itt megkezdett mondat befejezése a 7. versben olvasható. A próféta egyre fokozódó hévvel szól Izrael ellenségeinek bűneiről. *Az ellenség* elsősorban Edom (35. fej.), Izrael déli szomszédja, mely egyszersmind a választott nép összes ellenségeinek előképe. *Az örök magaslatok* (v. ö. Móz. I. 49, 26; V. 33, 15.) Izrael hegyei, melyeknek örök birtokát az Isten a zsidó népnek megígérte azzal a feltétellel, hogy a választott nép híven megtartja a törvényt. Izrael ellenségei azt vélik, hogy az isteni ígéretek ellenére Izrael országa végleg az ő birtokukba ment át. *Örök magaslatok* helyett a Hetvenes fordítás «örök pusztaságok»-ról beszél. — *3.* A görög fordításban az Isten beszéde így kezdődik: «Mivelhogy megvetnek titeket». *A többi nemzetek* azok az apró-cseprő népek Palesztina szomszédságában, melyek Babilónia szörnyű hadjáratait túlélték; ezek akarták örökre birtokukba venni az Istentől a választott népnek szánt országot! A 3. vers második része azt mondja, hogy a zsidóság a pogány nemzetek gúnyjának tárgyává lett, mely gúny végeredményben az Úrra hull, mintha nem tudta volna megvédelmezni választott népét. — *5. A többi nemzetek* (3. v.) sem fogják elkerülni az Úrnak (a 25—32. fejezetben) már

féltékenységem tüzében szólottam a többi nemzetek ellen és egész Edom ellen, melyek országomat örömmel és teljes szívvellélekkel birtokukba vették és kiürítették, hogy elpusztítsák. [6]Azért jövendölj Izrael földéről és mondd a hegyeknek és a halmoknak, a hágóknak és a völgyeknek : Így szól az Úr Isten : Íme én féltékenységemben és boszszúmban szólottam, mert elviseltétek a nemzetek gyalázását. [7]Ezért így szól az Úr Isten : Én *esküre* emelem kezemet : A körülöttetek lakó nemzetek maguk hordozzák majd gyalázatukat.

[8]Ti pedig, Izrael hegyei, növesszétek ágaitokat és hozzátok meg gyümölcsötöket népem, Izrael számára, mert ez nemsokára megjön. [9]Mert íme én hozzátok *megyek* és hozzátok fordulok ; és szántani fognak rajtatok és magot vetnek belétek. [10]Megsokasítom rajtatok az embereket, Izrael egész házát ; benépesülnek a városok, és a romhalmazok újra felépülnek. [11]Betöltelek titeket emberekkel és állatokkal ; el fognak szaporodni és gyarapodni fognak. Letelepítelek titeket, mint hajdanában, és nagyobb javakkal halmozlak el, mint amenynyitek eleinte volt ; és megtudjátok, hogy én vagyok az Úr ! [12]És majd embereket járatok rajtatok : Izraelt, az én népemet ; és birtokukba vesznek téged, örökrészükké leszel, és nem leszel többé nélkülük. [13]Így szól az Úr Isten : Mivelhogy azt mondják *ról*ad: Felfalod az embereket és megfojtod a saját népedet, [14]azért nem fogsz többé

kimondott büntető ítéletét. Az Úr *féltékenysége* e helyütt az ő végtelen szeretete népe iránt. *Edom* megemlítésére nézve l. a 2. vers magyarázatát. A *kiürítették* kifejezés mind az ország lakosságának elhurcolását, mind az ország kirablását jelentheti. — *6—7. A hágóknak*, a héber szerint : «a (folyó) medreknek». Mivel a pogányok Izrael népét bántalmazták és gúnyolták, szégyenletes végpusztulás vár reájuk.

8—15. Izraelre ismét a béke és boldogság ideje vár. — *8. Nemsokára megjön*, t. i. a zsidó nép. A *nemsokára* kifejezés a prófétai távlat szerint értendő, mert a babiloni fogság vége csak 538-ban következett be. — *9. Hozzátok:* a hegyekhez. A Szentföldön ismét megkezdődik a vetés és az aratás. — *11.* V. ö. Móz. III. 26, 9 ; Óz. 1, 10 ; Zak. 10, 8. Mindez a messiási korban teljesedett be ; l. e fejezet bevezető magyarázatát. — *12.* Izrael népének visszavezetése a babiloni fogságból. *Nem leszel többé nélkülük*, a héber szerint : «nem teszed őket többé gyermektelenekké». Ezt a kifejezést a — *13—14.* vers magyarázza meg : a messiási korban meg fognak szűnni a Szentföld népét pusztító háborúk és egyéb csapások. — *13. Rólad* (így a Hetvenes görög és a szír szöveg), a héber szöveg és a Vulgáta szerint : «rólatok». — *14. Nemzetedet nem ölöd*

embert enni, és nemzetedet nem ölöd meg többé, úgymond az Úr Isten. 15És gondoskodom majd róla, hogy ne halljad többé a nemzetek csúfolódását, és a népek gyalázkodását ne viseljed többé ; és a saját népedet nem veszted el többé, úgymond az Úr Isten

16És az Úr ezt a szózatot intézte hozzám : 17Emberfia, Izrael háza a saját földén lakott, de megfertőztette azt utaival és *cselekedeteivel* ; útjuk olyanná lett előttem, mint a havi tisztulásban szenvedő nő tisztátalansága. 18És kiöntöttem reájuk bosszúságomat a vérmiatt, melyet az országban ontottak, és bálványaik miatt, *melyekkel* azt beszennyezték. 19És szétszórtam őket a nemzetek közé, és ők elszéledtek az országokba ; utaik és cselekedeteik szerint ítéltem meg őket. 20Ők bementek a nemzetekhez, melyek közé eljutottak, és meggyalázták szent nevemet, amikor így beszéltek róluk : Az Úr népe ez, és az ő földéről jöttek ! 21De tekintettel voltam szent nevemre, melyet Izrael háza meggyalázott a nemzetek között, amelyekhez eljutott.

22Ezért mondjad Izrael népének : Így szól az Úr Isten : Nem tiértetek cselekszem majd, Izrael háza, hanem az én szent nevemért, melyet meggyaláztatok a nemzetek között, melyek közé eljutottatok. 23És szentté teszem nagy nevemet, melyet meggyalázás ért a nemzetek között, melyet meggyaláztak közöttük, hogy megtudják a nemzetek, hogy én vagyok az Úr, úgymond a seregek Ura,

meg többé, a héber szerint kevésbbé helyesen : «nemzetedet nem viszed többé botlásba» (bálványimádásba a magaslatokon). Ugyanígy a következő vers utolsó részében i.. — *15.* Izraelt és országát (előképesen : az újszövetségi Egyházat) nem éri többé gyalázat, mert az Istentől létesítendő új szövetség azt az Istennek szent nemzetévé teszi. L. 25 skk. v.

16—21. Az Izraelre váró nagyszerű jövő nem a zsidó népnek érdeme, hanem az Isten ezzel önmagát dicsőlti meg. — 17. Cselekedeteivel (héb.), Vulg. «szándékaival». Így a 19. és a 31. versben is. Visszatekintés a zsidó népnek hajdani bűneire (22, 3 ; Jer. 2, 7. stb.). A vers végén olvasható hasonlattal v. ö. Móz. III. 15, 19 ; Iz. 64, 6 ; Jer. Sir. 1, 9 (a héber szerint). — *18.* V. ö. 5, 13. stb. — *19.* A zsidó nép bűneinek méltó büntetése a babiloni fogság volt. — *20.* L. a 3. v. magyarázatát. A pogányok az Úr hatalmában kételkedtek és ezt gúnyolták, mintha az Isten nem tudta volna megoltalmazni népét ; — *21—22.* az Úr azonban megvédi szent nevének dicsőségét.

22—32. A boldog messiási kor. — 23. Az Úr megmutatja végtelen hatalmát azzal, hogy Izrael népét helyreállítja, sőt vele új, tökéletes szövetségre lép. Ezzel az Úr megmutatja *nagy nevének*

amikor majd megmutatom szentségemet köztetek az ő szemük láttára. 24Mert kiviszlek titeket a nemzetek közül és összegyüjtelek minden országból, és elvezetlek a saját országotokba. 25És tiszta vizet hintek reátok, és megtisztultok minden szennyetektől, és minden bálványotoktól megtisztítlak titeket. 26És új szívet adok nektek, és új lelket adok belétek; elveszem testetekből a kőszívet, és hússzívet adok nektek. 27És az én lelkemet adom majd belétek, és gondoskodom róla, hogy parancsaim szerint járjatok, és törvényeimet megtartsátok és megcselekedjétek. 28És azon a földön laktok majd, melyet atyáitoknak adtam, és ti az én népemmé lesztek, én pedig a ti Istenetekké leszek. 29És megszabadítlak titeket minden szennyetektől; előhívom a gabonát és megsokasítom, és nem küldök *többé* reátok éhinséget. 30És megsokasítom a fák gyümölcsét és a szántóföld termését, hogy ne viseljétek többé az éhinség gyalázatát a nemzetek között. 31Ha aztán majd visszaemlékeztek igen gonosz utaitokra és nem jó *cselekedeteitekre*, megutáljátok gonoszságaitokat és vétkeiteket. 32Nem tiértetek cselekszem majd, úgymond az Úr Isten, tudjátok meg! Szégyenkezzetek és piruljatok utaitok miatt, Izrael háza!

33Így szól az Úr Isten: Azon a napon, amelyen megtisztítlak titeket minden gonoszságotoktól, és lakottá teszem a városokat és helyreállítom a romhalmazokat, 34és megművelés alá kerül a puszta föld, mely egykor sivatag volt minden átalmenő szemében, 35majd így szólnak: Ez a műveletlen föld

szentségét. V. ö. Iz. 43, 25; 48, 11. *Hogy megtudják a nemzetek, hogy én vagyok az Úr:* v. ö. Mal. 1, 11. — A következő versekben összefolyik a közelebbi és a távolabbi jövő rajza. — *25. Hintek:* v. ö. a Móz. IV. 19, 17—19-ben leírt tisztulási szertartást. Ez a vers szép ellentétes párhuzamban áll a 18. verssel. — *26.* V. ö. 11, 19; Jer. 31, 33; Zsid. 8, 10; 10, 16. — Ezekiel a messiási korban adandó lelki megújhodásról és megigazulásról beszél. — *27.* V. ö. Jóel 2, 28 sk.; Csel. 2, 17 sk.; Róm. 8, 4. 5. — *28.* V. ö. 11, 20; 37, 23. 26—28. Az Isten az új szövetségben népe között fog lakni. — *29.* A vers első fele ismételten hangoztatja az újszövetségi üdvösségi rendben adandó belső, lelki megigazulást; második fele a — *30.* verssel együtt a messiási idők nagy termékenységéről beszél. V. ö. 34, 26—27. — *31—32.* Az egész beszéd alapgondolatának megismétlése: a nagyszerű messiási jövő nem a zsidó népnek érdeme, hanem egyedül az isteni hatalomnak műve lesz. *Cselekedeteitek:* l. a 17. v. magyarázatát.

33—38. Izrael országának helyreállítása. — 35. A Gyönyörűség kertje, a héber szerint: «az Éden kertje». (V. ö. Móz. I. 2, 8.) A vers

olyanná lett, mint a Gyönyörűség kertje, és az elhagyott, romba döntött és feldúlt városok megerősítve állnak! 36És megtudják a körülöttetek megmaradt nemzetek, hogy én, az Úr, építettem fel a romokat, én ültettem be a műveletlen földeket; én, az Úr, szólottam és megcselekedtem! 37Így szól az Úr Isten: Még abban is *kegyesnek* talál engem Izrael háza, hogy megcselekszem nekik ezt: Megsokasítom őket embereikben, mint a nyájat, 38mint a szent nyájat, mint Jeruzsálem nyáját ünnepei alkalmával; ilyenek lesznek az elhagyott városok, telve embernyájakkal; és megtudják, hogy én vagyok az Úr!

37. FEJEZET.

Jelképes látomás a csontokkal teli mezőről és a csontok megelevenedéséről: Izrael népének feltámadása a babiloni fogság halálából. — Jelképes cselekedet: Júda és Izrael országai örökre egyesülnek a Messiás uralma alatt.

1Lőn rajtam az Úr keze és kivezetett az Úr lelkében, és letett a mező közepén, mely telve volt csontokkal. 2És körülvitt engem mellettük mindenfelé; igen nagy volt a számuk a mező színén, és teljesen ki voltak száradva. 3És mondotta nekem: Emberfia, vajjon életre kelnek *még* ezek a csontok? És mondottam: Uram Istenem! Te tudod! 4És mondotta nekem: Prófétálj ezekről a csontokról, és mondjad nekik: Ti száraz csontok,

vége a héber szöveg szerint így hangzik: «és . . . a feldúlt városok meg (vannak) erősítve és laknak (bennük)». Izrael sorsának jobbrafordulásán csodálkoznak majd a pogány nemzetek, — *36.* és elismerik az Isten végtelen hatalmát, valamint azt is, hogy mindez teljesen az ő műve. *A körülöttetek megmaradt nemzetek:* amelyek túlélték az isteni büntető ítéletet (a babiloni hadjáratokat). — *38. A szent nyáj* és *Jeruzsálem nyája* az ünnepek alkalmával Jeruzsálembe felhajtott áldozati barmok sokasága.

37. Izrael helyreállításának negyedik mozzanata: A zsidó nép halála után új nemzeti életre támad fel *(1—14.)*, és Júda meg Izrael egy örökkétartó országban egyesül a Messiás uralma alatt *(15—28.)*.

1—14. Jelképes látomás a csontokkal teli mezőről és a csontok megelevenedéséről. Ez a részlet Ezekiel könyvének egyik legnagyszerűbb látomása. — *1. Lőn rajtam az Úr keze:* Ezekiel az 1—14. versben leírt látomást elragadtatásban szemléli; v. ö. 1, 3; 8, 1; 11, 24. *A mező* a 3, 22-ben említett mező Tel-Ábib közelében. Figyelemreméltó, hogy Ezekiel azon a helyen látja Izrael feltámasztását, amelyen az Úr neki a választott nép nemzeti halálát mutatta meg. A *csontok* jelentését a 11. versben maga az Úr magyarázza meg. — *2.* Az Úr Ezekielt végigvezeti a csontok között. A csontok már *teljesen ki voltak száradva*, tehát életre keltésükre csak az isteni mindenhatóság volt képes; ezt a gondolatot fejezi ki a — *3.* versben az Úr kérdése és a próféta felelete is. — *4.* Eze-

halljátok meg az Úr igéjét! [5]Így szól az Úr Isten a csontokhoz: Íme én lelket bocsátok belétek, hogy életre keljetek! [6]És izmokat adok reátok, húst növesztek rajtatok, bőrrel vonlak be, és lelket adok nektek, hogy éljetek; és megtudjátok, hogy én vagyok az Úr. [7]Erre én prófétáltam, amint nekem megparancsolta; és miközben prófétáltam, zaj támadt és íme zúgás lőn, és egyik csont a másikhoz közeledett, mindegyik az ő ízületéhez. [8]És én azt láttam, hogy íme rajtuk izom és hús nőtt, és bőr feszült ki rajtuk, de lelkük nem volt. [9]És mondotta nekem: Prófétálj a léleknek; prófétálj, emberfia, és mondd a léleknek: Így szól az Úr Isten: A négy szél tájékáról jöjj elő, lélek, és fujj ezekre a megöltekre, hogy új életre keljenek! [10]És prófétáltam, amint nekem megparancsolta; és beléjük szállt a lélek, és életre keltek; és lábukra álltak, *mint* valami igen nagy sereg. [11]És mondotta nekem: Emberfia, mindez a csont Izrael háza; ők azt mondják: Kiszáradtak csontjaink, elveszett a reménységünk, elvesztünk! [12]Azért prófétálj és mondjad nekik: Így szól az Úr Isten: Íme én megnyitom sírhantjaitokat és kihozlak titeket sírjaitokból, én népem, és bevezetlek titeket Izrael földére. [13]És megtudjátok, hogy én vagyok az Úr, amikor majd megnyitom sírjaitokat és kihozlak titeket sírhantjaitokból, én népem! [14]És belétek adom lelkemet, hogy életre keljetek, és nyugodt lakóhelyet adok nektek föl-

kiel prófétálása az Úr parancsát közvetíti a csontokkal: a próféta közbenjáró az Isten és a zsidó nép között. — *7.* A *zaj* a megmozduló csontok okozzák. — *9—10.* A prófétai leírás a világ minden tájékáról jövő szél jelképével érzékelteti azt a láthatatlan tényt, hogy az élettelen emberi testekbe lélek száll. (A héber nyelv a *szél* és a *lélek* kifejezésére egy és ugyanazt a szót használja.) Az *ezekre a megöltekre* kifejezés azt mutatja, hogy Ezekiel nem az általános feltámadásról beszél, hanem Izraelnek, mint nemzetnek feltámasztásáról. (V. ö. 11. v.) — *11.* A látomás magyarázata: *a csontok Izrael házát* (= népét) jelképezik, mely kétségbeesett fájdalmában azt mondja, hogy *csontjai kiszáradtak*, és azt hiszi, hogy nemzeti léte reménytelenül és örökre elveszett. — *12.* Ezt a megölt és emberi számítás szerint örökre elveszett népet az Úr új, boldog életre fogja feltámasztani. Mivel a próféta látomást beszél el, nincs ellentét a nyilt mezőn (1. v.) fekvő csontok és a *sírhantok* között; mindkettő a zsidó nemzetnek tökéletes megsemmisülését jelenti a babiloni fogságban. A *sírhantok megnyitása* szintén Izrael népének feltámasztását jelenti. — *14.* A jövendölés a fogságból való visszatérés által teljesedett be, mely visszatérés előképe volt a messiási kor boldogságának.

deteken ; és megtudjátok, hogy én, az Úr, szólottam és meg is cselekedtem, úgymond az Úr Isten.

15És az Úr ezt a szózatot intézte hozzám : 16Te pedig, emberfia, végy magadnak egy fadarabot és írd reá : «Júdáé és Izrael fiaié, az ő szövetségeseié» ; és végy egy másik fadarabot és írd reá : «Józsefé, Efráim fájáé és Izrael egész házáé, az ő szövetségeseié». 17Aztán illeszd őket össze, az egyiket a másikhoz, egy fává ; legyenek eggyé kezedben. 18Ha pedig így szólnak hozzád néped fiai, és azt mondják : «Vajjon nem magyarázod-e meg nekünk, mit akarsz ezzel?» — 19felelj nekik : Így szól az Úr Isten : Íme én fogom József fáját, mely Efráim kezében van, és Izrael törzseit, az ő szövetségeseit, és együvé teszem őket Júda fájával és egy fává teszem őket ; — és eggyé lesznek az ő kezében. 20A fadarabok pedig, melyekre írtál, kezedben legyenek az ő szemük láttára, 21 és mondjad nekik: Így szól az Úr Isten: Íme én kiragadom Izrael fiait a nemzetek közül, melyek közé jutottak, és összegyüjtöm őket mindenünnen, és a saját földjükre vezetem, 22és egy néppé teszem őket az országban, Izrael hegyein, és egy király uralkodik majd mindnyájuk fölött ; és nem leszen többé két nemzet, sem nem oszlanak többé két országra, 23sem meg nem fertőzte-

Számos szentatya és későbbi keresztény értelmező Ezekiel gyönyörű leírását a halottak általános feltámadására magyarázta. — A szövegösszefüggés, sőt magának a prófétának szavai szerint (11 skk.) kifejezetten Izraelnek nemzeti halálából való feltámadásáról van szó.

15—28. Jelképes cselekedet: Júda és Izrael országai örökre egyesülnek a Messiás uralma alatt. — 16. Izrael fiai, az ő (= Júda) *szövetségesei* azok a zsidók, akik az Északi ország (Izrael) megszűnése (722.) után Júda országához csatlakoztak, valamint Benjámin, Simeon és (részben) Lévi törzse. *József* Efráim és Mánássze törzsének (Izrael országa két leghatalmasabb törzsének) volt az őse. *Efráim fája* = az a fadarab, amelyre a próféta Efráim nevét írta. *Izrael szövetségesei:* az Északi országnak többi törzse. A két fadarab tehát Júda és Izrael egész országát, azoknak minden törzsét jelenti. — *17.* A próféta jelképes cselekedete a két testvérország örök egyesülését jelképezi, amint azt Ezekiel a nép kérdésére *(18.)* a — *19.* skk. versekben megmagyarázza. — *22.* A két testvérország örökre eggyé lesz. *Izrael hegyein:* a Szentföldön. Az *egy király*, ki egész Izrael fölött *uralkodik majd:* a Messiás. (L. 24—25. v.) Innen kezdve a próféta szeme előtt összeolvad a közelebbi és a távolabbi jövő. — *23.* A boldog messiási korban nem lesz többé bálványimádás. *Minden helyükről, ahol vétkeztek*, a Hetvenes görög fordítás szerint helyesebben : «minden törvényszegésükből, melyet elkövettek». Ez a vers kifejezi a tökéletes

tik többé magukat bálványaikkal, utálatosságaikkal és semmiféle gonoszságukkal. És megszabadítom őket minden helyükről, ahol vétkeztek, és megtisztítom őket ; és ők az én népemmé lesznek, én pedig az ő Istenükké leszek. [24]Dávid, az én szolgám lesz a király felettük, és egyetlen pásztora lesz valamennyiüknek ; törvényeim útján járnak majd, és parancsaimat megtartják és megcselekszik. [25]És azon a földön fognak lakni, melyet szolgámnak, Jákobnak adtam, melyen atyáitok laktak ; és rajta laknak majd ők maguk és fiaik, és fiaiknak fiai mindörökké ; és Dávid, az én szolgám, lesz a fejedelmük mindörökké. [26]És békeszövetségre lépek velük, örök szövetség leszen ez velük ; és megerősítem és megsokasítom őket, és szentélyemet köztük állítom fel mindörökre. [27]És hajlékom köztük leszen, és én az ő Istenükké leszek, ők pedig az én népemmé lesznek. [28]És megtudják a nemzetek, hogy én vagyok az Úr, Izrael megszentelője, amikor szentélyem majd köztük leszen mindörökké.

38. FEJEZET.

Góg és Mágóg támadása az Úr választott népe ellen. — A Gógot és Mágógot sujtó isteni ítélet.

lelki megújhodást a messiási időben. A vers végével v. ö. 36, 28 ; Iz. 7, 14 ; 8, 8 ; Óz. 1, 10. stb. — *24. Dávid* király (mint a Messiásnak előképe) itt a Messiást jelenti ; v. ö. 34, 23. Ugyanott l. a *szolgám* kifejezés magyarázatát is. — *25.* A Szentföld, melyen a választott nép a Messiás uralma alatt biztonságban fog lakni, az újszövetség Egyháza. — *26.* A *békeszövetség*, az *örök szövetség* a megígért Messiástól alapított újszövetségi rend. *Szentélyemet köztük állítom fel mindörökké:* ezek a szavak csak részben vonatkoznak a Zorobábel alatt felépített jeruzsálemi templomra, mely Jeruzsálemnek Kr. u. 70. évi ostroma alkalmával a lángok martalékává lett ; teljes mértékben az újszövetség Egyházában valósultak meg. Ugyanígy értendő a — *27.* és a — *28.* vers is.

38—39.

Izrael helyreállításának utolsó mozzanata : összes ellenségeinek végleges megsemmisítése.

A 38. és 39. fejezet a végső időkre vonatkozik. A boldog messiási kornak (az Egyház földi életének — 37, 21—28.) utolsó időszakában az Isten országának ellenségei végső, döntő támadásra készülnek a választott nép (az Isten Egyháza) ellen. Óriási seregek törnek az Úr népére ; már-már úgy látszik, hogy az Isten ügye veszve van, amikor az Úr mindenható erejével hirtelenül megsemmisíti ellenségeit, és hatalmukat örök időkre megtöri. (V. ö. Dán. 11, 40—45.) A választottak boldogságát immár semmi sem zavarja meg többé.

Az Isten népének ellenségeit Ezekiel Gógnak és Mágógnak nevezi (38, 2.). *Góg* (v. ö. Móz. I. 10, 2.) az asszír emlékekből ismere-

[1]És az Úr ezt a szózatot intézte hozzám: [2]Emberfia, fordítsd arcodat Góg ellen, Mágóg földe ellen, Mosok és Tubál főfejedelme ellen és jövendölj ellene, [3]és mondjad neki: Így szól az Úr Isten: Íme, Góg, én ellened fordulok, Mosok és Tubál főfejedelme ellen; [4]körben kergetlek és zablát teszek álladra; és kivonultatlak téged és egész hadseregedet, a lovakat és mind a páncélba öltözött lovasokat, a nagy sokaságot, kik lándzsát, pajzsot és kardot ragadnak. [5]Perzsák, etiopsok és líbiaiak vannak velük, kik mind pajzsot és sisakot viselnek; [6]Gómer és minden csapata, Togorma háza, a legtávolabbi észak és egész hadereje, — számos nép van veled. [7]Készülj fel, szereld fel magadat és egész sokaságodat, mely hozzád gyülekezett, és légy az ő parancsnokuk. [8]Sok nap mulva elér téged a büntetés, az esztendők végén oly ország ellen vonulsz, mely helyrejött a kard *csapása* után, melyet egybegyüjtött*em* számos nép közül: Izrael hegyeire, melyek hosszú időre pusztasággá lettek. Kivezettem őket a népek közül, és mindnyájan biztonságban laknak ottan. [9]Te felvonulsz és jösz,

tes Gugu (Gyges, Lídia királyának neve); Ezekielnél Góg a királya Mágóg népének. *Mágóg* a régi magyarázók szerint vad szkíta néptörzs, mely a Szentföldtől északra, a Kaukázuson túl, a Feketetenger és a Káspi-tó vidékén lakott, sőt némelyek szerint Indiáig terjeszkedett. Góg és Mágóg előképei az összes istenellenes hatalmaknak, melyek az Antikrisztus idejében, a világ végén az Isten országa ellen fognak támadni.

38. *1—16. Az ellenséges nemzetek végső támadása az Isten választottai ellen. — 2. Góg* és *Mágóg:* l. a fenti bevezetést. *Mosok*ról (héb. «Mesek») és *Tubál*ról l. 27, 13; 32, 26. — A *4.* vers Gógot, Mágóg királyát vadállathoz hasonlítja, kit *zablán* (héb. «kampón») maga az Isten vezet elő (egész hadseregével együtt), hogy őt gonoszságaiért méltóképpen megbüntesse, és a saját isteni hatalmát és szentségét az egész világ előtt megmutassa. Az ószövetségi Szentírás gyakran az Isten közvetlen művének mond olyan dolgokat is, amelyeket az Úr csak megenged. — Jel. 20, 7. megjelöli az ellenséges támadás közelebbi okát: a sátán uszítja Gógot és Mágógot a választottak ellen. *Lándzsa* helyett a héber szöveg «nagy pajzs»-ról beszél. — *5—6.* Góg és Mágóg segédcsapatai az összes istenellenes hatalmak. *Líbiaiak*, a héber szerint: «Pút» (északafrikai néptörzs, — v. ö. 27, 10.). *Gómer* (az asszír «Gimirai») a kimmeriek népe, mely valószínűleg Kappadóciában és általában a Földközi-tenger északkeleti partvidékein lakott. *Togorma* valószínűleg a mai Örményország. (L. 27, 14.) — *7.* Az Úr gúnyosan felszólítja Gógot és szövetségeseit, hogy készüljenek fel a végső, döntő harcra. — *8. Sok nap mulva:* az idők végén. A gonoszság harca az Isten országa ellen végighuzódik az egész világtörténelmen, de a világ végén fokozott erővel fog fellángolni. V. ö. a Jelenések könyvének egész tartalmával, főleg a 20. fejezettel. *Elér téged a büntetés:* a próféta már előre jelzi a döntőharc végét.

mint a förgeteg és mint a felhő, hogy elborítsd az országot, te és minden csapatod, a számos nép, mely veled vagyon. [10]Így szól az Úr Isten: Azon a napon gondolataid támadnak szívedben, és igen gonosz tervet eszelsz majd ki. [11]Így szólsz: «Felvonulok az ország ellen, melynek nincsen fala; azokra török, kik nyugton és biztonságban laknak; mindezek fal nélkül laknak, záraik és kapuik nincsenek», — [12]hogy zsákmányolj és prédát ejts, hogy azokra vesd kezedet, kiket elpusztítottak, de *én* helyreállítottam, arra a népre, mely*et* egybegyüjtött*tem* a nemzetek közül, mely birtokába kezdte venni és lakni kezdte a földnek köldökét. [13]Sába, Dedán és Társis kereskedői és összes oroszlánjai így szólnak hozzád: Vajjon azért jösz-e, hogy zsákmányt szerezz? Íme azért gyüjtötted egybe tömegeidet, hogy prédát rabolj, hogy elvidd az ezüstöt és az aranyat, és elhurcold a felszerelést és a vagyont, és mérhetetlen zsákmányt rabolj. [14]Ezért jövendölj, emberfia, és mondjad Gógnak: Így szól az Úr Isten: Nemde, azon a napon, amelyen az én népem, Izrael, biztonságban fog lakni, majd *felkerekedel*, [15]és eljösz majd helyedről, a legtávolabbi északról, te és veled a sok nép, mindnyájan lovasok: nagy tömeg és hatalmas hadsereg. [16]Népem, Izrael ellen vonulsz, miként a felhő, hogy elborítsd az országot. Nap-

Az *ország, mely helyrejött a kard csapása után:* a Szentföld. (V. ö. 37, 21 skk.) A próféta beszédében a Szentföld és lakói eszményi egységbe olvadnak össze. — *10.* Az *igen gonosz terv* az Isten országának megtámadására irányuló határozat. — *11.* Az Isten országát nem védi földi fegyver, — egyedül az Isten oltalmazza (36, 35.). Góg és hitetlen szövetségesei tehát azt remélik, hogy könnyű lesz a győzelem. — *12.* A babiloni fogság után helyreállított Izrael és az újszövetségi Egyház a prófétai távlatban összeolvad. *Mely birtokába kezdte venni*, a héber szerint: «mely birtokot és vagyont szerez». *A földnek köldöke* Jeruzsálem, mely az ókorban ismeretes világnak középpontjában feküdt (5, 5; v. ö. Mik. 5, 7.). — *13. Sába, Dedán* és *Társis* (v. ö. 27, 12. 20. 22.) az ókornak híres kereskedő népei, melyek Góghoz és seregéhez csatlakoznak, hogy a várt foglyokat rabszolgákul megvegyék. V. ö. Makk. I. 3, 41. Az említett népek *oroszlánjai* valószínűleg azoknak leggazdagabb kereskedői. (A Hetvenes fordítás «falvak»-ról beszél.) — *Íme*, héb. «Vajjon». — *14. Majd felkerekedel:* a Hetvenes görög fordítás szerint. Vulg. és héber szöveg: «majd megtudod». — *15—16.* Az ellenséges támadás. *Napjaid végén:* a messiási idők legvégén. *Történik ez veled*, szószerint: «leszel». Az Isten önmagát és szentségét akarja megdicsőíteni a világ nemzetei előtt a Góg fölött végrehajtandó igazságos ítélettel, mely minden gonoszságnak mindörökre végét veti.

jaid végén *történik* ez veled, és országom ellen vezetlek, hogy a nemzetek megismerjenek engem, amikor majd megmutatom rajtad szentségemet az ő szemük láttára, ó Góg!

17 Így szól az Úr Isten: Hiszen te vagy az, akiről a hajdankor napjaiban beszéltem szolgáim, Izrael prófétái által, kik amaz idők napjaiban megjövendölték, hogy téged reájuk bocsátlak. 18 És leszen azon a napon, amely napon Góg majd eljő Izrael földére, úgymond az Úr Isten: haragomban fel fog lobbanni bosszúságom, 19 és féltékenységemben, haragom tüzében mondom majd: Valóban nagy földrengés leszen azon a napon Izrael földén! 20 És megremegnek színem előtt a tenger halai és az ég madarai, a mező vadjai és minden csúszómászó, mely a földön mozog, és mind az emberek, kik a föld színén vannak; és leomlanak a hegyek, ledőlnek a várfalak, és minden fal a földre hull. 21 És ellene hívom minden hegyemen a kardot, úgymond az Úr Isten; kinek-kinek kardja majd társa ellen fordul. 22 És perbe szállok ellene dögvésszel, vérontással, szakadó záporral és igen nagy jégesővel; tüzes és kénköves esőt bocsátok reá és seregére és a számos népre, mely vele vagyon. 23 Akkor majd nagynak és szentnek mutatom magamat, és kinyilatkoztatom magamat számos nép szemeláttára; és megtudják, hogy én vagyok az Úr!

17—23. A Gógot és Mágógot sujtó isteni ítélet. — *17.* Ezekiel azokra a régebbi jövendölésekre céloz, melyek a messiási ország végső diadalát hirdették. V. ö. Iz. 2, 4; 24, 21—23; 25, 10—12; Óz. 2, 18; Mik. 4, 3. stb. *Hiszen te vagy az*, a héber szerint: «Vajjon te vagy-e az?» *Amaz idők napjaiban*, a héber szerint: «azokban a napokban éveken át». Gógnak és szövetségeseinek támadása a választott nép ellen az Isten terveiben öröktől fogva megvolt. — *18—19.* Az ellenséges támadás kihívja az Isten igazságos haragját. A *nagy földrengés* és — *20.* az egész természet *megremegése* az isteni ítéletet kísérő jelenségek: az Isten haragjának semmi sem állhat ellen. *Várfalak*, a Hetvenes görög fordítás szerint: «barlangok». (Szír és Targum: «tornyok».) — *21. A kardot*, a Hetvenes görög fordítás szerint: «a rémületet». Ezekiel az ellenséges nemzetek közt fellépő polgárháborúkról beszél. *Kinek-kinek kardja majd társa ellen fordul:* v. ö. Bír. 7, 22; Kir. I. 14, 20; Krón. II. 23, 23. — A *22.* vers összehalmozza mindazokat az isteni büntetéseket, melyekkel az Úr az ószövetségi történelem folyamán népének ellenségeit és a legnagyobb bűnösöket sujtotta. V. ö. Móz. II. 12, 29; Kir. IV. 19, 35; Móz. I. 7, 17 skk.; Józs. 10, 11; Móz. I. 19, 24 sk.

39. FEJEZET.

Gógnak és szövetségeseinek rettenetes veresége. — Az Úr végleges diadala és megdicsőülése.

[1]Te pedig, emberfia, jövendölj Góg ellen és mondjad: Így szól az Úr Isten: Íme én ellened fordulok, Góg, Mosok és Tubál főfejedelme; [2]körben kergetlek és elővezetlek, felvonultatlak a legtávolabbi északról és Izrael hegyeire vezetlek. [3]És összetöröm íjadat balkezedben, és kiütöm nyilaidat jobbkezedből. [4]Izrael hegyein esel majd el, te és egész sereged és veled levő népeid; a vadaknak, a madaraknak, minden szárnyasnak és a föld vadállatainak adlak, hogy felfaljanak. [5]A mező színén esel majd el, mert én szólottam, úgymond az Úr Isten. [6]És tüzet bocsátok Mágógra és azokra, kik biztonságban laknak a szigeteken; és megtudják, hogy én vagyok az Úr! [7]És szent nevemet ismeretessé teszem majd Izraelben, népem között, és nem engedem többé meggyalázni szent nevemet; és megtudják a nemzetek, hogy én vagyok az Úr, Izrael Szentje!

[8]Íme eljő és meglesz, úgymond az Úr Isten; ez az a nap, amelyről szóltam. [9]És kijönnek a lakók Izrael városaiból, és felgyujtják és elégetik a fegyvereket, a pajzsokat és a lándzsákat, az íjakat és a nyilakat, a bunkós botokat és a dárdákat, és hét esztendőn át majd tüzet gyujtanak velük.

39. *1—7. Gógnak és szövetségeseinek rettenetes veresége.* — *1.* V. ö. 38, 2. 3. — *2.* V. ö. 38, 4. *A legtávolabbi északról:* az 1. versben említett népek Palesztinától északra laktak. *Izrael hegyeire vezetlek:* az Úr a Szentföldön akarja megtörni az istenellenes hatalmakat. V. ö. Dán. 11, 45. — *3.* Az ellenséges haderőnek teljes megsemmisítése. — *4.* Az elesett ellenséget a vadállatok fogják felfalni, — ami a keletiek felfogása szerint a holttestnek legnagyobb meggyalázása. — *5.* Az istenellenes hatalmaknak megsemmisítése az isteni hatalom műve lesz. — *6. Mágóg* helyett a Hetvenes görög fordítás «Góg»-ról beszél. — *Mágóg,* l. 38, 2. A *tűz* az isteni büntetés jelképe. A *szigetek* a Földközi-tenger szigetei és partvidékei, melyeknek lakóit szintén cléri az isteni ítélet, bár azok azt hiszik, hogy ők az ítéletnek puszta szemlélői maradhatnak. — *7.* A világítélet után már nem lesz többé bűn, azután már senki sem gyalázhatja többé a végtelen Istennek szentséges nevét.

8—21. Az ellenséges hadsereg vereségének nagyságát a próféta három jelenettel szemlélteti.

a) *8—10. A zsákmányul ejtett fegyverek feltüzelése hét esztendeig tart.* — *8. Ime eljő:* az isteni ítélet napja. — *9.* V. ö. Iz. 9, 5. A próféta leírása képletes, és csak az ellenség vereségének nagyságát mutatja. A zsákmányolt fegyverek elégetése azt is jelzi, hogy Gógnak és szövetségeseinek nagy támadása és veresége után már nem lesz több háború. A *hetes* szám szent szám, mely az egész

10És nem hordanak fát a környékről, az erdőkben sem vágnak, mert a fegyvereket tüzelik majd el; és kizsákmányolják zsákmányolóikat és kifosztják fosztogatóikat, úgymond az Úr Isten.

11És leszen azon a napon: Nevezetes helyet adok majd Gógnak temetőül Izraelben, a Vándorok völgyét a tengertől keletre, és *útját állja* majd a vándorlóknak; ott temetik el Gógot és egész sokaságát, és neve leszen: «Góg sokaságának völgye». 12És hét hónapon át temeti őket Izrael háza, hogy megtisztítsák az országot; 13eltemeti pedig őt az ország egész népe, és nevezetes napjuk lesz ez, melyen majd megdicsőítem magamat, úgymond az Úr Isten. 14És férfiakat fognak kirendelni, kik állandóan bejárják az országot, hogy eltemessék és felkutassák azokat, kik ott maradtak a föld színén, hogy megtisztítsák azt; hét hónap mulva kezdik meg a kutatást. 15És keresztül-kasul bejárják az országot; és ha emberi csontot látnak, jelt állítanak melléje, míg el nem temetik a halottak eltakarói Góg sokaságának völgyében. 16Egy városnak a neve pedig Ámóna leszen; —

leírásban nagy szerepet visz: a próféta *hét* fajta fegyvert sorol fel, ezeket *hét* esztendőn át égetik el, és *hét* hónapig tart a holtak eltakarítása. Mindez azt jelzi, hogy Palesztina szent föld. — *10.* Az előbbi versben megkezdett képes beszéd folytatása: oly sok lesz a zsákmányolt fegyver, melyet az Isten népe eltüzelhet, hogy hét éven keresztül nem lesz szüksége más tüzifára. A vers végével v. ö. Iz. 33, 1.

b) *11—16. Az elesettek száma oly nagy lesz, hogy temetésük hét hónapig fog tartani.* — *11. Nevezetes helyet adok*, a héber szerint: «helyet adok ott». *A tenger* a Holttenger; ettől *keletre* fekszik a *Vándorok völgye*, mely onnan nyerte nevét, hogy (a próféta leírásában) azon keresztül vezetett az út Jeruzsálemből a Jordántól keletre fekvő vidékre. A Vándorok völgyéről a Szentírásban másutt nincsen szó; a héber nevet sokan az Ábárim-hegység völgyére vonatkoztatják (Móz. IV. 27, 12.). Mivel az ószövetségi törvény szerint a holttest megfertőztette a hozzá érőt (Móz. IV. 19, 11 skk.), a végső harcnak halottait a Jordántól keletre temetik el, mely vidék Ezekiel 48. fejezete szerint már nem tartozik az Istennek eszményi országához. *Útját állja majd a vándorlóknak* (héb.), Vulg. «megbódítja majd a vándorlókat». — *12. Hét hónapon át:* l. a 9. v. magyarázatát. — *13. Az ország egész népe* fogja a holtakat temetni, oly nagy lesz azoknak a száma. *Nevezetes napjuk* (= idejük) *lesz ez*, t. i. a választottaknak, mert végső diadalukat pecsételi meg és az Isten hatalmát dicsőíti meg. — *14.* A nagy temetés után (= *hét hónap mulva*) egyes *férfiak be* fogják *járni* a Szentföldet, hogy a még ott felejtett holttesteket felkutassák, mert ezek megfertőztetnék az országot (l. a 11. v. magyarázatát); — *15.* ezek mellé *jelt* (kőrakást) *állítanak*, mely a kutatók után járó *eltemetők* figyelmét felhívja az ott maradt holttestekre. — *16.* A Gógon és szövetségesein aratott nagy isteni győzelem (ítélet)

és megtisztítják a földet.

17Ezért te, emberfia, így szól az Úr Isten: Mondjad valamennyi szárnyasnak, valamennyi madárnak és a mező minden vadállatának: Gyüljetek egybe, siessetek, fussatok össze mindenünnen az én áldozatomra, melyet én öltem le nektek, a nagy áldozatra Izrael hegyein, hogy húst egyetek és vért igyatok! 18Egyétek a hősök húsát és igyátok a föld fejedelmeinek vérét, a kosokét és a bárányokét, a bakokét és a bikákét, mind a hízottakét és a kövérekét. 19És egyetek kövérséget a jóllakásig, és igyatok vért a megrészegülésig abból az áldozatból, melyet én ölök le számotokra. 20És lakjatok jól az én asztalomon a lovakból, az erős lovasokból és mind a harcos férfiakból, úgymond az Úr Isten. 21És én megmutatom dicsőségemet a nemzetek között, és az összes nemzetek meglátják ítéletemet, melyet végrehajtottam, és kezemet, melyet reájuk vetettem.

22És megtudja majd Izrael háza, hogy én, az Úr, vagyok az ő Istenük, attól a naptól fogva és azután. 23És megtudják majd a nemzetek, hogy gonoszsága miatt jutott a fogságba Izrael háza. Mivel elhagytak engem, elrejtettem előlük arcomat és az ellenség kezére adtam őket, és mindnyájan kardélre jutottak. 24Tisztátalanságuk és gonoszságuk szerint cselekedtem velük, és elrejtettem előlük arcomat. 25Ezért így szól az Úr Isten: Most *jóra fordí-*

emlékére egy várost *Ámóna* (héb. «Hamona» = sokaság) névvel fognak elnevezni.

c) 17—21. Az elesett ellenség holttesteit a vadállatok és a ragadozó madarak fogják felfalni (míg az előbb említett nagy temetés be nem fejeződik). V. ö. Jel. 19, 17—18. — *17.* Ezekiel az Isten parancsára a vadállatokat és az ég madarait meghívja arra a nagy áldozati lakomára, melyet maga az Úr szerzett nekik. (Az ószövetségi áldozatok egy része áldozati lakomával volt összekötve.) — A *18.* versben felsorolt állatok az ószövetségi véres áldozatok rendes anyagát szolgáltatták. — A *19—20.* vers a vadállatok számára készített lakoma nagyságáról beszél. — *21.* L. 13. v. *Kezemet:* büntető hatalmamat.

22—29. Az Úr végleges diadala és megdicsőülése. — 22. Attól a naptól fogva és azután: a végítélet napjától kezdve az egész örökkévalóságon keresztül. — *23—24.* Visszapillantás a szomorú multra: az Úr *Izrael házát* bűnei miatt büntette meg, elvonta tőle kegyességét *(= elrejtette előlük arcát) és az ellenség kezére adta,* de — *25.* a büntetés és Izrael megtérése után dicsőséges jövőt hoz választottainak, hogy saját nevének szentségét az egész világ előtt megmutassa. A próféta szeme előtt ismét összefolyik a köze-

tom Jákob *sorsát*, megkönyörülök Izrael egész házán, és buzgólkodni fogok szent nevemért. [26]De hordozni fogják szégyenüket és minden hűtlenségüket, melyet ellenem elkövettek, amikor majd biztonságban laknak országukban, és senkitől sem félnek. [27]És visszavezetem őket a népek közül és egybegyüjtöm őket ellenségeik országaiból, és megmutatom közöttük szentségemet számtalan nemzet szemeláttára. [28]És megismerik, hogy én, az Úr, vagyok az ő Istenük, mert elvittem *ugyan* őket a nemzetek közé, de *ismét* egybegyüjtöm őket a saját országukba, és senkit sem hagyok ott közülük. [29]És nem rejtem el többé arcomat előlük, mert kiöntöm lelkemet Izrael egész házára, úgymond az Úr Isten.

lebbi és a távolabbi jövő. *Most jóra fordítom Jákob sorsát* (héb.), Vulg. «Most visszaviszem Jákob foglyait». — *26.* A mult bűneinek emléke Izrael népét őszinte, mély bűnbánattal fogja eltölteni; ezt a bűnbánatot az Istennek folytonos jótéteményei csak egyre fokozzák a lelkekben. — *27—29.* A boldog jövőre vonatkozó ígéretek összefoglalása. — A *28.* v. értelme: Izrael végre tudatára jut annak, hogy az Isten őt bűnei miatt vetette el egy időre. — Figyelemreméltó, hogy Ezekiel mennyire hangsúlyozza az isteni kegyelemnek teljesen ingyenes voltát, melyet Izrael nem a saját erényeivel érdemelt ki.

II. szakasz. A messiási ország rajza. (40—48. fejezet.)

Ezekiel könyvének utolsó része (40—48. fej.) egységes és a maga nemében az ószövetségi Szentírásban páratlan prófétai látomás, melyben a szent szerző az ószövetség sajátos intézményeivel (templom, papság, áldozatok, ünnepek, a Szentföld felosztása Izrael tizenkét törzse között) a messiási országnak (az újszövetségi Egyháznak) földi, kegyelmi életét rajzolja meg. Ezekiel leírása nem vonatkozik sem a salamoni templomra és annak istentiszteleti rendjére, sem a zorobábeli templomra és annak istentiszteleti rendjére, mert ezektől sok tekintetben lényegesen eltér, és szószerint sohasem valósult meg; legkevésbbé pedig a zsidó istentiszteletnek szószerint értendő leírása, amint az talán egykor a világ végén, a zsidók által várt messiási időben valósulna meg, mert Szent Pál tanítása szerint (l. főleg a Galatákhoz írt levélben) az Üdvözítő kereszthalála mindörökre végét vetette az ószövetségi szertartási törvénynek. — Ezekiel leírását a katholikus magyarázók általában jelképes jellegűnek tartják; a próféta a szimbolumokat ugyan az a ószövetség vallási intézményeiből veszi, de a számos eltérő vonás a mózesi szertartási törvénytől, és olyan mozzanatoknak elhagyása, melyek a mózesi törvényben igen lényegesek voltak (a frigyláda, a főpap, a pünkösd ünnepe, az engesztelés napja, a jóllátú áldozat oltára, az esti áldozat), világosan azt mutatja, hogy a próféta leírását nem szabad szószerint értelmeznünk. A két utolsó fejezetben leírt dolgok a természet rendjének és Palesztina földrajzi viszonyainak tökéletes megváltozása nélkül nem is valósulhatnának meg szószerint.

Az Ezekiel 40—48. fejezetében olvasható leírás sok tekintetben

40. FEJEZET.

Jelképes látomás az új jeruzsálemi templomról. — Egy angyal felméri az új templom külső és belső udvarát, kapuit, és magát a templom épületét.

[1]Számüzetésünk huszonötödik esztendejében, az év kezdetén, a hónap tizedik napján, tizennégy évvel azután, hogy a város elpusztult, éppen ezen a napon lőn rajtam az Úr keze, és odavitt engem, [2]isteni látomásokban elvitt Izrael földére, és letett egy fölötte magas hegyen, melyen dél felé egy városhoz hasonló épület volt. [3]És bevezetett engem oda, és íme ott egy férfiú volt, kinek külseje olyan volt, mint az érc; kezében lenzsinórt tartott, és mérővessző volt a kezében; ott állott pedig a kapuban. [4]És ugyanaz a férfiú így szólt hozzám: Emberfia, lásd tenszemeddel és hallj tenfüleddel, és figyelj mindarra, amit majd megmutatok neked, mert azért hozta*lak* ide, hogy megmutass*am* neked. Hirdesd majd Izrael házának mindazt, amit látni fogsz.

emlékeztet a Jelenések könyvének 21. és 22. fejezetére, melyeknek szerzője számos gondolatot átvett az ószövetségi prófétától; de míg a Jelenések könyvének utolsó fejezetei elsősorban a már megdicsőült égi Egyházra vonatkoznak, Ezekiel leírása elsősorban az Isten országának kialakulását és földi, kegyelmi életét mutatja be a babiloni fogságból való visszatérés korától kezdve mindaddig, míg a küzdő Egyház élete át nem megy a diadalmas égi Egyház dicsőségébe.

*

Ezekiel jelképes látomása három részre oszlik: a *40—42.* fejezet az új templom leírása, melynek fölszentelését a *43.* fejezet beszéli el; a *44—46.* fejezetben az új templomban folyó istentiszteletről van szó, míg a *47—48.* fejezet a Szentföldnek új, eszményi felosztását tárgyalja. — A szöveg — főleg a 40—42. fejezetben — rendkívül homályos, és így sok helyen mi már megérteni nem tudjuk.

40—43.

a) Az új templom leírása és fölszentelése.

40. *1—4. A látomás bevezetése.* — *1.* A próféta látomásának ideje az 572. év Niszán havának tizedik napja, az a nap, amelyen Móz. II. 12, 3. parancsa szerint a húsvéti bárányt ki kellett választani. *Lőn rajtam az Úr keze*, v. ö. 1, 3; 3, 22; 8, 1. *Odavitt engem:* Jeruzsálembe. — *2.* A *fölötte magas hegy* a Sion hegye, a látomásban leírt messiási ország középpontja. A prófétát az isteni Lélek Babilóniából (észak felől, v. ö. Jer. 1, 14.) hozta Jeruzsálembe, ezért látja a hegyen a *városhoz hasonló épületet* (az új templomot) *dél felé.* Az új templom leírásában Ezekiel nagyjában a salamoni templomot követi, de tőle számos vonásban el is tér. Az új templom egész *városhoz hasonló épület*, mert számos melléképülete van. — 3. A *férfiú* angyal; (ragyogó) *érchez* hasonló *külseje* menynyei dicsőségét szemlélteti. *A kapu* a templom külső udvarának északi kapuja.

5És íme a házat kívülről mindenünnen fal vette körül. És a férfiú kezében hat könyök és egy tenyér hosszú mérővessző volt, és megmérte az építményt; szélessége: egy vesző, magassága is: egy vesző volt. 6Aztán elment a kelet felé néző kapuhoz, felment a lépcsőin, és megmérte a kapu küszöbét; szélessége: egy vesző, — vagyis egy-egy küszöb szélessége egy vesző volt, 7és egy-egy fülkét: hossza egy vesző, és szélessége egy vesző volt; — a fülkék közt pedig öt könyöknyi *köz volt;* 8majd a kapu küszöbét a kaputól befelé nyíló csarnok mellett: egy vesző. 9Aztán megmérte a kapu csarnokát: nyolc könyök, és *pilléreit:* két könyök; a kapu csarnoka pedig belül volt. 10A keleti kapunak mindkétfelől három-három fülkéje volt; mind a háromnak egy volt a mérete, és egy volt

5—47. Az angyal felméri a templom kapuit, valamint külső és belső udvarát. (V. ö. Zak. 2, 1. 2; Jel. 11, 1. 2; 21, 10—27.) A templom alakjával, méreteivel, mellékhelyiségeivel v. ö. Kir. III. 6. 7; Krón. II. 3—5. (a salamoni templom) és Móz. II. 25—27. 36—38. (a szent sátor) leírását.

a) *5—16. A külső udvar keleti kapuja.* — *5.* Ezekiel látomásában a templomhoz tartozó egész területet négyzetalakú *fal* veszi körül, melynek minden oldala 500 könyök hosszú. A próféta pontosan megjelöli az angyal kezében látott mérővessző hosszát, mely a mi mértékegységünk szerint 3·03 (más számítás szerint 3·33) méternek felel meg. (Egy könyök körülbelül 50 cm.) *Az építmény* a templom egész területét körülvevő, 500 könyök hosszú kőfal, melynek szélessége és magassága egyforma: egy mérővessző, tehát 3·03 (vagy 3·33) méter. — *6.* A templom főbejárata *kelet felé* nézett, az Olajfák hegyére; ezen keresztül vonult ki az Úr dicsősége a megszentségtelenített templomból (10, 19; 11, 23.), és ezen át vonult be ismét az új templomba (43, 2.). A templom terét körülvevő falnak keleten, északon (20. v.) és délen (24. v.) volt kapuja, melyek méreteikben és alakjukban teljesen megegyeztek. *Felment a lépcsőin,* a Hetvenes görög fordítás szerint: «hét lépcsőn»; v. ö. 22. és 26. v. A templom külső udvara e szerint hét lépcsővel magasabban feküdt, mint a vele szomszédos külső terület; a hét lépcső a külső udvaron kívül volt. *A kapu küszöbe* oly széles volt, mint a külső udvart körülvevő fal. A vers utolsó része *(vagyis egy-egy küszöb szélessége egy vesszőt volt)* a Hetvenes görög fordításban hiányzik. — *7.* Az egyes kapuk ötven könyök hosszú és huszonöt könyök széles épületek (15. 21. és 25. v.) voltak, melyeknek mindkét falába három-három fülke volt beépítve a templomot őrző leviták számára. E fülkék hossza és szélessége egyaránt *egy-egy vesszőt* (3·03, illetve 3·33 méter, — l. 5. v.) volt. A fülkéket egymástól *öt könyök* széles falpillérek választották el. — *8.* A kapu belső része *csarnokot* alkotott; belső küszöbe szintén *egy vesszőt* volt. A héber szöveg nem beszél küszöbről. — *9.* A 8. versben említett kapucsarnok szélessége (kelet-nyugati irányban) *nyolc könyök* (3·96, illetve 4·44 méter) volt. *Pillérek* (héb.) helyett a Vulgáta itt és a továbbiakban is «homlokzat»-ról beszél. A *két könyök* széles *pillér* szintén kelet-nyugati irányban állott. — *10.* L. a 7. v. magyarázatát. — *11. A kapu küszöbének szélessége,*

a mérete a *pillérek*nek *is* mind a két oldalon. [11]Aztán megmérte a kapu küszöbének szélességét : tíz könyök, és a kapu hosszát : tizenhárom könyök, [12]és a fülkék előtt levő szegélyt : egy könyök ; egy könyök volt a szegély mindkét oldalon, a fülkék pedig hat könyöknyi nagyságúak voltak mindkét oldalon. [13]Aztán megmérte a kaput az egyik fülke tetejétől a *másiknak* tetejéig : szélessége huszonöt könyök volt ; *egyik* bejárat a *másik* bejárattal szemben volt. [14]És hatvan könyökben állapította meg a *pillére*ket. A *pillér* mellett a kapu udvara volt mindenfelől, köröskörül. [15]A kapu homlokzatától a belső kapu csarnokának homlokzatáig ötven könyök volt. [16]És *rácsos* ablakok voltak a fülkékben és *pillére*iken köröskörül mindenütt a kapun belül ; hasonlóképen belül a csarnokokban is köröskörül ablakok voltak, a *pillére*ken pedig pálmák képei.

[17]Aztán kivitt engem a külső udvarba, és íme ott kamarák voltak, és az udvarban köröskörül kővel kirakott padlózat; harminc kamara volt a padlózaton köröskörül. [18]És a kövezet a kapuk oldalfala mellett volt, a kapuk hosszának megfelelően ; — *ez volt* az alsó *kövezet*.

vagyis a külső bejárat egyik falának a másik faltól való távolsága 4·95, illetve 5·55 méter. *A kapu hossza* valószínűleg a 11. versben említett küszöb után *tizenhárom könyök*nyire kiszélesedő terület, mely ebben a szélességben az egész kapu hosszában, a 7. versben említett kamarák és pillérek előtt végighuzódott ; — *12.* az egyes fülkék előtt azonban egy-egy könyök széles (emelkedett vagy elkerített?) *szegély* volt. A *hat könyöknyi nagyságú fülké*ket már a 7. vers is megemlítette. — *13. Tetejétől*, a Hetvenes görög fordítás szerint : «falától». A fülkék bejárata a kapuépületnek két külső oldalán volt ; az egymással szemben fekvő fülkék bejáratának egymástól való távolsága légvonalban huszonöt könyök volt. (L. 21. és 25. v.) — *14.* A *hatvan könyök* talán a pillérek magasságára vonatkozik. A kapu belső nyílásánál álló két *pillér* előtt a templom udvara terült el. — *15.* Az egész kapuépület hossza ötven könyök (24·75, illetve 27·75 méter) volt. — *16. Rácsos ablakok* (héb.), Vulg. «haránt fekvő ablakok». Ezekiel mind a kamarákon, mind az őket egymástól elválasztó falpilléreken ablakokat látott ; ez utóbbiakon keresztül jutott a világosság a kapuépület belsejébe. A *pálma* (Kir. III. 6, 29.) az életnek és az erőnek a szimboluma.

b) *17—19. A külső udvar (az izraeliták udvara).* — *17.* A templom külső udvarában a fal mellett összesen *harminc kamara* volt, melyekben az áldozati lakomákat tartották, és az istentiszteletthez szükséges eszközöket őrizték. V. ö. Neh. 13, 4. A *kővel kirakott padlózat* talán mozaik volt. — *18.* A mozaikpadlózat a három kapuépületnek belső *oldalfala* mellett és az előbbi versben említett harminc helyiség előtt huzódott végig a külső udvar peremén. *Ez volt az alsó kövezet* (héb.), Vulg. «és alacsonyabb volt

19Aztán megmérte a szélességet az alsó kapu homlokzatától a belső udvar külső homlokzatáig: és az kelet felé is meg észak felé is száz könyök volt.

20A külső udvarnak észak felé néző kapuját is megmérte mind hosszában, mind szélességében, 21és fülkéit is: hármat az egyik oldalon, és hármat a másik oldalon, és *pilléreit* és csarnokát az első kapu mérete szerint: hossza ötven könyök, és szélessége huszonöt könyök volt. 22Ablakai, csarnoka és *pálmái* a kelet felé néző kapu méretének megfelelők voltak; hét lépcső volt a feljárata, és előtte csarnok volt. 23És a belső udvarnak *egy-egy* kapuja az északi és a keleti kapuval szemben volt; az egyik kaputól a másik kapuig száz könyököt mért.

24Majd kivitt engem dél felé, és íme ott egy dél felé néző kapu volt. És megmérte *pilléreit* és csarnokát, a fentebbi méretek szerint, 25és ablakait és csarnokát körös-körül mint a többi ablakot: hossza ötven könyök, és szélessége huszonöt könyök volt. 26Hét lépcső volt a feljárata, és bejárata előtt csarnok volt. *Pillérein* faragott pálmák voltak, az egyik egyfelől és a másik másfelől. 27A belső udvarnak is volt dél felé néző kapuja; és az egyik kaputól a másik kapuig déli irányban száz könyököt mért.

28Aztán bevitt engem a belső udvarba a déli kapuhoz, és megmérte a kaput a fentebbi méretek szerint: 29fülkéit, *pilléreit* és csarnokát ugyanazon méretek szerint, és ablakait meg csarnokát körös-körül: hossza ötven könyök, és szélessége huszonöt könyök volt, 30és

a kapuk hosszában». Az egészen kikövezett belső udvar nyolc lépcsővel magasabban feküdt. A mozaik oly széles volt, amilyen hosszú volt a kapuépület: ötven könyök (15. 21. 25 v.). — *19.* A külső udvar szélessége minden irányban *száz-száz könyök* (49·5, illetve 55·5 méter) volt.

c) *20—23. A külső udvar északi kapuja* alakjában és méreteiben teljesen olyan volt mint a fentebb (5—16. v.) leírt keleti kapu. — *22. Pálmái* (héb.), Vulg. «faragványai». — *23.* A belső udvarnak három kapuja szemben feküdt a külső udvar három kapujával.

d) *24—27. A külső udvar déli kapuja* alakjában és méreteiben szintén megegyezett a keleti kapuval.

e) *28—37. A belső udvar (a papok udvara) és annak kapui.* — *28.* Az angyal a prófétát a külső udvar déli kapujától egyenesen a belső udvarnak szemben fekvő *déli kapujához* vezeti. A belső udvar kapuinak méretei is mindenben megfelelnek a külső udvar kapuinak *(29—30.)*, de — *31. csarnokuk* szemben feküdt a külső

a csarnokot köröskörül: hossza huszonöt könyök, és szélessége öt könyök volt. [31]Csarnoka pedig a külső udvarra nyilt, és *pillérein* pálmák voltak; nyolc lépcsője volt, melyeken oda felmentek. [32]Majd bevitt engem kelet felől a belső udvarba; és megmérte a kaput a fentebbi méretek szerint, [33]fülkéit, *pilléreit* és csarnokát, mint fentebb, és ablakait meg csarnokait köröskörül: hossza ötven könyök, és szélessége huszonöt könyök volt; [34]és csarnokát, mely a külső udvarba *vezetett;* faragott pálmák voltak *pillérein* mindkétfelől, és nyolc lépcső volt a feljárata. [35]Majd bevitt engem az észak felé néző kapun, és megmérte azt a fentebbi méretek szerint: [36]fülkéit, *pilléreit,* csarnokát és ablakait köröskörül: hossza ötven könyök, és szélessége huszonöt könyök volt. [37]Csarnoka a külső udvar felé nézett; faragott pálmák voltak *pillérein* mindkétfelől, és nyolc lépcső volt a feljárata.

[38]Egy-egy kamara bejárata a kapuk *pillérein* volt; ott mosták meg az égőáldozatot. [39]És a kapu csarnokában két asztal volt az egyik oldalon, és két asztal a másik oldalon, hogy rajtuk öljék le az égőáldozatot, a bűnért és a vétekért való áldozatot. [40]És kívül az oldalfal mellett, mely az északra nyíló kapu bejárata felé huzódott, két asztal volt; a másik oldalfal mellett, a kapu csarnoka előtt szintén két asztal volt; [41]négy asztal volt az egyik oldalon és négy asztal a másik oldalon; a kapu oldalfalainál nyolc asztal állt, melyeken az áldozati állatokat leölték. [42]Négy asztal pedig négyszögletes kövekből volt összeállítva az égőáldozathoz: hosszúságuk más-

kapuk csarnokával és a *külső udvarra* nyílt, és *nyolc lépcső* vezetett fel hozzájuk. (A Hetvenes görög fordítás a 30. verset elhagyja.) — *32—34.* A belső udvar keleti kapuja. — *35—37.* A belső udvar északi kapuja.

f) *38—47. A kamarák felszerelése.* — *38.* A leírás homályos. A héber szöveg csak egy kamaráról és annak bejáratáról beszél. A mózesi törvény nem rendelkezik arról, hogy *az áldozatot* (az áldozati állatot) leölése előtt megmossák; Móz. III. 1, 9. szerint csak belső részeit és hátsó lábait kellett megmosni. — *39.* Erős eltérés a mózesi törvénytől, mely szerint (Móz. III. 1, 11.) az áldozati állat leölése az égő áldozatok oltárának északi oldalán történt. — *40—41.* A kapu csarnokában, a falak mellett egymással szemben *két-két asztal* volt, a falakon kívül pedig mindkét oldalon szintén *két asztal* állt, melyeken az áldozati állatokat megölték (39. v.); négy más, kőből való asztal pedig, melyeknek méreteit Ezekiel a — *42.* versben pontosan közli, az áldozatnál szükséges eszközök

fél könyök, szélességük másfél könyök, magasságuk pedig egy könyök volt, — hogy reájuk tegyék ama szerszámokat, melyekkel az égőáldozatot és *a többi* áldozatokat leölték. [43]Peremük egy arasz volt, körüskörül befelé hajló mélyedéssel; az asztalokon pedig az áldozati hús volt. [44]A belső kapun kívül az énekesek kamarái voltak a belső udvarban, az észak felé néző kapu oldalfala mellett; homlokzatuk dél felé nézett; egy *kamara pedig* a keleti kapu oldalfala mellett volt, mely észak felé nézett. [45]És mondotta nekem: Az a kamara, mely dél felé néz, ama papok számára való, kiknek szolgálata a templom őrizete; [46]az a kamara pedig, mely észak felé néz, ama papok számára való, kik az oltár szolgálatát végzik. Ezek Sádok fiai, kik Lévi fiai közül az Úrhoz járulhatnak, hogy neki szolgáljanak. [47]Aztán megmérte az udvart: hossza száz könyök és szélessége száz könyök volt, négyszögben. A templom homlokzata előtt pedig az oltár állott.

[48]Majd bevitt engem a templom előcsarnokába, és megmérte az előcsarnokot. Öt könyök volt az egyik oldala és öt könyök a másik oldala, — és a kapu szélességét: három könyök volt az egyik oldala és három könyök a másik oldala; — [49]és az előcsarnok hosszát: ez húsz könyök volt, —

elhelyezésére szolgált. — *43.* Az asztalok pereme befelé mindinkább mélyült, hogy a reájuk helyezett tárgyak le ne eshessenek. A héber szöveg homályos. — *44.* Az eredeti szövegalak valószínűleg a Hetvenes fordításban maradt meg: «Majd bevitt engem a belső udvarba, és íme a belső udvarban két kamara volt: az egyik az északi kapu mellett, — homlokzata dél felé nézett, — a másik pedig a déli kapu mellett, — homlokzata észak felé nézett.» E szerint a belső udvarnak északi és déli kapuja mellett kamarák voltak, melyeknek homlokzata a belső udvar felé nézett. A Hetvenes görög szöveg nem beszél énekesekről. — A Vulgáta és a héber szöveg szerint úgy látszik, hogy a keleti kapu mellett is volt ilyen kamara. — *46. Sádok* utódairól l. Kir. II. 15, 24; III. 1, 8. 38; 2, 35. *Az Úrhoz járulni* annyi, mint a templomban és az oltár körül a szent ténykedéseket végezni. — *47.* A belső udvar (a papok udvara) száz könyök hosszú és ugyanolyan széles négyzet volt. *Az oltár* az égő áldozatok oltára, mely a belső udvar közepén állt.

48—49. A templom épülete. — *48.* A belső udvartól nyugatra, a keleti kapuval szemben állt a templom épülete. *Megmérte az előcsarnokot*, a héber szerint: «megmérte az előcsarnok pilléreit»; a pillérek mindegyike *öt könyök* széles volt. A Hetvenes fordítás szerint a templom bejárata tizennégy könyök széles volt, a bejáratnak két belső oldalfala pedig három-három könyök széles. — *49.* A templom előcsarnokának belső hossza húsz könyök,

és szélességét: ez tizenegy könyök volt, — és nyolc lépcső volt a feljárata. A *pillérek* mellett oszlopok voltak: az egyik az egyik oldalon, és a másik a másik oldalon.

41. FEJEZET.

Folytatás: Az új templom méretei; a szentély, a szentek szentje, az oldalépületek.

[1]És bevitt engem a templomba, és megmérte a *pilléreket*. Hat könyök volt a szélességük az egyik oldalon, és hat könyök volt a szélességük a másik oldalon. A hajlék szélessége: [2]az ajtó szélessége tíz könyök volt, és az ajtó oldalfalai: öt könyök az egyik oldalon és öt könyök a másik oldalon. Majd megmérte hosszát: ez negyven könyök volt, és szélességét: ez húsz könyök volt. [3]Aztán bement a *templom* belsejébe és megmérte az ajtó *pillérét:* ez két könyök volt, és az ajtót: ez hat könyök volt, és az ajtó*falak* szélességét: ez hét könyök volt. [4]És megmérte hosszát: ez húsz könyök volt, és szélességét: ez húsz könyök volt, a templom előtt. És mondotta nekem: Ez a szentek szentje.

[5]Aztán megmérte a ház falát: ez hat könyök volt, és az oldal*épület*

szélessége pedig a Vulgáta és a héber szöveg szerint tizenegy könyök, de a Hetvenes görög fordítás szerint *tizenkét* könyök; ugyanezen szöveg szerint az előcsarnok feljárata *tíz lépcső* volt. (A héber szöveg ezt az utolsó számadatot egészen elhagyja.) A templom előcsarnoka előtt két *oszlop* állt; v. ö. Kir. III. 7, 15. 21.

41. *1—4. A templom szentélye és a szentek szentje.* Az új templom alakja és méretei általában megfelelnek a salamoni templomnak (Kir. III. 6—7. fej.), de Ezekiel eszményi leírást ad, mely minden részletében nagyon kiemeli az új templom szentségét. — *1. A pillérek* a szentély ajtajának egymással szembenéző falpillérei. A versnek homályos utolsó tagja a — *2.* vers gondolatköréhez tartozik. *A hajlék* a templom szentélyét és a szentek szentjét magába foglaló főépület. *Az ajtó* nyílásának szélessége tíz könyök (4·95, illetve 5·55 méter — l. 40, 5.); *az ajtó oldalfalai* az ajtó két pillérének észak-déli oldalai. A szentély *hossza negyven könyök* (19·80, illetve 22·20 méter), *szélessége húsz könyök* (9·90, illetve 11·10 méter), ami megfelel a salamoni templom méreteinek. — *3.* Az itt említett *ajtó* a szentélyt és a szentek szentjét köti össze; ennek nyílása *hat könyök* széles, falpilléreinek szélessége pedig kelet-nyugati irányban *két könyök*, észak-déli irányban *hét-hét* könyök. (Az utóbbi adatot legvilágosabban a Hetvenes görög fordítás őrizte meg.) *Ajtófalak* helyett héb. és Vulg. «ajtók»-ról beszél.) A szentek szentjébe csak az angyal lép be; Ezekiel mint egyszerű pap oda nem mehetett be. — *4.* A szöveg homályos. A *szentek szentjének* területe *húsz könyök* hosszú és ugyanolyan széles négyzet.

5—26. A templomnak és oldalépületeinek részletes leírása. — *5. A ház* az egész leírásban a templom főépülete; falának szélessége *hat könyök*. A templom épületét északon, nyugaton és délen

szélességét: ez négy könyök volt, mindenütt a ház körül. 6Az oldal*épület*et pedig egymáson *álló* oldal*emeletek alkották*, kétszer harminchárom *kamara;* az oldalépületeken köröskörül kiszögellések voltak, melyek a ház falába benyultak, úgyhogy a templom falával összeértek, a nélkül, hogy abba behatoltak volna. 7Köröskörül folyosó volt, mely csigalépcsőn emelkedett és a templom felső részébe vezetett köröskörül; ezért a templom felső része szélesebb volt, és így jártak fel az alsó részekből a felső részekbe a középső emeleten át. 8És a házon köröskörül emelkedést láttam: az oldal*épület*ek alapja a mérőnád szerint hat könyök volt. 9Az oldal*épület* külső falának szélessége öt könyök volt; a belső ház a ház oldalépületein belül volt. 10A helyiségek között a távolság húsz könyök volt, köröskörül a ház körül. 11Az oldal*épület*ből bejárat *vezetett a szabad tér* felé: az egyik bejárat észak felé volt, a másik bejárat dél felé. *A szabad tér* szélessége öt könyök volt köröskörül.

összesen három emelet (földszint és két emelet) magas *oldalépület* (szószerint: «oldal», így a következő versekben is) vette körül, melynek alsó részén a fal *négy könyök* széles volt. — *6.* Szószerint: «Az oldalépületek pedig: egyik oldalépület a másik oldalépületen volt» stb. *Az oldalépületek:* a többes szám az oldalépületnek egyes emeleteire vonatkozik. *Kétszer harminchárom* (így a Hetvenes görög fordítás szerint is), a héber szerint helyesebben: «háromszor harminc», összesen tehát kilencven kamara. Az oldalépítmény a templom falához illeszkedett, úgy azonban, hogy a templom fala emeletről-emeletre keskenyebb lett (Kir. III. 6, 6. szerint egy könyökkel), és az így támadt közökön álltak azok az építmények, melyek a melléképületet a templom falához rögzítették, a nélkül, hogy a templom falát át kellett volna törni. — *7.* Az oldalépületnek egyes emeleteit a Vulgáta szerint *csigalépcső* kötötte össze. (A héber szöveg nem említi a csigalépcsőt; ez az adat Kir. III. 6, 8-ból került a Vulgáta szövegébe.) *A templom* (héb. «a ház») itt a templomnak oldalépülete; ennek *felső részén* a kamarák *szélesebb*ek *volt*ak a 6. versben említett kiszögellések miatt. — *8.* A templom főépülete és oldalépülete *hat könyök*kel magasabban feküdt a belső udvarnál. (L. 40, 49.) — *9. Az oldalépület külső fala* egy könyökkel keskenyebb volt a templom falánál. *A belső ház* a templom főépülete, melyet az oldalépület háromfelől körülölelt. (L. az 5. v. magyarázatát.) A héber szöveg igen homályos; e szerint a vers második fele így szól: «és épígy a köz, mely a templom oldalépületei — *10.* és a kamarák között volt, húsz könyök széles volt, köröskörül». Így a Hetvenes görög fordítás is. E szerint a héberben és a görögben talán az oldalépítmény belső falától a templom épületéig elterülő öt könyök széles szabad térről van szó. — *10.* Az itt említett helyiségek leírása 42, 1 skk-ben olvasható. — *11.* Az új templom oldalépületének két *bejárata* volt, a salamoni templomának csak egy bejárata volt (Kir. III. 6, 8.)

[12]A különálló épület, mely nyugati irányban volt, hetven könyök széles volt; az épület falának szélessége köröskörül öt könyök volt, hossza pedig kilencven könyök. [13]Azután megmérte a ház hosszát: ez száz könyök volt, és a különálló épületnek és falainak hosszát: ez száz könyök volt; [14]a ház homlokzata előtt fekvő és kelet felé elkülönített terület szélessége pedig száz könyök volt. [15]Majd megmérte *a templommal* szemben a hátul különálló épületnek hosszát, és karzatait mindkét részen: száz könyök, — valamint a templom belsejét és az udvar csarnokait, [16]a küszöböket, a *rácsos* ablakokat és a karzatokat három oldalon köröskörül. Minden küszöbbel szemben faburkolat volt köröskörül, a padlótól az ablakokig, — az ablakok *rácsosak voltak*, — *és* az ajtók felett [17]egészen a ház belső részéig. Annak külsején is az egész falon köröskörül *minden*, kívül és belül, mérték szerint volt, [18]és faragott kerubok meg pálmák voltak; egy pálma volt két kerub között. Egy-egy kerubnak két arca volt: [19]emberi arca az egyik pálma felől, és oroszlánarca a másik pálma felől; így voltak ábrázolva az egész házon köröskörül. [20]A padlótól a kapu felső részéig kerubok és faragott pálmák voltak a templom falán. [21]A küszöb négyszögletes *volt*

A szabad tér (héb. és görög), Vulg. «az imádság (helye)». *Az imádság helye* Szent Jeromos szerint a papok imahelye volt. — *12. Nyugati irányban*, szószerint: «a (Földközi) tenger irányában»; ebben az irányban feküdt az az épület, melyben valószínűleg az áldozathoz szükséges fát stb. őrizték. *A különálló épület* helyett a héber szöveg «az elkülönített térség felé fekvő épület»-ről beszél. Ez az «elkülönített térség» húsz könyök szélességben vette körül a templomnak eddig leírt egész épülettömbét. *Hossza:* az épületnek belső hossza. — *13.* A templom egész épületének és a 12. versben említett különálló épületnek külső hossza egyaránt száz könyök volt; — — *14.* ugyanilyen széles volt a templom épületétől keletre (a templom homlokzata előtt) elterülő térség (a belső udvar) is. — *15.* A vers első fele a 12. versben említett különálló épületről szól, második része és a — *16.* vers a templom főépületéről. *A rácsos ablakokat* (héb.), Vulg. «a ferdén nyíló ablakokat». A templom belsejét mindenütt faburkolat takarta. (A szöveg egyébként homályos.) Figyelemreméltó, hogy Ezekiel a templom leírásában nem említ aranyat vagy más drága anyagot; ezzel is jelzi, hogy az Isten maga lesz az új templomnak legfőbb ékessége. *Az ablakok rácsosak* (Vulg. zártak») *voltak:* közbevetett mondat. — *17.* Homályos szöveg. *A ház belső része* a szentek szentje. A próféta még egyszer összefoglalja, hogy a templom minden része pontos méretek szerint épült. — *18—20.* A templom belső falát *faragott kerubok meg pálmák* díszítették. A kerubok négy arcából (1, 10.) a próféta itt csak a két legnemesebbet említi: az *emberi és* az *oroszlán-arcot.* — *21.* A Vul-

és a szentély előtt *olyasmi volt, ami* [22]faoltárnak látszott. Magassága három könyök volt, hossza két könyök ; sarkai, *alapja* és falai fából voltak. És mondotta nekem : Ez az asztal, mely az Úr színe előtt vagyon. [23]És a templomnak és a szentélynek két ajtószárnya volt. [24]És a két ajtószárnyon mindkét oldalon két-két egymásra záródó ajtólap volt ; két-két ajtólap volt az ajtók mindkét szárnyán. [25]És magukon a templom ajtain is vésett kerubok és faragott pálmák voltak, úgy, amint a falakon is ábrázolva voltak ; kívül pedig, a csarnok előtt *gerendázat* volt. [26]Feltetők pedig *rácsos* ablakok voltak, és pálmák képei innen is, onnan is a csarnok oldalfalain, miként a ház falain és a falak szélességében is.

42. FEJEZET.

Folytatás : Az új templom melléképületeinek méretei. — Az egész templomtér méretei.

[1]Aztán kivitt engem a külső udvarba az észak felé vivő úton, és bevitt a kamarák amaz *épületé*be, mely a különálló épülettel átellenben és az észak felé fekvő építménnyel szemben volt. [2]Hosszában száz könyök volt ; ajtaja

gáta szövege homályos : «A négyszögletes küszöb és a szentély homlokzata egymással szembe néztek». A héber szövegben és a Hetvenes görög fordításban, melyet fordításunk is követ, a 21. vers utolsó része a — *22.* vershez kapcsolódik. A görög szöveg az oltár szélességét is megemlíti: két könyök. Az *oltár* a szentélyben álló tömjénoltár ; *sarkai* annak szarvai. *Alapja*, a Hetvenes görög fordítás szerint ; Vulg. és héb. «hossza». A próféta az oltárt *az Úr színe előtt* levő *asztal*nak mondja, mert a 41. fejezet leírásában nem szól külön a kitett kenyerek asztaláról. (Ezt 44, 16. említi.) — *23.* A két szárnyas ajtó közül az egyik az előcsarnokból a szentélybe, a másik a szentélyből a szentek szentjébe vezetett. Ezekiel nem említi a díszes függönyt, mely a szentélyt a szentek szentjétől a salamoni és a zorobábeli templomban elválasztotta, mert az egész új templom egyformán szent. — *24.* Mindegyik ajtószárny *két egymásra záródó ajtólap*ra oszlott. (A szöveg homályos.) — *25.* Az ajtókat is *kerubok* és *pálmák* faragványai díszítették. A vers utolsó részében a fordítás a héber szöveget követi. (V. ö. Kir. III. 7, 6.) A *gerendázat*-nak megfelelő héber szót egyes magyarázók «védőtetőzet»-nek fordítják. A Vulgáta szerint : «ezért tömörebb is volt a fa kívül a csarnok elülső részében». — *26.* A *felettük* szó csak a Vulgátában olvasható. *Rácsos* (héb.), Vulg. «ferdén nyíló». A vers utolsó tagjának szövege homályos.

42. *1—14. A templom melléképületeinek méretei.* — *1. A külső udvarba*, a Hetvenes görög fordítás szerint : «a belső udvarba». *A különálló épület*ről l. 41, 12. *Az észak felé fekvő építmény* a templomtér északi fala. *A kamarák épülete* a papok szobáit magába foglaló épület, mely két, egymással párhuzamosan fekvő, de nem egyenlő hosszú részből állt, köztük pedig tíz könyök szélefolyosó volt. (L. 4. v.) — *2.* A papok épületének *hossza* meg-

észak felé *nyílt*, szélessége ötven könyök volt, [3]szemben a belső udvarnak húsz könyöknyi *területé*vel, és szemben a külső udvarnak kővel kirakott padozatával. Karzat ott karzattal volt összekötve három *emelet magasságban*. [4]És a kamarák előtt tíz könyök széles folyosó volt, mely belül egy könyök *széles* úthoz vezetett; ajtaik észak felé nyíltak, [5]hol a kamarák a felső emeleten alacsonyabbak voltak, mert alattuk az épület alsó és középső részéből kiemelkedő karzatok voltak. [6]Három emeletesek voltak, és nem voltak oszlopaik, mint ahogyan oszlopok voltak az udvarokban; ezért az alsó és a középső emeletekhez képest ötven könyöknyit *elvettek* a talajtól. [7]És a kamarák irányában ötven könyök hosszú külső *fal* volt, a külső udvar irányában levő kamaráknak megfelelően, [8]mert a külső udvar *felé néző* kamarák hossza ötven könyök volt, a templom oldala előtt levők hossza pedig száz könyök. [9]A bejárat eme kamarák alatt kelet felől volt, a külső udvar felől jövők számára, [10]az udvar *falá*nak széles részén, kelet felé néző irányban. A különálló épülettel szemben és a *falépítménnyel* szemben szintén kamarák vol-

egyezett a templom faláéval, szélessége pedig annyi volt, mint a belső és a külső udvar egy-egy kapujának hossza. — *3. A belső udvarnak húsz könyöknyi területe:* l. 41, 10. *A külső udvarnak kővel kirakott padozatáról* l. 40, 17. A papok helyiségeit magába foglaló két épület szintén háromemeletes volt. (V. ö. 41, 6. 7.) *Ott* szó a többi szövegekben nem olvasható. A vers vége a Vulgátában így hangzik: «... ahol karzat hármas karzattal volt összekötve». — *4.* A papok épületének két párhuzamos részét *tíz könyök széles folyosó* választotta el egymástól. A Hetvenes görög fordítás azt mondja, hogy a folyosó szélessége tíz könyök és hossza száz könyök volt. — *5.* A *hol* szó a többi szövegben nem olvasható. Az 5. vers a héber szöveg szerint így hangzik: «A felső kamarák pedig rövidebbek voltak, mert a karzatok belőlük több helyet vettek el, mint az alsókból és az épületnek középső (kamaráiból) is». — *6.* A karzatok erkélyszerűek voltak, és nem álltak oszlopokon; mindkét erkély az alatta levő emeletnek szélén haladt. Az *ötven könyöknyit* kifejezés a héber szövegben hiányzik. *Elvettek a talajtól* (héb.), Vulg. «kiemelkedtek a talajból». A szír szövegben az «a talajtól» szó nincs meg. — *7.* Az *ötven könyök hosszú fal* (Vulg. «folyosó») a templom belső udvarát a külső udvartól elválasztó falnak egyik része, mely egyúttal a papok épülete északi oldalszárnyának hátsó fala is volt. Ez az épületrész — *8. ötven könyök* hosszú volt, a templom felé néző épületszárnynak hossza pedig *száz könyök* volt. — *10. Az udvar falának* (Vulg. «folyosójának») *széles részén:* a két párhuzamos épületszárnyat összekötő épület keleti oldalán, melyben a papok konyhái is voltak (46, 19. 20.). *A falépítmény* a templomterület déli fala; a próféta a templom épületétől délre fekvő papi helyiségekről beszél, melyeknek alakja és méretei meg-

tak; [11]előttük út volt, mint azoknál a kamaráknál, melyek észak felé voltak. Hosszúságuk, szélességük, valamennyi bejáratuk, *berendezésük* és ajtajuk is [12]olyanok voltak, mint a dél felé néző kamarák ajtai; a bejárat az út kezdetén volt, mely út a különálló csarnok előtt huzódott el, ha az ember kelet felől jött. [13]És mondotta nekem: Az északi kamarák és a déli kamarák, melyek a különálló épület előtt vannak, szent kamarák: ezekben eszik a papok, kik az Úrnak szolgálnak, a szentséges *dolgokat;* oda helyezzék a szentséges *dolgokat:* a bűnért való áldozatot és a vétekért való áldozatot, mert az szent hely. [14]Ha pedig a papok oda betértek, ne menjenek ki a szent helyről a külső udvarba; *a szent helyen* tegyék le ruháikat, melyekben szolgálatot teljesítettek, mert azok szentek; öltözzenek más ruhákba és úgy menjenek ki a nép közé.

[15]Miután pedig elvégezte a belső ház megmérését, kivitt engem a kelet felé néző kapuhoz, és megmérte azt körös-körül minden oldalról. [16]És mérővesszejével kimért a keleti irányban ötszáz vesszőt körös-körül a mérővesszővel. [17]Azután mérővesszejével kimért az északi irányban körös-körül ötszáz vesszőt. [18]Majd pedig mérővesszejével kimért a déli irányban körös-körül ötszáz vesszőt. [19]Azután kimért mérővesszejével a nyugati irányban ötszáz vesszőt.

egyeztek az előbb leírt épületcsoport alakjával és méreteivel. — *11. Berendezésük* (héb.), Vulg. «hasonlóságuk». Az *ajtók*ra vonatkozólag I. 4. v. — *12. A bejárat* megfelel a 9. versben említett bejáratnak. *A különálló csarnok* megfelel a 8. versben említett, a külső udvar felé fekvő, ötven könyök hosszú épületrésznek. A héber szöveg a 7. versben említett «fal»-ról beszél. — *13.* A fentebb leírt helyiségek a papok számára valók, kik ott költik el az áldozatoknak ama részeit, melyek a mózesi törvény szerint őket illetik meg. (L. Móz. III. 6, 16—18; 7, 6.) A *szentséges dolgok* kifejezéssel v. ö. Móz. III. 7, 6. Figyelemreméltó, hogy Ezekiel nem említi a főpapot, kinek a mózesi törvény szerint egyedül volt joga a szentek szentjébe belépni. A héber szöveg külön megemlíti az eledeláldozatot is. — *14. A szent helyen*, szószerint: «ott». A papok szent ruházatukban ne menjenek ki a külső udvarba a nép közé, — a héber szerint: a nép számára való (hely)re». V. ö. 44, 19.

15—20. A templomteret négy irányban övező fal felmérése. — *15. A belső ház* a templom és összes melléképületei. *Azt:* a szent helynek egész területét, illetve az azt körülvevő falat. — *16—19. Ötszáz mérővessző* háromezer könyök volna; a Hetvenes görög fordítás azonban helyesebben «ötszáz könyök»-nek mondja a fal hosszát minden irányban (v. ö. 20. v.); ugyancsak helyesebb a Hetvenes görög fordításban a — *18.* és a — *19.* vers sorrendjének felcserélése is. — A *20.* vers összefoglalja a 16—19. vers adatait.

[20]Négy irányban megmérte falát köröskörül minden oldalon : — hossza ötszáz könyök, és szélessége ötszáz könyök volt, — hogy különválassza a szentélyt és a nép helyét.

43. FEJEZET.

Az Úr dicsősége bevonul az új templomba. — Az égő áldozatok oltárának méretei. — Az oltár felszentelése alkalmával bemutatandó áldozatok.

[1]Aztán elvitt engem a kelet felé néző kapuhoz. [2]És íme Izrael Istenének dicsősége bevonult kelet felől, és zúgása olyan volt, mint a sok víz zúgása, és fölségétől felragyogott a föld. [3]És láttam a jelenést, mely hasonló volt ahhoz, amelyet akkor láttam, amikor eljött, hogy elpusztítsa a várost. Olyan volt a jelenés, mint az a jelenés, melyet a Kobár folyó mellett láttam ; és arcomra borultam. [4]És az Úr fölsége a kelet felé néző kapun át bevonult a templomba. [5]És a lélek felemelt engem és bevitt a belső udvarba ; és íme a ház betelt az Úr dicsőségével. [6]És hallottam, hogy valaki a házból hozzám beszélt, és a férfiú, aki mellettem állt, [7]így szólt hozzám : Emberfia, ez az én királyi székem helye és lábam nyomának helye, hol örökké lakom majd Izrael fiai között. Izrael háza nem szentségteleníti meg többé szent nevemet — ők és királyaik — paráznaságaikkal, királyaik holttesteivel és magaslataikkal.

43. *1—9. Az Úr dicsősége bevonul az új templomba.* — *1—2.* Ezekiel azt látja, hogy az Úr dicsősége ugyanazon a keleti kapun vonul be az új templomba, amelyen a régi templomot népe bűnei miatt egyszer elhagyta (10, 19.). Ezekiel itt is megemlíti az Úr bevonulását kísérő mennydörgésszerű *zúgást* (Hetvenes fordítás : «táborok zaját» — v. ö. 1, 24.) és *a földet* eltöltő *ragyogást* (1, 27. — v. ö. Hab. 3, 3—4.), de elhagy minden vonást, mely az 1. fejezetben az Úrnak büntető igazságosságát jelképezte. — *3.* V. ö. 1, 4—28 ; 3, 23 ; 8, 1—11, 23. — *5.* Az Isten dicsősége nemcsak a szentek szentjét tölti el, mint a frigysátorban és a salamoni templomban, hanem az új templomnak minden részét. — *6.* Az, aki *a házból* (a templomból) a prófétához *beszélt*, maga az Isten. — *7.* A Vulgáta szövegezése szerint az Isten nevében az angyal, a héber szöveg szerint közvetlenül az Úr beszél Ezekielhez, míg az angyal csak a próféta mellett áll. *Ez az én királyi székem helye*, a Hetvenes görög fordítás szerint : «láttad az én trónom helyét». Az Úrnak *királyi széke és lába nyomának helye* nem a frigyláda (melyről Ezekiel a templom leírásában nem beszél), hanem az egész templom, az újszövetségi Egyháznak szimboluma, melyben az Úr örökké lakik új választott népe (a szellemi Izrael) közepette. V. ö. Jer. 3, 17. A vers utolsó része rövid visszapillantás a zsidó népnek és gonosz királyainak hajdani bűneire (erkölcstelenség, bálványozás.). A *holttest* tisztátalanná tette azt a helyet, ahová ért. — A *magaslataik* kifejezés a héberben

[8]Küszöbüket az én küszöböm mellé építették, és ajtófélfáikat az én ajtófélfáim mellé, úgy hogy csak egy fal volt közöttem és közöttük ; és meggyalázták szent nevemet utálatosságaikkal, melyeket cselekedtek ; ezért is semmisítettem meg őket haragomban. [9]Most azonban távol tartják majd tőlem paráznaságukat és királyaik holttesteit, és közöttük lakozom mindenkor.

[10]Te pedig, emberfia, mutasd meg Izrael házának a templomot, hogy szégyenkezzenek gonoszságaik miatt ; mérjék meg az épületet, [11]és restelkedjenek mind amiatt, amit cselekedtek. Mutasd meg nekik a ház alakját, szerkezetét, kijáratait és bejáratait, egész tervrajzát és minden szabályát, egész rendjét és minden törvényét, és írd le szemük előtt, hogy egész tervrajzához és törvényeihez tartsák magukat, és megvalósítsák őket. [12]Ez a törvénye a háznak, mely a hegy tetején áll : Egész területe köröskörül szentséges. Ez tehát a törvénye a háznak.

[13]Ezek pedig az oltár méretei teljes könyökben, mely egy könyöknyi és egy tenyérnyi : alapzatának foglalata egy könyök *magas* volt, és egy könyök volt a szélessége ; a szélén

bizonytalan. — *8. Küszöbüket az én küszöböm mellé építették:* királyi palotájukat a templom közvetlen közelébe építették. Salamon óta a királyok palotája a templomtól délre, annak közvetlen szomszédságában állt a Sion hegyén. A vers második felében a próféta visszatekint a templomban folytatott bálványozásra (8, 5 skk.), mely kihívta az Úr büntető haragját. — *9.* A messiási javakban csak azok vehetnek részt, akik teljes szívvel az Úrhoz térnek.

10—12. Az Úr meghagyja a prófétának, hogy a népnek magyarázza meg az új templom alakját és egész istentiszteleti rendjét. — 10. Szégyenkezzenek gonoszságaik miatt: a reájuk váró messiási ország nagyszerűségének láttára. *Mérjék meg az épületet:* fontolják meg az új üdvösségi rendet, melynek az új templom a jelképe. — *11.* A prófétának meg kell magyaráznia a nép előtt a jelképes látomás értelmét, hogy a nép megbecsülje az új üdvösségi rendet, és megtartsa annak parancsait. — *12. A hegy* a Sion hegye ; az ennek *tetején álló ház* (a templom) a messiási ország. V. ö. Iz. 2, 2. 3 ; Mik. 4, 1. 2. Az új üdvösségi rendnek legfőbb *törvénye*, mely minden más törvényt magában foglal, a tökéletes szentség parancsa.

13—17. Az égő áldozatok oltára. — 13. Az oltár a 40, 47-ben említett égő áldozati oltár, mely a templom bejáratával szemben, a papok udvarában állt. A próféta az oltár méreteit *teljes könyök* szerint, vagyis a hosszabb könyök mértéke szerint (40, 5. jegyz.) adja meg ; egy ilyen könyök 0·555 méternek felel meg. Ezekiel az oltárt alulról felfelé írja le. Az oltár lába körül egy könyök magas és a talajon egy könyök széles foglalat volt. *Magassága:*

körülfutó párkányzat egy arasz volt; ez volt az oltár *magassága* is. [14]A földön álló alapzattól az alsó kiszögellésig két könyök volt, szélessége pedig egy könyök volt; a kisebb kiszögelléstől a nagyobb kiszögellésig négy könyök, szélessége pedig egy könyök. [15]Maga a tűzhely négy könyök volt, és a tűzhelytől felfelé négy szarv *emelkedett ki*. [16]A tűzhely hossza pedig tizenkét könyök és szélessége tizenkét könyök volt, *tehát* egyenlő oldalú négyszög volt. [17]Kiszögellésének hossza tizennégy könyök, szélessége pedig tizennégy könyök volt mind a négy oldalán; szegélye körös-körül fél könyök, és alapzatának foglalata körös-körül egy könyök volt; lépcsői kelet felé voltak.

[18]És mondotta nekem: Emberfia, így szól az Úr Isten: Ezek az oltárra vonatkozó szabályok. Ama napon, amelyen elkészül, és rajta égőáldozatot mutatnak be és vért hintenek, [19]adj a Szádok ivadékai közül való levita-papoknak, kik nekem szolgálhatnak, — úgymond az Úr Isten — egy borjút a csordából, hogy nekem bűnért való áldozatul bemutassák. [20]Végy annak véréből, és hintsd *az oltár* négy szarvára és a

a Hetvenes görög és a szír szöveg szerint; a Vulgáta szerint: «árka». — *14.* Az oltár három egymás fölött fekvő részből állt, melyeknek mindegyike egy-egy könyökkel beljebb volt, mint az alatta fekvő rész, s így abból lépcsőszerűen emelkedett ki. Az alsó rész a 13. versben említett alap felett *két könyök* magas volt, a középső rész *négy könyök* magas, — *15.* a szorosan vett *tűzhely* pedig szintén négy könyök magas volt, és belőle négy szarv emelkedett ki. *A tűzhely* helyett a héber szöveg egyszer «Hárel»-t mond: «az Isten hegye», a Vulgáta és a Hetvenes fordítás pedig háromszor «Áriel»-t (így a héber szöveg is kétszer), mely szót egyes magyarázók «az Isten oroszlánja»-nak fordítanak, mások «az Isten tűzhelyé»-nek vagy egyszerűen «tűzhely»-nek. A névre vonatkozólag v. ö. Iz. 29, 1. 2., hol Áriel Jeruzsálemnek jelképes neve. — *16.* Az oltár mind a három részének kerülete szabályos *négyszög* volt: *a tűzhelynek hossza és szélessége tizenkét könyök*, — *17.* középső részének *hossza és szélessége tizennégy könyök*, alsó részéé pedig tizenhat könyök volt. A vers utolsó része a 13. versben említett foglalatra vonatkozik. Ezekiel nem említi, hogy az áldozati oltár belsejét milyen anyag (kő vagy föld) töltötte ki, de *lépcsők*et lát annak keleti részén; ezeket a mózesi törvény a szent sátor oltáránál határozottan tiltotta (Móz. II. 20, 26.).

18—27. Az égő áldozati oltár megtisztítása és felszentelése. — *18.* Az oltár megtisztítása és felszentelése csak a próféta látomásában történt meg. — *19. A Szádok ivadékai közül való levita-papok*ról (héb., Vulg. «papokról és levitákról») l. 40, 46; 44, 15. A *levita-papok* a Lévi törzséből való (törvényes) papok, ellentétben a bálványoltárok papjaival. Az oltárt *bűnért való áldozat*tal kell megtisztítani, melyet a papok mutatnak be, de — *20.* az oltár

kiszögellés négy sarkára és a szegélyre köröskörül, hogy megtisztítsd és megengeszteld. [21]És vedd a borjút, melyet bűnért való áldozatul bemutattak, és égesd el a háznak egyik elkülönített helyén, a szentélyen kívül. [22]A második napon pedig mutass be egy hibátlan kecskebakot bűnért való áldozatul ; és tisztítsák meg az oltárt úgy, amint megtisztították a borjúval. [23]Amikor pedig elvégezted megtisztítását, áldozz fel egy hibátlan borjút a csordából és egy hibátlan kost a nyájból ; [24]áldozd fel őket az Úr színe előtt, a papok hintsenek reájuk sót, és mutassák be egészen elégő áldozatul az Úrnak. [25]Hét napon keresztül mutass be mindennap egy bakot bűnért való áldozatul ; áldozzanak fel egy hibátlan borjút is a csordából és egy hibátlan kost a nyájból. [26]Hét napon keresztül tisztítsák meg az oltárt, tisztítsák meg és szenteljék fel. [27]Eme napok elmultával pedig, a nyolcadik napon és azontúl is mutassák be a papok az oltáron a ti egészen elégő áldozataitokat és békeáldozataitokat ; és én kegyes leszek hozzátok, úgymond az Úr Isten.

44. FEJEZET.

A külső udvar keleti kapuját állandóan zárva kell tartani. — Az új templom papjai és szolgái. — Az új templom papjait kötelező törvények.

megtisztítását (legalább a Vulgáta és részben a héber szöveg szerint) a látomásban Ezekiel maga végzi, amennyiben az áldozati állat *vérével meghinti az oltár négy szarvát, kiszögelléseit és szegélyét.* — *21.* Ezekiel a *bűnért való áldozatul bemutatott borjút* a szentélyen kívül *égeti el,* hogy ezzel is jelezze a nép bűneinek tökéletes eltávolítását és megsemmisítését. — *22.* Az oltár megtisztítása hét napon keresztül történik ; az áldozati állat az első napon borjú, a második és a következő napokon *kecskebak.* — *23.* A bűnért való áldozatot naponkint egészen elégő áldozat követi (v. ö. Móz. III. 8, 18.) : *egy hibátlan borjú és egy hibátlan kos.* Ezekiel nagyon kiemeli, hogy az áldozati állatnak minden tekintetben tökéletesnek kell lennie, hogy ezzel is előre jelezze az újszövetség (isteni) áldozatának végtelen tökéletességét. — *24.* A *só* a romlatlanságnak jelképe, melyet az áldozatok alkalmával Móz. III. 2, 13. is előírt. (V. ö. Mát. 5, 13.) — *25—26.* Az oltár felszentelése összesen hét napig tartott ; a 25—26. vers összefoglalja a 19—24. v. rendelkezéseit. *És szenteljék fel az oltárt,* szószerint : «és töltsék meg (az oltár) kezét» ; a kifejezés az ószövetségi papszentelésből való (Móz. II. 29, 9. héb.). — *27.* Az *egészen elégő- és a békeáldozatok*nál az áldozati állatnak legnemesebb részeit az oltáron égették el.

Valamennyi magyarázó reámutat azokra a nagy eltérésekre, melyek az Ezekielnél leírt oltárszentelés és a Móz. II. 29 ; III. 8-ban leírt oltárszentelés közt vannak. Az eltérésnek oka az, hogy Ezekiel leírása prófétai látomás.

[1]Aztán visszavitt engem a szentély külső kapujának irányában, mely kelet felé nézett; és ez zárva volt. [2]És az Úr így szólt hozzám: Ez a kapu zárva legyen; ne nyissák ki és senki se menjen rajta be, mert az Úr, Izrael Istene vonult be rajta; ezért zárva legyen [3]*még* a fejedelem előtt *is*. A fejedelem maga ülhet benne, hogy elköltse elédelét az Úr előtt; a csarnok kapujának irányából vonuljon be, és annak irányában távozzék.

[4]Majd elvitt engem az északi kapun keresztül a ház elé, és láttam, hogy íme az Úr dicsősége betöltötte az Úr házát; és arcra borultam. [5]És mondotta nekem az Úr: Emberfia, vedd szívedbe, lásd tenszemeddel és halljad meg tenfüleddel mindazt, amit majd mondok neked az Úr házának minden szertartásáról és annak minden törvényéről; és ügyelj arra, miként kell bemenni a templomba a szentély minden kijáratánál. [6]És mondjad Izrael házának, mely nekem ellenszegül: Így szól az Úr Isten: Érjétek be minden gonoszságtokkal, Izrael háza! [7]Idegeneket, körülmetéletlen szívűeket és kö-

44—46.

b) *Az új templomban folyó istentisztelet.*

44. *1—3. A külső udvar keleti kapuját állandóan zárva kell tartani.* — *1—2.* A külső udvarnak keleti kapuja minden ember előtt, még a fejedelem előtt is zárva marad, tiszteletből az Isten iránt, ki azon keresztül vonult be a templomba (43, 1. 2.), de egyszersmind annak jelzésére is, hogy az Isten sohasem fogja többé elhagyni az új templomot, az újszövetségi Egyházat. (V. ö. Mát. 28, 20.). Az Egyház liturgiája ezt a két verset a Boldogságos Szűznek örök szűzességére alkalmazza. — *3. Hogy elköltse elédelét:* hogy az áldozati lakomán részt vegyen. A fejedelem a külső északi vagy déli kapun keresztül vonul be a népnek fenntartott külső tornácba, és a külső keleti kapuban foglal helyet, hogy az áldozati lakomán résztvegyen.

4—14. Azok a leviták, kik egykor bálványozást űztek, a templom szolgáivá lesznek. — *4. A ház elé:* a templom (keleti) homlokzata elé. Ezekiel látja, hogy az Úr dicsősége nemcsak a szentek szentjét, hanem az egész templomot betöltötte; tiszteletből *arcra borul* az isteni fölség előtt. — *5.* Az Úr különös nyomatékkal (v. ö. 40, 4; 43, 10.) hívja fel Ezekiel figyelmét mindarra, amit a templom rendjére és szertartásaira nézve vele közölni fog. Mindezek a rendelkezések az új templom papságától sokkal nagyobb tisztaságot és szentséget követelnek, mint a mózesi törvény kívánt az ószövetségi papságtól. *Ügyelj arra, miként kell bemenni a templomba a szentély minden kijáratánál:* ellenőrizd ama rendelkezések megtartását, melyek szerint a fejedelemnek, a papoknak és a népnek a templomba lépni szabad. — *6. Minden gonoszságtokkal:* minden eddig elkövetett gonoszságtokkal. A próféta a multnak törvényszegéseire tekint vissza, ezért mondja Izraelt ellenszegülő háznak. (V. ö. 2, 5. 8. stb.) — *7.* Józsue kora óta (Józs. 9, 27.) Gábaon lakói,

rülmetéletlen testűeket vittetek be, hogy szentélyemben legyenek, és így megfertőztessék házamat akkor, amikor áldozatul bemutattátok kenyereimet, a hájat és a vért, és így megszegtétek szövetségemet minden gonoszságtokkal. 8Nem tartottátok meg szentélyem törvényeit, hanem *azokat* állítottátok magatok helyett, hogy ellássák szolgálatomat szentélyemben. 9Így szól az Úr Isten: Semmiféle körülmetéletlen szívű és körülmetéletlen testű idegen se lépjen szentélyembe, semmiféle idegen, ki Izrael fiai között van; 10hanem azok a leviták, akik messzire eltávoztak tőlem, amikor Izrael fiai megtévedtek és tőlem eltévelyegtek bálványaik után, bűnhődjenek meg 11és legyenek őrök szentélyemben, ajtónállók a ház kapuinál, és szolgái a háznak; ők öljék le az égőáldozatokat és a nép áldozatait, és ők álljanak színük előtt, hogy nekik szolgáljanak, 12azért mert szolgáltak nekik bálványaik színe előtt, és Izrael házának bűnre vezető botrányává lettek. Ezért felemeltem kezemet ellenük, úgymond az Úr Isten, hogy megbűnhődjenek. 13Ne közeledjenek tehát hozzám, hogy előttem papi szolgálatot végezzenek, és ne közeledjenek semmiféle szent dolgomhoz, a szentségeshez sem, hanem bűnhődjenek elkövetett gonoszságaikért. 14A háznak ajtónállóivá teszem őket annak egész szolgálatára, és mindarra, amit ott végezni kell.

15Azok a levita-papok

illetve ezeknek utódai végezték az alacsonyabb szolgálatokat az Úr szentélyében. Idővel más pogányokat *(körülmetéletlen testűeket)* is alkalmaztak ezekre a szolgálatokra, bár ezek a legtöbb esetben gonosz életűek *(körülmetéletlen szívűek)* is voltak. Ezáltal a zsidók *megszegték* az Úrral kötött *szövetséget*. — *8.* Keserű szemrehányás: a hajdani papok és leviták magukra nézve megalázónak tekintették a szentély törvényeinek megtartását. A 11. v. alapján arra gondolhatunk, hogy a papok és a leviták az előbbi versben említett pogányokra bízták az áldozati állatok leölését. *9.* Az új templom rendje semmiféle pogánynak (tisztátalan lelkűnek) sem engedi meg, hogy a szent helyen az Úrnak szolgáljon. — *10—11.* A templomnak alacsonyabbrendű szolgálatára az Ezekielnek adott látomás azokat a levitákat (papokat) rendeli, kik Izrael bálványozása idejében az Úrtól eltántorodtak (v. ö. Kir. IV. 23, 9.), és — *12.* a népnek rossz példát adtak. — *13.* Az Istenhez *közeledni* = papi tényekedéseket végezni (40, 46.). A *szent dolgok* itt, úgy látszik, olyan áldozati húst jelentenek, melynek élvezete a papoknak volt fenntartva. — *14.* Azok a leviták, kik hajdan bálványozást űztek, Ezekiel látomásában a templom *ajtónállói* és egyéb alacsonyrendű szolgái lesznek.

15—31. Az új templom papjait kötelező törvények. Ezekiel az új templom papjaitól igen magasfokú tisztaságot követel. — *15. Azok*

pedig, Szádok fiai, akik végezték szentélyem szolgálatát, miközben Izrael fiai eltévelyegtek tőlem, ők járuljanak elém, hogy nekem szolgáljanak; ők álljanak színem előtt, hogy nekem hájat és vért mutassanak be, úgymond az Úr Isten. [16]Ők lépjenek be szentélyembe és ők járuljanak asztalomhoz, hogy nekem szolgáljanak és elvégezzék szolgálatomat. [17]Amikor pedig a belső udvar kapuin belépnek, öltözzenek gyolcsruhákba; ne legyen rajtuk semmiféle gyapjúszövet sem, amikor a belső udvar kapuiban és azokon belül szolgálatot teljesítenek. [18]Gyolcs szalag legyen fejükön és gyolcs alsóruha legyen ágyékukon, és ne övezzék magukat annyira, hogy megizzadjanak. [19]Amikor pedig kimennek a néphez a külső udvarba, vessék le ruhájukat, melyben szolgálatot teljesítettek, és tegyék le a szentély kamráiban; öltsenek más ruhát, hogy meg ne szenteljék ruhájukkal a népet. [20]Fejüket pedig le ne borotválják, sem hosszú hajat ne növesszenek, hanem nyírják meg rendesen fejüket. [21]Egy pap se igyék bort, amikor be akar lépni a belső udvarba. [22]Özvegyet és férjétől eltaszított asszonyt ne vegyenek feleségül, hanem szűzeket vegyenek el Izrael házának ivadékából, vagy olyan özvegyet, ki paptól maradt özvegyen.

a levita-papok pedig, Szádok fiai, a Vulgáta szerint: «Azok a papok és leviták pedig, Szádok fiai». L. 40, 46. magy.; 43, 19. A próféta a Szádoktól származó törvényes levita-papokat, kik az Úrhoz hívek maradtak, ellentétbe állítja a bálványoltároknak legtöbbször nem is Lévi törzséből való papjaival. Az Isten *színe előtt állni* = szent (papi) ténykedést végezni (13. v.; v. ö. 40, 46). Az áldozati állatok *hája* és *vére* az ószövetségi áldozatok legbecsesebb része volt. — *16.* Az *asztal* (a szentélyben) a kitett kenyerek asztala. — *17—18.* A *gyolcs* a legtisztább anyag, mely találó jelképe a papságtól megkívánt testi-lelki tisztaságnak. A *gyapjúszövet* a mindennapi életben viselt ruha anyaga volt. Az *izzadtság* az embert már többé-kevésbbé tisztátalanná teszi. — *19.* A papok ne menjenek a nép közé szent ruhájukban, hogy levitikus szentségüket ne közöljék embertársaikkal. (V. ö. 42, 14.) A tilalomnak alapja a régieknek az a hite, hogy a «szent» és a «tisztátalan» dologgal egyaránt nagy óvatossággal kell bánni, mert a velük való visszaélés egyformán veszélyes lehet. (A próféta tehát itt nem beszél az erkölcsi értelemben vett szentségről.) Az oltárra és az áldozatra vonatkozólag hasonló tilalom olvasható Móz. II. 29, 37; 30, 29-ben. — *20.* A fejnek *leborotválását* (kopaszra nyírását) már Móz. III. 19, 27; 21, 5. is tiltja, mint a gyásznak a pogányok közt szokásos jelét. Ezekiel ezenkívül azt is megtiltja, hogy a papok szabadon megnövesszék hajukat, és annak illő ápolását kívánja. — *22.* A házassági törvény szigorítása. Móz. III. 21, 13. 14. csak a főpaptól követelte meg, hogy szűzet vegyen feleségül; a papoknak megengedte, hogy bármilyen tisztességes

[23]Oktassák népemet arra, mi a különbség szent és fertőzött között, és mutassák meg nekik a különbséget tiszta és tisztátalan között. [24]Ha vetélkedés támad, álljanak elő, és az én jogom szerint tegyenek igazságot ; az én utasításaimat és szabályaimat kövessék minden ünnepemen, és szenteljék meg szombatjaimat. [25]Halotthoz be ne menjenek, hogy meg ne fertőztessék magukat, csak atyjukhoz és anyjukhoz, fiukhoz és leányukhoz, fivérükhöz és olyan nővérükhöz, kinek még nem volt második férje ; ezeknél megfertőződhetnek. [26]És miután megtisztult, számláljon hét napot ; [27]és aznap, amikor bemegyen a szentélybe, a belső udvarba, hogy nekem a szentélyben szolgáljon, mutasson be önmagáért bűnért való áldozatot, úgymond az Úr Isten. [28]Örökrészük pedig ne legyen, — én vagyok az ő örökrészük ; — és birtokot ne adjatok nekik Izraelben, mert én vagyok az ő birtokuk. [29]A vágóáldozatot, a bűnért való áldozatot és a vétekért való áldozatot ők egyék meg, és Izraelnek minden fogadalmi ajándéka az övék legyen. [30]És minden elsőszülöttnek zsengéje, és minden italáldozat mindabból, amit bemutatnak, a papoké legyen ; és ételeitek zsengéit is a papnak adjátok, hogy áldást hozzon házadra. [31]Semmiféle hullát, sem vadállattól szétépett madarat vagy állatot a papok ne egyenek.

izraelita leányt vagy özvegyasszonyt vegyenek el feleségül (Móz. III. 21, 7.). Ezekiel az összes papoktól megkívánja, hogy csak szűz vagy papnak az özvegye legyen a feleségük. — *23.* A papok legyenek a népnek tanítói a szent szertartásokra vonatkozó kérdésekben, — *24.* legyenek a népnek ítélő bírái (v. ö. Móz. V. 17, 8 ; — a Hetvenes görög fordítás szerint : «a vérbünökben»), és tartsák meg az Úr ünnepeit. — *25.* V. ö. Móz. III. 21, 1—4. A papok csak legközelebbi vérrokonuk holttestéhez közeledhetnek, mert a halál a bűnnek legnagyobb földi büntetése, és a papnak távol kell maradnia mindattól, ami a bűnnel összefügg. Ezért még a legközelebbi vérrokonnak holtteste is megfertőztette a papot. *Kinek még nem volt második férje*, a héber szerint : «kinek még nem volt férje». — *26.* V. ö. Móz. IV. 19, 11. Megtisztulása után a papnak még hét napig távol kell maradnia a szentélytől, és ezután — *27.* a szentélybe való első belépése előtt *bűnért való áldozatot* kell bemutatnia. — *28. Örökrészük pedig ne legyen*, a többi szövegek szerint : «Ami pedig örökrészüket illeti». Ezekiel látomásában nem szerepelnek a papi városok; a papok lakóhelye a szentély körül van (45, 4.). — *29—30.* Ezekiel feltételezi, hogy olvasói a mózesi törvény intézkedéseit jól ismerik. *Elsőszülött* helyett a héber szöveg «első termés»-ről beszél, *ételek* helyett pedig daráról, vagy belőle készült tésztáról. — *31.* L. Móz. V. 14, 21. (Ez. 4, 14.)

45. FEJEZET.

Az ország felosztása alkalmával a papoknak és a fejedelemnek jutó rész. — Igazságos mértékek. — A nép adói és a fejedelem áldozatai. — Az egyes ünnepekre rendelt áldozatok.

[1]Amikor pedig megkezditek az ország felosztását sorshúzás szerint, különítsetek el egy szent részt a földből mint szent adományt az Úr számára. Hossza huszonötezer és szélessége tízezer *mérték* legyen. Ez szent legyen köröskörül egész területével. [2]Ebből a szentélyhez tartozzék egy minden oldalon ötszázszor ötszáz *mértéknyi* négyszög, és ötven könyöknyi térség legyen mellette köröskörül. [3]És e mérték szerint mérj ki huszonötezer *mérték* hosszú és tízezer *mérték* széles területet; ezen legyen a templom: a szentek szentje. [4]Az ország szent része legyen a papoké, a szentély szolgáié, kik az Úr szolgálatát végzik; legyen ez az ő helyük házaik számára, és szent helye a szentélynek. [5]De huszonötezer *mérték* hosszú és tízezer *mérték* széles terület a leviták legyen, kik a háznak szolgálnak; az övék legyen húsz kamara. [6]És a város birtokául jelöljetek ki ötezer

45. *1—8. Az ország felosztása alkalmával a papoknak és a fejedelemnek jutó rész.* — *1.* Az ország eszményi felosztását Izrael tizenkét törzse között a 48. fejezet írja le. A *megkezditek* szó a héber és a görög szövegben nem olvasható. *Az Úr számára elkülönítendő adomány* itt az a terület, amelyen a templom áll, és ahol a papok meg a leviták laknak. A szöveg a mértékegységet nem említi; némelyek könyökre (kb. 50 cm), mások mérővesszőre (kb. 3 méter) gondolnak. (V. ö. 42, 15 skk.) A Hetvenes görög fordítás szerint a szent terület *húszezer* mérték széles; ennek fele a papoké, fele a levitáké. (V. ö. 3. és 5. v.) — *2.* A vers első felében a fordítás a héber szöveget követi. A Vulgáta szószerint: «És az egész részből egy köröskörül ötszázszor ötszáz (mértéknyi) négyszög legyen a szentélynek való». Az Úrnak szentelt országrész közepén 500 × 500 mérték (könyök) nagyságú területen a templom áll (42, 20.), melynek külső falát még ötven könyök széles szabad tér veszi körül minden oldalon. — A *3.* vers az 1. versben olvasható parancsot részletezi. *Ezen legyen a templom: a szentek szentje*; Ezekiel eszményi leírása szerint a szorosan vett templom és a Szentföld közt nagyszerű hasonlatosság van: amint a templomnak van szentek szentje, szentélye és (kettős) udvara, úgy a Szentföldnek is a legszentebb része — mintegy a szentek szentje — a templom, szentélye az ezt északon és délen körülvevő papi és levita-terület, (kettős) udvara pedig Jeruzsálem és Izrael többi törzseinek birtoka. — *4. Az ország szent része* az 1. vers szerint elkülönítendő terület. 44, 28. szerint ez a terület az Istené, ki azt lakásul adja papjainak és levitáinak. *Legyen ez ... szent helye a szentélynek*: l. a 3. vers magyarázatát. — *5. A húsz kamara* a templom épületében van; a Hetvenes fordítás szövege azonban «a leviták lakásául szolgáló városok»-ról beszél. (V. ö. Móz. IV. 35, 2 sk.) — *6. A város* a Szentföld fővárosa, az eszményi Jeruzsálem; területé-

mérték széles és huszonötezer *mérték* hosszú területet a szentély számára elkülönített terület mellett Izrael egész háza részére; [7]a fejedelem részére pedig a szentély számára elkülönített *terület* mellett és a város birtokául kijelölt terület mellett mindkét felől, szemben a szentély számára elkülönített területtel és szemben a város birtokául kijelölt területtel, a nyugati oldaltól nyugatig és a keleti oldaltól keleti irányban. Hossza akkora legyen, mint minden más részé a nyugati széléig [8]az országnak. Ez legyen birtoka Izraelben, hogy a fejedelmek ne fosszák ki többé népemet, hanem az országot hagyják meg Izrael házának az ő törzsei szerint.

[9]Így szól az Úr Isten: Legyen elég, Izrael fejedelmei! Hagyjátok abba a gonoszságot és a rablást, járjatok jog és igazság szerint; különítsétek el határaitokat népemtől, úgymond az Úr Isten. [10]Igaz mértéket, igaz éfát és igaz bátot használjatok! [11]Az éfa és a bát egyenlők és egyforma méretűek legyenek, hogy a bát a kórnak tizedrészét tartalmazza, és az éfa is a kórnak tizedrészét; amilyen a kórnak mértéke, olyan legyen ezeknek a mértéke. [12]A siklusban pe-

nek *hossza huszonötezer, szélessége* pedig *ötezer mérték*. — 48, 8. szerint ez a terület a papok és a leviták lakóhelyétől délre feküdt. A Szentföld eszményi felosztása szerint Jeruzsálem a jövőben Izrael összes törzseinek közös birtoka lesz. — *7.* Itt erős eltérés van a hajdani állapottól. A babiloni fogságot megelőző időkben a királynak nem volt külön területe; Ezekiel leírása a fejedelemnek juttatja a szent területtől és a főváros területétől nyugatra és keletre eső országrészt az ország nyugati és keleti határáig, a Földközi-tengerig és a Jordánig. Az új intézkedés megokolása a — *8.* versben olvasható: a fejedelmek ne szoruljanak Izrael fiainak javaira, és ne terheljék meg őket igazságtalan adókkal. *A fejedelmek:* a többes szám Izrael jövendő uralkodóinak egész sorozatára vonatkozik.

9—12. Igazságos mértékek. — *9.* Az intelmek bevezetésével v. ö. 44, 6. Ezekiel itt olyan erkölcsi intelmeket ismétel meg, aminők a régi próféták könyveiben számtalanszor olvashatók. Az utolsó felszólítás a 7—8. verssel függ össze. — *10.* Az *éfa* a szilárd anyagok mérésére szolgáló ürmérték volt, a *bát*-tal pedig a folyadékokat mérték; — *11.* mindkettőnek terjedelme ugyanaz volt: valószínűleg 36·4 liter. A *kór* helyett a héber szöveg a «chómer»-ről beszél; ennek tartalma tíz bát, illetve tíz éfa. — *12. A siklus* (héb. «sekel») súlymérték volt, melyet a pénz mérésére is használtak. Egy sekel körülbelül 14·55 grammnak felelt meg; a *gera* (Vulg. «obulus») a legkisebb súlymérték volt. Egy *mina*ban hatvan sekel volt. A 12. vers utolsó tagja a héber szerint valószínűleg azt jelenti, hogy a zsidók használjanak 20, 25, 15 sekel és egy mina súlyú mértékeket.

dig húsz gera van; húsz siklus meg huszonöt siklus meg tizenöt siklus pedig egy minát tesz ki.
13Ezek azok az adományok, amelyeket át kell adnotok: Egyhatod éfát egy kór gabonából, és egyhatod éfát egy kór árpából. 14Az olaj mennyisége pedig egy bát olaj, a kórnak tizedrésze legyen; tíz bát egy kórt tesz ki, mert tíz bát egy kórt tölt meg. 15Továbbá egy kost minden kétszáz főnyi nyájból, melyet Izrael nevel, az áldozat céljaira: egészen elégő áldozatra, békeáldozatra és engesztelőáldozatra önmagukért, úgymond az Úr Isten. 16Az ország egész népe tartozik ezekkel az adományokkal Izrael fejedelmének. 17A fejedelem tartozik gondoskodni az égőáldozatokról, az étel- és italáldozatokról az ünnepeken, az újhold ünnepein, a szombatokon és Izrael házának valamennyi ünnepnapján; ő gondoskodjék a bűnért való áldozatról, az egészen elégő és a békeáldozatokról, engesztelésül Izrael háza számára.
18Így szól az Úr Isten: Az első hónapban, a hónap első napján végy egy hibátlan borjút a csordából, és tisztítsd meg a szentélyt. 19A pap vegyen a bűnért való áldozat véréből, és kenje azt a háznak ajtófélfájára, az oltár szegélyének négy sarkára és a belső udvar kapujának félfájára. 20Így cselekedjél a hetedik hónapban is mindazokért, kik tudatlanságból és tévedésből vétkeztek; így tisztítsd meg a házat.
21Az első hónapban a hónap tizennegyedik nap-

13—17. A nép adói és a fejedelem áldozatai. — 13—14. Át kell adnotok: a fejedelemnek. Egész Izrael némi csekély adót fizet a fejedelemnek, aki abból fedezi az áldozatok költségeit. A mértékekre nézve l. a 11—12. v. magyarázatát. — *15.* A héber szöveg *kos* helyett «aprómarhá»-ról beszél. *Melyet Izrael nevel,* a héber szerint: «Izrael kövér legelőiről». — *17.* A fejedelemnek kötelessége, hogy az ünnepeken parancsolt áldozatokról gondoskodjék.
18—25. Az egyes ünnepekre rendelt áldozatok. — 18—19. Az újév napján bemutatandó áldozat. (V. ö. Móz. IV. 28, 11—15.) *A belső udvar kapuja* valószínűleg mind a három kaput jelenti. A mózesi törvény nem szól arról, hogy az áldozati állat vérével a templom *ajtófélfáját* és a belső udvar kapuját vagy kapuit is meg kellene kenni; Ezekiel ezzel a szertartással az új templomnak kiváló szentségét jelképezi. — *20. A hetedik hónapban,* a Hetvenes görög fordítás szerint: «a hetedik hónap első napján». Ezekiel nem említi az engesztelés napját, mely a mózesi törvény szerint évről-évre visszatért a hetedik hónapban. V. ö. Móz. III. 16; IV. 29, 7—11. A mózesi törvény csak a *tudatlanságból* vagy *tévedésből* (rosszakarat nélkül, gyarlóságból) elkövetett bűnökért ismert engesztelő áldozatot; a szándékos súlyos törvényszegésekre halálbüntetést szabott. — *21.* Igen jellemző, hogy a fáze (= pászka)-

ján legyen számotokra a fáze ünnepe; hét napon át kovásztalan kenyeret egyetek, 22és a fejedelem mutasson be azon a napon önmagáért és az ország egész népéért egy borjút bűnért való áldozatul. 23És az ünnep hét napján mutasson be az Úrnak naponkint egészen elégő áldozatul hét bikaborjút és hét hibátlan kost, hét napon keresztül; és bűnért való áldozatul mindennap egy kecskebakot. 24És eledeláldozatul adjon hozzá egy éfányit minden borjúhoz és egy éfányit minden koshoz, és éfánkint egy hín olajat. 25A hetedik hónapban a hónap tizenötödik napján, az ünnepen a bűnért való áldozatot, az egészen elégő áldozatot, az eledeláldozatot és az olajat illetőleg hét napon át ugyanazt tegye, ami lentebb mondva volt.

46. FEJEZET.

A fejedelem bevonulása a templomba; az általa bemutatandó áldozatok. — A fejedelem ajándékai. — Az áldozati lakomák elkészítésére szolgáló konyhák.

1Így szól az Úr Isten: A belső udvarnak kelet felé néző kapuja a hat munkanapon zárva legyen, szombaton azonban nyissák ki, úgyszintén az újhold napjain is nyissák ki. 2A fejedelem vonuljon be kívülről a kapu csarnokán keresztül, és álljon meg a kapu küszöbén; mutassák be a papok az ő egészen elégő áldozatát és békeáldozatait, ő pedig imádkozzék a kapu küszöbén, aztán vonuljon ki, a kaput azonban ne zárják be napestig. 3A föld népe

ünnep áldozatainak leírásában Ezekiel nem említi a mózesi törvényben oly fontos húsvéti bárányt. — *22—24.* Az Ezekielnél olvasható húsvéti áldozati törvény teljesen elüt a mózesi törvény parancsaitól; v. ö. Móz. IV. 28, 16—31. — Ezekiel az ünnepek sorozatában elhagyja a pünkösdi ünnepet, mely az ószövetségi törvényhozásnak emléknapja. — *23. Az ünnep hét napján* (héb.), a Vulgáta szerint: «a hét nap ünnepén». — *25. Az ünnep* a sátoros ünnep. A sátoros ünnep áldozatai szintén nagyban eltérnek Móz. IV. 29, 12—38. rendelkezéseitől. Ezekiel nem említi az ünnep nyolcadik napját, de az egész szakaszban nagyon kiemeli az ételáldozat fontosságát.

46. *1—3. A fejedelem bevonulása a templomba.* — *1.* A külső udvar kapuja az Úr bevonulása után állandóan zárva maradjon (44, 1. 2.), a *belső udvarnak kelet felé néző kapuja* azonban szombatonkint és az egyes hónapok első napján (= *az újhold napjain*) napestig nyitva legyen. — *2. A fejedelem* a külső udvar északi vagy déli kapuján át *vonul be* a külső tornácba, és a belső udvar keleti kapujának csarnokán (40, 33. 34.) átvonulva, annak a belső udvar felé néző *küszöbén* foglal helyet az istentisztelet alatt. A fejedelem *áldozatait* már 45, 17. megemlítette; ezeknek részletes leírása 46, 4—15-ben olvasható. — *3. A föld népe* (az egyszerű nép) a keleti kapunak a külső udvar felé fekvő bejáratánál

ama kapu bejáratánál imádkozzék az Úr előtt szombatonkint és az újhold ünnepein.

4Egészen elégő áldozatul pedig a fejedelem ezt mutassa be az Úrnak: szombatnapon hat hibátlan bárányt és egy hibátlan kost; 5eledeláldozatul egy éfát a koshoz, a bárányokhoz pedig eledeláldozatul annyit, amennyi kezétől telik, — továbbá egy hín olajat minden éfához; 6az újhold napján egy hibátlan borjút a csordából, hat bárányt és *egy* kost, — hibátlanok legyenek, — 7továbbá eledeláldozatul mutasson be egy éfát a borjúhoz és ugyancsak egy éfát minden koshoz, a bárányokhoz pedig annyit, amennyi kezétől telik, — és egy hín olajat minden éfához. 8Amikor a fejedelem bevonul, a kapu csarnokán keresztül vonuljon be, és ugyanazon az úton távozzék. 9Amikor pedig a föld népe az ünnepnapokon az Úr elé megy: az, aki az északi kapun megy be, hogy imádkozzék, a déli kapun távozzék; aki pedig a déli kapun megy be, az északi kapun távozzék; ne térjen vissza ugyanazon az úton ahhoz a kapuhoz, amelyen bement, hanem vele szemben menjen ki. 10A fejedelem azonban közöttük vonuljon be a bemenőkkel, és távozzék a kimenőkkel. 11A gyülekezés napjain és az ünnepeken egy éfa legyen az eledeláldozat minden borjúhoz és egy éfa minden koshoz, a bárányokhoz pedig annyi legyen az eledeláldozat, amennyi kezétől telik, — és egy hín olaj minden éfához. 12Amikor pedig a fejedelem önként-

gyűlt össze, hogy ott imádkozzék és onnan szemlélje az áldozatok bemutatását.

4—15. A fejedelem áldozatai. Az összes áldozatok igen sokban eltérnek a mózesi törvényben előírt áldozatoktól. V. ö. a mózesi törvénynek a következő versek magyarázatában idézett helyeivel. Ezekielnél az összes ünnepi áldozatok költségét a fejedelem viseli (45. 17.). — *4—5.* A szombatnapon bemutatásra kerülő áldozatokról l. Móz. IV. 28, 9—10. *Amennyi kezétől telik:* amennyit adni akar. — *6—7.* A hónapok első napjának (= *az újhold napjának*) áldozatairól v. ö. Móz. IV. 28, 11—15. — *8.* A fejedelem bevonulása a templomba; v. ö. 2. v. A fejedelem ne lépjen esetleg be a belső udvarba, amikor kivonul, hanem ugyanazon az úton (a belső keleti kapun) át menjen vissza a külső udvarba, és a néppel együtt menjen ki a templomtérről. — *9. A kapuk* a külső udvar kapui. Az egyszerű nép is tartson rendet, amikor a templom (külső) udvarába megy imádkozni és onnan távozik. — *10.* A fejedelem is a külső udvarnak északi vagy déli kapuján át távozik a templomból, de ugyanazon az úton, amelyen bevonult (8. v.). — *11. A gyülekezés napjai* az ünnepnapok. *Az ünnepek* a 45, 21—25-ben említett fáze és sátoros ünnep. — *12.* A próféta *önkéntes áldozat*okról beszél, melyeket a törvény nem parancsolt meg.

tes egészen elégő áldozatot, vagy önkéntes békeáldozatot mutat be az Úrnak, nyissák meg neki a kelet felé néző kaput, és mutassa be egészen elégő áldozatát és békeáldozatát úgy, ahogy szombatnapon történni szokott, és vonuljon ki; miután pedig kivonult, zárják be a kaput. [13]És mindennap mutasson be az Úrnak egészen elégő áldozatul egy esztendős hibátlan bárányt; mindig reggel mutassa be azt, [14]és mutasson be hozzá eledeláldozatul reggelenkint egyhatod éfát és egyharmad hín olajat, és hintse meg *vele* a lisztlángot. Ez az Úrnak törvényes, állandó és örök áldozata legyen. [15]Mutassa be a bárányt, az eledeláldozatot és az olajat reggelenkint örök, egészen elégő áldozatul.

[16]Így szól az Úr Isten: Ha a fejedelem ajándékot ad valamely fiának a maga birtokából, fiaié legyen, örökös birtokuk legyen. [17]Ha pedig valamely szolgájának ad ajándékot a saját örökrészéből, legyen az az övé a szabadulás esztendejéig, és *akkor* szálljon vissza a fejedelemre, mert örökrésze az ő fiait illeti meg. [18]A fejedelem ne vegyen el semmit sem erőszakkal népe birtokából és tulajdonából, hanem a saját tulajdonából adjon örökrészt fiainak, hogy népem közül senkit se szorítson ki tulajdonából.

[19]Majd bevitt engem a kapu oldalbejáratán keresztül a papokhoz, a szentélynek észak felé néző kamaráiba; ott egy nyugat felé fekvő helyiség volt. [20]És így szólt hozzám: Ez az a hely, ahol majd a papok a bűnért és a vétekért való áldozatot

A fejedelem mindig a belső udvar keleti kapujában vesz részt az istentiszteleten (2. v.), de hétköznapokon ezt a kaput be kell zárni. (V. ö. 1. 2. v.) — *13—15.* A mindennapi áldozat. V. ö. Móz. IV. 28, 3—8. Figyelemreméltó, hogy Ezekiel nem említi a mózesi törvényben oly nagy szerepet játszó mindennapi esti áldozatot (Móz. IV. 28, 8.), és hogy a reggeli áldozatot — *15. törvényes, állandó és örök áldozat*nak mondja.

16—18. A fejedelem ajándékai. — V. ö. 45, 7. *A maga birtokából*, így a Hetvenes görög fordítás; Vulg. és héb. «az ő örökrésze». A fejedelem a saját birtokából fiainak végérvényesen adhat ajándékot, de az alattvalóinak adott ajándék a rabszolga fel*szabadulásának esztendejében* (Móz. II. 21, 2; III. 25, 10; Jer. 34, 8. 15. 17.) visszaszáll a fejedelemre, hogy a királyi család birtoka ne enyésszék el. Így a fejedelem nem lesz kénytelen Izrael népét sanyargatni. A próféta azt a gondolatot fejezi ki, hogy amint a rabszolga bizonyos idő mulva visszanyerte szabadságát, úgy a föld is visszakerül a fejedelem birtokába.

19—24. Az áldozati lakomák elkészítésére szolgáló konyhák. — *19—20.* A papok konyhái a belső udvarnak legnyugatibb részén,

főzik és az eledeláldozatot sütik, hogy ne vigyék ki a külső udvarba és a népet meg ne szenteljék. [21]Aztán kivitt engem a külső udvarba, és körülvezetett az udvar négy sarkán; és íme egy kis udvar volt az udvar sarkaiban, egy-egy kis udvar az udvar minden sarkában. [22]Az udvar négy sarkán kis udvarok voltak. Ezeknek hossza negyven könyök és szélessége harminc *könyök volt;* mind a négynek ugyanaz volt a mérete. [23]És fal vette körül a négy kis udvart, és a *fal* tövébe köröskörül tűzhelyek voltak építve. [24]És mondotta nekem: Ez az a konyha, amelyben az Úr házának szolgái a nép áldozatait főzik.

47. FEJEZET.

A templom küszöbe alatt fakadó csodálatos forrás, mely hatalmas folyammá lesz. — A folyam partjain álló csodálatos fák. — A Szentföld (eszményi) határai.

[1]Majd visszavitt engem a ház kapujához, és íme víz fakadt a ház küszöbe alatt a keleti oldalon; a ház homlokzata ugyanis kelet felé nézett. A víz pedig a templom jobboldalán folyt le, az oltártól dél felé. [2]Aztán kivitt az északi kapun, és körülvezetett a külső kapun kívül levő úton a kelet felé néző útra; és íme víz tört elő a jobboldalon. [3]Ekkor a férfiú, kinek kezében mérőzsinór volt, kiment kelet felé és ezer könyököt mért, majd átvezetett a vizen, és az

a templom épületétől északra és délre feküdtek (42, 10.). A papok az áldozati állatoknak őket megillető részét nem vihették ki a nép közé, hogy annak szentségét ne közöljék a néppel; l. 44, 19. magyarázatát. — *23.* A második helyen említett *fal* szó (héb.) helyett a Vulgáta «csarnok»-ot említ. — *24. Az Úr házának szolgái* a leviták. *A nép áldozatai* a nép számára való áldozati lakomák a békeáldozatok bemutatása után.

47—48.

c) *A Szentföld új felosztása.*

47. *1—12. A templom küszöbe alatt fakadó csodálatos forrás, mely hatalmas folyammá lesz.* — *A folyam partján álló csodálatos fák.* V. ö. Jel. 22, 1. 2. — *1. A ház kapuja* a templom belső udvarának kapuja. A próféta látomásában a csodálatos forrás a templomban fakad és annak küszöbe alatt bugyog ki; innen a templom belső udvarának déli *(jobb)* oldala felé folyik, az égő áldozati oltártól dél felé. — *2.* Mivel a templom külső udvarának keleti kapuja állandóan zárva van (44, 1. 2.), az angyal Ezekielt az északi kapun viszi ki és a templom területének külső fala mellett vezeti körül a keleti kapu külső részéig, ahol a próféta ismét látja a csodálatos vizet. — *3—5.* Az angyal négy ízben mér a folyó hosszában ezer-ezer könyöknyi távolságot; a víz mélysége minden

bokáig ért. 4Majd ismét ezer *könyököt* mért, és átvezetett a vizen, és az térdig ért. 5És *ismét* ezer *könyököt* mért, és átvezetett a vizen, és az vesékig ért. És *még* ezer *könyököt* mért, és nem tudtam *többé* átmenni a folyón, mert a vizek mély folyammá áradtak, amelyen *már* nem lehetett átgázolni. 6És mondotta nekem: Láttad ezt, emberfia? És ismét visszavitt a folyó partjához. 7Amikor pedig visszatértem, íme a folyó partján igen sok fa volt mindkét oldalon. 8És mondotta nekem: Ez a víz a keleti homokdombok felé indul, majd lefolyik a sivatag síkságára *és* a tengerbe ömlik; és amikor beleömlik, vize egészséges lesz. 9Amerre ez a folyó ér, minden élő és mozgó lény élni fog. Ahová eljut a víz, igen sok lesz a hal; ahová elér a folyó, egészséges lesz és élni fog minden lény. 10Partján majd halászok állnak; Engádditól Engállímig hálókat szárítanak. Igen sokfajtájú hala lesz, annyiféle és oly nagymennyiségű hala leszen, mint a nagy tengernek. 11*Tócsáiban* és mocsaraiban azonban semmi sem lesz egészséges, mert *ezek* sógödrökké lesznek. 12És a folyó mentén, annak mindkét partján mindenféle gyümölcsfa nő; lombjuk le nem hull, gyümölcsük el nem fogy. Havonkint friss gyümölcsöt teremnek, mert vizük a szentélyből fakad. Gyümölcsük eledelül szolgál, lombjuk pedig orvosságul.

szakaszban rohamosan nő. — *6—7.* V. ö. 12. v. — *8.* A templomban fakadó forrás vize délkeleti irányban Júda sivatagja és a Jordán völgye felé folyik, hogy végül a Holttengerbe ömöljék, — *9.* melynek vizeibe életet visz, úgy, hogy — *10.* a Holttenger számtalan fajta halban fog bővelkedni. *Engáddi* (a mai Ain-Dzsidi) a Holttenger nyugati partján fekszik; az ószövetség korában szőlleiről volt híres. *Engállím* helyett a héber szöveg «En-Egláim»-ot mond, mely város Szent Jeromos szerint a Jordán torkolatánál feküdt. A Holttengernek egész nyugati partján halászattal fognak foglalkozni, oly nagy lesz annak halbősége. *A nagy tenger* a Fölközi-tenger. — *11. Tócsáiban* (héb.), a Vulgáta szerint: «partjain». Ahová a csodálatos forrás vize nem ér, ott nem lesz élet. A *só* itt nem a romlatlanságnak jelképe, hanem a próféta arra céloz, hogy a só mindent kiszárít és terméketlenné tesz. — *12.* L. 7. v.

A templomban fakadó forrás, mely mindenüvé életet visz és a természet rendjét oly csodálatos módon megnemesíti, az újszövetség gazdag kegyelmi életét jelenti. A csodálatos fák a kegyelem hatásait szemléltetik a lélekben, de egyúttal az újszövetség szentségeinek is jelképei, melyek gyógyulást hoznak a bűnből, és a lélek kegyelmi életét táplálják. Ahová a megszentelő malaszt el nem jut, ott bűn és halál uralkodik.

13 Így szól az Úr Isten: Ez lesz a határ, amelyen belül a tietek lesz az ország Izrael tizenkét törzse szerint, — mert Józsefre kettős sors esik. 14 Vegyétek birtokba mindnyájan egyformán, egyik úgy, mint a másik, mert miatta emeltem *esküre* kezemet, hogy atyáitoknak adom, és hogy ez az ország a ti birtokotok leszen. 15 Ez leszen pedig az ország határa: északon a nagy tengertől a Hetálonba vezető út, míg az ember Szedádába nem jut, — 16 Emát, Berota, Szábárim, mely Damaszkus határa és Emát területe közt fekszik, — *Középső-Hászár*, mely Aurán határa mellett vagyon. 17 Legyen a tengertől *Hászár-Énonig húzódó* határ Damaszkus határa, és ami ettől északra, észak felé *fekszik*, az Emát határa; *ez* az északi oldal. 18 A keleti oldal ez: Aurán, Damaszkus és Gálaád között, valamint Izrael országa között a Jordán a határvonal a keleti tengerig. Így mérjétek ki a keleti oldalt. 19 A déli oldal déli irányban ez legyen: Támártól a kádesi Perelés vizéig és a Folyó a nagy tengerig; ez a déli oldal, a Délvidék irányában. 20 A nyugati oldal pedig a nagy tenger, a határtól egészen addig a *helyig*, mely éppen szemben van az emáti bejáróval; ez a nyugati oldal. 21 Ezt a földet osszátok fel magatok között Izrael törzsei szerint; 22 vegyétek birtokba a magatok és ama jöve-

13—23. A Szentföld (eszményi) határai. V. ö. Móz. I. 15, 18; II. 23, 31; IV. 34, 3—12; Józs. 1, 4. — *13.* A Szentföldet *Izrael tizenkét törzse* (az újszövetség választott népének, az Egyháznak előképei) közt kell felosztani, bár a történelem tanusága szerint a legtöbb törzs az asszír fogságból sohasem tért vissza. Ez is azt mutatja, hogy Ezekiel leírása jelképes természetű. *Józsefre kettős sors esik:* Efráim és Mánássze Józsefnek fiai voltak (Móz. I. 41, 50—52; 48, 13—22.). — *14. Miatta emeltem esküre kezemet, hogy atyáitoknak adom:* l. Móz. I. 12, 7; 13, 15; 15, 18; 26, 4; 28, 14; V. 12, 20; 19, 8; 34, 4; v. ö. Kir. III. 4, 21; Krón. II. 9, 26. — *15—16.* Az itt említett városok valószínűleg Damaszkus környékén feküdtek. — *16. Emát* (héb. «Hamat») Damaszkustól északra, az Orontes folyó mellett fekvő híres ókori város. *Középső-Hászár* (héb.), Vulg. «Tikon háza». *Aurán* a Jordántól keletre fekvő vidék, Damaszkustól délre. — *17. Hászár-Énon* (héb.), Vulg. «Énon udvara», talán a Jordán forrásvidékétől keletre feküdt. A Szentföldnek eszményi északi határa a Földközi-tenger és Damaszkus vidéke közt huzódik el. — *18.* A Szentföldnek eszményi *keleti határa* a Jordán-folyó; *Aurán, Damaszkus és Gálaád* ettől keletre fekszenek, Izrael országa pedig nyugatra. — *19. Támár* a Holttengertől délre fekvő város. *A kádesi Perelés vize:* l. Móz. IV. 20, 1—13. *A Folyó* a Szentföldnek és Egyiptomnak határfolyója, a mai Wádi el-Áris (Móz. IV. 34, 5.). — *20. A határ* a 19. versben említett déli határ. A Szentföld nyugati határa a Wádi el-Áristól az emáti bejáróig a Földközi-tenger. — *22—23.* Itt nagy eltérés

vények számára, kik hozzátok csatlakoznak, kik fiakat nemzenek köztetek; legyenek ezek olyanok előttetek, mint a honosok Izrael fiai között, veletek osztozzanak meg a birtokon Izrael törzsei közepette. 23Bármely törzsben tartózkodik pedig a jövevény, ott adjatok neki birtokot, úgymond az Úr Isten.

48. FEJEZET.

A Szentföld felosztása Izrael törzsei között. — A papok, a leviták és a fejedelem birtoka. — A szent város méretei és kapui; a város új neve.

1A törzsek neve a következő: Az északi határtól a hetáloni út hosszában, amerre az ember Emátba megyen, *Hászár-Énánig*, Damaszkus határánál, északon az emáti út mentén: Dáné egy *rész;* és pedig mind a keleti, mind a nyugati oldal az övé legyen. 2Dán határa mellett a keleti oldaltól a nyugati oldalig Áseré egy *rész.* 3Áser határa mellett a keleti oldaltól a nyugati oldalig Neftálié egy *rész.* 4Neftáli határa mellett a keleti oldaltól a nyugati oldalig Mánasszéé egy *rész.* 5Mánássze határa mellett a keleti oldaltól a nyugati oldalig Efráimé egy *rész.* 6Efráim határa mellett a keleti oldaltól a nyugati oldalig Rúbené egy *rész.* 7Rúben határa mellett a keleti oldaltól a nyugati oldalig Júdáé egy *rész.*

8Júda határa mellett a keleti oldaltól a nyugati oldalig legyen az adomány, melyet el kell különítenetek; szélessége és

van a mózesi törvénytől, mely a Szentföldön csak a zsidóknak biztosított birtokot. Az Ezekielnél olvasható parancs kitünően illik az újszövetség kegyelmi rendjébe, mely nem ismer különbséget zsidók és pogányok közt az Isten országában. V. ö. Szent Pál tanításával a Rómaiakhoz, a Galatákhoz és az Efezusiakhoz írt leveleiben (főleg Róm. 10, 12; Ef. 2, 14. 19—22. és a Galatákhoz írt egész levélben).

48. *1—29. A Szentföld felosztása Izrael törzsei között. — A papok, a leviták és a fejedelem birtoka.* Ezekiel látomásában az egyes törzsek északról dél felé szabályosan egymás mellett helyezkednek el úgy, hogy hét törzs: Dán, Áser, Neftáli, Mánásze, Efráim, Rúben és Júda a szent helytől északra nyer birtokot, Júda és Benjámin közt az országnak szent adománya terül el, mint 25.000 × 25.000 mérték nagyságú négyzet, amint azt 45, 1—8. megszabta. A szent területtől délre következik egymásután Benjámin, Simeon, Isszákár, Zábulon és Gád (összesen öt törzs) birtoka. Az egész leírás a messiási országot jelképezi, melynek középpontjában gyermekei között az Isten lakik.

1—7. A szent helytől északra lakó törzsek felsorolása. — *1.* L. 47, 15—17. *Hászár-Énán* (héb.), Vulg. «Énán udvara».

8—22. A papok, a leviták és a fejedelem birtoka: l. 45, 1—8. — *8.* A mérték nagyságára nézve l. 42, 16—19. magyarázatát. —

hosszúsága huszonötezer *mérték*, mint minden *más* részé a keleti oldaltól a nyugati oldalig; ennek közepén legyen a szentély. [9]Az adomány, melyet az Úr számára el kell különítenetek, huszonötezer *mérték* hosszú és tízezer *mérték* széles legyen. [10]A papok szent adománya legyen a következő: hossza északon huszonötezer *mérték*, szélessége nyugaton tízezer *mérték*, keleten is szélessége tízezer *mérték* és délen hossza huszonötezer mérték legyen; közepén legyen az Úr szentélye. [11]A szent rész azoké a papoké legyen Szádok fiai közül, kik hívek maradtak szolgálatomhoz és nem tévedtek meg, mint ahogy megtévedtek a leviták is, amikor Izrael fiai megtévedtek. [12]Ez legyen az ő adományuk az ország adományából mint a legszentebb rész, a leviták területe mellett. [13]De épúgy a levitáknak is *jusson* a papok területe mellett huszonötezer *mérték* hosszú és tízezer *mérték* széles *terület*. Mindegyiknek hossza huszonötezer és mindegyiknek szélessége tízezer *mérték* legyen. [14]Ebből el ne adjanak semmit se, el se cseréljék, és ne adják másnak birtokába az ország adományát, mert ez az Úrnak van szentelve. [15]Az ötezer *mérték* pedig, mely szélességben még fennmarad a huszonötezer *mérték*ből, mint nem szent terület, a városé legyen lakóhely és külterület gyanánt. Közepén legyen a város. [16]Ennek ezek legyenek a méretei: az északi oldalon négyezerötszáz, a déli oldalon négyezerötszáz, a keleti oldalon négyezerötszáz és a nyugati oldalon négyezerötszáz *mérték* legyen. [17]A város külterülete pedig legyen észak felé kétszázötven, dél felé kétszázötven, kelet felé kétszázötven és nyugat felé kétszázötven *mérték*. [18]Ami pedig még fennmarad hosszában a szent adomány mellett, tízezer *mérték* kelet felé és tízezer *mérték* nyugat felé, olyan legyen, mint a szent adomány; termése élelmül szolgáljon azoknak, akik

11. L. 44, 15. — *14.* Az ország szent részét senkire sem szabad átruházni. — *16.* A szent város 4500 mérővessző (13·635 vagy 14·985 km) hosszú és ugyanolyan széles négyzet területen fekszik, — *17.* melyet minden oldalon 250 mérővessző (757 vagy 832·50 m) széles külterület vesz körül, hogy a szent résztől elválassza. — *18.* A még fennmaradó terület szélessége 5000 mérővessző (15·150 vagy 16·650 km), hosszúsága pedig 10.000 mérővessző (30·300 vagy 33·300 km), a város területétől keletre és nyugatra; ennek a résznek termése a szent város lakosait illeti meg. —

a városban munkát végeznek. 19Ami pedig azokat illeti, akik a városban munkát végeznek: Izrael minden törzséből bárki dolgozhatik. 20Az egész adomány huszonötezerszer huszonötezer *mértéknyi* négyszög; *ezt* különítsétek el mint szent adományt és a város birtokát. 21Ami pedig még fennmarad, a fejedelemé legyen, a szent adománynak és a város birtokának mind*két* részén, a huszonötezer *mértéknyi* adomány mellett a keleti határig; és nyugat felé a huszonötezer *mérték* mellett a tenger*alkotta* határig *terjedő terület* szintén a fejedelem osztályrésze legyen; a szent adomány a templom szentélyével együtt annak közepén legyen. 22Az a terület, mely a leviták birtokától és a város birtokától kezdve a fejedelem részei közt fekszik Júda határa és Benjámin határa között, a fejedelem birtoka legyen.

23Ami pedig a többi törzseket illeti: a keleti oldaltól a nyugati oldalig Benjáminé egy *rész*. 24Benjámin határa mellett a keleti oldaltól a nyugati oldalig Simeoné egy *rész*. 25Simeon határa mellett a keleti oldaltól a nyugati oldalig Isszákáré egy *rész*. 26Isszákár határa mellett a keleti oldaltól a nyugati oldalig Zábuloné egy *rész*. 27Zábulon határa mellett a keleti oldaltól a nyugati oldalig Gádé egy *rész*. 28Gád határa mellett a déli oldalon a Délvidék felé a határ haladjon Támártól a kádesi Perelés vizéig; *ez* az örökrész a nagy tenger felé. 29Ez amaz ország, melyet ki kell sorsolnotok Izrael törzsei között, és ez az ő osztályrészük, úgymond az Úr Isten.

30És ezek legyenek a város kijáratai: az északi oldalon mérj ki négyezerötszáz *mértéket*. 31A város kapui Izrael törzseinek nevét viseljék. Az északi három kapu *közül:* egy Rúben kapuja, egy Júda kapuja, egy Lévi

19. V. ö. 45, 6. A város munkásai annak lakói. — *20.* A 8—19. versben olvasható rendelkezések összefoglalása. — *21. Ami pedig még fennmarad:* a 25.000 × 25.000 mérővessző nagyságú négyzettől keletre és nyugatra az ország határáig, a Jordánig és a Földközi-tengerig terjedő terület. — *22. A leviták birtokától,* kiegészítendő: «és a papok birtokától (kezdve)». Az ország szent része Júda és Benjámin törzsei közt fekszik.

23—29. A szent résztől délre lakó öt törzs birtoka. — A 28. versszel v. ö. 47, 19. — *29.* A Szentföld felosztására vonatkozó parancsok összefoglalása.

30—35. A szent város kapui. — A város új neve. V. ö. Jel. 21, 12. 13. — *30—34.* A szent városnak minden oldalon három kapuja

kapuja legyen. 32A keleti oldalon négyezerötszáz *mérték* legyen, és a három kapu *közül:* egy József kapuja, egy Benjámin kapuja, egy Dán kapuja legyen. 33A déli oldalon szintén mérj ki négyezerötszáz *mértéket,* és a három kapu közül: egy Simeon kapuja, egy Isszákár kapuja, egy Zábulon kapuja legyen. 34A nyugati oldalon négyezerötszáz *mérték* legyen, és a három kapu *közül:* egy Gád kapuja, egy Áser kapuja, egy Neftáli kapuja legyen. 35Köröskörül a *méret* tizennyolcezer *mérték* legyen. És ez lesz a város neve attól a naptól fogva: Az Úr vagyon ottan.

van, melyek Izrael törzseinek nevét viselik. — *35. Az Úr vagyon ottan* (héb. «Jáhve sámmá») név megfelel a Messiás nevének: «Emmánuel» = (Az Isten velünk, — Iz. 7, 14.), és fölségesen kifejezi azt a gondolatot, hogy az Isten a világ végéig földi Egyházával marad. (Mát. 28, 20.)

DÁNIEL JÖVENDÖLÉSE.

1. — Dániel («Az Isten az én bírám», vagy «Az Isten igazságot szolgáltat nekem») királyi vérből származott, és mint ifjú került a babiloni fogságba Jóákímnak, Júda királyának harmadik évében, 606-ban (1, 3.). Nábukodonozor parancsára három társával, Ananiással, Azariással és Mísáellel együtt a babiloni királyi udvarba jutott, hol hamarosan a legtiszteltebb személyek egyike lett (Dán. 13, 50.). Már ifjú korában (13, 45.) megmentette az ártatlan Zsuzsannát az igazságtalan halálos ítélet végrehajtásától, valamint később a babiloni bölcseket is a kivégzéstől (2, 12 skk.). Nábukodonozor (604—561.), Evil-Merodák (561—559.), Nergál-Szároszur (559—555.), Lábászi-Márduk (555.), Nábunáid és Baltazár (555—539.) babiloni királyoknak, valamint a méd Dárius és a perzsa Cirus királynak (539—528.) udvarában mindvégig igen előkelő állást töltött be. Vallási meggyőződéséért két ízben is az oroszlánok vermébe vetették (6. és 14. fej.), de az Isten kegyelme ott is őrködött élete fölött. Igen magas kort ért el, mert utolsó látomása Círus perzsa király harmadik évéből (537.) való. Dániel ama kevés próféta közé tartozott, kiket mind életükben, mind haláluk után általános tisztelet és nagyrabecsülés övezett.

2. — Könyve két főrészből áll. Az első *(történelmi)* rész (1—6. fej.) tartalma a következő: Dániel és három társa a babiloni fogságba jut, de a királyi udvarban is hű marad vallásához (1. fej.). Dániel megfejti Nábukodonozor álmát a különböző anyagokból álló szoborról (2. fej.). Ananiás, Azariás és Mísáel csodálatos módon épségben maradnak a tüzes kemencében (3. fej.). Dániel megfejti Nábukodonozor álmát, mely előre jelzi a király különös betegségét és meggyógyulását (4. fej.). Baltazár király lakomáján Dániel megfejti a falon megjelent csodálatos írást; ugyanazon éjjel Babilont elfoglalják a

médek és a perzsák (5. fej.). Dánielt ellenségei elítéltetik és az oroszlánok vermébe vettetik, hol a próféta sértetlen marad (6. fej.). — A második rész (7—12. fej.) *jelképes látomásokba öltöztetett jövendöléseket* tartalmaz. A történelem folyamán négy világbirodalom váltja fel egymást ; ezeknek bukása után eljő a messiási ország (7. fej.). III. Dárius perzsa királyt legyőzi Nagy Sándor makedon király, kinek halála után birodalma négy részre bomlik. Antiochus Epifánes király vallásüldözései után eljő a messiási ország (8. fej.). A hetven évhétről szóló jövendölés (9. fej.). Egy angyal Dánielnek kinyilatkoztatja az egyiptomi Ptolemeusok és a szír Szeleukidák háborúit, Antiochus Epifánes vallásüldözéseit és a végső (messiási) idők eseményeit (10—12. fej.). — Ez a rész szorosan vett apokalipszis (jelképes látomásokba öltöztetett jövendölés), sőt mintája minden későbbi apokalipszisnak, többek közt a Jelenések könyvének is. — A két utolsó fejezet *függelék;* előadja az ártatlanul bevádolt és elítélt Zsuzsanna történetét (13. fej.), Belnek és a kígyónak megsemmisítését, végül Dánielnek második elítéltetését, amikor újra az oroszlánok vermébe vetik, de az Úr őt ismét megoltalmazza (14. fej.). — Az elbeszélt események időrendje nagyjában a következő : 1. 13. 2—4. 7. 8. 5. 9. 6. 14. 10—12. fejezet.

3. — Dániel könyvének legnagyobb *jelentősége* messiási jövendöléseiben áll. A Messiás személyéről ugyan csak keveset beszél, de annál részletesebben rajzolja meg a messiási országot mint az egész földet betöltő, minden nemzetet magába fogadó világbirodalmat. Könyvében nagy szerepe van a prófétai távlatnak : a közelebbi és a távolabbi jövő, a vallásüldöző Antiochus Epifánes és az Antikrisztus alakja, Antiochus Epifánes bukása és a világítélet, a messiási ország különböző korszakai prófétai távlatban összeolvadnak egymással.

A zsidók Dániel könyvét nem sorozzák a próféták könyvei közé, — talán sajátságos jellege miatt, — hanem a kánon utolsó részébe, az úgynevezett «Írások» közé helyezik.

4. — Könyvének *célja* előadni, hogyan terjedt el a babiloni fogság idején az igaz Isten ismerete a nemzetek között, és bátorítani a népet azzal a gondolattal, hogy minden istenellenes hatalom téma-

dása az Isten ügye ellen hiábavaló, és csak a támadónak vesztével végződhetik.

5. — Dániel könyvének 1—12. fejezete (a három ifjú imádságának kivételével) protokanonikus. Dániel könyvének egyes részei (3, 24—90 ; 13. és 14. fejezet) nincsenek meg a mai héber szövegben, de megvannak a zsidók-készítette görög fordításokban ; ezek a deuterokanonikus részek. Az Egyház Dániel könyvét mindenkor teljes egészében az Istentől sugalmazott iratnak tartotta.

A protokanonikus fejezetek részint héber (1, 1—2, 4a ; 8—12. fej.), részint arámi (2, 4b—7, 28.) nyelven maradtak reánk. A deuterokanonikus részek csak fordításban maradtak reánk, de eredeti szövegük ezeknek is héber vagy arámi volt. Az általánosan használt ú. n. Hetvenes görög fordítás, mely a Szentírás többi könyveit kiváló módon fordítja, Dániel könyvénél annyi magyarázatot és eltérést tartalmaz, hogy jóformán már fordításnak sem nevezhetjük. Éppen ezért az Egyház Dániel könyvének görög szövegét nem az egyébként nagytekintélyű Hetvenes fordításból, hanem Teodotion fordításából veszi, és a Vulgáta fordítása is ez utóbbi szöveget követi a deuterokanonikus részekben.

6. — A könyv történelmi hitelességét a mezopotámiai ásatások alkalmával előkerült emlékek, valamint az újabb történeti kutatások eredményei egyre ragyogóbb világításba helyezik. Dániel könyvének látomásai valódi jövendölések. *Szerzőjének* a hagyomány és a szentírásmagyarázók túlnyomó része magát Dániel prófétát tartja, újabban azonban egyes magyarázók a könyv keletkezését Antiochus Epifánes korába helyezik.

1. FEJEZET.

Dániel és három társa Nábukodonozor udvarába kerül. — A királyi udvarban is hívek maradnak az Úr törvényéhez. — Tudományban és értelemben felülmulják Babilon minden bölcsét.

[1]Jóákímnak, Júda királyának harmadik esztendejében Nábukodonozor, Babilon királya, felvonult Jeruzsálem ellen és ostrom alá vette ; [2]és kezébe adta az Úr Jóáki-

ELSŐ (történelmi) RÉSZ. (1—6. fejezet.)

1. *1—7. Dániel és három társa Nábukodonozor udvarába kerül.* — *1—2. Jóákim* 608-ban lépett Júda trónjára, uralkodásának *harmadik esztendeje* tehát 606. Dániel könyve itt kiegészíti a Királyok IV. könyvének (24, 1—2.) és a Krónikák II. könyvének

mot, Júda királyát, és az Isten háza edényeinek egy részét, s ő elvitte ezeket Sennaár földére istenének házába, és bevitte az edényeket istenének kincstárába. [3]Majd meghagyta a király Áspheneznek, az udvari tisztek főnökének, hogy vigyen be Izrael fiai közül olyan királyi és fejedelmi származású [4]ifjakat, kikben semmi fogyatkozás sincsen, kik szép külsejűek és minden bölcseségben jártasak, tudással bírnak és ismeretekkel rendelkeznek, egyszóval alkalmasak arra, hogy a királyi palotában szolgálatot teljesítsenek, és tanítsa meg őket a káldeusok írására és nyelvére. [5]A király ellátást is útalt ki nekik minden egyes napra a saját ételeiből és ugyanabból a borból, melyet ő maga ivott, hogy miután három esztendeig így nevelkedtek, a király színe előtt szolgálatot teljesítsenek. [6]Ezek között voltak Júda fiai közül Dániel, Ananiás, Mísáel és Azariás is, [7]kiknek az udvari tisztek főnöke *más* nevet adott: Dánielt Baltazárnak, Ananiást Sidráknak, Mísáelt Mísáknak, és Azariást Abdenágónak *nevezte el.*

[8]Dániel azonban elha-

(36, 5—7.) előadását. Kir. IV. 23, 36. és Jeremiás könyvének számos helye azt mutatja, hogy Jóákím nemsokára kiszabadult Nábukodonozor fogságából és visszatért Jeruzsálembe. A szent szerző Nábukodonozort már ekkor *Babilon királyának* mondja, bár Babilónia trónját csak 604-ben foglalta el. — Krón. II. 36, 7. is említi, hogy Nábukodonozor a szent edények (egy részét) Babilóniába (= *Sennaár földére*, l. Móz. I. 10, 10.) hurcolta és egy meg nem nevezett hamis istennek (valószínűleg Belnek) templomába vitette. — *3. Áspenez* (héb. «Áspenáz) helyett a Hetvenes görög fordításban az «Ábiezdri» név áll. *Vigyen be*... — *4. ifjakat*, t. i. a királyi udvarba, Nábukodonozor személyes szolgálatára. *A káldeusok írása* a babiloni ékírás; a *káldeusok nyelve* a babiloni vagy a Babilóniában igen elterjedt arámi nyelv volt. — *5.* Nábukodonozor megkövetelte, hogy az ő szolgálatára rendelt ifjak minden tekintetben különös gondozásban részesüljenek. — *6. Dániel* nevének jelentése: «Az Isten az én bírám» vagy «Az Isten igazságot szolgáltat nekem». *Ananiás* (héb. Hánánja): «Az Isten irgalma»; *Mísáel* talán: «Az Isten üdvössége»; *Azariás:* «Segít az Isten!» — *7.* A név megváltoztatása kifejezésre juttatta a király tulajdonjogát az ifjak fölött. *Baltazár* nevét a héber szöveg «Beltsászár»-nak írja. Babiloni nyelven talán így hangzott: «Balatsu-uszur», és annyit jelentett, mint «(Bel) őrizd meg életét!» *Sidrák* (héber átírásban Sadrak) és *Mísák* (héber átírában Mesak) nevének jelentése vitás. *Áku* a holdistennek sumer neve; a két név talán «a holdisten szolgáját» vagy ehhez hasonlót jelent. Egyesek szerint Sidrák Márduk (Babilon főistene) nevének elferdítése. *Abdenágó* jelentése valószínűleg: «Nebo (= Merkur) szolgája».

8—16. Dániel és három társa a királyi palotában is hiven megtartja a mózesi ételtörvényeket. A királyi étel és ital azért szeny-

tározta szívében, hogy nem szennyezi be magát a király ételeivel és azzal a borral, amelyet ő ivott; arra kérte tehát az udvari tisztek főnökét, hogy ne kelljen magát beszennyeznie. [9]Az Isten pedig kegyelmet és irgalmat keltett Dániel iránt az udvari tisztek főnökében, [10]de az udvari tisztek főnöke ezt mondta Dánielnek: Én félek uramtól, a királytól, ki számotokra az ételt és az italt megszabta; ha azt látja, hogy arcotok soványabb a többi, veletek egykorú ifjúénál, veszedelembe sodorjátok fejemet a királynál. [11]Mondotta erre Dániel *a felügyelőnek*, kit az udvari tisztek főnöke Dániel, Ananiás, Mísael és Azariás fölé rendelt: [12]Tégy, kérlek, tíz napig próbát velünk, szolgáiddal, és adjanak nekünk enni növényi eledelt, inni pedig vizet, [13]és aztán nézd meg majd a mi arcunkat és azoknak az ifjaknak az arcát, akik a király eledelét eszik, és tégy szolgáiddal tapasztalatod szerint. [14]Ő hallgatott is erre a beszédre, és próbára tette őket tíz napig. [15]Tíz nap mulva külsejük szebbnek és testesebbnek látszott, mint mindazoké az ifjaké, kik a király eledelét ették. [16]Ettől fogva *a felügyelő* beszüntette a nekik *szánt* eledelt és boritalt, és növényi eledelt adott nekik.

[17]Ezeknek az ifjaknak az Isten tudományt és jártasságot adott minden könyvben és bölcseségben, Dánielnek pedig minden látomás és álom megértését *is*. [18]Mikor pedig elmult az az idő, mely után a király parancsa szerint be kellett őket vinni, az udvari tisztek főnöke bevezette őket Nábukodonozor színe elé. [19]És mikor a király beszédbe elegyedett velük, úgy találta, hogy mindannyiok között nincs senki olyan, mint Dániel, Ananiás, Mísael és

nyezte volna be az ifjakat, mert elkészítője nem vette figyelembe a mózesi ételtörvényt (Móz. III. 11; V. 14.), és az eledel a bálványoknak feláldozott állatok húsából is állhatott, vagy olyan étel volt, amelyet a mózesi törvény tiltott. — *11. A felügyelő* szó a Vulgátában tulajdonnév: Malasar. (Így a *16.* versben is.) A szó jelentése vitás; valószínűleg valamilyen udvari tisztséget jelent. A görög szöveg itt is Ábiezdriről beszél.

17—21. Dániel és három társa a király előtt. — *17.* Az Isten rendkívüli adományokkal jutalmazta meg Dánielnek és társainak engedelmességét a mózesi törvény iránt, mert igen nagy szerepre szánta őket, mint Dániel könyvének egész további menete mutatja. — *18. Mikor pedig elmult az az idő:* három esztendő

Azariás. Ők aztán a király szolgálatába álltak. [20]És minden olyan dologban, mely bölcseséget és értelmességet *kívánt*, és amelyet tőlük kérdezett, a király tízszerte különbeknek találta őket, mint egész országa valamennyi jósát és varázslóját. [21]Így volt ott Dániel Círus király első esztendejéig.

2. FEJEZET.

Dániel megfejti Nábukodonozor álmát a szoborról, melyet Babilon bölcsei nem tudnak megfejteni; ezért Nábukodonozor hódol az igaz Isten előtt, és felmagasztalja Dánielt.

[1]Nábukodonozor uralkodásának második esztendejében Nábukodonozor álmot látott, és lelke úgy megrémült, hogy álma is odalett. [2]Erre meghagyta a király, hogy hívják össze a jósokat és a varázslókat, a bűbájosokat és a káldeusokat, hogy mondják meg álmát a királynak. Mikor megérkeztek és a király elé álltak, [3]mondotta nekik a király: Álmot láttam, de lelkem úgy megrémült, hogy nem tudom, mit láttam. [4]A káldeusok így feleltek a királynak — arámi nyelven: — Király, örökké élj! Mondd el szolgáidnak az álmot, és mi majd megmondjuk jelentését. [5]Felelt a király és mondotta a káldeusoknak: Szavam elhangzott! Ha meg nem mondjátok nekem az álmot és jelentését, ti elvesztek, házaitokat pedig elkobzom. [6]Ha azonban megmondjátok az álmot és jelentését, jutalmat, ajándékot és nagy tisztességet kaptok tőlem. Adjátok tehát tudtomra az álmot és megfejtését. [7]Ők feleletül másodszor is így szóltak: Mondja el szolgáinak az álmot a király, és mi majd megmondjuk jelentését. [8]Felelt a király

mulva (5. v.). — *21. Círus* perzsa *király* uralkodása idejét a szent szerző 539-től számítja, mert akkor lett Babilon királya; mint a médek és a perzsák királya már 558 óta uralkodott.

2. *1—12. Nábukodonozor álmát Babilon bölcsei nem tudják megfejteni.* — *1. Nábukodonozor uralkodásának második esztendeje* a Kr. e. 603. esztendő volt. — A *2.* vers Babilon bölcseinek különböző osztályait sorolja fel. — *3.* A király nemcsak álmának megfejtését kívánja a bölcsektől, hanem (igazmondásuk bizonyítékául) azt is megköveteli tőlük, hogy álmát is mondják el. Más magyarázat szerint a király csak álmának megfejtését kívánja a jósoktól. — *4. A káldeusok*on itt a babiloni bölcsek különböző osztályait kell értenünk (2. v.). Az *arámi nyelven* kifejezés azt jelzi, hogy Dániel könyvének következő részei (a 7. fejezet végéig) arámi nyelven vannak megírva. (L. a Bevezetést.) — *5. Ti elvesztek*, az arámi szöveg szerint: »darabokra vagdaltattok». *Házaitokat elkobzom:* ar. »házaitok szemétdombbá (vagy: mocsárrá) lesznek». — *8. Időt akartok nyerni:* arra vártok, hogy kíván-

és így szólt : Biztosan tudom, hogy *csak* időt akartok nyerni, mivel tudjátok, hogy szavam elhangzott. [9]Ha tehát nem mondjátok meg nekem az álmot, egy ítélet vár reátok, mivel hamis és csalárd magyarázatot akartok koholni, hogy engem szóval tartsatok, míg elmúlik az idő. Mondjátok meg tehát nekem az álmot, és akkor tudom, hogy jelentését is helyesen meg tudjátok mondani. [10]Felelték és mondották erre a káldeusok a király előtt : Nincs ember a földön, ki szavadat, ó király, teljesíthetné ; de a királyok közül sem kérdez senki sem, legyen bár még oly nagy és hatalmas, ilyesmit semmiféle jóstól, varázslótól és káldeustól sem. [11]Mert a dolog, melyet te kérdezel, király, nehéz, és nincs senki sem, aki azt megmondhatná a király színe előtt az isteneken kívül, de azok nem forgolódnak az emberek között. [12]Ennek hallatára dühösen és nagy haraggal megparancsolta a király, hogy veszszenek Babilon összes bölcsei.

[13]Mikor aztán kihirdették az ítéletet, hogy meg kell ölni a bölcseket, Dánielt és társait keresték, hogy elvesszenek. [14]Ekkor Dániel kérdést intézett Áriokhoz, a királyi testőrség parancsnokához, ki elindult, hogy megölje Babilon bölcseit, a rendelkezés és az ítélet felől, [15]és megkérdezte tőle, ki a királytól ezt a hatalmat nyerte, miért jött a királytól ilyen kegyetlen parancsolat? Mikor aztán Áriok tudtára adta a dolgot Dánielnek, [16]Dániel bement és kérte a királyt, adjon neki időt, hogy a megfejtést tudtára adja a királynak. [17]Aztán hazament, és társainak : Ananiásnak, Mísáelnek és Azariásnak elmondotta a dolgot,[18]hogy az ég Istenének színétől irgalmat kérjenek e titok ügyében, és el ne vesszenek Dániel és társai Babilon többi bölcseivel. [19]Ekkor Dániel éjjeli látomásban megnyerte a titok kinyilatkoztatását. Erre Dániel áldotta az ég Istenét, [20]és szólt és mondotta :

Áldott legyen az Úr neve
örökkön-örökké,

ságomat elfelejtsem. — *9. Egy ítélet vár reátok:* egy halálos ítélet vár mindnyájatokra.

13—23. Az Isten kinyilatkoztatja Dánielnek a király álmát. — *14. Áriok* (babiloni nyelven : Eri-aku) nevének jelentése egyes magyarázók szerint : «A holdisten szolgája». V. ö. Móz. I. 14, 1. — *18.* Az Isten *irgalma* itt a király álmának kinyilatkoztatását és megfejtését jelenti. — *19. Áldotta az ég Istenét:* hálát mondott

Mert övé a bölcseség és a hatalom!
[21]Ő változtatja meg az időket és a korokat,
Dönt meg és alkot országokat,
Ad bölcseséget a bölcseknek,
És tudást a tudomány értelmeseinek.
[22]Ő nyilatkoztatja ki a mélységes és elrejtett titkokat,
Tudja azt, ami a sötétben történik,
S a világosság nála vagyon.
[23]Neked adok hálát, atyáink Istene,
És téged dícsérlek én,
Mert bölcseséget és erőt adtál nekem,
És megmutattad most nekem, amit kértünk tőled,
És király ügyét kinyilatkoztattad nekünk.

[24]Dániel aztán bement Áriokhoz, kit a király Babilon bölcseinek kivégzésével megbízott, és így szólt neki: Ne végezd ki Babilon bölcseit; vezess engem a király színe elé, és én megmondom a királynak a megfejtést. [25]Akkor Áriok sietve bevezette Dánielt a királyhoz és mondotta neki: Találtam egy embert Júda száműzöttjei között, ki a megfejtést tudtára adja a királynak. [26]Felelt a király és mondotta Dánielnek, kinek neve Baltazár volt: Valóban meg tudod-e nekem mondani az álmot, melyet láttam, és annak megfejtését? [27]Felelt Dániel a királynak és mondotta: A titkot, melyet a király kérdez, bölcsek, varázslók, jósok és jövendőmondók nem tudják megmondani a királynak; [28]de van Isten az égben, ki fel *tudja* tárni a titkokat, és ő tudtodra adta azt, Nábukodonozor király, ami az utolsó időkben történni fog. Álmod és amit fejed nyugvóhelyeden látott, a következő: [29]Te, ó király, gondolkodni kezdtél nyugvóhelyeden, mi fog történni a jövőben; és Az, aki a titkokat feltárja, megmutatta neked a jövendőt. [30]Én pedig megnyertem e titok kinyilatkoztatását, nem azért, mert a bölcseség nagyobb bennem, mint minden *más* élőlényben, hanem azért, hogy megfejtése ismeretes legyen a király

az Úrnak. — *21.* Az Isten a világtörténelem eseményeinek korlátlan ura és intézője. — *22.* V. ö. Ján. 1, 9; 8, 12; Kor. I. 4, 5; Ján. I. 1, 5. — *23. A király ügye:* Nábukodonozor álma és ennek jelentése.

*24—36a. Dániel elmondja Nábukodonozor álmát. — 26. Baltazár*ról l. 1, 7. — *29.* Nábukodonozor álma a világtörténelem nagy eseményeinek és következő korszakainak kinyilatkoztatása volt.

előtt, és megértsd elméd gondolatait. 31Te király, íme valami nagy szoborfélét láttál; ez a nagy és magas szobor előtted állott, és reánézni is rettenetes volt. 32Ennek a szobornak a feje igen finom aranyból volt, melle és karja ezüstből, hasa és ágyéka rézből; 33lábszára vasból, lába pedig részint vasból, részint agyagból. 34Így láttad, míg le nem szakadt a hegyről egy kő, a nélkül, hogy kéz *érintette volna*; ez nekiment a szobor vas- és agyaglábának és darabokra zúzta. 35Ekkor egyszerre összetört a vas, az agyag, a réz, az ezüst és az arany, és olyanná lett, mint a nyári szérű pora, melyet elragad a szél, úgy hogy helye sem volt található; a kő pedig, mely összetörte a szobrot, nagy heggyé lett, és betöltötte az egész földet. 36Ez az álom.

Magyarázatát is megmondjuk neked, ó király! 37Te vagy a királyok királya; s az ég Istene országot, erőt, hatalmat és dicsőséget adott neked, 38és mindent, ahol emberek fiai és mezei vadak és égi madarak laknak, a te kezedbe adott, és mindent a te hatalmad alá vetett; te vagy tehát az arany fő. 39És utánad más birodalom támad, kisebb, mint a *tied*, ezüstből való; azután egy másik, harmadik birodalom, mely rézből való lesz és ez az egész földön fog uralkodni. 40A negyedik birodalom olyan

— *31. Magas*, az arámi szöveg szerint: «igen fényes». A látomás magyarázata a 37—45. versben olvasható. — *34. A hegyről* kifejezés az arámi szövegben nem olvasható, de megvan a Hetvenes fordításban, Teodotion szövegében és a 45. versben. — *36.* Nábukodonozor álmának magyarázata szorosan összefügg Dániel látomásaival és a neki adott kinyilatkoztatásokkal, melyekről a 7—12. fejezet beszél. Mind az álomnak, mind a látomásoknak az az alapgondolata, hogy az ókori történelem folyamán Nábukodonozortól kezdve négy világhatalom fogja egymást felváltani, illetve megsemmisíteni, míg végre eljő a messiási ország, mely az egész világra kiterjedő és örökké fennmaradó ország lesz. A próféta szeme előtt a közelebbi és a távolabbi jövő eseményei sokszor összefolynak, főleg a messiási ország rajzában.

36b—45. Dániel megfejti Nábukodonozor álmát. — *37.* Az első világbirodalom az asszír-babiloni hatalom, melynek képviselője Nábukodonozor. *A királyok királya:* a leghatalmasabb király. (A perzsa királyok még ma is viselik ezt a címet.) — *38.* L. Júdit 11, 5. V. ö. Jer. 27, 6; Bár. 3, 16; Ez. 31, 6. — *39.* Az egyre kisebb értékű ércek felsorolása azt jelenti, hogy az asszír-babiloni birodalom után következő világhatalmak ereje fokozatosan csökken. A második világhatalom a méd-perzsa birodalom, a harmadik pedig Nagy Sándor makedon-görög birodalma. — *40.* Számos magyarázó szerint a negyedik világhatalom a római birodalom. E magyarázat szerint a 41—43. vers arra vonatkozik,

lesz, mint a vas ; miként a vas mindent összetör és összezúz, úgy fogja ez összetörni és összezúzni amazokat mind. [41]Mivel pedig azt láttad, hogy lába és lábujjai részint fazekas-agyagból, részint pedig vasból vannak : az a birodalom meg fog oszlani, de azért vas lesz az alapja, úgy, amint láttad, hogy vas volt keverve az agyag sarába. [42]Mivel lábujjai részint vasból, részint meg agyagból voltak : az a birodalom részben szilárd és részben törékeny lesz. [43]Mivel pedig azt láttad, hogy vas és agyagos sár volt összekeverve : *részei* az emberi mag által össze fognak ugyan vegyülni, de össze nem fognak, mint ahogy a vas nem vegyülhet össze az agyaggal. [44]Ezeknek a birodalmaknak az idejében az ég Istene egy *más* birodalmat támaszt, mely soha meg nem szünik ; annak uralma más népre soha át nem száll : ez összetöri és tönkreteszi mindama birodalmakat, maga azonban fennmarad örökké, [45]úgy, amint láttad, hogy a hegyről *emberi* kéz *közreműködése* nélkül leszakadt egy kő, és összetörte az agyagot, a vasat, a rezet, az ezüstöt és az aranyat. A nagy Isten megmutatta a királynak azt, ami egykor történni fog ; s az álom igaz, és megfejtése biztos.

[46]Ekkor Nábukodonozor király arcra borult és meghajtotta magát Dániel előtt, és megparancsolta, hogy mutassanak be áldozatokat és tömjént neki. [47]Majd szólt a király, és mondotta Dánielnek : Valóban a ti Istenetek az istenek Istene, a királyok Ura, a titkok ki-

hogy ez az utolsó világhatalom idővel a keleti és a nyugati római birodalomra oszlik, belőlük pedig a népvándorlás viharai közt az egyes európai államok keletkeznek. Erre a magyarázatra főleg az adott okot, hogy a Jelenések könyvében a kereszténylüldöző Róma az összes istenellenes hatalmaknak előképe. Valószínűbb azonban, hogy Dániel könyvében a negyedik nagyhatalom a Szeleukida szír birodalom. L. 7—12. fejezet. — *41—42.* A Szeleukida szír birodalom belső válságai, melyekről a 11. fejezet részletesen beszél. — *43.* A próféta a Szeleukida uralkodóház ismételt házasságairól beszél az egyiptomi Ptolemaida uralkodó családdal, melyek azonban nem tudták tartósan összefűzni a két országot. Ezekről a házasságokról a 11. fejezet szól részleteseben. — *44. Ezeknek a birodalmaknak az idejében:* a szent szerző prófétai távlatban összeköti a világbirodalmak idejét a messiási ország eljövetelével. *Az ég Istene* által *támasztott, soha meg nem szünő birodalom* (a hegyről leszakadó kő) a Messiás országa, mely az összes földi birodalmakat egy egységbe olvasztja össze.

46—49. Nábukodonozor hódol az igaz Isten előtt, és felmagasztalja Dánielt. Figyelemreméltó, hogy Dániel könyve történelmi részé-

nyilatkoztatója, mert te meg tudtad fejteni ezt a titkot. 48Aztán felmagasztalta a király Dánielt és sok és nagy ajándékot adott neki, és Babilon valamennyi tartományának fejedelmévé és Babilon valamennyi bölcsének főfelügyelőjévé tette őt. 49Dániel azonban azt kérte a királytól, hogy Babilon tartományának ügyeivel Sidrákot, Mísákot és Abdenágót bízza meg, Dániel maga pedig a király udvarában maradt.

3. FEJEZET.

Dániel három társa a tüzes kemencében.

1Nábukodonozor király egy hatvan könyök magas, hat könyök széles aranyszobrot készíttetett, és azt felállíttatta Dúra mezején, Babilon tartományában. 2Aztán követeket küldött Nábukodonozor király, hogy gyüjtsék egybe a szatrapákat, a hivatalnokokat, a bírákat, a vezéreket, a fejedelmeket, a főembereket és a tartományok összes kormányzóit, hogy jöjjenek össze a szobor felavatására, melyet Nábukodonozor király állíttatott. 3Ekkor egybegyűltek a szatrapák, a hivatalnokok, a bírák, a vezérek, a fejedelmek, a hatalmon levő főemberek és a tartományok összes kormányzói, hogy együtt legyenek a szobor felavatásán, melyet Nábukodonozor király állíttatott. Mikor aztán felálltak a szobor előtt, melyet Nábukodonozor király állíttatott, 4a hírnök hangosan így kiáltott: *Parancs* szól hozzátok, népek, törzsek és

nek szinte minden elbeszélése azzal végződik, hogy a pogány király ünnepélyes vallomást tesz az igaz Isten mellett. (3, 95—100; 4, 31—34; 6, 25—27; v. ö. 14, 40—42.)

3. *1—23. Dániel három társa nem imádja a Nábukodonozortól felállított aranyszobrot, miért is a király őket a tüzes kemencébe veteti.* — *1.* A görög szövegek szerint az itt leírt esemény Nábukodonozor uralkodásának tizennyolcadik esztendejében (586.), Jeruzsálem elfoglalásának évében történt. A Hetvenes fordítás azt is megemlíti, hogy Nábukodonozor hatalma Indiától Etiópiáig terjedt. — *Hatvan könyök* körülbelül harminc méternek felel meg. A szobor (valószínűleg Bel szobra) nyilván igen magas emlevényen állott; a régiek azonban különben is nagyon szerették a nagyméretű szobrokat. Az *aranyszobor* valószínűleg aranylemezekkel bevont fa- vagy agyagszobor volt. (V. ö. 14, 6.) *Dúra* (Teodotionnál: «Deeira») *mezeje* talán a Babilon környékén elterülő síkság neve volt. — *2.* Az arámi szöveg a főtisztviselőknek hét osztályát sorolja fel; a felsorolás utolsó tagja talán «főurak»-at (mások szerint bölcseket) jelent. — *4. Népek, törzsek és nyelvek:* a Babilóniában lakó, illetve oda telepített összes népekből mind-

nyelvek! [5]Mihelyt meghalljátok a harsona, a fuvola, a citara, a lant, a hárfa, a koboz és a többi egyéb hangszer szavát, boruljatok tüstént le és imádjátok az aranyszobrot, melyet Nábukodonozor király állíttatott! [6]Aki pedig nem borulna le és nem imádná, az tüstént az égő tüzes kemencébe vettetik! [7]Ettől fogva tehát, mihelyt meghallották az összes népek a harsona, a fuvola, a citara, a lant, a hárfa, a koboz és a többi egyéb hangszer szavát, tüstént leborultak az összes népek, törzsek és nyelvek, és imádták az aranyszobrot, melyet Nábukodonozor király állíttatott. [8]De ugyanabban az időben legott káldeus férfiak álltak elő és bevádolták a zsidókat. [9]Azt mondták Nábukodonozor királynak: Király, örökké élj! [10]Te, király, parancsot adtál ki, hogy minden ember, ki meghallja a harsona, a fuvola, a citara, a lant, a hárfa, a koboz és a többi egyéb hangszer szavát, boruljon le és imádja az aranyszobrot; [11]aki pedig nem borulna le és nem imádná, vettessék az égő tüzes kemencébe. [12]Nos, vannak itt zsidó férfiak, akiket te Babilon tartományának ügyei fölé állítottál, Sidrák, Mísák és Abdenágó; ezek a férfiak megvetik, király, parancsodat, nem tisztelik isteneidet és nem imádják az aranyszobrot, melyet állíttattál. [13]Ekkor Nábukodonozor dühében és haragjában megparancsolta, hogy hozzák elő Sidrákot, Mísákot és Abdenágót. Tüstént a király színe elé vezették is őket. [14]Szólott ekkor Nábukodonozor és mondotta nekik: Igaz-e, Sidrák, Mísák és Abdenágó, hogy nem tisztelitek isteneimet és nem imádjátok az aranyszobrot, melyet állíttattam? [15]Nos tehát *vagy* készen vagytok arra, hogy mihelyt meghalljátok a harsona, a fuvola, a citara, a lant, a hárfa, a koboz és a többi egyéb hangszer szavát, leborultok és imádjátok a szobrot, melyet készíttettem, *vagy* pedig, ha nem imádjátok, tüstént az égő tüzes kemencébe vettetlek titeket; és ki az az isten, aki kezemből megszaba-

azok, kik jelen voltak a szobor felavatásán. — *5.* A hangszerek közül háromnak *(citara, hárfa, koboz)* az arámi szövegben görög eredetű neve van. — *6.* A megégetés Babilonban a halálbüntetésnek szokásos neme volt. V. ö. Jer. 29, 22. — *9. Király, örökké élj:* a keleti uralkodók szokásos megszólítása alattvalóik részéről. — *12.* Dániel az egész fejezetben nem szerepel; lehetséges, hogy az itt leírt esemény idején nem tartózkodott az ország fővárosá-

díthatna titeket? [16]Felelte és mondotta erre Sidrák, Mísák és Abdenágó Nábukodonozor királynak: Nem szükséges, hogy mi neked erre feleljünk, [17]mert íme a mi Istenünk, akit tisztelünk, ki tud ragadni minket az égő tüzes kemencéből és ki tud szabadítani minket, ó király, a kezedből. [18]De ha ezt nem akarná is, tudd meg, király, hogy isteneidet *akkor* sem tiszteljük, és az aranyszobrot, melyet állíttattál, nem imádjuk. [19]Erre Nábukodonozor eltelt haraggal, és arcának színe elváltozott Sidrák, Mísák és Abdenágó miatt, és megparancsolta, hogy hétszerte jobban fűtsék be a kemencét, mint ahogy befűteni szokták. [20]Megparancsolta továbbá serege legerősebb férfiainak, hogy kötözzék meg Sidrák, Mísák és Abdenágó lábát, és vessék őket az égő tüzes kemencébe. [21]Azonnal meg is kötözték e férfiakat, és nadrágostul, süvegestül, sarustul és ruhástul bedobták őket az égő tüzes kemence közepébe. [22]Mivel pedig a király szigorú parancsa szerint a kemence igen be volt fűtve, a tűz lángja megölte azokat a férfiakat, kik Sidrákot, Mísákot és Abdenágót belevetették. [23]Ez a három férfiú, azaz Sidrák, Mísák és Abdenágó, megkötözve beleesett az égő tüzes kemence közepébe.

A következőket a héber kéziratokban nem találtam meg.

[24]Ők azonban jártakkeltek a láng közepette, és dícsérték az Istent és áldották az Urat. [25]Azariás pedig ott állt, és a tűz közepette imádságra nyitotta száját és így szólt: [26]Áldott vagy, Urunk, atyáink Istene, és neved dícséretreméltó és dicsőséges mindörökké! [27]Mert igazságos vagy mindenben, amit velünk tettél, és minden cselekedeted igaz, utaid egyenesek, és minden ítéleted igaz.

ban. — *16.* A vers végével v. ö. Iz. 36, 19. 20. — *19.* A hetes szám kerek szám: sokkal jobban, mint máskor. — *21. Nadrágostul*, mások szerint: «köpenyegestül». A *23.* vers után olvasható megjegyzés Szent Jeromostól való; a 24—90. versben olvasható szöveget Szent Jeromos Teodotion görög fordításából vette át. L. a Bevezetést.

24—45. A három ifjú bűnbánó imádsága a tüzes kemencében. — A *26.* verset az Egyház gyakran imádkozza a papi zsolozsma utolsó imaórájában. Ezzel a verssel kezdődik a három ifjú imádságának alázatos bűnvallomása (26—45. v.), melyet az egész zsidó nép nevében mondanak. Ez az imádság számos gondolatban természetszerűen megegyezik Dániel (9, 4—19.), Báruk (Bár 1, 15—3, 8.)

[28]Igaz ítéletet tettél ugyanis mindenben, amit reánk és atyáink szent városára, Jeruzsálemre hoztál ; igaz ítélettel hoztad reánk mindazt a mi bűneink miatt. [29]Mert bűnt követtünk el, gonoszat cselekedtünk ; eltávoztunk tőled és vétkeztünk mindenben ; [30]parancsaidra nem hallgattunk, sem meg nem tartottuk *őket*, és nem cselekedtünk úgy, amint meghagytad nekünk,hogy jó dolgunk legyen. [31]Igazságos ítélettel cselekedted tehát mindazt, amit reánk hoztál, és mindazt, amit velünk tettél : [32]átadtál minket igazságtalan, gonosz és hitszegő ellenségeink kezébe, és az egész föld legigazságtalanabb és leggonoszabb királyának. [33]Most szájunkat sem nyithatjuk ki ; szégyelnek és gyaláznak minket szolgáid és tisztelőid. [34]Kérünk, ne szolgáltass ki minket végleg tennevedért, és ne semmisítsd meg szövetségedet, [35]se meg ne vond tőlünk irgalmadat kedveltedért, Ábrahámért, és szolgádért, Izsákért, és szentedért, Izraelért, [36]kiknek azt mondottad és igérted, hogy megsokasítod ivadékukat mint az ég csillagait, és mint a tengerparti fövenyt ; [37]mert kisebbek lettünk, Urunk, minden népnél, és meg vagyunk ma alázva bűneinkért az egész földön. [38]Nincs ez időben fejedelem, vezér vagy próféta, sem égő-, sem eledel-, sem hála-, sem illatáldozat, sem hely a zsengeáldozatok számára előtted, [39]hogy megnyerhessük irgalmadat ; de fogadd kegyesen megtört szívünket és alázatos lelkünket ! [40]Mint kosokból, bikákból és ezernyi kövér bárányból álló égőáldozat, olyan kedves legyen előtted ma a mi áldozatunk, hiszen akik benned bíz-

és Nehemiás (Neh. 9, 6—37.) bűnbánó imáival. — *28.* Jeruzsálem pusztulása és a babiloni fogság a zsidó nép bűneinek igazságos büntetése volt. — *32.* Azariás azért mondja Nábukodonozort *az egész föld legigazságtalanabb* (= legistentelenebb) *és leggonoszabb királyának*, mert az Isten templomát és a szent várost elpusztította s a választott népet a fogságba hurcolta. — A *33.* vers második része a Hetvenes görög fordítás szerint így hangzik : «Szégyen és gyalázat lett szolgáid és tisztelőid osztályrésze». — *34. Tennevedre kérünk:* az Úr választott népének romlását a pogányok az Isten gyöngesége jelének tekinthetnék. — *36.* L. Móz. I. 12, 3 ; 13, 16 ; 15, 5 ; 18, 18 ; 22, 18 ; 26, 4 ; 28, 14. — *38.* Találó jellemzése a zsidók szomorú állapotának a babiloni fogság idején. — *Nincs ez időben próféta:* Ezekiel a babiloni fogság idejében működött ugyan, de távol az ország fővárosától ; Dánielt és Bárukot pedig a zsidók nem tekintették szorosan vett prófétáknak. — *40. Ál-*

nak, meg nem szégyenülnek. [41]Most teljes szívvel követünk és félünk téged, és keressük kedvedet. [42]Ne engedd, hogy szégyent valljunk, hanem tégy velünk kegyességed és nagy irgalmasságod szerint. [43]Szabadíts meg minket csodáiddal, és dicsőítsd meg, Urunk, nevedet! [44]Szégyenüljenek meg mindazok, kik gonoszságot tanusítanak szolgáid iránt; szégyenüljenek meg mindenhatóságod által, és semmisüljön meg erejük; [45]hadd tudják meg, hogy egyedül te, az Úr, vagy Isten, és dicsőséges a föld kerekségén!

[46]A király szolgái pedig, kik őket bedobták, nem szűntek meg a kemencét fűteni kőolajjal, kóccal, szurokkal és venyigével, [47]úgy hogy a láng negyvenkilenc könyöknyire kicsapott a kemencéből; [48]de amikor kitört, elégette *mindazokat*, kiket a káldeusok közül a kemence közelében talált. [49]Azariással és társaival azonban leszállt az Úr angyala a kemencébe és kiverte a tűz lángját a kemencéből, [50]és olyanná tette a kemence belsejét, mintha harmatos szellő fujdogált volna *benne*, s a tűz egyáltalán nem érintette őket, sem fájdalmat, sem semmiféle bántódást sem okozott nekik.

[51]Ekkor ezek mind a hárman a kemencében egy szájjal dícsérték és magasztalták és áldották az Istent. Ezt mondották:

[52]Áldott vagy, Urunk,
atyáink Istene!
Dícséretreméltó, dicsőséges és fölötte magasztos mindörökké,
És áldott a te dicsőséges szent neved,
Dícséretreméltó, és felette magasztos mindenkoron.
[53]Áldott vagy dicsőséged szent templomában,
Felette dicséretreméltó és felette dicsőséges mindörökké.
[54]Áldott vagy királyi trónodon,

dozatunk: imádságunk áldozata. — *43. Dicsőítsd meg nevedet:* l. a 34. v. magyarázatát.

46—50. A három ifjúnak semmi bántódása sem esik a tüzes kemencében. — *47. Negyvenkilenc* a hetes szent számnak önmagával való szorzata; a szent szerző azt mondja, hogy a láng igen magasra csapott ki.

Az *51.* verssel kezdődik *a három ifjú imádságának hálaadó része.* Az *52—56.* vers ennek bevezetése, melyben az ifjak a maguk személyében közvetlenül dícsérik az Urat; az *57—90.* versben pedig a világegyetem minden teremtményét szólítják fel az Isten magasztalására. Mindkét részt az Egyház felvette liturgiájába (a papi zsolozsmába és egyes miseszövegekbe).

53. Az Isten *dicsőségének szent temploma* a szövegösszefüggés

Felette dícséretes és felette magasztos mindörökké.
55Áldott vagy, ki a mélységeket szemléled s a kerubok fölött trónolsz,
Dícséretreméltó és felette magasztos mindörökké.
56Áldott vagy az ég erősségében,
Dícséretreméltó és dicsőséges mindörökké.

57Áldjátok az Urat, az Úrnak művei mindnyájan,
Dícsérjétek és felette magasztaljátok őt mindörökké.
58Áldjátok az Urat, az Úr angyalai,
Dícsérjétek és felette magasztaljátok őt mindörökké.
59Áldjátok az Urat, egek,
Dícsérjétek és felette magasztaljátok őt mindörökké.
60Áldjátok az Urat, vizek mind az ég felett,
Dícsérjétek és felette magasztaljátok őt mindörökké.
61Áldjátok az Urat, az Úr erői mindnyájan,
Dícsérjétek és felette magasztaljátok őt mindörökké.
62Áldjátok az Urat, nap és hold,
Dícsérjétek és felette magasztaljátok őt mindörökké.
63Áldjátok az Urat, ég csillagai,
Dícsérjétek és felette magasztaljátok őt mindörökké.
64Áldjátok az Urat, minden záporeső és harmat,
Dícsérjétek és felette magasztaljátok őt mindörökké.
65Áldjátok az Urat, az Isten szelei mindnyájan,
Dícsérjétek és felette magasztaljátok őt mindörökké.
66Áldjátok az Urat, tűz és forróság,
Dícsérjétek és felette magasztaljátok őt mindörökké.

szerint a mennyország. — *55. A mélységek:* l. Móz. I. 1, 2. *Ki a kerubok fölött trónolsz:* l. Móz. II. 25, 18—22. stb. — *56. Az ég erőssége* az égboltozat. (V. ö. Móz. I. 1, 6—8.)

57—90. A három ifjú az Istennek minden teremtményét felszólítja az Úr magasztalására. A felsorolás az egyes lények megteremtésének (Móz. I. 1.) sorrendjét követi (v. ö. Zsolt. 148.); az egyes versek sorrendjében a görög és a latin szövegek néhol eltérnek. — *57.* Általános felszólítás *az Úr minden művéhez* (teremtményéhez), hogy *áldják, dicsérjék és felette magasztalják őt mindörökké.* Ez a refrain az ének minden versében megismétlődik. — *58.* Felszólítás *az angyalok*hoz, és — *59.* az *ég* összes lakóihoz. — *60.* A babiloni világkép szerint, melyet a régi zsidók is átvettek, az égboltozat felett terül el az égi óceán. V. ö. Móz. I. 1, 7; Zsolt. 148, 4. stb. — *61. Az Úr erői* a természet csodás erői és tüneményei. — *62—63.* Felszólítás az égitestekhez és — *64—73.* a természet összes tüne-

67Áldjátok az Urat, hideg és forróság,
Dícsérjétek és felette magasztaljátok őt mindörökké.
68Áldjátok az Urat, harmat és dér,
Dícsérjétek és felette magasztaljátok őt mindörökké.
69Áldjátok az Urat, fagy és hideg,
Dícsérjétek és felette magasztaljátok őt mindörökké.
70Áldjátok az Urat, jég és hó,
Dícsérjétek és felette magasztaljátok őt mindörökké.
71Áldjátok az Urat, éj és nap,
Dícsérjétek és felette magasztaljátok őt mindörökké.
72Áldjátok az Urat, világosság és sötétség,
Dícsérjétek és felette magasztaljátok őt mindörökké.
73Áldjátok az Urat, villámok és fellegek,
Dícsérjétek és felette magasztaljátok őt mindörökké.

74Áldja az Urat a föld,
Dícsérje és felette magasztalja őt mindörökké.
75Áldjátok az Urat, hegyek és halmok,
Dícsérjétek és felette magasztaljátok őt mindörökké.
76Áldjátok az Urat, föld terményei mindnyájan,
Dícsérjétek és felette magasztaljátok őt mindörökké.
77Áldjátok az Urat, források,
Dícsérjétek és felette magasztaljátok őt mindörökké.
78Áldjátok az Urat, tengerek és folyamok,
Dícsérjétek és felette magasztaljátok őt mindörökké.
79Áldjátok az Urat, nagy halak, és minden, ami a vizekben mozog,
Dícsérjétek és felette magasztaljátok őt mindörökké.
80Áldjátok az Urat, az ég madarai mindnyájan,
Dícsérjétek és felette magasztaljátok őt mindörökké.
81Áldjátok az Urat, vadak és barmok mindnyájan,
Dícsérjétek és felette magasztaljátok őt mindörökké.

82Áldjátok az Urat, emberek fiai,
Dícsérjétek és felette magasztaljátok őt mindörökké.

ményeihez, hogy magasztalják az Urat. — A *74.* versben a szent szerző lelke a *földre* száll le, és a — *75—81.* versben a földnek élettelen teremtményeit és állatait, a — *82.* versben pedig az *emberek*

83Áldja Izrael az Urat,
Dícsérje és felette magasztalja őt mindörökké.
84Áldjátok az Urat, az Úr papjai,
Dícsérjétek és felette magasztaljátok őt mindörökké.
85Áldjátok az Urat, az Úr szolgái,
Dícsérjétek és felette magasztaljátok őt mindörökké.
86Áldjátok az Urat, igazak szellemei és lelkei,
Dícsérjétek és felette magasztaljátok őt mindörökké.
87Áldjátok az Urat, szentek és alázatos szívűek,
Dícsérjétek és felette magasztaljátok őt mindörökké.

88Áldjátok az Urat, Ananiás, Azariás, Mísáel,
Dícsérjétek és felette magasztaljátok őt mindörökké,
Mert kiragadott minket az alvilágból,
Kimentett a halál kezéből,
Megszabadított az égő láng közepéből,
És kiragadott a tűz közepéből.
89Adjatok hálát az Úrnak, mert jó,
Mert irgalma örökkévaló.
90Áldjátok az Urat, az istenek Istenét, jámborok mindnyájan,
Dícsérjétek és adjatok hálát neki,
Mert irgalma örökkönörökkévaló.

Eddig nincs meg a héberben; amit ide tettünk, azt Teodotion kiadásából fordítottuk le.

91Megdöbbent ekkor Nábukodonozor király, és sietve felkelt és így szólt főembereihez: Nemde három megkötözött férfiút dobattunk a tűz közepébe? Felelték és mondották a királynak: Úgy van, király! 92Ő azt felelte és mondotta: Íme én négy férfiút látok, és azok szabadok, s a tűz közepette járnak-kelnek és semmi bántódásuk sincsen; a negyediknek olyan alakja van, mint egynek az Isten fiai közül. 93Aztán Nábukodo-

fiait szólítja fel az Úr dicséretére, majd a — *83.* versben a választott néphez fordul *(84—87.)* — *85. Az Úr szolgái* a papok és a leviták; — *86.* az *igazak*, — *87.* a *szentek* és az *alázatos szívűek* az összes jámbor zsidók. — *88.* A három ifjú önmagát és egymást lelkesíti az Úr magasztalására, ki megszabadította őket a biztos halál veszedelméből. A szent szerző a halált megszemélyesíti. — *89.* V. ö. Judit 13, 21; Zsolt. 105, 1; 106, 1; 117, 1. — *90. Az istenek Istene:* az egyedül igaz Isten. A vers végéhez tett megjegyzésre nézve l. a 23. v. magyarázatát.

91—97. Nábukodonozor hódol az igaz Isten előtt. L. 2, 46—49. jegyzetét. — *92. A negyedik* férfiú az Úr angyala volt; ezt jelenti

nozor odament az égő tüzes kemence ajtajához és így szólt: Sidrák, Mísák és Abdenágó, a fölséges Isten szolgái, jertek ki és jöjjetek ide! Erre Sidrák, Mísák és Abdenágó legott kijöttek a tűz közepéből, [94]s a szatrapák, a hivatalnokok, a bírák és a király hatalmasai egybegyűltek, és látták azokon a férfiakon, hogy a tűznek semmi hatalma sem volt testükön és fejüknek egyetlen hajszála sem perzselődött meg, nadrágjuk sem sérült meg, sőt a tűz szaga sem járta át őket. [95]Megszólalt ekkor Nábukodonozor, és mondotta: Áldott legyen az ő Istenük, Sidráké tudniillik, Mísáké és Abdenágóé, ki elküldötte angyalát és megszabadította szolgáit, kik benne bíztak és nem hallgattak a király szavára, és kockára tették testüket, hogy ne kelljen Istenükön kívül más istent szolgálniok és imádniok! [96]Ezért én parancsban elrendelem, hogy minden nép, törzs és nyelv, mely káromolja Sidrák, Mísák és Abdenágó Istenét, vesszen el, háza pedig rontassék le, mert nincs is más Isten, ki így tudna szabadulást hozni. [97]Akkor a király nagy tisztességre emelte Sidrákot, Mísákot és Abdenágót Babilon tartományában.

[98]Nábukodonozor király minden népnek, nemzetnek és nyelvnek, mely az egész országban lakik: Sok békességtek legyen! [99]Jeleket és csodákat művelt velem a fölséges Isten; azért tetszett nekem, hogy hirdessem: [100]Az ő jelei mily nagyok,
És csodái mily hatalmasok.
Országa örökkévaló ország,
És hatalma nemzedékről-nemzedékre *fennmarad.*

4. FEJEZET.

Nábukodonozor álma a nagy fáról. — Felfuvalkodottsága, állatias betegsége és meggyógyulása.

[1]Én, Nábukodonozor, nyugodtan éltem házam-

az Isten fia kifejezés is. V. ö. 49. v. — *94.* A nagy csoda meggyőzte Nábukodonozort az egyedül igaz Isten végtelen hatalmáról. — *96. Vesszen el,* az arámi szöveg szerint: «daraboltassék fel».

98—100. Nábukodonozor levele birodalmának minden nemzetéhez. Ezek a versek a 4. fejezetben leírt eseményt vezetik be. — *99—100. Az Isten jeleit és csodáit,* melyeket az Úr Nábukodonozorral művelt, a 4. fejezet adja elő. A 99. vers az arámi szöveg szerint így hangzik: «A jeleket és a csodákat, melyeket velem művelt a fölséges Isten, jónak látom hirdetni».

4. 1—15. Nábukodonozor álma a nagy fáról. — *1.* A Hetvenes fordítás szerint a 4. fejezetben leírt esemény Nábukodonozor uralkodásának tizennyolcadik évében (586.) történt. *Palotámban,* a

ban és vidáman palotámban. [2]*De* álmot láttam, és az megijesztett, és nyugvóhelyemen *támadt* gondolataim és fejemnek látomásai megzavartak engem. [3]Ezért megparancsoltam, hogy hozzák elém Babilon valamennyi bölcsét, hogy mondják meg nekem az álom jelentését. [4]Be is jöttek a jósok, a bűbájosok, a káldeusok meg a jövendőmondók, és én elmondtam előttük az álmot, de jelentését nem tudták megmondani nekem. [5]Végül színem elé járult egyik társ*uk*, Dániel, kit az én Istenem nevéhez hasonlóan Baltazárnak hívnak, és akiben a szent istenek lelke vagyon. És én elmondtam előtte az álmot: [6]Baltazár, te a jósok legkiválóbbja, mivel tudom, hogy benned a szent istenek lelke van, és semmiféle titok sem megfejthetetlen előtted, *halld* a látomást, melyet álmomban láttam, és mondd meg jelentését. [7]Fejem a következőket látta nyugvóhelyemen: Azt láttam, hogy íme egy igen magas fa áll a föld közepén. [8]Nagy és erős fa volt, teteje az égig ért, és látható volt az egész föld határáig. [9]Lombja igen szép volt, gyümölcse szerfölött sok, és volt rajta eledel minden lény számára; alatta barmok és vadállatok tanyáztak, ágai közt az ég madarai röpdöstek, és róla táplálkozott minden élőlény. [10]Láttam továbbá nyugvóhelyemen, fejem látomásában, hogy íme egy szent őr száll le az égből, [11]*és* erősen kiált és mondja: Vágjátok ki a fát és vágjátok le ágait, verjétek le lombját és szórjátok szét gyümölcseit, meneküljenek el alóla a vadállatok, és ágai közül a madarak. [12]Gyökereinek törzsökét azonban hagyjátok meg a földben, vas- és rézbilincsbe verve kinn a füvön; öntözze az ég

görög szövegek szerint: «trónomon». — *2.* V. ö. 2, 1. Az *álmot* a király a 7—15. versben beszéli el Dánielnek. — *3—4.* V. ö. 2, 2 skk. — *5.* Úgy látszik, hogy Dánielt csak a legnehezebb esetekben kérdezték meg az álmok és a látomások jelentéséről. *Társuk* így is fordítható: «társam» (t. i. legfőbb hivatalnokom). Az arámi szövegben ez a szó hiányzik. *Az én istenem nevéhez hasonlóan:* Dánielnek babiloni nevét Nábukodonozor összefüggésbe hozza «Bel» nevével. *A szent istenek lelke:* szent isteni lélek, t. i. a jövendölés és az álomfejtés adománya. — *6.* A *halld* szó csak Teodotion görög fordításában olvasható. — *8.* Az arámi szöveg szerint ez a vers így hangzik: «A fa növekedett és erőssé lett» stb. Így a 17. versben is. — *9. Tanyáztak,* az arámi szöveg szerint: «árnyékában pihentek.» — *10.* Az *őr* szó itt angyalt jelent. *Egy szent őr,* szószerint: «egy őr és szent». — *11.* Az őr az Isten végzését hirdeti a többi angyalnak, kik az isteni határozatot végrehajtják. —

harmata, s a vadállatokkal legyen része a föld füvében. [13]Szíve vetközzék ki emberi mivoltából, és állati szív adassék neki, és hét idő múljék el fölötte. [14]Ez az őrök határozott végzése, és ez a szentek szava és kívánsága, míg megismerik az élők, hogy a Fölséges uralkodik az emberek országán, és annak adhatja, akinek akarja, s *akár* a legalacsonyabb rendű embert állíthatja föléje. [15]Ezt az álmot láttam én, Nábukodonozor király. Te tehát, Baltazár, mondd meg hamar a jelentését, mert országomnak egyik bölcse sem tudja megmondani nekem a megfejtését; te azonban meg tudod *mondani*, mert a szent istenek szelleme van benned.

[16]Erre Dániel, kit Baltazárnak neveztek, közel egy óráig csendesen gondolataiba merült, és gondolatai megrémítették őt. Megszólalt azonban a király és mondotta: Baltazár, ne rémítsen meg téged az álom és jelentése! Felelt és mondotta Baltazár: Uram, bárcsak szólna az álom azoknak, kik gyűlölnek téged, és jelentése azoknak, kik ellenségeid! [17]Az a magas és hatalmas fa, melyet láttál, melynek teteje az égig ér, amely az egész földön látható, [18]melynek ágai igen szépek és gyümölcse felette sok, melyen eledel van minden *lény* számára, mely alatt a mező vadjai tanyáznak és ágai közt az ég madarai laknak: [19]te vagy, király! Te nagygyá és hatalmassá lettél; nagyságod megnövekedett és eljutott az égig, és hatalmad az egész föld határáig. [20]Hogy pedig a király egy szent

12—13. Az álom és annak jelentése a leírásban összefolyik. *Hét idő:* hét év. — *14. Az őrök* és *a szentek* kifejezések jelentése ugyanaz: az angyalok. *Ez a szentek szava és kívánsága:* az ég angyalai azért kívánják a babiloni király megalázását, hogy megtérjen, és megadja az Úrnak az őt megillető tiszteletet. A vers végéhez v. ö. Kir. I. 2, 8. — *15.* A *hamar* szó az arámi szövegben hiányzik.

16—24. Dániel megfejti a király álmát. — *16. Közel egy óráig:* Dániel nem az álom jelentésén gondolkozott, melyet az Isten azonnal közölt vele, hanem annak jelentése döbbentette meg. Az arámi szöveg szerint Dániel »egy órára megdermedt a rémülettől«. — *17—19.* Az égig érő fa találó jelképe Nábukodonozornak, ki Babilóniát világhatalommá tette; *az igen szép ágak és a felette sok gyümölcs* Babilónia erejét, jólétét és gazdagságát, a fa *alatt tanyázó mezei vadak és égi madarak* pedig a Babilóniában lakó (részben oda hurcolt) népeket és néptörzseket jelentik. — *Az egész föld határáig:* Egyiptom leverése és Kisázsia meghódítása óta Babilon hatalma valóban az egész akkor ismert világra terjedt. Az *egész* szó az arámi szövegben nem olvasható. — *20—23.* Az álom jelentése szerint Nábukodonozor egy időre megőrül és állatok

őrt látott leszállni az égből, ki így szólt : Vágjátok ki a fát és pusztítsátok el, gyökereinek törzsökét azonban hagyjátok a földben, verjétek vas- és rézbilincsekbe kinn a füvön, hintse meg az ég harmata, s a vadállatokkal legyen eledele, míg hét idő el nem múlik felette, — [21]ez azt jelenti, ami a Fölséges határozatából uramra, királyomra következik : [22]kiűznek téged az emberek közül, és a barmok meg a vadállatok közt leszen lakóhelyed ; füvet eszel mint az ökör, és az ég harmata öntöz meg téged, és hét idő múlik el feletted, míg megérted, hogy a Fölséges uralkodik az emberek országán, és annak adhatja, akinek akarja. [23]Mivel azonban az volt a parancs, hogy hagyják meg annak, — vagyis a fának gyökértörzsét : országod megmarad számodra, ha elismerted az ég hatalmát. [24]Ezért, király, tessék neked az én tanácsom : váltsd meg alamizsnával bűneidet és a szegények iránt való irgalommal gonoszságaidat ; akkor talán Ő megbocsátja vétkeidet.

[25]Mindez be is következett Nábukodonozor királyra. [26]Tizenkét hónap mulva babiloni palotájában sétált, [27]és szólt és mondotta a király : Nemde ez az a nagy Babilon, melyet erőm hatalmában és dicsőségem ragyogtatására én építettem ki országom székhelyévé? [28]Még a király szájában

módjára él ; ez idő alatt bilincsekbe kell őt verni, hogy önmagában és másokban kárt ne tegyen. A babiloni történeti emlékek Nábukodonozornak ily szörnyű betegségéről nem beszélnek ; de azt megemlítik, hogy Nábunáid, Babilóniának jog szerint utolsó királya életének végén Teima városába záratott, és ebben az időben fia, Baltazár, Babilóniának tényleges utolsó királya vezette az ország ügyeit. (V. ö. Dán. 5. fej.) Egyes magyarázók szerint a 4. fejezetben leírt esemény voltaképen Nábunáiddal történt meg, kinek nevét egy leíró az ismeretesebb «Nábukodonozor» névvel cserélte fel. Bár ez a magyarázat nem lehetetlen, a babiloni emlékek hallgatása Nábukodonozor őrültségéről még nem szól az eseménynek történeti hitelessége ellen ; a nemzetükre szégyenletes tényeket a régi emlékek (a Szentírást kivéve) többnyire elhallgatják. — *21.* Az arámi szöveg szerint : «Ez a megfejtés, ó király és ez a Fölséges határozata» stb. — A *23.* vers utolsó része az arámi szöveg szerint így hangzik : «. . . országod megmarad számodra, miután megismerted, hogy hatalmasak az egek!» *24.* Dániel tökéletes megtérésre szólítja fel Nábukodonozort. A vers vége az arámi szövegben így hangzik : «. . . ha (azt akarod, hogy) jóléted tartós legyen».

25—30. Nábukodonozor felfuvalkodottsága és betegsége. — *26. Palotájában*, az arámi szöveg szerint : «palotáján», t. i. a királyi palota lapos fedelén. — *27. Erőm*, az arámi szöveg szerint : «gazdagságom». — *28.* A *szózat* az Istentől vagy egy angyaltól jött. —

volt a szó, amikor szózat hangzott le az égből: Neked mondom, Nábukodonozor király: királyi hatalmad megszünik, [29]az emberek közül kivetnek, és barmok meg vadállatok közt lesz lakásod; füvet eszel majd, mint az ökör, és hét idő múlik el feletted, míg megérted, hogy a Fölséges uralkodik az emberek országán, és annak adhatja, akinek akarja. [30]Ugyanabban az órában beteljesedett a beszéd Nábukodonozoron: kivetették az emberek közül, füvet evett, mint az ökör, és az ég harmata öntözte testét, míg szőre olyanná nem nőtt, mint a sas *tolla*, és körme, mint a madarak *karma*.

[31]Az idő elmultával azonban én, Nábukodonozor, fölemeltem szememet az égre, és visszanyertem értelmemet. Erre áldottam a Fölségest, és dicsőítettem és magasztaltam az örökké Élőt, mert az ő hatalma örök hatalom, és országa nemzedékről-nemzedékre *fennmarad*. [32]És vele szemben a föld minden lakója olyan, mint a semmi, mert Ő akarata szerint jár el az égi hatalmakkal és a föld lakóival, és nincs senki sem, ki kezének ellenállhatna és azt mondhatná neki: Miért tetted ezt? [33]Ugyanabban az időben értelmem visszatért hozzám, és visszajutottam királyi hatalmam dicsőségébe és fényébe; visszanyertem alakomat, és főembereim meg hivatalnokaim felkerestek engem, visszahelyeztek királyságomba, és még nagyobb dicsőségre jutottam. [34]Ezért most én, Nábukodonozor, dícsérem, magasztalom és dicsőítem az ég királyát, mert minden cselekedete igaz és utai igazságosak, és azokat, kik kevélységben járnak, meg tudja alázni.

29. Hét idő: l. a 13. v. jegyzetét. — *30. Mint a sas tolla*, a görög szövegekben: «mint az oroszlán (oroszlánok) *szőre*».

31—34. Nábukodonozor meggyógyul és visszanyeri az uralmat országa fölött. — *31—32.* A rettenetes büntetés megtanította Nábukodonozort arra, hogy minden hatalom az Istentől van. — *31. Visszanyertem értelmemet*, az arámi szöveg szerint: «értelmem visszatért hozzám». — *32. A vele szemben* kifejezés az arámi szövegben nem olvasható. *Az égi hatalmakkal*, ar. «az ég seregével». *Nincs senki sem, ki kezének ellenállhatna*, ar. «nincs senki sem, ki kezére üthetne». — *33.* Az arámi szöveg szerint: «. . . visszatért hozzám, és birodalmam dicsőségére visszatért reám a felség és a fényesség» stb. Nábukodonozor *főemberei meg hivatalnokai* örömmel helyezik vissza a királyt uralmába, mert jól tudják, hogy minden erőszakos trónváltozás a birodalmat alapjaiban rendíthetné meg. — *34.* V. ö. 2, 46—47.

5. FEJEZET.

Baltazár király lakomája. — Dániel megfejti a falon megjelent írást. — Babilon elfoglalása és Baltazár király halála.

[1]Baltazár király nagy lakomát készített ezer főemberének, és *az ezrek előtt* itta *a bort*. [2]Mikor aztán már-már ittas lett, megparancsolta, hogy hozzák elő azokat az arany- és ezüstedényeket, melyeket atyja, Nábukodonozor hozott el a jeruzsálemi templomból, hogy igyanak belőlük a király és főemberei, feleségei és mellékfeleségei. [3]Erre előhozták a jeruzsálemi templomból elhurcolt arany- és ezüstedényeket, és ittak belőlük a király és főemberei, feleségei és mellékfeleségei. [4]Itták a bort és dícsérgették arany-ból, ezüstből, rézből, vasból, fából és kőből való isteneiket.

[5]Ugyanabban az órában ujjak jelentek meg a lámpással átellenben, emberéhez hasonló kéz írt a királyi palota falának felületére, és a király nézte az író kéz újjait. [6]Ekkor a király arca elváltozott, és gondolatai megrémítették őt; csipőjének ina elernyedt, és térdei egymáshoz verődtek. [7]Aztán hangosan kiáltott a király, hogy hozzák be a varázslókat, a káldeusokat és a jövendőmondókat; és szólt és mondotta a király Babilon bölcseinek: Aki elolvassa ezt az írást és tudtomra adja értelmét, az bíborba öltözik, aranyláncot kap a nyakába, és a harmadik leszen országomban. [8]Akkor bemen-

5. *1—4. Baltazár király lakomája.* — *1. Baltazár* király neve különbözik Dániel melléknevétől (1, 7.). A király nevét az arámi szöveg «Belsasszár»-nak írja; babiloni nyelven talán így hangzott: «Bel-sar-uszur», és annyit jelentett, mint: «Bel, oltalmazd a királyt!» Baltazár király uralkodására vonatkozólag l. 4, 20—23. magyarázatát. 5, 31. azt mutatja, hogy az itt leírt lakomát azon az éjjelen tartották, amelyen az ellenséges méd-perzsa hadsereg Gobriás (Gubaru) hadvezér alatt Babilont elfoglalta, Kr. e. 539. Tisri hó 17-én (körülbelül október hó elején). *És az ezrek előtt itta a bort»* (arámi sz.) t. i. a király. A Vulgáta szerint: «és kiki ivott a maga életkora szerint». — *2.* A szent szerző (és a 11. meg a 13. versben maga az anyakirályné és a király is) Nábukodonozort Baltazár *atyjának* nevezi, mert Nábukodonozor tette Babilóniát világhatalommá, és így utódai voltaképen neki köszönhették trónjukat. Baltazárnak atyja Nábunáid volt. (L. 4, 20—23. magyarázatát.) A jeruzsálemi arany és ezüst templomi edényeknek különböző időkben történt elhurcolásáról l. 1, 2; Kir. IV. 24, 13; 25, 13—17; Krón. II. 36, 7. 18; Jer. 52, 17—23. *5—12. A falon megjelenő írást a bölcsek nem tudják megfejteni.* — *5.* Az *írás* tartalmát a 25. v. adja elő. *Felületére*, az arámi szöveg szerint: «mészfelületére». — *6. A király arca elváltozott*, t. i. a rémülettől. Az egész vers igen elevenen szemlélteti a király ijedt-

tek a király összes bölcsei, de nem tudták elolvasni az írást és értelmét megmondani a királynak. [9]Erre Baltazár király nagyon megijedt, és arca elváltozott, de főemberei is megrettentek. [10]A királlyal és főembereivel történt esemény *hírére* azonban bement a királyné a lakoma termébe, és szólt és mondotta: Király, örökké élj! Ne rémítsenek meg téged gondolataid, és ne változzék el arcod. [11]Van országodban egy férfiú, kiben a szent istenek lelke vagyon; atyád napjaiban jöttek reá, hogy tudomány és bölcseség van benne, s azért atyád, Nábukodonozor király a varázslók, a bűbájosok, a káldeusok és a jövendőmondók fejévé tette; a te atyád, mondom, király, [12]mert kiváló szellem, okosság, értelem, álmok megfejtésének, titkok megmagyarázásának és csomók megoldásának *tudása* bőségesen volt őbenne, azaz Dánielben, kit a király Baltazárnak nevezett el. Nos tehát, hivasd el Dánielt, és ő majd megadja a magyarázatot.

[13]Be is vezették Dánielt a király elé. Szólt és mondotta a király neki: Te vagy-e az a Dániel, Júda foglyai közül, kit atyám, a király, Júdeából hozott ide? [14]Azt hallottam rólad, hogy benned az istenek lelke van, és bőséges tudományt, értelmet és bölcseséget tapasztaltak benned. [15]Éppen most jöttek be színem elé a bölcs varázslók, hogy ezt az írást elolvassák és magyarázatát nekem megadják, de nem tudták e dolog értelmét megmondani. [16]Ekkor én azt hallottam rólad, hogy te tudsz homályos dolgokat megmagyarázni és csomókat megoldani; ha csakugyan el tudod olvasni ezt az írást és meg tudod mondani nekem az értelmét, bíborba öltöztetlek, aranyláncot adok nyakadba, és a harmadik fejedelem leszel országomban. [17]Felelt Dániel és így szólt a királynak: Ajándékaid maradjanak a tieid és házad ajándékait másnak add; az írást azonban elolvasom neked, király, és értelmét tudtodra adom. [18]Király, a fölséges Isten országot, hatalmat, dicsőséget és

ségét. — *10. A királyné*, Baltazár anyja (neve a görög történetírók szerint Nitokris), nem vett részt a dőzsölésben. — *11. A szent istenek lelke* a jövendőmondás és az álomfejtés adománya (4, 5.). *Atyád:* l. a 2. v. magyarázatát. — *12. Kiváló szellem*, a Hetvenes fordítás szerint: «szent lélek».

tiszteletet adott atyádnak, Nábukodonozornak, [19]és hatalma miatt, melyet neki adott, minden nép, törzs és nyelv remegett és félt tőle ; akiket akart, megölt, akiket akart, megvert, akiket akart, felmagasztalt, és akiket akart, megalázott. [20]Amikor azonban szíve felfuvalkodott és lelke megátalkodott a kevélységben, letétetett királyi trónjáról, és dicsősége elvétetett. [21]Kivetették az emberek fiai közül, s a szíve olyan lett, mint a vadállatokké ; vadszamarak közt lakott, füvet evett, mint az ökör, és testét az ég harmata öntözte, míg fel nem ismerte, hogy a Fölséges uralkodik az emberek országán, és azt állíthatja föléje, akit akar. [22]Te, Baltazár, az ő fia, szintén nem aláztad meg szívedet, noha mindezt tudtad, [23]hanem felfuvalkodtál az ég Ura ellen : az ő házának edényeit hozták eléd, és te meg főembereid, feleségeid és mellékfeleségeid bort ittatok belőlük, és az ezüstből, aranyból, rézből, vasból, fából és kőből való isteneket dícsérted, kik sem nem látnak, sem nem hallanak, sem nem éreznek, az Istent azonban, ki kezében tartja lehelletedet és minden utadat, nem dicsőítetted. [24]Ezért küldte ő a kézujjat, mely ezt az írást feljegyezte. [25]Az írás, amelyet feljegyzett, a következő : Máne, Tekel, Fáresz. [26]A dolog értelme pedig ez : Máne : megszámlálta az Isten országodat, és véget vetett neki. [27]Tekel : megmért téged a mérlegen, és könnyűnek talált. [28]Fáresz : elosztotta országodat, és a médeknek meg a perzsáknak adta.

[29]Akkor a király parancsára Dánielt bíborba öltöztették, aranyláncot tettek a nyakába, és ki-

13—28. Dániel megfejti a falon megjelent írást. — 25. Máne, Tekel, Fáresz, az arámi szöveg ebben a versben így szól : «Mene, mene, tekel ufárszín», de a 26—28. versben megmagyarázott szavak az arámi szövegben is ugyanazok, mint a Vulgáta szövegében és Teodotionnál. Az itt olvasható szavakat sokféleképpen magyarázzák. Egyes értelmezők szerint jelentésük : «Pontosan megszámlált, megmért és megosztottak». Más vélemény szerint a három arámi szó súlymértékeket jelent : «Megmért egy minát, egy sekelt és két fél-minát». (Egy mina kb. 850 grammnak felel meg, egy sekel kb. 17 grammnak.) A jövendölést a *26—28.* vers magyarázza meg. Az arámi «párszín» kifejezés egyszersmind szójáték a perzsa nép nevével (ar. «párász»), mely (a médekkel együtt) Babilóniát elfoglalta és hatalmát még azon éjjel megsemmisítette.

29—31. Dániel szavai még azon éjjel teljesedésbe mennek. — A méd-perzsa hadsereg éjnek idején váratlanul hatolt be a mit-

hirdették róla, hogy mint harmadik, ő gyakorolja a hatalmat országában. [30]Ugyanazon az éjjelen megölték Baltazár káldeus királyt, [31]és a méd Dárius foglalta el az országot, hatvankét esztendős korában.

6. FEJEZET.

A perzsa főemberek irigysége és tőrvetése Dániel ellen. — Dániel az oroszlánok vermébe kerül hitéért. — Az Isten megoltalmazza Dánielt az oroszlánok vermében; ellenségeinek bűnhödése. — Dárius irata országa minden népéhez.

[1]Tetszett Dáriusnak, hogy országa fölé, egész birodalmában *elosztva* százhúsz szatrapát állítson; [2]azok fölé pedig három főnököt, kik közül az egyik Dániel volt, hogy a szatrapák nekik adjanak számot, és a királynak ne legyen alkalmatlansága. [3]Dániel azonban kiválóbb volt valamennyi főnöknél és szatrapánál, mert az Isten lelke nagyobb mértékben volt meg benne. [4]Erre a király őt egész országa fölé szándékozott állítani; ezért a főnökök és a szatrapák arra törekedtek, hogy valami kifogást találjanak Dániel ellen a király szolgálatában, de semmi kifogást vagy gyanus dolgot sem tudtak találni, mert hűséges volt, és semmiféle bűnt vagy gyanus dolgot sem lehetett találni benne. [5]Mondották ezért azok a férfiak: Nem találunk ez ellen a Dániel ellen semmi kifogást sem, hacsak talán az ő Istenének törvényében nem. [6]Akkor a főnökök és a szatrapák meglepték a királyt és mondották neki: Dárius

sem sejtő Babilonba; Baltazár a királyi vár védelmében esett el. — *31. A méd Dárius* (a szírben: «a perzsák királya») neve az ékirodalomban még nem került elő. Egyes magyarázók szerint a méd Dárius azonos az utolsó méd királlyal, Asztiágessel, mások szerint a Babilont elfoglaló Gobriással. A 31. verset a Hetvenes fordítás így adja vissza: «És az uralmat elnyerte a méd Ártáxerxes és (= azaz) Dárius, magas korban és dicsőséges öregségben».

6. *1—9. A perzsa főemberek irigysége és tőrvetése Dániel ellen.* — *1. Százhúsz szatrapát:* a méd-perzsa birodalom tartományainak száma szerint. Eszter királyné korában a tartományok száma százhuszonhét volt. (Eszt. 1, 1; 8, 9.) — A *2.* vers azt mutatja, hogy a méd-perzsa király is oly nagy tiszteletben tartotta Dánielt, mint Babilónia uralkodói. A vers vége az arámi szövegben így hangzik: «és a király ne szenvedjen kárt». — *3. Az Isten* szó az arámi szövegben és Teodotionnál hiányzik; a Hetvenes görög fordítás «szent lélek»-ről beszél. — *5. Hacsak talán az ő Istenének törvényében nem:* a főemberek Dánielt vallása terén akarják megtámadni, mert jól tudják, hogy Istenének törvényétől semmi esetre sem tér el, még a király parancsára sem. — *6. Meglepték a királyt,* az arámi szöveg szerint: «megrohanták a királyt». —

király, örökké élj! [7]Országodnak összes főnökei, hivatalnokai, szatrapái, tanácsosai és bírái megállapodtak, hogy királyi rendeletet és határozatot kell kibocsátani, hogy mindenki, aki harminc napon belül valamely kéréssel bármely más istenhez vagy emberhez fordul, mint hozzád, király, az vettessék az oroszlánok vermébe. [8]Most azért király, erősítsd meg ezt a határozatot és add ki írásban a rendeletet, hogy a médek és a perzsák törvénye következtében megváltoztatni ne lehessen, és senki meg ne szeghesse. [9]Dárius király ki is adta és kibocsátotta a rendeletet.

[10]Noha Dániel ezt tudta, — azt tudniillik, hogy a rendeletet kibocsátották, — bement házába, és felső termének Jeruzsálem felé kinyitott ablakánál naponkint háromszor térdreborult és imádkozott, és magasztalta Istenét, úgy amint azelőtt is tenni szokta. [11]Így azok az emberek, kik kíváncsian lesték, reá is találtak Dánielre, amint imádkozott és Istenéhez könyörgött. [12]Erre elmentek és kérdést intéztek a királyhoz a parancs felől: Király! Vajjon nem rendelted-e el, hogy mindenki, aki harminc napon belül valamely más istenhez vagy emberhez fordul kéréssel, mint hozzád, király, az vettessék az oroszlánok vermébe? Felelt és mondotta nekik a király: Úgy van a dolog, a médek és a perzsák megszeghetetlen törvénye szerint. [13]Ekkor feleltek és mondották a ki-

7. A régi keleti uralkodók önistenítéséről a történelem sokat beszél. — *8.* Eszter könyvének elbeszélése (1, 19; 8, 8.) is azt mutatja, hogy a perzsáknál egyszer szentesített királyi határozatot maga az uralkodó sem változtathatta meg. — A *9.* vers az arámi szöveg szerint így hangzik: «Dárius király meg is írta a rendeletet és a tilalmat».

10—17. Dániel az oroszlánok vermébe kerül hitéért. — *10.* A *felső teremre* vonatkozólag l. Kir. III. 17, 19; Tób. 3, 10; Judit 8, 5. Dániel a felső teremnek *Jeruzsálem felé* kinyitott ablakánál imádkozott: a jeruzsálemi zsidók a templom felé, a szent városon kívül lakók pedig Jeruzsálem felé fordulva szoktak imádkozni. *Dániel naponkint háromszor térdre borult és imádkozott:* ez a hely az első szentírási bizonyíték a mellett, hogy a zsidók már igen régen meghatározott órákban imádkoztak. Mint ez a vers mutatja, eleinte három imaidőt ismertek: az esti, a reggeli és a déli imádság idejét. (V. ö. Zsolt. 54, 18.) — *11. Azok az emberek, kik kíváncsian lesték, reá is találtak Dánielre,* az arámi szöveg szerint: «azok az emberek megrohanták Dánielt és reátaláltak». *Amint imádkozott,* a Hetvenes fordítás kiegészíti: «naponkint három ízben». — *12.* A *mint hozzád* kifejezés a görög szövegekben hiányzik. — *13. A Júda fogoly fiai közül való Dániel* szavak után a Hetvenes for-

rálynak : A Júda fogoly fiai közül való Dániel nem törődik törvényeddel és a határozattal, melyet kiadtál, hanem naponkint háromszor elimádkozza a maga imádságát. 14Mikor a király ezt meghallotta, felette elszomorodott, és Dániel mellé állt, hogy őt megszabadítsa, s egészen napnyugtáig azon fáradozott, hogy megmentse. 15Ám azok a férfiak megértették a királyt és mondották neki : Tudd meg, király, hogy a médek és a perzsák törvénye szerint semmiféle határozatot, melyet a király kiad, megváltoztatni nem szabad. 16Erre a király kiadta a parancsot, és Dánielt előhozták és az oroszlánok vermébe vetették. Mondotta akkor a király Dánielnek : A te Istened, kit te mindenkor tisztelsz, szabadítson meg téged ! 17Aztán hoztak egy követ, reátették a verem szájára, s a király lepecsélte gyűrűjével és főembereinek gyűrűjével, hogy semmi se történjék Dániel ellen.

18A király aztán hazament és étkezés nélkül nyugalomra tért ; nem is hordták fel eléje az ételeket, de még az álom is elkerülte őt. 19Hajnalhasadtával aztán felkelt a király és sietve az oroszlánok verméhez ment. 20Mikor a verem közelébe ért, síró hangon hívta Dánielt és szólította őt : Dániel, az élő Isten szolgája, vajjon a te Istened, kinek te mindenkor szolgálsz, meg tudott-e téged szabadítani az oroszlánoktól? 21Felelt és mondotta erre Dániel a királynak : Király, örökké élj ! 22Az én Istenem elküldötte angyalát és bezárta az oroszlánok száját, és ezek nem ártottak nekem, mert ő igaznak talált engem ; de ellened sem követtem el bűnt, király ! 23Igen megörült ennek a király, és megparancsolta, húzzák ki

dításban : «a te barátod» olvasható. — *15. Megértették a királyt*, t. i. hogy Dániel megmentésén gondolkozik. Az arámi szöveg szerint : «megrohanták (= sürgették) a királyt». A vers utolsó részéhez l. a 8. v. magyarázatát. — *16.* A király meg van győződve arról, hogy főembereit Dániel ellen való fellépésükben az irigység vezeti, és maga is reméli, hogy Dániel Istene meg fogja szabadítani hűséges szolgáját. — *17. Hogy semmi se történjék Dániel ellen*, t. i. irigyei részéről, és hogy minél szembetűnőbb legyen az Isten közreműködése. Az arámi szöveg szerint ez a részlet így szól : «hogy változást ne szenvedjen a Dánielre vonatkozó határozat».

18—24. Az Isten megoltalmazza Dánielt az oroszlánok vermében. — Dániel ellenségeinek bűnhődése. — *18. Az étkeket:* a megfelelő arámi szó jelentése vitás ; egyes magyarázók szerint zenét vagy hangszert jelent. A Hetvenes görög szöveg ezt a szót nem for-

Dánielt a veremből ; ki is
húzták Dánielt a veremből, és semmi sérülést
sem találtak rajta, mert
bízott az ő Istenében.
[24]A király parancsára azonban elővezették azokat a
férfiakat, kik Dánielt bevádolták, és az oroszlánok vermébe vetették
őket magukat, fiaikat és
feleségeiket ; még be sem
értek a verem fenekére,
s az oroszlánok máris
megragadták őket és összetörték minden csontjukat.

[25]Ekkor Dárius király
írt minden népnek, törzsnek és nyelvnek, mely
bárhol a földön lakik :
Sok békesség nektek !
[26]Én elrendeltem, hogy
egész birodalmamban és
országomban rettegjék és
féljék Dániel Istenét,
Mert ő az élő Isten,
És örökké az marad ;
Az ő országának nem
lesz vége,
És hatalma örökké tart.
[27]Ő megment és megszabadít,
Jeleket és csodákat művel
Az égen és a földön ;
Ő, ki megszabadította
Dánielt az oroszlánok verméből.

[28]Dánielnek ettől fogva
jó sorsa volt Dárius uralkodása alatt és a perzsa
Círus uralkodása alatt.

7. FEJEZET.

Dániel látomása a négy vadállatról és az emberfiáról. — A látomás magyarázata.

[1]Baltazárnak, Babilon
királyának első esztendejében Dániel álmot látott, és fejének látomása
volt nyugvóhelyén ; és
az álmot néhány szóban
összefoglalva és nagyjából elmondva le is írta a

dítja le. — *24.* A király szigorúan a «Szemet-szemért, fogat-fogért» elvet követi az igazságszolgáltatásban. A régi keleti törvénykezés nemcsak a bűnös személyét, hanem annak családját, sőt vagyonát is sujtotta, mint hozzátartozót. (V. ö. 2, 5.)

25—27. Dárius irata országa minden népéhez. V. ö. 2, 47. — *26.* Az *országomban* szó után a Hetvenes fordításban «minden ember» kifejezés olvasható. — *28.* A méd Dárius valószínűleg csak igen rövid ideig uralkodott ; ahol Dániel könyvében uralkodásának idejéről szó van, mindig csak első esztendejéről történik említés (9, 1 ; 11, 1.).

MÁSODIK (apokaliptikus) RÉSZ.

Dániel látomásai. (7—12. fejezet.)

7. *1—14. Dániel látomása a négy vadállatról és az emberfiáról.* Ez a látomás szoros összefüggésben van Nábukodonozor álmával (2, 31—45.), és mintegy annak bővebb magyarázata. A látomás alapgondolata : minden földi birodalom és az Isten országának minden ellensége csak ideig-óráig diadalmaskodhatik ; előbb-utóbb el kell vesznie, és akkor eljő az Istennek örökké tartó országa. — *1. Baltazár király* uralkodására vonatkozólag l. 4,

következőképen: [2]Éjtszaka látomásomban azt láttam, hogy íme az ég négy szele háborút támasztott a nagy tengeren, [3]és négy nagy vadállat szállt fel a tengerből; mindegyik különbözött a másiktól. [4]Az első olyan volt, mint a nőstény oroszlán, de sasszárnyai voltak; láttam, hogy kiszaggatták szárnyait, majd felemelték a földről, lábára állították, mint valami embert, és emberi szívet kapott. [5]A másik vadállat íme olyan volt, mint a medve; félig állott, — a szájában, a fogai között három *borda* volt, és azt mondották neki: Kelj fel, egyél igen sok húst! [6]Aztán íme egy másik *vadállatot* láttam; olyan volt mint a párduc, de négy madárszárnya volt; fej négy volt e vadállaton, és hatalmat kapott. [7]Ezután íme egy negyedik vadállatot láttam az éjtszakai látomásban: rettenetes, csodálatos és igen erős volt; nagy vasfogai voltak, falt és rágott, és a maradékot lábával összetaposta; más volt, mint bármelyik állat, melyet előtte láttam, és tíz

20—23. magyarázatát. *Első esztendejében*, Teodotion szerint: «harmadik esztendejében». — *2.* A folyton háborgó *tenger* találó jelképe a világnak (v. ö. Jel. 13, 1.), a *négy szél* pedig, mely a tengert felkorbácsolja, a világtörténelem nagy feszítő erőinek. — *3. A négy nagy*, egymástól *különböző vadállat* négy világhatalom, mely Dániel óta fellépett, illetve még fel fog lépni. — *4. Az első* vadállat az asszír-babiloni birodalom, melynek találó jelképe a babiloni művészet emlékei közt oly gyakran felszínre kerülő *szárnyas oroszlán*. A *szárnyak kiszaggatása* talán a birodalom elpusztításának egyes mozzanatait jelenti; mások szerint Babilon egetverő kevélységének megalázását. *Felemelték a földről, lábára állították, mint valami embert* (Vulg. «lábára állott, mint valami ember»): talán célzás Nábukodonozor állatias betegségére és meggyógyulására. Az *emberi szív* (az oroszlánszív után) egyesek szerint a babiloni birodalom fokozatos gyengülését jelenti; valószínűbb azonban, hogy Nábukodonozor megtéréséről van szó (4. fej.). — *5.* A második *vadállat* Média és Perzsia. A *medve* az iráni felföld jellegzetes állata. *Félig állott*, az arámi szöveg szerint talán: «és egy oldalára helyezkedett» (= támaszkodott). Mindkét szövegalak azt fejezi ki, hogy a második világbirodalom nem lesz oly erős, mint amilyen az első volt. A *három borda* (Vulg. «sor») általánosságban vonatkozik a Média és Perzsia által legyőzött országokra. A médektől és perzsáktól meghódított országokat jelenti a vadállat által megevett *igen sok hús* is. — *6.* A harmadik *vadállat* Nagy Sándor makedon-görög birodalma. *A párduc* Nagy Sándornak ellenállhatatlan gyors diadalútját szemlélteti; ugyanezt jelenti a vadállatnak *négy szárnya* is. A *négy fej* Nagy Sándornak az a négy hadvezére, kik között halála után (323.) a hatalmas birodalom megoszlott (Laomedon, Ptolemeus, Szeleukus és Antipater; l. 11, 4. magyarázatát). — *7.* A *negyedik, rettenetes, csodálatos és igen erős vadállat* a legtöbb magyarázó szerint a római világbirodalom; azonban e fejezetnek 19—27. verse szerint világ-

szarva volt. [8]Figyeltem a szarvakat, és íme még egy kis szarv támadt köztük; az előbbi szarvak közül három kitépetett a színe előtt; és íme ezen a szarvon az ember szeméhez hasonló szemek voltak, és száj, mely nagy dolgokat beszélt. [9]Néztem, és egyszer csak trónokat állítottak fel, és egy Ősöreg leült; ruházata fehér volt, mint a hó, és fején a haj olyan, mint a tiszta gyapjú; trónja lángoló tűz, kerekei égő tűz. [10]Tüzes és sebes folyó jött ki színe előtt; ezernyi ezren szolgáltak neki, és tízezerszer százezren hódoltak neki; a bíróság leült és a könyveket felnyitották. [11]Amint néztem, láttam, hogy amaz elbeszélt nagy dolgok miatt, melyeket az a szarv mondott, megöletett a vadállat, és teste elpusztult s a tűzbe vettetett, hogy elégettessék; [12]és a többi vadállattól is elvétetett a hatalom, és megállapíttatott, hogy mikortól meddig tartson életük ideje. [13]Majd azt

gosan a zsidó vallást üldöző Szeleukida szír birodalomról van szó, Antiochus Epifánes idejében. L. 2, 40. magyarázatát, továbbá Makk. I. 1, 11—6, 16; II. 4, 7—9, 29. A vadállat leírása élénken szemlélteti kegyetlenségét. A negyedik vadállat *más volt, mint bármelyik állat,* mert Antiochus Epifánes a szó szoros értelmében vallásüldöző volt, és közvetlenül az élő Isten ellen támadt. A *tíz szarv* valószínűleg az a tíz király, kik Antiochus Epifánes előtt Szíriában uralkodtak: I. Szeleukus Nikátor (312—280.), I. Antiochus Szótér (279—261.), II. Antiochus Teosz (260—246.), II. Szeleukus Kallinikus (245—226.), III. Szeleukus Keraunus (225—223.), III. (Nagy) Antiochus (222—187.), IV. Szeleukus Filopator (186—176.), és — *8.* a kis szarv (IV. Antiochus Epifánes) előtt közvetlenül uralkodó három trónkövetelő: Heliodorus, kit azzal gyanusít a történelem, hogy megmérgezte IV. Szeleukus Filopatort; Demetrius, Szeleukus Filopator fia, kit a trón jog szerint megilletett volna, és V. Ptolemeus Epifánes, Egyiptom királya, ki rövid időre kezébe kerítette a fennhatóságot Szíria felett. *A kis szarv* IV. Antiochus Epifánes, a zsidóüldöző szír király. A szarvon támadt *szemek* Antiochus Epifánes nagyratörését és kevélységét jelentik, *a nagy dolgokat beszélő száj* pedig istenkáromlásait. V. ö. Tessz. II. 2, 4. — *9. Trónokat:* fokozó többes szám: fölséges trónt. Az *Ősöreg* az Isten. A 9. és 10. v. szimbolikája Ez. 1. fejezetére emlékeztet; v. ö. Jel. 1, 13 skk.; 4, 2 skk. A *fehér ruházat* az isteni méltóság és szentség jelképe, a *gyapjú*hoz hasonló (fehér) *haj* az isteni örökkévalóságé. Az Istennek *tüzes* (ragyogó) *trónjá*ra és a trón *kerekei*re nézve v. ö. Ezekiel látomását (1. és 10. fej.). — *10.* A *tüzes és sebes folyó* az ellenállhatatlan isteni mindenhatóság jelképe. Az Isten előtt *hódoló ezernyi ezrek és tízezerszer százezrek* az Úrnak szolgáló angyalok (Móz. V. 33, 2; Zsolt. 67, 18; Jel. 5, 11.). *A bíróság* az Isten (és legfőbb angyalai). *A könyvek* az Istennek a világtörténelem intézésére vonatkozó határozatai. (V. ö. Jel. 5. fej.) — *11—12.* A pogány világhatalmaknak, és főleg az istenellenes hatalmaknak el kell tűnniök a történelem színpadáról, mihelyt az Istentől előre *megállapított idejük* letelik. — *13. Az ég felhőiben:* v. ö. Mát. 26, 64. (16, 27.) *Emberfia* = ember.

láttam az éjtszakai látomásban, hogy íme az ég felhőiben valaki jött, aki olyan volt, mint az emberfia, s amikor az Ősöregig eljutott, az Ő színe elé vitték, [14]és Ő hatalmat, méltóságot és országot adott neki, hogy minden nép, törzs és nyelv neki szolgáljon, és hatalma örök hatalom *legyen*, amely meg nem szűnik, és országa *olyan*, amely el nem pusztul.

[15]Lelkem megrendült; én, Dániel, megremegtem e dolgok miatt, és amit fejem látott, megzavart engem. [16]Odamentem az egyik ott állóhoz, és biztos *magyarázatot* kértem tőle mindezekre. Ő megmondta és megmagyarázta nekem a dolgok értelmét: [17]Ez a négy nagy vadállat négy olyan ország, mely a földön támad; [18]de a fölséges Isten szentjei nyerik el majd az országot, és övék lesz az ország örökké, örökkön-örökké. [19]Aztán meg akartam tudni a valót a negyedik vadállatról, mely annyira különbözött a többitől mindtől, és igen rettenetes volt; fogai és körmei vasból voltak, falt és rágott, és a maradékot a lábával összetaposta; [20]és a tíz szarvról, mely fején volt, továbbá arról a másikról, mely kinőtt, és amely előtt három szarv lehullott; arról a szarvról, melynek szeme és nagy dolgokat beszélő szája volt, és nagyobb volt a többinél; [21]láttam *ugyanis*, hogy íme az a szarv hadat viselt a szentek ellen és diadalmaskodott

Az a *valaki, aki olyan volt, mint az emberfia:* a választott nép a Messiással eszményi egységbe olvasztva (27. v.), — szellemi értelemben a Messiás és az ő országa (az Egyház). *Az Ő* (= az Ősöreg) *színe ele vitték:* a próféta a Messiásnak és országának dicsőséges felmagasztaltatásáról beszél. A szent szerző előtt a prófétai távlatban összefolyik a Messiás kettős eljövetele, valamint összefolynak a messiási ország földi életének különböző korszakai is a világ végéig. (Az «emberfia» kifejezés az újszövetségi Szentírásban, főleg Szent Máté evangéliumában és a Jelenések könyvében a Messiásnak szokásos neve lett.) — *14.* A jövendölés kizárólag az Isten szellemi országában, az újszövetségi Egyházban teljesedett be, melyet Jézus Krisztus minden nemzet számára alapított, mely fenn fog állni a világ végéig, és megdicsőülve az egész örökkévalóságon keresztül fog élni. V. ö. 3, 100; 4, 31; Mik. 4, 7; Luk. 1, 32. 33.

15—27. Egy angyal Dánielnek megmagyarázza a látomást. — *15.* V. ö. 28. v. és 8, 27. — *16. Az ott állók* az angyalok. — *17. Négy ország*, az arámi szövegben: «négy király». *Mely a földön támad*, a Hetvenes fordítás szerint: «melyek a földről elpusztulnak». Teodotion kiegészíti az arámi szöveget: «melyek el fognak veszni». — *18.* V. ö. Mát. 25, 34. — *19. Fogai és körmei vasból voltak*, az arámi szöveg szerint: «fogai vasból, körmei pedig rézből voltak». — *21. A* kis *szarv hadat viselt a szentek* (az Úr választott népe) *ellen:*

rajtuk, [22]míg el nem jött az Ősöreg, és igazságot nem szolgáltatott a Fölséges szentjeinek, és el nem jött az idő, és a szentek birtokukba nem vették az országot. [23]Ő így szólt: A negyedik vadállat: egy negyedik ország lesz a földön, mely nagyobb leSz minden országnál; ez felfalja, összetiporja és összezúzza az egész földet. [24]Ennek az országnak tíz szarva pedig tíz király lesz; és utánuk egy másik támad, és az hatalmasabb lesz az előbbieknél, és három királyt megaláz. [25]Sokat beszél a Fölséges ellen, és tiporja a Magasságbelinek szentjeit; azt hiszi, hogy meg tudja változtatni az időket és a törvényeket; és kezébe adatnak egy ideig, időkig és egy fél ideig. [26]Aztán leül a bíróság, hogy az ő hatalma elvétessék, összetiportassék és mindörökre megsemmisíttessék, [27]és az ország, a hatalom és az ország nagysága az egész ég alatt átadassék a Magasságbeli szentjei népének; az ő országa örökkévaló ország lesz, és majd neki szolgál és engedelmeskedik minden király.

[28]Itt lőn vége a beszédnek. Engem, Dánielt, na-

Antiochus Epifánes vallásukért üldözte a zsidókat, és meg akarta szüntetni az igaz Isten tiszteletét. (V. ö. Makk. I. 1—6. fej.) Antiochus Epifánes előképe az Antikrisztusnak és az összes istenellenes hatalmaknak a világtörténelem egész folyamán keresztül. — *22.* Antiochus Epifánes és az Antikrisztus alakja, valamint az Isten szentjeinek Antiochus felett aratott, és az Antikrisztus felett aratandó győzelme a próféták távlatban összefolyik egymással. A messiási ország végleges diadala a világítélet alkalmával fog bekövetkezni, de az Isten oltalma azt egész földi életén keresztül is végigkíséri. — *23. Mely nagyobb lesz minden országnál,* az arámi szöveg szerint ez a kifejezés így hangzik: «mely különbözik minden országtól». — *24.* L. a 8. vers magyarázatát. Az Antiochus Epifánes által *megalázott három király* (trónkövetelő) valószínűleg Heliodorus, Demetrius és V. Ptolemeus Epifánes. — *25.* Antiochus Epifánes írtó hadjárata a zsidók ellen. V. ö. Makk. I. 1—6. *Az idők és a törvények* a mózesi törvényben előírt ünnepek és maga az egész mózesi törvény, melynek megtartását Antiochus Epifánes halálbüntetés terhe alatt megtiltotta (Makk. I. 1, 43—53.). *Egy idő, idők és egy fél idő:* három és fél esztendő, Antiochus Epifánes zsidóüldözéseinek kezdetétől (168. nyarától) a jeruzsálemi templom megtisztításáig a Makkabeus Júdás alatt (164. Kiszlev havának 25-éig, — a mi számításunk szerint körülbelül december közepéig). V. ö. 12, 7. — *26.* Az Antiochus Epifánesre váró isteni büntetés. V. ö. Makk. I. 6; II. 9. — *27.* A Makkabeus hősök győzelmei a prófétai távlatban összeolvadnak a messiási ország részleges diadalaival és végleges győzelmével.

28. V. ö. 15. v. *Itt lőn vége a beszédnek,* t. i. az angyal beszédének. *Megőriztem e dolgot szivemben:* senkinek sem szóltam róla, de el sem felejtettem. A Hetvenes görög fordítás ezt a verset

gyon megrémítettek gondolataim, és arcom színe elváltozott rajtam; de megőriztem e dolgot szívemben.

8. FEJEZET.

Dániel látomása a kos és a kecskebak harcáról. — A látomás magyarázata.

[1]Baltazár király uralkodásának harmadik esztendejében látomásom volt. Én, Dániel, az után amit először láttam, [2]azt láttam látomásomban, hogy Szúza várában, Elám tartományában vagyok, és azt láttam a látomásban, hogy az Uláj kapujánál vagyok. [3]Amint pedig felemeltem szememet, azt láttam, hogy íme egy kos áll a víz előtt; *két* nagy szarva volt, de az egyik nagyobb volt, mint a másik, és később még növekedett. [4]Láttam, hogy a kos nyugat, észak és dél felé öklelt szarvaival, és semmiféle vadállat sem tudott ellene állani és hatalmától megszabadulni; azt tett, amit akart, és naggyá lett. [5]Míg én erre figyeltem, íme egy kecskebak rontott nyugat felől az egész föld színére, anélkül, hogy a földet érintette volna. A bak tekintélyes szarvat viselt a szemei között, [6]és eljutott egészen ad-

kiegészíti a következő szavakkal: «a dolog fordulatáig», — vagyis a megjövendölt események teljesedéséig.

8. *1—14. Dániel látomása a kos és a kecskebak harcáról.* — *1. Baltazár király uralkodására* nézve l. 4, 20—23. magyarázatát. A vers utolsó része a 7. fejezet látomására céloz. — *2. Szúza*, a későbbi Persepolis, Elám fővárosa volt. V. ö. Ezdr. I. 4, 9. magyarázatát, továbbá Neh. 1, 1; Eszt. 1, 2. A Vulgáta szövegéből nem lehet biztosan eldönteni, vajjon Dániel csak *látomásban* volt-e Szúzában (v. ö. Ez. 8, 3; 40, 2.), vagy pedig (talán hivatalos küldetésben) tényleg Szúzában járt és ott kapta látomását. A héber szöveg az előbbi értelmezést valószínűbbé teszi. *Elám tartománya* Babilóniától keletre feküdt. *Az Uláj kapujánál*, a héber szerint: «az Uláj folyónál». *Uláj* a görög íróknál az «Eulaios»-folyó; ez valószínűleg azonos azzal a csatornával, mely a Choaspes és a Koprates folyókat Szúzától keletre összekötötte egymással. — *3. A víz előtt*, a héber szerint: «a folyó előtt». A *kos* a 20. v. szerint a méd-perzsa birodalom, illetve ennek utolsó királya, III. Dárius Kodomannus (338—330.); két *nagy szarva* a méd és a perzsa nép; *a nagyobb* és egyre *növekedő* szarv a perzsák népe, melynek hatalma egyre nagyobb lett a médek fölött. — *4.* A kos *öklelése nyugat, észak és dél felé* Perzsia hadjáratait jelenti Lídia, Babilon, Egyiptom és Görögország ellen Círus, Kambízes, I. Dárius és Xerxes alatt. A Hetvenes fordítás keletet is említi. A *vadállat*ok a Perzsia által legyőzött népek. — *5.* A *nyugat felől* jövő *kecskebak* a makedon-görög birodalom, mely (kelet felé) az egész akkor ismert világra kiterjesztette hatalmát. *A nélkül, hogy a földet érintette volna:* célzás a makedon hadseregnek példátlanul gyors előtörésére. *A bak*nak *tekintélyes szarva* Nagy Sándort, Makedónia leghatalmasabb királyát jelenti. — *6.* Jelképes leírása a makedon-

dig a *két*szarvú kosig, melyet a kapu előtt láttam állani, és dühödt erővel feléje rohant. [7]Mikor aztán a kos közelébe jutott, dühösen nekirontott a kosnak és letörte két szarvát, s a kos nem tudott ellene állani; aztán földreterítette és összetaposta, és senki sem tudta a kost hatalmából megszabadítani. [8]A kecskebak aztán igen naggyá lett, de éppen, amikor a legnagyobb volt, a nagy szarva letörött, és helyében négy szarv nőtt ki az ég négy tája felé. [9]Az egyikből aztán egy kis szarv nőtt ki, és az igen megnövekedett dél, kelet és a *dicső ország* felé, [10]sőt felnőtt az ég seregéig, és levetett a földre *néhányat* a seregből és a csillagokból, és összetaposta őket. [11]És felnőtt egészen a sereg Fejedelméig, és elvette tőle a szüntelen való áldozatot, és megalázta szent helyét. [12]*Mert* a bűnök miatt hatalom adatott neki a szüntelen való áldozat ellen, és földreterítette az igazsá-

perzsa háborúnak 333—330. között. — *7.* Nagy Sándornak Perzsián aratott fényes győzelmei a Granikosz-folyónál, Isszosznál, Gaugamélánál és Arbelánál az óriási perzsa birodalmat mentheteílenül kezére juttatták. — *8.* A makedon birodalom egyre nagyobb lett, de hatalmának tetőpontján összeroppant, amikor Nagy Sándor 323-ban váratlanul meghalt. A *nagy szarv helyett kinőtt négy szarv* Nagy Sándor négy hadvezére, kik birodalmán megosztoztak: Ptolemeus, Szeleukus, Laomedon és Antipater. (V. ö. 7, 6; 11, 4; Makk. I. 1, 9.) — *9.* E látomás folytatásában nincsen szó három «szarvnak» (királynak, illetve országnak) további sorsáról; a próféta itt csak a negyedik szarv kis szarváról, a Szeleukida-uralkodóházból származó IV. Antiochus Epifánesről beszél. A kis szarv *igen megnövekedett dél, kelet és a dicső ország* (a Hetvenes fordítás szerint: «észak») *felé:* Antiochus Epifánes ismételten viselt hadjáratokat Egyiptom, Perzsia és Palesztina, főleg Jeruzsálem ellen. *A dicső ország* (héb.) helyett a Vulgáta «az erősség»-ről beszél. — *10.* Antiochus Epifánes istenkáromló tervei és határozatai. *Az ég serege* itt a választott zsidó népet jelenti. Azok, akiket a kis szarv az ég *seregéből és a csillagokból levetett a földre és összetaposott:* a Makkabeus-kor vértanui. V. ö. Makk. I. 1, 52. 60. 63—66; II. 6. 7. — *11. A sereg Fejedelme* maga az igaz Isten, kinek Antiochus Epifánes hadat üzent, amikor törvényének megtartását halálbüntetés terhe alatt megtiltotta (Makk. I. 1, 43—64.). *Elvette tőle a szüntelen való áldozatot:* Antiochus Epifánes megtiltotta a mózesi törvényben előírt mindennapi áldozat bemutatását a jeruzsálemi templomban; 167 Kiszlev hó 15-én a jeruzsálemi templom égőáldozati oltárára bálványoltárt állíttatott, és azon Kiszlev hó 25-én első ízben bálványáldozatot (sertést) mutatott be (Makk. I. 1, 57. 62.). Ettől fogva 164 Kiszlev hó 25-ig, a templom megtisztításáig (Makk. I. 4, 36—59.) a mindennapi áldozat szünetelt. — *12.* Antiochus Epifánes örjöngésével az Úr a zsidók bűneit akarta megbüntetni, és őket bűnbánatra indítani. (Makk. II. 4. 5. fejezete részletesen előadja azokat a szégyenletes bűnöket, melyeket Jázon és Menelaos főpapok elkövettek. Makk. I. 1, 12—16. oly zsidók-

got, és tetteivel sikert aratott. [13]És hallottam, hogy az egyik szent beszél, és egy másik szent így szólt annak, aki beszélt és akit én nem ismertem : Menynyi időre szól ez a látomás a szűntelen való áldozatról, s a pusztítás bűnének elkövetéséről, a szentély és a sereg megtiprásáról? [14]Az mondotta neki : Kétezerháromszáz napra, estére, reggelre ; aztán tisztává lesz a szentély.

[15]Történt pedig, hogy amikor én, Dániel, ezt a látomást láttam és értelmét kerestem, íme elém állt egy férfiúhoz hasonló alak, [16]és az Uláj felől emberi szót hallottam, mely kiáltott és szólt : Gábriel, magyarázd meg neki a látomást ! [17]Erre ő odajött és megállt ott, ahol én álltam ; amikor odajött, remegve arcra borultam, s ő azt mondotta nekem : Értsd meg, emberfia, hogy az utolsó időkben megy teljesedésbe ez a látomás. [18]Mikor ő hozzám szólt, én arcra estem a földön, de ő megérintett és lábamra állított, [19]és mondotta nekem : Én megmutatom neked, mi történik majd az átok idejének végén ; mert vége lesz az időnek. [20]Az a *két*szarvú kos, amelyet láttál, a médek és a perzsák királya, [21]a kecskebak pedig a görögök királya, és a nagy szarv, mely a szemei között volt, az első király. [22]Hogy pedig az letört és négy támadt a helyében : nemzetéből négy király fog támadni, de az ő ereje nélkül ; [23]és az ő uralmuk után, amikor megnő a go-

ról beszél, kik a hellenista világfelfogás kedveért hűtlenek lettek atyáik törvényéhez.) — *13.* A *szentek* az Úr trónja körül álló angyalok (7, 10.). — *14. Kétezerháromszáz nap* megfelel hat és fél holdévnek. Antiochus Epifánes kegyetlenkedése a zsidók ellen 171-ben kezdődött Óniás főpap megöletésével (Makk. II. 4, 34.). *Estére, reggelre* (v. ö. Móz. I. 1, 5. stb.) : teljes napokra. (A zsidók a napokat estétől-estéig számították.) *A szentély megtisztítása* a Makkabeus Júdás műve volt, 164 Kiszlev 25-én. (L. a 11. v. magyarázatát.)

15—26. Egy angyal megmagyarázza Dánielnek a kos és a kecskebak látomását. — 15. Egy férfiúhoz hasonló alak: egy angyal. *Gábriel* arkangyal nevének jelentése : «Az Isten férfia.» *Az Uláj felől*, szószerint : «az Uláj (kanyarulatai) közül». — *17. Remegve arcra borultam:* félelemből és tiszteletből. *Az utolsó időkben:* Antiochus Epifánes az Antikrisztusnak és általában minden istenellenes hatalomnak előképe ; az angyal magyarázatában összefolyik a közelebbi és a távolabbi jövő, Antiochus bukása, a választott nép megszabadulása és a messiási kor. — *19. Az átok idejének vége* Antiochus Epifánes, illetve az általa előképezett Antikrisztus kegyetlenkedésének kora. *Vége lesz az időnek*, Teodotion szerint : «az idő végén (teljesedik be) a látomás». — *20.* L. 3—4. v. — *21.* L. 5—7. v. — *22.* L. 8. v. — *23.* L. 9—12. v. IV.

noszság, egy arcátlan, cselszövő király támad. 24Hatalma megerősödik, de nem a maga erejéből, és hihetetlen mértékben pusztít majd mindent, és sikert is arat tetteivel. Megöli majd a hatalmasokat és a szentek népét 25kénye-kedve szerint. És sikeres lesz a cselszövés a kezében, és szívét nagy dolgokra fordítja; és mindenben bővelkedve igen sokakat megöl, sőt a fejedelmek Fejedelme ellen is támad; de elpusztul a nélkül, hogy *emberi kéz illetné*. 26A látomás, mely az estékről és a reggelekről mondatott, igaz; te azonban pecsételd le a látomást, mert *csak* sok nap mulva következik be.

27Erre én, Dániel, elájultam és napokon keresztül beteg voltam; mikor aztán felkeltem, intéztem a király ügyeit, és álmélkodtam a látomáson, de nem volt senki sem, ki megmagyarázza.

9. FEJEZET.

Dániel bűnbánó imádsága. — A hetven évhétről szóló jövendölés.

1A káldeus birodalom méd származású királyának, Dáriusnak, Ássuérus fiának első esztendejében, 2uralkodásának első esztendejében én, Dániel, megértettem a Könyvek-

Antiochus Epifanes szíriai király (175—163. Jeroszakka meg akarta szüntetni a zsidó vallást. Erőszakoskodásairól és cselszövéseiről részletesen Dán. 11, 21—45. beszél. *Amikor megnő a gonoszság:* l. Makk. I. 1, 12—16; II. 4. 5. Az *arcátlan, cselszövő király* IV. Antiochus Epifánes, ki csalárd módon foglalta el Szíria trónját, mely nem őt, hanem Demetriust, IV. Szeleukus Filopator fiát illette meg. — *24. De nem a maga erejéből:* Antiochus Epifánest római barátai segítették a trónra. Ezek a szavak Teodotionnál nem olvashatók. Antiochus Epifánes *hihetetlen mértékben pusztított mindent*, t. i. ami az igaz Isten tiszteletére vonatkozott. *A hatalmasok és a szentek népe:* a zsidóság és jámbor vezérei, elsősorban III. Óniás főpap. — *25. A fejedelmek Fejedelme* (az Isten) *ellen támad*, a görög fordítások szerint: «az emberek vesztére támad». IV. Antiochus Epifánes vesztét nem *emberi kéz* okozta; nyomorúságos végét leírja Makk. I. 6, 1—16. és még részletesebben Makk. II. 9. — *26. Az estékről és a reggelekről:* az elkövetkező időkről. *Pecsételd le a látomást:* egyelőre ne hirdesd, mert ez a látomás a messze jövőre vonatkozik.

27. A látomás és magyarázata mélységes hatással van Dánielre. V. ö. 7, 28; 10, 7—15. *Nem volt senki sem, ki megmagyarázza* (t. i. a látomást): a próféta még az angyal magyarázata után sem érti meg teljesen a messze jövőre vonatkozó látomást.

9. *1—19. Dániel bűnbánó imádsága.* Ez a könyörgés szinte szóról-szóra megegyezik Báruk próféta imádságának (1, 15—3, 8.) egyes részleteivel. Lehetséges, hogy a Babilonban élő zsidók közt bizonyos bűnbánati imaforma alakult ki, melyet mindkét próféta felhasznált, de különben is a zsidó nép fogsága és bűneinek tudata könnyen sugalmazhatta ugyanazokat a gondolatokat mind Báruknak, mind Dánielnek. — *1. A káldeusok* a babiloniak. — *2. A Köny-*

ből, hogy az Úr az esztendők számára vonatkozólag ezt a szózatot intézte Jeremiás prófétához : Jeruzsálem pusztulása teljes hetven esztendeig tart. 3Erre én az Úrhoz, Istenemhez fordítottam arcomat, hogy böjtölve, szőrruhában és hamuban könyörögjek és esdekeljek előtte. 4A következőképen imádkoztam az Úrhoz, Istenemhez, és a következő vallomást tettem : Hozzád könyörgök, Uram, te nagy és félelmetes Isten, ki megtartod szövetségedet és irgalmadat azok iránt, kik téged szeretnek és megtartják parancsaidat ! 5Vétkeztünk, gonoszságot követtünk el, istentelenül cselekedtünk, eltávoztunk és elfordultunk parancsaidtól és végzéseidtől. 6Nem engedelmeskedtünk szolgáidnak, a prófétáknak, kik nevedben szóltak királyainkhoz, fejedelmeinkhez, atyáinkhoz és az ország egész népéhez. 7Az igazság a tied, Uram, az arcpirulás pedig, miként a jelen mutatja, a miénk, Júda férfiaié, Jeruzsálem lakóié, az egész Izraelé, legyenek *bár* közel avagy távol, mindazokban az országokban, ahová száműzted őket gonoszságaik miatt, melyekkel ellened vétkeztek. 8Uram, az arcpirulás a miénk, királyainké, fejedelmeinké és atyáinké, kik vétkeztek ; 9de a tied, Urunk, Istenünk az irgalom és a megbocsátás. Mi ugyanis eltávoztunk tőled, 10és nem hallgattunk az Úrnak, Istenünknek szavára, hogy törvénye szerint járjunk, melyet nekünk szolgái, a próféták által adott. 11Egész Izrael megszegte törvényedet, és elfordult, hogy ne hallja szavadat. Ekkor reánk hullott az az átok és a fenyegetés, mely meg van írva Mózesnek, az Isten szolgájának könyvében, mert vétkeztünk ellene, 12és Ő teljesítette szavait, melyekkel megmondotta rólunk és fejedelmeinkről, kik ítélkeztek rajtunk, hogy olyan nagy csapást hoz reánk, amilyen még soha sehol sem volt az egész ég alatt ; és úgy is történt Jeruzsálemmel. 13Amint írva vagyon Mózes törvényében, reánk jött mindez a csapás. Nem kérleltük meg színedet, Urunk, Istenünk az-

vek a régebbi szentiratok, nevezetesen Jeremiás könyve, mely először beszél arról, hogy a babiloni fogság hetven évig fog tartani (25, 11. 12; 29, 10; v. ö. Zak. 1, 12.). — *3.* A *böjtölés*, a *szőrruha és a hamu* a bűnbánat eszközei és jelei. — *8. Kik vétkeztek*, a héber szerint kiegészítve : «ellened». — *11—13.* L. Móz. III. 26, 14—

zal, hogy gonoszságainkból megtértünk és igazságodra ügyeltünk volna; [14]ezért gondolt az Úr a veszedelemre és hozta el azt reánk. Igazságos az Úr, a mi Istenünk minden tettében, amelyet végbevitt, mert nem hallgattunk szavára. [15]Most azonban, Urunk, Istenünk, ki erős kézzel kihoztad népedet Egyiptom földéről és nevet szereztél magadnak mind a mai napig, — *noha* vétkeztünk, gonoszságot cselekedtünk: [16]kérlek, Uram, egész igazságodra, forduljon el haragod és bosszúságod városodtól, Jeruzsálemtől, és szent hegyedtől, hiszen Jeruzsálem és néped a mi vétkeink miatt és atyáink gonoszsága miatt gyalázat tárgya mindazok előtt, akik körülöttünk vannak. [17]Most azonban hallgasd meg, Istenünk, szolgád könyörgését és esdeklését, és önnön kedvedért ragyogtasd arcodat feldúlt szentélyed felett. [18]Hajtsd *hozzánk*, Istenem, füledet, és hallgass meg; nyisd fel szemedet és lásd meg pusztulásunkat és azt a várost, mely nevedet viseli, hiszen nem a mi érdemeinkben, hanem a te nagy irgalmasságodban *bízva* terjesztjük színed elé könyörgéseinket. [19]Hallgass meg, Uram! Légy kegyes, Uram! Figyelj *reánk* és cselekedjél önnön kedvedért késedelem nélkül, Istenem, hiszen a te nevedet viseli városod és néped!

[20]Még beszéltem és imádkoztam és vallottam bűneimet és népemnek, Izraelnek bűneit, és Istenemnek színe elé terjesztettem könyörgésemet Istenemnek szent hegyéért, [21]még mondottam az imádságot, mikor íme Gábriel, az a férfiú, kit az előbbi látomásban láttam, gyorsan *hozzám* repült és megérintett az esti áldozat idején. [22]Értésemre adta, szólt nekem és mondotta: Dániel, máris eljöttem, hogy megmagyarázzam neked a dolog értelmét. [23]Amikor imádkozni kezdtél,

45; V. 27, 14—26; 28, 15—68; 29, 18—29. — *15.* Az egyiptomi szolgaságból való megszabadítást a zsidó nép mindig az Isten legnagyobb jótéteményének tekintette. — *16.* Az Istennek *szent hegye* a Sion hegye. — *17. Önnön kedvedért* (így *19.* is): a zsidók felfogása szerint a választott nép ügye magának az Istennek ügye, dicsősége az ő dicsősége. A Hetvenes fordítás szerint: «szolgáidért, Uram!»

20—23. Gábriel arkangyal megjelenik Dánielnek. — 21. Gábriel, kit az előbbi látomásban láttam: l. 8, 16 skk. *Az esti áldozat idején:* délután három órakor. — *22. Értésemre adta,* a Hetvenes fordítás és a Pesitta szerint: «eljött». — *23. Amikor imádkozni*

elhangzott egy szózat, és
én eljöttem, hogy tud-
todra adjam, mert te
kedvelt férfiú vagy: fi-
gyelj tehát a szózatra és
értsd meg a látomást.

[24]Hetven hét van ki-
szabva népedre
És szent városodra,
Míg megszűnik a tör-
vényszegés
És véget ér a bűn,

kezdtél, elhangzott egy szózat, (t. i. az Istentől): az Úr rögtön, könyörgéseid kezdetén (4. v.) kiadta azt a szózatot, mely a hetven esztendőre világosságot vet. (Az angyal az Istenről emberi módon beszél.)

24—27. A hetven évhétről szóló jövendölés az egész Szentírásnak egyik legérdekesebb, de bizonyos tekintetben legnehezebb részlete. Már a legrégibb fordítók és értelmezők is eltérnek egymástól e jövendölés magyarázatában. A Hetvenes görög fordítás és a szír Pesitta az eredeti szövegtől erősen eltér, és annak inkább (önkényes) értelmezése, mint fordítása. Teodotion általában megegyezik az eredeti szöveggel, a latin Vulgáta az eredeti szövegnek szabad fordítása.

a) *A Vulgáta szövegének magyarázata.* (Ezt a szöveget adja vissza a fenti fordítás.) A Vulgáta szövegét számos magyarázó Jézus Krisztus első eljövetelére és a megváltás művére vonatkoztatja.

24. Hetven hét. A szent szerző (illetve az angyal) évhetekről beszél, és a megszabadulás idejét ugyanazzal a számmal fejezi ki, mellyel Jeremiás a fogság éveit jelölte meg (25, 11. 12; 29, 10.). *Népedre és szent városodra:* mivel Dániel annyira szívén viseli a választott népnek és a szent városnak sorsát, az angyal Jeruzsálemet «az ő városá»-nak mondja. Az ígéretek a Messiás személyében és megváltói művében mentek teljesedésbe. *A látomás és a jövendölés:* az ószövetségnek összes, a Messiásra vonatkozó látomásai és jövendölései. *A Szentek Szentje* a Messiás; v. ö. Luk. 1, 35. — *25. Ama parancsot, hogy ismét felépüljön Jeruzsálem,* egyes értelmezők I. Artaxerxes (Longimanus — «a Hosszúkezű») végzésére magyarázzák, uralkodásának hetedik évéből, 458-ból, melyben megengedte Ezdrásnak és az ő vezetése alatt álló zsidóságnak a Szentföldre való visszatérést, és a visszatérőknek a királyi kincstárból gazdag adományokat utalt ki (Ezdr. 7, 11—26.). Ezt a rendeletet kiegészíti ugyancsak I. Artaxerxesnek második rendelete, uralkodásának huszadik évéből (445.), melyben Nehemiásnak kifejezetten megengedte Jeruzsálem falainak és tornyainak felépítését (Neh. 2, 1—8.). A jövendölés kiindulópontja tehát a 458. esztendő. *A felkent fejedelem* a Messiás. Az angyal a hetven évhetet három szakaszra osztja: hét, hatvankét és egy évhétre. Az első *hét hét* alatt felépül a szent város *(az utcák és a falak),* és pedig *viszontagságos időkben,* vagyis igen nehéz körülmények között, mint azt Ezdrás és Nehemiás könyve bőven előadja. — *26. A hatvankét hét mulva,* vagyis az első hét évhét után 434 év mulva. — *Megölik a felkentet:* a 27. vers szerint a Messiás halála Dániel utolsó évhetének közepére esik. *Nem leszen az ő népe, mely őt megtagadja:* e szavak nincsenek meg a héber szövegben. V. ö. Mát. 27, 11—25; Márk 15, 1—15; Luk. 23, 1—5. 13—25; Ján. 18, 28—19, 16. *A várost és a szentélyt elpusztítja egy nép az eljövendő vezérrel:* Jeruzsálemet Kr. u. 70-ben elpusztította a római hadsereg Titus vezetése alatt. A 26. vers nem a város és a szentély pusztulásának időpontját, hanem annak okát jelöli meg. *Az elhatározott pusztulás:* Zsidóország végpusztulása és a zsidó nép szétszóratása. — *27. A szövetség* a Messiás által hozott új üdvös-

Eltörültetik a gonoszság
És örök igazság támad,
Beteljesedik a látomás
és a jövendölés,
És felkenetik a Szentek
Szentje.

25Tudd meg tehát és
értsd meg: Ama parancs
kiadásától, hogy ismét fel-
épüljön Jeruzsálem, a fel-
kent fejedelemig hét hét
és hatvankét hét leszen,

ségi rend, az újszövetség. *Sokakkal:* azokkal, kik a Messiás tanítását elfogadták. *A hét közepén megszűnik a véres áldozat és az eledeláldozat:* a Messiás halálával az előképes értelmű ószövetségi áldozatok elvesztették kötelező voltukat, az ószövetségi szertartási törvény holt törvénnyé lett (l. főleg Szent Pál tanítását a Galatákhoz írt levélben), sőt Jeruzsálem pusztulása után az ószövetségi szertartási törvényt halálos bűn nélkül nem is lehetne többé megtartani. *A vészthozó undokság a templomban* a jeruzsálemi templom feldúlását jelenti. *Végesvégig megmarad a pusztulás:* v. ö. Mát. 24, 2; Márk 13, 2; Luk. 21, 6.

b) *A héber szöveg fordítása,* Teodotion fordításával kiegészítve és megvilágítva így hangzik:

«*24.* Hetven hét van kiszabva népedre és szent városodra, hogy végrehajtassék a gonosz tett, teljessé legyen a bűn, kiengeszteltessék a gonoszság, előhozassék az örök igazság, megpecsételtessék látomás és próféta, és felkenessék a szentségek szentsége. *25.* Tudd meg tehát és jegyezd meg: Ama beszéd kimenetelétől, hogy Jeruzsálem ismét felépüljön, egy felkent fejedelemig hét hét leszen, és hatvanként héten újra felépül utca és térség. És az idők szorongatásában (Hetvenes ford. és Teodotion: végén) *26.* azaz a hatvankét hét mulva megöletik egy felkent; és nem leszen neki (Teodotion: bírói ítélete). És a várost és a szentélyt elpusztítja egy eljövendő vezér népe, és a vége áradás által leszen, de a háború végén megszűnik a pusztulás. *27.* De az egy héten sokakkal megerősíti a szövetséget; a hét közepén pedig megszünteti a véres áldozatot és az eledeláldozatot, és a szárnyon (Hetvenes ford. és Teodotion: «a szent dolgon») a vészthozó undokság leszen, míg az elhatározott pusztulás ki nem öntetik a pusztítóra.»

Magyarázat. — A héber szöveg (és Teodotion fordítása) elsősorban és közvetlenül Antiochus Epifánes vallásüldözésére és bűnhödésére vonatkozik. — *24.* A versnek első két tagja valamely nagy bűn elkövetéséről és a gonoszság betetőzéséről beszél. Ez a szörnyű gonosztett a jámbor III. Óniás főpapnak szószegő megöletése Kr. e. 171-ben (Makk. II. 4, 34.). A vers második fele a zsidóság vallási és nemzeti megújhodásáról beszél, mely a Makkabeus-felkelés idejében következett be. *Hogy megpecsételtessék látomás és próféta:* hogy igaznak bizonyuljon és beteljesedjék a prófétai látomás, azaz eljöjjön az Úr büntető haragja, amelyről ehelyütt szó van. A *szentségek szentsége* kifejezés többféleképen jelenthet. Móz. II. 29, 37. ezt a kifejezést a szent sátornak és főleg az égőáldozatok oltárának megnevezésére használja. — *25. Hogy Jeruzsálem ismét felépüljön,* a héber mondat így is fordítható: «hogy visszatérjenek és Jeruzsálemet felépítsék». Dániel könyve ugyanazt a kifejezést használja, amellyel Jeremiás megjövendöli a választott nép hazatérését (29, 10.). Jeremiás első jövendölése (= *ama beszéd kimenetele),* mely a zsidó népnek reményt nyujtott a babiloni fogság végére hetven esztendő mulva (25, 11. 12.), Jóákim uralkodásának negyedik évében hangzott el, 605-ben; a héber szöveg szerint tehát ez az év a

és viszontagságos időkben ismét felépülnek az utcák és a falak. [26]A hatvankét hét mulva megölik a felkentet, és nem leszen az ő népe, mely őt megtagadja. S a várost és a szentélyt elpusztítja egy nép az eljövendő vezérrel, s a vége rombolás, és a háború vége után *jő* az elhatározott pusztulás. [27]És egy héten sokakkal megerősíti a

hetven évhét kiinduló pontja. *Egy felkent fejedelem:* Círus perzsa király (v. ö. Iz. 45, 1.), kinek trónralépése (558.) és Jóákim negyedik éve között hét évhét telt el. — Mások szerint a felkent fejedelem Józsue főpap, ki Zorobábellel együtt a Babilóniából hazájába visszatérő zsidó népnek vezére volt, és a jövendölés kiindulópontja Jeruzsálem pusztulása 586-ban. 586-tól 538-ig, a zsidók első csoportjának hazatéréséig éppen 49 (= 7×7) esztendő telt el. A kezdő évet és az utolsó esztendőt Dániel zsidó szokás szerint teljes esztendőnek veszi. Az *utca és térség* Jeruzsálem városa, melynek felépítésére Círus a zsidóknak 538-ban engedélyt adott (Krón. II. 36, 22—23; Ezdr. 1, 1—4.). — *26.* A hatvankét évhét első 49 éve valószínűleg párhuzamosan halad az első hét évhéttel. *Megöletik egy felkent* (a Hetvenes fordítás, Teodotion és a régi latin Itala fordítás szerint: «kiirtatik a felkenés»): III. Óniás főpapot szószegő módon megölik 171-ben. *És nem leszen neki:* a héber szövegből az alany kiesett; a hiányzó fogalom Teodotionból egészítendő ki: «nem leszen neki bírói ítélete», — vagyis bírói ítélet nélkül, szószegő módon fogják megölni. (L. Makk. II. 4, 34.) Az *eljövendő vezér* Antiochus Epifánes, ki 170-ben, első egyiptomi hadjárata után Jeruzsálemben bosszúból rettentő mészárlást rendezett a zsidók között és a templomot kirabolta (Makk. I. 1, 21—29; II. 5, 5—21.); majd két év mulva Apollonius vezére által újabb mészárlást rendezett a zsidók között Jeruzsálemben, a zsidó vallás gyakorlását halálbüntetés terhe alatt megtiltotta, a templomot pedig meggyalázta (Makk. I. 1, 30—67; II. 5, 24—26.). Az *áradás* háborút jelent. *A háború végén:* a Makkabeusok hős szabadságharca után. — *27. Az egy héten sokakkal megerősíti a szövetséget:* Antiochus Epifánes az Óniás főpap megöletésével kezdődő rémuralom tartama alatt (171—164-ig, halála évéig) számos zsidót hithagyásra bírt és a saját pártjára vonzott. (V. ö. Makk. I. 2, 23—26.) *A hét közepén megszűnteti a véres áldozatot és az eledeláldozatot:* l. 8, 11. Antiochus Epifánes 168 decemberében megszűntette a jeruzsálemi templom istentiszteletét. Mivel az egész látomás hetven évhétről szól, ha 168 végétől még egy fél évhetet számítunk, 164-ig jutunk el, Antiochus Epifánes halála évéig. A próféta szerint ekkor eljő az üdvösség ideje. — A *szárnyon* (a Hetvenes fordítás és Teodotion szerint: «a szent dolgon»), valószínűleg az égőáldozati oltáron. *A vészthozó undokság* az áldozati oltáron felállított bálványoltár és a rajta bemutatott bálványáldozatok; l. 8, 11. magyarázatát. *Az elhatározott pusztulás:* a megérdemelt isteni büntetés; *a pusztító:* Antiochus Epifánes. V. ö. Makk. I. 6, 1—16; II. 9.

c) *A Hetvenes görög fordítás* nem évhetekről, hanem 7+70+62 *évről* (139 évről) beszél (26. v.), és az erőszakkal megölt *felkent*ben szintén III. Óniás főpapot látja. A 139 évet a Szeleukida-időszámítás kezdetétől, 311-től számítja. — A szír *Pesitta* oly szabad fordítást ad, mely inkább már értelmezésnek mondható.

Az újszövetségi Szentírás hivatkozik ugyan Dániel könyvének szóbanforgó jövendölésére, de nem Jézus Krisztus eljövetelével,

szövetséget, és a hét közepén megszűnik a véres áldozat és az eledeláldozat, és a templomban a vészthozó undokság leszen, és végesvégig megmarad a pusztulás.

10. FEJEZET.

Dániel böjtje és vezeklése. — Gábriel arkangyal megjelenik Dánielnek, hogy neki a végső idők történetét kinyilatkoztassa.

[1]Círusnak, a perzsák királyának harmadik esztendejében Dániel, kit

hanem Jeruzsálem pusztulásával és a világ végével kapcsolatban (Mát. 24, 15; Márk 13, 14; Luk. 21, 20; v. ö. Dán. 9, 27.).

A legrégibb szentatyák és egyházi írók ezt a helyet többnyire az Antikrisztus idejére és Jézus Krisztusnak második eljövetelére magyarázták. — A latin szentatyák és egyházi írók Szent Ágoston óta általában azt mondják, hogy Dániel megjövendölte Jézus Krisztus eljövetelének és szenvedésének idejét, de az egyes éveket és évheteket különböző kiindulópontoktól és különféleképen számítják. Szent Jeromos már tízféle magyarázatot ismer és sorol fel, de ő maga nem foglal állást. Szent Ciprián és Lactantius más messiási helyeket részletesen magyaráznak, de Dániel 9, 24—27-ről egészen hallgatnak (úgy mint a keleti szentatyák és egyházi írók közt Szent Jusztinus és Nisszai Szent Gergely is). A középkori magyarázók általában Tiszteletreméltó Bédát (VIII. sz.) követik, ki elsőnek vette magyarázata alapjául a Vulgáta szövegét. — A keleti magyarázóknál a következő jellemző vonásokat találjuk: *a)* az utolsó évhét az Antikrisztus korára és a világ végére vonatkozik; *b)* Jézus Krisztus megöletése helyett a zsidó főpapság megszűnéséről beszélnek; *c)* a szent város elpusztítását (Alexandriai Kelemen kivételével) nem Titusnak, hanem Nagy Heródesnek és utódainak, vagy Hadriánus császárnak, a Bar-Kokba által Kr. u. 135-ben támasztott zsidó lázadás leverőjének, vagy az Antikrisztusnak tulajdonítják.

A régiek közül egyedül Porfirius pogány bölcselő magyarázta Dániel könyvének egész második részét — Dániel látomásait — *kizárólag* Antiochus Epifánesre, mert nem akarta felismerni a látomások előképes jellegét, és bennük nem ismert fel jövendölést, hanem azokban csak a történelem elmult eseményeinek jelképes leírását látta.

Az előadottakból világos, hogy Dán. 9, 24—27-ben a régi keresztény magyarázók *messiási jövendölést* láttak; arra nézve azonban nincs köztük megegyezés, hogy ez a jövendölés *mily értelemben* messiási jellegű: közvetlenül Jézus Krisztus első eljövetelére és kereszthalálára vonatkozik-e, vagy az Antikrisztus idejére, kit Jézus Krisztus hatalma a világ végén tökéletesen le fog győzni.

Az Egyház Dán. 9, 24—27-re vonatkozólag semmiféle hiteles magyarázatot sem adott.

A **10—12.** fejezet egységes, összefüggő látomás; *10, 1—14. ennek a bevezetése.*

10. *1—3. Dániel böjtje és vezeklése.* — *1.* Círus 558-ban lépett Perzsia trónjára és 539-ben lett Babilon királya; *harmadik* éve tehát 556 vagy 537 lehet. A Hetvenes fordítás szerint e látomás ideje Círus első esztendeje volt. *Baltazárról* l. 1, 7. *Igaz dolgot:* valódi látomást. *Nagy háborúságokat* (héb., Vulg. «erősséget») *közölt:* erről a háborúról, illetve a háborúknak egész hosszú sorozatáról kimerítően szól a 11. fejezet. *És megértette a látomást* (héb.), a Vulgáta

Baltazárnak neveztek el, kinyilatkoztatásban részesült, mely igaz dolgot és nagy *háborúságot* közölt; ő figyelt a dologra, és *megértette* a látomást.
2Azokban a napokban én, Dániel, teljes három hétig gyászoltam; 3jóízű kenyeret nem ettem, hús és bor nem ment be számba és olajjal nem kentem meg magamat, míg teljes három hét el nem telt.
4Az első hónap huszonnegyedik napján, mikor a nagy folyam, vagyis a Tigris mellett voltam, 5felemeltem szememet, és íme egy gyolcsruhába öltözött férfiút láttam; derekát színarany övezte, 6teste olyan volt, mint a krizolit, arca mint a villám fénye, szeme mint az égő tűz, karja és lába szára mint a ragyogó érc, és szavának hangja olyan, mint a sokaság hangja.
7Egyedül én, Dániel, láttam ezt a látomást; azok a férfiak, akik velem voltak, semmit sem láttak, de felette nagy félelem fogta el őket, és elfutottak és elrejtőztek. 8Mikor magamra maradtam és ezt a nagy látomást láttam, erő nem maradt bennem, arcom elváltozott, elbágyadtam, és minden erőm oda lett. 9Mikor pedig szavának hangját hallottam, hallatára rémülten arcra estem, és arcom a földhöz tapadt. 10És íme egy kéz megérintett és térdemre meg tenyeremre állított engem, 11és mondotta nekem: Dániel, te kedvelt férfiú, értsd meg az igéket, melyeket hozzád intézek, és állj talpra, mert éppen most küldött Ő engem hozzád. Mikor ezeket a

szerint: «mert meg kell érteni a látomást». — *2. Gyászoltam:* vezekeltem. Dániel látja népének szomorú helyzetét, s az eddig nyert kinyilatkoztatásokból tudja, hogy népére még igen nehéz napok várnak; ezért vezekléssel akarja kiengesztelni az irgalom Istenét. — *3. Jóízű kenyeret:* finomabb ételeket. Az *olajjal* való *megkenés* a vidámság és öröm jele.

4—14. Gábriel arkangyal megjelenik Dánielnek. — *4. Az első hónap* Niszán, mely a mi naptárunk szerint megfelel a március közepétől április közepéig terjedő időnek. Niszán havának *huszonnegyedik napja* a zsidók fáze-ünnepének nyolcada után következő nap. — *5.* A *gyolcsruhába öltözött férfiú* Gábriel arkangyal; a fehér *gyolcsruha* a méltóságnak jele (Jel. 1, 13.). — *6.* A jelképes látomásnak minden vonása az angyal méltóságát és hatalmát domborítja ki. (V. ö. Jel. 1, 13—16.) *A krizolit* sárga színű drágakő. — *7.* A *felette nagy félelem* a láthatatlan természetfölötti hatalom közellétének érzetéből fakadt. *Elrejtőztek:* a Hetvenes fordítás hozzáteszi: «sietve», Teodotion és a szír fordítás pedig: «félelmükben». — *8—9.* V. ö. 7, 28; 8, 27. — *10.* Az angyal jóságosan bátorítja Dánielt. A *tenyeremre* szó Teodotionnál hiányzik; a Hetvenes fordítás szerint: «lábam inaira» (állított). — *11. Te kedvelt férfiú:*

szavakat mondotta nekem, én remegve felállottam. [12]Ekkor így szólt hozzám: Ne félj, Dániel, mert az első naptól fogva, hogy szívedet arra adtad, hogy értelmet nyerj és magadat Istened színe előtt sanyargasd, szavaid meghallgatásra találtak, és én éppen a te szavaid miatt jöttem. [13]A perzsák országának fejedelme azonban huszonegy napon át ellenem állt, de íme Mihály, a legfőbb fejedelmek egyike segítségemre jött, és én *őt hagytam* ott a perzsák királyánál. [14]Eljöttem pedig, hogy tudtodra adjam, mi fog történni népeddel a végső napokban, mert a látomás megint ama napokról szól.

[15]Mikor ő ezeket a szavakat elmondta nekem, én a földre szegeztem tekintetemet és hallgattam. [16]Ekkor íme egy emberfiához hasonló alak megérintette ajkamat, és én megnyitottam számat és beszélni *kezdtem*, és így szóltam ahhoz, ki előttem állt: Uram! amikor téged láttalak, inaim elernyedtek, és semmi erő sem maradt bennem. [17]Hogyan beszélhetne tehát uram szolgája *veled*, én, uram, mikor semmi erő sem maradt bennem, és még a lélekzetem is elállott? [18]Erre ismét megérintett engem az, aki emberhez hasonlónak látszott, és megerősített [19]és így szólt: Ne félj, te kedvelt férfiú! Béke veled! Légy erős és légy bátor! Mikor ezt mondotta nekem, én erőre kaptam és így szóltam: Beszélj, uram, mert megerősítettél. [20]Ekkor így szólt: Vajjon tudod-e, miért jöttem hozzád? Ime most visszatérek, hogy

l. 9, 23; 10, 19. — *12. Hogy magadat sanyargasd:* . . 2. 3. v. Az Isten rögtön meghallgatta Dániel imádságát (= *az első naptól fogva*) de bölcs tervei szerint három hétig próbára tette Dániel türelmét és állhatatosságát. *Éppen a te szavaid miatt:* a te imádságaid miatt.— *13.* Az angyalok csak annyiban ismerik meg az Isten terveit, amennyiben azokat velük közli; így történhetett, hogy *a perzsák országának fejedelme* (= őrangyala) három hétig ellenállott Gábrielnek. *Mihály* («Ki olyan, mint az Isten?») a legfőbb arkangyal (Jel. 12, 7.), az ószövetségi választott népnek őrangyala. V. ö. 12, 1. *És én őt hagytam ott a perzsák királyánál* (így Teodotion és a Hetvenes fordítás), Vulg. és héb. szerint: «és én ott maradtam a perzsák királyánál (Teod. «országában»). Az egyik arkangyal azért maradt a perzsák királyánál, hogy a király szívét a zsidók iránt irgalomra és kegyességre bírja. — *14. A végső napokban:* az angyal kinyilatkoztatásában összefolyik a közelebbi és a távolabbi jövő, a messiási ország eljövetele és a világ vége.

15—21. Dániel megrendülve hallgatja az angyal szavát; az angyal bátorítja és megerősíti a prófétát. — *16. Egy emberfiához* (= emberhez) *hasonló alak:* Gábriel arkangyal. — *19.* V. ö. 9, 23; 10, 11. — *20. Visz-*

megküzdjek a perzsák fejedelmével; aztán pedig kivonulok, és megjelenik és jön a görögök fejedelme; — [21]de tudtodra adom azt, ami fel van jegyezve az igazság könyvében; — és mindezekkel szemben nincs más segítőm, mint Mihály, a ti fejedelmetek.

11. FEJEZET.

A Ptolemeus és a Szeleukida uralkodók története Antiochus Epifánesig. — Antiochus Epifánes diadalai és bukása.

[1]Én a méd Dárius *mellett* álltam első esztendejétől fogva, hogy megerősödjék és hatalmassá legyen. [2]És most igazságot hirdetek neked. Íme még három király támad Perzsiában, és a negyedik nagyobb gazdagságra jut valamennyinél; és amikor gazdagsága által hatalmassá lesz, mindenkit feltüzel Görögország ellen. [3]Majd egy erős király támad: nagy hatalommal fog uralkodni, és megtesz mindent, amit csak akar. [4]Ám alighogy hatalomra jutott, birodalma összeomlik, és a négy égtáj felé felosztott

szatérek, hogy megküzdjek a perzsák fejedelmével (főangyalával) l. a 13. v. magyarázatát. *Megjelenik és jön a görögök fejedelme* (főangyala): valószínűleg szintén azért, hogy a zsidók hazatérését megakadályozza. — *21. Az igazság könyvében* (szószerint: *írásában*): az Isten végzéseiben. *A ti fejedelmetek:* legfőbb védőtök (13. v.). Ez a fejezet azt mutatja, hogy nemcsak az egyes embereknek, hanem az egyes nemzeteknek is van az Istentől rendelt őrangyaluk.

11. Ez a fejezet az ószövetségi Szentírásnak legnagyobb apokaliptikus jövendölése, mely szinte naplószerű rendben elmondja a görög-perzsa háborúkat, majd a Ptolemeusok és a Szeleukidák hadjáratait IV. Antiochus Epifánesig, valamint ennek a királynak őrjöngését a választott nép és vallása ellen. A 168. év eseményei után a jövendölés szorosan vett apokalipszissá lesz: Antiochus Epifánes sorsa összeolvad az Isten ellenségeinek és a választott nép ellenségeinek sorsával a világ végén. A jövendölés vége (12, 1—3.) már kizárólag a világ végére vonatkozik.

1—4. A görög-perzsa háborúk kora. — *1. Hogy megerősödjék és hatalmassá legyen*, a héber szerint: «hogy megerősítsem és hatalmassá tegyem». A perzsa királyok az Úr választott népe iránt jóindulattal viseltettek, ezért az angyal azon volt, hogy országuk megerősödjék. — *2. Igazságot hirdetek neked:* igaz kinyilatkoztatást. *Még három király támad Perzsiában:* egyes magyarázók szerint I. Dárius (521—485.), I. Xerxes (485—465.) és I. Artaxerxes (465—424.). Más magyarázat szerint a három király: Kambízes (529—522), I. Dárius és I. Xerxes; ez utóbbi egyszersmind a negyedik király Círus óta. Xerxes alatt érték el tetőpontjukat a görög-perzsa háborúk. A többi perzsa királyt, kik Nagy Sándor koráig uralkodtak, az angyal nem említi, talán azért, mert azt az engesztelhetetlen gyűlöletet a görögök és a perzsák közt, melyre a 3. v. céloz, már I. Dárius és Xerxes keltették fel. — *3. Az erős király* a hatalmas Nagy Sándor, ki legyőzte Perzsiát és azzal kénye-kedve szerint járt el (= *megtesz mindent, amit csak akar*). V. ö. 8, 5—8. — *4.* V. ö. 8, 8. 22. *Birodalma összeomlik és a négy*

ják ; nem az ő utódaira *száll*, és nem is lesz olyan hatalmas, mint az ő uralma alatt volt, mert birodalmát szétszaggatják, és másokra *száll*, nem azokra.

[5]És erőssé lesz a déli király ; de egyik fővezére föléje kerekedik és uralomra jut, és birodalma nagy leszen. [6]Évek mulva aztán szövetségre lépnek : a déli király leánya elmegy az északi királyhoz, hogy békét szerezzen, de a kar erejét nem tudja fenntartani, és ivadéka meg nem marad ; és kiszolgáltatják őt és kísérő apródjait, és azokat, akik őt ezekben az időkben támogatták. [7]Ám az ő gyökereinek hajtásából sarj támad,

égtáj felé felosztják: Nagy Sándor halála után (323.) először Perdikkás lett a főhatalom, ki azt Nagy Sándor kiskorú fia, Herakles helyett viselte 321-ig ; ezután az óriási birodalom felbomlott, és Nagy Sándor hadvezérei osztoztak meg rajta. Szíriát Laomedon kapta meg, Egyiptomot Ptolemeus, Babilóniát Szeleukus és Makedóniát Antipater. — *Birodalmát szétszaggatják:* az említett hadvezérek közt hosszas háborúkra került a sor, melyek csak 301-ben, az ipszosi csata után, a Diadochok békéjével értek véget. *Nem az ő utódaira száll*, a Pesitta szerint : «nem az ő kardja (= hatalma) szerint» ; Nagy Sándor családja az osztozkodásból kimaradt.

Mivel Palesztina ettől az időtől kezdve valósággal játéklabdájává lett Egyiptomnak és Szíriának, az angyal ennek a két országnak a további történetét mondja el az 5—20. versben ; egyes kevésbbé fontos eseményeket azonban elhagy.

5—20. A Ptolemeus és a Szeleukida uralkodók háborúi. — *5. A déli király* Egyiptom királya, I. Ptolemeus, Lágus fia (323—285.). Nagy Sándor hadvezérei közül ő vette fel először a királyi címet. *Egyik fővezére* (t. i. Nagy Sándornak) : Szeleukus Nikátor, az északi ország (Szíria) megalapítója. — *6.* II. Ptolemeus Filadelfus (285—246.) két ízben viselt háborút I. Szeleukus utódaival *(az északi királlyal):* I. Antiochus Szótérral (279—261.), és 258-tól 250-ig II. Antiochus Teosszal (260—246.). Az utóbbi háború után a két fejedelem szövetségre lépett egymással. A szövetségnek egyik feltétele az volt, hogy II. Antiochus Teosz taszítsa el nejét, Laodikét, kitől már gyermeke is volt, vegye el feleségül II. Ptolemeus Filadelfus *(= a déli király) leányát*, Berenikét, és hagyja a trónt Berenike utódaira. A két asszony vetélkedése azonban borzasztó családi tragédiára vezetett. Laodike környezete ugyanis Ptolemeus Filadelfus halála után rávette az öreg Antiochus Teoszt, hogy első feleségét visszahelyezze jogaiba és a trónt Laodike gyermekére hagyja, Berenikét pedig eltaszítsa magától. Hogy a király ezt az utóbbi elhatározását meg ne másíthassa, Laodike Antiochus Teoszt megmérgeztette, Berenikét, annak gyermekét és kíséretét pedig Antiochia mellett, Dafne berkében megölette. Erre a gyilkosságra céloz a vers utolsó része, mely a héber szerint így hangzik : «és kiadatik ő és kísérői, és az, aki őt nemzette, és támogatta egy ideig». — *7. Tartományába*, héb. «várába». A szörnyű gaztett nem maradt megtorlás nélkül. Berenike testvére, III. Ptolemeus Euergetes (246—222. = *az ő gyökereinek hajtásából támadt sarj)* hadsereggel megtámadta Szíria királyát, II. Szeleukus Kallinikust (246—226.). 246-ban bevonult

és az hadra kel és bevonul az északi király tartományába, és kényére-kedvére hatalmaskodik velük, [8]sőt még isteneiket, szobraikat meg drága ezüst- és aranyedényeiket is zsákmányul elviszi Egyiptomba, és diadalmaskodik az északi királyon. [9]Ez ugyan betör a déli király országába, de *kénytelen* visszatérni a maga földére. [10]Fiai azonban felháborodva igen hatalmas hadsereget gyüjtenek, és az sietve felvonul és beözönlik, majd ismét bevonul és hevesen megtámadja az ő erősségét. [11]Erre a déli király felháborodottan kivonul, és harcba száll az északi királlyal; az igen nagy sereget állít fel, de a sereg amannak a kezébe kerül, [12]és ő fogságba ejti a sereget és szíve felfuvalkodik; de bár sok ezret lever, mégsem diadalmaskodik, [13]mert az északi király ismét sereget állít, sokkal nagyobbat, mint azelőtt, és idők és esztendők multán hatalmas hadsereggel és nagy készletekkel sebtiben betör. [14]Azokban az időkben sokan felkelnek a déli király ellen; a te néped hitszegő fiai is felkelnek, hogy teljesítsék a láto-

Szeleukia várába, — *8.* és hatalmas zsákmánnyal tért vissza Egyiptomba. A vers végén a héber szövegben még «nehány évig» kifejezés olvasható. — *9.* Fordításunk a héber szöveget és Teodotiont követi. A Vulgáta szerint: «És bemegyen az országba a déli király». — Szeleukus Kallinikus két év mulva megtámadta Egyiptomot, de hadjárata eredménytelen maradt, és ő kénytelen volt országába visszatérni. — *10—19. III. Nagy Antiochus hadjáratai Egyiptom ellen.* — *10.* II. Szeleukus *fiai:* III. Szeleukus Keraunus (225—223.) és III. Nagy Antiochus (222—187.) alatt folytatódott a háború Egyiptom ellen, melynek trónján 221-től 205-ig IV. Ptolemeus Filopator ült. Nagy Antiochus 219-ben és 218-ban szinte ellenállás nélkül foglalta el Egyiptomnak kisázsiai birtokait, és Egyiptom határán, Gázában ütötte fel táborát. — *11. A déli király,* t. i. Ptolemeus Filopator, végre is kénytelen volt magát elszánni a védekezésre, és 70.000 gyalogossal, 5000 lovassal és 73 elefánttal felvonult Nagy Antiochusnak 62.000 gyalogosból, 6000 lovasból és 103 elefántból álló serege ellen. Az egyiptomi sereget Ptolemeus Filopator és felesége, Arszinoé, személyesen vezették. 217-ben az egyiptomi sereg Rafia mellett fényes győzelmet aratott; Antiochusnak 10.300 embere (10.000 gyalogosa és 300 lovasa) elesett, — *12.* 4000 pedig *fogságba* került. Antiochus sietve visszatért Antiochiába seregének romjaival, de Filopator nem aknázta ki győzelmét *(= mégsem diadalmaskodik).* — *13.* III. Antiochus még egy, az előbbinél is *nagyobb sereget állított* ki, és tizenhárom év mulva (204.), amikor Egyiptomban V. Ptolemeus Epifánes mint ötéves gyermek került a trónra, ismét megtámadta Egyiptomot, és visszafoglalta Egyiptom kisázsiai birtokait. — *14. Sokan felkelnek a déli király ellen:* III. Antiochuson kívül Fülöp makedon király, valamint a zsidók is *(= a te néped hitszegő fiai,* az adóbérlők) ellenségei voltak Egyiptomnak. Ezek a zsidók Nagy Antiochusnak segítségére voltak, hogy az

mást és elessenek. [15]És eljő az északi király és töltést emel, és elfoglalja a legjobban megerősített várakat, s a déli király karja nem bír *vele;* és ellenállásra kelnek válogatottjai, de nem lesz erejük; [16]és támadója azt tesz vele, amit akar, és nem lesz senki sem, ki ellenállhatna neki; és megállapodik a dicsőséges földön, és keze elpusztítja azt. [17]Aztán arra törekszik, hogy egész birodalmát hatalmába kerítse, s *ezért* jól bánik vele, s egy asszonyt ad neki, hogy országát felforgassa, de nem ér célt és nem szerzi meg. [18]Ezután a szigetek felé fordítja arcát és sokat elfoglal; de egy vezér véget vet gyalázatosságának, és megfizet neki gyalázatosságáért. [19]Végül saját országának földére fordítja arcát, megbotlik és elesik,

egyiptomi őrséget a Sion várából kiverje. Ily módon Palesztina a Szeleukidák uralma alá jutott. *Hogy teljesítsék a látomást:* amelyet az Úr Dánielnek adott a választott népre váró elnyomatásról és üldözésről (7, 19—27; 8, 9—12. 23—26; 9, 24—27.). *És elessenek:* a zsidóság az Egyiptom fennhatósága alatt élvezett viszonylagos jólétből a szír elnyomás alá jutott. — *15.* III. Antiochus kénytelen volt Szíriába visszatérni, miután szövetségese, a pergamumi Attalus, elpártolt tőle és háborúba keveredett vele. Ezalatt Szkopás egyiptomi hadvezér sorra visszafoglalta Egyiptomnak hajdani kisázsiai birtokait. Azonban *a déli király karja nem bírt vele,* mert Antiochus békét kötött Attalussal, majd Paneásnál, a Jordán forrásainak vidékén megverte Szkopást, ki tízezer emberével Szídonba menekült. Antiochus utána vonult, *töltést emelt* Szídon ellen *és elfoglalta a várakat.* Egyiptom három legjobb hadvezérét küldte Antiochus ellen, de ezek tehetetlenek voltak vele szemben. — *16.* Szkopást az éhinség végre is arra kényszerítette, hogy szabad elvonulás feltétele alatt megadja magát. Nagy Antiochus ellenállás nélkül vonult keresztül Palesztinán *(a dicsőséges földön),* mely sokat szenvedett uralma alatt. — *17.* Nagy Antiochus ezután *arra törekedett, hogy egész birodalmát* (Egyiptomot) *hatalmába kerítse.* Ezért egyességre lépett Egyiptommal, és leányát, Kleopatrát, 198-ban eljegyezte a tizenkétéves V. Ptolemeus Epifánessel *(= egy asszonyt ad neki)* azzal a titkos céllal, hogy Kleopatra Egyiptom *országát felforgassa,* t. i. az egyiptomi udvarban, a hadsereg és a nép körében pártot szervezzen férje ellen, a fiatal királyt letaszítsa trónjáról és az országot atyjának, III. Antiochusnak adja át. Bár a házasság 193-ban létrejött, III. Antiochus *nem ért célt:* Kleopatra jobban szerette férjét és új hazáját, semhogy atyjának terveit megvalósította volna. — *18.* A fordítás a héber szöveget követi. A Vulgáta 18b-ben így hangzik: «És megszünteti gyalázatosságának fejedelmét» stb. — Nagy Antiochus 197-ben a kisázsiai és az ión *szigetek* ellen fordult, melyek közül többeket elfoglalt. De szerencsecsillaga lehanyatlott a rómaiakkal viselt háborúban: 190-ben Lucius Cornelius Scipio Asiaticus római had*vezér* Magnéziánál döntő vereséget mért reá. — *19.* Hogy a rómaiak által megkövetelt roppant hadisarcot (15.000 talentumot, mintegy 75 millió pengőt) előteremtse, 187-ben országa keleti részében Bel istennek egyik templomát rabolta ki, mire a felbőszült lakosság agyon-

és meg sem találják. [20]Helyébe pedig hitvány és a királyi díszre méltatlan ember áll, de rövid idő mulva, nem haraggal és nem háborúban, elpusztítják.

[21]Helyébe megvetésre méltó ember áll; a királyi méltóság meg nem illeti, alattomban jő, és csalárdsággal szerzi meg a királyságot. [22]Legyőzi és összezúzza az ellene hadakozó karokat, sőt a szövetség fejedelmét is; [23]noha barátságot köt, csalárdul jár el vele, reátör és legyőzi kicsiny sereggel. [24]Bevonul a leggazdagabb és legvagyonosabb városokba, és azt tesz, amit nem tettek atyái és atyáinak atyái: rabol, zsákmányol, gazdagságukat eltékozolja, és terveket sző a legerősebb helyek ellen is, de csak

verte, s ő letűnt a történelem színpadáról. — *20.* A *hitvány és a királyi díszre méltatlan ember* IV. Szeleukus Filopator (187—176.), kit Heliodorus orgyilkos módon megölt. A héber szerint: «És aki az ő helyére áll, sarcolót küld ki az ország ékességéért». A *sarcoló* Heliodorus adószedő, ki a jeruzsálemi templomot *(az ország ékességét)* is ki akarta fosztani, de ezért a gonoszságáért majdnem életével lakolt (Makk. II. 3, 4—40.).

21—39. Antiochus Epifánes uralkodása. — *21.* A *megvetésre méltó ember* IV. Antiochus Epifánes (175—163.), kit beszámíthatatlan tettei miatt már kortársai «Epimánes» (= őrült)-nek neveztek. A trón *nem* őt, hanem Szeleukus Filopator fiát, Demetriust *illette meg.* Antiochust római barátai, valamint Eumenes és Attalus királyok segítették Szíria trónjára. — *22.* A héber szerint: «És az áradás karjai elárasztatnak és összetöretnek, úgyszintén a szövetség fejedelme». *Az áradás karjai* hadsereget jelentenek. — A Vulgátában említett *ellene hadakozó karok* az Antiochus Epifánes ellen támadó Heliodorus; de lehetséges, hogy a szöveg már előre jelzi Antiochus első egyiptomi hadjáratát. *A szövetség fejedelme* III. Óniás főpap, kit Antiochus Epifánes 171-ben szószegő módon megöletett (Makk. II. 4, 34.). — *23—24.* Antiochus első egyiptomi hadjárata 170-ben vagy 169-ben. 174-ben meghalt Kleopatra, IV. Antiochus nővére, Egyiptomnak bölcs királynéja (l. a 17. v. jegyzetét), ki férjének 182-ben bekövetkezett halála óta kiskorú gyermekei: VI. Ptolemeus Filométor és VII. Ptolemeus Fiszkon helyett uralkodott. Antiochus Epifánes a rokonság jogán a hétéves Ptolemeus Filométor (174—146.) gyámjává tolta fel magát, az egyiptomiak azonban Euleust és Leneust tették a kiskorú király gyámjaivá. Köztük és Antiochus közt háborúra került a sor, melyben Antiochus az egyiptomi sereget Peluzium közelében megverte, de ezután Egyiptom barátjának mutatta magát, és Ptolemeus Filométor megkoronázására Apollónius nevű követét küldte Memfiszbe. Mikor azonban Apollóniustól megtudta, mily ellenséges szemmel tekintenek reá az egyiptomiak, levetette az álarcot. Peluziumnál újabb ütközetre került a sor, melyben Antiochus ismét diadalt aratott, de ezután minden fölösleges vérontást azonnal megszüntetett. Ezzel meghódította az egyiptomiak szívét. Antiochus az eléje vonuló Ptolemeus Filométort nagy szeretettel (legalább is ennek külső jeleivel) fogadta, vele szövetséget kötött, de Peluziumot szír őrséggel rakta meg, és ezután akadálytalanul hatolt előre Memfiszig, *gazdag* zsákmányt ejtve,

egy ideig. [25]Aztán nagy sereggel, feldühödt erővel és szívvel a déli király ellen *vonul*, s a déli király nagy és igen erős sereggel hadba száll, de helytállani nem tud, mert cselt szőnek ellene, [26]és romlásba döntik őt asztaltársai; és hadseregét vereség éri, és sokan elpusztulnak és elesnek *belőle*. [27]Mindkét király szíve rosszat forral és egy asztalnál *is* hazugságot beszélnek, de célt nem érnek, mert a vég még más időre marad. [28]Majd nagy kincsekkel visszaindul országába, és szíve a szent szövetség ellen *fordul* és cselekszik; aztán visszatér földére. [29]A meghatározott időben azonban ismét dél ellen vonul; de utóbbi *útja* nem lesz olyan, mint az előbbi. [30]Hajók és rómaiak jönnek ugyanis ellene, s ő megdöbben és visszafordul, és méltatlanságot tervez és tesz a szent szövetség ellen, és hazatérve, azokra fordítja gondolatait, akik elhagyták a szent szövetséget. [31]Se-

melyet barátai és hívei közt osztott szét. — *Terveket sző a legerősebb helyek ellen is:* Egyiptom várainak meghódítására is gondol. — *25—28.* A 23—24. versben elmondott események bővebb előadása: Antiochus Epifánes első egyiptomi hadjárata. — *25. Mert cselt szőnek ellene:* úgy látszik, hogy Antiochus a peluziumi csatát árulás folytán nyerte meg, melyben — *26.* része lehetett az egyiptomi király egyes főembereinek *(= asztaltársainak)* is. — *27.* A *két király* IV. Antiochus és VI. Ptolemeus Filométor, kik egymás iránt kölcsönösen szeretetet és bizalmat színleltek, de minden eszközzel egymás megrontására törekedtek *(= egy asztalnál is hazugságot beszélnek). A vég még más időre marad:* Antiochus Epifánesnek Egyiptomra vonatkozó terveit csak a rómaiak húzzák keresztül. L. 30. v. — *28.* Antiochus első egyiptomi hadjárata alatt Jeruzsálemben és Palesztinában halálának híre terjedt el, minek a zsidók igen megörültek. Antiochus azonban kegyetlen bosszút állt rajtuk; három nap alatt nyolcvanezer zsidót öletett meg Jeruzsálemben, Palesztinában negyvenezret foglyul ejtett és eladatott, a templomból pedig 1800 talentumnyi összeget vitt el Antiochiába (Makk. I. 1, 21—29; II. 5, 5—21.). — *29.* Két év mulva, 168-ban Antiochus újabb egyiptomi hadjáratra indult. Az egyiptomiak ugyanis VI. Ptolemeus Filométort letették, és helyébe testvérét, VII. Ptolemeus Fiszkont ültették a trónra. (= II. Ptolemeus Euergetes, 174—164, majd kirenaikai számüzetése után 146—117.). Filométor Antiochustól kért segítséget. Antiochus ekkor ismét hadat üzent Egyiptomnak és nagy harci sikereket is ért el, amikor nagyratörő tervei egyszerre dugába dőltek. — *30. Hajók és rómaiak jönnek ellene,* a héber szerint: «Mert hajók jönnek ellene Kittímből» (= Ciprus é. a Földközi-tenger szigetei) stb. — Antiochus a rómaiak parancsára kénytelen volt kivonulni Egyiptomból, de dühében és bosszújában halálos csapásra készült a zsidó vallás és a jeruzsálemi szentély ellen. — A vers utolsó része a héberben így hangzik: «és visszatér és azokra hallgat, kik elhagyták a szent szövetséget» (a vallásuktól elpártolt zsidókra). — *31.* Antiochus Apollóniust 22.000 emberből álló had*sereg*gel Jeruzsálembe küldte

regei felállnak és meggyalázzák a szent várat, megszüntetik a mindennapi áldozatot és felállítják a vészthozó undokságot. 32Az istentelenek csalárd hitszegést követnek el a szövetség ellen, a nép azonban, mely ismeri Istenét, kitart és cselekszik. 33A nép értelmesei sokakat belátásra bírnak, de egy ideig hullanak a kard, a láng, a fogság és a rablás miatt, 34és miközben hullanak, némi segítséget nyernek, de igen sokan álnokul csatlakoznak hozzájuk. 35Az értelmesek közül is *többen* elhullanak, hogy ők *is* próbára tétessenek, megválogattassanak és megtisztuljanak az előre meghatározott ideig, mert még más idő is leszen. 36Közben a király a maga kényére-kedvére cselekszik, felfuvalkodik és nagyokat tesz minden isten ellen, és nagyokat mond az istenek Istene ellen, és sikert is arat, míg be nem telik a harag, és végzete be nem következik. 37Atyáinak istenére sem vet ügyet ; az asszonyok kívánságának hódol, és más istennel sem törődik, mert valamennyi fölé helyezi magát. 38De tiszteli a *várak* istenét a maga helyén, azt az istent tiszteli aranynyal, ezüsttel, drágakő-

hogy minden felnőtt zsidó férfiút öljön meg, a nőket és az ifjakat pedig adja el. Apollónius a kegyetlen parancsot a zsidók szombati nyugalmának gyalázatos kihasználásával teljesítette (Makk. II. 5, 24—26.). *A szent vár* Jeruzsálem. *A mindennapi áldozat megszüntetésére* és a *vészthozó undokságra* vonatkozólag l. 8, 11. és 9, 27. (héber szövegének) magyarázatát, valamint Makk. I. 1, 30—62-t. — *32. Az istentelenek csalárd hitszegést követnek el a szövetség ellen*, a héber szerint : «És a szövetséghez hűtleneket hízelgéssel bírja elpártolásra». V. ö. Makk. II. 6, 21. 22. Az Istenéért *kitartó nép* Matatiás és fiai, valamint ezeknek követői (Makk. I. 2.). — *33. A nép értelmesei* a Makkabeus hősök ; ez a vers a Makkabeus-kor harcairól (Makk. I. 2 skk.) és dicső vértanuiról (Makk. II. 6, 18— 7, 42.) beszél. — *34. A némi segítség* a Makkabeus-testvérek diadalai, kiknek sikereit látva *igen sokan álnokul hozzájuk csatlakoznak*. — *35.* A Makkabeus Júdásnak és társainak hősi halála (Makk. I. 9, 1—22.). — *36.* A gonoszság győzelme teljesnek látszik. Antiochus minden (pogány) istent megvetett a római Jupiter Capitolinuson kívül, az igaz Isten ellen pedig őrületében valóságos háborút viselt. L. 8, 9—12. 23—25. A vers vége már előre jelzi Antiochus Epifánes nyomorúságos vesztét. L. Makk. I. 6, 8—16 ; II. 9, 5—29. — *37. Az asszonyok kívánságának hódol*, a héber szerint : «sem az asszonyok kívánságával, sem más istennel nem törődik». *Az asszonyok kívánsága* a szír nők által különös módon tisztelt Tammúz isten. — *38. A várak istene* a római Jupiter Capitolinus. A Vulgáta itt és a következő versben «a várak» szó helyett megtartja a héber kifejezést : «Maozim». Antiochus a római kapitóliumi Jupiternek gazdag fogadalmi ajándékokat küldött. —

vel, kincsekkel, kit atyái nem ismertek, [39]és azon lesz, hogy a *várakat* megerősítse az idegen istennel, és azoknak, *akik tisztelik*, sok méltóságot juttat, sokak felett való hatalmat ad és ingyenföldet osztogat.

[40]De a meghatározott időben hadba száll ellene a déli király; erre mint a fergeteg reátámad az északi király szekerekkel, lovasokkal és nagy hajóhaddal; betör az országokba, összetöri őket és keresztülvonul rajtuk. [41]Bevonul a dicsőséges országba is, és sokan elesnek, és csak ezek menekülnek meg kezétől: Edom, Moáb, és Ámmon fiainak legjava. [42]Kezét reáveti az országokra, és Egyiptom földe meg nem menekszik. [43]Hatalmába ejti Egyiptom arany- és ezüstkincseit és minden drágaságát; Líbián és Etiópián is keresztülvonul. [44]De a keletről és északról jövő *hírek* zavarba ejtik, s ő elmegy nagy sereggel, hogy igen sokakat letiporjon és megöljön; [45]és felüti sátor*palotáját* a tengerek kö-

39. Antiochus a saját országának *várait* is a római Jupiter Capitolinus oltalma alá helyezte. *Akik tisztelik* (héb.), Vulg. «kit megismert». A hitüktől elpártolt zsidóknak és általában tisztelőinek Antiochus *sok méltóságot, hatalmat* és *ingyenföldet* (héb. «jutalmul földet») juttatott.

A *40—45.* versben a leírás teljesen apokaliptikus jellegűvé lesz: Antiochus Epifánes alakja összeolvad a végső idők nagy ellenségének alakjával. A szent szerző Antiochus Epifánes végét és az Antikrisztus bukását mint egy második Szennácheríb vesztét írja le, mely nem emberi erő által, de az Isten hatalmánál fogva ellenállhatatlanul és egy pillanat alatt fog bekövetkezni. A leírás egyes vonásait Szennácheríb egyiptomi és jeruzsálemi hadjárata (Kir. IV. 18, 13—19, 37; Krón. II. 32, 9—22; Iz. 36. 37., főleg Kir. IV. 19, 35—37; Iz. 37, 36—38.), valamint Antiochus Epifánesnek fentebb (23—30.) vázolt egyiptomi hadjáratai szolgáltatták. — *40. A meghatározott időben:* az isteni végzés által elhatározott időben. Antiochus Epifánesnek harmadik egyiptomi hadjáratáról a történelem nem tud; a leírás apokaliptikus jellegű. — *41. A dicsőséges ország* Palesztina. *Edom, Moáb* és *Ámmon* mindenkor a választott népnek halálos ellenségei voltak; itt azoknak a népeknek előképei, melyek a végső idők nagy ellenségével szövetkezve az Isten országa ellen fognak harcolni. *Ámmon fiainak legjava*, a Pesitta szerint: «Ámmon fiainak maradékai». — *42.* A leírás alapjául Szennácheríb és Antiochus Epifánes egyiptomi hadjáratai szolgálnak. — *43. Líbián és Etiópián is keresztülvonul*, a héber szerint: «kíséretében líbiaiak és etiopsok lesznek». Ezek a népek is ellenségei a választott népnek. (L. a 41. v. magyarázatát.) — *44. A keletről és északról jövő* rossz *hírek*kel (Vulg. egyes szám) a szent szerző Antiochus visszavonulását indokolja meg. *Nagy sereggel*, héb. «nagy haraggal». — *45. Sátorpalotáját:* a Vulgáta szószerint: «Apadno sátorát». A héber szöveg is változatlanul átveszi a perzsa «Appadno» szót. *A tengerek között:* a Földközi-tenger és a Holttenger között. *A dicsőséges szent hegy* a Sion hegye. Ami-

zött a dicsőséges szent hegyen, és végét éri, és nem lesz, ki segíthetne rajta.

12. FEJEZET.

A végső idők rajza: a feltámadás. — Gábriel kinyilatkoztatásának befejezése.

[1]De abban az időben felkel Mihály, a nagy fejedelem, néped fiainak oltalmazója, és olyan idő jő, amilyen a nemzetek keletkezése óta mindazideig nem volt; és abban az időben megszabadul népedből mindenki, aki be van írva a könyvbe. [2]Akkor azok közül, kik a föld porában alszanak, sokan felébrednek: némelyek örök életre, mások pedig, hogy örök gyalázatot lássanak. [3]Akkor az értelmesek ragyogni fognak, mint az égboltozat fénye, s akik igazságra oktattak sokakat, *tündökölnek* örökkön-örökké, miként a csillagok.

[4]Te, Dániel, zárd le *ezeket* a beszédeket és pecsételd le *e* könyvet az elrendelt időig; sokan fogják majd azt tanulmányozni, és nagy lesz a tanulsága.

[5]Ekkor én, Dániel, íme úgy láttam, mintha két más *férfiú* állana *ott*: az egyik a folyóvíz innenső partján, a másik túlnan, a folyóvíz másik partján.

kor Antiochus diadala már-már véglegesnek látszik, akkor éri el őt a megérdemelt isteni büntetés.

12. *1—3. A 11. fejezetben megkezdett jövendölés befejezése: a végső idők rajza, a feltámadás.* Ez a befejezés már nem Antiochus Epifánes korára, hanem a világ végére vonatkozik. (Prófétai távlat.) — *1. Abban az időben:* az utolsó napokban, az idők végén. *Mihály, a nagy fejedelem:* Szent Mihály arkangyal, az égi seregek vezére, a választott nép őrangyala. (V. ö. 10, 21.) *Abban az időben megszabadul népedből mindenki, aki be van írva a könyvbe:* amint a Makkabeus Júdás győzelmei megszabadították a zsidó népet Antiochus Epifánestől, úgy fogja az Isten megszabadítani választottait a végső idők ellenségeitől. *A könyvről* l. 7, 10; v. ö. Jel. 20, 12. — *2. Azok, kik a föld porában alszanak:* a halottak. *Sokan:* a próféta elsősorban a Makkabeusok korának jámboraira és gonoszaira gondol. Az angyal a halottak feltámadását tanítja, kikre vagy az örök boldogság, vagy az örök kárhozat vár. Figyelemreméltó, hogy már ez az ószövetségi szentirat is *örök életről* és *örök gyalázatról* beszél. — *3. Az értelmesek:* a jámborok. V. ö. 11, 33. Az *igazság* itt az Isten törvényét jelenti. E szentírási hely alapján tanítja az Egyház, hogy azokra, kik másokat az igaz hitre és az Isten törvényének megtartására oktatnak, a mennyországban különleges jutalom és dicsőség vár. (Aureola doctorum.)

4—13. Gábriel kinyilatkoztatásának befejezése. — *4.* A *beszédek lezárása* és a *könyv lepecsételése* azt jelenti, hogy a jövendölést egy ideig nem szabad nyilvánosságra hozni, mert az a messze jövőre vonatkozik. (V. ö. 7, 28.) *Az elrendelt időig:* amíg ezek a dolgok az Istentől meghatározott időben teljesedni nem fognak. *Sokan fogják majd azt tanulmányozni, és nagy lesz a tanulsága:* sokan olvassák majd e könyvet és merítenek belőle vigasztalást a szorongatás idején. V. ö. Makk. I. 2, 59. 60. — *5.* A *két más (férfiú)*

[6]Erre azt mondottam annak a gyolcsruhában öltözött férfiúnak, aki a folyóvíz fölött állott: Mikor érnek véget ezek a csodás dolgok? [7]És hallottam, amint az a gyolcsruhába öltözött férfiú, aki a folyóvíz fölött állott, jobbját és balját az égre emelve megesküdött az örökké Élőre: Egy idő, idők és fél idő mulva, amikor véget ér a szent nép hatalmának pusztítása, akkor teljesedik mindez. [8]Mivel nem értettem, amit hallottam, mondottam: Uram, mi lesz majd ezek után? [9]De ő így szólt: Eredj, Dániel, mert e beszédek be vannak zárva és le vannak pecsételve az előre elhatározott időig. [10]Kiválasztatnak és megtisztíttatnak és mintegy tűzpróbára tétetnek sokan, de istentelenül járnak el az istentelenek; az istentelenek közül senki sem érti meg *ezeket*, de az értelmesek megértik. [11]Attól az időtől, hogy elvétetik a szűntelen való áldozat és felállíttatik a vészthozó undokság, ezerkétszázkilencven nap lészen. [12]Boldog, aki kitart és eléri az ezerhárom-

két más angyal. *A folyóvíz*ről l. 10, 4. — *6. Erre azt mondottam*, a héber szerint: «És így szólt», t. i. a két angyal egyike a harmadiknak, Gábrielnek. *A gyolcsruha* az angyal méltóságának és dicsőségének jelképe (10, 5.). — *7. A folyóvíz fölött álló, gyolcsruhába öltözött férfiú* Gábriel arkangyal. A két kéznek *az ég felé emelése* ünnepélyes eskü; az *örökké Élő* az Isten. *Egy idő, idők és fél idő:* három és fél esztendő; ennyi ideig tartott a jeruzsálemi templom meggyalázása Antiochus Epifánes alatt. Az általános *idő* szó azonban azt mutatja, hogy a világ végén fellépő nagy ellenség zsarnokságának tartamát az Isten nem akarta pontosabban kinyilatkoztatni. *Amikor véget ér a szent nép hatalmának pusztítása, akkor teljesedik mindez:* amikor Antiochus Epifánes azt hitte, hogy a zsidó vallást véglegesen megsemmisítette, akkor tört ki a Makkabeusok szabadságharca, és akkor érte őt el hirtelenül a megérdemelt isteni büntetés. — *9.* Az angyal csak annyit közöl Dánielle a jövőre vonatkozólag, amennyit neki és a választott népnek tudnia kellett, hogy bizalommal tekintsenek a jövőbe. Elég annyit tudni, hogy az Isten nem hagyja el választottait, és az igaz ügy végre is véglegesen diadalmaskodni fog. A vers végére nézve l. a 4. v. magyarázatát. *Az előre elhatározott időig*, a héber szerint: «az idő végéig» (vagy: «a vég idejéig»). — *10. Megtisztíttatnak:* a szenvedés tüzében. *Az istentelenek közül senki sem érti meg* (t. i. *ezeket* a beszédeket): ez a jövendölés nem tartja őket vissza a gonoszságtól. *Az értelmesek megértik:* a jámborok (3. v.) Dániel látomásaiból erőt és kitartást merítenek a nyomorúság napjaira. — *11. Ezerkétszázkilencven nap* kerek számmal három és fél esztendő; ennyi idő telt el a mindennapi áldozat megszüntetésétől a jeruzsálemi templom megtisztításáig. L. 8, 11. és 14. magyarázatát. *A vészthozó undokság a* jeruzsálemi templomban felállított bálványoltár és az ott bemutatott bálványáldozatok. (9, 27. a héber szöveg szerint.) — *12. Az ezerháromszázharmincöt nap* és a 11. versben említett ezerkétszázkilencven nap közt negy-

százharmincötödik napot! [13]Te csak menj az előre megszabott vég felé; nyugodni fogsz, de a napok végén felkelsz, hogy *elnyerd* sorsodat.

Eddig olvassuk Dánielt a héber könyvben. Ami ezután következik a könyv végéig, azt Teodotion kiadásából fordítottuk le.

13. FEJEZET.

Az istenfélő Zsuzsanna története.

[1]Babilonban lakott egy férfiú, kit Jóákímnak hívtak. [2]Ez Helkiásnak Zsuzsanna nevű leányát vette feleségül, ki igen szép és istenfélő volt, [3]mert szülei, kik igazak voltak, leányukat Mózes törvénye szerint nevelték. [4]Jóákím igen gazdag volt; háza szomszédságában gyümölcsös kertje is volt, és nála jöttek össze a zsidók, mert mindnyájuknál tekintélyesebb volt. [5]Abban az esztendőben két olyan vént tettek a népből bírává, hogy reájuk *illett* az Úr mondása: A vénektől indult ki a gonoszság Babilonból, a bíráktól, kik a népet kormányozni látszottak. [6]Ezek Jóákím házába jártak, és odamentek hozzájuk mindazok, akiknek

venöt nap különbség van. Ez az idő talán megfelel annak az időtartamnak, mely a jeruzsálemi templom megtisztítása (Makk. I. 4, 36—59.) és Antiochus Epifánes halála (Makk. I. 6, 1—16; II. 9.) között telt el. — *13.* Az angyal megjövendöli Dániel boldog halálát, és feltámadását az örök dicsőségre a világ végén. (Dániel ekkor már igen magas korban volt.) *Nyugodni fogsz*, a görög szövegek kiegészítése: «mert még vannak napok (és órák) a vég teljesedéséig». *Hogy elnyerd sorsodat:* a Hetvenes fordítás kiegészítése: «dicsőségedben».

A 13. vers után olvasható megjegyzés Szent Jeromostól származik. V. ö. 3, 23.|90; Eszt. 10, 3.

FÜGGELÉK. (13. 14. fej.)

13. *Zsuzsanna történetét* Teodotion fordítása az 1. fejezet elé teszi; a Hetvenes görög fordításban és a többi régi fordításban a 12. fejezet után olvasható. — Mivel a 45. v. szerint e történet idején Dániel még fiatal ember volt, az esemény a babiloni fogság első éveiben játszódott le. Az elbeszélés azt mutatja, hogy a zsidók Babilonban mihamar elég jó helyzetbe jutottak: Jóákím gazdag ember, háza és kertje van, és a zsidók ügyeiben saját bíráik ítélkeznek.

1—4. Zsuzsanna jellemzése. — *2. Zsuzsanna* neve héberül liliomot jelent. — *4. Nála jöttek össze a zsidók:* a törvénykezésre (6. 28.) és valószínűleg az imádságra, valamint a törvény olvasására is.

5—14. Két gonosz bíró bűnös kívánságra gerjed Zsuzsanna iránt. — *5.* Az idézet nem bibliai hely, hanem valamely prófétának (Jeremiásnak, Báruknak vagy Ezekielnek?) közszájon forgó szava lehetett. Az öregek bűnét rendkívül súlyossá tette az, hogy mint bíráknak nekik kellett volna az igazság őreinek és példaképeinek

pörös ügyük volt. 7Mikor aztán déltájban a nép hazatért, Zsuzsanna bement sétálni férjének gyümölcsös kertjébe. 8A vének naponkint látták őt, amint bement és sétált, és kívánságra gerjedtek iránta; 9értelmüket elfordították és szemüket lesütötték, hogy ne lássák az eget és meg ne emlékezzenek az igazságos ítéletekről. 10Mindkettőjüket megsebezte az ő szerelme, de nem mondták el bajukat egymásnak, 11mert szégyelték egymásnak elmondani vágyukat, hogy hálni akarnak vele; 12de naprólnapra figyelmesebben leselkedtek, hogy őt lássák. Egyszer azt mondotta az egyik a másiknak: 13Menjünk haza, mert itt az ebéd ideje. El is mentek és elváltak egymástól, 14de visszatértek és találkoztak. Mikor megkérdezték egymástól *ennek* az okát, bevallották vágyukat. Ekkor közösen megállapították az időt, amikor egyedül tudják őt találni.

15Történt pedig egyszer, amikor ők az alkalmas napot várták, hogy ő megint lement, éppúgy, mint azelőtt, csupán két szolgálóleányával, és fürödni akart a gyümölcsös kertben, mert hőség volt. 16Nem volt ott senki sem, csak a két vén, kik elrejtőzve nézték őt. 17Mondotta tehát szolgálóinak: Hozzatok nekem olajat és kenőcsöket, és zárjátok be a gyümölcsös kert ajtait, hogy megfürödhessem. 18Ők úgy is cselekedtek, ahogy parancsolta, és bezárták a gyümölcsös kert ajtait és a hátsó ajtón kimentek, hogy elhozzák, amit parancsolt. Hogy az öregek bent rejtőzködnek, nem tudták. 19Mikor aztán a szolgálók kimentek, a két vén felkelt, odafutott és mondotta: 20Íme, a gyümölcsös kert ajtai be vannak zárva és senki sem lát minket, és mi vágyódunk reád. Engedj tehát nekünk és hálj velünk. 21Ha pedig ezt nem akarod, bizonyságot teszünk ellened, hogy egy ifjú volt veled, és ezért küldtél el magadtól a szolgálókat. 22Felsóhajtott Zsuzsanna és mondotta: Szorongatás vesz körül mindenünnen, mert ha

lenniök. — *7.* A keleti nők nem jelenhettek meg a nyilvánosság előtt, főleg férfiak előtt nem. — *9. Szemüket lesütötték, hogy ne lássák az eget* stb.: a bünben szántszándékosan megátalkodtak. *Az igazságos ítéletek* az Isten büntetései, melyekkel a bűnt sujtja. *15—27a. A két bíró bünre csábítja Zsuzsannát; Zsuzsanna ellenáll csábításuknak. — 22. Ez nekem halálom lesz:* a mózesi törvény ha-

ezt megteszem, ez nekem halálom lesz, ha pedig nem teszem meg, nem menekülök meg kezeitektől. [23]De jobb nekem a ti kezetekbe esnem, a nélkül, hogy valamit elkövetnék, mint vétkeznem az Úr színe előtt. [24]Erre Zsuzsanna hangosan kiáltozni kezdett, de a vének is kiáltozni kezdtek ellene, [25]sőt az egyik odafutott a gyümölcsös kert ajtajához és kinyitotta. [26]Mikor aztán a ház szolgái meghallották a kiáltozást a gyümölcsös kertben, a hátsó ajtón berohantak, hogy megnézzék, mi az? [27]Miután a vének elmondották, igen elszégyelték magukat a szolgák, mert sohasem mondtak még ilyesmit Zsuzsannáról.

Mikor aztán másnap [28]a nép elment Jóákimhoz, a férjéhez, odament a két vén is, telve gonosz szándékkal Zsuzsanna ellen, hogy kivégeztessék őt, [29]és mondották a nép előtt: Küldjetek el Zsuzsanáért, Helkiás leányáért, Jóákim feleségéért. Erre rögtön érte küldtek, [30]és ő eljött szüleivel, fiaival és egész rokonságával együtt. [31]Zsuzsannának igen finom és szép arca volt, [32]és azért ama gonoszok meghagyták, vegyék le fátyolát (le volt ugyanis fátyolozva), hogy legalább így lakjanak jól szépségével. [33]Sírtak tehát az övéi és mindnyájan, kik őt ismerték. [34]Aztán felkelt a két vén a nép közepette és reá tette kezét az ő fejére. [35]Erre ő sírva az égre tekintett, mert szíve bizalommal volt az Úr iránt; [36]és mondották a vének: Mialatt mi egyedül sétáltunk a gyümölcsös kertben, ő bejött két szolgálóleánnyal és bezárta a gyümölcsös kert ajtait, és elküldte magától a szolgálókat. [37]Ekkor odament hozzá egy ifjú, ki el volt rejtőzve, és vele hált. [38]Erre mi, kik a gyümölcsös kert szegletében voltunk, látva a gonoszságot, odarohantunk hozzájuk és láttuk, amint egymással háltak. [39]Azt ugyan nem tudtuk elfogni, mert erősebb volt mint mi, és kinyitotta az ajtót és elfutott; [40]de őt megfogtuk és meg is kérdeztük, ki volt az az ifjú, de nem akarta nekünk megmondani. Ennek a dolognak tanui vagyunk.

lállal (megkövezéssel) büntette a házasságtörést. V. ö. Móz. III. 20, 10; V. 22, 22. — *25.* Az egyik vén kinyitotta a gyümölcsös kert ajtaját, hogy valószínűvé tegye a 39. versben olvasható vádat. *27b—40. A két bíró hamisan vádolja Zsuzsannát.* — *32. Vegyék le fátyolát:* v. ö. Móz. IV. 5, 18. — *34.* A tanuk a vádlott fejére tették kezüket: l. Móz. III. 24, 14. — *36—40.* A szolgálóleányok

41Hitt nekik a sokaság, mint a nép véneinek és bíráinak, és halálra ítélték *Zsuzsannát*. 42Erre Zsuzsanna hangosan kiáltva így szólt: Örök Isten, ki látod, ami titokban történik, és tudsz mindent, mielőtt meglenne, 43te tudod, hogy hamis tanuságot mondtak ellenem; és íme meg kell halnom, noha semmit sem követtem el mindabból, amit ezek gonoszul reám fogtak.

44Szavát az Úr meghallgatta. 45Mikor ugyanis halálra vitték, fölkeltette az Úr egy fiatal ember szent lelkét, kinek neve Dániel volt. 46Ez hangosan így kiáltott: Én ment vagyok ennek a vérétől. 47Feléje fordult erre az egész nép és így szólt: Mi az, amit mondasz? 48Erre ő megállott közöttük és mondotta: Izrael fiai, ti ilyen oktalanul, a nélkül, hogy vizsgálatot tartanátok és az igazságot megállapítanátok, elítélitek Izraelnek egyik leányát? 49Térjetek vissza az ítélet *helyére*, mert hamis tanuságot mondtak ellene!

50Erre a nép sietve visszatért, és a vének így szóltak neki: Jer, ülj közénk és oktass minket, mert neked az Isten megadta az aggkor dicsőségét. 51Dániel azonban mondotta nekik: Válasszátok el őket egymástól jó messzire, hadd ítéljek felettük. 52Mikor aztán elválasztották őket egymástól, előhívta közülük az egyiket és mondotta neki: Te megátalkodott vén gonosztevő! Most jött el ama bűneid *büntetése*, melyeket a multban elkövettél, 53amikor igazságtalan ítéleteket hoztál, elnyomtad az ártatlanokat és szabadon eresztetted a bűnösöket, noha az Úr azt mondotta: Az ártatlant és az igazat meg ne öld! 54Nos tehát, ha láttad őt, mondd meg, milyen fa alatt láttad őket egymással beszélgetni? Ő azt felelte: Mézgafa alatt. 55Dániel pedig mondotta: Valóban ön-

elküldése, a nyitva talált ajtó, a vének tanubizonysága a látszatot teljesen Zsuzsanna ellen fordította.

41—43. Zsuzsannát halálra ítélik.

44—49. Dániel védelmébe veszi Zsuzsannát. — *45.* Dánielnek *szent lelke* a neki adott különös isteni kinyilatkoztatás volt.

50—59. Dániel reábizonyítja a két bíróra a hamis vádat. — *50. A vének:* nem az előbb említett két vén, kik most mint tanuk szerepelnek, hanem más bírák. Dániel ekkor már közismert lehetett a Babilonban lakó zsidók előtt. *Neked az Isten megadta az aggkor dicsőségét:* bölcseséged folytán olyan tiszteletet érdemelsz, mintha már magas korú volnál. — *53.* A vers vége Móz. II. 23, 7-ből vett idézet. — *54. Egymással beszélgetni:* egymással vét-

nön fejed ellen követted el a hazugságot, mert íme az Isten angyala az ő parancsára kettéhasít téged! [56]Aztán félreállította őt, és előhozatta a másikat és mondotta neki: Te Kánaánnak és nem Júdának ivadéka! A szépség elvette eszedet és a vágy megrontotta szívedet. [57]Így cselekedtetek Izrael leányaival, és azok félve szóba álltak veletek; de Júda leánya nem engedett gonoszságtoknak. [58]Nos tehát mondd meg nekem, milyen fa alatt kaptad őket rajta, hogy beszélgettek egymással? Ő felelte: Tölgyfa alatt. [59]Dániel pedig mondotta neki: Valóban te is önnön fejedre hazudtál; itt van kardjával az Úr angyala, hogy téged kettévágjon és megöljön titeket!

[60]Ekkor az egész gyülekezet nagy szóval felkiáltott, és áldották az Istent, ki megmenti a benne bízókat. [61]Aztán reárontottak a két vénre (mert Dániel a saját szájukból reájuk bizonyította, hogy hamis tanuságot mondtak), és úgy cselekedtek velük, ahogy ők cselekedtek gonoszságukban felebarátjuk ellen, — [62]hogy Mózes törvénye szerint járjanak el: megölték őket, és az ártatlan vér megszabadult azon a napon. [63]Helkiás pedig és felesége dicsőítették az Istent leányukért, Zsuzsannáért Jóákimmal, férjével, és összes rokonaival együtt, hogy nem találtak benne szégyenletes dolgot. [64]Dániel pedig ettől a naptól fogva és ezóta naggyá lett a nép előtt.

[65]Mikor Asztiáges király megtért atyáihoz, a perzsa Círus vette át országát.

kezni. *Mézgafa*, görögül: «szchínosz». — *55. Kettéhasít:* görögül «szchízei»; szójáték az előbbi versben előforduló «szchínosz» szóval. — Számos magyarázó ebből és az 58. 59. versben olvasható szójátékból arra következtet, hogy e fejezetnek eredeti nyelve a görög volt. Ámde mindkét szójáték héberül is visszaadható; a két fa héber neve: «szúr» és «szori», mindkét ige pedig «raszach». — *56. Kánaánnak ivadéka:* megvető kifejezés. — *57. Szóba álltak veletek:* engedtek gonosz kívánságtoknak. — *58. Hogy beszélgettek egymással:* l. az 54. v. magyarázatát. *Tölgyfa*, görögül «prínosz». — *59. Kettévág*, görögül: «prízei»; szójáték az előbbi versben olvasható «prínosz» szóval. L. az 55. v. magyarázatát. A két vén egymásnak ellenmondó vallomása az egész népnek megmutatta, hogy hamis vádat emeltek Zsuzsanna ellen.

60—64. A két bíró bűnhődése. — *61—62.* A mózesi törvény (Móz. V. 19, 16—21.) azt rendelte, hogy a hamis tanut ugyanazzal a büntetéssel kell sujtani, amelyben részesült volna a vádlott, ha a vád igaz lett volna. A két gonosztevőre tehát a megkövezés várt. — *63. Szégyenletes dolgot:* házasságtörést.

A *65.* vers már nem tartozik Zsuzsanna történetéhez, hanem

14. FEJEZET.

Bel és a sárkány története. — Dánielt (másodízben) az oroszlánok vermébe vetik; az Úr Habakuk próféta által eledelt küld Dánielnek.

[1]Dániel pedig a király asztaltársa volt, és nagyobb tiszteletben részesült minden barátjánál.

[2]Volt a babiloniaknak egy Bel nevű bálványuk, melyre naponkint tizenkét véka lisztlángot, negyven juhot és hat korsó bort áldoztak. [3]A király is tisztelte és naponkint elment imádására; Dániel azonban a saját Istenét imádta. Mondotta ezért neki a király: Miért nem imádod Belt? [4]Feleletül ő azt mondotta neki: Mert nem tisztelem a kézzel alkotott bálványokat, hanem az élő Istent, aki az eget és a földet teremtette, s akinek hatalma van minden élő fölött. [5]Mondotta neki a király: Te Belt nem tekinted élő istennek? Nem látod-e, mennyit eszik és iszik naponkint? [6]Dániel mosolyogva mondotta: Király, ne ámítsd magadat! Hiszen az belül agyagból, kívül pedig rézből van, és nem eszik sohasem. [7]Erre a király haragosan előhívta annak papjait és mondotta nekik: Ha meg nem mondjátok nekem, ki eszi meg ezeket az adományokat, halál fiai vagytok; [8]ha azonban bebizonyítjátok, hogy Bel eszi meg őket, Dániel lakol halállal, mert káromolta Belt. És mondotta Dániel a királynak: Legyen szavad szerint.

[9]Bel papjai hetvenen voltak, nem számítva feleségeiket, csecsemőiket és fiaikat. Mikor aztán a király *megint* elment Dániellel együtt Bel templomába, [10]mondották Bel papjai: Íme mi kimegyünk; te pedig, király, helyezd ide az ételeket, töltsd ki a bort, az ajtót pedig zárd be és pecsételd le gyűrűddel; [11]és ha reggel, amikor jösz, nem találod úgy, hogy Bel

a 14. fejezetben olvasható elbeszélések bevezetése. *Asztiáges* az utolsó méd király.

14. *1. Dániel Círus király asztaltársa.* — Ez a vers 13, 65-höz kapcsolódik. A perzsa királyok nem idegenkedtek attól, hogy főembereiket, sőt más alattvalóikat is asztalukhoz ültessék. V. ö. Eszt. 1, 3; 3, 15.

2—14. Bel papjainak csalása. — *2. Bel* Babilónia főistene volt. A 2. vers tanusága szerint az itt olvasható esemény Babilon elfoglalása után történt; — *3.* a perzsák ugyanis átvették a meghódított népek isteneinek legalább külső tiszteletét. — *9.* A görög szövegekben a *csecsemőiket* szó nem olvasható. — *10. Töltsd ki a bort,* szószerint: «vegyíts bort». V. ö. Péld. 9, 2; Iz. 5, 22. — *Pecsételd le gyűrűddel:* v. ö. 6, 17.

mindent megevett, lakoljunk halállal mi, vagy Dániel, ki hazugságot mondott ellenünk. [12]Azért nem tartottak semmitől sem, mert az asztal alatt titkos bejáratot készítettek, és azon keresztül mindig bementek és megették *az áldozatokat*. [13]Mikor aztán ők kimentek, az történt, hogy a király Bel elé helyezte az étkeket, Dániel *pedig* szolgáival hamut hozatott és azt a király jelenlétében az egész templomban felhintette ; aztán kimentek, bezárták és a király gyűrűjével lepecsételték az ajtót, és eltávoztak. [14]Éjjel aztán bementek a papok, úgy, ahogy szoktak, feleségeikkel és gyermekeikkel együtt, és mindent megettek és megittak.

[15]Kora hajnalban odament a király Dániellel együtt. [16]Mondotta a király : Épek-e a pecsétek, Dániel? Felelte : Épek, király. [17]Majd kinyitotta az ajtót, és a király legott az asztalra tekintett és hangosan felkiáltott : Nagy vagy, Bel, és nincs benned semmi csalárdság!

[18]Dániel azonban elmosolyodott, és megfogva a királyt, hogy ne menjen beljebb, mondotta : Íme a padló ; nézd meg, kinek a lábnyomai ezek? [19]Mondotta erre a király : Férfiak, asszonyok és gyermekek lábnyomait látom. Azzal haragra lobbant a király, [20]és legott elfogatta a papokat, feleségeiket és gyermekeiket ; és ők megmutatták neki azokat a rejtekajtócskákat, amelyeken bemenve megették, ami az asztalon volt. [21]Erre a király megölette őket, Belt pedig Dániel hatalmába adta, s ő elpusztította templomával együtt.

[22]Volt azon a helyen egy nagy sárkány is, és azt is imádták a babiloniak. [23]Mondotta ezért a király Dánielnek : Íme most nem mondhatod, hogy ez nem élő isten ; imádd tehát ! [24]Mondotta azonban Dániel : Én az Urat, az én Istenemet imádom, mert ő az élő Isten, ez pedig nem élő isten. [25]Csak adj nekem te, király, hatalmat, és én megölöm e sárkányt kard és bot nélkül. Mondotta a

15—21. Dániel leleplezi Bel papjainak csalását.
22—26. Dániel megöli az istenként tisztelt sárkánykígyót. — 22. Nagy sárkány: nagy kígyó. A kígyó valamely babiloni istenségnek jelképe lehetett. A régiek az egyes isteneknek szentelt állatokban az illető istenségnek megtestesülését látták, és ezért imádásban részesítették őket. — *24.* Az *ez pedig nem élő isten* szavak Teodotion görög szövegében hiányzanak.

király: Megadom neked *a hatalmat*. [26]Vett erre Dániel szurkot, hájat és szőrt és azt összefőzte, darabokra gyúrta és beadogatta a sárkány szájába, és megpukkadt a sárkány. Ekkor ő azt mondotta: Íme, mit imádtatok!

[27]Mikor ezt a babiloniak meghallották, igen felháborodtak, és gyűlést tartottak a király ellen és mondották: Zsidóvá lett a király! Belt elpusztította, a sárkányt megölte, s a papokat meggyilkolta. [28]Majd elmentek a királyhoz és mondották: Add ki nekünk Dánielt, különben megölünk házad népével együtt! [29]Mikor a király látta, hogy hevesen támadják, kényszerhelyzetében kiadta nekik Dánielt. [30]Erre ők az oroszlánok vermébe vetették, és ő ott volt hat napon keresztül. [31]A veremben hét oroszlán volt; naponkint két testet és két juhot adtak nekik, de ekkor nem adtak nekik *semmit sem*, hogy falják fel Dánielt.

[32]Júdeában volt ekkor Habkuk a próféta. Ez épen megfőzte a főzeléket, beleaprította a tálba a kenyeret, és kiment a mezőre, hogy elvigye az aratóknak. [33]Az Úr angyala azonban így szólt Habakuknak: Vidd el ezt az ebédet, mely a kezedben van, Babilonba Dánielnek, ki az oroszlánok vermében van. [34]Mondotta erre Habakuk: Uram, Babilont én *még* nem láttam és a vermet sem ismerem. [35]Erre az Úr angyala megragadta őt üstökénél és elvitte haján fogva, és letette szellemének erejével Babilonban a verem fölé. [36]És kiáltott Habakuk, mondván: Dániel, az Isten szolgája! vedd az ebédet, melyet az Isten neked küld! [37]Mondotta erre Dániel: Megemlékeztél rólam, Istenem, mert nem hagyod el azokat, kik szeretnek téged. [38]Aztán felkelt Dániel és evett, az Úr angyala pedig azonnal visszavitte Habakukot lakóhelyére.

27—31. Dánielt (másodízben) az oroszlánok vermébe vetik. V. ö. 6, 16—24. — *27. Zsidóvá lett a király!* Círus nagy jóindulattal volt ugyan a zsidók iránt, talán azért is, mert vallásuk és Ahura-Mazda tisztelete közt bizonyos hasonlóságot látott, de azt csak ellenségei fogták reá, hogy zsidóvá lett. — *31. Két testet*, valószínűleg: két embert.

32—38. Az Úr Habakuk próféta által eledelt küld Dánielnek. — *32. Habakuk próféta* könyve (a kis próféták között) a 605 körüli időből való. Mivel a Dán. 14. fejezetében leírt események Babilon meghódítása után történtek (l. 2. v.), Habakuk prófétának ekkor már kilencven évnél jóval magasabb korúnak kellett lennie. Épen

39A hetedik napon aztán elment a király, hogy meggyászolja Dánielt. Amikor a veremhez ért, betekintett, és íme Dániel ott ült az oroszlánok között. 40Erre a király nagy szóval felkiáltott és mondotta : Nagy vagy, Uram, Dániel Istene ! Aztán kihuzatta az oroszlánok veréméből, 41azokat pedig, kik veszedelmének okai voltak, bedobatta a verembe, s *az oroszlánok* előtte egy pillanat alatt felfalták őket. 42Mondotta ekkor a király : Félje az egész ország minden lakója Dániel Istenét, mert ő megszabadít, jeleket és csodákat művel a földön és megszabadította Dánielt az oroszlánok veréméből.

ezért egyes magyarázók szerint itt más, egyébként ismeretlen, Júdeában élő prófétáról van szó.

39—42. A király kiszabadítja Dánielt az oroszlánok veréméből. — *39.* A görög szövegek nem azt mondják, hogy Dániel *az oroszlánok között ült*, hanem azt, hogy «ime Dániel ott ült». — *40—41.* V. ö. 6, 23. 24. — *42.* V. ö. 2, 47 ; 3, 95—100 ; 4, 31—34 ; 6, 25—27. Ez a vers a görög szövegekben nem olvasható.

ÓZEÁS JÖVENDÖLÉSE.

1. — Ózeás, Beeri fia, II. Jeroboámnak (783—743 ?), Izrael utolsó erőskezű királyának korában kapta prófétai meghívását, amikor Judában Óziás (Azáriás 789—738 ?) király uralkodott. Prófétai működése csaknem Izrael országának megsemmisüléséig tartott, tehát körülbelül Kr. e. 750 és 725 közt folyt le. Ez az idő Izrael országának legválságosabb korszaka volt. II. Jeroboám szilárd uralma után ugyanis az ország trónvillongások martaléka lett és rohamosan hanyatlásnak indult (v. ö. Kir. IV. 15. 16.), míg III. Tiglat-Pileszer 733-ban megsemmisítette a damaszkusi arámi birodalmat, és Izrael országának északi részét is Asszíriához csatolta (Kir. IV. 16, 9.). Utódjának, V. Szálmánásszár királynak (727—722.) azonban Ósee, Izrael utolsó királya (732—721?) megtagadta az adót, mire Szálmánásszár ostrom alá vette Szamariát, Izrael fővárosát, és utódja, II. Szárgon (722—705.), el is foglalta a lázadó várost 722-ben. Szárgon Szamaria lakóit és általában Izrael népének legnagyobb részét Asszíriába telepítette át, és így Izrael országának egyszersmindenkorra véget vetett.

Izrael országának legnagyobb bűne az a vallási szakadás volt, melyet az ország első királya, I. Jeroboám (929—909.) okozott. Jeroboám ugyanis politikai okokból megakadályozta Izrael törvényes istentiszteletének gyakorlását, de ezzel egyszersmind elszakította a népet az Úrtól, és utat nyitott a pogány vallási befolyásnak és az ősi erkölcsök elfajulásának. Ózeás próféta fellépésének idején ugyan Izrael politikai hatalma még nagy volt, az országban jólét és béke uralkodott, de az egyre jobban elharapódzó erkölcstelenség kihívta az Úr haragját, és az Úr Ózeás prófétát bízta meg azzal, hogy nemzetét a közelgő veszedelemre figyelmeztesse és megtérésre buzdítsa. Szava azonban meddő maradt.

2. — Ózeás Izrael országának szülötte volt, és mű-

ködése szinte kizárólag Izrael országára terjedt. Izrael földe az ő számára «az ország», ennek királya «a király». A próféta földrajzi tájékozottsága is főképen Izraelre szorítkozik. Családi körülményeit illetőleg a magyarázók véleménye megoszlik. Ha könyvének 1—3. fejezete valóban megtörtént eseményeket ad elő, mint a szentatyák és újabb magyarázók legnagyobb része gondolja, akkor Ózeás felesége egy Gómer nevű rosszhírű nő volt, Debeláim (héb. Dibláim) leánya, kitől két fia: Jezráhel és Lo-ammi («Nem az én népem»), valamint egy Lo-rucháma («Nincs irgalom!») nevű leánya született, kiknek nevét az Úr később az isteni irgalmat kifejező nevekre változtatta (1, 10—2, 1.). (Egyes újabb magyarázók ezeket a fejezeteket csupán jelképes leírásoknak tartják.)

Életének többi mozzanatait nem ismerjük. Hogy Fákee és Rászin háborúját, valamint Szamaria pusztulását megérte-e, nem tudjuk; könyvének egyik-másik helye ugyanis, melyet ezekre az eseményekre vonatkoztathatunk, jövendölés is lehet.

3. — Ózeás könyve két részből áll. Az első rész (1—3. fej.) jelképes cselekedetekben ábrázolja Izrael hűtlenségét az Úr iránt, valamint az Úrnak ítéletét, mellyel egy időre elveti bűnös népét, de megtérése után ismét visszafogadja szeretetébe. — A második rész (4—14. fej.) a próféta beszédeit (illetve ezeknek kivonatait és töredékeit) tartalmazza, melyeket a próféta II. Jeroboám, Zakariás, Sellum, Mánáhem és talán Fákeja királyok alatt mondott. Ózeás könyve tehát 750—725 között keletkezett. Művének megértését rendkívül nehézzé teszi annak töredékes jellege és számos olyan célzása, melyet mi történelmi ismereteink fogyatékossága miatt ma már teljesen meg nem érthetünk. Különös szépsége azonban a könyvnek az a nagy buzgóság az Isten ügyéért, és az a mélységes szeretet a szerencsétlen, elvakult zsidó nemzet iránt, mely a próféta minden szavából megnyilatkozik.

A könyvet mind a zsidó, mind a keresztény hagyomány Ózeás próféta hiteles munkájának és istenileg sugalmazott iratnak vallja.

1. FEJEZET.

Bevezetés. — Ózeás házassága egy Gómer nevű nővel, kitől három gyermeke születik; ezek Izrael és Júda jövendő sorsát jelképezik.

[1]Az Úr szava, melyet Ózeáshoz, Beeri fiához intézett Óziásnak, Jóátánnak, Ácházнak, Ezekiásnak, Júda királyainak, és Jeroboámnak, Jóás fiának, Izrael királyának napjaiban.

[2]Amikor az Úr először szólalt meg Ózeás által, mondotta az Úr Ózeásnak:

Eredj, végy magadnak
parázna feleséget
És szerezz magadnak
fattyú gyermekeket,
Mert parázna módon el-
pártol az ország az Úrtól.

[3]El is ment és elvette Gómert, Debeláim leányát; és az fogant és fiút szült neki. [4]Mondotta ekkor neki az Úr:

Hívjad őt «Jezráhel»-nek,
Mert már kevés idő
mulva
Megtorlom Jezráhel vérét
Jehu házán,
És megszűntetem Izrael
házának királyságát,

ELSŐ RÉSZ.

Ózeás próféta házassága és ennek jelképes jelentése. (1—3. fejezet.)

Vitás kérdés, hogy Ózeás könyvének 1—3. fejezete valóban megtörtént eseményeket ad-e elő, vagy pedig pusztán prófétai jelképpel van-e dolgunk. A szentatyák és az újabb magyarázók legnagyobb része az említett fejezetekben valóban megtörtént események leírását látja; szerintük a próféta szerencsétlen házasélete, feleségének hűtlensége élő képe annak a hűtlenségnek, melyet a választott nép az Úr iránt szomorú következetességgel tanusított. Más, újabb magyarázók ezeket a fejezeteket csupán prófétai jelképeknek tartják. A könyv értelmezése szempontjából azonban nincs lényeges különbség a két felfogás között, mert a jelképes cselekedetek (vagy prófétai jelképek) értelmét illetőleg mindkét magyarázat egyetért.

1—2.

1. *1. Bevezetés.* Ózeás neve «Szabadító»-t jelent. *Óziás, Jóátán, Ácház* és *Ezekiás* királyok uralkodását Kir. IV. 15, 1—7. 32—38; 16. 18—20, valamint Krón. II. 26—32. fejezetei adják elő. II. *Jeroboámnak* és utódainak története Kir. IV. 14, 23—29; 15, 8—31; 17, 1—41-ben olvasható.

2—11. Ózeás házassága egy Gómer nevű nővel, kitől három gyermeke születik; ezek Izrael és Júda jövendő sorsát jelképezik. — *2.* A *szerezz magadnak* szavak a héber szövegben hiányzanak. A *parázna feleség* Izrael népét, a *fattyú gyermekek* pedig, akiket a következő versek névszerint megemlítenek, nevükkel Izrael népének jövendő sorsát jelképezik. Az ország (Izrael országa) paráználkodása a bálványimádást jelenti. — *4. Jezráhel* Isszákár törzsének területén fekvő város (Józs. 19, 18.), a hasonló nevű síkság keleti szélén, a Gelboe-hegység lábánál. (Mai neve *Zerain.*) Ez volt Ámri királyi családjának székvárosa. *Jezráhel* neve szójáték «Izrael»-lel. Kir. IV. 9, 14 skk. elbeszélése szerint Jehu, Námsi fia, kit Elizeus próféta Izrael királyává kent föl, Jezráhel

5És összetöröm ama napon
Izrael íját Jezráhel völgyében.
6Mikor ismét fogant és leányt szült, mondotta neki *az Úr :*
Hívjad őt «Nincs irgalom!»-nak,
Mert nem irgalmazok tovább Izrael házának,
Hanem végleg elfelejtem őket.
7Júda házának azonban irgalmazok,
És megmentem őket az Úr, az ő Istenük által,
De nem íjjal, karddal, harccal,
És nem lovakkal vagy lovasokkal mentem meg őket.
8Miután ő a «Nincs irgalmat» elválasztotta, ismét fogant, és fiút szült.
9Mondotta ekkor az Úr :
Hívjad őt : «Nem az én népem»-nek,
Mivel ti nem vagytok az én népem,
És én nem leszek a tietek.
10De Izrael fiainak száma
Olyan lesz, mint a tenger fövenye,
Melyet megmérni és megszámlálni nem lehet ;
És a helyett, hogy az mondatnék nekik :
Ti nem vagytok az én népem,

városában ölte meg Jórámot, Izrael királyát (843), hogy megtorolja Ácháb családjának bűneit. Mivel azonban Jehu ezzel végeredményben mégis csak gyilkosságot követett el, és nemsokára az ő családja is hűtlen lett az Úrhoz, azért mondja a próféta, hogy az Úr számonkéri tőle a kiontott vért. Ózeás próféta a jezráheli véres tett színhelyének nevét egyszersmind arra is felhasználja, hogy vele az izraelitákra váró asszír fogságot jelezze ; Jezráhel ugyanis annyit jelent, mint : «az Isten szétszór.» Ózeás gyermekeinek jelképes neve van. V. ö. Izaiás gyermekeinek nevét (Iz. 7, 3. és 8, 3.). Izrael megszüntetése 722-ben történt, amikor az ország fővárosa, Szamaria elesett, és a nép az asszír fogságba került (Kir. IV. 17.). — *5. Izrael íja* az ország katonai erejét jelenti. *Jezráhel völgye* volt a színhelye Jehu véres tettének. — *6. Hanem végleg elfelejtem őket*, a héber szöveg szerint : «Hogy megbocsássak nekik». — *7.* Ózeásnak e szavai valószínűleg II. Jeroboám utolsó éveiből valók, amikor Júdában a jámbor Óziás (Azáriás) király uralkodott, ki a nép vallásosságára nagy gondot fordított. Ez magyarázza meg az Úr kegyességét Júda országa iránt. Az Istennek nincs szüksége harci eszközökre, hogy népének szabadulást nyujtson. — Más magyarázat szerint ez a vers arra a vereségre vonatkozik, amelyet Szennácherib asszír nagykirály serege Jeruzsálem falainál szenvedett. (Kir. IV. 18, 13—19, 36. és párh. h.) — *9.* Az Isten a Sínai-hegynél Izrael népével valóságos szövetségre lépett (Móz. II. 24.). Mivel azonban a zsidó nép elhagyta Istenét, az Úr is elvetette népét. A vers végét egyes magyarázók a héber szerint így értelmezik : «És én nem vagyok nektek Az, Aki vagyok». Célzás Móz. II. 3, 14-re. — A *10—11.* vers arra az időre vonatkozik, amikor a zsidó nép a fogság szenvedéseiben megtisztulva Istenéhez visszatér, és az Úr megbocsátja minden vétkét. Mindez a maga teljességében

Az élő Isten fiainak hívják majd őket.
[11]És Júda fiai meg Izrael fiai egybesereglenek
És egy fejedelmet állítanak maguk fölé,
És feljönnek az országból,
Mert nagy lesz a napja Jezráhelnek!

2. FEJEZET.

Izrael bálványozását az Úr szigorúan meg fogja büntetni. — Izrael megtér a fogságban; a megtért nemzetre boldog idő vár.

[1]Mondjátok majd fivéreiteknek: Én népem;
És nővéreteknek: Aki irgalmasságot nyert!

[2]Szálljatok perbe anyátokkal,
Szálljatok vele perbe,
Mert ő nem feleségem nekem,
És én nem vagyok férje neki.
Távolítsa el paráznaságának *jeleit* arcáról
És házasságtöréseinek *jelvényeit* emlői közül,
[3]Különben meztelenre vetkőztetem,
És olyanná teszem, mint születése napján volt;
És olyanná változtatom, mint a sivatag,
Olyanná teszem, mint a járatlan föld,
És szomjan veszítem.
[4]Sőt fiainak sem irgalmazok,
Mert paráznaságnak fiai ők;
[5]Mert paráználkodott az anyjuk,
Meggyalázta magát, ki foganta őket;
Mert azt mondotta: Elmegyek szeretőim után,
Kik megadják nekem kenyeremet és vizemet,
Gyapjúmat és lenemet,
Olajomat és italomat.

a messiási korban következett be. V. ö. Róm. 9, 25—26. — *11.* A fogságban szétszórt választott nép összegyűjtése mindig a messiási kornak egyik vonása a prófétáknál. Az *egy fejedelem* a Dávid házából származó törvényes király, a Messiás. *Nagy lesz a napja Jezráhelnek* (v. ö. 2, 22.): annak a Jezráhelnek, melynek bűneit az Úr megbocsátotta és tökéletesen jóvá tette.

2. Az *1.* vers az 1. fej. 11. versének folytatása, és még a megtérés korának rajzához tartozik. Ózeás gyermekei az egész zsidó népet jelképezik.

2—13. Izrael bálványozását az Úr szigorúan meg fogja büntetni. — *2. Anyátok:* a megszemélyesített Izrael, melynek bűne folytán az Isten megszakítja bensőséges szeretetviszonyát a hálátlan néppel. Izrael *paráznaságának jelei és házasságtörésének jelvényei* a bálványképek. — *3.* A zsidó nép *születése napja* az Egyiptomból való kivonulás ideje. A vers második felének hasonlatait az magyarázza meg, hogy a próféta szemében Izrael népe és országa egy szemnyi egészbe olvad össze. *Járatlan föld*, a héber szerint: «szikkadt föld». — *5.* A nép *szeretői* a kánaáni népek hamis istenei. A felsorolás hat tagja az élelmiszereket, a ruházatot és a különböző termékeket foglalja össze, melyeket az elvakult

[6]Ezért íme én tövissel elzárom utadat,
És falat emelek eléje,
Hogy meg ne találja ösvényeit.
[7]Ha aztán szeretői után megy,
El nem éri őket,
És ha keresésükre indul,
Meg nem találja őket,
Úgy hogy majd azt mondja: Megyek és visszatérek előbbi uramhoz,
Mert jobb volt nekem akkor, mint most. —
[8]Mivel pedig nem vette tudomásul,
Hogy én adtam neki
A gabonát, a bort, az olajat,
És én adtam neki igen sok ezüstöt és aranyat,
Sőt azt Báálra fordították:
[9]Azért én visszaveszem gabonámat a maga idején,
És boromat a maga idején,
És megvonom tőle gyapjúmat és lenemet,
Melyeknek be kellene fedniök az ő mezítelenségét;
[10]És legott feltárom oktalanságát szeretői előtt,
És senki sem tudja majd megszabadítani őt kezemtől.
[11]Megszűntetem minden örömét, ünnepét,
Újholdját, szombatját és minden ünnepnapját,
[12]Tönkreteszem szőllejét és fügefáját,
Melyekről azt mondotta:
Ez az én jutalmam, melyet szeretőim adtak nekem; —
És vadonná változtatom,
Úgy hogy a mező vadja eszik majd belőle.
[13]Megtorlom rajta a Báálok napjait,
Melyeken jó illatot gyujtott nekik,
És felékesítette magát fülbevalójával meg nyakláncával,
És szeretői után ment,
Engem pedig elfelejtett,
— úgymond az Úr.

zsidó nép a bálványok adományainak tekintett. — *6—7. A hálátlanság büntetése.* *6.* Az Úr elzárja a nép útját, hogy szeretői után (5. v.) ne járhasson. A *tövis* és a *fal* csak az elzárásnak jelképei. — *7.* A nyomorúság komoly megfontolásra és megtérésre bírja a hálátlan zsidó népet. — *8.* Az Úrnak fájdalmas panaszszava a zsidó nép elvakultsága miatt. — *9.* A lelki elvakultság büntetése gyanánt az Isten el fogja venni minden adományát, melyet a nép a bálványoknak tulajdonított. *A maga idején:* az aratás, illetve a szüret idejében. — *10. Legott,* t. i. miután mindenét elvettem. *Oktalanságát,* a héber szerint: «gyalázatát». *Senki:* semmiféle bálvány vagy ember sem tudja majd megszabadítani Izraelt. — *11.* A zsidó év legfőbb vallásos ünnepei egyszersmind aratási és szüreti ünnepek is voltak; a termés elvétele tehát emez ünnepeknek örvendetes jellegét is elveszi. A zsidó hónapok az újhold napjával kezdődtek. — *12. Szeretői,* l. 5. v. — *13. A Báálok napjai:* a különböző hamis istenek szolgálatában eltöltött idő. *Báál* általában «ur»-at jelent, valamely személy vagy hely urát. A Biblia ezt a szót rendszerint a kánaáni népek isteneiről használja.

14Azért íme én majd magamhoz édesgetem
És kiviszem a pusztába,
Hogy szívére beszéljek ;
15És megadom neki onnan *szőllőit*,
És Ákor völgyét a remény kapujául,
Hogy énekeljen ott, mint ifjúsága napjaiban,
És mint abban az időben, amikor Egyiptom földéről feljött.
16Akkor majd, — úgymond az Úr, —
Férjemnek hív ő engem,
És nem mond többé Báálnak.
17És én eltűntetem a Báálok nevét szájából,
És nem említi többé nevüket.
18Akkor majd szövetséget szerzek köztük
És a mező vadja, az ég madara s a föld csúszómászója között,
És kipusztítom az íjat, a kardot és a háborút az országból,
És nyugodalmas álmot adok nekik.
19És eljegyezlek magamnak örökre,
Eljegyezlek magamnak annak rendje és módja szerint jósággal és szeretettel,
20Eljegyezlek magamnak hűséggel,
És te majd megtudod, hogy én vagyok az Úr.
21És leszen azon a napon : *Javára leszek*,

14—24. Izrael megtérése a fogságban ; a megtért nemzetre váró boldog kor. — *14.* A *puszta* az asszír (és a babiloni) fogságot jelenti, melynek büntetése majd megtöri a zsidó nép megátalkodottságát. A próféta itt nyiltan kimondja, hogy a fogság a választott népre nézve gyógyító és nem megsemmisítő isteni büntetés lesz. — *15. Onnan* : a 14. versben említett pusztából. *Szőllőit* (héb.), a Vulgáta szerint : «szőllőműveseit». Ákor völgye Jerichó közelében feküdt, talán azonos a mai Wady el-Kelttel. A zsidó honfoglalás korában a nép Józsue vezetése alatt Jerichó és az Ákor völgye környékén lépte át Palesztina határát. A próféta most Ákor völgyét mint *a remény kapuját* említi, mert az Úr reményt nyujt a fogságba hurcolt zsidó népnek arra, hogy bűnhődése után újra visszatérhet hazájába. A zsidó nép *ifjúságának napjai* az Egyiptomból való kiszabadulásnak és a honfoglalásnak kora ; az utolsó *és* kötőszónak magyarázó értelme van: azaz. — *16—17.* A *Báál* szó jelentését l. a. 13. vers magyarázatában. A próféta szava szerint a *Báál* szó annyira el fog tűnni, hogy még a «férj» fogalom megjelölésére sem fogják többé használni. Az Úr magát Izrael *férj*ének mondja, hogy ezzel is szemléltesse végtelen szeretetét választott népe iránt ; de Ózeás könyvének ebből a helyéből nem következik, hogy a zsidó nép az Istent valamikor is «férjé»-nek nevezte volna. — *18.* Az itt említett *szövetség* a zsidó nép megtérésének idejére, prófétai távlatban pedig a messiási korra vonatkozik, melyet a próféták mint az általános világbéke idejét szokták leírni, mely béke a természet minden lényére ki fog terjedni. V. ö. Iz. 2, 4 ; 11, 6—9 ; Mik. 4, 3. 4. stb. — *20. És te majd megtudod, hogy én vagyok az Úr*, a héber szerint: «És te meg fogod ismerni Jáhvét», a szövetség Istenét. — *21.* Az Úr *javára lesz az egeknek*, amennyiben kegyes

— Úgymond az Úr, —
Javára leszek az egeknek,
És azok *javára lesznek* a földnek,
22S a föld *javára lesz*
A gabonának, a bornak
és az olajnak,
És ezek *javára lesznek*
Jezráhelnek.
23S én bevetem őt magamnak az országba,
És irgalmazok annak,
aki «Nincs irgalom!» volt.
24És azt mondom «Nem az én népem»-nek: Népem vagy te, —
S ő azt mondja: Istenem vagy te!

3. FEJEZET.

A prófétának (újabb?) házassága. — Az Izraelre váró hosszú fogság és a zsidó nép teljes megtérése.

1Mondotta továbbá az Úr nekem: Eredj el ismét és szeress egy olyan asszonyt, akinek szeretője van és házasságtörő; ugyanígy szereti az Úr Izrael fiait, és ők mégis más istenekre tekintenek és a mazsolás *kalácsot* szeretik. 2Meg is *szereztem* őt magamnak tizenöt ezüstért és másfél köböl árpáért, 3és mondottam

lesz hozzájuk és esőfellegekkel borítja be; az egek pedig *javára lesznek* (héb.) *a földnek*, amennyiben arra termékenyítő esőt bocsátanak. A Vulgáta itt és a következő versben *a javára leszek (lesz, lesznek)* kifejezés helyett ezt mondja: «meghallgatom (meghallgatja, meghallgatják)». — *22.* A föld bőséges gyümölcsöt terem. A nagy termékenység hozzátartozik a messiási kor prófétai leírásához. *Jezráhel* itt a bűneiért hajdan megbüntetett népet jelenti (v. ö. 1, 4. magyarázatát), mely immár kegyelmet nyert. — *23. Bevetem őt* (a népet, mint a vetőmagot): a héberben szójáték Jezráhel nevével. (L. 1, 4. magyarázatát.) Szép ellentét a 9. és a 12. verssel. Ózeás gyermekei nevének megváltoztatása a teljes megbocsátás és kiengesztelődés gondolatát dombortja ki. V. ö. 1, 10; Róm. 9, 25—26; Pét. I. 2, 10. A zsidók megtérésére vonatkozó jövendölés egész terjedelmében a világ végén fog megvalósulni.

3. E fejezet alapgondolata: *a zsidó népnek megtérése és az Istennek mindent megbocsátó irgalma.* — *1.* A házasságtörő asszony egyesek szerint nem más, mint az 1. fejezetben említett Gómer, Ózeás felesége, amint a vers második tagjával való párhuzam mutatja. A *mazsolás kalács* az Istar (Astarte) istennő tiszteletére bemutatott áldozatokban szerepelt; ennek szeretete a bálványnak áldozott lepény élvezését jelenti. V. ö. Jer. 44, 19. — A Vulgáta ehelyett «a szőllőszemek héjá»-ról beszél. — *2.* A *tizenöt ezüst* (siklus) értéke körülbelül 50 pengő. *Másfél köböl árpa*, a héber szerint: «egy chómer és egy letek árpa». A chómer 364·4 literrel felel meg; a letek nagysága ismeretlen. A vételt egyes magyarázók szószerint értik. Lehetséges, hogy Ózeás idejében az itt említett adomány (részben pénz, részben gabona) volt a szokásos nászajándék, melyet a vőlegény a menyasszony szüleinek szokott adni. *Szereztem* (héb.), Vulg. «ástam». — *3.* A próféta hűséget kíván feleségétől, és a maga részéről is teljes szeretetét igéri hűtlen feleségének, ha megtér. Ózeás eljárása megható jelképe annak a végtelen türelemnek és szeretetnek, mellyel az Isten

neki: Sokáig kell majd
várnod reám; nem parázsnálkodhatol és nem leszel férfié; de én is várni
fogok reád.
[4]Sokáig lesznek ugyanis
majd Izrael fiai
Király nélkül, fejedelem
nélkül,
Áldozat nélkül, oltár nélkül,
Efód nélkül és teráfok
nélkül,
[5]Aztán azonban megtérnek Izrael fiai,
És keresik az Urat, Istenüket,
És királyukat Dávidot,
És az idők végén félve
keresik majd
Az Urat és az ő jótéteményeit.

4. FEJEZET.

Izraelre bűnei miatt az Úr büntető ítélete vár. — Feddő beszéd a bűnös papok ellen. — A bálványozás és az erkölcstelenség ostorozása.

[1]Halljátok az Úr szavát,
Izrael fiai,
Mert perbe száll az Úr az
ország lakóival,
Mivel nincs hűség, nincs
irgalom,

a megtérő bűnöst kegyelmébe visszafogadja. — *4.* Az Isten a fogságban elveszi Izraeltől mindazt, ami egykor állandó bűneinek oka volt. *Oltár* helyett a héber szöveg «masszébá»-ról (kőoszlop) beszél, mely a pogány áldozati helyeknek lényeges eleme volt. Az *efód* Móz. II. 28, 6—14-ben a főpap felső ruhája, a *teráfok* pedig a jóslásnál használt bálványszobrok voltak (Móz. I. 31, 34; Kir. I. 15, 23. Ez. 21, 26; Zak. 10, 2., a héber szöveg szerint.). A szövegösszefüggés azonban valószínűvé teszi, hogy az efód itt szintén babonás (jóslási) célokra szolgáló tárgyat jelent. Bír. 17, 5; 18, 14. 17. 18. (héb.) is együtt említik az efódot a teráfokkal. — *5.* A zsidó nép tökéletes megtérése. A *Dávid királyhoz* való visszatérés az ország kettészakadásának megszünését jelenti a messiási korban. *Az idők vége* a próféták nyelvén a messiási időket jelenti.

MÁSODIK RÉSZ.

Prófétai beszédek. (4—14. fejezet.)

4—6.

A próféta az Úr büntető ítéletét hirdeti Izraelre az átok és hazugság, a gyilkosság, lopás és házasságtörés bűnei miatt. Megfeddi a papságot és a prófétai rendet, mely nem áll hivatása magaslatán (4. fej.). Büntető ítéletet jövendöl a királyi házra, mely a nép bűneit a saját rossz példájával elősegíti. Ezért az Úr mint haragvó ellenség pusztulást hoz Izraelre (5. fej.). A nyomorúság ugyan visszatéríti a népet az Úrhoz, de ez a megtérés nem tartós (6. fej.). — A 4—6. fejezetben nincs célzás azokra az erőszakos eseményekre, melyek Zakariásnak féléves uralkodása után Jehu dinasztiájának bukására vezettek; e szerint ezek a fejezetek még II. Jeroboám korából vagy Zakariás uralkodásának első hónapjaiból valók.

4. 1—4. Izraelre bűnei miatt az Úr büntető ítélete vár. — 1. A *hűség* az embereknek egymás iránt való őszinteségét, az *irgalom* pedig

Nincsen Isten ismerete az országban!
[2]Özönnel van az átok és hazugság,
Gyilkosság, lopás, és házasságtörés,
És vérontás vérontást ér.
[3]Ezért ölt majd gyászt az ország,
És veszíti el erejét minden lakója
A mező vadjaival, az ég madaraival,
Sőt még a tenger halai is *elemésztetnek*.
[4]Valóban, ne pereljen senki se,
Ne feddjen senki se,
Mert akkor néped olyan lesz,
Mint azok, akik a pappal perelnek.

[5]Pedig te ma elbukol,
És veled együtt bukik a próféta is,
És éjjel elhallgattatom anyádat.
[6]Elhallgat az én népem, mert nincsen tudománya.
Mivel te elvetetted a tudományt, eltaszítlak,
Hogy ne szolgálj nekem a papságban;
És mivel te megfeledkeztél Istened törvényéről,
Én is megfeledkezem fiaidról.
[7]Amint gyarapodtak, úgy vétkeztek ellenem;
Dicsőségüket gyalázatra változtatom.
[8]Népem bűneiből élősködnek,
És gonoszságaikra áhítoznak a lelküket.

a felebaráti szeretetet is jelenti. A legfontosabb társadalmi erények hiányzanak, mert a nép nem ismeri az Istent. — *2.* Az *átok*kal fordított szó a héberben esküt is jelent. — *3. Elemésztetnek* (héb.), Vulg.. «összegyüjtetnek». Az itt használt kifejezésekkel a próféta valószínűleg nagy szárazságot ír le, mellyel az Úr a bűnös zsidó népet sujtotta vagy sujtani fogja. — *4.* A vers szövege bizonytalan. Értelme valószínűleg az, hogy a súlyos isteni büntetés senkit sem térít meg. A bűnösök eleve is tiltakoznak minden feddés ellen. Az ószövetségi törvényhozás teljesen a papság (és a próféták) kezébe tette le a zsidó népnek szellemi vezetését; *a pappal perelni* tehát a törvénnyel való teljes szakítást jelentette. *5—10. Feddő beszéd a bűnös papok ellen.* — *5.* A *te ma elbukol* szavakat Ózeás a papsághoz intézi. A *próféta* itt a hamis próféták összességét jelenti, kik a népet bálványozásában csak megerősítették. *Anyád:* Izrael országának fővárosa, Szamaria. Az *elhallgattatás* (a héber szerint: «elpusztítás») Szamaria végromlását jelenti. — *6. Elhallgat*, a héber szerint: «elpusztul». A *tudomány* a mózesi törvény ismeretét jelenti, mely hiányzik a népben, mert a papság sem törődik vele. Büntetésből az Úr is elveti magától a papokat. Ez a fenyegetés a fogságban ment teljesedésbe, amikor az áldozatok szüneteltek. — *7. Dicsőségük:* a papok díszes állása. — *8. Népem bűnei* = a bűnökért megszabott bűn- és vétekáldozatok. (L. Móz. III. 4—7. fej.) Ezeknek egyes részei a papokéi voltak; ez érthetővé teszi azt, hogy Ózeás korának romlott papsága az anyagi haszon kedvéért valósággal kívánta, hogy a nép minél több bűnt kövessen el. Különben a próféták szerint az ország kettészakadása óta Izrael országának egész istentisztelete, min-

9Ám úgy jár majd a pap is, mint a nép :
Számonkérem tőle utait
És megfizetem gondolatait.
10Esznek majd, de jól nem laknak ;
Paráználkodnak, de meg nem nyugszanak,
Mert elhagyták az Urat és nem vigyáztak.

11Paráznaság, bor és részegség
Elveszik az észt.
12Fadarabját kérdezi meg népem,
És botja ad neki felvilágosítást ;
Mert a paráznaság szelleme megcsalta őket,
És parázna módjára elpártoltak Istenüktől.
13A hegyek tetején áldoznak,
S a halmokon gyujtanak jó illatot
Tölgy, nyár- és terebintusfa alatt,
Hisz árnyéka *oly* kellemes !
Ezért paráználkodnak leányaitok,
És lesznek jegyeseitek házasságtörők.
14Nem büntetem meg leányaitokat, hogy paráználkodnak,
És jegyeseiteket, hogy házasságot törnek,
Mert *a férfiak* maguk is paráznákkal érintkeznek,
És kéj*nőkkel* mutatnak be áldozatokat,
És romlásba jut az értelmetlen nép.
15Ha te paráználkodol is, Izrael,
Legalább Júda ne vétkezzék !
Ne menjetek el Gálgálába,
Ne menjetek föl Betávenbe,

den áldozata az Isten előtt utálat tárgya volt. — *9.* Amint megbűnhödik majd a romlott nép, úgy bűnhödik majd meg a romlott papság is. — *10. Paráználkodnak, de meg nem nyugszanak*, a héber szöveg szerint : «Paráználkodnak, és mégsem szaporodnak». Ózeás próféta fenyegetése Ám. 5, 11 ; Agg. 1, 9 ; 2, 17-re emlékeztet. Avers utolsó tagjában a héber szöveg értelme bizonytalan ; egyesek így értelmezik : «Mert elhagyták az Urat és nem figyelnek reá».

11—19. A bálványozás és az erkölcstelenség ostorozása. — *11.* Általános bevezetés. — *12.* A próféta a jóslásnak különböző módjait kárhoztatja. *A paráznaság szelleme* a szövegösszefüggés szerint az igaz Isten elhagyását jelenti. — *13.* Ózeás a magaslatokon folytatott bűnös istentiszteletet korholja, melyről a Királyok könyvei lépten-nyomon említést tesznek. A magaslati oltárok többnyire fák közelében álltak. A bálványok tisztelete rendszerint együtt járt az erkölcstelenséggel. — *14.* Mivel a papok sem jobbak az erkölcstelen leányoknál és a házasságtörő asszonyoknál, az Úr ezeket nem fogja megbüntetni. *Kéjnőkkel* (héb.), a Vulgáta szerint : «kéjencekkel». — *15.* A próféta szónoki képben felszólítja Júdát, hogy tartózkodjék Izrael bűneitől. Betáven (= a bűn háza) Betelnek, az I. Jeroboám idejében megkezdett törvénytelen istentisztelet egyik főhelyének megvető neve. (Betel jelentése : «az Isten háza».) A Jordán völgyében fekvő Gálgála a zsidó történe-

És ne esküdjetek az Úr életére!
16Mert mint szilaj tehén, letért az útról Izrael;
Most majd tágas mezőn legelteti őket az Úr, mint a bárányt.
17Bálványok részese lett Efráim:
Hagyd magára őt!
18Elfajultan lakmároznak,
Folyvást paráználkodnak;
Oltalmazóik gyalázatos dolgokat szeretnek cselekedni.
19Szárnyaihoz köti majd őt a szélvész,
És szégyenbe jutnak áldozataik miatt!

5. FEJEZET.

Jövendölés Izrael királyi háza ellen.

1Halljátok ezt, papok,
És figyeljetek, Izrael háza;
Hallgassatok ide, király háza,
Mert rólatok szól ez ítélet!
Tőrré lettetek ugyanis az Őrhelyen,
Kifeszített hálóvá a Táboron!
2Lezüllesztettétek az áldozatokat,
De én majd megfenyítlek mindnyájatokat!
3Ismerem én Efráimot,
És Izrael nincs elrejtve előlem;
Hiszen éppen most paráználkodott Efráim,
És tette tisztátalanná magát Izrael.
4Nem is gondolnak arra,
Hogy visszatérjenek Istenükhöz,
Mert a paráznaság szelleme van bennük,
S az Urat nem ismerik.
5Izraelt szemtől-szembe vádolja büszkesége,

lemnek nevezetes helye (Józs. 5, 2—10; Kir. I. 7, 16; 11, 14.), de lehetséges, hogy itt (valamint 9, 15-ben) a megfelelő héber szó («gilgal») csak köznév: «a magaslat» Betel mellett. Az *eskü* talán ama szerződések megerősítésére szolgált, melyeket szívesen kötöttek Betelben és más szent helyeken. V. ö. Ám. 5, 5; 8, 14. — *16.* A *tágas mezőn* való *legeltetés* rendszerint a bőséget és a biztonságot jelzi, itt azonban arra vonatkozik, hogy az Úr nem őrzi többé népét féltő gonddal, mint az akolba zárt bárányt, hanem szabadjára engedi, kitéve minden veszedelemnek. — *17. Efráim* mint Izrael országának legnagyobb törzse Ózeás könyvében gyakran jelenti Izrael egész országát. *Hagyd magára őt* = hagyd sorsára a megátalkodottan bálványozásba merült népet. — *18.* A szöveg értelme bizonytalan. *Oltalmazóik:* papjaik. — (A héber szöveg e helyett «az ő pajzsai»-ról beszél.) — *19.* A *szélvész* az asszír fogságot jelenti, a bálványozásnak méltó büntetését.

5. *1—14. Jövendölés Izrael királyi háza ellen.* — *1. Az Őrhelyen* a héber szöveg szerint: «Miszpában» (= Mászfában). Az 562 m. magas Tábor hegye a Genezáret tava egész környékének legnagyobb magaslata. Valószínű, hogy Mászfában és a Tábor hegyén is álltak magaslati szentélyek. A bűnös papság és a romlott királyi udvar Izrael országának és népének vesztét okozta, holott javára kellett volna lennie. — *2.* A szöveg értelme bizonytalan. *Mindnyájatokat:* így a Hetvenes görög fordítás; Vulg. és héb. «mindnyájukat». — *3.* A paráznaság itt és a következő versben a bálványozást jelenti. — *5. Izrael* és *Efráim* párhuzamos elneve-

S Izrael és Efráim elbukik
gonoszsága miatt,
És Júda is elesik velük
együtt.
[6]Nyájaikkal és csordáikkal mennek az Urat
keresni,
De nem találják meg:
Eltávozott tőlük!
[7]Vétkeztek az Úr ellen,
Mert pártütő fiaikat nemzettek;
Most egy hónap megemészti őket
Osztályrészükkel együtt.
[8]Fujjátok meg a kürtöt
Gábaában,
A trombitát Rámában;
Jajgassatok Betávenben!
Ellenség van mögötted,
Benjámin!
[9]Efráim elpusztul a fenyítés napján!
Biztosat hirdettem én Izrael törzsei között.
[10]Júda fejedelmei olyanok lettek, mint a határbontók;
Kiöntöm reájuk haragomat, mint a vizet.
[11]Elnyomást szenved Efráim, megsértették jogát,
Mert gyalázatos dolgok után indult.
[12]Olyan lettem én Efráimnak, mint a moly,
És Júda házának, mint a rothadás.
[13]Látta is Efráim a betegségét,
És Júda a bilincsét;
És Efráim Assurhoz ment,
S a Bosszuló királyhoz küldött;
Amaz pedig nem tud meggyógyítani titeket,
Sem a bilincset nem oldhatja le rólatok.
[14]Mert én olyan leszek Efráimnak, mint a nőstény oroszlán,

zések. A próféta figyelme *Júdára* is kiterjed, mely gonoszságai miatt szintén osztozni fog Izrael sorsában. — *6.* A *nyájak* és a *csordák* az áldozati állatokat jelentik. Az áldozatok azonban hiábavalók lesznek, és nem fordítják el a néptől az Úr haragját. — *7.* A *pártütő fiúk* a paráznaság gyermekei. *Egy hónap* = igen rövid idő. (A szöveg értelme bizonytalan.) — *8.* A próféta lélekben látja az ellenséges hadsereget, mely Izrael és Júda országait elárasztja. — *9.* A *fenyítés napja* az ellenséges betörés ideje, mellyel az Úr végrehajtja büntető ítéletét. Az Izrael (és Júda) törzsei fölött hirdetett *biztos* dolog a büntetés bekövetkezése. — *10.* A *határbontás* a határkövek elmozdítása, melyet Móz. V. 19, 14. szigorúan tilt. A próféta a határbontással minden isteni és emberi törvény megsértését fejezi ki. — Más magyarázat szerint arról van szó, hogy Júda majd támadást intéz Izrael országa ellen. — *11.* A vers értelme bizonytalan; talán arról van szó, hogy Izrael országa valami tiltott politikai szövetséget kötött (Damaszkusszal?). — *12. A moly* és *a rothadás* a két bűnös ország belső szétmállását, minden rend felborulását jelenti, mint Izrael bűneinek következményét és az Úrnak igazságos büntetését. — *13. Bilincsét*, héb. «kelését». Izrael és Júda belső romlását semmiféle emberi segítség sem tudja megállítani. Az itt említett asszír király talán II. Adad-Nirári (755—745.). — *14.* A próféta nyomatékosan hangsúlyozza, hogy az Isten maga fogja a büntető ítéletet végrehajtani.

És Júda házának, mint az oroszlánkölyök ;
Én, én fogom meg, és elmegyek *vele*,
Elviszem, és nem lesz senki sem, ki megszabadíthatná.

15Elmegyek, és visszatérek helyemre,
Míg csak meg nem törtök,
És nem keresitek arcomat.

6. FEJEZET.

Izrael népe a csapások súlya alatt megtér, de megtérése nem tartós. — Izraelre és Júdára az Úr büntetése vár.

1Nyomorúságukban csakhamar hozzám sietnek :
Jöjjetek, térjünk vissza az Úrhoz,
2Mert ő fogott meg, de ő gyógyít is meg minket,
Megvert, de gondjába is vesz minket.
3Két nap mulva ismét életre kelt minket ;
Harmadnapon feltámaszt, és élünk majd színe előtt.
Ismerjük meg, törekedjünk megismerni az Urat !
Biztosan eljő *az Úr*, mint a hajnal,
Eljő hozzánk, mint az őszi eső,
És mint a tavaszi eső a földre.
4Mit tegyek veled, Efráim?
Mit tegyek veled, Júda?
Jámborságtok olyan, mint a reggeli felhő,
És mint a reggel tovatűnő harmat.
5Ezért vertem *őket* a próféták által,
Megöltem őket szájam igéjével.
Ítéleteid nyilvánvalók, mint a világosság.

A *15.* vers már a 6. fejezet gondolatköréhez tartozik. Az Úr nem engedi meg az idegen hatalmakkal való szövetségeket, mert egyedül ő tudná megmenteni a népet. *Arcomat:* kegyességemet.

6. *1—6. Izrael népe a csapások súlya alatt megtér, de megtérése nem tartós.* — *1. Csakhamar*, szószerint : «reggel». Izrael megtérése őszinte, de nem állhatatos (4. v.). — *2. Ő fogott meg*, a héber szerint : «ő tépett széjjel» ; célzás 5, 14-re. A zsidó nép bízik az Isten megbocsátó irgalmában. — *3. Két nap mulva* és *harmadnapon:* nagyon rövid idő mulva. A *feltámasztás* Izrael nemzetének helyreállítását jelenti. A csapásokkal sujtott nép komolyan törekedni akar az Úr ismeretére (v. ö. 4, 6.). Az Úr *eljövetele* az ő megjelenése Izrael megszabadítására. *Eljő hozzánk, mint az őszi* (szószerint : «kellő időben jövő») *eső*, — *És mint a tavaszi eső a földre*, a héber szerint : «Eljő hozzánk, mint a zápor, — Mint a tavaszi eső, mely lehull a földre». Az őszi (és a tavaszi) esőtől függ Palesztina egész termékenysége ; ezért hasonlítja a nép ehhez az Úr megszabadító eljövetelét. — *4.* Az Úr szava. Az Isten nagyon jól tudja, hogy a nép megtérése, mint már oly sok más alkalommal, most sem lesz állhatatos. — *5.* Az Úr a próféták szavai által oly sokszor buzdította népét a megtérésre, majd amikor minden hiábavaló volt, a megsemmisitő büntetést hirdette ki nekik. *Ítéleteid* = a nép ellen hozott isteni ítéletek ; ezek mindenki előtt nyilvánvalók, mint *a világosság.*

[6]Mert én irgalmasságot
akarok és nem áldozatot,
És az Isten ismeretét
inkább, mint égő áldozatokat.

[7]Ők azonban megszegték
a szövetséget, mint
Ádám;
Ott vétkeztek ellenem.
[8]Gálaád *gonosz*tevőknek
Vérrel telegázolt városa,
[9]S a papok társa*ság*a
olyan,
Mint ama rablók torka,
Kik megölik az úton a
Szichemből jövőket;
Mert gonoszságot cselekszenek.
[10]Izrael házában rettentő
dolgot láttam:
Ott paráználkodik Efráim,
Ott mocskolja be magát
Izrael.
[11]De te is légy készen,
Júda, az aratásra,
Ha majd *jóra* fordítom
népem *sorsát*!

7. FEJEZET.

Az Izraelben uralkodó politikai fejetlenség; a Zakariás király ellen szőtt összeesküvés. — A nép istentelensége.

[1]Amikor meg akartam
gyógyítani Izraelt,

— *6.* V. ö. Kir. I. 15, 22. A próféta nem kárhoztatja az áldozatokat általában, csak azt hangsúlyozza, hogy bensőséges lelkület nélkül a külső áldozatok az Isten előtt nem érnek semmit sem.

7—11. Izraelre és Júdára az Úr büntetése vár. — *7. Mint Ádám:* a szöveg valószínűleg romlott, és a «mint Ádám» kifejezés helyett eredetileg városnév állott, mint a következő *ott* szó is mutatja. A *szövetség* az Úrnak az a szerződése, melyet ő a zsidó néppel a Sínai-hegynél kötött (Móz. II. 24.). — *8. Gonosztevők* (héb.), Vulg. «bálványkészítők». — *9. Társasága* (héb.), Vulg. «társa». A nehéz versnek értelme talán az, hogy az erőszakos gálaádbeliek a gonosz papok tudtával és beleegyezésével megtámadják a Szichemből jövő karavánokat. Mások a héber szöveget úgy értik, hogy Gálaádnak a rablók teszik félelmetes erejét, kik a Szichem felől jövő papokat legyilkolják. Ismét mások szerint a próféta valami belső forrongásról vagy belháborúról beszél, melyben a papság is résztvett. — Szichem levita város volt, és mint ilyen, nevezetes papi központ. — *10. Izrael háza* itt talán Izraelnek legfontosabb vallási középpontját, Betelt jelenti; erre vall a versnek folytatása. *Ott paráználkodik Efráim:* ott űzi Efráim az I. Jeroboám által megkezdett borjútiszteletet. — *11.* A szöveg homályos; de az összefüggés szerint az *aratás* nem az Istennek büntető ítéletét, hanem a fogság megszüntetését, tehát a választott népnek eljövendő helyreállítását jelenti. *Ha majd jóra fordítom népem sorsát* (héb.), a Vulgáta szerint: «Ha majd fordítok népem fogságán». — A próféta jelen beszédét a 7. fej. 1. versének első szavai (a héber szerint: «Amikor majd meggyógyítom Izraelt») fejezik be.

7, 1—11, 11.

E fejezetekben oly beszédek (vagy beszédtöredékek) olvashatók, melyeket Ózeás valószínűleg Jehu házának kiirtása után, Mánáhem király uralkodásának (743—737?) első éveiben mondott.

7. 1—7. Az Izraelben uralkodó politikai fejetlenség; a Zakariás király ellen szőtt összeesküvés. — *1. Efráim gonoszsága* a 3—7.

Nyilvánvalóvá lett Efráim gonoszsága
És Szamaria rosszasága;
Mert csalárdul cselekszenek,
És benn fosztogató tolvajok járnak,
Künn *pedig* rablók.
[2]És nem veszik szívükre,
Hogy én minden gonoszságukról megemlékezem;
Most körülveszik őket gonosz cselekedeteik,
Azok színem előtt vannak.
[3]Gonoszságukkal szereznek örömet a királynak,
Hazugságaikkal a fejedelmeknek.
[4]Hűtlenek ők valamennyien;
Olyanok ők, mint a kemence,
Melyet a pék begyujt.
Addig nyugszik *csak* a város,
Mint a kemence a kovász bekeverésétől az egész *tészta* megkeléséig.
[5]Királyunk napján legott felhevültek a fejedelmek a bortól,
S ő csúfolodóknak nyujtotta kezét,
[6]Mert úgy közeledtek *hozzá* szívükkel, mint a kemence,
És cselt vetettek neki.
Péküк egész éjtszaka aludt,
Reggel azonban maga is égett,
Mint a tűznek lángja.

versben részletesen leírt eseményre: a Zakariás király ellen szőtt összeesküvésre (Kir. IV. 15, 10.) vonatkozik. *Szamaria* Izrael (Efráim) országának fővárosa. A vers utolsó része azt mutatja, hogy Izraelben minden társadalmi rend felbomlott. — *2.* A vers első fele a megelőző vers gondolatköréhez tartozik: tolvaj és rabló szabadon garázdálkodik, a nélkül, hogy az Istennel törődnék. A gonoszság, mint valami köpenyeg, teljesen beborítja Izrael fiait. — *3.* A *gonoszságukkal* és *hazugságaikkal* szavak arra a hízelgésre vonatkoznak, melyet a Zakariás ellen összeesküvő Sellum és társai színleg mutattak a király és a fejedelmek előtt. — *4. Hűtlenek ők* (szószerint: «házasságtörők ők»), t. i. az összeesküvők. A vers második része a héberben így hangzik: «A pék abbahagyta a *tűz* élesztését a tészta dagasztásától addig, míg az meg nem kelt». (Vulg. szószerint: «... Megnyugszik a város a kovász keverésétől az egésznek megkeléséig».) A próféta hasonlatának alapjául a túlságosan befűtött kemence szolgál. Az összeesküvők (akiket a pék jelképez) egy nagy dőzsölés napjára (5. v.) tűzték ki Zakariásnak és családjának kiirtását (7. v.). Egy időre féken tartották gyűlöletüket (6. v.), míg a király és a fejedelmek a bortól teljesen el nem vesztették az eszüket (5. v.); akkor reájuk törtek és valamennyit legyilkolták (7. v.). — *5. Királyunk napja:* az összeesküvés a királynak valamely emlékünnepén történhetett. A vers első része a dőzsölésre vonatkozik, második része pedig arra, hogy a mitsem sejtő király az összeesküvőkkel együtt tivornyázott. — *6.* A kemence az összeesküvők lángoló gyűlöletét jelképezi. *Péküк egész éjtszaka aludt,* az arámi Targum és a szír fordítás szerint helyesebben: «indulatuk éjjel aludt». *Reggel azonban maga is égett, — Mint a tűznek lángja:* az összeesküvők egész éjjel, a tivornya alatt féken tartották gyűlöletüket, mely reggelre annál hevesebben tört ki. —

7Tüzesek lettek mindannyian, mint a kemence,
És megemésztették bíráikat;
Királyaik mind elhullottak,
Nincs, ki hozzám kiálthatna közülük!

8Efráim a népek közé keveredett;
Olyanná lett Efráim, mint a hamuban sült kenyér,
Melyet meg nem fordítottak.
9Idegenek emésztik erejét,
És ő nem tudja;
Ősz hajszálak ütnek ki rajta,
S ő észre nem veszi.
10Szemtől-szembe *vádolja* Izraelt büszkesége,
S ők mégsem térnek viszsza az Úrhoz, Istenükhöz,
És mindezek ellenére sem keresik őt.

11Efráim olyanná lett, mint a galamb,
Eltévedt és balga:
Egyiptomot hívják segítségül,
Az asszírok után futnak;
12De mikor *utánuk* futnak,
Kifeszítem felettük hálómat,
És lerántom őket, mint az ég madarát,
És megverem őket úgy, amint gyülekezetükben hallották.
13Jaj nekik, mert eltávoztak tőlem!
Elvesznek, mert elpártoltak tőlem;
Pedig én megszabadíthatnám őket,
De ők hazug dolgokat beszélnek ellenem.
14Nem kiáltottak hozzám szívükből,
Hanem jajgattak fekvőhelyükön;
A búzáért és a borért aggódnak,
És tőlem eltávoztak!

7. A királyi család kiirtása. A teljesen ittas fejedelmek közül egy sem kiálthatott segítségért az Istenhez, mert valamennyien életüket vesztették.

8—16. A nép istentelensége. — 8. Efráim a népek közé keveredett: Efráim (Izrael országa) mindenféle idegen nemzetekkel szövetséget kötött. *A hamuban sült* és *meg nem fordított kenyer* egyik fele összeég, másik fele nyers marad, tehát élvezhetetlen. — *9.* Az elvakult népnek fogalma sincs arról, hogy az idegen nemzetekkel kötött szövetségek folytán, melyek a zsidóktól súlyos áldozatokat követeltek, Izraelnak minden java, sőt egész életereje is veszendőbe ment. — *10. Szemtől-szembe vádolja Izraelt büszkesége* (héb.), a Vulgáta szerint: «Szemtől-szembe megaláztatik Izrael büszkesége». A *mégsem* szó a 8. és 9. versben mondottakra vonatkozik. — *11.* A próféta itt nyiltan megnevezi azt a két nagyhatalmat, mellyel az *eltévedt és balga Efráim* (Izrael) szövetségre akart lépni. — *12.* A próféta az Urat madarászhoz hasonlítja, ki váratlanul reáborítja hálóját az «eltévedt galambra» (11. v.). *Amint gyülekezetükben hallották*, t. i. a zsidók a próféták által. — *13. A hazug dolgok* a népnek az Istentől való állandó elfordulását jelentik. — *14.* A *fekvőhely* egyes magyarázók szerint az a hely, ahol a nép a bálvány-

15Én oktattam őket, és erősítettem meg karjukat,
És ők mégis gonoszat gondolnak ellenem!
16Elfordultak, hogy igájuktól megszabaduljanak,
Olyanok lettek, mint a csalfa íj.
Kard által hullanak el majd fejedelmeik
Nyelvük dühe miatt.
Ez lesz a gyalázatuk Egyiptom földén!

8. FEJEZET.

Izrael bűnei miatt a próféta megjövendöli az asszír betörést.

1Fujd a harsonát!
Sasként *jő* az Úr házára,
Mert áthágták szövetségemet
És megszegték törvényemet.
2Majd segítségül hívnak engem: Én Istenem! —
Ismerünk téged, Izrael!
3Megvetette Izrael a jót,
Ellenség üldözi majd őt!

4Királyokat *választottak* ők, nélkülem;
Fejedelmeket *választottak*, tudtomon kívül;
Ezüstjükből és aranyukból bálványokat csináltak,
Hogy elvesszenek.
5Odalesz a borjúd, Szamaria!
Haragom felgerjed ellenük;

oltár előtt leborult. Ez esetben a vers értelme: A nép bálványaihoz könyörgött földi javakért, az igaz Istentől pedig elfordult, és vele nem is törődött. — *15.* Az Úr keserűen panaszkodik, hogy a tőle nyert jótéteményekkel ellene éltek vissza. — *16.* Az *íja* az Isten törvényét jelenti. A héberben az első verstag így szól: «Megtérnek, de nem felfelé» (? a Magasságbelihez?). A szöveg igen homályos. *Csalfa íj* az olyan, mely a nyilat gazdája ellen fordítja. (V. ö. Zsolt. 77, 57.) A hasonlat talán az Izrael országában dúló testvérharcokra vonatkozik. Valószínűleg ugyanerre céloz ez a kifejezés is: *nyelvük dühe miatt;* az egyes pártok a legnagyobb elkeseredéssel rágalmazták egymást. *Ez lesz a gyalázatuk Egyiptom földén:* Izraelnek Egyiptommal keresett szövetsége gyászos kudarcba fúl.

8. *1—14. Izrael bűnei miatt a próféta megjövendöli az asszír betörést.* — *1.* A prófétának meg kell fujnia *a harsonát*, hogy népét a közelgő veszedelemre figyelmeztesse. A szent szerző igen tömör mondatszerkezetet használ. A *sas* az ellenséges asszír hadsereg jelképe. *Az Úr háza* Izrael egész országa. — *2. Ismerünk téged, Izrael:* az Úr gúnyosan azt mondja, hogy jól ismeri a zsidó népet, mely a veszedelem idején hozzá fordul, de a veszély elmultával rögtön megfeledkezik róla. L. a bírák egész történetét. — *3.* A *jó* az Úr szolgálata és Dávid királyi családjának törvényes uralma.

4. Királyokat ... fejedelmeket választottak (héb.), Vulg. «Ők uralkodtak, ... fejedelmek voltak». Izrael országának összes királyai a próféták szemében törvénytelen uralkodók voltak, mert az Úr egyedül Dávid családjának ígérte meg az uralmat a zsidó nép fölött. Valószínű, hogy Ózeás e mellett az Izrael országában oly gyakori erőszakos trónváltozásokra, nevezetesen Sellum és Mánáhem trónralépésére is gondol. *Tudtomon kívül:* nem ismer-

Még meddig nem tudnak
megtisztulni?
6Hiszen az is Izraelből
való,
Mesterember készítette és
nem Isten az,
És bizony *szilánkokká* le-
szen
Szamaria borja!
7Szelet vetnek ők, de
majd vihart aratnak,
S a búzaszál nem áll meg
abban;
Magva nem ád lisztet,
És ha ád is, idegenek eszik
meg azt.
8Felemésztődik majd Iz-
rael,
Máris olyan a nemzetek
között,
Mint a tisztátalan edény.
9Mert Assurhoz mentek
fel ők,
Magára maradt vadsza-
már *lett* Efráim;
Ajándékokat adtak szere-
tőiknek.
10De még ha fel is bérelik
a nemzeteket,
Akkor is összegyüjtöm
most őket,
És hamarosan megszűn-
nek adót fizetni
A királynak és a fejede-
meknek.
11Mert sok oltárt épített
Efráim, hogy vétkez-
zék,
Bűnné lettek számára az
oltárok.

tem el őket. A *bálványok* elsősorban Betel és Dán szentélyeinek aranyborjai. (V. ö. Kir. III. 12, 28 sk.) — *5.* A próféta magát az ország fővárosát, Szamariát szólítja meg, mert Betel és Dán szentélyei Izrael országa hivatalos istentiszteletének helyei voltak. (V. ö. Ámosz 7, 13.) — *6.* Azt a gondolatot, hogy a bálványok emberkéz alkotásai, főleg Iz. 40—48. és Bölcs. 13—15. domborítja ki. A vers utolsó része a Vulgátában így szól: «Bizony pókhálóvá leszen — Szamaria borja!» A fordító valószínűleg arra gondolt, hogy pókháló fogja elborítani Szamaria elhagyott bálványszobrait. — *7.* A próféta az asszír fogságra gondol, mint az Isten legnagyobb büntetésére, mely Izrael országát a közeljövőben éri. A *szél* az Asszíriával kötött poltikai szövetség, a *vihar* az asszír betörés. — *9.* A próféta ismételten ostorozza az asszír-barát párt politikáját (v. ö. 7, 11.): *ők* maguk mennek el Asszíriához, nem is várják meg, míg a hódító hozzájuk jő. — A sivatagban magánosan élő *vadszamár* jelképe az elhagyatottságnak, melyben Izrael marad, bármennyire is kereste ajándékok révén más nemzetek barátságát. *Efráim* Izrael országának legnagyobb törzse, és mint ilyen Izrael egész országát jelenti; *Efráim szeretői* az idegen nemzetek, melyekkel Izrael szövetségre lépett. — *10.* A vers jelentése bizonytalan. *Akkor is összegyüjtöm őket:* az Úr a 10a-ban említett nemzeteket, az asszírokat, kikkel Izrael nehéz adók árán szövetségre lépett, összegyüjti majd Izrael megbüntetésére. Más magyarázat szerint a zsidó nép összegyüjtéséről van szó. Kir. IV. 15, 19. elbeszéli, hogy Mánáhem izraelita király adót fizetett Fúl (III. Tiglat-Pileszer) asszír nagykirálynak; Ósee, Izrael utolsó királya azonban megtagadta az adót V. Szálmánásszár asszír királynak (Kir. IV. 17, 4.). A vers második felét egyes magyarázók a héber szerint így értelmezik: «És remegnek majd rövid ideig a fejedelmek királyának terhétől». A szöveg legvalószínűbb alakját talán a Hetvenes görög fordítás őrizte meg: «És megszűnnek rövid idő mulva felkenni királyt és fejedelmeket». — *11.* A politikai állapotokról a próféta áttér

12Ha még oly sok törvényemet írom is elő neki,
Ő csak idegeneknek tekinti őket.
13Áldozatot mutatnak be, húst áldoznak és esznek,
De az Úr nem veszi ezt kegyesen;
Megemlékezik most gonoszságaikról,
És megtorolja rajtuk bűneiket.
Visszatérnek ők majd Egyiptomba!
14Mivel Izrael megfeledkezett teremtőjéről
És szentélyeket épített,
És Júda sok erős várost emelt:
Tüzet bocsátok én városaira,
S az megemészti házait.

9. FEJEZET.

Izraelre bálványozása miatt éhinség és az asszír fogság vár. — A hamis próféták korholása. — Izrael hálátlansága és elvetése.

1Ne örvendezzél, Izrael,
Ne ujjongj, mint a *többi* nemzet,
Mert parázna módjára elpártoltál Istenedtől,
Szeretted *bűnöd* bérét minden búzaszérűn.
2*Ám* a szérű és a sajtó nem táplálja majd őket,
S a bor majd cserbenhagyja őket.
3Nem laknak majd ők az Úr földén!
Efráim visszatér Egyiptomba,
S az asszírok közt tisztátalant eszik.
4Nem áldoznak majd ők bort az Úrnak,
És nem lesznek előtte kedvesek.
Áldozataik olyanok lesznek, mint a gyászolók kenyere,
Mindnyájan, kik azt eszik, tisztátalanokká lesznek.
Kenyerük csak az ő étvágyukat szolgálja,

a vallási téren fennálló visszaélések korholására. Az *oltárok* a bálványok oltárai, melyeken Efráim áldozott. — *12.* Az Úr *sok törvénye* a mózesi törvény, mely a helyett, hogy az egész vallási és állami életnek alapja maradt volna, valósággal *idegenné* lett Izrael számára. — *13.* A bálványoknak bemutatott áldozatok korholása, és a méltó büntetés megjövendölése. *Egyiptom* a szolgaság földe; Izrael tehát ismét olyan helyzetbe jut, amilyenben egykor Egyiptomban volt.

9. *1—6. Izraelre bálványozása miatt éhinség és az asszír fogság vár.* — *1. Izrael örvendezése* és *ujjongása* a többé-kevésbbé babonás vallási ünnepekre vonatkozik. Erre vall a vers második fele, melyet képletes jelentésben a bálványozásról kell értenünk: Izrael azt hiszi, hogy a búzaszérű hozadéka paráznaságának (azaz bálványimádásának) a bálványok által megadott bére. — *2.* A próféta terméketlenséggel és éhinséggel fenyegeti meg a zsidókat, mely büntetésekhez a — *3.* v. szerint még a fogság is hozzájárul. *Egyiptom* jelképes értelemben a szolgaság földe, mint 8, 13-ban. V. ö. Móz. V. 28, 68. Az idegen nemzetek között lehetetlenség lesz megtartani a mózesi ételtörvényeket, ezért a zsidók eledele *tisztátalan* lesz. — *4.* A fogság idejében szünetelni fognak

És nem jut be az Úr házába.
[5]Mit csináltok majd az ünnepnapon,
Az Úr ünnepségének napján?
[6]Mert íme kivándorolnak majd ők a nyomorúság miatt,
Egyiptom gyüjti egybe,
Memfisz temeti el őket;
Drága ezüstjüket a csalán örökli,
Lapu nő sátraikban.

[7]Eljönnek a megtorlás napjai,
Eljönnek a visszafizetés napjai!
Tudd meg, Izrael, hogy
eszét veszti a próféta,
És őrjöng a lélek embere;
Mert sok a gonoszságod,
És nagy az esztelenséged.
[8]Efráim Istenem mellett *is* lesben áll,
A romlás tőrévé lett a próféta minden útján,
És dühöng Istene házában.
[9]Alávaló módon vétkeztek, mint egykoron Gábaában,
De Ő majd megemlékezik gonoszságukról
És megtorolja rajtuk bűneiket.

[10]Mint szőllőt a pusztában,
Úgy találtam meg Izraelt;
Mint fügefa tetején az első gyümölcsöt,

az áldozatok. A mózesi törvény előírta a termés zsengéjének bemutatását; mivel pedig ez a parancs a fogság idejében nem volt megtartható, a próféta a zsidók eledelét általában *tisztátalan*nak mondja és *a gyászolók kenyeré*hez hasonlítja. A vers vége azt jelenti, hogy a fogságban élő zsidóság eledele nélkülözni fogja a vallási jelleget, mivel a termés zsengéjét nem lehetett *az Úr házában* (a jeruzsálemi templomban) áldozatul bemutatni. — *5.* A fogság tartama alatt az összes ünnepek szünetelnek. — *6.* Az éhinség miatt számos zsidó Egyiptomba fog költözni és ott is hal meg. De lehetséges, hogy a *kivándorlás* a fogságba hurcoltatást jelenti: a vidám ünnepi összejövetelek helyett *Egyiptom*, a szolgaság földe (l. 3. v.) fogja összegyüjteni az elhurcolt zsidó népet. A zsidók *drága ezüstje* itt az ezüstből készített bálványokat jelenti (v. ö. 8, 4.), melyeknek elhagyatott szentélyeit *csalán* és *lapu* veri majd fel.

7—9. A hamis próféták korholása. — *7. A megtorlás* és *a visszafizetés napjai* a megérdemelt isteni büntetést, a fogságot jelentik. A próféta ebben a versben (a szöveg mostani alakja szerint) megjelöli Izrael végromlásának egyik jellegzetes okát: az álpróféták biztató jövendöléseit. — *8.* A szöveg igen homályos. Ózeás talán az álprófétákról beszél, kik minden szavukkal és tettükkel *(= minden útján)* romlására lettek Izraelnek, mert biztató jövendöléseikkel csak megakadályozták a nép megtérését. — Az *Isten háza* itt az egész Szentföldet jelenti. (V. ö. 15. v.) — *9. Gábaa* megemlítése a Bírák könyve 19. fejezetében elbeszélt gonosztettre vonatkozik. Ózeás szívesen hivatkozik a zsidó nép történetének régi eseményeire.

10—17. Izrael hálátlansága és elvetése. — *10.* A próféta az Isten nagy szeretetéről beszél, mellyel Izrael népét kezdet óta felkarolta. Az Úrnak olyan öröme telt Izraelben, mint a pusztai vándornak,

Úgy láttam meg atyáitokat.
Ám ők betértek Beelfegorhoz,
S a gyalázathoz pártoltak;
És utálatosakká lettek,
Mint azok a dolgok, amelyeket szerettek.
11Efráim*tól* elszáll, mint a madár, dicsősége,
És nem lesz többé sem születés,
Sem terhesség, sem foganás;
12Mert még ha fel is nevelik fiaikat,
Én megfosztom őket gyermekeiktől az emberek között;
Jaj lesz nekik, ha eltávozom tőlük!
13Efráimot, úgy látom, oly szépnek alapították, mint Tírust,
És Efráim mégis a hóhér elé viszi fiait.
14Adj nekik, Uram!
Mit adj nekik?
Adj nekik meddő méhet,
És száraz emlőket!
15Minden gonoszságuk *végbement* Gálgálában,
Hiszen ott gyűlöltem meg őket.
Gonosz cselekedeteik miatt kiűzöm őket házamból,
Nem szeretem őket többé;
Valamennyi fejedelmük pártütő.
16Megver*em én* Efráimot:
Gyökere kiszárad,
Semmi gyümölcsöt sem hoznak;

amikor útján váratlanul szőllőre bukkan, vagy a fügefán friss gyümölcsöt talál. A vers utolsó része célzás a Móz. IV. 25-ben elbeszélt eseményre, és azt a fájdalmas ellentétet domborítja ki, mely az Isten végtelen szeretete és a zsidóságnak egész történelmén keresztülvonuló hálátlansága között megnyilvánult. — *Atyáitokat* (héb.), Vulg. «atyáikat». *Beelfegor* a Moáb vidékén fekvő Fogor-hegység (Móz. IV. 23, 28.) istenének neve. — *11.* Az Úr a zsidó népet folytonos hálátlansága büntetéséül majd gyermektelenséggel sujtja; *Efráim dicsősége* tehát itt a gyermekáldást jelenti. — *12.* A vers második tagja a héber szerint így hangzik: «Megfosztom őket gyermekeiktől, úgy hogy egy sem marad meg». — Az Úr elhatározta Efráim (Izrael) teljes kiirtását. — A *13.* vers az összes szövegekben igen homályos. Újabb értelmezők a vers első sorát párhuzamba állítják a másodikkal, és úgy értelmezik, hogy Efráim a vadász fegyvere számára neveli fel leányait. — A most olvasható héber és latin szövegalak szerint a próféta Tírushoz, Fönicia leghatalmasabb városához (v. ö. Ezekiel 26—28.) hasonlítja Efráimot (Izraelt), de egyúttal reámutat arra is, hogy Izraelt semmiféle hatalom sem menti meg a kiirtástól: Efráim csak azért neveli föl fiait, hogy ezek a hóhér kezére jussanak. Ezt fejezi ki a — *14.* vers is, mely találóan tükrözi vissza a próféta rémületét. — *15.* A vers első része azt mondja, hogy Izrael legnagyobb bűne és egyúttal minden más bűnének forrása a törvénytelen szentélyekben folytatott bálványozás. *Gálgálát* a próféta már 4, 15-ben említette (v. ö. 12, 11. is). Az Úr *háza* a Szentföld (8. v.); a *kiűzés* az asszír fogságba való hurcoltatást jelenti. Az Isten végtelen szeretete Izrael iránt, melyről a 10. v. beszélt, a zsidó nép folytonos pártütései és törvényszegései miatt gyűlöletté változott. — *16.* A próféta visszatér a 11—14. versben kifejezett gon-

Mert ha nemzenek is *magzatot*,
Megölöm méhük legkedvesebbjeit!
[17]Elveti őket az én Istenem,
Mert nem hallgattak reá;
Bujdosókká lesznek a nemzetek között.

10. FEJEZET.

Izrael jóléte csak gonoszságát növelte, de bálványai nem tudják elhárítani róla a fenyegető isteni ítéletet. — Az Úr ítélete megmásíthatatlan. — Felhívás a komoly megtérésre.

[1]Lombos szőllőtő Izrael,
Gyümölcse méltó hozzá.
Amilyen sok volt a gyümölcse,
Olyan sok oltárt emelt;
Amilyen bőségesen termett a földe,
Olyan bőségesen állított fel bálványoszlopokat.
[2]Szívük megoszlott,
De most majd elpusztulnak!
Ő maga töri majd össze bálványoszlopaikat,
Pusztitja el oltáraikat.
[3]Hiszen máris mondják:
Nincs nekünk királyunk!
Mert az Urat nem féljük,
A király pedig mit tehet nekünk?
[4]Haszontalan látomásokról beszéltek ti,
Szövetséget köttök;
De majd kihajt az ítélet,
Mint a szántóföld barázdáin a *mérges növény*.
[5]Betáven borjúi miatt *aggódnak* majd Szamaria lakói;
Bizony gyászol majd miatta népe!
És ujjonghatnak majd miatta, dicsősége miatt, papjai,
Mert eltávozik az tőle!

dolatra. — *17.* A 15. versben említett gondolat folytatása. *Bujdosókká lesznek a nemzetek között:* Izrael fiai az asszír fogságba jutnak.

10. *1—6. Izrael jóléte csak gonoszságát növelte, de bálványai nem tudják elhárítani róla a fenyegető isteni ítéletet.* — *1.* A próféta folytatja a 9, 10-ben megkezdett képes beszédet, melyet Izrael földének termékenységére alkalmaz; de fájdalommal mutat reá arra, hogy a zsidó nép anyagi jóléte csak erkölcsi romlását és bálványozását mozdította elő. A héber szerint a vers utolsó tagja így szól: «Amilyen jó dolga volt országának, — Olyan ékessé tették bálványoszlopait». — *2.* A bálványozás büntetése: az Úr maga fogja összetörni a bálványoltárokat és a bálványoszlopokat. — *3.* A próféta az ország szomorú politikai viszonyaira tekint. *Nincs nekünk királyunk:* II. Jeroboám halála óta (743.) Izrael trónján csupa gyönge uralkodó ült, kiknek nem volt tekintélyük Izrael népe előtt. — *4.* A politikai helyzet rajzának folytatása. A vers első része a héber szerint így hangzik: «Tárgyalásokat folytatnak, hamisan esküsznek». A próféta az idegen népekkel (Egyiptommal és Asszíriával) kötött szövetségeket korholja, melyeknek eredményeit a szántóföld barázdáiban kivirágzó *mérges növényhez* (dudvához, Vulg. «keserűség»-hez) hasonlítja. — *5.* Az első verstagban fordításunk a héber szöveget követi. A Vulgáta szerint: «Betáven borjúit tisztelték Szamaria lakói». *Betáven* (= a hiábavalóság háza) Betelnek (= az Isten háza) gúnyos elnevezése. *Borjúi*, a Hetvenes görög fordítás szerint

[6]Azt magát is elhurcolják
ugyanis Assurba,
Ajándékul a Bosszúálló
királynak.
Szégyen éri majd Efráimot,
És Izrael megszégyenül
szándékai miatt.

[7]*Elveszett* Szamaria,
Királya olyan, mint a hab
a víz színén.
[8]Elpusztulnak a bálványmagaslatok,
Hol Izrael vétkezett ;
Lapu és tövis nő majd
oltáraikon,
És ők majd így szólnak a
hegyekhez : Borítsatok
el minket ! —
S a halmokhoz : Omoljatok reánk !

[9]A gábaai napok óta vétkezett Izrael,
Ott megállottak ők ;
Nem érte őket el az a harc,
Mely Gábaában a gonoszság fiai ellen támadt.
[10]*Ám* én majd kedvemre
megfenyítem őket ;
Népek gyűlnek majd egybe ellenük,
Amikor majd megbűnhődnek
Kettős gonoszságuk
miatt.

[11]Efráim olyan volt, mint
a megnevelt üsző,
Mely szívesen nyomtat ;

helyesebben : «borja», — vagyis a Betelben tisztelt aranyborjú. A bálványok nem tudnak Izraelen segíteni, sőt miattuk kell aggódniok papjaiknak. A beteli borjú *dicsősége*, mely *eltávozik tőle*, talán a beteli kincstár vagyonát jelenti ; Kir. IV. 15, 19. említi, hogy Mánáhem, Izrael királya (738-ban) 1000 talentum ezüstöt ajánlott fel Ful (III. Tiglat-Pileszer) asszír királynak, mely — legalább részben — bizonyára a bálványszentélyek kincstárából került elő. — *6. A Bosszúálló királynak:* a héber kifejezést valószínűleg a «nagykirály» szóval kell visszaadni. Az *is* szócskán különös nyomaték van : Betel bálványszobrát is Asszíriába fogják hurcolni, mint hódolati ajándékot az asszír nagykirálynak. Ebben áll Efráimnak a vers második felében említett *szégyene:* a bálványszobor, melyet tiszteltek, az ellenséges király zsákmányává lesz.

7—10. Az Úr ítélete megmásíthatatlan. — *7.* Fordításunk a héber szöveget követi. A Vulgáta szerint : «Szamaria eltüntette királyát, — Mint a tajtékot a víz színén». A próféta arra céloz, hogy a királyi méltóság a pártok játéklabdájává lett. — *8.* A büntető isteni ítéletet az asszír hadsereg hajtja végre ; ennek borzalmai elől a lakosság a hegyek és a halmok alá kíván majd temetkezni. V. ö. Iz. 2, 19. A vers utolsó szavait az Úr Jézus a gonoszok szájába adja a végítélet leírásában (Luk. 23, 30 ; v. ö. Jel. 6, 16.). — *9. A gábaai napok:* a próféta itt és a következő versben a Bírák könyve 19—21. fejezetében leírt eseményre céloz. Gábaában történt az ott elbeszélt gonosztett, és ugyancsak Gábaa volt Benjámin törzsének táborozási helye, melyet egész Izrael csak a harc harmadik napján tudott elfoglalni. *Vétkezett*, a héber szerint : «vétkeztél». — *10. Népek gyűlnek majd egybe ellenük:* a próféta az Izraelt megsemmisítő büntető hadjáratot úgy írja le, ahogyan Bír. 20, 1—20. elbeszéli Gábaa városának megbüntetését. Gábaa lakóinak *kettős gonoszsága* a vendégszeretet megsértése és a természetellenes fajtalanság volt. (L. Bír. 19.)

11—15. Felhívás a komoly megtérésre. — *11.* A vers első fele

Én magam haladtam
szép nyaka mellett,
Én *fogtam igába* Efráimot,
Hogy szántson Júda,
És barázdákat törjön
magának Jákob.
[12]Vessetek magatoknak
az igazság szerint,
És arattok is majd az
irgalom szerint ;
Törjetek fel ugart maga-
toknak ;
Ideje, hogy keressétek az
Urat,
És ő majd eljő,
Hogy igazságra tanítson
titeket.
[13]Ám ti istentelenséget
vetettetek,
Gonoszságot arattatok :
Egyétek tehát a hazugság
gyümölcsét !
Mivel bíztál a magad utai-
ban
És hőseidnek nagy szá-
mában :
[14]Zendülés támad majd
népedben,
És elpusztítja minden
erősségedet,
Mint ahogyan Sálmánát
elpusztította annak
háza,
Ki perbe szállt Báállal a
harc napján ;
S az anya a fiaira hull.
[15]Így cselekszik majd ve-
letek Betel,
Gonoszságaitok nagysága
miatt !

11. FEJEZET.

Az Úr a zsidó népet kezdet óta szeretettel gondozta, de hálátlanságáért rettentő büntetéssel fogja sujtani. — Az Úr megelégeli a büntetést, és tökéletesen helyreállítja Izraelt.

[1]Miként elmúlik a hajnal,
Úgy múlik el Izrael ki-
rálya !

azt a gondolatot fejezi ki, hogy Izrael a Sínai-hegynél készségesen magára vette az Úr igáját, de idővel Kánaán földén lerázta magáról. *Én fogtam igába Efráimot* (héb.), Vulg. «Reászál ok Efráimra.» *Júda* helyett valószínűleg «Izrael» olvasandó, mert a próféta az egész szövegösszefüggésben csak az északi országról beszél. — *12.* A próféta felszólítja Izrael népét, hogy kezdjen új életet, akkor majd méltó lesz az Úr irgalmára. — *13.* A vers első fele jelképes beszédben a nép gonoszságát ostorozza ; második fele a következő vers gondolatát vezeti be. *A magad utaiban*, a Hetvenes görög fordítás szerint helyesebben : «harci szekereidben». — *14.* A *Báállal perbe szálló* hős Gedeon (Bír. 6, 25—32.) ; *Sálmána* mádiánita király ellen viselt háborúját Bír. 8. beszéli el. A héberben a vers harmadik sora így hangzik : «. . . amint Sálmán elpusztította Bet-Árbelt a harc napján». Bet-Árbel valószínűleg a Pella közelében fekvő Árbela, Sálmán pedig Moáb egyik királya a VIII. században, akiről III. Tiglat-Pileszer asszír király (745—727.) nagy győzelmi felirata beszél. Más magyarázók Sálmán nevet Szálmánásszár megrövidítésének tartják, és IV. vagy V. Szálmánásszár asszír király (783—773. illetve 727—722.) hadjáratainak egyik epizódjára gondolnak. Az első magyarázat a legvalószínűbb. — *15.* A vers első fele a Hetvenes görög fordítás szerint így hangzik : «Így teszek majd veletek, Izrael háza».

11. *1a*—b. a királyi család pusztulásának hirtelenségét szemlélteti. V. ö. 7, 3—7.

1c—7. Az Úr a zsidó népet kezdet óta szeretettel gondozta, de hálát-

Mikor *még* gyermek volt Izrael,
Akkor szerettem meg őt,
És Egyiptomból hívtam ki az én fiamat.
[2]De mennél inkább hívtam őket,
Annál inkább távoztak *tőlem;*
A Bálóknak áldoztak,
S a bálványoknak mutattak be áldozatokat.
[3]Pedig én szinte dajkája voltam Efráimnak:
Karjaimon hordoztam őket,
S ők mégsem ismerték el,
Hogy én vagyok az orvosuk.
[4]Emberi kötelékekkel,
A szeretet bilincseivel vonzottam őket;
Olyan voltam hozzájuk,
Mint aki leveszi állukról az igát;
És lehajoltam hozzá,
Hogy ételt *adjak neki.*
[5]Nem tér vissza Egyiptom földére;
Assur lesz a királya,
Mert megtérni nem akarnak ők.
[6]Kard járja majd városait,
Kiirtja választottait
És megemészti fejedelmeiket.
[7]És népem várja majd visszatérésemet,
Mert igát is raknak reájuk,
Mely nem vétetik el.
[8]Hogy adhatnálak oda téged, Efráim?

lanságáért rettentő büntetéssel fogja sujtani. — A 11. fejezet ismét történeti visszapillantással kezdődik. A zsidó nép egyiptomi tartózkodását a próféta itt is Izrael gyermekéveinek tekinti. Az 1. vers utolsó részét Szent Máté az Egyiptomból hazájába visszatérő gyermek Jézusra alkalmazza (2, 15.). — *2.* A vers első részében a Hetvenes görög fordítás szövegét követtük. (Héb. és Vulgáta: «Hívták őket, úgy eltávoztak színük elől».) A próféta a zsidó nép folytonos hűtlenségeire és bálványozásaira céloz történetének kezdete óta. — *3.* A vers első része a héberben így hangzik: «Pedig én járni tanítottam Efráimot». Az Isten végtelen szeretetének, de egyszersmind Efráim (Izrael) hálátlanságának megkapó leírása. — *4. Emberi kötelékekkel* (Vulg. szószerint: «Ádám kötelékeivel»): az emberi gyarlósághoz mért kötelékekkel. A 4. vers ismételten hangsúlyozza az Isten végtelen szeretetét és leereszkedését Izraelhez, mely szeretet főleg abban mutatkozott, hogy az Úr a választott népet Egyiptomból kiszabadította és a pusztában mannával táplálta. — *5.* A vers értelmét a Hetvenes görög fordítás adja vissza helyesen: Efráim Egyiptomba (= a szolgaságba) fog visszatérni, és Asszíria fog fölötte uralkodni. — *6.* Az asszír betörés borzalmainak megjövendölése. A héber szöveg és a Hetvenes görög fordítás egybevetése a vers végső tagjában a következő értelmet adja: «És meg fogják enni azt, amit kitervéztek». — *7.* A vers szövege romlott; értelme valószínűleg az, hogy az asszír betörés és a fogság megnyitja majd az elvakult nép szemét. A Hetvenes görög fordításban a vers első fele így hangzik: «És népét lakásaiból akasztófára viszik». Az ékiratos emlékek sokszor beszélnek arról, hogy az asszírok az elfoglalt városok lakóit irgalom nélkül felakasztották.

8—11. Miután a próféta az Izraelre váró szigorú isteni büntetést megjövendölte, beszédének befejezéseképen reámutat a vég-

Hogy szolgálthathatnálak téged *ki*, Izrael?
Hogy adhatnálak oda téged, mint *egykor* Ádámát,
Hogy tehetnélek olyanná, mint *egykor* Szeboimot?
Szívem megváltozott bensőmben,
És szánakozásom is felgerjedt.
[9]Nem cselekszem haragom heve szerint,
Nem rontom meg Efráimot ismét,
Mert én Isten vagyok, és nem ember,
Szent, aki közötted vagyok,
És nem rontok városodra.
[10]Követik majd ők az Urat.
Ő majd ordít, mint az oroszlán,
És ha ő ordít, megremegnek Nyugat fiai.
[11]Kirepülnek ők Egyiptomból, mint a madár,
És mint a galamb az aszszírok földéről;
És visszatelepítem őket házaikba, —
Úgymond az Úr.

[12]Hazugsággal vett engem körül Efráim,

telen isteni irgalomra[]: *az Úr megelégeli a büntetést, és*] *tökéletesen helyreállítja Izraelt.* — *8. Hogy szolgálthatnálak téged ki*:[*Izrael* (héb.), a Vulgáta szerint: «Megvédelmezlek, Izrael?» *Ádáma* és *Szeboim* ama városok közé tartoztak, melyeket az Úr Móz. I. 19, 24 sk.; V. 29, 23. szerint kénköves tüzes esővel eltörölt a föld színéről. Az Úr kérdéseit a vers második fele világítja meg: az Úr szánalma nem engedi meg, hogy bármennyire bűnös népét teljesen megsemmisítse. — *9.* Az Úr *szentsége* abban nyilvánul meg, hogy irgalmazni fog Izraelnek, és a fogság büntetése után ismét helyreállítja. *Nem rontok városodra:* t. i. mint mindent elpusztító ellenség. — *10.* A vers első részének alanya: a fogságból visszatérő zsidók. — *10b.* költői képében a próféta az Urat ellenségei előtt félelmetes oroszlánnak mondja. (5, 14. és 13, 7. ugyanezt a szóképet használja, de Izraelre vészes értelemben.) Az előttünk szokatlan költői kép Jóel 3, 16; Ám. 1, 2-ben is olvasható. A vers vége a héberben így hangzik: «Ha ő ordít, remegve jönnek fiai nyugatról», — t. i. a tenger szigeteiről. — *11.* Egyiptomból és Asszíriából, azaz mindenfelől visszatérnek a fogságba hurcolt zsidók, és ismét birtokukba veszik a Szentföldet.

11, 12—14, 10.

Ózeás könyve utolsó beszédének legnagyobb része szintén feddés, de azért ez a beszéd ugyancsak a megtérésre való buzdítással és a bűnbocsánat megígérésével végződik.

11. *12.* A Vulgáta szerint a próféta a bálványozó északi országgal, Izraellel szembeállítja Júda országát, melyben az Úr törvényes temploma állt, és ahol a derék Ozias király alatt (789—738?) a nép (többé-kevésbbé) megtartotta az Isten törvényét. — A rendkívül homályos héber szöveg második fele így szól: «Júda is féktelen az Istennel szemben, — És a Szenttel szemben, ki hűséges» (vagy: «De a szentekkel szemben hűséges».) E szerint a *Szentségesnek* megfelelő héber szót («szentek») a magyarázók gúnynak veszik és a zsidó nép szövetségeseire, Egyiptomra és Asszíriára értik: a zsidók

És csalárdsággal Izrael
háza ;
Csak Júda jár az Isten
mellett tanuskodva,
S a Szentségeshez hűségesen *ragaszkodva*.

12. FEJEZET.

Az Úr korholja Izraelt az idegen népekkel kötött szövetségek miatt. — Jákob pátriárka nagysága, és utódainak elkorcsosulása. — Efráim csalárd módon gazdagodott meg. — A bűnös Efráim korholása. — A próféták hivatása.

[1]Efráim vihart legeltet,
S a keleti szél után fut.
Egész nap hazugságot és
pusztulást szaporít,
Szövetségre lép az asszírokkal,
És Egyiptomba visz olajat.

[2]Ezért az Úr perbe száll
Júdával,
És megbünteti Jákobot ;
Utai szerint és cselekedetei szerint
Fizet meg neki.

[3]Anyja méhében megragadta testvére sarkát,
És férfikora erejében angyallal mérkőzött.
[4]Megmérkőzött az angyallal és diadalmaskodott;
Sírt és könyörgött neki.
Betelben találta meg őt,
S ott beszélt velünk
[5]Az Úr, a seregek Istene,
Az Úr az ő neve :
[6]«Térj vissza Istenedhez !
Tartsd meg az irgalmat
és az igazságot,
És remélj mindenkoron
Istenedben !»

az Istennel kötött szövetséget (Móz. II. 24.) megvetik, de ragaszkodnak a pogány nemzetekkel kötött szerződésekhez.

12. *1—2. Az Úr korholja Izraelt az idegen népekkel kötött szövetségek miatt.* — *1.* A *vihar* meg a forró és romboló *keleti szél után futni* annyit jelent, mint hiábavaló és veszedelmet hozó dolog után törekedni. A veszedelmet hozó dolog Asszíria és Egyiptom barátsága és segítsége. Mivel Mánáhem király második utóda, Fákee alatt Asszíria Izraelnek már határozott ellensége, Ózeás könyvének ez az utolsó része is Mánáhem vagy Fákeja király idejéből való. Az *Egyiptomba vitt olaj* a fáraónak nyujtott hódolati ajándékokat jelenti. — *2.* Mivel a beszéd többi részében csak Izrael országáról van szó, a *Júda* szó valószínűleg «Izrael» helyett került a szövegbe. *Jákob* Izrael egész népét jelenti. Izrael *utai és cselekedetei* a zsidó nép bűnös életét jelentik.

3—6. Jákob pátriárka nagysága, és utódainak elkorcsosulása. — Ezekben a versekben valószínűleg egy népének töredékét olvassuk. (L. 12. 13. v.) Az ének alapgondolata : Jákob pátriárka dicsőítése. Valószínű, hogy ezt az éneket a próféta a nép szájába adja, mely nagy ősével kérkedik, hogy annál jobban kiélezze az ellentétet a pátriárka nagysága és utódainak elkorcsosulása között. — *3.* L. Móz. I. 25, 22—25. és 32, 24—32. — *4.* Jákob sírása és könyörgése a fánueli jelenésre vonatkozik (Móz. I. 32, 24—32.). *Neki* = az Úr angyalának. A vers utolsó részében a népdal a beteli szentélyt dicsőíti. — *5. A seregek* az Istennek égi seregeit, az angyalokat és a csillagokat, de egyúttal Izrael hadait is jelentik. — *6.* A héber szerint : «És te Istenedben vissza fogsz térni», — vagyis : az Isten segítségével Mezopotámiából visszatérsz majd Kánaán földére. A mondat alanya : a hazájába visszatérő Jákob.

[7]Kánaáni *ő*, hamis mérleg
van kezében,
Szereti a csalárdságot.
[8]És *mégis* ezt mondja
Efráim:
Bár meggazdagodtam *és*
vagyont szereztem magamnak,
Semmiféle munkám *gyümölcse* sem talál bennem gonoszságot,
Melyet elkövettem volna!

[9]De én, az Úr, a te Istened
Egyiptom földe óta,
Még egyszer sátrakban
lakatlak téged,
Úgy mint az ünnep napjain.
[10]Mert én szólottam a
prófétáknak,
És én adtam a sok látomást,
S a próféták által én mondtam példabeszédeket.
[11]Ha bálványt *imád* Gálaád,
Megsemmisülnek *lakói;*
Ha a tulkoknak áldoznak
Gálgálban,
Oltáraik is olyanok lesznek,
Mint a kőrakás a szántóföld barázdái mellett.

[12]Szíria földére menekült
Jákob,
És feleségért szolgált Izrael,
Feleségért őrizte *a nyájat;*
[13]De próféta által hozta
ki Izraelt

7—8. Efráim csalárd módon gazdagodott meg. — *7.* A népnek Jákob pátriárkát dicsőítő szavaira a próféta kemény feddéssel felel, valószínűleg célzással arra, hogy bármennyire tiszteletreméltó volt is Jákob, nem minden cselekedete egyaránt dicséretreméltó. — *Kánaáni* itt általában kereskedőt jelent. A próféta Izrael népét csalárdsággal vádolja, talán célzással arra, hogy Jákob is megcsalta Ézsaut (Móz. I. 27.), és bizonyos tekintetben Lábánt is (Móz. I. 30, 31—43.). — *8. Vagyont* (héb.), a Vulgáta szerint: «bálványt». Izrael azzal dicsekszik, hogy csalárdsága csak (anyagi) haszonnal járt, és gonoszságai miatt semmiféle kárt sem vallott. A vers utolsó része a héber szerint így hangzik: «Semmiféle fáradsággal szerzett holmim sem elegendő nekem a gonoszság (törlesztésére), — Amelyet elkövettem».

9—11. A bűnös Efráim korholása. — *9.* A nép vakmerő elbizakodottságát az Úr megbünteti. A mózesi törvény előírta, hogy a sátoros ünnep egész nyolcada alatt a nép sátrakban lakjék a pusztai vándorlás emlékére. A sátoros ünnepet, mely az egész évi termés betakarításának befejező ünnepe volt, különös vidámsággal ülték meg. Ózeás azonban itt azt mondja, hogy az Úr Izraelt állandóan sátorban-élésre, vagyis nomád életre fogja kényszeríteni. — *10.* A próféták hivatásának rövid összefoglalása. Izrael egész történelmén keresztül. — *11.* A vers első tagjának szövege homályos; valószínűleg a bálványimádás hiábavalóságát állítja pellengérre. Vulg. szószerint: «Ha Gálaád bálvány, tehát hiába áldoztak Gálgálban a tulkoknak». A következő verstag a bálványoltárok pusztulását jövendöli meg. *A kőrakás a szántóföld barázdái mellett:* a bálványoltárok romjai.

12—14. A 3—6. versben idézett népdal újabb töredéke, és Ózeás válasza. — *12.* V. ö. Móz. I. 29. — *13.* Az itt említett *próféta* Mózes. Ózeás ezeket a szavakat valószínűleg ismét a nép szájába adja, mely — ellentétben a 10. versben mondottakkal — azt hiszi,

Egyiptomból az Úr,
És próféta által őriztette őt.
[14]Keserű haragra ingerelt engem Efráim,
De vérontása visszaszáll reá,
És gyalázatosságát visszafizeti neki Ura.

13. FEJEZET.

A borjútisztelet Izrael romlását idézi elő. — Az Úr az Egyiptomból való kivonulás idején szövetségre lépett Izraellel, de bűnei miatt kérlelhetetlenül le fog reá sujtani.

[1]Efráim szavára rettegés szállta meg Izraelt ;
De vétkezett Báállal, és meghalt.
[2]És ők most ismét vétkeztek ;
Öntött szobrot készítettek maguknak
Ezüstjükből a bálványok mintájára.
Mesteremberek alkotása az egész,
És róluk mondják ők :
«Áldozzatok és hódoljatok, emberek, a borjúknak !»
[3]Ezért olyanná lesznek, mint a reggeli felhő,
És mint a hamar tovatűnő reggeli harmat ;
Mint a por, melyet elragad a szélvész a szérűről,
És mint a kémény füstje.
[4]Pedig én, az Úr, Istened vagyok neked

hogy a prófétának nincs más feladata, mint a népre kedvező dolgokat jövendölni. — *14.* Ózeás válasza, melyben a szövegösszefüggés szerint az Isten a próféták üldözése miatt korholja Izraelt. A vers első részében fordításunk a héber szöveget követi. A Vulgáta szerint : «Haragra ingerelt engem Efráim az ő keserűségeivel». *Vérontása:* az Úr prófétáinak ártatlanul kiontott vére. *Gyalázatosságát* = a prófétákon elkövetett gyalázatot.

13. *1—3. A borjútisztelet Izrael romlását idézi elő.* — *1.* Az igen homályos verset Szent Jeromos így magyarázza : Az Efráim törzséből származó I. Jeroboám kötelezővé tette Izrael országában a beteli és a dáni borjútiszteletet (Kir. III. 12, 26—33.), és szavának senki sem mert ellenállni. Ámde a babonás borjútiszteletet mihamar a szorosan vett bálványozás, Báál tisztelete követte, mely Izraelnek végveszedelmét okozta. — Az arámi Targum ezt a verset úgy értelmezi, hogy Efráim törzse egész Izraelt rettegésben tartotta nagy tekintélyével, de a Báál-imádás végromlásba döntötte ; a Hetvenes görög fordítás pedig azt mondja, hogy Efráim Báálnak adta igazságosságát, és e miatt elpusztult. — *2.* A próféta megvetőleg korholja Izrael országának hivatalos borjútiszteletét, ismételten hangsúlyozva, hogy a bálványszobrok emberkéz munkái. — *3.* Fentebb (6, 4.) a próféta a zsidó nép jámborságát hasonlította a gyorsan elmúló *reggeli felhő*höz és *harmat*hoz ; itt ugyanezzel és a többi szóképpel Izrael országának hirtelen elmúlását jelzi. A vers második fele a héber szerint így hangzik : «Mint a polyva, melyet elragad a szélvész a szérűről, — És mint az ablakrács füstje». A régi zsidók házaiban nem volt kémény ; a füst az ablakon keresztül távozott.

4—6. Az Úr az Egyiptomból való kivonulás idején szövetségre lépett Izraellel. Ez a szövetség az Istennek különös jogcímet adott a választott nép hálájára és hűségére, és mégis Izrael csak hálátlansággal és hűtlenséggel fizetett az Úrnak. — *4.* Az egy igaz

Egyiptom földe óta ;
Rajtam kívül Istent nem ismerhetsz,
És Szabadító nincsen kívülem.
[5]Én ismertelek fel téged a pusztában,
A kietlen földön.
[6]Minél többet legelhettek, annál jobban elteltek,
S amint jóllaktak, szívük felfuvalkodott,
És rólam megfeledkeztek.

[7]De olyan is leszek hozzájuk,
Mint a nőstény oroszlán,
Mint a párduc az asszírok útján.
[8]Megtámadom őket, mint a kölykefosztott nőstény medve,
És szétszaggatom májuk közepét ;
És felfalom őket ott, mint az oroszlán,
S a mező vadállata szaggatja szét őket.
[9]Elpusztulsz majd Izrael !
Csak én segíthetek rajtad !
[10]*Hisz* hol lesz a te királyod?
Akkor szabadítson meg ő minden városodban ; —
És *hol vannak* bíráid, kikről azt mondottad :
«Adj nekem királyt és fejedelmeket !»
[11]Adtam neked királyt, haragomban,
És elveszem őt, bosszúságomban.
[12]Egybe van kötve Efráim gonoszsága,

Istenben való hit a lényege az egész mózesi vallásnak ; ez az alaptétele a szövetségnek, melyet az Úr Izrael népével kötött (Móz. II. 24.). — *5. Én ismertelek fel téged*, a Hetvenes görög fordítás szerint : «Én legeltettelek téged». A pusztai vándorlás alatt maga az Isten vezette népét az Ígéret földe felé. — *6.* Az előbbi versben megkezdett szókép folytatása. A próféta a pusztai vándorlás alatt elkövetett folytonos törvényszegésekre és lázongásokra céloz, noha az Úr mindenben gondját viselte népének. (V. ö. Zsolt. 105.) Izrael erkölcsi állapota Ózeás korában sem volt jobb ; ezért a következő versek az Úr büntető ítéletét hirdetik.

7—15. Az Úr kérlelhetetlenül le fog sujtani Izraelre bűnei miatt. — *7.* A kicsinyeit féltő *nőstény oroszlán*, a *párduc* és a *nőstény medve* (8. v.) a haragvó és büntető Isten jelképei. A vers utolsó tagja a héber szerint így hangzik : «Mint a párduc leselkedem az úton». — *8. Májuk közepét*, a héber szerint : «szívük burkolatát». — *10.* Az Úr haragjával szemben minden emberi erő tehetetlen. A próféta maró gúnnyal említi a hatalom birtokosait, a (különben is gyönge Mánáhem vagy Fákeja) *királyt*, a *fejedelmek*et és a *bírák*at, kiknek elsősorban lett volna kötelességük a végromlást feltartóztatni, de erre képtelenek voltak. A vers utolsó része a Kir. I. 8, 5-ben elbeszélt eseményre céloz. — *11.* A királyság intézménye Izrael országában teljesen eltorzult, sőt az országnak nem hasznára, hanem kárára szolgált. Ózeás a közelmultban történt megalázó eseményre mutathat reá : Mánáhem adófizetésére, melyről Kir. IV. 15, 19. beszél. Az Úr valósággal megbüntette Izraelt azzal, hogy ilyen királyokat adott neki, de ugyancsak megbüntette azzal is, hogy királyai közül sokan erőszakos halállal, polgárháborúkban haltak meg, — főleg Izrael történetének utolsó szakaszában. — *12.* A próféta azt mondja, hogy Izrael

El van téve bűne.
13Olyan fájdalmak lepik
el őt, mint a vajúdó
asszonyt,
De nem okos gyermek ő,
Mert nem *jő ki a kellő pillanatban*
A méh száján.
14Kiszabadíthatnám én
őket a halál kezéből,
Megválthatnám őket a
haláltól;
Halálod lehetnék, ó halál,
Marásod lehetnék, ó alvilág!
De a vigasztalás el van
rejtve szemem elől!
15Mert ő szétválasztja a
testvéreket,
Reázúdítja az Úr a puszta-
tából támadó égető szelet,
S az kiszárítja ereit és kiapasztja forrását,
És elrabolja kincsét, elveszi minden drága holmiját.

14. FEJEZET.

Szamaria végveszedelme. — A próféta Izraelt felszólítja a megtérésre. — Az Izraelre váró boldogság. — Befejező összefoglalás.

1Elpusztul Szamaria,
Mert elkeserítette Istenét;
Kard által pusztulnak el
ők,
Kisdedeit a földhöz verik,
S az áldott állapotban
levőket felhasítják.

gonoszsága csomóba kötve biztos helyen várja sorsát, azaz büntetését. — *13.* A szöveg valószínűleg romlott. Ózeás a történelmi Izraelt szülő asszonyhoz hasonlítja, kinek fájdalmai (= az isteni büntetések) árán új, jámbor nemzedéket kellene a világra hoznia; de a szülés fájdalmai hiábavalók (a nép nem tér meg), az új, jámbor nemzedék nem születik meg. A *nem okos gyermek ő* kifejezés talán közmondásszerű volt a nehéz szülésről. A vers utolsó részében az érthetetlen latin fordítás helyett («Mert most nem áll meg a fiúk összetörésében») a héber szöveget követtük. — *14.* Az Úr végtelen hatalma még a legszörnyűbb válság idején is tudna szabadulást hozni, ha a nép megtérne. — A héber szerint ez a vers így hangzik: «Kiszabadítsam-e őket az alvilág kezéből? — Kiváltsam-e őket a halál (hatalmá)-ból? — Hol vagyon dögvészed, ó halál? — Hol vagyon járványod, ó alvilág? — El van rejtve szemem elől a könyörület!» Szent Pál Kor. I. 15, 54 sk-ben Ózeás próféta jelen versét szabadon és alkalmazott értelem szerint a feltámadásról idézi. — *15.* A vers első fele a Vulgátában talán Izrael és Júda szétválására céloz: I. Jeroboám trónralépése kettészakította a testvértörzsekből alakult zsidó államot. A héber szerint: «Ő (Efráim) ugyan virágzik a testvérek (vagy: a káka) között». — Az arábiai sivatag felől jövő *égető* keleti *szél* a betörő asszír sereget jelképezi. A további két kifejezés Izraelt vízforrás közelében levő ültetvényhez hasonlítja: a forró szél kiszárítja a forrást és így megöli a növényt. A vers utolsó tagja már nem képes beszéd: az asszírok magukkal fogják hurcolni a zsidók minden kincsét.

14. *1. Szamaria végveszedelme.* — Ez a vers az előbbi fejezet fenyegetésének befejezése, és Szamaria lakosságának teljes kiirtását jövendöli meg. A héber szerint az első két sor így hangzik: «Megbűnhődik Szamaria, — Mert föllázadt Istene ellen». A próféta Szamariát, mint az ország fővárosát egész Izrael helyett említi.

[2]Térj meg, Izrael, az Úrhoz, a te Istenedhez,
Hisz bűnöd miatt buktál el!
[3]Vigyétek magatokkal *e* szavakat,
És térjetek az Úrhoz
És mondjátok neki:
Végy el minden gonoszságot,
Fogadd el a jót,
És mi majd ajkunk *áldozatát* adjuk néked.
[4]Assur ne segítsen nekünk,
Lóra sem szállunk,
És kezünk alkotásait
Nem nevezzük többé Istenünknek.
Mert te megkönyörülsz az árván,
Ki nálad *talál irgalmat.*

[5]Meggyógyítom sebeiket,
Magamtól szeretetembe fogadom őket,
Mert haragom elfordult tőlük.
[6]Olyan leszek, mint a harmat;
Virul majd Izrael, mint a liliom,
És gyökeret hajt, mint a Libanon.
[7]Kiterjednek ágai,
És pompája olyan lesz, mint az olajfáé,
És illata, mint a Libanoné.
[8]Visszatérnek, akik az Ő árnyékában laknak,
Gabonával élnek és rügyeznek, mint a szőllő;
Hírneve olyan lesz, mint a Libanon bora.
[9]Efráim, mi köze neki *a* bálványokhoz?
Én hallgatom meg és gyámolítom őt;
Olyan *leszek* én, mint a zöldelő *ciprus*,
És tőlem való lesz a gyümölcs,

2—4. A próféta Izraelt felszólítja a megtérésre. — *3. Vigyétek magatokkal e szavakat*, hogy majd egykor azokkal vallomást tehessetek. *A jót:* áldozatainkat. *Ajkunk áldozata* (szószerint: «ajkunk borjúi»): a fogadalmi áldozat. — *4.* Izrael szakítani akar eddig oly gyakran elkövetett bűneivel: az idegen nemzetek szövetségének keresésével, a hadseregébe vetett vakmerő bizakodással és főleg a bálványozással, hogy így megérdemelje az Úr irgalmát. *Istenünknek* (héb.), Vulg. szószerint: «isteneinknek». — *Ki nálad talál irgalmat* (héb.), Vulg. «ki benned vagyon». Az összehasonlítás a tehetetlen *árvával* a megtért nép őszinte alázatosságára vall.

5—9. Az Izraelre váró boldogság. — *5. Sebeiket*, a héber szerint: «elpártolásukat». — *6.* Ózeás próféta szereti a természetből vett hasonlatokat. (V. ö. 6, 3—4; 10, 1; 13, 15.) A *Libanont* a próféta a Libanon fái helyett említi. — *7.* Az *olajfa* Palesztinának egyik legnemesebb növénye. A *Libanon* itt is annak illatos erdeit jelenti. — *8. Árnyékában:* az Úr oltalma alatt. A gabonával való táplálkozás a jólétet, a rügyezés a nép szaporaságát fejezi ki. Ellentétes párhuzam a 9. fejezet 12 skk. verseivel. — *9.* Az *Efráim* szót a szerző nyomatékkal helyezi a vers elejére. Fordításunk a vers első tagjában a Hetvenes görög fordítást követi. A héber szöveg és a Vulgáta így szól: «Efráim, mi közöm nekem még a bálványokhoz?» *Én hallgatom és gyámolítom őt*, ugyancsak a görög fordítás szerint helyesebben: «Én aláztam meg őt, és én fogom őt erőssé tenni».

Melyet rajtad találnak.
[10]Ki oly bölcs, hogy ezt megértse?
Oly értelmes, hogy ezt belássa?
Bizony, egyenesek az Úr utai,
S az igazak *biztosan* járnak azokon,
De a gonoszok elesnek rajtuk.

Ciprus (héb.) helyett a Vulgáta «jegenyefenyő»-ről beszél. Az örökzöld levelű ciprus találó jelképe az Úr állandó szeretetének népe iránt. Izrael nem a bálványokban, hanem az Isten örök szeretetében találhatja meg mindvégig tartó üdvösségét. — Más magyarázat szerint az Úr azt mondja, hogy a fák alatt folyó törvénytelen istentisztelet helyébe az ő imádása fog lépni.

10. Rövid *befejező összefoglalása* Ózeás könyve erkölcsi tanulságának, mely Zsolt. 1, 6; 106, 43. gondolataira emlékeztet. *Az Úr utai* az ő törvényei.

JÓEL JÖVENDÖLÉSE.

1. — Jóel próféta körülményeiről vajmi keveset tudunk. Neve annyit jelent, mint «Jáhve az Isten». Atyját Fátuelnek hívták (héb. «Petuel», gör. és szír ford. «Bátuel».). Valószínűleg papi nemzetségből származott, mert könyvében sokat beszél a papságról és az áldozatokról. Működésének idejét csak belső érvekből lehet megállapítani. Könyvének tanusága szerint Jóel korában a zsidó nép igen csekély kiterjedésű területen lakott : ha a Sion hegyén megfujták a nagy harsonát, hangját meghallotta «az egész ország» népe (2, 1.). A próféta sehol sem beszél a zsidó nép királyáról, sőt még az uralkodó családról sem, és a messiási részletekben is hiányzik minden célzás Dávid házára. Sehol sem korholja a zsidó nép bálványimádását vagy a magaslatokon űzött törvénytelen istentiszteletet, melyet pedig az asszír és a babiloni fogság előtt működő próféták léptennyomon ostoroztak. Izrael országát (Júdával ellentétben) sohasem említi. A zsidók ellenségei nem az asszírok és a babiloniak, hanem Tírus, Szidon (3, 4.) és a görögök (3, 6.). A könyv jövendöléseinek apokaliptikus (világvégi) jellege nagyban eltér a régibb próféták írásaitól, nyelvezete pedig újhéber és arámi hatást mutat. Mindezekből az érvekből arra következtethetünk, hogy Jóel a babiloni fogság után, talán az V. században élt.

Valószínű, hogy nem kortörténeti, hanem irodalmi okok miatt került Jóel könyve a kis próféták iratainak gyüjteményében a két legrégibb próféta, Ózeás és Ámosz könyve közé. Jóel könyvének második részében ugyanis arról van szó, hogy az Úr ítéletet mond a nemzetek fölött ; hasonló gondolattal foglalkozik Ámosz könyvének első két fejezete is. Ezért a kis próféták könyvének összeállítója Ámosz könyvét Jóel beszédei folytatásának tekinthette, és Jóel próféta könyvét Ámosz írása elé helyezte.

2. — Jóel könyve a héber szövegben négy feje-

zetre, a régi fordításokban (gör., Vulg., szír szöveg) három fejezetre oszlik, mivel a fordítások a héber szöveg 2. és 3. fejezetét egy fejezetté vonják össze.

A könyv első része (1, 1—2, 17.) bűnbánatra hívó szózat, második része (2, 18—3, 21.) pedig a messiási kornak rajza.

Az 1. fejezet arról a rettenetes pusztításról beszél, melyet négy, egymásután fellépő sáskafaj (Vulg. négy különböző rovarfaj) egész Zsidóországban okozott, és ehhez kapcsolja bűnbánatra hívó szózatát. — Ugyanezeket a gondolatokat folytatja a 2. fejezet is, mely azonban ezenkívül az egész természet megrendüléséről is beszél (2, 1—17.). — Majd hirtelenül megváltozik a könyv jellege: az Úr elhozza a messiási boldog időt, kiárasztja lelkét minden emberre, és Sionban megadja a szabadulást (2, 18—32; héb. 2, 18—3, 5.). — A 3. (héb. 4.) fejezet a messiási világítéletről, a választott nép ellenségeinek megbüntetéséről és az Úr népének megdicsőüléséről beszél.

Jóel könyvének fontos messiási helyei: az Úr elküldi «az igazság tanítóját» (2, 23. a Vulgáta szövege szerint), híveire kiárasztja lelkét (2, 28. 29.), és elhozza a világítélet napját (3, 1 skk.). Stílusa igen szép, számos helyen költői és szónoki.

Jóel könyvét a zsidó és a keresztény hagyomány egyaránt mindenkor hitelesnek és sugalmazottnak tartotta.

1. FEJEZET.

A próféta azt a pusztítást ecseteli, melyet (a héber szöveg szerint) négy egymásután fellépő sáskafaj egész Zsidóországban okozott. — Felszólítás a bűnbánatra. — A bűnbánók imádsága.

[1]Az Úrnak Jóelhez, Fátuel fiához intézett szózata.

[2]Halljátok ezt, vének,
És fogadjátok fületekbe mindnyájan,
Kik az országban laktok:
Történt-e ilyesmi napjaitokban,
Avagy atyáitok napjaiban?
[3]Erről beszéljetek fiaitoknak,
Fiaitok az ő fiaiknak,

ELSŐ RÉSZ.

Felszólítás a bűnbánatra. (1, 1—2, 17.)

1. *1—4. A próféta azt a pusztítást ecseteli, melyet* (a héber szöveg szerint) *négy, egymásután fellépő sáskafaj egész Zsidóországban okozott.* — *2—3.* A próféta felhívja az egész zsidó nép figyelmét a nagy csapásra, melyhez hasonlóra még a nép legöregebbjei sem emlékeznek, és amelynek emlékét még a késő nemzedékek is meg

És azok fiai a következő nemzedéknek!
[4]Amit meghagyott a hernyó, azt megette a sáska,
Amit meghagyott a sáska, azt megette a cserebogár,
S amit meghagyott a cserebogár, azt megette az üszög!

[5]Józanodjatok ki, ti részegek, és sírjatok,
Jajgassatok mindnyájan, kik az édes bort isszátok,
Mert veszendőbe ment az szájatoknak!
[6]Felvonult ugyanis földemre egy nép:
Erős és megszámlálhatatlan,
Foga olyan volt, mint az oroszlán foga,
Zápfoga, mint a fiatal oroszláné.

[7]Szőllőmet pusztasággá tette,
Fügefámat lehántotta,
Meztelenné változtatta, szertehányta, —
Fehérekké lettek ágai.

[8]Sírj, mint a szőrruhába öltözött szűz
Ifjúkori jegyese fölött!
[9]Veszendőbe ment az áldozat és az italáldozat
Az Úr házából;
Gyászolnak a papok,
Az Úr szolgái.
[10]Pusztává lett a mező,
Gyászol a termőföld,
Mert elpusztult a búza,
Odalett a bor,
Elapadt az olaj.
[11]Szomorkodnak a szántóvetők,
Jajgatnak a szőllőművesek
A gabona s az árpa miatt,
Mert elveszett a szántóföld termése.

fogják őrizni. — *4.* A héber szöveg négy, egymásután fellépő sáskafajról beszél. Ez a vers azt a benyomást kelti, hogy a négyféle sáskafaj egy és ugyanabban az évben pusztította Zsidóországot.

Az 1. és a 2. fejezetben leírt sáskajárást számos magyarázó valóban megtörtént eseménynek tekinti, míg mások a négyféle sáskafajban négy ellenséges világhatalomnak (az asszír-babiloni, a méd-perzsa, a görög és a római birodalomnak), vagy négy perzsa hadjáratnak (a Kámbizes alatt 525-ben, Xerxes idejében 484-ben, és I. Artaxerxes alatt 460-ban és 458-ban viselt háborúknak) jelképeit látják. Legvalószínűbb az a vélemény, hogy Jóel egy valóban megtörtént nagy sáskajárást ír le, de ez a csapás a próféta felfogásában egyúttal arra is szolgál, hogy jelképe legyen az Úr végső ítéletét megelőző általános nagy szorongatásnak.

5—7. Az általános pusztulás. — *6.* Jóel a sáskákat az ország ellen támadó ellenséges nemzethez hasonlítja. Az *oroszlán*nal való összehasonlítás a veszedelem nagyságát mutatja. — *7.* A leírásban semmi túlzás sincsen. *Fehérekké*, azaz háncs nélküliekké.

8—12. A sáskák által okozott pusztítás részletes rajza. — *8. Ifjúkori jegyese*, Vulg. szószerint: «ifjúkori férje». — *9.* A próféta külön is kiemeli, hogy még a köteles áldozatok sem mutathatók be a templomban, mert a termés egészen megsemmisült. Az *áldozat* szónak megfelelő héber kifejezés («mincha») többnyire a föld terméséből bemutatott áldozatot jelent, melynek kiegészítő része az italáldozat volt. — *10. Gyászol a termőföld* = gyászos látványt nyújt a termőföld. — *11.* A csapás súlyát leginkább a szántó-

12Odalett a szőllőtő,
Elhervadt a fügefa;
Gránátalma-, pálma- és almafa
S a mező minden fája kiszáradt.
Bizony odalett az öröm az emberek fiai között!

13Öltsetek gyászt és sírjatok, papok;
Jajgassatok, oltárnak szolgái;
Menjetek be, virrasszatok szőrruhában,
Én Istenemnek szolgái;
Mert veszendőbe ment Istenetek házából
Az áldozat és az italáldozat.
14Hirdessetek szent böjtöt,
Hívjátok egybe a sokaságot,
Gyüjtsétek össze Istenetek házába a véneket,
Az ország összes lakóit,
És kiáltsatok az Úrhoz.
15Jaj, jaj, jaj! Az a nap!
Bizony közel van az Úr napja,
És mint pusztulás jő a Hatalmastól!
16Nemde, szemetek láttára pusztult ki az élelem,
Az öröm és a vidámság Istenünk házából?
17Szennyükben senyvednek a barmok,
Összeomolhatnak a csűrök
Összedűlhetnek a magtárak,
Hisz odalett a gabona!
18Miért nyög az állat,
Bőg a marhacsorda?
Mert nincs legelőjük;
Sőt a juhnyájak is pusztulóban vannak.

19Hozzád kiáltok én, Uram,

vetők és a szőllőművesek érzik. — *12.* A sáskajárás veszedelme többnyire együtt jár az általános szárazsággal.

13—18. Felszólítás a bűnbánatra. — *13. Menjetek be*, t. i. a templomba. *Az áldozat és az italáldozat:* l. 9. v. — *14. A sokaság* és *az ország összes lakói* az egész zsidó nép, melyet a papság nyilvános bűnbánatra hív a templomba. — *15.* A sáskajárás előképe a még rettenetesebb isteni ítéletnek, mely *az Úr napján*, vagyis az ítélet nagy napján éri a világot. A régibb prófétáknál (Ámosz, Izaiás, Jeremiás, Szofoniás stb.) *az Úr napja* az asszír és a babiloni fogság büntető ítéletét vagy az ebből való kiszabadítást szokta jelenteni, Jóelnél «az Úr napja» a végső ítéletet és a messiási kort jelenti. A próféta azt a gondolatot dombrítja ki, hogy az imádság és a bűnbánat legalább a választott népről elháríthatja az Úr haragját az ítélet napján. — *16.* Az *élelem* a szövegösszefüggés szerint az áldozati ételeket jelenti. *Szemetek láttára*, a héber szerint: szemünk láttára. — *17. Szennyükben senyvednek a barmok*, mert senki sem törődik velük. Egyes magyarázók szerint a héber szöveg értelme: «Szennyükben berozsdásodtak a borsajtók». Ez a kifejezés szép párhuzamban áll a vers második tagjával, és megfelelne 2, 24-nek. Mások szerint: «Összezsugorodott a (vető)mag a rög alatt». — *18.* Az előbbi vers gondolatának folytatása. A próféta azért említi külön is a *juhnyájakat*, mert ezek igen kevés táplálékkal is beérik.

19—20. A bűnbánók imádsága. — *19.* A *tűz* és a *láng* a nap

Mert tűz emésztette meg
a puszta ékességeit,
Láng perzselte fel a vidék
minden fáját.
[20]De a mező állatai is
hozzád tekintenek,
Mint az esőt szomjazó
föld;
Hisz elapadtak a vizek
forrásai,
És tűz emésztette meg
a puszta ékességeit!

2. FEJEZET.

A száskajárás; az egész természet megrendülése. — Felszólítás a bűnbánatra. — A messiási boldog kor: a Szentlélek kiáradása. — A Sionon és Jeruzsálemben szabadulás lesz.

[1]Fujjátok meg a harsonát
Sionban,
Jajgassatok szent hegyemen,
Rendüljön meg az ország
minden lakója,
Mert jő az Úr napja,
Mert közel van!
[2]*Jő* a sötétség és a homály
napja,
A felhő és a vihar napja,
Mint a hegyekre boruló
szürkület,
E nagyszámú és erős nép.
Nem volt hozzá hasonló
az ősidőktől fogva,
S utána sem lesz többé
nemzedékek nemzedékeinek idejéig sem!
[3]Színe előtt tűz emészt,
És utána láng perzsel.
Mint a gyönyörűség kertje,
Olyan a föld előtte,
És kietlen pusztaság
utána;
Senki sem menekülhet
meg előle.
[4]Alakjuk olyan, mint a
lovak alakja,
S úgy száguldanak, mint
a lovasok.
[5]Szökellésük olyan, mint
a szekerek robogása
A hegyek tetején,
Mint a tarlót emésztő tűz
lángjának sistergése.

heve. — *20. A mező állatai* a vadállatok, ellentétben a 18. versben említett háziállatokkal. A *mint az esőt szomjazó föld* kifejezés a héber szövegben nincs meg. A nagy szárazság miatt a források is kiapadtak.

2. *1—11. A száskajárás; az egész természet megrendülése.* — *1.* A *harsona* szava a népet figyelmezteti a közelgő nagy veszedelemre. V. ö. Óz. 5, 8; 8, 1; Ám. 3, 6. A *Sion* hegyén megfujt harsonát meghallja *az ország* (Zsidóország) *minden lakója*: ez a kifejezés azt mutatja, hogy a zsidó nép a próféta korában igen csekély kiterjedésű területen, jóformán csak Jeruzsálem környékén lakott. Ebben és a következő versekben (1—6.) Jóel a száskák veszedelmét mint az országra *közeledő* pusztulást írja le, míg az előbbi fejezet arról mint már bekövetkezett csapásról beszélt. Ez a vonás is valószínűvé teszi, hogy a száskák csapása előképes jelentésű. — *2.* A közeledő száskák nagy tömege a nap világosságát is elsötétíti. A száskákat az Arábiából jövő forró szél szokta Palesztinára zúdítani. *A hegyekre boruló szürkület* a száskafelhő sötét tömegét jelképezi. — *3.* Az égető szárazság együtt szokott járni a száskák csapásával (1, 12. 19.). *Mint a gyönyörűség kertje*, a héber szerint: «mint az Éden kertje», vagyis a paradicsom. — *4.* A száska és a *ló* feje között már a régi magyarázók is bizonyos hasonlóságot találtak. V. ö. Jób 39, 20; Jel. 9, 7. — *5.* A száska-

Olyanok ők, mint hatalmas, harcra kész nép:
[6]Színe előtt gyötrelem fogja el a népeket,
Minden arc *magába gyüjti pírját.*
[7]Úgy száguldanak, mint a hősök,
Megmásszák a falakat, mint a harcos férfiak;
Mindegyik a maga útján halad,
Nem térnek le útjukról.
[8]Egyik sem akadályozza a másikat,
Mindegyik a maga ösvényén halad;
Még az ablakon is betörnek,
És nem pusztulnak el.
[9]Betörnek a városba,
Felfutnak a falra,
Felmásznak a házakba,
És behatolnak az ablakon, mint a tolvaj.

[10]Színe előtt megremeg a föld,
Megmozdulnak az egek;
Nap és hold elsötétedik,
S a csillagok visszatartják fényüket;
[11]S az Úr hallatja mennydörgését
Az ő seregének színe előtt;
Mert igen nagy az ő tábora,
S mert hatalmasak, kik parancsát végrehajtják.
Bizony nagy az Úr napja, és fölötte rettenetes;
Ki viselheti el?

[12]Nos tehát, úgymond az Úr,
Térjetek hozzám teljes szívetekből,
Böjttel, sírással és jajgatással.
[13]Szaggassátok meg szíveteket,

had közeledését már messziről meg lehet hallani. — *6. Minden arc magába gyüjti pírját* (héb.), vagyis kipirul; a Vulgáta szerint: «Minden arc olyan lesz, mint a fazék». — *7.* A próféta tovább folytatja a hadseregről megkezdett hasonlatát, de a veszedelmet ettől fogva már mint jelenlevőt írja le. — *8. A maga ösvényén*, a Hetvenes fordítás szerint: «a maga fegyverzetében». *Még az ablakon is betörnek*, a héber szöveg és a Hetvenes görög fordítás szerint: «fegyver(ük) által vesznek el». A sáskák ellen tűzzel és vízzel szoktak védekezni. A 8. vers utolsó két tagjának értelme a héber szöveg és a Hetvenes fordítás szerint az, hogy fegyver közt is áttörnek, és bár a fegyver által sokan elvesznek, ez nem bontja meg soraikat. — *9.* Érdekes fokozás: a város megtámadása, — a falak megmászása, — behatolás a házakba, — a házak belsejének elfoglalása. — *10.* A sáskák oly nagy tömegben törnek elő, hogy az égitestek fényét is elsötétítik. E vers kifejezéseivel v. ö. Iz. 13, 10. 13; Ez. 32, 7. stb. — *11. Az Úr serege* a sáskák, melyeket maga az Isten vezérel a büntető támadásra népe ellen.

12—17. Felszólítás a bűnbánatra. A 12—17. vers jellegzetes párhuzamban áll az 1. fejezet 13—20. versével. De míg amott a csapás *után* kell bűnbánatot tartani, itt a próféta azért szólítja fel népét a bűnbánatra, hogy az Úr szörnyű ítéletét távol tartsa magától. — A *12.* vers az Úr szava; a következőkben ismét a próféta beszél. *Nos tehát*, a héber szerint: «Akár még most is». A *böjt*, a *sírás*, a *jajgatás* és a *ruha megszaggatása* (13. v.) a bűnbánatnak külső jelei. — *13.* V. ö. Móz. II. 34, 6; Neh. 9, 17; Zsolt. 85, 15; 102, 8;

Nem pedig ruhátokat,
És térjetek meg az Úrhoz,
a ti Istenetekhez,
Mert jóságos ő és irgalmas,
Türelmes és nagyirgalmú,
És *szánakozik* bajo*tok* felett.
14Ki tudja, hátha ismét megbocsát,
És áldást hagy hátra maga után,
Hogy legyen áldozat és italáldozat az Úr, a ti Istenetek számára?
15Fujjátok meg a harsonát Sionban,
Hirdessetek szent böjtöt,
Hívjátok egybe a sokaságot,
16Gyüjtsétek össze a népet,
Szenteljétek meg a gyülekezetet,
Hívjátok egybe a véneket,
Gyüjtsétek össze a gyermekeket és a csecsemőket ;
Jöjjön ki kamarájából a vőlegény,
És nászházából a menyasszony, —
17És sírjanak az előcsarnok és az oltár között a papok,
Az Úr szolgái, és mondják:
Könyörülj, Uram, könyörülj népeden ;
Ne engedd, hogy gyalázzák örökrészedet,
És uralkodjanak rajta a nemzetek !
Miért mondják a népek között :
Hol van az ő Istenük?

18*Ekkor* az Úr féltő szeretetre gerjedt országa iránt és megkegyelmezett népének. 19És felelt az Úr és így szólt népéhez : Íme én küldök nektek gabonát, bort és olajat, úgy hogy jóllakhattok velük, és nem teszlek ki többé titeket a nemzetek

144, 8. stb. A próféta őszinte, belső megtérést követel. *Szánakozik bajotok felett* (héb.), t. i. a népére mért büntetés felett. V. ö. Móz. I. 6, 6. magyarázatát. A Vulgáta szerint : «Legyőzi a gonoszságot». — *14.* A kérdő alak a próféta szilárd reményét fejezi ki, hogy az Isten meg fog bocsátani megtérő népének. — *15.* A harsona megfúvása itt a nyilvános bűnbánat kihirdetésére szolgál. A *sokaság* az egész zsidó nép. — *17.* Az *előcsarnok és az oltár közötti* rész a szorosan vett templomépület előtt levő térség volt. Jellemző, hogy a papok imádságában nincs szó a sáskákról, hanem szabadulásért esedeznek az idegen népek járma alól. (Erről a következő fejezet szól részletesebben.) Ez is arra vall, hogy a sáskák a büntető isteni ítéletnek jelképei. Az Úr *örökrésze* a Szentföld.

MÁSODIK RÉSZ.

A messiási kor. (2, 18—3, 21.)

2. *18—27. A messiási boldog kor.* — *18.* Jóel úgy beszél, mintha a papság imájára (17. v.) az Úr rögtön létrehozná a nagy változást. A próféta egy szóval sem mondja, hogy a 15—17-ben megparancsolt bűnbánati összejövetel tényleg meg is történt ; a leírás eszményi jellegű. — *19.* Az Úrnak kettős ígérete : a nagy bőség

gyalázkodásának. [20]És eltávolítom tőletek az
Észak jövevényét, és járatlan és puszta földre
űzöm őt; előcsapatját a
keleti tengerbe, utócsapatját a nyugati tengerbe
vetem, és felszáll büdössége, felszáll rothadásának bűze, mert kevélyen
cselekedett.
[21]Ne félj, ország!
Ujjongj és örvendj,
Mert nagy dolgokat cselekszik az Úr!
[22]Ne féljetek, ti állatai a
földnek,
Mert sarjadnak *immár* a
puszta ékességei,
A fa megtermi gyümölcsét,
A fügefa s a szőllő megadja termését.
[23]Sion fiai, ti is ujjongjatok,
És örvendezzetek az Úrban, a ti Istenetekben,
Mert megadja nektek az
igazság tanítóját,
És korai meg későji esőt
hullat reátok, mint egykoron.
[24]És megtelnek a szérűk
gabonával,
És árad a sajtókból a bor
meg az olaj.
[25]És kárpótollak titeket
azokért az esztendőkért,
Amelyeket elpusztított a
sáska, a cserebogár, az
üszög és a hernyó,
Az én nagy seregem, melyet ellenetek küldtem.
[26]Jóllakásig eszitek majd
ennivalótokat,
És áldjátok az Úrnak,
Isteneteknek nevét,
Ki csodálatos dolgokat
cselekedett veletek;
És népem soha többé meg
nem szégyenül.
[27]Akkor majd megtudjátok,

és az idegen népektől való megszabadulás. — *20. Az Észak jövevénye* valószínűleg a végső idők nagy ellensége vagy veszedelme (az Ez. 38. és 39. fejezeteiben említett Góg és Mágóg), kinek támadását észak felől várták. *A keleti tenger* a Holttenger, *a nyugati tenger* pedig a Földközi-tenger. A sáskákat a szél többnyire a Holttengerbe vagy a Földközi-tengerbe viszi, hol a haboktól a partra vetett hullák valósággal megfertőzik a levegőt. A *mert kevélyen cselekedett* kifejezés a végső idők hatalmas ellenségére vonatkozik. — *21.* A csapás megszűnése után már csak az örömnek van helye. — *22.* V. ö. 1, 12. 20. — *23. Az igazság tanítója* számos magyarázó szerint a Messiás. A héber szöveg «az alkalmas időben hulló eső»-ről is érthető. Más magyarázók a héber kifejezést «az igazság bizonyságá»-nak fordítják: az Úr maga bizonyítja, hogy helyreállt a helyes viszony közötte és a választott nép között. *Mint egykoron*, a héber szerint: «az első hónapban». — *24.* Az alkalmas eső folytán nagy lesz a bőség. — *25.* Az Úr beszédében ez az egyetlen célzás a sáskajárásra; de míg 1, 4. azt mutatja, hogy a négyféle sáskafaj egy esztendőben jelent meg, itt több esztendőről van szó, mert az egyévi veszedelem több évre is kihat. *Az én nagy seregem:* a sáskák az Isten büntetésének eszközei voltak. — *26.* A választott nép boldogságát semmi sem zavarja meg többé. — *27.* Az Úr állandóan népe között lakik és azt

Hogy én Izrael közepette vagyok ;
És én, az Úr, vagyok a ti Istenetek, és nem más,
És népem soha többé meg nem szégyenül.

28Aztán pedig kiöntöm lelkemet minden emberre,
És prófétálni fognak fiaitok és leányaitok ;
Álmokat álmodnak véneitek,
És látomásokat látnak ifjaitok.
29Sőt szolgáimra és szolgálóimra is kiöntöm
Ama napokban lelkemet.
30És csodálatos jeleket idézek elő az égen és a földön :
Vért, tüzet, és füstfelhőt ;
31A nap sötétséggé változik,
A hold pedig vérré,
Mielőtt eljő az Úrnak nagy és rettenetes napja.
32És leszen :
Mindenki, aki segítségül hívja az Úr nevét, megszabadul.
Mert a Sion hegyén és Jeruzsálemben szabadulás leszen,
— Amint megmondotta az Úr, —
És a megszabadultak között lesznek azok,
Akiket majd meghív az Úr.

megoltalmazza minden ellenségétől. (V. ö. 3, 17. 21.) Ezért hangoztatja Jóel oly gyakran, hogy az Úr «Izrael Istene».

28—32. A Szentlélek kiáradása. — A Sionon és Jeruzsálemben szabadulás lesz. — 28. Aztán pedig: t. i. az előbb leírt csapások után, a messiási korban. Az Úr *lelke* a Szentlélek, kinek kiárasztása az isteni kegyelmek legbővebb közlését, elsősorban a prófétálás ajándékát jelenti. (V. ö. Kor. I. 14.) *Prófétálni* = az Isten lelkétől eltelve beszélni. Jóel jövendölése Szent Péter apostol tanítása szerint az első keresztény pünkösd ünnepén teljesedett be (Csel. 2, 16 skk.). V. ö. Iz. 44, 3 ; Ez. 39, 29 ; Zak. 12, 10. — *29. Szolgáimra és szolgálóimra,* a héberben : «a szolgákra és a szolgálókra». Minden társadalmi osztály, még az eddig megvetett rabszolgák is részesülni fognak az Úr nagyszerű ajándékaiban. — *30.* A végső világítéletet megelőző szörnyű idők rajza. A *vér,* a *tűz és* a *füstfelhő* talán az egész világra kiterjedő háborúkat és pusztulást jelentik ; a *tűz* megemlítésében talán célzás van 1, 19. és 2, 3-ra. — *31.* A próféta szemében összefolyik a közelebbi és a távolabbi jövő : a Messiás első eljövetelének kora és a világítélet ideje. A 31. versban említett rettenetes tünemények az egész természet megrázkódtatását fejezik ki. — *32.* Csak azok menekülnek meg a világítélet alkalmával, akik a Sion hegyén, Jeruzsálemben trónoló Úr nevét segítségül hívják. Ez a vers szép átmenet a következő fejezethez, ahol a zsidó néppel ellenséges viszonyban élő nemzetek megítéléséről van szó. *Mindenki, aki segítségül hívja az Úr nevét:* a Jáhve-tisztelők, ellentétben az igaz Istent nem ismerő pogányokkal. *Amint megmondotta az Úr:* talán célzás Abd. 16. és főleg 17. versére. *A megszabadultak:* a pogányok közt élő zsidók. Jóel jelképes leírása azt mondja, hogy az Úr Jeruzsálembe hívja a pogány nemzetek között élő zsidókat, hogy ők is részt vegyenek a messiási ország boldogságában. Szellemi értelemben Jeruzsálem és a Sion hegye az Úr Egyházát jelenti, a *megszabadultak* pedig az Egyházba meghívott választottakat.

3. FEJEZET.

Az Úr ítélete. — A választott nép ellenségeinek megbüntetése. — A választott nép megdicsőülése.

[1]Mert íme azokban a napokban
És abban az időben,
Amikor majd *jóra* fordítom
Júda és Jeruzsálem *sorsát*,
[2]Összegyűjtöm az összes nemzeteket
És leviszem őket Jósáfát völgyébe,
És ott perbe szállok velük népemért,
És örökségemért, Izraelért:
Hogy szétszórták a nemzetek között,
És szétosztották földemet,
[3]És sorsot vetettek népem fölött,
És odaadták a fiút, hogy paráználkodhassanak,
S eladták a leányt borért, hogy igyanak.

[4]De mi közöm hozzátok, Tírus és Szidon
S a filiszteusok minden tartománya?
Vajjon bosszút akartok-e állni rajtam?
Ha pedig bosszút akartok állni rajtam,
Csakhamar visszafordítom szándékotokat a saját fejetekre!
[5]Hiszen ti aranyomat és ezüstömet elvittétek,

3. *1—3. Az Úr ítélete.* — *1. Azokban a napokban és abban az időben:* a messiási korban, a nagy leszámolás idején. Jóel a próféták szokásos stílusában a jelen szorongatástól való megszabadulást a messiási korral kapcsolja össze. *Amikor majd jóra fordítom Júda és Jeruzsálem sorsát* (héb.), Vulg. «amikor majd véget vetek Júda és Jeruzsálem fogságának». — *2. Az összes nemzetek* az Isten választott népét üldöző nem-zsidó nemzetek, melyekre az Isten büntetése vár. *Jósáfát völgyét* az ószövetségi Szentírás csak itt és a 12. versben említi; Jóel talán az Áldás völgyére gondol, Jeruzsálemtől délnyugatra, hol Jósáfát, Júda királya megverte a moábitákat, az ammonitákat és az edomitákat (Krón. II. 20, 20. 26.). Közel állt a gondolat, hogy ez a hely szimboluma annak a helynek, ahol az Úr megsemmisíti a választott nép összes ellenségeit; különben is minden hely, ahol az Úr ítélni fog, joggal nevezhető Jósáfát-nak, olyan helynek, ahol «Jáhve ítél». Ma a Kedron völgyét (Jeruzsálemtől keletre, a szent város és az Olajfák hegye között) hívják más néven Jósáfát völgyének. *Izrael* itt az egész választott népet jelenti. *Szétosztották földemet:* a babiloni fogság idejében lakatlanul maradt területeket idegenek foglalták el. — *3.* V. ö. Abd. 11. v. Mindkét helyből kitűnik, mily méltatlanul bánt az ellenség a legyőzött zsidókkal.

4—8. A választott nép ellenségeinek megbüntetése. — *4. De mi közöm hozzátok:* a héber szerint: «De ti is, mik vagytok ti nekem?» azaz: mit tehettek ti ellenem? *Tírus* és *Szidon* híres föniciai városok voltak a Földközi-tenger partján. *A filiszteusok minden tartománya* Filisztea öt kerületét jelenti (Gáza, Askalon, Akkaron, Azótus és Get fővárosokkal). *Vajjon bosszút akartok-e állni rajtam:* az Isten ellenségei teljesen tehetetlenek az Úr terveivel szemben. — Az *5—6.* vers Fönicia és Filisztea ellen szól

És kincseimet meg ékességeimet bevittétek templomaitokba,
6 És Júda fiait meg Jeruzsálem fiait eladtátok a görögök fiainak,
Hogy messzire vigyétek őket határaiktól.
7 Íme én felkeltem őket azokról a helyekről,
Ahová eladtátok őket,
És fejetekre hárítom eljárástokat.
8 És fiaitokat meg leányaitokat Júda fiainak kezébe adom,
És eladják őket Sába lakóinak, a távoli nemzetnek;
Mert az Úr szólott.

9 Hirdessétek ezt fennszóval a nemzetek között,
Hirdessetek szent háborút;
Serkentsétek fel a hősöket,
Jöjjenek elő, jöjjenek fel mind a harcosok!
10 Verjétek ekevasaitokat kardokká,
És kapáitokat lándzsákká;
Mondja az erőtlen *is:* Hős vagyok!
11 Törjetek elő és jöjjetek el,
Ti nemzetek mindnyájan köröskörül,
És gyűljetek egybe:
Ott teríti majd le hőseidet az Úr!
12 Keljenek fel, jöjjenek fel a nemzetek
Jósáfát völgyébe,
Mert ott ülök ítéletet
Köröskörül minden nemzet felett.
13 Eresszétek neki a sarlót,
Mert megérett a vetés;

bűnük az volt, hogy az Úr templomát kifosztották, és a zsidókat rabszolgáknak adták el. (De az *aranyom és ezüstöm* kifejezés általában a zsidóknak, az Úr választott népének vagyonát is jelentheti.) A rabszolgakereskedésre nézve v. ö. Ám. 1. 9; Ez. 27, 13; Makk. I. 3, 41; 8, 10. Több régi író azt állítja, hogy a görögök különösen szívesen vásárolták meg a szír (zsidó) rabszolgákat. — *7—8.* Az Úr előre megmondja, hogyan fogja megbüntetni Föniciát és a filiszteusokat. — *7. Őket:* a rabszolgákul eladott zsidókat; ezeket az Úr vissza fogja vezetni hazájukba, — *8.* a zsidók pedig el fogják adni elnyomóik fiait és leányait egy távoli nemzetnek, *Sába lakóinak*, egy arábiai törzsnek, mely karaván jai révén a zsidókkal kereskedelmi összeköttetésben állt. A Biblia gyakran említi őket mint gazdag és művelt népet. V. ö. Iz. 60, 6.

9—17. A világítélet. — *9.* Az *ezt* szó a következő versekre vonatkozik. Az Úr a 9—14. versben felszólítja az ellenséges nemzeteket, hogy fegyveresen jöjjenek az ítéletre; fegyvereik tehetetlensége csak annál jobban fel fogja tüntetni az Úr hatalmát. — *10.* Ezzel a verssel szép ellentétes párhuzamban áll Iz. 2, 4; Mik. 4, 3: az általános világbéke a messiási korban, az Úr ellenségeinek megsemmisítése után. Minél nagyobb számú lesz az ellenség, annál szembetűnőbb lesz az Úr végleges győzelme. — *11. Ott teríti majd le hőseidet az Úr,* a héber szerint: «Ide hozd le, Uram, hőseidet (= angyalaidat)»! — *12.* Az isteni ítéletet a próféták vagy nagy harc, vagy bírói ténykedés alakjában szokták leírni; Jóel mindkét képet összekapcsolja. — *13.* Az Úr szava angyalaihoz. Az aratás

Jöjjetek, jöjjetek taposni,
Mert tele van a sajtó,
Túláradnak a sajtók,
Megsokasodott az ő gonoszságuk.
14Népek, népek után *jelennek meg* a Döntés völgyében,
Mert közel van az Úr napja a Döntés völgyében!
15Nap és hold elsötétednek,
És a csillagok visszatartják fényüket.
16És bömböl az Úr a Sionról,
És hallatja szavát Jeruzsálemből;
És megrendül az ég és a föld,
De népének menedék az Úr,
És Izrael fiainak erősség.
17És megtudjátok, hogy én, az Úr vagyok a ti Istenetek,
Ki szent hegyemen, a Sionon lakom;
És Jeruzsálem szent leszen,
És idegenek nem vonulnak át többé rajta.

18És azon a napon:
A hegyek édes musttól csepegnek,
S a halmokon tej folyik,
És Júda minden patakjában víz ömlik;
És forrás fakad az Úr házából,
És megöntözi a Tövisek völgyét.
19Egyiptom pusztasággá leszen,
És Edom kietlen sivataggá,
Mert gonoszságot cselekedtek Júda fiai ellen,
És ártatlan vért ontottak földjükön.
20De lakott lesz majd Júda mindörökké,

és a szüret a végítélet jelképei, mint a vers utolsó tagja világosan mutatja. V. ö. Jel. 14, 14—20. — *14. Az Úr napja* az ő büntető ítéletének nagy napja. — *15.* V. ö. 2, 10. 31. — *16.* V. ö. Ám. 1, 2. A *Sion* hegyén állt a templom; a próféta jelképes leírásában az Úr a Sionról jő az ítéletre. *Megrendül az ég és a föld:* az egész természet rendje felbomlik a világítélet alkalmával. A vers utolsó tagja azt a gondolatot fejezi ki, hogy a büntető isteni ítélet csak az ellenséges nemzeteket fogja érni; hű népét megmenti az Úr. — *17.* Az Úr szava. *Megtudjátok*, t. i. saját tapasztalásból. *Idegenek nem vonulnak át többé rajta* (Jeruzsálemen): t. i. mint diadalmas győzők. V. ö. Zak. 9, 8.

18—21. A választott nép megdicsőülése. — *18.* Jóel jövendölése a Júdára áradó isteni áldás leírásával végződik. A 18. vers a rendkívül nagy bőségnek költői leírása. Jelenleg Palesztinának legtöbb patakja a nyár folyamán kiszárad; de a messiási korban nem lesz többé szárazság (célzás az 1. és a 2. fejezetben említett csapásokra). *Az Úr házából fakadó forrás* az isteni áldás jelképe. V. ö. Ez. 47, 1; Zak. 14, 8. *A Tövisek völgye*, a héberben: «Sittím völgye» (a Jordántól keletre). — *19. Egyiptom* és *Edom* Zsidóország összes ellenségeinek előképei. Júda nagy termékenységével (18. v.) a próféta szembeállítja Egyiptom és Edom terméketlenségét és pusztaságát. Egyiptom és Édom bűne az volt, hogy az országuk területén lakó vagy a babiloniak elől az 586. évi nemzeti vesze-

És Jeruzsálem nemzedékről-nemzedékre.
21 És megtisztítom őket a vértől,
Melytől nem tisztítottam meg őket;
És az Úr majd a Sionon lakik.

delem idejében közéjük menekülő zsidókkal kegyetlenül bántak. V. ö. Abd. 14. — *21. Megtisztítom őket a vértől, — Melytől nem tisztítottam meg őket*, a Hetvenes görög fordítás szerint helyesebben: «Megbosszulom a vért, — Nem hagyom megbosszulatlanul,» — t. i. a zsidók ártatlanul kiontott vérét. Jóel könyve azzal a már több ízben (2, 27; 3, 16. 17.) hangoztatott ígérettel végződik, hogy az Úr a Sionon fog lakni mindörökre.

ÁMOSZ JÖVENDÖLÉSE.

1.— Ámosz, kinek neve (a héber írás szerint) különbözik Izaiás atyjáétól (Iz. 1, 1.),Tekue városkából, tehát Júda országából származó pásztor és vadfügefatenyésztő volt (1, 1 ; 7, 14.) ; mindamellettaz Úr őt Izrael országának prófétájává tette. Működése Óziásnak, Júda királyának (789—738 ?) és II. Jeroboámnak, Izrael királyának (783—743.) idejére, tehát a VIII. század közepére esik, amikor Izrael országa II. Jeroboámnak, utolsó erőskezű királyának uralma alatt anyagilag virágzó életet élt, de a nép bűnei : a bálványozás, az igazságtalanság, az erkölcstelenség, a csalárdság, a szegények elnyomása az egész erkölcsi és társadalmi rendet már gyökerében támadták meg. Ámosz könyvének tanusága szerint Izrael külsőleg még erős, hatalmas és jólétnek örvend; ebből következtetjük, hogy Ámosz működése időrendben megelőzte Ózeás prófétáét, ki már Izrael országának szomorú végső napjaiban emelte fel intő és korholó szavát.

2. — Ámosz könyve három részre oszlik. Az első rész (1—2. fej.) Damaszkus, Filisztea, Tírus, Edom, Ammon, Moáb, Júda és Izrael bűneiért az ezekre az országokra váró büntető isteni ítéletet jövendöli meg. Izrael korholása átmenet a könyv második részéhez (3—6. fej.), mely három összefüggő beszédet tartalmaz ; mindegyik az Izraelben uralkodó törvényszegések ellen szól. A harmadik rész (7—9. fej.) öt jelképes látomásban leírja az Izraelt fenyegető isteni büntetést, beleszőve Ámáziás beteli főpap fellépését Ámosz ellen, és Ámosznak egyes újabb korholó szavait. A könyv a messiási boldog kornak leírásával végződik.

Ámosz próféta könyve vallástörténelmi szempontból rendkívül fontos emlék, mert azt mutatja, hogy ennek az egyszerű pásztornak már a VIII. század közepén az Istenről mily tiszta, magasztos fogalma volt.

Ámosz személyét jellemzi a föltétlen készség az

Úr akaratának hirdetésében. Nem ismer akadályt, ha az Isten ügyéről van szó. Egyszerű pásztor létére bátran szembeszáll Izrael királyával, a nép előkelőivel, a beteli templom hatalmas főpapjával is. Tanításában feltűnő az egyetemesség gondolata: az Úr nemcsak a választott népnek, hanem egyszersmind az összes nemzeteknek is az Istene, és Izrael kizárólag az Úr szabad választásának, nem pedig természetes kiválóságának köszönheti különleges helyzetét. Ez azonban Izraelt nem menti meg az Úr szigorú büntetésétől, ha az Isten hosszú türelmével visszaél és bűneiben megátalkodik. A beteli szentély egész istentiszteletre törvénytelen; Jáhvénak székhelye a Sion hegye és a jeruzsálemi templom.

Ámosz könyvének stílusa egyszerű, de választékos, sőt valósággal költői lendületű, amikor az Isten nagyságáról és fölségéről beszél (pl. 4, 13; 5, 8. 9; 8, 8; 9, 5.). Szereti a merész szóképeket és a pásztoréletből meg a szántóvető életéből vett hasonlatokat (2, 13; 3, 12; 4, 1. stb.).

Könyvét mind a zsidó, mind a keresztény hagyomány mindenkor sugalmazottnak és Ámosz hiteles művének tartotta.

1. FEJEZET.

Bevezetés. — Fenyegető jövendölés Damaszkus, Filisztea, Tírus, Edom és Ámmon ellen.

[1]A tekuei pásztorok közül való Ámosz szavai, melyeket Izrael felől látott Óziásnak, Júda királyának napjaiban és Jeroboámnak, Jóás fiának, Izrael királyának napjaiban, két évvel a földrengés előtt. [2]Így szólt:
Bömböl az Úr a Sionról,
És hallatja szavát Jeruzsálemből;

ELSŐ RÉSZ.

Fenyegető jövendölések egyes idegen nemzetek, továbbá Júda és Izrael ellen. (1—2. fej.)

1. *1—2. Bevezetés.* — *1. Tekue* Júda országának területén, Jeruzsálemtől mintegy tizenkét kilométerrel délre feküdt. A próféta fellépésének és működésének idejéről a Bevezetésben szóltunk. Az itt említett *földrengés*re céloz Zakariás próféta is, jóval a babiloni fogság után (14, 5.), tehát annak emléke igen sokáig élt a szülő népben; de körülményeiről semmit sem tudunk. — *2.* V. ö. Jóel 3, 16. E kifejezések: *Bömböl az Úr . . . és hallatja szavát*, mennydörgéssel kisért vihart jelentenek. Az a körülmény, hogy Ámosz, ki Izrael országának prófétája, a *Siont* és *Jeruzsálem*et említi, mint az Úr székhelyét, már magában is megbélyegzi a beteli és a dáni aranyborjú-tiszteletet. — *A pásztorok ékes mezői* a szövegösszefüggés szerint a Kármel-hegység lábánál elterülő igen termékeny vidéket jelentik. Az Úr büntető ítélete pusztasággá változtatja a legtermékenyebb területeket is.

És elhervadnak a pásztorok ékes *mezői*,
És kiszárad a Kármel teteje.

[3]Ezt mondja az Úr:
Damaszkusznak három, sőt négy gonosztette miatt
Nem fordítok el róla *semmit sem:*
Mert vasszekerekkel csépelték végig Gálaádot.
[4]Tüzet bocsátok Ázáel házára,
És megemészti Benádád házait;
[5]Összetöröm Damaszkus zárát,
És szétszórom a lakosságot a Bálvány-mezőről,
És a jogar birtokosát a Gyönyörűség házából,
És Kirénébe hurcolják Szíria népét, — úgymond az Úr.

[6]Ezt mondja az Úr:
Gázának három, sőt négy gonosztette miatt
Nem fordítok el róla *semmit sem:*
Mert egész fogolyseregeket hurcoltak el,

3—5. Fenyegető jövendölés Damaszkus ellen. (Az egyes jövendölések külső alakja és kifejezései nagyrészben ugyanazok.) — *3.* A *három, sőt négy gonosztett* megemlítése minden egyes jövendölés előtt olvasható; a próféta határozott számot használ határozatlan helyett, mely azt fejezi ki, hogy az egyes országok bőven megérdemelték az Úr haragját. — *Damaszkus* a leghatalmasabb arámi állam volt. A próféta azokra a hadjáratokra gondol, melyeket Ázáel (Házáel) damaszkusi király viselt Izrael országa ellen Jehu (842—815?) idejében (Kir. IV. 10, 32. 33.), és melyeknek barbár kegyetlenségét főleg a Jordántól keletre fekvő vidék érezte meg. *Nem fordítok el róla semmit sem*, t. i. a megérdemelt büntetésből. A *vas*ból való, mindent összetörő harci *szekerek* (héb. «cséplőszánok») az ellenség kegyetlen hadviselési módját jelképezik. — *4.* A *tűz* a háború tüzét jelenti, vagy általában a teljes rombolás jelképe. Ázáel fia és utódja *III. Benádád* volt. — *5. Damaszkus zára* a megerősített vár. A *Bálvány-mező* (héb. Bikat-Áven) egyes magyarázók szerint a celeszíriai síkság a Libanon- és az Antilibanon-hegység között, hol Damaszkus országának népe a bálványozást üzte. Más magyarázók szerint a próféta előttünk ismeretlen vidékről beszél. A *Gyönyörűség háza* (héb. Bet-Eden) egyesek szerint az asszír emlékekből ismert Bít-Adíni ország, Damaszkusnak egyik vazallus állama, az Orontes folyó északi folyásától északkeletre. Más magyarázók szerint valamely más, Damaszkus fennhatósága alatt álló területről vagy városról van szó. Az Úr büntetése tehát Damaszkus egész területét sujtja a Libanontól az Eufrátesig. *Kiréné* (héb. Kír) asszír város, valószínűleg Asszíria keleti határán. Ámosz jövendölése III. Tiglat-Pileszer (745—727.) asszír király idejében teljesedett be. Már III. Ádád-Nirári asszír király (812—783.) megtörte Ázáel hatalmát (Kir. IV. 13, 5.), mire Izrael is felszabadult a damaszkusi iga alól (v. ö. Kir. IV. 13, 25.), III. Tiglat-Pileszer pedig 734—732-ben viselt hadjáratában megsemmisítette a damaszkusi birodalmat, lakóit pedig Kirénébe hurcolta (Kir. IV. 16, 9.).

6—8. Fenyegető jövendölés Filisztea ellen. — *6.* V. ö. 3. v. *Gázát* a próféta itt egész Filisztea helyett említi. A filiszteusok szövetsége az edomitákkal talán arra az időre esik, amikor ezek Jórám júdabeli király ellen föllázadtak (Kir. IV. 8, 20—22.). *Hogy ki-*

Hogy kiszolgáltassák őket
Edomnak.
[7]Tüzet bocsátok Gáza falára,
Hogy eméssze meg várait;
[8]Szétszórom Azótus lakosságát,
És a jogar birtokosát Askalonból,
És kezemet Akkaron ellen fordítom,
És elvesznek a filiszteusok maradványai, — úgymond az Úr Isten.

[9]Ezt mondja az Úr:
Tírusnak három, sőt négy gonosztette miatt
Nem fordítok el róla *semmit sem:*
Mert egész fogolyseregeket szolgáltattak ki Edomnak,
És nem gondoltak a testvéri szövetségre.

[10]Tüzet bocsátok Tírus falára,
Hogy eméssze meg várait.

[11]Ezt mondja az Úr:
Edomnak három, sőt négy gonosztette miatt
Nem fordítok el róla *semmit sem:*
Mert karddal üldözte testvérét
És megsértette az iránta való irgalmat,
És továbbra is haragot tartott
És gyűlöletét megőrizte mindvégig.
[12]Tüzet bocsátok Témánra,
És megemészti Boszra várait.

[13]Ezt mondja az Úr:
Ámmon fiainak három, sőt négy gonosztette miatt

szolgáltassák őket Edomnak, t. i. mint rabszolgákat. — *7.* V. ö. 4. v. — *8.* Az öt nagy filiszteus város közül Ámosz nem említi Getet, talán azért, mert azt Ázáel damaszkusi király Jóás júdabeli király idejében elfoglalta (Kir. IV. 12, 17.). A jövendölés Óziásnak, Júda királyának idejében, még Ámosz életében teljesedett be (Krón. II. 26, 6.).

9—10. Fenyegető jövendölés Tírus ellen. — *9.* V. ö. 3. v. Tírus bűne még Gázáénál is súlyosabb volt, mert a saját testvérei ellen követett el árulást. Ámosz nem mondja, hogy Tírus a zsidókkal szemben volt kegyetlen. — *10.* L. 4. v.

11—12. Fenyegető jövendölés Edom ellen. — *11.* V. ö. 3. v. Az edomiták és a zsidók, bár testvérnépek voltak, egymás ellen állandó ádáz gyűlöletben éltek. Nem ismerjük annyira Edom történetét, hogy határozottan megállapíthassuk, mikor követték el az edomiták az itt említett kegyetlenségeket; talán az Ámáziás júdabeli király idejében viselt edomita háború egyes mozzanatai lebegtek a próféta szeme előtt. — *12.* V. ö. 4. v. *Témán* és *Boszra* Edomnak két nevezetesebb vidéke, illetőleg városa volt. Edom a Makkabeus Júdás harcaiban került újra Zsidóország fennhatósága alá (Makk. I. 5, 3.), Joannes Hyrcanus zsidó fejedelem pedig (134—103.) végleg megsemmisítette az edomita nép függetlenségét.

13—15. Fenyegető jövendölés Ámmon ellen. — *13.* V. ö. 3. v. Az ammoniták Lót révén szintén a zsidók testvérnépe voltak (Móz. I. 19, 38.), a zsidók ellen elkövetett kegyetlenségük tehát annál súlyosabb bűn volt. Gonoszságukat még fokozta az, hogy

Nem fordítok el róla *semmit sem:*
Mert felhasította Gálaádnak áldott állapotban levő asszonyait,
Hogy kiterjessze határait.
[14]Tüzet gyujtok Rábba falán,
Hogy eméssze meg várait,
Amikor majd jajgatás *lesz* a háború napján,
És fergeteg a vihar napján.
[15]És fogságba jut Melkom,
Ő maga és vele fejedelmei,
— úgymond az Úr.

2. FEJEZET.

Fenyegető jövendölés Moáb, Júda és Izrael ellen. — Izrael hálátlansága az Úr iránt.

[1]Ezt mondja az Úr:
Moábnak három, sőt négy gonosztette miatt
Nem fordítok el róla *semmit sem:*
Mert hamuvá égette Edom királyának csontjait.
[2]Tüzet bocsátok Moábra,
Hogy eméssze meg Kárióth várait;
És Moáb meghal harci zajban,
Trombita harsogása közben.
[3]És elpusztítom közepéből a bírót,
És vele együtt minden fejedelmét megölöm,
— úgymond az Úr.

[4]Ezt mondja az Úr:
Júdának három, sőt négy gonosztette miatt
Nem fordítok el róla *semmit sem:*
Mert elvetette az Úr törvényét,
És nem tartotta meg parancsait,
Mivel tőrbe csalták őket bálványaik,
Melyek után atyáik jártak.
[5]Tüzet bocsátok Júdára,
Hogy eméssze meg Jeruzsálem erődítményeit.

az itt említett háborúban csupán hódítási vágy vezérelte őket. Háborújuk valószínűleg egyidőbe esett Azáel damaszkusi királyával Izrael ellen. (L. 3—5. v.) — *14. Rábba*, teljes nevén Rábbát-Ámmon, ma Amman. A *fergeteg* az Ammonra zúduló harci veszedelem jelképe. — *15. Melkom* az ammoniták főistene; a héber szöveg azonban valószínűleg «az ő királyuk»-ról szól, aki fejedelmeivel együtt az ellenség fogságába jut. Az ammoniták országát szintén a Makkabeus Júdás hódította meg Zsidóország számára (Makk. I. 5, 6—7.).

2. *1—3. Fenyegető jövendölés Moáb ellen.* — *1.* V. ö. 1, 3. *Hamuvá* (Vulg.), héb. «mésszé». A történelmi források hiányos volta miatt nem tudjuk, hogy Ámosz milyen eseményre céloz. — *2.* V. ö. 1, 4. *Kárióth* Moábnak egyik nevezetes városa. — A harci *zaj* és a *trombita harsogása* a Moábot megsemmisítő háborúra vonatkozik. — *3.* A *bíró* Moáb királya.

4—5. Fenyegető jövendölés Júda ellen. — *4.* V. ö. 1, 3. *Bálványaik*, a héber szerint: «hazugságaik»; de ez a kifejezés is a bálványokat jelenti. — *5.* V. ö. 1, 4.

6Ezt mondja az Úr :
Izraelnek három, sőt négy
gonosztette miatt
Nem fordítok el róla *semmit sem:*
Mert a pénzért eladja az
igazat,
És *egy pár* saru miatt a
szegényt.
7Kik a föld porába sujtják a szegények fejét,
És az alacsonysorsúak útját elfordítják ;
Fiú és atya egy leányhoz járnak,
Hogy meggyalázzák szent nevemet.
8Zálogba vett ruhákon fekszenek
Minden oltár mellett,
És elítéltek borát isszák
Istenük házában.

9Holott én irtottam ki
színük előtt az ámorreusokat,
Kik oly magasak voltak,
mint amilyen magasak
a cédrusok,
És olyan erősek, mint a
tölgyek ;
És én *mégis* összetörtem
fönn a gyümölcsüket,
Lenn a gyökerüket.
10Én hoztalak fel titeket
Egyiptom földéről,
És vezettelek a pusztában negyven éven keresztül,
Hogy elfoglaljátok az
ámorreusok földét.
11Fiaitok közül prófétákat támasztottam,
És ifjaitok közül názirokat.

6—8. Fenyegető jövendölés Izrael ellen. A próféta Izrael népének nehány égbekiáltó bűnét sorolja fel : a szegény adósoknak és általában a szegényeknek elnyomását, a parázna istentiszteletet és az ítélkezésben elkövetett igazságtalanságot. — *6.* V. ö. 1, 3. A[1] próféta szava a kegyetlen hitelezőket ostorozza, kik nagyon csekély dologért *(egy pár saru miatt)* képesek honfitársaikat *(az igazat)* rabszolgákul eladni. — *7.* A gonoszok másik nagy bűne : a szegénysorsúak elnyomása és az erkölcstelenség. A próféta Izraelt nemcsak paráznaságért, hanem vérfertőzésért korholja. — Újabb magyarázók szerint a *leány* a bálványtemplomok szolgálatában álló parázna nő. L. Móz. V. 23, 17. — *8.* A mózesi törvény (Móz. II. 22, 26. 27 ; V, 24, 12. 13.) megparancsolta a hitelezőnek, hogy a zálogba vett felső ruhát az est beállta előtt az adósnak adja vissza. A próféta eme parancs áthágása miatt feddi a szegények elnyomóit, kik kicsapongó mulatozásaik közben az eltulajdonított ruhákon pihennek a magaslati oltárok mellett áldozati lakomáikon. — *Elítéltek borát isszák:* vagyonelkobzásnál a bírákat nem az igazságosság, hanem a haszonlesés vezeti.

9—16. Izrael hálátlansága az Úr iránt. — *9.* Az *ámorreusok* neve sok esetben (pl. Móz. I. 48, 22 ; V. 1, 7. 19. 20. 27. 44 ; 3, 9 ; Bír. 1, 34. 36 ; 6, 10 ; Kir. II. 21, 2.) Palesztina egész őslakosságát jelenti. A Móz. IV. 13, 33 ; V. 1, 28-ban is megőrzött hagyomány Palesztina őslakosságát óriási termetűnek tartotta. A vers utolsó részének szóképe az ámorreusok tökéletes kiirtását jelenti. Ámosz (Ózeáshoz hasonlóan) szívesen hivatkozik a zsidó nép mult történelmére, melyben az Úr gondviselő szeretetének állandó jeleit látja. — *11.* A *názirok* külön fogadalommal az Istennek szentelt személyek voltak (Móz. IV. 6, 1—21.) ; egyik kötelezettségük az volt, hogy minden szeszes italtól tartózkodjanak (u. o. 3. 4. v.).

Vajjon nem így van-e,
Izrael fiai?
— Úgymond az Úr.
[12]De ti borral itatjátok a
názírokat,
És a prófétáknak azt
parancsoljátok: Ne
prófétáljatok!
[13]Íme én csikorogni fo-
gok alattatok,
Mint csikorog a szénával
megrakott szekér:
[14]És nem lesz menedéke a
gyors futónak,
S az erős nem ér el erejé-
vel *semmit sem*,
S a hatalmas nem menti
meg életét.
[15]Az íjas nem áll helyt,
S a gyorslábú nem mene-
kül meg,
S a lovas nem menti meg
életét.
[16]És a hősök között a bá-
tor szívű is
Meztelenül fog megfuta-
modni azon a napon, —
úgymond az Úr.

3. FEJEZET.

Izrael kiválasztottsága. — Az Úr büntető ítélete biztosan be fog következni. — Csak igen csekély számú választott kerüli ki a végenyészetet.

[1]Halljátok e szót, mely-
et az Úr ellenetek ki-
mondott, Izrael fiai,
minden nemzetség ellen,
melyet Egyiptom földé-
ről kivezettem: [2]Egyedül-
csak titeket vettelek figye-
lembe a föld összes nem-
zetségei közül; éppen ez-
ért meg is torlom raj-
tatok minden gonoszság-
tokat!

[3]Vajjon járnak-e együtt
ketten,

V. ö. Bír. 13, 14. — *12.* Izrael népe a názírokat fogadalmuk megszegésére ingerli, s az Istentől küldött prófétákat hivatásuk teljesítésében akadályozza. — *13.* Szent Jeromos és számos magyarázó a Vulgátát úgy értelmezi, hogy a zsidók bűnei mint súlyos teher nehezednek az Úrra. A héber szöveg valószínűleg így fordítandó: «Ime én úgy zúzom azt, — Ami alattatok van (= a földet), — Mint a kévével teli szekér (= a cséplőszán) zúzza (a szérűt)». E szerint már a 13. versben az Úr büntető ítéletéről van szó, melyet Ámosz a szántó-vető életéből vett hasonlattal ír le. A következő vers ennek a gondolatnak természetes folytatása. — *14—15.* Semmiféle emberi erő és hősiesség sem tud majd segíteni az Úr büntető ítélete alkalmával, melyet ő az asszír nép által fog végrehajtani. — *16. Meztelenül:* a legbátrabbak is menekülni fognak, a nélkül, hogy az öltözködésre idejük volna vagy arra gondolnának.

MÁSODIK RÉSZ.

Korholó beszédek Izrael ellen. (3—6. fej.)

3. *1—2. Izrael kiválasztottsága.— 1. Halljátok e szót:* Ámosz könyvének mind a három nagyobb beszéde ezzel a figyelmet keltő felkiáltással kezdődik (v. ö. 4, 1; 5, 1.). A beszélő személy a vers második felében már az Úr. — *2.* Az Úr különös szeretete népe iránt csak annál rútabbá teszi annak hálátlanságát, és annál súlyosabb büntetésre érdemesíti.

3—8. Az Úr büntető ítélete biztosan be fog következni. — E versek nemcsak azt a gondolatot domborítják ki, hogy mindennek, ami történik, megfelelő oka van, — így a próféta beszédének az isteni

Ha meg nem egyeznek?
[4]Vajjon ordít-e az oroszlán az erdőben,
Ha nincs előtte préda?
Vajjon hallatja-e hangját búvóhelyéről az oroszlánkölyök,
Ha semmit sem fogott?
[5]Vajjon beleesik-e a madár a tőrbe a földön,
Ha nincs madarász?
Vajjon felszedik-e a tőrt a földről,
Ha semmit sem fogott?
[6]Vajjon, ha megszólal a harsona a városban,
Nem remeg-e meg a nép?
Jön-e a városra veszedelem,
Melyet nem az Úr vitt véghez?
[7]Bizony, semmit sem tesz az Úr Isten a nélkül,
Hogy titkát ki ne nyilatkoztassa szolgáinak, a prófétáknak!
[8]Ordít az oroszlán: ki nem remegne?
Szól az Úr Isten: ki nem prófétálna?

[9]Hirdessétek Azótus váraiban
És Egyiptom földének váraiban,
És mondjátok:
Gyűljetek egybe Szamaria hegyein,
Lássátok benne a sok őrjöngést,
És belsejében az elnyomottakat!
[10]Nem tudnak ők igazságot cselekedni,
— úgymond az Úr; —
Gonoszságból és rablásból

küldetés az oka, — hanem egyúttal reávilágítanak arra is, hogy a fenyegető isteni ítélet közel van. Amint az oroszlán ordítása azt jelzi, hogy prédára indult vagy zsákmányt fogott, úgy ha az Úr haragszik és ennek már jelét is mutatja, haragjának következményei sem fognak elmaradni. — *3.* A *kettő*, aki együtt jár, az Isten és prófétája. A próféta csak azt hirdetheti, amit az Úr neki mond. A vers vége a görög fordítás szerint így hangzik: «Ha nem ismerik egymást». — A *4.* vers azt jelenti, hogy az isteni ítélet már igen közel van. *Az oroszlán ordítása az erdőben* vagy morgása *búvóhelyén* azt mutatja, hogy zsákmányra talált; az Úr fenyegető szavának fölemelése is arra vall, hogy büntetése már megragadta áldozatát. — *5. Madarász*, a héber szerint: «tőr». *Vajjon felszedik-e a tőrt a földről*, a héber szerint: «Vajjon felugrik-e a tőr a földről?» A *tőr*, melyre a próféta céloz, a nép bűnei, melyekre főleg az álpróféták csábították Izraelt. Az egész vers ugyanazt a gondolatot fejezi ki, mint a megelőző vers. — *6. A harsona megszólalása* azt jelenti, hogy nagy veszedelem közeleg a városra. Az Izraelt fenyegető veszedelem szerzője maga az Úr, emberi segítségre tehát nem lehet számítani. — 7. Ámosz azt hangoztatja, hogy mint isteni hírnök magának az Úrnak megvilágítása folytán tud a közelgő veszedelemről, és — *8.* az Úr parancsa őt egyenesen kényszeríti a jövendölésre. A próféta szava csak visszhangja az Úr igéjének.

9—15. Csak igen csekély számú választott kerüli ki a végenyészetet.— 9. Ámosz a pogány filiszteusokat és az egyiptomiakat hívja fel, hogy tanui legyenek Szamaria bűneinek és büntetésének. A filiszteus *Azótus* helyett a Hetvenes görög fordítás «Asszíriá»-t említi, *Szamaria hegyei* helyett pedig «Szamaria hegyé»-t. *A sok őrjöngést*, a héber szerint: «a sok zűrzavart». — *10.* A próféta

gyüjtenek kincseket váraikban.
[11]Azért így szól az Úr Isten:
Szorongatás és megszállás sujtja az országot;
Elveszik tőled erődet,
És kirabolják váraidat.
[12]Ezt mondja az Úr:
Mint ahogy a pásztor *csak* két lábszárcsontot
Vagy egy fülhegyet ment meg az oroszlán szájából, —
Úgy menekülnek meg Izrael fiai,
Kik Szamariában az ágy szegletén
És Damaszkus kerevetén ülnek.
[13]Halljátok ezt, és tegyetek tanuságot e mellett Jákob házában,
— Így szól az Úr, a seregek Istene:
[14]Bizony, azon a napon, amelyen megtorlom Izrael törvényszegéseit,
Megtorlom *azokat* rajta és a beteli oltárokon:
Letörnek az oltár szarvai,
S a földre hullanak.
[15]És lerombolom a téli házat
A nyári házzal együtt,
És elpusztulnak az elefántcsontházak,
És nagyszámú ház elvész,
— Úgymond az Úr.

4. FEJEZET.

Szamaria fényűző asszonyaira a fogság büntetése vár. — A Betelben és Gálgálában űzött bálványozás ostorozása. — Az Úr különféle büntetései. — Az Úr végtelen hatalma.

[1]Halljátok e szót, ti kövér tehenek,
Kik Szamaria hegyén laktok,
Kik elnyomjátok a szűkölködőket

különösen a szegények elnyomását és a jogtalan vagyonszerzést ostorozza. — *11.* Ámosz megjövendöli Szamaria ostromát. Szamaria *ereje* annak erődítményei. — *12.* A prófétának a pásztoréletből vett hasonlata azt fejezi ki, hogy Izrael népének csak nagyon csekély töredéke fogja elkerülni a végső pusztulást. — A keletiek *az ágy szegletét* ma is főhelynek tekintik; ugyanezt a gondolatot fejezi ki a *Damaszkus kerevete* kifejezés is. (A *Damaszkus* szónak megfelelő kifejezés jelentése a héber szövegben homályos.) — *13.* A megszólítást Ámosz a 9. versben említett Azótus (Asszíria?) és Egyiptom pogány lakóihoz intézi, kiket újra tanukul hív fel Izrael népe ellen. *Jákob háza* = egész Izrael. A *seregek Istene* (Úra) Ámosznál gyakori kifejezés (4, 13; 5, 14. 15. 16. 27; 6, 8. 15; 9, 5.). — *14. Az oltár szarvai*nak különös jelentősége volt, mert egyes áldozatoknál ezeket bekenték az áldozati állatok vérével; az oltár szarvai tehát az áldozat és az engesztelés gondolatát domborították ki. — *15.* Az Úr büntető ítélete romba dönti majd Szamaria fényes palotáit. A 15. vers Izrael fővárosának hajdani nagy gazdagsága mellett tanuskodik.

4. 1—3. Szamaria fényűző asszonyaira a fogság büntetése vár. — *1.* A próféta Szamaria asszonyait *kövér tehenek*nek (héb. »Básán tehenei«-nek) nevezi. Básán a Jordántól és a Genezáret tavától keletre fekvő vidék, mely híres volt dús legelőiről és állattenyésztéséről. A szamariai előkelő asszonyoknak az volt a vétke, hogy

És meggyötritek a szegényeket,
Kik így szóltok uraitokhoz:
«Hozzatok inni nekünk!»
[2]Megesküdött szentségére az Úr Isten:
Bizony, íme olyan napok jönnek reátok,
Hogy szigonyokkal vonszolnak titeket,
Maradékaitokat pedig *halászhorgokkal;*
[3]És kiszöktök a réseken,
Kiki azon, amely előtte van,
És kivetnek titeket az Armonra,
— Úgymond az Úr.

[4]Jertek csak Betelbe, tegyetek rosszat,
Gálgálába, és szaporítsátok a törvényszegést;
Mutassátok be *másnap* reggel áldozataitokat,
A harmadik napon tizedeiteket!
[5]Mutassatok be hálaáldozatot a kovászos tésztából,
Hirdessetek önkéntes áldozatokat;
Hirdessetek, — hiszen ezt szeretitek ti,
Izrael fiai! — úgymond az Úr Isten.

[6]Ezért viszont én *tisztán tartottam* fogatokat
Minden várostokban,
És szűkké tettem a kenyeret
Minden helységtekben,
És ti mégsem tértetek vissza hozzám,
— Úgymond az Úr.
[7]Én viszont megvontam tőletek az esőt,
Amikor még három hónap volt hátra az aratásig;

a szegényeket elnyomták és férjeiket is az igazságtalan vagyonszerzésre kényszerítették. — *2—3.* A gonosz asszonyokra váró büntetés. A *szigonyok* és a *halászhorgok* (Vulg. «forró fazekak») az asszír ellenség fegyvereit jelentik. A *rések* Szamaria falainak tátongó repedései, melyeket az ellenség hajítógépei ütnek. Az *Armon* szó valószínűleg a Hermon-hegységet jelenti, mely felé az Asszíriába vonuló zsidóknak haladniok kellett. Egyes régibb magyarázók szerint Armon = Arménia (Örményország.)

4—5. A Betelben és Gálgálában űzött bálványozás ostorozása. — *4. Gálgála* (héb. «Gilgal») Jerichó és a Jordán folyó között fekvő város. Mások szerint a «gilgal» szó itt a Betel mellett fekvő dombot jelenti, melyen Izrael országának hirhedt szentélye állott. A 4. vers azt mutatja, hogy Ámosz idejében a papokat megillető tizedet az ország főszentélyeibe vitték. — *5.* A mózesi törvény szerint a szorosan vett hálaáldozatnál nem volt szabad kovászos kenyeret használni (Móz. III. 7, 12.). *Hirdessetek önkéntes áldozatokat:* t. i. Betel egész környékén. *Hiszen ezt szeretitek ti, Izrael fiai:* az Úrnak semmi öröme sem telik Izrael áldozataiban, melyeket a nép törvényellenes módon és bűnös lélekkel mutat be.

6—11. Az Úr különféle büntetései, melyek már a multban is sujtották Izrael népét. — *6.* Éhinség. *Tisztán tartottam fogatokat,* t. i. az ételtől. (Vulg. szószerint: «elvásítottam fogatokat».) — *7—8.* Egyik városban esik az eső, a másikban nem. A tavaszi (márciusi) eső elmaradása Palesztina termését végveszedelemmel és az országot éhinséggel fenyegeti. Mivel Palesztinában igen kevés a forrás, a

Az egyik városra esőt adtam,
És a másik városra nem adtam esőt;
Az egyik mező bőségesen kapott esőt,
S a másik mező, melyre nem adtam esőt, kiaszott.
[8]Két-három város is egy városhoz ment,
Hogy vizet igyék,
És nem találtak enyhülést;
És ti mégsem tértetek vissza hozzám,
— Úgymond az Úr.
[9]Megvertelek titeket forró széllel és ragyával:
Számos kerteteket és szőllőtöket;
Olajfáitokat és fügefáitokat megette a hernyó,
És ti mégsem tértetek vissza hozzám,
— Úgymond az Úr.
[10]Dögvészt bocsátottam reátok, úgy mint Egyiptomra,
Karddal öltem meg ifjaitokat
És elvettem lovaitokat;
Táboraitok bűzét orrotokba juttattam,
És ti mégsem tértetek vissza hozzám,
— Úgymond az Úr.
[11]Felforgattalak titeket,
Amint felforgatta az Úr Szodomát és Gomorrát,
És olyanok lettetek, mint a tűzvészből kiragadott üszök;
És ti mégsem tértetek vissza hozzám,
— Úgymond az Úr.

[12]Ezért így cselekszem majd veled, Izrael!
Miután pedig így cselekedtem veled,
Készülj Istened elé, Izrael!
[13]Mert íme annak, aki a hegyeket alkotta,
A szelet teremtette,
Aki tudtára adja szavát az embernek,

lakosság a vízvermek vizére szorul, de egy város vízvermei nem képesek még *két-három* idegen *város* vízhiányán is segíteni. — *9.* Aszály és hernyó (héb. «sáska») csapása. — *10.* Dögvész és háború. *Úgy mint Egyiptomra:* v. ö. Móz. V. 7, 15; 28, 27. 60. *Táboraitok bűze* = a harcban elesett és temetetlenül heverő holttestek bűze. — *11.* Földrengés. V. ö. 1, 1. *Amint felforgatta az Úr Szodomát és Gomorát:* az Ámosz által használt hasonlat Móz. V. 29, 23; Iz. 13, 19; Jer. 49, 18; 50, 40-ben is olvasható. *Olyanok lettetek, mint a tűzvészből kiragadott üszök:* csak nagynehezen és csak igen kevesen menekültetek meg.

12—13. Az Úr végtelen hatalma. — *12.* Valószínű, hogy az első verstag után néhány szó kiesett, melyek a jövőre vonatkozó fenyegetéseket tartalmazták, mert a 6—11. vers a multra vonatkozik. Izraelnek el kell készülnie a bekövetkező isteni büntetésekre. — *13.* A próféta a teremtés tényéből az Úr egyes tulajdonságait: mindenhatóságát, bölcseségét és fölségét világítja meg. *Aki tudtára adja szavát az embernek,* a héber szerint: «ő nyilatkoztatja ki az embernek, hogy mit gondol», t. i. az ember. Az Isten az embernek saját lelkiismeretét hívja fel ellene tanúként. *Aki a föld magaslatai fölött jár:* t. i. a viharfelhőben; de ez a kifejezés egyszersmind az

Aki létrehozza a reggeli felhőt
És a föld magaslatai fölött jár:
«Az Úr, a seregek Istene» a neve!

5. FEJEZET.

A próféta siralma Izrael felett. — Az ország elnéptelenedése. — Az Úr végtelen hatalma. — Izrael büntetése. — Felszólítás a megtérésre. — Az általános nemzeti gyász. — Az Úr napja. — A pusztán külső áldozatok elvetése.

[1]Halljátok e szót, melylyel gyászdalt zengek felettetek,
Izrael háza!
«Elesett és nem kel fel többé
[2]Izrael szűz leánya;
Leverve fekszik földén, és nincs senki sem,
Ki talpra állítaná.»

[3]Mert így szól az Úr Isten:
A városban, amelyből ezren vonultak ki,
Százan maradnak meg;
És amelyből százan vonultak ki,
Tizen maradnak meg
Izrael házának.
[4]Bizony — így szól az Úr Izrael házához —
Engem keressetek, és akkor éltek!
[5]És ne keressétek Betelt,
Gálgálába se menjetek,
Bersábébe se járjatok,
Mert Gálgála fogságba kerül,
És Betel semmivé lesz.
[6]Az Urat keressétek, és akkor éltek! —
Különben felégeti József házát, mint a tűz,
És olthatatlanul megemészti Betelt,
[7]Kik ürömmé változtatják a jogot,
És az igazságot a földre terítitek.

[8]Aki alkotta a *Göncöl szekerét* és a Kaszást,

Úrnak végtelen fölségét is szemlélteti. (Egyes magyarázók szerint a 4. fejezet utolsó verseinek közvetlen folytatása 5, 8. 9-ben olvasható.)

5—6. *Fenyegető beszéd a megátalkodott Izraelhez.*

5. *1—2. A próféta siralma Izrael felett.* — *1. Izrael háza* az ország egész népe; ugyanezt jelenti — *2. Izrael szűz leánya.* A gyászének Izrael népének reménytelen pusztulását fejezi ki.

3—7. Az ország elnéptelenedése. — *3.* Izrael ne bízzék hadi erejében, melyre teljes vereség vár. A *kivonulás* a harcbavonulást jelenti. — *4.* Az Úr *keresése* a komoly megtérésben és az Isten akaratának teljesítésében áll. — *5. Betel*nek, a bálványimádás középpontjának *keresése* az Úrtól való nyilt elpártolást jelenti. *Gálgála*, v. ö. 4, 4. *Bersábé*nak, Júda déli határvárosának megemlítése talán 8, 14-ből került ide. A vers második része az asszír fogságot jövendöli meg. — *6.* L. 4. v. Ha *József háza*, vagyis Izrael népe nem tér az Istenhez, elkerülhetetlen pusztulás vár reá. — A *7.* vers az ítélkezésben elkövetett igazságtalanságot korholja.

8—9. Az Úr végtelen hatalma, mely megnyilvánul a teremtés művében, és amelynek semmiféle emberi erő sem állhat ellen. — *8.* V. ö. Jób 9, 9; 38, 31. *A Göncöl szekerét*, (héb.), Vulg. «az Ark-

Hajnalra fordítja a sötétséget
S a nappalt éjjelre változtatja,
Aki hívja a tenger vizeit
És kiönti őket a föld színére :
«Az Úr» annak a neve !
[9]Ő mosolyogva pusztítja el az erőst,
És pusztulást hoz a hatalmasra.

[10]Gyűlölik ők azt, aki megmondja a kapuban az igazat,
És utálják azt, aki igazságot beszél.
[11]Ezért, mivel kifosztottátok a szegényt
És dús zsákmányt szedtetek tőle :
Építsetek bár kockakövekből házakat,
Nem laktok bennük !
Ültessetek bár termékeny szőllőket,
Nem isszátok borukat !
[12]Bizony, tudom én, hogy sok a gonoszságtok,
És nagyok a ti bűneitek ;
Ellenségei vagytok az igaznak,
Megvesztegetést fogadtok el,
És elnyomjátok a kapuban a szegényeket.

[13]Ezért okos ember hallgat ebben az időben,
Mert gonosz idő ez ! —
[14]A jót keressétek, ne a rosszat,
És akkor éltek ;
És veletek lesz az Úr, a seregek Istene,
Úgy, amint mondottátok.
[15]Gyűlöljétek a rosszat,
Szeressétek a jót,
Állítsátok helyre az igazságot a kapuban[r];
Talán megkönyörül az Úr, a seregek Istene József maradványain.

[16]Ezért így szól az Úr,
A seregek Istene, az Úr :
Minden utcán sírás leszen,

turust».— A *9.* vers a héber szöveg szerint így hangzik : «Ő pusztulást villantat fel a hatalmasra, — És pusztulás jő az erősségre».

10—12. Izrael büntetése. (A 7. vers folytatása.) — A *10.* v. alanya : az igazságtalan bírák. — *11. Dús zsákmányt*, a héber szerint : «a gabona adóját». *Termékeny*, szó szerint : «igen kedves». Ámosz fenyegető jövendölése az asszír fogság által teljesedett be. — *12.* Az ítélkezés színhelye a város *kapuja* volt.

13—15. Felszólítás a megtérésre. — *13.* V. ö. 10. v. *Ebben az időben*, t. i. Ámosz próféta korában. — *14.* V. ö. 4. 6. v. *Veletek lesz az Úr... úgy amint mondottátok:* amíg a nép meg nem tér, csak vakmerő bizakodás az Úr segítségére számítani ; de ha Izrael megtér, az Úr tényleg vele lesz. Lehetséges, hogy a próféta valamely előttünk ismeretlen, de határozott eseményre céloz. — *15.* Ellentétes párhuzam a 7. verssel. *A kapuban*, l. 12. v. *József maradványai* a nagy nemzeti csapások (az asszír és a babiloni fogság) után fennmaradt és jó útra tért zsidóság.

16—17. Az általános nemzeti gyász. — *16.* Az isteni büntetés következménye általános nemzeti gyász lesz. *És siralomra hívják*

És kinn mindenütt így
szólnak : Jaj, jaj !
És gyászra hívják a
szántóvetőt,
És siralomra azokat, akik
siránkozni tudnak.
17 És siralom lesz minden
szőllőben,
Ha én átvonulok rajtad !
— Úgymond az Úr.

18 Jaj azoknak, kik óhajtják az Úr napját !
Mire lesz nektek az Úr napja?
Sötétség az, nem világosság,
19 Olyan, mint amikor az ember az oroszlán színe elől menekül,
És medve jő vele szembe ;
Vagy mint amikor bemegy a házba
És kezével a falnak támaszkodik,
És megharapja a kígyó.
20 Nemde sötétség az Úr napja, nem pedig világosság,
És homály, melyben nincsen fényesség,

21 Gyűlölöm és elvetem ünnepeiteket,
És nem fogadom el gyülekezeteitek jóillatú *áldozatait.*
22 Ha egészen elégő áldozatokat mutattok be nekem :
Ajándékaitokat el nem fogadom ;
Kövér fogadalmi áldozataitokra nem tekintek.
23 Vidd el előlem énekeid zaját,
Hárfád zenéjét meg nem hallgatom.
24 Törjön elő inkább a jog, úgy, mint a víz,
És az igazság, mint a sebes patak.

azokat, akik siránkozni tudnak: gyász idején a zsidóknál nagy szerepe volt a hivatásos siratóknak és főleg a sirató asszonyoknak. Ámosz azt a gondolatot fejezi ki, hogy a nagy nemzeti gyász alkalmával nem lesz szükség külön siratókra : mindenki sírni fog. — *17. Siralom lesz minden szőllőben* is, ahol rendesen csak vidámság uralkodik.

18—20. Az Úr napja. — *18.* A próféta azoknak az elbizakodottságát ostorozza, kik az Úr napját, vagyis a jövendő isteni ítéletet, mint a választott nép megdicsőítésének és ellenségeik megalázásának napját várják, holott ez az ítélet az ő büntetésüket hozza el. — *19.* Bármerre is forduljon a (bűnös) ember az isteni ítélet napján, a végromlást nem kerülheti el. — *20.* L. 18. v.

21—27. A pusztán külső áldozatok elvetése. — *21.* A szívbeli buzgóság nélkül megült ünnepek és áldozatok nem tartják vissza az Úr bosszuló haragját. V. ö. Iz. 1, 10 skk. ; Óz. 5, 6 ; 6, 6 ; 8, 13. stb. — *22. Az egészen elégő áldozatok*ról l. Móz. III. 1. *Ajándékaitokat,* a héberben : «eledeláldozataitokat» ; v. ö. Móz. III. 2. Az állatok *kövér*sége az áldozat legbecsesebb része volt ; a héberben «békeáldozatok»-ról van szó. (L. Móz. III. 3. stb.) — *23.* Az Úr nem leli kedvét az áldozatokat kísérő énekben és zenében sem. *24.* Az Úr nem külső áldozatokat, hanem benső igazságot kíván

25Vajjon mutattatok-e be
nekem vágó- és eledel-
áldozatokat
A pusztában negyven esz-
tendőn át, Izrael háza?
26Ti majd hordozzátok
Szikkútot, *királyotokat*,
És *Kijjunt*, bálványaito-
kat, isteneitek csillagát,
Melyeket magatoknak
csináltatok;
27Mert Damaszkuson túlra
száműzlek titeket,
— Úgymond az Úr, —
«A seregek Istene» az ő
neve.

6. FEJEZET.

A próféta a gondtalanul élő bűnösöket korholja, és megjövendöli végveszedelmüket.

1Jaj nektek, gazdagok, a
Sionon,
És nektek, elbizakodot-
tak, Szamaria hegyén,
Ti előkelők, a nép fő-
emberei,
Kik pompával vonultok
be Izrael házába!
2Menjetek el csak Kálá-
néba és nézzetek körül;

Izraeltől. V. ö. Óz. 6, 6. stb. — *25.* A legtöbb magyarázó szerint Ámosz tagadó választ vár kérdésére: a zsidó nép a pusztában nem mutatott be áldozatokat az Úrnak, sőt — *26.* bálványoknak hódolt. Egyes értelmezők azonban a 25. vers kérdésére igenlő feleletet várnak: a zsidó nép a pusztában is mutatott be áldozatokat az Istennek, de amint akkor az áldozatok nem akadályozták meg azt, hogy negyven éven keresztül nem léphették át az Ígéret földének határait, úgy most sem fogják megakadályozni az isteni büntetést. — *26—27.* A héber szövegben, melyet fordításunk követ, ez a két vers a következővel függ össze, és a zsidó népre váró asszír fogságot jövendöli meg. *Szikkút* (Szakkut) és *Kijjún* (Kéván) asszír istennevek; mindkettő voltaképpen Ninurta (a Szaturnus vagy [a Mars) asszír istenséget jelenti. A két vers arra vonatkozik, hogy az Úr a zsidó népet bálványaikkal együtt — melyeknek teljes tehetetlensége akkor szembeszökő lesz — az asszír fogságra fogja vetni. — A Vulgátában a 26. vers igen homályos, de valószínűleg a 25. vers gondolatköréhez tartozik, és a pusztai vándorlás közben üzött bálványozásra vonatkozik: «És hordoztátok Moloktoknak sátrát, — És bálványaitok képét, istenetek csillagát, — Melyeket magatoknak csináltatok».

6. *1—6. A próféta korholja a gondtalanul élő bűnösöket.* — *1.* A *Sion*nak és *Szamaria hegyé*nek megemlítése azt mutatja, hogy Ámosz szeme előtt mindkét zsidó testvérország sorsa lebeg. *Gazdagok*, a héber szerint: «gondtalanok». *Izrael háza* itt talán a beteli szentélyt jelenti. A vers második fele a héber szerint így hangzik: «A nemzetek javának nevezetesei, — Akikhez Izrael háza bemegyen». — *2.* A próféta néhány hajdan hatalmas, de szintén gonosz várost és országot említ, melyeket semmi sem mentett meg attól, hogy az ő korabeli Zsidóországnál is jelentéktelenebb területre zsugorodtak össze; tehát Izrael és Júda országa sem bízhatik a jólétben, melyet II. Jeroboám és Óziás idejében élveztek. *Káláne* a világnak egyik legrégibb (Móz. I. 10, 10.), de a Kr. e. VIII. században kevésbbé jelentékeny városa volt. Más magyarázat szerint Káláne az ékiratokból ismeretes Kullani, Szíria északi részén. *Emát*ot II. Jeroboám, a próféta kortársa foglalta el és csatolta Izrael országához (Kir. IV. 14, 25. 28.), *Gét* pedig igen sokat szenvedett a szír Házáel háborúi alkalmával (Kir. II. 12, 17.). 720—710 között mind a három város

Menjetek onnan Nagy-Emátba ;
Menjetek le a filiszteus Getbe,
És ezeknek legkiválóbb vidékeire :
Vajjon szélesebbek-e határaik a ti határaitoknál?
[3]Ti távolnak *gondoljátok* a veszedelem napját,
És a gonoszság trónusához közeledtek !
[4]Elefántcsontágyakban lustálkodtok,
És henyéltek kereveteiteken ;
Lakmároztok a nyáj bárányaiból,
És a csorda borjúiból.
[5]Énekeltek hárfaszó mellett, —
Azt hiszik, hogy olyan hangszereik vannak, mint Dávidnak ; —
[6]Serlegekből isszátok a bort.
A legfinomabb kenettel kenitek meg magatokat,
És semmit sem törődtök József romlásával.
[7]Nos ezért majd ők mennek a száműzöttek élén a száműzetésbe,
És véget ér a henyélők tobzódása.

[8]Megesküdött az Úr Isten saját magára :
Ezt mondja az Úr, a seregek Istene :
Utálom Jákob kevélységét,
Gyűlölöm várait,
És kiszolgáltatom a várost lakóival együtt.
[9]Ha tíz ember marad is egy házban,
Az is meghal !
[10]És amikor kiviszi őt rokona, hogy elégesse,
Hogy kivigye csontjait a házból,

II. Szárgon asszír király (722—705.) hatalmába került. — *3.* A szöveg homályos. Az első verstag a Vulgátában így hangzik: «Kik el vagytok különítve a veszedelem napjára». *A gonoszság trónusa* a megátalkodott gonoszság. A vers második részének héber szövege kétes ; jelen alakjában így hangzik : «Es közel hozzátok a gonoszság székét». — *4.* A nép gondtalan biztonságérzetének további részletezése. A vers második felében a próféta néhány ínyenc eledelt sorol fel. — *5.* Gúnyos korholása a dőzsölők elbizakodottságának : azt hiszik, hogy énekük és zenéjük Dávid királyéval versenyezhet ! — *6. Serlegekből:* drága arany- és ezüstedényekből. A gondtalan dőzsölők nem veszik észre, hogy *József* (= Izrael) egész népére végső veszedelem közeleg.

8—15. A gondtalan bűnösökre végveszedelem vár. — *8. Az Úr Isten esküje* azt dombortja ki, hogy az isteni büntetés feltétlenül bekövetkezik. — *9. Ha tíz ember marad is egy házban,* t. i. az egész városból és annak lakosságából. — *10. Őt* (egyes szám az általánosság helyett) : a holtakat. Az *elégetés* a temetésnek kivételes módja volt a zsidóknál ; rendesen a földbe temetkeztek. A héber szöveg jelentése kétes ; a megfelelő szó nem okvetlenül azt jelenti : «hogy elégesse őt», hanem azt is jelentheti : «hogy illatszert égessen felette». Egyébként a szöveg romlást szenvedett. Az itt és a 11. versben szereplő személyek nem a 9. versben említett tíz ember közül valók, hanem olyanok, kik a holtak eltemetésére

Így szól majd ahhoz, aki
a ház belsejében van:
«Van-e még valaki nálad?»
[11]Az úgy felel: «Nincs!»
— és azt mondja neki:
Hallgass, és ne említsd az
Úr nevét.

[12]Mert íme az Úr parancsot ad,
És romba dönti a nagy házakat,
És darabokra zúzza a kis házakat.
[13]Vajjon vágtathatnak-e a lovak a kősziklákon,
Vagy lehet-e *ott* szántani ökrökkel?
Bizony! Ti keserűséggé változtattátok az ítéletet,
És ürömmé az igazság gyümölcsét.
[14]Örültök *Lódebárnak*,
Azt mondjátok:
«Vajjon nem a saját erőnkből
Szereztük-e meg magunknak *Kárnáimot?*»
[15]Bizony, íme én népet támasztok ellenetek, Izrael háza,
— Úgymond az Úr, a seregek Istene, —
És az összetör titeket
Emát határától az *Araba* völgyéig.

7. FEJEZET.

Ámosz három jelképes látomásban (sáskák, égő tűz, az Úr a kőfalon) megismeri az Izraelre váró büntető ítéletet. — Ámáziás, a beteli szentély főpapja, megfenyegeti Ámoszt; Ámosz megjövendöli Ámáziás és családja végveszedelmét.

[1]A következő dolgot mutatta nekem az Úr Isten: Íme sáskákat alkotott, amikor a késői eső jöttek. — *11.* A pusztulás teljes. *Az Úr nevét* nem szabad *említeni*, mert ez a bűnös Szamariában csak az Úr további haragját idézné fel. — *12.* Az Úr büntetése a nagy és a kis házakat egyaránt rombadönti. — *13.* A romlás oka az, hogy Izraelben minden rend felbomlott. Ámosz a mezőgazdaságból veszi hasonlatait. Az *igazság gyümölcse* a társadalmi rend és a béke, melyet a gonoszok felforgattak. — *14.* A vers fordítása a héber szöveget követi. *Lódebár:* v. ö. Józs. 13, 26; Kir. II. 9, 4. 5; 17, 27. *Kárnáim:* v. ö. Makk. I. 5, 44. Ámosz a szír háború egyes jelentéktelen győzelmeire céloz, melyekkel Izrael kevélyen dicsekszik. A Vulgáta szerint ez a vers így szól: «Örültök a semminek, — Azt mondjátok: — Vajjon nem a saját erőnkből szereztünk-e magunknak szarvakat?» A szarv a hatalom jelképe. — *15.* A jelentéktelen győzelmek elenyésznek az asszír veszedelemmel szemben. *Népet:* az asszírok népét. *Az Araba völgye* (héb., Vulg. «a sivatag patakja») a Jordán völgyének folytatása, a Holttengertől délre. Ámosz tehát az egységesnek gondolt Zsidóország északi és déli határait, Emátot és az Arabát említi. A próféta beszéde itt hirtelenül félbeszakad; folytatása talán 7, 9—17-ben olvasható.

HARMADIK RÉSZ.

Jelképes látomások és prófétai beszédek. (7—9. fejezet.)

7. *1—9. Ámosz három látomásban (sáskák, égő tűz, az Úr a kőfalon) megismeri az Izraelre váró büntető ítéletet.*

a) *1—3.* Az Úr *sáskajárással* akarja megbüntetni Izrael népét, de a próféta könyörgésére a csapás elmarad. — *1. A késői* (= kora

után *a mező* sarjadni kezdett; a királyi kaszálás után jött ez a késői eső. [2]Mikor ezek megették a föld füvét, így szóltam: Úr Isten, irgalmazz, kérlek! Ki állíthatja majd helyre Jákobot, hiszen kicsiny ő! [3]Megkönyörült erre az Úr: Nem fog megtörténni! — úgymond az Úr.

[4]A következő dolgot mutatta nekem az Úr Isten: Íme tüzet hívott elő az Úr Isten az ítéletre, és az elégette a nagy mélységet és megemésztette *a mezőt* is. [5]Ekkor így szóltam: Úr Isten, hagyd abba, kérlek! Ki állíthatja majd helyre Jákobot, hiszen kicsiny ő! [6]Megkönyörült erre az Úr: Ez sem fog megtörténni! — úgymond az Úr Isten.

[7]A következő dolgot mutatta nekem az Úr: Íme az Úr vakolt falon állott, és kezében vakolókanál volt. [8]És mondotta nekem az Úr: Mit látsz, Ámosz? És így szóltam: Vakolókanalat. Erre mondotta az Úr:

Íme én leteszem Izrael-
ben a vakolókanalat,
Nem vakolom be őt
többé!

[9]És lerombolják *Izsák* magaslatait,

tavaszi) *eső* nyomán sarjadzó fű a királyé; számára még volt, de utána sáska ette meg a füvet. A héber szöveg *a késői eső* helyett talán a nyári sarjúról beszél. *2. Ki állíthatja majd helyre Jákobot?* a héber szerint: «hogyan állhat fenn Jákob?» *Jákob* egész Izrael népét jelenti. — *3.* Az Úr hosszan tűrő irgalma kész a megbocsátásra, és a csapást távoltartja népétől.

b) *4—6.* Az Úr *égő tűzzel* akarja megbüntetni Izrael népét, de Ámosz közbenjárására ez a büntetés is elmarad. — *4. Tüzet az ítéletre*, Vulg. szószerint: «ítéletet tűzre» (= olyan ítéletet, melyet a tűz hajt végre). A régi keleti népek világszemlélete szerint a szárazföld szilárd alapokon nyugszik a nagy Óceánban; *a nagy mélység* ez a világóceán, mely a régiek felfogása szerint a föld összes forrásait táplálja. Az Úr által támasztott *égő tűz* a próféta jelképes látomásában kiszárítja a világóceánt, és a mezőt (Vulg. «a részt») is. — *5—6.* L. 2. 3. v.

c) *7—9.* A Vulgáta szövegezésében eme versek értelme a következő. A *fal* a választott népet körülvevő isteni oltalom jelképe, s a falon álló kőműves (az Úr) a jelképes leírás szerint a kezében tartott vakolókanállal állandóan betapasztja a falon támadt réseket. A nép bűnei folytán azonban az Úr *leteszi a vakolókanalat*, nem javítja ki többé a fal réseit, mely így mihamar romba fog dőlni. A héber szöveg fordítása így hangzik: «7. A következő dolgot mutatta nekem: ime az Úr ólom (által megmért) falon állott, és kezében ólom (= mérőzsinór) volt. *8.* És mondotta nekem az Úr: Mit látsz, Ámosz? És mondottam: Ólmot. Erre mondotta az Úr: Ime én ólmot bocsátok népem, Izrael közé; nem leszek elnéző többé iránta!» — A látomás azt fejezi ki, hogy az Úr a mérőónnal megméri Izraelt, de ez nem függőleges, nem jó fal! Ezért az Úr nem irgalmaz többé Izraelnek. — *Ólom* helyett a Hetvenes görög fordítás «kemény kövek»-ről beszél.'— A *9.* vers egy beszéd töredékének látszik; talán 6, 15-nek folytatása. *Izsák*

És Izrael szentélyeit elpusztítják,
És karddal támadok Jeroboám háza ellen!
10És Ámászias, Betel papja, ezt az üzenetet küldte Jeroboámhoz, Izrael királyához: Fellázadt ellened Ámosz Izrael házában; az ország nem viselheti el mindenféle beszédeit! 11Azt mondja ugyanis Ámosz: Kard által fog meghalni Jeroboám, és Izraelt fogságba hurcolják országából!
12Ámoszhoz pedig így szólt Ámászias: Eredj innen, próféta! Fuss Júda földére, ott egyed kenyeredet, és ott prófétálj! 13De Betelben ne prófétálj többé, mert ez királyi szentély és a királyság temploma! 14Felelt erre Ámosz és mondotta Ámásziásnak: Nem vagyok én próféta és nem vagyok én próféta fia[1]; pásztor vagyok én, és vadfügét szedegetek. 15De az Úr meghívott engem, amikor a nyájat tereltem, és mondotta nekem az Úr: Menj, prófétálj népemnek, Izraelnek! 16Most pedig halljad az Úr szavát:

Te így szólsz:
Ne prófétálj Izrael ellen,
És ne fakadj ki *Izsák* háza ellen?
17Ezért így szól az Úr:
Feleséged a város paráznája lesz,
Fiaid és leányaid kard által hullanak el,
Földedet kötéllel felmérik,
És te tisztátalan földön halsz meg,
És Izraelt országából fogságba hurcolják!

magaslatait (héb.), a Vulgáta szerint: «a bálvány magaslatait» (v. ö. 16. v.); ugyanannyit jelent, mint *Izrael szentélyeit. Karddal támadok Jeroboám háza ellen:* a próféta, az Úr nevében beszél. II. Jeroboám fia és utóda, Zakariás, orgyilkos tőre alatt hullott el (Kir. IV. 15, 10.).

10—17. Ámásziás, a beteli szentély főpapja, megfenyegeti Ámoszt; Ámosz megjövendöli Ámásziás és családja végveszedelmét. — 10. A beteli szentély főpapja, Ámásziás, lázadással és felségsértéssel vádolja Ámoszt II. Jeroboám király előtt. — *11.* Ámásziás túlozva adja elő Ámosz szavait, ki nem magának II. Jeroboámnak, hanem házának erőszakos kiirtását jövendölte meg. — *12.* Ámásziás a vád után menekülésre szólítja fel Ámoszt a király haragja elől. A beteli főpap tanácsa, hogy Ámosz Júda földén keresse kenyerét prófétálásával, a prófétának nemtelen anyagi indítóokokat tulajdonít prófétai működésének gyakorlásában. — *14.* Ámosz tagadja, hogy a «próféták» rendjéhez tartoznék, mint pl. Illés vagy Elizeus tanítványai, hanem pásztornak és vadfügefa-tenyésztőnek mondja magát, kit — *15.* maga az Úr külön hívással tett meg júdabeli származása ellenére Izrael országának prófétájává. — *16. Izsák háza* (héb.), Vulg. «a bálvány háza». (V. ö. 9. v.) Ámásziás meg akarta akadályozni Ámoszt olyan hivatás gyakorlásában, melyet ő közvetlenül az Istentől nyert; — *17.* ezért a kemény és szégyenletes büntetések egész sora vár reá: felesége erkölcstelen életre adja magát, gyermekeit megölik, földjeit elveszik, őt magát pedig fogságba hurcolják. A *tisztátalan föld* Asszíria.

8. FEJEZET.

Jelképes látomás az érett gyümölccsel telt kosárról (gyümölcsszedő horogról): Izrael megérett az ítéletre. — Egyes bűnök korholása. — Általános nemzeti gyász. — Az Úr elveszi Izraeltől a prófétaság kegyelmét.

[1]A következő dolgot mutatta nekem az Úr Isten: Íme egy *érett* gyümölccsel *telt kosár*. [2]És mondotta: Mit látsz, Ámosz? És mondottam: *Érett* gyümölccsel *telt kosarat*. És mondotta nekem az Úr: Eljött a vég népemre, Izraelre; nem leszek többé elnéző vele szemben! [3]Ama napon csikorognak majd a templom ajtósarkai, — úgymond az Úr Isten; — sokan meghalnak, és mindenre reáborul a csend.

[4]Halljátok meg ezt ti, kik tiporjátok a szegényt,
És szorongatjátok a föld szűkölködőit,
[5]Kik így szóltok: Mikor múlik el az újhold,
Hogy eladhassuk az árút,
És a szombat, hogy feltárhassuk a gabonát,
Megkisebbíthessük az *éfát*,
Megnagyobbíthassuk a siklust,
És csalárdul meghamisíthassuk a mérleget,
[6]Hogy pénzért megszerezhessük magunknak a szűkölködőket,
És egy pár saru miatt a szegényeket,
És eladhassuk a gabona hulladékát?

[7]Megesküdött az Úr arra, aki Jákob büszkesége:
Sohasem felejtem el semmi cselekedetüket!
[8]Nem kell-e emiatt megrendülnie a földnek,
És gyászolnia minden lakójának,

8. d) *1—3. Jelképes látomás az érett gyümölccsel telt kosárról (gyümölcsszedő horogról): Izrael megérett az ítéletre.* — *1.* V. ö. 7, 1. 4. 7. *Érett gyümölccsel telt kosár* (héb.), a Vulgáta szerint: «gyümölcsszedő horog». — *2.* A héber szöveg azt a gondolatot fejezi ki, hogy Izraelt gonoszságai éretté tették az isteni ítéletre, — míg a Vulgáta magát az isteni büntetést dombortja ki. — *3.* A héber szöveg az érthetetlenségig homályos; a Vulgáta a beteli templomra váró büntető ítéletről beszél: a templom romba dől.

4—6. Egyes bűnök korholása. Ámosz az adás-vevésben elkövetett csalást és a szegényekkel szemben elkövetett szívtelenséget ostorozza. — *5.* Az újhold ünnepén (minden hónap első napján) a munkával együtt szünetelt az adás-vevés is. Kir. IV. 4, 23. szerint újhold ünnepén az emberek ráértek az utazásra. — *6.* Az *éfá*ról l. Móz. II. 16, 36.; a *siklus*ról. Móz. II. 30, 13. magyarázatát. *Éfa* helyett a Vulgáta egyszerűen «mérték»-et mond. — *6.* A gazdagok a kis adósság fejében rabszolgákká teszik a szűkölködőket, de drága pénzen adják el a gabona értéktelen hulladékát.

7—10. Általános nemzeti gyász. — *7. Jákob* (= Izrael népe) *büszkesége* maga az Úr: az Isten önmagára esküszik. Az Isten hosszú türelme sem tart örökké, annak is egykor vége szakad. — *8.* Célzás az Ámosz idejében szenvedett földrengésre (1, 1; 2,

És megáradnia a mindenségnek, mint a Folyónak,
És kiömlenie meg leapadnia, mint Egyiptom folyamának?
[9]És azon a napon, — úgymond az Úr Isten,
Délben nyugszik majd le a nap,
És fényes nappal sötétséget borítok a földre.
[10]Gyászra fordítom ünnepeiteket,
És siralomra minden dalotokat;
Szőrruhát hozok mindnyájatok derekára,
És kopaszságot mindnyájatok fejére;
Olyanná teszem az országot, mintha az egyszülöttet gyászolná,
És a végét olyanná, mint a keservek napját.

[11]Íme napok múltával,
— úgymond az Úr, —
Éhséget bocsátok az országra,
Éhséget, de nem kenyérre,
Szomjúságot, de nem vízre,
Hanem az Úr igéjének hallására.
[12]És felkerekednek tengertől-tengerig,
Északtól keletig körüljárnak majd,
És keresik az Úr igéjét,
De nem találják meg.
[13]Azon a napon elepednek majd a szépséges szűzek
És az ifjak a szomjúságtól,
[14]Kik Szamaria vétkére esküsznek és azt mondják:
«A te Istened életére, Dán!»
És: «A te utad életére, Bersábe!»
És elesnek, és nem kelnek fel többé!

9. FEJEZET.

Jelképes látomás: az Úr a beteli szentély fölött áll. — A közelmultnak természeti csapásai. — Az Úr a bűnös Izraelnek époly kevéssé fog megkegyelmezni, mint bármely pogány nemzetnek. — Az Úr helyreállítja Dávid házának uralmát. — A Messiás boldog kora.

[1]Láttam az Urat, amint az oltár fölött állott és mondotta:

14 skk.; 4, 11.), mint az Isten büntető ítéleteinek előképére. *A Folyó* a Nílus, melynek évről-évre bekövetkező áradására gondol a próféta. — *9.* Ámosz korában két nevezetes teljes napfogyatkozás volt Palesztinában: 784 február 9-én és 763 június 15-én; némely szentírásmagyarázó szerint a próféta ezekre céloz. — *10.* A *szőrruha* és a haj lenyírása a gyásznak szokásos jelei voltak a zsidóknál. *A végét*, t. i. a gyásznak végét.

11—14. Mivel a zsidó nép nem hallgatott az Isten prófétáinak szavára, *az Úr elveszi Izraeltől a prófétaság kegyelmét* akkor, amikor a nép azt bajában keresve fogja keresni. — *12.* A két *tenger* a Földközi-tenger és a Holttenger. — *14. Szamaria vétke* az I. Jeroboám által megkezdett borjútisztelet; ez *Dán*ban is divatos volt, sőt e vers tanusága szerint *Bersábe* is valamely babonás istentiszteletnek székhelye lehetett.

9. e) *1—4. Jelképes látomás: az Úr a beteli szentély fölött áll.* — *1. Üss az ajtó sarkára*, a héber szerint: «Üss az oszlop fejére», mely a tetőzetet tartja. *Hadd rendüljenek meg a szemöldökfák*, a héber szerint: «Hadd rendüljenek meg a küszöbök». *Hiszen fösvénység*

Üss az ajtó sarkára,
Hadd rendüljenek meg a szemöldökfák,
Hiszen fösvénység van minden fejen;
Aki pedig ezután is megmarad közülük,
Azt karddal ölöm meg.
Nem futhatnak el, akik futásnak erednek,
És nem menekülhetnek meg, akik menekülnek.
[2]Ha leszállnak az alvilágba,
Kezem onnan is előhozza őket;
Ha felszállnak az égbe,
Onnan is lerántom őket.
[3]Ha a Kármel tetejére rejtőznek is el,
Onnan is felkutatom és elhozom őket;
És ha szemem elől a tenger mélyére bujnak is,
Ott is meghagyom a kígyónak,
Hogy marja meg őket.
[4]Ha fogságba mennek ellenségeik előtt,
Ott is meghagyom a kardnak,
Hogy ölje meg őket;
És reájuk fordítom szememet, *de* a vesztükre,
Nem pedig a javukra!

[5]Az Úr, a seregek Istene az,
Aki megérinti a földet, és az elsorvad,
És gyászt ölt minden lakója;
És megárad a mindenség, mint a Folyó,
És leapad, mint Egyiptom folyama.
[6]Annak, aki az égben építette fel lakóhelyét
És a földre állította *boltozatát*,
Aki előhívja a tenger vizeit
És kiönti a föld színére:
«Az Úr» az ő neve.

[7]Nemde, olyanok vagytok előttem ti, Izrael fiai,
Mint az etiopsok fiai? — úgymond az Úr.

van minden fejen, a héber szerint: «verd le azt mindnyájuk fejére». A vers értelme: az Úr a beteli oltár felett áll és parancsot ad a prófétának, hogy törje össze azt az oszlopot, mely a templom tetőzetét tartja, hadd hulljon le a tetőzet a templomban összegyűlt népre és zúzza azt halálra. (V. ö. Bír. 17, 28—30.) Aki megmenekül a pusztulástól, azt másként fogja elérni biztos végzete (2—4.), bármerre is meneküljön. A prófétának adott parancs csak jelképes leírás, nem pedig valóban megtörtént cselekedet. — *2.* V. ö. Abd 4. v. — *3.* A *Kármel* hegyén számos barlang van, melyek azonban nem nyujthatnak menedéket az üldözötteknek. — *4.* A fogságban sem lesz biztos az elhurcoltak élete: mindenüvé az Isten büntető tekintete követi őket.

5—6. A közelmultnak természeti csapásai; ezeknek emléke a prófétát az Isten végtelen felségére emlékezteti. V. ö. 4, 11. — *5.* V. ö. 8, 8. — *6. Lakóhelyét*, szószerint: «felmenetelét». *Boltozatát* (héb.), Vulg. «kötegét». Ámosz az Urat mint a világegyetem hatalmas alkotóját szemléli; az ég az Isten palotájának felső része, e palota alapja pedig a földön áll. A vers vége 5, 8-ra emlékeztet.

7—8. Az Úr a bűnös Izraelnek époly kevéssé fog megkegyelmezni, mint bármely pogány nemzetnek. — Izraelnek semmiféle jogcíme

Nemde, én hoztam fel
Izraelt Egyiptom földéről,
A filiszteusokat Kappadóciából,
És a szíreket Kirénéből?
[8]Íme az Úr Isten rajta
tartja szemét a bűnös országon :
Eltörlöm azt a föld színéről ;
De nem semmisítem meg
teljesen Jákob házát,
— Úgymond az Úr.

[9]Mert íme én parancsot adok,
És szétszórom Izrael házát az összes nemzetek közé,
Amint szétszóródik a búza a rostában,
De egy szem sem esik a földre.
[10]Kard által halnak meg népem összes bűnösei,
Kik így szólnak :
Nem közelg felénk és nem ér el minket
Semmi veszedelem !
[11]Azon a napon felállítom
Dávidnak leomlott hajlékát,
És kijavítom falainak repedéseit,
És mindazt, amije romba dőlt, megújítom
És ismét felépítem, mint hajdan volt,
[12]Hogy birtokukba vegyék Edom maradványait
És az összes nemzeteket,
Mert az én nevem hangzott el felettük,
— Úgymond az Úr, aki ezt végrehajtja. —
[13]Íme napok multával
— Úgymond az Úr, —
A szántovető eléri az aratót,
A szőllőtaposó a magvetőt ;

sincsen a különleges isteni oltalomra, ha nem tartja meg az Úr törvényeit ; az Isten szemében Izrael épolyan nemzet, mint akár a megvetett etiopsok, egyiptomiak, filiszteusok vagy szírek. *Kappadócia*, a héber szerint «Káftor», mely valószínűleg Kréta szigetével azonos. *Kiréne*, l. 1, 5. — A *8.* vers második részével kezdődik Ámosz könyvének szép, vigasztaló befejezése : az eljövendő messiási ország rajza.

9—15. Az Úr helyreállítja Dávid házának uralmát. — A Messiás boldog kora. — *9.* A fogság, mely Izraelt a pogány nemzetek közé szétszórta, a választott nép számára gyógyító büntetés, — *10.* mely csak a vakmerően elbizakodott gonoszokat semmisíti meg véglegesen. — *11. Azon a napon:* az Izraelt megtisztító büntető ítélet után. A próféta Dávid házát *leomlott hajlék*hoz és olyan házhoz hasonlítja, melynek falai telve vannak repedésekkel ; ezzel is jelzi Dávid uralkodó családjának gyöngeségét. Ez a vers arra vonatkozik, hogy az elszakadt tíz törzs is visszatér Dávid uralma alá. *12.* A Messiás világuralmát a próféta úgy írja le, mintha ez Dávid király dicsőséges uralkodásának még tökéletesebb újjáéledése volna, mely immár az összes nemzetekre ki fog terjedni. A jövendölést Szent Jakab (Csel. 15, 16 sk.) a pogány nemzetek megtérésére magyarázza. — *13.* A próféták a messiási kort mint a legnagyobb termékenység és bőség idejét szokták leírni. — *14.* A vers

A hegyek édes *musttól*
csepegnek,
És minden dombot meg-
művelnek.
14 És *jóra* fordítom népem-
nek, Izraelnek *sorsát*,
És felépítik az elhagyott
városokat,
És lakni fognak bennük;
Szőllőket ültetnek és bo-
rukat isszák,
Kerteket ültetnek és gyü-
mölcsüket eszik.
15 És palántaként elül-
tetem őket földjükön,
És nem szakítom el őket
többé földjükről,
Melyet nekik adtam,
— Úgymond az Úr, a te
Istened.

első felében fordításunk a héber szöveget követi. A Vulgáta szerint: «És visszahozom népemnek, Izraelnek foglyait». A szétszórtak összegyűjtése és a Szentföld városainak felépülése szintén a próféták a messiási korról szóló leírásához tartozik. A vers második része a — *15.* verssel együtt a Messiás birodalmában uralkodó békét és teljes biztonságot festi.

ABDIÁS JÖVENDÖLÉSE.

Abdiás (= Jáhve szolgája) próféta életének körülményeiről semmit sem tudunk. Könyve egyetlen egy fejezetből áll, és Edom ellen mondott jövendölést tartalmaz. Leírja az Edomot fenyegető isteni ítéletet, mely az ország végromlását fogja okozni (1—9.), mert az edomiták, bár mint Ézsaunak, Jákob testvérének leszármazottjai, a zsidóknak testvérnépe voltak, egy nagy zsidó nemzeti veszedelem alkalmával az öldöklő és a szent várost elfoglaló ellenség pártjára állottak (10—14.). Edom megítélése azonban előképe a többi ellenséges nemzet megítélésének is ; ez a nagy isteni ítélet megszabadítja a választott népet, visszaadja neki a pogányok által jogtalanul elvett hazát, és az Úré lesz a világuralom (15—21.).

A 10—14. versben említett események minden valószínűség szerint 586-ban történtek, amikor Nábukodonozor babiloni király serege Jeruzsálemet elfoglalta és a zsidó népet a babiloni fogságba hurcolta. Abdiás tehát a VI. században, 586 után, talán 500 körül élt oly időben, amikor az edomiták gonosz tettének emléke a zsidóság lelkében még igen élénk volt. A 17. vers azt mutatja, hogy Abdiás korában a jeruzsálemi templom már ismét állott Sion hegyén.

Mind a zsidó, mind a keresztény hagyomány mindenkor hitelesnek és sugalmazottnak tekintette Abdiás jövendölését.

Fenyegető jövendölés Edom ellen. — Edom bűnei. — Az összes pogány nemzetek megítélése. — Az Izraelre váró szabadulás a messiási korban.

[1]Abdiás látomása.

Ezt mondja az Úr Isten Edomnak :

Tudtunkra adta az Úr,
Követet küldött a nemzetekhez :
Keljetek fel, és szálljunk hadba ellene !
[2]Íme kicsinnyé tettelek a nemzetek között,

1—9. Fenyegető jövendölés Edom ellen. — Az *1.* vers bevezetés, melyben a próféta a jövendölés körülményeit írja le : Edom országa ellen háború készül. *Edomnak*, más magyarázók szerint : «Edomról». Az Úr beszéde a 2. versben kezdődik. *Tudtunkra adta*

Megvetésre méltó vagy te
nagyon.
[3]Szíved kevélysége felfuvalkodottá tett téged,
Ki a sziklák hasadékai között lakol,
Ki a magasba helyezted lakóhelyedet,
Ki szívedben mondod:
«Kiránt le engem a földre?»
[4]De ha oly magasra emelkedel is, mint a sas,
És ha a csillagok közé helyezed is fészkedet:
Onnan is lerántalak téged! —
— Úgymond az Úr.
[5]Ha tolvajok törnének be hozzád,
Avagy éjtszaka rablók,
Hogy elhallgattál volna!
Nemde *csak* annyit lopnának,
Amennyire szükségük van?
Ha szüretelők mennének be hozzád,
Nemde hagynának rajtad legalább böngészni valót?
[6]Ámde mennyire átkutatják majd Ézsaut,
Mennyire felkutatják rejtekhelyeit!
[7]A határig űznek majd téged,
Valamennyi szövetségeseid kijátszanak;
Föléd kerekednek jóbarátaid,
S akik együtt ettek veled,
Tőrt vetnek ellened.
Nem lesz okosság benne!
[8]Nemde azon a napon, — úgymond az Úr,
Elvesztem a bölcseket Edomból, s a bölcseséget Ézsau hegyéről?

az Úr, t. i. a bekövetkező háborút. Abdiás többes számot használ, mert Edom pusztulását más próféták (Iz. 34; Jer. 49, 7—22; Ez. 35; Zsolt. 136, 7.) is megjövendölték. Más magyarázat szerint a többes szám a prófétára és népére vonatkozik: nekik adta tudtukra az Úr a bekövetkező háborút. A *követ* megemlítése, kit az Úr a nemzetekhez küld, hogy őket Edom ellen harcra hívja, a költői képhez tartozik. A vers utolsó része ama nemzetek szava, kik Edom ellen háborúba indulnak (7. v.). V. ö. Jer. 49, 14. — *2.* V. ö. Jer. 49, 15. — *3. Felfuvalkodottá tett téged*, a héber szerint: «megcsalt téged». Abdiás leírása kitünően megfelel Edom földrajzi viszonyainak: Edom rendkívül sziklás vidék, hol egész hegyoldalakat vájtak ki lakásoknak és síroknak, úgy hogy az edomiták valóban *a sziklák hasadékai között* laktak. Az ország egyik nevezetes városának is Petra (héberül Szela) = szikla a neve. V. ö. Jer. 49, 16. — *4.* Az Úr fenyegetésének folytatása: bármennyire védett helyen is lakjanak az edomiták, az Isten haragja utóléri őket. V. ö. Jer. 49, 16. — Az *5.* vers Edom és népe teljes romlásáról beszél. A *tolvajok* és a *szüretelők* annyit szoktak elvinni, amennyire szükségük van; Edom ellenségei azonban nem kincsekre vágyódnak, hanem pusztítani akarnak. Az éjtszaka *rablóit* a próféta szembeállítja azokkal, akik fényes nappal fognak Edomba betörni. *Hogy elhallgattál volna!* = hogy elnémultál volna a veszteségtől! A héber szöveg értelme valószínűleg ez: «Minő pusztulást szenvedtél volna!» V. ö. Jer. 49, 9. — *6.* V. ö. Jer. 49, 10. — *7.* Edom szövetségesei ellene fognak fordulni. *Nem lesz okosság benne*, t. i. Edomban, hogy elkerülje ellenségeinek tőreit. — *8. Azon a napon:* az

[9]És megijednek *temáni* hőseid,
Úgy hogy mindenki elvész Ézsau hegyéről.

[10]Az öldöklés miatt
S a testvéred, Jákob ellen elkövetett gonoszság miatt
Elborít téged a szégyen,
És elpusztulsz mindörökre:
[11]Mivel szemben álltál vele azon a napon,
Amikor idegenek fogságba ejtették hadseregét,
És külföldiek hatoltak be kapuin,
És Jeruzsálem fölött sorsot vetettek;
Te is olyan voltál, mint egy közülük!
[12]Ám ne nézd megvetően testvéred napját,
Azt a napot, melyen elhurcolták;
Ne örvendj Júda fiain vesztük napján,
És ne nyisd nagyra szájadat a szorongatás napján!
[13]Ne hatolj be népem kapuján
Romlása napján;
Ne nézd te is megvetéssel szerencsétlenségét
Pusztulása napján;
És ne szállj szembe hadseregével
Pusztulása napján.
[14]Ne állj az utakra,
Hogy megöld a menekülőket,
És ne zárd körül megmaradottjait
A szorongatás napján!

[15]Mert közel van az Úr napja
Valamennyi nemzet ellen!
Amit te cselekedtél,
Az történik majd veled is:
Tetteidet visszafordítja fejedre.

Edomot érő nagy büntető ítélet napján. Edomot már 581-ben végigpusztították Nábukodonozor babiloni király hadai, Joannes Hyrcanus zsidó fejedelem (134—103.) pedig Edomot véglegesen Zsidóországhoz csatolta. — *9. Temáni hőseid* (héb.), a Vulgáta szerint: «a Délvidékről való hőseid». Temánra nézve v. ö. Jób 2, 11. magyarázatát.

10—14. Edom bűnének leírása. — *10.* Edom azzal vétkezett, hogy amikor Jeruzsálemet 586-ban a babiloni hadsereg feldúlta és lakosait leöldözte, Edom szintén a támadók közé állott, noha ő Júdának testvérnépe volt. — *11. Azon a napon* = Jeruzsálem elfoglalásának napján. *Szemben álltál vele:* mint kárörvendő szemlélő nézted Jeruzsálem vesztét. *Te is olyan voltál, mint egy közülük:* szövetkeztél a testvérnép ellenségeivel. — *12. Ne nyisd nagyra szájadat*, t. i. hetvenkedésedben. — *13.* Az edomiták a babiloni hadsereggel együtt hatoltak be Jeruzsálembe, és — *14.* az utakat elállták, hogy senki a zsidók közül ne menekülhessen a veszedelemből. *Ne zárd körül megmaradottjait*, a héber szerint: «ne szolgáltasd ki megmaradottjait». — A sok hasonló értelmű kifejezés halmozása Júdának általános nagy romlását írja le.

15—20. Az összes pogány nemzetek megítélése. — *15. Az Úr napja* itt az összes pogány nemzetek megbüntetésének idejét jelenti. Az ítélet a megérdemelt isteni büntetés lesz a választott

16Mert amit ti ittatok az
én szent hegyemen,
Azt megisszák majd az
összes nemzetek mind-
végig ;
Isszák majd és nyelik,
És olyanok lesznek,mintha
nem is lettek volna.
17De a Sion hegyére sza-
badulás jő,
És szent leszen az ;
És Jákob háza elűzi azo-
kat,
Akik őt elűzték.
18És Jákob háza tűz leszen,
És József háza láng,
Ézsau háza pedig tarló ;
És felgyujtják és meg-
emésztik őket,
És Ézsau házának nem
leszen maradéka,
— Mert az Úr szólott.
19Akik a Délvidéken lak-
nak,
Elfoglalják Ézsau hegyét,
És az Alföld lakói Filisz-
teát ;
És elfoglalják Efráim föl-
dét és Szamaria földét,
És Benjámin elfoglalja
Gálaádot.
20És Izrael fiainak ez az
elhurcolt serege
Elfoglalja a kánáneusok
összes helyeit egészen
Száreptáig ;
És Jeruzsálemnek elhur-
coltjai, kik *Szefárádban*
vannak,
Elfoglalják a Délvidék vá-
rosait.

21És szabadítók mennek
fel a Sion hegyére,
Hogy bíráskodjanak Ézsau
hegyén ;
S az Úré lesz a királyi ha-
talom.

nép ellen elkövetett gonoszságokért. — *16.* Az *ivás* itt nem az edomiták győzelmi lakomáját jelenti Jeruzsálem elfoglalása után, hanem az Úr haragjának megízlelését. Ezt mutatja a vers utolsó tagja is. Az «Isten haragjának borát (kelyhét) inni» a prófétáknál gyakori beszédkép ; v. ö. Jer. 25, 15—29. — A pogány nemzeteket sujtó isteni ítélet a végső világítéletnek jelképe és előképe. — *17.* A nagy ítélet alkalmával megszabadul az Úr népe. *Jákob háza* az egész zsidó nép. — *18.* Edom fölött a büntető ítéletet a zsidó nép fogja végrehajtani. *Jákob háza* és *József háza* az egész zsidó nemzetet jelenti, Ézsau háza pedig Edomot. A jövendölés Joannes Hyrcanus idejében teljesedett be. — *19.* Abdiás megjövendöli, hogy a zsidó nép, melynek birodalma a babiloni fogságból való visszatérés után jóformán csak Jeruzsálemre és környékére szorítkozott, ki fog terjeszkedni és birtokába veszi hajdani hazájának egész területét. *Ézsau hegye* = Edom, Palesztinától délre ; *Filisztea* a Földközi-tenger partján terült el ; *Efráim és Szamaria vidéke* a hajdani Északi ország, *Gálaád* pedig a Jordántól keletre fekvő vidék. — *20. Szárepta* városa Föniciában van, Tírus és Szidon között a Földközi-tenger partján. *Szefárádban* (héb.), a Vulgáta szerint : «a Boszforusnál». Szefárád vagy a perzsa «Sparda»-val (a kisázsiai Szárdesszel), vagy az asszír «mat-Sapardá»-val azonos, Média délnyugati részén. Az asszír és a babiloni fogságba hurcolt zsidók visszatérnek hazájukba.

21. Az Izraelre váró szabadulás a messiási korban. — *A szabadítók* az edomitákat legyőző zsidó hadsereg katonái. *Ézsau hegye* (Edom) az összes ellenséges népek előképe. *S az Úré lesz a királyi hatalom:* Abdiás könyve az Isten világuralmának megjövendölésével végződik.

JÓNÁS JÖVENDÖLÉSE.

1. — Jónás (= «galamb»), Ámáti (héb. Amittáj) fia, Kir. IV. 14, 25. szerint Get-ha-Chefer nevű helységből származott, melyről Szent Jeromos Jónás könyvéhez írt magyarázatának előszavában azt állítja, hogy Tiberiás közelében feküdt. A zsidó hagyomány szerint Jónás volt a szareptai özvegy fia, kit Illés próféta föltámasztott (Kir. III. 17, 17—24.), és egyidőben működött Ámosz, Ózeás és Izaiás prófétákkal. Valószínű, hogy kortársa volt II. Jeroboámnak, Izrael királyának, kinek megjövendölte, hogy országának határait ki fogja terjeszteni Emáttól a Holttengerig (Kir. IV. 14, 25.).

Jónás könyve egyetlen történetet ad elő a próféta életéből: küldetését Ninivébe és ottani élményeit. A régi értelmezők magát a prófétát tartják könyve szerzőjének. A könyv maga befejezett egész, bár bevezetés nélkül kezdődik és szorosan vett befejezés nélkül végződik. A héber szöveg nyelvezete erősen mutatja az arámi nyelv hatását.

2. — Jónás könyvének célja: azt az igazságot kidomborítani, hogy az Isten nemcsak a zsidóknak, hanem a pogány nemzeteknek is az Istene, kiknek megtérését kívánja és a bűnbánóknak örömest megbocsát. Mind az ószövetségnek, mind az újszövetségnek szentírói, kik Jónás könyvét idézik, benne történeti munkát látnak. Így Tóbiás könyvének görög szövege 14, 4-ben idézi az ősz Tóbiás szavát, hogy Ninive el fog pusztulni Jónás próféta jövendölése szerint. — Mát. 12, 39—41. és Luk. 11, 29—32. az Úr Jézus vitáját beszélik el, ki a tőle jelt kérő farizeusoknak és írástudóknak azt mondja, hogy a gonosz nemzedéknek nem adatik más jel, mint Jónás próféta jele, ki a hal gyomrában való háromnapos tartózkodásával előre jelképezte az Üdvözítő háromnapos pihenését a sírban; majd hivatkozik arra,

hogy Ninive lakói bűnbánatot tartottak Jónás próféta prédikálására.

Egyes újabb magyarázók Jónás könyvét nem tartják szorosan vett történetnek, hanem inkább tanítóelbeszélést látnak benne. Azonban azok az ellenvetések, melyeket a történelmi értelmezés ellen felhoznak, nem elegendők a könyv történeti jellegének megdöntésére.

Mivel Ninive csak 705 után, Szennácheríb asszír király idejében lett királyi székhellyé, Jónás ninivei küldetése életének utolsó szakába esik, amikor Szennácheríb volt Ninive királya.

A zsidó és a keresztény hagyomány Jónás könyvét mindenkor sugalmazott szentiratnak vallotta.

1. FEJEZET.

Az Úr Jónás prófétát Ninivébe küldi, de ez az Isten elől hajón Társisba akar menekülni. — A tengeren szörnyű vihar támad. — Jónás bűnössége kiderül. — A vihar csak akkor szűnik meg, amikor a hajósok a prófétát a tengerbe vetik.

[1]Szózatot intézett az Úr Jónáshoz, Ámáti fiához, mondván: [2]Kelj fel, menj Ninivébe, a nagy városba, és hirdesd benne, hogy gonoszsága felhatolt elém. [3]Felkelt erre Jónás, hogy Társisba meneküljön az Úr színe elől, és lement Joppéba. Ott talált is egy Társisba induló hajót, megfizette az útiköltséget, és beszállt, hogy Társisba menjen velük az Úr színe elől.

[4]De az Úr nagy szelet bocsátott a tengerre, és nagy vihar támadt a tengeren, úgyhogy a hajót az a veszedelem fenyegette, hogy összetörik. [5]Megrémültek erre a hajósok, és kiki a saját istenéhez kiál-

1. *1—3. Az Úr Jónás prófétát Ninivébe küldi, de ez az Isten elől Társisba akar menekülni.* — *2. Ninive* (a helyes kiejtés valószínűleg Nínua) a világ legrégibb városai közé tartozott; Móz. I. 10, 11. szerint Nemród alapította. Bár Ninive Asszíria történelmének minden időszakában nevezetes szerepet játszott, az ország fővárosává csak Szennácheríb király (705—681.) tette. Ninive roppant *nagysága* mellett az ásatások alkalmával felszínre került emlékek fényes bizonyságot tesznek. *Gonoszsága felhatolt elém* = gonoszsága bosszúért kiált hozzám. — *3. Társis*, a római és a görög íróknál Tartessus, főniciai kereskedőtelep volt a mai Spanyolországban. Társis az ókori felfogás szerint a világ végén feküdt; Jónás tehát az Úr parancsa elől a világ végére akart menekülni. Eljárásának indítóoka a saját hazájának és nemzetének szűkkeblűen értelmezett szeretete volt: Ninive fennállásában Zsidóország veszélyeztetését látta, míg Ninive romlásától saját hazájának biztonságát várta. *Joppe* a mai Jaffa, Palesztina leghíresebb kikötője a Földközi-tenger partján.

4—6. A tengeren szörnyű vihar támad. — *5. Kiki a saját istené-*

tott, és a tengerbe vetették a hajón levő tárgyakat, hogy könnyítsenek velük rajta. Ezalatt Jónás, aki a hajó aljába ment le, mélyen aludt. 6A kormányos ekkor odament hozzá és mondotta neki: Mit alszol ily mélyen? Kelj fel, hívd segítségül Istenedet! Hátha gondol reánk *az* az Isten, és nem veszünk el?

7Majd így szóltak egymáshoz: Jertek, vessünk sorsot, hadd tudjuk meg, miért ért minket ez a veszedelem? És sorsot vetettek, és a sors Jónásra esett. 8Mondották erre neki: Mondd el nekünk, miért ért minket ez a veszedelem? Mi a foglalkozásod, melyik a hazád, hová mégy, és milyen nemzetből való vagy? 9Mondotta nekik: Héber vagyok én, és az Urat, az ég Istenét félem, ki a tengert és a szárazföldet alkotta.

10Igen megrémültek erre azok az emberek, és mondották neki: Miért cselekedted ezt? (Megtudták ugyanis a férfiak, hogy az Úr színe elől menekült, mivel elmondotta nekik.) 11Majd mondották neki: Mit csináljunk veled, hogy megszűnjék a tenger *háborgása* ellenünk? A tenger ugyanis egyre jobban háborgott. 12Erre ő azt mondotta nekik: Fogjatok meg engem és dobjatok a tengerbe, és megszűnik a tenger *háborgása* ellenetek, mert tudom, hogy miattam jött reátok ez a nagy vihar. 13Erre a férfiak eveztek, hogy a szárazra visszajussanak, de nem sikerült nekik, mert a tenger egyre jobban háborgott ellenük. 14Erre az Úrhoz kiáltottak és mondották: Kérünk, Urunk, ne vesszünk el ez ember élete miatt, és ne háríts reánk ártatlan vért, mert

hez kiáltott: a szerző előadásából az tűnik ki, hogy a hajósok különböző pogány népekből, vagy legalább is különböző városokból valók voltak, melyek mindegyike más és más istent tisztelt.

7—9. Jónás bűnössége kiderül. — *7.* Bár a sorsvetés magában és általában véve babona, jelen esetben az Isten intézkedése folytán *a sors Jónásra esett.* — *9.* Jónás az ő Istenét, az egyedül igaz Istent a tenger és a szárazföld alkotójának hirdeti, hogy ezzel is elismerje, mily igazságosan keltette fel az Úr a szélvészt az ő engedetlenségének megbüntetésére.

10—16. A vihar csak akkor szűnik meg, amikor a hajósok a prófétát a tengerbe vetik. — *10.* A szent szerző nem írja le részletesebben, mit felelt Jónás a 8. versben hozzá intézett kéredésekre. — *12.* Jónás hősies bűnbánattal felajánlja életét a hajósok megmentésére. — *13.* A hajósok azt hiszik, hogy ha Jónás eltávozhatik a hajóról a szárazföldre, akkor is el fog mulni a veszedelem, — *14—15.* amikor azonban azt látják, hogy minden igyekezetük hiábavaló, az Úr előtt esküvel bizonyítják, hogy ártatlanok a

te, Urunk, úgy cselekedtél, amint akartad! [15]Azzal megfogták Jónást és a tengerbe dobták, és megszűnt a tenger háborgása. [16]Erre azok az emberek nagy félelemmel teltek el az Úr iránt, és áldozatokat mutattak be az Úrnak, és fogadalmakat tettek.

2. FEJEZET.

Jónást egy nagy hal elnyeli. — A próféta éneke a hal gyomrában. — A hal Jónást harmadnapon kiteszi a szárazföldre.

[1]Erre az Úr egy nagy halat rendelt oda, hogy elnyelje Jónást; és Jónás a hal gyomrában volt három nap és három éjjel.

[2]Imádkozott ekkor Jónás az Úrhoz, Istenéhez a hal gyomrából, [3]mondván:

Szorongatásomból az Úrhoz kiáltottam,
És ő meghallgatott engem;
Az alvilág gyomrából kiáltottam,
És Te meghallgattad szavamat.
[4]Belevetettél a mélységbe,
a tenger közepébe,
És az ár körülvett engem.
Valamennyi örvényed és hullámod
Összecsapott felettem.
[5]Azt mondottam: Elvetettél szemed elől!
Bárcsak látnám ismét
szent templomodat!

próféta vesztében. — *1b Nagy félelemmel teltek el az Úr iránt:* igaz Istennek ismerték el az Urat, és ennek külső jelét is adták áldozataikkal és fogadalmaikkal.

2. *1. Jónást egy nagy hal elnyeli.* A Szentírás nem mondja meg részletesebben, milyen hal nyelte el Jónást. Egyes magyarázók cetre, mások cápára gondolnak. Annyi bizonyos, hogy Jónás csak csoda útján maradhatott életben a hal gyomrában. *Három nap és három éjjel:* Jónás magának Jézus Krisztusnak magyarázata szerint az ő előképe volt, mert Ő harmadnapig maradt a sírban (Mát. 12, 40.).

2—11. A próféta éneke a hal gyomrában. — A 3—10. versben olvasható éneket a szöveg szerint Jónás a hal gyomrában imádkozta; ugyanis a szerző felfogása szerint a hal, mely a prófétát elnyelte, az ő megmenekülésének eszköze volt, hogy a tengerben ne lelje halálát. Az énekben a próféta hálát mond az Istennek, hogy halálos veszedelméből kiszabadította, majd reménységét fejezi ki, hogy újra látni fogja az Úr szent templomát, és hálaáldozatot mutathat be a szabadulásért. Az ének egyes gondolatai különböző zsoltárhelyekre emlékeztetnek; egyébként ez az ének zsoltár, mely eredetileg más körülményeket tartott szem előtt, de Jónás a saját helyzetére alkalmazta. — *3.* V. ö. Zsolt. 17, 7; 119, 1. *Az alvilág gyomra* az előbb mondottak szerint nem a hal gyomra, hanem a halál veszedelme: már-már elnyelte őt az alvilág! — *4.* V. ö. Zsolt. 41, 8. Jónás kétségbeejtő helyzete a tengerben, mielőtt a hal elnyelte volna. — *5.* A szabadulás minden reménye lehetetlennek látszik, de a próféta mégis reméli, hogy még meglátja a jeruzsálemi templomot. V. ö. Zsolt. 30, 23. —

[6]Körülvettek engem a vizek egészen a lelkemig,
Bekerített engem a mélység.
Fejemet elborította a tenger,
[7]Lesüllyedtem a hegyek alapjáig.
Örökre összecsukódtak felettem a föld zárai,
De te kihúztad a *gödörből* életemet, Uram, én Istenem!
[8]Mikor gyötrődött bennem a lélek, az Úrra gondoltam,
Hogy imádságom eljusson hozzád, szent templomodba.
[9]Kik oktalanul a hiábavaló semmiségekhez ragaszkodnak,
Elveszítik boldogságukat.
[10]Én azonban hangos hálaadással áldozom majd neked,
És megadom, amit fogadtam,
Mert az Úr megszabadított engem.
[11]Ekkor az Úr parancsára a hal kihányta Jónást a szárazra.

3. FEJEZET.

Jónás bűnbánatot hirdet Ninivében. — Az egész város bűnbánatot tart, mire az Úr megkönyörül Ninivén.

[1]Ekkor ismét szólott az Úr Jónáshoz, mondván:
[2]Kelj fel, menj Ninivébe, a nagy városba, és hirdesd ott a szózatot, melyet majd mondok neked.
[3]Felkelt erre Jónás és elment Ninivébe az Úr szava szerint. Ninive háromnapi járóföldre terjedő nagy város volt.
[4]Alighogy bement Jónás a városba, egynapi járásnyira, nagy hangon hirdette: Még negyven nap, és Ninive elpusztul!

6. V. ö. Zsolt. 17, 5; 68, 2. *Lelkemig* = bensőmig, azaz teljesen. A *bekerítés* a hozzáférhetetlenség gondolatát domborítja ki. A *tenger*, a héber szerint: «a hinár». — *7. A hegyek alapjáig* = a tenger fenekéig, ahová számos hegy lába lenyúlik. A *föld zárai* az alvilág zárai, melyek nem engedik ki többé azt, aki fölött *összecsukódtak*. *A gödörből* (héb.), Vulg «az enyészetből». A vers utolsó része a próféta sziklaszilárd bizalmát fejezi ki a végveszélyben. A megmentést a szerző felfogása szerint az Úr a hal által küldte Jónásnak. — *8.* V. ö. Zsolt. 141, 4; 142, 4; 5, 8; 17, 7; 87, 3. — *9.* A *hiábavaló semmiségek* a próféták szólásmódja szerint a bálványok. (V. ö. Zsolt. 30, 7.) *Boldogságukat*, szószerint: «irgalmasságukat.» — *10.* V. ö. Zsolt. 49, 14. A végleges szabadulás biztos reményének kifejezése, mely a — *11.* vers szerint (harmadnapra) be is következett. A *száraz*föld valószínűleg ugyanaz a vidék, ahol Jónás a hajóra szállt.

3. *1—4. Jónás bűnbánatot hirdet Ninivében.* — *3. A három nap járóföld* a 4. vers tanusága szerint a város átmérőjére, nem pedig kerületére vonatkozik. Diodorus görög történetíró Ninive átmérőjét 150 stadiumra (27 kilométer), kerületét pedig körülbelül 480 stadiumra (86·4 km) teszi. *Nagy város*, a héber szerint: «nagy város az Istennek» (= az Isten előtt is nagy város). — *4. Negyven nap*, a Hetvenes görög fordítás szerint: «három nap».

5Ninive lakói hittek az Istenben és böjtöt hirdettek, és nagyjaik, kicsinyeik egyaránt szőrruhát öltöttek. 6És amikor a beszéd Ninive királyához eljutott, ő felkelt trónjáról, letette palástját, szőrruhába öltözött és hamuba ült. 7És közhírré *tétette* és megparancsolta Ninivében: «A királynak és főembereinek rendeletére! Se ember, se állat, se marha, se juh ne egyék és ne legeljen, és vizet se igyék! 8Öltsön szőrruhát ember és állat, és kiáltson nagy szóval az Úrhoz, és térjen meg kiki gonosz útjáról és az istentelenségből, mely kezéhez tapad. 9Ki tudja, hátha visszafordul és megbocsát az Úr, és lelohad haragjának tüze, és nem veszünk el?»

10Mikor látta az Isten az ő cselekedeteiket, hogy megtértek gonosz útjukról, megbánta az Isten a rosszat, melyről azt mondta, hogy reájuk hozza, és nem hozta *reájuk*.

4. FEJEZET.

Jónás bosszúsága és szomorúsága Ninive megmenekülése miatt. — Az Úr kioktatja Jónást, mily helytelen a haragja.

1Nagy szomorúság vett erőt erre Jónáson; haragra gerjedt, 2és könyörgött az Úrhoz és mondotta: Kérlek, Uram, vajjon nem erre gondoltam-e akkor, amikor még otthon voltam? Ezért menekültem sietve Társisba, mert tudtam, hogy kegyes és irgalmas Isten vagy, türelmes és nagyirgalmú, ki megbánod a rosszat. 3Így hát, Uram, kérlek, vedd el az életemet tőlem, mert jobb nekem a halál, mint az élet. 4Mondotta erre az Úr: Azt hiszed-e, hogy jogos a te haragod?

5Jónás aztán kiment a városból, és a várostól keletre letelepedett és ott

5—10. Az egész város bűnbánatot tart, mire az Úr megkönyörül Ninivén. — *5.* Ninive lakóinak példás megtérése. V. ö. Mát. 12, 41; Luk. 11, 32. A *böjt*, a *szőrruha*, valamint — *6.* a *hamu* a bűnbánat külső jelei és eszközei. — *7.* Az állatok koplalása még fokozta a bűnbánat külső megnyilvánulását. — *8.* Lehet, hogy az *állatok* megemlítése az előbbi versből került ebbe a versbe. — *9.* V. ö. Jóel 2, 14. — *10.* Az Úr fenyegetése (4. v.) feltételes volt.

4. 1—4. Jónás bosszúsága és szomorúsága Ninive megmenekülése miatt. — *1.* Jónás haragjának és szomorúságának indítóoka nem az Isten dicsősége volt, hanem helytelenül értelmezett hazafiúi érzése: a zsidóság nagy politikai ellenfelének megmaradását sajnálja. — *2.* Az Isten jelzőivel v. ö. Jóel 2, 13-at. *A rosszat* = a fenyegetést. — *3.* Jónás nem akarja elviselni a szégyent, hogy őt Ninive lakói esetleg hamis prófétának tartsák, mert jövendölése a város pusztulásáról nem teljesedett be. —

5—11. Az Úr kioktatja Jónást, mily helytelen a haragja. —

hajlékot készített magának, és leült alatta az árnyékban, hogy lássa, mi történik a várossal. 6Erre az Úr Isten repkényt növesztett, és az Jónás feje fölé kúszott, hogy beárnyékolja fejét és megvédelmezze, mert elbágyadt. Jónás nagyon megörvendett a repkénynek. 7Másnap hajnalhasadtával az Úr egy férget rendelt *oda*, és az megszúrta a repkényt, úgy hogy az elszáradt. 8Mikor aztán felkelt a nap, az Úr forró, égető szelet rendelt *oda*, a nap pedig reátűzött Jónás fejére, úgy hogy melege lett. Erre halált kívánt magának, mondván: Jobb nekem meghalnom, mint élnem! 9Mondotta ekkor az Úr Jónásnak: Azt hiszed-e, hogy jogos a haragod a repkény miatt? Mondotta: Jogos a haragom mindhalálig! 10Mondotta ekkor az Úr: Te bánkódol a repkény miatt, pedig nem dolgoztál érte, nem nevelted; egy éjtszaka támadt és egy éjtszaka elpusztult; 11és én ne irgalmazzak Ninivének, a nagy városnak, melyben több mint százhúszezer ember van, ki nem tud különbséget tenni jobb- és balkeze között, és számos állat?

6. Repkény, a héberben: «kíkájón», ami valószínűleg ricinust jelent; nagy levelei vannak és igen gyorsan nő. *Mert elbágyadt:* t. i. Jónás a nagy hőségtől; a héber szerint: «hogy felvidítsa». — *8—9.* V. ö. 3. v. — *11.* A *több mint százhúszezer ember, ki nem tud különbséget tenni jobb- és balkeze között:* a Ninivében élő gyermekek. E szám alapján Ninive lakosainak száma Jónás idejében mintegy két millió lehetett. Jónás könyvének befejezése gyönyörűen kidomborítja az Isten végtelen irgalmát a pogányokkal szemben is.

MIKEÁS JÖVENDÖLÉSE.

1. — Mikeás (= «Ki olyan, mint Jáhve?») Moresetben, Júda országának egyik városában született, mely Szent Jeromos tanusága szerint Jeruzsálemtől délnyugatra, Eleutheropolis (talán a mai Beit-Dzsibrín) közelében feküdt. Könyvének felirata szerint Jóátán (738—736.), Ácház (735—727.) és Ezekiás (727—698.) júdabeli királyok idejében működött, tehát Izaiás próféta kortársa volt. A címben foglalt történelmi hagyomány hitelessége mellett nemcsak a könyv tartalma tanuskodik, hanem Jeremiás könyve is, mely 26, 18-ban Mikeást kifejezetten Ezekiás kortársának mondja, sőt könyvének egyik jövendölését (3, 12.) is szószerint idézi.

2. — A Mikeás könyvében olvasható beszédek javarészt Ezekiás korából valók, és részben Júda, részben Izrael népéhez szólnak.

Könyve három részre oszlik (1—3., 4—5. és 6—7. fej.); mindegyik rész egy-egy összefüggő beszéd.

Az első beszéd (1—3. fej.) fenyegető jövendölés Szamaria és Jeruzsálem ellen. Ebben a próféta megjövendöli az Északi ország gyászos bukását mint közvetlenül küszöbön álló eseményt, és reámutat arra, hogy Szamaria sorsa előképe a Júdára váró isteni büntetésnek. Jer. 26, 19. tanusága szerint Mikeás fenyegető jövendölése Júda országa ellen csak feltételes volt, és talán Ezekiás vallási reformjának egyik indítóoka is lett. E szerint Mikeás próféta első beszéde Ezekiás trónralépése (727.) és Szamaria elfoglalása (722.) közé esik.

A második beszéd (4—5. fej.) sokkal nyugalmasabb korból való. Szamariáról már nincs benne szó, Izrael országa már megszünt, a Júdát Szennácheríb alatt fenyegető asszír betörésre sem céloz; ez a részlet tehát a 722 és 701 közt lefolyt évekből való lehet, amikor Ezekiás nagy reformja már meghozta üdvös gyümölcseit. A próféta a messiási kor boldogságát festi és megjövendöli, hogy a Messiás Betlehemben

fog születni. Érdekes jelenség, hogy prófétai távlatban az asszír elnyomástól való megszabadulással köti össze a messiási idő leírását.

A harmadik beszéd (6—7. fej.) valósággal drámai alakú : az Úr szemrehányásokat tesz hálátlan népének, és a megszemélyesített nép válaszol az Úrnak. Egyesek szerint a beszéd Jeruzsálemről, mások szerint Szamariáról szól, és azokat a bűnöket ostorozza, amelyek miatt a várost az isteni büntetés sujtotta. A jövendölés Izrael helyreállításával végződik. — Ez a beszéd szintén a 722 után következő időből való lehet.

3. — Mikeás könyvének fontos messiási tanításai : a messiási ország egyetemessége (4, 1.), az általános világbéke (4, 2—4.), és az, hogy a Messiás Betlehemben fog születni, Dávid király ősi városában (5, 2.).

Mikeás könyve stílus tekintetében Izaiásé mellett a prófétai irodalom legszebb termékei közé tartozik. Jövendöléseit a zsidó és a keresztény hagyomány egyaránt sugalmazottaknak és hiteleseknek vallja.

1. FEJEZET.

Bevezetés. — Fenyegető jövendölés Júda és Izrael ellen, melyekre bálványozásuk miatt az Úr szigorú ítélete vár. — Az isteni büntetés költői leírása.

[1]Az Úr szava, melyet Jóátán, Ácház és Ezekiás, Júda királyainak napjaiban a moreseti Mikeáshoz intézett, és melyet ő Szamaria és Jeruzsálem felől látott.

[2]Halljátok meg minden népek,
Figyeljen a föld és ami azt betölti :
Bizonyságot tesz ellenetek az Úr Isten,
Szent templomából az Úr.
[3]Mert az Úr íme kijő lakóhelyéről,
És leszáll, hogy járjon a föld magaslatain.
[4]Elolvadnak alatta a hegyek,
Szétszakadnak a völgyek,
Mint a viasz a tűz színe előtt,
És mint a meredekről lefutó vizek.

ELSŐ RÉSZ.

Fenyegető jövendölés Szamaria és Jeruzsálem ellen. (1—3. fejezet.)

1. *1. Bevezetés.* — *Moreset* fekvéséről és az itt említett királyok uralkodásának idejéről l. a Bevezetést.

2—6. Fenyegető jövendölés Júda és Izrael ellen, melyekre bálványozásuk miatt az Úr szigorú ítélete vár. Bevezetés a próféta első beszédéhez. — *2.* A szövegösszefüggés azt mutatja, hogy Mikeás Júda és Izrael népéhez beszél. *Az Úr szent temploma* a 3. v. szerint az Isten égi szentélye. — *3—4.* Költői leírása

[5]Jákob gonoszsága miatt történik mindez,
És Izrael házának bűnei miatt.
Mi a gonoszsága Jákobnak?
Nemde Szamaria?
És mik a magaslatai Júdának?
Nemde Jeruzsálem?

[6]De olyanná teszem Szamariát, mint a követ,
Melyet halomba hánynak a mezőn,
Amikor szőllőt ültetnek;
Lezúdítom követ a völgybe
És feltárom alapjait.
[7]Összetörött minden faragott szobrát,
Tűzben égetem el minden paráznabérét,
És megsemmisítem minden bálványát;
Mert parázna nő béréből gyűlt össze,
És parázna nő bérévé lesz is megint.

[8]Ezért kesergek és jajgatok,
Járok mezítláb és köntös nélkül;
Keservemben üvöltök,
mint a *sakálok*,

annak, mint jő az Úr az ítéletre. A próféta a képet a nagy viharról és talán a földrengésről vette. V. ö. Hab. 3, 6. — A 4. vers második felének hasonlatai az első rész szóképeivel párhuzamban állnak. — *5.* Az isteni büntető ítélet okai. A próféta a két ország bűneit fővárosuk nevével jelképezi; ezzel is kifejezi, hogy mindkét országnak egész társadalmi rendje gyökeréig romlott. *A magaslatok* oltárain folyt a törvénytelen istentisztelet, és sok esetben az a bálványozás is, egybekötve az erkölcstelenséggel, melyet az asszír és a babiloni fogság előtt működő próféták állandóan ostoroztak; ezért Mikeás a «Júda magaslatai» kifejezést ily értelemben használja: «Júda törvényszegései». A két zsidó állam fővárosának megemlítése azt mutatja, hogy az egész nemzeti életet át- és átjárta a bűn, mely mindkét országban a fővárosból indult ki. Kir. IV. 18, 4., valamint Krón. II. 29, 3 skk. a jámbor Ezekiás királynak nagy vallási reformjáról beszél, mely alkalommal ő a többi között a magaslati oltárokat is leromboltatta. Mikeás beszéde — az 5. vers tanusága szerint — olyan időből való, amikor ez a nagy reform még nem volt minden részében végrehajtva.

6—7. A Szamariára váró büntetés. — *6.* A szöveg eredeti alakja talán ez volt: «És Szamariát romhalmazzá teszem, — Szántóvá és szőllőültetéssé». Izrael fővárosa hegy tetején feküdt; ezért mondja az Úr, hogy romjainak *követ lezúdítja a völgybe*. A pusztulás teljességét jellemzi, hogy a házak *alapjai* is napfényre kerülnek. — *7.* A *faragott szobrok* Szamaria bálványai. A *paráznabér* nemcsak a bálványok fogadalmi ajándékait, hanem általában Szamaria összes javait jelenti. A próféta Izrael bálványozását idegen istenekkel való paráználkodásnak mondja. (V. ö. Ez. 16. 23; Óz. 2, 13. stb.) A vers utolsó tagja azt fejezi ki, hogy a szégyenletes bűnökkel szerzett javak szégyenletes módon fognak elveszni.

8—9. A próféta gyásza az ország pusztulása miatt. — *8. Mezítláb és köntös nélkül* (= felső ruha nélkül) *járni* nemcsak a mélységes gyász jele, hanem ez a kifejezés előre jelzi a két zsidó testvérországra, elsősorban Szamariára váró sorsot. V. ö. Iz. 20, 2—4. *Sakálok* (héb.), Vulg. «sárkányok». V. ö. Jób 30, 29. —

És gyászomban *sivítok*,
mint a struccmadarak.
[9]Bizony, reménytelen az
ő sebe,
Sőt elhat egészen Júdáig,
Elér népem kapujáig, Jeruzsálemig.

[10]Getben ne hirdessétek,
Könnyezve ne sírjatok;
A Por-házában porral hintsétek meg magatokat.
[11]Költözzetek el, *Sáfir* lakossága,
Megszégyenülve, gyalázattal.
Nem vonult ki *Szaánán* lakója,
Fennhangon zokog miattatok *Bet-háeszel*,
Magára hagyottan.
[12]*Kesereg javai miatt Márót* lakossága,
Mert veszedelem száll az Úrtól Jeruzsálem kapujára.
[13]Szekerek zaja ijeszti Lákis lakosait;

9. Az ő sebe: t. i. Szamariáé, melynek sorsa előképe a Júdára és Jeruzsálemre váró veszedelemnek.

10—16. Az isteni büntetés költői leírása. — Ennek az éneknek alapgondolata: a Szamariát érő végveszedelem remegéssel tölti el Júdát is, melyre szintén pusztulás vár, mert époly vétkes, mint Szamaria. Az itt olvasható nevek Júda olyan városainak nevei, amelyek (szójáték útján) a pusztítás kifejezésére alkalmasak. — *10. Getben ne hirdessétek*, t. i. a nemzeti szerencsétlenséget, Szamaria vesztét, melyet, bár még csak jövendő esemény, a próféta már mint megtörténtet lát. Mikeás itt Dávid gyászénekét idézi (Kir. II. 1, 20.). *Könnyezve ne sírjatok:* a héber szöveg eredeti alakja a Hetvenes görög fordítás tanusága szerint talán ez volt: «Akkóban ne sírjatok». *Get* híres filiszteus város volt, *Akkó* Fönicia egyik kikötője, *a Por-háza (Bet-leafra)* pedig valószínűleg azonos a Mánásse törzse területén (Izraelben) fekvő Ofra városával (Bír. 8, 27.). A *porral* való *meghintés* (Vulg.) és még inkább a porban fetrengés (héb.) a mélységes gyász jele. A vers értelme: Ne hirdessétek a titeket ért nemzeti szerencsétlenséget Getben (és Akkóban) az idegenek között, hogy magatok iránt szánalmat gerjesszetek, mert ők azt csak részvétlenül, sőt kárörömmel hallgatnák; gyászoljatok otthon, a saját hazátokban. Bet-leafra nevét a próféta a szójáték kedveért említi egész Izrael helyett. (A héber «áfár» szó «por»-t jelent.) — *11. Sáfir lakossága* Vulg. «a szép lakás». *Sáfir* városa Szent Jeromos tanusága szerint Askalon és Eleutheropolis között feküdt. Az *elköltözés* a fogságba hurcoltatást jelenti, mellyel együtt járt a *szégyen* és a *gyalázat*. *Szaánán* valószínűleg Szóán (Tánisz) egyiptomi város, és egész Egyiptomot jelképezi; ugyancsak Egyiptomot jelenti *Bet-háeszel* (Vulg. «a szomszédos ház», t. i. a Palesztinával délnyugatra határos ország), mely a saját nehéz belső viszonyai miatt nem nyujthat támaszt a benne bízó szövetséges országnak. *Szaánán lakója* helyett a Vulgáta «a kijáratnál lakók»-ról beszél. *Kivonulni* = harcba szállni. — *12.* Fordításunk az első verstagban a héber szöveget követi. *Márót* valószínűleg azonos Márát várossal, Árád és Szimíra között a föniciai tengerparton. A 12. vers értelme: a Jeruzsálemet fenyegető veszedelem a szomszédos államokat és városokat is rémülettel tölti el. A Vulgáta Márót-ot a szó etimológiája szerint «keserűség»-nek fordítja és a zsidó népre vonatkoztatja: «Mert elgyengült a jóra az, aki a keserűségben lakik» stb. — *13. Lákis* Júda egyik városa Jeruzsálemtől délnyu-

Ő volt a kezdete Sion
leánya bűneinek ;
Bizony, benned vannak
Izrael gonoszságai !
[14]Ezért ad majd *válólevelet Moreset-Getnek*,
És megcsalja Izrael királyait *Ákzíb* házanépe.
[15]*Hódítót* hozok én még reád, Máresa lakosa,
És Odollámig jut el Izrael dicsősége !
[16]Nyírd magad kopaszra
kedvelt fiaid miatt,
Oly nagyon kopaszra,
mint a keselyű,
Mert fogságba viszik őket tőled !

2. FEJEZET.

A kapzsiság és az erőszakosság miatt végveszedelem fenyegeti a zsidó népet. — Az álprófétáták gonoszsága és bűnhődése. — A fogság büntetése és a diadalmas szabadulás.

[1]Jaj nektek, kik hiábavalóságot terveztek,
És rosszat cselekesztek fekvőhelyeteken ;
Kik hajnalhasadtával végrehajtják *gonosz terveiket*,
Mert felemelik az Isten ellen kezüket.
[2]A szántóföldeket megkívánják és erőszakkal elveszik,

gatra, mely 701-ben Szennácheríb asszír király főhadiszállása volt. Lehetséges, hogy Lákis ama városok közé tartozott, melyekben Kir. III. 10, 26 ; Krón. II. 1, 14 ; 8, 6. szerint a hadi szekereket és lovakat őrizték. A héber szerint a próféta igen szokatlan szerkezetű mondatban arra szólítja fel Lákis lakosságát, hogy tartsa készen szekereit a menekülésre, mert közeledik *Sion leányának* (lakosságának) bűnhődése, melyet *Izrael gonoszságai*, vagyis az Izraelben dívó bálványozás által érdemelt meg. — *14. Moreset-Get* Mikeás próféta hazája. Az összetett városnév második tagja talán onnan eredt, hogy Móreset helység a fiiliszteus Get közelében feküdt, vagy egykor talán a filiszteusok birtokában volt. Moreset a héberben szójáték a «meórásza« = »menyasszony«« szóval. Itt, mint Júda egyik városa az egész országot jelképezi, melynek az Úr válólevelet ad hűtlensége miatt. A Vulgáta szerint : «Ezért küld követeket Get örökösége fölött». *Ákzíb* (Vulg. «hazugság») föniciai város, Tírus és Akkó között. A második verstag értelme : Fönicia szövetsége nem mentheti meg Izraelt a végső veszedelemtől. — *15. A hódító* (héb. ; Vulg. «örökös») az asszír nagykirály. *Máresa* szójáték a héber «jóres» — hódító — szóval. Máresa városa, melyet Józs. 15, 44. is említ, Eleutheropolistól két mértföldnyire délre feküdt Júdában. *Odollám* barlangja Dávid bolyongásai folytán lett nevezetessé (Kir. I. 22, 1 sk.). A próféta (a mai szövegalak szerint) azt mondja, hogy Izrael kénytelen lesz dicstelenül menekülni, és barlangokban keresni oltalmat. — *16.* A próféta Izrael szólítja meg, mint gyermekei vesztén síránkozó anyát. A haj *lenyírása*, bár a mózesi törvény tiltotta, a mély gyász jelei közé tartozott.

2. *1—5. A kapzsiság és az erőszakosság miatt végveszedelem fenyegeti a zsidó népet. — 1. Hiábavalóságot*, a héber szerint : gonoszságot. *Mert felemelik az Isten ellen kezüket*, a héber szerint : «amennyire tőlük telik». Mikeás azért korholja a gonoszokat, mert még éjjel is istentelen terveket szőnek, és alig várják a reggelt, hogy terveiket végrehajtsák. — *2.* A gonoszok bűne a kapzsiság, mely

A házakat elrabolják ;
Erőszakosan bánnak a
férfivel és háznépével,
A gazdával és birtokával.
[3]Ezért így szól az Úr :
Íme én erre a nemzet-
ségre veszedelmet ho-
zok,
Melyből nem vonjátok ki
majd nyakatokat ;
És nem jártok majd fenn-
héjázva,
Mert felette gonosz idő
lesz ez !
[4]Azon a napon majd
gúnydalt költenek ró-
latok,
És zeng és szól majd a
pompás ének :
«Teljesen elpusztultunk ;
Népem osztályrésze gaz-
dát cserélt ;
Hogyan távoznék el tő-
lem, hisz visszajő,
Ki mezőinket felosztja !
[5]Ezért nem leszen senkid
sem,
Ki kötéllel osztályrészt
mérjen ki neked az Úr
gyülekezetében.»

[6]Azt mondják ők : Ne be-
széljetek így ! :
Nem ömlik reájuk,
Nem éri el őket a gyalá-
zat !
[7]Azt mondja Jákob háza :
Vajjon rövid-e az Úr tü-
relme,
Vagy ilyenek-e az ő szán-
dékai?
Nem jók-e szavaim az
iránt,
Ki helyes úton jár?!

nem ríad vissza az erőszakoskodástól sem. — *3.* A Mikeás által korholt *nemzetség* Júda országának bűnös népe, a *veszedelem* pedig az asszír betörés. *Mert felette gonosz idő lesz ez*, t. i. az asszír háború ideje. — *4.* A *gúnydal* és *a pompás ének* (héb. «a siralmi ének») a szomszédos nemzetek gúnydala, melyet a próféta fenyegetése szerint a zsidó népről fognak énekelni az isteni büntetés napján. A gúnydal szövege a héberben és a Vulgátában egyaránt homályos; legvilágosabb a szír Pesittában, ahol így hangzik : »A fosztogató kifosztott minket ! — Népem osztályrészét mérőzsinórral felosztották, — És nem volt, ki visszatérítette volna — Szántóföldeinket mérőzsinórral». — Az, *aki mezőinket felosztja* (Pes. «a fosztogató») : az asszír nagykirály, ki elrabolta és a saját katonái meg telepesei között szétosztotta Izrael birtokait. — Az *5.* vers még az ellenséges népek gúnydalához tartozik, és értelme talán a következő : mivel Izrael egész területe az asszírok hatalmába kerül, senki sem fog részt biztosítani a zsidóságnak az ország felosztása alkalmával. Más magyarázat szerint : a gonoszok (l. 1—2. v.) nem kapnak részt az Úr gyülekezetében.

6—9. Az álpróféták gonoszsága és bűnhődése. — *6.* A héber szöveg így hangzik : «Ne szónokoljatok, — szónokolnak ők. — Ha nem szónokolnak nekik, — A gyalázat nem ér véget». — Mikeás a saját kortársainak szavait idézi, kik únják a próféták folytonos korholásait. — *7.* Mi több : a zsidó nép *(= Jákob háza)* vakmerően bizakodik az Úr irgalmában. *Ilyenek az ő szándékai:* t. i. amilyen félelmeseknek őket a próféták mondták. — A vers második fele a 8. és 9. verssel együtt az Isten válaszát tartalmazza a nép vakmerő kérdésére : az Úr végtelenül kegyes ugyan, de csak a jámborok iránt. — A *8—9.* versben az Isten (a próféta által) ismét az erőszakoskodást és az igazságtalanságot

[8]Ám épen ellenkezőleg :
Népem ellenséggé lett ;
A köntösről lehúzzátok a palástot,
És azokat, kik nyugodtan járnak,
Háborúba döntitek.
[9]Népem asszonyait kiűzitek kellemes házukból,
Kisdedeiket örökre megfosztjátok dicsőségemtől.

[10]Keljetek fel, távozzatok,
Mert nincs itt nyugvóhelyetek !
Tisztátalansága miatt szörnyű rothadás
Emészti majd meg !
[11]Bárcsak ne volnék ihletett férfiú,
És inkább hazugságot beszélnék !

Ha borról és részegítő italról ömledezném előtted,
Ömlene ide ez a nép !
[12]Egy szálig összegyüjtelek, Jákob,
Összeterelem Izrael maradékait !
Egybegyüjtöm őket, mint a juhokat az akolban,
Mint a nyájat a karámban, —
Nagy lesz a tolongás az emberek sokasága miatt.
[13]Élükön halad majd az úttörő,
Utat nyitnak, és ők kitörnek,
És áthaladnak a kapun és *ki*mennek rajta ;
Előttük halad királyuk,
És élükön jár az Úr.

lobbantja a gonoszok szemére. — *8.* A mózesi törvény megparancsolta, hogy a hitelező, ki zálogba vette adósának felső ruháját, azt naplemente előtt adja vissza. — *9. Kisdedeiket örökre megfosztjátok dicsőségemtől*, t. i. azáltal, hogy őket otthonukból kiűztétek és idegen népeknek rabszolgákul adtátok el ; ezek a szerencsétlenek nem vehetnek részt a választott nép istentiszteletein.

10—13. A fogság büntetése és a diadalmas szabadulás. — 10. Tisztátalansága miatt szörnyű rothadás emészti majd meg: t. i. az országot. Oly rettenetes lesz az ország pusztulása, hogy a próféta felszólítja a lakosságot : távozzék hazájából már előzetesen és önként. A vers második felében a héber szöveg igen homályos. — *11.* A héber szövegben ez a vers így hangzik : «Ha valami széllelbélelt és hazug ezt hazudná : — Szónokolok neked bort és részegítő italt, — Az szónoka lenne a népnek !» — Értelme : a zsidó nép nem szereti az igaz beszédet, csak azt, amely hízeleg neki. A Vulgátában e vers értelme lényegében ugyanez. — *12—13.* A fenyegető jövendölést vigasztaló szavak szakítják meg : az Úr a zsidó népnek a fogságban szétszórt maradékait össze fogja gyüjteni, mint a pásztor a nyájat, őket ismét megsokasítja és diadalmasan visszavezeti hazájukba. — *13. Élükön halad majd az úttörő:* a próféta folytatja a 12. vers szóképét, és a nép vezérét a nyáj előtt haladó koshoz hasonlítja. *Kimennek rajta* (héb.), a Vulgáta szerint : «bemennek rajta». A héber szövegben arról van szó, hogy a zsidók elhagyják fogságuk helyét, a Vulgátában pedig arról, hogy belépnek hazájuk városainak kapuin.

3. FEJEZET.

Az előkelők, a papok és az álpróféták ellen mondott feddő beszéd folytatása, kiknek bűnei Jeruzsálem bukását idézik elő.

[1]És mondottam :
Halljátok, Jákob fejedelmei,
És Izrael házának vezérei:
Vajjon nem a ti dolgotok-e ismerni a jogot,
[2]Kik gyűlölitek a jót
És szeretitek a rosszat,
És erőszakkal lehúzzátok róluk a bőrt,
És csontjaikról a húst?
[3]Eszik ők népem húsát,
Lenyúzzák bőrét,
Összetörik csontjait,
Szinte üstbe aprítják és fazékba, mint a húst.
[4]Kiáltanak ők majdan az Úrhoz,
De nem hallgatja meg őket ;
Elrejti előlük arcát abban az időben,
Mert gonosz cselekedeteket követtek ők el.

[5]Ezt mondja az Úr ama próféták felől,
Kik népemet félrevezetik,
Kik *ha* haraphatnak fogaikkal,
Akkor békét hirdetnek,
De ha valaki nem ad a szájukba semmit sem,
Akkor szent háborút hirdetnek ellene :
[6]Ezért majd éj jő reátok látomás helyett,
És sötétség isteni felvilágosítás helyett ;
Lenyugszik a nap a próféták számára,
És sötétté lesz felettük a nappal.
[7]Megszégyenülnek a jósok,
Szégyenbe jutnak a jövendőmondók,
És valamennyien elfödik arcukat,
Mert az Isten nem ad *nekik* feleletet.

3. Az előkelők és az álpróféták ellen mondott feddő beszéd folytatása.

1—4. Az ítélkezésben elkövetett bűnök ostorozása. — *1. Jákob fejedelmei* és *Izrael házának vezérei* Júda főemberei, a zsidó nép bírái, kiknek elsőrendű kötelességük lett volna *ismerni a jogot* és gyakorolni az igazságot. — A *2—3.* vers képletesen leírja az igazságtalan bírák kíméletlen erőszakoskodását. — *4.* Az Úr *elrejti előlük arcát:* megvonja tőlük kegyelmeit. *Abban az időben:* a Júdára zúduló szerencsétlenség napjaiban.

5—7. Mikeás az álpróféták ellen fordul. — *5.* Az álpróféták visszaélnek a nép hiszékenységével, és csak a saját hasznukat tartják szem előtt. — *6.* A héber szerint : «Ezért éjtszaka jó reátok látomás nélkül, — És sötétség jóslás nélkül» stb. A vers értelme : Mivel a zsidó nép megvetette és üldözte az Úr igaz prófétáit és csak álprófétáira hallgatott, az Isten elveszi a hivatásukkal visszaélő prófétáktól a prófétaság ajándékát. A *nap lenyugvása* és a *sötétség* a prófétaság kegyelmének megvonását jelenti, minek következményét : a próféták megszégyenülését a — *7.* v. írja le. *Elfödik arcukat,* a héber szerint : «elfödik bajuszukat», — t. i.

8Én azonban tele vagyok
az Úr lelkének erejével,
Igazsággal és bátorsággal,
Hogy feltárjam Jákob
előtt az ő gonoszságát,
És Izrael előtt az ő vétkét.

9Halljátok ezt, Jákob házának fejei,
És Izrael házának parancsolói,
Kik utáljátok az igazságot
És elcsavartok mindent, ami egyenes;
10Kik vérontással építitek a Siont,
És gonoszsággal Jeruzsálemet.
11Fejedelmei megvesztegetve ítélkeznek,
Papjai bérért tanítanak,
Prófétái pénzért jövendölnek,
És mégis az Úrra hagyatkoznak és azt mondják:
Vajjon nincs-e közöttünk az Úr?
Nem érhet minket baj!
12Ezért miattatok felszántják majd a Siont,
Mint a szántóföldet,
És Jeruzsálem kőhalmazzá leszen,
A templom hegye pedig erdős magaslattá.

4. FEJEZET.

A messiási kor békessége. — Sion helyreállítása. — Az Isten uralma a megtisztult választott nép felett.

1Leszen azonban az idők végén,
Hogy az Úr házának hegye szilárdan áll a hegyek tetején,
Fenn a magasban a halmok felett,
És odatódulnak a népek,

a gyász jeléül és szégyenből. — *8.* Az álprófétákkal ellentétben Mikeás a saját isteni hivatását hangsúlyozza. *Jákob* és *Izrael*, egyaránt Júda országát jelenti, mint az 1. és a 9. versben.

9—12. Az előkelők, a papok és az álprófeták bűnei Jeruzsálem bukását idézik elő. — *9.* A próféta ismét a nép főemberei ellen fordul. — *10. A Sion és Jeruzsálem felépítése* általában az anyagi jólét megszilárdítására fordított nagy gondot jelenti, mely mellett elhanyagolják az erkölcsi kötelességeket. — *11.* Nemcsak a nép «prófétái» (5—7. v.), hanem *fejedelmei* és *papjai* is mindent pusztán anyagi haszonért tesznek, és e mellett mégis vakmerően bizakodnak az Úrban, mert az álprófeták szavára hallgatnak. — *12.* Mindezért nem fog elmaradni a büntetés. Jer. 26, 18. 19. azt mutatja, hogy a későbbi magyarázók Mikeás szavait csak feltételes jövendölésnek tartották, és Ezekiás nagy vallási reformját (Kir. IV. 18, 4—6; Krón. II. 29—31.) Mikeás fellépésének tulajdonították.

MÁSODIK RÉSZ.

A Messiás boldog kora. (4—5. fejezet.)

4. 1—5. A messiási kor békessége. — *1—2.* V. ö. Iz. 2, 2—3. A messiási korban az összes nemzetek a Sion hegyéhez tódulnak majd, hogy ott az Úr törvényét megtanulják. A próféta a messiási ország egyetemes jellegét tanítja. — *1. Az idők végén:* a messiási

[2]És sokasiet sok nemzet,
mondván:
Jertek, menjünk fel az
Úr hegyére,
És Jákob Istenének házához,
Hogy megtanítson minket utaira,
És ösvényein járjunk;
Mert a Sionról jő ki majd
a törvény,
És Jeruzsálemből az Úr
szava.
[3]És ő ítéletet mond majd
sok nép között,
És megítél távoli erős
nemzeteket;
És ők ekevasakká kovácsolják kardjaikat,
És kapákká lándzsáikat.
Nemzet nemzet ellen nem
ragad kardot,
Sem nem tanulnak többé
hadviselést.
[4]És kiki szőlleje alatt
És fügefája alatt ül majd,
És nem lesz többé, ki
rémületet gerjesszen.
Bizony, a seregek Urának szája mondotta
ezt!
[5]Mert minden nép a
maga istenének nevében jár,
Mi azonban az Úrnak, a
mi Istenünknek nevében járunk
Örökkön-örökké.

[6]Azon a napon — úgymond az Úr —
Összegyüjtöm majd a sántákat,
És összeszedem azokat,
akiket kiűztem
És akiket csapásokkal sujtottam;
[7]És a sántát maradékul
hagyom,
És a szenvedőt erős néppé
teszem,
És az Úr lesz a királyuk
a Sion hegyén,
Attól fogva mindörökké.
[8]És te, Nyáj tornya,
Sion leányának *halma*,

időben. — *2.* Az Úr *utai* és *ösvényei* az ő törvényeit jelentik. — *3—4.* Az általános világbéke. — *3.* V. ö. Iz. 2, 4. Az Úr lesz az összes nemzetek teljes hatalmú bírája, tehát minden háborúskodás lehetetlen és minden harci eszköz céltalan lesz. Ezzel a verssel szép ellentétes párhuzamban áll Jóel 3, 10. — *4.* Az általános béke idejében minden ember nyugodtan élvezi majd otthonának örömeit. V. ö. Kir. IV. 18, 31; Zak. 3, 10. — Az *5.* vers az Úrral való szilárd kapcsolatot tünteti fel, melyet a választott népnek meg kell őriznie, hogy részese legyen a boldogságnak; ezért nem áll ellentétben a 2. verssel.

6—8. Sion helyreállítása. — Az Úr dicsőségesen helyreállítja majd Júda meg Izrael országát, és népének világuralmat ad. Amikor Mikeás ezt a jövendölést mondotta, Izrael lakossága már az asszír fogságban sínylődött. — *6.* A *sánták* általában a gyöngéket és a betegeket jelentik. A próféta a népet elszéledt nyájhoz hasonlítja, melyet az Úr összegyüjt. — *7. A sántát maradékul hagyom:* a *maradék* a próféták nyelvén a zsidó népnek azt a részét jelenti, mely a fogságból megtisztult lélekkel visszatér hazájába. A most oly gyenge nép megmarad, és ivadékaiban erős nemzetté lesz. Az Isten uralma népe fölött nem szűnik meg többé. — *8.* A fordítás a héber szöveget követi. A Vulgáta szerint: »És te, Sion leányának felhős Nyáj-tornya« stb. A *Nyáj tornya* Jeruzsálem

Egészen hozzád tér és *reád* száll a hajdani hatalom,
Jeruzsálem leányának királysága.

9Nos, miért búslakodol szomorkodva?
Vajjon nincsen-e királyod,
Vagy elveszett-e tanácsadód,
Hogy úgy elfogott a fájdalom,
Mint a vajúdó asszonyt?
10Gyötrődjél csak sokat, Sion leánya,
Mint a vajúdó asszony,
Mert most ki kell menned a városból,
És mezőn kell majd laknod,
És egészen Babilonig jutsz.
Ott szabadulsz majd meg,
Ott vált ki majd téged az Úr
Ellenségeid kezéből.
11Akkor majd összegyűl ellened sok nemzet és mondja:
Meg kell őt kövezni,
Hadd nézze szemünk kárörömmel Siont!
12Ám ők nem ismerik az Úr szándékait
És nem értik az ő tervét,
Hogy összegyüjti őket,
Mint a *kévét* a szérűn.
13Rajta, csépeld *őket*, Sion leánya!
Bizony vassá teszem szarvadat
És érccé a körmeidet,
Hogy összetiporhass sok népet,
És az Úrnak *szentelhesd* zsákmányaikat,
És az egész föld Urának javaikat.

5. FEJEZET.

A Messiás születése Betlehemben, és dicsőséges világuralma. — A választott nép ellenségeinek kiirtása. — Az Úr nagy ítélete.

1Akkor majd elpusztulsz, *pusztulás* leánya!

egyik tornyának a neve volt. *A hajdani hatalom* = Dávid király dicső uralkodása, mely előképe a Messiás uralmának.

9—13. Az Isten uralma a megtisztult választott nép felett. — *9.* A vers első része a héber szerint így hangzik: «Nos, miért kiáltasz oly hangosan?» Mikeás költői képben már a messiási korba helyezkedik, és kérdi a népet: miért tartja magát elhagyatottnak? — *10.* A babiloni fogság megjövendölése, közbevetett mondat alakjában. Mikeás nyomatékosan hangsúlyozza, hogy a fogság célja: a választott nép erkölcsi megújhodása. — *11. Meg kell őt kövezni*, a héber szerint: «Meg kell őt szentségteleníteni». — Az ellenséges nemzetek végső támadása az Isten országa ellen a messiási korban, mely támadás azonban — *12.* csúfos kudarccal fog végződni. Sion ellenségei nem *értik az Úr tervét*, mely szerint ők csak az Isten eszközei voltak, kik az ő büntető ítéletét a zsidókon végrehajtották. *Mint a kévét* (héb.), Vulg. «mint a szénát», — *13.* A választott nép olyan ellenállhatatlan erővel töri majd össze az ellenséges pogány nemzeteket, mint ahogyan *kicsépelik a kévét a szérűn.* A cséplés legegyszerűbb módja a szérűn való tipratás volt; ezért beszél a próféta *érckörmök*ről. *Szentelhesd*, Vulg. szószerint: «megöljed».

5. *1—6. A Messiás születése Betlehemben, és dicsőséges világuralma.* — *1. Pusztulás leánya* (héb.) = a Sion ellen támadó, de pusztulásra szánt pogány nemzetek. A Vulgáta szerint: «a por-

Sáncokat emeltek ők ellenünk,
Vesszővel verték arcul Izrael bíráját.
[2]De te, Efráta Betlehemje
Kicsiny vagy *ugyan* Júda ezrei között;
Mégis belőled származik majd nekem
Izraelnek jövendő uralkodója,
Aki kezdettől fogva,
Az örökkévalóság napjaitól fogva származott.
[3]Ezért átadja őket *ellenségeiknek* addig az időig,
Melyben szülni fog az, akinek szülnie kell;
És testvéreiknek maradékai visszatérnek
Izrael fiaihoz.
[4]És ő majd odaáll, és legeltet az Úr erejével,
Az Úrnak, az ő Istenének fenséges nevében,
És ők *biztonságban lakoznak*,
Mert ő akkor nagy lesz a föld széléig.
[5]És ő leszen a béke.
Ha majd eljő az asszír a mi földünkre

tyázó leánya». Egyes magyarázók a héber szöveget így fordítják: «Nos tehát ejts sebeket (t. i. a gyász jeléül) magadon, fosztogató leány!» Más magyarázat szerint az első verstag azt jelenti, hogy aki valamikor portyázásban vett részt, arra most kifosztás vár. A vers második fele a próféta méltatlankodó szava ama gyalázatok miatt, melyeket az Izrael (és Júda) ellen támadó ellenséges nemzetek az Isten választott népével szemben elkövettek. — *2. Efráta* (a Hetvenes görög szöveg szerint: «Efráta háza») = Efráta vidéke, melynek főhelye *Bethlehem*. Betlehem lakóit efráteusoknak is nevezték (Rúth 1, 2; Kir. I. 17, 12.). *Júda ezrei között:* a megfelelő héber szó az «ezer» számot jelentheti, továbbá ezredet, nemzetséget is jelenthet. A mondat első és második tagja közt ellentétes párhuzam van: bár Betlehem kicsiny város, mégis belőle fog származni Dávid családjának nagy ivadéka, az egész Izrael királya, a Messiás. A vers utolsó szavai (legalább a Vulgáta fogalmazásában) a Messiás örökkévalóságát, tehát isteni eredetét is tanítják; a héber szöveg talán arra vonatkozik, hogy a Messiás Dávidnak ősrégi uralkodó családjából fog származni. Ezt a verset a zsidó és a keresztény bibliamagyarázat egyaránt messiási helynek tartotta mindenkor. A zsidó magyarázatnak tanui a Nagy Heródes királlyal egyidőben élő papi fejedelmek és írástudók, kik a király kérdésére, hol fog születni a zsidók királya, Mikeás prófétа szavaival feleltek (Mát. 2, 4—6.), de Mikeás szavait nem szószerint, hanem értelem szerint idézték. — *3. Átadja őket ellenségeiknek:* de nem mindörökre, hanem csak egy időre. *Szülni fog, akinek szülnie kell:* Mikeás valószínűleg Izaiás jövendölésére céloz a Szűzről, ki méhében fogan és fiat szül, és nevét Emmánuelnek (Isten velünk) fogja hívni (Iz. 7, 14.). E versnek értelme tehát a következő: Izrael népe csak addig fog elnyomatást szenvedni, míg el nem jő a Messiás. A *testvérek* Izrael elszakadt gyermekei, az Északi ország polgárai, kiknek maradékai a messiási időben újra egyesülnek *Izrael* jámbor *fiai*val. — *4.* A Messiás dicsőségesen kormányozza majd népét, és dicsőségét látja majd az egész világ. *És ők biztonságban lakoznak* (héb.), a Vulgáta szerint «és ők megtérnek». — *5. És ő leszen a béke:* a Messiás meg fogja hozni a világnak a békét. A próféta látomásában a messiási kor összekapcsolódik az Asszíriától való megszabadulás reményével. A héber szerint: «És így

És belép házainkba,
Kiállítunk ellene hét pásztort és nyolc főembert;
[6]És azok lelegeltetik Assur földét a karddal,
És Nemród földét lándzsáival,
És Ő megszabadít *minket* Assurtól,
Amikor az majd országunkba jő
És tiporja határainkat.

[7]És Jákob maradékai olyanok lesznek
A népek sokasága között,
Mint az Úrtól jövő harmat,
És mint az esőcseppek a fűvön,
Mely nem vár emberre,
És nem szorul ember fiára.
[8]És Jákob maradékai olyanak lesznek a nemzetek között,
A sok nép közepette,
Mint az oroszlán az erdők vadjai között,
És mint az oroszlánkölyök az állatok nyájai között,
Mely ha végigmegy, tipor és zsákmányol,
És nincs, ki megszabadítson *tőle*.
[9]Kezed felemelkedik ellenségeid fölé,
És valamennyi ellenséged elvész.

[10]És leszen azon a napon,
— úgymond az Úr, —
Elveszem lovaidat tőled,
És szétszórom szekereidet;
[11]Elpusztítom országod városait,
És lerombolom minden erődítésedet;
Kiveszem kezedből a varázsló szereket,
És jóslások nem lesznek többé benned;
[12]Kipusztítom faragványaidat és szobraidat közüled,
Hogy ne imádd többé kezed műveit.
[13]És tövestül kiirtom berkeidet közüled,
És elpusztítom városaidat;

fog létrejönni a béke». A *hét pásztor és nyolc főember* számos hatalmas fejedelmet jelent (határozott szám határozatlan helyett), kik Izrael ügyéért síkraszállnak Asszíria ellen. — *6. Nemród földe* = Asszíria, mely előképe az összes ellenséges hatalmaknak. *És Ő megszabadít minket Assurtól:* a mondat alanya a Messiáskirály.

7—9. A választott nép ellenségeinek kiirtása. — *7. Jákob maradékai* a megtisztult és lélkileg megújhodott választott nép. A vers magának a választott népnek csodálatos, embertől független boldogságát írja le a pogány nemzetek között. — *8—9.* Izrael meg fogja félemlíteni és le fogja győzni minden ellenségét.

10—14. Az Úr nagy ítélete. — *10—11a.* Miután Izrael legyőzte valamennyi ellenségét, neki magának sem lesz többé szüksége harci szekerekre és megerősített várakra. — *11b—13.* A messiási korban nyoma sem lesz többé a varázslásnak és a bálványozásnak. — *13. Berkek:* a megfelelő héber szó (aserák) facölöpöket jelent, melyek a bálványoltárok mellett álltak (Móz. V. 16, 21.).

14Haragosan és bőszen
bosszút állok
Valamennyi engedetlen
nemzeten.

6. FEJEZET.

Párbeszédbe öltöztetett leírása annak az isteni ítéletnek, mely a zsidó népet bűnei miatt érte.

1Halljátok meg, amit az
Úr mond:
Rajta, szállj perbe a
hegyek előtt,
És hallják meg szavadat
a dombok.
2Hallják meg az Úr perelő
szavát a hegyek
És a föld erős alapjai,
Mert az Úrnak pere van
népével,
És Izraellel perbe száll.
3Én népem, mit tettem
neked?
Vagy miben voltam ter-
hedre?
Felelj nekem!
4Tán mivel kihoztalak
Egyiptom földéről
És megszabadítottalak a
rabszolgaházból,
És elküldöttem előtted
Mózest,
Áront és Máriát?
5Én népem, gondolj csak
arra,
Mit tervezett Bálák,
Moáb királya,
És mit felelt neki Bálaám,
Beór fia,
— Setímtől Gálgálig, —
És el kell ismerned az Úr
igazát.
6«Hogyan áldozzam mél-
tóképen az Úrnak?

A *városaidat* szó, ha nem szövegrontásból eredt, csak a 11. versben említett erődítéseket jelentheti; egyes magyarázók azt hiszik, hogy ehelyett a «bálványképeidet» kifejezés olvasandó.

HARMADIK RÉSZ.

Az isteni büntetés és Izrael helyreállítása. (6—7. fejezet.)

6. *1—2. Bevezetés. 1.* A bevezető szavakat a próféta a néphez intézi, a *Rajta* stb. szavakkal pedig az Urat szólítja meg. A *hegyek* és a *dombok* az egész természetet jelentik, melyet az Úr felhív, hogy tanuja legyen Izrael népével folytatott perében (2. v.). — *2.* V. ö. Óz. 4, 1. *Halljátok meg,* a héber szerint: «halljátok meg». A próféta felszólítja a *hegyeket* és a *föld erős alapjait,* hogy legyenek tanui az Úr perelésének: annak, hogy Jáhve nem adott okot arra, hogy népe hűtlen legyen hozzá.

3—5. Az Úr fájdalmas panasza Izrael hálátlansága miatt. — *4.* Célzás az Úrnak egyik legnagyobb jótéteményére a zsidó nép történetében, az Egyiptomból való kivonulásra és az azt követő eseményekre. *A rabszolgaház* Egyiptom. — *5. Bálák* és *Bálaám* történetét l. Móz. IV. 22—25. fejezeteiben. *Setímtől Gálgálig:* ősi utalási mód a Szentírásnak arra helyére, ahol a zsidók pusztai vándorlásának utolsó szakaszáról van szó: *Setím* volt a zsidók utolsó táborozási helye, mielőtt a Jordánon átkeltek volna (Móz. IV. 25, 1; Józs. 3, 1.), *Gálgál* pedig az első táborozási hely a Jordánon való átkelés után (Józs. 4, 19.).

A *6—7.* vers kérdéseit egy meg nem nevezett közbeszóló teszi Izrael népének nevében: Mit kíván az Úr? Vajjon hódolatot,

Hajtsak-e térdet a fölséges Istennek?
Vigyek-e neki egészen elégő áldozatokat
És egyesztendős borjúkat?
[7]Meg lehet-e engesztelni az Urat kosok ezreivel,
Kövér kecskebakok sok ezrével?
Adjam-e oda elsőszülöttemet vétkemért,
Ágyékom gyümölcsét életem bűnéért?» —
[8]Megmondom én neked, ember, mi a jó,
És mit kíván tőled az Úr:
Azt, hogy mindenképen igazságot cselekedjél,
Szeresd az irgalmasságot,
És hűségesen járj Istened-del.

[9]Kiáltja az Úr szava a városnak,
— És üdvössége lesz azoknak, kik nevedet félik: —
«Halljátok meg, nemzetségek!» —
De ki fogadja meg?
[10]Még most is a jogtalanul szerzett kincsek tüze
Van a gonosz házában,
És teljes haragra méltó, megkisebbített *éfa*.
[11]Jóváhagyhatom-e én a hamis mérleget
És a zacskó csalfa súlyait?
[12]Gazdagjai megteltek általuk gonoszsággal,
Lakói hazugságot beszéltek,
És csalárd a szájukban a nyelvük.
[13]Ezért kezdelek én is megverni téged,
Elpusztítani bűneid miatt.
[14]Ha eszel, jól nem lakol,
És önmagadban szenvedsz megaláztatást;
Amire szert teszesz, meg nem mentheted,
És akiket megmentesz, én kardélre adom.

állati, vagy épen emberi áldozatokat kell-e neki bemutatni tiszteletből és engesztelésül? A felsorolásban szép fokozás van. — *8. Megmondom én neked*, a héberben általános alany: «Megmondja neked». Mikeás a próféták állandó tanításával felel a felvetett kérdésekre: az Úr nem elégszik meg a külső áldozatokkal, hanem megkívánja a szív hódolatát és az isteni parancsok lelkiismeretes teljesítését is. V. ö. Óz. 6, 6; Ám. 5, 14. 21. stb.

9—16. Szamaria bűne és bűnhődése. — *9. És üdvössége lesz azoknak, kik nevedet félik*, a héber szöveget egyes magyarázók így értelmezik: «És bölcs dolog félni nevedet». A *nemzetségek* Izrael családjai. A próféta fájdalmasan panaszkodik, hogy Szamariában senki sem akart az Úr figyelmeztető szavára hallgatni. — *10—12.* A gonoszok főbűne gyanánt Mikeás itt az igazságtalan vagyonszerzést említi. — *10.* A jogtalanul szerzett kincs valósággal olyan, mint a pusztító tűz, mely végső veszedelmet hoz a gonoszok házára. *Éfa* (héb.), Vulg. «mérték». — A héber szöveg homályos. — *13—16.* Az isteni ítélet (az asszír megszállás) leírása. — *14.* V. ö. Óz. 4, 10; Agg. 1, 6. *Önmagadban ... meg nem mentheted:* a héber szöveg itt is homályos; egyes magyarázók így értelmezik: «És éhség lesz bensődben; — Amit elviszel, azt

15Vetsz majd, de nem
aratsz ;
Taposod az olajbogyót,
de nem kenheted meg
magadat olajjal ;
Mustot *sajtolsz*, de nem
iszol bort.
16Mert Ámri parancsai-
hoz tartod magadat,
És Ácháb házának min-
den cselekedetéhez ;
Az ő szándékaik szerint
jársz,
Hogy romlásba taszítsa-
lak
És a benne lakókat gúny
tárgyává *tegyem ;*
És hordozzátok népem
gyalázatát.

7. FEJEZET.

A próféta fájdalmas panasza az általános erkölcsi romlottság miatt. — A zsidó nép bűnbánó imádsága. — Izrael országának jövendő dicsőséges helyreállítása. — A próféta befejező imádsága.

1Jaj nekem, mert olyanná
lettem,
Mint aki ősszel szüret
után böngészi a szőllőt :
Nincs többé ennivaló fürt,
Hiába vágyódik koránérő
fügére a lelkem !
2Eltűntek a jámborok a
földről,
És nincs igaz az emberek
között ;
Mindenki vér után les,
Kiki halálra vadássza
atyjafiát.
3Kezük gonosz cselekede-
tét jónak mondják :
A fejedelem követel,
S a bíró a fizetség szerint
ítél ;
Lelke vágyát mondja ki
a főember,
És elcsavarják *a dolgot.*
4A legjobb is olyan kö-
zöttük,
Mint a szedertövis,
És az igaz is olyan,
Mint a sövény tüskéje.
Előre látott napod, meg-
látogatásod eljött ;
Most leszen az ő pusztu-
lásuk !

meg nem mentheted . . .» — *15.* V. ö. Ám. 5, 11. A vers értelme : a zsidók munkájának gyümölcsét az ellenség (Asszíria) fogja élvezni. — *16.* Ez a vers kétségtelenné teszi, hogy Mikeás Izrael országáról beszél. *Ámri* és fia, *Ácháb*, Izrael leggonoszabb királyai közé tartoztak. *A benne lakókat:* Szamaria lakóit.

7. 1—6. A próféta fájdalmas panasza az általános erkölcsi romlottság miatt. — *1.* Izraelben oly kevéssé található erényes cselekedet, mint a leszüretelt szőllőben ehető fürt. A *korán érő füge* a keletiek kedvenc csemegéje. A próféta azt mondja, hogy amint ősszel nincs a fügefán koránérő füge, mert ez már a tavasz végén érik be, úgy Izrael népétől is az erkölcsi jócselekedetek csak a megtérést és a helyreállítást követő időben remélhetők. — *2.* Az 1. vers beszédképének feloldása és magyarázata. — *3.* A *fejedelem* jelentheti a népnek minden főemberét. A vers a védtelenek igazságtalan és erőszakos elnyomását kárhoztatja, mint Izrael hatalmasainak egyik főbűnét. — *4a.* Izrael legjobbjai sem érnek semmit. — *4b—6.* Az Izrael országában uralkodó áldatlan belviszályok : senkiben sem lehet bízni, a legszentebb családi és társadalmi kötelékek sem biztosítják az embert az árulástól. — *4b.* Szamaria *előre látott napja* és *meglátogatása* a büntető isteni

[5]Ne higgyetek a jóbarátnak,
És ne bízzatok a vezérben;
Még attól is, ki kebleden nyugszik,
Őrizd szájad zárait!
[6]Mert a fiú gyalázattal illeti atyját,
És a leány felkel anyja ellen,
A meny napa ellen,
És ellensége az embernek a saját házanépe.

[7]Én azonban az Úrra tekintek,
Várom szabadító Istenemet,
Meghallgat engem az én Istenem.
[8]Ne örvendezzél rajtam, ellenségem!
Ha el is estem, felkelek;
Ha sötétségben ülök is,
Az Úr a világosságom!
[9]Az Úr haragját hordozom,
Mert vétkeztem ellene;
De majd megítéli ügyemet,
És igazságot szolgáltat nekem.
Kivezet engem a napfényre,
És én meglátom igazságosságát.
[10]Látja majd ezt ellenségem,
És szégyen borítja el őt,
Ki *most* így szól hozzám:
Hol van az Úr, a te Istened?
Szemem látja majd őt,
Amint lám összetapossák,
mint az utcák sarát!

[11]Azon a napon, melyen felépülnek falaid,
Azon a napon messze lesz a *határ*.
[12]Azon a napon majd hozzád jönnek
Assurtól a megerősített városokig,
A megerősített városoktól a Folyóig,
Az *egyik* tengertől a *másik* tengerig,
Az *egyik* hegységtől a *másik* hegységig;
[13]És a föld pusztasággá lesz lakói miatt,
És szándékaik gyümölcse miatt.

ítélet (az asszír fogság). — *5. Még attól is, ki kebleden nyugszik:* még legkedvesebb feleségedtől is. — *6. A háznép* = a szolganép. *7—10. A zsidó nép bűnbánó, de egyúttal reménnyel teljes imádsága.* — *8. A sötétség* a gyász és a szomorúság jelképe. — *9.* A zsidó nép alázatos bűnvallomása és bizalma az Úrban. A *napfény* a boldogságot jelenti. — *10. Ezt* = Izrael helyreállítását. A 10. vers befejezése a pogány nemzetek pusztulását várja.

11—13. Izrael országának jövendő dicsőséges helyreállítása. — *11. Messze lesz a határ* (héb.), t. i. az országhatár; Izrael országa ismét naggyá lesz. A Vulgáta szerint: »távol lesz a törvény». — *12. Assurtól a megerősített városokig,* — *A megerősített városoktól a Folyóig,* a héber szöveg (a Hetvenes görög fordítás alapján) így is érthető: «Assurtól Tírusig, — És Egyiptomtól a Folyóig». A *Folyó* az Eufrátes, a *tenger*ek a Földközi-tenger és a Holttenger, a *hegység*ek Izrael hegyei. A 12. vers értelme: a helyreállított Izraelbe tódulni fog a fogságból megszabadított választott nép, és — *13.* a pogány világ elpusztul.

14Legeltesd botoddal népedet,
Örökséged nyáját,
Mely magánosan lakik az erdőségben,
A Kármel közepén.
Legeljék Básánt és Gálaádot,
Mint a hajdankor napjaiban.
15Mint azon a napon, amelyen kivonultál Egyiptom földéről,
Csodálatos dolgokat mutatok majd neki.
16Látják majd ezt a nemzetek,
És szégyent vallanak minden hatalmukkal.
Kezüket szájukra teszik,
És fülük elsiketül.
17Nyalják majd a port, mint a kígyók,
Mint a föld csúszó-mászói;
Remegnek majd palotáikban az Úrtól,
Istenünktől reszketnek, és félnek téged.

18Melyik isten hasonló hozzád,
Ki megbocsátod a gonoszságot,
És elengeded örökrészed maradékainak bűnét?
Nem folytatja tovább haragját,
Mert az irgalmasságot szereti.
19Ismét irgalmaz Ő majd nekünk;
Leveszi *rólunk* gonoszságainkat,
S a tenger mélyére veti minden bűnünket.
20Hűséget tanusítasz majd Jákob iránt,
Irgalmasságot Ábrahám iránt,
Amint megesküdtél atyáinknak
A hajdankor napjaiban.

14—20. A próféta imádsága. — *14.* A próféta az Urat kéri, vegye ismét oltalmába népét. Úgy látszik, a szent szerző azokról beszél, kiket az asszírok Izrael országában hagytak, de akik most *magánosan laknak az erdőségben.* A *Kármel* szó a héberben nem szükségképen tulajdonnév, hanem általában «termékeny terület»-et jelent. Figyelemreméltó, hogy a Kármel hegyén igen sok a barlang, melyek ellenséges üldözés idején alkalmas menedékül szolgálhattak. *Básán* és *Gálaád* Izrael országának területén fekszenek (úgy mint a Kármel is). *A hajdankor napjai:* Izrael történetének kezdete, az Egyiptomból való kivonulás és a honfoglalás kora. (V. ö. 15. v.) — *15. Neki:* Izraelnek. — *16.* Izrael hatalmas ellenségei megszégyenülnek, elhallgatnak, — *17.* és teljesen meghódolnak az Isten választott népe előtt. — *18—20. A próféta imádságának befejezése,* mely gyönyörűen kifejezi az Isten végtelen irgalmát és jóságát. *Leveszi rólunk gonoszságainkat,* a héber szerint: «Eltapossa gonoszságainkat». *Jákob* és *Ábrahám* a zsidó nép ősatyái és itt megszemélyesítői.

NÁHUM JÖVENDÖLÉSE.

1. — *Náhum* («a Megvigasztalt») Elkes nevű helységből származott, mely egy igen régi hagyomány szerint Eleutheropolis (a mai Beit-Dzsibrín) közelében feküdt Júdában. Szent Jeromos azt mondja, hogy Elkes Galileának egyik kis városa volt. A XVI. században felmerült vélemény Elkest a mezopotámiai Moszultól északra fekvő Alkus helységgel azonosítja, de minden alap nélkül. — Náhum életének körülményei ismeretlenek.

2. — Jövendölése kizárólag Asszíria ellen szól, melynek végpusztulását hirdeti. Könyve két részből áll. Az első fejezet (a 2. fejezet első verseivel együtt) egy betűsoros zsoltár töredékeit tartalmazza, mely költői módon leírja, mint jő az Úr ítéletre Asszíria ellen, hogy azt megsemmisítse, és sanyargatott választott nemzetét megmentse. — A második és harmadik fejezet egységes, összefüggő beszéd, mely igen élénk vonásokkal érzékelteti a Ninive ellen felvonuló hadsereg félelmetes erejét, Ninive bukását, majd e város bűneinek korholásával reámutatott arra, hogy az isteni büntetés méltán érte a romlott és vérengző várost. — Náhum könyvében semmiféle messiási részletet sem olvasunk. Egyes helyekből (pl. 2, 6 ; 3, 14. 17.) az látszik, hogy Náhum Ninive viszonyait igen jól ismerte. Ninive ellenségeit a próféta nem jelöli meg közelebbről.

Náhum Tébe (No-Ámmon) bukására, mely 663-ban történt, mint már bekövetkezett tényre céloz, de Ninive pusztulását (612.) még mint eljövendő eseményt várja. Könyvének megírása tehát 663 és 612 közé esik ; de mivel már céloz az Assurbanipal asszír király halála után (626.) bekövetkezett rohamos hanyatlásra (3, 12—19.), valószínű, hogy e jövendölése a 626 és 612 közé eső évekből való.

Könyvét mind a zsidó, mind a keresztény hagyomány mindenkor hiteles és sugalmazott munkának vallotta.

1. FEJEZET.

Zsoltárszerű leírása az isteni ítéletnek, mely az Úr ellenségeire, elsősorban Ninivére vár.

1 Fenyegető *jövendölés* Nínive ellen.
Az elkesi Náhum látomásának könyve.

2 Féltékeny és bosszúálló Isten az Úr,
Bosszúálló és haragvó.
Bosszút áll ellenségein az Úr,
És hajthatatlan elleneivel szemben.
3 Türelmes az Úr és nagyhatalmú,
De nem hagy teljesen bűntetlenül.

Eljő az Úr viharban és forgószélben,
S a felhő a por az ő lába nyomán.
4 Reászól a tengerre és kiszárítja,
S a folyókat mind kiapasztja.

Eltikkad Básán és a Kármel,
És elfonnyad a Libanon virága.
5 Megremegnek előtte a hegyek,
És *elolvadnak* a halmok;
Tekintetétől megrendül a föld,
S a földkerekség és minden lakója.
6 Ki állhat meg haragos színe előtt,
Ki állhat helyt haragjának tüze előtt?
Bosszúja kiárad, mint a tűz,
S a kősziklák megolvadnak előtte.

7 Jó az Úr és megerősít ő a szorongatás napján,
És ismeri a benne bízókat.
8 De rohanó vízözönnel vet véget *az ellene támadóknak*,
És ellenségeit a sötétség üldözi.
9 Mit terveztek az Úr ellen?

1, 1—15; 2, 2.

Zsoltárszerű leírása az isteni ítéletnek, mely az Úr ellenségeire, elsősorban Ninivére vár.

1. *1. Fenyegető jövendölés Nínive ellen*, Vulg. szószerint: «Nínive terhe». — *2—3b. A zsoltár bevezetése.* — *2. Az Úr féltékenysége* abban áll, hogy dicsőségét, valamint a választott nép javát minden ellenséggel szemben megvédelmezi.

3c—6. Az Úr félelmetes eljövetelének rajza. A próféta a leírás egyes képeit egy hatalmas viharról veszi, mely az egész természetet alapjaiban megrendíti. V. ö. Zsolt. 17, 8—16; Hab. 3. — *4.* A Jordántól keletre fekvő *Básánt* és *a Kármelt* a próféta mint Izrael országának legtermékenyebb területeit említi; a *Libanon*nak is rendkívül gazdag volt a növényzete. — *5. Elolvadnak* (héb.), Vulg. «pusztává lesznek». — *6. A kősziklák megolvadnak előtte*, a héber szerint: «A kősziklák összetörnek előtte».

7—11. A bűnösök tehetetlenek az Úrral szemben. — *7.* Az Úr a nagy ítélet alkalmával sem feledkezik meg a benne bízókról. — *8.* A *vízözön* és a *sötétség* az Isten büntető ítéletének jelképei. *Az ellene támadóknak:* így a Hetvenes görög fordítás. A Vulgata és a mai héber szöveg szerint: «az ő helyének» (t. i. Ninivének). — *9.* Az Úr szándékait semmiféle emberi tervezgetés sem gátol-

Végrehajtja ő a pusztítást!
Nem keletkezik kétszer veszedelem!
10Bizony, mint az egymásba fonódó tövisek,
Olyan lesz az együtt tivornyázók lakomája;
Elégnek, mint az egészen száraz tarló.
11Belőled származott az, aki gonosz terveket szőtt az Úr ellen,
Ki elméjében törvényszegést forgatott.

12Így szól az Úr: Ha még oly erősek és még oly sokan lesznek is,
Akkor is levágatnak és elvesznek!
Megaláztalak, de nem alázlak meg többé.
13Most összetöröm a veszszejét annak, aki hátadat *verdesi*,
És bilincseidet széttöröm.
14Rólad pedig ezt parancsolja az Úr:
Nevednek ne támadjon többé utóda!
Istened házából kiirtom a faragott és az öntött bálványokat,
Elkészítem sírodat, mert becstelen vagy!
15Íme a hegyeken van a jó hírt hozónak lába,
Azé, aki békét hirdet.
Üld meg, Júda, ünnepeidet és váltsd be fogadalmaidat,
Mert nem halad át többé rajtad Beliál;
Mindenestül elveszett!

hatja meg. *Nem keletkezik kétszer veszedelem:* az Isten nem sujt kétszer, mert egyszeri támadással is végleg megsemmisíti ellenségeit. — *10.* Nehéz szöveg. *Az egymásba fonódó tövisek* alaktalan, egymástól csak nehezen elválasztható tömegükkel jellemző képei a Ninivében uralkodó politikai és társadalmi anarchiának és kicsapongásoknak az asszír birodalom végső napjaiban. — *11.* Az Úr szava Nínive ellen. A vers értelme az, hogy Nínive saját maga volt az oka romlásának.

12—15. Ninivére végromlás, Izraelre és Júdára szabadulás vár. — *12*a—b. A *levágás* (szószerint: «lenyírás») a teljes kifosztás jelképe. — *12*c—*13.* Közbevetett és Izrael népéhez intézett mondás: az Úr *megalázta* ugyan népét, *de nem alázza meg többé*, sőt *összetöri* Asszíria büntető hatalmát, mellyel eddig Izraelt sanyargatta. V. ö. Iz. 10, 5. — *14.* Ninivének még neve is feledésbe megy. Kétszáz évvel Nínive elbukása után az arra haladó Xenophon görög hadvezér seregei már nem is sejtették, hogy a hajdan oly hatalmas világváros romjai közelében vannak. — *Istened*, a héber szerint: «Isteneid». A vers második fele azt jelenti, hogy Nínive bukását a bálványozás (és a vele kapcsolatos vétkek) okozták. — *15.* Az asszír hatalom összeomlása Júda számára örömhírt jelentett. A *jó hírt hozó* az, aki Júdának meghozza a hírt Nínive bukásáról. Ez már *a hegyeken van*, vagyis a közvetlen közelben. *Beliál* («semmirekellő» vagy «romlás») névvel a próféta a zsidó nép ellenségeit jelöli meg. Az utolsó verstag a héberben így hangzik: «Mert nem halad át többé rajtad a gonosz, — Ő teljesen kiirtatott». 15c—e. értelme: Júda mutasson be hálaáldozatokat az Úrnak, mert legfőbb ellensége végleg megsemmisült. — A zsoltár befejezése a 2. fejezet 2. versében olvasható: Az Úr helyreállítja Júda és Izrael dicsőségét, melyet az asszír hatalom ideig-óráig elhomályosított.

2. FEJEZET.

A zsoltár befejezése. — Az ellenséges hadsereg elfoglalja Ninivét, lakosságát fogságba hurcolja és minden kincsét elrabolja.

[1]Felvonul előtted, aki
szétszór téged,
Aki ostrom alá veszi
ostromműveidet;
Lesd csak az utat, tedd
erőssé derekadat,
Szedd összeminden erődet!

[2]Mert helyreállítja az Úr
Jákob dicsőségét
És Izrael dicsőségét egyaránt;
Bár a pusztítók széjjelszórták őket,
És tönkretették csemetéiket.

[3]Hőseinek pajzsa tűzpiros,
Seregének emberei karmazsinszínű *ruhát viselnek;*
Fáklyaként tündöklik
harci szekerének szerszáma,
Amikor felkészül *a hadra,*
És kocsisai mámorosak.
[4]Zűrzavart keltenek az
utakon,
És összetorlódnak az utcákon a szekerek;
Olyanok, mint a fáklyák,
Mint a cikázó villámok.
[5]Számbaveszi vitézeit,
Rohannak útjukon;
Gyorsan felhágnak falaira,
És elkészítik a védőtetőt.
[6]Kinyitják a folyóra néző
kapukat,
S a földig lerontják a templomot.
[7]Hadi népét a fogságba
hurcolják,
Rabszolganőit elhajtják.
Nyögnek majd, mint a galambok,
És keseregnek szívükben.

2, *2. A zsoltár befejezése.* V. ö. 1, 15. magyarázatát.

2, 1. 3—3, 19. *Egységes beszéd Ninive pusztulásáról.*

2, *1. 3—10. A Ninive ellen támadó hadsereg ellenállhatatlan erővel elfoglalja a várost.* — *1.* A Ninivét *szétszóró és ostromműveit ostrom alá vevő* hadvezér Nábukodonozor babiloni trónörökös, Nábupolaszsár babiloni király fia. A vers második része a próféta gúnyos felszólítása Ninivéhez, hogy szedje össze minden erejét az ellene törő hadakkal szemben. — *3—4.* A próféta nem mondja meg név szerint, kik fogják Ninivét elpusztítani; a történelemből tudjuk, hogy Ninivét az egyesült babiloni és méd hadsereg foglalta el 612-ben. — A *3.* vers az ellenséges seregeket írja le. A *pajzsok* színe *tűzpiros:* a babiloniak pajzsa valószínűleg rézből vagy bronzból készült. *Kocsisai mámorosak,* t. i. a harci lelkesedéstől. A héber szöveg utolsó tagja homályos. — A *4.* vers első sorai a héber szerint így hangzanak: «Észeveszetten száguldanak a szekerek az utcákon, — Nyakra-főre rohannak a tereken». — Az *5.* vers már az ostromlók ellenállhatatlan támadását írja le Ninive ellen. *Számbaveszi vitézeit,* t. i. az ostromló sereg vezére. A *védőtető* a szövegösszefüggés szerint az ostromlók védelmére szolgált. A leírás oly élénk, hogy a — *6.* versben már Ninive elfoglalásáról és feldúlásáról olvasunk. *A* (Tigris) *folyóra néző kapuk,* melyeket a próféta beszéde külön kiemel, valószínűleg különösen meg voltak erősítve. V. ö. 1, 8. — *7.* A Vulgáta szerint a 7. vers

[8]És olyan lesz Ninive,
mintha tóvá *lettek volna* vizei,
És megfutamodnak ők.
«Álljatok meg, álljatok meg!» —
De egy sincsen, ki megfordulna.
[9]«Raboljátok el az ezüstöt,
Raboljátok el az aranyat!»
Se szeri, se száma a kincseknek,
A mindenféle drága edényeknek.
[10]Széthányják, széjjeltépik, szerteszaggatják;
Szívük elcsügged, térdük remeg;
Teljesen cserben hagyja őket derekuk,
És mindannyiuk arca olyan, mint a fekete fazék.

[11]Hol van *hát* az oroszlánok búvóhelye
S az oroszlánkölykök tanyája?
Ahová megbujni járt az oroszlán,
Az oroszlánkölyök, —
és nem volt, aki felriaszthatta volna.
[12]Zsákmányolt *egykor* az oroszlán,
Hogy jóllakjanak kölykei,
És öldösött nőstényei számára;
Prédával töltötte meg barlangjait,
És lakóhelyét ragadománnyal.
[13]Íme én ellened *megyek!* — Úgymond a seregek Ura; —
Füstté égetem szekereidet,
Oroszlánkölykeidet kard emészti meg;
Véget vetek a földön zsákmányolásodnak,
És nem hallatszik majd többé követeid szava.

első részének értelme az, hogy az asszír sereg a fogságba jut. A héber szöveget egyes magyarázók úgy értelmezik, hogy Zíb (Istar istennő) szobrát elhurcolja a hódító ellenség, és az istennő zokogó papnőit (= *rabszolganőit)* is *elhajtják* a fogságba. Más magyarázat szerint az asszír királynénak és rabszolganőinek elhurcolásáról van szó. — *8. És megfutamodnak ők:* t. i. Ninive lakosai. A 8. vers értelme az, hogy Ninive hasonló lesz az olyan vízmedencéhez, melynek vize szertefolyik. A próféta kiáltása: «*Álljatok meg, álljatok meg!*» — melyre senki sem hallgat, nagyszerűen festi a fejvesztett menekülést. — *9.* Náhum felszólítása a győztes ostromlóknak szól, és szintén a leírás élénkítésére szolgál. — *10.* Ninive lakosságának borzasztó sorsát a próféta festőileg szemlélteti nehány jellemző képpel. *Derekuk* (szószerint: veséjük) = erejük. A vers a héber szerint így hangzik: «Üresség, sivárság és pusztulás vagyon. — Csüggedt szív és reszkető térd, — Remeg minden derék, — Pírban ég minden arc».

11—13. Az Úr ítéletének költői összefoglalása. — *11—12.* Ninive elbukása a prófétának lelki szeme elé idézi a város hajdani nagyságát és félelmetes erejét, miért is azt *oroszlánok búvóhelyéhez* és *tanyájához* hasonlítja, melyet senki sem mert megközelíteni. A próféta élénk leírása egymás után sorolja fel a hím- és nőstényoroszlánt az oroszlánkölykökkel együtt. — *13. Követeid:* Asszíria követei.

3. FEJEZET.

A Ninivére váró büntető ítélet okai: a vérengzés, a csalárdság, az erőszakosság, a bálványozás, az erkölcstelenség. — Ninivét is eléri Nó-Ámon sorsa. — Nínive képtelen lesz az ellenállásra, mert hatalma minden ízében elkorhadt.

[1]Jaj *neked*, vérnek városa,
Te egészen hazug;
Telve vagy fosztogatással,
És nem távozik tőled a
rablás.
[2]Csattog az ostor,
Dübörög a robogó kerék,
Zihál a ló,
Száguld a szekér,
Közelednek a lovasok,
[3]Csillog a kard,
Villog a lándzsa,
Nagy a megöltek száma
És szörnyű a romlás;
Nincs száma a holttesteknek,
Hulláikba botlanak.
[4]Mert sokat paráználkodott a szép és bájos
parázna nő,
Mert varázslást űzött,
Mert nemzeteket adott el
paráznaságával
És nemzetségeket varázslásaival.
[5]Íme én ellened *fordulok*,
— úgymond a seregek
Ura, —
És feltárom előtted szégyenedet,
És megmutatom meztelenségedet a nemzeteknek,
És gyalázatodat az országoknak.
[6]Utálatosságot halmozok reád,
Gyalázattal illetlek,
És példává teszlek.
[7]Olyan leszel, hogy mindenki, aki lát,
Visszatántorodik tőled és így szól:
Elpusztult Nínive!

Ki csóválja majd fejét fölötted?
Honnan keressek számodra vígasztalót?
[8]Vajjon különb vagy-e te *Nó-Ámon*nál,
Mely a folyók mellett fekszik? —
Vizek veszik körül,

3. *1—7c. A Ninivére váró büntető ítélet okai: a vérengzés, a csalárdság, az erőszakosság, a bálványozás, az erkölcstelenség.* — *1.* Nínive bűnei: a vérengzés, a csalárdság, a fosztogatás és a rablás; az utóbbi a meghódított népektől követelt adókat és hadi sarcot is jelenti. — *2—3.* A próféta ismételten visszatér a város ostromának és elfoglalásának egyes mozzanataira. — *4.* Nínive egyéb bűnei: az erkölcstelenség és a nemzetek leigázása. Nínive fénye és hatalma elszédítette a nemzeteket, melyek szövetségét keresték és előtte meghódoltak. — *Varázslást űzött*: figyelemre méltó, hogy az asszír irodalomnak jelentékeny része varázslószövegekből áll. — *5.* Az Úr meg fogja mutatni Nínive gyalázatát (végromlását) ugyanazon nemzetek előtt, amelyek egykor diesőségét csodálták. — *6.* Az előbbi vers gondolatának folytatása. *Példává teszlek*, t. i. elrettentő példává.

7d—11. Nínivét is eléri Nó-Ámon sorsa. — *7d.* A *fej csóválása* itt a részvét jele. — *8. Nó-Ámonnál* (héb.), a Vulgáta szerint: «a népes Alexandriánál». Nó-Ámon (= Tébe), Ámon isten ősrégi szent városa, a mai Karnak és Lukszor helyén feküdt. *Védősánca*

Védősánca a tenger,
Falai a vizek.
[9]Etiópia volt az erőssége
És a végtelen Egyiptom;
Afrika és Líbia lakói voltak segítségére.
[10]És mégis számkivetésbe, fogságba hurcolták,
Kisdedeit minden utcasarkon a földhöz verdesték;
Nemesei fölött sorsot vetettek,
És minden főemberét bilincsbe verték.
[11]Te is megrészegszel
És megvetés tárgya leszel;
Te is oltalmat keresel majd
Az ellenség elől!

[12]Minden erődítésed olyan,
Mint a korán érő fügével megrakott fügefa:
Ha megrázzák, az evőnek szájába hullanak.
[13]Íme *hadi* néped olyan benned, mint az asszonyok;
Országod kapui feltárulnak
És kinyílnak ellenségeid előtt,
Tűz emészti meg záraidat.
[14]Meríts *bár* magadnak vizet az ostrom *idejére*,
Erősítsd meg *bár* erődítéseidet,
Eredj *bár* a sárba, taposd és gyúrd,
És *készíts* téglát:
[15]Ott emészt meg téged a tűz,
Kiirt a kard,
Felfal, mint a sáska.
Gyűlj bár egybe, mint a sáska,
Légy bár oly nagyszámú, mint a *szöcske*,
[16]Legyen bár több az üzleted,
Mint az ég csillaga:

a tenger (héb.), vagyis a hatalmas folyam, a Nílus. A Vulgáta szerint: «gazdagsága tenger(nyi)». *Falai a vizek:* No-Ámont a Nílus folyam szinte bevehetetlenné tette. — *9.* Nó-Ámon Felső-Egyiptomnak, sőt az egész óvilági Afrikának egyik legfontosabb városa volt, mely fekvésénél fogva Etiópiának is a kulcsa volt. *Afrika*, a héber szerint: «Pút» (Punt országa), talán a szomáli partvidék. — *10.* Nó-Ámont 663-ban meghódította Assurbanipal asszír király, miután legmakacsabb ellenfelét, az etiópiai Tárákát (vagy Tirhakát), ki egyszersmind Egyiptomnak is a királya volt, hosszas és nehéz háborúban leverte. — *11.* Amilyen sors érte Nó-Ámont, olyan sors fogja érni Ninivét is, Nó-Ámon meghódítóját. A *megrészegedés* az elerőtlenedést jelenti. A vers utolsó része Nínive teljes tehetetlenségét írja le végső napjaiban, és szószerint beteljesedett.

12—19. Nínive képtelen lesz az ellenállásra, mert hatalma minden izében elkorhadt. — *12.* A legkisebb támadás romba dönti majd Nínive erődítéseit. — *13.* Nínive hadseregéből hiányzik a férfias bátorság, a város védtelenül áll az ellenség előtt. Náhum olyan korban írt, amikor az asszír hatalom már közvetlenül bukása előtt állott. — *14.* Minden előkészület a vár védelmére hiábavaló lesz, és nem tudja feltartóztatni a végpusztulást. *Készíts téglát*, szószerint: «nyúlj téglához». Mivel Asszíriában hiányzik a kő, a sárból készült tégla játssza a főszerepet az építkezésnél. — *15. Szöcske* (héb.), Vulg. «sáska». — *16. Üzleted*, a héber szerint:

A sáska kiterjeszti szárnyát és elrepül!
17Őreid olyanok lesznek, mint a sáskák,
És *íródeákjaid* mint a sáskák sáskái,
Melyek a hideg idején meghuzódnak a kerítésekben,
De ha felkel a nap, elrepülnek,
És nem tudni a helyüket sem, ahol voltak.
18Pásztoraid, Assur királya, elszunnyadnak,
Főembereidet eltemetik;
Harci néped a hegyeken bujdosik,
És nincs, ki összegyüjthetné őket.
19Nincs *gyógyulás* a te romlásodra,
Rettenetes a te sebed!
Mindenki, ki hírt hall rólad,
Tapsol fölötted;
Hiszen kire nem hatott ki szüntelenül a te gonoszságod?

«kereskedőd». Náhum Asszíria félelmetes hatalmát sáskajáráshoz hasonlítja, mely rettentő pusztítással jár, de végül mégis elmúlik. *Kiterjeszti szárnyát*, a héber szerint: «megvedlik». — *17. Őreid:* a megfelelő héber szó valószínűleg egy asszír főhivatalnokot jelent. *Íródeákjaid:* (héb.), Vulg. «kisdedeid». A próféta az egyes asszír főhivatalnokokat sáskákhoz hasonlítja, melyek *a hideg idején*, vagyis amíg Ninive sanyargatta a nemzeteket, rengeteg számúak voltak, de amikor majd *felkel a nap*, vagyis amikor elérkezik Ninive megbüntetésének ideje, egyszerre nyomtalanul eltűnnek. — *18.* Az előbbi gondolat folytatása újabb beszédkép alakjában. A *pásztorok* és a *főemberek* szintén Asszíria főemberei, kiknek halálát (a halál álmába való merülését) hirdeti a próféta. *Főembereidet eltemetik*, a héber szerint: «Főembereid alusznak». *Harci néped a hegyeken bujdosik*, a héber szerint: «Néped a hegyek között van szétszórva». — *19. Nincs gyógyulás a te romlásodra* (héb.), a Vulgáta szerint: «Nem marad homályban a te romlásod». Ninive bukásán örvendeznek az összes, általa leigázott nemzetek.

HABAKUK JÖVENDÖLÉSE.

1. — Habakuk próféta életének körülményeiről könyve semmit sem mond. Neve egyes magyarázók szerint «Ölelő»-t jelent ; mások szerint ez a név nem héber, hanem babiloni szó, mely valamely kerti növény megjelölésére is szolgál. Ha 605 körül még ifjú volt, akkor lehetséges, hogy ő volt az a Habakuk, aki Dániel prófétának az oroszlánok vermébe eledelt vitt (Dán. 14, 32—38.).

2. — Jövendölése a VII. század legvégére, valószínűleg 605 és 600 közé esik. Asszíria ekkor már elbukott, Nábukodonozor babiloni trónörökös 605-ben a kárkemisi csatában leverte Egyiptomot, és 604-ben mint Babilon királya az akkori Keletnek korlátlan ura lett. Júdára nézve az addig Asszíria részéről szenvedett elnyomást a babiloni iga váltotta fel. Habakuk prófétának jutott az a feladat, hogy ebben a nehéz helyzetben fenntartsa a zsidó nép bizalmát az Istenben, és megjövendölje a babiloni nagyhatalom bukását, ami egyúttal a választott nép sorsának jobbrafordulását is jelentette. Könyvének 1. fejezete az elnyomást írja le, 2. fejezete a babiloniakra váró büntető isteni ítéletet, 3. fejezete pedig, mely az ószövetségi Szentírásnak egyik legszebb költői részlete, az Istent, mint az egész természetnek és az összes nemzeteknek mindenható urát tünteti fel, kinek ítélete megszabadítja az elnyomott választott népet.

Egyes újabb magyarázók szerint a Habakuk könyvében említett hatalmas ellenség nem Babilónia, hanem Nagy Sándor birodalma ; de ez a vélemény szövegváltoztatásra támaszkodik. (L. 1, 9. magyarázatát.)

Habakuk könyvét mind a zsidó, mind a keresztény hagyomány állandóan hiteles és sugalmazott iratnak tartotta.

1. FEJEZET.

Bevezetés. — A próféta fájdalmasan panaszkodik, hogy a gonoszok elnyomják az igazakat. — A káldeus ellenség kegyetlensége és ellenállhatatlan ereje. Könyörgés az Úrhoz.

[1]A fenyegető *jövendölés*, melyet Habakuk próféta látott.

[2]Meddig kiáltok *még*, Uram,
És nem hallgatsz meg engem?
Kiáltozom hozzád, mert erőszakoskodnak velem,
És te nem szabadítasz meg *engem?*
[3]Miért engedsz látnom gonoszságot és nyomorúságot,
Miért kell fosztogatást és elnyomást látnom magam előtt?
Folyik a per, és egyre nagyobb a civakodás.
[4]Ezért sértik meg a törvényt,
És nem ér célhoz a jog;
Hiszen a gonosz az igaz fölé kerekedik,
És így hamis ítélet származik.

[5]Tekintsetek a nemzetek felé, és lássatok,
Csodálkozzatok és bámuljatok,
Mert olyan dolog történik napjaitokban,
Melyet senki sem hinne el, ha elbeszélnék.
[6]Mert íme én felkeltem a káldeusokat,
A vad és gyors népet,
Mely széltében bejárja a földet,
Hogy elfoglaljon olyan hajlékokat, melyek nem az övéi.
[7]Borzalmas és rettenetes *nép az!*

1. 1. *Bevezetés.* — *A fenyegető jövendölés*, Vulg. szószerint: «A teher». — *2—4. A próféta fájdalmasan panaszkodik, hogy a gonoszok elnyomják az igazakat.* Ez a három vers valószínűleg egy nagyobb beszéd töredéke vagy kivonata. Az általánosabb magyarázat szerint a szent szerző a választott nép között előforduló *erőszakoskodás, fosztogatás, elnyomás*, pereskedés, igazságtalan ítélkezés és egyéb törvényszegések miatt panaszkodik az Úr előtt. Más vélemény szerint *az igaz* (4. v.) = Izrael népe, mert nála van az igaz Isten tisztelete, az erőszakoskodó gonoszok pedig a babiloniak. Ez utóbbi vélemény hívei szerint az 1—4. versnek eredeti helye a 11. vers után volt. — *4. Ezért sértik meg a törvényt*, a héber szerint: «Ezért erőtlen a törvény». *A gonosz az igaz fölé kerekedik*, a héber szerint: «A gonosz körülveszi az igazat».

5—11. A káldeus ellenség kegyetlensége és ellenállhatatlan ereje. A próféta szeme előtt valószínűleg a kárkemisi csatában diadalmaskodó babiloni hadsereg lebeg. (L. a Bevezetést.) — *5.* A beszélő személy az Úr. A próféta nagy lelki megindultságát megmagyarázzák a hatalmas világtörténelmi események: Ninive elbukása és Egyiptom döntő veresége. *Olyan dolog történik*, a héber szerint: «oly dolgot művelek». — *6. A káldeusok* a babiloniak, kik 626-ig Asszíria alattvalói voltak. A káldeusok nem csupán a zsidók, hanem minden szomszédos nép ellen háborút viseltek, hogy országukat elfoglalják. — *7. Tőle jön a jog:* önmagán kívül nem ismer el semmiféle hatalmat sem, melynek számot

Tőle jön a parancs és az elnyomás.
[8]Lovai gyorsabbak a párducnál,
És sebesebbek az esti farkasnál.
Elszélednek lovasai:
Eljönnek ugyanis lovasai messziről,
Repülnek mint a zsákmányra siető saskeselyű,
[9]Zsákmányolni jön valamennyi.
Arcuk olyan, mint a perzselő szél,
És szedik a foglyokat, mint a fövenyt.
[10]Királyokon diadalmaskodik,
És fejedelmekből gúnyt űz;
Minden erődítésen *csak* nevet,
Töltést emel és elfoglalja őket.
[11]Aztán megfordul, mint a szél,
Elvonul és elbukik;
Ilyen az ő istenétől nyert ereje.

[12]Nemde te vagy, Uram,
Kezdettől fogva az én Istenem?
Én Szentem, mi meg nem halhatunk.
Uram, te hívtad őt az ítéletre,
Erőssé tetted, hogy büntess.
[13]A te szemed tiszta, s te nem nézheted a roszszat,
A gonoszságot nem szemlélheted.
Miért nézed *tehát* e gonosztevőket,

kellene adnia. — *8.* V. ö. Jer. 4, 13; 5, 6; Szof. 3, 3. *Az esti farkasnál:* az egész nap éhező farkas különösen kegyetlen. *Elszélednek lovasai*, a héber szerint: «Vágtatnak lovasai». *Eljönnek ... messziről:* semmiféle távolság sem tudja a nemzeteket megoltalmazni Babilónia hadseregétől. — *9. Zsákmányolni jön valamennyi:* az összehasonlítás alapja az előbbi versben említett *saskeselyű* falánksága. A *perzselő szél* kifejezés a Vulgáta állandó körülírása a «keleti szél» helyett. Egyes újabb magyarázók 9b-t így fordítják: «Gómer felől (fordul) arcuk kelet felé», — és ezt a részletet Nagy Sándor hadseregére vonatkoztatják, mely a nyugati országokból zúdult a Kelet tartományaira. Azonban ez a fordítás erőszakos szövegváltoztatást kíván meg, melyet sem a héber szöveg, sem a régi fordítások nem javasolnak. — *10.* Az ellenség minden tekintetben legyőzhetetlennek látszik. *Királyokon diadalmaskodik*, a héber szerint: «Királyokat tesz csúffá». *Minden erődítésen csak nevet:* a megerősített várakat könnyűszerrel foglalja el. — *11.* A pusztító vihar végre elvonul és megszűnik. A *szél* a babiloni hatalom jelképe. Az *és elbukik* kifejezés közvetlenül (jelképes beszéd nélkül) magára Babilóniára vonatkozik. *Elbukik*, a héber szerint: bűnbe esik».

12—17. A próféta könyörgése az Úrhoz. — *12.* Az Isten szentségével ellenkeznék, ha megengedné, hogy a gonoszok állandóan diadalmaskodjanak a választott nép fölött; a babiloniak csak büntető eszközei az Úrnak, de mihelyt a büntetés mértéke betelt, vége lesz az elnyomásnak. A héber szöveg szerint a vers második tagja így hangzik: «Uram, igazságosságra alkottad őt, — Te, ó kőszikla, arra rendelted őt, hogy büntess vele». — *13.* A *rossz*

És *miért* hallgatsz, amikor a gonosz elnyeli a nála igazabbat?
14Olyanokká teszed-e az embereket, mint a tenger halait,
És mint a csúszó-mászót, melynek nincsen gazdája?
15Valamennyit kifogja horoggal,
Kihúzza hálóval és varsájába gyüjti;
Ezen örvend és ujjong.
16Ezért mutat be áldozatot hálójának,
És áldozik varsájának,
Mert általuk lett kövérré osztályrésze,
És válogatottá eledele.
17Épen azért kifeszíti hálóját,
És nem szánja állandóan öldökölni a nemzeteket.

2. FEJEZET.

A próféta az őrhelyen áll és várja az Úr kinyilatkoztatását. — Babilóniára bűnei miatt végromlás vár. — Öt átok Babilónia ellen.

1Kiállok őrhelyemre,
Megvetem lábamat a sáncon,
És figyelek, hogy lássam: mit szól majd hozzám,
És mit feleljek, ha cáfol engem.
2És felelt nekem az Úr és mondotta:
Írd fel e látomást,
És vésd olvashatóan táblákra,
Hogy könnyen átfuthassa, aki olvassa.
3Mert *amit* a látomás *mond*, *még* a távolban van,
De már teljesedéséhez közeledik

az a nyomorúság, melyet a babiloniak Júdára (és a többi nemzetekre, 17. v.) hoznak. Az Isten nem nézheti a gonoszságot helyeslőleg; ez ellenkeznék szentségével. — *14.* Az összehasonlítás alapja a teljes védtelenség. — *15.* Az előbbi vers szóképének folytatása. A logikai alany: Babilónia. A próféta vagy a Jer. 16, 16-ban is említett portyázásokra céloz, vagy Babilónia diadalmas hadjárataira Ninive, Assur, Harran ellen 612—609 között. Az ellenség *örvend és ujjong*, mert senki sem állhat neki ellen. — *16.* Az ókori királyok győzelmeinek ábrázolásában gyakran szerepel a háló, melyben az ellenségnek foglyul ejtett harcosai láthatók. A *háló* és a *varsa* itt a babiloniak fegyvereinek jelképei. Egyes régi írók említik, hogy a szkíták csakugyan áldozatokat mutattak be kardjuknak, mint győzelmeik eszközének. A próféta ezt a vonást a babiloniakra is átvitte. De lehetséges, hogy csak az ellenséges győzők ünnepi lakomáiról van szó. — *17. A háló kifeszítése* folytonos újabb hadjáratokat jelent. *Kifeszítés* helyett a héberben a háló kiürítéséről van szó: az ellenség mindig készen tartja hálóját (= fegyverét) az újabb fogásra. — Nemes vonása a prófétának a mély részvét a Babilónia által sanyargatott összes *nemzetek* iránt.

2. *1—4. A próféta az őrhelyen áll és várja az Úr kinyilatkoztatását.* — *1.* A vers első két sorával v. ö. Jer. 6, 17; Ez. 3, 17; Óz. 9, 8; Mik. 7, 4. *Mit szól majd hozzám*, t. i. az Úr. — *2.* Az Isten vigasztaló szava a jövő nemzedékeknek is szól, ezért a próféta parancsot kap annak felírására. V. ö. Iz. 8, 1—4. — *3. A látomás*, t. i. az újabb látomás, mely Babilónia megbüntetésére vo-

És meg nem hiúsul;
Ha késlekedik is, higgy benne,
Mert biztosan eljő és el nem marad.
[4]Íme abban, aki hitetlen, nem igaz a lélek,
Az igaz azonban hite által életben marad.

[5]De amint a bor megejti azt, aki issza,
Olyan lesz a kevély ember:
Tiszteletben nem részesül.
Kitátja a torkát, mint az alvilág,
És telhetetlen, mint a halál:
Magához von minden nemzetet,
Magához gyüjti az összes népeket.
[6]Vajjon nem mondanak-e majd mindezek példázatot róla,
És találós beszédet felőle, így szólva:

Jaj annak, aki halmozza azt, ami nem az övé!
Vajjon meddig gyüjti maga ellen a sűrű sarat?
[7]Vajjon nem támadnak-e majd hirtelenül mardosóid,
És nem kelnek-e fel zaklatóid?

natkozik és az 5—20. versben olvasható. Habakuk jövendölése 539-ben teljesedett be. — *4.* A vers két tagja egymással szép ellentétes párhuzamban áll. A *hitetlen* (héb. «a felfuvalkodott») a babiloni nép, az *igaz* a választott nép, illetve ennek jámborai, kik *hit*ük, vagyis az Istenbe vetett bizalmuk folytán élni fognak. A vers első tagja a Hetvenes görög fordítás szerint így szól: «Íme elbukik, akinek lelke nem egyenes». A 4. vers második tagját Szent Pál (Róm. 1, 17; Gal. 3, 11; Zsid. 10, 38.) arra alkalmazza, hogy az élő hit, mely erkölcsileg jó cselekedetekben nyilvánul meg, az embert megigazulttá teszi és lelkének természetfölötti életet ad.

5—6 b. Babilóniára bűnei miatt végromlás vár. — *A kevély ember*, akit *a bor* tehetetlenné és gyalázat tárgyává tesz: a megszemélyesített Babilónia. *Az alvilág* és *a halál* a *telhetetlenség* jelképei. V. ö. Példd. 27, 20; 30, 15 sk. Babilónia telhetetlensége méltó büntetésben részesül: az összes nemzeteket le akarja igázni, de maga is csúfosan elbukik. A vers első része a héberben így hangzik: «Ezenfelül a bor álnok, — A kevély ember nem áll meg». (Valószínűleg szövegromlással van dolgunk.) — *6. Mindezek* = a káldeusoktól leigázott népek. A *példázat* és a *találós beszéd* a Babilóniát veszte miatt gúnyoló énekeket és példabeszédeket jelenti.

6c—20. Öt átok Babilónia ellen.

A *6c—8.* versben olvasható *első átok* azt mondja, hogy Babilóniának olyan lesz a sorsa, mint annak az adósnak, ki ellen összes hitelezői fölkelnek. A hitelezők a Babilónia által elnyomott, de ellene fellázadó nemzetek. — *6c. Halmozza azt, ami nem az övé:* jogtalanul gyüjti a vagyont. *Meddig gyüjti maga ellen a sűrű sarat?* A *sűrű sár*-nak megfelelő (kétes jelentésű) héber szót egyesek «zálog»-gal, mások «adósság»-gal fordítják: meddig veszi magára az adósság (vagy: a zálog) súlyát? — *7. Mardosóid*, a héber szerint: «hitelezőid». A próféta különös nyomatékkal emeli ki azt,

És te zsákmányukká leszel!
8Mivel oly sok nemzetet kifosztottál,
Kifosztanak majd téged a megmaradt népek,
Mivel embervért *ontottál*,
És igazságtalan voltál a föld, a város és minden lakója ellen.

9Jaj annak, ki gonosz kapzsisággal gyüjt *javakat* házának,
Hogy a magasban legyen fészke,
És azt hiszi, hogy megmenekül a veszedelemtől!
10Saját házad számára tervezted a gyalázatot,
Mert kiirtottál számos népet,
És vétkezett a lelked.
11Bizony, *még* a fal köve *is* kiáltja,
S a házak gerendázatának fája reáhagyja!

12Jaj annak, ki vérontással épít várost,
És gonoszsággal emel várost!
13Vajjon nem a seregek Urától van-e az,
Hogy a nagy tűznek dolgoznak a népek,
És hiábavalóságért fáradnak a nemzetek?
14Bizony, megtelik majd a föld
Az Úr dicsőségének ismeretével,
Mint ahogy a vizek elborítják a tengert.

15Jaj annak, ki italt ad barátjának
És belekeveri epéjét,
És lerészegíti, hogy láthassa szemérmét!

hogy a hitelezők hirtelenül támadnak adósukra és nem hagynak neki időt adósságainak rendezésére. — *8.* «Szemet szemért, fogat fogért.» *A megmaradt népek:* Babilónia ellenségei, elsősorban az általa elnyomott nemzetek. *A föld, a város* és *minden lakója* általában a babiloniaktól elpusztított országokat és nemzeteket jelentik.

9—11. Második átok: a próféta Babilóniának olyan sorsot jövendöl, mint amilyen azé az emberé, aki háza jólétét gonosz nyereséggel akarja biztosítani, de az igazságtalanul szerzett vagyon csak kárára szolgál. — *9.* A hasonlatot a próféta a sasról veszi, melynek fészke hozzáférhetetlen, tehát teljesen védett helyen van. V. ö. Abd. 4. v. — *10. Saját házad számára tervezted a gyalázatot:* nagyratörő terveiddel magadat döntötted szégyenbe és romlásba. — *11.* Saját házadnak alkotó részei kiáltanak bosszút ellened.

12—14. Harmadik átok: a próféta Babilónia zsarnok uralmát ostorozza, melynek alapja a vérontás és az erőszakos elnyomás. — *12.* Nábukodonozornak nagyszerű építkezései, melyekről ékiratos emlékei beszélnek, bizonyára számtalan hadifogoly életébe kerültek. — *13.* A nagy világhatalmak minden erőlködése a semmiségbe süllyed és eredménytelen marad. — *14.* Az Úr dicsősége meg fog nyilvánulni az összes nemzetek között. Ez messiási gondolat. *A tengert elborító vizek:* a tenger fenekét elborító vizek.

15—17. Negyedik átok: amilyen gyalázatosan bánik felebarátjá-

16Gyalázattal telsz el dicsőség helyett,
Iszol majd te is és elkábulsz!
Körülvesz téged az Úr jobbjának kelyhe,
És undok hányás jő dicsőségedre.
17Bizony, elborít majd téged
A Libanon ellen elkövetett gonoszság,
És megrémít majd titeket,
Hogy kipusztítottátok *rajta* a vadat,
Hogy embervért *ontottatok*,
És igazságtalanok voltatok a föld, a város és minden lakója ellen.

18Használt-e valamit a faragott bálvány,
Mert alkotója kifaragta?
Az öntött bálvány és a csalárd kép,
Mert alkotója reménykedett alkotásában,
S a néma bálványokat elkészítette?
19Jaj annak, aki mondja a fának: «Ébredj fel!»
A néma kőnek: «Kelj fel!»
Vajjon adhat-e az feleletet?
Íme arany és ezüst borítja,
És semmiféle lélek sincsen benne.
20Az Úr azonban szent templomában van,
Az egész föld némuljon el előtte!

val az, aki őt leitatja, hogy szemérmét láthassa, épúgy bánt Babilónia is a leigázott nemzetekkel, mert gyönyörködött gyalázatukban, melybe őket taszította. — *16. Elkábulsz*, a héber szerint: «Megmutatod majd gyalázatodat». *Az Úr jobbjának kelyhe* ugyanazt jelenti, mint az Úr haragjának bora; a prófétáknál gyakori kifejezése az Isten büntető ítéletének. (V. ö. Jer. 25, 15 skk.) A vers utolsó tagja a héberben így hangzik: «És gyalázat jő dicsőségedre». — *17. A Libanon ellen elkövetett gonoszság:* a próféta talán arra céloz, hogy az asszír és a babiloni királyok a Libanon cédrusaiból szerettek maguknak palotákat építeni. Nábukodonozornak egyik nagy felirata kifejezetten megemlíti, hogy az egyik szentély tetőzetéhez a Libanon válogatott cédrusait használta fel. *Kipusztítottátok rajta a vadat:* az ékiratok gyakran említik az asszír és a babiloni királyok nagy vadászatait. — Amilyen riadalmat okozott Babilónia a Libanon vadai között, olyan ijedtség jő majd reája is. Az utolsó verstag a 8. v. gondolatát (és szavait) ismétli meg.

18—20. Ötödik átok, mely a babiloniak bálványozása ellen szól. — *18.* Mivel a bálványokban nincsen élet, nem is használhatók semmire sem. *Az öntött bálvány és a csalárd kép*, a héber szerint: «az öntött kép és a hazug jóslő». A vers a bálványzás oktalanságát ostorozza. — *20.* A bálványok semmiségével fölséges ellentétben áll az Úr hatalma, ki előtt az egész földnek el kell némulnia. *Az Úr szent temploma* itt vagy a jeruzsálemi templomot, vagy valószínűbben az eget jelenti.

3. FEJEZET.

Költői leírása az Úr ítéletének, mely megbünteti az ellenséget és megszabadítja a választottakat.

[1]Habakuk próféta imádsága. A *siggájónok* szerint.

[2]Uram, eljutott hozzám a te híred,
És én megrettentem.
Keltsd életre művedet, Uram, *még* az esztendők folyamán,
Tedd ismeretessé *még* az esztendők folyamán.
Amikor haragod felgerjed, gondolj az irgalomra!

[3]Jő az Isten Dél felől,
És a Szent a Fárán hegye felől;
Dicsősége elborítja az egeket,
És dícséretével telve van a föld.
[4]Ragyogása olyan, mint a napfény:
Sugarak *törnek elő* kezéből,
Ott vagyon elrejtve ereje.

[5]Színe előtt halad a halál,
S a *dögvész* jár lába előtt.
[6]Megáll, és megméri a földet,
Tekintetével szétszórja a nemzeteket;
És összetörnek az örök hegyek,
Meghajlanak az *ősrégi* halmok

3. 1—19. Költői leírása az Úr ítéletének, mely megbünteti az ellenséget és megszabadítja a választottakat. — A héber *siggájón* szó a magyarázók szerint ditirambszerű költeményt jelent. Egyes magyarázók ezt a szót az asszír *sigú* gyökből származtatják, mely a bánatzsoltárok elnevezésére szolgáló műszó. A Hetvenes fordítás csak «ének»-ről beszél. A Vulgáta a felirat második részét így adja vissza: «A tudatlanságokért» (= a vétkekért), vagyis Habakuk próféta imádságában bűnbánó könyörgést lát.

2. A zsoltár bevezetése. — *Az Úr műve* = az Isten szándékai, melyeknek megvalósulását kéri a próféta. *Az esztendők folyamán* = nem a napok végén, hanem minél előbb. *Tedd ismeretessé*, t. i. művedet. A vers utolsó tagjában a próféta arra kéri az Urat, hogy amikor megbünteti Babilóniát, tanusítson irgalmat a választott nép iránt.

3—4. Az Úr eljő az ítéletre. — *3. Dél felől*, a héber szerint: Temánból. Temán Edomnak egyik vidéke. (V. ö. Abd. 9.) A Fárán hegye a Palesztinától délnyugatra fekvő hegyes vidék. L. Móz. IV. 13, 1. magyarázatát. A próféta lelkében felelevenednek a zsidók pusztai vándorlásának és a honfoglalásnak eseményei: amint az Úr akkor csodálatosan megsegítette népét, úgy meg fogja segíteni most is Babilónia ellen. A 3. vers első részének végén (valamint a 9. v. második tagja után és a 13. vers végén) a héber szövegben «Szela» szó olvasható, mely a Zsoltárok könyvében 71-szer előforduló zenei műszó. L. Zsolt. 3,3. magyarázatát. A Vulgáta nem fordítja le sehol sem. — Az Úr megjelenését Habakuk az egész földön tomboló nagy vihar képeivel írja le. — *4. Ragyogása:* t. i. az Úré. A héber szerint: «Olyan fényesség leszen, mint nappal». *Sugarak törnek elő kezéből*, (héb.), Vulg. szószerint: «Szarvak vannak kezében». *Kezéből* = mellőle. —

5—12. A büntető isteni ítélet leírása. — *5. A halál*, a héber szerint: «a pestis». *A dögvész* (héb.), Vulg. «az ördög». — *6. Megáll*, t. i. az Úr. *A föld megmérése* annak megbüntetését jelenti, mint a vers

Örökkévalóságának léptei
alatt.
7*Nyomorúságban* látom
Étiópia sátrait,
Reszketnek Mádián föl-
dének sátorlapjai.
8Vajjon a folyókra harag-
szol-e, Uram,
Vagy a folyók ellen irá-
nyul-e bosszúd,
Vagy a tenger ellen ha-
ragod,
Hogy felszállsz lovaidra,
És diadalmas szekereidre?
9Feszítve megfeszíted íja-
dat,
Amint megesküdtél a tör-
zseknek ;
Folyókat hasítasz a földbe.
10Látásodra megrendül-
nek a hegyek,
Kiáradnak az örvénylő
vizek,
Hallatja hangját a mély-
ség,
Magas*ra* emeli kezét.
11Nap és hold megállnak
hajlékukban,
Nyilaid fényességében ;
Villogó lándzsád ragyo-
gásában letűnnek.
12Bosszúságodban tapo-
sod a földet,
Haragodban megbénítod
a nemzeteket.
13Kivonulsz néped meg-
szabadítására,

második tagja mutatja. *Az ősrégi halmok* (héb.), Vulg. «a világ halmai». A 6. vers nagyszerű költői képben szemlélteti az Isten végtelen hatalmát, kinek egyetlen szempillantása megsemmisíti a nemzeteket, és egyetlen lépte összetöri a legnagyobb hegyeket is. — *7.* A vers első tagjában fordításunk a mai héber szöveget követi, melyet azonban az értelmezők általában így magyaráznak : «Ón alatt megremegnek Kúsán (Etiópia) sátrai», és az «Ón alatt» szavakat egy leíró megjegyzésének tartják. *Ón* városa az egyiptomi Heliopolisz. — A Vulgáta szövege igen homályos : «A gonoszságért láttam Etiópia sátrait». Etiópia és Mádián megemlítésével a próféta talán arra a vereségre céloz, melyet Otoniel bíró alatt Kúsán Rásátaim (Bír. 3, 8—10.) és Gedeon bíró alatt a mádiánták (Bír. 7.) szenvedtek. (Etiópia neve héberül : «Kús».) Az Úr segítsége, melyet a multban adott nemzetének, biztos reményt nyujt arra, hogy a jövőben sem fog megfeledkezni népéről. De lehetséges, hogy a próféta Etiópiát és Mádiánt csak általánosságban említi az összes pogány népek helyett. — *8.* Az Úr *diadalmas szekerei* az ő harci szekerei (a viharfelhők). A próféta az Istent úgy írja le, mint diadalmas harcba induló hadvezért. — *9.* Az előbbi képnek folytatása. Az Isten *íja* talán a szivárvány. *Amint megesküdtél a törzseknek:* a szöveg bizonytalan. A *folyók* a nagy eső alkalmával képződő sebes patakok. — A *10.* vers szép költői alakzatokkal leírja az egész természet megrázkódását ; a kifejezések a vízözön leírására (Móz. I. 6—9.) emlékeztetnek. *Magasra emeli kezét*, t. i. a mélység, mely kibocsátja vizeit (Móz. I. 7, 11.). A szöveg egyébként kétséges. — *11.* Az Úr *nyilai* és *lándzsája* a villámok. — *12.* A jelképes vihar leírásáról a próféta áttér az Úr diadalának leírására, melyet az ellenséges nemzetek fölött arat. — *13—15. A zsidó népre váró szabadulást a próféta az Egyiptomból való megszabadítás képeivel írja le.* — *13.* Az Úr *felkentje* Dávid uralkodó családja, amelyből a Messiás származik. — *A gonosz:* a zsidókat elnyomó ellenséges nemzetek, elsősorban Babilónia. A ház *nyaka* annak felső része : az Úr annyira romba

Felkentednek megszabadítására.
Levered a gonosz házának tetejét,
Nyakig feltárod alapját.

14Megátkozod kormánypálcáját, harcosainak fejét,
Kik szélvészként törnek elő, hogy szétszórjanak nak engem ;
Kik ujjonganak, mint aki elnyeli rejtekhelyén a szegényt.
15Utat készítesz lovaidnak a tengerben,
A nagy vizek iszapjában.

16Mikor ezt hallottam, megrendült a belsőm,
E szóra megremegtek ajkaim.
Korhadás hatolt csontjaimba,
Megremegtek lépteim.

Vajha én nyugton lehetnék a szorongatás napján,
Mely *eljő* az *őt sanyargató* népre !

17Mert nem virágzik majd akkor a fügefa,
És nem fakad rügy a szőllőkben ;
Megcsal az olajfa termése,
S a szántóföldek nem hoznak élelmet ;
Kivész az akolból a juh,
És nem lesz marha a jászoloknál :
18Én azonban örvendezem az Úrban,
És vigadozom szabadító Istenemben.
19Az Isten, az Úr az én erősségem,
És ő olyanná teszi lábamat, mint a szarvasét ;
És eljuttat engem magaslataimra a Győzelmes,
Miközben zsoltárt éneklek.

dönti az ellenség palotáját, hogy annak alapja is látható lesz. Egyébként itt is szövegromlással van dolgunk. — *14. Engem* = a zsidó népet. — *15.* A próféta a választott nép új megszabadítását a Vörös-tengeren való átkelés képével írja le.

16. A próféta költői módon leírja azt a mély hatást, amelyet az Úr ítéletének megfontolása reá tett. — Megremegtek lépteim (héb.) ; a Vulgáta szerint : «És alattam hemzsegjen». *Mely eljő az őt* (= Izraelt) *sanyargatón épre* (héb.), Vulg. «Hogy felmenjek körülzárt népünkhöz.» A próféta nagy megindultsága mellett is nyugton, sőt örömmel akarja várni az isteni ítélet *(a szorongatás)* napját, mely az isteni ígéret szerint (2. fej.) okvetlenül eljő a választott nép ellenségeire.

17—19. A prófétának az Úr iránt érzett föltétlen bizalma. — *17.* A nagy isteni ítélet felforgatja a természet rendjét. *Megcsal az olajfa termése* (szószerint : «műve») : nem hoz termést az olajfa. — *18. Szabadító Istenemben:* a Vulgáta megtartja a héber szót : «Jézusban, Istenemben». — *19.* A vers második tagja az erőt és a gyorsaságot fejezi ki. *Magaslataimra* = a magaslatokra, ahol nem érhet baj. A Vulgáta fogalmazása szerint a *győzelmes* az Isten, a *Miközben zsoltárt énekelek* kifejezés pedig a szent szerzőnek imádására, hálaadására és lelki örömére vonatkozik. A héber szöveg szerint Habakuk zsoltára az «És eljuttat engem magaslataimra» kifejezéssel véget ér ; az ez után olvasható szavak zenei megjegyzést tartalmaznak, melynek értelme : «A karmesternek, az én húros hangszereimmel».

SZOFONIÁS JÖVENDÖLÉSE.

1. — Szofoniás (nevének jelentése «az Úr oltalmaz») talán Ezekiásnak, Júda királyának ükunokája volt és Jósiás király idejében (638—608.), a nagy vallási megújhodást (622.) megelőző korban működött, valószínűleg 625 és 622 között. Ez az idő egész Elő-Ázsia történetében rendkívül mozgalmas korszak volt. Ekkor kezdődött a szkíták népének rémuralma Elő-Ázsiában, mely az ókori történetírók tanusága szerint huszonnyolc esztendeig tartott. Szofoniás nem nevezi meg a zsidó népet és szomszédait fenyegető ellenséget, de leírása valószínűvé teszi, hogy a szkítákról beszél.

2. — Könyve három beszédet tartalmaz. Az *első beszéd* (1, 1—13.) a Júdára és Jeruzsálemre váró isteni ítéletet írja le; a *második beszéd* (1, 14—2, 15.) arról szól, hogy hasonló ítélet fogja érni Filiszteát, Moábot, Ámmont, Etiópiát és Asszíriát; a *harmadik beszéd* (3. fejezet) ismét Jeruzsálem ellen fordul, de a megtérő népnek az Úr bőséges áldását jövendöli meg a messiási korban. — Könyvének stílusa igen szép, főleg az utolsó beszéd diadaléneke (14—20. v.) méltán foglal helyet a legszebb prófétai részletek között.

Az Úr ítéletének napja Szofoniásnál nem jelenti a messiási ítélet napját, hanem azt az isteni ítéletet, melynek végrehajtója a szkíta nemzet volt.

Szofoniás könyvét a zsidó és a keresztény hagyomány mindenkor sugalmazottnak és hitelesnek ismerte el.

1. FEJEZET.

Bevezetés. — Az egész világra, de főleg Júdára és Jeruzsálemre váró isteni ítélet. — Az Úr nagy napja.

[1]Szofoniáshoz, annak a
Kúsinak a fiához, aki
Godoliásnak volt a fia,
ki meg Amariásnak, Ezekiás fiának volt a fia, a következő szózatot intézte az Úr Jósiásnak,
Ámon fiának, Júda királyának napjaiban.

[2]Bizony *elpusztítok* én
mindent a föld színéről,
— Úgymond az Úr : —
[3]*Elpusztítok* embert, állatot,
Elpusztítom az ég madarait és a tenger halait ;
És romlás jő az istentelenekre,
És kiirtom én az embert
a föld színéről,
— Úgymond az Úr.
[4]És kinyujtom kezemet
Júdára
És Jeruzsálem minden
lakójára,
És kiirtom erről a helyről
Báál maradékait,
S a bálványok papjainak
nevét és a papokat,
[5]És azokat, kik a háztetőkön az ég seregét imádják,
És azokat, akik imádják
ugyan az Urat és reá
esküsznek,
De Melkomra *is* esküsznek,
[6]És azokat, kik elfordultak az Úrtól,
S akik nem keresik az Urat,
Sem nem törődnek vele.
[7]Hallgassatok el az Úr
Isten színe előtt,
Mert közel van az Úr
napja,
Mert áldozatot készített
az Úr,
És megszentelte meghívottjait !
[8]És leszen :
Az Úr áldozatának napján pedig

1, 1—13.

1. *1. Bevezetés.*

2—9. Az egész világra, de főleg Júdára és Jeruzsálemre váró isteni ítélet. — 2. Elpusztítok, elpusztítom (héb.), a Vulgáta szerint: «összegyüjtök», «összegyüjtöm». — A 2. és — a *3.* vers általános fenyegetéseit, melyek találóan jellemzik a veszedelem nagyságát, a — *4.* vers Júdára és Jeruzsálemre korlátozza. *Báál* a kánaáni népek főistene volt. A próféta szavai nem azt mutatják, hogy működése idején Báál tiszteletének talán csak csekély maradványai voltak ; Szofoniás azt mondja, hogy az Úr Báál tiszteletét teljesen ki fogja irtani, úgy, hogy annak semmi nyoma sem marad. — *5.* A *háztetők*ről mint a bálványozás színhelyéről beszél Kir. IV. 23, 12 ; Jer. 19, 13. *Az ég serege* a csillagok. A gonoszok az Úr imádását összekötötték Melkom hamis isten tisztelctével. *Melkom* (v. ö. Kir. IV. 23, 13.) azonos Molokkal, kinek gyermekáldozatokat mutattak be. — *7. Hallgassatok el*, t. i. az Úr iránt való tiszteletből. *Az Úr napja* a rettenetes ítélet napja, melyet az Úr az ellenség által fog végrehajtani. A próféta az ítéletet egy ünnepélyes áldozat szóképével írja le : a *meghívottak* a zsidók ellenségei. Az *elkészített áldozat* maga Júda és Jeruzsálem népe, melyet az Úr a megölésre szánt. — *8.* A *királyfiak* a királyi család, mint a

Megfenyítem majd a fejedelmeket,
A királyfiakat és mindazokat,
Kik idegen ruhába öltöznek,
9És megfenyítem azon a napon mindazokat,
Akik kihívó módon átlépik a küszöböt,
De gonoszsággal és csalárdsággal töltik meg Uruknak, Istenüknek házát.

10Ama napon, — úgymond az Úr, —
Majd vészkiáltás hangzik a Halkapu felől,
És jajveszékelés az Újváros felől,
És nagy robaj a dombok felől.
11Jajveszékeljetek csak, Mozsár lakói,
Mert elnémult Kánaán egész népe,
Elvesztek mindazok, kik ezüstbe burkolództak.
12Ama napon majd lámpással átkutatom Jeruzsálemet,
És meglátogatom a férfiakat,
Kik olyanok, mint a seprőjére ülepedett *bor*.
S akik azt gondolják magukban:
Nem tesz az Úr jót, és nem tesz rosszat sem!
13Kincsük akkor majd prédára jut,

Hetvenes görög fordítás világosan kifejezi; Jósiás király nyolcéves korában lépett a trónra, s a nagy vallási reform idején is csak huszonhatéves volt. Az *idegen ruhába öltözés* az idegen erkölcsök felvevését jelentette. — *9.* A *küszöb* a Vulgáta szerint talán a templom küszöbét jelenti; a héber kifejezés általános értelmű. A próféta talán valami babonás szertartásról beszél, amit valószínűvé tesz az, hogy a héber szöveg a küszöb átugrását említi. Az *Istenük* szó hiányzik a héber szövegben.

10—13. Az Úr rettenetes ítélete Jeruzsálem egész városát rémülettel tölti majd el. — *10.* A *Halkapu*, melyről Krón. II. 33, 14; Neh. 3, 3; 12, 38-ban is szó van, Jeruzsálem északi oldalán volt. Az *Újváros* Jeruzsálemnek az a része volt, mely a Dávid király korabeli faltól északra épült, és amelyet Ezekiás király észak felől fallal vétetett körül. A *nagy robaj* a rombadülő házaktól ered; a *dombok* Jeruzsálem különböző magaslatai, elsősorban a Sion. — *11.* A *Mozsár* egyes magyarázók szerint egész Jeruzsálemnek képletes elnevezése, mert a városra és lakóira a mindent összetörő ísteni ítélet vár. Más vélemény szerint a Mozsár Jeruzsálemnek valamelyik völgye, talán a Tiropoion völgye volt. *Kik ezüstbe burkolództak*, a héber szerint: «kik meg vannak rakva ezüsttel», t. i. a kereskedők. — *12. Lámpással átkutatom Jeruzsálemet:* nem lesz rejtekhely, ahová a bűnösök az Isten haragja elől menekülhetnének. *Kik olyanok, mint a seprőjére ülepedett bor:* a bor, ha időről-időre át nem töltik és le nem fejtik, megsűrűsödik és megromlik. V. ö. Jer. 48, 11. Szofoniás azokat korholja, kik gondtalanul, nyugodtan élnek, kik tagadják, hogy a történelem eseményeit az isteni gondviselés intézi, és épen ezért semmit sem tesznek, hogy az Úr haragját elfordítsák magukról. — *13.* Ezeket az Úr ítéletének napján rettentő csalódás fogja érni. A vers második része Ám. 5, 11-ből vett idézet.

Házuk pusztaságra.
Építsenek bár házakat,
Nem laknak majd *bennük;*
Ültessenek bár szőllőket,
Nem isszák majd borukat!

14Közel van az Úr nagy napja ;
Közel van, és felette siet!
Keserves lesz az Úr napjának szava,
Szorong majd akkor a hős *is*.
15Harag napja lesz az a nap,
Szorongatás és szükség napja,
Veszedelem és nyomorúság napja,
Sötétség és homály napja,
Felhő és vihar napja,
16Trombita és harsona napja a megerősített városok ellen
És a magas ormok ellen!
17Szorongást bocsátok *akkor* majd az emberekre,
És járásuk olyan lesz, mint a vakoké,
Mert vétkeztek az Úr ellen.
Vérüket kiöntik, mint a port,
És testüket, mint a szemetet.
18Sem ezüstjük, sem aranyuk nem szabadíthatja meg őket
Az Úr haragjának napján;
Bosszújának tüze megemészti az egész földet,
Bizony hirtelenül véget vet a föld valamennyi lakosának.

2. FEJEZET.

Felhívás bűnbánatra és megtérésre. — Filisztea, Moáb, Ámmon, Etiópia és Asszíria végromlása.

1*Szálljatok magatokba, térjetek magatokba,*
Ti szeretetre nem méltó nép,
2Mielőtt a parancs megszülné azt a napot,
Mely hasonló a tovaszálló porhoz,
Mielőtt reátok jönne az Úr bosszúságának haragja,

1, 14—2, 15.

1. *14—18. Az Úr nagy napja.* — *14.* Valószínűleg ezzel a verssel kezdődik Szofoniás *második beszéde*, mely a második fejezet végéig tart. — Az Úr ítéletének rettenetes napja már közel van, és nemcsak Júdát, hanem az egész akkori Keletnek minden országát sujtani fogja. A jövendölés a szkíták betörésével és 625-től 598-ig Elő-Ázsia fölött tartó uralmával teljesedett be. — *15.* Az összes szóképek az isteni ítélet borzalmas voltát rajzolják. Az Egyház Szofoniás próféta több kifejezését átvette a «Dies irae» («Napja Isten haragjának») komor fenségű himnusába és a «Libera me Domine» («Ments meg, Uram, engem . . .») imádságába az utolsó ítélet költői festésére. — *16.* Az Úr ítéletét a próféta pusztító háború alakjában várja. — *17—18.* V. ö. Ez. 7, 19.

2. *1—3. Felhívás bűnbánatra és megtérésre.* — *1.* A vers első részében a fordítás a héber szöveget követi. A Vulgáta szószerint így hangzik: «Jöjjetek össze, gyüljetek össze». Szofoniás bűnbánatra hívja fel a népet (v. ö. Jóel, 1, 13 sk.), mielőtt — *2.* az ítélet napja Júdára törne. A *parancs* az Úr intézkedése, mely

Mielőtt reátok jönne az
Úr méltatlankodásának
napja!
[3]Keressétek az Urat valamennyien,
Ti alázatosai a földnek,
Kik az ő törvénye szerint
cselekesztek;
Törekedjetek az igaz*ság*ra,
Törekedjetek az alázatos*ság*ra,
Hátha így rejtekhelyet találtok
Az Úr haragjának napján!
[4]Mert rommá leszen Gáza,
És pusztasággá Askalon;
Fényes nappal elűzik
Azótust,
És kiirtják Akkaront.
[5]Jaj nektek, tengerpart
lakói,
Krétaiak nemzetsége!
Az Úr igéje ellened van,
Kánaán,
Filisteusok földe!
Bizony, elpusztítalak, úgy
hogy lakosod nem marad!
[6]És a tengerpart pásztorok pihenőhelyévé lesz,
És juhok aklaivá;
[7]És vidéke Júda házának
maradékára száll,
Ők legeltetnek majd rajta,
És Askalon házaiban térnek este nyugovóra,
Mert meglátogatja őket
az Úr, az ő Istenük,
És *jóra* fordítja *sorsukat*.
[8]Hallottam Moáb gyalázkodását,
És Ámmon fiainak káromlásait,
Melyekkel népemet gyalázták,
És hetvenkedtek területével szemben.
[9]Ezért életemre mondom,
én,
— Úgymond a seregek
Ura, Izrael Istene, —

megszüli, azaz elhozza az ítéletet. *Por* helyett a héberben «polyvá»-ról van szó. *A tovaszálló por* (vagy polyva) hasonlata az ítélet napját forgeteg gyanánt szemlélteti, mely dúlva és pusztítva vonul végig az egész világon és a bűnöst magával ragadja. — *3. Igazság* és *alázatosság* (héb.) helyett a Vulgátában «igaz» és «alázatos» olvasható. A jámborokat a próféta felszólítja, maradjanak állhatatosak, hogy az ítélet nagy napján az Úr megmentse őket.

4—15. Az egyes nemzeteket sujtó isteni ítélet részletesebb leírása. — *4—7. Filisztea megbüntetése.* — *4.* Szofoniás a filiszteusok négy nevezetesebb városát említi, de Getről hallgat; v. ö. Ám. 1, 6—8; Zak. 9, 5. A vers a héber gyászdal külső alakját mutatja. — *5.* A *tengerpart* = Filisztea. *Krétaiak nemzetsége* (héb.), a Vulgáta szerint: «Romlásra szánt nemzetség». A filiszteusok őshazája Kréta szigete volt, honnan körülbelül a Kr. e. XIII. században költöztek a palesztinai partvidékre, mely tőlük nyerte bibliai nevét. A filiszteusok országát Szofoniás megvetéssel mondja *Kánaán*nak. — *7.* Filisztea földét a fogságból visszatérő zsidó nép veszi majd birtokába. *Júda házának maradéka:* a babiloni fogságból visszatérő zsidó nép.

8—11. Moáb és Ámmon megbüntetése. — *8. Moáb* és *Ámmon*, a két testvérnép, Izrael történelmének első időszaka óta ellenséges viszonyban élt a választott néppel. V. ö. Móz. IV. 21, 23; 22. 25. — *9.* Moábra és Ámmonra teljes pusztulás vár: mindkét ország terméketlen területté lesz. *Tövises sivataggá, sóhalmazzá*, a héber szerint: «Kutyatej birodalmává, sóveremmé». Figyelemre

Hogy Moáb olyanná lesz
mint Szodoma,
És Ámmon fiai olyanokká
mint Gomorra:
Tövises sivataggá, sóhalmazzá,
És pusztasággá mindörökké.
Népem maradéka rabolja ki majd őket,
És nemzetemnek megmaradottjai veszik majd birtokukba őket.
10Ez történik majd velük kevélységükért,
Mert káromolták a seregek Urának népét,
És hetvenkedtek vele szemben.
11Félelmetesnek bizonyul az Úr rajtuk,
Mert ő megsemmisíti a föld minden istenét,
És őt imádja majd kiki a maga lakóhelyén,
A nemzetek valamennyi szigete.

12Titeket is, etiópsok
Megöl majd az én kardom!

13Kiterjeszti kezét észak felé is,
És elveszti Assurt,
És pusztasággá teszi *Ninivét*,
Kietlen sivataggá.
14Nyájak heverésznek majd benne,
A nemzetek mindenféle állatai;
Pelikán és sündisznó hál majd küszöbein,
Éneklő *madár* szól ablak*ain*,
És holló *tanyázik* szemöldökf*áin*,
Mert megsemmisítem erejét.
15Ilyenné lesz a dicső város,
Mely oly nyugodtan lakott,
Mely azt gondolta magában:
Én vagyok, és rajtam kívül nincsen más!
Hogy is lett *ily* pusztasággá,
Vadállatok tanyájává?
Mindenki, ki átmegy rajta, süvölt,
És a kezét rázza.

méltó, hogy a Holttengertől délkeletre Moáb hajdani területének egy részén nagy sórétegek vannak. *Népem maradéka:* l. a 7. verset. A megvetett és meggyalázott zsidó nép birtokolni fogja hajdani ellenségeinek országát. — *10.* V. ö. 8. v. — *11.* A pogány népek elhagyják majd bálványaikat, és az igaz Istent félik és imádják.

12. Etiópia megbüntetése.

13—15. Assur megbüntetése. — *13. Ninivét* (héb.), Vulg. «a szép (város)t». — *14.* A pusztasággá lett Ninive helyén majd nyájak és mindennemű vadállatok tanyáznak. V. ö. Iz. 14, 23; 34, 11. *Sündisznó* helyett egyes újabb magyarázók «bölömbika»-t fordítanak. *Holló tanyázik szemöldökfáin*, a héber szerint: «pusztulás lesz a küszöbön». *Mert megsemmisítem erejét*, a héber szerint: «mert cédrus-(burkolat)át levették». A paloták belső falait cédrusburkolat födte, melyet a fosztogató ellenség a falakról levesz. — *15.* Ninive főbűne Szofoniás szerint az elbizakodottság volt. A *süvöltés* és a *kéz rázása* a megvetést fejezi ki.

3. FEJEZET.

Fenyegető jövendölés Jeruzsálem ellen. — A büntető ítélet után a pogány nemzetek is az Úrhoz térnek, Izraelre pedig dicsőséges jövő virrad. — A próféta diadaléneke.

[1]Jaj a lázongó, *szennyes* és
erőszakos városnak!
[2]Nem hallgat a szóra,
Nem fogad el fegyelmet,
Nem bízik az Úrban,
Nem közelít Istenéhez.
[3]Főemberei olyanok benne,
Mint az ordító oroszlánok;
Bírái esti farkasok,
Melyek reggelre nem hagynak meg semmit sem.
[4]Prófétái esztelenek,
Megbízhatatlan emberek;
Papjai tisztátalanná teszik a szentet,
Igazságtalanul a törvény ellen cselekszenek.
[5]Az Úr igaz benne!
Ő nem cselekszik gonoszságot;
Reggelenkint napfényre
hozza ítéletét,
És nem rejtőzik el;
De a gonosz nem ismer szégyent.
[6]Nemzeteket szórtam én szerte,
Széjjelhányt*am* sarkköveiket;
Pusztasággá tettem utaikat,
Úgy hogy nincs, ki járhatna *rajtuk;*
Feldúlt*am* városaikat,
Úgy hogy nincsen *bennük* ember és lakó.
[7]Azt mondtam: «Csak félj engem,
És fogadd el a fegyelmet!» —
Akkor nem pusztult volna el az ő lakóhelye
Mindama dolgok miatt, melyekért meglátogatom.
Ámde ők a reggeli felkeléstől kezdve
A rosszra irányították minden gondolatukat.
[8]Éppen azért csak várj reám,
— Úgymond az Úr, —

3. *1—8. Fenyegető jövendölés Jeruzsálem ellen* népének, főembereinek, bíráinak, álprófétáinak és papjainak bűnei miatt. — Az *1.* vers a Vulgáta szerint így hangzik: «Jaj, a lázongó és megváltott városnak, a galambnak!» A próféta fenyegetése Jeruzsálem ellen szól. — *2.* A *szó* és a *fegyelem* az Úr szavát és tanítását jelenti, melyet prófétái által adott Jeruzsálemnek. — A *3.* vers utolsó tagja a nép *bírái*nak kapzsiságát jellemzi. — *4.* A nép *prófétái* az álprófétáik. — *5.* Jeruzsálem gonoszságával a próféta szembeállítja az Úr végtelen igazságát. *Benne* = a bűnös városban. *Reggelenkint:* mindig jókor és állandóan. Az Úr úgy *hozza napfényre ítéletét,* hogy (prófétái által) állandóan figyelmezteti a népet törvényére. — *6.* Az Úr igazságossága (melyről az előbbi vers beszélt) az ellenséges nemzetek (2. fejezet) megbüntetésében is megnyilvánult. A *nemzetek sarkkövei* = a népek főemberei. — *7.* Az Úr fájdalmasan állapítja meg, hogy minden igyekezete, mellyel a zsidó népet jó útra akarta téríteni, hiábavaló volt. A vers 3. és 4. tagja a Hetvenes görög fordítás szerint így szól: «Szeme elől nem vész el mindaz, — Amivel őt megbüntettem». — *8.* Az Úr hosszú türelme (7. v.) végre is rettentő haragra változik.

Arra a jövendő napra,
amelyen majd felkelek ;
Mert elhatározott szándékom,
Hogy egybegyüjtöm a nemzeteket
És összeszedem az országokat,
És kiöntöm reájuk méltatlankodásomat,
Bosszúságom egész haragját,
Mert bosszúm tüze megemészti majd
Az egész földet !

[9]Akkor majd ismét tisztává teszem a népek ajakát,
Hogy valamennyien az Úr nevét hívják segítségül,
És vállvetve neki szolgáljanak.
[10]Etiópia folyóin túlról jönnek esedezni hozzám,
Szétszórtjaimnak fiai eledeláldozatot hoznak nekem.

[11]Azon a napon majd nem szégyenkezel
Mindama cselekedeted miatt,
Mellyel vétkeztél ellenem ;
Mert akkor majd eltávolítom közüled nagyhangú kevélyeidet,
És nem kérkedsz majd többé szent hegyemen.
[12]Szegény és *alázatos* népet hagyok meg benned,
Mely majd az Úr nevében bizakodik.
[13]Izrael maradékai nem cselekszenek majd gonoszságot,
Nem beszélnek hazugságot,
És szájukban nem leszen csalárd nyelv,
Hanem *nyugton* legelnek és leheverednek,
És nem lesz, ki felrettentse őket.

[14]Zengedezzél, Sion leánya,
Ujjongj, Izrael ;

Az *a jövendő nap, amelyen* az Úr *majd felkel:* a büntető ítélet napja. A *nemzeteket* és az *országokat* az Úr nem azért gyüjti egybe, hogy általuk megbüntesse Júdát, hanem hogy Júdával együtt ezek is az isteni büntetésnek áldozataivá legyenek.

9—13. A büntető ítélet után a pogány nemzetek is az Úrhoz térnek, Izraelre pedig dicsőséges jövő virrad. — *9.* Az ítélet után következik a helyreállítás boldog kora : a pogány népek megtérése az Úrhoz. *Tisztává teszem a népek ajakát* (héb.), Vulg. «Választott ajkat adok vissza a népeknek». — *10.* A messiási kor prófétai leírásának egyik jellemző vonása a szétszórt választott nép összegyüjtése. — *11.* Júda népének bűnbánata jóváteszi majd minden vétkét ; a kemény büntetés megóvja a népet minden újabb kevélységtől, úgyhogy — *12.* a megmaradt *szegény és alázatos* (Vulg. «szűkölködő») *nép* már nem a saját erejében, hanem egyedül *az Úr nevében* fog bízni. — *13. Izrael maradékai:* l. 2, 7. A nép jámborsága záloga lesz békés biztonságának.

14—20. A próféta diadaléneke. — Bár a próféta korában Júda népének helyzete igen aggasztó volt, a próféta szeme az eljövendő boldog messiási korba tekint. — *14. Sion leánya* = Jeruzsálem

Örvendezzél és vigadj teljes szívvel,
Jeruzsálem leánya!
15Az Úr megsemmisítette ítéletedet,
Eltávolította ellenségeidet;
Izrael királya, az Úr, közötted vagyon,
Nem kell többé félned semmi bajtól.
16Ama napon, majd ezt mondják Jeruzsálemnek:
Ne félj! Sion, ne lankadjon el kezed!
17Az Úr, a te Istened, közötted vagyon,
Erős ő *és* megszabadít.
Örvendezik majd feletted örömmel,
Hallgat szeretetében,
És ujjongva vigad fölötted.
18A fecsegőket, kik a törvénytől eltávoztak, *elpusztítom*,
— Mert közüled valók voltak, —
Hogy többé ne legyen gyalázatod miattuk.
19Íme én megölöm abban az időben mindazokat,
Akik sanyargattak téged;
Megmentem a sántát,
És összegyüjtöm a szétszórtakat.
És dícsértekké és híresekké teszem őket
Gyalázatuknak egész földén,
20Abban az időben, amikor visszahozlak titeket,
És abban az időben, amikor összegyüjtelek titeket;
Mert híresekké és dícsértekké teszlek titeket
A föld minden népe előtt,
Amikor majd *jóra* fordítom *sorsotokat* szemetek láttára,
— Úgymond az Úr.

egész lakossága. — *15. Ítéletedet:* az ellened hozott ítéletet. *Izrael királya* maga az Isten. *Az Úr közötted vagyon:* az Isten maga fogja megoltalmazni a szent várost. — *17.* Az Úr maga is végtelen örömét találja majd a választott népben. *Ujjongva* (héb.), Vulg. szószerint: «a dícséretben». — *18.* A *fecsegők* azokat jelentik, akik az Úr ellen beszélnek. *Elpusztítom*, l. 1, 2. magyarázatát. A Vulgáta fordítása: megiehetősen szabad, de az eredeti szöveg is homályos. — *19.* V. ö. 10. v. Az Úr kiirtja majd választott népének ellenségeit. *Abban az időben* = a boldog messiási kor előtt. A *sánta* általában a tehetetlen gyöngét jelenti. *Gyalázatuknak egész földén* = mindenütt a világon, amerre csak a választott népet ért gyalázat, a pogányoktól elszenvedett elnyomatásuk ismeretessé lett. — *20.* Izrael nyomorúsága a legnagyobb dicsőségre változik. Az Izraelről szóló dicsőséges jövendölés elsősorban akkor teljesedett be, amikor a fogságba hurcolt zsidó nép Babilóniából (és Asszíriából) hazájába visszatért, távolabbi értelemben pedig az újszövetség Egyházában ment teljesedésbe.

AGGEUS JÖVENDÖLÉSE.

Aggeus (Hággái = «Ünnepi») a babiloni fogságból Zorobábel alatt visszatért zsidók prófétája volt, mint azt a saját könyve és Ezdr. I. 5, 1. is tanusítja. Círus perzsa király Babilon elfoglalása után 538-ban engedélyt adott a birodalma területén élő zsidóknak, hogy hazájukba visszatérjenek (Ezdr. I. 1.). Ennek folytán Zorobábel, a nép világi vezére és Jehósua (Jézus) főpap vezetése alatt 538-ban visszatért a Babilóniában élő zsidók első nagyobb csoportja (Ezdr. I. 2.). Hazatérésük után nemsokára oltárt emeltek az Úrnak Jeruzsálemben, 536-ban pedig a templom alapjait is lerakták (Ezdr. I. 3.), a további építkezést azonban a szomszédos ellenséges népek áskálódása megakadályozta (Ezdr. I. 4.), és — mint Aggeus könyve (1. fej.) mutatja, — a zsidók buzgósága is mihamar alább szállt. Aggeusnak jutott az a feladat, hogy a zsidókat a templom felépítésére ismét fellelkesítse. Működésének eredményeként I. Dárius perzsa király hatodik évében (516.) készen állt a templom (Ezdr. I. 5. 6.).

Aggeus prófétának kortársa Zakariás próféta; életviszonyairól azonban többet nem tudunk. Könyve négy beszédet tartalmaz. Két fontos messiási jövendölése: a Zorobábel által felépített templom egykor majd a messiási békesség helye lesz (2, 7—10.), és a Messiás Zorobábel ivadéka lesz (2, 22—24.). Könyvének hitelessége és sugalmazott volta mindig vitán felül állott.

1. FEJEZET.

Első beszéd: A próféta korholja a zsidókat, hogy az Úr templomának felépítésében hanyagok. — Hanyagságuk büntetése. — Zorobábel és Jézus nagy buzgósággal hozzáfognak a templom felépítéséhez.

[1]Dárius király második esztendejében, a hatodik hónapban, a hónap első napján az Úr a következő szózatot intézte Aggeus próféta által Zorobábelhez, Sálátiel fiához, Júda helytartójához, és Józushoz, Józedek fiához, a főpaphoz: [2]Ezt üzeni a seregek Ura, mondván: Ez a nép azt mondja: Nem jött el még az idő az Úr házának felépítésére! [3]Erre ezt mondotta az Úr Aggeus próféta által: [4]Hát annak már itt az ideje, hogy ti mennyezetes házakban lakjatok, holott ez a ház még romokban hever?

[5]Nos tehát így szól a seregek Ura: Fontoljátok csak meg sorsotokat! [6]Sokat vetettetek, de keveset takarítottatok be; ettetek, de jól nem laktatok; ittatok, de meg nem részegültetek; öltözködtetek, de föl nem melegedtetek; és aki összegyűjtötte bérét, lyukas erszénybe rakta. [7]Így szól a seregek Ura: Fontoljátok meg sorsotokat! [8]Menjetek fel a hegyre, hozzatok fát és építsétek fel a házat, hogy kedvemet és dicsőségemet találjam *benne*, úgymond az Úr. [9]Sokra számította-

1, 1—2, 1. *Első (feddő) beszéd.*

1. 1—6. A próféta korholja a zsidókat, hogy az Úr templomának felépítésében hanyagok. — *1.* I. Dárius, Hisztászpes fia, a perzsák királya 521-től 485-ig uralkodott. Aggeus tehát 520-ban ezdtek meg prófétai működését. Beszédeit a próféta könyve évek, hónapok és napok szerint keltezi. A hatodik hónap Elul (augusztus közepétől szeptember közepéig). *Zorobábel*, Sálátielnek fia, vagy Krón. I. 3, 17—19. szerint pontosabban unokája, Jóákín júdabeli király leszármazottja volt; neve «Bábel sarjadéká»-t jelenti babiloni születése miatt. Ő volt a Babiloniából elsőízben visszatért zsidók világi vezére és *helytartója* (Ezdr. I. 2, 2.). Némely magyarázók Zorobábelt azonosnak tartják az Ezdr. I. 1, 11; 5, 14. 16-ban említett Sássabászárral. — Józus (héb. «Jehosua») főpap Józedek fia és annak a Szárajásnak az unokája (Krón. I. 6, 14 sk.), kit Kir. IV. 25, 18. 21. szerint 586-ban, Jeruzsálem elfoglalása után Nábukodonozor babiloni király Reblában megöletett. — *2.* A templom felépítését a zsidók már 536-ban megkezdték (Ezdr. I. 3, 8 skk.), de különböző nehézségek, főleg a szomszédos népek áskálódásai miatt (Ezdr. I. 4—6.) az építkezés mihamar abbamaradt 519-ig. — *3—4.* A próféta a nép hanyagságát a templom felépítésében azért is korholja, mert egyes gazdagabbak a saját palotájukat nagy fényűzéssel rendezték be.

5—11. A zsidók hanyagságának büntetése. — *7.* V. ö. 5. v. — *8.* Aggeus csak az építéshez szükséges *fá*ról beszél, mert azt meszszebbről kellett hozni. — *9.* Az Úr nem áldotta meg a zsidók

tok, de íme kevés lett; hazavittétek *a termést*, de én elfújtam. Miért? — úgymond a seregek Ura. Azért, mert az én házam romokban hever, közületek pedig kiki a maga házába siet. 10Ezért tiltottam meg fölöttetek az egeknek, hogy harmatot adjanak, és *ezért* tiltottam meg a földnek, hogy megadja termését. 11Ezért hívtam szárazságot a földre és a hegyekre, a gabonára és a borra, az olajra és mindarra, amit a föld terem, és az emberekre és az állatokra, és a kezek minden munkájára.

12Zorobábel, Sálátiel fia, és Jézus, Józedek fia, a főpap és az egész többi nép hallgatott is az Úrnak, Istenüknek szavára és Aggeus próféta beszédére, amint őt az Úr, az ő Istenük hozzájuk küldötte; és félni kezdett a nép az Úrtól. 13De Aggeus, az Úr követe az Úr megbízásából így szólt a néphez: Én veletek vagyok, úgymond az Úr. 14És az Úr felkeltette Zorobábelnek, Sálátiel fiának, Júda helytartójának buzgóságát, és Jézusnak, Józedek fiának, a főpapnak buzgóságát, és az egész többi nép buzgóságát, és elkezdték a munkát a seregek Urának, Istenüknek házában.

2. FEJEZET.

Három prófétai beszéd: A zorobábeli templom dicsősége nagyobb lesz, mint az elsőé. — Az Úr büntetéseit az ő áldása fogja felváltani. — Zorobábel felmagasztaltatása.

1A hónap huszonnegyedik napján, a hatodik hónapban, Dárius király második esztendejében.

2A hetedik hónapban, a hónap huszonegyedik napján az Úr a következő szózatot mondotta Aggeus próféta által: 3Szólj Zorobábelhez, Sálátiel fiához, Júda helytartójához, és Jézushoz, Józedek fiához, a főpaphoz, és a többi néphez, mondván: 4Ki

munkáit, sőt ezek eredményét megsemmisítette. — *10—11.* Palesztinában a meleg évszak alatt bőséges éjjeli harmat szokta pótolni az esőt; ennek elmaradása az egész növényzet kiszáradását vonja maga után.

1, *12*—2, *1. Zorobábel és Jézus nagy buzgósággal hozzálátnak a templom felépítéséhez.* — *12.* Úgy látszik, a nép Aggeus szavára bűnbánatot tartott, és — *13—14.* a templom felépítéséhez újra hozzáfogott. — A 2. fejezet 1. verse még az 1. fejezet gondolatköréhez tartozik, és megjelöli azt az időpontot, amelyben a templomépítés ismét kezdetét vette.

2. *2—10. Második beszéd: A zorobábeli templom dicsősége nagyobb lesz, mint volt az elsőé.* — *1.* L. 1, 14. — *2.* A hetedik hónap Tisri hava (szeptember közepétől október közepéig). — *4.* A próféta kérdése: *Ki van közületek még életben*, a nép öregeire vonatkozik, kik mint

van közületek még életben, aki látta ezt a házat hajdani dicsőségében? És milyennek látjátok most? Nemde olyan a szemetek előtt, mintha nem is volna? 5Nos, bátorság, Zorobábel! úgymond az Úr. Bátorság, Józus főpap, Józedek fia! Bátorság, a föld egész népe, úgymond a seregek Ura; és tegyetek (mert én veletek vagyok, úgymond a seregek Ura) 6aszerint, amint szövetséget kötöttem veletek, amikor kijöttetek Egyiptom földéről, és az én lelkem közöttetek leszen. Ne féljetek, 7mert így szól a seregek Ura: Még egy kevés idő, s én megrendítem az eget és a földet, a tengert és a szárazföldet. 8És megrendítem az összes nemzeteket, és eljő, aki után minden nemzet vágyakozik. És dicsőséggel töltöm be ezt a házat, úgymond a seregek Ura. 9Enyém az ezüst és enyém az arany, úgymond a seregek Ura. 10Nagyobb leszen ez új

gyermekek még látták a salámoni templomot. *Ezt a házat:* a próféta elvont értelemben beszél a templomról, mert a Zorobábel idejében épülő templom a salamoni templommal jogilag egy és ugyanaz a dolog volt: az ószövetségi üdvösségi rend középpontja. — Az épülő templom oly szegényes volt, hogy nem lehetett összehasonlítani az első templom fényével. — *5.* Aggeus a zsidókat azzal bátorítja, hogy az Úr állandóan velük van és állandóan oltalmazza választott népét. *A föld népe* az egyszerű néposztály. — *6.* Az Úr arra a hűségre hivatkozik, mellyel ígéreteit mindig megtartja. — A *7.* verssel kezdődik a messiási ígéret. *Még egy kevés idő:* Aggeus a prófétai távlatban a Messiás eljövetelét mint már a közeljövőben teljesedésbe menő eseményt szemléli. V. ö. Mát. 24, 29; Márk 13, 24. A vers második fele az egész természetben beálló nagy változásokról beszél. V. ö. Jóel 2, 10. 31; 3, 15. 16. — *8. Az összes nemzetek megrendítésének* előképe volt az a sok lázadás és forrongás, melyek között éppen I. Dárius perzsa király foglalta el trónját és melyeket az ál-Szmerdes, a babiloni Nadintu-bel, a méd Fráortes és az arméniai Arakha támasztottak. Mindezeket részletesen ismerteti Dáriusnak nagy behisztuni felirata. Viszont *az összes nemzetek megrendítése* a népek közt beálló nagy változásokat jelenti a Messiás korában. A Zsidókhoz írt levél (12, 26.) ezeket a szavakat a világ végén bekövetkező eseményekre alkalmazza. *Eljő, aki után minden nemzet vágyakozik:* Szent Jeromos Móz. I. 49, 10-et tartotta szem előtt, ahol a Vulgáta a Messiást «a népek várakozásának» mondja. A héber szerint: «Eljönnek az összes nemzetek kincsei», vagyis a pogány nemzetek kincsei a jeruzsálemi templomot fogják gazdagítani. V. ö. Iz. 2, 2 sk.; Mik. 4, 1 sk. Ezt az értelmezést a következő vers is megerősíti. Az új templom *dicsősége* annak jövendő gazdagságát is magában foglalja; — *10.* leg*nagyobb dicsősége* azonban az lesz, hogy az Úr ott fog *békességet adni*, vagyis Izraelnek nem lesz többé bántódása. A *békesség* a próféták nyelvén minden boldogság teljességét, nevezetesen a messiási javakat szokta jelenteni. A *10.* vers értelme tehát az, hogy az Aggeus idejében épülő templomban fog megjelenni a messiási béke, maga a béke Fejedelme (Iz. 9, 6.). Az a körülmény, hogy a pogány nemzetek is ajándékokat visznek a

háznak dicsősége az elsőénél, úgymond a seregek Ura ; ezen a helyen adok én békességet, úgymond a seregek Ura.

[11]A kilencedik hónap huszonnegyedik napján, Dárius király második esztendejében az Úr a következő szózatot intézte Aggeus prófétához : [12]Így szól a seregek Ura : Kérj felvilágosítást a papoktól, mondván : [13]Ha valaki szentelt húst visz ruhája csücskével, és aztán kenyeret, főzeléket, bort, olajat, vagy bármilyen eledelt érint *ruhája* szélével, vajjon szentté lesznek-e azok? Felelték és mondották a papok : Nem. [14]Erre azt mondotta Aggeus : Ha *halott által* tisztátalanná lett ember érinti mindezeket, akkor tisztátalanokká lesznek-e? Felelték és mondották a papok : Tisztátalanokká lesznek. [15]Szólt és mondotta erre Aggeus : Ilyen ez a nép és ilyen ez a nemzet az én színem előtt, úgymond az Úr ; és ilyen mindaz, amit kezük művel, és mindaz, amit itt bemutatnak : tisztátalan. [16]Nos tehát, fontoljátok meg csak a mai naptól fogva a jövendőt ! Mielőtt kő kőre került volna az Úr templomában : [17]Ha húsz vékára *becsült* osztaghoz mentetek, csak tíz volt az, és ha a borsajtóhoz mentetek, hogy ötven korsóra valót sajtoljatok, csak húsz *korsóra való* akadt. [18]Megvertelek titeket forró széllel, — ragyával és jégesővel *vertem meg* kezetek minden munkáját, és nem akadt köztetek senki sem, ki visszatért volna hozzám, úgymond az Úr. [19]Fontoljátok meg a mai naptól fogva a jö-

jeruzsálemi templomba, előre jelzi, hogy ők is részesei lesznek a messiási békességnek.

11—20. Harmadik beszéd: Az Úr büntetéseit az ő áldása fogja felváltani.— 11. A kilencedik hónap Kiszlev hava (november közepétől december közepéig). — *13.* Móz. III. 6, 27. szerint az égő áldozat húsa mindent szentté tesz, amihez közvetlenül hozzáér ; itt azonban nincs szó közvetlen érintésről, azért nem szenteli meg a felsorolt ételneműeket. Viszont — *14.* a levitikus szempontból tisztátalan ember mindent tisztátalanná tett, amihez hozzányult. *Halott által*, Vulg. szószerint : «lélekben». — *15.* A próféta a két (elképzelt) jogesetet a zsidó népre alkalmazza. Míg a templom építésében hanyagok voltak *(16.* v.), hasonlók voltak a tisztátalan emberhez, s ezért — *17.* semmiféle munkájukon sem volt az Isten áldása. A *korsónak* megfelelő héber szó jelentése bizonytalan ; úgy látszik, valamilyen mértéket jelent. — A *18.* versben Aggeus az Úr különböző csapásait sorolja fel, melyekkel hanyag népét az Isten a multban megbüntette. (V. ö. 1, 6. 9. 11.) Hasonló csapásokat sorol fel Ám. 4, 9. is. — *19.* Az a nap, amelyen a zsidók a templom alapjait lerakták, sorsuk jobbrafordulásának kezdete volt. *A kilencedik hónap* (Kiszlev)

vendőt, a kilencedik hónap huszonnegyedik napjától fogva, attól a naptól fogva, melyen az Úr templomának alapjait letették, fontoljátok meg! 20Nemde csirázik már a vetés? És nem rügyezik-e már a szőllő és a fügefa, a gránátalma és az olajfa? Ettől a naptól fogva áldást adok.

21A hónap huszonnegyedikén másodszor is a következő szózatot intézte az Úr Aggeushoz: 22Szólj Zorobábelhez, Júda helytartójához, mondván: Megrendítem majd én az eget és a földet egyaránt. 23És ledöntöm az országok trónját és összezúzom a pogányok országának hatalmát; felforgatom a szekeret és a rajta ülőt, és elesnek a lovak, és egymás kardjától azok, akik rajtuk ülnek. 24Azon a napon, úgymond a seregek Ura, veszlek téged, Zorobábel, Sálátiel fia, én szolgám, — úgymond az Úr, — és mintegy pecsétgyűrűvé teszlek, mert téged választottalak ki, úgymond a seregek Ura.

huszonnegyedik napja a próféta harmadik beszédének napja (2, 11.); ettől kezdve — *20. áldást ad* az Úr. Aggeus beszéde a téli esőzés idejére esik, amikor a szántóföldek már be voltak vetve. Az Isten szava bőséges aratást ígér. *Nemde csirázik már a vetés?* — a héber szerint: «Vajjon a mag még a magtárban van-e?» vagyis a vetés már megtörtént. — *Nem rügyezik-e,* a héber szerint: «nem terem-e?»

21—24. Negyedik beszéd: Zorobábel felmagasztaltatása. — *21.* Aggeus harmadik és negyedik beszéde egy és ugyanarra a napra esik. — *22—23.* V. ö. 2, 7. 8. A próféta szavai azokra a nagy változásokra utalnak, amelyek a Messiás eljövetele alkalmával majd a természet rendjében és a nemzetek között bekövetkeznek. A próféta az ellenséges világhatalmak megsemmisítését jövendöli meg; szemében a közelebbi és a távolabbi jövő képe prófétai távlatban összefolyik. — *24. Azon a napon:* a messiási időben. *Veszlek téged:* különös kegyembe fogadlak; ugyanezt jelenti a *kiválasztás* is. A *pecsétgyűrű* a legértékesebb dolog jelképe. (V. ö. Énekek éneke 8, 6; Jer. 22, 24.) Aggeus valószínűleg Jeremiás 22, 24-re céloz. Aggeus jövendölése azt hangsúlyozza, hogy Zorobábel (és családja) lesz a messiási ígéretek hordozója.

ZAKARIÁS JÖVENDÖLÉSE.

1. — Zakariás («Megemlékezett az Úr») Bárákiásnak fia és Áddónak unokája, valószínűleg papi nemzetségből származott (Neh. 12, 16.). Azok közé a zsidók közé tartozott, kik Círus perzsa király engedélye folytán a babiloni fogságból Zorobábel és Jézus (Jehósua) vezetése alatt 538-ban visszatértek Palesztinába. Kortársa volt Aggeus prófétának, és első beszédét I. Dárius perzsa király második esztendejében (519.), Aggeus fellépése után két hónappal mondotta (Zak. 1, 1.). Hivatása egyrészt az volt, hogy (Aggeussal együtt) kortársait a jeruzsálemi templom felépítésére buzdítsa (Ezdr. 5, 1.), másrészt Zorobábelt és Jézus főpapot az ország helyreállításának nehéz feladatában hathatósan támogassa. Életének többi mozanatát nem ismerjük.

2. — Zakariás könyve igen homályos ; ennek a homálynak oka a könyvnek apokaliptikus jellegében van. Zakariás könyve három részből áll (1—8., 9—11. és 12—14. fejezet), melyeknek mindegyike ismét két-két szakaszra oszlik.

A könyv *első* részének első szakasza (1—6. fej.) rövid szónoki bevezetés után a próféta nyolc jelképes éjtszakai látomását tartalmazza, melyeket egy jelképes cselekedet zár be. A látomásokban a próféta részint a saját korának és a jövőnek eseményeit állítja kortársai elé, részint a közelebbi és a távolabbi multnak tanulságait vonja le számukra. E résznek gondolatmenete a következő. Immár elérkezett az idő, hogy az Úr megszabadítsa népét Babilóniából (1, 8—17.). Az ellenséges világhatalmak megsemmisülnek (1, 18—21.), Jeruzsálem pedig dicsőségesen felépül, és maga az Úr lesz mindennél erősebb védőfala (2. fej.). Az Isten megbocsátotta a papság és a nép bűneit, és Jézus főpap személyében az egész papi rendet és az egész választott népet visszafogadta kegyeibe (3. fej.). Az Úr gondviselése őrködik a választott nép fölött, és ő adta át a fő-

hatalmat a nép két szellemi vezérének, Zorobábelnek és Jézus főpapnak (4. fej.). A látomások újabb sorozatában elvonulnak szemünk előtt a nép hajdani bűnei (5, 1—4.), melyeknek büntetése a babiloni fogság volt (5, 5—11.), de az Úr haragja a választott nép ellen már véget ért és Babilonia is megsemmisült (6, 1—8.). A befejező jelképes cselekedet (6, 9—15.) a teljes kiengesztelődés gondolatát domborítja ki.

Az első rész második szakasza (7—8. fej.) a próféta válasza egy elébe terjesztett kérdésre. Kifejti, hogy a zsidó népre zúdult csapások bűneiknek méltó büntetései voltak, de az Úr haragja immár ki van engesztelve, ezért is a népnek bűnbánó ünnepei és böjtjei örömünnepekké lesznek. A beszéd a pogány nemzetek megtérésének megjövendölésével végződik.

A könyv *második* részének első szakasza (9—10. fej.) a messiási országgal foglalkozik : leírja a messiási ország eszményi határait (9, 1—8.), a Messiáskirálynak mint a béke Fejedelmének bevonulását Jeruzsálembe (9, 9—17.), valamint a messiási ország győzelmét ellenségei fölött (10. fej.). — A 11. fejezetben a próféta a zsidó népnek egy szomorú korszakáról beszél, hogy annál élesebben tűnjék ki az ellentét a gyászos mult és a dicső jövő között.

A könyv *harmadik* része két beszédben (12—13. és 14. fej.) folytatja a messiási ország rajzát, de ennek főleg lelki áldásait írja le. Az Úr megvédelmezi országát az ellenséges nemzetek támadásai ellen (12, 1—9.) és kiönti népére a részvét, az imádság és a bűnbánat szellemét (12, 10—14.). Minden bálványozás és az álprófétaság szelleme eltűnik a földről (13. fej.). Az utolsó fejezet előadja a pogányok végső nagy támadását a szent város ellen a messiási korban, valamint e támadás kudarcát (14, 1—5.) ; a természet egész rendje és az Ígéret földje megdicsőül (14, 5—11.) ; az Úr ellenségei rettentően megbűnhődnek (14, 12—15.), de maradékaik az Úrhoz térnek és szintén részesülnek a messiási ország áldásaiban.

3. — Zakariás könyvének fontos messiási tanításai : a Messiás Zorobábel ivadéka lesz (3, 8 ; 6, 12.), mint a béke Fejedelme fog Sionba bevonulni (9, 9 sk.), harminc ezüstpénzen adják el (11, 12. 13 ; előképes messiási hely) ; a messiási kor az áldás és a kegyelem teljességének ideje lesz, minden ellenséges téma-

dás meghiúsul, és végül a pogány nemzetek is az Isten országába térnek. — Zakariás könyvében nagy szerepe van az angyal-tanna.k. Számos jelképes látomása és különösen a 9—14. fejezet apokaliptikus jellege miatt Zakariást (Ezekiellel és Jóellel együtt) a zsidó apokaliptika előfutárának tekintik.

Könyvének egységét a XVIII. század vége óta többen kétségbevonták és a művet két, sőt három szerzőnek tulajdonították, de kellő alap nélkül. Iratát mind a zsidó, mind a keresztény hagyomány állandóan sugalmazott szent könyvnek tartotta.

1. FEJEZET.

A próféta arra buzdítja honfitársait, hogy ne kövessék atyáik bűneit, hanem térjenek meg az Úrhoz. — Első és második látomás: a négy lovas; a négy szarv.

[1]A nyolcadik hónapban, Dárius király második esztendejében az Úr a következő szózatot intézte Zakariás prófétához, Bárákiásnak, Áddó fiának fiához: [2]Az Úr nagyon megharagudott atyáitokra. [3]Mondd azért nekik: Így szól a seregek Ura: Térjetek vissza hozzám, úgymond a seregek Ura, és én visszatérek hozzátok, úgymond a seregek Ura. [4]Ne legyetek olyanok, mint atyáitok, akikhez a régi próféták kiáltottak, mondván: Így szól a seregek Ura: Térjetek meg rossz utaitokról és igen gonosz szándékaitoktól; de azok nem hallgattak meg engem és

ELSŐ RÉSZ.

I. szakasz. Nyolc jelképes látomás. (1—6. fejezet.)

1. *1—6. A próféta arra buzdítja honfitársait, hogy ne kövessék atyáik bűneit, hanem térjenek meg az Úrhoz. — 1.* Zakariás próféta I. *Dárius* perzsa *király* (521—485.) *második esztendejében*, két hónappal Aggeus után kapta az Úrtól prófétai küldetését (520 október-november táján). Ezdr. I. 5, 1. őt röviden Áddó (héb. Iddó) fiának, azaz leszármazottjának mondja; jövendöléseinek bevezetéséből látható, hogy Áddónak unokája volt. Neh. 12, 4. szerint a papi családfők egyikét szintén Áddónak hívták, és Neh. 12, 16. szerint Jóákim főpapnak, Jézus utódjának idejében Áddó papi családjának feje is Zakariás volt. Lehetséges, hogy mindkét helyen Zakariás prófétáról és családjáról van szó. — *A 2—6.* vers egy hosszabb beszéd kivonatának vagy töredékének látszik. A próféta az ősök bűneit, bűnhődését és megtérését idézi honfitársainak emlékezetébe. — *3.* A prófétának megtérésre hívó szava nem annyira az ő idejére vonatkozó felszólítás, amikor a zsidók már buzgón dolgoztak az Úr templomának felépítésén, mint inkább azt az erkölcsi igazságot fejezi ki, hogy az Úr csak akkor fordulhat kegyesen népéhez, ha népe teljes szívvel ragaszkodik hozzá. — *4.* A próféta a zsidók őseinek lelki vakságáról beszél,

nem figyeltek reám, úgymond az Úr. [5]Atyáitok hol vannak *immár*? És a próféták vajjon örökké élnek-e? [6]De az én szavaim és végzéseim, melyeket szolgáimra, a prófétákra bíztam, nemde elérték atyáitokat, úgy hogy megtértek és így szóltak: Amint eltökélte a seregek Ura, hogy utaink és tetteink szerint cselekszik velünk, úgy is cselekedett.

[7]A tizenegyedik hónapnak, Sabatnak huszonnegyedik napján, Dárius második esztendejében az Úr a következő szózatot intézte Zakariás prófétához, Bárákiásnak, Áddó fiának fiához: [8]Éjtszaka látomásom volt: Íme egy vörös lovon ülő férfiú állott a völgy mirtusfái között, mögötte pedig vörös, tarka és fehér lovak voltak. [9]Mikor megkérdeztem: «Mik ezek, Uram?» — mondotta nekem a bennem beszélő angyal: Én majd megmutatom neked, hogy mik ezek. [10]Ekkor megszólalt a mirtusfák között álló férfiú és mondotta: Ezek azok, akiket elküldött az Úr, hogy bejárják a földet. [11]Aztán szól-

melynek büntetése az asszír és a babiloni fogság volt. — Az *5.* vers azt mondja, hogy a nép ősei, sőt maga a zsidó állam is az asszír és a babiloni fogság következtében teljesen megsemmisültek. — *6.* A próféták ugyan meghaltak, de az Úr megvalósította általuk mondott szavait és fenyegetéseit, melyek folytán a nép a babiloni fogságban végre is az Úrhoz tért.

7—17. Első látomás: a négy lovas. — *7. Dárius második esztendejének Sabat* hava a mi időszámításunk szerint az 519. év január közepétől február közepéig terjedő időnek felel meg. Úgy látszik, hogy Zakariás egy időben kapta összes éjtszakai látomásait, melyek 1, 8—6, 8-ban olvashatók, és amelyekhez még a 6, 9—15-ben leírt jelképes cselekedet is járul. A *7.* vers az 1, 8—6, 15-ben olvasható összes látomások bevezetése. — *8.* A próféta költői képpel a multba helyezkedik vissza, abba az időbe, mely a babiloni birodalom bukását közvetlenül megelőzte (539.). Más magyarázat szerint a 12. versben említett hetven esztendő 588-tól 519-ig, Dárius második esztendejéig terjed. A látomás több hasonló vonást tartalmaz Zakariás utolsó látomásával (6, 1—8.). — *A vörös lovon ülő férfiú* a 11. vers szerint az Úr angyala, kinek a többi lovon ülő férfiak (10. 11. v.) — szintén angyalok — jelentést tesznek a földön uralkodó állapotokról. *A völgy mirtusfái között*, a Hetvenes görög fordítás szerint helyesebben: «a hegyek között». (V. ö. 6, 1.) A *tarka* szónak megfelelő héber kifejezés szintén vörös árnyalatot jelent. A Hetvenes görög fordítás a vörös, a tarka és a fehér lovak mellett még fekete lovakról is beszél. (V. ö. 6, 2.) — *9.* Akit a próféta *Uram*-nak szólít, nem más, mint az az angyal, aki Zakariásnak a látomásokat megmagyarázza. — *11. Az Úr angyaláról* l. Móz. I. 16, 7 skk.; 21, 17 sk.; 22, 11. 15 skk.; II. 23, 20 skk.; 33, 2. Bír. 6, 11 skk. — Zakariásnál *az Úr angyala* az Istennek alárendelt teremtmény (12. v.), magasabb rangú angyal. *Az egész föld békességben lakik:* még nem jöttek el azok a nagy politikai rázkódatások, melyek a zsidó néppel ellenséges országnak, a

tak az Úr angyalának, ki a mirtusfák között állott, és mondották : Bejártuk a földet, és ime, az egész föld békességben lakik. — [12]Szólt ekkor az Úr angyala és mondotta : Seregek Ura, meddig nem könyörülsz *még* meg Jeruzsálem és Júda városain, melyekre immár hetven esztendeje haragszol? [13]Erre az Úr jóságos szavakat, vigasztaló szavakat mondott annak az angyalnak, aki bennem beszélt. [14]S az angyal, aki bennem beszélt, így szólt hozzám : Kiáltsd és mondd : Így szól a seregek Ura : Féltékeny szeretettel szeretem Jeruzsálemet és a Siont, [15]és nagy haraggal haragszom azokra a hatalmas nemzetekre, *amelyek*, mikor én egy kissé haragudtam, *túlságosan* elősegítették a bajt. [16]Ezért így szól az Úr : Ismét irgalmassággal fordulok Jeruzsálemhez : benne épüljön fel az én házam, úgymond a seregek Ura, és mérőzsinór feszüljön Jeruzsálem felett. [17]Kiáltsd és mondd továbbá : Így szól a seregek Ura : Városaim még majd bővelkednek a jókban, s az Úr még megvigasztalja Siont, és ismét választottjává teszi Jeruzsálemet !

[18]Aztán felemeltem szemeimet és íme négy szarvat láttam. [19]Mikor megkérdeztem az angyalt, aki bennem beszélt : «Mik ezek?» — ő azt mondotta nekem : Ezek azok a szarvak, melyek szétbabiloni birodalomnak végromlását okozták. Az 539. évet közvetlenül megelőző időben Előázsia nagy része tényleg nyugodt volt a perzsa Círus király jogara alatt. — *12.* Az Úr angyala arra kéri az Istent : emlékezzék meg, hogy a zsidó nép büntetésének ideje, a Jeremiás próféta által megjövendölt hetven esztendő (Jer. 25, 11. 12 ; 29, 10.) már letelt, vessen tehát véget annak a békének, mely a választott nép szabadulását késlelteti. — *13.* Az Isten a feleletet nem az Úr angyalához, hanem ahhoz az angyalhoz intézi, aki a látomást Zakariásnak megmagyarázza. — *14.* V. ö. 8, 2. Az Úr *féltékeny szeretete*, mellyel *Jeruzsálemet és a Siont*, az ószövetségi üdvösségi rend középpontját *szereti*, biztosítéka annak, hogy nem hagyja választott népét ellenségeinek hatalmában. — *15. A hatalmas* (héb. «gondtalan») *nemzetek* a zsidók ellenségei. A 15. vers értelme : Az Úr ugyan méltó haragjában meg akarta büntetni a zsidó népet, de nem akarta velük túlságosan éreztetni sujtó kezét ; az ellenséges nemzetek azonban, melyeket a büntetés eszközeiként felhasznált, nem tartottak mértékét a büntető ítélet végrehajtásában, miért is most őket fogja utólérni az isteni ítélet. — *16.* Az Úr *háza* a jeruzsálemi templom. A vers utolsó része azt fejezi ki, hogy Jeruzsálem ismét feiépül. — *17.* A babiloni fogságban elnyomott zsidóságra az Istennek bőséges áldása vár. A próféta a messiási korra céloz.

18—21. Második látomás: a négy szarv, melyet a négy kovács lever. (Az Izraelt sanyargató nemzetek bűnhődése.) — *18—19. A négy szarv* az Izraellel ellenséges lábon álló országok jelképei,

szórták Júdát, Izraelt és Jeruzsálemet. [20]Aztán az Úr négy kovácsot mutatott nekem. [21]Mikor megkérdeztem : «Miért jöttek ezek?» — ő azt felelte és mondotta : Amazok azok a szarvak, amelyek egy szálig szétszórták Júdát, úgy hogy senki sem emelhette fel közülük fejét ; de eljöttek emezek, hogy elrémítsék őket és letörjék ama nemzetek szarvait, melyek felemelték szarvukat Júda országa ellen, hogy szétszórják.

2. FEJEZET.

Harmadik látomás : a Jeruzsálem felmérésére induló angyal. — Az Úr ismét megdicsőíti a Siont és választott népét.

[1]Aztán felemeltem szememet, és íme egy férfiút láttam, kinek kezében mérőzsinór volt. [2]Megkérdeztem : Hová mégy? Mondotta nekem : Jeruzsálemet megmérni, hogy lássam : mennyi a szélessége és mennyi a hosszúsága? [3]Ekkor az az angyal, aki bennem beszélt, elindult, és egy másik angyal jött eléje, [4]és ennek ő azt mondotta : Siess, szólj annak az ifjúnak és mondd : Fal nem *övezi* majd Jeruzsálem lakóit, oly sok lesz benne az ember és az állat, [5]és én, — úgymond az Úr, — tüzes fal leszek számára köröskörül, és dicsőségére leszek benne.

[6]Jaj, jaj, meneküljetek Észak földéről, — úgymond az Úr, — mert az ég négy szélére szórtalak szét titeket, úgymond az

mint azt a 19. és a 21. versben a magyarázó angyal világosan megmondja. A négyes szám mint a világtájak száma Izrael és Júda népének teljes szétszóratását jelenti (az asszír és) a babiloni fogságban. — *20. A négy kovács* az Izrael ellenségeit megsemmisítő hatalom jelképe ; a négyes szám a négy szarvnak felel meg. — *21.* A próféta kérdésére maga az Úr felel. *A szarvak letörése* az ellenséges hatalmak teljes megsemmisítését jelenti.

2. *1—5. Harmadik látomás: a Jeruzsálem felmérésére induló angyal.* — *1.* A próféta látomása Ez. 40, 3 skk-re emlékeztet. Az itt említett *férfiút*, kinek szerepe csupán az, hogy Jeruzsálem felmérésére induljon, a 4. vers *ifjúnak* mondja. — *3.* Az angyal, ki a látomásokat magyarázó angyalnak megjelenik, valószínűleg azonos az Úr angyalával (1, 11.). — *4.* Jeruzsálem lakossága oly nagyszámú lesz, hogy lehetetlenség volna a várost fallal körülvenni. Nehemiás könyvéből látszik, hogy Jeruzsálem nagy része még az V. század közepén sem volt felépítve (7, 4.), és addig úgyszólván csak a főemberek laktak az ország fővárosában (Neh. 11, 1.). — *5.* Az Úr maga minden falnál jobban meg fogja védelmezni Jeruzsálemet, s a saját jelenlétével fogja megdicsőíteni.

6—9. Az Úr ismét megdicsőíti a Siont és választott népét. — E versekben a próféta a magyarázó angyal szavait írja le. — *6.* V. ö. Iz. 48, 20. A próféta költői leírása Izrael népét még Babilóniában szemlélteti, melyet *Észak földének* nevez, mert a Babilóniába vezető utak Palesztinától észak felé indultak. Más magya-

Úr. — [7]Jaj, meneküljl, Sion, ki Babilon leányánál lakol, [8]mert így szól a seregek Ura: Dicsőség után elküldött engem a nemzetekhez, melyek kifosztottak titeket; mert aki hozzátok nyúl, az én szemem fényéhez nyúl. [9]Mert íme én felemelem ellenük kezemet, és ők prédájává lesznek azoknak, akik szolgáltak nekik; és ti akkor majd megtudjátok, hogy a seregek Ura küldött engem. [10]Ujjongj és örvendj, Sion leánya, mert íme én majd eljövök és benned lakom, úgymond az Úr. [11]Azon a napon majd sok nemzet csatlakozik az Úrhoz és az én népemmé lesznek, és én majd nálad lakom; és te majd megtudod, hogy a seregek Ura küldött engem hozzád. [12]És az Úr majd birtokába veszi Júdát, ez az ő osztályrésze lesz a szent földön, és ismét választottjává teszi Jeruzsálemet. [13]Hallgasson el minden, ami test, az Úr előtt, mert ő immár el is indult szent lakóhelyéről!

3. FEJEZET.

Negyedik látomás: Jézus főpap az Úr ítélőszéke előtt. — Az Úr megígéri a Messiás eljövetelét.

rázat szerint a próféta a Babilóniában visszamaradt zsidókhoz beszél. A vers második fele közbevetett mondat. *Az ég négy széle* a négy világtájékot jelenti. A próféta felszólítja a Babilóniába hurcolt zsidókat, hogy onnan meneküljenek, mert Babilóniára végenyészet vár. — *7. Sion* az egész zsidó népet, *Babilon leánya* pedig Babilonia egész lakosságát jelenti. — *8.* Izrael *dicsősége* (= az Izraelt ért szorongatás megszűnése) *után* az Úr elküldte angyalát (= *engem*) a választott népet kifosztó nemzetek megbüntetésére. A vers utolsó része szép szókképben feltünteti az Úr határtalan szeretetét választott népe iránt. — *9.* Az Úr Izrael ellenségeit a választott népnek szolgáltatja ki. *Engem:* mint a 8. versben.

10—13. Az Úr ismét lakóhelyévé teszi a jeruzsálemi templomot. — *11.* A pogány nemzetek is megtérnek majd a messiási korban. *Azon a napon* = a messiási időben. A jövendölés akkor teljesedett be, amikor a pogány nemzetek az Egyházba léptek. A 11. vers utolsó része ismét az angyal szava. — *12.* V. ö. 1, 17. A prófétáknál gyakori gondolat, hogy a zsidóság az Isten birtoka és örökrésze. — *13. Hallgasson el minden, ami test, az Úr előtt:* t. i. remegő tisztelettel. (V. ö. Hab. 2, 20; Szof. 1, 7.) Az Úr *immár el is indult szent lakóhelyéről* (az égből), hogy megvalósítsa előbb említett szándékait: felmagasztalja Júdát és megalázza ellenségeit.

3. *Negyedik látomás:* Jézus főpap az Úr ítélőszéke előtt. — *1—5. Jézus főpap a vádlottak gyászruhájában áll az Úr ítélőszéke előtt,* ahol a sátán vádat emel ellene. Az Úr visszautasítja a sátán vádját, Jézust a teljes kiengesztelődés jeléül főpapi díszruhába öltözteti, és állandó segítségéről biztosítja, ha törvényét híven megtartja. A látomás a Messiás eljövetelének ígéretével végződik. — Zakariás látomása az 519. év állapotaira vonatkozik. Jézus főpap az egész papi rendet és a választott népet képviseli,

[1]Majd megmutatta nekem az Úr Jézust, a főpapot, amint az Úr angyala előtt állott; jobbján pedig a sátán állott, hogy vádat emeljen ellene. [2]És az Úr mondotta a sátánnak: Csendet parancsol neked, sátán, bizony, csendet parancsol neked az Úr, aki kiválasztotta Jeruzsálemet. Vajjon nem *olyan*-e az, *mint* a tűzből kiragadott üszök? [3]Jézus pedig szennyes ruhába öltözve állott az angyal színe előtt. [4]Ekkor ez megszólalt és ezt mondotta az előtte álló szolgáknak: Vegyétek le róla a szennyes ruhát. Neki pedig mondotta: Íme elvettem tőled gonoszságodat és új ruhába öltöztettelek. [5]És mondotta: Tegyetek tiszta süveget a fejére. Ekkor tiszta süveget tettek a fejére és felöltöztették őt, miközben az Úr angyala ott állott.

[6]Aztán az Úr angyala bizonyságot tett Jézusnak, mondván: [7]Így szól a seregek Ura: Ha utaimon jársz és megtartod előírásaimat, akkor viszonzásul te kormányzod

kinek személyében a sátán az egész papi rendet és a választott népet vádolja, mely a babiloni fogságot megelőző időben oly sokszor volt méltatlan szent hivatásához. Jézus főpap felmentése és felmagasztalása azt jelenti, hogy az Úr immár megbocsátotta a papok és a nép vétkeit, és őket visszafogadta kegyeibe. — *1.* Az első *az Úr* kifejezés a héber szövegben nem olvasható. *Jézus* főpap Zorobábellel együtt a babiloni fogságból 538-ban visszatért zsidók vezére volt (Agg. 1, 1; Ezdr. 2, 2; 3, 2. stb.). A *sátán* szó «ellenkező»-t jelent. (V. ö. Krón. I. 21, 1; Jób 1, 6 skk.; 2, 1 skk.) — *2.* A vers szerkezete nehézkes, de ez Zakariásnál nem ritkaság. (Pl. 1, 7. 8; 2, 8. stb.) Lehetséges azonban, hogy a bevezető mondatban «az Úr» helyett eredetileg «az Úr angyala» kifejezés állott. A próféta megismétli az Úr korholó szavát a sátán ellen, ezzel is nyomatékosan jelezve a sátán vádjainak visszautasítását. *Jeruzsálem kiválasztása* azt jelenti, hogy az Úr a szent várost ismét visszafogadta kegyeibe. — A *tűz* a babiloni fogság büntetése; az *üszök* Jézus főpap, mint képviselője a papi rend és a nép maradékának, mely a fogságban megtisztult, és amelyet az Úr irgalma a végromlástól megmentett. A vers értelme: eleget bűnhődött már a választott nép, a maradékát megmenti az Úr! Zakariás hasonlata Ám. 4, 11-ből való. — *3.* A *szennyes ruha* a vádlottnak gyászöltözete. Az itt említett *angyal* az Úr angyala (3, 1.). — *4—5.* Jézus főpapnak, s az ő személyében az egész papi rendnek és a választott népnek felmagasztalása. A beszélő személy az Úr angyala; *az előtte álló szolgák* szintén angyalok. A szennyes ruha elvétele azt jelenti, hogy az Úr elvette és megbocsátotta a papság és a nép vétkeit; az *új ruhába* öltöztetés pedig annak a jelképe, hogy az Úr ismét kegyelmébe fogadta az elvetett papi rendet és a népet.

6—10. Az Úr megígéri a Messiás eljövetelét. — *6.* A *bizonyság* itt ünnepélyes ígéretet jelent. — *7.* Az Úr angyala Jézusnak megígéri a főpapi hatalom teljességét, ha híven megtartja az Úr törvényeit. Az Úr *utain járni* = az ő törvénye szerint élni. — Az Úr *háza* a jeruzsálemi templom. *Azok, akik most itt* (= az Úr

majd házamat, te őrized udvaraimat, és *bejárást engedek neked* azok közé, akik most itt állanak. [8]Halljad, Józus főpap, te és a társaid, akik előtted ülnek: jelképes férfiak ezek, mert íme én elhozom szolgámat, a Sarjadékot. [9]Íme a kő, melyet Józus elé helyeztem: Egy kövön hét szem van; íme énfaragomkifaragványát, úgymond a seregek Úra, és egyetlen egy napon eltörlöm én e föld gonoszságát. [10]Azon a napon, úgymond a seregek Úra, kiki meghívja majd barátját szőlleje és fügefája alá.

4. FEJEZET.

Ötödik látomás: az arany gyertyatartó és a két olajfa. — Zorobábel fel fogja építeni az Úr templomát.

[1]Aztán visszatért az az angyal, aki bennem beszélt, és felkeltett engem, úgy mint amikor valakit az álmából keltenek fel, [2]és kérdezte tőlem: Mit látsz? És mondottam: Íme egy színarany mécstartót látok; a tetején olajtartó van, hét mécses van rajta, s a rajta levő mécseseknek hét csövecskéjük van; [3]és mellette két olajfa van, az

angyala előtt) *állanak* = a 4. versben említett angyalok. A Vulgátában a vers vége így hangzik: «És járó-kelőket adok neked azok közül, akik most itt állanak». — *8. Józus főpap és társai, akik előtte ülnek*, vagyis a többi papok, annyiban *jelképes férfiak*, hogy megszemélyesítik az Úr kegyeibe visszafogadott papságot, és ezzel azt jelképezik, hogy az Úr helyreállítja a templomot és az egész istentiszteleti rendet. Az Úr *szolgája, a Sarjadék:* elsősorban Zorobábel, a zsidó állam helyreállításának politikai vezére (Agg. 2, 24.); de Zorobábel személye és működése előképe a Messiásnak, ki az ő családjából származott, és az Isten szellemi országát, az Egyházat alapította meg. Iz. 42, 1; 49, 3. 5. 6; 52, 13; 53, 11. szintén az Úr «szolgájá»-nak mondja a Messiást, emberi természete szerint. — *9.* A Józus főpap elé tett *kő* jelentése bizonytalan. Egyes magyarázók szerint ez a jeruzsálemi templom alapköve; de mivel Zakariás látomásainak idejében a templom alapköve már le volt téve, valószínűbb, hogy az épülő templom oromkövéről van szó. A *hét szem* talán az Úr féltő gondviselésének jelképe. *Én faragom ki faragványát:* az Úr maga fogja a követ kifaragni annak jeléül, hogy az újraépülő templom az Isten különös szeretetének műve. Az újabb magyarázók szerint az Úr valamilyen frást vés a kőre. *E föld:* Zsidóország. Az *egyetlen egy nap* talán azt a napot jelenti, melyen a jeruzsálemi templom egészen elkészül, mely nap a teljes kiengesztelődés ünnepe lesz. — A *10.* versben röviden leírt békés nyugalom ideje, mely a zsidó népre vár, előképe a messiási kor boldogságának. A látomás befejezése valószínűleg 4, 6—10a-ban olvasható.

4. 1—5. Ötödik látomás: az arany gyertyatartó és a két olajfa. Az 1—5. (10b—14.) versben leírt látomás az 519. év állapotainak felel meg. — *1.* A Zakariással *beszélő angyal* a 2, 3. stb. szereplő magyarázó angyal. A próféta nem merült valóságos *álom*ba, hanem valószínűleg el volt mélyedve gondolataiba az előbbi látomások fölött. — *2—3.* Az új látomás leírása. Úgy látszik, hogy Zakariás látomásában a mécstartón körben volt elhelyezve

egyik a mécstartótól jobbra, a másik pedig tőle balra. [4]Ekkor megszóltam, és megkérdeztem az angyalt, aki bennem beszélt, mondván: Mik ezek, uram? [5]És felelt az angyal, aki bennem beszélt, és kérdezte tőlem: Vajjon nem tudod-e, mik ezek? És mondottam: Nem, uram.

[6]Ő pedig felelt és szólt hozzám, mondván: Ezt a szózatot intézi az Úr Zorobábelhez: Nem hadsereg által és nem erőszak által, hanem az én lelkem által, — úgymond a seregek Ura. [7]Mi vagy te nagy hegy Zorobábel előtt? Síksággá leszel! Ő majd felteszi az oromkövet, és teljessé teszi dicsőségének dicsőségét.

[8]Ekkor az Úr a következő szózatot intézte hozzám: [9]Zorobábel keze vetette meg e ház alapját, és az ő keze fejezi majd be is; és megtudjátok majd, hogy a seregek Ura küldött engem hozzátok. [10]Bizony, akik gúnnyal illették a kis *kezdet* napjait, örvendeznek majd, ha látják Zorobábel kezében az ónnal *borított oromkövet*.

Az a hét pedig az Úr szeme, mely bejárja az egész földet. [11]És megszólaltam és mondottam neki: Mi az a két olajfa a mécstartótól jobbra és balra? [12]És másodszor is szóltam és mondottam neki: Mi az olajfáknak az a két hajtása, mely ama két aranytölcsér mellett

a hét mécses, és ezeket az olajtartóval hét csövecske kötötte össze. — *4—5.* Az angyal válaszát a próféta kérdésére a 10. vers második részében és a 11—14. versben olvassuk; 6b—10a valószínűleg a 3. fejezet látomásának befejezése.

6—10a. Zorobábel fel fogja építeni az Úr templomát. — *6b.* A beszélő személy az Úr angyala. Zorobábel a reá váró nagy feladatot, a zsidó állam helyreállítását nem emberi erővel, hanem az Isten segítségével fogja végrehajtani. — *7.* V. ö. Ezdr. I. 6, 14. 15. A *nagy hegy* általában a Zorobábel elé tornyosuló akadályokat jelenti, melyek az Úr segítségével nyomtalanul eltűnnek. Az *oromkő*ről már 3, 9-ben is szó volt. A vers vége a héberben így hangzik: «Ő majd felteszi az oromkövet, *miközben így* kiáltanak: Hódolat, hódolat neki!» — *9.* Az Úr valószínűleg egy angyal által küldte újabb üzenetét Zakariásnak; a 9. vers vége ennek az angyalnak a szava. — *10. A kis (kezdet) napjai:* a templomépítés kezdete. (Vulg. 10a szószerint: «Mert ki illette gúnnyal a kis napokat?») Agg. 2, 4. azt mutatja, hogy akik még ismerték az 586-ban lerombolt fényes salamoni templomot, nagy szomorúsággal teltek el, amikor látták, mily szegényes az új templom. *Az ónnal borított oromkő* (a szöveg kétes) valószínűleg a 3, 9-ben említett kő. Az ón viseli a felíratot.

10b—14. Az ötödik látomás magyarázata. — A *10.* vers második része az 5. vers folytatásának látszik. A *hét* (mécses, — v. ö. 2. v.) talán az Úrnak az egész világra kiterjedő gondviselését jelenti. — *11—12.* A próféta türelmetlen érdeklődésében megismétli kérdését. A Vulgátában a vers vége így hangzik: «amelyekben

van, amelyekből *ömlik* az aranyszínű *olaj?* [13]Ő szólt hozzám és mondotta: Nem tudod-e, hogy mik ezek? Mondottam: Nem, uram. [14]Ő azt mondotta: Ez az a két felkent, akik az egész föld uralkodója előtt szolgálnak.

5. FEJEZET.

Hatodik és hetedik látomás: a repülő könyvtekercs; a korsóban ülő asszony.

[1]Majd ismét felemeltem szememet, és íme egy repülő könyvtekercset láttam. [2]Ekkor ő kérdezte tőlem: Mit látsz? Mondottam: Egy repülő könyvtekercset látok; húsz könyök a hosszúsága és tíz könyök a szélessége. [3]Erre ő azt mondotta nekem: *Ebben* van az az átok, mely az egész föld színére száll. Bizony, minden tolvajt utólér az ítélet, úgy amint ebben írva van, és minden *hamisan* esküvőt szintén utólér az ítélet belőle. [4]Én elküldöm azt, úgymond a seregek Ura, és az bemegy a tolvaj házába és annak a házába, aki hamisan esküszik nevemre, hogy telepedjék meg az ilyennek a házában és emésszе meg azt fájával és kövével együtt.

[5]Ekkor előjött az az angyal, aki bennem beszélt, és mondotta nekem: Emeld fel szemedet, és nézd: mi az, ami előjő? [6]Kérdeztem: Mi az? Ő azt mondotta: Egy korsó az, ami előjő. Majd mondotta: Ez az ő *gonoszságuk* az egész földön. [7]Ekkor felemelkedett a *kerek ólomfedél*, és a korsóban íme egy nő ült. [8]Erre ő

aranycsövek vannak». — *14.* A két olajfa Zorobábel és Józus főpap, a politikai és az egyházi hatalom képviselői; a próféta *felkent*-eknek (szószerint: az olaj fiainak) mondja őket, mert állásuknál fogva ők az Úr fölkentjei.

5. 1—4. Hatodik látomás: a repülő könyvtekercs, mint a zsidó nép bűneinek jelképe, melyek Izraelt az Úr átkára tették méltóvá. — *2.* A könyvtekercs óriási méretei talán a nép hajdani bűneinek nagyságát jelképezik. — *3. Az egész föld* a szövegösszefüggés szerint Júda földe, mert a 4. v. szerint «a hamisan esküdöző» az Úr nevére esküszik. A vers második része a héber szerint így hangzik: «Mert annak megfelelően minden tolvaj megbűnhődik, és annak megfelelően mindaz, aki (hamisan) esküszik, megbűnhődik». — *4. Én elküldöm azt:* t. i. az átkot. A héber szerint: «Elküldtem azt». Az Úr ítéletét a Jeruzsálembe betörő babiloni hadsereg hajtotta végre 586-ban.

5—11. Hetedik látomás: a korsóban ülő asszony. — A próféta az itt leírt látomásban a 4. versben említett isteni ítélet végrehajtását szemléli. A korsóban ülő asszony a nép gonoszságának jelképe, melyet más két nő Sennaár földére, Babiloniába visz. — *6. Ez az ő gonoszságuk:* a fordítás a Hetvenes görög és a szír szöveget követi. A héber és a latin szöveg szószerint így hangzik: «Ez az ő szemük». — *7.* A *kerek ólomfedél* (Vulg. «talentum ólom») a korsó száját takarta be és azt a magyarázó angyal emelte föl. —

azt mondotta: Ez a gonoszság. Aztán visszavetette őt a korsóba, az ólomlapot pedig reátette a *korsó* szájára. [9]Mikor aztán felemeltem szememet, azt láttam, hogy íme két nő jő elő; szél volt a szárnyukban, és a szárnyuk olyan volt, mint az ölyv szárnya; és felemelték a korsót a föld és az ég közé. [10]Mondottam ekkor annak az angyalnak, aki bennem beszélt: Hová viszik ezek a korsót? [11]Mondotta nekem: Házat építenek neki Sennaár földén, és ha készen van, leteszik ott, a maga helyére.

6. FEJEZET.

Nyolcadik látomás: a négy kocsi. — Jelképes cselekedet: Jézus főpap megkoronázása.

[1]Aztán ismét felemeltem szememet és látomásom volt: Íme négy kocsi jött elő két hegy közül; a hegyek érchegyek voltak. [2]Az első kocsiba vörös lovak, a második kocsiba fekete lovak, [3]a harmadik kocsiba fehér lovak, és a negyedik kocsiba tarka és erős lovak voltak *fogva*. [4]Szóltam ekkor és mondottam annak az angyalnak, aki bennem beszélt: Mik ezek, uram? [5]Felelte és mondotta nekem az angyal: Ez az ég négy szele; jönnek, hogy az egész föld Uralkodójának szolgáljanak. [6]Amelyikbe a fekete lovak voltak *fogva*, azok észak felé mentek; a fehérek utánuk mentek; a tarkák dél felé mentek, [7]az igen erősek

9. A próféta arról beszél, hogy az Úr száműzi a bűnt népéből és azt «a helyére» juttatja. A *szél* a gyorsaság jelképe. *Ólyvszárnyak* helyett a héberben gólyaszárnyakról van szó. Mind az ölyv, mind a gólya a zsidó tisztasági törvények szerint tisztátalan állat volt (Móz. III. 11, 14. 19; V. 14, 13. 18.). A nagy ölyv- vagy gólyaszárnyak egyébként a gyors repülésnek is találó jelképei. — *11. Sennaár földe* = Babilónia.

6. *1—8. Nyolcadik látomás: a négy kocsi.* Két érchegy közül négy kocsi jő elő, melyekbe vörös, fekete, fehér és tarkaszínű lovak vannak fogva. Ezek a kocsik megvalósítják az Úr határozatait az egész földön. A fekete lovú fogat, mely Észak földe felé tart, Babilónia ellen viszi az Úr büntető ítéletét, a zsidóknak pedig megviszi az Úr parancsát, hogy jöjjenek és építkezzenek a templomon. Ez a látomás több hasonlóságot mutat az első látomással (1, 8—17.). — *1.* Az *érchegyek* valószínűleg ugyanazok a hegyek, amelyekről 1, 8. beszélt (a Hetvenes görög fordítás szerint). — *2.* V. ö. 1, 8. — *3.* Az *és erős* kifejezés is a lovak egyik csoportjára vonatkozik. Lehetséges, hogy a héber kifejezés szintén valamilyen színt jelent. — *5.* V. ö. Jer. 49, 36. *Jönnek, hogy az egész föld Uralkodójának szolgáljanak*, a héber szerint: «eljöttek, miután az egész föld Uralkodójánál jelentkeztek (t. i. szolgálatra). A *szelek*ről, mint az Isten szolgáiról v. ö. Zsolt. 103, 4. — *6. Utánuk*, a héber szöveget egyesek így fordítják: «nyugat felé». — *7. Az igen erősek:* l. 3. v. A 7. vers azt fejezi ki, hogy a lovak (és

pedig kimentek és be akarták járni-futni az egész földet. És mondotta: Menjetek, járjátok be a földet! — És bejárták a földet. [8]Erre ő hívott engem és így szólt hozzám: Íme az Észak földére tartók szállást készítettek lelkemnek Észak földén.

[9]Aztán az Úr a következő szózatot intézte hozzám: [10]Fogadd a számkivetésben élőktől: Holdájtól, Tóbiástól és Idájától, kik Babilonból jöttek, *az ajándékot*, és eredj és menj be azon a napon Jósiásnak, Szofoniás fiának házába. [11]Miután pedig átvetted az aranyat és az ezüstöt, készíts koronát és tedd reá Jézusnak, Józedek fiának, a főpapnak fejére, [12]és szólj hozzá, mondván: Így szól a seregek Ura, mondván: Íme egy férfiú, Sarjadék a neve, és sarjadás lesz alatta; ő építi fel majd a templomot az Úrnak. [13]Ő építi fel a templomot az Úrnak, és dicsőségre tesz szert, és ül és uralkodik majd trónusán, és mint pap *ül majd* trónusán, és békés

a lovasok) már alig várják az elindulás pillanatát. *És mondotta*, t. i. az Úr; ugyanő a beszélő személy a 8. versben is. — *8. Észak földe* Babilónia, mert az odavezető utak Palesztinától északnak indultak. Az észak felé menő fekete lovak az Úr büntető ítéletét vitték Babilóniára, a zsidókban pedig buzgóságot keltettek a jeruzsálemi templom felépítésére.

9—15. Jelképes cselekedet: Józus főpap megkoronázása. A még Babilóniában élő zsidók ajándék-aranyából és ezüstjéből Zakariás koronát készít, melyet Józus főpap fejére helyez; majd kijelenti, hogy «a Sarjadék» (Zorobábel) fel fogja építeni a templomot, és a főpappal együtt dicsőségesen fog uralkodni. A koronát örök emlékül el kell helyezni az Úr templomában. — A magyarázók vitatkoznak, vajjon ez a jelenet valósággal megtörtént-e, vagy szintén jelképes látomás-e; az utóbbi vélemény valószínűbbnek látszik a 3. fejezetben leírt eseménnyel való hasonlósága miatt, valamint azért is, mert sehol nem olvassuk, hogy Zakariás az Úr parancsát tényleg végrehajtotta. — *10. Holdáj* (a Hetvenes fordítás szerint valószínűleg: Hárim), *Tóbiás* és *Idája* valószínűleg Ezdrás és Nehemiás könyveiből ismeretes papi nemzetségek fejei voltak (Ezdr. I. 2, 39. 60; II. 7, 42. 62.). Az itt említett férfiak a jelképes látomásban mint a még Babilóniában élő zsidók küldöttei szerepelnek. *Jósiást*, *Szofoniás fiát* a Szentírás másutt nem említi; valószínűleg kortársai előtt ismeretes aranyműves volt. — *11. Készíts koronát*, a Hetvenes görög fordítás (14. v.) szerint; a héber szöveg és a Vulgáta szerint: «koronákat», — talán Józus főpap és Zorobábel számára. — *12.* A *Sarjadék* 3, 8. tanusága szerint Zorobábel. *Sarjadás lesz alatta:* minden új sarjadásnak indul Zorobábel kormányzása alatt, és Zorobábel családjából származik majd a Messiás is. (V. ö. Mát. 1, 13—16; Luk. 3, 23—27.) — *13. Dicsőségre tesz szert:* Zorobábelt illeti meg a főhatalom a zsidó nép fölött, mint Dávid király utódját. Az *és mint pap ül majd trónusán* szavak Józus főpapra vonatkoznak. A vers vége azt fejezi ki, hogy a politikai és a vallási főhata-

egyetértés lesz kettejük között. [14]A koronák pedig Helemnek, Tóbiásnak, Idájának és Hemnek, Szofoniás fiának emlékezetére lesznek az Úr templomában. [15]És akik a messze távolban vannak, majd eljönnek és építik az Úr templomát, és majd megtudjátok, hogy a seregek Ura küldött engem hozzátok. Így leszen, ha híven hallgattok az Úrnak, Isteneteknek szavára.

7. FEJEZET.

A zsidók követeket küldenek Zakariáshoz azzal a kérdéssel: kell-e ezután is böjtölni az ötödik hónapban? — A próféta válasza.

[1]És történt, hogy Dárius király negyedik esztendejében, a kilencedik — azaz Kászlev — hónap negyedikén az Úr szózatot intézett Zakariáshoz. [2]Elküldtek ugyanis Szárászár és Rogommelek és társai az Úr házához, hogy esedezzenek az Úr színe előtt, [3]és kérdezzék meg a seregek Ura házának papjait meg a prófétákat, mondván: Kell-e az ötödik hónapban gyászolnom és böjtölnöm, mint már számos esztendeje tettem?

lom között a legszebb egyetértés uralkodik majd. — *14.* A *koronák:* l. 11. v. *Helem* azonos a 10. versben említett Holdájjal, helyesebben Hárímmal. *Hemnek, Szofoniás fiának emlékezetére lesznek:* a héber szerint: «Szofoniás fia nagylelkűségének emlékezetére lesznek». V. ö. 10. v. — *15. Akik a messze távolban vannak:* azok a zsidók, akik Babilóniában maradtak. A 15. vers vége a héber szerint így hangzik: «És leszen, ha hallgatva hallgattok az Úrnak, Isteneteknek szavára». Lehet, hogy itt a szövegből valami hiányzik.

II. szakasz. Erkölcsi intelmek; a messiási boldog idő megjövendölése. (7—8. fejezet.)

A 7. és 8. fejezet egymással szorosan összefügg. Itt már nem látomásokról van szó, hanem a próféta egy eléje terjesztett liturgikus kérdéshez fűzi tanítását. A beszéd ideje *I. Dárius* perzsa *király negyedik esztendejének kilencedik hónapja* (a Kr. e. 518. esztendő) november-decembere volt (7, 1.).

7. *1—3. A zsidók követeket küldenek Zakariáshoz azzal a kérdéssel: kell-e ezután is böjtölni az ötödik hónapban? — 2.* A *Rogommelek* név talán «Rab ha-melek» (a király főtisztje) címnek hibás írásából származott. A küldöttség feje *Szárászár* volt; ezért említi a szöveg az ő *társait. Az Úr házához:* egyes újabb magyarázók a héber kifejezést Betel helységnévre vonatkoztatják: «Betelbe». — *3.* Bár a templom 518-ban még nem állott készen, Zakariás jogosan beszélhetett *az Úr házának papjai*ról, vagyis a már épülő templomhoz tartozó papságról. — Az *ötödik hónap* Áb hava, melynek 9. napján Nábuzárdán babiloni fővezér hadai a jeruzsálemi templomot 586-ban felgyujtották (Kir. IV. 25, 8—9; Jer. 52, 12—13.). *Mint már számos esztendeje tettem:* a babiloni fogság tartama alatt.

4Ekkor a seregek Ura a következő szózatot intézte hozzám: 5Szólj az ország egész népéhez és a papokhoz, mondván: Amikor böjtöltetek és sírtatok az ötödik és a hetedik *hónapban* ez alatt a hetven esztendő alatt, vajjon nekem böjtöltetek-e? 6És amikor ettetek és ittatok, vajjon nem sajátmagatoknak ettetek-e és sajátmagatoknak ittatok-e? 7Vajjon nem ezek-e azok a szavak, amelyeket az Úr a régi próféták által akkor mondott, amikor még Jeruzsálem népes és gazdag volt a körülötte fekvő városokkal együtt, és a Délvidék és az Alföld is lakott volt?

8És az Úr a következő szózatot intézte Zakariáshoz: 9Így szól a seregek Ura, mondván: Igazságosan ítélkezzetek, és kiki tegyen irgalmasságot és kegyességet testvérével; 10özvegyet és árvát, idegent és szegényt el ne nyomjatok, és senki se szőjön szívében gonosz terveket testvére ellen. 11Ám ők nem akartak reá hallgatni és vonakodtak ezt elvállalni, és befogták fülüket, hogy ne halljanak. 12És olyanná tették szívüket, mint a gyémánt, hogy ne hallják a törvényt és a szavakat, melyeket a seregek Ura küldött a Lelke által, a régi próféták által. Ezért nagy lett a seregek Urának haragja, 13és az történt, hogy amint ők nem hallgattak reá, amikor Ő szólott, — úgy majd én nem hallgatom meg, ha ők kiáltanak, úgymond a seregek Ura. 14És szétszórtam őket minden or-

4—7. A próféta válasza. — *5. Az ország egész népe* a zsidó nép világi tagjait jelenti, ellentétben a papokkal. A *hetedik hónap* böjtjét Godoliás helytartó megöletésének (Kir. IV. 25, 25; Jer. 41, 2.) emlékére tartották a zsidók a babiloni fogság kezdete óta. A próféta kérdése azt fejezi ki, hogy a zsidókat ért csapások oka nem az Isten volt, hanem egyedül a nép gonoszságai; a zsidók tehát egyedül saját magukért böjtöltek, — *6.* épúgy, amint az étel és az ital is egyedül az azt élvezőnek használ. — *7.* Az Úr régi prófétái világosan megjövendölték a Jeruzsálemre váró büntetéseket, ha a zsidók nem térnek az Úrhoz; a nép tehát egyedül saját magára vessen a büntetések bekövetkezéséért. A 7. vers vége arra vall, hogy Zakariás beszédének idejében Jeruzsálemnek és környékének még csak gyérszámú lakossága volt.

8—13. A próféta válaszának folytatása. — *8.* Zakariás a régi próféták szavait idézi (v. ö. 11. skk. v.), hogy a zsidók szeme elé állítsa azt az igazságot: a babiloni fogság megérdemelt büntetés volt, melyet maga az Úr szabott ki hűtlen nemzetére. — *11—12.* A fogság előtt élt zsidó nép megátalkodottsága a bűnben. — *12.* A hasonlat alapja a gyémánt keménysége. — A *13.* vers is a multra vonatkozik; v. ö. Jer. 11, 11; Ez. 8, 18. — *14. Minden országba,* a héber szerint: «az összes nemzetek közé». A babiloni fogságnak rövid, megkapó rajza.

ságba, melyeket nem ismertek; és földjük elhagyatottá lett, és nem volt jövő-menő, és a pompás földet sivataggá tették.

8. FEJEZET.

Jeruzsálem újra népes és boldog lesz. — A pogány nemzetek az Úrhoz térnek.

[1]És szólt a seregek Ura, mondván: [2]Így szól a seregek Ura: Forró, féltékeny szeretettel szeretem én Siont, és nagy haragra gerjedtem miatta.

[3]Így szól a seregek Ura: Visszatérek én Sionhoz, és Jeruzsálemben akarok én lakozni; és Jeruzsálemet majd az igazság városának nevezik, s a seregek Urának hegyét szent hegynek.

[4]Így szól a seregek Ura: Még öreg emberek és öreg asszonyok ülnek majd Jeruzsálem utcáin, és kinek-kinek bot lesz a kezében napjainak nagy száma miatt, [5]és a város terei tele lesznek fiúkkal és leányokkal, kik játszadoznak majd terein.

[6]Így szól a seregek Ura: Ha *ez* ezekben a napokban nehéznek *is* látszik a megmaradt nép szemében, vajjon az én szememben nehéz-e? úgymond a seregek Ura.

[7]Így szól a seregek Ura: Íme én megmentem népemet a kelet földéről, és a napnyugatnak földéről. [8]És elhozom őket, hogy Jeruzsálemben lakjanak, és ők lesznek az én népem, én pedig az ő Istenük leszek, híven és igazán.

[9]Így szól a seregek Ura: Legyen erős a kezetek nektek, kik halljátok a próféták szájából e beszédeket, ezekben a napokban, azon a napon, amelyen a seregek Úra

8. *1—19. Jeruzsálem újra népes és boldog lesz.*
1—2. A régi próféták beszédeinek rövid összefoglalása: az Úr büntető ítélete egykor véget ér. — *2.* V. ö. 1, 14; Ez. 36, 5 skk. *Nagy haragra gerjedtem miatta:* t. i. Sion ellenségei ellen.
3. V. ö. Iz. 1, 26; Jer. 31, 23; Ez. 43, 7. 9.
4. A béke boldog korszakában az emberek magas kort érnek el, és — *5.* a gyermekek nyugton játszadozhatnak Jeruzsálem utcáin és terein.
6. V. ö. Jer. 32, 17. 27. *A megmaradt nép* a babiloni fogságból visszatért zsidóság.
7—8. A régi próféták (v. ö. Jer. 11, 4; Óz. 2, 24. stb.) ígéreteinek megismétlése arra vonatkozólag, hogy az Úr megszabadítja majd népét a babiloni fogságból és visszavezeti hazájába.
9. Amint az Úr híven teljesítette hajdani fenyegetéseit, úgy híven fogja teljesíteni *e beszédeket*, vagyis régebben és jelenleg adott biztató ígéreteit is, sőt ezek teljesedését már Zakariás kortársai is láthatják. Az itt említett *próféták* maga Zakariás és kortársai, mint a héber szöveg világosabban kifejezi: «a próféták szájából, kik azon a napon (élnek), amelyen a seregek Ura házának alapkövét letették» stb. Az *azon a napon* kifejezés tágabb

házának alapkövét letették, hogy a templom felépüljön. 10Mert e napok előtt nem fizetődött ki az ember *munkája* és nem fizetődött ki a barom *munkája;* aki bement vagy aki kiment, nem volt biztos a támadástól, és egymásra bocsátottam az összes embereket, kit-kit a társára. 11Most azonban *már* nem cselekszem úgy e megmaradt néppel, mint a hajdani napokban, úgymond a seregek Ura, 12hanem békés lesz a vetés, a szőllő megadja gyümölcsét, a föld megadja termését, s az egek megadják harmatukat; és e megmaradt népet mindezeknek birtokába juttatom. 13És leszen, hogy amint átok voltatok a nemzetek között, Júda háza és Izrael háza, olyan jólétet adok nektek, hogy áldássá lesztek. Ne féljetek, legyen erős a kezetek!

14Mert így szól a seregek Ura: Amint elhatároztam, hogy csapásokkal sujtalak titeket, amikor atyáitok haragra ingereltek engem, úgymond az Úr, 15és nem irgalmaztam, épúgy elhatároztam ezekben a napokban, hogy jót teszek Júda és Jeruzsálem házával. Ne féljetek! 16Ezeket kell azonban megtartanotok: Igazat mondjatok egymásnak, hűséggel és békével szolgáltassatok igazságot kapuitokban. 17És egyiktek se gondoljon szívében rosszat felebarátja ellen, se ne szeressétek a hamis eskűt, mert mindez olyan dolog, amit gyűlölök, úgymond az Úr.

értelemben veendő, és a templom alapkövének letétele óta eltelt egész időt jelenti. — *10—13.* Zakariás élénk színekkel rajzolja a nagy különbséget a szomorú mult és a zsidó népre váró boldog jelen és jövő között. — *10. E napok előtt* = a babiloni fogság tartama alatt; abban az időben sem élet-, sem vagyonbiztonság nem volt, senki sem remélhette nyugton munkájának bérét és gyümölcsét. *A támadástól,* a héber szerint: «az ellenségtől». — *11. Most* = a próféta korában, ellentétben a babiloni fogság idejével. — *12.* A jelen és a jövő (messiási) korszak az általános béke és jólét ideje lesz, melyet Zakariás a próféták gyakori szokása szerint a bő termés képeivel ír le. Lehetséges, hogy Zakariás szeme előtt egyszersmind az Agg. 1, 6—11-ben leírt szárazság és terméketlenség ideje is lebegett. — *13. Átok voltatok:* sokat emlegetett példa az Isten átkára. *A nemzetek között,* t. i. Babilóniában, a fogság alatt. *Áldássá lesztek* = az Úr áldásának példája lesztek. — *Legyen erős a kezetek* = legyetek bátrak.

15. Ezekben a napokban, mint a 9. és a 11. versben. — *16—17.* Az Úr kegyének biztosítéka: az erkölcsi törvény pontos megtartása. V. ö. 7, 9. 10. — *16.* Az ítélkezés a zsidóknál nyilvános helyen, a város *kapujában* történt.

18 És a seregek Ura így szólt hozzám: 19 Ezt mondja a seregek Ura: A negyedik hónap böjtje, az ötödiknek böjtje, a hetediknek böjtje s a tizediknek böjtje örömmé, vidámsággá és jeles ünneppé leszen Júda háza számára. Csak az igazságot és a békét szeressétek!

20 Így szól a seregek Ura: Még majd eljönnek a népek, számos város lakói! 21 Elmennek majd egymáshoz a lakosok és mondják: Menjünk, esedezzünk az Úr előtt és keressük a seregek Urát. Elmegyek én is! 22 És eljő számos nép és sok nemzet, hogy keresse a seregek Urát Jeruzsálemben, és esedezzék az Úr előtt. 23 Így szól a seregek Ura: Ama napokban mindenféle nyelvű nemzetekből tíz ember is megragadja és megfogja egy zsidó ember köntösének szélét és mondja: Veletek megyünk, mert hallottuk, hogy veletek van az Úr!

9. FEJEZET.

A messiási ország kiterjedése; Izrael elfoglalja az ellenséges szomszédos birodalmak területét. — A Messiás a béke fejedelme lesz, ki a választott népre boldog jövőt hoz.

1 Reánehezedik az Úr szava Hadrak földére,
És reászáll Damaszkusra;
Mert az Úré az ember szeme,
És Izraelnek minden törzse,

19. Mivel az Úr a zsidó népet visszafogadta kegyelmébe, böjtjei és gyászünnepei örömünnepekké lehetnek. *A negyedik hónap* böjtje Jeruzsálem elfoglalásának emlékét őrizte meg (Jer. 39, 2; 52, 6.). *Az ötödik* és *a hetedik* hónap *böjtjét* illetőleg l. 7, 3. 5. magyarázatát. *A tizedik* hónap *böjtje* azért lett szokásossá, mert 588-ban ebben a hónapban zárta körül Jeruzsálemet Nábukodonozor babiloni király serege (Kir. II. 25, 1; Jer. 39, 1; 52, 4.).

20—23. A pogány nemzetek az Úrhoz térnek. — A próféta beszédének befejezése: néhány szó Jeruzsálem és a zsidó nép dicsőséges jövőjéről a messiási korban, amikor a pogány nemzetek is az Úrhoz fognak térni. V. ö. Iz. 2, 2. 3; Mik. 4, 1. 2. stb. — *20. A népek* a megtért pogányok. — *21. Elmennek majd egymáshoz a lakosok:* az egyik város lakói a másikhoz mennek, hogy együtt zarándokoljanak fel Jeruzsálembe. — *23.* A próféta a pogányok nagy vágyakozását írja le, kik szintén részesülni akarnak a zsidó népre váró boldogságban.

MÁSODIK RÉSZ.

A messiási ország rajza. (9—11. fejezet.)

9—10.

9. *1—7. A messiási ország kiterjedése; Izrael népe elfoglalja az ellenséges szomszédos birodalmak területét.* — *1. Hadrak* talán az

[2]Emát is, mely szomszédos vele,
És Tírus meg Szídon,
Mert igen sokat tartanak bölcseségükről.
[3]Sáncot épített magának Tírus,
Felhalmozta az ezüstöt, mint a port,
S az aranyat, mint az utca sarát.
[4]Íme az Úr őt birtokába veszi,
A tengerbe dönti erődítését,
És őt magát tűz emészti meg.
[5]Látja majd ezt Askalon és megremeg;
Gáza is, és fölötte nagy fájdalom fogja el;
Akkaron is, mert reménye kudarcot vallott.
És Gázából eltűnik a király,
És Askalon lakatlanná leszen.
[6]Azótusban *fattyú* telepszik meg,
És megtöröm a filiszteusok kevélységét.
[7]És kiveszem a vért a szájából,
S az undokságot a fogai közül,
És ő is a mi Istenünké leszen,
És olyan lesz, mint egy vezér Júdában,
Akkaron pedig olyan, mint a jebuzeus.

[8]És körülveszem házamat azokkal szemben,
Akik hadakoznak ellenem jövet és menet:
És nem járja őket többé sarcoló,
Mert immár megláttam szememmel.

asszír emlékekből ismeretes Hatarika országa, vagy Hazrak város neve, melyet egy Kr. e. VIII. századbeli arámi felirat említ. A vers második részében az eredeti szöveg talán így szólt: «Mert az Úréi Árám (=Szíria) városai (vagy: mert az Úré a föld színe) — És Izraelnek minden törzse». A Vulgáta szószerint így hangzik: «Mert az Úré az ember szeme, — És Izrael minden törzsének (szeme)». Hadrak és Damaszkus az Úr országának, Zsidóországnak része lesz (a messiási korban). — *2.* A szöveg értelme az, hogy *Emát* (Hamat) a messiási korban szintén Zsidóországhoz fog tartozni, Tírus és Szídon nevezetes föniciai városokkal együtt. A vers vége gúny. — *3—4.* Tírus hajdani nagyságának rövid, de találó rajza. Mint Ezekiel 27. fejezete is mutatja, Tírus az ókornak egyik legnevezetesebb és leggazdagabb kereskedő városa, de egyúttal legerősebb tengeri hatalma is volt. — *4. Őt:* Tírust. *Erődítését*, a héber szöveg így is fordítható: «gazdagságát». — *5—6.* Fönicia után Filiszteának is meg kell hódolnia az Úr előtt. — *5.* Érdekes, hogy (mint Ám. 1, 6—8; Szof. 2, 4.) Zakariás sem említi a filiszteus városok között Getet. — *6.* A *(fattyú* héb., Vulg. «elválasztó»), ki Azótusban fog letelepedni, talán a szamaritánusok népe, melyről a — *7.* vers is szól. A *vér* a vágásnál az állatban maradt vér, ami *undokság* a mózesi törvény szerint. *A jebuzeus* a gondolatpárhuzam szerint Jeruzsálem lakóit jelenti. (V. ö. Kir. II. 5, 6—8.)

8—10. A Messiás a béke fejedelme lesz. — *8.* Az Úr maga fogja megvédelmezni templomát. *Mert immár megláttam szememmel:*

9Felette örvendezzél, Sion leánya;
Ujjongj, Jeruzsálem leánya:
Íme bevonul hozzád királyod,
Igaz ő és megszabadít;
Szegény ő és szamáron ül,
Szamárkanca fiatal venhén.
10Kiirtom én a harci szekereket Efráimból,
S a lovakat Jeruzsálemből;
Széttöröm a harci íjakat,
És békét hirdet ő a nemzeteknek;
És uralkodik tengertőltengerig,
És a Folyamtól a föld határáig.
11Te is szövetséged vére által
Szabadon bocsátottad foglyaidat
A víztelen veremből.
12Térjetek vissza a várba,
Reménység foglyai;
Ma is azt hirdetem:
Kétszer annyit adok viszsza neked!
13Mert mint íjat kifeszítem magamnak Júdát,
És reáhelyezem Efráimot;
És fellázítom fiaidat,
Sion,
Fiaid ellen, Görögország,
És olyanná teszlek, mint a hősök kardja.
14Az Úr, az Isten megjelenik majd felettük,

t. i. a zsidó nép eddigi nyomorúságát. — *9. Sion leánya* és *Jeruzsálem leánya* a zsidó főváros egész lakosságát jelenti. A próféta Siont örvendezésre szólítja fel, mert eljő az ő *királya*, a Messiás, — nem harci ménen, mint hatalmas földi hódító, hanem mint a béke fejedelme, szelíd szamáron ülve. Zakariás jövendölése szószerint beteljesedett, amikor a Messiás virágvasárnapján ünnepélyesen bevonult Jeruzsálembe (Mát. 21, 1 skk., főleg 4—5 v.; Márk 11, 1 skk.; Luk. 19, 29 skk; Ján. 12, 12 skk., főleg 14—16. v.). — *10. Efráimot* egész Izrael, *Jeruzsálemet* egész Júda helyett említi a próféta. A két *tenger* a Földközi-tenger és a Holttenger. A *Folyam* (héb.) az Eufrátes; a Vulgáta többes számot használ. Zakariás Palesztinának eszményi határait említi. V. ö. Zsolt. 71, 8. A béke fejedelme meg fogja semmisíteni a harci eszközöket, és uralkodása a világ általános békéjének ideje lesz. V. ö. Iz. 2, 4.; Óz. 1, 7; 2, 18; Mik. 4, 3. 5, 10. stb. A vers első felében az alany az Úr, második felében pedig a Messiás.

11—17. A választott népre váró boldog jövő. — A *11.* vers a héberben így hangzik: «A tennen szövetséged vére miatt — Szabadon bocsátom foglyaidat» stb. A próféta azt a gondolatot fejezi ki, hogy a messiási ország megalapítása feltételezi a választott nép ellenségeinek legyőzését egy nagy háborúban. — Más magyarázat szerint *a szövetség vére* a körülmetélésre vonatkozik. — *A víztelen verem* a börtön; itt a babiloni fogság jelképe. A beszélő személy az Úr. — *12. A vár* a Sion vára. *Reménység foglyai* = foglyok, kik immár reménykedhetnek. *Kétszerannyit adok vissza neked:* t. i. mint amennyit a multban elvesztettél. — *13—15.* Az Úr harca ellenségei ellen. — *13. Júda* és *Efráim* (= Izrael) az Úrnak harci eszközei: *íja* és nyila, mellyel ellenségei ellen küzd. A választott nép ellenségei közül ez a vers névszerint csak Görögországot említi; v. ö. Jóel 3, 6. — *14. Az Úr, az Isten megjelenik majd felettük,* t. i. harcoló népe fölött a vihar-

És nyila kirepül, mint a villám;
Az Úr, az Isten megfújja a harsonát,
És kivonul a dél viharában.
15A seregek Ura megvédelmezi majd őket,
És ők pusztítanak és leverik őket parittyakövekkel;
És mámorosan isszák *a vért*, mint a bort,
És megtelnek *vele*, mint az áldozati csészék,
És mint az oltár szarvai.
16És az Úr, az ő Istenük megszabadítja őket azon a napon,
Mint népének juhait;
Bizony, *mint* a szent kövek,
Tündöklenek majd földén.
17Mily nagy az ő jósága,
Mily nagy az ő szépsége!
Hiszen a gabona választott *ifjakat*,
S a bor szűzeket nevel!

10. FEJEZET.

Csak az Úrtól jő minden segítség! — A választott népre váró boldog kor, ellenségeinek megsemmisítése s a fogságban levők visszatérése.

1Az Úrtól kérjetek esőt a tavasz idején,
S az Úr küld majd *záporfelhőket*,
És ad nekik záporesőt,
És kinek-kinek füvet a mezőn.
2Mert a bálványképek haszontalan dolgokat beszélnek,
A jósok hazugságot látnak,
S az álomlátók hiábavalóságokat beszélnek,
Üres vígasztalásokat mondanak;
Ezért kerülnek ők tévútra, mint a nyáj,
Mely sanyarúságot szenved, mert nincsen pásztora.

felhőben. *Az Úr harsonája* a mennydörgés. — *15. Őket*, t. i. küzdő választott népét. *Az oltár szarvai:* a jeruzsálemi templom áldozati oltárának négy szarva volt, melyekre az áldozati állatok vérét kenték. A vers második fele a győzelmes zsidóság diadalmámorát írja le. — *16. Tündöklenek*, Vulg. szószerint: «felmagasztaltatnak». A templom felépülése biztos zálogát nyujtja az Úr állandó segítségének és a Messiás végleges győzelmének a választott nép összes ellenségei fölött. — *17. Az ő jósága* és *az ő szépsége* kifejezések egyaránt vonatkozhatnak az Úrra vagy a zsidó népre. Az *ifjakat* és *a szűzeket* a próféta az egész lakosság helyett említi, amint a *gabonát* és a *bort* is a föld összes terményei helyett nevezi meg. Az Egyház liturgiája a «választottak gabonája» és a «szűzeket nevelő bor» kifejezéseket misztikus értelemben a legméltóságosabb Oltáriszentségre, minden kegyelem forrására alkalmazza.

10. *1—2. Csak az Úrtól jő minden segítség! — 1. Záporfelhőket* (héb.), Vulg. «havat.» A vers értelme: egyedül az Úr tudja megadni a termékenységhez szükséges esőt, nem a bálványképek! — *2. Ők:* a pogány nemzetek, melyek az igaz Isten ismerete nélkül tévelyegnek.

[3]Haragom felgerjedt a
pásztorok ellen,
És megfenyítem én a ve-
zérbakokat;
Bizony, a seregek Ura
meglátogatja nyáját,
Júda házát,
És olyanokká teszi, mint
amilyen az ő díszes
harci lova.
[4]Belőle támad a szeg-
letkő,
Belőle a sátorcövek,
Belőle a harci íj,
Belőle támad minden ve-
zér egyaránt.
[5]Olyanok lesznek ők,
mint a hősök,
Kik az utak sarát tapos-
sák a harcban,
És küzdenek, mert az Úr
velük van;
És szégyent vallanak a
lovon ülők.
[6]Megerősítem én Júda há-
zát,
És segítséget nyujtok Jó-
zsef házának,
És visszahozom őket,
mert megkönyörülök
rajtuk,
És olyanokká lesznek,
amilyenek voltak,
Amikor még nem vetet-
tem el őket;
Mert én, az Úr, vagyok az
ő Istenük,
És én meghallgatom őket.
[7]Efráim olyan lesz, mint
a hős,
Szívük örvendezik majd,
mintha bort *ittak volna;*
Fiaik *is* látják majd *ezt*
és örvendeznek,
És szívük vigad majd az
Úrban.
[8]Füttyszóval hívom és
egybegyüjtöm majd őket,
Mert megváltottam őket;
És megsokasítom őket,
Amily sokan azelőtt voltak.
[9]Ha el is szórom őket a
nemzetek közé,
Reám gondolnak majd
ők a távolban is,
És életben maradnak
fiaikkal együtt,
És visszatérnek *ide.*
[10]Visszahozom őket Egyip-
tom földéről,
És összegyüjtöm őket az
asszírok közül;
Elviszem őket Gálaád és a
Libanon földére,
S a hely nem is lesz *elég*
nekik.

3—12. A választott népre váró boldog kor, ellenségeinek megsemmisítése s a fogságban levők visszatérése. — 3. A pásztorok és *a vezérbakok* a zsidó nép hajdani bűnös vezetői. Az Úr *látogatása* az ő büntető ítéletét (a fogságot) jelenti, melynek elmultával bekövetkezik Júda megdicsőítése. A vers utolsó tagja a zsidó nép jövendő harci dicsőségére céloz. — *4. A szegletkő, a sátorcövek, a harci íj* a választott nép eljövendő nagy vezérét jelenti. — *5.* Az Úr népének ellenállhatatlan lesz az ereje az ellenségeivel vívott harcban. *A lovon ülők* a zsidó nép hatalmas ellenségei. — *6—7.* A győzelem Júdát és Izraelt *(= József házát)* régi dicsőségébe visszajuttatja. A zsidó nép *elvettetése* a babiloni fogság volt. — *8—9.* A zsidók visszatérése a babiloni fogságból. — *8.* A *füttyszó* az isteni hívást jelenti. — *10. Egyiptom* és Asszíria általában a szolgaság földét

11 Átkel a tenger szorosán,
És megveri a tenger hullámait;
Szégyent vall a folyó minden örvénye,
És megtörik Assur kevélysége,
És eltűnik Egyiptom kormánypálcája.
12 Megerősítem őket az Úrban,
És az ő nevében járnak majd,
— Úgymond az Úr.

11. FEJEZET.

Az Úr haragja reázúdul a bűnös népre. — Az Úr ítélete a választott nép gonosz pásztorai fölött.

1 Nyisd meg kapuidat, Libanon,
Hadd eméssze tűz cédrusaidat!
2 Jajgass, ciprus, mert elesett a cédrus,
Mert elvesztek a hatalmasok;
Jajgassatok, Básán tölgyei,
Mert kivágták a várerdőt.
3 Pásztorok jajgatása hallatszik,
Mert elpusztult a büszkeségük;
Oroszlánok ordítása hallatszik,
Mert elpusztult a Jordán dicsősége!

4 Ezt mondja az Úr, az én Istenem:
Legeltesd csak a leölésre szánt juhokat!
5 Uraik szánakozás nélkül öldösik őket,
Eladóik csak azt mondják:
«Áldott legyen az Úr, meggazdagodtunk!»
És pásztoraik sem kímélik őket.
6 Én sem kegyelmezek többé a föld lakóinak,
— Úgymond az Úr.
Íme kiszolgáltatok én minden embert társa kezébe
És királya kezébe;
És ők feldúlják a földet,

jelenti. *A hely* kifejezés a héberben hiányzik. — *11.* A mondat alanya: a fogságból visszatérő nép. A visszatérés alkalmával a próféta költői leírása szerint megújulnak a zsidó honfoglalás csodái a Vörös-tengernél és a Jordánnál. *Assur* és *Egyiptom* itt is általában a szolgaság földét jelenti.

11. *1—3. Az Úr haragja reázúdul a bűnös népre.* A beszéd történelmi körülményeit nem ismerjük. — *1.* A különböző nemes fák a zsidó nép legelőkelőbbjeit jelentik. — *2.* A *várerdő* talán áthatolhatatlan erdőt jelent. — *3.* A *pásztorok büszkesége* a dús legelő. *A Jordán dicsősége* a Jordán partján levő sűrű erdőségeket jelenti (v. ö. Jer. 49, 19; 50, 44.), melyek az *oroszlán*oknak biztos lakóhelyet nyujtottak. Itt a Jordán dicsősége szintén a nép előkelőinek jelképe.

4—17. Az Úr ítélete a választott nép gonosz pásztorai fölött. — *4.* Az allegorikus leírásban a próféta maga kap az Úrtól megbizatást, hogy a zsidó népnek pásztora legyen. A próféta a zsidó népet *leölésre szánt juhok*nak mondja, mert vezetőik gondatlansága miatt Izrael feltartóztatás nélkül rohant vesztébe. — *5.* A nép vezérei csak a maguk hasznát keresték, a reájuk bízottak javával mitsem törődtek. — *6.* Az Úr a zsidó népet megérdemelt sorsára

És én senkit sem mentek ki kezükből.
[7]Hogy tehát legeltessem a leölésre szánt juhokat,
A szegény juhokat,
Két botot vettem magamhoz;
Az egyiket elneveztem «Békesség»-nek,
A másikat elneveztem «Kötelék»-nek;
És legeltettem a nyájat,
[8]És egy hónap alatt kiirtottam három pásztort.
De keserűség fogta el lelkemet miattuk,
S az ő kedvük is megváltozott irántam.
[9]Ekkor azt mondottam:
Nem legeltetlek titeket!
Ami halálra való, haljon meg;
Ami kiirtani való, irtassék ki,
A többiek pedig ám falják fel egymás húsát!
[10]Majd elővettem azt a botomat,
Amelynek Békesség volt a neve,
És széttörtem, hogy megsemmisítsem szövetségemet,
Melyet minden néppel kötöttem.
[11]Meg is semmisült azon a napon;
És így megismerték a szegény juhok,
Amelyek ragaszkodtak hozzám,
Hogy ez az Úr szava.
[12]Majd azt mondottam nekik:
Ha jónak látjátok, adjátok ki béremet;
Ha nem, hagyjátok!
Erre ők harminc ezüstöt mértek ki béremül.
[13]Ám az Úr azt mondotta nekem:

hagyja. — *7.* A próféta átveszi a nyáj legeltetését. *A szegény juhokat*, a Hetvenes görög fordítás szerint: «a nyáj kereskedőiért», t. i. azok kedvéért, akik a zsidó népet a saját céljaikra kihasználták. A vers második felében jelképes cselekedetről van szó, melyet a 10. és 14. vers tovább folytat. Az első bot az Úr szövetségét jelképezi Izrael népével (10. v.), a második Júda és Izrael összetartozását (14. v.). V. ö. Ez. 37, 16 skk. *Békesség*, a héberben: «Kegyesség». — *8. A három pásztor* a zsidó népnek három (előttünk ismeretlen) gonosz vezetője. *Keserűség fogta el lelkemet miattuk*, a héber szerint: «lelkem haragra gerjedt ellenük». *Az ő kedvük is megváltozott irántam:* ők is megúntak engem: — *9.* A próféta-pásztor, látva munkájának meddő voltát, sorsára bízza a nyájat. — *10. Békesség*, l. 7. v. Az Úrnak *minden néppel kötött szövetsége* arra vonatkozik, hogy a pogányok az ő választott népét ne sanyargassák. A próféta az első bot összetörésével azt jelzi, hogy az Úr a nemzetek haragjának engedi át a zsidóságot. — *11. A szegény juhok*, a Hetvenes görög fordítás szerint: «a nyáj kereskedői». V. ö. 7. v. — *12.* A próféta-pásztor a nép előkelőihez intézi szavait. Ezek bosszantóan csekély bért fizetnek neki fáradságáért. — *13. A fazekas elé*, az arámi Targum és a szír fordítás szerint: «a kincstárba», — t. i. a templom kincstárába. A *fazekas* (héb., Vulg. «szobrász») megemlítésére Zakariásnak Jer. 18, 2—6. adott alkalmat, ahol a fazekas, ki az agyaggal tetszése szerint bánik,

Vesd azt a *fazekas* elé,
A dicső bért, melyre engem becsültek!
Erre vettem a harminc ezüstöt
És az Úr házába, a *fazekas* elé vetettem.
14Aztán széttörtem a másik botomat,
Melynek neve Kötelék volt,
Hogy felbontsam a testvéri köteléket
Júda és Izrael között.
15Mondotta aztán az Úr nekem:
Végy magadhoz olyan felszerelést,
Mint az oktalan pásztor.
16Mert íme én olyan pásztort támasztok a földön,
Aki nem néz az elveszettek után,
Az elszéledteket meg nem keresi,
A megtörtet meg nem gyógyítja,
Az egészségeseket el nem látja,
Hanem a kövérek húsát megeszi
És körmeiket összetöri.
17Jaj a *semmirekellő* pásztornak,
Ki elhagyja a nyájat!
Kard érje a karját
És a jobbszemét;
Karja szárazra asszék,
Jobbszemét érje homály és sötétség!

12. FEJEZET.

A pogány nemzetek támadása Jeruzsálem ellen. — A szent város ellenségeinek megsemmisülése. — Az Úr lelke kiárad Dávid házára; nagy nemzeti gyász a mult bűneiért.

1Az Úr szavának fenyegető *jövendölése* Izrael ellen.

Így szól az Úr, aki az eget kifeszítette, a föld alapjait megvetette és az

előképe az Úrnak, aki tetszése szerint intézi a nemzetek sorsát. Mát. 27, 9—10. szerint Zakariás eljárása előképes jellegű volt: a harminc ezüstpénz a Messiás elárultatásának vérdíját előképezte. *A dicső bér:* keserű gúny. — *Engem:* az Úr azonosítja magát az általa küldött próféta-pásztorral. — *14.* A második bot összetörése az Izrael és Júda között már régen beállott szakadást az Isten részéről is véglegessé teszi. — *15.* Az oktalan pásztor (a nép gonosz elüljárója) nem törődött alattvalói jólétével, hanem a zsidó népet a maga javára használta ki. — *17. Semmirekellő* (héb.), Vulg. «bálvány». Egyes magyarázók 13, 7—9-et a 11. fejezet végéhez csatolják.

HARMADIK RÉSZ.

A messiási ország lelki javai, és végleges diadala ellenségei felett. (12—14. fejezet.)

12—13.

12. *1—4. A pogány nemzetek támadása Jeruzsálem ellen.* — *1—2.* A pogány nemzetek közös nagy támadása a szent város ellen. Ez a leírás a 14. fejezet 1—5. versének leírásával együtt a Messiás Egyházát folyton érő támadásokban megy teljesedésbe, melyek azonban rajta nem vehetnek erőt. — *Fenyegető jövendölése*, szó szerint: «terhe». — A próféta az Istennek világteremtő működését a keleti népies felfogás szerint írja le. *Kábító serleggé* (héb.), a Vulgáta szerint: «kábultság küszöbévé». A kábultság az

emberbe lelket alkotott:
2Íme én Jeruzsálemet kábító *serleggé* teszem minden nép számára, mely körülötte van: még Júda számára is, amikor ostromolják Jeruzsálemet.
3Ama napon majd emelő kővé teszem Jeruzsálemet minden nép számára, és mindazok, kik felemelik, megszakadnak; és összegyűlnek ellene a föld összes országai.
4Ama napon, úgymond az Úr, rémülettel sujtom a lovakat mind, és őrültséggel a rajtuk ülőket; Júda háza fölött megnyitom szememet, de a népek összes lovait vaksággal verem meg.
5Akkor majd így szólnak Júda vezérei szívükben: Erősek előttem Jeruzsálem lakói a seregek Ura, az ő Istenük által!
6Ama napon olyanokká teszem Júda vezéreit, mint amilyen a tüzes serpenyő a farakás közepén s az égő fáklya a szénakazalban, és ők megemésztenek jobbra és balra minden népet köröskörül; és Jeruzsálem a helyén marad, Jeruzsálemben,
7mert az Úr először Júda sátrait szabadítja meg, úgy mint kezdetben, hogy ne emelkedjék Dávid házának dicsősége és Jeruzsálem lakóinak dicsősége Júda fölé.
8Ama napon az Úr majd megoltalmazza Jeruzsálem lakóit, és közülük a csetlő-botló is olyan lesz ama napon, mint Dávid, Dávid háza pedig olyan lesz előttük, mint az Isten *háza*, mint az Úr angyala.
9És ama napon én rajta leszek, hogy összezúzzak minden nemzetet, mely Jeruzsálem ellen vonul.
10És kiöntöm Dávid há-

isteni harag hatásának szokásos prófétai képe. — *2—4.* A Jeruzsálem ellen támadó ellenség teljes megsemmisülése. — *3. Emelőkővé teszem Jeruzsálemet:* a próféta valószínűleg olyan kőre gondol, amelynek felemelésével az ifjak erejüket edzették. — Minden Jeruzsálem ellen intézett támadás kudarccal fog végződni. — *4.* Az Úr meg fog hiúsítani minden támadást Júda ellen, melyre kegyelemmel tekint le. A leírás alapjául bizonyára azok az áskálódások szolgáltak, melyekkel a Jeruzsálem és Júda szomszédságában lakó idegen népek a főváros és a templom felépülését minden áron meg akarták akadályozni (Ezdr. I. 4—6. fej.).

5—9. A szent város ellenségeinek megsemmisülése. — *5.* Júda vezérei a népet Jeruzsálem példáján felbuzdulva ellenállásra buzdítják. — *6.* Az Úr ellenállhatatlan erőt fog adni Júda vezéreinek. *Jeruzsálem a helyén marad,* vagyis lakosait nem hurcolják el. — *7. Úgy, mint kezdetben,* a héber szerint: «először». *Jeruzsálem lakóinak dicsősége,* a héber szerint: «Jeruzsálem lakóinak kevélysége». — *8.* Az Úr különös oltalmába veszi Jeruzsálem lakosságát és hatalmassá teszi. *Ama napon* = a nagy győzelem napján. *Mint az Isten háza* (szószerint: «mint az Istené») t. i. szentté. (Héb. «mint az Isten».)

10—14. Az Úr lelke kiárad Dávid házára; nagy nemzeti gyász a mult bűneiért. — *10. Az irgalom* és *az imádság lelkének kiöntése*

zára és Jeruzsálem lakóira
az irgalom és az imádság
lelkét ; és ők majd reám
tekintenek, akit átdöftek,
és siratják majd őt oly
sírással, mint az egyszülöttet, és keseregnek
felette, mint ahogy keseregni szoktak az elsőszülött halálakor. [11]Ama
napon oly nagy lesz a
sírás Jeruzsálemben, mint
Ádádremmon sírása Mágeddón mezején.
[12]És sír majd az ország,
Minden család külön-külön,
Dávid házának családjai
külön,
És asszonyaik külön,
[13]Nátán házának családjai külön,
És asszonyaik külön,
Lévi házának családjai
külön,
És asszonyaik külön,
Semei családjai külön,
És asszonyaik külön,
[14]A többi családok valamennyien :
Család és család külön,
És asszonyaik külön.

13. FEJEZET.

A messiási kor leírásának folytatása : a tisztulást hozó forrás, a bálványozásnak és az álprófétaságnak teljes megszűnése. — A pásztor megverése és a juhok elszélesztése ; a nép harmadrészének megtisztulása.

[1]Ama napon forrás fakad Dávid házának és Jeruzsálem lakosainak számára, a bűnösnek és a havi tisztulást szenvedőnek megmosására. [2]És azon a napon, úgymond a seregek Ura : Eltörlöm majd a bálványok nevét a földről, úgy hogy nem is említik őket többé ; és eltávolítom a földről a ha-

a népnek teljes megtérésével jár. *Reám tekintenek, akit átdöftek:* t. i. az Istenre, kit bűneikkel, főleg a hajdani bálványozással oly sokszor és oly súlyosan megbántottak. Ján. 19, 37. szerint ezek a szavak (előképes értelemben) Jézus Krisztus kereszthalála alkalmával teljesedtek be, amikor ellenségei közül sokan megtértek. Az egyes hasonlatok a nemzeti gyász és a bűnbánat nagyságát írják le. — *11. Ádádremmon* Szent Jeromos szerint a mágeddói (megiddói) síkságon fekvő város neve, melyet az ő idejében Maximianopolisnak hívtak. Kir. IV. 23, 29—30. előadja, hogy II. Nekáó egyiptomi fáraó 608-ban a mágeddói síkságon megverte Józsiást, Júda egyik legderekabb királyát, ki a csatában életét is elvesztette. Krón. II. 35, 25. szerint Józsiás halálát Júda országa nagy nemzeti gyásszal siratta meg. Úgy látszik, hogy Zakariás erre a nemzeti gyászra céloz. — *12—14.* A nagy nemzeti gyász (10. v.) bővebb leírása. A próféta négy nevezetesebb családot név szerint is felemlít, mint egész Júda képviselőit. *Dávid* és *Lévi* családja = a királyi és a papi nemzetség ; *Semei* és *Nátán családjáról* semmit sem tudunk.

13. *1—6. A messiási kor leírásának folytatása: a tisztulást hozó forrás, a bálványozásnak és az álprófétaságnak teljes megszűnése.* — *1. A forrás* a Messiás Egyházában a lelkek számára fakadó kegyelmek jelképe, melyek minden bűnre tisztulást és bocsánatot hoznak. V. ö. Ez. 47, 1—12. — *2.* Az Úr a messiási kor-

mis prófétákat és a tisztátalan lelket. [3]És ha valaki még ezután is prófétálna, így szól hozzá atyja és anyja, a saját szülei: Nem maradsz életben, mert hazugságot mondtál az Úr nevében! És leszúrják őt atyja és anyja, a saját szülei, amikor prófétál. [4]És azon a napon majd szégyenli mindegyik próféta a látomását, ha elfogja a prófétálás, és nem öltenek majd szőrruhát, hogy hazudjanak, [5]hanem így szólnak: Nem vagyok én próféta! Földműves ember vagyok, mert Ádám az én példaképem ifjúkorom óta. [6]És ha azt kérdezik tőle: Micsoda sebek ezek a kezeid között? — azt feleli: Ezeket a sebhelyeket azok házában szereztem, kik szerettek engem.

[7]Kelj fel, kard, az én pásztorom ellen s a nemzetségembeli férfiú ellen, úgymond a seregek Ura; verd meg a pásztort, és elszélednek a juhok; én pedig a *bojtár*gyerekek ellen fordítom kezemet. [8]És akkor majd az történik az egész országban, úgymond az Úr, hogy két rész elpusztul és elvész benne, a harmadik rész azonban megmarad benne. [9]És én a harmadik részt tűzbe viszem és kiégetem őket, mint ahogyan kiégetik az ezüstöt, és megtisztítom őket, mint ahogy megtisztítják az aranyat. Ő majd segítségül hívja nevemet, én pedig meghallgatom őt. Én azt mondom majd: Népem vagy te nekem; ő pedig azt mondja: Az Úr az én Istenem!

ban a bálványozásnak minden nemét véglegesen eltörli. *Hamis próféták* helyett a héber szöveg csak «próféták»-ról beszél. — *3.* Mindenki, aki a jövőben prófétálni fog, gyanus lesz: saját szülei fogják őt halállal büntetni. V. ö. Móz. V. 13, 5; 18, 20. — *4.* Az eddigi álprófétáknak szégyelni fogják multjukat. A *szőrruha* a próféták megkülönböztető ruházata volt (Kir. IV. 1, 8.). — *5. Ádám az én példaképem* (Vulg.): mint Ádám, úgy én is *földműves ember* vagyok. A héber szerint: «ember vásárolt meg engem», t. i. szolgasorsban vagyok. — *6. A kezeid között*, t. i. a melleden. Az álprófétáknak igen gyakran megsebezték testüket, bár ezt a mózes törvény tiltotta (v. ö. Kir. III. 18, 28.). A messiási korban az egykori álprófétáknak az ilyen sebhelyekről azt fogják mondani, hogy a szülők (vagy: a szeretők) házában kapták őket.

7—9. A pásztor megverése és a juhok elszélesztése; a nép harmadrészének megtisztulása. — A *7—9.* vers valószínűleg a 11. fejezet végéhez tartozik. — *7. Az én pásztorom:* népem főembere. *A bojtárgyerekek* Júda népét jelentik. — *8.* A *megmaradó harmadik rész* a fogságban megpróbált és hazájába visszatért zsidóság, melyet — *9.* a sok csapás a bálványozásnak minden bűnétől megtisztított. *Ő* = a jámbor zsidó nép a fogság után. A vers utolsó része Óz. 2, 24-ből vett idézet.

14. FEJEZET.

A pogány nemzetek végső nagy támadása Jeruzsálem ellen; az Úr megmenti a szent város lakosságának maradékát és megsemmisíti ellenségeit. — A messiási korban megváltozik az egész természet rendje. — A messiási korban a pogányok is az Úrhoz térnek.

[1]Íme eljönnek az Úr napjai, és szétosztják benned zsákmányodat. [2]És én egybegyűjtöm az összes nemzeteket, hogy hadakozzanak Jeruzsálem ellen; és elfoglalják a várost, elpusztítják a házakat és meggyalázzák az asszonyokat; s a város lakosságának fele fogságba megy, de a többi nép nem kerül el a városból. [3]Mert az Úr kivonul és harcba száll ama nemzetekkel, mint ahogy harcolt a küzdelem napján. [4]Lábával ama napon az Olajfák hegyére áll, mely Jeruzsálemtől keletre van; és az Olajfák hegye a közepén kelet és nyugat felé meredek nagy völgyre hasad, és a hegynek fele északra és fele délre szakad. [5]És ti e hegyek völgyébe menekültök, mert a hegyek völgye egészen a közelbe ér majd; és ti menekültök, amint a földrengés elől menekültetek Óziásnak, Júda királyának napjaiban; és bevonul az Úr, az én Istenem összes szentjeivel együtt.

[6]És ama napon nem leszen világosság, hanem hideg és fagy. [7]De lesz egy nap, amelyet az Úr ismer, melyen nem lesz nappal és éjtszaka, hanem esti időben is világosság leszen. [8]És leszen azon a napon: Élővizek folynak majd ki Jeruzsálemből, felük a keleti tengerbe és felük a nyugati tengerbe, nyáron és télen egyaránt. [9]S az Úr lesz az

14. *1—5. A pogány nemzetek végső nagy támadása Jeruzsálem ellen; az Úr megmenti a szent város lakosságának maradékát, és megsemmisíti ellenségeit.* (Bevezetés a messiási kor rajzához; l. 12, 1—2.) — *1—2.* A pogány nemzetek legyőzik és kifosztják Jeruzsálemet. A próféta leírása az 586. évi ostrom gyászos jeleneteire emlékeztet. — *3.* Az Úr harcba száll a szent városért. *A küzdelem napja* = a hajdankor harcainak ideje, amikor az Úr megsegítette népét. (Mózes, Józsue, a bírák harcai stb.) — *4—5.* Az egész részlet apokaliptikus jellegű: a természet erői meg fogják könnyíteni a zsidóknak a menekülést. — *5.* Az itt említett földrengésre Ám. 1, 1. is céloz.

6—11. A messiási korban megváltozik az egész természet rendje. — *6.* A vers szövege homályos; értelme valószínűleg az, hogy a messiási kor eljövetele az egész természetet megrendíti, de azután (7 skk.) boldogság árad az egész világra. — *7. De lesz egy nap:* t. i. a messiási kor, amelyben állandóan nappal lesz. — *8.* V. ö. Ez. 47, 1—12. A Jeruzsálemben fakadó *élővizek* (forrásvizek) nyáron sem száradnak majd ki és télen sem fagynak be. A *keleti tenger* a Holttenger, a *nyugati* (Vulg. szószerint: «legszélső») *tenger* a Földközi-tenger. — *9.* Az *egész föld* elsősorban Júda országát jelenti,

egész föld királya: ama napon az Úr lesz az egyetlen, és az ő neve lesz az egyetlen. [10]És az egész ország *síksággá* változik *Gebától* kezdve délfelé Remmonig, de Jeruzsálem magaslat leszen és a maga helyén marad. A Benjámin-kaputól a Régi kapu helyéig, a Szegletkapuig, Hánáneel tornyától a királyi sajtókig [11]laknak majd benne, és átok nem sujtja többé, hanem biztonságban él majd Jeruzsálem.

[12]Ez lesz az a csapás, amellyel az Úr sujtja az összes nemzeteket, melyek Jeruzsálem ellen harcba szállottak: Elrothad a testük, amikor még a lábukon állnak; elrothad a szemük a gödrében, elrothad a nyelvük a szájukban. [13]Ama napon az Úr nagy zavart támaszt közöttük, úgy hogy kiki társának a kezét ragadja meg és keze társának a kezébe kapaszkodik. [14]sőt még Júda is harcba száll Jeruzsálemmel. *Prédára kerülnek* köröskörül az összes nemzetek kincsei: az arany, az ezüst és a temérdek ruha, [15]és e csapásokhoz hasonló csapás éri a táborukban levő lovakat, öszvéreket, tevéket, szamarakat és az összes állatokat.

[16]Mindazok pedig, kik életben maradnak az összes nemzetek közül, melyek Jeruzsálem ellen vonultak, esztendőről-esztendőre feljönnek majd, hogy imádják a Királyt, a seregek Urát, és megüljék a sátoros ünnepet. [17]Aki pedig nem jő fel a föld nemzetségei közül Jeruzsálembe, hogy imádja a Királyt, a seregek Urát,

mely nem lesz többé alávetve idegen uralkodóknak. — *10.* A vers első részében a fordítás a héber szöveget követi. A Vulgáta így hangzik: «És az egész ország megváltozik a pusztaságig, Remmon dombjától Jeruzsálem déli részéig». *Geba* Benjámin törzsének területén feküdt, *Remmon* pedig Simeon törzsének déli határán. *Jeruzsálem magaslat leszen:* a Sion hegye, az Úr szent hegye kiemelkedik a síkságból. V. ö. Iz. 2, 2—3; Mik. 4, 1—2. A szent város hajdani egész területe ismét lakottá lesz. *Benjámin kapuja, a Régi kapu, a Szegletkapu* és *Hánáneel tornya* Jeruzsálem északi részén voltak. A *királyi sajtók* helye ismeretlen.

12—15. A pogány nemzeteket sujtó büntetés. — *12.* Jeruzsálem ellenségeit az Istennek rettentő büntetése éri el. — *13. Közöttük* = Jeruzsálem ellenségei között, kik egymásnál keresnek segítséget. — *14. Júda is harcba száll Jeruzsálemmel,* a héber szöveg eredeti értelme talán az volt, hogy «Júda is ünnepel majd Jeruzsálemmel együtt». *Prédára kerülnek* (héb.), Vulg. «összegyüjtetnek». A harc után a választott nép bőséges zsákmányra tesz szert. — *15.* Az ellenséges nemzetek állatait elpusztítja a dögvész.

16—19. Akik a pogány nemzetek közül életben maradnak, azok az Úrhoz térnek. — *16.* A *sátoros ünnepet* különös örömmel és vidámság-

arra nem hull majd eső. 18És ha Egyiptom nemzetsége nem zarándokol fel és nem jő el, akkor reájuk sem hull *majd eső*, hanem az a csapás éri őket, amellyel az Úr sujtja majd az összes nemzeteket, melyek nem jönnek fel, hogy megüljék a sátoros ünnepet. 19Ez leszen Egyiptom büntetése és ez az összes nemzetek büntetése, melyek nem jönnek fel a sátoros ünnep megülésére.

20Azon a napon még a lovak zabláin is ez leszen: «Szent az Úr számára». És a fazekak az Úr házában olyanok lesznek, mint a csészék az oltár előtt. 21És Jeruzsálemben és Júdában minden fazék szent lesz a seregek Ura számára, és mindazok, akik áldozatot akarnak bemutatni, eljönnek és vesznek belőlük és bennük főznek; és nem lesznek többé kalmárok a seregek Urának házában ama napon.

gal ülték meg a zsidók. — *18.* A szöveg valószínűleg romlást szenvedett, mert Egyiptomban a terméketlenséget nem az eső hiánya, hanem a Nílus áradásának elmaradása okozza.

20—21. Hogy az összes, Jeruzsálembe zarándokló nemzetek bemutathassák áldozataikat, a templomnak minden edénye szent edény lesz. — *21.* Ezért nem lesz többé szükség kalmárokra az Úr házában, akiktől az áldozatokhoz szükséges edényeket meg kellene vásárolni.

MALAKIÁS JÖVENDÖLÉSE.

1. — Malakiás («Az Úr angyala», vagyis követe) az ötödik század közepe táján élt. Prófétai működése megelőzi Ezdrásét és Nehemiását, mert Malakiás beszédei olyan visszaéléseket ostoroznak, amilyeneket Ezdrás és Nehemiás idővel megszüntettek. Életéről semmit sem tudunk. A Targum (a Biblia arámi nyelvű magyarázata) Malakiást Ezdrással azonosítja, és Szent Jeromos is ismeri zsidó kortársainak ezt a véleményét. Ez azonban époly kevéssé valószínű, mint az a nézet, hogy a héber Mal'aki-név (az én angyalom) a könyvnek egyik főhelyéből (3, 1.) van véve, mellyel a kis próféták iratainak összegyüjtője azért jelezte Malakiás könyvét, mert a szerző nevét már nem ismerte.

2. — Malakiás könyve, melyet a héber szöveg három, a Vulgáta négy fejezetre oszt, két részből áll, melyek mindegyike két-két beszédet tartalmaz. Az *első rész első beszéde* (1, 2—2, 9.) a papokat korholja, kik tiszteletlenül mutatják be az áldozatokat, és az Úr törvényét sem maguk nem tartják meg, sem másokat arra nem tanítanak. Ebbe a beszédbe szövi Malakiás az újszövetség áldozatáról szóló nagyszerű jövendölését (1, 11.). A *második beszédben* (2, 10—16.) a próféta kikel a pogányokkal kötött házasságok és a házasságok felbontása ellen. — A *második rész* a messiási boldog kor eljövetelét rajzolja. E rész *első beszéde* (2, 17—3, 12.) megjövendöli a Messiás előhirnökének és magának a Messiásnak eljövetelét a zorobábeli templom fennállásának idejében: a Messiás meg fogja tisztítani minden bűntől a papságot és az egész választott népet, és boldogságot fog reá árasztani, ha pontosan teljesíti a tizedtörvényt. Végre az *utolsó beszéd* (3, 13—4, 3.) azt hangsúlyozza, hogy a jámborokra végleges jutalom, a gonoszokra pedig végleges büntetés vár. — A könyv *első függeléke* (4, 4.) a mózesi törvény megtartására buzdít,

második függeléke (4, 5—6.) pedig Illés prófétát jelöli meg az Úr előhirnöke gyanánt.

Malakiás könyve négy fontos messiási helyet tartalmaz: az újszövetség örök áldozatának megjövendölését (1, 11.), a Messiás eljöveteléről szóló jövendölést: a Messiás a második templom fennállása idejében jő el (3, 1.), és az Úr két előhirnökének eljöveteléről szóló két jövendölést. (3, 1; 4, 5.)

Malakiás könyvét mind a zsidó, mind a keresztény hagyomány mindig sugalmazott és hiteles szentiratnak tartotta.

1. FEJEZET.

Az Edomot sujtó isteni ítélet. — Az Úr Izrael papjai részéről csak hálátlanságot és tiszteletlenséget tapasztalt. — A zsidók áldozatainak elvetése és az újszövetség tiszta áldozatának megjövendölése.

[1]Az Úr *fenyegető* szava Izrael ellen Malakiás által.

[2]Szeretlek én titeket, úgymond az Úr, és ti azt mondjátok: Miben mutattad meg szeretetedet irántunk? — Nemde, Ézsau a testvére volt Jákobnak? úgymond az Úr, — és én *mégis* Jákobot szerettem, [3]Ézsaut pedig gyűlöltem, és hegyeit pusztává tettem, örökségét pedig a *sakálok* pusztaságává. [4]Ha Edom azt mondja: Elpusztultunk *ugyan*, de majd ismét felépítjük azt, ami elpusztult, — *erre* azt mondja a seregek Ura: Hát csak építsék fel ők, én majd elpusztítom! «Gonoszság országá»-nak nevezik majd őket, és olyan népnek, melyre örökké haragszik az Úr. [5]Saját szemetek látja majd ezt, és magatok mondjátok: Nagy az Úr Izrael határain túl!

ELSŐ RÉSZ.

Első beszéd. (1, 1—2, 9.)

1. *1—5. Az Edomot sujtó isteni ítélet.* — *1. Fenyegető szava*, szószerint: «szavának terhe». — *2.* A közbevetett kérdés Malakiás stílusának jellemző sajátsága. (V. ö. 1, 6. 7; 2, 14. 17; 3, 7. 8. 14.) *Jákob* a zsidó népnek ősatyja, *Ézsau* pedig az edomitáké. — *3. Gyűlöltem:* kevésbbé szerettem. *Sakálok* (héb.), Vulg. «sárkányok». A zsidók és az edomiták állandó ellenségeskedését az 586. év eseményei, amikor Edom lakói a babiloniakkal részt vettek Jeruzsálem feldúlásában (Abd. 11.), csak még hatalmasabb lángra lobbantották. Abdiás megjövendölte Edom pusztulását, melyet az V. század első felében Idumeába betörő arab törzsek okoztak. Malakiás erre a betörésre mint már megtörtént eseményre mutat a 3. vers második részében. Edom pusztulásával az Úr tanuságát adta Júda iránt való szeretetének. — *4.* Edom pusztulása végleges lesz, abból nem lesz szabadulás. — *5.* Edom megbüntetése világossá teszi azt az igazságot, hogy az Isten minden nemzetnek egyaránt az ura.

[6]A fiú tiszteli atyját és a szolga urát. Ha tehát én atya vagyok, hol az én tiszteletem, és ha én Úr vagyok, hol a félelem tőlem? — mondja a seregek Ura nektek, papok, kik megvetitek nevemet. Azt kérdezitek: Miben vetettük meg nevedet? [7]Tisztátalan kenyeret mutattok be oltáromon! Azt kérdezitek: Mivel tettük tisztátalanná? Azzal, hogy azt gondoljátok: Az Úr asztalát semmibe sem kell venni! [8]Ha vak állatot mutattok be áldozatul, nem rossz-e az? és ha sánta és beteg *állatot* mutattok be, nem rossz-e az? Vinnéd csak a helytartódnak, vajjon tetszenék-e neki és kegyesen tekintene-e reád? — úgymond a seregek Ura. [9]Nos, így engesztelitek ti az Úr Istén színét, hogy irgalmazzon nektek (bizony a ti kezetek műveli ezt), hogy kegyesen tekintsen reátok! — úgymond a seregek Ura.

[10]Bárcsak inkább bezárná valaki közületek a kapukat, hogy *ne* gyujthassanak tüzet oltáromon hiába! Nem lelem én kedvemet bennetek, úgymond a seregek Ura, és a ti kezetektől nem fogadok el én eledeláldozatot.[11]Hiszen napkelettől napnyugatig nagy az én nevem a nemzetek között, és minden helyen tiszta eledeláldozatot áldoznak és mutatnak be nevemnek. Bizony, nagy az én nevem a nemzetek között, — úgy-

6—9. Az Úr Izrael papjai részéről csak hálátlanságot és tiszteletlenséget tapasztalt. — *6.* Az Úr nagy szeretetét népe iránt (2—5. v.) a nép szellemi vezetői, a papok, rút hálátlansággal és tiszteletlenséggel viszonozták. — *7. Mivel tettük tisztátalanná?* A fordítás a Hetvenes görög szöveget követi. Héb. és Vulgáta: «Mivel tettünk tisztátalanná téged?» — *8. Nem rossz-e az*, héb. «Nem baj!» A mózesi törvény szigorúan előírta, — de a dolog természetéből is következik, — hogy az Úrnak csak hibátlan állatokat szabad áldozatul bemutatni. Ezt a parancsot a papok rútul megszegték.

10—14. A zsidók áldozatainak elvetése és az újszövetség tiszta áldozatának megjövendölése. — *10.* A Vulgáta szövegezésében 10a. talán a papok kapzsiságát ostorozza, kik szolgálatukat csak anyagi haszonért teljesítik: «Ki az közületek, aki ingyen zárja be a kapukat és gyujt tüzet oltáromon?» A héber szöveg szerint, melyet követ a fordítás, az Úr végleg megútálta a hanyagul és tiszteletlenül bemutatott áldozatokat, amint azt a vers második fele világosan kifejezi. — *11. Tiszta eledeláldozatot áldoznak és mutatnak be nevemnek*, a héber szerint: «jóillatú áldozatot mutatnak be nevemnek és tiszta ételáldozatot». A zsidó papok beszennyezett áldozataival a próféta egy új áldozatot állít szembe, melyet *napkelettől napnyugatig*, az egész világon *minden helyen* be fognak mutatni, mely mindig *tiszta áldozat* marad, és az Úr nevét mindig megdicsőíti. A próféta valóságos, anyagi áldozatról beszél, nem pusztán az imádság áldozatáról; a héber szöveg kifejezései az ószövetségi áldozati szertartási törvényből valók, a «mincha» szó eledeláldozatot jelent, ellentétben a véres áldo-

mond a seregek Ura, — [12]de ti megszentségtelenítitek, amikor azt hiszitek, hogy az Úr asztala szennyes, és amit reátesznek, azt épúgy semmibe sem kell venni, mint a tüzet, mely azt megemészti. [13]És azt mondjátok: Íme milyen sok munka! És könnyelműen elintézitek, úgymond a seregek Ura, és idehoztok rablottat, sántát és beteget, és bemutatjátok áldozatul. Vajjon elfogadjam-e az ilyent kezetekből? — úgymond az Úr. [14]Átkozott a csalárd ember, kinek van a nyájában hím-állatja, és ha fogadalmat tesz, gyenge állatot mutat be áldozatul az Úrnak, noha nagy király vagyok én, úgymond a seregek Ura, és rettegik nevemet a nemzetek között!

2. FEJEZET.

A papokhoz intézett korholó beszéd folytatása. — A régi szent papok dicsérete. — Korholás az idegen nőkkel kötött házasságok és a zsidó nőktől való elválások miatt.

[1]Nos tehát ez a parancs hozzátok, papok: [2]Ha nem akartok hallani és

zatokkal. Itt nem lehet szó az ószövetség áldozatairól, mert ezeket — legalább a babiloni fogság óta — csak a jeruzsálemi templomban mutatták be, nem pedig *minden helyen*. A szorosan vett áldozati kifejezések azt is kizárják, hogy a próféta a pogány nemzetek között szétszórtan élő jámbor zsidók vagy a megtért pogányok imáit tartotta az Úr előtt kedves «tiszta áldozat»-nak. Még kevésbbé lehet szó a pogányok áldozatairól, melyekkel hamis isteneiket tisztelték, hiszen ezek mindennemű babonával és erkölcstelenséggel voltak összekötve. Szent Pál tanítása, hogy az ószövetségi szertartási törvény Jézus Krisztus kereszthalálával holt törvénnyé lett, lehetetlenné teszi azt a zsidó magyarázatot is, hogy itt a messiási időben újra bemutatandó zsidó áldozatokról van szó. Nem marad tehát hátra más magyarázat, mint hogy ez a hely messiási jövendölés, mely az újszövetség vérontás nélkül bemutatott áldozatában, a szentmisében teljesedett be. Ezt valóban *minden helyen* bemutatják, mint a *legtisztább áldozatot*, melyet a miséző papnak méltatlansága sem szennyezhet be, mert az áldozat tárgya Jézus Krisztus szentséges teste és vére, és bemutatója elsősorban maga Jézus Krisztus. Így értették ezt a verset a szentatyák, sőt a trienti szent zsinat is. — *12*. A próféta a papokhoz intézi szavait. Ez a vers a 7. versre emlékeztet. Az áldozati állatok egyes része a papok jövedelme volt. A papok megvetették ezt a jövedelmet, — bizonyára azért, mert más foglalkozásokat is üztek, melyek nagyobb anyagi hasznot biztosítottak nekik. A héberben a vers vége így hangzik: «... hogy az Úr asztala tisztátalan, és gyümölcse megvetendő eledel». — *13*. A próféta idézi a papok panaszszavát: *milyen sok munkába* kerül az Úr szolgálata! *És könnyelműen elintézitek:* az Úr szolgálatát (szószerint: «és reáfújtok» t. i. az Úr szolgálatára). — *14*. A fontosabb áldozatokhoz a mózesi törvény hím-állatokat követelt meg. Malakiás nemcsak a papokat korholja, mert hibás állatokat mutatnak be áldozatul, hanem azokat is, akik fogadalmaiknak ilyen hibás áldozatokkal akarnak eleget tenni.

2. *1—4. A papokhoz intézett korholó beszéd folytatása.* — *2*. A pa-

nem akarjátok megszívlelni, hogy megadjátok nevemnek a dicsőséget, úgymond a seregek Ura, akkor inséget bocsátok reátok és átokká változtatom áldástokat, — bizony, átokká változtatom, mert nem szívleltétek ezt meg! [3]Íme én *levágom* karotokat, arcotokba szórom ünnepeitek szemetét, és azzal együtt viszlek majd ki titeket. [4]Akkor majd megtudjátok, hogy azért adtam nektek ezt a parancsot, mert szövetségem van Lévivel, úgymond a seregek Ura. [5]Szövetségem volt vele az életre és a békességre, és félelmet öntöttem beléje, és ő félt engem és tisztelte nevemet. [6]Igaz tanítás volt a szájában, és ajkán nem volt gonoszság; békében és egyenes lélekkel járt velem, és sokakat eltérített a gonoszságtól. [7]Mert a pap ajka tudást őríz, és tanítást keresnek szájából, mert ő a seregek Urának követe. [8]Ti azonban letértetek az útról és sokakat megbotránkoztattatok tanításokkal; megszegtétek Lévi szövetségét, úgymond a seregek Ura. [9]Ezért én is megvetésre méltókká és alávalókká tettelek titeket az egész nép előtt, minthogy nem jártatok utaimon és személyválogatók voltatok a törvénykezésben.

pok *áldása* papi kiváltságaikat jelenti. — *3. Levágom karotokat:* a fordítás a Hetvenes görög szöveget követi. A Vulgáta szerint: «elvetem karotokat»; a héber szöveg szerint: «megfenyegetem vetésteket». A *kar* a hatalom jelképe; az Úr büntetésül elveszi a papok hatalmát és tekintélyét. *Ünnepeitek szemetét:* az Úr mélységesen megveti a papok áldozatait, melyekről a próféta az 1. fejezetben beszélt. *Azzal együtt visznek majd ki titeket:* t. i. a szemétdombra. — *4.* A papok az Úr fenyegetésének teljesedéséből megtudják majd, hogy az Úr egykor különös szövetségre lépett Lévivel, a papi törzsnek ősével.

5—9. A régi szent papok dicsérete. — *7.* Figyelemreméltó, menynyire hangsúlyozza Malakiás, hogy a papok feladata nemcsak az áldozatok bemutatása, hanem egyszersmind a törvénynek, főleg az erkölcsi törvénynek a tanítása. — *9.* Az Úr *utai* az ő törvényei.

Második beszéd. (2, 10—16.)

Korholás az idegen nőkkel kötött házasságok és a zsidó nőktől való elválások miatt. Ezdrás (9—10. fej.) és Nehemiás (6, 17—19; 10, 30; 13, 23—29.) könyvei azt mutatják, hogy a babiloni fogságból való visszatérés után a zsidók családi életében kettős visszás szokás kapott lábra: az idegen nőkkel kötött házasságok, és a házasságok felbontása. A mózesi törvény bizonyos körülmények között megengedte az elválást, és az idegen nőkkel való házasságot sem tiltotta feltétlenül; Ezdrás és Nehemiás azonban, hogy a bálványozásnak minden veszélyét távol tartsák a zsidó néptől, a vegyesházasságokat felbontották. Malakiás is

10Vajjon nem egy atyánk van-e valamennyiünknek? Vajjon nem egy Isten teremtett-e minket? Miért veti meg tehát egyikünk a másikát, megsértve atyáink szövetségét? 11Hűtlenséget követett el Júda, és gyalázatosság történt Izraelben és Jeruzsálemben, mert megszentségteleníti Júda az Úr szent helyét, minthogy idegen isten leányát szereti és veszi feleségül. 12Veszítse el az Úr azt a férfiút, aki így cselekszik, a mestert és a tanítványt Jákob sátraiból, és azt, aki áldozatot mutat be a seregek Urának! 13Hozzá még azt cselekszitek, hogy könnyel, sírással és jajgatással borítjátok el az Úr oltárát, mert nem tekintek többé az áldozatra és nem fogadok semmit sem kedvesen kezetekből. 14Kérdezitek: Miért? Azért, mert az Úr volt a tanu közötted és ifjúkori feleséged között, kit te megvetettél, holott ő a te osztályosod és hites feleséged. 15Nemde, olyan ember cselekedte ezt, akinek még van szelleme? És mit kellene keresnie az ilyennek, ha nem isteni ivadékot? Vigyázzatok tehát szellemetekre, és ne vesd meg ifjúkori feleségedet! 16Ha gyűlölöd, ám

ezen az álláspónton van. — *10. Valamennyiünknek*, t. i. a zsidó nép minden tagjának. A zsidó nemzet közös *atyja* egyes magyarázók szerint Ábrahám; de a vers második tagja szerint valószínűbb, hogy Malakiás az Istenről beszél. *Egymás megvetése* abban állt, hogy zsidó férfiú nem zsidó, hanem pogány leányt vett feleségül. *Atyáink szövetsége:* az Istennek a pátriárkákkal mint a zsidó nép őseivel kötött szövetsége. — *11. Az Úr szent helye* az Ígéret földe. A pogányokat Malakiás a saját isteneik gyermekeinek mondja. Nagyon valószínű, hogy egyeseket a vegyesházasságok kötésében az a szándék vezetett, hogy szorosabb összeköttetésbe lépjenek egyes hatalmasabb pogány családokkal. — *12. A mester és a tanítvány:* aki részt vesz a nyilvános életben és aki még nem vesz részt benne. *Aki áldozatot mutat be*, talán kiegészítendő: azért, aki a 11. versben kárhoztatott bűnöket elköveti. A próféta azt kívánja, hogy az ilyennek ne legyen része Izrael méltóságában, legyen kiközösítve a választott népből. A héber szöveg e versben így hangzik: «Irtsa ki az Úr az így cselekvő férfiúnak Jákob sátrából azt, aki őrt áll, felszólal és áldozatot mutat be a seregek Urának». Vagyis: ne legyen fiúutóda, aki katonáskodásra alkalmas, a kapuban a bíróság előtt mint nagykorú felszólalhat, és az istentiszteletben önállóan szerepelhet. — *13—16.* Lehet, hogy egyes zsidók azért bontották fel házasságaikat, hogy pogány nőkkel újabb frigyre léphessenek. — A *13.* vers arra vall, hogy a zsidó népet Malakiás korában számos súlyos csapás érte. — *15.* Zsidó embernek, akiben a zsidó szellemnek még egy szikrája él, és akinek *isteni ivadék*ra (zsidó gyermekre) kell törekednie, nem szabad pogány nővel házasságra lépnie vagy zsidó feleségétől elválnia. — A szöveg egyébként homályos, és a magyarázók véleményei eltérők. — *16.* A vers második része azt mutatja, hogy első tagja nem engedély a házasság felbontására, hanem a prófétának gúnyos

bocsásd el, úgymond az Úr, Izrael Istene; de gonoszság borítja majd ruhádat, úgymond a seregek Ura. Vigyázzatok a szellemetekre, és ne *legyetek hűtlenek* egymáshoz!

17Ti bosszúságot okoztok az Úrnak beszédeitekkel! Kérdezitek: Mivel okozunk neki bosszúságot? Azzal, hogy azt mondjátok: Mindenki, aki rosszat tesz, jó az Úr színe előtt, és az ilyenek tetszenek neki; mert ha nem így van, hol van az ítélet Istene?

3. FEJEZET.

A Messiás előhirnökének és magának a Messiásnak eljövetele az ítéletre. — A tizedek és a zsengék beszolgáltatásában elkövetett bűnök korholása. — Az Úr ítélete igazságot szolgáltat majd a jámboroknak.

1Íme én elküldöm angyalomat,
Hogy elkészítse az utat színem előtt,
És csakhamar eljő templomához az Úr, akit ti kerestek,
S a szövetség angyala, akit ti óhajtotok.
Ime eljő, úgymond a seregek Ura.
2De ki tudja *elviselni* az ő eljövetelének napját,
És ki állhat meg az ő láttára?
Mert ő olyan, mint az olvasztó tűz,
És mint a posztóványolók *lúgja*.
3Leül, mint az ezüstolvasztó és tisztító *mester*,
És salaktalanná teszi Lévi fiait;
És megtisztítja őket,

szava. *Ruhádat:* a Hetvenes görög szöveg alapján. Héb. és Vulgáta: «ruháját». A 16. vers vége a megelőző vers záró gondolatát ismétli meg. *És ne legyetek hűtlenek egymáshoz* (héb.), Vulg. «és ne vessétek meg».

MÁSODIK RÉSZ.

Harmadik beszéd. (2, 17—3, 12.)

2. *17.* a következő fejezet gondolatköréhez tartozik és Malakiás könyvének második részét vezeti be, melynek tárgya: a messiási ország közeledése. 17b. egyes kétkedő lelkek csüggeteg szava, akikben a gonoszok jó sorsa kételyt keltett az Isten igazságosságában.

3. *1—6. A Messiás előhirnökének és magának a Messiásnak eljövetele az ítéletre.* — *1.* Felelet a 2, 17. végén felvetett kérdésre. Az Úr útját előkészítő *angyal*, azaz előhirnök Jézus Krisztus magyarázata szerint Keresztelő Szent János (Mát. 11, 10; Luk. 7, 27.). *Az Úr, akit ti kerestek*, a Messiás; ugyanő *a szövetség angyala*, mert nemcsak helyreállítja az Úr szövetségét népével, hanem egy új, tökéletes szövetséget létesít az Úr és a szellemi értelemben vett választott nép, az Egyház között. Malakiás világosan megmondja, hogy a Messiás akkor jő el majd, amikor a második, Zorobábel által épített zsidó templom még fennáll. — *2.* A Messiás eljövetele félelmetesen nagy esemény lesz: a jóakaratú lelkeknek üdvösséget hoz, de a rosszakaratúaknak kárhozatára szolgál. (V. ö. Luk. 2, 34.) *Ki tudja elviselni... napját* (héb.), Vulg. «ki tudja elgondolni... napját». *A posztóványolók lúgja* (héb.), a Vulgáta szerint: «a ványolók füve». — *3.* A Messiás meg fogja tisztítani

mint az aranyat és
mint az ezüstöt,
Hogy igazságban mutassanak be áldozatot az Úrnak,
4És tessék az Úrnak Júda és Jeruzsálem áldozata,
Mint a hajdankor napjaiban,
És mint a régi esztendőkben.
5Akkor majd ítéletre megyek hozzátok,
És gyors tanu leszek a varázslók, a házasságtörők és a hamisan esküvők ellen,
És azok ellen, akik jogtalanul bánnak a napszámos bérével,
Az özvegyekkel és az árvákkal,
És akik elnyomják a jövevényt és nem félnek engem,
— Úgymond a seregek Ura.
6Bizony én vagyok az Úr, ki nem változom ;
Ezért nem vesztetek el ti, Jákob fiai !

7Bizony, atyáitok napjai óta eltávoztatok törvényeimtől és nem tartottátok meg őket. Térjetek vissza hozzám, akkor én is visszatérek hozzátok, úgymond a seregek Ura. Kérditek : Miben térjünk vissza? 8Vajjon ember *megcsalhatja*-e az Istent, amint ti *megcsaltatok* engem? És kérditek : Miben *csaltunk meg* téged? A tizedekben és a zsengékben ! 9Az inség átka van rajtatok, és ti mégis *megcsaltok* engem, az egész nép. 10Hordjátok csak be az egész tizedet a csűrbe, hogy legyen élelem a házamban ; és tegyetek engem ezzel próbára, úgymond az Úr, hogy vajjon nem nyitom-e majd meg nektek az ég csatornáit, és nem árasztok-e bőséges áldást reátok? 11Reáparancsolok majd értetek a falánk *állatra*, hogy ne pusztítsa el földetek gyü-

Lévi fiait, azaz a papi rendet. A próféta a messiási kort itt és a — *4.* versben a saját korának képeivel írja le. — *6. Jákob fiai* (a zsidó nép) csak az Úr változatlan hűségének köszönheti azt, hogy nem veszett el sok gonoszsága miatt.

7—12. A tizedek és a zsengék beszolgáltatásában elkövetett bűnök korholása. — *8. Megcsalhatja-e, megcsaltatok* (héb.) ; Vulg. «átszúrhatja»-e», «átszúrtatok». — A mózesi törvény szerint a tized és a termés zsengéje a papokat illette meg. — *9. Az inség átka* (héb. «az átok») a 10. v. szerint rossz termésben állott. *Megcsaltok* (héb.), Vulg. «átszúrtok». A 9. vers értelme : Jogosan száll reátok az inség átka, mert az egész nép megcsalja az Urat a tizedek és a zsengék beszolgáltatásában. — A *10.* vers azt mutatja, hogy Malakiás korában a tizedeket a jeruzsálemi templomban szokták összegyüjteni, és ott osztották fel a papok között. V. ö. Ezdr. II. 10, 38 ; 13, 10—13. *Hogy legyen élelem a házamban*, t. i. az Úr szolgái részére. Ha a nép híven beszolgáltatja a tizedet és a termés zsengéjét, az Úr is bőséges termést ad. — *11.* A *falánk állat* a sáska.

mölcsét, és a szőllő nem lesz meddő a mezőn, úgymond a seregek Ura. 12Akkor majd boldognak hirdet titeket minden nemzet, mert kívánatos ország lesztek, úgymond a seregek Ura.

13Keményen beszéltetek ti ellenem, úgymond az Úr, 14és ti kérdezitek: Mit beszéltünk ellened? Azt mondjátok: Hiábavaló dolgot tesz az, aki az Istennek szolgál! Mi hasznunk van abból, hogy megtartottuk törvényeit és hogy szomorúan jártunk a seregek Ura előtt? 15Ezért hát boldogoknak mondjuk a kevélyeket, mert ők gyarapodtak, bár gonoszságot cselekedtek; és nem lett bántódásuk, bár kísértették az Istent. 16Ekkor azok, akik az Urat félték, tanácskoztak egymással, az Úr pedig felfigyelt és meghallotta, és előtte emlékkönyvbe írták azokat, kik félik az Urat és nevére gondolnak. 17Ezek, úgymond a seregek Ura, az én tulajdonommá lesznek azon a napon, amelyen majd cselekvéshez látok, és én megsajnálom majd őket, mint ahogy az ember megsajnálja a fiát, ki neki szolgál. 18És akkor majd ismét látjátok, mi a különbség az igaz és a gonosz között, az Istennek szolgáló és a neki nem szolgáló között.

4. FEJEZET.

Az ítélet nagy napja. — Kettős függelék.

1Bizony, íme eljő majd az a nap, lángolva, mint a kemence, és minden kevély és minden gonosztevő olyan lesz, mint a tarló, és az eljövendő nap lángra lobbantja őket, úgymond a seregek Ura, és nem hagy rajtuk sem gyökeret, sem hajtást. 2Nektek azonban, kik nevemet félitek, felkel az igazság napja, mely

Negyedik beszéd. (3, 13—4, 3.)

3. *13—18. Az Úr ítélete igazságot szolgáltat a jámboroknak.* — *14. Szomorúan jártunk* = bünbánatot tartottunk. — *16.* Az Úr meghallgatja igazainak panaszos szavát. A próféta azt a költői képet használja, hogy az igazak nevét az Úr (angyalai által) égi könyvbe iratja. — *17.* Az ítélet nagy napján (= *azon a napon, amelyen majd cselekvéshez látok*) az Úr különös szeretettel fog bánni az igazakkal; — *18.* ez a nap a tökéletes igazságszolgáltatás napja lesz.

4. *1—4. Az ítélet nagy napja.* — *1.* Malakiás az Úr ítéletének napját itt is égő tűzhöz hasonlítja, mely a népet megtisztítja, és a gonoszokat megsemmisíti, mint a száraz tarlót. V. ö. 3, 2. A hasonlat alapja a sütőkemence, melyből fenn kicsap a láng. A próféta szava teljes értelemben az utolsó ítélet alkalmával fog megvalósulni. — *2—3.* Az ítélet nagy napja az igazakat megdicsőíti és

gyógyulást hoz szárnyain; kimentek és ugrándoztok, mint a csorda fiatal borjai, 3és összetapossátok a gonoszokat, és ők olyanok lesznek a lábatok talpa alatt, mint a hamu, azon a napon, amelyen majd én cselekvéshez látok, úgymond a seregek Ura.

4Emlékezzetek meg szolgámnak, Mózesnek törvényéről, melyet neki a Hóreben egész Izrael számára parancsokul és végzésekül adtam.

5Íme én elküldöm majd nektek Illés prófétát, mielőtt eljönne az Úrnak nagy és rettenetes napja, 6hogy visszatérítse az atyák szívét fiaikhoz s a fiúk szívét atyáikhoz, hogy el ne jöjjek és átokkal ne sujtsam a földet.

minden bajuktól megszabadítja, míg a gonoszokra végromlást hoz. Érdekes a próféta költői hasonlata a *nap szárnyairól*. (V. ö. a szárnyas napkorong ábrázolását az egyiptomi emlékeken.) *Azon a napon, amelyen majd én cselekvéshez látok:* az ítélet napján. V. ö. 3, 17.

4. Első függelék: Buzdítás a mózesi törvény megtartására.

5—6. Második függelék: Illés próféta eljövetele az utolsó ítélet előtt. — *5.* V. ö. Mát. 17, 10—13; Márk 9, 11; Luk. 1, 17. — *6.* Illés megszünteti majd a nép között dúló ádáz viszályokat, és így elfordítja az Úr fenyegető ítéletét.

A MAKKABEUSOK I. KÖNYVE.

Az ószövetségi kánont a Makkabeusok két könyve zárja le. Mindkettő arról a hősi küzdelemről szól, amelyet a hitéhez, a mózesi törvény rendelkezéseihez és a honi szokásokhoz hűségesen ragaszkodó zsidóság vívott a hellénista (vö. Makk. I. 1, 1. jegyz.) pogány szellemmel és törekvésekkel szemben.

A két könyv a mai kánonban a Makkabeusok I. és II. könyve néven szerepel. A «Makkabeus» névvel eleinte Júdást, Matatiás pap harmadik fiát tisztelték meg. (V. ö. Makk. I. 2, 4. jegyz.) Róla nevezték el aztán az egész családot, annak viselt dolgait, sőt idővel azokat az irodalmi termékeket is (így a két kánoni könyvön kívül még három apokrif iratot), amelyek a Makkabeusok családjának, avagy korának történetét örökítették meg. A Makk. I. könyve azonban eredetileg — amint azt Origenes feljegyezte — «Az Isten fejedelmei fiainak története», avagy: «A nagy fejedelmek története», a II. pedig régi görög kéziratok tanusága szerint valószínűleg a «Makkabeus Júdás tetteinek rövid kivonata» címet viselte.

A makkabeusi felkelés előzményeinek rövid vázolása (1, 1—2, 41) után a Makk. I. könyvének szerzője *Matatiás*nak IV. Antiochus Epifánes (Kr. e. 175—163) vallástiltó rendelkezései és intézkedései ellen indított mozgalmáról értesít (2, 42—70), majd *Júdás* (3, 1—9, 22), *Jónatás* (9, 23—12, 54) és *Simon* (13, 1—16, 24) harcait és egyéb viselt dolgait írja le. Felöleli tehát a Kr. e. 175—134-ig terjedő időnek — kb. 40 esztendőnek — eseményeit. És amellett, hogy a Makkabeusok harci sikereit, a család hatalmának fokozatos emelkedését és kiváltságainak folytonos gyarapodását tárja szemünk elé, lépten-nyomon nagy szeretettel reámutat arra a vigasztaló tényre is, hogy az Isten ebben, a pogány szellem ellen vívott élet-halálküzdelemben sem hagyta el, hanem győzelemről-győzelemre segítette benne bízó népét. A könyv vallástörténeti jelentősége abban

is kidomborodik, hogy szép tanuságot tesz arról, mennyire várta a zsidóság közvetlenül Krisztus előtt valami útbaigazító *próféta* eljövetelét. (V. ö. 4, 46 ; 9, 27 ; 14, 41.) Említést érdemel, hogy a könyv — akárcsak Eszter könyvének héber nyelvű szövege — úgy látszik korának felfogása értelmében kifejezetten egyetlen egyszer sem említi az Isten nevét.

A Makk. I. könyvét — amint azt Sz. Jeromos is említi (Prologus Galeatus) — eredetileg héber nyelven írták. Erre mutatnak azok a mai szövegben is felismerhető kifejezések, fordulatok, mondatfűzések és költői jellegzetességek (pl. gondolatpárhuzamok) is, amelyek a sémi írásművészetet jellemzik. De ugyanezt bizonyítják azok a másolási hibák is, amelyek csak sémi alapszövegből magyarázhatók meg. Az eredeti szöveg azonban elveszett, s így a könyv legrégibb elérhető szövege ma a görög. Újabb magyarázók szerint az ólatin fordítás, mely némi stiláris simítás után belekerült a Vulgátába, a mainál régibb eredetű görög szövegből készült. Igen régi és értékes a szír fordítás is.

A könyv szerzője a törvényben jártas, jámbor zsidó ember volt. Nevét azonban — mint annyi ószövetségi íróét — nem jegyezte fel a történelem. A szent szerző egyrészt ismerte a János (Joannes Hyrcanus) főpap-fejedelem egész történetét (Kr. e. 134—103) felölelő krónikás-könyvet (v. ö. 16, 23 sk.), másrészt pedig igen kedvező véleménnyel van a rómaiak iránt. Bizonyára nem tudott tehát Palesztinának Pompejus által (Kr. e. 63-ban) történt meghódításáról. Mindebből joggal azt következtetjük, hogy a Makk. I. könyve Kr. e. 103 és 63 között keletkezett. A szent szerzőt tehát nem nagy időköz választotta el attól a kortól, melynek történetét megírta. Egyébként is gondosan utána járt forrásainak és megbízható történeti kútfőkből állította össze művét.

A Makk. I. könyve deutero-(másodlagosan) kánonikus könyv. Nem annyira a palesztinai, mint inkább az egyiptomi, görögajkú zsidóság körében örvendett ugyanis kánoni tekintélynek. Ennélfogva nem is vették bele a héber nyelvű szent könyvek sorozatába. Görög fordítása azonban csakhamar belekerült a nagytekintélyű Hetvenes-fordítás gyűjteményébe. A héber nyelvű kánonból való kimaradása miatt egyes szentatyák kezdetben kételyt támasztottak

ugyan a könyv sugalmazottságával szemben, azonban a szír, az alexandriai, az északafrikai és a római egyházak ősi és egyöntetű hagyománya, valamint több nagyjelentőségű régi tartományi (így a 398. évi hippói, a 397. és 419. évi karthágói) zsinat megnyilatkozása alapján a flórenci (1441) és a trienti (1546) szent zsinatok teljes joggal említik a szent könyvek sorozatában a Makk. I. könyvét is.

1. FEJEZET.

A hellénizmus elterjedése a zsidók körében. — IV. Antiochus Epifánes kegyetlenkedése. — Gyászdal Jeruzsálemről és a szentélyről. — IV. Antiochus Epifánes vallástiltó rendelete. — A templom meggyalázása és a hitükhöz hű zsidók üldözése.

[1]Történt pedig, hogy Sándor, a macedóni Fülöp fia, aki először Görögországon uralkodott, elindult Chetím földéről, s miután megverte Dáriust, a perzsák és a médek királyát, [2]vívott sok ütközetet, elfoglalta mindenfelé az erősségeket, megölte a föld királyait [3]és eljutott a föld széléig. Zsákmányt hurcolt el számos néptől, és elnémult színe előtt a föld. [4]Erős és igen nagy sereget is gyűjtött egybe. Erre gőg és elbizakodottság szállta meg szívét; [5]és hatalmába kerítette a nemzetek országait és fejedelmeit; ezek pedig adófizetőivé lettek. [6]Ezután azonban ágynak dőlt, és minthogy úgy

I. A makkabeus felkelés előzményei. (1, 1—2, 41.)

1. *1—10. Nagy Sándornak és utódainak uralkodása.* — *1.* A hősi makkabeusi küzdelmet az ősi hithez ragaszkodó zsidóság tulajdonképen a görög műveltségből táplálkozó pogány szellem, az úgynevezett hellénizmus ellen vívta. Mivel pedig e görög műveltség Nagy *Sándor* hadjáratai nyomán kezdett gyökeret verni Keleten, ezért szükségesnek látja a szent író, hogy történetét Macedónia eme híres királyának uralkodásával kezdje. — *Aki először Görögországon uralkodott*, a görög szöveg alapján. A Vulgáta szószerint ezt mondja: aki Görögország első királya volt. A vers a görög szövegben egyébként némi eltéréssel így hangzik: Történt pedig, hogy miután leverte (t. i. ellenségeit) a macedóni Sándor, Fülöp fia, aki Chetím földéről jött, megverte Dáriust, a perzsák és a médek királyát, és helyette ő uralkodott (tudniillik: a perzsa királyok trónján) — először Hellaszon. Lehet, hogy ez utóbbi szavak csak később kerültek bele a szövegbe. — A *chetím* vagy kittím eredetileg Ciprus szigetének lakói voltak. Később e néven nevezték a Földközi tenger keleti felének északi partvidékét, valamint a közelben lévő szigeteket is. (V. ö. Jer. 2, 10; Dán. 11, 30.) — Nagy Sándor III. *Dárius* király leverése (Kr. e. 331.) után az egész perzsa birodalom urává lett, — *3.* — hatalmát egészen Indiáig, a régiek felfogása szerint: *a föld széléig* terjesztette ki. A sok leigázott nemzet közé számíthatta természetszerűleg a birodalom területén, többek közt Palesztinában lakó zsidókat is. — *6.* Indiai hadjárata után a hős hadvezér csakhamar *ágynak*

érezte, hogy meg fog halni, [7]magához hivatta nemes szolgáit, kik vele együtt nevelkedtek ifjúságától fogva, és még életében felosztotta közöttük országát. [8]Tizenkét esztendeig uralkodott Sándor, aztán meghalt; [9]és szolgái kormányozni kezdtek, kiki a maga helyén. [10]Halála után pedig mindannyian koronát tettek fejükre, s utánuk fiaik is, sok esztendőn át. Meg is sokasodott a baj az országban.

[11]Belőlük egy gonosz sarj támadt: Antiochus *Epifánes*, Antiochus király fia, aki mint túsz Rómában volt, és a görögök uralmának százharminchetedik esztendejében királlyá lett. [12]Abban az időben egy istentelen nemzedék támadt Izraelben, és ez sokakat rábeszélt, mondván: Rajta, szövetkezzünk a köröttünk lakó népekkel, mert azóta szakadt reánk a sok baj, amióta elkülönültünk tőlük. [13]Ez a beszéd he-

dőlt. De még halála előtt a kormányzás megkönnyítése céljából több tartományra, szatrapiára — *7.* — *osztotta fel* birodalmát, és e tartományok élére legkiválóbb és leghűségesebb vezéreit állította. A királynak 323-ban Babilonban bekövetkezett halála után többen közülük függetlenítették magukat, — *10.* — *koronát* (a fejedelmeket megillető aranyabroncsot) *tettek fejükre.* Folytonos háborúskodásuk és erőszakoskodásuk miatt aztán *megsokasodott a baj az országban.*

11—16. A hellénista zsidók hűtlen elpártolása a törvénytől IV. Antiochus Epifánes király uralkodásának elején. — *11.* Sok bajos küzdelem után Kr. e. 312-ben a Szeleucidák dinasztiája hajtotta uralma alá Szíriát, majd idővel Palesztinát is, és ezzel a zaklatások sorozata zúdult a palesztinai zsidókra. A pogányszellemű és pénzre éhes uralkodók nemcsak hogy súlyos adókkal terhelték alattvalóikat, hanem lábbal tiporták népeik vallásos meggyőződését is. Főképen a zsidókat zaklatták őseik hitéhez való hűséges ragaszkodásuk miatt. Semmibe sem vették vallásuknak szent törvényeit, többször is erőszakkal benyomultak a jeruzsálemi szentélybe, hogy megfosszák kincseitől, és egyáltalában azon voltak, hogy a népet hol jó szóval, hol pedig fenyegetéssel és válogatott kínzással vallásától eltántorítsák és pogány hitre térítsék. Gonoszságban túltett mindannyiukon IV. *Antiochus* (a görög szöveg szerint) *Epifánes* = a megnyilvánuló t. i. istenség. Az ókori pogány uralkodók ugyanis igen gyakran az istenség földi megnyilvánulásának mondották önmagukat; v. ö. Makk. II. 9, 12; 11, 23. Az Epifánes szót a latin Vulgáta a «Nemes» szóval adja vissza. — IV. Antiochus Epifánes (Kr. e. 175—163) atyja, Nagy *Antiochus* (Kr. e. 223—187) szerezte meg a szír királyok számára Palesztinát. — IV. Antiochus Epifánes Kr. e. 189-ben, tizenkét éves korában került *mint túsz* Rómába, a szerencsétlen kimenetelű magnéziai csata után, melyet atyja Nagy Antiochus vesztett a rómaiakkal szemben. — *A görögök uralmának százharminchetedik esztendeje* Kr. e. 175. — *12.* Az *istentelen nemzedék* a görögpárti zsidók voltak, Jázonnal, III. Óniás főpap fivérével az élükön (v. ö. Makk. II. 4, 7.), akik azzal iparkodtak magukhoz keríteni a nép vezetését, hogy a király kívánsága értelmében

lyesnek tűnt fel szemükben, [14]és néhányan a nép közül elhatározták, hogy a király elé járulnak. Ez meg is engedte nekik, hogy a pogányok szokásai szerint éljenek. [15]Így a pogányok módjára testgyakorló iskolát építettek Jeruzsálemben, [16]újra növesztették fitymájukat, elszakadtak a szent szövetségtől és a pogányokhoz csatlakoztak. Eladták önmagukat, hogy gonoszat cselekedjenek.

[17]Mikor pedig úgy látta Antiochus, hogy uralma megerősödött, azon volt, hogy Egyiptom földére is kiterjessze hatalmát, és két országon uralkodjék. [18]Ezért hatalmas sereggel harci szekerekkel, elefántokkal, lovasokkal és tekintélyes hajórajjal Egyiptom ellen vonult, [19]és hadba bocsájtkozott Ptolemeusszal, Egyiptom királyával. Ptolemeusz megrettent színe előtt és elmenekült, és sokan elestek sebeikben. [20]Erre ő elfoglalta a megerősített városokat Egyiptom földén és magával vitte Egyiptom földének zsákmányát.

[21]Egyiptom leverése után, a százegyvenharmadik esztendőben aztán visszafordult Antiochus és Izrael ellen vonult. [22]Benyomult nagy sereggel Jeruzsálembe, [23]belépett dölyfösen a szent helyre, magával vitte az aranyoltárt, a mécstartót és minden egyéb felszerelését : a kihelyezett kenyerek asztalát, az italáldozatok csészéit, a tálakat, az arany *füstölőket*, a függönyt, a koszorúkat és az arany díszítést a templom homlokzatáról ; egyszóval *leszakított* mindent. [24]Elvitte az ezüstöt, az ara-

mindenben alkalmazkodtak a pogányok szokásaihoz. — *15. A testgyakorló iskolák*ban, gymnasionokban görög mintára meztelenül küzdöttek az ifjak, és hogy ne kelljen szégyenkezniök a körülmetélés miatt, — *16.* — sokan közülük mesterséges úton-módon *újra növesztették fitymájukat.*

17—20. IV. Antiochus Epifánes hadjáratot indít Egyiptom ellen, valószínűleg Kr. e. 170-ben. — *18* Profán történetírók feljegyzéseiből is tudjuk, hogy az *elefántok* nagy szerepet játszottak ebben a korban a keleti királyok hadvezetésében. — *19.* VI. *Ptolemeus* Filométor, Egyiptom ifjú királya (Kr. e. 181—146) a Peluziumnál szenvedett vereség után *elmenekült* ugyan, de nemsokára reá mégis csak Antiochus foglyává és politikai eszközévé lett Egyiptomban. Az egyiptomiak ezért öccsét, Ptolemeus Fiszkont tették meg királyuknak.

21—25. IV. Antiochus Epifánes elrabolja a jeruzsálemi templom kincseit és vérfürdőt rendez a városban. — *21.* A jeruzsálemi zavargások és pártküzdelmek alkalmul szolgáltak Antiochusnak, hogy végrehajtsa régi tervét : a templom kincseinek elrablását. Ez volt részéről az első megszentségtelenítése a templomnak. (V. ö. Dán. 11, 28 ; Makk. II. 5, 15.) — *23.* Az *aranyoltár* (= a füstölőszerek

nyat, meg a kívánatos berendezést és elhurcolta az ott talált titkos kincseket. Mindezt magához vette és országába tért.
25Amellett embereket mészárolt le és igen gőgösen beszélt.
26Mélységes gyászba borult Izrael és annak minden helye.
27Sóhajtoztak a fejedelmek és a vének.
Elsorvadtak a szűzek és az ifjak,
S elváltozott az asszonyok szépsége.
28Jajveszékelt a vőlegény mind,
A nászágyon ült és gyászolt a *menyasszony*.
29Lakói miatt megrendült a föld,
Mert szégyenbe öltözött Jákob egész háza.
30Két esztendő mulva a király az adószedők főnökét küldte Júda városaiba. Ez nagy kísérettel vonult be Jeruzsálembe
31és álnok módon békés biztatással szólott hozzájuk. Hittek is neki.
32Erre ez hirtelen megrohanta a várost, nagy csapással reá sujtott és sok embert ölt meg Izraelből.
33Megsarcolta és felgyujtotta tűzzel a várost; lerombolta házait és falait is köröskörül.
34Rabul ejtették az asszonyokat és a gyermekeket, és elhajtották a jószágot.
35A Dávid-város köré nagy, erős bástyát és hatalmas tornyo-

oltára) nem színaranybó készült, hanem csak arannyal volt bevonva. (V. ö. Móz. II. 30, 1. skk.) — A *mécstartóról* l. Móz. II. 25, 31. skk. — A *kihelyezett kenyerek asztaláról* l. Móz. II. 25, 23. skk. — Az egyes templomi szerek felsorolását illetőleg v. ö. Krón. I. 28, 14. skk; Jer. 52, 17; Ezdr. I. 1, 7; 5, 14. — A *füstölők* helyett a Vulgáta kis mozsarakról beszél. — A legértékesebb volt az a *függöny*, amely a szentek szentjét elválasztotta a szentélytől (v. ö. Móz. II. 26, 31 skk.); ehelyütt bizonyára erről van szó. — A *koszorúk* vagy fogadalmi ajándékok voltak a szentély számára, vagy a templom homlokzatának díszítésére szolgáltak. — *Leszakított*, a Vulgáta szószerint: összetört. — Makk. II. 5, 21-ből tudjuk, hogy IV. Antiochus e kincseken kívül még 1800 talentumot (kb. 18 millió pengőt) vitt el készpénzben.

26—29. Gyászdal, mely a meggyalázott Jeruzsálem fájdalmát zengi.

30—37. Újabb vérfürdő Jeruzsálemben. — *30. Két esztendő mulva*, azaz a 168-ik esztendő vége felé. Antiochus ekkor visszatérőben volt egy újabb egyiptomi hadjáratáról, mely a rómaiak közbelépése miatt nem hozta meg a kívánt sikert. Ekkor úgylátszik elhatározta, hogy birodalma déli határainak védelmére Jeruzsálemet erős várrá építi ki. Eme terv véghezvitelére sereget küldött a szent városba. — *Az adószedők főnöke* helyett a párhuzamos hely (Makk. II. 5, 24.) az utálatosak, mások szerint: a míziaiak (tehát úgylátszik egy kisázsiai csapat) fejéről beszél; *az adószedők* szó nyilván a megfelelő, rokonhangzású héber szó (hammuszim — hammisszim) helytelen fordítása révén jutott bele a görög szövegbe. A vezér neve Makk. II. 5, 24. szerint: Apollónius. — *35.* Hogy ehelyütt a régiek *Dávid-városáról* (v. ö. Kir. II. 5, 7, 9. jegyz.) van-e szó, nem tudjuk. Annyi bizonyos,

kat emeltek, és azt várukká tették. [36]Gonosz népséget helyeztek el benne, mihaszna embereket, akik befészkelték ott magukat. Elraktároztak ott fegyvert és élelmiszert, összehordták Jeruzsálemből a zsákmányt [37]és ott helyezték el. Így hatalmas csapdává *lett a Vár.*

[38]Tőrévé vált a szent helynek,
Ártó ellenségévé Izraelnek.
[39]Ártatlan vért ontottak a szentély körül
És meggyalázták a szent helyet.
[40]Jeruzsálem lakói elmenekültek miattuk,
És ez idegenek hazájává lett.
Idegenné vált saját ivadékának,
Mert gyermekei eltávoztak belőle.
[41]Szent helye elhagyott pusztasággá lett,
Ünnepnapjai gyászra fordultak,
Szombatai pedig gyalázatra.
Oda lett a becsülete,
[42]Dicsőségének foka szerint megsokasodott a szégyene,
És fensége siralommá változott.

[43]Akkoron pedig egész országa számára írásban elrendelte Antiochus király, hogy eggyé legyen minden nép, és hagyja el kiki a maga törvényét. [44]Alkalmazkodott is valamennyi nemzet Antiochus király rendeletéhez. [45]Még Izraelből is sokan hajlot-

hogy a szóbanforgó *vár* a templom közelében volt (v. ö. 4, 41.) és pedig attól délre. A görögök saját nyelvükön Ákrának nevezték el. Jól ellátták hadi anyaggal és *élelmiszer*rel, őrséget helyeztek el benne, természetesen javarészt pogány emberekből, akikhez hűtlen törvényszegő zsidók is csatlakoztak. Ezek aztán állandóan zaklatták a szent város hithű lakosságát. Ezért méltán mondhatja a szentíró, hogy a Vár vészthozó *csapdájává* lett Izraelnek.

38—42. Gyászdal a szentélyről, mely Jeremiás Siralmainak hangján fájdalmas szomorúsággal siratja a templom meggyalázását, pusztulását és az ünnepi szent szertartások szünetelését.

43—45. IV. Antiochus király elrendeli birodalmában a görög vallás kötelező voltát. — *43.* A szóbanforgó rendelet 167-ben jelenhetett meg, amikor is Antiochus király visszatérve fővárosába, Antiochiába, országos ünnepséget rendezett, melyre birodalmának minden tájáról összesereglettek a népek és a nemzetek képviselői. Ekkor foganhatott meg elméjében az a gondolat, hogy nagyobb politikai és vallási egységbe fogja össze birodalmának népeit. Összekötő kapocsnak az uralkodó személyét jelölte meg, aki szerinte az istenség megjelenése a földön, ezért isteni tisztelet is illeti meg minden alattvalója részéről. Ezzel az eszmével az ókori pogány uralkodóknál igen gyakran találkozunk. — *45.* A királyi rendeletnek a görög műveltségű keleti városokban (pl. Antiochiában) lakó zsidók közül is sokan eleget tettek. De voltak közöttük olyanok is, akik inkább a halálba mentek, de nem pártoltak el vallásuktól. (V. ö. Makk. II. 7.)

tak az ő szolgálatára, áldoztak a bálványoknak és megszentségtelenítették a szombatot.

46Jeruzsálembe és Júda minden városába a király követek által írásban *azt a rendeletet* küldte, hogy kövessék az ország pogány nemzeteinek szokásait, 47szüntessék be az egészen elégő-, vágó- és *ital*áldozatokat az Isten templomában, 48tiltsák meg a szombat és az ünnepek megülését, 49és megparancsolta, hogy fertőztessék meg a szent helyet és a szent népet, Izraelt. 50Egyben elrendelte, hogy emeljenek oltárokat, templomokat, bálványokat, és sertéshúst meg *egyéb* tisztátalan állatokat mutassanak be áldozatul. 51Ne metéltessék körül fiaikat; engedjék, hogy beszennyeződjék lelkük mindenféle tisztátalansággal meg utálatossággal; feledjék el a törvényt és forgassák fel az Isten minden szertartását. 52Az pedig, aki nem jár el Antiochus király rendelete szerint, halállal lakoljon.

53Mind e szavak értelmében adta ki írott rendeletét egész országa számára. Egyben felügyelőket rendelt a nép fölé, hogy ennek megtartásáról gondoskodjanak. 54Ezek megparancsolták Júda városainak, hogy áldozzanak. 55Erre sokan csatlakoztak a nép közül azokhoz, akik elhagyták az Úr törvényét. Gonoszságot műveltek az országban, 56és rejtekbe meg a szökevények búvóhelyeire űzték Izrael népét.

57A százegyvenötödik esztendőben, kászlev hó tizenötödik napján An-

46—52. IV. Antiochus király halálbüntetés terhe alatt megtiltja a zsidó vallás gyakorlását. — *46.* Jelen rendelet tulajdonképen az általános rendeletnek végrehajtását célozza. Megtartását a király annyival is szigorúbban követelte a zsidóktól, mert Jeruzsálemmel és a zsidókkal szemben már régóta nagy ellenszenvvel viseltetett. — *Kövessék az ország pogány nemzeteinek szokásait*, elsősorban a görög államvallás szertartásait. — *47. Italáldozatokat*, a görög szöveg alapján; a Vulgáta ehelyütt engesztelő áldozatokról beszél. — A rendelet egyrészt megkövetelte a zsidóktól, hogy szüntessék be a templomi istentiszteletet *(44—49)*, másrészt pedig azt parancsolta, hogy áldozzanak a pogány isteneknek és ne törődjenek a mózesi törvények szabályaival *(50—51.)*. Különösen kegyetlen volt a rendeletnek az a része, amely megkövetelte a mózesi törvényben szigorúan tiltott sertéshús feláldozását és élvezetét *(50.)*, és megtiltotta a körülmetélés szertartását *(51.)*.

53—56. A rendelet végrehajtásának ellenőrzése és hatása. — *55. A nép közül*, vagyis a zsidók közül sokan nemcsak hogy az új vallást követték, hanem arra is vetemedtek, hogy feljelentették hithű honfitársaikat a görög hatóságoknál, s így ezek kénytelenek voltak elbujdosni a biztos halál elől.

57—62. A szentély meggyalázása. — *57. A százegyvenötödik*

tiochus király vészthozó undokságot épített az Isten oltárán, és körös-körül Júda minden városában is emeltek oltárokat. [58]A házak bejáratánál meg a tereken tömjént égettek és hoztak áldozatul. [59]Az Isten törvénykönyveit összetépték és elégették tűzben. [60]Akinél pedig találtak az Úr szövetségének könyveiből és aki megtartotta az Úr törvényét, azt a király rendelete értelmében megölték. [61]Így erőszakoskodtak Izrael népével, azokkal ugyanis, akiket a városban hónapról-hónapra rajtakaptak. [62]Majd a hónap huszonötödik napján áldoztak azon az oltáron, mely *az Isten* oltárán állott.

[63]Azokat az asszonyokat, akik körülmetélték fiaikat, Antiochus király rendelete értelmében legyilkolták, [64]és a gyermekeket házankint a nyakukba akasztották. Lemészárolták azokat is, akik a körülmetélést végezték. [65]Mindazonáltal Izrael népéből sokan eltökélték magukban, hogy tisztátalant nem esznek, és inkább meghalnak, mintsem megfertőződjenek tisztátalan eledelekkel, [66]mert nem akarták megszegni az Isten szent törvényét. Ezért legyilkolták őket. [67]Az Isten haragja ugyanis súlyosan nehezedett a népre.

2. FEJEZET.

Matatiás családja; gyásza Jeruzsálem és a szentély megalázása miatt. — Harcai a király embereivel; utolsó intelmei, halála és eltemetése.

[1]Azokban a napokban fellépett Matatiás, Simeon fiának, Jánosnak a fia. Ő pap volt Jóáríb fiai

esztendőben, Kr. e. 167-ben. — *Kászlev* (v. kiszlev) hó a 9. hónap; megfelel kb. a mi decemberünknek. 167 kászlev hó 15. és 25. (v. ö. 62. v.) napja mélyen belevésődött minden igaz zsidó lelkébe. Az előbbi napon ugyanis a véres áldozatok oltárára helyeztette Antiochus király a *vészthozó undokságot*, a görög szöveg szerint: «a pusztulás utálatosságát», vagyis úgylátszik Zeus görög isten oltárát. A Vulgáta szószerint: a pusztítás bálványát. (V. ö. Dán. 9, 27; 12, 11.) Kászlev hó 25-én pedig bemutatták rajta az első áldozatot a pogány istenségnek. Régi írók feljegyezték, hogy sertéshúst hoztak áldozatul. Makk. II. 6, 2. szerint a templomot az olimpusi Zeus tiszteletére szentelték. — *58. A házak bejáratánál meg a tereken* nyilván azoknak az istenségeknek tiszteletére *égettek tömjént* a pogányok, amelynek oltalma alá helyezték házuk küszöbét, meg a nyilvános tereket.

63—67. A hithű zsidók üldözése. — 63. Legyilkolták, Jos. Flavius, zsidó történetíró szerint: keresztre feszítették. — *65.* A *tisztátalanon* részint a mózesi törvényben tiltott ételeket, részint pedig a pogány bálványok tiszteletére áldozatul hozott eledeleket kell értenünk.

2. *1—5. Matatiás családja. — 1. Jóáríb fiai* Jos. Flavius, zsidó

közül Jeruzsálemből, és
Modin hegyén lakott.
[2]Volt neki öt fia : János,
másik nevén Gáddisz, [3]Simon, másik nevén Tászi,
[4]Júdás, másik nevén Makkabeus, [5]Eleázár, másik
nevén Ábárón, meg Jónatás, másik nevén Áffus.
[6]Mikor ezek látták a
bajt, melybe a nép jutott
Júdában meg Jeruzsálemben, [7]így szólt Matatiás :
Jaj nekem, miért is jöttem a világra?
Azért, hogy lássam népem romlását és a
szent város pusztulását?
Itt üljek *tétlen*, amikor
ez az ellenség kezére jutott! ?
[8]A szentély idegenek
hatalmában van,
Temploma olyan, mint
a becstelen ember.
[9]Díszes szereit elhurcolták zsákmányul.
Véneit lemészárolták az utakon,
Ifjai pedig elestek az
ellenség kardjától.
[10]Van-e még nép, mely
nem lépett hatalmának örökébe,
És nem ragadta el zsákmányát?
[11]Megfosztották mindenden díszétől ;
Rabszolgává lett, ki
szabad volt.
[12]Szentélyünk, a mi díszünk és dicsőségünk,
ím' elpusztult,
Pogányok gyalázták
meg.
[13]Miért is éljünk tehát
tovább! ?

történetíró szerint a legelőkelőbb papi osztályok (v. ö. Krón. I. 24, 7.) egyikének tagjai voltak. — *Modin hegyén*, a görög szöveg szerint : Modeinban. Ez a kis városka, a mai El-Midje, a makkabeusi korban ahhoz az országúthoz volt közel, amely Jeruzsálemből északnyugati irányban a Fölközi tengerhez vezetett. — *2.* Matatiás fiait nyilván jellemük és tetteik után illették a következőkben felsorolt nevekkel. — *Gáddisz* talán annyit jelent, mint : szerencsés (Félix, Bódog) ; — *3. Tászi* (a görög szöveg szerint : Tásszisz) talán buzgót jelent. A szír szöveg Társzit olvas, ami helyreállítót, némelyek szerint vezetőt jelent. — *4.* A nyilván héber eredetű *Makkabeus* szó jelentését többféleképen magyarázzák. Egyesek «Kalapácsos»-sal (v. ö. Martell Károly), mások «kiválasztott»-tal, avagy «pusztító»-val fordítják. Van, aki arra gondol, hogy több szó kezdőbetűjéből állították össze, és ezt jelenti : «Kicsoda hasonló az én atyámhoz?» (Mikáábi; v. ö. Mikáel), avagy mások véleménye szerint : «Kicsoda hasonló hozzád az erősek közül, Jáhve?» — *5. Ábárón*, a görög szöveg szerint : Áurán (héberül : Háurán) talán lyukasztót (v. ö. 6, 42 skk.), *Áffus* pedig valószínűleg ravaszt jelent.

6—14. Matatiásnak és fiainak gyásza Jeruzsálem és a szentély megalázása miatt. — *7—13.* gyászéneket tartalmaz, mely a héber költészet módján, szép gondolatpárhuzamokkal fejezi ki a nemeslelkű Matatiásnak és fiainak mélységes fájdalmát a nép és a templom megalázásai miatt. — *8. Temploma olyan, mint a becstelen ember* helyett némelyek szövegkiigazítással így fordítanak : Népe olyan, mint a becstelen ember ; mások így : (Népének) háza olyan mint a becstelen emberé. — *9. Véneit* helyett a régi fordí-

[14]Erre megszaggatták ruhájukat Matatiás és fiai, szőrzsákba öltöztek és mélyen gyászoltak.

[15]Antiochus király követei pedig eljutottak oda is, hogy azokat, akik Modin városába menekültek, arra kényszerítsék, hogy áldozatot mutassanak be, tömjént égessenek, és elszakadjanak az Isten törvényétől. [16]Meg is adták sokan beleegyezésüket Izrael népéből és hozzájuk csatlakoztak. Matatiás azonban meg fiai állhatatosak maradtak. [17]Antiochus követei ekkor ezekkel a szavakkal szóltak Matatiáshoz: Te elöljáró és tekintélyes nagy ember vagy ebben a városban. Fiúkkal és testvérekkel ékeskedel. [18]Járj tehát elöl, teljesítsd a király parancsát, amint azt az összes nemzetek és Júda férfiai is teljesítették, meg azok, akik visszamaradtak Jeruzsálemben! Akkor helyed lesz a király barátai között neked is, meg fiaidnak is, és bővelkedni fogsz aranyban, ezüstben, meg sok ajándékban. [19]Matatiás erre így felelt és hangos szóval mondá: Ha minden nép engedelmeskedik is Antiochus királynak, és mindenki felhagy atyai törvényének szolgálatával és az ő parancsaihoz alkalmazkodik, [20]én, fiaim, meg testvéreim a mi atyáink törvényéhez ragaszkodunk. [21]Mentsen meg minket tőle az Isten! Nincs az javunkra, hogy elszakadunk az Isten törvényétől és szertartásaitól. [22]Mi nem hallgatunk Antiochus király szavára, nem mutatunk be áldozatot, nem szegjük meg törvényünk parancsait, hogy más úton járjunk. [23]Alighogy abbahagyta e beszédet, mindenki szemeláttára előlépett egy zsidó, hogy a király parancsa értelmé-

tások ezt mondják: kisdedeit. — *14.* A *ruha megszaggatása és a szőrzsákba* (zsákszerű darócruhába való) *öltözés* ősi időktől fogva a gyász jele volt a keleti népeknél.

15—28. Matatiás hőstette. — *15.* Antiochus emberei a királyi rendelet értelmében bejárták Júda városait, mindenütt bálványokat és oltárokat állítottak fel, és arra kényszerítették a zsidókat, hogy áldozzanak a pogány isteneknek. Egy ilyen küldöttség ment Modinba, Matatiás városába is. — *Antiochus király követei . . . elszakadjanak az Isten törvényétől* helyett a görög szöveg röviden csak ezt mondja: A király követei pedig eljutottak Modin városába is, hogy azt (hitétől való) elszakadásra és áldozatbemutatásra kényszerítsék. — *18.* A keleti udvaroknál már a perzsák idejétől kezdve szokásban volt, hogy azokat az előkelő férfiakat, akik a királynak nagy szolgálatot tettek, a *király barátai* címmel tüntették ki. — Matatiás szolgálata abban állott volna, hogy mint pap és befolyásos ember áldozzék a pogány bálványoknak és így reávegye példájával hitsorsosait a királyi rendelet végrehajtá-

ben áldozzék a bálványoltáron Modin városában. 24Amint ezt Matatiás meglátta, úgy elkeseredett, hogy megremegtek veséi. Jogos és igazságos haragra gerjedve, odarohant és leszúrta őt az oltáron. 25Megölte ugyanakkor azt az embert is, akit azért küldött Antiochus király, hogy az *embereket* az áldozatra kényszerítse ; az oltárt pedig lerombolta. 26Úgy buzgólkodott ő is a törvényért, mint ahogy Fineesz Zamrival, Sálomi fiával szemben cselekedett. 27Majd hangos szóval kiáltotta Matatiás a városban, mondván : Mindaz, aki buzgólkodik a törvényért és kitart a szövetség mellett, jöjjön utánam ! 28Aztán a hegyekbe menekült ő meg fiai és mindenüket otthagyták a városban.

29Akkoron sokan, akik jogot és igazságot kerestek, a pusztába vonultak, 30és ott maradtak fiaikkal, feleségeikkel meg barmaikkal együtt, mert a baj elhatalmasodott felettük. 31Hírül vitték pedig a király embereinek és ama seregének, amely Jeruzsálemben, a Dávidvárosban volt, hogy néhányan, akik megvetéssel illették a király rendeletét, búvóhelyekre húzódtak a pusztában. Erre sokan utánuk nyomultak, 32és csakhamar el is érték őket. Reájuk támadtak szombat napján, 33és ezt kiáltották feléjük : Még mindig ellenálltok? Jertek ki, cselekedjetek Antiochus király szava szerint, és életben maradtok ! 34Ám azok így szóltak : Nem megyünk ki és nem teljesítjük a király parancsát, hogy megszentségtelenítsük a szombatot. 35Erre megkezdték ellenük a harcot. 36Azok pedig nem válaszoltak nekik, még csak egy követ sem dobtak feléjük és nem torlaszolták el rejteküket, 37hanem így szólottak : Hadd haljunk meg mindnyájan ártatlanul ! Tanunk az ég és a föld, hogy igazságtalanul öltök meg minket. 38Erre harcra kel-

sára. — *24.* A leszúrt, hűtlen zsidót Jos. Flavius, zsidó történetíró szerint Apellesnek hívták. — *26. Fineesz* buzgalmáról l. Móz. IV. 25, 6. skk ; Zsolt. 105, 30 skk. — *28.* A menekülő Matatiás követőinek számáról l. Makk. II. 5, 27.

29—41. Matatiás követőinek első találkozása a király embereivel. — *29.* A menekülők azért vonultak a Jeruzsálemtől délre lévő *pusztába*, hogy szabadon élhessenek ott a *jog* és az *igazság*, vagyis a mózesi törvény szabályai szerint. — *33. Még mindig ellenállotok* helyett a görög szöveg csak ennyit mond : még mindig, (tudniillik : vonakodtok engedelmeskedni a király rendeletének.) — *34. A szombat* megszenteléséről l. Móz. II. 20, 8. skk. — *36. Nem válaszoltak*, tudniillik : fegyverrel. — *38. Harcra keltek ellenük :*

tek ellenük szombatnapon, és meghaltak feleségeikkel, gyermekeikkel és barmaikkal egyetemben — közel ezer emberélet. [39]Amikor Matatiás és barátai erről értesültek, nagyon megsiratták őket, [40]és így szólt egyik a másikhoz: Ha mindannyian úgy teszünk, ahogy testvéreink tettek, és életünkért meg szertartásainkért nem szállunk síkra a pogányok ellen, akkor bizony hamar kiirtanak minket a föld színéről. [41]Ezért ilyképen határoztak ama napon: Ha valaki szombat napján haddal támad reánk — legyen az bárki is, — szembe szállunk vele, hogy úgy ne haljunk meg mindannyian, mint ahogy meghaltak testvéreink a búvóhelyeken.

[42]Akkoron hozzájuk csatlakozott az asszideusok bátor gyülekezete Izraelből, mindmegannyi törvényhez szító férfiú. [43]Melléjük állottak továbbá és segítségükre lettek mindazok, akik elmenekültek a bajok elől. [44]Így sereget gyűjtöttek, és leütötték a bűnösöket haragjukban és az istentelen férfiakat dühükben. A többiek, hogy megmeneküljenek, a pogányokhoz menekültek. [45]Matatiás pedig körüljárt barátaival: lerombolták az oltárokat, [46]erőszakkal körülmetélték a körülmetéletlen fiúkat, akiket csak találtak Izrael területén, [47]és elűzték a gőg szülötteit. A munka sikeresen haladt előre kezükben [48]s így megmentették a törvényt a pogányok kezétől és a királyok kezétől, és nem engedték nagyra nőni a bűnösök szarvát.

Jos. Flavius, zsidó történetíró szerint megfojtották őket, valószínűleg úgy, hogy nagy tüzet raktak a barlangok szájánál. — *41.* Abból a szörnyű csapásból kifolyólag, mely a törvény betűjéhez szigorúan ragaszkodó zsidókat érte, Matatiás és életben maradt követői változtattak a szombati nyugalmat követelő törvény (l. Móz. II. 20, 8. skk.) magyarázatán, mert úgy látták, hogy veszni indul az Isten ügye a választott nép körében, ha görcsösen ragaszkodnak a törvény betűjéhez és még önvédelemből sem ragadnak szombatnapon fegyvert. Ezzel az eljárásukkal ugyanis a leggaládabb visszaélésekre adnak alkalmat az ellenségnek.

II. Matatiás (Kr. e. 166—165.) harcai. (2, 42—70.)

42—48. Matatiás harcai az asszideusok segítségével. — *42. Az asszideusok* (chászídím = a jámborok) egy ekkortájt alakult jámbor zsidó felekezet lelkes hívei voltak, akikről azonban semmi közelebbit sem tudunk. — *44. A bűnösök* és *az istentelen férfiak* a hitüktől elpártolt zsidók voltak, akiknek első sorban kellett tartaniok Matatiás követőinek büntető kezétől.

[49]Véghez közeledtek azonban Matatiás napjai,
ezért így szólt fiaihoz:
Erőre kapott a gőg és az ostorozás,
A felfordulás ideje és a harag dühe.
[50]Nos tehát, fiaim, buzgólkodjatok a törvényért,
Adjátok oda élteteket atyáitok szövetségéért!
[51]Gondoljatok az atyák ama tetteire,
Melyeket véghez vittek a maguk idejében,
És nagy dicsőség meg halhatatlan név leszen osztályrészetek!
[52]Nemde, hű maradt Ábrahám a kísértésben,
És ez igazságul tudatott be neki?
[53]József a szorongatás idején megtartotta a törvényt,
És Egyiptom urává lőn.
[54]Fineesz, a mi atyánk, az Isten ügyéért buzgólkodott,
Ezért az örök papságra kapott ígéretet.
[55]Józus teljesítette a parancsot,
Ezért Izrael vezérévé lőn.
[56]Káleb bizonyságot tett a gyülekezetben,
És örökrészhez jutott.
[57]Dávidnak *jámborsága* révén
Lett örök a trónja.
[58]Illés, mert a törvényért lángolt,
Vitetett fel a mennybe.
[59]Ananiás, Azariás és Mísáel hitük árán
Menekültek meg a lángokból.
[60]Dánielt jámborsága
Szabadította ki az oroszlánok szájából.

49—70. Matatiás utolsó intelmei, halála és eltemetése. — *49a.* Bár a szent szöveg nem mondja, de régi írók említést tesznek róla, hogy *Matatiás* a harctéren szerzett sebeiben húnyt el. — *49b—64.* Matatiás utolsó intelmeit verses költemény foglalja össze. Benne a haldokló hős főleg arra figyelmezteti fiait és követőit, hogy a mult nagyjai egytől-egyig nagy szenvedések, akárhányszor dicső haláluk árán vitték diadalra az Isten ügyét *(49b—60)*; buzduljanak azért fel példájukon, ne rettenjenek meg a bűnösök fenyegetéseitől, és küzdjenek bátran a törvényért *(61—64)*. — *52. Ábrahám* hűségéről l. Móz. I. 15, 6; 22, 1. skk; v. ö. Jéz. Sir. 44, 20; Zsid. 11, 17. — *53. József . . . megtartotta a törvényt*, főleg Putifár rosszlelkű feleségével szemben (Móz. I. 39, 1 skk.). — *54. Fineesz* buzgalmáról l. Móz. IV. 25, 6. skk. — *55. Józus* elgörögösített neve Józsuénak. — *A parancs teljesítéséről* l. Józs. 1, 2. V. ö. Móz. IV. 27, 16. skk. — *56. Kálebről* l. Móz. IV. 14, 6 skk; Józs. 14, 13. — *57. Dávidnak jámborsága* helyett a Vulgáta szószerint Dávid irgalmasságáról beszél. Az eredeti szöveg megfelelő héber szava azonban inkább jámborságot jelent. — Dávid *örök trónjáról* l. Kir. II. 7, 12. skk. — *58. Illés mennybevételéről* l. Kir. IV. 2, 1. skk. — *59. Ananiásról, Azariásról* és *Misáelről*, Dániel három társáról l. Dán. 3, 1 skk. — *60. Dániel szabadulásáról* l. Dán. 6, 1 skk. —

61Látjátok tehát nemzedékről-nemzedékre,
Hogy senki sem veszti el erejét, ha Ő benne bízik.
62Ne féljetek tehát a bűnös ember szavától,
Az ő dicsősége ugyanis sár és féreg.
63Ma még magasztalják, holnap már nincsen.
Ő maga porába tér vissza, terve pedig semmivé leszen.
64Nos tehát, fiaim, legyetek erősek,
Férfiasan álljatok helyt a törvényért,
Mert általa lesz dicsőségben részetek!
65Tudom, hogy testvéretek, Simon bölcs ember. Hallgassatok reá mindenkoron, ő legyen atyátok! 66Makkabeus Júdás pedig bátor vitéz volt ifjúkorától fogva, ő legyen a sereg feje, és a nép vezére a hadban. 67Gyüjtsétek magatok köré mindazokat, akik megtartják a törvényt, és álljatok kegyetlen boszszút népetekért! 68Fizessetek meg jól a pogányoknak, és figyelmezzetek a törvény parancsára! 69Azután megáldotta őket és atyáihoz tért. 70A százegyvenhatodik esztendőben halt meg. Fiai Modinban, őseinek sírboltjában temették el; egész Izrael pedig mélységes gyásszal siratta meg.

3. FEJEZET.

Júdás fővezérré lesz. — Győzelme Apollónius felett. — IV. Antiochus Epifánes hadikészülődései Júdás ellen. — Hadjárata kelet felé. — Líziás sereget küld Júdás ellen. — Júdás felkészül az ellentállásra.

1Helyébe fia, Júdás lépett, akit Makkabeusnak hívtak. 2Melléje álltak testvérei egy szálig és mindazok, akik atyjával tartottak és örömest harcolták Izrael harcát.
3Dicsőséget hozott népére szerteszét,
Páncélt öltött, mint a hős,
Felövezte fegyverét a harcra,
És megvédte kardjával a tábort.
4Tetteivel az oroszlánhoz lett hasonlóvá,

61. Őbenne t. i. az Istenben. — *66. A nép vezére* helyett a görög szöveg azt mondja: a vezér a népekkel szemben. — *70. A százegyvenhatodik esztendő*, Kr. e. 166. — Matatiás családi *sírboltjá*ról, melyet később Simon remekbe készült emlékkel jelölt meg, l. bővebben 13, 27 skk.

III. Júdás Makkabeus (Kr. e. 165—160.) harcai. (3, 1—9, 22.)

3. *1—2. Júdás fővezérré lesz.* — *1. Makkabeus*ról l. 2, 4. jegyz. *3—9. Bevezető költemény, mely Júdás hőstetteit dicsőíti.* — *3. Megvédte kardjával a tábort* helyett a szír szöveg ezt mondja:

A fiatal oroszlánhoz,
mely *zsákmány után*
bődül.
[5]Kikémlelte a gonoszokat és üldözőbe vette őket.
Megégette lánggal népének felforgatóit.
[6]Visszariadtak ellenségei és megrettentek tőle.
Megremegtek a gonosztevők mindnyájan,
És szabadulás jött keze által.
[7]Keserűséget hozott sok királyra,
De Jákobot megörvendeztette tetteivel.
Legyen áldott emléke mindenkoron!
[8]Végigjárta Júda városait,
Kiirtotta belőlük az istenteleneket,
És elfordította a haragot Izraeltől:
[9]Emlegették is a föld széléig.
Ő egybegyüjtötte a veszni indulókat.
[10]Apollónius pedig egybegyüjtött pogányokat, továbbá nagy és erős sereget Szamariából, hogy harcra keljen Izrael ellen.
[11]Amint Júdás ezt megtudta, eléje vonult, megverte és megölte. Sokan megsebesültek és elestek, a többiek megfutamodtak. [12]Zsákmányukat elragadta, Apollónius kardját pedig magához vette Júdás és azzal harcolt mindenkor.
[13]Amikor Széron, a szíriai sereg parancsnoka arról értesült, hogy Júdás hűséges emberekből sereget gyüjtött maga köré, [14]így szólt: Nevet szerzek magamnak és dicsőséget az országban. Leverem Júdást és a vele lévőket, akik megvetették a király szavát. [15]Erre felkészült és hathatós segítségként felvonult vele az istentelenek tábora, hogy boszszút álljanak Izrael fiain. [16]Amikor elértek Bethoronig, Júdás elébe vonult kisded csapatával. [17]Amikor aztán látták a velük szembejövő sereget, így szóltak Júdáshoz: Hogyan harcoljunk mi kevesen ily nagy és erős sokaság ellen? El is vagyunk ma csigázva az étlenségtől? [18]Júdás így felelt:

Felemelte pajzsát az ellenséges táborral szemben. — *4b. Zsákmány után* a görög szövegal apján. A Vulgáta szószerint: vadászat közben. — *5. A gonoszok* a pogányokhoz pártolt hűtlen zsidók. Közülük soknak felgyújtotta házát és így *megégette* őket *lánggal*.

10—12. Júdás győzelme Apollónius felett. — *10.* Apollóniusról l. 1, 30. jegyz.

13—26. Júdás győzelme Széron felett. — *15.* Széron seregéhez csatlakozott *az istentelenek tábora is*, vagyis a pogányokhoz szító hűtlen zsidók csapata. — *16. Bethoron* városa kb. öt óra járásnyira volt Jeruzsálemtől északnyugatra. — *18.* E szavak Júdásnka a mindenható isteni Gondviselésbe vetett rendíthetetlen

Könnyen kerülhetnek sokan kevesek kezébe. Az ég Istenének mindegy az, hogy sok vagy kevés ember által hozzon szabadulást. [19]A győzelmet a harcban nem a sereg sokasága dönti el, hanem az az erő, mely az égből jön. [20]Azok vakmerő és dölyfös sokasággal jönnek ellenünk, hogy feleségestül és gyermekestül megsemmisítsenek és kifosszanak minket,[21]mi azonban életünkért és törvényeinkért harcolunk. [22]Ezért maga az Úr fogja őket szemünk láttára összetiporni. Ne féljetek tehát tőlük! [23]Amikor aztán abbahagyta beszédét, hirtelen reájuk rontott és az ő szemeláttára tönkreverte Széront seregével együtt. [24]Majd űzőbe vette őt a bethoroni hágón át egészen a síkságig, és elesett közülük nyolcszáz ember, a többiek pedig a filiszteusok földére menekültek. [25]Erre félni kezdtek Júdástól meg testvéreitől, és megrettentek a népek köröskörül mindenfelé. [26]A király füléhez is eljutott a neve, és Júdás harcairól beszélt minden nép.

[27]Amikor pedig Antiochus király értesült a történtekről, haragra lobbant szívében, elküldött és egybegyűjtötte országa egész hadierejét, egy igen erős sereget. [28]Majd megnyitotta kincstárát, kiadta a seregnek egész évi zsoldját és meghagyta nekik, hogy minden szolgálatra készen álljanak. [29]Ekkor észrevette, hogy kifogyott kincstárából a pénz. A lázongás és a csapás miatt ugyanis, amelyet azzal mért az országra, hogy megszüntette az ősrégi törvényes szokásokat, megcsappant az ország adószolgáltatása. [30]Ezért attól félt, hogy — amint az már egyszer-másszor megesett — nem jut neki költekezésre és ajándékra, amelyet pedig azelőtt pazar kézzel szórt és bővebben adott, mint az előtte lévő királyok. [31]Nagy zavarában tehát elhatározta, hogy Perzsiába megy, átveszi

bizalmáról tesznek szép tanuságot. — *24.* Bethoron két részből állott: felső- és alsóvárosból. A fennsíkon elterülő felsővárosba keskeny és meredek hágón át lehetett eljutni. (V. ö. Józs. 10, 10; Kir. I. 13, 18; Kir. III. 9, 17.) A vereség után ezen *a hágón át* menekült Széron serege a fennsíkról az alsóvárosba és innen ki a nyílt *síkság*ra.

27—37. IV. Antiochus Epifánes hadi készülődéseket tesz Júdás ellen, majd hadjáratot indít kelet felé. — *31.* A szent szöveg nem említi, de profán történetírók feljegyzéseiből tudjuk, hogy IV. Antiochusnak nemcsak azért volt szüksége pénzre, hogy lecsendesítse birodalmában a belvillongásokat, hanem azért is, mert leszámolni készült az országát kelet felől fenyegető pártusokkal

ama tartományok adóját és *ily módon* sok pénzt gyüjt össze. [32]Ezért az ország ügyeit az Eufrátes folyótól egészen Egyiptom folyójáig Líziásra, egy királyi nemzetségből való nemes emberre bízta, [33]azzal, hogy legyen fiának, Antiochusnak nevelője, amíg ő vissza nem tér. [34]Átadta neki a hadsereg felét meg az elefántokat, és utasítással látta el minden tervét illetőleg. Júdea és Jeruzsálem lakói felől pedig *megparancsolta neki*, [35]hogy küldjön ki sereget ellenük, törje és semmisítse meg Izrael erejét, és azokat, akik visszamaradtak Jeruzsálemben. Irtsa ki még emléküket is azon a helyen, [36]telepítsen le idegen honosokat minden vidékükön és ossza szét sors útján országukat. [37]A király pedig magával vitte a hadsereg másik felét és a százegyvenhetedik esztendőben elindult országának fővárosából, Antiochiából, átkelt az Eufrátes folyón és végigjárta a felső tartományokat.

[38]Líziás pedig kiválasztotta Ptolemeust, Dorimínus fiát, továbbá Nikánort és Gorgiást, a király bizalmasai közül való bátor férfiakat, [39]és elküldötte őket negyvenezer emberrel és hétezer lovassal, hogy menjenek Júda földére és pusztítsák el a király parancsa értelmében. [40]Ezek elindultak egész haderejükkel, bevonultak és tábort vertek Emmausnál, a síkságon. [41]Amint erről értesültek a

is. — *32. Líziás*, akit távolléte idejére helyetteséül rendelt a király, azelőtt Fönicia és Szíria kormányzója volt (Makk. II. 10, 11.). — *Egyiptom folyóján* ehelyütt vagy a Nílust, vagy még inkább a Kánaán déli határán lévő Vádi el-Aríst (v. ö. Móz. I. 15, 18; Kir. III. 8, 65. jegyz.) kell értenünk. — Abból, hogy a szent szöveg ehelyütt Líziást *királyi nemzetségből való nemes ember*nek mondja, többen arra akarnak következtetni, hogy a király vérrokona volt. Újabb értelmezők azonban csak címnek tartják ezt a kifejezést, mellyel az udvar legelőkelőbb tisztjeit tüntették ki. — *37. A százegyvenhetedik esztendő* Kr. e. 165. — *A felső tartományok* a Tigristől és az Eufrátestől keletre eső országok voltak: Elám, Perzsia, Média stb.

38—41. Líziás sereget küld Júdás ellen. — *38. Ptolemeus* Cölesziria és Fönicia kormányzója volt (Makk. II. 8, 8.), most a Júda ellen irányuló hadi vállalkozás vezetője lett. Személyesen azonban úgylátszik nem vett részt a hadjáratban. A sereg vezérei tulajdonképen *Nikánor* és *Gorgiás* voltak. — *Dorimínus* helyett a görög szöveg Dorimenest említ. — *39. Negyvenezer ember* és *hétezer lovas* helyett a szír szöveg csak *tízezer* gyalogosról beszél, Makk. II. 8, 9. pedig a sereg számát a lovassággal együtt húszezer főre teszi. Az eltérést nyilván a másolók tévedése okozta. — *40.* Gorgiás serege Fönicia felől közeledett és *Emmausnál* (ma: Ámvász), Bethorontól (v. ö. 16. v. jegyz.) valamivel délnyugatra, tehát már Júda szívében ütött tábort. — *41.* A rabszolgakereskedőket

vidék kalmárai, igen sok ezüstöt, aranyat vettek magukhoz meg szolgákat, és elmentek a táborba, hogy rabszolgáknak vegyék meg Izrael fiait. Hozzájuk csatlakoztak továbbá Szíriából és a filiszteusok földéről jött csapatok is.

42Mikor Júdás és testvérei azt látták, hogy mind fenyegetőbb lesz a veszedelem, és már az ő határukban táboroz a sereg, és értesültek a király ama parancsáról, mely a nép kiirtását és megsemmisítését rendelte el, 43így szólt egyik a másikhoz: Akadályozzuk meg, hogy megsemmisítsék népünket! Küzdjünk népünkért és szentélyünkért! 44Erre tömegesen gyűltek egybe, hogy készen álljanak a harcra, imádkozzanak és kegyelemért meg irgalomért esdekeljenek.

45Lakatlanná lőn Jeruzsálem,
Pusztasággá változott.
Gyermekei be és ki nem jártak.
Szentélyét összetiporták,
Idegen nemzedék tanyázott a Várban,
És az a pogányok lakóhelyévé lőn.
Elvették Jákob örömét,
Elnémult a síp meg a lant.

46Egybegyűltek pedig és Mászfába vonultak, Jeruzsálem átellenében. Mászfa ugyanis hajdanában az imádság helye volt Izraelben. 47Böjtöltek is ama napon és szőrzsákot öltöttek, hamut hintettek fejükre, és megszaggatták ruhájukat. 48Majd kigöngyölgették a törvénytekercset, amely után kutattak a pogányok, hogy bálványaik képét *rajzol-*

Makk. II. 8, 10. szerint maga Nikánor hívta a táborba. — *Szolgák* helyett néhány szír szöveg és Jos. Flavius lábbilincsről beszél. *42—60. Júdás emberei felkészülnek az ellenállásra.* — A *45.* vers gyászdalt tartalmaz, mely megkapó módon festi a szorongatott helyzetben lévő jámbor zsidók borongó hangulatát. — *Pusztasággá változott* Jeruzsálem, mert a szentélyt meggyalázták, és így a zsidó vallás éltető eleme, a templomi szolgálat lehetetlenné vált. — *46. Mászfáról* l. Bir. 20, 1. jegyz. — *Mászfáról*, mint *az imádság helyéről* l. Kir. I. 7, 5. skk. — *47.* A *böjt, a szőrzsák* (zsáksze rű durva darócruha) öltése, *hamu* (por) *hintése* és a *ruha megszaggatása* ősi időktől fogva a mély gyász jele volt a keleti népeknél. — *48. Bálványaik képét rajzolják reá*, tudniillik, hogy ezzel meggyalázzák *a törvénytekercset.* A szöveg azonban a sok másolás következtében úgylátszik megromlott. Értelme ma már nem egészen világos. Más szentírásmagyarázók Makk. II. 8, 23. alapján így értelmezik e helyet: *Majd kigöngyölgették a törvénytekercset ugyanabból a célból, amelyből a pogányok bálványaikat szokták megkérdezni*, tudniillik, hogy megtudják a jövendőt. E magyarázat értelmében tehát a zsidók — mivel a főpap nem láthatta el hivatalát — a tetszés szerint kinyitott tekercs szöve-

ják reá. [49]Odavitték a díszes papi ruhákat, a zsengéket meg a tizedet, és odahívták a názírokat, akik betöltötték napjaikat. [50]Majd hangos szóval az égbe kiáltottak, mondván: Mit tegyünk ezekkel, hová vigyük őket? [51]Szentélyedet összetiporták és meggyalázták, papjaid gyászban és megaláztatásban élnek. [52]Ime, a pogányok egybegyűltek ellenünk, hogy elveszítsenek minket. Te tudod, mit forralnak ellenünk. [53]Hogyan bírunk majd megállni színük előtt, hacsak te, Isten, nem segítesz minket? [54]Majd harsány hangon megfújták a harsonákat. [55]Utána pedig Júdás vezetőket rendelt a népnek ezer, száz, ötven és tíz ember fölé, [56]és mondá azoknak, akik házat építettek, feleséget vettek, szőllőt ültettek és a félénkeknek: a törvény értelmében kiki térjen vissza házába. [57]Majd megindult a sereg és Emmaustól délre ütött tábort. [58]Ekkor így szólott Júdás: Készüljetek fel és legyetek bátor férfiak! Reggelre álljatok harcrakészen e pogányok ellen, akik egybegyűltek ellenünk, hogy elveszítsenek minket és a mi szentélyünket! [59]Haljunk meg inkább a harcban, mintsem lássuk népünk és a szentély pusztulását! [60]Mindazonáltal, amint az ég akarja, úgy legyen!

4. FEJEZET.

Júdás megveri Gorgiás táborát. Gorgiás csapatainak menekülése; győzelmi ünnep. — Líziás hadjárata kudarccal végződik.— A jeruzsálemi templom megtisztítása és felszentelése. — A templomszentelés ünnepének elrendelése. — Júdás erődítési munkálatai.

[1]Gorgiás pedig maga mellé vett ötezer embert és ezer válogatott lovast, és elindult éjjel ezzel a sereggel, [2]hogy rajtaüssenek a zsidók táborán és sebtiben megverjék őket; vezetőik a várbeliek voltak. [3]Megtudta ezt Júdás

géből iparkodtak kifürkészni az Isten akaratát. — *49.* A *papi ruhákat*, a *zsengéket* (v. ö. Móz. III. 23, 10 skk.) és a leviták *tizedét* (Móz. IV. 18, 20. skk.) nem vihették a meggyalázott templomba, mint ahogyan azt a törvény parancsolta; ezért Mászfába szállították ezeket. Ugyancsak ide hívták össze a *názírokat* is, akiknek letelt a fogadalmuk és nem tudták hol bemutatni köteles áldozataikat. (V. ö. Móz. IV. 6, 1. skk.) — *50.* Az első kérdés: *Mit tegyünk ezekkel?* a papi ruhákra, a zsengékre és a tizedre vonatkozik; míg a másik: *hova vigyük őket?* a názírokra. — *56.* Júdás e rendelkezéssel *a törvény értelmében* (Móz. V. 20, 5 skk.) jár el.

4. *1—15. Júdás megveri Gorgiás táborát.* — *2.* A *várbelieket*, a jeruzsálemi vár legénységét a vár kapitánya, Fülöp (Makk. II. 5, 22; 8, 8.) vezette Gorgiás táborába. — *3.* Gorgiás terve balul

és ő is elindult vitézeivel, hogy megrohanja Emmausnál a király haderejét [4]addig, amíg a tábortól távol van a sereg. [5]Amikor Gorgiás éjjel odaért Júdás táborába és senkit sem talált ott, kereste őket a hegyekben. Azt mondta ugyanis: Ezek elmenekültek előlünk. [6]Amikor aztán megvirradt, felbukkant Júdás a mezőn, csupán háromezer emberrel. Ezeknek sem volt sem pajzsuk, sem kardjuk. [7]Amikor aztán megpillantották a pogányok hatalmas táborát a páncélosokkal és a lovassággal köröskörül — csupa harcedzett férfiút — [8]így szólt övéihez Júdás: Ne féljetek sokaságuktól és ne rettenjetek meg támadásuktól! [9]Arra gondoljatok, mint menekültek meg atyáink a Vörös tengerben, amikor nyomukban volt a fáraó hatalmas sereggel. [10]Kiáltsunk most is az égbe, az Úr meg fog könyörülni rajtunk, megemlékezik majd atyáink szövetségéről és összezúzza ma azt a sereget ott a szemünk előtt, [11]és megtudja majd minden nép, hogy van, aki megmentse és megszabadítsa Izraelt! [12]Mikor aztán az idegenek felemelték szemüket és látták őket ellenük jönni, [13]harcra vonultak ki a táborból. Júdás emberei erre megfújták a kürtöt, [14]és megindult a harc. Ám a pogányok vereséget szenvedtek és szétfutottak a síkságon. [15]A hátul lévők mindannyian kard által hullottak el, a többieket Gezeronig, Idumea, Azótus és Jámnia síkságáig üldözték. Csaknem három ezer ember esett el közülük.

[16]Mikor Júdás visszatért seregével az üldözésből, [17]így szólt a néphez: Ne vágyódjatok zsákmányra, mert harc vár még reánk. [18]Gorgiás közel

üt ki, mert amíg seregének java távol van, Júdás hirtelen rajtaütéssel megsemmisíti az elhagyott tábort. — *Emmaus*ról l. 3, 40. jegyz. — *A király haderejét*, mely tudniillik visszamaradt a táborban. — *6. Ezeknek sem volt sem pajzsuk, sem kardjuk*, a görög szöveg alapján hozzá kell tennünk: *kívánságuk szerint*. Vagyis Júdásnak aránylag csekélyszámú csapata fegyverben is szükölködött. — *8.* Júdás buzdító beszédét Makk. II. 8, 19. skk. bővebben közli. — *15. Gezeron* az ősi Gázer városa Bethoron (v. ö. 3, 16. jegyzet) és a Földközi tenger között, Jeruzsálemtől északnyugatra (légvonalban) kb. 30 km-nyire. — *Idumea*, az idumeusok (edomiták, v. ö. Móz. I. 36, 9. jegyz.) országa ebben az időben mélyen belenyúlott délfelől a régi Júda területére és magába foglalta a filiszteusok országának déli részét is. — *Azótus* (vagy Asdód) és *Jámnia* (az ősi Jábne) filiszteus városok voltak a Földközi tenger partján.

16—25. Gorgiás csapata a tábor pusztálásának láttára hanyatt-

van ide seregével a hegyekben. Álljatok tehát helyt ellenségeinkkel szemben, verjétek le őket, aztán biztonságban mehettek zsákmányra! [19]S amíg Júdás így beszélt, íme, felbukkant egy csapat, mely a hegységből jött elő. [20]És Gorgiás észrevette, hogy övéi elmenekültek, táborukat pedig tűz emésztette meg; a füst ugyanis ott a szemük előtt elárulta, hogy mi történt. [21]Ennek láttára igen megfélemledtek és amikor még Júdást is megpillantották harcrakész seregével a síkságon, [22]mindannyian a filiszteusok síkságára menekültek. [23]Júdás pedig visszatért a táborba zsákmányolni, és sok aranyat, ezüstöt, kék és tengeri bíbor szövetet és nagy gazdagságot vittek magukkal. [24]Visszatérőben dicsőítő éneket zengtek, áldották az Istent az égben, mivel ő jó és irgalmassága örökké tart. [25]És nagy szabadulása lett Izraelnek e napon.

[26]Azok pedig, akik megmenekültek a pogányok közül, elmentek és megjelentettek Líziásnak mindent, ami történt. [27]Ennek hallatára megrémült, és elcsüggedt a lelke, mert nem az történt Izraellel, amit óhajtott és amit a király parancsolt. [28]A következő esztendőben aztán Líziás egybegyűjtött hatvanezer válogatott embert és ötezer lovast, hogy megsemmisítse őket. [29]Fel is vonultak Júdeába és tábort vertek Bethoronnál. Júdás tízezer emberrel szállt velük szembe. [30]Mikor meglátta a hatalmas sereget, imába kezdett és így szólt: Áldott vagy te, Izrael megmentője, aki megtörted az óriás támadását szolgád, Dávid keze által és az idegenek táborát Jónátánnak, Saul fiának és az ő fegyverhordozójának hatalmába adtad. [31]Jut-

homlok, menekül; Júdás emberei hálaünnepet ülnek. — *23.* A *tengeri bíbort* egy tengeri csiga váladékából állították elő; innét is kapta elnevezését. — *24.* E szavak: *Mivel ő jó* stb. egy hálaadó zsoltárnak töredékes szavai (v. ö. Krón. I. 16, 41; Zsolt. 117, 1. skk; 135, 1 skk; Jer. 33, 11 stb.).

26—35. Líziás hadjárata kudarccal végződik. (Makk. II. 11, 1 skk?) — *26. Líziás*ról l. 3, 32. jegyz. — *28. A következő esztendőben*, Kr. e. 164-ben. — Hadvezéreinek veresége nagyon bántotta Líziást, ezért az előbbieknél csaknem négyszer akkora sereggel indul Júdás ellen, hogy döntő csapást mérjen reá. — *29. Júdea* helyett a görög szöveg Idumeáról beszél. — *Bethoron* (v. ö. 3, 16. jegyz.) helyett a görög szöveg Betszurát említ. Betszura vagy Betszur (ma Beitszur) kis városka volt Jeruzsálemtől délre, kb. 28 km-nyi távolságban. Nehemiás idejében (Ezdr. II. 3, 16.) még a zsidók birtokában volt, a makkabeusi kor elején úgylátszik az idumeusok kezére került. (V. ö. 15. v. jegyz.) — *30. Meglátta*,

tasd ezt a sereget népednek, Izraelnek kezére, hogy megszégyenüljenek seregükkel és lovasaikkal. [32]Önts beléjük félelmet, törd meg bizalmukat erejükben, hadd remegjenek meg vereségükben. [33]Terítsd le őket azoknak kardjával, akik szeretnek téged; hadd zengjenek neked dicsőítő éneket mindannyian, akik ismerik nevedet! [34]Utána megütköztek és ötezer ember esett el Líziás seregéből. [35]Amikor Líziás látta, hogy övéi menekülnek, a zsidók pedig elszántak és készek akár élni, akár hősi halált halni, elment Antiochiába és katonaságot toborzott, hogy megerősödve újra visszatérjenek Júdeába.

[36]Júdás és testvérei pedig így szóltak: Ím, ellenségeink megsemmisültek. Menjünk tehát fel, tisztítsuk meg és szenteljük fel újra a szentélyt! [37]Egybe is gyűlt a sereg teljes számban, és felmentek a Sion-hegyre. [38]És mikor azt látták, hogy a szentély pusztulófélben van, az oltárt megfertőzték, a kapukat elégették, az udvarokon cserjés nőtt, akárcsak az erdőben és a hegyeken, a kamrákat pedig lerombolták, [39]megszaggatták ruhájukat, sírtak nagy siránkozással, hamut hintettek fejükre, [40]arcra borultak a földön, megfújták a jelt adó harsonákat és az égbe kiáltottak. [41]Akkoron Júdás legénységet rendelt ki, hogy az addig, amíg megtisztítják a szentélyt, szembenálljon a Várban lévőkkel. [42]Majd kiválasztott feddhetetlen papokat, akik hívek maradtak az Isten törvényéhez. [43]Ezek megtisztították a szentélyt és tisztátalan helyre vitték a fertőzött köveket. [44]Az égőáldozatok megfertőzött oltárát illetőleg pedig tanácsot tartott, mitévő legyen vele. [45]És az a jó gondolatuk támadt, hogy lerombolják; hogy ócsárlás tárgya ne legyen számukra azért, mert megfertőzték a pogányok. Le-

Vulgáta: meglátták. — *Az óriás* Góliátról l. Kir. I. 17, 1 skk. — *Jónátán* hőstettéről l. Kir. I. 14, 1. skk. — *35. Antiochia* Szíria fővárosa volt az Orontes folyó mentén, közel a Földközi tenger partjához. — Líziás második hadjáratáról Júdás ellen l. 6, 18. skk.

36—51. A templom megtisztítása. — *36.* A pogányok seregeinek visszaverése után az volt a jámbor zsidók első gondja, hogy megtisztítsák Jeruzsálemet és a templomot mindennemű pogány elemtől, és ismét a vallási élet központjává tegyék. — *37.* A *Sion-hegyről* l. Kir. II. 5, 7. — *40. Megfújták a jelt adó harsonákat* fájdalmuk kifejezésére; a szent harsonák megfúvásával egyébként az ünnepek beállát jelezték. — *43. A fertőzött kövek* a pogány bálványoltár kövei voltak. (V. ö. 1, 54.) — A *tisztátalan hely*

rombolták tehát, [46]és a köveket a templomhegyen helyezték el alkalmas helyen, amíg valami próféta nem jön és őket illetőleg utasítást nem ad. [47]Majd a törvény értelmében faragatlan köveket szedtek össze, és az előbbi mintájára új oltárt építettek. [48]Helyreállították a szentélyt, megszentelték a templom belsejét, az épületet és az udvarokat. [49]Újonnan készítettek szent szereket, és bevitték a templomba a mécstartót, a füstölőszer oltárt és az asztalt. [50]Majd illatszert tettek az oltárra, meggyujtották a mécstartón lévő mécseseket, és azok világosságot árasztottak a templomban. [51]Reáhelyezték az asztalra a kenyereket, felfüggesztették a függönyöket, és így befejezték mindazt a munkát, amelyet *megkezdettek*.

[52]A száznegyvennyolcadik esztendőben, a kilencedik hónak, azaz kászlev havának huszonötödik napján pedig már kora reggel nekiláttak [53]és bemutatták a törvény szerint való áldozatot az újonnan emelt égőáldozatok oltárán. [54]És abban az időben és azon a napon, amelyen a pogányok megfertőzték *ezt*, újra fel is szentelték ének, lant, koboz és cintányér mellett. [55]Az egész nép pedig mély hódolattal arcra borult és égig magasztalta Azt, aki sikerre vitte ügyüket. [56]Nyolc napon át ülték az oltárszentelés ünnepét, és örömujjongva mutattak be egészen elégő, hálaadó és dicsőítő áldozatokat. [57]A templom homlokzatát aranykoszorúkkal és pajzsokkal díszítették. Megszentelték a kapukat és a kamrákat is, és ajtókkal látták el őket. [58]Igen nagy volt az öröm a népnél, mert megszűnt a pogányok okozta gyalázat.

[59]Júdás pedig meg testvérei és Izrael egész gyülekezete úgy határozott, hogy évről-évre a maga

talán a Jeremiás könyvében említett Tófet volt. (Jer. 19, 13. — *47. A törvény értelmében* (v. ö. Móz. II. 20, 25.).

52—58. A templom felszentelése. (V. ö. Makk. II. 10, 3 skk.) — *52. A száznegyvennyolcadik esztendőben*, Kr. e. 164-ben. — *Kászlev* (vagy kiszlev) *hava* megfelel kb. a mi decemberünknek. — *53. A törvény szerint való áldozat*ról l. Móz. IV. 28, 3 skk. — Az oltárfelavató szertartásról l. Móz. III. 8, 14 skk. — *54.* A templom megfertőzése épen három esztendővel ennek előtte, 167-ben, kászlev hó 25-én történt. — A *lant*ról l. Móz. I. 4, 18—24. jegyz. — A *koboz*ról és a *cintányér*ról l. Kir. II. 6, 5. jegyz. — *56. Az egészen elégő áldozatok*ról l. Móz. III. 1, 1 skk. — *A hálaadó* (= béke) *és dicsőítő* áldozatokról l. Móz. III. 3, 1 skk.

59. A templomszentelés ünnepét, a chanukkát örök ünneppé avatják a zsidók.

idejében, és pedig kászlev hó huszonötödik napjától kezdve nyolc napon át öröm és vigasság közepette megűlik majd az oltárszentelés ünnepét.

60Abban az időben magas falakat és erős tornyokat építettek a Sion-hegyen köröskörül azért, hogyha jönnek a pogányok, le ne rombolhassák, mint ahogyan azt annakelőtte tették, 61s őrségül sereget helyezett el benne. Aztán védelem céljából megerősítette Betszurát, hogy valami erőssége legyen a népnek Idumea felé.

5. FEJEZET.

Júdás diadalmas hadjáratai a szomszéd pogány népek ellen. — A zsidók üldözése Gálaádban és Galileában. — Júdás intézkedései a szorongatott zsidók megmentésére. — Hadjárata Gálaádba. — Győzelme Timóteus felett. — Visszatérése Jeruzsálembe. — József és Azarias szerencsétlen kimenetelű vállalkozása. — Júdás dicsősége; hadjárata délfelé.

1Történt pedig, hogy amikor meghallották a pogányok köröskörül, hogy felépült az oltár meg a szentély, mint annakelőtte, nagy haragra gerjedtek, 2és elhatározták, hogy kiirtják Jákob nemzetségét, mely közöttük lakott. El is kezdték gyilkolni meg üldözni a népet. 3Ekkor Júdás harcba szállt Ézsau fiaival Idumeában és azokkal, akik Ákrábátánében laktak, mert körülzárták az izraelitákat, és nagy csapással sujtott le reájuk. 4Megemlékezett Beán fiainak gonoszságáról is, akik tőrül és csapdául szolgáltak a népnek, mert leselkedtek reája az úton.

60—61. Júdás erődítéseket emel. — 61. Védelem céljából megerősítette Betszurát, a görög szöveg alapján; a Vulgáta szószerint: megerősítette azt (t. i. a Sion-hegyet) Betszura védelmére. Betszura vára Jeruzsálemtől délre, a Hebron felé vezető út mentén terült el.

5. *1—8. Júdás diadalmas hadjáratai a szomszéd pogány népek ellen. — 1—2.* Júdás azért támadta meg sorjában a szomszédos *pogány* népeket, mert azok a király rendeletén felbuzdulva (Makk. II. 6, 8.), és Júdás harci sikerei miatt elkeseredve, kegyetlenül üldözték a közöttük lakó hitű zsidókat. — *3. Ézsau fiai*, más néven az edomiták, vagy idumeusok népe a Holttengertől és Júdától délre laktak. — *Idumeá*ról l. 4, 15. jegyz. Némely régi fordítás Idumea helyett Júdeát említ. Júdea déli része ugyanis ebben az időben már az idumeusok kezében volt. — *Ákrábátáné*nak nevezték a Holttenger déli csücskétől délnyugat felé eső hegyes vidéket. — Vannak azonban, akik Júdea északkeleti határán keresik e tartományt, és arra gondolnak, hogy Júdás rajta keresztül keresett utat a Jordánhoz. — *Körülzárták az izraelitákat*, vannak, akik a görög szöveget így fordítják: köröskörül zaklatták Izraelt. — *4. Beán fiai*nak lakóhelyét nem ismerjük. Beán (a görög szöveg szerint: Báián) városa talán az ősi Báál-Meón avagy Beón (Móz. IV. 32, 3.) Rúben területén, a Holttengertől keletre. — *Leselkedtek reájuk az úton*, rabolták, gyilkolták a zsidó

5Tornyaikba zárta, ostrom alá vette és átok alá vetette őket, majd felgyujtotta tornyaikat mindazokkal együtt, kik bennük voltak. 6Ezután átvonult Ámmon fiaihoz. Ott erős csapatot, nagyszámú *hadi* népet talált Timóteus vezérlete alatt. 7Sok ütközetet vívott velük, de megtörte hatalmukat az ő szemük láttára és leverte őket. 8Elfoglalta Gázer városát leányvárosaival együtt és visszatért Júdeába.

9Ennek utána egybegyűltek a pogányok Gálaádban a területükön lakó izraeliták ellen, hogy kiirtsák őket. Ezek Dátema várába menekültek, 10és levélben ezt írták Júdásnak meg testvéreinek: Köröskörül egybegyűltek ellenünk a pogányok, hogy elveszítsenek minket. 11Már fel is készültek, hogy idejöjjenek és elfoglalják a várat, melybe menekültünk; seregük vezére Timóteus. 12Nos tehát, jöjj, szabadíts meg minket kezükből. Sokan estek már el közülünk! 13Testvéreinket, akik Túbín vidékén laktak, megölték mind, feleségeiket, gyermekeiket és vagyonukat pedig elhurcolták. Legyilkoltak ott közel ezer embert. 14Még el sem olvasták a levelet, már más hírvivők jöttek Galileából, tépett köntösben és ilyeneket jelentettek, 15mondván: Egybegyűltek ellenünk az emberek Ptolemáiszból, Tírusból és Szidonból, és tele van egész Galilea pogányokkal, hogy kiirtsanak minket.

karavánokat. — *5.* Az *átok*ról (cheremről) l. Móz. III. 27, 28; v. ö. Kir. I. 15, 3. — *6. Ámmon fiai*ról l. Móz. I. 19, 36. jegyz., V. 2, 19. jegyz. — Az ámmonita *Timóteus*sal nem szabad összetévesztenünk névrokonát, a szír hadvezért. (V. ö. Makk. I. 5, 11.) — *8. Gázer*, a görög szöveg alapján helyesebben: Jázer, az ámmoniták egyik városa volt. (V. ö. Móz. IV. 21, 32. jegyz.; 32, 1. jegyz.) — Az itt felsorolt hadjáratokat a legnagyobb valószínűség szerint még a templomszentelés ideje (Kr. e. 164) elé kell helyeznünk.

9—15. A zsidók üldözése Gálaádban és Galileában. — *9.* A szomorú hír a zsidók üldözéséről a templomszentelés idejében, tehát 164 telén érkezhetett Jeruzsálembe. A bosszuló hadjáratot tehát 163 tavaszán indította Júdás. (V. ö. Makk. II. 12, 31.) — *Gálaád*, vagy Gileád a Jordánon túl, főleg a Jábbok folyótól északra és délre elterülő vidéknek a neve. — *Dátema várának* helyét közelebbről nem ismerjük. — *11.* Az itt szereplő *Timóteus* a szírek és nem az ammoniták vezére (v. ö. 6. v. jegyz.) volt. — *13. Túbín* (Túbi, Tób) vidékét valahol a Jordánon túl kell keresnünk. (V. ö. Bír. 11, 3. jegyz.) — *15. Ptolemáisz* (= Ákkó), *Tírus*, *Szidon*, ősi föniciai tengerparti városok voltak, és nagy szerepet játszottak a hellénizmus (v. ö. 1, 1. jegyz.) korában. — E szavak helyett: *Tele van egész Galilea pogányokkal* a görög szöveg egyszerűen csak ezt mondja: az egész pogány Galilea.

16Amint Júdás és a nép
e szavakat hallotta, nagy
gyülekezet jött össze,
hogy meghányják-vessék,
mit kellene tenni ama test-
vérek érdekében, akik
szorongatásban és ostrom
alatt vannak. 17Mondá
pedig Júdás testvérének,
Simonnak : Válassz ki ma-
gadnak férfiakat, és eredj,
szabadítsd meg testvé-
reidet Galileában, én pe-
dig meg testvérem, Jóna-
tás Gálaádba megyünk.
18Őrségül hátrahagyta
Júdeában Józsefet, Zaka-
riás fiát és Azariást, a nép
elöljáróit, egy maradék
csapattal, 19és ezt hagyta
meg nekik: Legyetek e
nép elöljárói, de ne indul-
jatok harcba a pogányok
ellen, amíg vissza nem
térünk. 20Simon mellé be-
osztottak háromezer em-
bert, hogy vonuljon Ga-
lileába ; Júdás mellé pedig
nyolcezret Gálaád ellen.
21Simon felvonult Ga-
lileába, sok ütközetet ví-
vott a pogányokkal. A po-
gányok megsemmisítő ve-
reséget szenvedtek tőle,
és ő űzőbe vette őket
egészen 22Ptolemáisz ka-
pújáig. Közel háromezer
ember esett el a pogányok
közül, és ő magához vette
zsákmányukat. 23Azokat,
akik Galileában és Árbá-
tában laktak, magával
vitte feleségeikkel, gyer-
mekeikkel és minden va-
gyonukkal együtt, és el-
vitte őket nagy öröm kö-
zepette Júdeába.

24Makkabeus Júdás pe-
dig, meg testvére Jónatás,
átkeltek a Jordánon és
három napig vonultak a
pusztában. 25Közben ná-
buteusokkal találkoztak,
akik békésen fogadták
őket és elmondtak nekik
mindent, ami testvéreik-
kel Gálaádban történt ;
26azt is, hogy sokan kö-
zülük körül vannak zárva
Bárászában, Bószorban,
Álimában, Kászforban,
Mágetben és Kárnaim-
ban, mindmegannyi meg-
erősített nagy városban.

16—20. Júdás intézkedéseket tesz a szorongatott zsidók megmentésére. — *17. Jónatás* nevét a Vulgáta Jónátánnak is írja.

21—23. Simon hadjárata Galileába. — *22. Ptolemáisz* (Ákkó) neves város volt Palesztinában, a Földközi tenger partján. — *23. Árbátáról* (vagy a görög szöveg szerint : Árbáktáról) semmi közelebbit sem tudunk.

24—36. Júdás hadjárata Gálaádba. — *24.* A nehezebb feladatot : Gálaád pogány lakosságának megfékezését Júdás önmagának tartotta fenn. — *25. A nábuteusok* vagy nábáteusok népe az arabok egyik tekintélyes törzse volt, mely eleinte (Kr. e. a IV. században) csak az idumeusok országának egy részét foglalta el, lassanként azonban meghódította az egész területet a Jordánon túl. Makk. II. 12, 10. skk. egyszerűen araboknak nevezi őket. Eleinte ellenséges érzülettel voltak a zsidók iránt, később azonban — mint a jelen szöveg is mutatja — jó barátságban éltek velük. — *26. Bárásza* (a görög szöveg szerint : Bosszora) talán ugyanaz, mint

[27]De vannak, kiket Gálaád egyéb városaiban fogtak körül, és úgy döntöttek, hogy holnap hajnalban sereget vezetnek e városok ellen, összefogdossák és megölik őket egy napon. [28]Júdás erre sebtiben Bószor sivatagja felé fordult seregével, elfoglalta a várost, kardélre hányt mindenkit, ki férfinemen volt, elragadta valamennyi zsákmányukat és elégette tűzben. [29]Még azon az éjjelen felkerekedtek és a várig vonultak. [30]Történt pedig pirkadatkor, hogy amikor felemelték szemüket: ime, előttük megszámlálhatatlan nagy tömeg volt, mely hágcsót, hadi gépet hurcolt, hogy bevegye a várat és hatalmába kerítse őket. [31]Amint Júdás látta, hogy már megkezdődött az ostrom, és égnek tör a harci zaj meg a harsonaszó, és a városban is nagy a lárma, [32]odakiáltott katonáihoz: Testvéreitekért harcoltok ma! [33]És hárrom helyen hátba támadta őket. Majd riadót fújtak a trombitákkal és hangosan imádkoztak. [34]Amikor Timóteus serege megtudta, hogy a Makkabeus van itt, elmenekült előle. És nagy csapást mértek reájuk, s az napon közel nyolcezer ember esett el közülük. [35]Ezután Mászfa ellen ment Júdás, megszállta és elfoglalta. Megölt benne mindenkit, ki férfinemen volt, elragadta zsákmányukat és elégette tűzben. [36]Innét aztán felkerekedett és elfoglalta Kászbont, Mágetet, Bószort Gálaád többi városával együtt.

[37]A történtek után új sereget gyüjtött Timóteus és tábort vert Ráfon előtt, a folyó túlsó partján. [38]Ekkor Júdás elküldött, hogy kikémleljék a csapatot, és a következőt jelentették neki: Igen nagy a serege, mert a köröttünk lakó pogányok valamennyien egybegyűltek nála. [39]Még az

a Jer. 48, 24-ben említett moábita Boszra. — *Bószor* városát Rúben törzsének területén kell keresnünk. (V. ö. Móz. I. 14, 5. jegyz.) — *Álima, Kászfor* és *Máget* városok úgylátszik a Jordánon túl terültek el; egyébként mit sem tudunk róluk. — *Astárót-Kárnáim* városa szintén a Jordánon túl terült el. (V. ö. Móz. I. 14, 5. jegyz.) — *29. A váron* ehelyütt nyilván Dátemát érti a szent szöveg, ahová ellenségeik elől menekültek a zsidók. (V. ö. 9. v.) — *33. A trombitaszó* a támadás megkezdésére adott jelt. — *Hangosan imádkoztak*, tehát az Isten nevével ajkukon mentek harcba Júdás emberei. — *34. Timóteus*ról l. a 11. v. jegyz. — *35. Mászfa* (a görög szöveg egyes kódexeiben kevésbbé helyesen: Mááfa) Gálaád egyik városa volt. (V. ö. Bir. 11, 29.)

37—44. Júdás újabb győzelmet arat Timóteuson. — *37.* Hol terült el *Ráfon* és milyen *folyó*ról beszél ehelyütt a szent szöveg, azt megállapítani nem tudjuk. Annyi biztos, hogy ez az ütközet

arabokat is felbérelték, hogy segítsék őket. A folyón túl ütöttek tábort, és készen állanak megütközni veled. Erre felvonult ellenük Júdás. 40Timóteus pedig így szólt seregének vezéreihez: Ha a folyóvízhez vonul seregével Júdás, és ő kel át először ellenünk, nem bírunk vele, mert erősebb lesz nálunk; 41ha nem mer átkelni és a folyón túl ver tábort, akkor mi kelünk át őhozzájuk és diadalmaskodunk rajta. 42Mikor aztán Júdás megközelítette a folyó ágyát, odaállította a folyó mellé a *hadi* nép ellenőrző tiszteit és megparancsolta nekik, mondván: Senkit se engedjetek visszamaradni! Mindenki jöjjön a harcba! 43Majd elsőnek kelt át ellenük; nyomon követte őt az egész *hadi* nép és szemük láttára teljesen tönkre verte a pogányokat. Ezek elhányták fegyverüket és a kárnáimi szentélybe menekültek. 44Ám *Júdás* elfoglalta a várost, lángbaborította a szentélyt mindazokkal együtt, akik benne voltak. Így alázta meg Kárnáimot, és az nem tudott ellen állni Júdásnak.

45Majd egybegyűjtötte Júdás a Gálaádban lakó összes izraelitákat, feleségestül és gyermekestül, kicsinyt, nagyot egyaránt, egy felette nagy sokaságot, hogy Júda földére menjenek. 46El is jutottak egészen Efronig. Ez nagy és igen megerősített város volt a *hegy*szorosban és sem jobbra, sem balra nem lehetett elkanyarodni tőle. Az út rajta vezetett keresztül. 47Ám a város lakói bezárkóztak és kövekkel torlaszolták el a kapukat. Júdás azonban békés üzenetet küldött nekik, 48mondván: Hadd vonuljunk át földeteken, haza akarunk menni! Senki sem lesz ártalmatokra; csak át akarunk vonulni gyalogszerrel. De azok nem akartak utat nyitni nekik. 49Erre Júdás kihirdettette a táborban, hogy kiki álljon csatasorba, ahol éppen van. 50Csatarendbe is állott a sereg legénysége és egész

is még Gálaádban folyt le. — *42.* A sereg *ellenőrző tiszt*einek (a Vulgátában szószerint: jegyzőinek) az volt a dolga, hogy nyilvántartsák a sereg minden egyes katonáját. Jelen esetben arra kellett ügyelniök, hogy minden egyes ember átkeljen a folyón. — *43.* A pogányok nyilván azért menekültek a *kárnáimi* (v. ö. 5, 26. jegyz.) szentélybe, hogy ott a menedékjog értelmében megmeneküljenek a biztos haláltól.

45—54. Visszatérés Jeruzsálembe. — *45. Feleségestül és gyermekestül*, a görög szöveg hozzá teszi: holmijukkal egyetemben. — *46. Efron* városa ama *hegyszoros*ok egyikében épült, melyek a gálaádi hegyekben a Jordán felé vezettek. A vár megerősítéséről

nap és egész éjjel ostromolták a várost, amíg az végre megadta magát neki.[61]Erre kardélre hánytak mindenkit, aki férfinemen volt, feldúlta a *várost* alapostul, elvitte zsákmányát, és átvonult az egész városon át elesettek fölött. [62]Majd átkeltek a Jordánon és elérkeztek a nagy mezőre Betsánnal szemben. [63]Közben azon volt Júdás, hogy együtt maradjanak az elmaradozók, ezért buzdítólag szólt a néphez az egész úton, míg csak Júda földére nem értek. [64]Lelkendezés és vígság közepette mentek fel a Sion-hegyre, bemutattak egészen elégő áldozatokat, mert egy sem esett el közülük, amíg sértetlenül vissza nem tértek.

[65]Abban az időben, amikor Júdás és Jónatás Gálaád földén voltak, testvére, Simon pedig Galileában, Ptolemáisszal szemben, [66]József, Zakariás fia meg Azariás, a hadsereg vezére értesültek a sikeres haditettekről és a vívott harcokról, [67]és így szóltak: Szerezzünk mi is nevet magunknak! Menjünk, harcoljunk a körülöttünk lakó pogányok ellen! [68]Ki is adták a parancsot azoknak, akik a seregből velük maradtak, és elindultak Jámniába. [69]Ám kivonult ellenük Gorgiás a városból embereivel, hogy megütközzék velük. [70]És megfutamodott József meg Azariás egészen Júdea határáig. Izrael népéből aznap elesett közel kétezer ember, és nagy vereséget szenvedett a nép, [71]mert nem hallgattak Júdásra és testvéreire abban a hitben, hogy vitézi tetteket visznek majd véghez. [72]Ám ők nem voltak a férfiaknak abból a fajtájából, amely szabadulást hozott Izraelre.

[73]Júdás embereit ellenben nagyon magasztalta egész Izrael, sőt még mindazok a pogányok is, akik hallottak nevükről. [74]Ezek egybesereglettek náluk és szerencsét kívántak *nekik*.

[75]Majd kivonult testvéreivel Júdás, és megverte Ézsau fiait a délre eső országban. Bevette

bővebben szól Makk. II. 12, 27. — *52. Betsán* (a későbbi Szkitopolisz) a Gelboe-hegytől keletre, a Jordán közelében terült el. — *54.* A *Sion*ról l. Kir. II. 5, 7. jegyz. — *Egy sem esett el közülük*, tudniillik hazatérés közben, az úton.

55—62. József és Azariás szerencsétlen kimenetelű vállalkozása. — *58. Jámniá*ról l. 4, 15. jegyz. — *59. Gorgiás*ról l. 3, 38. jegyz.

63—64. Júdás dicsősége.

65—68. Júdás hadjárata délfelé. — *65. Ézsau fiai*, az edomiták, Júdától délre laktak. — *Hebron* hajdan Júda törzsének központja

Hebront leányvárosaival együtt és felégette körös-körül falait és tornyait. [66]Majd megindult seregével, hogy a filiszteusok földére menjen, és átvonult Szamarián. [67]Azon a napon papok estek el a harcban. Vitézi tetteket akartak ugyanis véghezvinni és meggondolatlanul harcba ereszkedtek. [68]Júdás azután Azótus irányában kanyarodott el, a filiszteusok földe felé. Lerombolta oltáraikat, elégette tűzzel isteneik faragott képeit, és magával vitte a városok zsákmányát; azután visszatért Júda földére.

6. FEJEZET.

IV. Antiochus Epifánes csúfos menekülése Elimáiszból; halála. V. Antiochus Eupátor királyá lesz, majd hadi készülődéseket tesz és felvonul Júdás ellen. — Eleázár hőstette. — Betszura eleste. — Jeruzsálem ostroma.— V. Antiochus Eupátor békét köt a zsidókkal és visszahódítja Antiochiát Fülöptől.

[1]Amikor Antiochus király a felső tartományokat járta, azt hallotta, hogy Perzsiában van egy igen neves város, Elimáisz, amely ezüstben és aranyban bővelkedik. [2]Temploma is igen gazdag, és ott vannak azok az arany páncélok, vértek és pajzsok, amelyeket Sándor, Fülöp fia, Macedónia fejedelme hagyott ott, ki először Görögországon uralkodott. [3]Elindult tehát és megpróbálta bevenni és kifosztani azt a várost, de nem bírta, mert a város lakói előre értesültek a tervről, [4]és felvették vele a harcot, úgyhogy menekülnie kellett

volt (v. ö. Kir. II. 2. skk. f.); ebben az időben az edomiták tartották megszállva. — *66.* Júdás igen nagy kerülőt tett volna, ha *Szamarián* keresztül törekedett volna Filisztea felé. Hiszen ő Júdától délre hadakozott, Szamaria meg ettől északra, Filisztea pedig nyugatra terült el. Ezért az ólatin fordítás és Jos. Flavius nyomán a szentírásmagyarázók ehelyütt általában Maresát olvasnak Szamaria helyett. Maresa városát Júda déli részén kell keresnünk. — *68. Azótus* v. Asdód a filiszteusok neves városa volt.

6. *1—7. IV. Antiochus Epifánes csúfosan menekül Elimáiszból. Közben megviszik neki a hírt, hogy csapatai vereséget szenvedtek Júdeában. — 1. A felső tartományok*ról l. 3, 37. jegyz. — *Egy igen neves város, Elimáisz . . . bővelkedik* helyett a görög szöveg helyesebben ezt mondja: Elimáiszban, Perzsiában van egy város, amely bővelkedik gazdagságban, ezüstben és aranyban. Elimáisz ugyanis az ősi Elám elgörögösített neve. Elám pedig nem város, hanem ország volt a Perzsa öböl északi partvidékén. Kr. e. a VI. században perzsa kézre került, ezért mondja a szent szöveg, hogy *Perzsiában* van. Makk. II. 9, 2. arról ad hírt, hogy Antiochus egy Perszepolisz nevű városba ment. Ez azonban a mi nyelvünkre lefordítva nagy általánosságban azt is jelentheti, hogy a király (valamelyik) perzsa városba tért, talán Szúzába, Elám egykori fővárosába. (V. ö. Ezdr. II. 1, 1. jegyz.) — *2. Sándor*ról l. 1, 1.

onnét. Ő nagy szomorúsággal távozott, és visszatért Babilóniába. [5]Ekkortájt jött valaki és azt a hírt hozta neki Perzsiába, hogy azok a seregek, melyek Júda földén voltak, megfutamodtak, [6]és hogy Líziás kivonult egy hatalmas sereg élén, de menekülnie kellett a zsidók elől. Ezek megerősödtek a fegyver és ama gazdag zsákmány által, amelyet a megvert seregtől vettek el; [7]lerombolták azt az utálatosságot, amelyet ő a jeruzsálemi oltáron épített, és magas falakkal vették körül, mint annakelőtte, a szent helyet, valamint az ő városát, Betszurát is.

[8]Történt pedig, hogy amikor meghallotta a király e jelentést, megrendült és igen felindult. Majd ágynak dőlt és bánatában beteggé lett, mert nem az történt, amit ő akart. [9]Ott is maradt sok napig, mert megújult nagy szorongása, és már úgy érezte, hogy meg kell halnia. [10]Ezért elhivatta valamennyi barátját és így szólt hozzájuk: Eltávozott az álom a szememtől, le vagyok sujtva, szívem elcsüggedt az aggodalomtól [11]és így töprengtem magamban: Mily nagy nyomorúságba jutottam és minő tengerébe a bánatnak, melyben most vagyok. Pedig hát kedves voltam és szerettek uralkodásomban. [12]Visszagondolok most azokra a gonoszságokra, amelyeket véghezvittem Jeruzsálemben, mert elvittem onnan zsákmányul minden ott lévő arany és ezüst tárgyat és elküldöttem, hogy kiirtsák Júda lakóit ok nélkül. [13]Tudom, hogy ezért zúdultak reám ezek a csa-

jegyz. — *Ki először Görögországon uralkodott*, v. ö. 1, 1. jegyz. — *5. Ekkortájt*, Makk. II. 9, 3. szerint Ekbatána felé haladtában érte a királyt a hír seregeinek vereségéről. Ekbatána több szentírásmagyarázó szerint másolási hiba következtében lett Aszpadánából (ma: Iszfahán). Ekbatánát a (mai Hámadánt; v. ö. Ezdr. I. 6, 1—5. jegyz.) ugyanis messze északra, a médiai hegyek között kell keresnünk. — *7. Az utálatosságról* l. 1, 57. jegyz. — *Betszura* megerősítéséről l. 4, 61. jegyz.

8—16. IV. Antiochus Epifánes halála. (V. ö. Makk. II. 9, 1 skk.) — *8. Igen felindult*, Makk. II. 9, 4. skk. szerint vezérei szégyenletes kudarcainak hírére a király sebes iramban törekedett, úgylátszik Babilónián át, Délszíria és Palesztina felé, hogy maga vegye minél előbb kezébe az ügyek vezetését. Útközben azonban leforduldt kocsijáról (v. ö. Makk. II. 9, 7.) és egy hirtelen betegség: belső zúzódás, mások szerint hirtelen tüdősorvadás, avagy esetleg vakbélgyulladás következtében (v. ö. Makk. II. 9, 5.) ágynak dőlt. Testi szenvedéseit még szörnyű lelki gyötrődések is növelték, — *11.* — úgyhogy fájdalmainak hatása alatt teljes tudatára ébredt igaztalan eljárásának. Makk. II. 9, 18 skk. szerint még engesztelő írást is küldött a zsidóknak. — E szavak: *minő tenge-*

pások, és ime, nagy bánatomban idegen földön pusztulok el. 14Majd odahívta egyik barátját, Fülöpöt és egész országa élére állította. 15Egyben átadta neki a koronát, a palástját és a gyűrűt, hogy irányítója legyen fiának, Antiochusnak és őt királynak nevelje. 16Azután meghalt ott Antiochus király a százegyvenkilencedik esztendőben.

17Mikor Líziás megtudta, hogy meghalt a király, trónra ültette ennek fiát, Antiochust, akinek gyermekkorában nevelője volt és az Eupátor nevet adta neki.

18Azok pedig, akik a Várban voltak, körülzárták Izraelt a szentélynél, állandóan zaklatták őket, és így erősítésére szolgáltak a pogányoknak. 19Ezért elhatározta Júdás, hogy szétszórja őket. Egybehívta tehát az egész népet, hogy ostrom alá vegyék őket. 20Egybe is gyűltek és megkezdték az ostromot a százötvenedik esztendőben és felvonultattak faltörő kosokat és hadigépeket. 21Néhányan azonban az ostromlottak közül kimenekültek, és hozzájuk csatlakozott egynéhány istentelen izraelita is. 22Ezek elmentek a királyhoz és így szólottak: Miért nem szolgáltatsz már igazságot és bosszulod meg testvéreinket? 23Mi elhatároztuk, hogy szolgálunk atyádnak, eljárunk az ő parancsa értelmében és engedelmeskedünk rendeleteinek, 24ezért azonban népünk fiai ellenségeinkké lettek. Azt, aki közülünk kezükbe került, megölték, vagyonunkat pedig elragadták. 25De nemcsak ellenünk nyujtották ki kezüket, hanem valamennyi szomszédunk el-

rébe a bánatnak helyett a görög szöveg ezt mondja: mily nagy hullámcsapásba. — *14.* Líziást (v. ö. 3, 31. jegyz.) szerencsétlen kimenetelű hadjárata miatt úgylátszik elejtette a király. Helyébe *Fülöpöt* tette meg országa kormányzójának és fia gyámjának. — *16. A százegyvenkilencedik esztendőben* (Kr. e. 163-ban) elhúnyt IV. *Antiochus*, mégpedig az ókori profán történetírók feljegyzése szerint Tábéban, helyesebben: Gábéban, Ászpadán (Iszfahán) közelében.

17. V. Antiochus Eupátor (Kr. e. 163—162.) *királlyá lesz.*

18—30. V. Antiochus Eupátor hadi készületei Júdás ellen. — *18.* A jeruzsálemi *Várban* (az Ákrában; v. ö. 1, 35. jegyz.) még mindig a szír királyok őrsége ült. — *Körülzárták Izraelt* helyett az eredeti héber szövegben — amint ezt Jos. Flavius feljegyzéseiből tudjuk — valószínűleg ez állott: köröskörül, mindenfelé öldösték Izraelt. — *20.* Az ostrom *a százötvenedik esztendőben*, vagyis Kr. e. 162-ben kezdődött. — *22.* Az áruló zsidók követsége ravaszul elhallgatta, hogy tulajdonképen az ő erőszakoskodásuk hívta ki Júdás követőinek megtorlást célzó támadásait. —

len is. [26]Ime, most is megszállták a jeruzsálemi várat, hogy hatalmukba kerítsék. Bástyával vették körül Betszura erősségét is; [27]és hacsak sebtiben meg nem előzöd őket, ennél nagyobbat is tesznek, és többé fel nem tartóztatod őket. [28]Ennek hallatára haragra gerjedt a király, egybehívta valamennyi barátját, hadseregének vezéreit és a lovasság parancsnokait. [29]De még idegen országokból, a tenger szigeteiről is jöttek hozzá zsoldos katonák. [30]Hadseregének száma pedig százezer gyalogos, húszezer lovas és harminckét harcra nevelt elefánt volt.

[31]Idumeán keresztül közeledtek, megszállották Betszurát, sok napig hadakoztak és felállították hadigépeiket. Azok azonban ki-kirontottak, felégették ezeket tűzzel és férfiasan küzdöttek. [32]Ekkor Júdás elvonult a Vár alól és Betzakaránál a király táborával szemben ütött tábort. [33]Pirkadatkor felkerekedett a király, és sietve támadásra vezette seregét Betzakara felé. Itt csatasorba állottak a csapatok és megharsantak a kürtök. [34]Az elefántoknak szőllő- és epernedűt *adtak*, hogy harcra tüzeljék őket. [35]Majd szétosztották az állatokat a csapatok között és minden elefánt mellé ezer férfiú állott láncos páncélban, fejükön rézsisakkal. Ezenkívül minden állat mellé még ötszáz válogatott lovast is rendeltek. [36]Ezek már azelőtt is ott voltak mindenütt az állat mellett, és ahová ez ment, ők is odamentek és nem távoztak mellőle. [37]Minden

26. Betszuráról l. 4, 28. jegyz. — *30.* Jos. Flavius a király seregét jóval kevesebb főre teszi. Mindazonáltal nem szabad feledni, hogy a király nem dobhatta egész seregét a júdeai harctérre, hiszen résen kellett lennie kelet felé Fülöppel (v. ö. 55 skk. v.), nyugat felé pedig Demetriusszal (v. ö. 7, 1 skk.) szemben.

31—41. A király felvonul seregével Júdás ellen. — *31.* A király serege *Idumeán keresztül*, tehát délfelől közeledett Jeruzsálem felé, nyilván azért, hogy megakadályozza Júdás seregének és az egyiptomi segédcsapatoknak egyesülését. — *Betszura* (v. ö. 4, 61. jegyz.) ostromának hírére — *32.* — *Júdás* sebtiben *elvonult* a jeruzsálemi *Vár alól*, és szorongatott hívei segítségére sietett délfelé. Csaknem a fele úton, *Betzakaránál* (a görög szöveg szerint: Betzakariánál) *ütött tábort.* — *33.* Hirtelen támadását egy Rodokus nevű zsidónak áruló szavaira indította meg a király. (V. ö. Makk. II. 13, 21.) — *34. Adtak*, a Vulgáta szószerint: mutattak. — *37. Harminckettő* az elefántok száma volt. (V. ö. 30. v.) Ez a szám aztán nyilván valamelyik másoló tévedése folytán könnyen belecsúszhatott erre a helyre is. Egy-egy elefánton nehezen volt férőhely 32 harcos számára. Néhány régi fordításból hiányzik is a szám. — A szír királyok az állatok idomítására és vezetésére hozzáértő *indiai* embereket alkalmaztak.

egyes állatra védelmül bizonyos szerkezettel fatornyokat erősítettek. Ezek mindegyikében harminckét vitéz volt, akik felülről harcoltak, és rajtuk kívül az állat indiai vezetője. [38]A maradék lovasságot innen is, onnan is a két szárnyon állította fel, hogy ez kürtszóval lelkesítse a sereget és tüzelje a hadoszlopba sorakoztatott csapatokat. [39]Amint pedig a nap az arany- és rézpajzsokra vetette fényét, tündököltek tőlük a hegyek és fénylettek, mint az égő szövétnekek. [40]A király seregének egy részét a magaslatokra osztották be, a másikat pedig a síkságra, és így vonultak óvatosan és rendben. [41]A tömeg zajától, a csapat járásától és a fegyverek csörrenésétől megremegtek mind a föld lakói; fölötte nagy és erős volt ugyanis a sereg.

[42]Felvonult Júdás is csapatával a harcra, és a király seregéből hatszáz ember esett el. [43]Ekkor azt látta Eleázár, Saúra fia, hogy az állatok közül az egyik királyi páncélokkal van felvértezve és kimagaslik a többi állat fölött. Ebből azt gyanította, hogy azon van a király. [44]Elszánta tehát magát, hogy megszabadítja népét, és soha el nem muló nevet szerez magának. [45]Vakmerően hozzárohant tehát a hadisorok közé, lesujtott jobbra is, balra is, úgyhogy mindkét oldalon elestek csapása alatt. [46]Majd a lába közé bujt az elefántnak, alája ment és megölte. Az reája zuhant a földre, és ő halálát lelte ott. [47]Ám amikor látták a király hadát és seregének támadó erejét, visszavonultak előlük.

[48]A király serege azonban utánuk nyomult Jeruzsálem irányában és Júdea meg a Sion-hegy ellen indította táborát a király. [49]Betszura lakóival békét kötött. Ezek kimentek a városból, mert nem volt nekik ott élelmük az ostrom alatt; szombati nyugalma volt ugyanis a földnek. [50]Elfoglalta tehát a király Betszurát, és védelmére őrséget hagyott benne. [51]Majd ostrom alá vette a szentély helyét sok napig, felállított faltörő kosokat, hadigépeket, tűzvetőket, kő- és dárdahajítókat, nyíllövő

42—47. Eleázár hőstette. — *43. Eleázár, Sáura fia* helyett a görög szöveg ezt mondja: Eleázár, a Szauáran vagy az Aurán (= Haurán; v. ö. 2, 5.); Eleázár tehát Júdás fivére volt.

48—54. Betszura elesik. A király ostrom alá fogja Jeruzsálemet. — *49.* Betszura ostroma épen a *szombat*-évre esett. (V. ö. Móz. II.

eszközöket és parittyákat. 52De azok is hadigépeket használtak hadigépeik ellen, és sok napig folyt a harc. 53Kifogyott azonban a városban az élelem, mert éppen a hetedik esztendő volt. A félretett felesleget pedig azok fogyasztották el, akiket a pogányok közül Júdeába *mentettek*. 54Így csak csekélyszámú férfiú maradt a szentély helyén, mert éhinség lepte meg őket. Elszéledtek ugyanis, kiki saját lakóhelyére.

55Ekkor arról értesült Líziás, hogy Fülöp, akit Antiochus király még életében arra rendelt, hogy uralkodásra nevelje fiát, Antiochust, 56a nála lévő sereggel visszatért Perzsiából és Médiából, és azon volt, hogy átvegye a kormányzás dolgát. 57Ezért elsietett és így szólt a királyhoz, meg a hadsereg vezéreihez: Napról-napra gyengülünk, élelmünk fogytán van, a hely pedig, amelyet megszállottunk, jól meg van erősítve. Hozzá még a kormányzás gondja is nyom minket. 58Nyujtsunk tehát jobbot ezeknek az embereknek ; kössünk velük és egész népükkel békét. 59Engedjük meg nekik, hogy saját törvényeik szerint éljenek,mint annakelőtte. Törvényeik miatt ugyanis, amelyeket mi megvetéssel illetünk, gerjedtek haragra és vitték véghez mindezeket. 60Tetszett e beszéd a királynak és a vezéreknek, és elküldött hozzájuk békét ajánlani. Azok elfogadták. 61Mivel pedig a király és a vezérek esküvel biztosították őket, kivonultak a várból. 62A király erre felment a Sionhegyre. Amikor azonban a hely erődítési műveit látta, csakhamar megszegte az esküt, amellyel megesküdött, és lerontatta köröskörül a kőfalat. 63Majd sebtiben elvo-

23, 10 skk ; III. 25, 2 skk. A várőrség tehát termés hiányában kifogyott az eleségből. — *53. A hetedik esztendőről*, a szombatévről l. 49. v. jegyz. — *Akiket a pogányok közül Júdeába mentettek*, a görög szöveg alapján. Szó van ehelyütt azokról a zsidókról, akiket a pogányok üldözése elől mindenfelől Júdeába és Jeruzsálembe hoztak vissza. A Vulgáta szószerint : akik a pogányok közül visszamaradtak Júdeában.

55—62. V. Antiochus Eupátor békét köt Júdással. — *55.* A Jeruzsálemben szorongó zsidóknak segítségére jött az isteni Gondviselés. Líziás észrevette, hogy hatalma forog kockán, ha nem számol le sebtiben veszélyes vetélytársával, *Fülöppel* (v. ö. 14. sk. v.). Ezért ráveszi a királyt, hogy békét kössön a zsidókkal. — *59.* A zsidók tehát elérték céljukat : kivívták a maguk számára a vallásszabadságot. Politikailag természetesen továbbra is a király fennhatósága alatt maradtak.

63. V. Antiochus Eupátor visszahódítja Fülöptől a fővárost,

nult. Amikor aztán visszatért Antiochiába, Fülöpöt a város birtokában találta. Erre harcba szállt ellene és hatalmába kerítette a várost.

7. FEJEZET.

Demetrius trónrajutása ; V. Antiochus Eupátor és Líziás halála. — Az áruló zsidók követsége Demetriusnál. — Demetrius elküldi Bacchidest Júda földére. — Bacchides vérfürdőt rendez Jeruzsálemben, majd visszatér a királyhoz.— Alkimus a királynál. — A király Nikánort küldi Júdás ellen. — Nikánor fenyegetése a templomban. A papok imája. — Nikánor halála ; seregének pusztulása. — Győzelmi ünnep. — A Nikánor-nap.

[1]A százötvenegyedik esztendőben Demetrius, Szeleukus fia, elhagyta Róma városát, kevesedmagával egy városba ment a tenger mellé, és ott országlani kezdett. [2]Történt pedig, hogy amikor bement atyáinak királyi palotájába, a hadsereg megragadta Antiochust és Líziást, hogy eléje vigyék őket. [3]Mikor erről értesült, így szólt : Ne engedjétek, hogy színem elé kerüljenek. [4]Erre a sereg meggyilkolta őket, Demetrius pedig királyi trónjára ült.

[5]Ekkor elvetemedett, gonosz férfiak járultak eléje Izraelből. Vezérük Alkimus volt, aki főpap szeretett volna lenni. [6]Ezek bevádolták a népet a királynál, mondván : Júdás és testvérei kiirtották barátaidat mind ; minket pedig elűzött földünkről. [7]Küldj ki tehát egy megbízható férfiút, s ez menjen el, nézze meg mind azt a romlást, amelyet az nekünk és a király tartományainak okozott, és büntesse meg minden barátját és segítőtársát.

[8]A király erre kiválasztotta barátai közül Bacchidest, aki a nagy folyón túl eső tartományon parancsnokolt, és bizalmasa

Antiochiát. — *Fülöp* Antiochiából az egyiptomi udvar védelme alá menekült.

7. *1—4. I. Demetrius trónra jutása ; V. Antiochus Eupátor és Líziás halála. — 1. Demetrius*, IV. Antiochus Epifánes unokaöccse, kit túszként tartottak maguknál a rómaiak, *a százötvenegyedik esztendőben* (Kr. e. 161-ben) titokban elhagyta *Róma városát*, hogy érvényesíthesse jogait a trónra. — *Egy városba*, Makk. II. 14, 1. és Jos. Flavius szerint Tripoliszba, a főniciai *tengerparton*. — *Országlani kezdett*, az ókori történetírók feljegyzéseiből tudjuk, hogy mindjárt megjelenésekor hozzá csatlakozott a szárazföldi és a tengeri haderő jórésze. — *2. Demetrius atyáinak királyi palotája* Antiochiában volt. — *4. I. Demetrius* Kr. e. 161—150. uralkodott.

5—7. Az áruló zsidók követsége I. Demetriusnál.

8—10. I. Demetrius elküldi sereggel Bacchidest Júda földére. — 8. A nagy folyón túl eső tartomány ebben az időben az Eufrátestől nyugatra eső területet foglalta magában. (V. ö. Ezdr. I. 5, 6 ; 6, 6.)

volt a királynak. Ezt elküldte, [9]hogy nézze meg ama romlást, melyet Júdás okozott. A gonosz Alkimusnak a főpapi tisztet adta ; annak pedig meghagyta, hogy álljon boszszút Izrael fiain. [10]Fel is kerekedtek és elmentek nagy sereggel Júda földére. Majd követeket küldtek és álnok módon, békés szavakkal szólottak Júdáshoz meg testvéreihez. [11]Azok azonban nem hallgattak beszédükre, mert azt látták, hogy nagy sereggel jöttek.

[12]Egybegyűlt ekkor Alkimusnál és Bacchidesnél egy sereg írástudó, hogy megvitassák a jogi helyzetet. [13] Az ásszideusok voltak Izrael fiai közül az elsők, akik békét kértek tőlük. [14]Ezek ugyanis így gondolkodtak : Áron nemzetségéből való pap jött *velük* ; ez csak nem fog rászedni minket. [15]*Bacchides* békés szavakkal szólt hozzájuk, sőt meg is esküdött nekik, mondván : Nem hozunk bajt sem reátok, sem barátaitokra. [16]Ezért hittek is neki. Ő azonban megragadott közülük hatvan embert, és kivégezte őket egy napon az írás szava szerint : [17]Szenteid testét és azok vérét ontották Jeruzsálem körül, és nem volt, ki eltemesse *őket*. [18]Félelem és remegés szállta meg erre az egész népet, mert mondották : Igazság és egyenesség nincsen bennük ; megszegték a megállapodást és az esküt, melyet esküdtek.

[19]Ezután elvonult Bachchides Jeruzsálem alól, és Betzekánál ütött tá-

9. A békekötés után (v. ö. 6, 58 skk.) Jos. Flavius szerint megölték Menelaust, a törvénytelen főpapot. (V. ö. Makk. II. 13, 1 skk.) Azóta úgylátszik senkire sem ruházták e méltóságot. Demetriustól Alkimus (héberül : Eljákím) szerezte meg magának illetéktelenül e magas tisztséget.

12—18. Bacchides vérfürdőt rendez Jeruzsálemben. — *12.* Az *írástudók* (v. ö. Ezdr. I. 7, 6. jegyz.) nyilván azon dolgoztak, hogy Demetrius emberei : *Alkimus és Bacchides* megerősítsék az V. Antiochus Eupátortól a zsidók javára adott vallásszabadságot, sőt esetleg egyéb kiváltságokat is csikarjanak ki tőlük. — *13. Az ásszideusok* (hászidím ; v. ö. 2, 42.) — ellentétben Júdás híveivel (v. ö. 10. sk. v.) — eleinte vakon hittek a pogányok ígéreteinek és így nagy bajt zúdítottak a népre. — *14.* Alkimus *Áron nemzetségéből való pap* volt ugyan, de nem Eleázár családjához tartozott, és ezért tulajdonképpen csak bitorolta a főpapi méltóságot. Önző, megbízhatatlan jellemével meg épen méltatlannak mutatta magát e tisztségre. — *16. Ő*, t. i. Bacchides. — *17.* Zsolt. 78, 2 sk. v.-nek szabad idézése. — A *szenteken* általában a zsidókat érti a szent szöveg, mint akik az Istentől kiválasztott és szentségre hivatott (v. ö. Móz. III. 19, 2.) népnek a tagjai.

19—20. Bacchides újabb vérfürdőt rendez Júdában, majd visszatér a királyhoz. — *19. Betzeka* (a görög szöveg szerint : Bézet)

bort. Majd elküldött és sokat elfogott azok közül, akik elpártoltak tőle. A nép közül is megölt néhány embert, és egy nagy kútba vetette őket. [20]Majd reábízta a tartományt Alkimusra. Védelmül csapatot hagyott vissza nála; maga Bacchides pedig visszatért a királyhoz.

[21]Alkimus ezután sokat harcolt főpapi tiszte érdekében. [22]Köréje gyűltek mindazok, akik felforgatták tulajdon népüket. Kezükhöz kaparintották Júda földét és nagy csapással sujtottak le Izraelre. [23]Mikor Júdás látta mindazt a bajt, amelyet Alkimus és a vele lévők okoztak Izrael fiainak, — jóval többet, mint a pogányok, — [24]bejárta körös-körül mindenfelé Júdea határait és bosszút állt az elpártolt férfiakon. Erre ezek megszüntek ide-oda járni az országban. [25]Amikor pedig Alkimus látta, hogy Júdás és a vele lévők megerősödtek, és belátta azt is, hogy nem bír helyt állani ellenük, visszatért a királyhoz és ott súlyos vádakat emelt ellenük.

[26]A király erre elküldötte egyik legkiválóbb vezérét, Nikánort, aki gyűlölséget táplált Izraellel szemben, és megparancsolta neki, hogy irtsa ki a népet. [27]Nikánor nagy sereggel vonult be Jeruzsálembe, majd csalárdul békés üzenetet küldött Júdásnak meg testvéreinek, [28]és mondá: Ne legyen harc közöttem és közöttetek. Kevesedmagammal megyek, hogy békességben lássam orcátokat. [29]El is ment Júdáshoz, és békésen köszöntötték egymást. Ám az ellenség készen állott, hogy elragadják Júdást.

városát valahol Júdában kell keresnünk. — Az esküszegés (v. ö. 16. sk. v.) hírére forrongani kezdett a nép. Még azok is *elpártoltak* Bacchidestől, akik jövetelekor hozzája szegődtek. Ezzel az eljárásukkal azonban csak újabb vérengzésre adtak alkalmat.

21—25. Alkimus is visszatér a királyhoz. — *21.* A *sokat* szó a görög szövegben nincsen meg. — *23.* Alkimus és hívei nemtelen üzelmeinek *Júdás* közbelépése vetett véget. — *25.* Alkimus nyilván azért ment a *királyhoz*, hogy *vádat emeljen* és fegyveres segítséget kérjen Júdás ellen. (V. ö. Makk. II. 14, 10 skk.)

26—32. I. Demetrius király Nikánort küldi Júdás ellen. Az első találkozás Júdás seregével. (V. ö. Makk. II. 14, 12 skk.)— *26.* Az itt említett *Nikánor* Jos. Flavius szerint Demetrius meghitt barátja és Makk. II. 14, 12. szerint az elefántok felügyelője volt. Nem azonos tehát azzal a hasonló nevő hadvezérrel, aki már régebben harcolt a zsidók ellen. (V. ö. 3, 38.) — *27.* Makk. II. 14, 16. sk. szerint *Nikánor* jeruzsálemi bevonulását megelőzte a desszáui ütközet. — *Nikánor* eleinte *csalárdul*, vagyis csellel iparkodott Júdást hatalmába keríteni. Vállalkozása azonban —

30Júdás azonban megtudta, hogy csalárdsággal közeledik feléje; ezért óvatosan elkerülte őt, és nem kívánta többé látni orcáját. 31Mikor Nikánornak tudomására jutott, hogy terve nyilvánvalóvá lett, harcba indult Júdás ellen Káfársáláma mellett. 32Elesett pedig Nikánor seregéből közel ötezer ember. *A többiek* a Dávid-városba menekültek.

33Ezek után az események után felment Nikánor a Sion-hegyre, és elébementek *néhányan* a nép papjai közül, hogy köszöntsék őt békében és megmutassák neki a királyért felajánlott egészen elégő áldozatokat. 34Ő azonban kinevette, megvetette és tisztátalanokká tette őket; gőgösen beszélt, 35 és felindulásában megesküdött és mondá: Ha Júdás tüstént kezembe nem kerül seregével együtt, akkor, ha majd épségben vissza térek, felgyujtom ezt a házat. És nagy haraggal távozott.

36Erre bementek a papok, megálltak az oltár és a templom előtt és sírva mondották: 37Te, az Úr, kiválasztottad ezt az épületet, hogy a te nevedet szólítsák benne, és az az imádság és a könyörgés háza legyen néped számára. 38Fizess tehát vissza annak az embernek és seregének! Veszszenek el kard éle által! Emlékezzél meg istenkáromlásaikról, és ne engedd, hogy megmaradjanak!

39Nikánor, miután kivonult Jeruzsálemből, Bethoronnál ütött tábort. Itt egy szíriai csapat is hozzája csatlakozott. 40Júdás pedig Ádárszánál táborozott háromezer emberrel. Ekkor ilyképen

30. — *Júdás* éberségén hajótörést szenvedett. — *31. Káfársálámát* Júdában kell keresnünk, Jeruzsálemtől északra (Chírbet Deir-esz-Szálám?) — *32. Ötezer ember* helyett a Sínai-kódex görög szövege ötszázat említ. — A *Dávid-városról* l. Kir. II. 5, 9. jegyz.

33—35. Nikánor fenyegetése a templomban. — *33. A királyért felajánlott egészen elégő áldozatokról* l. Ezdr. I. 6, 10. — *34.* Hogyan *tette tisztátalanokká* Nikánor a papokat, nem tudjuk. Némelyek arra gondolnak, hogy leköpte őket. — *35.* A papok válaszáról l. Makk. II. 14, 32. — Nikánor azért *távozott*, hogy Júdás keresésére induljon. (V. ö. Makk. II. 15, 1 skk.)

36—38. A papok imája. — *36. Bementek a papok*, tudniillik a templom udvarába. — *37. Az Úr* szó a görög szövegben nincsen meg. — *Hogy a te nevedet szólítsák benne* helyett a görög szöveg szószerint ezt mondja: *hogy kimondják felette nevedet* (v. ö. Kir. I. 8, 43.), vagyis: hogy neked szenteljék, a te tulajdonod legyen. — *38. Fizess tehát vissza annak az embernek*, mert meggyalázta az igaz Isten templomát. (V. ö. 34. v.)

39—46. Nikánor halála; seregének pusztulása. (Kr. e. 160-ban. V. ö. Makk. II. 15, 25 skk.) — *39. Bethoronról* l. 3, 16. jegyz. — *40. Ádársza* (a görög szöveg alapján helyesebben: Ádásza) Betho-

imádkozott Júdás: [41]Uram, mikor Szennácherib király követei káromoltak téged, kivonult az angyal és száznyolcvanötezret ölt meg közülük! [42]Így tipord szét ma ezt a sereget is szemünk láttára! Hadd tudják meg a többiek, mily gonoszul szólott ő szentélyedről. Itélkezzél fölötte gonoszsága szerint! [43]Majd ütköztebe bocsájtkoztak a seregek ádár hó tizenharmadik napján. Nikánor tábora vereséget szenvedett; ő maga elsőnek maradt a csatatéren. [44]Amikor aztán serege látta, hogy Nikánor elesett, elhányták fegyverüket és elmenekültek. [45]Ám üldözőbe vették őket egy napnyi járóföldre, Ádázertől egészen Gázára környékéig; közben jeladásul megfujták mögöttük a kürtöt. [46]Erre kirontottak körös-körül, Júdea minden helységének *lakói* és *bekerítették* őket. Ellenállottak ugyan újra, de elvesztek kard éle által mindannyian. Egy sem maradt meg közülük.

[47]Majd zsákmányul ejtették javaikat, magukkal vitték Nikánor levágott fejét meg kezét, melyet oly hetykén nyujtott ki, és felfüggesztették Jeruzsálem előtt. [48]Nagy volt az öröm a nép között; és igen vígan töltötték azt a napot. [49]El is rendelte, hogy minden esztendőben megüljék azt a napot, ádár hó tizenharmadik napján. [50]Ezután rövid időre nyugalom honolt Júda földén.

8. FEJEZET.

Júdás a rómaiak hatalmáról és szövetségi hűségéről értesül. — A rómaiak szövetségre lépnek a zsidókkal. — A szenátus levele Demetriushoz.

[1]Júdás pedig értesült a rómaiak hírnevéről és

rontól valamivel északkeletre került el. — *41.* Mielőtt Júdás elmondotta ezt az imáját, az Úr egy álomlátással bátorította őt a küzdelemre. (V. ö. Makk. II. 15, 11 skk.) — *Szennácherib követeiről*, és seregének pusztulásáról l. Kir. IV. 18, 17—19, 37. — *43. Ádár hó* megfelel körülbelül a mi márciusunknak. — *45. Ádázer* (a 40. v.-ben Ádársza) valamelyik másoló tévedése folytán Adászából lett. (V. ö. a görög szöveget.) — *Gázára* (a görög szövegben: Gázéra), Gázer városa. (V. ö. Józs. 10, 33. jegyz.) — *46. Bekerítették őket*, a görög szöveg alapján. A Vulgáta szószerint: (seregük) szárnyaival szélnek szórták őket.

47—50. A győzelmi ünnep. A Nikánor-nap. (V. ö. Makk. II. 15, 30 skk.) — *47. Nyujtott ki*, tudniillik az Isten temploma ellen. (V. ö. Makk. II. 15, 32.) — *Jeruzsálem előtt*, Makk. II. 15, 35 szerint: a várfokán. (V. ö. Judit 14, 7.) — *49. El is rendelte*, t. i. Júdás. A görög szerint: Úgy határoztak. — A Nikánoron aratott győzelem Júdás legnagyobb haditette volt. Azért az ütközet napját, *ádár hó* (v. ö. 43. v. jegyz.) 13. napját örömünneppé avatták a zsidók. (V. ö. Judit 16, 31.)

8. 1—16. Júdás a rómaiak hatalmáról és szövetségi hűségéről értesül. — *1.* Makk. II. 11, 34 skk. szerint a zsidók már korábban

nagy hatalmáról, meg arról, hogy jóindulattal vannak *mindazok* iránt, *akik* hozzájuk fordulnak, sőt baráti szövetségre is lépnek azokkal, akik hozzájuk csatlakoznak; továbbá arról, hogy hatalmasak és erősek. [2]Hallottak ugyanis harcaikról, meg Galáciában véghezvitt hőstetteikről; arról tudniillik, hogy ezt leigázták és adófizetőjükké tették. [3]*Továbbá arról is*, hogy mily nagy dolgot műveltek Hiszpánia területén, és mint kerítették hatalmukba az ott lévő ezüst- és aranybányákat és foglalták el azt az egész területet bölcseségükkel és kitartással. [4]Mint igáztak le tőlük igen távol eső országokat és olyan királyokat, akik a föld széleiről mentek ellenük, és reájuk sujtottak hatalmas csapással. A többiek pedig évről-évre adót fizetnek nekik. [5]*Legyőzték* Fülöpöt és Perzest is, a keteusok királyát. Leverték haddal a többieket is, akik fegyvert ragadtak ellenük, és hatalmukba kerítették őket. [6]Tönkre verték Nagy Antiochust, Ázsia királyát is, aki hadba szállt ellenük, pedig százhúsz elefántja, lovassága, hadiszekerei és igen erős

(IV. Antiochus Epifánes ?), V. Antiochus Eupátor (?) alatt érintkeztek a rómaiakkal. Ókori profán történetírók is megemlékeznek róla, hogy a rómaiak ebben az időben ismételten beleavatkoztak Babilónia, Szíria és Palesztina népeinek politikai életébe. Az a hír, amelyet *Júdás* kapott, kettőt emel ki róluk: 1. hogy *nagy* a *hatalmuk*; 2. hűséges *szövetségesek*, érdemes tehát velük keresni a barátságot. — *Jóindulattal vannak mindazok iránt, akik* helyett a Vulgáta szószerint ezt mondja: engednek mindama kérésnek, mellyel stb. — *2. Galácia* egy a Kr. e. III. század közepén Kisázsiába bevándorolt kelta néptörzs hazája. Ám a görög szöveg *Galáciában véghezvitt* helyett azt mondja: *a galaták közt véghezvitt*. Ezért a szentírásmagyarázók túlnyomó részben arra gondoltak, hogy ehelyütt nem a kisázsiai galaták leigázásáról, hanem a Hannibállal szövegségben álló északitáliai kelta törzsek (gallusok) leveréséről van szó. — *3. Hiszpánia* (= Spanyolország) az ókorban híres volt nemes érc bányáiról. — *4. A királyok, akik a föld széleiről mentek* a rómaiak ellen, nyilván: Hannibál, pún hadvezér és Hászdrubál, pún király voltak, akik Északafrika nyugati csücskén (a régiek felfogása szerint: a világ szélén) keresztül vonultak seregeikkel Spanyolországba, onnan pedig Itáliába. A púnok leverése után nemcsak ezek hazája, Kárthágó, de Spanyolország jórésze is *adófizetőjévé* lett a rómaiaknak. — *5.* A nyugati népek leigázása után Kelet felé fordultak a rómaiak. V. *Fülöp*, macedon király (Kr. e. 220—178.) Kr. e. 197-ben, ennek fia *Perzes* (a görög szöveg szerint: Perzeus) pedig körülbelül 30 évvel később szenvedett tőlük vereséget. — *A keteusok* (a chetím vagy kittím; v. ö. 1, 1. jegyz.) ehelyütt Macedónia lakóit jelentik. — *6. Nagy Antiochus* (Kr. e. 223—187.), *Ázsiának* (a mai Ázsia délnyugati részének) királya többszörös vereség után csak nagy áldozatok árán tudta biztosítani magának a békét. A döntő ütkö-

serege volt. [7]Elfogták elevenen és őt is meg trónutódait is arra kötelezték, hogy fizessen súlyos adót, állítson túszokat, *kössön* megállapodást, [8]és *engedje át* az indusok, a médek és a lídiaiak országát, tehát legértékesebb tartományainak egy részét. Ezeket elvették tőle, és Eumenes királynak adták. [9]Amikor pedig hírül vették, hogy Hellasz lakói fel akarnak vonulni, hogy kiirtsák őket, [10]hadvezért küldtek ellenük, megtámadták őket és sokan elestek közülük. Feleségeiket és gyermekeiket rabul ejtették, és kifosztották őket. Országukat pedig elfoglalták, falaikat lerombolták, és szolgaságba vetették őket mind a mai napig. [11]A többi országot is, meg szigetet, amelyek egykor ellentállottak nekik, elpusztították és hatalmuk alá hajtották. [12]De hűségesen kitartottak barátaik és azok mellett, akik békében éltek velük. Így országokat foglaltak el közelben és távolban; mert mindenki, aki nevüket hallotta, megfélemledett tőlük. [13]Akit uralomra akartak segíteni, az hozzá is jutott az uralkodáshoz; és akit akartak, le is taszították trónjáról. Ilymódon igen elhatalmasodtak. [14]Mindamellett mindannyiuk közül sem koronát nem viselt senki, sem bíbort nem öltött, hogy díszelegjen

zetet Magnéziánál vívták Kr. e. 190-ben. — *7.* A *súlyos adó*ról (hadisarcról), valamint a béke további feltételeiről (túszok állításáról, területátengedésről) az ókori profán történetírók is megemlékeznek. — A *túszok* között volt az ifjú Antiochus is, aki később (IV.) Antiochus Epifánes néven került a trónra. (V. ö. 1, 11.) — Az a hír, hogy Nagy Antiochust a rómaiak *elfogták*, tévesen jutott el Júdás füléhez. A sugalmazott szerző ehelyütt egyszerűen csak megemlíti azokat a híreket, amelyek a zsidóknál a rómaiakról keringtek, anélkül, hogy valódiságukért felelősséget vállalna. — *Kössön megállapodást* helyett a görög szöveget így is fordíthatjuk: mondjon le területről. — *8.* A magnéziai vereség után (v. ö. 6. v.) Antiochusnak le kellett mondania a Taurus hegységtől nyugatra eső tartományokról. Hogy elvették volna tőle *az indusok* meg *a médek országát*, arról a történelem nem tud. A téves hírért azonban a szent szerző nem felelős. (V. ö. 7. v. jegyz.) Újabb értelmezők egyébként arra gondolnak, hogy *az indusok* és *a médek országa* szavak téves elírás folytán kerültek a mai szövegbe; szerintük talán Pizidiát és Miliászt kell ehelyütt olvasnunk. Pizídia és Miliász Kisázsia egy-egy tartománya volt. — *A lídiaiak országa* is Kisázsia egyik tartománya volt. — II. *Eumenes* a kisázsiai Pergamumon uralkodott. — *9.* A *Hellasz lakói*ról (a görögökről) szóló hírnek alapja az lehetett, hogy egyes görög városok lakói, mint pl. a böötiaiak és az etoliaiak a rómaiakkal vívott harcban Nagy Antiochus pártján voltak. — *14.* A *korona* (diadém, koszorúalakú fejdísz) és a *bíbor* Keleten általában a királyokat illette meg. Ilyen a rómaiaknál ebben az időben nem volt. Zsidó felfogás szerint ez a szokás is a rómaiak önzetlen becsületessége mellett bizonyít.

benne, [15]hanem tanácsot állítottak fel maguknak; és a háromszázhúsz tanácstag napról-napra azon van, hogy állandóan a nép javát szolgálja, és ami üdvös, azt tegye. [16]Egy emberre bízzák évente azt a tisztet, hogy kormányozza egész országukat, és irígység meg féltékenykedés nélkül erre az egyre hallgatnak mindannyian.

[17]Erre Júdás kiválasztotta Eupolemust, János fiát, Jákob unokáját meg Jázont, Eleázár fiát, és elküldötte őket Rómába, hogy barátságra meg szövetségre lépjenek velük [18]a görögök igájának lerázására, mert úgy látták, hogy ezek szolgaságba vetik Izrael országát. [19]Elmentek tehát Rómába, — az út igen hosszú volt, — odajárultak a tanács elé és így szólottak: [20]Makkabeus Júdás, az ő testvérei, és a zsidók népe küldött minket hozzátok, hogy barátságot és szövetséget kössünk veletek, és frigytársaitok meg barátaitok közé vegyetek fel minket. [21]Az ajánlat tetszésre talált náluk. [22]Az irat pedig, amelyet érctáblára vésték és Jeruzsálembe küldtek, hogy a barátság és a szövetség emléke legyen náluk, ez volt: [23]A rómaiaknak és a zsidók népének tengeren és szárazon jól menjen dolguk mindörökké! Kard és ellenség távol legyen tőlük! [24]Ha a rómaiakat vagy akármelyik szövetségesüket előbb fenyegeti háború, bárhol is országukban, [25]a zsidók népe — amennyire a viszonyok engedik — teljes szívvel segítségükre fog sietni. [26]A hadakozóknak sem gabonát, sem fegyvert, sem pénzt, sem hajót nem adnak és nem

— *15.* A legfőbb államügyeket ebben az időben a *tanács* (szenátus) vitte a rómaiaknál; a kormányzás teendőit pedig az egy-egy esztendőre választott két konzul végezte. — *A háromszáz ... szolgálja*, a Vulgáta szószerint: naponta háromszázhúsz (emberrel) tanácskoztak, mindig a tömegről tanácskozva. — Az a hír, hogy — *16.* — *egy emberre* bízták náluk évente a kormányzói tisztet, arra vezethető vissza, hogy a konzulok a városban havonkint felváltva gyakorolták a hatalmat, s így tulajdonkép mindig csak egy volt, aki kormányzott.

17—30. A rómaiak szövetségre lépnek a zsidókkal. — *17. Eupolemus* atyja, János is követségben járt Rómában. (V. ö. Makk. II. 4, 11.) — *Jákob* helyett a görög szöveg: Ákkoszt olvas. Ebből azt következtethetjük, hogy Eupolemus papi nemzetségből származott. (V. ö. Ezdr. I. 2, 61.) Valószínűleg pap volt követtársa, Józon is. — *18. A görögök*ön ehelyütt Szíriának és Palesztinának uralmon lévő, görögös (hellénisztikus) műveltségű uralkodóit (jelen esetben: Demetriust) és híveit kell értenünk. — *26. A hadakozóknak*, az ellenségnek; avagy más magyarázók szerint: a szövetségeseknek, vagyis a rómaiaknak nem tartoznak gabonát stb.

szállítanak; így tetszett ez a rómaiaknak. Rendelkezéseiket pedig megtartják, anélkül, hogy bármit is kapnának tőlük. [27]Hasonlóképpen, ha a zsidók népét előbb fenyegeti háború, a rómaiak — amennyire a körülmények engedik — örömmel nyujtanak segítséget; [28]a szövetségeseknek sem gabonát, sem fegyvert, sem pénzt, sem hajót nem szállítanak; így tetszett ez a rómaiaknak. Rendelkezéseiket pedig hátsó gondolat nélkül megtartják. [29]E szavak értelmében állapodtak meg a rómaiak a zsidók népével. [30]Hogyha pedig e megállapodás után akár az egyik fél, akár a másik jónak látja, hogy valamit hozzáfűzzön avagy töröljön belőle, megteheti tetszése szerint; bármit is fűzzenek hozzá, avagy töröljenek belőle, érvényes legyen.

[31]Ama bajokról pedig, amelyeket Demetrius király hozott reájuk, ezt írtuk neki: Miért raktál olyan súlyos igát barátainkra és szövetségeseinkre, a zsidókra? [32]Ha még egyszer elénk járulnak, ellened teszünk igazságot nekik, és reád támadunk tengeren és szárazon.

9. FEJEZET.

Júdás elesik. — Jónatás a zsidó nép vezére; menekülése Bacchides elől. — Jámbri fiainak gaztette és bűnhődésük. — Harc a Jordánnál. — Bacchides erődítéseket emel Júdeában. — Alkimus gonoszsága és halála. — Bacchides újabb hadjárata Júdea ellen; békekötés. — Jónatás megkezdi békés uralkodását.

[1]Közben, amikor Demetrius meghallotta, hogy Nikánor és serege elpusztult a harcban, a jobbszárnnyal még egyszer elküldte Bacchidest és Alkimust Júdeába. [2]Elindultak pedig a Gálgála felé vezető úton, és *ostrom*

szállítani a zsidók, csak amennyiben a rómaiak ezt kívánnák. — *Rendelkezéseiket*, tudniillik: a rómaiakét. Lehet azonban, hogy az eredeti okmányban, mely többszörös fordításon ment át, ez állott: a megállapodásokat (v. ö. 28. v. jegyz.). — *Anélkül, hogy bármit is kapnának*, tudniillik azonkívül, amit a szerződés biztosított javukra. — *28. A szövetségeseknek*, tudniillik: a zsidók ellen szövetkezett ellenségnek; avagy más magyarázók szerint: a zsidók szövetségeseinek. A görög szöveg megfelelő szava mindkettőt jelentheti. (V. ö. 26. v. jegyz.) — *Rendelkezéseiket* helyett a görög szöveg ezt mondja: ezeket a rendelkezéseket (avagy: megállapodásokat; v. ö. 26. v. jegyz.) — *30.* A szöveg értelme bizonytalan.

31—32. A szenátus levele I. Demetriushoz. — *31.* A szenátus eme határozata már nem tartozott a szorosan vett szerződéshez, de természetes folyománya neki. — *Reájuk*, a zsidókra. — *Neki*, I. Demetriusnak (v. ö. 7, 1. jegyz.).

9. *1—21. Júdás elesik a harcban.* — *1. Bacchides*ről l. 7, 8. jegyz. — *Alkimus*ról l. 7, 9. jegyz. — *2.* A Szentírásból több *Gálgála* ismeretes. Hogy a szent szerző itt melyiket érti, nem tudjuk.

alá vették Árbellában Másálótot. Elfoglalták és sok emberi életet oltottak ki. [3]A százötvenkettedik esztendőben, az első hónapban Jeruzsálem előtt ütött tábort a sereg. [4]Majd felkerekedtek és húszezer emberrel meg kétezer lovassal elindultak Berea irányában. [5]Júdás háromezer válogatott emberével Láisában táborozott. [6]Mikor észrevették a seregek nagyszámú tömegét, fölötte megfélemledtek és sokan otthagyták a tábort, úgyhogy nem maradt közülük csak nyolcszáz férfiú. [7]Mikor Júdás látta, hogy serege elszéledt, a harcot pedig el nem kerülheti, elkeseredett szívében, mert nem volt már ideje, hogy egybegyűjtse őket, és bánatában [8]így szólott azokhoz, kik visszamaradtak: Rajta! Rohanjuk meg ellenségünket! Hátha állni tudjuk a harcot ellenük. [9]De lebeszélték erről és mondották: Erre nincs erőnk. Mentsük csak meg életünket és térjünk vissza testvéreinkhez. Majd azután harcba szállunk ellenük; most kevesen vagyunk hozzá! [10]Júdás azonban így szólt: Távol legyen tőlünk, hogy így tegyünk! Nem futunk meg előlük. Ha időnk elérkezett, haljunk meg férfiasan testvéreinkért, de ne szennyezzük be hírnevünket. [11]Erre megindult a sereg a táborból és felállottak velük szemben. A lovasságot ketté osztották. A sereg előtt a parittyások meg az íjasok haladtak, a harcélen pedig mindenütt a legvitézebbek állottak. [12]Maga Bacchides a jobbszárnyon volt. Kétfelől közeledett a sereg, és megharsantak a kürtök. [13]Ekkor riadót fújtak Júdás oldalán is. A föld megremegett a seregek kiáltásától. Már reggeltől estig dúlt a harc, [14]amikor észrevette Júdás, hogy Bacchides seregének java a jobbszárnyon van. Erre melléje állottak a bátorszívűek mind, [15]és

Újabb szentírásmagyarázók *Gálgála* helyett: Galileát olvasnak. *Ostrom alá vették*, Vulg. tábort vertek. — *Árbellában*, Arbella környékén. Árbellát vagy Árbelát a Genezáret tavától nyugatra kell keresnünk. — *Másálót-* (a görög szövegben: Másálót)-ról semmi közelebbit sem tudunk. — *3. A százötvenkettedik esztendőben, az első hónapban*, Kr. e. 160 április havában. — *4.* Bacchides azért vonul el Jeruzsálem falai alól, hogy a másutt táborozó Júdással ütközhessék meg. — *Berea* helyett a szír szöveg Bírátot olvas. Ez talán a mai el-Bíreh Jeruzsálemtől északra. — *5. Láisa* (a görög szövegben: Álásza; a mai el-Ássi) magaslaton terült el; Júdás emberei tehát — *6.* — könnyen áttekinthették innen az ellenséges sereget. — *11. A lovasságot*, tudniillik a szírek lovasságát. — *15. Azótuson* ehelyütt nem a hasonnevű filiszteus várost kell értenünk, mert ez síkságon terült

tönkreverték a jobbszárnyat, és űzőbe vették őket egészen Azótus hegyéig. [16]Mikor a balszárnyon lévők észrevették, hogy a jobbszárny felmorzsolódott, hátba támadták Júdást és a vele lévőket. [17]Elkeseredetten folyt a tusa, sokan estek el sebeikben innen is, onnan is. [18]Júdás is elesett, a többiek pedig elmenekültek. [19]Elvitték pedig testvérüket, Júdást Jonatás és Simon, és atyáik sírboltjába temették Modin városában. [20]Megsiratta őt nagy síránkozással Izrael egész népe. Sok napig gyászoltak, [21]és mondották:

Mint esett el a hős,
Ki szabadulást hozott Izrael népének!

[22]Júdás egyéb háborús dolgait, vitéz és kiváló tetteit nem jegyezték fel, mert az fölötte sok volt.

[23]Lőn pedig, hogy Júdás halála után Izrael minden határában előbujtak az istentelenek és előjöttek a gonosztevők mind. [24]Igen nagy éhínség is tört ki azokban a napokban, és egész országuk velük együtt meghódolt Bacchidesnek. [25]Kiválasztott pedig Bacchides istentelen férfiakat, és az ország uraivá tette őket. [26]Ezek kerestek és nyomoztak Júdás barátai után, és elvitték őket Bacchideshez, aki kitöltötte rajtuk bosszúját és kigúnyolta őket. [27]Lőn erre nagy szorongatás Izraelben, olyan, amilyen még nem volt ama nap óta, amióta nem lépett fel próféta Izraelben. [28]Egybegyültek pedig Júdás összes barátai és mondották Jónatásnak: [29]Amióta meghalt testvéred, Júdás, nincsen

el. Az Azótus szó nyilván elírás folytán lett valami rokonhangzású szóból. Jos. Flavius Ázát, más olvasás szerint: Ezát említ. — *21.* Egy gyászének töredéke. V. ö. Kir. II. 1, 19.

22. Júdás hőstetteinek nagy száma.

IV. Jónatás (Kr. e. 160—142.) a nép vezére. (9, 23—12, 54.)

9. *23—31. Jónatás a zsidó nép vezérévé lesz.* — *23. Az istentelenek* a pogány szírekhez szító zsidók, akik eddig Júdástól való félelmükben elrejtették érzelmeiket. — *24. Egész országuk velük együtt meghódolt Bacchidesnek* helyett a görög szöveg ez mondja: az ország velük együtt elpártolt (tudniillik: az Istentől). Az egész verset pedig az eredeti héber szövegben történt másolási hiba figyelembevételével újabb magyarázók így értelmezik: Nagy jajveszékelés támadt pedig abban az időben, mert az ország stb. — *27. Az* utolsó *próféta*, Malakiás a Kr. e. V. század közepe táján működött. Azóta IV. Antiochus Epifánes is sanyargatta a zsidó népet (v. ö. 1, 1 skk.). Ám a mostani *szorongatás* jóval nagyobb veszedelmet rejtett magában a zsidóságra nézve és pedig azért, mert Bacchides IV. Antiochus Epifánestől eltérően elsősorban ravasz és sima politikával igyekezett eltántorítani hitétől és ősi szokásaitól a népet. — *28.* Júdás barátai idejében észrevették e

olyan férfiú, aki — mint ő — kivonulna ellenségeink, Bacchides és azok ellen, akik gyűlölik nemzetünket. 30Nos tehát, mi megválasztunk ma téged az ő helyébe. Légy fejedelmünk és vezérünk harcainkban! 31Jónatás akkoron elvállalta a vezérséget és testvére, Júdás helyébe lépett.

32Megtudta ezt Bacchides és halálra kerestette. 33Mikor erről Jónatás meg testvére, Simon és a vele lévők mindannyian értesültek, a tekuai pusztába menekültek, és megtelepedtek az Ászfár kút vizénél. 34Neszét vette ennek Bacchides, és szombati napon átkelt egész seregével a Jordánon.

35Jónatás eközben elküldte testvérét, a csapat vezérét: kérje meg barátait, a nábuteusokat, hogy *elhelyezhessék* náluk bőséges málhájukat. 36Felkerekedtek pedig Jámbri fiai Mádábából és elragadták Jánost és mindenét, ami nála volt, és elvonultak vele. 37A történtek után pedig hírül vitték Jónatásnak és testvérének, Simonnak, hogy Jámbri fiai fényes nászünnepségre készülnek, és nagy pompával kisérik a menyasszonyt, egy igen előkelő kánaáni ember leányát Mádábából. 38Megemlékeztek ekkor Jánosnak, az ő testvérének véréről, és felmentek és elrejtőztek a hegyszakadékban. 39Amint pedig felemelték szemüket, hogy

ravasz politikában rejlő nagy veszedelmet, és hogy gátat vessenek a tömeges elszakadásnak, *egybegyűltek* és — *30.* — vezérükké választották Júdás öccsét, Jónatást.

32—34. Jónatás menekül Bacchides elől. — *33. A tekuai puszta* a hasonnevű falu környékén terült el, Betlehemtől délre. Ez a vidék nagyszámú sziklahasadékával kiváló rejtekhelynek bizonyult. — Az *Ászfár kut*at (ciszternát) általában Júda déli részén (a mai Bír-ez-Záferánban) keresik. — *34. A szombati napon* szavakat a görög szöveg az előző mondathoz csatolja és ezt mondja: És neszét vette ennek Bacchides szombati napon stb.

35—42. Jámbri fiainak gaztette és bűnhődésük. — *35. Testvérét*, Jánost (v. ö. 37. v.) nyilván azért küldte Jónatás a Holttengertől keletre eső vidékre, hogy *elhelyezze* ott a nála lévő, harcra nem alkalmas *csapatot* (az öregeket, a nőket és a gyermekeket), meg *bőséges málhájukat*. — *Elhelyezhessék*, a Vulgáta szószerint: kölcsönbe adják. — *A nábuteusok*- vagy nábáteusokról l. 5, 25. jegyz. — *36. Jámbri fiai*ról semmi közelebbit sem tudunk; úgylátszik nábáteusok voltak, akik rútul visszaéltek Jónatás bizalmával. — *Mádába* Moáb egyik tekintélyes városa volt. — *37. Kánaáni ember*, pogány ember — *Mádába* helyett a görög szövegek: Nádábát, Nábádát vagy Nábátot olvasnak, amelyet Mádába környékén kell keresnünk. Nábát talán azonos a mai En-Nebával Mádábától északnyugatra, Moáb hegyei között. — *38. Jánost* tehát nemcsak hogy elfogták a nábáteusok (v. ö. 36.), hanem meg is ölték. — *39. Fegyverrel*, egyes magyarázók szerint: holmival, vagyis

körülnézzenek, íme, előttük haladt egy zajos, nagy menet. A vőlegény meg barátai és testvérei jöttek éppen szembe velük kézidobokkal, zeneszerszámokkal és sok fegyverrel. [40]Erre reájuk rontottak rejtekhelyükből és öldösték őket. Sokan elestek sebeikben, a többiek a hegyekbe menekültek, valamennyi holmijukat pedig zsákmányul ejtették. [41]Éképpen gyászra fordult a menyegző, és siralomra a zeneszó. [42]Miután így megbosszulták testvéreiknek vérét, visszatértek a Jordán partjára.

[43]Meghallotta ezt Bacchides, és szombati napon nagy sereggel vonult a Jordán mellé. [44]Jónatás ekkor így szólt övéihez: Rajta! Szálljunk harcba elleneinkkel! Ma nincs úgy, mint tegnap és tegnapelőtt! [45]Szemben velünk a had; innen is, onnan is a Jordán vize, part, mocsár és cserjék, és nincs, amerre meneküljünk. [46]Nos tehát, kiáltsatok az ég felé, hogy megmeneküljetek ellenségeitek kezéből! És megindult a harc. [47]Jónatás kinyujtotta kezét, hogy leüsse Bacchidest; ez azonban hátrafelé kitért előle. [48]Erre beugrottak Jónatás és emberei a Jordánba és előttük átúsztak a Jordánon. [49]Elesett pedig aznap Bacchides részéről ezer ember.

Bacchides ezután visszatért Jeruzsálembe, [50]és ezeket a megerősített városokat építette Júdeában: Jerichó, Ámmáum, Bethoron, Betel, Támnáta, Fára és Topó várát, *mindegyiket* magas falakkal, kapukkal és zárakkal.

ajándékkal nemcsak a menyasszony, hanem a menyasszony szülei részére is.

43—49a. Harc a Jordánnál. — *44.* A helyzet *ma nincs úgy, mint tegnap és tegnapelőtt*, vagyis a lehető legveszedelmesebb. — *45.* Jónatás Bacchides közeledésének hírére elrejtőzött seregével a Jordán torkolatától keletre elterülő zsombékos mocsarak között. — *46.* Bár szombati napon *indult meg a harc* (v. ö. 43. v.), a zsidók hősiesen ellenálltak (v. ö. 2, 32 skk.), és — *48.* — szerencsésen megmenekültek. Felhasználták ugyanis a harc hevében a kellő pillanatot és *átúsztak* az ellenség elől a *Jordán* nyugati partjára. A görög szöveg ezt mondja: *Jónatás és emberei ... átúsztak a túlsó partra; azok* (t. i. a szírek) *azonban nem követték őket a Jordánon át*, vagyis a szírek nem merték üldözőbe venni a menekülő zsidókat.

49b—53. Bacchides erődítéseket emel Júdeában. — *49b. Bacchides ... visszatért*, a szír szöveg alapján. A Vulgáta szószerint: Ők visszatértek ... — *50. Építette*, a Vulgáta szószerint: építették. *Jerichó* ősrégi város a Jordán völgyében, közel a folyó torkolatához. — *Ámmáum* (a görög szövegben: Emmáum) = Emmaus városáról l. 3, 40. jegyz. — *Bethoron*ról l. 3, 16. jegyz. — *Betel* (ma: Beitin) Szamaria déli határán, *Támnáta* (ma: Tell

[51]Őrséget is helyezett el bennük, hogy hadakozzanak Izrael ellen. [52]Megerősítette továbbá Betszura városát, valamint Gázárát és a Várat és ellátta őket csapatokkal meg élelemmel. [53]Túszul vette az ország előkelő embereinek fiait, és bezáratta őket Jeruzsálemben, a Várban.

[54]A százötvenharmadik esztendőben, a második hónapban elrendelte Alkimus, hogy bontsák le a templom belső *udvarának* falát, és tegyék tönkre a próféták művét. Amint azonban megkezdte a lebontást, [55]ugyanakkor szélütés érte Alkimust, és így abban maradt a műve. Mivel elnémult a szája és megbénult a szélütéstől, nem tudott többé beszélni és rendelkezni háza felől. [56]Meg is halt nagy kínok között Alkimus abban az időben. [57]Amikor pedig Bacchides látta, hogy meghalt Alkimus, visszatért a királyhoz, és két esztendeig nyugalma volt az országnak.

[58]Ám az istentelenek egyöntetűen így határoztak: Ime Jónatás meg övéi gondtalanul élvezik nyugalmukat. Nos tehát, hozzuk el Bacchidest, hadd fogja el mindannyiukat egy éjjelen. [59] El is mentek *hozzá* és ezt tanácsolták neki. [60]Ő fölkerekedett és útnak indult nagy sereggel. Titokban levelet küldött júdeai híveinek, hogy fogják el Jónatást övéivel együtt.

Tibneh) pedig Beteltől északnyugatra terült el. — *Fára* (a görög szövegben: Fárátón) és *Topó* (a görög szövegben: Tefón) váráról semmi közelebbit sem tudunk. — *52. Betszuráról* l. 4, 61. jegyz. — *Gázára* a. m. Gázer, vagy Gezer városa. V. ö. 7, 45. jegyz. — *A Vár*, az Ákra Jeruzsálemben. V. ö. 1, 35. jegyz. — Ezekkel a várakkal Bacchides körülzárta a júdai hegyvidéket és így foglyokká tette a zsidókat saját országukban. Mozgalmukat még azzal is bénította, hogy — *53.* — *túszokat* szedett az *előkelők* soraiból.

54—57. Alkimus gonoszsága és halála. — *54. A százötvenharmadik esztendőben* (Kr. e. 159. tavaszán) *Alkimus* (v. ö. 7, 9.) arra vetemetett, hogy *lebontassa a templom belső udvarának falát*, a Vulgáta szószerint: a belső szent ház (templom) falát. A szent szöveg ehelyütt vagy azt a nem is egészen embermagasságnyi falat érti, amely a zorobábeli templomban a papok udvarát a hívek udvarától elválasztotta, vagy az újabb magyarázók szerint inkább azt, amely a pogányok udvara és a zsidó hívek udvara között emelkedett. Ezzel is jelezni akarta a főpap, aki testestüllelkestül híve volt a hellénizmusnak (v. ö. 1, 1. jegyz.), hogy nem ismer választófalat zsidó és nem zsidó között. Aggeus és Zakariás voltak azok a *próféták*, akiknek buzgólkodására felépült a fogság utáni templom. (V. ö. Ezdr. I. 5, 1.) — *57. Bacchides . . . visszatért a királyhoz* anélkül, hogy az Alkimus halálával megüresedett főpapi széket betöltötte volna.

58—72. Bacchides újabb hadjáratra indul Júda ellen; majd békét köt Jónatással. — *58. Az istenteleneknek*, a szírek pártján álló hűtlen zsidóknak eme követsége Kr. e. 157-ben történt. (V. ö.

De ez nem sikerült, mert tervüket megtudták.[61]Sőt Jónatás fogta el a tartományban azokat a férfiakat, akik a baj szerzői voltak, ötven embert, és kivégezte őket. [62]Majd elvonult Jónatás Simonnal meg övéivel Betbeszszenbe, a pusztába. Ezt felépítette romjaiból és erődítéssel látta el. [63]Mikor ezt meghallotta Bachchides, egybegyüjtötte összes hadait, és Júdeából is behívta embereit. [64]Felvonult, megszállta Betbesszent, sok napig ostromolta, közben hadigépeket is állított fel. [65]Jónatás ekkor a városban hagyta testvérét, Simont, és kiment az országba. *Kevés* számú *csapattal* vonult, [66]leverte Odárent és testvéreit, valamint Fázéron fiait sátraikban, és a megkezdett diadalokkal nőni kezdett hadiereje is. [67]Simon ezalatt ki-kirontott övéivel a városból és felgyujtotta a hadigépeket. [68]Majd nekitámadtak Bacchidesnek, megverték és fölötte elkeserítették, mivel terve és felvonulása hiábavaló volt. [69]Haragjában amaz istentelen férfiak ellen fordult, akik azt a tanácsot adták neki, hogy betörjön országukba, és sokat megölt közülük. Maradék csapatával aztán vissza akart térni országába. [70]Amint ezt megtudta Jónatás, követeket küldött hozzá, hogy békét kössön vele, és hogy kiadja neki a foglyokat. [71]Ez örömest reáállott, és az ajánlat értelmében járt el. Egyben megesküdött, hogy őt egész életében semminemű bajjal sem zaklatja többé. [72]Kiadta neki azokat a foglyokat, akiket azelőtt elhurcolt Júda földéről, majd megfordult, visszatért országába, és nem jött soha többé tájéku*kra*.

[73]Pihent tehát a fegy-

57. v.) — *62. Betbesszen* (a görög szövegben: Betbászi) valószínűleg a mai Hirbet Beit-Bássza Betlehemtől délkeletre, a tekuai puszta közelében, ahol Jónatás már régebben is hosszabb ideig tartózkodott. — *64. A hadigépek* fatornyok voltak, amelyeknek védelme alatt a harcosok biztosabban közelíthették meg és rombolhatták le a várfalat. — *65.* Jónatás — úgylátszik még az ostromot előkészítő munkálatok alatt — *kevésszámú csapattal* kiosont a várból, és egymásután megverte Bacchides szövetségeseit, a környék nomád arab törzseit. — *66. Odáren* (a görög szövegben: Odoméra) nyilván beduinfőnök volt, *Fázérón* (a görög szövegben: Fászirón) pedig egy beduin törzsnek volt a neve. — Diadalmas hadjáratainak hatása alatt sokan csatlakoztak Jónatáshoz, és így *nőni kezdett* nemcsak dicsősége, de *hadiereje is.* — *71. Ez*, t. i. *Bacchides.* — *Őt*, t. i. Jónatást. — *72. Tájékukra* a görög szöveg alapján; a Vulgáta szószerint: tájékára.

73. Jónatás megkezdi békés uralkodását. — Bacchides elvonulása után *Izraelben* (Júdában) közel öt esztendeig *pihent a fegyver.*

ver Izraelben. Jónatás pedig Mákmásban székelt; ott kezdte kormányozni Jónatás a népet, és kiirtotta az istenteleneket Izraelben.

10. FEJEZET.

Demetrius király Jónatás barátságát keresi; ugyanezt teszi Sándor király is. — Jónatás főpapi tisztébe lép. — Demetrius újabb kísérletet tesz Jónatás barátságának megszerzésére, de Jónatás visszautasítja ajánlatát. — Demetrius halála. — Sándor feleségül veszi Ptolemeus király leányát és nászünnepséget ül Ptolemáiszban. — Jónatás kitüntetése. — Demetrius meg akarja szerezni atyja trónját. — Jónatás megveri Apollóniust. — Jónatás újabb kitüntetése Sándor király részéről.

[1]A százhatvanadik esztendőben felvonult Sándor, az *Epifánesnek* nevezett Antiochus fia és elfoglalta Ptolemáiszt. Ott befogadták és ő uralkodni kezdett. [2]Amint erről Demetrius király értesült, igen nagy sereget gyüjtött és kivonult, hogy harcba bocsátkozzék vele. [3]Egyben barátságos hangú levelet küldött Demetrius Jónatáshoz, hogy nagyrabecsülését mutassa ki vele szemben. [4]Így gondolkodott ugyanis: Siessünk, kössünk vele békét, még mielőtt Sándorral szövetkeznék ellenünk. [5]Utóbb is eszébe jut majd mindaz a baj, amelyet neki, testvérének és népének okoztunk. [6]Így megengedte neki, hogy hadat gyüjtsön, fegyvert szerezzen és az ő szövetségese legyen. Egyben azt is elrendelte, hogy kiadják neki a Várban lévő túszokat. [7]Erre elment Jónatás Jeruzsálembe és

E nyugalmas időt arra használta fel Jónatás, hogy *kiirtsa az istenteleneket*, vagyis az ellenséghez szító honfitársait, és így erősítse a hithű zsidók táborát. Székhelye *Mákmás* (Mikmás, a mai: Mukmas) Jeruzsálemtől északra, körülbelül 12 km-re.

10. *1—14. I. Demetrius király Jónatás barátságát keresi.* — *1.* Jónatás ügyének nagy hasznára voltak azok a trónvillongások, amelyek ebben az időben a szír királyok hatalmát és tekintélyét alázták. *A százhatvanadik esztendőben* (Kr. e. 152-ben) ugyanis Sándor (Alexander Balas), aki a kisázsiai és egyiptomi fejedelmek támogatásával és a római szenátus engedélyével igényt támasztott a szír királyok trónjára, elfoglalta *Ptolemáiszt* a Földközi tenger partján (v. ö. 5, 22. jegyz.). — Sándor tulajdonképen alacsony származású, közönséges kalandor volt. Csak Demetrius ellenségei játszatták vele *Antiochus (Epifánes) fiának* szerepét abból a célból, hogy vele mint trónkövetelővel aláássák és megingassák a szír királyok uralmát. — *Epifánes* (v. ö. 1, 11. jegyz.) a görög szöveg alapján. A Vulgáta «Nemes»-nek fordítja le ezt a szót. — *3.* Szorult helyzetében Demetrius le akarja magának kötelezni Jónatást, ezért *barátságos hangú levelet* intéz hozzá; — *6.* — benne: 1. *megengedi neki*, hogy *hadat gyüjtsön*; természetesen nem saját hatalmának növelésére, hanem azért, hogy *szövetségese legyen* a szorongatott trónnak; 2. megígéri, hogy kiadja a jeruzsálemi *Várban* fogvatartott előkelő zsidó *túszokat*.

felolvasta az egész nép meg a Várban lévők előtt a levelet. [8]És nagy félelem szállta meg őket, mikor hallották, hogy a király seregtoborzásra adott neki engedélyt. [9]A túszokat kiadták Jónatásnak és ő viszont hazaengedte őket szüleikhez. [10]Székhelyét Jeruzsálembe tette át Jónatás, és elkezdte kiépíteni és helyreállítani a várost. [11]Megparancsolta a munkásoknak, hogy emeljenek falat és erősítsék meg a Sion-hegyet köröskörül faragott kövekkel. Így is tettek. [12]Ekkor az idegenek, akik a Bacchides-építette erősségekben voltak, elmenekültek, [13]kiki otthagyta helyét és hazájába tért. [14]Egyedül Betszurában maradtak néhányan azok közül, akik elpártoltak a törvénytől és az Isten parancsától, mert védelemre találtak ott.

[15]Amikor Sándor király értesült azokról az ígéretekről, amelyeket Demetrius Jónatásnak tett, és elbeszélték neki az általa és testvérei által véghezvitt harcokat és hőstetteket, továbbá azokat a bajokat, amelyeket elszenvedtek, [16]így szólt: Találhatunk-e hozzá hasonló férfiút? Nos tehát, tegyük őt barátunkká és szövetségesünkké! [17]Majd levelet írt és benne ezeket a szavakat mondotta neki: [18]Sándor király üdvözli testvérét, Jónatást! [19]Azt hallottuk rólad, hogy hatalmas és vitéz férfiú vagy, és méltó arra, hogy barátunkká légy. [20]Ezennel tehát néped főpapjává teszünk és megengedjük, hogy a király barátja címét viseljed.

(V. ö. 9, 53.) — *8.* A jeruzsálemi Várban tanyázó szír őrség érthető okból nem őrült annak, hogy Jónatás *seregtoborzásra* kapott engedélyt a *királytól*. — *10.* Jónatás Mákmásból (v. ö. 9, 73.) *Jeruzsálembe* tette át *székhelyét*. Itt újra felépítette — *11.* — a *Sion-hegy* védőfalát, melyet kevéssel azelőtt az esküszegő Antiochus Eupátor, illetőleg vezére, Líziás döntött le. (V. ö. 6, 62.) — *12. Az idegenek* között lehettek pogányok, de lehettek a szírekhez pártolt zsidók is, akik többnyire mint kereskedők, a szír fegyverek nyomában jöttek és telepedtek le Júda városaiban, főleg *a Bacchides építette erősségekben* (v. ö. 9, 49 skk.). — *14. Betszuráról* l. 4, 61. jegyz.

15—20. Sándor király is keresi Jónatás barátságát. — *15. Sándor király*, hogy megszerezze magának Jónatás barátságát és támogatását, jóval többet ígér neki Demetriusnál; — *20.* — egy hozzáküldött levélben: 1. megteszi őt *főpap*nak; 2. kitünteti őt a *király barátja* címével, ami a szír királyoknál a legnagyobb megbecsülés jele volt. A *bíbor* és az *aranykorona* küldése nem minden esetben jelentette a királyi méltóság elismerését is (v. ö. Eszt. 8, 15); a jelen esetben sem. Az sincs kizárva, hogy e közbevetést, amely amúgy is megszakítja a szövegösszefüggést, egy későbbi másoló toldotta bele a szent szövegbe.

(Küldött neki bíbort meg aranykoronát is.) Ügyeinkben érts velünk egyet és maradj velünk barátságban.

21Erre magára öltötte Jónatás a szent ruhát a százhatvanadik esztendő hetedik havában, a sátoros ünnepen. Majd sereget gyüjtött és fegyvert szerzett bőségben.

22Amint Demetrius ennek hírét vette, fölötte elszomorodott és így szólt: 23Hogyan engedhettük meg, hogy Sándor megelőzzön minket, szövetségre lépjen a zsidókkal és így gyarapítsa erejét? 24Én is majd kérlelő szavakat írok nekik, méltóságot és ajándékot *ígérek*, hogy segítségemre mellém álljanak. 25Írt is nekik ilyképen: Demetrius király üdvözli a zsidók népét! 26Örömmel értesültünk róla, hogy megtartottátok a velünk kötött szövetséget, barátságban maradtatok meg velünk és nem pártoltatok át ellenségeinkhez. 27Tartsatok csak ki továbbra is a hozzánk való hűségben, és majd jótéteményekkel kárpótolunk titeket azokért, amiket nekünk cselekedtetek. 28Sok mindenféle szolgáltatást elengedünk és még

21. Jónatás főpapi tisztébe 1 p. — Jónatás *magára öltötte a szent ruhát a százhatvanadik esztendő*ben (Kr. e. 152-ben), a *hetedik* hónapban (tisri havában, amely körülbelül a mi októberünknek felel meg), vagyis megkezdte főpapi tisztét és pedig *a sátoros ünnepen* (tisri hó 15—22; v. ö. Móz. III. 23, 39 sk.). A főpapi tisztséget azonban csak a maga személyére kapta, utódai számára nem. Fejedelmi rang sem járt még vele. (V. ö. 14, 41.) Jónatást a törvény értelmében tulajdonképen nem illette meg a főpapi méltóság. Papi nemzetségből származott ugyan (v. ö. 2, 1.), de nem tartozott Áron elsőszülött leszármazottaihoz, akiknek a törvény értelmében egyedüli joguk volt e legfőbb papi tisztségre. (V. ö. Móz. IV. 25, 10 skk.) Mentségéül szolgál azonban egyrészt az, hogy III. Ónias (v. ö. Makk. II. 4, 33 skk.) halála, és fiának IV. Óniásnak menekülése után a törvényes főpapi öröklés rendje megszakadt, és így a főpapi szék betöltéséről más úton-módon kellett gondoskodni. Másrészt pedig Matatiás fiai igen sok érdemet szereztek a haza és az igaz vallás szolgálatában, és így valóban méltóknak bizonyultak arra is, hogy elvállalják a legfőbb vallási vezetést.

22—45. I. Demetrius újabb kísérletet tesz Jónatás barátságának megszerzésére. — *22.* Demetriusnak nagyon is meg volt az oka az *elszomorodásra*. Sándor ügye napról-napra sikeresen haladt előre. Jónatás barátságának megszerzésével hatalmába került Jeruzsálem Júdával egyetemben, és így Délszíria elveszettnek látszott Demetrius számára. — *25.* Demetrius jól tudta, hogy Jónatás Sándor pártján van. Mindazonáltal úgy tesz, mintha mitsem sejtene, és hízelgő szavakkal, meg nagyhangú ígéretekkel törekszik maga felé hajlítani a zsidók szívét. Megígéri: 1. hogy nagyarányú adóelengedést tesz a zsidóknak *(29—30. v.)*; 2. elismeri Jeruzsálem régi kiváltságait *(31. v.)*; 3. lemond a jeruzsálemi Vár birtoklásáról *(32. v.)*; 4. szabadonbocsátja a zsidó foglyokat *(33. v.)*; 5. tiszteletben

ajándékokat is adunk nektek. [29]Ezennel felmentelek titeket és valamennyi zsidót az adózás alól. Elengedem a szolgáltatást, és nem követelem a koszorúkat, meg a gabonaharmadot. [30]A mai naptól kezdve meghagyom nektek a jövőben a fa gyümölcsének engem illető felerészét. Ne szedjék ezt a mai naptól kezdve minden időre se Júda földén, se abban a három kerületben, amelyet Szamariából és Galileából kapcsoltak hozzá. [31]Jeruzsálem szent és szabad legyen határával együtt. A tized és az adó az övé legyen. [32]Lemondok a jeruzsálemi Vár birtoklásáról is. Átadom azt a főpapnak: helyezzen oda férfiakat őrségül, tetszése szerint. [33]Váltságdíj nélkül szabadon bocsájtom egész országomban mindazt a zsidó embert, akit Júda földéről fogságba hurcoltak. Mindannyian mentesek legyenek az adótól, még barmaikat illetőleg is. [34]Minden szent nap : a szombatok, a hónapok első napjai, a parancsolt ünnepek, három nap az ünnep előtt és három nap az ünnep után legyenek valamennyien az adómentesség és az elengedés *napjai* az országomban lakó vala-

tartja a zsidók ünnepeit *(34—35. v.)*; 6. előkelő állásokba juttatja a zsidókat *(36—37. v.)*; végül 7. gazdag ajándékkal jutalmazza meg a népet *(38—45. v)*. — *29. Sőt* nagy mennyiségben nyertek a zsidók a Holt-tenger vizéből. Egy részét a szír királyok bekövetelték adó fejében. — (Arany)*koszorúkat* eleinte önként adtak ajándékba a királyoknak (v. ö. Makk. II. 14, 4.). Idővel az ajándékból kötelező szolgáltatás lett. — *30.* A szóbanforgó *három kerület:* Efráim, Lidda és Rámátáim voltak (v. ö. 11, 34.) ; mind a három Szamariában terült el. A *Galileából* szó úgylátszik valamelyik másoló tévedése folytán került a szövegbe. (V. ö. 38. v.) — *31. Jeruzsálemet szentnek* és *szabad*nak akarja Demetrius ismét elismerni, mint ahogyan azt pl. egyik elődje, Nagy Antiochus tette, aki Jos. Flavius szerint rendeletben követelte meg mindenkitől, hogy Jeruzsálemet szent városnak tekintse, és megtiltotta pl. hogy idegen betegye lábát a templom udvarába, s hogy (vallásilag) tisztátalan állatok húsából vigyen bárki is be a városba stb. — *Szabad*, tudniillik az adószolgáltatástól. — *A tized* (levita-tized, v. ö. Móz. IV. 18, 21 skk. ; Tób. 1, 6. jegyz.) *és az adó* [főleg a templomadó (Ezdr. II. 10, 32.), az elsőszülöttek váltságdíja, az áldozati adomány] *az övé legyen*, tudniillik : teljes egészében. Egy részét eddig úgy látszik a királyi kincstár foglalta le. Egyébként azonban a görög szöveg ehelyütt nem világos. — *32. A jeruzsálemi Vár*ról, az Akráról l. 1, 35—37. jegyz. — *33. A szabadonbocsájtás* magába foglalta természetesen a szabad hazatérést is. A hazatérők Demetrius igérete szerint mentesek lettek volna útközben mindenféle vámtól, *még barmaikat illetőleg is.* — *34. A hónapok első napjairól* l. Móz. IV. 28, 11 skk. — *A parancsolt ünnepek*en a három főünnepet (a fázét, a hetek ünnepét és a sátoros ünnepet) kell értenünk. Ezek mindegyikén minden felnőtt zsidónak Jeruzsá-

mennyi zsidó számára. 35Senkinek se legyen joga bármit is behajtani, avagy közülük bárki ellen bármilyen ügyben keresetet indítani. 36A zsidók közül harmincezer embert a király seregébe kell felvenni. Ezek épúgy kapják zsoldjukat, mint a király valamennyi serege. Egyrészüket a nagy király váraiban kell elhelyezni. 37Mások közülük jussanak állami ügyek élére, bizalmi állásokba. Vezéreik közülük kerüljenek ki. Amellett éljenek törvényeik szerint, amint ezt a király Júda földe számára is elrendelte. 38Azt a három kerületet pedig, amelyet Szamaria tartományból csatoltak Júdeához, számítsák Júdeához. Egy fő alatt legyenek vele és senki hatalma alatt se álljanak, csak a főpapé alatt. 39Ptolemáiszt határával együtt odaajándékozom a jeruzsálemi templomnak, a szentély szükségleteinek fedezésére. 40Amellett évente tizenötezer ezüst siklust ajánlok fel az engem illető királyi jövedelmekből. 41Mindazt pedig, ami nem folyt be és amit a tisztviselők az előző években nem hajtottak be, adják mostantól fogva a templom szolgálatára. 42Ezenfelül az az ötezer ezüst siklus, amelyet minden esztendőben a szentély jövedelméből vettek el, a szolgálatot tévő papokat illesse. 43Mindazok, akik a jeruzsálemi templomba vagy környékének bármely részére menekülnek, bár-

lembe kellett zarándokolnia. Hogy vámszedés és hasonló szolgáltatások miatt a zarándokok semmiféle zaklatásnak se legyenek kitéve az úton, a király nemcsak magára az ünnepre, de az ünnepet megelőző és követő *három napra* is adómentességet ígér. — *36.* Ellenszolgáltatásul Demetrius egy *harmincezer* főből álló segítő csapatot kér a zsidóktól. — *A nagy király váraiban* helyett a görög szöveg ezt mondja : a király nagy váraiban. — *37.* A katonáknak tehát megengedi a király, hogy a táborban épúgy élhessenek a (mózesi) *törvény* szabályai szerint, mint otthon, *Júda földén.* — *38. A három kerület* (v. ö. 30. v. jegyz.) már amúgy is a zsidóké volt. — *39. Ptolemáisz* (v. ö. 5, 22. jegyz.) városa ez idő szerint Sándor kezén volt (v. ö. 1. v.). Ezzel a nagylelkű ajándékozásával az volt a rejtett célja Demetriusnak, hogy a zsidók vonuljanak fel a város ellen és ezzel üszítsák magukra Sándor haragját ; avagy esetleg vessék őt ki Szíria területéről. — *40.* A *tizenötezer ezüst siklus* körülbelül 15.000 pengőt tenne ki. — *41. Amit a tisztviselők az előző években nem hajtottak be* helyett a görög szöveg ezt mondja : amit a tisztviselők nem hajtottak be, mint az előző években. Egyesek így is értelmezik a görög szöveget : amit nem hajtottak be, azt — mint az előző években — adják stb. — *42.* Az *ötezer siklus* (körülbelül 15.000 P) amúgy is a templom vagyona volt. — *43.* A király elismeri a jeruzsálemi templom menedékjogát. Az odamenekülő gonosztevőknek biztonságot ígér, az ország bármely részén elterülő birtokaikról pedig kimondja,

milyen ügyben vétettek is a király ellen, szabadok legyenek, és zavartalanul birtokolhassák mindenüket, amijük csak van országom területén. [44]A szentély építésének és tatarozásának költségeit a királyi kincstár fedezze. [45]Ugyancsak a királyi kincstárt terhelje Jeruzsálem falainak felépítése és köröskörül való megerősítése, valamint a falak emelése Júdeában.

[46]Amikor Jónatás meg a nép e szavakat hallotta, nem hittek bennük és elutasították őket, mert visszaemlékeztek arra, hogy mily nagy gonoszságot művelt Izraelben és mily kegyetlenül sanyargatta őket. [47]Inkább Sándor mellé állottak, ki először tett nekik békeajánlatokat, és segítségére voltak minden időben.

[48]Sándor király pedig nagy sereget gyüjtött és hadba szállt Demetrius ellen. [49]És megütközött a két király, és Demetrius serege megfutamodott. Sándor üzőbe vette és szorongatta őket. [50]Hevesen dúlt a harc napnyugtáig. Még ugyanazon a napon elesett Demetrius is.

[51]Erre Sándor követeket küldött Ptolemeushoz, Egyiptom királyához, és ezt üzente neki: [52]Visszatértem országomba, elfoglaltam atyáim trónját és megkezdtem az uralkodást. Legyőztem Demetriust és országunkat hatalmamba kerítettem. [53]Megütköztem vele, megsemmisítettük őt magát táborával egyetemben és elfoglaltam királyi trónját. [54]Nos tehát, lépjünk szövetségre egymással. Add nekem leányodat feleségül, hogy vőd lehessek, és én neked is meg neki is hozzád méltó ajándékokat adok. [55]Ptolemeus király erre így felelt: Áldott az a nap, amelyen visszatértél atyáid földére, és elfoglaltad országuk trónját. [56]Megteszem neked azt,

hogy azokhoz hozzányúlni nem szabad. — *45. Jeruzsálem falainak felépítésével* Demetrius ismét csak önző célt akart szolgálni, amennyiben érdekében állott megakadályozni Sándornak Júdeába való bevonulását.

46—47. Jónatás és a zsidó nép visszautasítják Demetriusnak őszinteség nélkül való ajánlatát.

48—50. I. Demetrius halála.— 49. A szent szöveg az eseményeket ehelyütt csak rövid foglalatban adja. Ókori profán történetírók feljegyzéseiből tudjuk, hogy nemcsak egyszer *ütközött meg* a két király, hanem a fegyveres ellenségeskedés közöttük egy álló esztendeig tartott, míg végre Demetrius hősi védekezés után, Kr. e. 150 elején a csatatéren maradt.

51—56. Sándor megkéri és megkapja Ptolemeus leányának kezét.— 51. VI. *Ptolemeus* Filométor Kr. e. 181—146. uralkodott. —*52.* Sándor származásáról l. 10, 1. jegyz.— *56. Ptolemaiszról* l. 5, 22. jegyz.

amit írtál. Jöjj csak elém Ptolemáiszba. Ott majd látjuk egymást, és én kérésed szerint jegybe adom neked *leányomat.*

[57]Elindult tehát Ptolemeus Egyiptomból leányával, Kleopatrával együtt, és elment Ptolemáiszba a százhatvankettedik esztendőben. [58]Ott találkozott Sándor királlyal, odaadta neki leányát, Kleopatrát feleségül, és Ptolemáiszban királyhoz méltóan igen fényes nászünnepséget rendezett.

[59]Írt pedig Sándor király Jónatásnak, hogy jöjjön elébe. [60]Ez elindult fényes kísérettel Ptolemáiszba. Itt a két király elé járult, és sok ezüstöt, aranyat meg ajándékot adott nekik, és így kegybe jutott náluk.

[61]Szövetkeztek pedig ellene veszedelmes férfiak Izraelből, istentelen emberek, és bevádolták őt. A király azonban ügyet sem vetett reájuk, [62]hanem meghagyta, hogy vessék le Jónatás ruháját és öltöztessék bíborba. Így is cselekedtek. Majd maga mellé ültette őt a király, [63]és így szólt fejedelmeihez: Menjetek ki vele a városba és hirdessétek ki: Senki se merjen vádat emelni ellene semmiféle ügyben, és senki se kellemetlenkedjék neki semmiféle okból! [64]És lőn, hogy amikor azok, akik áskálódtak ellene, azt látták, hogy a hirdetés szavai értelmében mily dicsőség érte őt, és hogy bíbor fedi vállát, valamennyien elmenekültek. [65]A király pedig nagyon kitüntette őt. Felvette legbelsőbb bizalmasai sorába; vezérré tette és részessé az uralkodásban. [66]És Jónatás épségben és boldogan tért vissza Jeruzsálembe.

[67]A százhatvanötödik esztendőben Demetrius, Demetrius fia Krétából

57—58. A nászünnepség Ptolemáiszban, még úgylátszik Demetrius halála évében, Kr. e. 150-ben.

59—60. Jónatás a nászünnepségen. — *59. Sándor király* csak udvarának fényét és hatalmának nagyságát akarta fitogtatni Ptolemeus előtt azzal, hogy *Jónatást* is meghívta az ünnepségre.

61—66. Jónatás kitüntetése. — *62.* Azzal, hogy bíborba öltöztette Jónatást Sándor király, ünnepélyesen is elismerte őt főpapnak és a zsidó nép fejének. — *65.* Sándor *király vezérré tette* Jónatást és *részessé az uralkodásban*, vagyis Júdea helytartójává nevezte ki, s így — bár a szír királyok fennhatósága alatt — egy kézben egyesült a legfőbb papi, katonai és kormányzói méltóság Júdeában.

67—87. II. Demetrius meg akarja magának szerezni atyja trónját; Jónatás megveri Apollóniust. — *67. A százhatvanötödik esztendőben*, Kr. e. 147-ben. — *Krétából* tulajdonképen nem I. Demetrius fia, II. *Demetrius*, hanem az ő támogatására egy tekintélyes

elment atyái földére. [68]Mikor Sándor király erről értesült, fölötte elszomorodott és visszatért Antiochiába. [69]Demetrius király pedig fővezérré tette Apollóniust, a cölesziriai helytartót. Ez nagy sereget toborzott és Jámniába vonult. Elküldött pedig Jónatáshoz, a főpaphoz, [70]ezekkel a szavakkal: Te vagy az egyedüli, aki ellenállsz nekünk. Nevetséggé és csúfsággá lettem amiatt, hogy erőszakkal szembeszállsz velünk a hegyek között. [71]Nos tehát, ha bízol seregedben, jöjj le hozzánk a síkságra. Hadd mérjük itt össze erőnket! Velem van *a városok* hadereje. [72]Kérdezősködjél csak, és majd megtudod, hogy ki vagyok én meg a többiek, akik segítségemre vannak. Azt fogják majd mondani, hogy lábatok nem tud helytállni színünk előtt. Hiszen atyáid is már két alkalommal futamodtak meg saját országukban. [73]Hogyan tudnál tehát te ellenállni ilyen lovasságnak és ekkora seregnek a síkságon, ahol sem kő sincs, sem szikla, és nincs hova menekülni. [74]Mikor Jónatás Apollónius üzenetét hallotta, felháborodott lelkében. Majd kiválasztott tízezer embert és kivonult Jeruzsálemből. Segítségére sietett testvére, Simon is. [75]Tábort ütöttek Joppénál, de a város zárva ma-

zsoldos sereg jött Lásztenes (v. ö. 11, 32.) vezérlete alatt. Ő maga a kisázsiai Knidoszból indult el *atyái földére*. — *68.* Demetrius közeledésének hírére *Sándor* a fővárosba, *Antiochiába* sietett, hogy megvédje azt II. Demetriusszal szemben. — *69. Demetrius . . . fővezérré tette Apollóniust, a cölesziriai helytartót* helyett némely újabb magyarázó a görög szövegnek és Jos. Flavius feljegyzésének egybevetésével ezt fordítja: Demetrius Apollónius Taoszt (vagy Daoszt) Cölesziria élére állította. — *Cölesziria* eredetileg Szíriának a Libanon és az Antilibanon között elterülő részét jelentette. Ehelyütt nagyobb területet foglal magában, többek közt Palesztinát is. — Apollónius tehát nem közvetlenül Sándor királyt támadta meg, hanem Jónatás ellen vonult *Jámniába* (v. ö. 4, 15. jegyz.). — *71. A városok hadereje*, a görög szöveg alapján. A Vulgáta csak ezt mondja: a haderő. A *városokon* nyilván Filisztea és Fönicia meghódított városait kell értenünk. (V. ö. 83 skk. v.) Ezek szolgáltatták Apollónius serege javát. — *72.* Hogy melyik az a *két alkalom*, amikor Jónatás *atyái megfutamodtak*, a Szentírás ehelyütt nem említi. Van, aki az izraelitáknak a filiszteusokkal szemben szenvedett két nagy vereségére gondol, tudniillik: Héli főpap idejében (v. ö. Kir. I. 4, 1 skk.) és Saul király alatt (v. ö. Kir. I. 31, 1 skk.). Az sincs azonban kizárva, hogy Apollónius két, a Makkabeusok alatt vívott szerencsétlen kimenetelű ütközetre utal. — *74.* Jónatás nyilván nagy igyekezettel és hozzáértéssel szervezte meg rövid idő alatt seregét. *Simon* segédcsapatain kívül ugyanis *tízezer emberrel* rendelkezett ómaga. — *75.* Jónatás nem Jámnia ellen vonult, hanem északnyugat felé, Joppe (a mai Jaffa) kikötővárosa ellen indult. — *A város zárva*

radt előtte. Apollónius őrsége volt ugyanis Joppében, ezért ostrom alá vette. [76]Erre a városban lévők megfélemledtek és kinyitották neki a *kaput*. Így Jónatás úrrá lett Joppében. [77]Amint Apollónius ennek hírét vette, felkerekedett háromezer lovassal és nagy sereggel, [78]és elindult Azótus felé, mintha csupán átvonulna. Legott a síkságra vonult, mert nagyszámú lovas volt vele, és ő beléjük helyezte bizalmát. Jónatás egészen Azótusig követte őt, és ott összecsaptak. [79]Ám Apollónius ezer lovast hagyott mögöttük lesben a táborban. [80]Jónatás észrevette ugyan, hogy lesben állnak mögötte, mindazonáltal körülfogták seregét, és reggeltől estig hányták a nyilat a seregre. [81]A sereg azonban helytállt Jónatás parancsa értelmében, míg amazok lovai el nem fáradtak. [82]Erre nekiengedte csapatát Simon is, és amikor a lovasság ereje már megtört, reárontott a seregre, megverte őket, és azok futásban kerestek menedéket. [83]Azok, akik elszéledtek a síkságon, Azótusba futottak. Bementek Betdágonba, az ő bálványukhoz, hogy ott megmeneküljenek. [84]Jónatás azonban felgyujtotta Azótust a környéken elterülő városokkal egyetemben. Elvette zsákmányukat és felégette tűzzel Dágon templomát mindazokkal együtt, akik oda menekültek. [85]A kard által elhullottak száma pedig azokkal együtt, akik a tűz martalékává lettek, közel nyolcezer ember volt. [86]Majd felkerekedett innen Jónatás, és Askalont szállta meg. Itt a város lakói nagy pompával jöttek eléje. [87]Azután visszatért Jónatás övéivel és gazdag zsákmánnyal Jeruzsálembe.

[88]Lőn pedig, hogy amikor ez a dolog Sándor király tudomására jutott, még jobban kitüntette Jónatást. [89]Küldött neki aranyboglárt, amilyent a király rokonainak szoktak ajándékozni, és átengedte neki birtokul Akkaront egész környékével együtt.

maradt előtte, a Vulgáta szószerint: kizárta őt a városból. — *78. Azótus* (Asdod), filiszteus város Jámniától délnyugatra, körülbelül 15 km-nyire terült el. Az ottani síkság kiváló harcszíntérnek kínálkozott Apollónius lovasai számára. — *83. Betdágonba*, a Dágon-bálvány (v. ö. Bir. 16, 23. jegyz.) házába (templomába) menekültek a filiszteusok, hogy ott védelemre találjanak. — *86. Askalon* szintén filiszteus város volt, Azótustól délnyugatra.

88—89. Jónatás újabb kitüntetése Sándor részéről. — *89. Aranyboglárt* viselni bíborköpenyen a legmagasabbrangú tisztviselők és a királyi családtagjainak kiváltsága volt.

11. FEJEZET.

Ptolemeus felvonulása Sándor ellen ; találkozása Jónatással. — Sándor halála ; II. Demetrius trónra jutása. — Jónatás kibékül II. Demetriusszal. — Trifón lázadása Demetrius ellen. — A zsidók végzetes bajból mentik ki Demetriust. — VI. Antiochus királlyá lesz és barátságot ígér Jónatásnak. — Jónatás harcai VI. Antiochus érdekében.

[1]Ezután Egyiptom királya haderőt gyüjtött, annyit, mint a föveny a tenger partján, valamint hajót is nagy számban. Az volt ugyanis a terve, hogy csellel elfoglalja Sándor országát és azt saját országához csatolja. [2]Elment tehát, barátságot hangoztatva, Szíriába. Az emberek megnyitották előtte a városokat, sőt ki is vonultak eléje. Sándor király ugyanis meghagyta, hogy menjenek eléje, hiszen apósa volt. [3]Mikor aztán Ptolemeus betette lábát a városba, katonai őrséget helyezett el az egyes városokban. [4]Amikor pedig Azótushoz közeledett, megmutatták neki Dágon felgyujtott templomát, Azótust és környékét romjaival együtt, a szanaszét heverő holttesteket s a hadban elesettek sírdombjait, melyeket az útszélen emeltek. [5]És hogy gyűlöletessé tegyék, azt mondották a királynak: Jónatás cselekedte ezt! A király azonban hallgatott. [6]Jónatás pedig nagy pompával a király elé járult Joppéban; üdvözölték egymást és ott háltak. [7]Majd elkísérte Jónatás a királyt az Eleuterus nevű folyóig, aztán visszatért Jeruzsálembe.

[8]Ptolemeus király pedig hatalma alá hajtotta a parti városokat egészen a tengermenti Szeleuciáig

11. *1—7. VI. Ptolemeus felvonulása Sándor ellen ; találkozása Jónatással.* — *1. Egyiptom királya*, VI. Ptolemeus (v. ö. 10, 51. jegyz.) az ókori írók feljegyzése szerint tulajdonképen Sándor támogatására indult el Palesztina felé. Útközben — *2.* — Sándor király egyenes parancsára *megnyitották előtte a városokat*, s ő — nem tudni biztosan mi okból — változtatott eredeti szándékán, — *3. — katonai őrséget helyezett el az egyes városokban* és azon volt, hogy saját országához csatolja a megszállott területeket. *4.* Amikor *Azótushoz közeledett*, a város filiszteus lakossága ellenséges hangulatra törekedett bírni Ptolemeust Jónatás ellen azért a sok bajért, amelyet az Apollónius-féle hadjárat alkalmával elszenvedtek. (V. ö. 10, 82 skk.). — *5.* Ptolemeus *király* azonban, mivel egyelőre nem akarta elrontani dolgát Jónatással, *hallgatott* és — *6. — Joppéban*, a Jónatás által nemrég elfoglalt városban (v. ö. 10, 76.) kegyesen fogadta a *nagy pompával* eléje járuló főpapot. — *7. Az Eleuterus folyó* némelyek szerint a Nahr el-Kebír, mely a szíriai Tripolisztól északra ömlik a Földközi tengerbe, mások szerint a Leontes (El-Litáni).

8—19. Sándor halála ; II. Demetrius trónrajutása. — *8.* Ptolemeus tovább haladt észak felé seregével és elfoglalta *Szeleuciát*

és gonosz terveket szőtt Sándor ellen. [9]Követeket küldött ugyanis Demetriushoz, ezekkel a szavakkal: Jer, kössünk egymással szövetséget. Én odaadom neked Sándornál lévő leányomat feleségül. Aztán uralkodjál atyád országában. [10]Megbántam ugyanis, hogy neki adtam leányomat, mert életemre tört. [11]Így gyalázta őt, mivel országára áhítozott. [12]El is vette tőle leányát és Demetriusnak adta. Szakított Sándorral és nyílt ellenségekké lettek. [13]Majd bevonult Ptolemeus Antiochiába és két koronát tett fejére: Egyiptomét meg Ázsiáét. [14]Sándor király ebben az időben Ciliciában volt, mert fellázadtak ama vidék lakói. [15]A hír vétele után Sándor hadba szállt ellene. Ptolemeus király is felvonult seregével. Reárontott nagy erővel és futásba kergette. [16]Sándor Arábiába menekült, hogy ott védelmet keressen. Így Ptolemeus király maradt a győztes. [17]Az arab Zábdiel pedig fejét vette Sándornak és elküldte Ptolemeusnak. [18]Három napra reá elhúnyt Ptolemeus is. Erre a városok lakói lemészárolták a várak őrségét, [19]s így trónra léphetett Demetrius a százhatvanhetedik esztendőben.

[20]Abban az időben Jónatás egybegyűjtötte a júdeabelieket, hogy elfoglalják a jeruzsálemi Várat. Számos hadigépet is felállítottak ellene. [21]Elmentek pedig istentelen férfiak, olyanok, akik gyűlölték saját nemzetü-

is, a jelentős kikötővárost az Orontes torkolatától valamivel északra.— *9. Demetriusról*, I. Demetrius fiáról l. 10, 67 skk.— Sándor király ebben az időben Kisázsiában járt, egy ottani felkelés leverésére (v. ö. 14. v.), s így könnyű dolga volt Ptolemeusnak újra kézhez kapni leányát, Sándor királynak a fővárosban, Antiochiában tartózkodó feleségét és rendelkezni vele. — *13. Ázsián* itt nyilván csak Délszíriát [Cöleszíriát (v. ö. 10, 69. jegyz.) és Föniciát] kell értenünk. A birodalom északi és keleti részét újabb vejének, II. Demetriusnak a kezén kívánta hagyni Ptolemeus. — *14. Cilicia* Kisázsia egyik tartománya volt. — *15.* A döntő ütközet az ókori írók feljegyzése szerint a főváros, Antiochia közelében folyt le. — *16. Arábián* ehelyütt a Damaszkustól délre eső vidéket kell értenünk. — *17. Zábdiel*, akire Sándor már korábban bízta kicsiny fiát, Antiochust a Damaszkustól délre kb. 28 km-nyire elterülő Ábében székelt. — A menekülő Sándort az ókori írók feljegyzése szerint két tisztje ölte meg. A görög szöveg szószerint Zábdielt teszi meg Sándor gyilkosának. — *18. Három napra reá*, tudniillik a levágott fejnek kézhez vétele után.— A *várak* egyiptomi *őrségének* felkoncolása után Cöleszíria is II. Demetrius hatalma alá került. — *19. A százhatvanhetedik esztendőben*, Kr. e. 145-ben. *20—37. Jónatás kibékül II. Demetriusszal.* — *20. A jeruzsálemi Vár* (v. ö. 1, 35. jegyz.) tehát még mindig a szírek kezén volt. — *21. Az istentelen férfiak* a szírekhez szító zsidók voltak. —

ket, Demetrius királyhoz és besúgták neki, hogy Jónatás ostrom alá fogja a Várat. [22]Ennek hallatára indulatra gerjedt, tüstént Ptolemáiszba ment és megírta Jónatásnak, hogy hagyja abba a Vár ostromát és siessen hozzá megbeszélésre.[23]Mikor Jónatás erről értesült, elrendelte, hogy folytassák csak az ostromot. Aztán kiválasztott néhányat Izrael vénei s a papok sorából és szemébe nézett a veszedelemnek. [24]Magához vett aranyat, ezüstöt, ruházatot és sok egyéb ajándékot, a király elé járult Ptolemáiszban és kegybe jutott előtte. [25]Egyénhány istentelen ember saját népének soraiból vádat emelt ugyan ellene, [26]a király azonban úgy tett vele, mint ahogy elődei tettek: igen megtisztelte őt összes bizalmasai szemeláttára.[27]Meghagyta neki főpapi tisztét és a többi méltóságot, melyeknek már azelőtt birtokában volt és felvette őt legbelsőbb bizalmasai sorába. [28]Jónatás ekkor arra kérte a királyt, hogy mentesítse Júdeát és a három kerületet meg Szamariát környékével együtt az adó alól, és háromszáz talentumot igért neki. [29]A király engedett a kérésnek és mindenről ilyen tartalmú levelet írt Jónatásnak: [30]Demetrius király üdvözli testvérét, Jónatást, és a zsidók népét. [31]Hogy tudomástok legyen róla, elküldjük nektek annak a levélnek a másolatát, amelyet a ti ügyetekben írtunk atyánknak, Lasztenesnek: [32]Demetrius király üdvözli Lasztenes atyát! [33]Úgy határoztunk, hogy az iránt tanusított barátságos érzületükért jót cselekszünk a zsidók népével, a mi barátainkkal, mert *hűségesen* teljesítik iránt ünk való kötelességeiket. [34]En-

22. Ptolemáiszról l. 5, 22. jegyz. — *26. Elődei*, tudniillik: Sándor (10, 15 skk.) és Ptolemeus (v. ö. 11, 1 skk.) — *28. A három* szóbanforgó *kerületet* Szamariából kapcsolták Júdeához (v. ö. 10, 30.); egész Szamaria adómentességéről ehelyütt nehezen lehet szó; továbbá e szavak: *környékével együtt* a görög szövegben nincsenek meg. Mindezek figyelembevételével az újabb magyarázók e helyett a szöveg helyett: *és a három kerületet meg Szamariát környékével együtt* így fordítanak: és a három szamariai kerületet. — A *háromszáz talentumot* (kb. 3 millió pengőt) úgy látszik, egyszersmindenkorra *igérte* Jónatás az adók megváltása cimén. — *31.* A király *atyja* a legmagasabb cím volt az ókori keleti királyok udvarában. (V. ö. Móz. I. 45, 8.) *Lasztenes* megérdemelte, hogy az ország első hivatalnokává tegye őt Demetrius, mert ő szerzett neki sereget hazatérése alkalmával (v. ö. 10, 67. jegyz.) és így elsősorban neki köszönhette trónját is. Lasztenes emellett úgylátszik Cöleszíria és Fönicia helytartója is volt, és így hozzája tartozott a zsidók ügye. — *34. A három kerület* (v. ö. 10, 30. jegyz.) a görög

nélfogva átadjuk nekik Júdea egész területét, valamint egész környékével együtt azt a három kerületet, *Efráimot* tudniillik meg Liddát és Rámátát, amelyet Szamariától Júdeához csatoltak el. Hadd szolgáljanak zálogul mindazok javára, akik Jeruzsálemben áldoznak kárpótlásul azokért a *dolgokért*, amelyeket azelőtt beszedett tőlük a király minden esztendőben, tudniillik a föld és a fák gyümölcséért. [35]Lemondunk továbbá ettől az időtől kezdve az ő javukra többi járandóságunkról is, úgymint : a tizedről és a vámról, továbbá a sótelepekről és a nekünk szállított koszorúkról. [36]Mindezt átengedjük nekik. Visszavonni ebből semmit sem szabad, mostantól kezdve minden időkig. [37]Nos tehát, legyen gondotok reá, hogy másolat készüljön erről *a rendelkezésről*. Ezt adjátok oda Jónatásnak. Hadd helyezzék el nyilvános helyen a szent hegyen.

[38]Amikor aztán Demetrius király azt látta, hogy lecsendesedett az ország az ő színe előtt, és már senki sem áll ellent neki, elbocsájtotta egész hadseregét, kit-kit saját hazájába, a szigetek népeinek soráról toborzott idegen csapaton kívül. Ezzel azonban ellenségévé tette atyáinak valamennyi seregét. [39]Amikor pedig Trifón, aki egykor Sándor párthívei közé tartozott, észrevette, hogy az egész sereg elégedetlen Demetriusszal szemben, elment az arab Emálkuelhez, Sándor fiának, Antiochusnak neve-

szöveg szerint : Áfáiréma (Efráim), Lidda és Rámátáim (Vulg. : Rámáta). A Vulgáta szövegéből az első (Efráim) valamelyik másoló tévedése folytán kiesett. — *Efráim* (v. ö. Kir. II. 13, 23.), a mai Tájibeh, Beteltől északkeletre egy magaslaton terült el. Tőle nyugatra kell keresnünk *Rámátáimot* (a mai Rentiszt?), *Liddát* (a mai Luddot) pedig Joppétól (Jaffától) délre. — *Szolgáljanak zálogul*, mások szerint : különítsék el. *34b* görög szövegét általában így fordítják : Mindazoknak, akik Jeruzsálemben áldoznak, (elengedjük) azt a kincstári szolgáltatást, amelyet a király azelőtt minden esztendőben beszedett tőlük a föld és a fa terményeiből. — *35.* A *só*-adóról *és a koszorúkról* l. 10, 29. jegyz. — *37.* A fontosabb állami okmányokat az ókori Keleten *nyilvános*, mindenkitől hozzáférhető *helyen* helyezték el ; a jelen esetben *a szent hegyen*, vagyis Jeruzsálem hegyén, a templomban.

38—40. Trifón lázadást szít II. Demetrius ellen. — 38. A szigetek népeinek soráról toborzott idegen csapat főleg a Kisázsiában és Kréta szigetén fogadott zsoldos katonákból állott. — *39.* Az elbocsájtott régi, kipróbált katonák közé tartozott *Trifón* is, — eredeti nevén Diodotosz, — aki egykor *Sándor* király táborában vezér volt. — *Az arab Emálkuel* (a görög szövegben : Imálkue, ókori görög íróknál : Jámblichosz) úgylátszik Zábdiel utóda volt

lőjéhez, [40]és unszolta őt, adja ki neki a *fiút*, hogy király lehessen atyja helyében. Egyben felfedte előtte Demetrius viselt dolgait, valamint csapatainak ellenséges érzületét vele szemben. És sok ideig ott maradt nála.

[41]Jónatás pedig elküldött Demetrius királyhoz azzal, hogy távolítsa el az őrséget a jeruzsálemi Várból és az erősségekből, mert azok háborgatják Izraelt. [42]Demetrius ekkor ezzel az üzenettel küldött Jónatáshoz: Nemcsak ezt teszem meg neked és népednek, hanem, amint kellő alkalom kínálkozik, dicsőséggel övezlek téged meg nemzetedet. [43]Most azonban jól tennéd, ha embereket küldenél segítségemre, mert egész seregem elpártolt tőlem. [44]Erre Jónatás háromezer vitézt küldött Antiochiába. Ezek elmentek a királyhoz, és a király fölötte megörült érkezésüknek. [45]Egybegyűlt pedig a város lakóiból százhúszezer ember, és meg akarták ölni a királyt. [46]A király a palotába menekült. Erre a város lakói megszállták az utakat a városban és támadásba mentek. [47]A király a zsidókat hívta segítségül. Ezek köréje gyűltek mindnyájan. Majd szerteszéledtek mindenfelé a városban [48]és lemészárolták aznap százezer embert. A várost felgyújtották és rengeteg zsákmányt szereztek ama napon, és megszabadították a királyt. [49]Mikor a város lakói azt látták, hogy a zsidók kényükkedvük szerint bánnak a meghódított várossal, elvesztették bátorságukat és kérve-kérték a királyt és így szóltak: [50]Nyújtsd felénk jobbodat! Szűnjenek meg harcolni a zsidók ellenünk és a város ellen! [51]Elhányták tehát fegyverüket és békéért könyörögtek. A zsidóknak erre nagy lett a becsülete a királynak és az ország minden lakójának szemében. Emlegették őket az országban, és ők

(v. ö. 17. v. jegyz.). — *40.* Trifón nyilván azért *maradt sok ideig* Emálkuélnál, mert ez bizonyos, meg nem állapítható okból vonakodott kiadni a fiatal Antiochust.

41—53. A zsidók végzetes bajból mentik ki Demetriust. — *41. Jónatás* ügyesen használja ki a kedvező helyzetet: segítséget ígér, de ennek fejében *a jeruzsálemi Vár* (az Ákra; v. ö. 1, 35. jegyz.) és a többi megszállott júdeai *erősség* visszaadását kéri Demetriustól. — *43.* Demetrius az általános lázadással szemben csak az idegen légióra és a zsidók segítő csapatára támaszkodhatott. — *48.* A szent szöveg nem említi, de valószínű, hogy ebben a mészárlásban az idegen légió is kivette részét. — *51.* E szavak: *Emlegették őket az országban* (vagy nevet szereztek az országban)

gazdag zsákmánnyal tértek vissza Jeruzsálembe. [52]Alighogy azonban ismét szilárdan ült trónján Demetrius király és lecsendesedett az ország az ő színe előtt, [53]megfeledkezett mindarról, amit igért. Elhidegült Jónatástól, nem hálálta meg a vele szemben tanusított jótéteményeket és nagyon zaklatta őt.

[54]Ezek után visszatért Trifón és vele a gyermekifjú Antiochus is. Ez trónra lépett és koronát tett a fejére. [55]Ekkor egybegyűltek nála mindazok a csapatok, melyeket szélnek eresztett Demetrius, és hadba szálltak ellene. *Demetrius* erre meghátrált és elmenekült. [56]Trifón pedig megszerezte az állatokat és hatalmába kerítette Antiochiát. [57]Ezután az ifjú Antiochus ezt írta Jónatásnak: Megerősítelek főpapi tisztedben. Négy kerület fölé teszlek, és a király bizalmasai között lesz a helyed. [58]Küldött neki arany asztali edényeket és megengedte neki, hogy arany*serleg*ből igyék, bíbort öltsön és aranyboglárt viseljen. [59]Testvérét, Simont pedig fővezérré tette Tírus határától Egyiptom határáig.

[60]Kivonult pedig Jónatás, bejárta a városokat a Folyamon túl, és segítségére hozzájagyűlt Szíriának egész hadserege. Mikor Askalonba ért, ünnepélyesen kivonultak

a görög szövegben nincsenek meg. — *53.* Ókori írók feljegyzéseiből tudjuk, hogy Demetrius állandó követelésekkel *zaklatta* Jónatást. Amikor pedig a követelt pénzt nem kapta meg, sereget küldött ellene. (V. ö. 63 skk. v.)

54—59. VI. Antiochus királlyá lesz és barátságot ígér Jónatásnak. — 54. A gyermekifjú Antiochust VI. Antiochus néven ismeri a történelem. — *55.* Demetrius, mivel most már nem támaszkodhatott a zsidókra, megmaradt gyenge seregével *meghátrált és elmenekült;* Jos. Flavius szerint Ciliciába, tehát Kisázsiába, más ókori történetírók szerint Szeleuciába, a Földközi tenger partjára. Ezeknek az eseményeknek az időpontját pontosan megállapítani nem tudjuk. VI. Antiochus uralkodási idejét általában Kr. e. 144—143 (142?)-re teszik. — *57.* A gyermekifjú *Antiochus* gyámja, Trifón tehát szintén barátságot ajánl fel *Jónatásnak,* és *négy kerület*et ígér neki. A három többször említett kerülethez (v. ö. 10, 30. 38; 11, 28. 34.) úgylátszik hozzávette Akkaront is, melyet már Sándor király ajándékozott a zsidó főpapnak (v. ö. 10, 89.). — *58.* Jónatás eddig élvezett fejedelmi kiváltságaihoz *(aranyboglár* viselése *bíbor*köpenyen; v. ö. 10, 89. jegyz.) VI. Antiochus egy harmadikat ad hozzá: az *aranyserleg* használatát. — *59. Simon* valóságos bizalmi állásba került, mert az országot a Demetriushoz szító filiszteusok ellen kellett védelmeznie. — *Tírus határa* helyett a görög szöveg: Tírusi lépcsőt (vagy: hágcsót) említ. A Tírusilépcső valamelyik hegynek volt a neve Tírus és Ptolemáisz között.

60—74. Jónatás harcai Antiochus érdekében. — 60. A városok a Folyamon (az Eufrátesen) *túl* az Eufrátestől nyugatra, a mai

eléje a városból. [61]Innét elment Gázába. Gáza lakói azonban bezárkóztak előle. Erre ő megszállta a várost, felgyújtotta a környéket és kifosztotta. [62]Ekkor a gázaiak könyörgésre fogták a dolgot Jónatásnál, ki jobbját nyujtotta nekik; fiaikból kezeseket szedett és elküldte őket Jeruzsálembe. Majd bejárta az országot egészen Damaszkusig. [63]Amikor aztán arról értesült Jónatás, hogy Demetrius vezérei a galileai Kádesben nagy sereg élén ármánykodva arra törekednek, hogy elmozdítsák őt az ország ügyeitől, [64]ő maga felvonult ellenük, míg testvérét, Simont az ország bensejében hagyta. [65]Simon megszállta Betszurát, hosszú ideig ostromolta és körülzárta őket. [66]Ekkor azt kérték, hogy nyujtsa jobbját nekik. Nyujtotta is; de kiűzte őket onnan, elfoglalta a várost és őrséget helyezett el benne. [67]Jónatás eközben a Geneszár vizénél táborozott seregével, de még napkelte előtt felkerekedett Ászor síksága felé. [68]S ime, egy idegenekből álló sereg jött vele szembe a síkságon. S miközben *Jónatás* az ellenkező oldalról felvonult, ezek lest állítottak ellene a hegyekben. [69]Amikor aztán a lesbenállók kirontottak búvóhelyükről és támadásba mentek [70]meghátrált Jónatás, egész serege, és senki sem maradt a helyén Matatiás, Absolom fia meg Júdás, Kálfi fia, csapatvezéreken kívül. [71]Jónatás ekkor megtépte ruháját, port hintett fejére és imádkozott. [72]Majd ismét harcba szállt velük Jónatás, és bár azok *vitézül* ellenállottak, futásba kergette őket. [73]Mikor ezt látták azok, akik elmene-

Szíriában és Palesztinában terültek el. — *63. A galileai Kádes* ősi levita és menedékváros volt a hajdani Neftáli-törzs területén (v. ö. Józs. 20, 7; Bir. 4, 6.), a Húle-tótól északnyugatra. — *A galileai Kádesben nagy sereg élén ármánykodva arra törekednek* helyett a görög szöveg ezt mondja: nagy sereggel a galileai Kádesbe érkeztek és arra törekednek stb. — *Az ország ügyeitől*, vagyis attól, hogy Antiochus érdekében harcoljon. A görög szöveg egyszerűen csak ezt mondja: hogy elvonják az ügytől. — *65. Betszura* váráról l. 4, 61. jegyz. — *67. Geneszár vize* = a Genezáret tava. — *Ászort* (Hászort) valahol Palesztina északi részén, a Húle-tótól nyugatra kell keresnünk. (V. ö. Bir. 4, 2.) — *68. S miközben Jónatás az ellenkező oldalról felvonult, ezek lest állítottak ellene a hegyekben* helyett a görög szöveg ezt mondja: ezek lest állítottak ellene a hegyekben, ők maguk pedig az ellenkező oldalon vonultak fel. — *70. Absolom*, a. m. Ábsálom. — *Kálfi* (a görög szövegben: Chálfei) azonos az újszövetségből ismert Alfeus névvel. (V. ö. Mát. 10, 3.) — *72. Bár azok vitézül ellenállottak, futásba kergette*

kültek mellőle, visszatértek hozzá és vele együtt mindannyian Kádesig, a táborukig kergették őket. Egészen odáig jutottak ugyanis el. [74]Az idegenek közül aznap elesett háromezer ember. Jónatás pedig visszatért Jeruzsálembe.

12. FEJEZET.

A zsidók megújítják a szövetséget a rómaiakkal és szövetségre lépnek Spártával is. — Árius levele. — Jónatás további harcai. — Simon harcai délen. — Jónatás várépítése. — Trifón tőrbecsalja és elfogja Jónatást.

[1]Mivel Jónatás úgy látta, hogy az idő kedvez neki, férfiakat választott ki és elküldötte őket Rómába megszilárdítani és megújítani velük a barátságot. [2]A spártaiakhoz és egyéb helyekre is küldött hasonló tartalmú leveleket. [3]Rómába érkezve, a tanács elé járultak és így szólottak: Jónatás főpap és a zsidók nemzete küldött minket, hogy megújítsuk a régi barátságot és szövetséget. [4]Erre ezek az egyes helyi *hatóságoknak* szóló leveleket adtak nekik, hogy azok nyugodt hazatérést biztosítsanak számukra Júda földére.

[5]Ez annak a levélnek a mása, amelyet Jónatás írt a spártaiakhoz: [6]Jónatás, a főpap és a nép vénei, a papok meg a zsidók többi népe üdvözlik testvéreiket, a spártaiakat! [7]Már régebben azt írta Árius, egyik királyotok Óniás főpaphoz, hogy — amint az itt mellékelt irat tanusítja — testvéreink vagytok. [8]Óniás tisztelettel fogadta a kö-

őket helyett a görög szöveg azt mondja: megverte őket és azok megfutamodtak. — Ezzel a valóban makkabeusi hőstettel Jónatás az egész Jordán völgyét megtisztította az ellenségtől.

12. *1—4. A zsidók megújítják a szövetséget a rómaiakkal.* — *1.* Az első szövetségkötésről l. 8. fej. — *2.* A küldöttség tagjai, Numenius és Antipater (v. ö. 16. v.) római útjuk alkalmával Spártában is jártak szövetségkötés céljából. — *4.* A rómaiakkal megújított szövetségről vagy azért szól oly röviden a szent szerző, mert ennek feltételei változatlanok maradtak, vagy pedig azért, mert könyve megírásánál ebben a kérdésben nem állott megbízható okmány a rendelkezésére. — *Helyi hatóságoknak* szószerint: az (egyes) helyeken lévő övéiknek.

5—18. Szövetségkötés Spártával. — *5.* Görögország bukása után (Kr. e. 146. Athén mellett csak a *spártaiak*nak maradt meg bizonyos önállóságuk, mert nem vettek részt oly élénken a rómaiak ellen való szövetkezésben, mint a többi görög állam. *Jónatás* finom diplomáciai tapintatára vall, hogy a szövetséges rómaiakkal jó lábon álló spártaiakkal is keresi a barátságot. — *6. A nép vénei* helyett a görög szöveg: geruziát (= nagy tanácsot) említ, melynek tagjai tényleg a nép vénei, előkelői voltak. — *7.* Jónatás I. *Árius* (Kr. e. 309—265.) király levelét idézi (v. ö. 21. v.), amikor a zsidók *testvéreinek*, azaz: rokonainak nevezi a spártaiakat. — *Óniás* Árius király kortársa volt. I. Óniás Kr. e. 300-ig, II. Óniás

vetet, átvette a szövetségről meg a barátságról szóló levelet. [9]Bár semmi szükség sem kényszerít minket erre — vigasztalásunkra vannak ugyanis a kezeink közt lévő szent könyvek — [10]mindazonáltal *megkíséreljük* követeink által megújítani veletek a szövetséget és a barátságot, hogy el ne idegenedjünk tőletek. Nagy idő telt el ugyanis azóta, hogy követeiteket elküldtétek hozzánk. [11]Mi az ünnepeken és egyéb előírt napokon minden időben szünet nélkül megemlékezünk rólatok áldozataink bemutatása alkalmával és szertartásainkban, mert szent kötelesség megemlékezni a testvérekről. [12]Örvendünk jó híreteknek.[13]Minket azonban sok sanyargatás és gyakori háború környékezett, mert a körülöttünk lévő királyok hadakoztak ellenünk. [14]Mi azonban nem akartunk terhetekre lenni ezekben a háborúskodásokban sem nektek, sem többi szövetségeseinknek és barátainknak. [15]Az égből jött ugyanis segítség számunkra; és mi megszabadultunk, ellenségeinket pedig megalázás érte. [16]Kiszemeltük pedig Numeniust, Antiochus fiát meg Antipatert, Józon fiát, és elküldtük őket a rómaiakhoz megújítani velük a régi barátságot és szövetséget. [17]Egyben megparancsoltuk nekik, hogy térjenek be hozzátok is, üdvözöljenek titeket és nyujtsák át nektek levelünket szövetségünk megújításáról. [18]Nos tehát, legyetek szívesek és küldjetek erre választ.

[19]Ez pedig a másа annak a levélnek, melyet Óniásnak küldött: [20]Árius, a spártaiak királya üdvözli Óniás főpapot! [21]A spártaiakra és a zsidókra vonatkozólag azt találták megírva egy ok-

Kr. e. 265-ig töltötte be a főpapi tisztet. Hogy melyikhez a kettő közül írta levelét a spártai király, ma már megállapítani nem tudjuk. — *10. Megkíséreljük*, a görög szöveg alapján. A Vulgáta szószerint: inkább akarjuk. — *Nagy idő*, több mint száz esztendő telt el Árius levelének vétele óta. (V. ö. 7. v. jegyz.) — *11.* A nem zsidókért is imádkozni főleg a babiloni fogság óta jött szokásba a zsidóknál. (V. ö. Bár. 1, 11.) — *Szertartásainkban*, a görög szöveg szerint: imádságainkban. — *12.* A spártaiak *jó hírének* említésével Jónatás főleg a hatalmas római birodalommal való jó viszonyukra akar utalni. (V. ö. 5. v. jegyz.) — *16. Numeniusról* semmi közelebbit sem tudunk. — Ha *Antipater* annak a *Józon*nak volt a fia, aki Júdás idejében Eupolemusszal együtt követségben járt Rómában (v. ö. 8, 17.), akkor lehetséges, hogy a vértanu Eleázárnak (v. ö. Makk. II. 6, 18 skk.) volt az unokája.

19—23. Árius levele. — *20. Áriusról* és *Óniás*ról l. 7. v. jegyz. — *21.* Milyen *okmány*ról lehet itt szó, nem tudjuk. Jos. Flavius egy

mányon, hogy ők testvérek és Ábrahám nemzetségéből származnak. [22]Mivel ezt most már tudjuk, legyetek szívesek és értesítsetek minket hogyléte-tekről. [23]A magunk részéről máris ezt írjuk nektek: A mi barmaink és jószágunk a tietek, a tietek pedig a mienk. Ki is adtuk a parancsot, hogy értesítsenek erről titeket.

[24]Meghallotta pedig Jónatás, hogy Demetrius vezérei az előbbinél is nagyobb sereggel tértek vissza és harcra készülnek ellene. [25]Erre kivonult Jeruzsálemből és elébük ment egészen Ámátisz vidékéig, mert nem akart nekik időt engedni arra, hogy betörjenek országába. [26]Kiküldött pedig kémeket táborukba. Ezek visszatértek és jelentették, hogy éjjeli támadásra készülnek ellenük. [27]Amint aztán leáldozott a nap, megparancsolta Jónatás övéinek, hogy maradjanak talpon, egész éjjelen át álljanak fegyverben, készen a harcra. Egyben őrséget is helyezett el köröskörül a táborban. [28]Mikor az ellenség neszét vette annak, hogy Jónatás készen áll övéivel a harcra, megijedtek, megfélemledtek szívükben és tüzeket gyújtottak táborukban. [29]Jónatás meg övéi erről mitsem sejtettek egészen reggelig, ők csak a lobogó tüzeket látták. [30]Akkor aztán üldözbe vette őket Jónatás, de nem érte őket utól, mert már átlépték az Eleuterus folyót. [31]Jónatás erre elkanyarodott és az arabok ellen indult, kiket zábádeusoknak hívtak. Megverte őket és elragadta zsákmányukat. [32]Majd felkerekedett, elment Damaszkus *irányában* és bejárta azt az egész vidéket.

[33]Kivonult Simon is és

hasonló okmányról tesz említést. Ez arról beszél, hogy mily jó viszonyban volt Ábrahám, «a zsidók atyja» a pergamoniakkal. — *23.* E szólásmódról l. Kir. I. 22, 4; II. 3, 7.

24—32. Jónatás további harcai. — *25. Ámátisz* (Emát, ma Háma) ősi arámi város volt az Orontes középső folyásánál. Jónatás nem vonult egészen a városig, hanem csak *Emát vidékéig*, tehát valahol Rebla és Emát között vert tábort. — *28. Tüzeket gyujtottak táborukban*, némely görög kézirat hozzá teszi: és elvonultak. — *30. Az Eleuterus folyó* (v. ö. 11, 7. jegyz.) ebben az időben úgylátszik határfolyó volt Szíria és Fönicia között; ezért nem kelt át rajta Jónatás, hogy tovább üldözze a menekülő szíreket. — *31.* A *zábádeusok* hazája, Zebedáni (Zábdini), Damaszkustól északnyugatra terült el, kb. 30 km-nyire.

33—34. Simon harcai délen. — *33.* Gázát már Jónatás foglalta el (v. ö. 11, 61.), a többi Demetrius-párti erősség meghódítása itt délen Simon feladata maradt.

eljutott Askalonig és a szomszédos erősségekig; majd elkanyarodott Joppe felé és elfoglalta azt. [34](Arról értesült ugyanis, hogy a várat Demetrius párthíveinek akarják kiszolgáltatni), azért őrizetül őrséget helyezett el benne.

[35]Majd amikor Jónatás visszatért, egybehívta a nép véneit és tervbe vette velük, hogy várakat emelnek Júdeában, [36]kiépítik Jeruzsálem falait, és magas falat emelnek a Vár és a város között. Ily módon elzárják azt a várostól, és az elszigetelten fog állani, úgy hogy a *bent lévők* sem venni, sem eladni nem tudnak. [37]Összeálltak tehát és építkeztek a városban. Amikor pedig a keleti pataknál összedőlt egy fal, újra felállította, és ezt elnevezték Káfetetának. [38]Simon eközben felépítette Ádiádát a Sefelában, megerősítette és ellátta kapukkal meg zárakkal.

[39]Mivel pedig Trifónnak az volt a szándéka, hogy Ázsia királya lesz, koronát tesz fejére és kezet vet Antiochus királyra, [40]attól való félelmében, hogy Jónatás ebbe nem egyezik bele, hanem hadat indít ellene, kereste az alkalmat, hogy hatalmába kerítse és eltegye láb alól. Ezért felkerekedett és elment Betsán felé. [41]Jónatás is felvonult ellene negyvenezer válogatott emberrel, *készen* a harcra, és szintén Betsánba érkezett. [42]Mikor aztán Trifón látta, hogy nagy sereggel közeledik Jónatás, hogy kezet vessen reá, megijedt, [43]és tisztelettel fogadta őt. Beajánlotta minden barátjának és ajándékokkal halmozta el. Egyben megparancsolta csapatainak, hogy úgy engedelmeskedjenek *Jónatásnak*, mint őneki. [44]Jónatáshoz pedig így szólt: Miért fárasztottad ide egész *hadi* népedet, hiszen nincsen há-

35—38. Jónatás várépítése. — *36.* Jónatás ezzel a ténykedésével ki akarta éheztetni a *Vár*ban (az Ákrában) lévő szír őrséget. El is érte célját. (V. ö. 13, 21. 49 sk.) — *37.* A *Káfeteta* (a görög szövegben: Cháfenáta) szó jelentését nem ismerjük. Vannak, akik «éhségfal»-nak értelmezik. — *38. Ádiáda*, a görög szövegben: Ádida; a Szentírás más helyén (Ezdr. I. 2, 33.) Hádid, ma: El-Hadite vára Liddától keletre, a Sefela síkság szélén, Modin közelében egy dombon épült, és így kiválóan alkalmas volt arra, hogy a Makkabeusok szülővárosát védelmezze.

39—54. Trifón gonosz csellel tőrbecsalja és elfogja Jónatást. — *39. Trifón*, VI. Antiochus király gyámja kezdetben barátságot színlelt Jónatással szemben (v. ö. 11, 54 skk.). Mivel azonban maga is *Ázsia* (Szíria) *királya* akart lenni, úgy gondolta, hogy valami módon le kell számolnia a mind jobban elhatalmasodó Jónatással. — *40. Betsán*ról l. 5, 52. — *42. Közeledik...*, *hogy kezet vessen*

ború közöttünk? [45]Küldd csak őket haza. Kíséretül válogass ki magadnak néhány embert, aztán jöjj velem Ptolemáiszba. Ezt át fogom neked adni a többi várral, a sereggel és az összes tisztviselőkkel együtt. Aztán megfordulok és eltávozom. Csak ezért jöttem. [46]Ő hitt neki és úgy tett, amint az mondotta. Elbocsájtotta csapatait és azok visszatértek Júda földére. [47]Csupán háromezer embert tartott vissza magánál, ebből is elküldött kétezret Galileába, egyezer pedig vele ment. [48]Alighogy azonban betette lábát Jónatás Ptolemáiszba, a ptolemáisziak bezárták a város kapuit. Őt magát fogságba vetették, azokat pedig, akik a bevonulásnál vele voltak, egy szálig kardélre hányták. [49]Aztán sereget és lovasokat küldött Trifón Galileába, a nagy síkságra, hogy elveszítsék Jónatás valamennyi bajtársát. [50]Ezek azonban arra a hírre, hogy Jónatást elfogták és megölték, és vele együtt övéit mind, egymást bátorítva hadirendbe álltak és úgy vonultak. [51]Amikor aztán az üldözők látták halálos elszántságukat, visszatértek; [52]azok pedig épségben érkeztek mindannyian Júda földére. Ott igen megsiratták Jónatást és kíséretét, és mély gyászba borult Izrael. [53]Ekkor a köröttük lakó pogányok tervbe vették mindannyian, hogy eltiporják őket. Így szóltak ugyanis: [54]Nincsen vezérük és gyámolítójuk. Rajta tehát, rontsunk reájuk! Töröljük ki még emléküket is az emberek sorából!

13. FEJEZET.

Simon a zsidó nép vezérévé lesz. Tárgyalások Trifónnal Jónatás szabadonbocsájtása érdekében. A Makkabeusok síremléke. — Trifón királlyá lesz. — II. Demetrius önkormányzatot biztosít a zsidóknak. — Simon elfoglalja Gázát, majd a jeruzsálemi Várat is hatalmába keríti.

[1]Arról értesült pedig Simon, hogy Trifón tekintélyes sereget gyüjtött, és Júda földe ellen vonul, hogy azt elpusztítsa. [2]Azt is észrevette, hogy a nép remeg és fél. Ezért Jeruzsálembe ment, egybegyüjtötte a népet, [3]és buzdítólag így szólt

reá, megijedt helyett a görög szöveg ezt mondja: ... közeledik, nem mert kezet vetni reá. — *45. Ptolemáiszról* l. 5, 22. jegyz. — *49. A nagy síkság* (Ezdrelon vagy más néven: Jezreel síksága) a Kármeltól délnyugati irányban húzódik.

V. Simon (Kr. e. 142—134) uralkodása. (13, 1—16, 24).

13. *1—11. Simont vezérévé választja a nép.* — *3.* Simon eddigi

hozzá: Jól tudjátok, hogy én és testvéreim, valamint atyám háza mily harcokat vívtunk a törvényekért és a szentélyért, és milyen szorongatásokban volt részünk. [4]Ezért veszett el valamennyi testvérem Izraelért, és egyedül csak én maradtam életben. [5]Távol legyen tőlem, hogy életemet kíméljem a szorongatás bármely idejében. Én sem vagyok különb testvéreimnél. [6]Ezért bosszút akarok állni nemzetemért, a szentélyért, gyermekeinkért és feleségeinkért. Egybegyűltek ugyanis a pogányok valamennyien, hogy gyűlöletből eltiporjanak minket. [7]E szavak hallatára fellángolt a nép lelkesedése, [8]és hangos kiáltással ilyképen válaszoltak: Te vagy a mi vezérünk, Júdás, és testvéred, Jónatás helyében. [9]Viseld a mi hadunkat, és bármit parancsolsz, mindenben engedelmeskedünk neked. [10]Majd egybeszólított minden hadviselő férfiút, sebtiben befejezte Jeruzsálem valamennyi falának építését és köröskörül erődítéseket emelt. [11]Majd Jónatást, Ábsálom fiát új sereggel elküldötte Joppéba. Ez kiverte a bentlévőket és ottmaradt.

[12]Trifón eközben nagy sereggel elindult Ptolemáiszból, hogy betörjön Júda földére. Jónatást fogolyként vitte magával. [13]Simon Áddusnál táborozott a síkság szélén. [14]Mikor Trifón arról értesült, hogy Simon lépett testvére, Jónatás helyébe és már harcra is készül ellene, követeket küldött hozzá, [15]ezzel az üzenettel: Ama pénz miatt, amellyel testvéred, Jónatás az általa betöltött tisztségek fejében adós maradt a királyi kincstárnak, vetettük őt fogságba. [16]Küldj tehát száz ezüsttalentumot és fiai

hőstetteiről l. 5, 21 skk; 11, 65 sk; 12, 33 sk. 38. — *8.* Simon egyelőre csak *vezérévé* lesz a népnek, főpapjává még nem. — *10. Jeruzsálem* megerősítését már Jónatás kezdte meg (v. ö. 12, 36. skk.) — *11. Joppe* (Jaffa) nemcsak Filisztea kulcsa, de egyuttal igen fontos kikötő is volt. Mivel pedig Simon mindenekelőtt a a filisztei partvidéket akarta magának biztosítani, azért jónak tartotta Joppe őrségének megerősítését. A város elfoglalásáról l. 12, 33. — *Jónatás* helyett néhány görög kézirat ehelyütt Matatiást olvas. (V. ö. 11, 70.) — A *bentlévők* Joppe ellenséges indulatú, filisztеus lakossága. — Joppe a zsidók kezén maradt egészen Pompejus jöveteléig (Kr. e. 63.). Simonnak a város elfoglalása körül szerzett érdemeit egy ének (v. ö. 14, 5.) és a tiszteletére felállított emléktábla (14, 34.) is megörökítette.

12—19. Tárgyalások Trifónnal Jónatás szabadonbocsájtása érdekében. — 13. Áddus (a görög szövegben: Ádida) = Hádid (v. ö. 12, 38. jegyz.) vára. — *15.* Trifón ehelyütt talán arra a *pénzre*

közül kettőt túsznak, — hogy el ne pártoljon tőlünk, ha ismét szabaddá lett, — és mi elengedjük őt. [17]Bár Simon tudta, hogy tőrbe csalják e beszéddel, mindazonáltal, hogy ne keltsen nagy gyűlöletet Izrael népénél, kiadatta a pénzt és a gyermekeket. Azt mondanák ugyanis, [18]hogy azért veszett el, mert nem küldte el neki a pénzt meg a gyermekeket. [19]Elküldte tehát a gyermekeket meg a száz talentumot. Ám az nem tartotta meg szavát és nem bocsájtotta szabadon Jónatást.

[20]Ezután Trifón betört az országba, hogy elpusztítsa, és elkanyarodtak arra az útra, amely Ádorba vezet. De bárhová ment, Simon mindenütt nyomában volt seregével. [21]A Várban lévők pedig követeket küldtek Trifónhoz, hogy siessen a pusztán keresztül és küldjön nekik élelmet. [22]Trifón készenlétbe helyezte egész lovasságát, hogy odamenjen. Azonban igen sok hó esett azon az éjjelen, és így nem *tudott előbbre jutni a hó miatt; ezért felkerekedett és elment Gálaádba.* [23]Mikor pedig Bászkáma felé közeledett, megölette ott Jónatást és fiait. [24]Majd megfordult Trifón és hazájába tért.

[25]Simon ekkor elküldött és elhozatta testvérének, Jónatásnak csontjait és eltemette őket atyáinak városában, Modinban. [26]Nagy siránkozással siratta meg egész Izrael, és sok napig gyászolták. [27]Simon pedig magas és messzire ellátszó építményt emelt atyjának és testvéreinek sírja fölé, csiszolt kőből elül is, hátul is. [28]Erre hét gúlát

utal, amelyet annak idején Demetriusnak ígért *Jónatás* (v. ö. 11, 28.). — *16. Száz ezüsttalentum* kb. 1 millió pengőnek felel meg. — *18. Azért veszett el,* tudniillik Jónatás.

20—24. Jónatás halála. — *20. Az országba,* Júdeába. — Trifón úgylátszik nem merte megostromolni Hádid várát (v. ö. 13. v. jegyz.), hanem *elkanyarodott* tőle és úgy vonult a Júdea déli részén (Hebrontól délnyugatra, kb. 10 km-nyire) elterülő *Ádor* [a görög szövegben: Ádóra; Krón. II. 11, 9: Ádurám (héber: Ádoráim), a mai Dúra] irányában. — *21.* A jeruzsálemi *Várban* (az Ákrában, v. ö. 1, 35. jegyz.) *lévő* szír őrséget Jónatás zárófala miatt (v. ö. 12, 36.) éhinség fenyegette. — *22. Nem tudott előbbre jutni a hó miatt, ezért felkerekedett és* — a görög szöveg alapján. A Vulgáta szerint: és így nem ment Gálaádba. — *Gálaádról* l. 5, 9. jegyz. — *23. Bászkáma* némelyek szerint a mai Tell Bezúk a Genezáret tavától északkeletre; mások szerint Szichem. (V. ö. Móz. I. 12, 6.) — *És fiait* helyett a görög szöveg ezt mondja: és eltemették ott.

25—30. A Makkabeusok síremléke. — *28.* A *hét gúla* közül három-három az emlék két oldalán állott *egymással szemben,* míg a hetedik, amelyet bizonyára a maga számára emelt Simon, az emlék

állított egymással szemben: atyja, anyja és négy testvére számára. [29]Ezek közé hatalmas oszlopokat helyezett el, az oszlopokra fegyvereket vésetett örök emlékezetül; a fegyverek mellé pedig hajókat, hogy a tengeren járók mindenünnen láthassák. [30]Ez a Modinban emelt síremlék meg van mind a mai napig.

[31]Trifón pedig, mialatt útban volt az ifjú Antiochus királlyal, orozva meggyilkolta őt, [32]és trónra lépett helyette. Fejére tette Ázsia koronáját és súlyos csapással sujtotta az országot.

[33]Simon ezalatt várakat épített Júdeában, ellátta őket kimagasló tornyokkal és hatalmas falakkal, kapukkal meg zárakkal, és élelmet raktározott el az erősségekben. [34]Majd férfiakat választott ki Simon és elküldött Demetrius királyhoz, hogy könnyítsen az ország helyzetén. Trifón minden tette ugyanis csupa rablás volt. [35]Eme szavaira Demetrius király így válaszolt és ezt a levelet írta: [36]Demetrius király üdvözli Simon főpapot, a királyok barátját, a véneket és a zsidók nemzetét! [37]Megkaptuk a küldött arany koszorút és a pálmaágat, és készek vagyunk teljes békét kötni veletek. Ezért megírjuk a királyi tiszteknek, hogy ne szedjék tőletek az általunk elengedett *adókat*. [38]Maradjanak érvényben javatokra adott rendelkezéseink, és azok a várak, amelyeket építtettek, legyenek a tieitek. [39]Megbocsájtjuk mind a mai napig *elkövetett* tévedéseiteket és hibáitokat, és *elengedjük* a koszo-

fejénél, vagy a közepén helyezkedett el. A középső építményt a gúlákkal együtt — *29.* — valószínűleg szabadon álló *oszlopok* vették körül. Ezekre Simon *fegyvereket* és *hajókat* vésetett, mint a zsidók szárazföldi és tengeri hatalmának jelképeit. [A jelentős joppéi (jaffai) kikötőről l. 13, 11. jegyz.] Az emlék a város egy kiemelkedő pontján épült, és így magasba törő oszlopait és gúláit a *tengeren járók* is láthatták. — *30.* Az emlék legalább romjaiban még Eusebius korában K(r. u. a IV. században) is állott.

31—32. Trifón királlyá lesz. — *31.* VI. *Antiochus meggyilkolása* és *Trifón trónralépése* a legnagyobb valószínűség szerint Kr. e. 142-ben történt. — *32. Ázsia* ehelyütt távolabbi értelemben főleg Szíriát jelenti.

33—42. II. Demetrius önkormányzatot biztosít a zsidóknak. — *37.* Demetrius Trifóntól és a pártusoktól (v. ö. 14, 1 skk.) való félelmében kész *teljes*, vagyis minden időre szóló *békét kötni* a zsidókkal. — *Hogy ne szedjék tőletek az általunk elengedett adókat* helyett a görög szöveg csak ennyit mond: hogy (adó) elengedést adjanak nektek. — *39.* E szavak: *tévedéseitek és hibáitok* azokra a meglehetős kemény csapásokra utalnak, amelyeket Jónatás mért ismételten Demetrius seregére. (V. ö. 10, 27 skk; 11, 68 skk.)

rút, mellyel tartoztok. És ha *ezenkívül* valami más vám terheli Jeruzsálemet, az ne terhelje többé. [40]Ha pedig találkozik köztetek arra való ember, hogy felvegyük a mieink közé, felvesszük. Legyen béke közöttünk! [41]A százhetvenedik esztendőben tehát megszabadult Izrael a pogányok igájától, [42]és Izrael népe ezt kezdte írni az okiratokra és a szerződésekre: Simon főpapnak, a fővezérnek és a zsidók fejedelmének első esztendejében.

[43]Abban az időben Simon megszállta Gázát, bekerítette táborával, felállított hadigépeket és a városhoz közel tolatta őket. Majd megrongált egy tornyot, azt hatalmába kerítette, [44]és a hadigépben lévők berontottak a városba. Erre nagy lett a félelem a városban. [45]A városban lévők feleségeikkel és gyermekeikkel együtt, tépett ruhában felálltak a falakra, hangos szóval kiáltoztak és kérték Simont, hogy nyujtsa jobbját nekik, [46]és mondották: Ne a mi gonoszságaink, hanem a te irgalmad szerint fizess meg nekünk! [47]Simon hajlott a kérésre és beszüntette az ostromot. De kiűzte őket a városból, megtisztította ama házakat, amelyekben bálványok voltak, aztán énekszó és az Úr dicsőítése mellett bevonult a *városba*. [48]Kihányt onnan minden tisztátalanságot, és a törvényhez hű férfiakat helyezett el benne. Majd megerősítette és magának is lakást készített benne.

[49]A jeruzsálemi Vár lakóinak pedig lehetetlen volt kilépniök és elmenniök az országba, hogy adás-vevést űzzenek, ezért nagyon szenvedtek az éhségtől, és sokan közülük éhen is pusztultak. [50]Erre Simonhoz kiáltottak békéért. Ő megadta

A koszorúról l. 10, 29. jegyz.) — *40. A mieink*, a királyi tisztek. — *41. A százhetvenedik esztendőben* (Kr. e. 142-ben) *Izrael megszabadult a pogányok* igájától, vagyis visszakapta függetlenségét és — *42. — fejedelmük*, *Simon* új időszámítást kezdett meg.

43—48. Simon elfoglalja Gázát (Gázert?). — *43. Gáza* helyett az 53. v. és 14, 7. 34., valamint Jos. Flavius nyomán a szentírásmagyarázók Gázert olvasnak. Gázer ősrégi jelentős város volt Jeruzsálemtől északnyugatra. (V. ö. Józs. 10, 33.) Lakosai ebben az időben jórészt a pogánysághoz szító zsidók voltak. Meghódolása után a zsidó seregek fővezérének székhelye lett. (V. ö. 53. v.) — A *hadigépek* többnyire faltörő kosokkal ellátott fatornyok voltak, amelyeknek védelme alatt a harcosok biztosabban rombolhatták a várfalat. — *48.* A *tisztátalanságon* ehelyütt a bálványokat és a bálványimádással összefüggő dolgokat kell értenünk.

49—53. A jeruzsálemi Vár Simon kezére kerül. — 50. A tisztáta-

nekik, de kiűzte őket onnan és megtisztította a Várat a tisztátalanságoktól. [51]Majd bevonultak oda a százhetvenegyedik esztendőben, a második hónap huszonharmadik napján énekszóval, pálmaággal, koboz, cintányér, lant, dicsőítő és hálaénekek mellett, mert megtört Izrael nagy ellenségének ereje. [52]Egyben elrendelte, hogy vígság közepette üljék meg évente e napokat. [53]Majd erődítéssel látta el a templomhegyet a Vár szomszédságában, és ott lakott övéivel egyetemben. [54]Mivel pedig úgy látta Simon, hogy fia, János vitéz, hadratermett férfiú, összes seregeinek fővezérévé tette. Ez Gázarában ütötte fel székhelyét.

14. FEJEZET.

II. Demetrius fogságba kerül. — Dicsőítő ének Simonról. — A szövetség megújítása a rómaiakkal és a spártaiakkal. — Emlékirat Simon és családja tiszteletére.

[1]A százhetvenkettedik esztendőben Demetrius király egybegyűjtötte seregét és Médiába ment, hogy segédcsapatokat szerezzen Trifón leverésére. [2]Amikor Árzáces, Perzsia és Média királya meghallotta, hogy Demetrius behatolt országába, kiküldte egyik vezérét,hogy fogja el élve és hozza el hozzá. [3]Ez el is ment és leverte Demetrius seregét. Őt magát fogságba ejtette és elvitte Árzácheshez, s ez tömlöcbe vetette őt.

*lanságok*ról l. 48. v. jegyz. — *51. A százhetvenegyedik esztendőben*, Kr. e. 141-ben. — *A második hónap*, ijjár hava megfelel kb. a mi májusunknak. — Nagy volt az öröm a zsidóknál, hogy annyi éven át folytatott eredménytelen küzdelem után végre a magukénak mondhatták a Várat. Fényes diadalünnepet ültek. Ének és zeneszó mellett *pálmaággal* kezükben felvonulást rendeztek. Simon pedig — *52.* — *elrendelte*, hogy a Vár elestének napját évi ünneppé avassák. — *E napokat*, a görög szövegben: e napot, tudniillik ijjár hó 23-t. — *53.* Simon ettől fogva a *templomhegyen* székelt és főpapi meg kormányzási teendőinek élt. *Fiát*, *Jánost* pedig, aki később utóda lett (v. ö. 16, 21. jegyz.), *Gázara* (Gázer; v. ö. 7, 45.) *székhely*el *fővezérré tette.*

14. *1—3. II. Demetrius fogságba kerül.* — *1. A százhetvenkettedik esztendőben*, Kr. e. 140-ben. — *Média*, az iráni felföldön, még nemrég a szír királyok fennhatósága alatt állott. I. Mitridates (Kr. e. 171—138.) azonban a pártusok birodalmához csatolta. Ez az uralkodó a szent szövegben — *2.* — az *Árzáces* nevet viseli. Árzáces azonban nem tulajdonnév, hanem a pártusok nyelvén egyszerűen csak «királyt» jelent. — A pártus fejedelem azért nevezhető *Perzsia és Média királyá*nak, mert birodalmának ez volt a két főtartománya. — *3.* Ókori profán történetírók feljegyzése szerint Demetrius méltányos elbánásban részesült *fogsága* alatt. Még Mitridates leányát is feleségül kapta.

4Nyugalma volt Júda
egész országának,
Ameddig Simon élt.
Ő javát kereste nemzetének,
Örültek is hatalmának
És dicsőségének minden
időben.
5Dicsőségét azzal tetézte,
Hogy bevette Joppét, a
kikötőt.
Így utat nyitott a tenger
szigeteihez.
6Kitolta nemzetének határait,
Kiterjesztette hatalmát
az országra,
7És számos foglyot szerzett.
Úrrá lett Gázarában, Betszurában és a Várban.
Kihányta a tisztátalanságot onnan,
És nem volt, ki ellene
szegüljön.

8Kiki békességben művelte földjét,
Meg is adta termését Júda
földe,
És gyümölcsét a mezők
fája.
9A vének az utcákon ülve,
Mindannyian az ország
virágzásáról beszéltek,
És díszes hadiruhát öltöttek az ifjak.

10Élelemmel látta el a
városokat,
És erősségekké tette őket.
Emlegették is dicső nevét
a föld széléig.
11Békét teremtett az országban,
És nagy örömmel örvendezett Izrael.
12Szőllőtöve és fügefája
alatt ült mindenki,
És nem volt, ki rettentse
őket.
13Kifogyott ellenségük az országban,
Királyokat tiportak el abban az időben.
14Népének elnyomottait
felsegítette mind.
Buzgólkodott a törvényért
És kiirtott minden istentelent és gonoszt.
15Felékesítette a templomot,
És gyarapította a templom szereit.

16Jónatás halálának
híre eljutott Rómába és a
spártaiakhoz is. Erre ezek
fölötte elszomorodtak.
17Amikor azonban arról
értesültek, hogy helyette
testvére, Simon lett a főpap, és ő uralkodik az

4—15. Dicsőítő ének Simonról, amely kiemeli: 1. sikeres haditetteit (4—7.); 2. békés uralkodását (8—13.); 3. buzgólkodását a törvényért (14—15.). — *5. Joppe* bevételéről l. 13, 11. — *7. Gázara* (Gázer) elfoglalásáról l. 13, 43 skk. — *Betszuráról* l. 4, 61. jegyz. — *A Várról* (az Ákráról) l. 1, 35. jegyz. — *9.* V. ö. Zak. 8, 4 sk. — *12.* Gyakori kép a Szentírásban a békés élet szemléltetésére. — *13. Királyok vesztek el*, VI. Antiochus már halott volt; Demetrius fogságban élt.

16—19a. A szövetség megújítása a rómaiakkal. — *16.* A szövetséget kérő követek most is, mint Jónatás idejében (v. ö. 12, 16.), Numenius meg Antipater (v. ö. 22. v.) voltak.

egész országon és ennek városain, [18]megírták neki érctáblákon, hogy megújítják vele azt a barátságot és szövetséget, melyet testvéreivel: Júdással és Jónatással kötöttek. [19]Ezt felolvasták a gyülekezet előtt Jeruzsálemben.

Ez pedig, annak a levélnek a mása, amelyet a spártaiak küldöttek: [20]A spártaiak főemberei és városai üdvözlik testvéreiket: Simon főpapot, a véneket, a papokat és a zsidók többi népét! [21]A követek, akiket népünkhöz küldöttetek, hírt hoztak nekünk dicsőségtekről, tisztességtekről és örömötökről, és mi megörültünk jövetelüknek. [22]Szavaikat imígyen vettük fel a nép határozatai közé: Numenius, Antiochus fia és Antipater, Jázon fia, mint a zsidók követei, hozzánk jöttek, hogy megújítsák velünk a régi barátságot. [23]Erre úgy határozott a nép, hogy ünnepélyesen fogadja ama férfiakat, és jelentésüket a nép nyilvántartott okirataiba jegyzik bele, emlékezetül a spártai nép számára. Simon főpap részére pedig másolatot készítettünk róla.

[24]Simon ezután Rómába küldte Numeniust ezer mina súlyú nagy aranypajzzsal, hogy megszilárdítsa velük a szövetséget.

Amikor a római nép értesült [25]eme dolgokról, így szólt: Hogyan is fejezzük ki hálánkat Simonnak és fiainak? [26]Talpra állította ugyanis testvéreit, visszaverte tőlük Izrael ellenségeit és visszaadták neki szabadságát! *Ezt* érctáblákra vésték és oszlopra függesztették a Sion-hegyen. [27]Az *emlék-*

19b—23. A szövetség megújítása a spártaiakkal. — *20. A spártaiak főemberei* az eforok voltak. Királyuk már nem volt ebben az időben. — A spártaiak, mint régebben, most is *testvéreiknek* nevezik a zsidókat. (V. ö. 12, 6. 21.)

24a. Simon követet küld Rómába. — A 24. versnek ezt a részét némely szentírásmagyarázó a 16. v. elé helyezi. — A *súlyú* szó úgylátszik valamelyik másoló tévedése folytán került a szövegbe (v. ö. 15, 18.). *Ezer mina súlyú* pajzs ugyanis túlságosan nehéz lett volna (kb. 440 kg). 1000 mina mai pénzértékben kb. 180 ezer pengőt tesz ki.

24b—49. Emlékirat Simon és családja tiszteletére. — *24b.* A *római* szó a görög szövegben nincsen meg. *A nép* a zsidó nép. — *25. Eme dolgok* Simon hőstettei és külpolitikai sikerei, amelyekről az előbbi részben volt szó. A szent író kifejezetten nem mondja, de könnyen feltehető, hogy a Simont kitüntető következő határozatot a zsidó nép azon az összejövetelen hozta, amelyen a követek jelentéseit kihirdették előtte. (Kr. e. 140 őszén; v. ö. 27. v.) — *26. Talpra állította . . . testvéreit* helyett a görög szöveg ezt mondja: Ő, testvérei és atyai háza talpra állították (Izraelt). — Ilyen *oszlopra függesztett,* neves emberek tetteit megörökítő *érctáblák*at Keleten másutt is találtak. — *27. A százhetvenkettedik esztendő* Kr. e

irat így hangzott : A százhetvenkettedik esztendő elul havának tizennyolcadik napján, Simon főpapnak, *az Isten népe fejedelmének* harmadik esztendejében [28]a papok, a nép, a nemzetségfők, az ország vénei nagygyűlésén ezt hirdették ki : Az országunkban gyakran dúló harcokban [29]Simon, Matatiás fia Járib fiai közül meg testvérei kockára tették életüket és szembeszálltak népük ellenségeivel szentélyük megmaradásáért és a törvényért. Ezzel nagy dicsőséget szereztek nemzetüknek. [30]Jónatás maga köré gyűjtötte népét és főpapjukká lett, míg csak népéhez nem tért. [31]Ekkor ellenségeik azt tervezték, hogy összetiporják és elpusztítják országukat és kinyujtják kezüket szentélyük ellen. [32]Ám ellenük állt Simon és küzdött nemzetéért. Sok pénzt fordított arra, hogy felfegyverezze és zsolddal lássa el népének vitéz férfiait. [33]Megerősítette Júdea városait, valamint a Júdea határán lévő Betszurát, amely azelőtt fegyvertára volt az ellenségnek, és zsidó őrséget helyezett el benne. [34]Megerősítette Joppét is a tengerparton, továbbá Gázarát Azótus határában, ahol azelőtt ellenség tanyázott. Zsidókat telepített oda, és elhelyezett bennük mindent, ami *eltartásukhoz* szükséges volt. [35]Amikor aztán látta a nép Simon viselt dolgait és ama dicsőséget, melyet nemzetének iparkodott szerezni, mindeme tetteiért, jámborságáért és nemzetéhez való hűségéért, valamint ama törekvéséért, hogy minden áron naggyá tegye népét, vezérükké és főpapjukká választották. [36]Az ő nap-

140. — *Elul* hava kb. a mi szeptemberünknek felel meg. — *Az Isten népe fejedelmének* helyett a Vulgáta szószerint ezt mondja : Ászárámelben. Az Ászárámel (avagy néhány görög kézirat nyomán helyesebben : szárámel) héber kifejezés, amelyet a görög és a latin fordítás úgylátszik helynévnek vett, Simon főpap címe volt. Jelentése : az Isten népének fejedelme. A szír szöveg ezt fordítja : Izrael fejedelme. — *28. Ezt hirdették ki*, a görög szöveg megfelelő kifejezését némelyek így értelmezik : ezt határozták vagy határoztuk. — *Járib* (helyesebben : Joáríb)-ról l. 2, 1. — *30. Jónatás*ról azért emlékezik meg külön a szent szerző, mert *főpap* is volt. Júdás még nem viselte ezt a tisztséget. — A *31—32.* v. Simonnak Trifón ellen vezetett hadjáratára céloz. (V. ö. 13, 10 skk.) — *33. Betszurá*ról l. 4, 29. jegyz. — *Joppe megerősítéséről* l. 12, 33 ; 13, 29. — *Gázara* vagy Gázer (Gezer) városáról l. 7, 45. jegyz. — *Azótus*ról l. 5, 68. jegyz. — *34. Eltartásukhoz* helyett a görög szöveg szószerint ezt mondja : helyreállításukhoz ; a Vulgáta pedig : megjavításához. — *36. Azokat, akik a Dávid-városban, a jeruzsálemi Várban voltak* helyett a görög szöveg ezt mondja : azokat,

jaiban, az ő keze által sikerült kiverni országukból a pogányokat és azokat, akik a Dávid-városban, a jeruzsálemi Várban voltak, ahonnan ki-kirontottak és beszennyeztek mindent a szentély környékén és nagy kárt tettek a tisztaságban. [37]Majd zsidó férfiakat helyezett el benne a környék meg a város védelmére, és magasabbra emelte Jeruzsálem falait. [38]Demetrius király megerősítette főpapi tisztében, [39]hozzá még felvette bizalmasai sorába és magas kitüntetésben részesítette. [40]Úgy hallotta ugyanis, hogy a rómaiak barátaiknak, szövetségeseiknek és testvéreiknek nevezték a zsidókat és ünnepélyesen fogadták Simon követeit. [41]Továbbá, hogy a zsidók és papjaik azt határozták, hogy ő legyen a fejedelmük és a főpapjuk mindörökké, amíg csak megbízható próféta nem támad. [42]Ő legyen a hadvezérük és ő viselje gondját a szentélynek. Ő rendeljen elöljárókat hivatalaik: az ország, a hadsereg és a várak élére. [43]Ő viselje gondját a szentélynek, és őreá hallgasson mindenki. Az ő nevében állítsanak ki minden szerződést az országban. Öltsön bíbort meg aranyat. [44]Senkinek se legyen megengedve, se a nép, se a papok közül, hogy bármit is hatálytalanítson ezekből avagy ellene szegüljön szavának, az ő

akik a Dávid városban, Jeruzsálemben voltak és várat építettek maguknak. — A *Dávid-városról* l. Kir. II. 5, 9. jegyz. — A jeruzsálemi *Vár*ról (az Ákráról) l. 1, 35. jegyz. — Jos. Flavius szerint Simon nemcsak hogy *kiver*te a *Dávid-városból* a pogányokat, de lerombolta magát a Várat és lehordatta a várhegyet is. Ez azonban úgylátszik nem azonnal a Dávid-város elfoglalása urán történt. A Vár pogány és így vallásilag tisztátalan őrsége már azzal, hogy belépett a templom udvarára, *beszennyezte* a szentélyt és megsértette a vallási *tisztaság*ot. — *38—39.* V. ö. 13, 39. — *40.* V. ö. 16—24. v. — *41.* Az értelmezők általában azt tartják, hogy ez a vers már nem tartozik az előzőkhöz, hanem vele megkezdődik Simon kitüntetéseinek felsorolása az emlékiraton, ezért így fordítják a szöveget: Azt határozták tehát a zsidók stb. Ezt a felfogást egy görög kézirat is támogatja. — Simon már eddig is viselte a főpapi és a fejedelmi tisztséget. Új ebben a határozatban az, hogy a népakarat kifejezetten hozzájárult ahhoz, hogy mindkét hivatalt necsak ő viselje, hanem utódai is örököljék. (V. ö. 49. v.) A törvényes főpapi család (v. ö. 10, 21. jegyz.) és a Júda törzséből való Dávid házának kiváltságait azzal vélte biztosítani a nép, hogy kimondotta: csak addig legyen a legfőbb méltóság Simon és fiainak kezében, amíg idővel valami *próféta* esetleg másként nem intézkedik. (V. ö. 4, 46; Ezdr. I. 2, 63. jegyz.) — *42.* E szavak: *ő viselje gondját a szentélynek* úgylátszik valamelyik másoló tévedéséből került ide a 43. versből. — *43.* Simon nevében kellett *kiállítani minden szerződést*, már csak azért

megkerülésével gyűlést hívjon össze az országban, bíbort öltsön és arany boglárt viseljen. [45]Aki ez ellen vét avagy bármit is meghiúsít belőle, büntetést von magára.

[46]Úgy tetszett tehát az egész népnek, hogy *ebben állapodjanak meg* Simon *javára*, és ilyképen cselekedjenek. [47]Simon reáállott és beleegyezett abba, hogy ő legyen a főpap és a fejedelem, a zsidó nemzet és a papság feje, és élén álljon mindennek.

[48]Azt is határozták, hogy érctáblára vésik ezt az írást és felállítják valami feltűnő helyen a szentély környékén. [49]A kincstárban pedig egy másolatot helyeznek el róla, hogy ez Simonnak és fiainak birtokában legyen.

15. FEJEZET.

VII. Antiochus mindenféle kiváltságban részesíti Simont. — Hadjárata Trifón ellen. — A rómaiak levele a zsidók érdekében. — VII. Antiochus szószegése. Atenobius követsége. — Cendebeus hadjárata Júdea ellen.

[1]Antiochus király, Demetrius fia a tenger szigeteiről levelet küldött Simon *főpapnak*, a zsidó nép fejedelmének meg az egész népnek [2]ilyen tartalommal: Antiochus király üdvözli Simon főpapot és a zsidók népét! [3]Minthogy néhány mihaszna ember hatalmába kerítette atyáink trónját, és én elhatároztam, hogy visszakövetelem a királyi méltóságot és helyreállítom azt úgy, amint azelőtt volt, válogatott hadsereget gyüjtöttem és

is, mert az ő uralkodásával új időszámítást kezdettek meg. (V. ö. 13, 42.) — A *bíbor*palástról l. 10, 20. jegyz. — Az *aranyboglár*ról l. 10, 89. jegyz.

46—47. Simon elvállalja a főpapi és a fejedelmi tisztséget. — *46. Ebben állapodjanak meg Simon javára* a görög szöveg alapján; a Vulgáta szószerint: (hivatalába) iktatják Simont. — *47.* Simon a zsidó nép *fejedelme* volt ugyan, országa azonban továbbra is tulajdonképen a szír királyok birodalmának egyik tartománya maradt. Eme királyok hatalmának fokozatos letűntével azonban mindinkább gyarapodott a Hasmoneus uralkodók tekintélye és önállósága.

48—49. Az emlékiratot megörökítik érctáblán, és másolatban elhelyezik a templom kincstárában. — *49. A kincstár*nak külön épülete volt a templom közelében. A fontosabb állami okiratokat is benne helyezték el.

15. *1—9. VII. Antiochus mindenféle kiváltságban részesíti Simont.* — *1.* Miközben II. Demetrius a pártusok fogságában volt (v. ö. 14, 1 skk.), öccse, VII. *Antiochus* sietett megszerezni magának a koronát. Szide városában (Kisázsia déli részén) nevelték. Ezért Szidetesnek is nevezték. Antiochus 139 nyarán indult el Ródus *szigetéről* Antiochia felé. Jos. Flavius szerint a városok Trifóntól (v. ö. 11, 39. jegyz.) való félelmükben nem szívesen látták őt falaik között. Nagyon is érdekében állott tehát, hogy megnyerje a maga számára *Simon főpap meg* a zsidó *nép* barátságát. —

hadihajókat szereltem fel. [4]Be akarok nyomulni az országba, hogy bosszút álljak azokon, akik romlásba döntötték országunkat és elpusztítottak sok várost királyságomban. [5]Nos tehát, én jóváhagyom neked mindazt az adóelengedést, amelyet valamennyi király én előttem tett a te javadra és *felmentelek* a többi szolgáltatás alól is, amely alól ők felmentettek téged. [6]Megengedem, hogy saját pénzt veress országodban. [7]Jeruzsálem és a szentély pedig szabad legyen. A tiéd maradjon minden fegyver, melyet szereztél és minden vár, melyet építettél és amely kezeden van. [8]Elengedem neked továbbá mindazt, amivel a királynak tartozol, és amivel a királynak a jövőben tartoznál mostantól fogva minden időre. [9]Amint pedig hatalmunkba kerítettük az országot, nagy kitüntetéssel tüntetünk ki téged, valamint nemzetedet meg a templomot, úgyhogy dicsőségteknek híre megy majd az egész földön.

[10]Elindult tehát Antiochus a százhetvennegyedik esztendőben atyái földére, és melléje állott minden sereg. Csak kevesen maradtak Trifónnál. [11]Ezt üldözőbe vette Antiochus király, és ő a tengerparton menekülve, Dórába érkezett. [12]Úgy látta ugyanis, hogy sok baj gyülemlett össze feje felett, és a sereg elpártol tőle. [13]Antiochus megszállta Dórát százhúszezer fegyveressel és nyolcezer lovassal, [14]és bekerítette a várost. A tenger felől a hajók támadtak, és így szárazon és vizen szorongatta a várost és elzárták mindenki elől a ki- és bejárást.

5. Simon eddig élvezett adómentességén kívül (v. ö. 13, 37—39.) — *6.* — a *pénzverés* kiváltságát is megkapja VII. Antiochustól. — *7. Jeruzsálem és a szentély szabad legyen*, vagyis VII. Antiochus polgári és vallási szabadságot ígér a zsidóknak. A fordítás a görög szöveget követi. A Vulgáta ezt mondja: Jeruzsálem szent és szabad legyen. — *A tiéd maradjon minden fegyver . . . vár*, v. ö. 10, 31; 14, 33.

10—14. VII. Antiochus hadjárata Trifón ellen. — *10. A százhetvennegyedik esztendőben*, Kr. e. 138-ban Antiochus elindult *atyái földére*, Szíriába és megérkezett hajóhadával Szeleuciában, Antiochia kikötőjében. — *11.* Jos. Flavius szerint Trifón meg is ütközött Antiochussal, de kevésszámú csapatával vereséget szenvedett és *Dóra* várába menekült. — E szavakat: *a tengerparton menekülve, Dórába érkezett* a görög szöveg nyomán általában így értelmezik: és menekültében a tengerparti Dórába érkezett. — *Dóra* (ma Tantura) vára a palesztinai Cezáreától északra, kb. 9 km-nyire a Földközi tenger partján terült el. (V. ö. Józs. 11, 2. jegyz.)

15Közben megjöttek Numenius és társai Rómá városából, és a királyokhoz meg a tartományokhoz címzett leveleket hoztak magukkal. Tartalmuk ez volt: 16Lucius, a rómaiak konzula üdvözli Ptolemeus királyt! 17Eljöttek hozzánk a zsidók követei, a mi barátaink, kiket Simon főpap és a zsidók népe küldött, hogy megújítsák a régi barátságot és szövetséget. 18Ezer mína értékű aranypajzsot is hoztak magukkal. 19Erre úgy határoztunk, hogy ezt írjuk a királyoknak és a tartományoknak: ne hozzanak bajt reájuk, és ne hadakozzanak se ellenük, se városaik meg tartományaik ellen, és ne nyujtsanak segítséget támadóiknak. 20Azt is jónak láttuk, hogy elfogadjuk tőlük a pajzsot. 21Ha országukból esetleg néhány elvetemült ember menekült volna hozzátok, adjátok ki őket Simon főpapnak, hogy törvényük szerint megbüntesse őket. 22Ugyanilyen értelemben írtak Demetrius királynak, Áttálusnak, Áriárátesnek, Árzácesnek, 23továbbá minden országnak: Lámpszákusnak, a spártaiaknak, Délosznak, Mindusnak, Szicionnak, Káriának, Számosznak, Pámfiliának, Liciának, Álikárnásszusnak, Kóosznak, Szidének, Árádosznak, Ródusnak, Fázelisznak, Gortinának, Gnidusnak, Ciprusnak et Cirénének. 24Egy másolatot pedig el-

15—24. A rómaiak levele a zsidók érdekében. E levél közlése céljából a szent szerző megszakítja Dóra ostromának elbeszélését (folytatását l. 25. v.), nyilván azért, mert — *15.* — *Numenius és társai* épen ebben az időben érkeztek haza követségükből. Numenius ugyan már Kr. e. 141-ben indult el Júdából (v. ö. 14, 24.), de úgylátszik, hosszabb ideig tartózkodott Rómában, visszatérőben pedig személyesen kézbesítette a reábízott levelek egy részét. — *16. Lucius* a legnagyobb valószínűség szerint Lucius Calpurnius Piso, aki ebben az időben volt konzul Rómában. — A szent szerző a sok közül a VII. *Ptolemeus* Fiszkonhoz [Kr. e. 170 (146)—117.] intézett levelet közli. Talán azért, mert ő volt a legtekintélyesebb a szóbanforgó királyok között. — *18.* A *pajzs*ról l. 14, 24. jegyz. — *22.* Ptolemeuséhoz hasonló levelet kapott négy uralkodó: II. *Demetrius* (v. ö. 10, 67 skk.), aki ebben az időben — úgylátszik — már visszanyerte szabadságát; II. *Áttálus* (Kr. e. 159—138.) pergamoni, V. *Áriárátes* (Kr. e. 162—131.) kappadóciai és *Árzáces* pártus király, akit tulajdonképen I. Mitridátes néven ismer a történelem (v. ö. 14, 2. jegyz.), továbbá — *23.* — több ország, város és sziget. — *Lámpszákus* városa Miziában volt a Hellespontosz bejáratánál. A görög szöveg azonban e helyütt: *Számpszámét* említ, melyről semmi biztosat sem tudunk. — *Délosz* az Egei tenger egyik szigete. — *Mindus* (a görög szövegben Myndosz, ma Menteh) kikötőváros volt a kisázsiai Káriában. — *Szicion* városa (ma Bazilika) a Peloponnézusban, Korintustól nyugatra terült el. — *Kária* Kisázsia délkeleti részének tarto-

küldtek belőle Simon főpapnak és a zsidók népének.

25Antiochus király pedig megszállta a második *napon* Dórát. Összevont újabb és újabb csapatokat, felállította a hadigépeket, és ekképen úgy körülzárta Trifónt, hogy az el nem menekülhetett. 26Simon kétezer válogatott férfiút küldött segítségére, azonkívül ezüstöt, aranyat és bőséges hadifelszerelést. 27Ő azonban nem fogadta el, sőt megszegett mindent, amiben annakelőtte megegyezést kötött vele, és ellenségévé lett. 28Majd elküldte hozzá Atenóbiust, egyik bizalmasát, hogy ezeket a szavakat közölje vele: A ti kezetekben vannak országom városai: Joppe, Gázara és a jeruzsálemi Vár. 29Határukat elpusztítottátok, súlyos csapást mértetek az országra, és meghódítottátok birodalmam sok helységét. 30Most tehát, adjátok vissza az elfoglalt városokat és ama helységek adójövedelmeit, amelyeket Júdea határain túl hatalmatokba kerítettetek. 31Ha nem: akkor fizessetek értük ötszáz ezüst talentumot; újabb ötszáz talentumot pedig az okozott kár meg a városok adója fejében, különben odamegyünk és harcra kelünk ellenetek. 32Elment tehát Atenóbius, a király bizalmasa Jeruzsálembe. S amikor látta Simon dicsőségét, a csillogó aranyat és ezüstöt meg a számos szolgahadat, elálmélkodott rajta. Majd megjelentette neki a király üzenetét. 33Simon ezekkel a szavakkal válaszolt neki: Idegen területet

mánya volt. — *Számosz* sziget Kisázsia nyugati partja közelében. — *Pámfília* és *Lícia* kisázsiai tartományok voltak. — *Álikárnásszus* (Hálikárnasszosz, ma Bodrum) hajdan Kária fővárosa volt. — *Kóosz* az Egei tenger egyik szigete. — *Szide* (ma Eszki-Ádália) városa Pámfiliában terült el. — *Árádosz* a mai Ruád szigete a főniciai tengerpart közelében, Szidontól északra. — *Ródus* sziget a Földközi tengerben, Káriával szemben. — *Fázelisz* Lícia egyik városa volt. — *Gortina* jelentős város volt Kréta nyugati felében. — *Gnidus* Kária egyik városa volt. — *Ciréne* vagy Kiréne a Kirénáika nevű egyiptomi tartomány fővárosa volt.

25—37. VII. Antiochus szószegése. Atenóbius követsége. — *25. A második napon*, tudniillik Dóra várához való érkezése után. E szavakat némelyek közbevetésnek veszik és így értelmezik: hogy még egyszer említsük. — *28. Gázara* (Gázer, Gezer) városáról l. 7, 45. jegyz. — A *jeruzsálemi Vár*ról l. 1, 35. jegyz. — *30. A Júdea határain túl* lévő három kerület (v. ö. 10, 30; 11, 34.) *helységeinek adójövedelme* fejében — *31.* — követelt *ötszáz ezüst talentum* igen tekintélyes összeg, kb. 5 millió 250 ezer pengő volt. — *32. A csillogó arany és ezüst* helyett a görög szöveg ezt mondja: a pohárszéket az arany és az ezüst edényekkel.— Simon úgylátszik mindent elkövetett, hogy tekintélyét emelje a király követe előtt, ezért keleti szokás szerint (v. ö. Iz. 39, 2 skk.) minden drágaságát meg-

tet nem vettünk el, és nem is birtokolunk idegen jószágot, csak atyáink örökségét, melyet jogtalanul bitoroltak egy ideig ellenségeink. [34]S mi, mivel jó alkalom kínálkozott számunkra, magunknak követeljük atyáink örökségét. [35]Ami pedig Joppét és Gázarát illeti, melyet te visszakövetelsz, ezek sok kárt tettek a népben és országunkban. Mindazonáltal adunk értük száz talentumot. Atenóbius egy szóval sem válaszolt, [36]hanem felindultan visszatért a királyhoz, és jelentést tett neki e szavakról, Simon fényűzéséről és mindarról, amit látott. Erre nagy haragra gerjedt a király. [37]Közben Trifón hajón Ortóziába menekült.

[38]A király erre a tengerpart számára Cendebeust fővezérré tette. Melléje adott gyalogos meg lovas hadat, [39]és megparancsolta neki, hogy Júdea ellen vonuljon seregével. Egyben elrendelte, hogy építse ki *Kedrónt*, erősítse meg a város kapuit és hadakozzék a nép ellen. A király maga Trifónt vette üldözőbe. [40]Cendebeus elment Jámniába és elkezdte zaklatni a népet, lábbal taposni Júdeát, foglyul ejteni és öldösni az embereket. Majd felépítette *Kedrónt*, [41]és lovasokat meg katonákat helyezett el benne, hogy kirontsanak és portyázza-

mutatta neki. — *33. Atyáink öröksége* az Ígéret földe. Határait l. Móz. II. 23, 31. — *35. Joppe* (v. ö. 10, 75. jegyz.) és *Gázara* (v. ö. 7, 45. jegyz.) elvesztése nagy kárt jelentett a szír királyok számára, mert ezek a városok — amennyiben idegen kézen voltak — elzárták az utat Egyiptom felé. Simon belátja ezt, ezért — elveinek fenntartása mellett — tisztán a béke kedvéért, kárpótlásul felajánl értük *száz talentumot*, vagyis valamivel többet, mint 1 millió pengőt. — *36. A király haragja* annál nagyobb volt, mert Simon ellenkezéséhez még az is hozzájárult, hogy — *37. — Közben Trifón . . . elmenekült* Dóra várából és így az ostrom hiábavaló volt. — *Ortózia* városa Tripolisztól északra, a fóniciai tengerparton terült el.

38—41. Cendebeus hadjárata Júdea ellen. — 38. A tengerpart Filisztea és Fönicia. — *Fővezér* helyett a görög szöveg : fővezértársat vagy : második fővezért említ. — *39. Kedrón* a görög szöveg és Vulgáta 16, 9 alapján. A Vulgátában ehelyütt és a 40. versben Gedor áll. Ez a Kedrón városa (ma Katra) magaslaton épült, Jámniától délkeletre, közel Modinhoz és Júdea határához. (V. ö. 16, 4 skk.) — *Trifón* az ókori történetírók feljegyzése szerint Apáméaba, Szíria belsejébe menekült Antiochus elől, és ott végső kétségbeesésében önmaga vetett véget életének. — *40. Cendebeus* kezdetben *Jámniában* (v. ö. 4, 15. jegyz.), majd *Kedrónban* (v. ö. 39. v. jegyz.) ütötte fel főhadiszállását. Innét be-betört Júdeába és portyázásaival *zaklatni kezdte* a zsidó *népet*. — *Lábbal taposni Júdeát* helyett a görög szöveg ezt mondja : betörni Júdeába. — *Felépítette* a görög szöveg alapján ; a Vulgáta szószerint : kezdte felépíteni.

nak Júdea útjain, amint azt a király elrendelte neki.

16. FEJEZET.

Cendebus hadjárata Júdea ellen. (Folytatás.) — Simon halála. — Ptolemeus áruló terveinek meghiúsulása. János menekülése. — A János tetteit megörökítő évkönyv.

[1]Ekkor felment János Gázarából és jelentette atyjának, Simonnak, mit tesz Cendebeus a népükkel. [2]Simon erre magához hívta két idősebbik fiát: Júdást meg Jánost és így szólt hozzájuk: Én magam meg testvéreim és atyám háza ifjúkorunktól fogva harcolunk Izrael ellenségeivel szemben mind a mai napig, és Izrael egynéhányszor sikeresen menekült meg általunk. [3]Most már azonban megöregedtem. Lépjetek ezért ti az én és testvérem helyébe. Induljatok el és harcoljatok nemzetünkért. Az ég segítsége legyen veletek! [4]Majd összeválogatott az országból húszezer harcratermett férfiút meg lovasokat, és elindultak Cendebeus ellen. Modinban töltötték az éjjelt. [5]Reggel aztán felkerekedtek és a síkságra vonultak. És íme, szemben állt velük a gyalogosok és a lovasok temérdek csapata. Csak egy sebes patak választotta el őket egymástól. [6]Amikor pedig elindult ellenük hadi népével, észrevette, hogy a nép fél átkelni a patakon. Ezért ő maga gázolt át elsőnek. Mikor ezt látták az emberek, ők is átvonultak nyomában. [7]Majd kettéosztotta a *hadi*népet és a lovasokat a gyalogosok között *állította fel*. Az ellenség lovassága ugyanis igen nagyszámú volt. [8]Majd megfujták a szent trombitákat, és Cendebeus futásnak eredt seregével. Sokan elestek közülük sebeikben, a többiek pedig a várba menekültek. [9]Júdás, János testvére ekkor szintén megsebesült. János üldözőbe vette őket egészen Kedrónig, melyet *Cendebeus* megerősített.

16. *1—10. Cendebeus hadjárata Júdea ellen.* (Folytatás.) — *1.* Cendebeus főhadiszállásához legközelebb *Gázara* (Gázer vára (v. ö. 7, 45. jegyz.) állott, ahol Simon fia, *János* állomásozott (v. ö. 13, 54.) — *2. Testvéreim:* Júdás és Jónatás. — *3. Lépjetek ezért ti az én és testvérem* (t. i. Jónatás) *helyébe*, a görög szöveg alapján. A Vulgáta szószerint: Legyetek az én helyemben és az én testvéreim. — *4.* A seregszemlét még Simon végezte Jeruzsálemben, magát a hadjáratot azonban fia, János vezette, akit Simon a hadak fővezérévé tett (v. ö. 13, 53.) — János nyilván azért vezette seregét *Modinba* (v. ö. 2, 1. jegyz.), hogy ott, a hősök sírjánál bátorságot merítsenek katonái. — *6.* V. ö. 5, 43. — *Ő*, t. i. János. — *8. A szent trombitákról* l. Móz. IV. 10, 8. — A *szent* szó a görög szövegben nincsen meg. — *9. Kedron*ról l. 15, 39. jegyz. —

[10]Mások a tornyokba menekültek Azótus mezején. Ám ő felgyujtotta őket, és kétezer ember esett el közülük. Ő azonban épségben tért vissza Júdeába.

[11]Jerichó síkságára pedig Ptolemeust, Abóbus fiát küldték ki vezérnek, kinek bőven volt ezüstje és aranya, [12]hiszen a főpap veje volt. [13]Ám gőg szállta meg szívét, és az ország urává akart lenni. Ezért cselt szőtt Simon és fiai ellen, hogy eltegye őket láb alól. [14]Simon éppen Júdea országának városait járta, hogy gondoskodjék szükségleteikről, és a százhetvenhetedik esztendő tizenegyedik hónapjában — ez sábát hava — fiával Matatiással és Júdással együtt lement Jerichóba. [15]Abóbus fia az általa épített Dók nevű kis várban fogadta őket álnokul, és tiszteletükre fényes lakomát rendezett. Titokban azonban embereket rejtett el ottan. [16]Amikor azután Simon meg fiai már megrészegültek, felemelkedett Ptolemeus övéivel együtt, megragadták fegyverüket, benyomultak a lakoma termébe és meggyilkolták őt két fiával és néhány szolgájával egyetemben. [17]Ezzel nagy gazságot követett el Izraelen és gonosszal fizetett a jóért.

[18]Ptolemeus erről írásban értesítette a királyt, hogy az sereget küldjön segítségére és átadja neki az országot városaikkal és az adókkal együtt. [19]Másokat Gázarába menesztett, hogy tegyék el láb alól Jánost. A parancsnokoknak meg azt írta levél-

*10. Azótus*ról l. 5, 68. jegyz. — Ilyen *őrtornyok*ról l. Kir. IV. 17, 9; 18, 8. — Az *elesettek* száma a különböző kéziratokban ezer és háromezer között mozog. — *Ő*, t. i. János.

11—17. Simont orvul meggyilkolja veje, Ptolemeus. — *11.* Cendebeus hadjárata és az itt elbeszélt események között kb. két esztendő telt el. — *Jerichó síkság*ának a Holttenger északi partvidékét nevezték. — *12. A főpap* Simon. — *14.* Ellenőrző útja alkalmával *Simon... a százhetvenheledik esztendő tizenegyedik hónapjában, sábát* (helyesebben: sebát) *havá*ban, vagyis Kr. e. 134 februárjában érkezett *Jerichóba*. — *15.* Álnok tervét Ptolemeus nem merte végrehajtani Jerichóban, azért apósát és sógorait *Dók* várába csalta, mely Jerichótól valamivel északnyugatra egy dombtetőn emelkedett.

18—22. Ptolemeus áruló tervei meghiúsulnak. János megmenekül. — *18. A király* VII. Antiochus Szidetes. (V. ö. 15, 1. jegyz.) — *Az országot és városaikat az adókkal együtt* (v. ö. 15, 30.) kifejezés helyett a görög szöveg ezt mondja: országukat és a városokat. A *városok*on nyilván a Júdeához csatolt három kerületet (v. ö. 10, 30; 11, 34.) kell értenünk. — Mind a Vulgáta, mind pedig a görög szöveg kétféleképen magyarázható. Vagy úgy, hogy Ptolemeus a királynak akarja átadni az országot meg a városokat, vagy megfordítva. — *Gázara* (Gázer) városáról l. 7, 45. jegyz. —

ben, hogy jöjjenek el hozzá, és ő megajándékozza őket ezüsttel, arannyal meg egyéb ajándékokkal. [20]Ismét másokat azért küldött ki, hogy foglalják el Jeruzsálemet és a templomhegyet. [21]Valaki azonban előrefutott és hírülvitte Jánosnak Gázarába, hogy megölték atyját és testvéreit. Sőt elküldött, hogy téged is meggyilkoljanak. [22]Amint ezt meghallotta, nagyon megijedt. Majd megragadta azokat az embereket, akik őt elveszteni jöttek, és megölte őket. Már tudta ugyanis, hogy életére törnek.

[23]Ami János további történetét : harcait, vitézül véghezvitt hőstetteit, a tőle emelt falak építését és *egyéb* viselt dolgait illeti, [24]ezeket mind feljegyezték papságának évkönyvében attól kezdve, hogy főpappá lett atyja után.

21. Elküldött, tudniillik Ptolemeus. — Szerencsés megmenekülése után János Jeruzsálembe sietett és átvette a főpapi és a fejedelmi tisztet. A történelemben Joannes Hyrcanus néven szerepel (Kr. e. 134—103.). Alatta, és pedig VII. Antiochus Szidetesnek Kr. e. 129-ben bekövetkezett halála után szabadult fel Júdea teljesen a szír királyok fennhatósága alól. — Ptolemeus további sorsáról a Szentírás nem beszél. Jos. Flavius feljegyzéseiből tudjuk, hogy még sok kegyetlenséget követett el, de végül is idegenbe menekült János büntető haragja elől.

23—24. Az az évkönyv, mely János (Joannes Hyrcanus) *tetteit örökítette meg,* számunkra elveszett.

A MAKKABEUSOK II. KÖNYVE.

A Makkabeusok II. könyvének szerzője két nagyjelentőségű, örvendetes eseményt állított elbeszélésének középpontjába: 1. a pogányok által megfertőzött jeruzsálemi templomnak megtisztítását és megszentelését (10, 1. skk.); 2. Júdásnak Nikánoron aratott fényes diadalát (15, 1. skk.). Ezzel a tárgykitűzéssel két, csaknem egyenlő részre osztotta művét. Rövid bevezetés (2, 20—33.) után ugyanis elmondja azokat a gyászos eseményeket (templomrablások, vallástiltó rendelkezés, templomgyalázás, vallásüldözés) és azokat a harcokat, amelyek IV. Szeleukus (Kr. e. 187—176.) és IV. Antiochus Epifánes (Kr. e. 175—163.), szeleucida királyok alatt megelőzték és előkészítették a templom megtisztítását, majd magát a templomszentelés ünnepét írja le (3, 1—10, 8.). A könyv második részében pedig Júdásnak IV. Antiochus Epifánes, V. Antiochus Eupátor (Kr. e. 163—162.) és I. Demetrius (Kr. e. 162—150.) seregeivel vívott harcairól szól, melyek végül is a Nikánoron aratott győzelemhez és a Nikánor-nap megüléséhez vezettek (10, 9—15, 37.). A művet aztán egy kerekded kis befejezés zárja be (15, 38—40.). Az anyagnak ezzel a kiválasztásával és elrendezésével lélektani szempontokat is követ a szent szerző, amennyiben művének mindkét részében a gyászos események okozta lesujtottságból az öröm és a diadalérzet tisztultabb légkörébe akarja felemelni a jámbor olvasó lelkét.

A mai kánoni könyv elején álló leveleket (1, 1—2, 19.), úgylátszik, nem maga a könyv szerzője illesztette műve élére. Ezek csak később kerültek oda. Mint a kánoni könyv tartozékai, természetesetesen épen úgy sugalmazottak, mint a könyvnek többi része. A sugalmazás azonban csak a levelek hűséges közléséért szavatol, tartalmukért maguk a levél írói felelnek.

A Makkabeusok II. könyvének elbeszélése, amely egészben véve kb. csak 18 év (Kr. e. 178—160.) történetét öleli fel, részben IV. Szeleukus király uralkodásának utolsó éveibe (Kr. e. 178—176.) nyúlik vissza, részben pedig párhuzamosan halad az I. könyv elbeszélésével és azt sok tekintetben kiegészíti. A párhuzamos elbeszélések között mutatkozó látszólagos eltérések helyes magyarázattal kiküszöbölhetők. Az időszámításban jelentkező nehézségek megoldása céljából pedig azt kell figyelembe vennünk, hogy Makk. I. Kr. e. 312-től, Makk. II. pedig Kr. e. 311-től számítja az éveket.

A Makkabeusok II. könyve nagyfontosságú hittani igazságokat tartalmaz. Így, amellett, hogy sűrűn és nyomatékosan hangsúlyozza az Isten mindenhatóságát és igazságosságát, világosan tanítja : a legszorosabb értelemben vett *teremtés* tanát (7, 28.); az *angyalok* létezését (3, 25 skk.) ; a lélek *halhatatlanságát* és a test *feltámadását* (6, 26; 7, 14.); az *örök életet* és az *örök halált* (7, 9. 11. 14.); a *szentek egyességét: a)* imádsággal és áldozattal segíthetünk elhúnyt testvéreinken ; v. ö. 12, 42 skk. ; *b)* az üdvözült lelkek könyörögnek értünk az égben és könyörgésük meghallgatásra talál az Istennél ; v. ö. 15, 13. skk. Ugyancsak ez a könyv tartalmazza az első részletes vértanutörténeteket is. (V. ö. 6. és 7. fej.)

Érdekes és az egész ószövetségi irodalomban egyedülálló a könyv keletkezésének módja. Makk. II. ugyanis kivonata egy bizonyos cirénei (északafrikai) származású Józon (Jesua = Jézus) öt könyvből álló görög nyelvű művének (v. ö. 2, 28.), mely, úgylátszik, már Kr. e. 160 előtt keletkezett. Júdás elestét (v. ö. Makk. I. 9, 1 skk.) ugyanis még csak nem is sejteti. Józon tehát szem- és fültanuktól hallhatta, esetleg maga is átélhette a művében leírt eseményeket. A kánoni könyv szerzőjének a kivonat készítőjét kell tartanunk, aki a sugalmazás erejénél fogva kiválogatta Józon művéből s esetleg egyéb [pl. a jeruzsálemi és az antiochiai levéltárban talált (v. ö. 6. és 7. fej.)] forrásokból a megbízható és közlésre alkalmas anyagot és — az újabb szentírásmagyarázók általános véleménye szerint — kezességet is vállal annak tartalmi igazságáért, ha csak adott esetben kifejezetten nem mondja, hogy másnak véleményét idézi. (Így pl. a 8. fej.-ben azt írja meg a rómaiakról,

amit *Júdás hallott* róluk.) A szintén görög nyelvű kivonat Kr. e. 160, sőt valószínűleg csak a Makk. I. könyvének keletkezése után, tehát a Kr. e. I. század folyamán készült a görög ajkú zsidóság számára. A kivonat készítője — mint Józon is — hitéért rajongó, jámbor zsidó ember volt; közelebbit azonban semmit sem tudunk róla.

A művet már eredeti görög nyelvezete miatt sem vehették fel a héber nyelvű szentkönyvek sorába, és nem olvashatták a templomi istentiszteleten. A görögajkú zsidók azonban szent könyvnek ismerték el és bele is vették a Hetvenes gyüjteménybe; Szent Pál — úgylátszik — szintén ismerte és a zsidókhoz írt levelében (11, 35.) fel is használta a könyv egyes részleteit (6. és 7. fej.). Mint a Makkabeusok I. könyvét, úgy a II-at is Keleten a szír és az alexandriai, nyugaton pedig az északafrikai és a római egyházak ismerték el egyhangúan sugalmazott könyvnek. Ezeknek a nagytekintélyű egyházaknak erős és állhatatos meggyőződésében mutatkozó apostoli hagyomány aztán több tartományi (így a 398. évi hippói, meg a 397. és a 419. évi karthágói) zsinat megnyilatkozása nyomán ünnepélyesen is kifejezésre jutott a flórenci (1441.) és a trienti (1546.) szent zsinatok ama tanításában, amely a Makkabeusok II. könyvének kánoni tekintélyt biztosít.

1. FEJEZET.

A jeruzsálemi zsidóknak az egyiptomi zsidókhoz intézett első és második levele.

[1]Testvéreiket, az egyiptomi zsidókat üdvözlik és nekik békességet kívánnak zsidó testvéreik Jeruzsálemben és Júdea földén! [2]Tegyen jót veletek az Isten és emlékezzék meg ama szövetségéről, melyet Ábrahámmal, Izsákkal és Jákobbal, hűséges szolgáival kötött. [3]Adjon mindnyájatoknak olyan lelkületet, hogy teljes szívvel és készséges

I. Bevezető levelek (1, 1—2, 19.). A könyv bevezetése. (2, 20—33.)

1. *1—10a. A jeruzsálemi zsidóknak az egyiptomi zsidókhoz írt első levele.* — *1.* A görög szöveg így hangzik: Üdvözlet a testvéreknek, az egyiptomi zsidóknak! A zsidó testvérek Jeruzsálem és Júdea földén jó egészséget kívánnak. — Az első köszöntés úgylátszik a levél címzése volt, mely a tekercs külső oldalán állott. A levél maga pedig a második jókívánsággal kezdődött. — Egyiptomban, főleg Alexandriában ebben az időben sok zsidó élt. Maga I. Ptolemeus, Lagosz fia Kr. e. 320 körül több mint százezret telepített le közülök országában. — *2.* Az *Istennek Ábrahámmal*,

lélekkel szolgáljatok neki és teljesítsétek akaratát. [4]Nyissa meg szíveteket az ő törvénye és parancsai számára, és szerezzen békességet. [5]Hallgassa meg imáitokat, engesztelődjék meg irányotokban és el ne hagyjon titeket gonosz időben. [6]Ezért imádkozunk itt most értetek. [7]Demetrius uralkodásának idejében, a százhatvankilencedik esztendőben mi zsidók írtunk nektek arról a szorongatásról és támadásról, mely azokban az esztendőkben ért minket, amikor Józon hűtlenné lett a szent földhöz s az országhoz [8]és felégették a kaput és ártatlan vért ontottak. Mi azonban az Úrhoz könyörögtünk és meghallgatásra találtunk. Erre égő- és eledeláldozatot mutattunk be, meggyujtottuk a mécseseket és kitettük a kenyereket. [9]Üljétek meg tehát ti is kászlev havának sátoros ünnepét! [10]A százhetvenkilencedik esztendőben.

Jeruzsálem és Júdea népe, a nagytanács meg Júdás üdvözlik Arisztobuloszt, Ptolemeus király-

*Izsák*kal és *Jákob*bal kötött *szövetségéről* l. Móz. I. 15, 1 skk; 17, 2 skk.; 28, 12 skk. — 7. II. *Demetrius* Nikátorról l. Makk. I. 10, 67skk. — *A százhatvankilencedik esztendőben*, Kr. e. 143-ban. — *Józon*ról azért mondja a szent író, hogy *hűtlenné lett a szent földhöz* (v. ö. Móz. II. 3, 5.), mert törvényellenes módon, pénzért vásárolta meg Antiochus Epifánestől a főpapi tisztet (v. ö. 4, 7 skk.) és az országot pogánnyá igyekezett tenni; *az országhoz* pedig azért, mert a szírekkel barátkozott és nekik igyekezett kiszolgáltatni Júdeát. — *Józon* után a görög szöveg hozzáteszi: híveivel együtt. — *8.* A templom*kapu felégetéséről* l. Makk. I. 4, 38; II. 8, 33. — A *vér*ontásról l. Makk. I. 1, 37. 60; II. 5, 13. 26; 6, 1 skk. — A zsidók *könyörgéséről* l. 8. 14. sk. — Az *áldozatok bemutatásáról*, *mécsesek gyujtásáról* és *kenyerek* kihelyezéséről, vagyis a templom megtisztításának és újraszentelésének ünnepéről l. Makk. I. 4, 49. skk.; II. 10, 1 skk. — *9.* Az itt említett *sátoros ünnep* (v. ö. Móz. III. 16, 13 skk.; 23, 29 skk.) *kászlev* (vagy kiszlev) *hav*ában tulajdonképen a templomszentelés ünnepe a Kr. e. 164. év decemberében, melyet a tisri, azaz október havában elhanyagolt sátoros ünnep módjára ültek meg a zsidók. (V. ö. I. 4, 59; II. 10, 1 skk.) — *10a. A százhetvenkilencedik esztendőben* (Kr. e. 124.) a levél keltezése. A görög szövegekben ehelyütt eltérők a számok: 180, 88, 148. Újabb értelmezők az utolsót tartják a legvalószínűbbnek. Eszerint tehát a szóbanforgó levelet Kr. e. 164 végén, avagy 163 elején, tehát röviddel a templom megtisztításának és felszentelésének ünnepe után írták. Ennek a véleménynek a hívei egyúttal azt is vallják, hogy 1, 1—10a. két levelet tartalmaz, melyek közül az elsőt (1, 1—7a) 169-ben (7a) kelteztek, a másikat pedig (7b—10a) 148-ban.

1, 10b—2, 19. A második levél először is a zsidó nép ellenségeinek megalázásáról és Antiochus fővezér haláláról (11—17.) szól; majd csodás történeteket beszél el, bevezetésül a templomszentelés ünnepének megüléséhez (1, 18—2, 15); végül felhívást intéz az egyiptomi zsidósághoz, hogy ők is vegyenek részt ezen az ünnepen (2, 16—18). — *10b.* A levél címzése. — A *Jeruzsálem* szót ebben

nak a felkent papok nemzetségéből való tanítóját, valamint az egyiptomi zsidókat, és jó egészséget kívánnak nekik! 11Miután az Isten segítségével nagy veszedelmektől szabadultunk meg, méltóképen hálát adunk neki, hogy ilyen királlyal állottunk harcban. 12Mert Ő űzte ki Perzsiából azokat, akik ellenünk és a szent város ellen harcoltak. 13Amikor ugyanis megszámlálhatatlan seregével Perzsiában volt a fővezér, ott veszett Nánea templomában. Nánea papjai tudniillik orvul tőrt vetettek neki, 14amikor bizalmasaival odament Antiochus, hogy eljegyezze őt és jegyajándék fejében átvegye a sok pénzt. 15Miután Nánea papjai ezt odakészítették, ő kevesedmagával belépett a templom területére. Majd bezárva a templomot, 16mihelyt Antiochus oda belépett, kinyitották a templom *mennyezetének* titkos ajtaját és kődobásokkal agyonsujtották a fővezért kíséretével együtt. Azután darabokra szabdalták őket és kidobálták a levágott fejeket. 17Mindezért áldott legyen az Isten, aki kiszol-

az alakban: *Jeruzsálemben* több görög szövegváltozat 10a-hoz csatolja. — A *nagytanács meg Júdás* helyett újabb értelmezők a szír szöveg alapján ehelyütt ezt olvassák: A zsidók nagytanácsa. A Vulgáta szövegét azonban valamennyi görög kézirat támogatja. *Júdás*ról, a dicső makkabeusi hősről l. Makk. I. 2, 4. jegyz.; 8, 1. skk. — *Arisztobulosz* a jeruzsálemi főpap családjából származott és valószínűleg azonos azzal a vele egynevű peripatetikus bölcselővel, aki Mózes öt könyvéhez allegorikus magyarázatokat írt és e művet *Ptolemeus* Filométor, egyiptomi *királynak* (Kr. e. 181—146) ajánlotta. Így könnyen érthető az is, hogy Arisztobulosz *a király tanítója* címet kapta. A levélben egyébként pontos keltezés nincs. Keltezése idejét fenti adatok és a 18. vers figyelembevételével általában a Kr. e. 164. esztendőre teszik. *11—17.* A zsidók ellenségeinek pusztulása. — *11. Hogy ilyen királlyal állottunk harcban.* A görög szöveg azt mondja: «és készek volnánk harcba menni a király ellen.» Némelyek így is értelmezik e helyet: hálákodunk, hogy ellene tudtunk állani ilyen nagy királynak. — Melyik királyról van itt szó, nem tudjuk. Vannak, akik IV. Antiochus Epifánesre (v. ö. Makk. I. 1, 11. jegyz.) gondolnak. — *12.* A görög szöveg így hangzik: Ő (t. i. az Isten) Perzsiába vetette ki azokat, akik csatasorba álltak a szent városban, vagyis — úgylátszik — Antiochust és seregét. — *13. A fővezér* (a görög szöveg szerint helyesebben: fejedelem) az újabb értelmezők szerint III. Antiochus (v. ö. 16. v.) király (Kr. e. 222—187). 9, 19. fővezérnek mondja IV. Antiochus Epifánest is. III. Antiochusról tudjuk, hogy tényleg az elimáiszi (Bel-Nánea) templom megrablása alkalmával veszett oda. — Elimáiszról l. Makk. I. 6, 1. jegyz. — *Náneát* Bel isten nejeként tisztelték Elimáiszban. — *14.* III. *Antiochus*nak, mivel nagy hadi sarcot követeltek tőle a rómaiak, pénzre volt szüksége. Ezért annak az ürügye alatt, hogy eljegyzi magának Náneát, ki akarta rabolni az istennő templomának gazdag kincstárát. De rajta vesztett, mert — *16.* — az

gáltatta az istenteleneket!
18Készlev hó huszonötödik napján a templom megtisztításának ünnepét üljük. Szükségesnek véltük felhívni figyelmeteket reá, hogy ti is üljétek meg a sátoros ünnepet és a tűz ünnepét, melyet akkor rendeltek el, amikor Nehemiás a templom és az oltár felépítése után bemutatta az áldozatokat.
19Amikor ugyanis atyáinkat Perzsiába hurcolták, a papok, akik akkor az Isten szolgálatát végeztek, titokban tüzet vettek az oltárról és elrejtették azt egy völgyben, amelyben egy mély, kiszáradt kút volt. Ebben úgy eldugták, hogy senki sem ismerte helyét. 20Amikor aztán sok esztendő elmultával úgy tetszett az Istennek, hogy Perzsia királya hazaengedje Nehemiást, ez elküldte az elrejtésnél jelenlévő papok unokáit, hogy kutassák fel a tüzet. Ám ezek — úgy mondták nekünk — nem találtak tüzet, hanem zavaros vi-

istennő papjai, akik elrejtőztek a templomban, kövekkel agyonsújtották *a vezért*. — E szavak: *kíséretével együtt* a görög szövegben nincsenek meg. — *Kidobálták a levágott fejeket* helyett a görög szöveg ezt mondja: *a fejeket* (néhány görög kézirat és a szír szöveg szerint: fejet) *oda dobták a kívül állóknak*. A helyzet tehát nyilván az volt, hogy a templom épületébe csak maga Antiochus lépett be és csak őt sujtották agyon és szabdalták szét a bálványpapok, míg kísérete künn maradt a templom udvarán. — *18—36. Az áldozati tűz elrejtése. Nehemiás áldozata.* — *18. Készlev* (vagy kiszlev) hava kb. a mi decemberünknek felel meg. — *A templom megtisztításának ünnepéről* Makkabeus Júdás alatt l. Makk. I. 4, 52 skk.; II. 10, 1 skk. — Hogy ehelyütt a legelső templomszentelési ünnepről (Kr. e. 164-ben; v. ö. 10b. jegyz.), avagy annak valamelyik évfordulójáról van-e szó, azt ma már teljes biztossággal megállapítani nem lehet. Az értelmezők általában az előbbit fogadják el. — Erről *a sátoros ünnepről* l. 9. v. jegyz. — *A tűz ünnepét* a Nehemiás történetét tárgyaló Ezdrás II. könyve nem említi. Nincsen azonban kizárva, hogy azt a napot, amelyen Nehemiás intézkedésére újra a mózesi törvény által szigorúan szabályozott rendben kezdték végezni az istentiszteletet és így éleszteni a szent tüzet is (v. ö. Móz. III. 6, 12 skk.), emlékünneppé avatták a zsidók. Egyébként ezt az egész elbeszélést Móz. III. 9, 24. és Krón. II. 7, 1. nyomán készült (v. ö. 2, 10.) jámbor hagyománynak tekintik az újabb szentírásmagyarázók, annál is inkább, mert Nehemiás történetében (Ezdr. II.) sem a tűzcsodáról (v. ö. 20 skk. v.), sem Nehemiásnak *templom-* és *oltárépítési* munkálatairól nem olvasunk semmit sem. A szent könyv ehelyütt egyszerűen csak leközli a levelet, anélkül, hogy tartalmáért felelősséget vállalna. — *19.* A zsidók *elhurcolása* Kr. e. 586-ban történt (v. ö. Kir. IV. 25, 11.; Krón. II. 36, 20.; Jer. 52, 24 skk.). — *Perzsiába*, Babilóniába, amelyet csak a Kr. e. VI. századtól kezdve nevezhettek el Perzsiának, mert akkor (Kr. e. 538-ban; v. ö. Krón. II. 36, 22. jegyz.; Ezdr. I. 1, 1. jegyz.) csatolták birodalmukhoz a perzsa királyok. — *Egy völgyben, amelyben egy mély, kiszáradt kút volt* helyett a görög szöveg ezt mondja: egy kiszáradt kút üregében. — *20. Nehemiás* hazatéréséről Perzsiából (Kr. e. 445-

zet. [21]Ő megparancsolta, hogy merítsenek és hozzanak neki belőle. Amikor aztán már oda volt készítve az áldozat, Nehemiás pap megparancsolta, hogy a fát és azt, ami rajta volt, hintsék meg azzal a vízzel. [22]Amint ezt megtették, és épen fölragyogott a nap, melyet előbb felhő takart, mindannyiok álmélkodására nagy tűz lobbant fel. [23]S mialatt elégett az áldozat, az egész papság imát mondott. Jónatás reákezdte, a többiek pedig folytatták. [24]Nehemiás imája így hangzott: Úr Isten, mindenek teremtője! Te félelmetes, hatalmas, igazságos, irgalmas és egyedül jó király! [25]Egyedül segítő, egyedül igazságos, mindenható, örök, aki megszabadítod Izraelt minden bajtól. Kiválasztottad atyáinkat és megszentelted őket. [26]Fogadd el ezt az áldozatot egész népedért, Izraelért. Óvd meg osztályrészedet és szenteld meg. [27]Gyűjtsd egybe szétszórt népünket. Szabadítsd meg azokat, kik a pogányok szolgaságában sínylődnek. Tekints le a lenézettekre és megvetettekre. Hadd tudják meg a pogányok, hogy te vagy a mi Istenünk! [28]Azokat, akik erőszakoskodnak velünk és kevélyen gyalázkodnak, sujtsd le, [29]népedet pedig állítsd a te szent helyedre úgy, amint azt Mózes mondotta. [30]Ezután zsoltárokat zengtek a papok, míg csak el nem égett az áldozat. [31]Amikor aztán elégett az áldozat, megparancsolta Nehemiás, hogy a maradék vizet öntsék nagy kövekre. [32]Alighogy ez megtörtént, láng tört elő belőlük, de ezt megemésztette az a tűz, mely az oltárról lobogott fel. [33]Amikor aztán nyilvánvalóvá lett ez a dolog, meghallotta a perzsák királya is,

ben) l. Ezdr. II. 2, 1 skk. — A *nekünk* szót a Nehemiás név elírásának veszik némely újabb magyarázók és ennek alapján így értelmezik az egész mondatot: Ezek aztán azt jelentették Nehemiásnak stb. — *21. Ő*, t. i. Nehemiás. — *23. Az egész papság imát mondott* helyett a görög szöveg ezt mondja: A papság imát mondott, a papság (tudniillik) és az egész (nép). — *Jónalás* (Jos. Flavius szerint: *Jóhánán*) úgylátszik ugyanaz a főpap, mint aki Ezdr. II. 12, 11.- és 22.-ben szerepel. — *24—29.* az egyedüli reánk maradt áldozati imádság az ószövetségből. Benne a papság és a nép — *24—25.* — dicsőíti a mindenható, szabadító Istent, — *26.* — kéri őt, hogy fogadja kegyesen az áldozatot Izraelért, az Isten *osztályrészéért* (v. ö. Móz. V. 32, 9. jegyz.) — *27.* — gyüjtse egybe Izrael szétszórt népét — *28.* — sujtson le az ellenségre és — *29.* — adjon népének biztos hazát a szent földön. (V. ö. Móz. II. 15, 17.) — Ezt az imát aztán — *30.* — lantpengetéssel kísért zsoltárének, majd a papi áldás követte. (V. ö. Sir. 50, 12 skk.) — *33. A perzsák*

hogy ama helyen, ahol a számkivetésbe menő papok tüzet rejtettek el, víz bukkant elő, és ezzel Nehemiás meg övéi megszentelték az áldozatokat. [34]A király megfontolta és jól kivizsgálta a dolgot, majd a történtek bizonyságául szentnek nyilvánította *azt a helyet*. [35]A vizsgálat megejtése után pedig megajándékozta a papokat sok mindenféle jóval és különböző ajándékokkal, amelyeket sajátkezűleg adott át nekik. [36]Azt a helyet pedig Neftárnak nevezte el Nehemiás, ami tisztulást jelent. Igen sokan Nefinek is hívják.

2. FEJEZET.

A második levél folytatása. — A könyv bevezetése.

[1]Jeremiás próféta feljegyzéseiben pedig azt találták, hogy elrendelte a számkivetetteknek, hogy vegyenek az említett tűzből; továbbá azt, hogy megparancsolta a számkivetetteknek, [2]amikor átadta nekik a törvényt, hogy meg ne feledkezzenek az Úr parancsairól és meg ne tévelyedjék lelkük, amikor majd az arany- és ezüstbálványokat meg ékességüket látják. [3]Még egyéb hasonló dolgokat is mondott és figyelmeztette őket, hogy ki ne vessék szívükből a törvényt. [4]Benne volt abban az írásban az is, hogy a kapott isteni intésre a próféta maga után vitette a szent sátrat és a frigyládát, amikor felment arra a hegyre, melyre Mózes is felment, hogy lássa az Isten örökrészét. [5]Amikor aztán Jeremiás odaért, barlangszerű üreget talált ott. Ebbe bevitte a

királya Nehemiás korában I. (Hosszúkezű) Artaxerxes (Kr. e. 465—424.) volt. — *34. Megfontolta*, a görög szöveg szerint: bekerítette (tudniillik: a kutat, a ciszternát). — *35.* A görög szöveg ezt mondja: A király pedig sok ajándékot kapott és adott. — *36.* A görög szöveg figyelembevételével újabb szentírásmagyarázók arra gondolnak, hogy nem *a helyet*, hanem a merített vizet (folyadékot) nevezték *neftár*nak, vagy *nefinek* (egyes görög kéziratok szerint: neftáinak). Neftár, neftái vagy nafta egy perzsiai kőolajnak volt a neve. Médiai olajnak is hívták.

2. *1—19. A második levél folytatása. — 1—12. A frigyláda elrejtése; a templomszentelési ünnep megülése. — 1. Jeremiás próféta feljegyzéseiben . . . azt találták* helyett a görög szöveg ezt mondja: Azt is találták a feljegyzésekben, hogy Jeremiás stb. — Hogy a levél írói ehelyütt milyen feljegyzésekre utalnak, nem tudjuk. Jeremiás és Báruk fennmaradt irataiban sem a *tűz*vételről, sem a szent sátor, sem a frigyláda elrejtéséről (4. v.) nincsen szó. *Az említett tűz* helyett némely újabb szentírásmagyarázó: lepecsételt tüzet fordít. — *2.* A levél írói szerint Jeremiás a mózesi *törvény* (a tóra) egy példányát adta át Jeruzsálem feldúlása (Kr. e. 586.) után a babiloni számkivetésbe menő zsidóknak. — *4. Mózes* annak idején a Nébó *hegyére ment fel, hogy lássa az Isten örökrészét*,

szent sátrat, a frigyládát meg az illatszer-oltárt és elzárta a bejáratot. [6]Kísérői közül néhányan elmentek ugyan együtt oda, hogy megjelöljék maguknak a helyet, de nem tudtak reátalálni. [7]Amikor ezt megtudta Jeremiás, megfeddette őket és így szólt: Maradjon titokban az a hely mindaddig, amíg az Isten egybe nem gyűjti a népet és irgalmas nem lesz. [8]Akkor majd útbaigazítást ad az Úr ezekben a dolgokban, és az Úr dicsősége megjelenik majd a felhőben, mint ahogyan megnyilatkozott Mózesnek és megnyilatkozott ugyanígy akkor, amikor Salamon azt kérte, hogy szent legyen ama hely a nagy Isten számára. [9]Ez ugyanis nagyon bölcsen járt el, és bölcseségében áldozatot mutatott be, amikor felavatták és befejezték a templomot. [10]És mint ahogyan Mózes könyörgött az Úrhoz, és tűz szállott alá az égből és megemésztette az egészen elégő áldozatot, úgy könyörgött Salamon is, és tűz szállott alá az égből és megemésztette az egészen elégő áldozatot. [11]Azt mondotta ekkor Mózes: Mivel nem fogyasztották el a bűnért való áldozatot, *tűz* emésztette meg. [12]Hasonlóképen ülte meg Salamon is nyolc napon át a templomszentelést.

[13]Ugyanezek a dolgok le vannak írva Nehemiás feljegyzéseiben és emlékirataiban is. Továbbá az is, hogy ő könyvtárt állí-

Kánaánt. (V. ö. Móz. V. 34, 1.). — *8.* Az *Úrnak* a *felhőben* megjelenő *dicsőségéről Mózes* korában l. Móz. II. 40, 32; *Salamon* idejében pedig l. Kir. III. 8, 10. — *9. Ez ugyanis nagyon bölcsen járt el* helyett a görög szöveget egyesek így fordítják: Azt is elbeszélték. — *10.* V. ö. Móz. III. 9, 23. sk.; Krón. II. 7, 1. — *11 Mózes* szavai ehelyütt tartalmilag idézik Móz. III. 10, 17-t. — *12. Salamon nyolcnapos templomszentelési* ünnepéről l. Kir. III. 8, 1. skk.

13—15. A szentkönyvek gyűjtése. — *13. Nehemiás feljegyzései*n *és emlékirata*in nem a róla elnevezett kánoni könyvet (Ezdr. II.), hanem valami másfajta iratot kell értenünk. — *Feljegyzései és emlékiratai* helyett egyébként ezt is fordíthatjuk: Feljegyzései, vagyis emlékiratai. — Nehemiás itt említett kánongyűjteményében szerepelnek: 1. *az országokról* (királyságokról) *szóló könyvek* (a görög szövegben: a királyok könyvei; a Vulgáta gyűjteményében: Kir. III. és IV.); 2. a *próféták iratai*, és pedig a mai értelemben vett próféták írásain kívül valószínűleg Józsue, Bírák és Kir. I. és II. (Sámuel) könyvei; — 3. *Dávid iratai*, a zsoltárok; — 4. a *királyok levelei. A királyok leveleit és az adományozásokról szóló irásokat* helyett a görög szöveg ezt mondja: a királyoknak az adományozásokról szóló leveleit. — A *királyok* eme *levelein* talán azokat a hivatalos iratokat kell értenünk, amelyeket a perzsa királyok (Círustól—Artaxerxesig) adtak ki a zsidók ügyében. (V. ö. 3, 2. jegyz. és Ezdr. I., II.). — Más értelmezők arra gondolnak, hogy az eredeti szöveg ehelyütt a másolók tévedése folytán

tott össze. Összegyűjtötte ugyanis az országokról szóló könyveket, a próféták és Dávid *iratait*, a királyok leveleit és az adományozásokról *szóló írásokat*. [14]Ugyancsak Júdás is összegyűjtötte azokat *az iratokat* mind, melyek a nálunk dúló harcok következtében szétszóródtak. Ezek nálunk vannak. [15]Ha szükségetek van reájuk, küldjetek értük, hogy elvigyék nektek.

[16]Azért írtunk nektek, mert a templom megtisztításának ünnepét akarjuk megülni. Jól teszitek ti is, ha megülitek ezeket a napokat. [17]Mert az Isten az, aki megszabadította népét, és örökrészt, országot, papságot és megszentelést adott újra mindenkinek,[18]amint ezt megígérte a törvényben. Reméljük tehát, hogy csakhamar megkönyörül rajtunk, és az ég minden tájáról a szent helyre gyüjt egybe minket. [19]Máris nagy veszedelemből mentett ki minket és megtisztította a *szent* helyet.

[20]A Makkabeus Júdásról és az ő testvéreiről, a nagy templom megtisztításáról és az oltáravatásról *szóló történetet*, [21]továbbá az Antiochus *Epifánes* meg fia, Eupátor ellen vívott küzdelmeket, [22]valamint amaz égi jelenéseket, amelyek osztályrészül jutottak azoknak, kik vitézül állták meg helyüket a zsidók érdekében és maroknyi számuk ellenére visszahódították

megromlott és eredetileg Salamon írásairól (Példabeszédek, Prédikátor könyve, Énekek éneke) beszélt. Feltűnő, hogy Mózes törvénykönyvét (a tórát) Nehemiás összegyűjtött szent iratai között a levél nem említi. — *14.* A görög szöveget némelyek így is értelmezik: *Júdás* (nyilván: a Makkabeus; v. ö. Makk. I. 2, 4. jegyz.) pedig összegyűjtötte azokat az írásokat, amelyek az ellenünk folytatott harcokról szólnak. — Eszerint tehát a makkabeusi harcokról kezdettől fogva feljegyzéseket készítettek és így a Makk. I. és II. szerzői ezekből az egykorú hiteles feljegyzésekből állíthatták össze műveiket.

16—19. Intelem a templomszentelési ünnep megülésére. — *16. A templom megtisztításának ünnepéről* l. Makk. I. 4, 52 skk. — *17. Az Isten . . . megszabadította népét* a babiloni fogságból. (V. ö. Ezdr. I. 1, 1 skk.) — *18. Megígérte a törvényben*, v. ö. Móz. V. 30, 3 skk. — *19. A nagy veszedelmen*, melyből az Isten *kimentette* a zsidókat, Antiochus Epifánes erőszakoskodásait kell értenünk. (V. ö. Makk. I. 1, 1 skk.) — *A szent hely* (templom) *megtisztításáról* l. Makk. I. 4, 52 skk.

20—33. A könyv bevezetése. — *20. Makkabeus Júdásról és az ő testvéreiről* l. Makk. I. 2, 4. jegyz. — A *nagy* (vagyis a jeruzsálemi) *templom megtisztítását és az oltáravatást* (v. ö. Makk. I. 4, 52. skk.) — *21.* — az *Antiochus Epifánes*szel (a Vulgátában szószerint: a Nemessel; v. ö. Makk. I. 1, 11. jegyz.) vívott küzdelmek előtt említi ehelyütt a szent szerző. A valóságban azonban ezek jórészét már ez előtt vívták. (V. ö. Makk. I. 4, 36 skk.) — *Antiochus Epifánes*ről és *Eupátor*ról l. Makk. I. 1—6. fej. — *22. Az égi jelenésekről* l. 3,

az egész országot, megszalasztották a barbárok tömegét, [23]visszaszerezték az egész földkerekségen jól ismert templomot, szabaddá tették a várost és újra érvényt szereztek az eltörölt törvényeknek, mert nagy jóságában könyörületes volt irányukban az Úr, [24]egyszóval azt, amit öt könyvben írt meg a cirénei Jázon, mi egy könyvbe törekedtünk összevonni. [25]Tekintetbe vettük ugyanis a könyvek nagy számát, meg ama nehézséget, mellyel a dolgok bősége folytán meg kell küzdenie annak, aki bele akar kezdeni a történtek elbeszélésébe. [26]Ezért azon igyekeztünk, hogy az olvasni akarónak lelki gyönyörűségül szolgáljon *könyvünk*, a tudni vágyók pedig minél könnyebben véshessék azt emlékezetükbe, egyszóval az olvasók mindegyike hasznot merítsen belőle. [27]Mi természetesen, akik a mű összevonására vállalkoztunk, nem könnyű feladatot, hanem virrasztással meg izzadással járó munkát vettünk magunkra. [28]*Mindazonáltal*, amint azok, akik lakomát szereznek, mások kívánságának igyekeznek megfelelelni, úgy sokak kedvéért mi is örömest vállaljuk a fáradságot. [29]Az egyes dolgok *megvizsgálását* a szerzőkre hagyva, mi az adott forma szerint rövidségre törekszünk. [30]Mint ahogyan egy új ház építőmesterének az egész építkezésről kell gondoskodnia, a festő pedig csak arra ügyel, ami a díszítéshez szükséges, így — gon-

24 skk.; 10, 29 skk.; 11, 8. — *A barbárok* ehelyütt a pogány szírek és szövetségeseik. — *23. Az eltörölt törvényeknek* helyett a görög szöveg ezt mondja: ama törvényeknek, amelyeket el akartak törölni. (V. ö. Makk. I. 1, 43. skk.) — *24. A cirénei* (v. ö. Makk. I. 15, 23. jegyz.) *Jázon* északafrikai származású, görög műveltségű zsidó volt, aki *öt könyvben*, vagy öt tekercsen megírta a Makkabeusok hősi küzdelmét egészen Nikánor (v. ö. Makk. I. 7, 26. jegyz.) haláláig. (V. ö. Makk. I. 7, 39 skk.; II. 15, 25 skk.) Ezt a történetet aztán a kánoni könyv szerzője *egy könyvbe*, vagyis egy tekercsre vonta össze. — *25. A könyvek nagy számát* helyett a görög szöveg helyesebben ezt mondja: *a számok sokaságát*. Ezek a számok főleg a csapatok arányairól és az egyes események időpontjáról szólhattak. — *Aki bele akar kezdeni a történtek elbeszélésébe* helyett a görög szöveg ezt mondja: akik el akarnak merülni a történeti elbeszélésekbe. — *27.* A görög szöveg az előzőkhöz kapcsolja a vers első részét és ezt mondja: amint annak is kijut a fáradságból, aki lakomát rendez és mások kívánságának iparkodik eleget tenni. — *29. Megvizsgálását* a görög szöveg alapján. A Vulgáta szószerint: igazságát vagy igaz voltát. — *Szerzők* helyett a görög szöveg: szerzőt említ. — A szent író azt akarja mondani, hogy ő maga nem járt utána az egyes eseményeknek. Ezt elvégezte már Jázon, akinek megbízhatóságában nincsen

doljuk — van ez velünk is. 31Kihámozni ugyanis az értelmet, elrendezni az elbeszélés anyagát és alaposabban utána járni az egyes részleteknek, az a történetírónak a feladata. 32A kivonatírónak ezzel szemben meg kell engedni azt, hogy az előadás rövidségére törekedhessék és a dolgok bővebb kifejtésétől eltekinthessen. 33Ám kezdjük meg immár az elbeszélést. Legyen elég a bevezetőből. Esztelenség lenne ugyanis a történet bevezetőjében bőbeszédűnek, magában a történetben pedig szűkszavúnak lenni.

3. FEJEZET.

Simon áruló tette. — IV. Szeleukus elküldi Heliodórust a jeruzsálemi templom megrablására. — Heliodórus kudarccal kénytelen távozni a templomból. — Óniás főpap könyörgésére megmenekül a haláltól és hazatérve hirdeti az igaz Isten erejét.

1Mikor a szent városban teljes volt a nyugalom, és Óniás főpap jámborsága és gonoszságtól undorodó lelkülete miatt igen lelkiismeretesen megtartották a törvényeket, 2megtörtént, hogy még királyok és fejedelmek is igen nagy tiszteletet mutattak ama hely iránt, és igen értékes ajándékokkal emelték a templom díszét. 3Így Szeleukus, Ázsia királya a saját jövedelmeiből fedezte az áldozatok szolgáltatásához szükséges valamennyi költséget. 4Ekkor azonban Simon, a Benjámin törzséből való templomi elöljáró valami gonoszságot forralt a város ellen, de a főpap szembefordult vele.

31. Kihámozni az értelmet, elrendezni az elbeszélés anyagát helyett a görög szöveg ezt mondja: Utána kutatni (a dolgoknak), minden egyes (körülményt) latba vetni.

II. A templom megtisztítását megelőző és azt előkészítő események. A templomszentelés. (3, 1—10, 9.)

3. *1—6. Simon áruló tette.* — *1.* III. *Óniás,* Simon főpap fia már IV. Szeleukus uralkodása (187—176.) előtt (Kr. e. 196.) vette át a főpapi tisztet. — *2.* Ilyen *tiszteletet* mutatott ki a templom iránt, pl. II. Ptolemeus Filadelfus, III. Ptolemeus Euergetes és Nagy Antiochus, IV. Szeleukus atyja Júdea meghódítása után Kr. e. 198-ban. — *3. Szeleukus, Ázsia* (Szíria) *királya,* követte atyja példáját. Kedvében járt a zsidóknak, hogy magához édesítse őket. Ezért tűrte az Egyiptomhoz szító III. Óniást is a főpapi székben. III. Óniás egyébként az ősi hagyományokhoz ragaszkodó (konzervatív) pártnak volt a vezére. Szemben állott vele az újításokra nagyobb lendülettel törtető szabadelvű párt, melyet Tóbiásról (v. ö. 11. v.) neveztek el. Ez utóbbihoz — *4. — Simon,* a jeruzsálemi *templom* egyik *elöljárója* is csatlakozott. Hivatalánál fogva legalább is levita származásúnak kellett lennie. Ezért *a Benjámin törzséből való* helyett az ólatin fordítás egyes kéziratai nyomán helyesebben ezt olvassuk: Bálgea (vagy Belga; v. ö. Ezdr. II. 12, 5. 18.) nemzetségéből való. — Ehelyett: *valami gonoszságot*

[5]Mivel pedig maga nem bírt Óniással, elment Apollóniushoz, Társzeász fiához, aki abban az időben Cöleszíria és Fönicia helytartója volt, [6]és értésére adta, hogy a jeruzsálemi kincstár megszámlálhatatlan pénzben bővelkedik, és a közkincseket felbecsülni nem lehet, holott ezeknek az áldozatok rendjéhez semmi köze sincsen. Le lehetne tehát foglalni a király számára mindent.

[7]Apollónius jelentést tett a királynak a bejelentett pénzről. Erre ez magához hivatta főtisztjét, Heliodórust, és elküldte azzal a megbízással, hogy hozza el az említett pénzt. [8]Heliodórus tüstént útnak indult, látszólag mintha Cöleszíria és Fönicia városait járná be, tényleg pedig azért, hogy végrehajtsa a király szándékát. [9]Amikor aztán Jeruzsálembe ért és a főpap barátságos fogadtatásban részesítette a városban, említést tett a bejelentett pénzekről és feltárta *neki*, mi célból érkezett. Majd megkérdezte, hogy valóban így áll-e a dolog. [10] A főpap erre kimutatta neki, hogy letétbe helyezett *javak* ezek, és az özvegyek meg az árvák ellátására szolgálnak.[11]A gonosz Simon által elárult *pénznek* egy része pedig Hirkánusé, Tóbiás fiáé, egy igen előkelő emberé ; és az egész mindössze négyszáz talentum ezüst és kétszáz *talentum* arany. [12]Semmiképpen sem engedhető meg azonban, hogy azok az emberek károsuljanak

forralt a város ellen, de a főpap szembefordult vele a görög szöveg ezt mondja : valami város kormányzási (vagy esetleg : üzleti) ügyben cívódni kezdett a főpappal. — Nincs kizárva tehát, hogy Simon pénzügyekkel foglalkozott, és ezért úgylátszik reábízták a templomkincstár kezelését is. — *5. Apollónius* 4, 21. szerint Meneszteus fia volt ; ezért egyes újabb értelmezők *Társzeász* (vagy Társzeus) *fia* helyett így fordítanak : a Tárzusból való ; mások szerint Apollóniusnak valami diszítő jelzője rejlik e kifejezésben és ezt «a merész», vagy «a bátor» szóval fordítják le. — *Cöleszíria* (v. ö. Makk. I. 10, 69. jegyz.) és *Fönicia helytartója* alá tartozott egész Palesztína, tehát Júdea is.

7—22. IV. Szeleukus elküldi Heliodórust a templom kincstárának megrablására. — *7. Heliodórus* Szeleukus király kedvelt embere és bizalmasa volt. — *9.* Heliodórus érkezésének céljáról kezdetben nem tudtak Jeruzsálemben, ezért mint az ország egyik főtisztjét és a király bizalmasát *díszes fogadtatásban részesítették*. — *10. Letétbe helyezett javak ezek, és az özvegyek meg az árvák ellátására szolgálnak* helyett a görög szöveg ezt mondja : az özvegyek és az árvák letétbe helyezett javai ezek. — *11. A gonosz Simon . . . előkelő emberei és az egész* helyett a görög szöveg ezt mondja : (A pénznek) egy része a Tóbiás nemzetségéből való Hirkánusé. A dolog nem úgy áll, mint ahogyan azt a gonosz Simon tévesen előadta. Mert az egész stb. — *Hirkánus*ról bővebbet nem tudunk. Némelyek

meg, akik egy oly helyben bíztak, mint amilyen a templom, amely méltósága és szentsége miatt a tisztelet tárgya mindenütt a világon. [13]Ám amaz a királytól vett parancshoz híven kijelentette, hogy azokat minden áron el kell szállítania a királyhoz. [14]Amikor aztán egy meghatározott napon bement Heliodórus, hogy intézkedjék ebben az ügyben, nagy rettegés szállta meg az egész várost. [15]A papok odavetették magukat papiköntösben az oltár elé és az ég felé kiáltottak; Ahhoz, aki törvényt adott a letétbe helyezett javakról : hogy sértetlenül megőrizze őket a letevők számára. [16]És a szíve vérzett annak, aki reánézett a főpap arcára. Tekintete és elváltozott arcszíne ugyanis mély lelki fájdalmat árult el. [17]Szomorúság ömlött el a férfiún, teste remegett, és ezáltal szívének keserűsége nyilvánvalóvá lett *mindenki* előtt, aki reá tekintett.[18]A többiek csapatostul özönlöttek ki a házakból, hogy nyilvánosan buzgón könyörögjenek, mert a *szent* hely a meggyalázás veszélyében forgott. [19]Az asszonyok zsákba öltözötten elárasztották az utakat. Még az *egyébként* bezárt szűzek is részben Óniáshoz, részben pedig a falakra siettek, míg mások kinéztek az ablakon. [20]Mindannyian pedig az ég felé terjesztették ki kezüket és imádkoztak. [21]Szánalmas volt nézni, mint gyötrődött fájdalmában *a nép* rendezetlen tömege, meg a főpap egyaránt, [22]amikor a mindenható Istenhez könyörögtek, hogy a reájuk bízott *javak* teljesen sértetlenül megmaradjanak azok számára, akik reájuk bízták őket.

[23]Heliodórus eközben nekilátott, hogy végrehajtsa tervét. Amikor aztán megjelent csatlósaival a helyszínen, a kincstárnál, [24]a mindenható Isten lelke oly fenséges módon

szerint annak a *Tóbiás*nak volt az unokája, aki néhány évtizeddel ezelőtt, még a Ptolemeus-királyok alatt, fontos politikai szerepet vitt. Mások ismét a Nehemiás idejében fellépő hírhedt ammonita Tóbiással (v. ö. Ezdr. II. 3, 35 ; 13, 3 skk.) azonosítják ősét. — *Négyszáz talentum ezüst* kb. 4 millió, *kétszáz talentum arany* pedig kb. 28 millió pengőnek felel meg. — *18. A többiek*, a zsidó férfiak. — *19. A zsák* durva darócruha, melyet a bűnbánat és a gyász idejében hordtak a zsidók. — *Az egyébként bezárt szűzek is részben Óniáshoz* helyett a görög szöveg ezt mondja : A bezárt szűzek is részben a házak bejáratához stb. — A leányoknak Keleten a házban kellett tartózkodniok. Nem volt meg az a szabad mozgási lehetőségük, mint nálunk.

23—30. Heliodórus behatol a szentélybe, de vállalkozása kudarcba fullad. — *23. Csatlósaival*, a görög : lándzsahordozóival. — *24. A*

nyilvánult meg, hogy azok, akik elég vakmerőek voltak neki szót fogadni, valamennyien lesujtva az Isten erejétől, magukon kívül lettek rémületükben. [25]Félelmetes lovassal a hátán ugyanis megjelent nekik egy ló. Ez gyönyörű szerszámmal volt díszítve és iramában mellső patáival Heliodórus felé vágott. S úgy tünt fel *nekik*, hogy a rajta ülőnek aranyfegyverzete volt. [26]Ugyancsak megjelent két másik, igen erős ifjú ragyogó díszben és szép öltözetben. Ezek mindkét oldalról körülfogták *Heliodórust*, szünet nélkül ostorozták, és ütötték-verték rengeteg csapással. [27]Heliodórus azonnal a földre bukott, és mély sötétség borult reája. Majd megragadták, hordozószékre tették és kivitték. [28]Azt *az embert* tehát, aki nagyszámú kísérettel és csatlóssal hatolt be az említett kincstárba, vinni kellett, mert nem tudott magán segíteni. Tehát nyilvánvalóan az Isten ereje nyilatkozott meg. [29]*Ez által* az isteni erő által megnémulva, ott feküdt teljesen reményevesztetten és menthetetlenül. [30]Ezek pedig áldották az Urat, mivel felmagasztalta *szent* helyét, és öröm meg vígság töltötte be a mindenható Úr megjelenésére a templomot, mely kevéssel ezelőtt még félelemmel és rettegéssel volt tele.

[31]Akkoron egyesek Heliodórus barátai közül sietve kérték Óniást: hívja segítségül a Magasságbelit, hogy hagyja meg életét annak, ki már élete végét járta. [32]Mivel pedig a főpap a miatt aggódott, hogy a király esetleg a zsidókra gyanakszik, mintha közülük követett volna el valaki merényletet Heliodórus ellen, üdvös áldozatot mutatott be a férfiú felépüléséért. [33]Miközben pedig a főpap az engesztelést végezte, ugyanazok az ifjak odaálltak előbbi öltözetükben Heliodórus mellé és mondották: Óniás papnak mondj köszönetet, mert őérte ajándékozott meg életeddel az Úr. [34]Az Isten ostorozott meg téged. Hirdesd tehát mindenki-

mindenható Isten lelke oly fenséges módon nyilvánult meg helyett a görög szöveg ezt mondja: a lelkek és minden hatalom ura fenséges jelenést tett. — *Neki szót fogadni* helyett a görög szöveg ezt mondja: vele behatolni oda. — *25.* V. ö. Kir. IV. 6, 17. — A *28—30.* versben megkapó ellentétekben festi az Isten hatalmát és Heliodórus tehetetlenségét a szent szerző.

31—40. Heliodórus Óniás könyörgésére megmenekül a haláltól, és hazatérve hirdeti az igaz Isten erejét. — 34. Az Isten ostorozott meg

nek az Isten nagyságát és hatalmát! E szavak után aztán eltüntek. 35Erre Heliodórus áldozatot hozott az Istennek, és nagy fogadalmakat tett Annak, aki őt életben hagyta. Majd köszönetet mondott Óniásnak és visszatért seregével a királyhoz. 36Ott bizonyságot tett mindenki előtt a nagy Isten tetteiről, melyeket tulajdon szemével látott. 37Amikor pedig a király megkérdezte Heliodórustól: ki lenne alkalmas arra, hogy mégegyszer elküldje Jeruzsálembe, ez így szólt: 38Ha van ellenséged, vagy olyan valakid, aki uralmadra tör, küldd csak oda, és az megostorozottan tér majd vissza hozzád, ha ugyan egyáltalában megmenekül. Azon a helyen ugyanis minden bizonnyal valamiféle isteni erő van. 39S ő maga, ki az égben lakozik, őrzi, védi ama helyet, és leüti és elveszti azokat, akik gonosz szándékkal mennek oda. 40Ez tehát Heliodórusnak és a kincstár megoltalmazásának a története.

4. FEJEZET.

Óniás főpap IV. Szeleukus királytól várja a béke helyreállítását. — IV. Antiochus Epifánes királlyá lesz. Jázon megvásárolja tőle a főpapi méltóságot; majd pénzt küld Tírusba a pogány isten áldozatára. — IV. Antiochus Epifánes első útja Jeruzsálembe. — Menelaus főpappá lesz. — III. Óniást meggyilkolják. — Andronikust kivégzik. — Menelaus megmenekül az ellene emelt vádak alól.

1Simon pedig, a pénznek és a hazának föntemlített árulója, megrágalmazta Óniást, mintha ő uszította volna erre Heliodórust, és ő lenne a bajok szerzője. 2A birodalom ellenségének merte mondani azt *az embert*, aki a város gondviselője, nemzetének védője és az Isten törvényének buzgó követője volt. 3Az ellen-

tégeā helyett a görög szöveg ezt mondja: az égből ostoroztattál meg. — *35.* Felépülése után *áldozatot hozott az Istennek és nagy fogadalmakat tett* Heliodórus, vagyis gazdagon megajándékozta a templomot, hogy áldozatokat mutassanak be érte a papok, egyben igéretet tett, hogy a jövőben is fog gondolni a szentélyre. — *39. Ő maga, ki az égben lakozik*, t. i. az Isten. — Többen úgy vélik, hogy Heliodórusszal épen eme vállalkozás sikertelensége miatt hasonlott meg a király, és épen ez a meghasonlás vezetett aztán a király meggyilkolására.

4. 1—6. Óniás főpap IV. Szeleukus királytól várja a béke helyreállítását. — *1. Simon* (v. ö. 3, 1 skk.) a királynál *rágalmazta meg Óniást.* — E szavak: *Uszította ... erre Heliodórust* helyett a görög szöveg ezt mondja: Ő döntötte bajba Heliodórust. — *2. A birodalom ellenségének* helyett a görög szöveg ezt mondja: az (országos) ügyek (= a kormányzás) ellenségének. — *Az Isten törvényének buzgó követője* helyett a görög szöveg ezt mondja: a törvények buzgó tisztelője. — *3. Néhány híve* helyett a görög szöveg ezt

ségeskedés már odáig fajult, hogy Simon néhány híve gyilkosságra is vetemedett. [4]Amikor aztán Óniás látta, hogy mily veszedelmesre fordulhat ez a viszálykodás, és őrjöngésével mennyire előmozdítja Simon gonoszságát Apollónius, Cöleszíria és Fönicia helytartója, elment a királyhoz; [5]de nem avégből, hogy beárulja polgártársait, hanem azért, mert az egész nép közös javát viselte szívén. [6]Arról győződött ugyanis meg, hogy királyi közbelépés nélkül lehetetlen helyreállítani a békét, és Simon sem hagy fel esztelen viselkedésével.

[7]Szeleukus halála után, amikor az *Epifánes*nek elnevezett Antiochus lépett a trónra, Józon, Óniás testvére szerezte meg magának álúton a főpapi tisztet. [8]Elment ugyanis a királyhoz és igért neki háromszázhatvan ezüst talentumot, és más jövedelmi forrásokból még nyolcvan talentumot. [9]Ezenfelül igért még másik százötvenet, ha engedélyt kap arra, hogy gyakorló és előkészítő iskolát építhessen magának, és Jeruzsálem lakóit antiochiai polgároknak jegyezhesse be. [10]Amint a király ezt megengedte neki, és ő magához kaparintotta a hatalmat, tüstént nekiállott, hogy pogány szokásokra tanítsa honfitársait. [11]Meg-

mondja: egyik híve. — *4.* Az *őrjöngés* szónak megfelelő görög szó helyett a rokonhangzású Meneszteust olvassák ehelyütt az újabb értelmezők (v. ö. 4, 21.). A szöveg tehát eszerint így módosulna: és mennyire támogatja Apollónius, Meneszteus fia, ... Simon gonoszságát. — Amikor *Óniás látta*,' hogy a hellénisztikus (v. ö. Makk. I. 1, 1. jegyz.) párt szította *viszálykodás* már nagyon is elfajult, és maga a *helytartó* is ennek a pártnak védőjévé szegődött, elindult a királyhoz, IV. Szeleukushoz, hogy az teremtsen békét. Még nem ért azonban Antiochiába, mikor a királyt meggyilkolták.

7—17. IV. Antiochus Epifánes királlyá lesz. Józon megvásárolja tőle a főpapi méltóságot. — *7. Szeleukus halála után* öccse, IV. *Antiochus* Epifánes, aki eddig túsz volt Rómában (v. ö. Makk. I. 1, 10. jegyz.), *lépett a trónra.* — *Epifánesnek*, a görög szöveg alapján; a Vulgáta szószerint: Nemesnek. — A *Józon* név a zsidó Jesua vagy Jehosua (Józus) szónak elgörögösített alakja. — *8.* Az új szabadelvű, pogány irányzatnak a zsidó erkölcsökben okozott romboló hatását semmi sem mutatja inkább, mint az a szomorú tény, hogy a főpapi család egyik sarja pénzért vásárolja meg a főpapi tisztet. — *Háromszázhatvan talentumot* (kb. 3,600.000 pengőt) a templomkincstárból igért Józon; *nyolcvan talentumot* (kb. 800.000 pengőt) pedig a befolyó *jövedelm*ekből, főleg a templomi adóból. Azért pedig, hogy — *9.* — meghonosíthassa a pogány-görög szokásokat Jeruzsálemben és a város lakói antiochiai *polgár*jogot kapjanak, újabb *százötven* talentumot (kb. másfél millió pengőt) kívánt befizetni az államkincstárba. — *10. A király* annál nagyobb készséggel teljesítette Józon mindeme kívánságait, mert ezek teljesen beleestek politikájának irányvonalába. — *11.* A szóbanforgó *királyok*

szüntette azokat *a kiváltságokat*, amelyeket emberbaráti érzésből adtak a királyok a zsidók javára János által, annak az Eupolemusnak atyja által, aki a barátság és a szövetség érdekében hivatalos követségben járt a rómaiaknál. Eltörölte tehát, a polgárok *törvénybiztosította* jogait és törvényellenes szokásokat honosított meg. [12]Odáig merészkedett, hogy éppen a Vár tövében helyezze el a gyakorló iskolát és erkölcstelen házakba vigye a legjelesebb ifjakat. [13]Ez aztán már nem is a kezdete, hanem gyarapodása és elharapódzása volt a pogány és idegen életmódnak Józon iszonyú és hallatlan gonoszsága által, aki istentelen ember volt és nem főpap. [14]A papok sem teljesítették már a szolgálatot az oltár körül, nem törődtek a templommal, elhanyagolták az áldozatokat. Ők is inkább elsiettek, és résztvettek a gyakorlótéren a törvényellenes játékokban és a tányérvetésben. [15]A hazai megtiszteltetéseket semmire sem becsülték. A görög kitüntetés volt szemükben a legnagyobb. [16]Ezért sanyarú megpróbáltatás érte őket, mivel azoknak a szokásaiért versengtek és mindenáron azokhoz kívántak hasonlókká válni, kik ellenségeikké és elnyomóikká lettek. [17]Az Isten törvényeit ugyanis büntetlenül meggyalázni nem lehet. Erről majd a következő idő tesz tanuságot.

[18]Amikor az ötödévenkint ismétlődő versenyjátékokat játszották a ki-

(főleg Nagy Antiochus és IV. Szeleukus) Jos. Flavius szerint több *kiváltságot* biztosítottak a zsidó népnek. Így megengedték nekik, hogy polgári életüket is saját törvényeik alapján rendezhessék, felmentették a papokat és a templom személyzetét az adózás alól, és ezenfelül a templomi szolgálat céljaira évente bizonyos hozzájárulást ígértek az államkincstárból. E kiváltságokat *János*, Eupolemus atyja (v. ö. Makk. I. 8, 17.) közvetítette. — *Törvénybiztosította*, a görög szöveg alapján. — *12. A Várról* l. Makk. I. 1, 35. jegyz. — *Hogy erkölcstelen házakba vigye a legjelesebb ifjakat* helyett a görög szöveg némelyek szerint ezt mondja: «hogy hordják a (széles karimájú) görög kalapot;» mások szerint: «oda vitte (tudniillik: a versenytérre) a legjelesebb ifjakat és ott neveltette őket.» E nevelés szomorú következményeiről l. Makk. I. 1, 15 sk. jegyz. — *13.* A görög szöveg ezt mondja: Tetőfokra hágott a hellénizmus (v. ö. Makk. I. 1, 1. jegyz.), és az idegen szokások elsajátítása stb. — *14. Tányérvetésben*, diszkoszdobásban. — *16. Sanyarú megpróbáltatás* helyett a Vulgáta szószerint azt mondja: veszedelmes visszavonás.

18—20. Józon pénzt küld Tirusba a pogány isten áldozatára. — *18.* E *versenyjátékokat* minden négy év elmultával, vagyis az ötödik esztendőben *játszották* a főniciai tengerparton elterülő

rály jelenlétében, Tírusban, [19]a hirhedt Józon elvetemült férfiakat küldött oda Jeruzsálemből háromszáz ezüst didrachmával Herkules áldozatára. Maguk a *pénz*vivők azonban azt kérték, hogy ne áldozatra fordítsák *ezt az összeget*, mert ez nem lenne illő dolog, hanem költsék el más kiadásokra. [20]Így ezt a felajánlott *pénzt* — bár küldője áldozatra szánta Herkulesnek — a jelenlevőkre való tekintettel háromevezős hajók építésére használták fel.

[21]Amikor pedig Apollónius, Mneszteus fia, Ptolemeus Filométor király *nagykorúsítása* alkalmával követségben járt Egyiptomban, megtudta róla Antiochus, hogy ellenségévé lett országlásának. Ezért, hogy saját biztonságáról gondoskodjék, elindult és elment Joppéba, majd innét Jeruzsálembe. [22]Józon és a város nagyszerű fogadtatásban részesítette: fáklyafény mellett és üdvkiáltás közepette tartotta bevonulását. Majd innét Föniciába vezette seregét.

[23]Három esztendő elmúltával elküldte Józon Menelaust, a föntemlített Simon testvérét, hogy pénzt vigyen a királynak és fontos ügyekben intéz-

Tírusban — *19.* — *Herkules* (= Bál Melkárt, ősi föniciai istenség) tiszteletére. — *Elvetemült férfiakat küldött oda Jeruzsálemből* helyett a görög szöveg ezt mondja: Jeruzsálem képviseletében antiochiai polgárjoggal bíró (v. ö. 9. v.) követeket küldött oda. — *Háromszáz ezüstdidrachma* (= kb. ezer pengő) helyett egyes görög kéziratok és a szír szöveg 3300 (di)drachmát (kb. 11 ezer pengőt) említ. — *20. Háromevezős hajók építésére* a küldött összeg igen csekély lett volna. Azért úgylátszik helyesebb az, amit a görög szöveg mond ehelyütt: háromevezősök feldíszítésére (vagy felszerelésére).

21—22. Antiochus Epifánes első útja Jeruzsálembe. — *21. Ptolemeus Filométor* tulajdonképen már Kr. e. 181 óta volt *Egyiptom* királya (Kr. e. 181—146.). De csak most, Kr. e. 173-ban vagy 172-ben lett *nagykorúvá*. Ezzel az alkalommal Antiochus üdvözölte őt követe, *Apollónius*, *Mneszteus* (a görög szövegben: Meneszteus; v. ö. 3, 5. jegyz.) *fia* által. — *Nagykorúsítása alkalmával*, a görög szöveg alapján. A Vulgáta szószerint: előkelői miatt. — Ptolemeus azért *lett ellenségévé* Antiochus *országlásának*, mert Cöleszíriára áhítozott. (V. ö. Makk. I. 1, 17. jegyz.). — (Ptolemeus) *ellenségévé lett országlásának* helyett a Vulgáta ezt mondja: Ő (Antiochus) eltávolíttatott az ország ügyei éléről. — Antiochus a fenyegető veszedelem hírére *Joppéba* (Jaffába, v. ö. Makk. I. 10, 75. jegyz.) ment, nyílván azért, hogy intézkedéseket tegyen e fontos kikötő megerősítésére. Majd *Jeruzsálemben* végzett hivatalos látogatást. — *22.* Talán *sereget* is toborzott ott és ezzel a tengerpartra, *Föniciába* vonult.

23—29. Menelaus főpappá lesz. — *23. Három esztendő elmúltával* (tudniillik Józon hivatalba lépése óta, tehát Kr. e. 172-ben) *Menelaus* útján elküldte a főpap a királynak a megígért *pénz* (v. ö. 8. v. jegyz.) egy részét. Nincs kizárva, hogy a király már

kedést kérjen. [24]Ez behízelegte magát a királynál és főleg nagy befolyását emlegette. Meg is szerezte magának a főpapi tisztet azzal, hogy háromszáz ezüst talentummal többet ígért Jázonnál. [25]A királyi paranccsal kezében aztán visszatért, bár semmi olyan sem volt őbenne, ami őt a főpapságra méltóvá tette volna, mert kegyetlen és zsarnoklelkületű ember volt és dühös, mint a vadállat. [26]Így Jázon, aki részedte tulajdon testvérét, maga is törvetésnek esett áldozatul és kénytelen volt ámmonita területre menekülni. [27]Menelaus pedig átvette ugyan a hatalmat, a beígért pénzből azonban semmit sem fizetett meg a királynak, bár a Vár parancsnoka, Szosztratus be akarta hajtani rajta. [28]Az adóbehajtás ugyanis az ő tisztéhez tartozott. Ezért aztán mindkettőjüket a király elé hívták. [29]Menelaus a főpapi tisztségben helyettesül testvérét, Lizimachust *hagyta vissza*, Szosztratus pedig *Kratest*, a ciprusiak parancsnokát.

[30]Mialatt ez történt, lázadás ütött ki Tárzus és Mállus lakói között, mert Antiochisznak, a király mellékfeleségének ajándékozták őket. [31]A király erre tüstént odasietett, hogy lecsendesítse őket; helyettesül pedig egyik főtisztjét, Andronikust hagyta vissza. [32]Menelaus ekkor úgy gondolta, hogy itt az alkalmas idő. Ezért titokban elvitt néhányat a templom aranyszereiből és odaajándékozta őket Andronikusnak. Másokat Tírusban és a szomszéd városokban áruba bocsájtott. [33]Mikor erről biztos tudomást szerzett Óniás, aki Antiochia közelében, Dáfne mellett egy menedékhelyen húzódott meg,

régebben követelte az összeget, s mivel Menelaus — *24. — háromszáz ezüst talentummal* (kb. 3 millió pengővel) többet ajánlott fel és pontosabb fizetőnek is igérkezett, neki adta el *a főpapi tisztet*. Menelaus, Simon testvére nem tartozott a főpapi családhoz. (V. ö. 3, 4. jegyz.) — *25. A királyi parancs* Menelaus kinevezési okmánya volt. — *26.* Az *ámmonita terület* a Jordán déli folyásától keletre eső vidék volt. — *27.* A jeruzsálemi *Vár* (az Ákra, v. ö. Makk. I. 1, 35. jegyz.) *parancsnoka*, *Szosztratus* és Menelaus között a pénz behajtása körül nézeteltérés támadt; — *28. — ezért mindkettőjüket a király elé* idézték Antiochiába. — *29.* A fordítás a világosabb görög szöveget követi; a Vulgáta ezt mondja: Menelaust megfosztották a főpapi tisztségtől; utóda testvére, Lizimachus lett; Szosztratus pedig a ciprusiak élére került. — Menelaus a görög szöveg szerint továbbra is főpap maradt.

30—34. Óniást meggyilkolják. — 30. Tárzus és Mállus Kisázsia két városa volt. — *31. Andronikus*nak nagy érdemei voltak Antiochus Epifánes trónrajutása körül, s így a király udvari tisztjei közé került. — *33. Dáfne* Antiochia külvárosa volt egy

megrótta őt. [34]Erre Menelaus Andronikus elé járult és arra kérte, hogy ölje meg Óniást. Ez Óniáshoz ment, kezet adott neki és esküszóval rávette (annak gyanakvása ellenére is), hogy hagyja el a menedékhelyet. Majd mit sem törődve az igazsággal, legott megölte őt.

[35]Ezen aztán nemcsak a zsidók, hanem más népek is felháborodtak, és zokon vették ennek a nagy férfiúnak igazságtalan megöletését. [36]Ezért, amikor visszatért a király Cilicia helységeiből, elébe járultak az antiochiai zsidók a görögökkel együtt és elpanaszolták neki Óniás igaztalan megöletését. [37]Antiochus erre elszomorodott szívében Óniás miatt. Szánalomra gerjedt és könnyezett, mert arra gondolt, hogy mily józan és erényes ember volt az elhúnyt. [38]Haragjában elrendelte: foszszák meg Andronikust a bíbortól, hurcolják keresztül az egész városon addig a helyig, ahol elkövette Óniás ellen a gazságot, és ott vegyék életét a szentségtörőnek. Méltó büntetéssel fizetett tehát vissza neki az Úr.

[39]Közben Lizimachus Menelaus felbujtására sok szentségtörést követett el a templomban. Mikor ennek híre terjedt és már sok aranyat hurcoltak el, összesereglett a tömeg Lizimachus ellen. [40]Amikor aztán a felzúdult tömeg haragjában fellázadt, Lizimachus felfegyverzett közel háromezer gonosz embert, és erőszakoskodni kezdett egyik kegyetlen tisztje által, aki nagyot haladt nemcsak korban, de elvetemültségben is. [41]Amikor aztán észrevették Lizimachus szándékát, ki követ, ki pedig

Apollónak szentelt ligettel, mely *menedékhelyül* szolgált. A *menedékhely*ekről l. Móz. II. 21, 14. jegyz. — *34.* A gyilkosság valószínűleg a Kr. e. 171. év decemberében történt. — Atyjának kegyetlen meggyilkolása után fia, IV. Óniás, Egyiptomba menekült és az ottani zsidók között, Leontopoliszban végezte a főpapi ténykedést.

35—38. Andronikus kivégzése. — *38. Andronikust*, aki IV. Szeleukus király kis fiának kegyetlen meggyilkolásával amúgy is gyűlöletessé tette magát, újabb gaztettéért a király megfosztotta a *bíbor*tól (v. ö. Makk. I. 10, 20. jegyz.) és kiszolgáltatta a nép bosszújának.

39—50. Menelaus megmenekül az ellene emelt vádak alól. — *39. Lizimachus* Menelaus fivére volt. (V. ö. 29. v.) — *Szentségtörés* helyett a görög szöveg: szentségtörő rablást említ; a *templomban* helyett pedig ezt mondja: a városban. — *Arany* helyett a görög szöveg: aranyszerekről beszél. — *40. Kegyetlen*, a görögben és a latinban: tirannus; ezt a szót újabb magyarázók tulajdonnévnek veszik. Helyette egyes görög kéziratok: Auranoszt olvasnak. — *41. Lizimachusra* helyett a görög szöveg ezt mondja: a

hatalmas dorongot ragadott; ismét mások port szórtak Lizimachusra. [42]Sokan megsebesültek, mások elestek, mindannyian pedig futásnak eredtek. Megölték a szentségtörőt is a kincstár közelében. [43]E miatt azután *újabb* vizsgálatot indítottak Menelaus ellen. [44]Amikor ugyanis a király Tírusba érkezett, a vénektől kiküldött három ember eléje tárta a dolgot. [45]S amikor Menelaus ügye *már-már* elveszettnek látszott, ez sok pénzt ígért Ptolemeusnak, hogy nyerje meg a királyt. [46]Ptolemeus erre félrevonta a királyt az egyik udvarba, mintha szórakoztatni akarná, és ott hozzája fordult és eltérítette szándékától. [47]Menelaust, minden gazság szerzőjét felmentette a vádak alól, ama szerencsétleneket pedig, akiket a szittyák is ártatlanoknak nyilvánítottak volna, ha törvényt ültek volna felettük, halálra ítélte. [48]Végre is hajtották csakhamar az igazságtalan büntetést azokon, akik a városért, a népért és a szent szerekért szálltak síkra. [49]Maguk a tírusiak is méltatlankodtak emiatt és fényes temetést rendeztek nekik. [50]Menelaus pedig a hatalmon lévők kapzsisága folytán megmaradt hivatalában és polgártársainak megejtésében gonoszságot gonoszságra halmozott.

5. FEJEZET.

Csodás jelek az égen. — Józon elfoglalja Jeruzsálemet. — IV. Antiochus Epifánes megrabolja a templomkincstárt. — Tiszteinek garázdálkodása Júdeában és Szamariában. — Apollónius hadjárata a zsidók ellen. — Júdás a pusztába vonul embereivel.

[1]Ugyanebben az időben második hadjáratára készült Antiochus Egyiptom ellen. [2]Ekkor történt, hogy

Lizimachus körül levőkre. — *42. Sokan megsebesültek*, t.i. Lizimachus emberei közül. — *A szentségtörő* (a görög szövegben : szentségrabló) : Lizimachus. Menelaus eközben Antiochiában volt. Különben őreá is bizonyára ugyanez a sors várakozott volna. — *44. A vénektől kiküldött három ember* a nagytanács tagja volt. — *46. Ptolemeus*, a görög szöveg szerint : Dorimenes fia (v. ö. Makk. I. 3, 38.) Cöleszíria és Fönicia kormányzója volt. (V. ö. 8, 8.) — *Az egyik udvarba*, a tárgyaló terem szomszédságában lévő oszlopcsarnokba. — *47. A szerencsétlenek* a nagytanácstól kiküldött három ember. Némelyek arra gondolnak, hogy ők voltak a Lizimachus ellen irányuló lázadás vezetői, és ezért ítélte őket halálra a király. — *50. Menelaus* még sok *gonoszságot* művelt honfitársai ellen, míg végre (Jos. Flavius szerint) őt is kivégezték a szírek.

5. *1—4. Csodás jelek az égen.* — *1.* Egyiptom királyai állandóan foglalkoztak azzal a tervvel, hogy meghódítják Cöleszíriát. (V. ö. Makk. I. 10, 69. jegyz.) A jelen esetben azonban IV. Antiochus Epifánes hirtelen támadással meghiúsította ezt a tervet és a maga számára biztosította a győzelmet (Kr. e. 170-ben ; v. ö. Makk.

Jeruzsálem egész városában negyven napon át a levegőben száguldó, aranyos ruházatú lovasokat lehetett látni, akik — mint a harcra kész csapatok — lándzsákkal voltak felfegyverkezve; [3]továbbá csatarendbe állított lovak rohamát, összecsapásokat közvetlen közelből, ideoda mozgó pajzsokat, sisakos csapatokat kivont karddal, nyílak záporát, aranycsillogású fegyvereket és mindenféle páncélt. [4]Mindenki csak azért imádkozott, hogy jót jelentsen e csodás jel.

[5]Az a hamis hír is járta, hogy meghalt Antiochus. Erre Józon nem kevesebb, mint ezer embert vett maga mellé és hirtelen megrohanta a várost. S bár a polgárság kisietett a falra, a várost végre mégis csak elfoglalták. Menelaus a Várba menekült. [6]Józon pedig kegyetlen mészárlást vitt véghez saját polgártársai között. Nem gondolta meg ugyanis, hogy a *hadi*szerencse a honfitársak ellen a legnagyobb szerencsétlenség, és úgy vélte, hogy az ellenségen, és nem tulajdon polgártársain aratott diadalt. [7]A hatalmat azonban mégsem tudta kézhez kaparintani. Tőrvetését végül is megszégyenülés követte. Ismét menekülnie kellett és elment az ámmoniták földére.

[8]Végre is így pusztult el: Áretás, az arabok fejedelme fogságra vetette; majd városról-városra menekült. Ám mint a törvénytől elpártolt, kiátkozott *embert*, hazájának és polgártársainak ellenségét mindenütt utálták és Egyiptomba kergették. [9]Így az, aki annyi embert űzött ki hazájá-

I. 1, 17 skk.). Maga VI. Ptolemeus király is hatalmába került. Ezt a hadjáratot a jelen szöveg *második*nak nevezi. Elsőnek, úgylátszik, Antiochusnak 4, 21. sk.-ben elbeszélt felvonulását veszi. — *3. Sisakos csapatok* helyett a görög szöveg erőlködések sokaságáról (avagy más szövegváltozat szerint helyesebben: lándzsák tömegéről) beszél. — Hasonló jelek Jos. Flavius szerint Jeruzsálem ostroma alkalmával (Kr. u. 70-ben) is jelentkeztek az égen.

5—10. Józon elfoglalja Jeruzsálemet. — *5. Menelaus* főpap Józon támadása elől *a Várba*, vagyis az Ákrába (v. ö. Makk. I. 1, 35. jegyz.) *menekült.* — *6. Józon* azért nem tudta — *7. — kezéhez kaparintani a hatalmat*, mert közben kitudódott, hogy Antiochus életben van, és így a király haragjától való rettegésében *ismét az ámmoniták földére*, vagyis a Jordán déli folyásától keletre eső vidékre menekült.

8—10. Józon bujdosása és halála. — *8. Áretás* (arabul: el-Hárit) kedvelt név volt a nábáteus (v. ö. Móz. I. 25, 13; Makk. I. 5, 25; 9, 35.) fejedelmeknél. (V. ö. Kor. II. 11, 32.) — A gonosz Józonnak *városról-városra* kellett menekülnie, vagyis megnyugvás nélkül bujdosnia idegenben, mint hajdan a testvérgyilkos Káinnak (v. ö. Móz. I. 4, 16.) — *9.* A zsidóknak a spártaiakkal való *rokoni kapcsolatai*ról l. Makk. I. 12, 6.

jából, földönfutóként végezte be életét. A spártaiakhoz ment ugyanis abban a reményben, hogy a rokoni kapcsolatoknál fogva ott menedékre fog találni. [10]Ám megsiratlanul és eltemetlenül dobták oda azt, aki annyi embert vetett oda eltemetés nélkül. Nem rendeztek temetést számára idegenben és atyái mellett sem kapott sírhelyet.

[11]Ezekből az eseményekből kifolyólag az a gyanu támadt a király lelkében, hogy a zsidók el akarnak pártolni *tőle*. Ezért állati dühhel elindult Egyiptomból és bevette fegyveres erővel a várost. [12]Majd megparancsolta katonáinak, hogy kímélet nélkül mészárolják le azt, aki útjukba akad, és öljék le azokat, akik a házakba menekülnek. [13]Öldösték tehát az ifjakat és az öregeket, irtották az asszonyokat és a gyermekeket, mészárolták a szűzeket és a csecsemőket. [14]Megöltek pedig három teljes napon át nyolcvanezer embert ; rabszíjra fűztek negyvenezret, és eladtak ugyanannyit. [15]De ezzel még nem elégedett meg, hanem arra is vetemedett, hogy bemenjen ama templomba, mely a legszentebb az egész földön. Vezetője Menelaus volt, a törvényeknek és hazájának árulója. [16]Szentségtörő kezével hozzányúlt ama szent szerekhez, melyeket a hely díszére és dicsőségére egyéb királyok és városok ajánlottak fel, méltatlanul érintette és így megfertőzte őket.[17]És nem gondolta meg az eszeveszett Antiochus, hogy a város lakóinak bűnei miatt neheztelt meg egy kissé az Isten, és csak ezért érte sérelem a szent helyet. [18]Mert ha nem keveredtek volna bele annyi bűnbe, akkor ezt is ostorcsapások sujtották volna, mindjárt megérkezése után, és megakadályozták

11—21. IV. Antiochus Epifánes kirabolja a templomkincstárt. — *11.* Diadalmas egyiptomi hadjárata (Kr. e. 170-ben) után (v. ö. Makk. I. 1, 17 skk. ; II. 5, 1. jegyz.), Antiochus Epifánes Jeruzsálem ellen vonult, hogy megtorolja Józon fegyveres lázadását Menelaus, a királytól kinevezett főpap ellen. — *14.* A görög szöveg ezt mondja : Elveszett pedig az egész három nap alatt nyolcvanezer ember ; negyvenezren gyilkos kézbe estek és ugyanennyit rabszolgának adtak el az áldozatok közül. — Jos. Flavius ezzel kapcsolatban csak 10.000 rabszolgáról beszél. — *16.* V. ö. Makk. I. 1, 21 skk. — A *szent szerek* fogadalmi ajándékok (v. ö. 3, 2.) voltak, melyeket *királyok* (v. ö. 3, 2. jegyz.) és *városok* ajánlottak fel a jeruzsálemi templom díszítésére. — *17.* A főpappal, Menelausszal együtt, akinek a bűne a népre háramlott vissza (v. ö. Móz. III. 4, 3.), főleg azzal vétkeztek sokan, hogy a pogány szírekhez pártoltak. — *18. Heliodórus* templomrabló kísérletéről

volna vakmerő tettében, akárcsak Heliodórust,akit Szeleukus király küldött a kincstár kifosztására. [19]Mindazonáltal az Isten nem a helyért választotta ki a népet, hanem a helyet a népért. [20]Ezért a hely osztozott a néppel a balszerencsében, de részesedett utána a javakban is. Haragjában kiszolgáltatta őt a mindenható Isten, de igen nagy dicsőség ragyogta ismét körül, amikor megengesztelődött a nagy Úr. [21]Antiochus tehát elvitt a templomból ezernyolcszáz talentumot és sietve visszatért Antiochiába. Gőgjében úgy vélte, hogy csupa elbizakodottságból hajózhatóvá teszi majd a szárazföldet és járhatóvá a tengert.

[22]Visszahagyott elöljárókat, hogy zaklassák a népet ; és pedig : Jeruzsálemben a frígiai eredetű Fülöpöt, aki még kegyetlenebb volt, mint az, akitől hivatalát kapta ; [23]a Gárizímon Andronikust és Menelaust, akik a többinél is jobban sanyargatták a polgárokat.

[24]Az utóbbi ellenséges indulattal volt a zsidók iránt; ezért elküldte Apollóniust, a gyűlölt fővezért huszonkétezer emberrel és megparancsolta neki, hogy minden teljes korú férfiút gyilkoljon le, az asszonyokat és az ifjakat pedig adja el. [25]Ez békét színlelve, bevonult Jeruzsálembe és nyugodtan maradt egészen a szombat szent napjáig. Amikor aztán a zsidók ünnepeltek, megparan-

1. 3. fej. — *Megakadályozták volna*, tudniillik felsőbb isteni erők. — *19. A hely* a jeruzsálemi templom. — *20. Dicsőség ragyogta körül* a templom megtisztítása és megszentelése alkalmával. (V. ö. Makk. I. 4, 52 skk.) — *21. Ezernyolcszáz talentum* kb. 18 millió pengőnek felel meg. — E kifejezés : *hajózhatóvá teszi . . . a szárazföldet és járhatóvá a tengert* Antiochus Epifánesnek ama fennhéjázó vállalkozására (v. ö. Makk. I. 1, 17 ; 3, 20.) céloz, amelyekkel nagynevű elődeinek, pl. Xerxes perzsa királynak nyomdokain kívánt járni, ki áthidalta a tengert és hegyet fúrt át hajójáratai számára.

22—23. Antiochus Epifánes tisztjeinek garázdálkodása Júdeában és Szamariában. — 22. Az elöljárók, vagyis a Júdea és Szamaria fékentartására *visszahagyott* katonai parancsnokok ezek voltak : *Jeruzsálemben* a kisázsiai *Frígiá*ból való *Fülöp* (v. ö. Makk. I. 6, 14.) ; — *23.* a *Gárizím*-hegyen (v. ö. Móz. V. 11, 29—30. jegyz.), tehát Szamariában *Andronikus* (nem azonos a 4, 31 skk.-ben említett tiszttel). — E szavak helyett : *és Menelaust, akik a többinél is jobban sanyargatták a polgárokat*, a görög szöveg ezt mondja : Ezek mellett ott volt Menelaus, aki a leggonoszabb módon, a többinél is jobban sanyargatta a polgárokat.

24—26. Apollónius hadjárata a zsidók ellen. (Kr. e. 168-ban ; v. ö. Makk. I. 1, 30. skk.) — *24. A gyűlölt fővezért* helyett a görög szöveg ezt mondja: az utálatosak fejét, avagy mások szerint : a míziaiak fejét. (V. ö. Makk. I. 1, 24. jegyz.) — *25.* Apollónius azért rendezte *szombat* napján a vérfürdőt, mert tudta, hogy ezen a napon

csolta övéinek, hogy ragadják meg fegyverüket.
[26]Majd legyilkoltatta mindazokat, akik kivonultak a látványosságra. Aztán bejárta fegyvereseivel a várost és igen nagy sokaságot mészárolt le.
[27]Makkabeus Júdás pedig elvonult tizedmagával a pusztába és ott vadállatok módjára a hegyek között tengette életét övéivel. És hogy meg ne fertőzzék magukat, az egész idő alatt növénnyel táplálkoztak.

6. FEJEZET.

A mózesi törvények betiltása; a jeruzsálemi templom meggyalázása. — Eleázár vértanusága.

[1]Nem sok idő mulva a király elküldött egy antiochiai öreg embert, hogy atyáik és az Isten törvényeivel való szakításra kényszerítse a zsidókat,
[2]és hogy meggyalázza a jeruzsálemi templomot és azt az olimpuszi Jupiterről nevezze el; a Gárizímon lévőt pedig — amint az az ottlakóknak megfelel — a vendégszerető Jupiterről.
[3]Erre a bajoknak igen gonosz és nehezen *elviselhető* áradata szakadt mindenkire.
[4]A templom megtelt paráznasággal és a pogányok tivornyáival, melyeken parázna személyekkel fajtalankodtak. A

a zsidók nem fognak fegyveres ellenállást tanusítani (v. ö. Makk. I. 2, 34.). — *26.* A szóbanforgó *látványosságon* újabb magyarázók szerint azt a díszes katonai felvonulást kell értenünk, melyet Apollónius rendezett seregével a város falain kívül.

27. Júdás a pusztába vonul embereivel. Hogy ez az értesítés ide került, és nem oda, ahová tulajdonképen való, tudniillik a 6. és a 7. fejezet mögé, annak az az oka, hogy a kivonatkészítő rövidségre törekedett. 6, 18 skk.-ből értesülünk csak a király ama rendeletéről, mely arra akarta kényszeríteni a zsidókat, hogy (vallásilag) tisztátalan ételekkel *fertőzzék meg magukat.* A kivonatkészítő mitsem említ Matatiás hőstettéről (v. ö. Makk. I. 2, 1 skk.), hanem mindjárt *Makkabeus Júdás*sal (v. ö. Makk. I. 2, 4. jegyz.) kezdi a makkabeusi küzdelemről szóló történetét. (V. ö. 8. fej.). Ez utóbbinak itt említett kíséretéhez azonban bizonyára Matatiás is hozzátartozott. (V. ö. Makk. I. 2, 28.).

6. 1—11. A mózesi törvények betiltása; a templom meggyalázása. — *1.* A kiküldött *antiochiai* (a görög szöveg szerint kevésbbé helyesen: athéni) *öreg embernek* a szent szöveg talán nem annyira a korát akarja hangsúlyozni, mint inkább azt, hogy az öregek (a vének) tanácsának, vagyis az államtanácsnak tagja volt. Mint ilyen, úgylátszik, azt a megbízást kapta, hogy hirdesse ki a mózesi törvényeket eltiltó királyi rendeletet Júdeában. (V. ö. Makk. I. 1, 43 skk.) — *2.* Antiochus Epifánes az *olimpuszi Jupiter*nek (a görög szöveg szerint helyesebben: Zeusnak) tiszteletét elrendelte egész birodalmában, s így az izraeliták Istenéről, Jáhvéről elnevezett (v. ö. Makk. I. 7, 37.) jeruzsálemi templomot is Zeus nevének akarta szentelni. Ugyanezt követelte a szamaritánusoknak a *Gárizím* hegyén (v. ö. 5, 23; Kir. IV. 17, 24 skk.) álló templomát illetőleg is azzal a különbséggel, hogy Zeust ott a Xeniosz (= vendégszerető) melléknéven kellett tisztelni. — *4.* A görög szöveg

szent épületekbe kényükkedvük szerint olyasmikkel tolakodtak be az asszonyok, amik nem voltak odavalók. [5]Az oltárt is meg nem engedett és törvénytiltotta dolgokkal rakták tele. [6]Szombatot nem tarthattak. A hazai ünnepeket nem ülhették. Sőt egyáltalában még zsidónak sem vallhatta magát senki sem. [7]Ellenben keserves kényszerrel hurcolták őket a király nevenapján az áldozatokra. Bacchus ünnepén pedig borostyánkoszorúval fejükön kellett résztvenniök a Bacchuskörmeneten. [8]A Ptolemeusok tanácsára a szomszédos pogány városokba is elment az a rendelet, hogy ők is ugyanígy járjanak el a zsidókkal szemben és *kényszerítsék őket* az áldozatra ; [9]azokat pedig, akik vonakodtak áttérni a pogányok szokásaira, öljék meg. Ekkor látni lehetett, *mily* nyomorúság *támadt*. [10]Két asszonyt ugyanis beárultak, hogy körülmetélték fiacskáikat. Erre mellükre függesztették kicsinyeiket, és így körülvitték őket nyilvánosan a városban, majd letaszították őket a falról. [11]Másokat azért jelentettek fel Fülöpnek, mert egybegyűltek a közelben lévő barlangokban, és ott megülték titokban a szombatot. Ezek elpusztultak tűzben. *A szent nap iránt való* tiszteletből ugyanis védekezni nem akartak.

[12]Kérem azokat, akik e könyvet olvassák, ne iszonyodjanak el eme szomorú esetek miatt, hanem fontolják meg, hogy az, ami történt, nem vesztére, hanem csak feddésére van nemzetünknek. [13]Mert

ezt mondja : A templomot megtöltötték a pogányok paráznasággal és lakmározásokkal ; fajtalankodtak ott parázna személyekkel ; a szent udvarokban asszonyokkal vegyültek és mindenféle illetlen dolgot vittek oda be. — *5. A törvénytiltotta dolgok*on nyilván a pogányok által az égő áldozatok oltárára helyezett Zeus-oltárt és a rajta bemutatott áldozatokat kell értenünk. (V. ö. Makk. I. 1, 50. 57.) — *6.* V. ö. Makk. I. 1, 47 skk. — *7.* A görög szöveg szerint : havonta *hurcolták* a zsidókat *a király nevenapján* bemutatott *áldozatokra*. Ez a király nevének tiszteletére havonta rendezett ünnepség a Kr. e. III. században kezdett lábrakapni az ókori pogány uralkodóknál. — *Bacchus* (avagy a görög Dionízosz) név helyett a Vulgátában szószerint ennek a pogány istenségnek másik (latin) neve : Liber áll. — *8. A Ptolemeusok* helyett a görög szöveg Ptolemeust olvas. Erről a Ptolemeusról, Dorimenes fiáról l. Makk. I. 3, 38. jegyz. ; II. 4, 45. — *9.* V. ö. Makk. I. 1, 52. — *10.* V. ö. Makk. I. 1, 63. — *11. Fülöp*ről l. 5, 22. — Azokról, akik *szombat* napján védekezés nélkül *pusztultak el*, l. Makk. I. 2, 38. — *A szent nap iránt való tiszteletből*, a görög szöveg alapján ; a Vulgáta szószerint : a vallás és (a törvény) megtartása miatt.

12—17. A kivonatkészítő intelme arra tanít, hogy azt a népet bünteti az Isten, amelyet szeret. (V. ö. 7, 33 ; Bölcs. 11, 9 ; 12, 22.)

nem engedni meg a bűnösöknek, hogy hosszú ideig cselekedjenek kényükkedvük szerint, hanem azonnal büntetést szabni reájuk, nagy jóakaratnak a jele. [14]A többi nemzetnél azért vár türelmesen az Úr, hogy majd az ítélet napjának eljövetelekor bűneik teljes mértéke szerint büntesse őket. De nem úgy [15]határozott a mi ügyünkben is: hogy tudniillik csak akkor áll boszszút rajtunk, amikor már tetőfokra hágtak bűneink. [16]Azért tehát tőlünk sohasem vonja meg irgalmasságát. Csapásokkal sujt ugyan, de népét el nem hagyja sohasem. [17]Röviden csak ennyit akartunk mondani az olvasók okulására. Ám folytassuk most már az elbeszélést.

[18]Eleázárnak, a legkiválóbb írástudók egyikének, egy élemedett korú és tisztes külsejű férfiúnak erőszakkal kinyitották száját és így akarták sertéshúsevésre kényszeríteni. [19]Ő azonban a dicső halált többre becsülte a gyalázatos életnél, ezért önként ment a vesztőhelyre. [20]Megszívlelte ugyanis, hogy miként kell viselkednie. Ezért hűséges kitartással el volt tökélve arra, hogy az élethez való ragaszkodásból tiltott dolgot nem enged meg magának. [21]Ekkor a körülállók hamis szánakozástól indíttatva, azért mert régi barátság fűzte őket ama férfiúhoz, félrevonták őt és titokban arra kérték, hogy olyan húst hozasson, amelyből neki is szabad ennie, és tegyen úgy, mintha a király rendelete értelmében az áldozati húsból ennék; [22]így aztán megszabadul a haláltól. A férfiú iránt való régi barátságból tanusítottak ilyen emberies bánásmódot vele szemben. [23]Ő azonban arra a tiszteletre

18—31. Eleázár vértanusága. — A következőkben a szent szerző az Antiochus Epifánes kezdette vallásüldözés egynéhány áldozatáról : a hőslelkű Eleázárról és (7. fej.) a makkabeusi anyáról, meg annak hét bátor fiáról szól. — *18.* Az *írástudók*ról l. Ezdr. I. 7, 6. jegyz. Eleázár vértanusága úgylátszik Jeruzsálemben történt. — A *sertéshús evés*ének tilalmáról l. Móz. III. 11, 7. — *20. Megszívlelte skk.* helyett a görög szöveg ezt mondja : kiköpte (t. i. a szájába dugott húst), amint azokhoz illett odalépni, akik el voltak arra szánva, hogy visszautasítják azt, aminek élvezete tilos volt, még akkor is, ha az élnivágyás ezt megkívánta volna. — *21. A körülállók* helyett a görög szöveg ezt mondja : azok, akik a törvénytiltotta áldozat ellenőrzésével voltak megbízva. — E szavak : *hamis szánakozástól indíttatva* a görög szövegben nincsenek meg. — *22. A férfiú iránt való régi barátságból tanusítottak* stb. helyett a görög szöveg ezt mondja : (... megszabadul a haláltól) és a régi barátság fejében emberies bánásmódban leszen része. — *23. Ő azonban arra a tiszteletre ... gyakorolt, majd* helyett a görög szöveg ezt mondja :

gondolt, amely korát és öregségét méltán megillette és arra a veleszületett nemességre, amelyben megőszült, valamint azokra az erényes cselekedeteire, amelyeket gyermekkorától fogva gyakorolt, majd a szent s az Isten által hozott törvény értelmében tüstént válaszolt és kijelentette, hogy küldjék csak inkább az alvilágba. [24]Mert nem illik — úgymond — a színlelés a mi korunkhoz. Sok ifjú ugyanis abban a hitben volna, hogy a pogányok életére tért át a kilencvenéves Eleázár, [25]és így tévútra vezetné őket az én színlelésem, s egy múló élet parányi idejéhez *való ragaszkodásom*. Ezáltal pedig szégyent és átkot hívnék le vénségemre. [26]Az emberek büntetésétől jelen pillanatra megszabadulnék ugyan, a Mindenható kezét azonban sem élve sem halva el nem kerülhetem. [27]Azért elszántan válok meg életemtől, így legalább méltónak mutatom magam az öreg korra. [28]Készséges szívvel és bátorsággal halok tisztes halált a magasztos és szent törvényekért, hogy nemes példát adjak az ifjaknak. E szavakra legott a vesztőhelyre hurcolták. [29]Azok pedig, akik őt vezették, és kevéssel előbb még jóindulattal voltak irányában, haragra gerjedtek ama szavak miatt, amelyeket mondott, mert azt gondolták, hogy kevélységből mondotta őket. [30]Amikor aztán a csapások következtében már-már halálán volt, felsóhajtott és így szólt : Uram ! Te, aki birtokában vagy a szent tudásnak, te jól tudod, hogy én, bár megmenekülhettem volna a haláltól, kínos fájdalmakat szenvedek testemben, iránt tad való félelemből azonban készségesen viselem el őket lelkemben. [31]Így halt meg, és halálának emlékét mint a hősiesség és bátorság példaképét hagyta hátra nemcsak az ifjaknak, hanem az egész nemzetnek is.

Ő azonban korához és az öregségét megillető tisztelethez, megszerzett, fényes polgári rangjához (más változat szerint : ősz hajához)... méltó módon nemesen határozott és ... — Az *alvilág*ról (a seolról) l. Móz. I. 37, 35. jegyz. — *28. Hurcolták* helyett a görög szöveg ezt mondja : ment. — *31.* A szentatyák (pl. Aranyszájú Sz. János) Eleázárt, mint «az Ószövetség első vértanuját» és «a hősiesség fejedelmét» magasztalják.

7. FEJEZET.

A hét makkabeus testvér és anyjuk vértanusága.

[1]Történt pedig, hogy elfogtak hét testvért is anyjukkal egyetemben. Ezeket ostorral meg szíjjal verette a király, hogy a törvényben tiltott sertéshúsevésre kényszerítse őket. [2]Ekkor közülük az első így szólt: Mit akarsz velünk és mit kívánsz tudni tőlünk? Mi készek vagyunk inkább meghalni, mint áthágni az atyáinknak adott isteni törvényeket. [3]Erre elrendelte haragjában a király, hogy tüzesítsenek meg serpenyőket és rézüstöket. Alighogy ezek átizzásodtak, [4]annak, aki először szólott, kivágatta nyelvét, lenyúzatta fejbőrét, lemetszette kezeés lábafejét többi testvéreinek és anyjának szemeláttára. [5]Amikor aztán már mindene meg volt csonkítva, odavitette a tűzhöz és elevenen megsüttette a serpenyőben. Smialatt ebben sokáig kínlódott, a többiek egymást biztatták anyjukkal együtt, hogy csak bátran menjenek a halálba, [6]és mondották: Az Úr Isten az igazságra tekint, és megkönyörül rajtunk, mint ahogy büntetést hirdető énekében kijelentette Mózes: Meg fog könyörülni szolgáin. [7]Miután az első ily módon meghalt, a következőt vitték megcsúfításra. Hajastul lenyúzták fejbőrét, majd megkérdezték, nem ennék-e, mielőtt megkínozzák tagonkint egész testét. [8]Ő azonban hazai nyelven így szólott: Nem teszem. Ezért aztán ő is ugyanazokat a kínzásokat szenvedte el sorjában, mint

7. *A hét testvér és anyjuk vértanusága* (7, 1—42.). — *1—19. Hat testvér hősiessége.* — *1.* A *hét testvért* a hét makkabeus testvérnek szokás nevezni, egyrészt azért, mert a makkabeus küzdelmeket előidéző vallásüldözésnek voltak áldozatai, másrészt pedig, mert a Makkabeus Júdás (v. ö. Makk. I. 2, 4. jegyz.) harcait megörökítő könyv szól róluk. Kínzatásuk és vértanuhaláluk a legnagyobb valószínűség szerint Antiochiában, a Szeleucida királyok fővárosában történt. Nevüket sem a Szentírás, sem a hagyomány nem jegyezte fel. Anyjukat ősi szír szertatáskönyvek Samonának, avagy Salomonának nevezik. — *3.* Az izzó eszközökkel való sütögetés büntetéséről l. Jer. 29, 22. — *4. Lenyúzatta fejbőrét* helyett a görög szöveg szószerint azt mondja: szittya módra bánt vele. A szittyáknál (szkitáknál) az ókori profán írók feljegyzése szerint szokásban volt, hogy lenyúzták megsebesült ellenségük fejbőrét . . . — A *kéz-* és *lábfej* (esetleg az orr) levágása szokásos büntetés volt Keleten a lázadók megfenyítésére. — *5. Mialatt ebben sokáig kínlódott* helyett a görög szöveg szószerint azt mondja: Mialatt mindenfelé szétáradt az illat a serpenyőből. — *6. Az igazságra tekint és megkönyörül rajtunk* helyett a görög szöveg ezt mondja: letekint és minden bizonnyal megkönyörül rajtunk. — *Mózes énekét* l. Móz. V. 32, 36. — *7. Nem ennék-e,* tudniillik: sertéshúst. — *8. Hazai nyelven,* vagyis arámul.

az első. [9]Majd halálra váltan így szólott: Te gonosz! A jelen életben ugyan elveszítesz minket. A világ királya azonban a föltámadásban örök életre kelt minket, mivel az ő törvényeiért halunk meg. [10]Utána a harmadikat rútították el. Ez, mihelyt felszólították, tüstént kidugta nyelvét és bátran odanyujtotta kezét, [11]és bizalommal így szólott: Az égből kaptam ezeket. Ezért az Isten törvényeiért lemondok róluk, mert bizom benne, hogy úgyis visszakapom őket Tőle. [12]A király pedig, meg övéi megcsodálták az ifjúnak lelki erejét, melylyel szinte semmibe sem vette a kínzásokat. [13]Ennek elhúnyta után a negyediket kínozták meg hasonló módon. [14]Ez, amikor már halálán volt, így szólt: *Vigasztaló* azok számára, akik az emberek által halnak meg, hogy bízva bízhatnak az Istenben, aki majd újra feltámasztja őket. Neked azonban nem lesz feltámadásod az életre. [15]Majd előhozták az ötödiket is, hogy megkínozzák. Ez *a királyra* tekintett, [16]és így szólt: Bár halandó vagy, mindazonáltal van hatalmad arra, hogy kényed-kedved szerint bánjál az emberekkel. Ne gondold azonban, hogy elhagyta az Isten népünket. [17]Várj csak türelemmel! Meglátod te még az ő nagy hatalmát, amikor majd sanyargatni fog téged ivadékoddal együtt. [18]Ezután elővezették a hatodikat, és ez haldokolva így szólott: Ne ámítsd magadat hiába! Mi ugyanis önmagunk miatt szenvedjük ezeket, mert vétkeztünk Istenünk ellen. Ezért történtek velünk ilyen csodálatraméltó dolgok. [19]Te azonban, aki az Istennel mered felvenni a harcot, ne hidd, hogy büntetlenül maradsz.

— *9. A jelen életben ugyan elveszítesz minket* helyett a görög szöveg szószerint ezt mondja: (Múló) életünket elveszed ugyan. — *A föltámadásban örök életre kelt minket* helyett a görög szöveg ezt mondja: az élet örök föltámadására kelt minket. — Amíg a második fiú szép szavakkal ugyan, de inkább ál alánosságban mondja ki a túlvilági örök életben (v. ö. Iz. 26, 19; Dán. 12, 1. sk; Bölcs. 3, 1. skk.; 4, 13. skk.; 5, 1 skk.) való rendíthetetlen hitét, addig testvére, kit utána kínoztak meg,— *10—11.* — kifejezetten a test feltámadásáról szól. — *14. Vigasztaló*, a görög szöveg alapján; a Vulgáta szószerint: inkább (lehet remélni). *Nem lesz feltámadásod az életre*, v. ö. Iz. 66, 24; Dán. 12, 2.. — *17.* Antiochus Epifánes *sanyargatásáról* és szomorú haláláról l. Makk. I. 6, 1 skk.; II. 9, 7 skk. — *Ivadék*ának, fiának, Eupátornak gyászos végéről l. Makk. I. 7, 2 skk. — A gyermekek bűnhődéséről atyjuk bűne miatt l. Móz. V. 5, 9. — *18. Mi*, tudniillik a zsidó nép. (V. ö. 6, 12 skk.) —

[20]Kiváltképpen pedig csodálatra méltó és a jók emlékezetére érdemes az anya, aki az Istenbe vetett bizodalmában hősies lelkülettel viselte el azt, hogy egy napon hét fiát látta elveszni. [12]Bölcseséggel telve, mindegyiküket hazai nyelven lelkesen buzdította és asszonyi lelkülettel férfias bátorságot egyesítve, [22]így szólt hozzájuk: Nem tudom, mi módon jelentetek meg méhemben. Nem én ajándékoztam nektek szellemet, lelket és életet, és nem én illesztettem össze egyikteknek sem tagjait, [23]hanem a világ Teremtője, aki megalkotta az embert eredetében és mindennek megadja létét. S ő irgalmasságában vissza is adja nektek lelketeket és élteteket, ha ti most föláldozzátok magatokat törvényeiért.

[24]Antiochus pedig, bár látta, hogy megvetik őt, anélkül, hogy törődött volna a gyalázkodónak szavaival, nemcsak szóval biztatta a még életben lévő fiatalabb *testvért*, hanem esküvéssel ígérte meg neki, hogy gazdaggá és boldoggá teszi, felveszi barátainak sorába és megadja neki azt, amire szüksége van, ha elpártol atyáinak törvényeitől. [25]Mivel pedig az ifjú semmiképpen sem adta hozzá beleegyezését, odahívatta a király az anyát, és unszolta őt, hogy segítse megmenteni az ifjút. [26]Amikor aztán már sok szóval ösztökélte, az megígérte, hogy lelkére fog beszélni fiának. [27]Erre lehajolt hozzá, és a kegyetlen zsarnok megcsúfolására hazai nyelven így szólott: Fiam! Légy irgalommal hozzám! Kilenc hónapig méhemben hordoztalak, három esztendeig szoptattalak, táplálltalak és mindezideig neveltelek. [28]Kérlek, fiam! Tekints az égre, a földre és mindenre, ami bennük

20—23. A makkabeus anya hőslelkűségének dicsérete. — *21. Hazai nyelven*, vagyis arámul. — *Bölcsességgel telve* helyett a görög szöveg ezt mondja: nemes gondolkodással eltelve, — *22. Szellemet, lelket és életet* helyett a görög szöveg csak: leheletet (v. ö. Móz. I. 2, 7. vagy: lelket) és életet említ. — *Nem én illesztettem össze egyikteknek sem tagjait* helyett a görög szöveg ezt mondja: nem én rendeztem el minden egyesnek alkotó elemeit. (V. ö. Jób 10, 8 skk.; Préd. 11, 5.)

24—42. A makkabeus anya és legifjabb fiának vértanusága. — *24. A gyalázkodó* az anya, akiről azt hitte Antiochus, hogy amikor anyanyelvén szólt fiaihoz (v. ö. 21. v.), gyalázta a királyt. — *Megadja neki azt, amire szüksége van* helyett a görög szöveg ezt mondja: tisztségeket ruház reá. — *26. Megígérte*, tudniillik: az anya. — *27. Lehajolt hozzá*, a szír szöveg szerint: lábaihoz borult. — *Három esztendeig szoptattalak* (v. ö. Móz. I. 21, 8. jegyz.), amint ez Keleten ma is előfordul. — *28.* Az Isten mindenhatóságát leginkább a teremtés műveiből (v. ö. Móz. I. 1, 1 skk.) ismerhetjük meg. —

van, és értsd meg, hogy *mindezt*, valamint az emberi nemet is semmiből teremtette az Isten. [29]Ne félj tehát ettől a hóhértól, hanem légy méltó testvéreidhez. Osztozzál *sorsukban*, és szenvedd el a halált, hogy majdan, az irgalmasság *idején* testvéreiddel együtt visszakapjalak téged is! [30]Miközben ezeket mondotta, így szólt az ifjú: Mire vártok? Én nem engedelmeskedem a király parancsának, hanem a törvény parancsának, melyet Mózes adott nekünk. [31]Te pedig, a héberek minden bajának szerzője, nem kerülöd el az Isten kezét. [32]Mi a mi bűneink miatt szenvedjük ezeket. [33]Istenünk ugyanis rövid időre megharagudott reánk. Ezért fenyít és büntet minket. De majd ismét megengesztelődik szolgáival szemben. [34]Te pedig, aki őrjöngsz az ő szolgái ellen, ne áltasd magadat hiábavaló módon, hiú reményekkel, te gonosz és legelvetemültebb valamennyi ember között. [35]Még nem kerülted el a mindenható és mindentlátó Isten ítéletét. [36]Testvéreim csekély szenvedés árán a szövetségi ígéreteknek lettek részeseivé az örök életben. Tereád pedig az Isten ítélete által felfuvalkodottságodnak méltó büntetése vár. [37]Én testvéreimhez hasonlóan atyáim törvényeiért odaadom lelkemet és testemet. Csak arra kérem az Istent, hogy minél előbb könyörüljön meg népünkön, téged pedig kínok és csapások árán arra a vallomásra bírjon, hogy egyedül ő az Isten. [38]Szűnjék meg én rajtam és testvéreimen a Mindenható haragja, amely méltán szállott egész nemzetünkre. [39]Erre magánkívül lett haragjában a király és vele szemben kegyetlenebbül dühöngött, mint bármelyikkel szemben, mert nagyon zokonvette, hogy kigúnyolták. [40]Az Úrba vetett teljes bizodalmában tehát ez is meghalt, ártatlanul. [41]Végül

Mindezt, valamint az emberi nemet is, semmiből teremtette az Isten helyett a görög szöveg szószerint ezt mondja: ezeket a nem létezőkből (vagyis: a semmiből; más szövegváltozat szerint: nem a létezőkből) alkotta az Isten, és ugyanígy keletkezett az emberi nem is. (V. ö. Móz. I. 1, 27.) A makkabeus anya tehát azt az alapvető hitigazságot hangsúlyozza, hogy az egész világot és benne az embert is mindenható akaratával a nem létezőből, vagyis a semmiből hozta létre, azaz teremtette az Isten.— *36.* Antiochus Epifánes *büntetéséről* l. 9, 7 skk. — *41.* A hét makkabeus testvérnek és anyjuknak csontjait még a Kr. utáni IV. században Antiochiában tisztelték. Egy részük idővel Rómába került Vasas Sz. Péter (S. Pietro in Vincoli) templomába.

pedig fiai után kivégezték az anyát is. [42]De legyen elég ennyi az áldozatokról és a borzalmas kínzásokról.

8. FEJEZET.

Júdás harci készülődései. — IV. Antiochus Epifánes tisztjei fellépnek Júdás ellen. — Júdás harcra tüzeli övéit Nikánor ellen és megveri ennek seregét. — További küzdelmei IV. Antiochus Epifánes vezéreivel. — Nikánor csúfos kudarca.

[1]Makkabeus Júdás pedig meg övéi titkon eljárogattak a falvakba, egybeszólították rokonaikat meg barátaikat és maguk köré gyüjtötték azokat, akik hűen kitartottak a zsidó vallás mellett. Így hatezer embert hoztak össze. [2]Majd az Úrhoz kiáltottak, hogy tekintsen le a mindenkitől megtaposott népre. Könyörüljön meg az istentelenektől meggyalázott templomon. [3]Legyen irgalommal a végromláshoz és elpusztuláshoz közel álló város iránt és hallja meg a hozzá felkiáltó vér szavát. [4]Emlékezzék meg az ártatlan kisdedek becstelen legyilkolásáról meg az ő nevét sértő istenkáromlásokról és mutassa ki haragját ezek miatt. [5]Amint aztán sereget gyüjtött a Makkabeus, nem bírtak vele a pogányok, mert irgalomra fordult az Isten haragja. [6]Meglepte váratlanul a falvakat meg a városokat, és felgyujtotta őket. Megszállott alkalmas helyeket és nem csekély csapást mért az ellenségre. [7]Kiváltképpen éjtszakánkint járt ilyen portyázásokra. El is terjedt vitézségének híre mindenfelé.

[8]Amikor pedig Fülöp azt látta, hogy ez a férfiú lassankint eredményt ér el és többnyire szerencsésen jár el dolgaiban, írt Ptolemeusnak, Cöleszíria és

8. *1—7. Júdás harci készülődései.* — *1.* Folytatódik az 5, 27. után megszakított elbeszélés, mely bővebben írja le a Makk. I. 3, 2-ben röviden érintett eseményeket. — Júdás híveinek *rokonai* javarészt papi családokhoz tartoztak. — *2. A templom meggyalázásáról* l. Makk. I. 1, 23 skk. — *3. Az elpusztuláshoz közel álló város* Jeruzsálem. — Az Istenhez bosszúért *kiáltó vérről* l. Móz. I. 4, 10. — *4. A kisdedek legyilkolásáról* l. Makk. I. 1, 64; II. 6, 10. *Ezek miatt* helyett a görög szöveg ezt mondja: a gonoszsággal szemben. — *5. Irgalomra fordult az Isten haragja*, és így meghallgatásra talált az egyik makkabeus testvér imádsága (v. ö. 7, 38.). — *6.* Júdás portyázó hadjáratairól és gyujtogatásairól l. Makk. I. 3, 5 skk.

8—11. Antiochus Epifánes tisztei Júdás ellen készülődnek. — *8.* Júdás ellen legelőször a jeruzsálemi helytartó, *Fülöp* lépett fel. (Ez az értesítés kiegészíti Makk. I. 3, 38 t.) Mivel azonban saját erejében nem bízott, közvetlen fellebbvalójához, *Cöleszíria és Fönicia kormányzójához*, *Ptolemeushoz*, Dorimenes fiához (v. ö. Makk. I. 3, 38; II. 4, 45.) fordult segítségért. Ez úgylátszik érintkezésbe lépett volt elődjével, az ország akkori kormányzójával;

Fönicia kormányzójának, hogy küldjön segítséget a király ügye érdekében. [9]Az sebtiben elküldötte Nikánort, Patroklus fiát, legbensőbb bizalmasainak egyikét, reája bízott nem kevesebb, mint húszezer fegyveres embert, akiket különböző nemzetekből *toboroztak össze* azzal, hogy írtsa ki a zsidók egész nemzetségét. Melléje adta Gorgiást, egy vitéz és hadban igen jártas férfiút. [10]Nikánor elhatározta, hogy azt a kétezer talentumnyi adót, amelyet a rómaiaknak köteles fizetni a király, zsidó rabszolgák *eladásából* fedezi. [11]El is küldött tüstént a tengerparti városokba azzal a felszólítással, hogy vásároljanak zsidó rabszolgákat. Kilencven rabszolgát ígért egy talentumért. És nem is sejtette, hogyan fogja ezt megtorolni rajta a Mindenható.

[12]Amint Júdás értesült Nikánor jöveteléről, közölte ezt a vele lévő zsidókkal. [13]Erre néhányan közülük, a kislelkűek tudniillik, akik nem bíztak az Istenigazságosságában, elmenekültek. [14]Mások ellenben mindent eladtak, amijök még megmaradt, és esengve kérték az Urat, hogy szabadítsa meg őket az istentelen Nikánortól, aki már eladta őket, mielőtt megütköztek volna. [15]S ha nem is ő érettük, de *tegye* ezt *meg* legalább a szövetségért, melyet atyáikkal kötött, és az ő szent és magasztos nevéért, melyet viselnek. [16]Majd egybeszólította a Makkabeus a hozzája hű hétezer embert és arra buzdította őket, hogy ne legyenek békés hajlammal az ellen-

Líziással (vö. Makk. I. 3, 32. jegyz.), aki erre — *9.* — *Nikánor* (v. ö. Makk. I. 3, 38.) meg *Gorgiás* személyében két hadvezért küldött ki Júdás ellen. — A *húszezer emberről* l. Makk. I. 3, 38. jegyz. — *10. Kétezer talentum* kb. 20 millió pengőnek felel meg. — A szír királyoknak a rómaiak javára fizetendő *adójáról* l. Makk. I. 8, 6 skk. — A zsidó *rabszolgák*ról l. Makk. I. 3, 41.

12—21. Júdás egybegyűjti és harcra tüzeli övéit Nikánor ellen. — *13.* Nikánor közeledésének hírére Júdás emberei közül *a kislelkűek... elmenekültek*, de Makk. I. 3, 56. szerint maga Júdás is hazaküldte embereinek egy bizonyos csoportját. — *14. Amijök még megmaradt*, tudniillik Menelaus harácsolása (v. ö. 4, 25.), a Józon ellen folytatott küzdelem (v. ö. 5, 6.) és a szírek rablása (v. ö. 5, 11.) után. — Makk. I. 3, 36. szerint a Júdás mellett kitartó hívek *esengése* Mászfában történt. *Eladta őket*, v. ö. 11. v. — *15. Az atyákkal kötött szövetség*ről l. Móz. I. 15, 1 skk.; 17, 2 skk.; 28, 12 skk.; II. 24, 1 skk. — Izrael népe az Isten *nevét viseli;* nevében az «el» szó «isten»-t jelent. — *16. Hétezer* helyett a görög szöveg helyesebben (v. ö. 22. v.) hatezer emberről beszél. A hatezerből háromezer fogta fel az első támadást. (V. ö. Makk. I. 4, 6.) — *Ne legyenek békés hajlammal az ellenség iránt* helyett a görög szöveg ezt mondja :

ség iránt és ne ijedjenek meg az igaztalanul reájuk támadó ellenség tömegétől, hanem harcoljanak bátran. [17]Álljon szemük előtt az a gyalázat, mellyel azok galádul illették a szent helyet, és az az erőszakoskodás, melyet elkövettek a megcsúfolt városon, valamint az ősi rendelkezések felforgatása. [18]Azok bár — úgymond — a fegyverekben és a bátorságban bizakodnak, mi azonban a mindenható Úrban reménykedünk, aki nemcsak a reánk rontó ellenséget, hanem az egész világot is megtudja semmisíteni egyetlen egy intésével. [19]Majd emlékeztette őket az Isten ama segítségére, amelyet az atyákkal szemben gyakorolt: így Szennácherib esetére, amikor százhetvenötezer ember veszett el; [20]meg arra az ütközetre, amelyet a galatákkal víwtak Babilóniában, amikor a harc hevében meginogtak harctársaiknak, a macedónoknak *sorai*, és ők, mindössze hatezren, az égből küldött segítséggel levertek százhúszezer embert, és ennek következtében igen gazdag javak birtokába jutottak. [21]Ezekből a szavakból bátorságot merítettek és készek voltak meghalni a törvényekért és a hazáért.

[22]Egy-egy csapat élére vezérekül testvéreit állította: Simont *tudniillik*, meg Józsefet, és Jónatást, és mindegyikük alá ezerötszáz embert rendelt. [23]Miután pedig felolvasott nekik Ezdrás a szent könyvből, kiadta a jelszót: Az Isten segítségével! Aztán a sereg élére állva, megütközött Nikánorral. [24]Mi-

ne féljenek az ellenségtől, avagy egy másik szövegváltozat szerint: a bilincsektől. — *17.* Az *ősi rendelkezések* helyett a görög szöveg szószerint: ősi alkotmányról beszél. — *19. Szennácherib esetéről* l. Kir. IV. 19, 35 skk.; Iz. 37, 36. skk. — *20.* A zsidóknak saját embereikből már legalább is a Kr. e. V. század óta csapatokat kellett állítaniok idegen hódítóik (a perzsák, az egyiptomiak, a szírek) javára. Ily módon, mint Nagy Antiochus király (Kr. e. 223—187) vitézei kerültek szembe Kr. e. 220 körül *Babilónia* északi részén, Médiában a galaták egy seregével, mely az Antiochus ellen lázadó Molón zsoldjában állott. — A *macedónokon* Nagy Antiochus szír-macedón csapatát kell értenünk. Számukat a görög szöveg négyezer főre teszi. A Vulgáta nem tesz említést róla. — *Hatezer* helyett a görög szöveg nyolcezer zsidó harcosról beszél. — A *százhúszezer emberen* a lázadó Molón egész seregét kell értenünk, nemcsak a galatákat. Ez a szám egyébként igen nagynak tűnik fel. Úgylátszik, itt is, mint a föntebbi eltéréseknél valamelyik másoló tévedésével van dolgunk.

22—29. Júdás megveri Nikánor seregét. — *22.* Júdás seregének felosztásáról l. Makk. I. 3, 55. — Nem tudunk róla, hogy Júdásnak *József* nevű fivére lett volna (v. ö. Makk. I. 2, 2.). József helyett ezért úgylátszik Jánost kell olvasnunk. — *23. Felolvasott*

vel pedig megsegítette őket a Mindenható, lemészároltak több, mint kilencezer embert; megsebesítették *és megcsonkították* Nikánor seregének javarészét, és *az egészet* futásba kergették. [25]Miután elvették azok pénzét, akik megvásárlásukra jöttek, jódarabig űzőbe vették *a menekülőket*. [26]Az idő rövidsége miatt azonban visszatértek, mert közvetlenül szombat előtt állottak, és így nem folytatták az üldözést. [27]Még összehordták azonban azok fegyvereit és zsákmányát, azután szombatot ültek és áldották az Urat, ki szabadulást hozott számukra ama napon és kezdte kiárasztani irgalmasságát reájuk. [28]A szombat elmultával aztán odaadták a zsákmány *egy részét* a megkínzottaknak, az árváknak és az özvegyeknek, a többit pedig maguk meg övéik számára tartották meg. [29]Ezek végeztével közös imát mondottak mindannyian és kérték a könyörületes Urat, hogy engesztelődjék meg végleg szolgáival szemben.

[30]Azok közül, akik Timóteus és Bacchides oldalán ellenük harcoltak, több mint húszezer embert öltek meg. Hatalmukba kerítettek erős vá-

nekik Ezdrás a szent könyvből helyett a görög szöveg ezt mondja: Ugyanez áll Eleázárról is (vagyis ő is vezérré lett); majd felolvasott (t. i. Júdás) a szentkönyvből. — Mások így is értelmezik e helyet: és felolvastatott (t. i. Júdás) Eleázár által a szentkönyvből stb. A Vulgáta *Ezdrása* és a görög szöveg Eleázára helyett az ólatin fordítás Eszdrint olvas. — Mielőtt megütköztek volna úgylátszik valamelyik szentírási könyvből az Isten akaratát igyekeztek kiolvasni. (V. ö. Makk. I. 3, 48. jegyz.). A felolvasott helyen jelen esetben talán ez állott: «Az Isten a segítség», avagy «Az Úrtól jő a segítség». (Pl. Zsolt. 3, 9.) — Az ütközetet Emmausnál vívták. (V. ö. Makk. I. 3, 40.) — *24.* Júdás harcairól részletesebben Makk. I. 4, 1 skk. beszél. A kivonatíró megelégszik e helyütt Júdás legfényesebb győzelmének leírásával. — *És megcsonkították*, a görög szöveg alapján; a Vulgáta szószerint: (a sebeitől) elgyengült, (t. i. sereg). — *Az egészet*, a görög szöveg alapján. — *28.* V. ö. Kir. I. 30, 24. skk. — *A megkínzottak* vagy a sebesültek, vagy azok a zsidók, akik különösen sokat szenvedtek a szírek zaklatásaitól. — *Maguk meg övéik számára tartották meg* helyett a görög szöveg ezt mondja: maguk és gyermekeik között osztották szét.

30—33. Júdás későbbi küzdelmei IV, Antiochus Epifánes vezéreivel. E küzdelmeket Makk. I. szerint a templom felszentelésének ünnepe után vívták a zsidók. A kivonatkészítő azonban rövidség okáért mindjárt a Nikánor-féle harcokhoz fűzte őket. — *30. Timóteus* vezér vereségéről l. Makk. I. 5, 6 skk. — *Bacchides* helytartót Demetrius Szótér küldte ki a zsidók ellen. (V. ö. Makk. I. 7, 8 skk.) — *Majd szétosztották a gazdag zsákmányt.... a megkínzottaknak* stb. helyett a görög szöveg ezt mondja: a gazdag zsákmányból akkora részt juttattak a megkínzottaknak stb., mint önmaguknak. — A zsákmányt tehát ugyanúgy osztották

rakat is. Majd szétosztották a gazdag zsákmányt, egyenlő részt juttatva a megkínzottaknak, az árváknak és az özvegyeknek, sőt az öregeknek is. [31]Gondosan összeszedett fegyvereiket alkalmas helyre rakták mind; a zsákmány többi részét pedig Jeruzsálembe vitték. [32]Megölték Filárchest is, Timóteus egyik gonosz emberét, aki nagyon zaklatta a zsidókat. [33]A diadalünnep alkalmával pedig elégették Jeruzsálemben Kállisztenest, aki felégette a szent kapukat; most pedig egy lakóházba menekült. Méltó bérrel fizettek tehát neki istentelenségéért.

[34]Az elvetemült Nikánort is, aki ezer kereskedőt hozott a zsidók eladására, [35]mély megalázás érte az Úr segítségével azok részéről, akiket semmibe sem vett. Ledobta ugyanis díszes ruháját, és menekülve az országon át, egymagában érkezett Antiochiába, és igen boldogtalan volt seregének elvesztése miatt. [36]Azt ígérte, hogy a jeruzsálemi foglyokból fizeti majd meg a rómaiak adóját, és most *nyíltan* hirdette, hogy a zsidóknak az Isten az oltalmazójuk, és ezért nem sebezhetők meg, ha megtartják a tőle rendelt törvényeket.

9. FEJEZET.

IV. Antiochus Epifánes menekülése Perzsiából; betegsége; levele a zsidókhoz; halála.

[1]Ebben az időben Antiochus kudarccal tért vissza Perzsiából. [2]Benyomult ugyanis a Perzepolisznak elnevezett *vá-*

el, mint a Nikánoron aratott győzelem után (v. ö. 28. v.), azzal a különbséggel, hogy a jelen esetben *az öregek* is kaptak belőle; egy részét pedig — *31* v. — a törvény parancsa értelmében (v. ö. Móz. IV. 31, 28.) szent célra fordították. Az a körülmény, hogy a zsidók minden akadály nélkül Jeruzsálembe tudják vinni a zsákmány egy részét, szintén azt mutatja, hogy a szóbanforgó harcok Líziásnak ehelyütt még nem említett veresége (v. ö. Makk. I. 4, 28 skk.) és a templomszentelési ünnep után folytak le. — *32. Filárches* Timóteus egyik kegyetlen alvezére lehetett. — *33. Jeruzsálemben* helyett a görög szöveg ezt mondja: honi v. szülő (városuk)-ban. A templom *felégett szent kapuiról* l. Makk. I. 4, 38.

34—36. Nikánor csúfos kudarca. — *34.* Folytatódik ismét a 29. versben megszakított elbeszélés. — Az *ezer* szóval általában csak azt akarja mondani a szent szerző, hogy nagyszámú rabszolga*kereskedővel* tárgyalt Nikánor. (V. ö. 11. v.) — *35. Menekülve az országon át*, a görög szöveg hozzáteszi: mint valami rabszolga. — *Egymagában* helyett a görög szöveg talán azt mondja: úttalan utakon át. — *36.* V. ö. 3, 36 skk.; Judit 5, 25.

9. *1—10. IV. Antiochus Epifánes menekülése Perzsiából.* (V. ö. Makk. I. 6, 1. skk.) — *1. Perzsiából*, pontosabban Elámból, Perzsia egyik tartományából. (V. ö. Makk. I. 6, 1. jegyz.) — *2. Perzepo-*

rosba és kísérletet tett, hogy kirabolja a templomot és hatalmába ejtse a várost. A tömeg azonban fegyvert ragadott, és ők futásnak eredtek. Így történt, hogy csúfosan kellett visszavonulnia a megfutamított Antiochusnak. [3]Amikor pedig Ekbatánához közeledett, tudomására jutott, hogyan járt Nikánor meg Timóteus. [4]Erre haragra lobbant és elhatározta, hogy azért a gyalázatért, mely azok részéről érte, akik megszalasztották, a zsidókon tölti ki bosszúját. Kiadta tehát a parancsot, hogy szünet nélkül hajtsák kocsiját és így tegyék meg az utat. Az égi ítélet azonban már lesujtani készült reá, mert dölyfösen azt mondta, hogy Jeruzsálembe siet, és azt a zsidók temetőjévé teszi. [5]Izrael Istene, a mindent látó Úr azonban gyógyíthatatlan és észre nem vehető csapással sujtott le reá. Alighogy befejezte ugyanis e szavait, borzalmas fájdalom kapta meg beleiben, és szörnyű belső kínok *gyötörték*. [6]És méltán ! Hiszen annyi sok és újfajta kínzással gyötört meg másokat bensejükben. De azért mégsem hagyott fel gonoszságával, [7]hanem gőggel telve, indulatában tüzet lihegett a zsidókra és kiadta a parancsot, hogy még gyorsabban hajtsanak. Történt pedig, hogy a nagy iramban kiesett a kocsiból, súlyosan megütötte testének tagjait és kínokban gyötrődött. [8]Lám, emberfölötti kevélységgel telve azt hitte magáról, hogy a tenger hullámainak is parancsol, és mérleggel mérheti a magas hegyeket, most pedig a földön terült el, és hordozható ágyon volt kénytelen magát vitetni, és így önmagán tett bizonyságot az Isten nyilvánvaló erejéről. [9]Még férgek is hemzsegtek az istentelennek testében, és bár még életben volt, fájdalmak közepette darabokban állott le húsa, úgyhogy szagától és bűzétől megundorodott a sereg. [10]Kevéssel előtte azt hitte, hogy elérheti az ég csillagait is, most pedig

liszról l. Makk. I. 6, 1. jegyz. — *3. Ekbatánáról* l. Makk. I. 6, 5. jegyz. — *5. Észre nem vehető* helyett némelyek a görög szöveget így magyarázzák : eddig még nem hallott. — *A csapás* (betegség) mibenlétéről l. Makk. I. 6, 8. jegyz. — *6.* Antiochus *bensejükben* azáltal *gyötört meg másokat* (a zsidókat), hogy törvényeik eltiltásával belső (lelki) kínokat okozott nekik. — *Gonoszságával* helyett a görög szöveg azt mondja : elbizakodottságával. — *8. Mérleggel mérni a hegyeket* csak az Isten tudja. (V. ö. Jób 38, 11 ; Zsolt. 64, 8 ; 88, 10 ; Iz. 51, 15.)

kibírhatatlan bűzét nem tudta elviselni senki sem.
11Az isteni csapás súlya alatt aztán, amikor már pillanatról-pillanatra növekedtek fájdalmai,alábbhagyott a nagy kevélységgel, és kezdett önismeretre térni. 12S amikor már maga sem bírta ki saját bűzét, így szólt: Illő dolog, hogy alávesse magát az ember az Istennek, és halandó létére ne képzelje magát egyenlőnek az Istennel. 13Majd az Úrhoz imádkozott a gonosz. De az már nem könyörült meg rajta. 14Annak a városnak, ahová sietett, hogy földig lerontsa és sirhalommá változtassa, most vissza akarta adni szabadságát. 15Azt ígérte most, hogy a zsidókat, akikről azt mondta, hogy az elföldelésre sem tartja őket méltóknak, hanem odahányja majd őket a madaraknak és a vadaknak zsákmányul, és csecseműstől kiirtja őket, Athén polgáraival helyezi egy sorba. 16A szent templomot, melyet azelőtt kifosztott, a legjelesebb ajándékokkal ékesíti fel, a szent szereket megsokasítja, az áldozatokkal járó költségeket pedig saját jövedelmeiből fedezi. 17Sőt mi több: ő maga is zsidóvá lesz, és bejárja majd a föld minden helyét és hirdeti az Isten hatalmát.
18Mivel azonban nem csillapodott fájdalma, (elérte ugyanis az Isten igazságos ítélete), reménytelen helyzetében ilyen kérlelő levelet írt a zsidóknak: 19Antiochus király és fővezér üdvözli a legjobb polgárokat, a zsidókat és nekik jó egészséget meg boldogságot kíván! 20Ha jól vagytok ti

11—17. Antiochus Epifánes meglörik a csapások súlya alatt. (V. ö. Makk. I. 6, 12 skk.) — *11. Önismeretre* helyett a görög szöveg inkább azt mondja: jobb belátásra. — *15. Elföldelésre sem tartja őket méltóknak*, mint a megátkozottakat. — *Athén polgáraival helyezi egy sorba*, független köztársasággá teszi Júdeát. 4, 9-ben az antiochiai polgárjogot igéri a zsidóknak. — *16.* A jeruzsálemi *templom kifosztásáról* l. 5, 16; Makk. I. 1, 23; megajándékozásáról Antiochus Epifánes elődei által l. 3, 2. — *17.* Antiochus Epifánes természetesen csak abban az értelemben akart *zsidóvá lenni*, hogy mindenfelé hirdette volna a zsidók Istenének, vagyis *az* (igaz) *Istennek* a *hatalmát* mint kevéssel ennek előtte Heliodórus (v. ö. Makk. II. 3, 36 skk.) és egykor Nábukodonozor (v. ö. Dán. 3, 98 skk.).

18—27. IV. Antiochus Epifánes levele a zsidókhoz. — *18.* Mikor Antiochus Epifánes érezte, hogy halála közeledik, levelet intézett fia érdekében birodalma népeihez, így a zsidókhoz is. Az újabb értelmezők arra gondolnak, hogy a levél elsősorban az antiochiai zsidókat akarta reábírni arra, hogy a király halálával fellépő esetleges zavarok és nyugtalanságok esetén annak fia, Antiochus Eupátor mellé álljanak. — *20.* A görög szöveg a vers végéhez

is, meg fiaitok is és kedvetek szerint megy minden, igen nagy hálát adunk. [21]Én ugyan betegen fekszem, de azért szeretettel gondolok reátok. Amikor visszatértem a perzsa tartományokból, súlyos betegségbe estem. Ezért szükségesnek véltem, hogy gondoskodjam a közjóról. [22]Nem mintha feladnám magamat illetőleg a reményt, hiszen nagyon bízom benne, hogy kigyógyulok betegségemből. [23]Ám megfontoltam azt, hogy atyám is, amikor hadat vezetett a felső tartományokba, kijelölte utódát az uralkodásban, [24]hogy *abban az esetben*, ha valami váratlan dolog történnék, vagy szomorú hír érkeznék, tudják a tartományok lakói, kit illet a legfőbb hatalom, és ne nyugtalankodjanak. [25]Ezenfölül arra is gondoltam, hogy a közeli fejedelmek meg a szomszédok lesik az alkalmas pillanatot és figyelik a dolgok kimenetelét. Ezért fiamat, Antiochust rendeltem királynak, akit, amikor a felső tartományokban hadakoztam, gyakorta ajánlottam soknak közületek. Neki az itt mellékelt iratot küldöttem. [26]Hozzátok fordulok tehát és kérlek titeket: emlékezzetek meg a közösségnek és az egyeseknek *jutott* jótéteményekről, és kiki tartson ki hűségesen mellettem és fiam mellett. [27]Bízom ugyanis benne, hogy szándékom szerint szelíden és emberségesen jár majd el és jóviszonyban lesz veletek.

[28]Így tehát a gyilkos és istenkáromló rettenetes csapástól sujtva, — mint ahogyan ő is elbánt másokkal, — szánalmas halállal fejezte be életét idegenben, a hegyek között. [29]Holttestét magával vitte tejtestvére, Fülöp, aki — mivel félt Anti-

hozzáteszi: az égbe (= Istenbe) vetvén a reményt. — *21. Szeretettel gondolok reátok* helyett a görög szöveg ezt mondja: Szeretettel gondolok megbecsülésetekre és jóakaratotokra. — *23.* Antiochus Epifánes e helyütt nyilván arra az esetre utal, amikor III. Antiochus Kr. e. 188-ban fiát és a nyugati tartományokban uralkodótársát, IV. Szelenkust (Kr. e. 187—175.) az egész birodalom királyává nevezte ki. — *A felső tartományok*ról l. Makk. I. 3, 37. jegyz. — *24. Szomorú hír érkeznék*, t. i. meghalna a király. — A király aggodalma valóra is vált. Alighogy behúnyta szemét, trónvillongások dúltak országában. (V. ö. Makk. I. 6, 14 skk.) — *25.* V. *Antiochus* Eupátor, Antiochus Epifánes fia ekkor 12—14 éves ifjú volt. Kiskorúsága idejére gyámnak Fülöpöt nevezte ki a király. (V. ö. Makk. I. 6, 14 skk.)

28—29. IV. Antiochus Epifánes halála. — *29.* A *tejtestvér*nek megfelelő görög szó magas címet jelentett a szír királyok udvarában. — *Fülöp*, akit az ország kormányzójává nevezett ki a király

ochus fiától — elment Egyiptomba, Ptolemeus Filométorhoz.

10. FEJEZET.

A jeruzsálemi templom megtisztítása és felszentelése. — Líziás az ország kormányzójává lesz. — Júdás idumeus várakat foglal el. — Timóteus veresége és halála.

[1]A Makkabeus pedig meg övéi az Úr segítségével újra hatalmukba kerítették a templomot és a várost, [2]lerombolták az idegenek által a tereken felállított oltárokat meg a bálványszentélyeket. [3]Aztán megtisztították a templomot, készítettek egy másik oltárt, tüzet csiholtak tűzkőből és két esztendő után *újra* bemutatták az áldozatokat, *égették* a tömjént és a mécseseket, és kihelyezték a kitett kenyereket. [4]Ezek végeztével földre borulva kérték az Urat, hogy ne jussanak többé ilyen bajba, és ha vétkeznek is, elnézően büntesse őket és ne adja őket a pogányok és az istenkáromlók kezére. [5]Ugyanazon a napon történt pedig a templom megtisztítása, mint amelyen a pogányok megfertőzték, vagyis kászlev havának huszonötödik napján. [6]Vígasság közepette nyolc napon át ünnepeltek, mint a sátoros ünnepen. Közben pedig arra gondoltak, hogy nemrég még vadállatok módjára a hegyek között és barlangokban kellett megülniök a sátoros ünnepet. [7]Ezért faágat, zöld lombot és pálmalevelet hordoztak körül *és hálálkodtak* Annak, aki megengedte,hogy megtisztítsák *szent* helyét. [8]Egyben elhatározták közös határozattal és elrendelték, hogy az egész

(v. ö. Makk. I. 6, 14 sk.), urának halála után visszatért seregével Antiochiába (v. ö. Makk. I. 6, 56.) és megszállta a fővárost. Líziás elől azonban csakhamar menekülnie kellett (v. ö. Makk. I. 6, 63.), és úgylátszik, ekkor ment *Egyiptomba, Ptolemeus Filométorhoz.* (Kr. e. 181—146.)

10. *1—8. A templom megtisztítása és felszentelése.* (Makk. I. 4, 36 skk.) — *1.* A templomnak itt elbeszélt megtisztítása Kr. e. 164-ben (v. ö. Makk. I. 4, 52. jegyz.), tehát még Antiochus Epifánes halála (Kr. e. 163 ; v. ö. Makk. I. 6, 16. jegyz.) előtt történt. — *2. A bálványszentélyek* helyett a görög szöveg inkább körülkerített szent helyeket említ. — *3.* Az égő áldozatok számára *egy másik oltárt készítettek* (v. ö. Makk. I. 4, 47.), mert a régit azzal, hogy reáállították Zeus oltárát, a pogányok meggyalázták. — *Tüzet csiholtak tűzkőből*, mert a szent tűz élesztése az oltár meggyalázása alkalmával megszűnt. (V. ö. Makk. II. 1, 18.) — *A két esztendőt* kevésbbé pontos számítás szerint kell értenünk ; mert Makk. I. 1, 57-nek Makk. I. 4, 59-el való egybevetéséből kitűnik, hogy a templom meggyalázása tulajdonképen 3 esztendeig tartott. — *5. Kászlev* (vagy kiszlev) *hava* kb. a mi decemberünknek elel meg. — *7. És hálálkodtak*, a görög szöveg alapján.

zsidó nép minden esztendőben megülje e napokat.
9Így végezte be tehát életét az *Epifánes*nek elnevezett Antiochus. —
10Most azután elbeszéljük Eupátornak, az istentelen Antiochus fiának a történetét; a háborús szenvedéseket azonban csak röviden adjuk elő.
11Ez trónralépése után bizonyos Líziásra, a föniciai és a szíriai sereg fővezérére bízta az ország ügyeit.
12Ptolemeus ugyanis, akit Mácernek is neveztek, arra törekedett, hogy — főleg a velük szemben elkövetett gazságok miatt — igazságot tegyen a zsidóknak, és békésen intézze el ügyeiket.
13Ezért aztán *a király* barátai beárulták Eupátornál. Különben is mindenfelé árulónak mondották, mert otthagyta a Filométortól reábízott Ciprust és Antiochus *Epifánes*hez ment át, de ettől is elpártolt, és méreggel vetett véget életének.
14Gorgiás pedig, amikor *ama* vidéknek parancsnokává lett, felfogadott zsoldosaival gyakran háborgatta a zsidókat.
15A zsidók azonban, akik kedvező *fekvésű* várak birtokában voltak, befogadták azokat, akiket kiűztek Jeruzsálemből, és felkészültek a harcra.
16A Mak-

III. A Nikánor-napot megelőző viadalok. A Nikánor-nap.
(10, 9—15, 37.)

10. *9—13. Líziás az ország kormányzójává lesz.* (V. ö. Makk. I. 10, 11 skk.) — *9. Epifánes*, a görög szöveg alapján; a Vulgátában szószerint: a Nemes. (V. ö. Makk. I. 1, 11. jegyz.) — *11.* V. Antiochus Eupátor (Kr. e. 163—162.) az ország kormányzójává *Líziást* nevezte ki. Úgylátszik, nem tudta, hogy haldokló atyja Fülöpöt bízta meg e tisztséggel. (V. ö. Makk. I. 6, 14 skk.) — *12. Ptolemeus Mácer* (a görög szövegben: Makrón), Dorimenes fia (v. ö. 4, 45; 6, 8.), Cölesziria és Fönicia helytartója (v. ö. 8, 8.) volt és mint ilyen, nagyon emberségesen bánt a zsidókkal, ezért — *13.* — megbízhatatlannak találták és elmozdították állásából. Helyébe Líziást nevezték ki, aki V. Antiochus Eupátor alatt aztán a király gyámjává és az ország kormányzójává lett. (V. ö. 11. v.) — *A király barátai*nak (a Vulgátában: a barátok) magas udvari címét a király legbizalmasabb emberei kapták. — *Ciprus* szigete annak előtte a Ptolemeusok kezében volt. Ptolemeus *Filométor* (Kr. e. 181—146.) Ptolemeus Mácert nevezte ki oda helytartónak. Amikor aztán a nevezett egyiptomi király IV. Antiochus Epifánesnek engedte át a szigetet, Ptolemeus Mácer is ennek a pártjára állott. — *Epifánesről* l. 9. v. jegyz. — *De ettől is elpártolt* helyett a görög szöveg ezt mondja: Mivel pedig nem sikerült (neki) hivatalos eljárása, nemességének igazolása stb.
14—23. Júdás idumeus várakat foglal el. — *14. Gorgiás* eme hadakozásairól l. Makk. I. 5, 59 skk. — *Ama vidék* úgylátszik a Júdeától délre elterülő Idumea és a nyugatra eső Filisztea volt. (V. ö. Makk. I. 5, 59; II. 12, 32.) — *15.* A görög szöveg *zsidók* helyett ehelyütt helyesebben (v. ö. 16. v.) idumeusokról (edomitákról) beszél és ezt mondja: Ezzel egyidőben az idumeusok, akik

kabeus emberei ekkor imádkoztak és kérték az Urat, hogy legyen nekik segítőjük. Majd megrohanták az idumeusok erősségeit, [17]és heves támadással hatalmukba kerítették a helyeket. Aki kezükbe esett, azt megölték, és összesen nem kevesebb, mint húszezer embert mészároltak le.[18]Amikor pedig többen két jól megerősített toronyba menekültek, melyek mindennel el voltak látva, ami az ellenálláshoz szükséges, [19]a Makkabeus azok megostromlására otthagyta Simont, Józsefet meg Zakeust és elég sokat az ő emberei közül, őmaga pedig odament hadakozni, ahol nagyobb szükség volt reá. [20]Simon emberei azonban kapzsiságtól vezéreltetve, egyesektől a toronyban lévők közül megvesztegettették magukat és hetvenezer didrachma fejében néhányat szökni hagytak *közülük*. [21]Mikor a Makkabeus megtudta, hogy mi történt, összehívta a *hadi*-nép vezéreit, és azzal vádolta őket, hogy pénzért adták el a testvéreket, mert szabadon engedték ellenségeiket. [22]Majd kivégeztette az árulókat és csakhamar hatalmába kerítette a két tornyot. [23]Minthogy pedig minden fegyveres vállalkozása sikerrel járt, több mint húszezer embert mészárolt le a két erősségben.

[24]Timóteus pedig, akit korábban már megvertek a zsidók, nagyszámú zsoldos sereget gyüjtött egybe, Ázsiából lovasságot vont össze és elindult, hogy fegyverrel elfoglalja Júdeát. [25]Közeledtére a Makkabeus meg övéi könyörögtek az Úrhoz, port szórtak fejükre, zsákkal övezték ágyékukat, [26]és odaborultak az oltár lábához, hogy — amint a törvény mondja — nekik irgalmas, ellenségeiknek azonban ellensége és ellenfeleiknek ellenfele le-

kedvező fekvésű várak (pl. Hebron ; v. ö. Makk. I. 5, 65.) birtokában voltak, szintén sok munkát adtak a zsidóknak és befogadták azokat, akiket kiűztek Jeruzsálemből (tudniillik : a hűtlen zsidókat) stb. — Az idumeusok ebben az időben az egykori Júdának déli részét is megszállva tartották. — *Felkészültek a harcra*, v. ö. Makk. I. 5, 3 skk. — *18. Többen*, a görög szöveg szerint : nem kevesebben, mint kilencezren. — *A tornyok* bevételéről l. Makk. I. 5, 5. — *19. József*, helyesebben talán : János. (V. ö. 8, 22. jegyz.) — *Zakeus* Júdás egyik rokona lehetett. — *Az ő emberei közül*, a görög szöveg alapján ; a Vulgáta kevésbbé helyesen : embereik közül. — *20. Didrachma* helyett a görög szöveg drachmáról beszél. *Hetvenezer* (attikai) *drachma* = kb. 7 zsidó talentum = kb. 70 ezer pengő.

24—38. Timóteus veresége és halála. — *24. Timóteus* korábbi vereségéről l. 8, 30 skk. — *Ázsiából*, talán Médiából, mely híres volt lovasairól. — *26.* A *törvény* megfelelő helye Móz. II. 23, 22. —

gyen. [27]Az imádság végeztével aztán megragadták fegyverüket, messze eltávoztak a várostól, és csak akkor állapodtak meg, amikor már közel voltak az ellenséghez. [28]Hajnalhasadáskor aztán mindkét oldalról megkezdték a támadást. Ezek győzelmének és sikerének vitézségük mellett az Úr volt a záloga. Amazoknál az indulat volt a hadban a vezér. [29]Amikor aztán már hevesen dúlt a harc, azt látta az ellenség, hogy arany zabolás lovakon öt ragyogó férfiú jön az égből, és élére áll a zsidóknak. [30]Ketten közülük közre fogták a Makkabeust, oltalmazták fegyverükkel és sértetlenül megőrizték. Az ellenségre azonban nyilakat és villámokat szórtak. Erre azok megvakítva és zavarba ejtve, *a földre* hullottak. [31]Lemészároltak pedig húszezerötszáz *gyalogost* és hatszáz lovast. [32]Timóteus Gázarába menekült, egy megerősített várba, melynek Chereász volt a parancsnoka. [33]A Makkabeus meg övéi lelkesen ostromolták a várat négy napig. [34]A bentlévők azonban bizakodva a hely erősségében, módfelett gyalázkodtak és szórták az istentelen beszédeket. [35]De ötödnap virradóra a Makkabeussal lévő ifjak közül huszan felháborodva az istenkáromláson, vitézül a falhoz nyomultak, és bátor szívvel előre törtetve, felhágtak reája. [36]Ugyanígy mások is felmásztak és nekiláttak, hogy felgyujtsák a tornyokat meg a kapukat és elevenen égessék el az istenkáromlókat. [37]Két egész napon át rombolták a várat. Timóteust, akit egy rejtekhelyen találtak, megölték és meggyilkolták testvérét, Chereászt meg Apollófánest is. [38]Ezek végeztével dicsőítő és há-

29. V. ö. 3, 25 skk; 5, 2. — A *harc*ról l. Makk. I. 5, 30 skk. — *30. A földre hullottak* kifejezést újabb értelmezők a görög szöveg alapján így magyarázzák: szétszóródtak. — *32. Gázaráról* (Gázeról) l. Makk. I. 4, 15. jegyz.; 9, 52; 13, 54. jegyz. Ezt az ütközetet tehát Júdeában vívták és nem — mint némelyek hiszik — a Jordántól keletre eső vidéken. — *35. Bátor szívvel előre törtetve, felhágtak reája* helyett a görög szöveg ezt mondja: vad szenvedéllyel leütöttek mindenkit, aki útjukba akadt. — *36.* A görög szöveg ezt mondja: Mások is köröskörül reátámadtak a bentlevőkre, felgyujtották a tornyokat, máglyákat raktak és elevenen elégették az istenkáromlókat. Ismét mások összevagdalták (avagy megnyitották) a kapukat, beengedték a sereg többi részét és így elfoglalták a várost. — *37.* E szavak: *Két egész napon át rombolták a várat* a görög szövegben nincsenek meg. — *Egy rejtekhelyen* helyett a görög szöveg ezt mondja: egy ciszternában. — *Apollófánes*ről semmi közelebbit sem tudunk.

laadó énekekkel áldották az Urat, aki nagy dolgot cselekedett Izraelben és győzelmet szerzett számukra.

11. FEJEZET.

Líziás hadjárata, veresége, békés szándékai. — Levele a zsidókhoz. — V. Antiochus Eupátor levele Líziáshoz és a zsidókhoz. — A rómaiak levele a zsidókhoz.

[1]Kevéssel ezután Líziás, a király gyámja, rokona és főtisztje, mivel nagyon bántották a történt események, [2]egybegyűjtött nyolcvanezer embert az egész lovassággal együtt, és felvonult a zsidók ellen. A terve az volt, hogy beveszi és pogányok lakóhelyévé teszi a várost, [3]a pogányok többi szentélyeihez hasonlóan pénzgyűjtésre használja fel a templomot, és évenkint árúba bocsájtja a papi tisztséget. [4]Az Isten hatalmára azonban egyáltalában nem gondolt, hanem szertelen önámítással csak a gyalogosok tömegében, a lovasok ezreiben és a nyolcvan elefántban bízakodott. [5]Betört Júdeába, felvonult Betszura ellen, mely Jeruzsálemtől öt stádiumnyi távolságban, hegyszorosban épült, és ostrom alá vette azt a várat.

[6]Amikor a Makkabeus meg övéi megtudták, hogy ostromolja a várakat, siránkozás és könnyhullatás közepette kérték az egész néppel együtt az Urat, hogy jó angyalt küldjön Izrael megmentésére. [7]Majd maga a Makkabeus ragadott elsőnek fegyvert, és arra buzdította a többieket is, hogy vele együtt szálljanak szembe a veszedelemmel, és vigyenek segítséget testvéreiknek.

11. *1—5. Líziás hadjáratra indul a zsidók ellen.* — *1.* Azzal, hogy a szent szerző ide beiktatja *Líziás*nak, V. Antiochus Eupátor *király gyámjá*nak *és rokoná*nak (v. ö. Makk. I. 3, 32 sk. jegyz.) eme hadjáratát, tulajdonképen megszakítja az összefüggést a 10. és a 12. fejezetben elbeszélt történetek között. Nevezett hadjárat ugyanis úgylátszik közvetlenül a 8. fejezetben említett események után, de még a templom megtisztítása (Kr. 164. decembere) előtt folyt le. Líziást nyilván Nikánornak csúfos veresége (v. ö. 8, 23. skk.) *bántotta*, és ezért elhatározta, hogy ő maga áll bosszút a zsidókon. Hogy azonban ehelyütt ugyanarról a hadjáratról van-e szó, mint Makk. I. 4 26. skk.-ban, biztosan megállapítani nem tudjuk. Vannak, akik e helyütt Líziásnak egy második hadjáratára gondolnak. — *4.* Az *elefántok* száma (80) igen nagy; ez úgylátszik, valamelyik másoló tévedéséből származik. — *5. Betszuráról* l. Makk. I. 4, 28. jegyz. — *Öt stádium* helyett a görög szöveg egyes kéziratai helyesebben: öt szkoinoszt (= kb. 160 stádium = kb. 28 km) említenek. — *Hegyszorosban épült* helyett a görög szöveg megerősített helyet említ.

6—12. Líziás veresége szenved Júdástól. — *7. Testvéreiknek,*

[8]Amikor aztán készséges szívvel együtt kivonultak, Jeruzsálemnál megjelent és élükre állott egy lovas, hófehér köntösben, aranyos fegyverzetben, lándzsát forgatva *kezében.* [9]Ekkor együttesen áldották a könyörületes Urat mindannyian, és annyira nekibátorodtak lelkükben, hogy készek lettek volna nemcsak embereken, hanem a legvadabb állatokon, sőt vasfalakon is áttörni. [10]Bátran meneteltek, mert volt segítőjük az égből, és az Úr könyörületes volt irányukban. [11]Majd oroszlánok módjára hirtelen iramban reárontottak az ellenségre és leterítettek közülük tizenegyezer gyalogost és ezerhatszáz lovast. [12]*A többit* pedig megszalasztották mind. Igen sokan azonban csak sebesülten és fegyverük nélkül tudtak megmenekülni. Maga Líziás is csak csúfos megfutamodás árán mentette meg életét.

[13]Egyébként azonban nem volt értelmetlen ember, mert mikor szenvedett és vereségén töprengett, megértette, hogy legyőzhetetlenek a héberek, ha a mindenható Isten segítségére támaszkodnak. Ezért hozzájuk küldött, [14]és biztosította őket, hogy helyt ad minden jogos *követelésnek* és a király kegyét is megnyeri *számukra.* [15]A Makkabeus a közjóra való tekintettel engedett Líziás kérésének. S a király megadta azt, amit a Makkabeus írásban követelt Líziástól a zsidók számára.

[16]Líziásnak a zsidókhoz írt levele így szólott: Líziás üdvözli a zsidó népet! [17]Megbízottjaitok, János és Ábesálóm átnyujtottak egy írást és benne azt kérték, hogy teljesítsem azt, amit előadtak. [18]Én erre azt, amit

t. i. Betszurában. — *8.* Hasonló jelenésekről l. 3, 23; 10, 29. — *Aranyos fegyverzetben, lándzsát forgatva,* a görög szöveg azt mondja: aranyos fegyvert forgatva. — *12.* Magának Líziásnak tehát épolyan csúfosan kellett menekülnie, mint nem sokkal ennek előtte hadvezérének, Nikánornak (v. ö. 8, 34 skk.).

13—15. Líziás békés szándékai. Békeajánlatát Líziás nem azonnal tette meg fentemlített veresége után, hanem pár hónappal később. — *15. Kérésének* helyett a görög szöveg ezt mondja: ajánlatának.

16—21. Líziás levele a zsidókhoz. — *17.* A *János* (talán Júdás testvére) és *Ábesálóm* (Absálom; v. ö. Makk. I. 11, 70.) által Líziásnak átnyujtott írásban bizonyára vallásuk szabad gyakorlását és a jeruzsálemi Vár (v. ö. Makk. I. 1, 35. jegyz.) kiürítését követelték a zsidók a szírektől. Úgy látszik azonban, nem teljesült minden követelésük. (V. ö. 15a. v.) — *18. És ő meg is adta* helyett néhány görög kézirat ezt mondja: Én megadtam (azt tudniillik, ami reám tartozott). Eszerint tehát a király jóváhagyása még nem

a király elé kellett vinnem, eléje terjesztettem, és ő meg is adta, amit lehetett. [19]Ha hűségesek maradtok *az állam* ügyeihez, továbbra is azon leszek, hogy javatokat szolgáljam. [20]Az egyes dolgokról egyébként szóbeli megbízást adtam amazoknak is, meg az én követeimnek is, hogy előszóval beszéljék meg őket veletek. [21]Legyetek jó egészségben! A százegyvennyolcadik esztendőben, dioszkórus hó huszonnegyedik napján.

[22]A király levele így szólott: Antiochus király üdvözli testvérét, Líziást! [23]Miután atyánk az istenek közé vétetett fel, nekünk az az óhajunk, hogy mindenki zavartalanul éljen országunkban és szorgosan utána járhasson dolgainak. [24]Arról értesültünk pedig, hogy a zsidók a görögök vallására való áttérésükhöz nem adták meg atyámnak beleegyezésüket, hanem saját szokásaik mellett kívánnak kitartani, és ezért tőlünk törvényes szokásaik engedélyezését kérik. [25]Nekünk az a kívánságunk, hogy ez a nép is békében élhessen. Ezért elhatároztuk és elrendeltük, hogy visszaadják nekik templomukat, hogy így őseik szokásai szerint élhessenek. [26]Jól teszed tehát, ha elküldesz hozzájuk és jobbodat nyujtod nekik, hogy elhatározásunk ismeretében jókedvűek legyenek és saját javukon fáradozzanak.

érkezett meg. — *19. Az állam ügyeihez*, a kormányzathoz. — *20. Amazoknak*, vagyis a zsidók követeinek. — *21.* A levelet a *százegyvennyolcadik esztendőben*, a Kr. e. 163. év elején, még IV. Antiochus Epifánes halála előtt írta Líziás. — *Dioszkórus* (mások szerint: disztros) hava megfelel kb. a mi márciusunknak.

22—26. V. Antiochus Eupátor király levele Líziáshoz a zsidók ügyében. — *22.* Mivel a levél évszámot nem említ és nem nyujt egyéb olyan döntő bizonyítékot sem, amelyből biztosan meg lehetne állapítani keletkezésének idejét, az itt említett *Antiochus* király vagy IV. Antiochus Epifánes (v. ö. Makk. I. 1, 11. jegyz.), vagy még inkább fia, V. Antiochus Eupátor lehet. — *Líziás*ról, mint a király *testvéré*ről (rokonáról) l. Makk. I. 3, 32. jegyz.; II. 11, 1. — *23. Atyánk az istenek közé vétetett fel*, vagyis — amint ez az összefüggésből kitűnik — meghalt. Egyébként arról is lehetne szó, hogy IV. Antiochust már életében avatták istenné. Ha az itt említett *atya* IV. Antiochus Epifánes, akkor a levél írója fia, V. Antiochus Eupátor, akiről az újabb értelmezők azt tartják, hogy ezt az ámnesztia-levelet trónralépése alkalmával, IV. Antiochus Epifánes halála után, tehát a Kr. e. 163. év folyamán bocsájtotta ki. — *Zavartalanul éljen országunkban és szorgosan utána járhasson dolgainak* helyett a görög szöveg egyszerűen csak ezt mondja: zavartalanul utána járhasson dolgainak. — *25. A templomot* már az előző esztendőben foglalták el a zsidók (v. ö. Makk. I. 4, 52. jegyz.). Ehelyütt annak hivatalos visszaadásáról van szó. Ezzel egyidejűleg arra is kaptak engedélyt a zsidók, hogy saját törvényeik szerint rendezzék be és éljék vallási és állami életüket. (V. ö. 24. v.) — *26. Saját*

[27]A királynak a zsidókhoz írt levele pedig így szólott: Antiochus király üdvözli a zsidók nagytanácsát és a többi zsidót! [28]Ha jól vagytok, akkor úgy vagytok, ahogy mi kívánjuk. Mi magunk is jól vagyunk. [29]Elénk járult Menelaus és azt mondotta, hogy vissza akartok térni a tieitekhez, akik nálunk vannak. [30]Ennélfogva azoknak, akik xántikus hó harmincadik napja előtt hazatérnek, jobbunkat nyujtjuk. Egyben biztosítjuk *őket*,[31]hogy a zsidók saját étkezési és *egyéb* törvényeik szerint élhetnek, mint annakelőtte. Meggondolatlanul elkövetett *cselekedetei* miatt pedig senki sem fog közülük semmiféle zaklatást szenvedni. [32]Egyúttal elküldöttük Menelaust, hogy megnyugtasson titeket. [33]Legyetek *jó* egészségben! A száznegyvennyolcadik esztendőben, xántikus hó tizenötödik napján.

[34]A rómaiak is küldtek

javukon járadozzanak helyett a görög szöveg ezt mondja: és örömmel átadják magukat ügyeik szolgálatának.

27—33. V. Antiochus Eupátor levele a zsidókhoz. — *29.* Júdás a közjóért (v. ö. 15.) azt is elnézte, hogy zsidó testvérei érdekében *Menelaus*, a törvénytelen főpap (v. ö. 4, 27. 50.) járjon közben a királyi udvarnál. — *Hogy vissza akartok térni* (Vulgáta szószerint: le akartok menni, t. i. Jeruzsálemből) *a tieitekhez, akik nálunk vannak* helyett a görög szöveg azt mondja: hogy vissza akartok térni, utána nézni dolgaitoknak. — Azok a zsidó felkelők tehát, akik Líziás leverése után Jeruzsálembe vonultak és ott a Kr. e. 164. év decemberében megtisztították a templomot (v. ö. Makk. I. 4, 36. skk.; II. 10, 1 skk.), a telet úgylátszik a fővárosban töltötték. Tavasszal aztán haza akartak térni falvaikba és városaikba, hogy (a görög szöveg szerint) utána nézzenek dolgaiknak, elsősorban megműveljék földjüket. Féltek azonban a király bosszújától, ezért elküldték Menelaust Antiochiába, hogy kegyelmet eszközöljön ki a felkelők számára. Menelaus küldetése sikerrel járt. A király — *30.* — azoknak, akik *xántikus* (= a zsidó niszán = márc.—ápr.) *hó harmincadik napja előtt* elindulnak: 1. *jobbját nyujtja*, vagyis nyugodt hazatérést biztosít (salvus conductus); 2. megengedi, — *31.* — hogy *saját törvényeik szerint* élhetnek *mint annak előtte* [t. i. IV. Antiochus Epifánes vallástiltó rendeleteinek kihirdetése (v. ö. Makk. I. 1, 43 skk.) előtt (teljes vallásszabadság)]; végül 3. *meggondolatlanul elkövetett cselekedetei* (a felkelésben való részvétele) *miatt senki sem fog közülük zaklatást* szenvedni. (Általános amnesztia.) — *A száznegyvennyolcadik esztendőben*, Kr. e. 163-ban. — *Xántikus hó tizenötödik napján*, április hó első felében (v. ö. 30. v. jegyz.). A zsidók tehát még megülhették a fáze ünnepet (niszán 15—22. között; v. ö. Móz. II. 12, 11. jegyz.) Jeruzsálemben, de aztán, ha fel akarták használni a király menedéklevelét, sebtiben kellett útnak indulniok, hogy a hónap vége előtt (v. ö. 30. v. jegyz.) hazaérjenek.

34—38. A rómaiak levele a zsidókhoz. Ennek a levélnek főérdekessége abban van, hogy legelső alkalommal tesz tanuságot arról, hogy mily korán avatkoztak be a rómaiak a zsidók ügyeibe. — *34. Manilius* helyett egyes görög kéziratok: Manliust, mások:

levelet, s ez így szólott: Quintus Memmius és Titus Manilius, a rómaiak követei üdvözlik a zsidó népet! [35]Mindazt, amit Líziás, a király rokona engedélyezett nektek, mi is engedélyezzük. [36]Amiről pedig jónak látta, hogy a király elé vigye, azt gondosan vitassátok meg magatok között; azután küldjetek hamarosan valakit, hogy azt határozhassuk, ami javatokra válik. Mi ugyanis útban vagyunk Antiochia felé. [37]Siessetek tehát a válasszal, hogy megtudjuk mi is, mi a kívánságtok! [38]Legyetek jó egészségben! A száznegyvennyolcadik esztendőben, xántikus hó tizenötödik napján.

12. FEJEZET.

V. Antiochus Eupátor tisztjei nyugtalanítják a békés zsidó lakosságot. — Júdás megtorolja Joppe és Jámnia lakóinak gaztetteit. — Júdás hadjáratra indul Gálaádba; várakat foglal el a Jordánon túl; megveri Timóteust. — További küzdelmei Gálaádban és visszatérése Jeruzsálembe. — Gorgiás menekül a zsidók elől. — Júdás áldozatot mutattat be az elesettekért.

[1]E szerződések megkötése után Líziás a királyhoz ment, a zsidók pedig visszatértek, hogy földjüket műveljék. [2]*Az egyes helyek parancsnokai* azonban: Timóteus tudniillik meg Apollónius, Genneus fia, továbbá Jeromos és Démofón, és rajtuk kívül Nikánor, a ciprusiak vezére nem hagytak nekik nyugtot és békét.

Maniust írnak. Ókori profán történetírók feljegyezték, hogy egy *Quintus* nevű római *követ* tényleg járt Kr. e. 163-ban Egyiptomban; *Titus Manilius* pedig lehet, hogy azonos azzal a Titus Manliusszal, aki konzulsága idejének letelte után, Kr. e. 164—163-ban Egyiptomba ment. Úgylátszik, innét hajózott a két római követ Antiochiába, adósaiknak, a szíreknek (v. ö. 8, 10.) fővárosába (v. ö. 36. v.) és útközben írhatták jelen levelüket a zsidóknak. — *35. Líziás*nak, *a király rokon*ának (v. ö. Makk. I. 3, 32. jegyz.) a zsidók javára tett engedményeiről l. 16. skk. v. — *36. Hogy azt határozhassuk, ami javatokra válik* helyett néhány görög kézirat ezt mondja: hogy úgy határozhassunk, ahogyan az hozzánk illik. — Az a fölényes, követelőző hang egyébként, amely az egész levélen végig vonul, nagyon jellemző a hatalmas római nép követeinek szájában, és a levél eredetisége mellett bizonyít. — *38.* V. ö. 33. v. jegyz. — Az újabb értelmezők arra gondolnak, hogy ennek a levélnek a könyv szövegében eredetileg nem volt dátuma, hanem a jelenlegi időmegjelölés téves elírás folytán került ide a 33. versből. A levél tartalmának a 16 skk. v.-sel való szoros összefüggéséből azonban joggal következtethetjük, hogy szintén Kr. e. 163-ban írták. A zsidók bizonyára siettek a válasszal, s a követek úgylátszik javukra döntöttek. Nagyon könnyen lehetséges ugyanis, hogy fentemlített amnesztialevelét (v. ö. 27 skk.) éppen a római követek nyomására adta ki a király.

12. *1—2. V. Antiochus Eupátor tisztjei nyugtalanítják a békés zsidó lakosságot. — 2. Az egyes helyek parancsnokai*, a görög szöveg alapján; a Vulgáta szószerint: Azok, akik ott székeltek. *Timó-*

[3]Joppe lakói pedig a következő gyalázatos tettet követték el. Meghívták a náluk lakó zsidókat, hogy szálljanak fel feleségestül és gyermekestül a készenlétben tartott kis hajókra, mintha semmiféle ellenséges szándékkal sem lennének irányukban, [4]hanem a város közös határozata alapján *cselekednének*. *A zsidók* a béke kedvéért gyanutlanul reáálltak. Erre czek a mélyre eveztek és elsüllyesztették *közülük* nem kevesebb, mint kétszáz embert. [5]Amikor Júdás értesült a honfitársain elkövetett kegyetlenségről, elmondta ezt a vele lévő embereknek. Majd segítségül hívta az Istent, az igazságos bírót, [6]és elindult testvéreinek gyilkosai ellen. Felgyujtotta éjnek idején a kikötőt és elégette a kis hajókat. Azokat pedig, akik megmenekültek a tűztől, lemészárolta karddal. [7]Ennek végeztével elvonult azzal a szándékkal, hogy újra visszatér és kiirtja Joppe valamennyi lakóját. [8]Ekkor azonban azt a hírt kapta, hogy Jámnia lakói ugyanezen a módon akarnak cselekedni a náluk lakó zsidókkal. [9]Reárontott tehát éjnek idején Jámnia lakóira is, lángba borította a kikötőt a hajókkal együtt, úgyhogy a tűznek a fénye kétszáznegyven stádiumnyi távolságban, Jeruzsálemben is látható volt.

[10]Amikor aztán Timó-

*teus*ról, a szírek és nem az ámmoniták hasonló nevű vezéréről (v. ö. Makk. I. 5, 6. jegyz.) l. Makk. I. 5, 6. 11. jegyz. — Az itt említett *Apollóniust* nem szabad összetévesztenünk a 3, 5. 7. és 4, 21-ben említett hasonló nevű főtiszttel. — *Jeromos*ról és *Démofón*ról semmi közelebbit sem tudunk. — *Nikánor* (v. ö. 8, 9; Makk. I. 3, 38.) a szent szöveg megfelelő görög szavának különböző értelmezése szerint vagy a *ciprusi* (zsoldos) hadak *vezére*, vagy (talán régebben) Ciprus szigetének helytartója volt. Mindenesetre meg kell őt különböztetnünk attól a később fellépő Nikánortól, aki az elefántok felügyelője volt Demetrius idejében (v. ö. Makk. I. 7, 26; II. 14, 12.). — *Nem hagytak nekik nyugtot és békét*, vagyis nem vették figyelembe a zsidóknak a szerződésekben (v. ö. 11, 16 skk.) biztosított jogait.

3—9. Júdás megtorolja Joppe és Jámnia lakóinak gaztetteit. — *4.* Joppe (Jaffa; v. ö. Makk. I. 10, 75. jegyz.) filiszteus lakossága a zsidók iránti ősi gyűlöletből tervezte és hajtotta végre e gonosztettet. — *6. Azokat pedig, akik megmenekültek a tűztől, lemészárolta karddal* helyett a görög szöveg azt mondja: és az odamenekülőket leszúrta. — *7.* Júdás azért *vonult el*, hogy Joppe elfoglalására nagyobb sereget toborozzon össze. — *8.* Jámniáról l. Makk. I. 4, 15. jegyz. — *9. Kétszáznegyven stádium* kb. 45 km.

10—12. Júdás hadjárata Gálaádba. (V. ö. Makk. I. 5, 24 skk.) — *10. Timóteus*ról l. 2. v. jegyz. — *Kilenc stádium* valamivel több, mint 1·5 km. — *Innét*, hogy honnét, azt egyik szöveg sem említi. — Az *arabok* (a nábáteusok; v. ö. Makk. I. 5, 25. jegyz.) Timóteus

teus ellen vonultak, és már kilenc stádiumnyira voltak innét, arabok támadtak reá ötezer emberrel és ötszáz lovassal. [11]A harc heves volt, de az Isten segítségével szerencsés véget ért. Az arabok vereséget szenvedtek, és akik életben maradtak, arra kérték Júdást, hogy nyujtsa nekik jobbját, és ígéretet tettek, hogy legelő *jószágot* adnak és egyéb dolgokban is kezére járnak. [12]Júdás pedig, mert úgy látta, hogy valóban szolgálatára lehetnek sok dologban, békét ígért. Majd szerződést kötöttek és azok visszatértek sátraikba.

[13]Ezután rajtaütött egy hidakkal és falakkal körülövezett erős városon, amelyben mindenféle fajta pogány népség lakott. A neve Kászfin volt. [14]Lakói a fal erősségében és élelmiszerkészletükben bízva, csak lomhán védekeztek, s átkozódásokkal ingerelték Júdást, káromolták *az Istent* és bűnös dolgokat beszéltek. [15]A Makkabeus azonban a világ nagy uralkodóját hívta segítségül, aki Józsue idejében faltörő kosok és hadigépek nélkül döntötte le Jerichót, majd vad iramban a falakra rontott. [16]Az Úr akaratából be is vette a várost és szörnyű vérfürdőt rendezett. Olyannyira, hogy úgy látszott, mintha a két stádium szélességű szomszédos tó a meggyilkoltak vérétől telt volna meg. [17]Innét hétszázötven stádiumnyira távoztak és Kárákába érkeztek, azokhoz a zsidókhoz, akiket túbiáneusoknak hívnak.

[18]Timóteussal azokon a helyeken nem kerültek szembe. Ez ugyanis anélkül, hogy végzett volna valamit, igen erős őrséget hagyott vissza egy hellyen, és elvonult. [19]Do-

szolgálatában állottak. — *11. Legelő jószágot* (főleg juhot, kecskét) a görög szöveg alapján. A Vulgáta szószerint: legelőket. — Az arabok abban is *kezére járnak* Júdásnak, hogy Makk. I. 5, 25. szerint elbeszélték neki honfitársainak szomorú sorsát Gálaádban. (V. ö. Makk. I. 5, 9. jegyz.)

13—17. Júdás városokat foglal el a Jordánon túl. — *13. Hidakkal* helyett egyes görög kéziratok ezt mondják: sáncokkal. — *Kászfin* (a görög szövegben: Kászpin) nyilván ugyanaz a helység, mint a Makk. I. 5, 26. 36-ban említett Kászfor. — *14. Lomhán védekeztek, s átkozódásokkal ingerelték Júdást* helyett a görög szöveg azt mondja: kihívóan viselkedtek Júdás embereivel szemben és átkozódtak. — *15.* V. ö. Józs. 6. — *16. Két stádium* kb. 370 m. — *17. Hétszázötven stádium* kb. 135 km. — *Kárák*a talán a mai el-Kerák, a Jordántól keletre eső vidéken, a régi Básánban. — A *túbiáneusok* a Túbin vagy Túbi helységből való emberek. (V. ö. Makk. I. 5, 13. jegyz.)

18—25. Júdás megveri Timóteust. — *18.* Az itt említett *hely* talán egyike azoknak a váraknak, amelyeket Makk. I. 5, 26

sziteus meg Szoszipáter, a Makkabeus vezérei azonban lemészárolták azt a tízezer embert, akiket Timóteus visszahagyott a várban. [20]Közben a Makkabeus csatasorba állította a vele lévő hatezer embert, hadirendekbe osztotta őket, és felvonult Timóteus ellen, aki százhúszezer gyalogossal és kétezerötszáz lovassal rendelkezett. [21]Amikor Timóteus Júdás megérkezéséről értesült, előreküldötte az asszonyokat, a gyermekeket és a többi népséget egy Kárnion nevű várba. Ez ugyanis bevehetetlen és a meredek szakadékok miatt nehezen hozzáférhető volt. [22]Amint aztán feltűnt Júdás első csapata, a mindent látó Isten megjelenése miatt félelem szállta meg az ellenséget és futásnak eredtek. Az egyik ide szaladt, a másik oda, úgyhogy nem egyszer saját embereik terítették le és sebezték meg őket tulajdon kardjukkal. [23]Júdás pedig heves iramban reájuk rontott, lesujtott a gonoszokra és leterített közülük harmincezer embert. [24]Maga Timóteus is Dosziteus meg Szoszipáter embereinek kezébe esett, és sok könyörgéssel kérte őket, hogy engedjék el élve, hiszen a zsidók közül soknak a szülei meg testvérei vannak a keze között, akik az ő halála következtében elvesznének. [25]Amikor aztán hitet tett, hogy a megállapodás értelmében ezeket hazabocsájtja, a testvérek megmenekülése érdekében sértetlenül elengedték.

[26]Júdás azután Kárnion ellen vonult és megölt huszonötezer embert. [27]Ezek megszalasztása és

skk. sorol fel. — *20. Hadirendekbe osztotta őket* helyett a görög szöveg azt mondja: ezeket (t. i. Dosziteust meg Szoszipátert) állította egy-egy csapat élére. — Az ütközetet Makk. I. 5, 37. szerint Ráfonnál vívták. — *Százhúszezer gyalogos* helyett az ólatin fordítás csak tizenkétezret említ. A szám megromlását nyilván valamelyik másoló tévedése okozta. — *21. Kárnion*, Makk. I. 5, 26-ban Kárnáim (Ástárót–Kárnáim; v. ö. Móz. I. 14, 5. jegyz.). — *Júdás* megelőzte Timóteust és elsőnek kelt át övével azon a hegyi patakon, mely a két tábort egymástól elválasztotta (v. ö. Makk. I. 5, 43.). — *22. A mindent látó Isten megjelenése* abban nyilvánult meg, hogy győzelemre segítette Júdás seregét a jóval erősebb ellenséggel szemben. — *Az Isten* szó a görög szövegben nincsen meg. — *23.* Az elesettek száma *(harmincezer)* igen nagy, úgylátszik téves másolás folytán megromlott. (V. ö. 20. v. jegyz.)

26—31. Júdás további küzdelmei Gálaádban és visszatérése Jeruzsálembe. — *26. Kárnion* vagy Kárnáim (v. ö. 21. v. jegyz.) sorsáról l. Makk. I. 5, 44. — *Kárnion* után a görög szöveg hozzáteszi: «és Átárgátisz temploma». Átárgátisz egy szír női istenségnek volt a neve. — *27. Efron* váráról, l. Makk. I. 5, 46. —

megölése után seregével Efron megerősített városa ellen indult, amelyben különféle nemzetekből való csapatok tanyáztak. A fal mentén erős ifjak álltak föl és vitézül védekeztek; bent pedig sok volt a hadigép meg a lövedék. [28]Ők azonban segítségül hívták a Mindenhatót, aki erejével összeroppantja az ellenség hatalmát. Be is vették a várost és leterítettek a bentlévők közül huszonötezer embert. [29]Innét Szkitopoliszba mentek, mely Jeruzsálemtől hatszáz stádiumnyira volt. [30]Az ott lakó zsidók bizonyságot tettek róla, hogy Szkitopolisz lakói jóindulattal voltak irányukban és még a szerencsétlenség idején is emberségesen bántak velük. [31]Ezért köszönetet mondottak nekik és biztatták őket, hogy továbbra is jóindulattal legyenek nemzetükkel szemben. Majd Jeruzsálembe vonultak, mert közel volt már a hetek ünnepe.

[32]Pünkösd után azután Gorgiás, Idumea helytartója ellen mentek. [33]Ez háromezer gyalogossal és négyszáz lovassal vonult ki. [34]Ekkor az történt, hogy az összecsapás után elestek néhányan a zsidók közül. [35]Bácenor egyik lovasa, egy Dositeus nevű vitéz férfiú azonban megragadta Gorgiást azzal a szándékkal, hogy élve keríti kézre. De reárontott egy tráciai lovas és levágta karját. Így Gorgiás Máresába menekült. [36]Eszdrin emberei pedig ellankadtak a tartós küzdelemben. Erre Júdás az Úrhoz kiáltott, hogy segítőjük és vezérük legyen a harcban. [37]Majd

— *29. Szkitopoliszról* l. Makk. I. 5, 52. jegyz. — *Hatszáz stádium* kb. 110 km. — *31. A hetek ünnepéről* l. Móz. II. 23, 16. jegyz.; III. 23, 15.

32—37. Gorgiás menekül a zsidók elől. — *32.* Júdás távollétében az ő határozott parancsa ellenére is szerencsétlen vállalkozásba kapott József és Azariás, amely kudarccal végződött. Gorgiás, Idumea (v. ö. Makk. I. 4, 15. jegyz.) és Filisztea (?) helytartója nagy csapást mért reájuk. (V. ö. Makk. I. 5, 55 skk.) Júdás első dolga volt hazatérése után, hogy megbüntette az engedetlen vezéreket, majd pedig *pünkösd* (= a hetek ünnepének; v. ö. 31. v. jegyz.) elmultával megtorló hadjáratra indult *Gorgiás ellen.* (Makk. I. 5, 65. csak nagy általánosságban beszél e hadjáratról.) — *35. Bácenor* úgylátszik egyik zsidó vezér volt. — *Bácenor egyik lovasa, egy Dositeus nevű vitéz férfiú* helyett azonban a görög szöveg egyik változata és az ólatin fordítás ezt mondja: *Dositeus azonban, a tubiáneus* (v. ö. 17. v. jegyz.), *egy vitéz lovas.* Így *Dositeus* azonos lehet a 19. és 24. v.-ben említett hasonló nevű vezérrel. — *Máresáról* l. Józs. 15, 44. — *36. Eszdrin* (Eszdrisz?) lehet, hogy ugyanaz, mint a 8, 23. görög szövegében említett Eleázár, akit az ólatin fordítás Eszdrinnek nevez. (V. ö. 8, 23. jegyz.)

hazai nyelven, énekszóval *harci* kiáltásba kezdett, és futásba kergette Gorgiás katonáit.

38Júdás pedig egybegyűjtötte seregét és Odollám városába vezette. A hetedik nap elérkeztével szokás szerint megtisztultak és megülték ugyanott a szombatot. 39A reákövetkező napon azután elment Júdás az embereivel, hogy elhozza az elesettek holttesteit és eltemesse őket szüleik mellé a családi sírokba. 40Ekkor a jámniai bálványok fogadalmi tárgyait találták a megöltek alsóruhája alatt, pedig hát ilyenektől a törvény eltiltja a zsidókat. Erre mindnyájuk előtt világossá lett, hogy ezért kellett elesniök. 41És mindannyian áldották az Úr igazságos ítéletét, aki napvilágra hozta a rejtett dolgokat. 42Majd imára tértek és azt kérték, hogy feledésbe menjen az elkövetett bűn. A hős Júdás pedig intette a népet, hogy óvakodjék a bűntől. Hiszen tulajdon szemükkel látják, hogy mi történt az elesettek bűne miatt. 43Majd gyűjtést rendezett, és tizenkétezer ezüst drachmát küldött Jeruzsálembe, hogy áldozatot mutassanak be a megholtak bűneiért, mert helyesen és jámborul gondolkodott a feltámadásról.

Vannak, akik arra gondolnak, hogy ehelyütt szövegromlással van dolgunk, és az Ezdrin névben Júdásnak valamilyen más elnevezése rejlik.

38—46. Júdás áldozatot mutattat be az elesettekért. — *38. Odollám*ról l. Kir. I. 22, 1. jegyz. — A zsidók *a hetedik nap* (a szombat) beállával mosakodás, fürdés által *megtisztultak*, mert a halottak érintése stb. által (vallásilag) tisztátalanokká lettek. — *39. A reákövetkező napon azután elment Júdás az embereivel* helyett a görög szöveg azt mondja : A reákövetkező napon elmentek Júdás emberei, mert már legfőbb ideje volt, stb. — *40.* E *fogadalmi tárgyak* (talán helyesebben : amulettek) kis bálványszobrocskák voltak, amelyeket úgylátszik Jámnia ostroma (v. ö. 8. sk. v.) alatt szereztek és aztán ruhájuk alatt hordtak a babonás zsidók, abban a hiszemben, hogy így sértetlenek maradnak a harcban. — *A törvény* (v. ö. Móz. V. 7, 26.) megszegése a bűnösök éltébe került (v. ö. 34. v.). — *42. Hogy feledésbe menjen az elkövetett bűn* helyett a görög szöveg azt mondja : hogy teljesen megbocsáttassék (szószerint : eltöröltessék) az elkövetett bűn. — *Hős* helyett a görög szöveg inkább azt mondja : nemes (derék). — *Mi történt az elesettek bűne miatt* helyett a görög szöveg azt mondja : (látják) az elesettek bűnének következményeit (vagy : — amint némelyek fordítják — a bűn következményeit az elesetteken). — *43. Gyűjtést rendezett*, a görög szöveg hozzáteszi : az emberek (katonák) között. — *Tizenkétezer* ezüst drachma (kb. 18 ezer pengő) helyett a görög szöveg : 2000 (kb. 3 ezer pengő), a szír szöveg pedig 3000 drachmát (kb. 4500 pengőt) említ. — *Hogy áldozatot mutassanak be a megholtak bűneiért* helyett a görög szöveg azt mondja : »hogy áldozatot mutassanak be a bűnért«, vagy — ami az ószövetségi felfogásnak még jobban megfelel — »hogy bűnért való áldozatot

támadásról. [44](Ha nem remélte volna ugyanis, hogy az elesettek fel fognak támadni, felesleges és hiábavaló dolognak látszott volna imádkozni a halottakért.) [45]Tekintetbe vette továbbá azt is, hogy azokra, akik jámborul hunytak el, igen nagy jutalom vár. [46]Szent és üdvös gondolat tehát a halottakért imádkozni, hogy a bűnöktől feloldassanak.

13. FEJEZET.

Menelaus kivégzése. — V. Antiochus Eupátor serege vereséget szenved Júdástól. — Harcok Betszura váráért. — V. Antiochus Eupátor békét köt a zsidókkal.

[1]A száznegyvenkilencedik esztendőben arról értesült Júdás, hogy Antiochus Eupátor sereggel közeledik Júdea ellen, [2]és vele együtt az ő gyámja, Líziás, az ország kormányzója száztízezer gyalogossal, ötezer lovassal, huszonkét elefánttal és háromszáz kaszás-szekérrel. [3]Hozzájuk csatlakozott Menelaus is, aki nagy álnokságában kérésekkel ostromolta Antiochust, nem hazájának szabadulása érdekében, hanem abban a reményben, hogy elnyeri a legfőbb tisztséget. [4]A királyok Királya azonban felgerjesztette Antiochus in-

(v. ö. Móz. III. 5, 1. skk.) mutassanak be». — *Helyesen és jámborul gondolkodott a feltámadásról* helyett a görög szöveg azt mondja : mindenképen jól és nemesen cselekedett akkor, amikor a feltámadásra (v. ö. 7, 10. 11. 14.) gondolt. — Júdás tehát azzal, hogy imádkozik embereivel a csatatéren maradt katonáiért és áldozatot mutattat be értük, ama meggyőződéséről tesz tanúságot, hogy az elesettek haláluk után is bűnhődnek itt a földön elkövetett bűnükért ; az értük felajánlott imádság és áldozat által azonban megbocsátást nyernek és a feltámadáskor a jámbor zsidók sorsában osztoznak. — *44. Hiábavaló* helyett a görög szöveg azt mondja : balga. — *45. A jámborul elhúnytak* túlvilági *nagy jutalmáról* l. bővebben : Bölcs. 3, 4 skk. ; 5, 16 skk. — *46.* A *szent és üdvös* (a görög szövegben : jámbor) *gondolat* szavakkal a görög szöveg szerint a szent szerző jóváhagyja Júdásnak az előző versben leírt eljárását, majd a vers többi részét így folytatja : «Ezért elvégezte az engesztelést a halottakért, hogy feloldassanak a bűntől», vagyis megszabaduljanak a bűnnek bilincseitől, melyek mintegy fogva tartják őket.

13. *1—8. Menelaus kivégzése.* — *1. A száznegyvenkilencedik esztendőben:* Kr. e. 162-ben. — A legtöbb szentírásmagyarázó szerint ehelyütt *Antiochus Eupátor*nak és *Líziás*nak Makk. I. 6, 28. skk.-ben említett hadjáratáról van szó. — *2. Ötezer* helyett a görög szöveg ötezerháromszáz, Makk. I. 6, 30. pedig húszezer *lovas*ról beszél. — Az *elefánt*ok száma Makk. I. 6, 30-ban harminckettő ; *kaszás-szekerek*ről ott nincsen szó. — Az eltérés a számokban javarészt a másolók tévedéseire vezethető vissza. — *3. Menelaust* úgylátszik a templom elfoglalása alkalmával (v. ö. 10, 1.) megfosztották hivatalától. Most azonban elérkezettnek látta a kedvező pillanatot, hogy újra elnyerje a *legfőbb tisztséget*, a főpapságot. — *4. A királyok Királya* az Isten. — Menelaus úgylátszik

dulatát a gonosztevő ellen. Líziás ugyanis besúgta a királynak, hogy minden bajnak ő a szerzője. Erre ez megparancsolta, hogy (a náluk dívó szokás szerint) ragadják meg és ott helyben öljék meg [5]Volt pedig azon a helyen egy ötven könyök magas, mindenfelől hamuval telerakott torony, mely meredek szakadékba tekintett alá. [6]Innét a hamuba dobatta bele a szentségtörőt, mert mindannyian követelték vesztét. [7]Ily módon kellett tehát meghalnia a törvényszegőnek. Még csak földbe sem temették Menelaust. [8]Egészen méltán; mivel sokat vétkezett az Isten oltára ellen, melynek szent a tüze és a hamuja. Ezért ítélték arra, hogy hamuban lelje halálát.

[9]A király pedig esztelen dühhel közeledett és el volt szánva, hogy még atyjánál is kegyetlenebb lesz a zsidókkal szemben. [10]Mikor Júdás erről értesült, megparancsolta a népnek: kiáltson éjjel-nappal az Úrhoz, hogy — mint mindig — most is segítse meg őket; [11]hiszen attól kell félniök, hogy elrabolják tőlük a törvényt, a hazát és a szent templomot. De azt se engedje meg, hogy a nép, mely rövid idő óta kissé fellélekzett, újra az istenkáromló pogányok kezére kerüljön. [12]Így is tettek mindnyájan együttesen. A földre leborulva, sírán-kozás és böjtölés mellett három napon át szüntelenül irgalomért esedeztek az Úrhoz. Majd felszólította őket Júdás hogy készüljenek fel. [13]Ő maga a vénekkel együtt úgy határozott, hogy még mielőtt betör seregével a király Júdeába és elfoglalja

tehetetlen eszköznek (v. ö. 11, 29. 32.) mutatkozott az elégedetlen zsidó pártok kibékítésére. Ezért törekedett őt eltenni láb alól *Líziás*. — *Hogy (a náluk dívó szokás szerint) ragadják meg, és ott helyben öljék meg* helyett a görög szöveg azt mondja: hogy vigyék el Berőába és az ottani szokás szerint fosszák meg életétől. — *Berőa* Szíria egyik városa volt, valószínűleg a mai Aleppó helyén vagy környékén. — Jos. Flavius szerint Menelaus kivégzése, amelyet a szent szerző a rövidség okából mindjárt itt közöl le, a hadjárat befejezése után történt, Berőában. — *5.* Menelaust perzsa módon végezték ki: tüzes hamuba fullasztották. — *Mely meredek szakadékba tekintett alá* helyett a görög szöveg ezt mondja: Ennek (t. i. a toronynak) volt egy forgatható szerkezete, mellyel minden oldalról a hamuba lehetett hányni (az embereket). — *6.* A görög szöveg így szól: Itt szokták a romlásba taszítani a templomrablókat és egyáltalában mind a nagy gonosztevőket. — *8.* V. ö. 4, 39.

9—17. V. Antiochus Eupátor serege vereséget szenved Júdástól. — *11. Azt se engedje meg*, t. i. az Isten. — *13. A várost*, t. i. Jeruzsálemet. — *És az Úr ítéletére bízza az ügyben a döntést* helyett a görög

a várost, kivonul és az Úr ítéletére bízza az ügyben a döntést. [14]Az Istennek, a világ teremtőjének tulajdonított tehát minden hatalmat. Majd buzdította övéit, hogy harcoljanak vitézül és haláláig álljanak helyt a törvényekért, a templomért, a városért, a hazáért meg a polgárokért. Azután felállította Modinnál seregét, [15]és kiadta övéinek a jelszót: Istennél a győzelem! Majd kiválasztotta a legbátrabb ifjakat, megrohanta éjnek idején a királyi sátrat, és megölt a táborban négyezer embert. *Megölte* a legnagyobb elefántot is, a rajta ülőkkel együtt. [16]S miközben fölötte nagy félelem és zűrzavar töltötte meg az ellenség táborát, ők feladatuk sikeres végrehajtása után elvonultak. [17]Ez hajnalhasadáskor történt, az Úr segítsége és oltalma mellett.

[18]A király pedig, miután ízelítőt kapott a zsidók elszántságából, csellel törekedett *elfoglalni* a megerősített helyeket. [19]Felvonult Betszura, a zsidók erős vára ellen, de megfutamították. *Újra* támadott, de visszaverték. [20]A bentlevőket pedig Júdás ellátta a szükséges dolgokkal. [21]Ekkor egy bizonyos Rodokus, a zsidók seregéből hadititkokat árult el az ellenségnek. Ám utána nyomoztak, megfogták és bebörtönözték. [22]A király *e közben* másodszor is tárgyalt a betszuraiakkal. Jobbját nyujtotta, és *ők elfogadták*. Majd elvonult [23]és harcba bocsájtkozott Júdással, de vereséget szenvedett.

Amikor aztán arról értesült, hogy a kormányzónak visszahagyott Fülöp lázadást szított Antiochiában, rémületében jó szóval fordult a zsidókhoz, engedett *követeléseiknek* és eskü alatt *megígért*

szöveg ezt mondja: hogy az Isten segítségével döntést hozzon a dolgokban. — *14.* *Modin*ról, a Makkabeusok szülővárosáról l. Makk. I. 2, 1. — *15.* Modinnál tehát nem ütköztek meg. — *Megölte a legnagyobb elefántot*, sok szentírásmagyarázó szerint ehelyütt ugyanarról a hőstettről van szó, mint Makk. I. 6, 43 skk.-ben. — *A rajta ülőkkel együtt* helyett a görög szöveg ezt mondja: azzal együtt, ki (az elefánton lévő) házban (= toronyban) volt.

18—23a. Harcok Betszura váráért. — *19.* Megint a kivonatkészítőnek rövidségre való törekvése okozta azt, hogy a szent szöveg *Betszura* várának (v. ö. Makk. I. 4, 28. jegyz.) két alkalomból történt ostromát ehelyütt egyfolytában beszéli el; pedig az első eredménytelen ostrom az előbbi részben leírt ütközet előtt folyt le (v. ö. Makk. I. 6, 31.), a második pedig utána. (V. ö. 22. v. és Makk. I. 6, 49.) — *21.* A hazaárulók büntetése halál volt (v. ö. 10, 20 skk.); egyes szentírásmagyarázók a *bebörtönözték* szónak megfelelő görög kifejezést így fordítják: kivégezték. — *22.* V. ö.

mindent, ami jogosnak látszott. A kibékülés után áldozatot mutatott be, tiszteletet tanusított a templom iránt és ajándékokat adott. [24]Megölelte a Makkabeust és Ptolemáiszt egészen a gerrenusokig helytartóvá és fejedelemmé tette meg őt; [25]majd elment Ptolemáiszba. Ptolemáisz lakói azonban fel voltak háborodva a békekötés miatt, és méltatlankodásukban a szerződés megsemmisítésére *törtek*. [26]Ekkor szószékre lépett Líziás, feltárta a helyzetet és lecsillapította a népet. Azután visszatért Antiochiába. Így folyt le a király felvonulása és visszatérése.

14. FEJEZET.

Alkimus bevádolja a zsidókat Demetriusnál. — Nikánor Deszszaunál találkozik Júdással. — Békét köt vele. — Alkimus újabb árulkodása. — Nikánor fenyegetése. — Ráziás a halálba menekül az elfogatás elől.

[1]Három esztendő elmultával aztán Júdás meg övéi arról értesültek, hogy Demetrius, Szeleukus fia hatalmas sereggel és hajóhaddal befutott Tripolisz

Makk. I. 6, 49 skk. — *Ők elfogadták*, a Vulg. szószerint: és megkapta (t. i. a betszuraiak jobbját.) — *Majd elvonult*, t. i. Jeruzsálem falai alá (v. ö. Makk. I. 6, 48 skk.) és ott — *23a.* — szembekerült *Júdás* embereivel – *Vereséget szenvedett*, a görög szerint: alul maradt. Vagyis nem érte el azt a sikert, melyet méltán várhatott. Nehezen kivívott győzelme (v. ö. Makk. I. 6, 53 skk.) ellenére is, hogy megmentse trónját, engedményeket kellett tennie a zsidóknak (v. ö. 23b. skk.).

23b—26. V. Antiochus Eupátor békét köt a zsidókkal. — 23b. Fülöpöt IV. Antiochus Epifánes, Eupátor atyja tette meg *kormányzónak*. (V. ö. Makk. I. 6, 14.; II. 9, 29. jegyz.) — *Engedett követeléseiknek*, a Vulgáta szószerint: alávetette magát nekik. — *A jogosnak látszó* követelésen elsősorban a vallás szabad gyakorlását kell értenünk. (V. ö. Makk. I. 6, 59.) — *Ajándékokat adott* t. i. a szentélynek. A görög szöveg szerint: tiszteletét mutatta ki a templom és a hely (= Jeruzsálem) iránt. — *24. Megölelte* helyett a görög szöveg azt mondja: kegyesen fogadta. — *Ptolemáisz*ról l. Makk. I. 5, 22. jegyz. — *A gerrenusok* Gerár városának lakói voltak. Gerár Gázától délkeletre terült el. — Többen a görög szöveg alapján így is fordítják a verset: «Kegyesen fogadta a Makkabeust, a Ptolemáisztól egészen a gerrenusokig (lévő terület) helytartójául hátrahagyta Hegemonidest.» — *25. Ptolemáisz lakói*nak *felháborodása* Makk. I. 5, 22. alapján könnyen megmagyarázható. — *Méltatlankodásukban a szerződés megsemmisítésére törtek*, a görög szöveg alapján. A Vulgáta szószerint: méltatlankodva amiatt, hogy esetleg megszegik a szövetséget. — V. Antiochus Eupátornak Fülöp ellen való harcairól és ezek eredményéről l. Makk. I. 6, 63.

14. 1—14. Alkimus bevádolja a zsidókat I. Demetriusnál. — 1. A *három esztendő*t a 13, 1-ben említett esztendőtől (Kr. e. 163.) kell számítanunk, és pedig a régi keletiek módja szerint, akik az időszámításnál a megkezdett évet is teljes évnek vették. I. *Demetrius, Szeleukus fia* tehát Kr. e. 161-ben lépett trónra. (V. ö. Makk. I. 7, 1. jegyz.) — *Tripolisz* föniciai *kikötő*város volt. E sza-

kikötőjébe, *megszállott* kedvező helyeket [2]és elfoglalta az országot Antiochustól meg hadvezérétől, Líziástól. [3]Valami Alkimus pedig, aki *egyszer már* főpap volt, a *pogányokkal való* keveredés idején azonban önként beszennyezte magát, mivel úgy látta, hogy másképp nem tud érvényesülni és hozzáférkőzni az oltárhoz, [4]a százötvenedik esztendőben Demetrius elé járult. Vitt neki aranykoszorút, pálmalevelet és olajágakat, amelyekről úgy látszott, hogy a templomból valók. Aznap azonban még csendben maradt. [5]De jó alkalom nyílott esztelensége számára akkor, amikor Demetrius meghívta a tanácsba és megkérdezte tőle, milyen dolgokkal és tervekkel foglalkoznak a zsidók. [6]Erre ő így felelt: Azok, akiket a zsidók ásszideusoknak hívnak, és akiknek Makkabeus Júdás a vezérük, háborúra uszítanak, lázadásokat szítanak és nem engedik, hogy az ország nyugalomban maradjon. [7]Engem is csalárdul megfosztottak atyáim méltóságától, (a főpapságról beszélek,) és azért jöttem ide, [8]hogy elsősorban hűségesen szolgáljam a királyt, másodsorban pedig gondoskodjam polgártársaimról is. Egész népünk ugyanis nem csekély mértékben szenved az ő elvetemültségük miatt. [9]Kérlek, azért, királyom, érdeklődjél közelebbről az egyes dolgok iránt és mindenfelé annyira ismeretes emberiességeddel tedd magadévá az országnak és a népnek az ügyét. [10]Amíg ugyanis életben van Júdás, addig lehetetlen, hogy békességben legyen az ország. [11]E beszéd végeztével többi barátai, akik Júdás ellenségei voltak, még jobban felizgatták Demetriust. [12]Erre az legott el-

vak: *Megszállott kedvező helyeket* a görög szövegben nincsenek meg. — *2. Antiochustól meg hadvezérétől, Líziástól* helyett a görög szöveg azt mondja: és eltette láb alól Antiochust meg gyámját, Líziást. *3. Alkimust* Jos. Flavius szerint először V. Antiochus Eupátor tette meg *főpap*nak Menelaus halála után; másodszor Bacchides helyezte e tisztségbe. (V. ö. Makk. I. 7, 9.) — Alkimus azzal *szennyezte be magát*, hogy hódolt a pogány hellénista szokásoknak. — *4. A százötvenedik* helyett a görög szöveg helyesebben a százötvenegyedik *esztendő*ről beszél. (Kr. e. 161.) Alkimus kétszer *járult Demetrius* elé (v. ö. Makk. I. 7, 5. 25.). Első útját Bacchides hadjárata követte (v. ö. Makk. I. 7, 5 skk.), a másodikat Nikánoré (v. ö. Makk. I. 7, 26 skk.). A Makk. II. könyve csak ez utóbbiról tesz említést. (V. ö. 14, 15 skk.) — *Az aranykoszorú*ról l. Makk. I. 10, 29. jegyz. — *6. Az ásszideusok*ról l. Makk. I. 2, 42. jegyz.; 7, 13. jegyz. — *9. A népnek* helyett a görög szöveg azt mondja: a sanyargatott népnek. — *12. Nikánort, az elefántok* (a görög szöveg hozzáteszi: előbbi) *felügyelőjét* meg

küldte Nikánort, az elefántok felügyelőjét vezérnek Júdeába, [13]azzal a paranccsal, hogy Júdást fogja el, övéit pedig szórja szét és tegye meg Alkimust a fölséges templom főpapjává. [14]Erre azok a pogányok, akik elmenekültek Júdás elől Júdeából, csapatostul csatlakoztak Nikánorhoz, abban a reményben, hogy a zsidók nyomorgatása és veresége nekik javukra fog szolgálni.

[15]Mikor a zsidóknak hírül vitték Nikánor közeledtét és a pogányok egybesereglését, port szórtak *fejükre* és Ahhoz könyörögtek, aki arra választotta ki népét, hogy örökre megtartsa, és nyilvánvaló jelekkel megoltalmazza osztályrészét. [16]A vezér parancsára aztán tüstént felkerekedtek és Desszau váránál találkoztak. [17]Simon, Júdás testvére Nikánorral került szembe. Ám megrettent az ellenségnek hirtelen való megjelenésétől. [18]De Nikánor ennek ellenére sem merte véres *ütközetben* kierőszakolni a döntést, mert hallott Júdás társainak bátorságáról és arról a hősiességről, melyet a hazáért vívott harcokban tanusítottak.

[19]Ezért előreküldötte Pozidóniust, Teodotiust és Máttiát, hogy *béke*jobbot nyujtsanak és kapjanak. [20]Miután sokáig tanácskoztak erről, és a vezér a sereggel is közölte *a dolgot*, mindnyájan egyhangúlag úgy határoztak, hogy bele kell egyezni a békekötésbe. [21]Kijelöltek tehát egy napot, hogy azon titkos tárgyalást folytassanak egymással. Erre széket hoztak mindegyiküknek és odaállították *nekik*. [22]Júdás pedig kiadta a parancsot, hogy alkalmas helyeken fegyveresek legyenek *készenlétben*, arra az esetre, ha az ellenség részéről valami hirtelen baj fenyegetne. A tárgyalás azonban *zavartalanul* folyt le. [23]Majd Jeruzsálemben időzött Nikánor, de semmi igaztalan dolgot sem cseleke-

kell különböztetnünk a Makk. I. 3, 38. és II. 8, 9-ben említett ugyanilyen nevü főtiszttől. (V. ö. Makk. I. 7, 26. jegyz.)

15—18. Nikánor Desszaunál találkozik Júdás seregével. — *16. A vezér* Júdás. — *Desszau vára* helyett a görög szöveg Desszau faluról beszél. Hogy e helyiséget hol kell keresnünk, nem tudjuk.

19—25. Nikánor békét köt Júdással. — *19.* A görög *Teodotius* név ugyanazt jelenti, mint a héber Máttia (= Isten ajándéka), ezért sokan arra gondolnak, hogy a két név ehelyütt ugyanazt az egy személyt jelöli. — *22. Az ellenség részéről valami hirtelen baj fenyegetne* helyett a görög szöveg azt mondja: az ellenség észrevétlenül valami álnok törvetést szőne. — *Zavartalanul*, a görög szöveg alapján; a Vulgáta szószerint azt mondja: megfelelően. —

dett, sőt elbocsájtotta az egybegyüjtött csapatokat is. [24]Júdást mindenkor szívből kedvelte. Jóindulattal volt a férfiú iránt, [25]és azt tanácsolta neki, hogy vegyen feleséget és nemzzen fiúkat. Ez meg is házasodott, békében élt, és jóviszonyban voltak egymással.

[26]Mikor Alkimus erről a kölcsönös barátságukról és szövetségükről értesült, elment Demetriushoz és ezt jelentette: Nikánor az ellenséghez szít, mert az ország ellen fondorkodó Júdást jelölte ki utódának. [27]A király erre haragra lobbant és a gonosz rágalmaktól indíttatva, írt Nikánornak és kijelentette, hogy nagyon neheztel a barátságos szerződés miatt; ezért elrendeli, hogy a Makkabeust bilincsbe verve küldje azonnal Antiochiába. [28]Mikor ezt megtudta Nikánor, nagy zavarba jött, mert nehezére esett érvényevesztettnek nyilvánítania a megállapodást, hiszen az az ember semmiféle jogtalanságot sem követett el ellene. [29]Mivel azonban a királlyal szembeszállni nem lehetett, kereste az alkalmat, hogy végrehajtsa a parancsot. [30]A Makkabeusnak azonban feltűnt, hogy Nikánor nyersebben bánik vele, és megszokott találkozásaik alkalmával merevebb a viselkedése vele szemben. Ebből megértette, hogy nem jelent jót *számára* ez a barátságtalanság. Ezért maga mellé vett néhányat övéi közül és elrejtőzött Nikánor elől.

[31]Mikor ez rájött, hogy az a férfiú bátran túltett az eszén, elment a legdicsőbb és legszentebb templomhoz, és a papoknak, akik éppen a szokásos áldozatot mutatták be, kiadta a parancsot: adják ki neki azt a férfiút. [32]Amikor pedig azok esküvel erősítették, hogy nem

24. Júdást mindenkor szívből kedvelte helyett a görög szöveg azt mondja: Júdást állandóan maga mellett tartotta. — *25. Jóviszonyban voltak egymással* helyett a görög szöveg azt mondja: kivette részét az életből.

26—30. Alkimus árulkodása és ennek hatása. — *26. Mikor Alkimus erről a kölcsönös barátságukról és szövetségükről értesült* helyett a görög szöveg azt mondja: Mikor pedig Alkimus észrevette kölcsönös barátságukat, fogta a megkötött szerződéseket stb. — Az *utód* szónak megfelelő görög szó jelentése ehelyütt bizonytalan. Egyes szentírásmagyarázók szerint általában valami magas állami tisztséget jelent, és ezt ruházta reá Nikánor Júdásra. Mások szerint arról szólott a vád, hogy Nikánor Alkimus utódává nevezte ki Júdást, vagyis főpappá tette. — *30.* V. ö. Makk. I. 7, 29 sk.

31—36. Nikánor fenyegetése a jeruzsálemi templomban (V. ö. Makk. I. 7, 33 skk.) — *31.* Nikánornak itt említett útja Jeruzsálembe a káfárszalámai ütközet (v. ö. Makk. I. 7, 31 sk.) után

tudják, hol van az, akit keres, kiterjesztette kezét a templom felé, [33]megesküdött és mondotta: Ha ki nem adjátok nekem bilincsbe verve Júdást, a földdel teszem egyenlővé az Istennek ezt a szentélyét, tövéből kiásom az oltárt és Bacchus atyának szentelem ezt a szent helyet. [34]Ezeket mondotta és eltávozott. A papok erre az ég felé terjesztették ki kezüket. Ahhoz kiáltottak, aki mindig oltalmazója volt nemzetünknek és így szóltak: [35]Mindeneknek Ura, ki semmiben sem szűkölködöl! Te azt akartad, hogy lakóhelyül templomod legyen körünkben. [36]Nos tehát, te szent, ki minden szentség ura vagy, őrizd meg örökké szeplőtelenül ezt a hajlékot, melyet csak a minap tisztítottunk meg.

[37]Feljelentettek pedig Nikánornál egy bizonyos Ráziás nevű férfiút, Jeruzsálem vénei közül. Ez szerette a várost és jó hírnévnek örvendett. Nemesszívűségéért a zsidók atyjának nevezték. [38]Már hosszú idő óta eltökélt szándékkal ragaszkodott a zsidó szokásokhoz, és testestül-lelkestül híve maradt az állhatatos kitartásnak. [39]Mivel pedig Nikánor ki akarta mutatni gyűlöletét a zsidókkal szemben, az ő elfogatására ötszáz katonát küldött ki. [40]Azt vélte ugyanis hogy az ő tőrbeejtésével nagy csapást mér a zsidókra. [41]Amikor aztán felkészült a csapat, hogy megrohanja házát, bezúzza a kaput és tüzet vigyen oda, s őt mármár elfogták, kardjába dőlt. [42]Nemeslelkűségében ugyanis inkább meg akart halni, mint gonosztevők kezére kerülni és származásához méltatlan bánásmódban részesülni. [43]Mivel azonban sietségében eltévesztette a döfést,

történt. — *33. Bacchus atyának szentelem ezt a szent helyet*, a görög szöveg azt mondja: fenséges templomot emelek itt Bacchusnak. (V. ö. 6, 7. jegyz.) — *36.* V. ö. 10, 1 skk.

37—46. Ráziás az elfogatás elől a halálba menekül. — *37. Ráziás* (a görög szövegben: Rázisz) *Jeruzsálem vénei* közé tartozott, vagyis a nagytanács tagja volt. A mózesi törvényhez és az ősi zsidó szokásokhoz való rendíthetetlen ragaszkodásáért *jelentették fel Nikánornál.* — *38.* A görög szöveg így szól: Ez ugyanis már korábban, az egyenetlenségek idejében a zsidó szokások elkülönítése mellett foglalt állást teljes kitartással, s kész volt testét és lelkét odaadni a zsidóságért. — *40. Tőrbeejtésével* helyett a görög szöveg azt mondja: elfogatásával. — *41. Hogy megrohanja házát, bezúzza a kaput és tüzet vigyen oda* helyett a görög szöveg azt mondja: hogy bevegye a tornyot (amelyben tudniillik Ráziás tartózkodott), mert már hatalmába kerítette az udvar bejáratát és tüzet hozatott, hogy felgyujtassa a kapukat. — *42. Származásához* helyett a görög

a csapat pedig már benyomult az ajtókon, merészen a falra rohant és férfiasan levetette magát a csapat közé. 44Ezek hirtelen utat engedtek zuhanásának, és ő nyakszirtjére esett. 45Még mindig volt azonban benne élet. Izgultan talpra ugrott, és bár erősen patakzott vére, igen súlyos sebeiben átfutott a tömegen 46s mármár elvérezve, egy kiugró sziklára állt, kitépte beleit és azokat mindkét kezével a tömeg közé hajította. Közben pedig arra kérte az élet és a lélek Urát, hogy ezeket majd adja újra vissza neki. Így fejezte be életét.

15. FEJEZET.

Nikánor gőgje. — Júdás bizodalma az Úrban ; látomása. — Katonáinak harci lelkesedése ; a jeruzsálemi zsidók aggodalma. — Júdás imádsága ; győzelme Nikánor felett. — A Nikánor-nap. — A kivonatkészítő befejező szavai.

1Azt jelentették pedig Nikánornak, hogy Júdás Szamaria helységeiben tartózkodik. Erre úgy határozott, hogy szombatnapon minden erővel reá támad. 2Ekkor egyes zsidók, akik kényszerűségből vele vonultak, azt mondották: Ne cselekedjél ilyen kegyetlen és embertelen módon ! Tartsd tiszteletben a szent napot és tiszteld Azt, aki mindent lát. 3A szerencsétlen erre azt kérdezte : Van-e az égben uralkodó, aki a szombat megszentelését megparancsolta? 4Amikor pedig azt felelték : Maga az élő Úr, aki az égben uralkodik, parancsolta meg, hogy a hetedik napot meg kell ülni, 5ő így szólt : A földön pedig én uralkodom és én parancsolom meg, hogy fegyvert kell ragadni és szolgálni kell a király ügyét. De nem tudta keresztülvinni tervét. 6Míg ugyanis Nikánor mérhetetlen gőgjében felfuvalkodva már azt tervezte, hogy nyilvános emléket

szöveg azt mondja : «nemes származásához» vagy «nemeslelkűségéhez». — *44. Nyakszirtjére* helyett a görög szöveget így is fordíthatjuk : az üres tér közepére. — *46. Ezeket* (életét és lelkét) *adja majd újra vissza neki*, v. ö. 7, 23. — Ráziás esetét a szent szerző egyszerűen csak elbeszéli, anélkül, hogy ítéletet mondana róla.

15. *1—5. Nikánor mérhetetlen gőgje.* — *1.* A szent szerző folytatja ismét az elbeszélésnek 14, 36-ban megszakított fonalát. — *Szamaria helységeiben*, v. ö. Makk. I. 7, 39 sk. — *Minden erővel* helyett a görög szöveg azt mondja : teljes biztonságban. (V. ö. Makk. I. 2, 36 skk.) — *2. Tartsd tiszteletben a szent napot és tiszteld Azt, aki mindent lát* (= az Istent) helyett a görög szöveg azt mondja : Tiszteld azt a napot, amelyet a Mindentlátó már ősi időben szentséggel tisztelt meg. (V. ö. Móz. I. 2, 3.) — *3. Szerencsétlen* helyett a görög szöveg azt mondja : gonosztevő.

6—11a. Júdás az Úrba helyezi minden bizodalmát. —

állít a Júdás felett *aratott* diadaláról, [7]a Makkabeus teljes bizalommal szüntelenül abban reménykedett, hogy az Istentől jön majd segítség számára. [8]Ezért biztatta övéit, hogy ne féljenek a pogányok támadásától. Gondoljanak inkább arra a segítségre, amely az égből jött számukra, és bízzanak benne, hogy a Mindenható most is megadja neki a győzelmet. [9]Majd a törvényből meg a prófétákból *vett szavakkal* szólt hozzájuk és figyelmeztette őket korábban vívott harcaikra, és így még növelte harci készségüket. [10]De nemcsak hogy feltüzelte lelküket, egyúttal szemük elé állította a pogányok hűtlenségét és esküszegését is, [11]és így fegyverrel látta el mindegyiküket, de nem a pajzs meg a lándzsa védelmével, hanem igen találó szavakkal meg intésekkel.

Emellett mindannyiuk örömére elmondott egy hitelt érdemlő álmot is. [12]A látomás ez volt: Ónias, az egykori főpap, egy derék, jóságos, tisztes megjelenésű és szelíd erkölcsű, szépszavú és gyermekkorától fogva erényes életű férfiú, kiterjesztette kezét, hogy imádkozzék a zsidók egész népéért. [13]Majd megjelent mellette egy másik élemedett korú, csodálatos ragyogással övezett, igen díszes külsejű férfiú is. [14]Ónias ekkor megnyitotta száját és így szólt: Testvéreinek és Izrael népének barátja ez. Ő az, aki sokat imádkozik a népért és az egész szent városért: Jeremiás *tudniillik*, az Isten prófétája. [15]Erre Jeremiás kinyujtotta jobbját, aranykardot adott át Júdásnak és ezt mondotta: [16]Vedd ezt a szent kardot, az Isten ajándékát! Vele tönkrevered majd népemnek, Izraelnek ellenségeit.

[17]Fellelkesedtek tehát Júdás igen szép szavaitól, melyek alkalmasak voltak

8. Az égből jött segítségről l. 14, 15 skk. — *9. Szólt hozzájuk* helyett a görög szöveg azt mondja: bátorította őket. — *10. A pogányok hűtlenségéről és esküszegéséről* l. Makk. I. 6, 62; II. 4, 34; 5, 25.; 12, 3. stb. — Az esküszegő nem remélheti az igaz Isten segítségét. — *11. Igen találó szavakkal meg intésekkel* helyett a görög szöveg azt mondja: igen találó szavak buzdításával.

11b—16. Júdás látomása. — *11b.* Júdásnak ez az *álma*, helyesebben — *12.* — *látomása* szép tanuságot tesz arról, hogy már az ószövetségi zsidók is hittek a szentek egyességében. — *Óniásról, az egykori főpapról* l. 3, 1; 4, 34. — *14. Testvéreinek ... ő az, aki* helyett a görög szöveg egyszerűen csak azt mondja: Testvéreinek barátja ez, aki stb. — *16. Népemnek, Izraelnek ellenségeit* helyett a görög szöveg csak azt mondja; az ellenségeket.

17—19. Júdás katonáinak harci lelkesedése; a jeruzsálemi zsidók aggodalma. — *17. Hogy támadásba mennek ... az ügyben* helyett

arra, hogy felélesszék a harci vágyat és bátorságra tüzeljék az ifjak lelkét. El is határozták, hogy támadásba mennek és vitézül harcolnak. Hadd hozza meg a vitézség a döntést az ügyben, hiszen a szent város meg a templom forgott veszedelemben. [18]Mert nem is annyira feleségükért, gyermekeikért, testvéreikért meg rokonaikért aggódtak, hanem a legnagyobb és legfőbb gondot a szent templom okozta nekik. [19]De nem kevésbbé aggódtak a városban lévők is azok miatt, akik ütközet előtt állottak.

[20]Így várták mindnyájan az elkövetkező döntést. Már fel is vonult az ellenség, csatarendben állott a sereg, és a vadállatok meg a lovasok is elfoglalták alkalmas helyüket. [21]Ekkor a Makkabeus, látva a közeledő tömeget, mindenféle fegyverkészletével és dühös vadállataival, kiterjesztette kezét az ég felé és a csodatevő Úrhoz kiáltott, aki nem a fegyverek ereje, hanem tulajdon akarata szerint juttatja a reá méltóknak a diadalt. [22]Imádságában ezt mondotta: Uram! Te Ezekiásnak, Júda királyának idejében angyalodat küldted el és megöltél Szennácherib táborában száznyolcvanötezer embert. [23]Küldd most is elénk, egek Ura, jó angyalodat! Hadd ijedjenek és rettenjenek meg hatalmas karodtól [24]és féljenek azok, akik istenkáromló módon szent népedre törnek! Ezekkel a szavakkal fejezte be imádságát.

[25]Közben Nikánor trombitaharsogás és harci ének mellett közeledett seregével, [26]Júdás pedig megövéi, az Istenhez kiáltottak és imádkozva mentek a harcba. [27]Kezükkel viaskodtak, de szívükben az Úrhoz imádkoztak, s így nem kevesebb, mint harmincötezer embert terítettek le. Nagyon megörvendeztette ugyanis őket az Isten segítsége. [28]Amikor aztán *a küzdelem* befejezése után vígan elvonultak, észrevették fegyverzetében az elesett

a görög szöveg azt mondja: hogy nem ütnek tábort, hanem bátran támadnak, és férfiasságuk teljes erejével belevetik magukat (a küzdelembe) s így hoznak döntést az ügyben. — *19. Azok miatt, akik ütközet előtt állottak* helyett a görög szöveg azt mondja: a nyílt mezőn (lefolyó) ütközet miatt.

20—24. Júdás imája a döntő ütközet előtt. (V. ö. Makk. I. 7, 40 skk.) — *23. Szennácherib*, asszír király seregének pusztulásáról l. Kir. IV. 19, 35; Iz. 37, 36. (V. ö. Makk. I. 7, 41; II. 8, 19.)

25—30. Júdás megveri Nikánor seregét; Nikánor is elesik, (V. ö. Makk. I. 7, 43 skk.) — *25.* Az ütközet Ádászánál folyt le. (V. ö.

Nikánort. [29]Erre lárma és ujjongó kiáltozás közepette hazai nyelven áldották a mindenható Urat. [30]Júdás pedig, aki mindenképpen kész volt testét és lelkét odaadni polgártársaiért, megparancsolta, hogy vágják le Nikánor fejét meg kezét karjával együtt és vigyék el Jeruzsálembe.

[31]Amikor aztán odaérkezett, egybehívta honfitársait és az oltár elé *állította* a papokat. Majd elküldött a Várban lévőkért is [32]és megmutatta nekik Nikánor fejét meg elvetemült kezét, melyet ő elbizakodottan és dicsekvő módon nyujtott ki a mindenható Isten szent háza ellen. [33]Aztán kivágatta az istentelen Nikánor nyelvét és odadobatta darabokban a madaraknak. Az őrjöngőnek kezét pedig kifüggesztette a templom előtt. [34]Ekkor mindannyian ezekkel a szavakkal dicsőítették az ég Urát: Áldott legyen az, aki fertőzetlenül őrizte meg *szent* helyét! [35]Nikánor fejét azután Isten segedelmének világos és nyilvánuló jeléül kitűzette a vár fokára. [36]Majd közös elhatározással abban állapodtak meg mindannyian, hogy ez a nap semmiképen se maradjon megünneplés nélkül. [37]Ünneppé avatták tehát a szír nyelven ádárnak nevezett hónap tizenharmadik napját, vagyis a Márdokeus-nap előtt való napot.

[38]Így folytak le a Nikánorral történt dolgok. Mivel pedig a zsidók attól az időtől kezdve a város birtokában vannak, ezzel befejezem elbeszélésemet. [39]Ha ez a történethez il-

Makk. I. 7, 40. jegyz.) — *30.* V. ö. Makk. I. 7, 47.

31—37. A zsidók ünneppé avatják a Nikánoron aratott győzelem napját. (V. ö. Makk. I. 7, 48. sk.) — *31. A Várban* (v. ö. Makk. I. 1, 35. jegyz.) *lévők*ön a szír királyoknak a jeruzsálemi várban visszahagyott (v. ö. Makk. I. 1, 33 skk.; 13, 49; II. 4, 27.) őrségét kell értenünk. Ezeket nyilván azért hívta meg Júdás, hogy meggyőződjenek Nikánor elestéről és így bátorságukat vesztve, könnyebben adják át az őrizetükre bízott várat. — *32. Nikánor fejét meg elvetemült kezét* helyett a görög szöveg azt mondja: a gonosz Nikánor fejét meg a gyalázkodónak a kezét. — *Elbizakodottan . . . nyújtott ki*, v. ö. Makk. I. 7, 35; II. 14, 33. — *33. Az őrjöngőnek kezét* helyett a görög szöveg egyesek szerint azt mondja: gonoszságának jutalmát, mások szerint: fegyvereit, avagy: karját. — *34. Ezekkel a szavakkal dicsőítették az ég Urát* helyett a görög szöveg azt mondja: az ég felé (kiáltva) dicsőítették a fényesen megnyilatkozó Urat. — *35.* V. ö. Judit 16, 1. — *37. Szír*, helyesebben: arámi. — *Ádár hónap* kb. a mi február—márciusunknak felel meg. — *A Márdokeus-napról* l. Eszt. 9, 23. 31.

38—40. A kivonat készítőjének befejező szavai. — *39. Ha pedig kevésbbé jól, azt is meg kell bocsátani nekem* helyett a görög szöveg

lően szépen *sikerült*, úgy óhajtásom teljesült. Ha pedig kevésbbé jól, azt is meg kell bocsájtani nekem. [40]Miként ugyanis nem kellemes mindig csak bort, avagy mindig csak vizet inni, de jól esik úgy élni velük, hogy *összevegyítjük őket*, akként az olvasó sem leli gyönyörűségét abban, ha az elbeszélés mindvégig tökéletes. — Ez legyen befejezése *a műnek*.

azt mondja: ha pedig csak gyengén és közepesen, akkor is azt (tettem), ami tőlem tellett. — *40.* A görög szöveg így hangzik: «Ártalmas (dolog) ugyanis tisztán csak bort és hasonlóképen tisztán csak vizet inni, ellenben jól esik és kiválóan ízlik keverve (inni) a bort meg a vizet. Épígy az elbeszélés (ügyes) elrendezése gyönyörködteti azok fülét, akik az elbeszélést olvassák.» — A kivonatkészítő e szavakkal azt akarja mondani, hogy Jázonnak történeti és egyéb adatokkal túlfűszerezett (v. ö. 2, 25. jegyz.) nehézkes előadását ő könnyebbé és élvezetesebbé kívánta tenni.

NÉVMUTATÓ.

Abdenágó 603, 610, 611 sk., 618.
Abdiás 736
Abóbus 926.
Adonisz 451.
Afrika 205, 771.
Aggeus 793 sk., 796 sk.
Akkaron 293, 715, 787, 816, 898.
Alföld 270, 319, 321, 739, 812.
Alkímus 875 skk., 883, 888, 987 skk.
Alsóló 76.
Amariás 784.
Ananiás 603 sk., 606, 617, 852.
Andronikus főtiszt 947 sk. — parancsnok 952.
Antiochia 856, 861, 875, 897, 900, 903 sk., 944, 947 sk., 952 sk., 965, 977, 985 sk., 989.
Antiochisz 947.
Antiochus III. (Nagy) 842, 880, 932 — IV. (Epifánesz) 842 sk., 845 skk., 849 sk., 855, 869, 871, 874, 937, 944, 946, 948 sk., 950, 951 sk., 959, 965 sk., 967, 970 — V. (Eupátor) 856, 871, 874 sk., 937, 968 sk., 970, 975 sk., 983, 987 — VI. 902, 904, 907, 909, 913 — VII. (Szidetes) 920 sk., 923 — Numenius atyja 907, 917.
Antipater 907, 917.
Apollofánes 972.
Apollónius 854, 897 sk., 944, 952, l. még 844 — Genneus fia 977 — Mneszteus fia 946 — Társzeász fia 940.
Araba 728.
Ararát 378.
Arábia 74, 293, 522, 900 — arabok 54, 867, 900, 902, 908, 950, 979 — bűnhődése 74 sk.
Arisztobulosz 931.
Armon 721.
Askalon 293, 356, 715, 787, 816, 898, 904, 909.
Assur, Asszíria, asszírok 34 skk., 43 skk., 46, 49, 51, 58, 66, 71 sk., 81, 93, 106, 108, 111 sk., 119—124, 167, 217, 220, 370 sk., 404, 475, 504 skk., 522, 535, 541, 677, 681, 683 sk., 688, 690 skk., 695, 697, 758 sk., 763, 772, 788, 820 — betörés 28, 97, 682 — elbizakodottsága 43 — hirtelen megsemmisülése 47 — végpusztulása 36, 122.
Asztiáges 660.
Atenóbius 923 sk.
Athén 967.
Aurán 595.
Azariás — Ábdenágó 603 skk., 606, 612, 614, 617, 852 — Ózaiás fia 346 — vezér 865, 868.
Azótus 71, 293, 715, 719, 787, 816, 859, 869, 885, 898 sk., 918, 926.
Ábáron 848.
Ábdeel 331.
Ábdemelek 334 sk., 338.
Ábesálom 974.
Ábrahám 101, 132, 163, 196, 322, 412, 545, 613, 764, 852, 908, 930.
Ábsolom 905 vö. 911.
Ácháb — király 762 — Kóliás fia 305.
Ácház király 13, 31 sk., 58, 124, 667, 748 — jele 32.
Ádádremmon 824.
Ádám 317, 679, 825.
Ádáma 691.
Ádár 879, 994.

* Készítette dr. Takáts Ernő.

Ádársza 878.
Ádázer 879.
Áddó 800 sk.
Áddus 911.
Ádiáda 909.
Ádor 912.
Ádrámelek 123.
Áffus 848.
Ágár 414.
Áhikám Godoliás atyja 338 skk., 341 skk., 346 — Sáfán fia 298.
Ájját 47.
Ákobor 298, 329.
Ákor völgye 200, 671.
Ákrábátáne 863.
Ákzíb 751.
Álikárnásszus 922.
Álima 865
Ámásziás 730.
Ámáti 741.
Ámátisz 908.
Ámitál 383
Ámmáum 887.
Ámmon fiai 50, 245, 293, 298, 340, 342, 362 sk., 497, 499, 513 sk., 653, 715, 787 sk., 864, 947, 950.
Ámon 212, 290, 784, —nói 355.
Ámóna 564.
Ámorreus 472, 477, 717.
Ámosz — Izaiás atyja 12, 17, 52, 71, 121 sk., 124 — próféta 713, 729, 730 sk.
Ámri 762
Ána 122.
Ánátót 47, 212, 251. 306, 315 sk.
Árád 520.
Árádosz 922.
Árárát 124.
Árbáta 865.
Árbella 884.
Áretás 950.
Árfád 44, 120, 122, 366.
Áriárátes 922.
Áriel 98 sk.
Áriok 606 sk.
Árius 906 sk.
Ár-Moáb 60.
Árnon 62, 359.
Ároer 64, 359.
Áron 760, 876.
Árzáces 915, 922.
Áser 596, 599.
Ásfenez 603.
Áskenez 378.
Ássuerus 637.
Ásza 342.
Ászáf 119, 121.
Ászárháddon 124.
Ászfár 886.
Ászor 366 sk., 905.
Ásszideus 851, 876, 987.
Áttálus 922.
Áva 122.
Ázáel 714.
Ázeka 323.
Ázur — Hananiás atyja 301 — Jezoniás atyja 457.
Ázsia 880, 900, 909, 913, 939, 971.

Babilon, Babilonia 52, 54 sk., 57, 73, 126, 140, 152, 156 sk., 234, 276, 278 sk., 283, 289 skk. 292, 299 skk., 302 skk., 305 sk., 315, 318, 323, 325 sk., 331, 333 skk., 336 skk., 339 skk., 343 sk., 346 sk., 351 skk., 355, 366 skk., 369 skk., 372 skk., 375 skk., 378, 379 skk., 382 skk., 385, 407 sk., 411, 420, 461, 481, 487, 497, 505 sk., 510, 516, 530 sk., 533 skk., 539, 602, 606 sk., 610 sk., 618 sk., 621, 623, 629, 656, 661 skk., 757, 804, 810, 870, 963 — bálványai tehetetlenek 150 — bűnhődése 52 sk., 137, 166, 291, 368 — 382, 499 sk. — elvész 72, 150, 154 — babiloni fogság: hetven év 291, 304, 638 v. ö. 420, megjövendölése 127, 256 skk., 266, 268, 276, 291, 299, 315, 420, 481, 757, 774, vége, Izrael hazatérése 55, 127, 157, (v. ö. 375), 254, 289, 304, 307, 310, 318 sk., 420, 459, 492 sk., 757 — babiloni zsidók levele 408 — özvegy lesz 153 — trónjáról előzött királynő 152 — túlságosan

sanyargatta Júdát 152 — veszte felett gúnydal 55.
Bacchides 875 skk., 883 skk., 886 skk., 889, 891, 954, 964.
Bacchus 954, 990.
Baltazár király (Nábunáid fia) 623 skk., 626, 629, 634 — Dániel 603, 607, 619 sk., 624, 644 — Nábukodonozor fia 408.
Barakiás 35 — Zakariás próféta atyja 800 sk.
Bál 216, 218, 236, 244, 250 sk., 254, 274, 285, 287, 318, 670 sk., 689 sk., 694, 784.
Bálisz 340.
Bássa 342.
Bácenor 981.
Bálaám 760.
Báládán 126.
Bálák 760.
Bálványmező 714.
Bánájás — Feltiás atyja 457 sk.
Bárásza 865.
Báruk 316, 328, 329 skk., 346, 351, 407 — leírja Jeremiás beszédeit 328 skk., 331.
Básán 18, 112, 282, 371, 519, 764, 766, 820.
Básztkáma 912.
Beán 863.
Beelfegor 686.
Beelmeon 514.
Beeri 667.
Bel 150, 368, 380, 423, 661 skk.
Beliál 767.
Benáddád 366, 714.
Benjámin 212, 231, 270, 315, 319, 321, 332, 598 sk., 677, 739, 939 — kapu 275, 332, 334, 827.
Beór 760.
Berea 884.
Berota 595.
Bersábe 723, 732.
Betáven 675, 677, 687.
Betbesszen 889.
Betdágon 898.
Betel 358, 689, 692, 720 sk., 723, 730, 887.
Betgámul 359.
Bet-háeszel 750.
Bet-Hákkárem 232.
Bethoron 854 sk., 860, 878, 887.
Betjesimót 514.
Betlehem 343, 758.
Betmáon 359.
Betsán 868, 909.
Betszura 863, 870, 872 sk., 888, 891, 905, 916, 918, 973, 985.
Betzakara 872.
Betzeka 876.
Bószor 865 sk.
Boszra 115, 193, 359, 364, 366, 715.
Bosszuló király 677, 688.
Bubászti 534.
Búz 293.
Búzi 428.

Cendebeus 924 sk.
Chereász 972.
Chetím 841.
Cilicia 900, 948.
Ciprus 922, 947, 970, 977.
Ciréne 922.
Círus 131, 143, 146, 148 sk., 605, 629, 643, 660.
Cöleszíria 897, 940, 944, 961.
Cserepes kapu 274.
Csodálatos 40.

Damaszkus 31 sk., 35 sk., 44, 64, 366, 521, 595 sk., 714, 720, 726, 815, 905, 908.
Dáfne 947.
Dágon 898 sk.
Dáláiás 329 sk.
Dán 226, 241, 596, 599, 732.
Dániel 469, 524, 603 skk., 606 sk., 609 sk., 619 sk., 624 sk., 626 skk., 629, 632 skk., 636 sk., 639, 643 skk., 654 sk., 659 skk., 662 skk., 852 — imája 638.
Dárius — I. Hisztászpes fia 793 sk., 796, 800 sk., 811 — III. 841 — méd (?) 626 sk., 629, 637, 646.
Dátema 864.
Dávid 98, 123 sk., 174, 256, 270, 279 sk., 283 sk., 304, 307, 322, 331, 549, 559, 673, 727, 734, 823 sk., 852, 860, 937 — háza

31, 33, 78, 734, 823 sk. — igaz sarjadéka 321 — sarjadékának örök uralma 321 — sátra 62 — trónja 40 — város 76, 844, 850, 878, 919.
Debeláim 667.
Debláta 446.
Deblátáim 359.
Dedán 74, 293, 364, 515, 521, sk., 561.
Demetrius I. (Szeleukus fia) 875, 883, 890 skk., 895 sk., 986 sk., 989. — II. 896 sk., 900 skk., 903 skk., 908 sk., 913, 915, 919 sk., 922, 931.
Dessza'u 988.
Délosz 922.
Délvidék 102, 257, 270, 319, 321, 494, 595, 598, 739, 812.
Démofon 977.
Díbon 60 sk., 359.
Dioszkorus hó 975.
Dók 926.
Dóra 921, 923.
Doriminus 856.
Dosziteus 979 skk., 981.
Döntés völgye 710.
Dúma 74.
Dúra 610.

Eden 522.
Edom 50, 115, 193, 245, 293, 298, 340, 363, 365 sk., 403 sk., 514 sk., 542, 552 sk., 653, 710, 715 sk., 734, 736 sk., 830 — bűnhődése 74, 115 sk., 193, 363—366, 514, 542, 550 skk.
Efráim 31 sk., 34, 40, 42, 50, 64, 93 sk., 226, 237, 310 skk., 371, 558, 596, 676 skk., 679 skk., 683—686, 688—695, 697, 739, 817, 819, 902 — bánata 311 — bűnei 693.
Efráta Betlehemje 758.
Efree 351.
Efron 867, 981.
Eglát Selisijja 60, 360.
Egyiptom 46 sk., 49, 51, 68 skk., 71 sk., 79, 93, 101 skk., 107, 119 sk., 139, 149, 167, 215, 217, 220, 237 sk., 245, 249, 266, 285, 290, 292, 297 sk., 313, 317, 324, 332, 343 skk., 346 skk., 349 skk., 352 skk., 355, 404, 409 sk., 474, 481, 486, 489 sk., 493, 504, 506 sk., 520, 528, skk., 531 skk., 534 sk., 538 skk., 639, 648, 653, 671, 681 sk., 684 sk., 690 skk., 693 skk., 710, 717 skk., 722, 732 skk., 760, 764, 771, 795, 819 sk., 828, 843, 852, 856, 895 sk., 899 sk., 904, 930, 932, 946, 949 skk., 969 — bölcseinek kudarca 69 — bukása, bűnhődése 68, 353 sk., 527—540, 542 — folyama 34 — kivonulás csodái 195 — patakja 93 — szent állatai 451 — szövetség 101 — tengerének nyelve 50 — veresége 71 sk.
Ekbatána 966.
Élám 49, 72, 76, 293, 367 sk., 541, 634 — bűnhődése 367, 541.
Elász 303.
Eleále 60, 63, 360.
Eleázár — Ábáron, Matatiás fia 848 — («Saúra fia») 873 — Józon atyja 882 — vértanu 955 sk.
Eleuterus 899, 908.
Eliákím 78, 119 skk.
Elim 61.
Elimáisz 869.
Elisa 520.
Elisáma — íródeák 329 sk. — Ismáhel nagyatyja 341.
Elkes 766.
Elnátán — Ákobor fia 297, 329 sk.
Elul 918.
Emálkuel 902.
Emát 44, 49, 120 sk., 337, 366, 383, 385, 595 sk., 727 sk., 816.
«Emberfia» 632, 645.
Emmánuel 33, 36 sk.
Emmaus 856, 858 sk.
Emmer 275.
Enákiták 356.
Engáddi 594.
Engállim 594.
Ennom 238 sk., 274, 318.

Eszdrin 981.
Etiópia 49, 66 sk., 71 sk., 121, 139, 149, 353, 529, 532 sk., 653, 771, 781, 790 — etiópsz 72, 257, 334 sk., 338, 560, 733, 788.
Eufrátes 255, 352 sk., 382, 856.
Eumenes 881.
Eupolemus 882, 945.
Evilmerodák 385.
Ezdrás 963.
Ezekiás 13, 119 skk., 122, 124, 126 sk., 261, 297, 667, 748, 784, 993 — betegsége 124 — bűnbánó imádsága 122 — zsoltára 124.
Ezekiel 428, 512 — a templomban 449 — áttöri háza falát 460 — Babilonban 459 — fogolytársainak megátalkodása 546 — költözése 460 — leborotválja haját 441 — megerősítése 435 — meghívása 428 — mozdulatlan fekvése 438 — nem gyászolja feleségét 511 sk. — nemzet őrállója 543 sk. — némasága 437 — nyomorúságos eledele 439 — remegve étkezik 462 — Tel-Ábibban 435.
Ezriel 330.
Éden fiai 121.
Éfa 187.
Ég királynéja 237, 349 sk.
Ékesség 821.
Ézsau 364, 737 skk., 830, 863, 868.

Fákee 31.
Fára 887.
Fáraó 69, 101 sk., 119, 292, 332, 346, 351 sk., 354 sk., 481, 528, 534 sk., 537 sk., 542, 859.
Fárán hegye 780.
Fássúr — Gedeliás atyja 333 — Melkiás fia 278, 333 — pap 275 sk.
Fátuel 700.
Fáturesz 347, 349, 530, 533.
Fázelisz 922.
Fázéron 889.
Felső — kapu 452 — tó 31, 119 — udvar 329.
Feltiás 457 sk.
Fetrosz 49.
Filárches 965.
Filisztea, filiszteusok 18, 41, 50, 58 sk., 293, 355, 356, 475, 478, 515, 708, 715, 727, 734, 739, 787, 816, 855, 857, 860, 869.
Fineesz 850, 852.
Folyam — Eufrátes 34, 36, 50, 93, 217, 763, 817 904 — Nílus 68 sk., 79 sk., 732 sk.
Folyó (Vádi el-Áris) 595.
Fönicia 80, 940, 944, 946, 962, 970.
Frigia 952.
Fülöp — frígiai 871, 874 sk., 952, 954, 961, 968, 985 — macedon, Nagy Sándor atyja 841, 869 — macedon uralkodó 880.
Fűzfák patakja 61.

Galaták 963.
Galácia 880.
Galgala 675, 686, 693, 721, 723, 760, 883 (= Galilea?).
Galilea 39, 864 sk., 868, 893, 905, 910.
Gába 47.
Gábaa 677, 685, 688.
Gábaon 97, 301, 343.
Gábim 47.
Gábriel 636, 639.
Gád 362, 598 sk.
Gáddisz 848.
Gálaád 242, 280, 353, 371, 595 679, 693, 714, 716, 739, 764, 819, 864 sk., 866 skk., 912.
Gálgál, Gálgála l. Galgala.
Gállim 47, 61.
Gámáriás — Helkiás fia 303 — Sáfán fia 329 sk.
Gáreb 314.
Gárizim 952 sk.
Gáza 293, 355 sk., 714 skk., 787, 816, 905, 914.
Gázára 879, 888, 915 sk., 918, 923 skk., 926 sk., 972.
Gázer 864.

Geba 827.
Gebál 520.
Gedeliás — Fássur fia 333.
Geneszár 905.
Genneus 977.
Gerrenus 986.
Get 727, 750.
Gezeron 859.
Gnidus 922.
Goa 314.
Godoliás — Amariás fia 784 — Áhikám fia 338 skk., 341 sk., 346.
Góg 560 skk., 563 sk.
Gómer asszony 667 — vidék 560.
Gomorra 14, 54, 286, 365, 373, 722, 788.
Gonoszság országa 830.
Gorgiás 856, 858 skk., 868, 962, 970, 981 sk.
Gortina 922.
Gózán 121.
Göncölszekér 723.
Görögország, görögök 205, 636, 646, 709, 817, 841 sk., 869, 882, 945, 948, 975.
Gyönyörűség háza 714 — kertje 556, 703.

Habakuk 774 — imája 780 — más (?) próféta 663.
Hadrak 815.
Halkapu 785.
Hábszániás 326.
Hái 363.
Hánámeel 315 sk.
Hánán 326.
Hánáneel tornya 314, 827.
Hánániás — Ázúr fia 301 sk. — Selemiás atyja 332 (—) Szedekiás atyja 329.
Hánesz 102.
Hárán 121, 522.
Hászár — Enán 596 — Énon 595.
Hebron 869.
Hegyvidék 319, 321.
Helem 811.
Heliodórus 940 skk., 943, 952.
Heliopolisz 534.
Helkiás — Eliákim atyja 78, 119 sk. — Gámáriás atyja 303 — Jeremiás atyja 212 — Joákim atyja 408 — Szedej atyja 407 — Zsuzsánna atyja 656, 658, 660.
Hellasz 881.
«*Hem* Szofoniás fia» 811.
Herkules 946.
Hesebon 60, 63, 357, 360, 362 sk.
Hetálon 595 sk.
Heteusok 472, 477.
Héberek 742, 960, 974.
Hélon 359.
Hirkánus — Tóbiás fia 940.
Hiszpánia 880.
Holdáj 810.
Hóreb 838.
«*Hős*» 40.
Húsz — földe 292, 403.

Idája 810 sk.
Idumea 859, 863, 872, 971, 981.
Illés 838, 852.
India 519, 873.
Indus 881.
Ismáhel Nátániás fia 340 skk., 343.
Isten l. Úr a Tárgymutatóban.
Isszákár 598 sk.
Itália 205, 520.
Izaiás 12, 17, 31, 52, 71, 121 sk., 124, 126 sk. — felesége 35 — második fia 35 — prófétai meghívása 28.
Izrael 13, 23, 37, 40 sk., 46, 50 sk., 55, 64, 71, 91, 93, 107, 130, 132 sk., 138 sk., 141 skk., 145, 147, 149 sk., 152, 154, 156, 158, 196, 206, 215 sk., 218 sk., 221 skk., 224, 229 sk., 233, 246 sk., 250 sk., 254, 256, 259, 266, 269, 272, 284 sk., 305 skk., 309 skk., 312 skk., 317 sk., 321, 328, 342, 344 sk., 348, 350, 355, 357 skk., 362, 368, 370 sk., 373, 375, 377, 380, 387, 391 sk., 410—416, 420, 433—436, 438 sk., 440 sk., 444 skk., 450 sk., 453 sk., 456—464, 467 sk., 482 sk., 485—490, 492—496, 498, 500, 502, 512—515, 521, 527, 529 sk., 543 skk., 546 skk., 550—

554, 557 skk., 560—567, 579 sk., 583 skk., 586, 588, 589, 595, skk., 598, 603, 613, 617, 638 sk., 659 sk., 667 skk., 672 skk., 675 skk., 679, 681—685, 687—695, 697, 707 sk., 710, 713, 717 sk., 720—724, 726, 728—731, 734 sk., 739, 749, 751, 753 skk., 758, 760, 768, 790 sk., 803, 814 sk., 822, 830 sk., 834, 838, 842, skk., 845 skk., 849, 851—854, 856, 859 skk., 862 skk., 867, 868, 871, 875 skk., 882, 885, 888, 890, 895 sk., 901, 903, 910 skk., 914—916 sk., 925 sk., 934, 966, 973, 992 — az Úr büntetésének tárgya 161 — az Úr menti meg őt 161 — az Úr süket és vak szolgája 138 — az Úr szent tulajdona 215 — az Úr tanuja 140 — bálványozása 489 skk., 492, 669, l. még Bálvány — bízzék az Úrban 163 — boldog jövendője 142, 306, 313, 817 — boldog, ha megtartja a törvényt 156 — böjtje helyett az Úr megtérést kíván 181—bűnei 673 sk., — bűneinek kiengesztelése 127. — bűnhődése 64, 240, 266, 272, 327, 679, 690, 695 — csalódása 219 — egybegyüjtése 193 — Egyiptomból kijövetele 694 — elbizakodottsága 545 — elfoglalja szomszédai földét 50 — elhagyja Babilont 157 — ellenségei lakolnak 133, 164, 552 sk., 759 — ellenségeinek végső támadása 560 — elnyomói eltünnek 164 — elöljáróinak bűne 177 — elvakultsága 29 — fényessége 45 — fogságból szabadul 309 sk., 312, 318 sk. — gonoszsága 236, 502 — Hatalmasa 16 — hatalmas lesz 132 — hazatér Babilonból 168, 380, 819 — hazaviszik a pogányok 161 — hálátlansága 141, 194, 215, 685 — hegyei 444, 552 — helyreáll 760 — hitehagyása 216 — hűtlensége 214, 216 sk., 223 — idegen szövetségei 692 — Istene 64, 74 sk., 84, 101, 122, 133, 147, 149, 154 sk., 168 236 sk., 244, 256, 265, 274 sk., 278, 284, 289, 292 sk., 298, 300 skk., 305 sk., 313, 316, 318, 320, 323 sk., 327, 332, 335, 338, 344—348, 350 sk., 355, 357, 370, 378, 410, 412, 450, 456, 459, 579, 583, 787, 835, 966 — isteni büntetései 40 — javíthatatlan 219 — jövendő boldogsága 321, 553 sk., 697, 790 — Júda ellen 31 — maradéka megtér 444, 469 — megátalkodása 154 sk., 198, 240, 272, 290, 349 — megdicsőülése 710 sk. — megszabadítása 132 — megszabadul 128, 136, 266, 307, 753, 767 — megszégyenül 218 — megtér 65, 458 sk., 493 sk., 671 sk., 678 — országa helyreáll 555 — összegyüjtése 177, 458 sk. — pásztorainak gonoszsága 547 sk. — sebei begyógyulnak 308 — számára út épül a sivatagban 118 — számüzötteinek visszatérése 175 — Szentje 13, 26 sk., 45 sk., 51, 65, 100, 103, 107, 122, 133, 139 sk., 148, 152, 156, 172, 174, 188, 372, 375, 563 — veszedelme 36 — visszatérése 55, 137, 140, 371 — visszatérésekor források fakadnak a sivatagban 133.

Izsák 322, 412, 613, 729 sk., 930.

Jáhve-sámma 599.

Jákob 17, 37, 40, 46, 55, 91 sk., 101, 130, 132, 134, 138 sk., 141 skk., 145, 147, 149 sk., 154, 156—158, 161, 181, 183, 186, 189, 200, 215, 230, 247, 249, 307 sk., 310 sk., 322, 355, 377, 390 sk., 412, 415, 489, 527, 559, 566, 689, 692 sk., 720, 727, 729, 731, 734, 738 sk., 749, 752 skk., 755

sk., 759, 764, 768, 830, 834, 836, 844, 854, 857, 863, 930 — dicsősége 64 — Eupolemus nagyatyja 882 — háza 18, 46, 101 — kis féreg 133 — nagysága 692 — szentje 101.
Jámborság dicsősége 419.
Jámbri 886.
Jámnia 859, 868, 897, 924, 978, 982.
János — Eupolemus atyja 882, 945 — követ 974 — Matatiás atyja, Simeon fia 847 — Matatiás fia, Gáddisz 848, 886 — Matatiás unokája (Hyrcanus) 915, 925 skk.
Járib (= Jóáríb) 918.
Jásza 60, 359 sk.
Jáván 521 sk.
Józer. 63, 360.
Józon — Antipater atyja 907, 917 — cirenei 938 — Eleázár fia 882 — főpap, Oniás testvére 931, 944, 945 skk., 950.
Jebuzeus 816.
Jegedeliás 326.
Jehu 667.
Jekoniás (Jóákín) 283, 289, 300 sk., 303, 331, 407 skk.
Jeremiás — Hábszániás fia 326 — Helkiás fia, próféta 212 sk., 235, 249, 258, 271 sk., 275 sk., 278, 289 sk., 292, 296 skk., 301 skk., 306, 315, 317, 319, 322 skk., 325, 327—329 skk., 332—334 skk., 338 skk., 343—347, 349 skk., 352 sk., 355, 367 sk., 382, 387, 420, 638, 935 sk., 992 — a börtönben 315, 332 — a vízveremben 333 — beszédeit elégetik 330 — elrejti övét 255 sk. — földet vesz 315 — imája 273, 316 sk., 404 — kalodában 275 sk. — korsót vesz és összetöri 273 skk. — levele 420 — megátkozza születése napját 277 — meghívása 212 — nőtlensége 264 — trónalapzatot épít 346 sk. — újra összeírja beszédeit 331 — lobnai 383.
Jeremiel 330.
Jeriás 332.
Jerichó 337, 383, 887, 926, 979.
Jeroboám 667, 713, 730.
Jeromos 977.
Jeruzsálem 12, 17, 20 sk., 23 sk., 31, 37, 44, 47, 76, 78, 85, 93, 95, 104, 107 sk., 113, 119 skk., 122 sk., 127 sk., 135, 146, 166 skk., 186, 192, 198, 201, 204, 206, 212, 214 sk., 223 skk., 226, 228, 231 sk., 237, 239 sk., 243, 249 sk., 255 sk., 258, 260 skk., 270 sk., 274 sk., 282, 285 sk., 289 sk., 292, 297 sk., 300, 303, 305, 315, 318 sk., 321, 323 skk., 326 sk., 329, 331 sk., 337, 339, 345, 347 skk., 379, 381 skk., 385, 387 sk., 390, 393 sk., 402, 407—411, 416, 418 sk., 438—441, 450, 453 sk., 458, 461 sk., 465, 470 skk., 481, 495, 497 sk., 502, 504, 510, 516, 545, 556, 602, 613, 623, 627, 638, sk., 707 skk., 710 sk., 713, 716, 738 sk., 748 skk., 755 skk., 784 sk., 791, 802 skk., 805, 812—815, 817, 823 sk., 826 skk., 834, 836, 843 skk., 846, 848 skk., 856 sk., 870, 872 sk., 876, 877 skk., 882, 884, 887 sk., 890 sk., 893 skk., 896 skk., 899, 900, 902 skk., 905 sk., 908—911, 914, 917, 919, 921, 923, 927, 930 sk., 940, 943 sk., 946, 950, 952 sk., 965 sk., 970, 973 sk., 978, 981 sk., 988, 990, 994 — az Úr hűtlen menyasszonya 472 sk., — az Úr jegyese 191 — bálványozása 476 sk. — bukása, bűnhődése 75 skk., 229, 278 skk., 281 sk., 332, 437—448, 475 skk., 495 sk., 508, 545 — dőzsölése 77 — elfoglalása 336 sk., 382 sk. — erkölcstelensége 15 — felépítése 641 — fényűző asszonyai 22 — gonoszsága 500 sk. — helyreállása 314 — jövendő dicsősége 167, 204 — meg-

szabadítása 98 — nagyszerű jövője 418—420 — népes lesz 813 — nincs benne igaz ember 228 — nyája 556 — ostroma 98 — pusztulása 231, 387—405 — oda tódulnak a pogányok 186 sk. — újjáépül 172, sk., 188 sk. — vaksága 99 — zűrzavara 20.
Jessze gyökere 49 — törzsöke 48.
Jezoniás — Ázur fia 457 — Jeremiás (rekabita) fia 326 — Máákáti fia 340 — Ózaiás fia 343 — Sáfán fia 451.
Jezráhel 669, 672 — Ózeás fia 667 — völgye 667 sk.
Jézus — Józedek fia 793 skk., 805 sk., 810 — Núm fia 852 (= Józsua).
Jóáhe 119 skk.
Jóákím — Jósiás fia, király 212, 281 skk., 289 sk., 295, 297 sk., 300 sk., 325, 328 sk., 331, 351 sk., 383, 407, 602 — pap 408 — Zsuzsanna férje 656, 658, 660.
Jóákín 385, 428.
Jóárib 847.
Jóás 667, 713.
Jóátán 13, 31, 667, 748.
Jób 469.
Jóel 700.
Jóhánán 340—344, 346.
Jójáda 306.
Jónádáb 326 sk.
Jónás 741—746 — imája 743.
Jónátán, Jónatás — Ábsálom fia 911 — főpap 934 — Káree fia 340 — Matatiás fia, Áffus 848, 865, 868, 885—890, 891 sk., 895 skk., 898—906, 908—912, 916 skk., 963 — Saul fia 860 — tömlöctartó 333, 336.
Joppé 741, 897 skk., 909, 911, 916, 918, 923 sk., 946, 978.
Jordán 39, 252, 365, 374, 595, 820, 865, 868, 886 sk.
Jósáfát völgye 708 sk.
Jósiás — Ámon fia, király 212, 221, 281 sk., 290, 295, 298, 325, 328 sk., 331, 351 sk., 408, 784 — Szofoniás fia 810.
Józedek 793 skk., 810.
József — Jákob fia 558, 595, 599, 724, 727, 739, 819, 852 — háza 723 — Makkabeus Judás testvére (?) 963, 971 — Zakariás fia 865, 868.
Józsue 979.
Júda 12 sk., 17, 20 sk., 24 sk., 31 sk., 34, 36, 42, 50, 70, 76, 78, 87, 119, 121, 123 sk., 128, 146, 154, 200, 212, 214, 219, 221 skk., 224 skk., 229 sk., 236 skk., 239, 243, 245, 248 skk., 251, 254 sk., 256 skk., 260 sk., 267, 270 sk., 274 skk., 278—284, 289 sk., 292, 295 skk., 300 sk., 303, 305 skk., 313, 315, 318 skk., 321, 323, 325 skk., 328 sk., 331 sk., 336—341, 343, 345 skk., 348 skk., 351 sk., 367 sk., 371, 373, 375, 383, 385, 387, 390 skk., 405, 407—412, 439, 449, 452, 454, 497, 513 skk., 521, 558, 596, 598, 602 sk., 607, 624, 628, 638, 660, 667 skk., 675, 677 skk., 684, 689, 692, 708 skk., 713, 716, 730, 738, 748 skk., 767, 784, 787, 793 sk., 797, 802 skk., 814 skk., 817, 819, 822 sk., 826 skk., 834, 836, 844, 846 sk., 848 sk., 854, 856, 867 skk., 870, 876 sk., 879, 889, 893 sk., 906, 910 sk., 916, 993 — asszonyainak bűnhődése 109 — bűnhődése 94, 225, 267 — emberi reményeinek hiábavalósága 95 sk. — erkölcstelensége 21 — ezrei 758 — gonoszsága 505 skk. — jámborainak üdvössége 100 — jóléte 18 — pusztulása 34 — szerencsétlensége 227 — törvényszegése 221 — veszedelme 36.
Júdás — Kálfi fia 905 — Makkabeus 848, 853—869, 871 skk., 875—879, 882, 884 skk., 911, 917, 931, 937, 953, 961 sk., 969—974, 978—983, 985—994 — Simon fia 925, 926.

Júdea 340, 624, 663, 856, 860 sk., 864 sk., 868, 873, 874, 877, 879, 883, 887 skk., 894 sk., 900 skk., 909, 913, 918, 923 skk., 926, 930 sk., 971, 973, 983 sk., 988.
Júdi 329 sk.
Júkál 332 sk.
Jupiter olimpuszi 953 — vendégszerető 953.

Kalanó 44.
Kappadócia 734.
Karkemis 44.
Kaszás 723.
Kádes 595, 598, 905 sk.
Kájársáláma 878.
Kájeteta 909.
Kájtor 356.
Káláne 726.
Káldea 369, 377, 379, 381, 459, 505.
Káldeus 54, 81, 140, 152, 156 sk., 278 sk., 283, 289, 292, 315, 317 skk., 320, 326, 332 sk., 335 skk., 340 sk., 343, 346, 368 sk., 372 skk., 375, 383 sk., 407, 423, 428, 461, 475, 505 sk., 603, 605 sk., 611, 614, 619, 623 sk., 626, 637, 774.
Káleb 852.
Kálfi 905.
Kállisztenes 965.
Kallómező 31, 119.
Kámaám 343.
Kámos 358, 362.
Kánaán 70, 80, 414, 472, 475, 660, 693, 785, 787 — Kánáneus 739, 886.
Káráka 979.
Káree 340 skk., 343 sk., 346.
Kária 922.
Káriót 359, 361, 716.
Kárjátáim 357, 359, 514.
Kárjátjárím 297.
Kárkámis 352.
Kármel 112, 117, 215, 227, 354, 371, 714, 733, 764, 766.
Kárnáim 728, 865, 867.
Kárnion 980.
Kártágó 520.
Kászbon 866.
Kászfin 979.
Kászfor 865.
Kászlev 811, 846, 862 sk., 931, 933, 969.
Kedár 75, 137, 187, 216, 366. 522.
Kedron 314, 924 sk.
Kelet fiai 50, 367, 513 sk.
Kelmád 522.
Kene 522.
Keteus 880.
Ketím 79, 81, 216.
Kijjun 726.
Kír 76.
Kiréne 714, 734.
Kír-Háreszet 62.
Kir-Heresz 63, 360 sk.
Kir-Moáb 60.
Kleopátra 896.
Kobár 428, 436 sk., 456, 579.
Kóliás 305.
Kóosz 922.
«*Kötelék*» 821 sk.
Középső-Hászár 595.
Krátes 947.
Kréta 787, 896.
Kúb 532.
Kúsi — Godoliás fia, Szofoniás atyja 784 — Selemiás atyja 329.

Láisa 884.
Lájsa 47.
Lákis 119, 121, 323, 750.
Lámpszákus 922.
Lásztenes 901.
Látomás völgye 75 sk.
Leviátán 90 sk.
Lévi 572, 598, 824, 833, 835.
Libanon 18, 48, 56, 100, 112, 117, 122, 129, 188, 272, 280, 282 sk., 479, 519, 535, 537, 697, 766, 779, 819 sk.
Libia 353, 520, 532, 560, 653, 771.
Lícia 922.
Lidda 902.
Lidia 205, 353, 520, 532, 881,
Liziás 856, 860 sk., 870 sk. 874 sk., 970, 973, 974 sk., 977, 983 sk., 986 sk.
Lizimachus 947 skk.

Lobna 121, 383.
Lódebár 728.
Lovak kapuja 314.
Lucius 922.
Lúit 60, 357.

Macedon, Macedónia 841, 869, 963 sk.
Makkabeus, l. Júdás — síremlék 912 sk.
Malakiás 830.
Matatiás — Absolom fia 905 — pap 847—852, 918 — Simon fia 926.
Máákáti — Jezoniás atyja 340.
Máásziás — Báruk és Száráiás nagyatyja 316, 382, 407 — Sellum fia 326 — Szedekiás álpróféta atyja 305 — Szofoniás pap atyja 278, 305, 332.
Mádába 886.
Mádián 39, 46, 187, 781.
Mágdálum 347, 353.
Mágeddon 824.
Máget 865 sk.
Mágóg 560, 563.
Mágron 47.
Máher sálál chás báz 35.
Mákmás 890.
Mákmász 47.
Mállus 947.
Mánássze 42, 261, 596.
Márdokeus — nap 994.
Máresa 751, 981.
Mária 760.
Márót 750.
Másálót 884.
Mászfa 857, 866.
Mászfát 339 skk., 342 sk.
Mátán 333.
Máttia 988.
Medába 60.
Medemena 47.
Mefáát 359.
Melkiás — Ámelek (?) fia 334, Fássúr atyja 278, 333.
Melkom 362 sk., 716, 784.
Memfisz 69, 217, 347, 353 sk., 533, 685.
Menelaus 946, 947 skk., 950 skk., 976, 983 sk.
Menni 378.
Merátáim 371.
Merodák 368 — Báládán 126.
Merra 414.
Mezőség 200.
Média, médek 54, 72, 293, 376, 378, 625 skk., 628, 636 sk., 646, 841, 874, 881, 915.
Mihály 645 sk., 654.
Mikeás — Gámáriás fia 329 — próféta 297, 748.
Mindus 922.
Misáel 603 sk., 606, 617, 852.
Misák 603, 610 skk., 618.
Mneszteus 946.
Moáb 50, 60—63, 87, 245, 293, 298, 340, 357—362, 514, 653, 716, 760, 787 sk.
Modin 848 skk., 853, 885, 912 sk., 925, 985.
Molok 318.
Moreset 297, 748 — Get 751.
Mosok 521, 541, 560, 563.
Mózel 522.
Mózes 195, 261, 409 sk., 412, 638, 656, 660, 760, 838, 934 skk., 957, 960.
Mozsár 785.

Nap városa 70.
Nábájót 187.
Nábó 150, 357, 359.
Nábukodonozor 278, 283, 289 skk., 299 skk., 302 sk., 305, 315, 323, 326, 331, 336 skk., 347, 351 skk., 355, 366 sk., 370, 379, 383, 385, 408, 420, 516, 530 sk., 533, 602, 604 sk., 607, 609 skk., 612, 617 sk., 620 skk., 623 skk.
Nábusezbán 338.
Nábuteus 865, 886.
Nábuzárdán 337 skk., 342, 346, 383 skk.
Náhum 766.
Nánea 932.
Nátán 824.
Nátániás — Ismáhel atyja 340 skk. — Júdi atyja 329.
Nébó 60.
Nechelám 305 sk. — nechelámi Semeiás 305 sk.
Nefi 935.

Neftáli 39, 596, 599.
Neftár 935.
Nehemiás 933—936.
Nekáó 352.
«*Nem az én népem*» 668, 672.
Nemrím 61, 361.
Nemród 759.
Neregel 1) 337 sk., 2) 337.
Neszrok 123.
Netofa (netofáti) 340.
«*Népes*» 192.
Néri, Nériás, Báruk és Szaraiás atyja, Máásziás fia 316, 328 sk., 331, 346, 351, 382, 407.
Nikánor 856, 877 skk., 883, 962 skk., 965 sk., 988 skk., 991, 993 sk.
Nílus 79, 352.
«*Nincs irgalom*» 668, 672.
Nínive 123, 741, 744 skk., 766, 769, 770, 788.
Nó 355.
Nó-Ámon 770.
Nóbe 47.
Noé 172, 469.
Numenius 907, 917, 922.
Nyáj tornya 756.
Nyugat fiai 691.

Odáren 889.
Odollám 751, 982.
Ofáz 246.
Ófel 110.
Ofi 340.
Olajfák hegye 826.
Olimpuszi Jupiter 953.
Óniás — II. 906 sk. — III. 939 — 944, 947 sk., 992.
Ooliba 504 skk., 508 sk.
Oolla 504, 508 sk.
Óreb 46.
Oronáim 60, 357, 360.
Ortózia 924.
Ózaiás — Azariás atyja 346 — Jezoniás (?) atyja 343.
Ózeás — házassága 667.
Óziás — király 13, 28, 31, 667, 713, 826.

Öldöklés — völgye 239, 274.
Őrhely 110, 676.
Ősöreg 631 skk.

Patroklus 962.
Pámfilia 922.
Pekód 371.
Pelúzium 533.
Perászim 97.
Perelés vize 595, 598.
Perzepolisz 965.
Perzes 880.
Perzsák, Perzsia 520, 560, 625, 627 skk., 636, 643, 645 sk., 660, 841, 855, 869, 870, 874, 915, 932 skk., 965, 968.
Petra 61, 137.
Por-ház 750.
Pozidonius 988.
Ptolemáisz 864 sk., 868, 890, 894, 896, 901, 910 sk., 986.
Ptolemeus — Abóbus fia 926 — Doriminus fia 856, 949, 954, 961, (Mácer) 970 — király: VI. Filometor 843, 895 sk., 899 sk., 946, 969 sk., 931 (?); VII. Fiszkon 922 (I. Lagi, II. Filadelfus, III. Euergetes, IV. Filopator, V. Epifánes, l. 647 sk.).

Quintus Memmius 977.

Rábbát 362 sk., 497, 513, 716.
Rábsáke 119 skk.
Rábszáresz 337 sk.
Ráchel síratja fiait 311.
Ráfáim 64.
Ráfon 866.
Ráma 47, 311, 339, 677.
Rámáta 902.
Rászin 31 sk., 36, 41.
Ráziás 990.
Rebla 337, 383, 385.
Rebmág 337 sk.
Reemá 522.
Rekáb, rekábiták 325 skk.
Remmon 827.
Reszef 121.
Régi kapu 827.
Rodokus 985.
Ródus 922.
Rogommelek 811.
Róma 651, 842, 875, 879, 882 sk., 906 sk., 916 sk., 919, 922, 945, 962, 965, 976 sk.

Romelia 31 sk., 36.
Rúben 596, 598.

Salamon 384, 936.
Sarjadék 806, 810.
Saul 860.
Saul-Gábaája 47.
Saúra 873.
Sába 187, 234, 522, 561, 709.
Sábát — hó 801, 926.
Sáfán — Áhikám atyja 298, 338 sk., 340 sk., 346 — Elásza atyja 303 — Gámáriás atyja 329 — Jezoniás atyja 451.
Sáfátiás 333.
Sáfir 750.
Sálátiel 793 sk., 797.
Sálom 408.
Sálomi 850.
Sámuel 261.
Sándor — Nagy 841 sk., 869 — IV. Antiochus fia (?) 890 skk., 895 skk., 898 skk., 902.
Sára 163.
Sáron 112, 117.
Seár-Jásub 32, 46.
Sefela 909.
Selemiás — Ábdeel fia 330 — Jeriás atyja 332 — Júkál atyja 332 sk. — Kúsi fia 329.
Sellum — Hánámeel atyja 315 — király 281 — Máásziás atyja 326.
Semei — családja 824 — Úriás atyja 297.
Semeiás — Dáláiás atyja 329 — nechelámi 305 sk.
Sennaár 49, 603, 809.
Sesák 293, 379.
Setím 760.
Sidrák 603, 610 skk., 618.
Siló 236 sk., 296, 341.
Siloe 36.
Simeon — Jákob fia 598 sk. — János atyja, Matatiás nagyatyja 847.
Simon — Tászi 848, 853, 865, 868, 885 sk., 889, 897 sk., 904 sk., 908 sk., 910 skk., 913 skk., 916 skk., 919 sk., 922 skk., 925 sk., 963, 971, 988 — templomi elöljáró 939 sk., 943 sk., 946.
Sion 13, 16 sk., 22 sk., 44, 46 sk., 51, 61, 87, 96, 99, 104, 107 sk., 111 skk., 116, 118, 122 sk., 128, 135, 152, 159, 163, 165 skk., 168, 186, 188, 190, 192 sk., 198, 222, 225, 228, 232, 234, 242, 244, 260, 297, 308, 310 sk., 368, 372, 376 sk., 379, 387, 388, 390 skk., 393 sk., 400, 402, 404 sk., 416 sk., 703, 705 skk., 710 sk., 713, 726, 739, 751, 755 skk., 790 sk., 802, 804, 813, 817, 861, 863, 868, 873 sk., 878, 891, 917 — az Úr alapította 59 — az Úr oltalma alatt lesz 172 sk. — dicsőséges helyreállása 17, 190, 756 — bűnhődése 166 — gyásza 417 — jó híre 167 — imája 198 — jövendő boldogsága 113, 192 — megdicsőülése 192 sk. — népe nagyszámú lesz 171 — vajudása 204.
Sobna 77, 119 skk.
Spárta 906 sk., 916 sk., 922, 951.
Szabadító forrásai 51.
Szamaria 32, 35, 40, 44, 120, 285, 310, 341, 477 sk., 504 sk., 507, 680, 682 sk., 687 sk., 696, 719 sk., 726, 739, 748 sk., 854, 869, 893 sk., 901 sk., 991 — bűne és bűnhődése 93, 508, 696, 732, 761.
Száánán 750.
Szába 139, 149.
Szábáma 63, 360.
Szábárim 595.
Szádok 572, 581, 585, 597.
Szálmána 689.
Számosz 922.
Szánir 519.
Száraiás — első pap 384 — Ezriel fia 330 — Nériás fia, főszállásmester 382.
Szárászár 123, 811.
Száreás 340.
Szárepta 739.
Szárgon 71.
Szárszákim 337.

Szeboim 691.
Szedáda 595.
Szedej 407.
Szedekiás király 212, 278, 290, 298 sk., 301, 303, 315, 323 skk., 331 skk., 334 skk., 337, 351, 367, 382 sk., 408 — Hananiás fia 329 — Máásziás fia 305 — Szedej fia 407.
Szefárád 739.
Szefárváim 120, 122.
Szegletkapu 314, 827.
Szegor 60, 360.
Szeír 74, 514, 550 skk.
Szeleucia 899.
Szeleukus (IV., Filopátor) 875, 939, 944, 952, 986.
Szemegárnábu 337.
Szennácherib 119, 122 sk., 879, 963, 993 — hódító útja 47 — szószegése 111 — veresége 123 —
Szentlélek — ajándékai 48 — kiáradása 707.
Szeon 362.
Szerencse (Gád) 200.
Szereszer — I.: 337 — II.: 337, 338.
Széron 854 sk.
Szichem 341, 679.
Szicion 922.
Szide 922.
Szidon 79, 81, 293, 298, 356, 520, 527, 542, 708, 816, 864 — bűnhödése 526 sk.
Sziéné 529, 532.
Szikkut 726.
Szíria, szírek 31 sk., 41, 64, 120, 326, 478, 521, 693, 714, 734, 854, 857, 878, 899, 904, 970, 994.
Szilfyák 949.
Sziván 408.
Szkilopolisz 981.
Szodoma 14, 21, 54, 286, 365, 373, 401, 477 sk., 722, 788.
Szódi 407.
Szofoniás pap 278, 305 sk., 332 — (másodpap) 384 — Hem (?) atyja 811 — Jósiás atyja 810 — Kúsi fia, próféta 784.
Szoszipáter 980.
Szosztratus 947.
Szúza 634.

Tábeel 32.
Tábor 354, 676.
Táfnesz 217, 346 sk., 353.
Táfnisz I.: 533 — II.: 534.
Táfszár 378.
Tálásszár 121.
Támár 595, 598.
Támnáta 887.
Tánehumet 340.
Tánisz 69, 102.
Táráka 121.
Társis 19, 205, 246, 561, 741, 745
Társzeász 940.
Tártán 71.
Tárzus 947.
Tászi 848.
Tekua 232, 886 — Tekue 713.
Tel-ábib 436.
Tema 74, 293.
Temán 364 sk., 374, 414, 515, 715, 738.
Teodotion 617, 656.
Teodotius 988.
Tébé 533.
Tigris 644.
Tírus 79 skk., 293, 298, 356, 516 sk., 519 sk., 523 skk., 530 sk., 686, 708, 715, 816, 864, 904, 946 sk., 949 — bűnhődése 79 sk., 515—526 — kincsei Izrael kezén 81.
Timóteus — ámmonita 864, 866 sk., 964 skk., 971 sk. — szír 977 skk., 980.
Titus Manilius 977.
Tóbiás — babiloniai 810 sk. — Hirkánus atyja 940.
Tófet 106, 238 sk., 274 sk.
Togorma 521, 560.
Topó 887.
Tövisek völgye 710.
Trácia 981.
Trifon 902, 904, 909 skk., 912 sk., 915, 921, 923 sk.
Tripolisz 986.
Tubál 521, 541, 560, 563.
Tubiáneus 979.
Tubin 864

Új város 785.
Uláj 634, 636.
Úr (= Jáhve) l. a Tárgymutatóban.
Úriás — főpap (?) 35 — próféta 297 sk.

Vándorok völgye 564.
Vár 845, 857, 861, 871 sk., 888, 890 sk., 893, 900 sk., 903, 909, 912, 914 skk., 919, 923, 945, 947, 950, 994.
Vedán 522.
Völgy (Ge-Hinnom) 218.
Vöröstenger 366, 859.

Zakariás — Áddó unokája, Barakiás fia, próféta 800 sk., 811 sk. — Barakiás fia 35 — József atyja 865, 868.
Zakeus 971.
Zábádeus 908.
Zábdiel 900.
Zábulon 39, 598 sk.
Zámbri 293.
Zámri 850.
Zorobábel 793 skk., 797, 807.
Zsuzsanna 656 skk., 659 sk.

Xántikus 976 sk.

TÁRGYMUTATÓ.*

Abdiás próféta könyve 736
adó 589, 683, 800 sk., 893, 901, 913, 921, 923, 926, 947, 962
Aggeus próféta könyve 792
agyag 100, 134, 148, 197, 271, 400, 608 sk., 661 — korsó 273
ajtónállók 584 — kapuőrök 326, 332, 384
alamizsna 621
almafa 702
alvilág 26, 32, 56, 96, 124 sk., 179, 411, 413 sk., 537, 542, 617, 696, 733, 743, 777, 956.
angyal 194, 420, 614 sk., 618, 628, 660, 663, 692, 801 skk., 805 skk., 809, 823, 835, 879, 973, 993 — angyali szó 111 — megjelöli a sírókat 453 sk. — parancs Jeruzsálem kiirtására 453 — tüzet szór Jeruzsálemre 454
anyakirálynė 257, 303
arany 18 sk., 53 sk., 104, 107, 126, 130, 151, 187 skk., 228, 246, 375, 384, 400, 414, 415, 420—425, 448, 473, 474, 522, 524 sk., 561, 608—612, 623 skk., 644, 648, 652 sk., 670, 682, 708, 769, 779, 786, 795, 806, 808, 810, 816, 825, 827, 836, 843, 849, 857, 860, 862, 869 sk., 873, 880, 892, 896, 898, 901, 904, 913, 917, 919 sk., 922 sk., 926 sk., 935, 940, 942, 947 sk., 950, 972, 974, 987, 992 — műves 151
aratás 39, 63 skk., 67, 231, 242, 360, 370, 378, 663, 679, 689, 721, 734
asszonyok 21, 23, 53, 70, 73, 89, 92, 105, 109, 137, 148, 160, 172, 220 sk., 223, 228, 234, 240, 257, 283, 335, 343, 346, 349 sk., 361, 366, 373 sk., 378, 395, 405, 422 sk., 451, 453, 472, 475 sk., 483, 504 sk., 509, 585, 649, 662, 672, 696, 716, 753, 757, 771, 808, 813, 824, 826, 844, 941, 951 sk., 954, 959, 980 — hiúsága 22 — kívánsága (Tammuz) 652
áldozat 178, 187, 199, 203, 250 sk., 268, 270, 272, 274, 347—350, 361, 416, 422, 492, 496, 565, 571, 584, 589, 609, 613, 662, 673, 675 sk., 679, 684, 693 sk., 701 sk., 705, 721, 725, 744, 761, 776, 784, 818, 828, 834, 836, 846 sk., 849 sk., 862, 902, 907, 934 sk., 940, 942 sk., 945 sk., 954, 967, 969, 982, 986, 989 — ajaké 697 — béke 176, 589, 592 — bűnért való 170, 408, 571, 578, 581 sk., 586, 589 sk., 592, 936 — dicsőítő 862 — egészen elégő 129, 141, 176, 191, 234, 237, 260, 270, 274, 322, 408, 571 sk., 581, 582, 584, 589 skk., 592, 613, 725, 761, 846, 862, 868, 878, 931, 936, mosóhelye 571 — eledel 14, 71, 141, 203, 270, 341, 408, 589 skk., 592 sk., 613, 643, 726, 790, 831, 931 — engesztelő 589 — esti 639 — fogadalmi 725 — gyermek 178, 491, 508 — halottak bűneiért 982 — hála 613, 721, 862 — hús 572 — illat 322, 474, 492, 613, 670 — ital 178, 200, 237, 275, 318, 349 sk., 492, 586, 589, 701 sk., 705, 843, 846 — külsőségessége 14, 202, 237, 725 — mindennapi 652 —

* Készítette: dr. Takáts Ernő.

önkéntes 721 — öldöklő 353 — szüntelen 635 sk. 655, — tiszta eledeláldozat 831 — tisztátalansága 198 sk. — tömjén 141, 275, 341 — vágó 71, 141, 234, 237, 260, 270, 322, 586, 726, 846 — véres 14, 643 — vétekért való 571, 578, 586, 592 — zsenge 613
álom 287 sk., 313, 604 skk., 608 sk. 619 sk., 624, 628 sk., 707, 818, 992 — álomfejtő 299
Ámosz próféta könyve 712
árboc 104, 114, 519
árnyak 89 sk.
árnyékos fa 445
árpa 97, 342, 439, 466, 589, 672, 701 — kenyér 440
ártó szellem 116, 373, 418
árva 15 sk., 42 sk., 231, 236, 280, 364. 404, 423, 501, 697, 812, 836, 940, 964 sk.
áspis 49, 184
átok 38, 83, 262, 268, 277, 285, 290, 292, 305, 345, 348, 350, 358, 364, 392, 400, 413, 425, 443, 636, 638, 674, 808, 814, 827, 833, 836, 838, 864

bab 439
bagoly 116, 422
balzsam 242, 353, 375, 521
baziliszkus 102, 241
bálvány, bálványimádás, hamis, idegen istenek 16, 18 sk., 44, 65, 68, 73, 104, 107, 122, 129 sk., 134, 136 sk., 143 sk., 149, 151, 155, 178, 199, 203, 214, 216, 218 sk., 229 sk., 237, 239, 242, 246 sk., 250, 255, 261, 266 sk., 274 sk., 291, 318, 327, 347 skk., 350, 355, 361, 368, 373, 377, 380 sk., 409, 416, 420 skk., 424, 443 skk., 448, 450 sk., 467 sk., 476, 483 sk., 489 skk., 492 sk., 497, 500, 507 skk., 533, 554 sk., 559, 584, 606, 611, 623, 625, 648, 652, 653, 661, 672, 675 sk., 682, 684, 687, 690, 693 sk., 697, 716, 726, 744, 759, 767, 775, 779, 784, 788, 818, 824, 846, 850, 857, 869, 898, 914, 935, 969, 982, l. még Paráznaság ; — bálvány készítése 129 sk., 132, 144, 246, 423 — tehetetlensége, semmisége 129, 134 sk., 218 sk., 421 skk., 424 sk.
bárány nyírója előtt 170
bársony 425
Báruk próféta könyve 406
bástya 320, 392
bát 588 sk.
berek (= Asera) 65, 92, 268, 759
beretva 34, 422, 441, 585
berill 525
betegségeinket ő hordozta 169
béke, békesség 112, 173, 178. 180, 226, 233, 240 skk., 243, 254, 261, 265, 286, 302, 307, 320, 413, 465, 629, 645, 754, 758, 796, 802, 817, 833, 876 sk., 881, 889 sk., 914, 916, 952, 978 — fejedelme 40 — folyama 204 — hirdetőinek lába 167 — nincs az istenteleneknek 180 — országa 110 — szövetsége 172, 549, 559 — útja 184
bélpoklos 170
béres 63, 69
bíbor 15, 228, 247, 401, 421, 425, 504, 520 skk., 623 skk., 860, 881, 892, 896, 904, 919 sk., 948
bika-arc 430
bilincs 43, 75, 97, 149, 167, 217, 228, 307, 337, 339, 383, 396, 408, 437, 677, 707, 771, 989 sk.
bíró, bírák 16, 20, 101, 120, 130, 410, 421, 610, 618, 627, 631, 633, 656, 659, 681, 695, 716, 762, 789
birtoklevél 316
bisszus 473, 520 sk.
bogáncs 116
bor 15, 26 sk., 63, 77, 83, 86, 91, 93 sk., 99, 120, 166, 173, 177, 193, 256, 285, 292, 311, 326 sk., 340, 360, 375, 393, 521, 585, 603 sk., 623, 625, 644, 661, 670, 672, 675, 680 sk., 684,, 697, 701, 705 sk., 708, 717 sk., 724, 727, 735, 753, 762,

777, 785 sk., 794, 796, 818 sk., 995 — szűzeket nevelő 818
borjú (szamariai, betáveni) 682 sk., 687, 694
bottás köve 37
botrány kősziklája 37 — köve 180
böjt 181 sk., 259, 328 sk., 407, 638, 702, 704 sk., 745, 811 sk., 815, 857, 984
bölcs, bölcsek 27, 69, 100, 146, 240, 243 skk., 246, 272, 520, 524, 606 sk., 619 sk., 623 sk., 737
bölcseség 44, 100, 111, 153, 222, 245, 247, 364, 376, 413 sk., 524 skk., 604 sk., 607, 624, 737, 816, 936, 957 — lelke 48
bölény 115
börtön 57, 136, 138, 306, 315 sk., 319, 332, 338, 487
búza 97 sk., 193, 254, 287, 681, 683 sk., 701, 734
bűbájosok, bűbájosság 153 sk., 605, 619, 624
bűn, gonoszság, vétek 13 sk., 21, 25 sk., 29, 42, 46, 53, 57, 77, 92, 101, 103, 114, 125, 142, 145, 162, 170, 181, 184 sk., 197, 229, 231, 259, 261, 266 skk., 308, 388, 393, 398, 413, 420, 434 sk., 438, 484 sk., 498, 515, 544, 613, 621, 635, 638, 640, 658, 674, 683 skk., 697, 724, 727, 755, 761, 764, 786, 790, 837, 870, 951, 955, 982 sk. — bűnbánat 235, 312, 393, 484 sk., 544, 704 sk. — bűnbocsánat 114, 320, 410 — bűnök a nép romlásának okai 242 — bűnök az ítélet okai 226 — bűnök büntetése 230, 237 — bűnök késleltetik Izrael szabadulását 183 — bűnösök, gonoszok 13, 16, 21, 27, 42, 49, 53, 55, 57, 101, 112, 252, 734, 851, 853 — bűnhődése 726 sk. — bűnvallomás 197, 639

cédrus 18, 41, 48, 56, 122, 133, 144, 280 sk., 283, 479, 482, 519, 522, 535 sk., 717, 820
cintányér 862, 915
ciprus 519, 536, 697, 820
citara 26, 81, 106, 517, 611

csalán 116, 175, 685
cserebogár 701, 706
cserép 148, 316, 507
cserfa 144
csepű 16
cséplés 92, 97, 98
csillag 53, 154, 314, 322, 415, 425, 538, 613, 615, 635, 654, 704, 710, 726, 737, 771, 966
csípővas 29
csontokkal telt mező 556
csőszkunyhó 13

Dániel próféta könyve 600
dárda 563, 873
denevér 19
dér 616
diadalünnep 965
dicsőség koronája 419
didrachma 946, 971
dob 26, 83, 106, 309, 887
döghalál 260, 273, 278 sk., 290, 299, 304, 317 sk., 325, 333, 345, 442 sk., 445, 447, 462, 469 sk., 527, 546, 562, 722, 780
dőzsölés 25 sk.
drachma 982
drágakő 22, 173, 522, 525, 652 — drágaság 276, 388 sk., 653

efód 673
egér 205
eke 65 — vas 17, 709, 756
elefánt 843, 856, 872 sk., 880, 973, 983, 985, 988 — csont 519, 521 — csontágy 727 — csontház 720
eljövendő vezér 642
ellensége az embernek a háza népe 763
elnyomás 15, 483 sk., 503, 774, 775
első pap 384
elsőszülött 59, 761
emberé csak a lehellet 19
emberi arc 430, 455, 575, — dicsőség mulandó 128 — nyáj 556

emelőkő 823
emlékkép 178 — oszlop 70
epe 286, 395, 778
eper 872
erdei ház 76
erdő 31, 42, 45, 48, 74
erősség lelke 48
erőszak 39, 42, 53, 125, 189, 276, 279, 373, 483 sk., 501, 503, 807, 963
eskü 201, 228 sk. 236, 254, 340, 478, 481, 676, 732, 784, 808, 814, 836, 874, 876, 878, 948, 989 sk., 992 — Istené l. Úr esküje.
eső 24 sk., 105, 144, 221, 231, 247, 259, 261, 376, 502, 550, 678, 703, 706, 721 sk., 729, 759, 818, 828
Ezekiel próféta könyve 426
ezüst 15, 18 sk., 34, 54, 104, 107, 126, 130, 151, 155, 188 sk., 235, 246, 316, 384, 408, 413 sk., 420 skk., 423 skk., 448, 473 sk., 502, 521, 524, 561, 608 sk., 623, 625, 648, 652 sk., 670, 672, 682, 685, 694, 708, 769, 779, 786, 795, 810, 816, 825, 827, 835 sk., 843, 849, 857, 860, 869 sk., 880, 894, 896, 901, 911, 923, 926 sk., 935, 940, 944, 946 sk., 982
ébenfa 521
éfa 588 skk., 591 sk., 731, 761,
ég jelei 246 — serege 85, 115, 239, 784 — zsilipjei 84
éhinség, éhség 26, 38, 42, 59, 166, 229, 260 sk., 265, 273, 278 sk., 290, 299, 301, 304, 317 sk., 325, 333, 344 sk., 348 skk., 383, 394, 401, 404, 411 sk., 442 sk., 445, 447, 462, 469 sk., 550, 555, 732, 874, 885, 914
ékszer 22, 160, 191, 448, 473 sk., 476, 507, 525
élet útja 279
élőlények 429 sk., 436, 456 — víz 826 — élők jegyzéke 23
érc 147, 155, 354, 429 sk., 432, 450, 511, 521, 567, 644 — fal 214, 264 — hegy 809 — oltár 453
érett gyümölccsel telt kosár 731
értelem lelke 48
értelmesek ragyogni fognak 654
ételtörvények 604

fahéj 234
faltörőkos 438, 498, 517, 871, 873, 979
farkas 49, 202, 229, 503, 775, 789
fazekas 100, 103, 134, 271, 273, 275, 400, 609, 822
fáze 106, 590
fecske 125, 240, 422
fejdísz 22
fejedelemség 40
fejedelmek kamrája 326
fejsze 45
feláldoztatott, mert ő akarta 170
felkelő nap imádása 452
felkent 641 sk., 808
feltámadás 89 sk., 958, 982 sk.
fenyő 56, 122, 134, 144, 175, 188
féltékeny, féltékenység 50, 186, 476, 802, 813, 882 — bálványa 450
férgek 56, 164 — férgük meg nem hal 206
Fiú adatik nekünk 40
fogadalom 71, 350, 423, 744, 767, 943, 982 — fogadalmi ajándék 321, 586
fogoly 136, 148, 159, 161, 167, 190, 398, 445, 715, 817, 889
fogolymadár 269
fogság 26, 37, 81, 95, 150, 233, 241, 256 sk., 261, 282, 303, 307 sk., 312, 323, 347, 354 sk., 359, 362, 388, 390, 403, 412 sk., 461, 507, 513, 534, 648, 652, 716, 730, 733, 751, 753, 826 — babiloni hetvenéves 212, 291
forrás a templom küszöbe alatt 593 sk. — tisztító 824
főpap 793 skk., 805 sk., 810, 875 skk., 891, 893 sk., 897, 901, 904, 906 sk., 913 sk., 916 skk., 919 sk., 922 sk.,

926 sk., 939 skk., 942, 944 sk., 947, 987, 992
fösvény 240, 282, 733
frigyláda 222, 935 sk., l. még 579 jegyz.
fuvola 26, 106, 611
füge 94, 115, 120, 126, 230 sk., 241, 289, 304, 670, 685, 701 sk., 706, 722, 756, 762, 771, 782, 797, 806, 916
fülbevaló 22, 473, 670

galamb 125, 185, 188, 360, 448 681, 691, 768
gazdagság 269, 423, 477
gera 589
gerlice 240
gonosz, gonoszság l. bűn, bűnös.
gödölye 49, 522
gránátalma 384, 702, 797

gyanta 521
gyapjú 15, 164, 521, 547, 631, 669 sk.
gyász 22, 69, 82 sk., 112, 180, 190, 252, 265, 281, 285, 294, 388, 392, 405, 416 skk., 419, 449, 486, 511 sk., 518 sk., 525, 539 sk., 644, 674, 684, 701 sk., 723, 725, 731 skk., 750, 811, 844 sk., 853, 858, 885, 887, 910, 912
gyermek (= Messiás) 40
gyémánt 267, 435, 812
gyilkosság 236, 674
gymnasion 843
gyolcs 22, 69, 453 skk., 585, 644, 655
gyűrű 22, 283, 628, 661 sk., 871

Habakuk próféta könyve 773
hadigép 517, 866, 871, 873 sk., 889, 914, 923, 979, 981
hadviselés 17
haj 22, 77, 238, 441, 631 — fodorítás 22 — tű 22 — választó 22
hajnali csillag 56
hajó 19, 79, 81, 114, 140, 520, 522 sk., 532, 651, 653, 741, 843, 882 sk., 899, 913, 921, 946, 978
hal 594, 616, 674, 743 (Jónásé), 776, 784
halál 86, 96, 239, 245, 261, 265, 347, 423, 617, 696, 745, 777, 780 — árnyéka 256 — országa 39 — útja 279 — vidék 314
halálra adta életét 171
halott 38, 265, 281, 422, 586, 796 — idéző 38
halotti tűz 323
hamis istenek l. bálványok.
hangszerek 78, 384, 611, 727, 887
harciszekér 76, 107, 817, 843
harmat 615 sk., 620, 678, 694, 697, 794, 814 — harmatozzatok egek 147
harminc ezüst 821 sk.
harsona 67, 93, 181, 225, 232, 234, 378, 447, 543, 611, 682, 703, 705, 719, 786, 818, 858, 861, 866
havi baj 105, 197, 390, 422, 483, 501, 554, 824
hazug, hazugság 26, 96, 145, 178 sk., 184 sk., 232, 236, 240, 242 sk., 260, 267, 276, 285 skk., 288, 300, 341, 346, 305 sk. 463 sk., 466, 499, 651, 662, 674, 680, 692, 753, 761, 818, 825
háj 115, 142, 585, 663
hárfa 26, 63, 83, 405, 611, 725, 727
házasságtörés 178, 476, 483 sk., 508 sk., 545, 836, l. még paráznaság.
hernyó 701, 706, 722
hetek ünnepe 981
hetven esztendő 291, 304, 638, 812
hetven évhét 640
hét asszony 23 — esztendő 563 — gúla 912 — hét 641 — idő 620 sk. — mécses 806 — patak 50 — szem 806 sk. — testvér 957 — testvér anyja 959
hín 440, 590 skk.
hitelező 161, 262
hiúság 22

hó 15, 175, 272, 401, 616, 631, 912 — első napja 893
hóhér 686
hold 85, 105, 189, 239, 314, 425, 538, 615, 704, 707, 710, 781 — nem világít 53
holdacskák 22
hold-szőllő 25
holló 116, 788
holtak szellemei 68
hűség 49, 135, 228, 238, 397, 626, 673, 761, 814
hűtlenség 482, 485, 680

idők vége 286, 309, 673, 755.
iga 39, 47, 58, 153, 182, 217, 228, 298 sk., 301 sk., 307, 377, 389, 397, 550, 682, 690, 882 sk., 914 — Jeremiásé 298, 302
igaz 21, 25, 177, 436 sk., 469, 483, 485, 495, 544, 617, 659, 717, 724, 762, 774, 777, 837 — igazak diadala 88 — hálaéneke 87 sk. — javára működik a gondviselés 88
igazság 15 sk., 17, 24 sk., 62, 113, 135 sk., 150, 163 sk., 181, 184 sk., 189, 236, 242, 419, 484 sk., 544, 635, 689, 719, 723 skk., 728, 755, 761, 787, 814, 836, 957 — békéje 419 — köntöse 191 — könyve 646 — napja 837 — oktatói 654 — örök 641 — tanítója 706 — városa 16, 813
igazságosság 15, 26, 49, 113, 147 sk., 182, 185, 409 sk., 437
igazságtalanság 232, 281
ij 28, 35, 74, 132, 242, 367, 374 sk., 381, 391, 563, 668, 671, 682, 781, 817, 819 — íjas 718, 884 — íjász 75, 205, 370, 372, 375
illat, illatszer 22, 126, 474, 522
illatos nád 522
ima 15, 122, 206, 236 sk., 250, 295, 396, 398, 407 skk., 411, 413, 590 sk., 627 sk., 638, 743, 857, 860, 866, 878 sk, 931, 941, 950, 967, 971, 982, 992 sk. — háza 176 — holtakért 983 — lelke 824
írás — emberi 35 — tudó 113, 240
irgalmasság 42, 54, 62, 312, 317, 411, 673, 715, 761, 857, 914, 961, 984 — cselekedeteinek jutalma 182 — lelke 824
íródeák 42, 333, 772 — kamara 329 sk.
írószer 453 sk.
ítélet 17, 26, 40, 62, 379 — lelke 23 — messiási 48, 62 — napja 955, l. még Úr ítél, Úr napja.
Izaiás próféta könyve 10

jámbor 16, 178, 199, 268 — jámborság lelke 48
járom 312
jáspis 173, 525
jegenye 188
Jeremiás próféta könyve 207 — siralmai 386
jég 616 — cső 96, 106, 465, 562, 796
Jóel próféta könyve 699
jogar 421
Jónás próféta könyve 740
jó pásztor Dávid házából 284
jós 18, 20, 146, 299, 304, 373, 465, 605 skk., 619, 754, 818
jóslat, *jóslás* 153, 260, 463 sk., 467, 497 sk., 759
jövendőmondás 38, 68, 103, 143, 146, 299, 607, 619, 623 sk.
jövevény 55, 173, 236, 259, 280, 503, 596, 836
juh a leölésre 170

kalapács 144, 246, 371, 377
kalács 62
kalász 64
kalmár 80
kaloda 275 sk., 306
kamat 483 sk., 501
kapzsiság 177, 180, 503, 778, 949
karaván 74
kard (háború, öldöklés, az Úr kardja) 15, 17, 22, 54, 57, 74 sk., 108, 115, 121, 123, 157, 166, 200, 219, 226, 229 sk., 235, 244, 251, 254, 260 skk.,

265, 273 sk., 276, 278 skk., 290, 292 skk., 295, 298 sk., 304, 309, 317 sk., 323, 325, 333, 338, 345, 347 skk., 350, 353 sk., 357 sk., 368, 370, 373, 380, 390, 395, 401, 404, 412, 421, 441 sk., 443 skk., 447, 457, 462, 469 sk., 476, 482, 495 skk., 499, 505, 507, 509, 512, 515 skk., 524, 527, 529, 532 skk., 539 skk., 542 sk., 545 sk., 551, 560, 562, 565, 652, 660, 662, 668, 671, 682, 690, 696, 709, 715, 722, 730, 733 sk., 756, 759, 761, 770 sk., 788, 797, 817, 822, 825, 853 sk., 859, 861, 866, 868, 878 sk., 882, 898, 910, 950, 978, 990, 992

karperec 22, 473, 509

káka 41, 70, 118, 181

kárneol 525

káromlás 27

kegyelem ideje 159

kehely (haragé) 403, 507

kemence 108, 502, 611 sk., 614, 618, 680 sk., 837

kenet, kenőcs 126, 179, 508, 727

kenyér 20, 23, 104, 113, 120, 144 sk., 165, 174 sk., 182, 230, 265, 334, 349, 389, 393, 401, 404, 439, 462, 466, 474, 477, 483 sk., 644, 663, 681, 684, 721, 730, 732, 831 — botja 440, 443, 469 — szent 862, 931, 969

kert bálványoké 16, 199, 205

kerub 122, 453, 454 skk., 459, 525 sk., 575 sk., 615 — arc 455

keselyű 117, 751

ketrec 487

kevély, kevélység, büszkeség, gőg, dölyf 18, 22, 26, 40, 44, 53 sk., 56, 62, 102, 123, 165, 360, 365, 372, 447 sk., 477 sk., 486, 532, 534, 539, 546, 625, 676, 681, 706, 727, 737, 777, 790, 837, 841, 843 sk., 855, 878, 926, 952, 966 sk., 991 — megalázása 18

kénkő 106, 116, 562

képmutató 42, 112

két kosár füge 289

kígyó 58, 202, 725, 733, 764

kincs 18, 35, 45, 126, 147, 187 sk., 263, 268, 276, 363, 389, 413, 502, 517, 523, 651, 653, 696, 709, 720, 761, 769, 785, 844 — kincstár 895, 911, 920, 940 skk., 943, 949

kinyilatkoztatás 38, 96, 151, 490, 644

király 13, 28, 31, 34 skk., 38, 44, 53, 55 skk., 58, 68, 71 sk., 85, 108, 113, 116, 119 sk., 131, 146, 158, 161, 169, 179, 187 skk., 192, 218, 225, 239, 242, 270, 274, 276, 278 skk., 283 sk., 289 sk., 292 sk., 295 skk., 298—305, 307, 315, 318, 320, 323—326, 328—337, 340, 342 skk., 348 sk., 351 skk., 354 sk., 366 sk., 370 sk., 379, 382 sk., 385, 392 sk., 402, 407—411, 421 sk., 424, 425, 428, 449, 481, 497, 510, 516, 526, 528, 530 sk., 533 sk., 535, 538 sk., 579 sk., 602—614, 617, 620—629, 633 sk., 636 sk., 638, 643, 646—653, 660—663, 667, 673, 680—683, 687 sk., 695, 726, 745, 748, 751, 753, 757, 772, 775, 785, 793, 811, 816, 841 skk., 845 skk., 849 sk., 854 sk., 857, 859, 870 skk., 874, 876 skk., 880, 883, 888, 894 skk., 897, 899, 901 skk., 906 sk., 911, 913, 916, 920, 921—924, 926, 932, 934 sk., 937, 939, 941—945, 947 sk., 951, 953 skk., 960, 962, 970, 973, 975, 977, 984, 985 skk., 989, 991, 993 — barátja 891 — igazságos király uralma 108 — királyi kaszálás 729 — királyi szentély 730 — királyi szék 28, 454 — király = Messiás 817 — királyné 257 — tanítója 932

koboz 611, 862, 915

kóc 614

kockakő 41

konzul 922

kopaszság 60

kór 588 sk.
korall 401
koriandrom 97
korona 473, 498, 871, 881, 892, 904, 909, 913
korong 271
korpaégelés 423
korsóban ülő asszony 808
koszorú 509
kova 28, 435 — kő 396
kovács 173, 289, 303
kovász 680, 721 — kovásztalan 590
kölcsön 483
köles 97, 439
költözés 460
kömény 97
köntös 71 sk., 78, 753
könyök 568—577, 579, 581, 587, 593 sk., 610, 614, 808, 984
könyv 35, 637 — könyvtár 936 — könyvtekercs siralmakkal teleírt 434
kőolaj 614
körtánc 311, 405
körülmetéletlen 167, 233, 245, 525, 537, 540 skk., 583 sk., 851
körülmetélés 224, 245, 843, 846 sk., 851
körző 144
kőszén 29
kristály 431
krizolit 525, 644

labda 78
lakatos 289, 303
lant 611, 857, 862, 915
lapu 685, 688
lábkarika 22
láda 222
lámpa 421, 623
lánc 339, 448, 473, 486 sk.,
lándzsa 17, 352, 560, 563, 709, 756, 759, 770, 781, 950, 974, 992
látnok 103
látogatás napja 43
látomás 12, 17, 72, 99, 260, 393, 462, 464, 604, 606, 619, 630, 632, 636 sk., 639 skk., 644, 645, 648, 687, 693, 707, 736, 776, 825, 992
len 69, 255, 567, 669 sk.
lencse 439
lepény 237, 349
levita 206, 321 sk., 584, 587, 597, 581, 584
liliom 117, 697
liszt 152, 473 sk., 592, 661,
ló 18, 28, 104, 107, 119, 141, 195, 205, 226, 234, 240 sk., 252, 270, 280, 352, 373 sk., 377 sk., 481, 504 skk., 517, 521, 560, 565, 668, 697, 703, 722, 728, 759, 770, 775, 781 sk., 797, 809, 817, 819, 823, 827, 843, 898, 921, 942, 950, 983 — zabláin levő felírás 828 — lovas 73, 76, 107, 120, 352, 377, 504 skk., 517, 560, 565, 653, 668, 770, 775, 843, 858 sk., 860 sk., 872, 884, 897 sk., 912, 924 sk., 942, 981, 983, 971, 973 sk., 993
lombos fa 178, 217, 221 sk., 268, 445, 492,
lopás 236, 674
lúg 835

macska 422
madárijesztő 425
magaslat 119, 217, 221, 258, 268, 274, 318, 361, 444, 473 skk., 476, 484, 492, 579, 675, 729, 749
Makkabeusok — I. könyve 839 — II. könyve 928
Malakiás próféta könyve 829
malom 152, 291
mandolavessző 213
maradék megtér 29, 46
mazsolás kalács 672
máj 695
máne, tekei, fáresz 625
medve 49, 185, 396, 630, 695, 725
megátalkodás 433, 435
megtérés 29, 38, 46, 105, 179, 224, 233, 254, 688 sk., 697, 724
megvesztegetés 16, 27, 113, 501, 724, 755
menyasszony 160, 191 sk., 219, 239, 265, 291, 321, 411, 705, 844, 886, l. o.

Messiás — a béke fejedelme 816 sk. — ajka lehellete 49 — alázatos földi élete 169 — a nemzetek világossága 136 — az Úr szolgája 135 — bárány 170 — bizalma az Istenben 162 — egyesíti Izraelt és Júdát 558 — eljövetele 805, 835 sk. — előhirnöke 835 — Emmánuel, a Szűz fia 33 — fájdalmak embere 169 — fejedelem 308 — fellépése Galileában 38 sk. — hajtás 169 — harminc ezüst a bére 821 — hegyről leszakadó kő 609 — igaz 817 — Isten 40 — Jessze törzsökéből születik 48 — kínszenvedése 169 sk. — messiási kor: a farkas és a bárány együtt lakik 49, a pásztor megverése 825, a természet megújhodása 105, a természet új rendje 826 sk., békéje 38, 49, 755, boldogsága 38, 49, 117, 222, 549 sk., 554, 705, dicső lesz Sion 17, Izrael megszabadul 23, 739, Izrael összegyüjtése 92 — nem személyválogató 135 — neve 40 — országának dicsősége 499, felosztása 593—599, kiterjedése 815 sk., lelki javai 822 sk., rajza 566—599, temploma 567—579, templomába az Úr bevonul 579, új istentiszteleti rendje 583 skk. — önként áldozta fel életét értünk 170 — örökkévalóság napjaitól származott 758 — szamáron vonul be 817 — szájának vesszeje 49 — szegény 817 — szelíd uralma 70 sk. — születése 33, 38 — Betlehemben 758 — testét odaadja 162 — vezér 308
mezítelen 72, 182
mécsbél 135, 141
mécses 862, 931, 969
mécstartó 806 sk., 843, 862
méhek 34
mérleg 441, 625, 693, 731, 761, 966
mérőnád 574 — ón 96, 116 — vessző 96, 567, 578, 587 sk., 597 skk. — zsinór 116 sk., 144, 314, 392, 593, 802 sk.
mészkő 92
méz 33 sk., 317, 342, 434, 473 sk., 489 sk., 521
mézgafa 659
Mikeás próféta könyve 747
mina 589, 917, 922
mirha 522
mirtus 134, 175, 801 sk.
moly 163 sk.
must 161, 710, 735, 762

nadrág 612, 618
nagytanács 931
nap 28, 53, 85, 105, 189, 239, 314, 425, 534, 538, 615, 704, 707, 710, 732, 746, 754, 772, 781, 873, 934 — templom 347 — imádás 452 — óra 124 — számos 836
nád 69, 118, 529 — jó állatú 141, 522 — szál 135
Náhum próféta könyve 765
nátron 218
názir 717 sk., 858, l. még 401
nemzetek világossága 158
négy asztal 571 — élőlény 429 skk. — kocsi 809 — kovács 803 — lovas 801 — szarv 802 — kecskebaké 635 — szél háborúja 630 — vadállat 630 sk.
néma, némaság 423 — Ezekiel 437 — kutyák 177 — nyelve megoldódik 118
nő férfiút vesz körül 312

nyakék 22
nyárfa 675
nyelv 242 sk., 272, 288, 437, 682, 761, 790, 827, 994 — gonoszságot beszélő 184
nyeregszőnyeg 522
nyíl 28, 35, 54, 123, 157, 234, 243, 353, 369 sk., 376, 396 443, 497, 563, 781, 818, 873 898, 950, 972
nyírott halánték 367
nyomtatószán 133

okosság 27, 100
olaj-fa 47, 64, 83, 134, 179, 250, 311, 340, 342, 473 sk., 521, 539, 589, 590 skk., 644, 657, 669 sk., 672, 692, 697, 701, 705 sk., 722, 762, 782, 794, 796 sk., 806 skk., 826, 987
ólom 235, 502, 521, 808 sk.
oltár 29, 65, 70, 92, 119, 176, 187, 250, 267, 392, 408, 444, 452, 572, 593, 673, 683, 687, sk., 693, 702, 705, 717, 720, 732, 818, 828, 831, 844, 846 sk., 850 sk., 861 skk., 869 sk., 878, 933 sk., 936 sk., 945, 954, 969, 971, 984, 987, 990, 994 — szarvai 267, 720, — szentelés ünnepe 862 sk. — új felszentelési szertartása 581 sk.
ón 16, 502, 521, 807
ónix 525
óriás 414, 860
oroszlán 28, 49, 61, 73, 102, 107, 118, 125, 202, 216, 219, 225, 229, 253, 295, 365, 370, 374, 379, 396, 486, 502, 538, 561, 628 skk., 666 sk., 677 sk., 691, 695, 701, 719 sk., 725, 759, 769, 789, 820, 852 skk., 974 — arc 430, 455, 575 — verem 627 sk., 663
orrgyűrű 473
orvos 20, 242, 690
ostor 46, 96, 770
Ozeás próféta könyve 665

ölyv 240, 809
örök — élet 654, 958 — gyalázat 654 — örökkévalóság atyja 40
örömhír 190 — olaj 190
örvállás 394
összeesküvés 37
ószvér 205, 521, 827
ötvenedes tiszt 20
öv 22, 28, 49, 78, 219, 255, 505 — rothadt 255
özvegy 15 sk., 42 sk., 153, 172, 231, 236, 262, 273, 280, 375, 387, 404, 416 sk., 423, 486, 501, 585, 812, 836, 940, 964 sk.
pajzs 73, 123, 234, 352, 374, 506, 517, 520, 560, 563, 768, 859, 862, 869, 873, 917, 922, 950, 992 — hordó 353
palást 22, 186, 419, 441, 518, 753, 871
papírusz 66
papok, papság 82, 94, 121, 191, 206, 212, 214, 216, 218, 231, 233, 239 sk., 256, 260, 272 sk., 285, 288, 296 sk., 300 sk., 303, 305 sk., 311, 318, 321 sk., 325, 332, 358, 363, 388, 390, 392, 395, 402 sk., 408 sk., 421 sk., 424, 449, 502, 572, 578, 581 sk., 584, 587, 592, 617, 674, 675 sk., 679, 687 sk., 701 sk., 705, 730, 755, 784, 789, 796, 811 sk., 831 sk., 847, 852, 861, 869, 878, 894, 901, 906, 917 skk., 920, 932, 933 skk., 937, 941, 989 sk., 994 — ajka tudást őriz 833 — Bel-éi 661 sk. — bűnei 674 — évkönyve 927 — földe 597 — jövedelme 586 — köntöse 941 — másodpap 384 — ruhái 578, 858 — új 584
parázna, paráznaság 15, 178, 229, 236, 242, 258, 285 sk., 305, 421, 476, 579, 667, 672, 674 sk., 676, 708, 953, átvitt értelemben: 217, 220 sk., 445, 473, 474 sk., 492, 501, 504 skk., 507 sk., 667, 669, 673, 675, 679, 684, 730, 770
parittya 818, 874, 884
pálma 41, 70, 246, 569 skk., 575 sk., 702, 913, 915, 969, 987
páncél 185, 352, 375, 506, 560, 853, 859, 869, 873, 950
párduc 49, 229, 257, 630, 695, 775
pászka «szent ünnep» 106
pásztor 54, 216, 248, 253, 282, 284, 294, 547 sk., 559, 720, 772, 820, 822
pecsét 37, 99, 316, 319, 525, 628, 654 sk., 661 sk. — gyűrű 797
pelikán 116, 788

per 15, 42, 184, 760
pék 680
pénzverés 921
platán 536
pogányok bűnhődése 115, 245, 292, 738 sk. — megtérése 86, 205, 267, 790, 827 sk.
pókháló 184
próféta 20, 35, 41, 94, 99, 126, 212, 216, 218 sk., 225, 229, 231, 233, 238 sk., 240, 251, 256, 260, 272, 276, 285 skk., 288, 290 sk., 295 skk., 299 skk., 302 sk., 304 skk., 315, 318, 327, 331 skk., 335, 344, 346, 348, 351 skk., 355, 367 sk., 382, 393, 395, 402, 409, 411, 433, 439, 444, 449, 463 skk., 467 sk., 503, 546, 556 sk., 562, 613, 638, 663, 674, 685, 693 sk., 707, 717 skk., 730, 752, 754 sk., 789, 793 sk., 796, 800 sk., 811 skk., 825, 838, 862, 885, 888, 935, 937, 992
puszpáng 102, 134, 188

rablás 21, 111, 221, 421, 424, 484, 503, 544, 588, 652, 679, 719, 737, 770, 788, 832, 913,
rablók barlangja 236
rabszolga 55, 324 sk., 418, 521, 707, 760, 768, 857, 962
ragya 722
rágalom 501
repkény (kikájón) 746
repülő könyvtekercs 808
régi tó 77
részeg, részegség 25 sk., 69, 84, 93 sk., 99, 256, 293, 359, 375, 381, 403, 507, 565, 675, 701, 771 — részegítő ital 27
réz 189, 235, 263, 384, 502, 608 sk., 619, 621, 625, 661, 873 — műves 132 — oszlop 384 — tenger 384
róka 405, 463
rossz pásztorok 284
rozsda 421, sk., 511
rubin 521, 525
ruha 20, 22 sk., 28, 39, 78, 163 sk., 186, 193 sk., 219, 330, 388, 402, 419, 422, 424, 473, 483 sk., 505, 507, 512, 518, 521, 525, 534, 578, 585, 612, 631, 705, 717, 768, 796, 805, 827, 835, 849, 861, 892, 901, 914, 916, 965

sajtó 24, 63, 194, 360, 390, 684, 710 — királyi 827
sakál 54, 116, 118, 141, 243, 248, 259, 367, 373, 379, 401, 749, 830
salak 15 sk., 502
sarló 17, 67, 370
saru 22, 28, 51, 71 sk., 473, 511, 612, 717, 731
sas 131, 226, 361, 365 sk., 403, 479 sk., 622, 630, 682, 737 — arc 430, 455 — keselyű 775
savanyú szőlő 483
sánc 98, 123, 317, 383, 392, 395, 438, 481, 498, 517, 758, 776, 816
sánta 114, 310, 756, 791 — állat 832 — ugrándozik 118
sárkány 54, 91, 165, 243, 248, 528, 538, 662 sk., l. még 373
sás 69
sáska 111, 130, 355, 376, 378, 701, 706, 728, 771 sk.
sátán 805
sátoros ünnep 827 sk., 892, 969 — templomszentelésé 931, 933
seprő (boré) 58, 86, 166, 358
sertéshús 199, 205, 846, 955, 957
siggájón 780
siklus 316, 588 sk., 731, 894
síp 361, 857
siralmakkal teleírt könyvtekercs 434
sirató asszonyok 244
sírhely 77 — meggyalázása 239
sisak 352, 506, 520, 560, 950
skárlát 15
skorpió 434
smaragd 525
só 105, 268, 472, 582, 594, 893, 902
sötétség 27 sk., 38 sk., 100, 136, 147, 159, 162 sk., 182, 184, 187, 219, 285, 395, 539, 548, 616, 703, 707, 724 sk., 732, 754, 763, 766, 786, 822, 942

stádium 973, 978 sk., 981
stibium 228
strucc 54, 116, 141, 373, 401, 750
súly 440, 761
süketek 100, 118, 138, 140
sündisznó 57, 116, 788
süveg 498, 505, 612, 805

szabadítás sisakja 185
szabadító 51, 147
szabadulás esztendeje 592
szalag 22, 585, (Istáré) 423
szalmát eszik az oroszlán 49
szamár 73, 102, 282, 506, 827 — csikó 105 — szamáron vonul be királyod 817
szappanfű 218
szarvas 118, 782 — ünő 259
szatrapa 610, 618, 626 sk.
szárnyas (= perzsa) 151
szárnyaskígyó 58, 102
századok büszkesége 189
szedertörzs 762
szegény 21, 42, 48, 59, 86, 88, 100, 109, 133, 159, 202, 219, 228, 231, 277, 281, 340, 384, 422, 477, 484, 503, 621, 717, 721, 724, 731,782, 790, 812
szekér 18, 73, 76, 87, 97 sk., 120, 122, 141, 205, 280, 356, 373, 377, 506, 517, 653, 703, 718, 750, 759, 768, 770, 781, 797 — kaszás 983 — kötél 26
szelídek 48, 100, 109, 190
szellemek 416, l. még ártó
személyválogatás 833
szem nem látta 197
szent 23, 796, 893 — dolog 502, 584, 586, 789 — épület 954 — háború 232, 709, 754 — hegy 49, 93, 176, 179, 525 sk., 639, 654, 710, 739, 813, 902 — hely 37, 188, 843, 846, 937, 951, 963 — hús 250 — istenek lelke 619, 624, szelleme 620 — kard 992 — könyv 907, 963 — mag 30 — nap 893 — nép 655, 846 — nyáj 556 — ór 619 sk. — rész 587 — sátor 935 sk. — szentséges dolgok 578, 584 — szent, szent, szent 29 — szerek 949—szövetség 651, 843 — templom 993 — udvarok 193 — út 118 — vár 652 — város 154, 640, 848, 932, 992 sk. — szentek 617, 632, 633, 636 sk., 876 — szentek szava 620 — szentelt hús 796
szentély 63, 65, 92, 389, 392, 400, 442, 444, 448, 450, 453, 495, 508, 512 sk., 559, 579, 582, 585 — 588, 592, 594, 636, 639, 642, 730, 845, 848, 857 sk., 861, 863, 871, 873, 879, 894 sk., 911, 918 sk., 921, 990 — kárnáimi 867
szeráf 28 sk.
szédelgés szelleme 69
széna 202, 245 718
szérű 74, 105, 378, 608, 684, 706, 757
szilfa 134
szivárvány 432
szív csalfa 268
Szofoniás próféta könyve 783
szombat 14, 176, 183, 206, 270, 392, 490 sk., 501, 503, 508, 586, 589 skk., 592, 670, 731, 845 sk., 850 sk., 873, 887, 893, 952, 954, 964, 982, 991
szöcske 771
szőllő 21, 24 sk., 34, 63 sk., 83, 91, 109, 115, 120, 191, 199, 201, 217, 233, 241, 253, 310, 313, 316, 326, 340, 360, 384, 470 sk., 480, 487, 527, 670 sk., 685, 687, 697, 701 sk., 706, 722, 724 sk., 735, 749, 756, 762, 782, 786, 797, 806, 814, 837, 858, 872, 916 — taposás 294, 734
szór 663 — köntös 71
szörnyetegek 116
szőrös lények 54, 116
szőrruha 22, 60, 77, 121, 162, 182, 225, 235, 361, 363, 393, 417, 448, 523, 638, 701 sk., 732, 745, 825, 849, 857
szövetség 82, 112, 176, 186, 191, 249 sk., 261, 281, 313, 319, 322, 324 sk., 368, 412, 433, 472, 478, 481, 493, 613, 638,

643, 652, 671, 682, 687, 715, 737, 795, 817, 821, 833 sk., 843, 850, 852, 859, 880, 882 sk., 890, 892, 895, 906 sk., 917, 922, 945, 962, 989
sztáter 440
szurok 116, 614, 663
szüret 63, 83, 109, 233, 310, 340, 360, 364, 389, 391, 395, 737, 762,
szűz fogan 33

takács 125
talány 479, 495
talentum 901, 911 sk., 923, 940, 944, 947, 952, 962
tanács lelke 48
tarka madár 253
tau 453
táchásbőr 473
tányérvetés 945
tárcsa 352
társiskó 431, 455
tegez 76, 157, 230, 376, 396, 520
tej 34, 173, 189, 317, 401, 489 sk., 513, 547, 710
tekergő kígyó 91
temetés 57, 239, 260, 265, 275, 282, 298, 951, 984
templom 28, 203, 236, 308, 372, 376, 408, 412, 587, 623, 643, 768, 810, 814, 835, 846, 848, 869, 878, 894, 898 sk., 916, 921, 932 sk., 936, 938 sk., 941 sk., 945, 951 sk., 953, 961, 966 sk., 969, 973, 975, 984 skk., 987, 989 sk., 993 sk. — ajtó sarkai 731 — asztala 862 — belső udvara 452, 455, 570, 572, 579, 585 sk., 589 sk., 888 — csigalépcsője 574 — dicsősége 796 — előcsarnoka 452, 572, 705 — énekesek kamarái 572 — épület 572 — forrása 593 sk. — földe 588 — függöny 862 — fülkéi 570 sk. — hegy 297, 755, 862, 927 — imádság háza 878 — kamarák 569, 571 sk., 576 skk., 585, 587, 592, 861 sk. — karzatai 575, 577 — kapui 451, 568 sk., 591 sk., 861, keleti 572, 579, 583, 590 — konyhái 593 — külső udvar 569 skk., 577, 585, 593 — küszöbe 456 — megszentségtelenítése 235 sk. — megtisztításának ünnepe 933, 937, 969, 990 — oldalépületei 574 — oltára 580 sk. — papi kamarái 572 — szentek szentje 573, 587 — szentelés 936 — szentély 573, 583 sk., 586, 597 — területe 587, 580 — udvarok 862 — Úr dicsőségének bevonulása 579
tenger medence 300 — pusztasága 72 — szigetei 49
teráf 673
terebintus 30, 675
teremtés 130 sk., 134, 136, 139., 141, 147 skk., 173, 499, 661, 722, 834, 960, l. még 24, 155, 180, 201, 312.
teve 73, 102, 218, 367, 513, 827 — áradata 187
tégla 41, 199, 438, 771
téli ház 330, 720
tészta 237
tinta 330
tiszta áldozat 831
tisztátalan 29, 82, 167, 197, 199, 218, 220, 275, 440, 467 sk., 501, 511, 545, 565, 586, 684, 753, 789, 796, 825, 831, 846 sk., 914 sk.
tized 493, 721, 836, 858, 893, 902
tollkés 330
tolvaj 15, 218, 359, 424, 680, 704, 737, 808
topáz 525
torony 19, 24, 105, 392, 869, 913 sk., 926, 984
tölgy 16, 18, 30, 144, 445, 660, 675, 717
tömjén 14, 187, 203, 234, 270, 408, 445, 451, 508, 847, 849, 969
tömlöc 136, 333, 335 sk., 383, 385, 915
törvény 27, 38, 82, 138, 181, 216, 228, 234, 240, 244, 266, 272, 295, 317, 348, 350, 393, 410, 412, 415 sk., 442, 449, 458, 502, 559, 580, 584, 626, 628,

633, 638, 656, 660, 674, 682, 684, 716, 756, 774, 787, 789, 791, 812, 833, 836 sk., 845 sk., 849 skk., 852 sk., 855, 858, 861 sk., 874, 891, 894, 911, 914, 916, 918, 922, 931, 935, 937, 938 sk., 943, 945, 951, 953, 956 skk., 959 sk., 965, 976, 982, 984 sk. 992 — hozók 42 — Izrael dicsősége 415 — könyv 847 — szegés 171, 221, 252, 485, 720 sk., 767, 984 — tekercs 857
tövis 25, 34 sk., 42, 45, 91, 109, 116, 175, 254, 527, 670, 688, 788 — fehér 425
trombita 677, 716, 786, 866, 925, 993
tudás lelke 48
turbán 511, 512
tükör 22
tűz 24, 27, 39, 42, 45, 89, 92, 99, 103, 105 sk., 108, 113, 122, 129, 139, 144 154, 163, 173, 196, 198 sk., 205, 225, 230, 235, 237 sk., 250, 254, 263, 270, 274, 276, 279 sk., 287, 305, 318, 323, 325, 330, 332, 335 sk., 362, 372, 378, 381, 389, 391 sk., 402, 407, 418, 424 sk., 429 sk., 432, 441, 450, 455, 470 sk., 487 sk., 494, 500, 502, 507, 509, 511, 526, 532, 563, 612, 614 sk., 617 sk., 631, 644, 655, 680, 684, 703, 707, 714 skk., 722 sk., 729, 739, 748 sk., 771, 778, 805, 816, 825, 831 sk., 835, 844, 847, 860, 866, 869, 872, 908, 934 skk., 957, 969, 978, 984, 990
tüzes fazék 213 — tüzes kemence 614 skk., 618
tűzhely 103, 581, 593 — tűzlelke 23 — tüzön levő üst 510 — szent 933 — tüzük el nem alszik 206 — ünnepe 933

uborka 13 — föld 425
udvar templomi 14, 450, 454
új csodák ideje 141
új egek 201, 206
új föld 201, 206
újhold 14, 589 skk., 670, 731
ujjak 623, 625
új lélek 459, 485, 555
új papi rend 205
új szövetség 478
új város 785
Úr (Jahve, Isten) — a beteli szentély felett 732 — a mi atyánk 196 sk. — angyala 123, 802 — asztala 831 sk. — az egyedüli Isten 143, 147, 150, 156, 246 — az Úr 222 — bíró 114 — bosszúja, bosszúállása 16, 43, 53, 118, 152, 251, 277, 370, 372, 375 sk., 379, 443, 446, 491, 497, 499, 502 sk., 506 sk., 511, 553, 760, 766, 786, 955, l. még 381 — bosszúállásának ruhája 186 — boszszújának napja 116, 190, 194, 353 — bölcs 107, 129, 131, 247 — büntet 27, 317, 447 — csillaga 56 — csodálatos kocsija 430 sk. — csodatevő 993 — diadala 565 — dicsérő ének 51 — dicsősége 18 sk., 45, 52, 136, 455, 459, 565, 579, 583 — eljön ítélni 156, 780 — elküldi Babilon legyőzőjét 156 — ellenes nemzetek bűnhődése 105 — első és utolsó 132, 143, 156 — erő 51 — erős segítő 65 — esküje 58, 150, 172, 193, 249, 280, 350, 364, 376, 412, 492, 494, 553, 595, 721, 727, 731, 764, 781 — ég Istene 742, 855, 994 — élő Isten 247, 661 sk., 669 — élővizek forrása 269 — fejedelmek fejedelme 637 — felkent engem 190 — felkentje 403, 782 — feltámasztja Izraelt 159 — felsége 129, 180, 432 — félelme 37, 111 — félelmének lelke 48 — féltékeny 553, 562, 766 — fiai 617, l. még Angyalok — földe 55 — füle nem tompa 183 — győzelmes 782 — haragja 15, 27, 41 skk., 46, 51 skk., 90, 138, 155, 186, 188, 194, 197, 199, 205, 220, 225, 233, 237, 238,

247 sk., 263, 268, 273, 278, 286, 292, 295, 309, 318, 328, 348, 368, 370 sk., 380, 383, 390 sk., 395, 398, 400, 402, 409, 411, 416 sk., 434, 443, 446, 448, 452, 476, 489 skk., 492 sk., 499, 502 sk., 562, 580, 639, 682, 745, 760, 763 sk., 766, 780 sk., 786, 802, 812 skk., 830, 960 sk. — haragjának napja 54, 389, 391, 395, 448 — haragjának kelyhe 166, 292, 364 — háza 17, 122, 126, 270, 275, 296, 301, 321, 328 sk., 383 sk., 392, 451, 456, 811, 814, 836 — házának edényei 300 sk., 603 — házának hegye 755 — házának keleti kapuja 456 — házának udvara 275, 295, 329 — házának új kapuja 296, 329 — hatalma 130, 722 sk. — hegye 17, 58, 106, 756 — hű 764 — igaz 84, 612 sk. — igaz bíró 277 — igazságos 248, 612, 639,934, 978 — igazságot szereti 191 — irgalma, irgalmas 172, 194 sk., 222, 398, 412, 420, 638, 745, 780, 802, 934, 964 — irgalma örökké tart 321, 617, 860, 934 — irgalmasságot akar, nem áldozatot 679, v. ö. 764 — istenek Istene 609, 617, 652 — istentelenek megtérését és életét akarja 544 — megbocsát 764 — ítélete 21, 104, 203, 261 sk., 309, 708, 759, 780 sk., 785 — Izrael királya 141, 934 — Izrael megszentelője 559 — Izrael megváltója 143, 158 — Izrael reménye 259, 269 — Izrael szabadítója 259 — Izrael szentje lásd: Izrael — Jákob Erőse 161 — Jákob büszkesége 731 — jó 321 617, 860, 934 — jó pásztor 548 — jó pásztort küld 548 sk. — kardja 205, 356 — kelyhe 779 — kertje 164 — keze nem rövid 183 — kinyilatkoztatta Círus győzelmét 134 — király 29, 114, 168, 354, 359, 381, 827 sk., 832, 934 — királyok királya 983 — ura 609 — kísértése 32 — könyve 117 — lábának zsámolya 202 — lelke 48, 117, 195, 556, 707, 755, 795, 812, 823, 941 — lelke van rajtam 190 — lelkének segítsége 129 — leszámolás Istene 381 — lesz Jeruzsálem örök fényessége 189 — magasságbeli 417 — Magasztos 180 — megbán 271, 297 — megbocsát 145, 163, 479, 484 sk., — megdicsőíti Siont 185 — megengesztelődésének esztendeje 190 — meggyógyítja a szenvedést 117 — megkönyörül népén 172 — megszabadít 149, 150, 161 sk., 189 — megvált 139 sk., 145, 152, 156 sk., 161 sk., 165, 167, 172, 186, 189, 195 sk. — megvigasztal 159, 163 sk. — mindenható 412, 455, 934, 994 — mindentudó 136, 415, 659 — nagy és rettenetes napja 707, 838 — napja 18, 53, 307,446,702 skk., 707, 710, 725, 738, 784, 786 sk., 837 — nem akarja a halandók halálát 485 — nem haragszik mindvégig 180 — nem taszít el örökké 397 — nemzetek királya 246 — üdvössége 164 — világossága 164 — neve szent 101, 180, 493, 554, 563, 566, 579 sk., 717 — dicsőséges 612, 614 — felséges 51, 758 — nagy 831 — népének boldogsága 159 — megszabadítója 165 — pásztora 548 — üdvössége 190 — nyája 256, 284, 294, 311, 547 skk. — oltára 834 — örök 88, 131, 416 skk., 655, 659, 934 — örök szövetsége 191, 322 — örök világosság 189 — összegyűjti népét 139 — panasza a nép hálátlansága miatt 13 — paradicsoma 525, 536, l. még kertje — segít 132 sk., 142, 162 skk., — seregek Ura 14, 16,

18, 20 sk., 25 skk., 29, 37 sk., 40 skk., 45 skk., 53 sk., 57 sk., 64, 67 skk., 70 sk., 74, 76 skk., 80, 85 sk., 94, 97, 99, 107 sk., 122 sk., 127, 143, 148, 152, 155, 165, 172, 230, 232 sk., 236 sk., 239, 243 sk., 247, 250 sk., 263, 265, 274 sk., 277, 286, 288, 291 skk., 294, 297 sk., 300 skk., 303 skk., 307, 313 sk., 316 sk., 321, 327, 335, 338, 345, skk., 348, 350, 353 skk., 357, 359, 363, 366 sk., 370, 372 sk., 375, 377 sk., 381, 469, 532, 554, 692, 720, 723 sk., 726 skk., 733, 756, 769, 770, 778, 787 sk., 793 skk., 796 sk., 800 skk., 804 sk., 806 skk., 810 skk., 813 sk., 815, 818 sk., 823 skk., 827, 828, 830 skk., 833 skk., 836 skk. — szabadít 51, 65, 118, 140, 152, 176, 193, 417, 695, 763 — szekere 205 — szele 128 — szeme 807, irgalmas 490, tiszta 775 — szent 26, 29, 37, 130, 140, 167, 417, 419, 527, 562, 641, 691, 775, 780, hajléka 294, 411, hegye 202, 205, 493, helye 834, 934, lakóhelye 195, 804, lelke 195, népe 196, temploma 748, 779, városa 198 — szentélye 395, 584 — szolgája 135, 138, 140, 142, 145, 157 skk., 168, 171, 307 — szolgája megszabadítja Izraelt 158, megváltó halálának gyümölcse 170, mi bűneinkért szenved 169, világ nemzeteinek világossága, 158 — szolgájának áldozatkészsége 162, engedelmessége 162, felmagasztalása 168, megalázása 158, 168, megdicsőülése 158, 170, meghívása 157 — szolgái 173, 191, 200 sk., 205 — szőlleje 91 — szövetség könyve 847 — tanácsadója 129 — temploma 289, 408 sk., 452, 811 — templomából forrás fakad 710 — teremtő 130 sk., 136, 149, 934, 959 sk., 985 — terhére lenni 33 — titkok kinyilatkoztatója 609 — törvényhozó 114 — trónja 28, 431, az ég 202 — türelme, türelmes 752, 766 — tüzes fal 803 — új jövendölései 155 — új szövetsége 313 — utai egyenesek 698 — útja igazságos 544 — üdvössége közel van 175 — választottai 202 — városa 188 — védi népét 139 — vigaszt nyujt 180 — világ nagy uralkodója 979

utolsó idők 17, 39

üdv ruházata 191

ünnepek 14, 113, 387, 392, 395, 409, 556, 586, 589, 670, 685, 693, 725, 732, 767, 833, 845 sk. 893

ürröm 244, 286, 396 sk., 723, 728

üszög 701, 706

üzlet 771

vadász 266

vadfügefa 41, 730

vadkutyák 54

vadszamár 218, 259, 625

vadszőllő 24 sk., 217

vagyonszerzés 25

vaj 33 sk.

vak 100, 118, 136, 138, 140, 177, 185, 310, 337, 383, 402, 423, 786 — állat 831

vakoló kanál 729

vakondok 19

varázsló 38, 68, 154, 299, 605 skk., 623 sk. — varázslás 770, 836 — varázslónő 178 — szer 759

varsa 461, 481, 776

vas 189, 235, 263, 502, 521 sk., 608 sk., 619, 621, 625, 630, 632 — műves 144 — vessző 267

válás 220, 585, 834 sk.

válólevél 161, 221

váltságdíj 148, 893

vám 902, 914

várak istene 652

venyige 67, 614

vessző Jessze törzsökéből 48

vetés 65, 105, 814 — vetőmag 25
végítélet 90
véka 25
vén 21, 41, 85, 121, 273, 297, 303, 390, 393, 403, 405, 407, 449, 451, 467, 488, 520, 656 skk., 659 sk., 700, 702, 705, 707, 844, 848, 901, 906, 909, 913, 916 skk., 949, 984, 990
vér, vérontás, vérbűn 15, 23, 39, 61, 113, 115, 161, 184, 194, 219, 236, 274, 280, 282, 297, 353, 358, 379, 402, 436 sk., 443, 448, 454, 469, 472 sk., 476, 483 sk., 500 sk., 503, 508 skk., 511, 527, 538, 543 skk., 551, 554, 562, 565, 581, 584 sk., 659, 674, 679, 694, 707, 710 sk., 742, 755, 762, 770, 778 sk., 786, 816 skk., 845, 886 sk., 931, 961, 979
vészthozó undokság 643, 652, 655, 847
világítélet 82 sk., 294, 709
világosság 27, 39, 136, 147, 182, 184, 395, 538, 616, 725, 826
világvége 82
vipera 49, 58, 102, 184
virág 27, 48
virrasztó vessző 213
vízár 356
vízverem (repedt) 216, 232
vízvezeték 31, 119
vőlegény 191 sk., 239, 265, 291, 321, 411, 705, 844, 887

zafir 173, 401, 432, 454, 525
Zakariás próféta könyve 798
zálog 483 sk., 544, 717
zápor 175, 465, 562, 615, 818
zár 140, 378, 392, 421, 561, 913
zászló 28, 49 sk., 52, 67, 104, 114, 161, 193, 225, 232, 368, 376, 378
zene 546, 725
zerge 54, 166
zsenge 215, 493, 586, 836, 858
zsoltár 126, 782, 934

TARTALOMJEGYZÉK.

	Oldal
Egyházi jóváhagyás	3
Bevezetés a prófétákhoz	5
Izaiás jövendölése	10
Jeremiás jövendölése	207
Jeremiás siralmai	386
Báruk jövendölése	406
Ezekiel jövendölése	426
Dániel jövendölése	600
Ózeás jövendölése	665
Jóel jövendölése	699
Ámosz jövendölése	712
Abdiás jövendölése	736
Jónás jövendölése	740
Mikeás jövendölése	747
Náhum jövendölése	765
Habakuk jövendölése	773
Szofoniás jövendölése	783
Aggeus jövendölése	792
Zakariás jövendölése	798
Malakiás jövendölése	829
Makkabeusok I. könyve...	839
Makkabeusok II. könyve	928
Névmutató	996
Tárgymutató	1011
Tartalomjegyzék	1029